ROMANUL SECOLULUI XX

PAUL GADENNE

cartierele selecte

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI
XX

PAUL GADENNE

Traducere de
MARIANA CEAUŞU şi C. C. FRIMU

Cuvînt înainte de
MARIANA CEAUŞU

Cartierele selecte

Editura
UNIVERS

București ● 1979

Cuvînt înainte

PAUL GADENNE FACE PARTE DIN FAMILIA spirituală a scriitorilor francezi din secolul XX care s-au afirmat ca niște rafinați ai sensibilității, lucizi, dar totodată capabili de transfigurare, cu gustul metaforei și al simbolului, însă avînd mereu ochii deschiși asupra realității pe care cel mai adesea o privesc cu maliție-zitate.

În favoarea acestei apartenențe pledează deopotrivă vibrația intensă și adîncimea filozofică a prozei sale, în care nu o dată găsim accente care ni-i amintesc pe Gide și Cocteau.

În destinul acestui creator înzestrat despre care Henry Peyre afirma că se numără printre „cei zece scriitori francezi care și-au marcat epoca", s-a petrecut însă o răsturnare puternică a ideii despre oameni și viață, avîndu-și originea într-o boală necruțătoare care l-a măcinat din fragedă tinerețe. El se îmbolnăvește de tuberculoză la numai douăzeci și șase de ani, în anul 1933, după ce cu doi ani în urmă obținuse o licență în litere, ce promitea să-l lanseze într-o răsunătoare carieră literară. Imobilizîndu-l într-o cameră de sanatoriu și obligîndu-l la o îndelungată claustrare ce-l desprinde în chip brutal de cărțile și aspirațiile sale, boala îi marchează nu numai biografia, dar și destinul literar.

După ce a debutat, cîștigîndu-și o remarcabilă notorietate cu o proză de factură modernă, adînc poetică în expresia ei, Gadenne își încheie cariera literară ca romancier realist, autor de romane-frescă, adevărate rechizitorii ale societății burgheze. Gustul pentru metaforă și incantație, transfigurările atît de prezente în primele sale opere sînt înlocuite cu minuțioase, neiertătoare portretizări ale unei lumi pe care o radiografiază necruțător.

Asemenea eroilor săi, trece de la exaltare şi elanuri juvenile, de la aspiraţii înflăcărate, la o înfruntare violentă, dezamăgitoare, cu viaţa. Personajele primelor sale romane sînt şi ele personaje-simbol, înconjurate parcă de un halo vibrant care exprimă o emoţie intensă, pură, în vreme ce eroii ultimelor creaţii sînt, dimpotrivă, fiinţe privite cu un ochi dur, care nu iartă şi nu face concesii, un ochi aproape răzbunător. Dar „răzbunarea" lui Paul Gadenne este aceea a unui scriitor mare ; ea îl face să cîştige în forţă de convingere, în expresivitate. De la vis şi aspiraţii ambiţioase, de la urmărirea exaltată a unor himere, ajunge treptat la acea „despuiere" pe care o amintesc mai toţi comentatorii operei sale, smulgînd cu brutalitate măştile de pe feţele personajelor şi ale ideilor care îl entuziasmaseră. Este drama unei lucidităţi la care ajunge în chip dureros, cu preţul unor mari sacrificii spirituale, este drama atît de caracteristică a secolului care despoaie şi reneagă.

Primul său roman, *Siloé*, apărut în anul 1941, ni-l dezvăluie ca pe un mare sensibil — o sensibilitate exacerbată de izolarea şi suferinţa primului an de boală — ca pe o fiinţă în veşnică şi dureroasă zbatere, aspirînd către un absolut niciodată atins.

Cartea este un roman-poem, o incantaţie, un imn închinat dragostei. Adîncimea sufletească puţin obişnuită a scriitorului, puterea sa de a transfigura şi pătrunderea în miezul poetic al lucrurilor, interesul viu şi cald pentru oameni sînt calităţi care explică răsunătorul succes al acestei cărţi.

Romanul *Siloé*, deseori comparat cu *Muntele magic* al lui Thomas Mann, descrie viaţa bolnavilor dintr-un sanatoriu de tuberculoşi, plasat în cadrul magnific al localităţii Crêt d'Armenaz. Trăind evenimentele cu o deosebită acuitate, asemenea tuturor celor care îşi ştiu orele vieţii măsurate, resimţind intens impasul dramatic al apropierii de moarte, eroii cărţii pătrund cu o mai mare uşurinţă adevărurile primordiale, se înfruntă în conflicte dramatice. Carte arzătoare şi plină de poezie, creionînd marile dezbateri de idei ale epocii, ea îl relevă pe Paul Gadenne ca pe un scriitor cu un larg registru al sensibilităţii şi cu o mare forţă de sugestie, poet şi romancier totodată.

Traiectoria evoluţiei sale spirituale este dramatică, plină de frămîntări, după cum o demonstrează următoarele sale cărţi.

Le vent noir (Vîntul negru) — 1941, reconstituie în decorul Parisului o tragică goană după fericirea imposibil de atins. Luc, eroul cărții, se află în căutarea ființei iubite. Dar această căutare este de fapt expresia aspirației sale către un „minut perfect", urmărit aproape obsesiv de-a lungul vieții și creației sale de însuși Gadenne. Goana după fericire și-a pierdut însă candoarea și seninătatea din *Siloé*, fiind de data aceasta „disperată, gîfîitoare", cum o numește Albert Béguin și neputînd duce decît la un deznodămînt tragic.

Dramatismul existenței aceluia „pentru care nu se întoarce nici o cheie" devine tot mai acut, fapt ce își găsește ecoul în viitoarele cărți: *Rue profonde* (Strada adîncă) și *l'Avenue* (Bulevardul), ambele apărute în 1949. Înfruntarea cu destinul este de data aceasta trăită cu o și mai mare intensitate de eroul-artist care într-un îndelungat proces de regenerare caută în creație „bucuria liniștită ce se află în miezul lucrurilor". Cele două nuvele de largi proporții sînt de fapt niște parabole care reiau mitul faustic al înfruntării dintre viață și creație. Sculptorul Antoine Bourgoin, personajul central din *Bulevardul*, aflat în orășelul Gabarrus — unde s-a retras după exodul din 1941, trăit dramatic în Franța ocupată — modelează o statuie. Se dedică acestei opere pentru că astfel „își poate recăpăta identitatea". Sînt exprimate aici de fapt frămîntările artistului Gadenne care își caută febril în creație o modalitate de a supraviețui, de a nu ceda adversităților unui destin de condamnat.

Cu viitoarea sa carte, *La Plage de Scheveningen* (Plaja din Scheveningen) — 1952, își face apariția în creația lui Gadenne ilustrarea vie, răscolitoare a incapacității de a comunica, a treptatei însingurări. Este descris aici eșecul străduinței de a reface o dragoste, în înfruntare cu trecutul. Acesta „contaminează" prezentul, obsedîndu-i în chip neiertător pe cei doi îndrăgostiți — Guillaume și Irène — care se străduiesc să-l uite. Drama personajelor sale, ca și propria sa dramă, este imposibilitatea dialogului, nesfîrșita monologare alături de ființa iubită cu care nu izbutește în nici un fel să comunice.

Odată cu romanul *Invitation chez les Stirls* (Invitație la familia Stirl) — 1955, un element nou intervine în biografia și opera lui Gadenne. Acumularea de dezamăgiri, agravarea bolii, eșecurile repetate în înfruntările cu oamenii îl duc în-

evitabil la un umor amar, la o persiflare cu accente de violenţă. Personajul central al cărţii, pictorul Lérins, aflat într-o societate de prieteni la Barcos-les-Bains, trăieşte în chip dramatic senzaţia izolării, a „ferestrelor închise". Cartea evocă zile apăsătoare de aşteptare, încercări neizbutite de a stabili contactul cu cei din jur. Fiecare dintre personajele cărţii pare să fie pentru celălalt „un martor mincinos". Atmosfera acestui roman, despre care Pierre de Boisdeffre spune că evocă „fundalul poetic al unei duble vieţi ratate", este încordată, sumbră. O nemulţumire surdă o încarcă de iritare, înlănţuind personajele într-un adevărat păienjeniş.

Sînt departe efuziunile juvenile din *Siloé*, ardoarea încrederii în viaţă, tonul cald, înflăcărat al descrierilor. Scriitorul devine tot mai lucid, privirea îi este tot mai ascuţită, mai scrutătoare, cuvintele mai ironice, mai încărcate de amărăciune. Nimic nu-l mai împiedică acum să vadă, cu o precizie dureroasă, lumea care îl înconjoară, o lume ostilă, vrednică de dispreţ, „o lume în care adevărul este în suferinţă, dar morala triumfă totdeauna". Este microcosmosul *Cartierelor selecte (Les Hauts-Quartiers)*, fauna umană a unui orăşel de provincie dintr-o localitate balneară aflată în apropierea Pirineilor, o lume de catolici farisei, de burghezi speculanţi, de intelectuali aserviţi oficialităţilor venale. Acest ultim roman al său, cartea pe care a îndrăgit-o cel mai mult, a fost scris cu ardoarea şi luciditatea dureroasă a omului care îşi presimţea sfîrşitul foarte apropiat. Dealtfel, Gadenne a murit în anul 1956, la numai patruzeci şi nouă de ani, curînd după ce redactase ultimele pagini ale romanului. Apariţia acestuia abia în anul 1973 a suscitat indignarea multora dintre comentatorii operei sale care au vorbit, pe bună dreptate, de o nedreaptă uitare a unuia dintre cei mai reprezentativi scriitori ai epocii sale. Aceştia au cerut cu vehemenţă readucerea lui Gadenne în atenţia publicului, care îi făcuse, la debut, o atît de entuziastă primire.

Romanul *Les Hauts-Quartiers* nu reprezintă simpla trezire la realitate a unui dezamăgit, ci este expresia unei atitudini de viaţă, a unui punct de vedere limpede conturat, la care Gadenne a ajuns printr-o adîncă cunoaştere a realităţii, printr-o experienţă directă, zguduitoare. Descrierea moravurilor acelei faune dezgustătoare care populează *Cartierele selecte*, sclipi-

toarele, virulentele portrete de burghezi dezvăluie răspicatul lui protest față de această lume.

Personajul central al cărții, Didier Aubert, ființă introspectivă și sensibilă, trăind acut nevoia unei purificări spirituale, capabil să se desăvîrșească pe plan moral, însă lipsindu-i pentru aceasta forța necesară, se vede literalmente asediat de cruzimea învăluită într-o fățarnică pioșenie a bigoților ahtiați după averi, în mijlocul cărora trăiește.

Întreaga vervă și perspicacitate a scriitorului sînt mobilizate acum pentru a contura cît mai necruțător dedesubturile unei lumi aparent milostive, aparent generoase, avide însă de bani și însetate de cancan, gata să lovească pe oricine nu posedă o situație „respectabilă".

Cînd și cînd, nevoia de generalizare a filozofului (căci există în Gadenne un gust nedisimulat pentru speculația filozofică, o plăcere vizibilă de a opera cu simboluri), cînd și cînd această nevoie se face simțită. Atunci personajele sale capătă o putere de generalizare și mai mare. „Grădinarul" de pildă este un dușman al naturii, întruchiparea odioasă a forței distructive, „Colonelul" simbolizează militarul care reduce ființele din jur la simpli executanți ai ordinelor sale, „Lăptăreasa" devine prototipul vehiculatoarei de zvonuri în cartier.

Fie că sînt minuțioase portrete realiste, fie că au caracterul unor simboluri de parabolă, personajele *Carticrelor selecte* ilustrează o lume abjectă prin fariseismul său, prin respectabilitatea ei de fațadă. Varietatea, pitorescul, vivacitatea lor își au originea în nenumăratele fațete ale înfruntării dintre ele și Didier Aubert : constrîngere, umilire, insultă, calomnie. Cercul se strînge tot mai mult în jurul personajului central, victimă a „milosteniei binefăcătorilor" săi. Cu acel binecunoscut spirit de castă al burgheziei, aceștia par să se coalizeze pentru a fărîmița bucată cu bucată, meterezele sufletești care apără ființa tînărului, izolat prin însăși sensibilitatea și inteligența lui. Așa cum spune Didier într-un pasaj memorabil al cărții, „adulmecau de departe în acest colț al pămîntului existența unui inoportun : o ființă înzestrată cu suflet".

Meritul scriitorului este acela de a fi descris, în scene cu o mare putere de sugestie, această agresiune organizată pe care practicarea așa-ziselor „acte caritabile" o exercită asupra

unei ființe demne și lucide. Romanul este de fapt povestirea unei încercuiri, a unei hăituiri, una dintre primele strălucite descrieri ale acelei alienări ce avea să devină tema dominantă a multora dintre romanele secolului.

Moartea lui Didier nu este provocată de aerul tot mai sărac pentru plămînii săi bolnavi, ci de atmosfera viciată de bîrfeli, sentințe și dogme, de toată acea poluare psihică infinit mai greu de îndurat decît cea provocată de agenții nocivi din atmosferă.

Mulți dintre comentatorii acestui ultim roman al lui Paul Gadenne, ca Gaëtan Picon, Pierre Mertens, Henry Peyre, vorbesc despre „despuierea", „decantarea" pe care o trăiește personajul principal. Termenii încearcă să sugereze starea de pierdere treptată a contactului cu lumea, grava izolare la care îl condamnă incapacitatea sa de a renunța la aspirații și la pretențiile sale de autodepășire într-o lume contrafăcută și viciată.

Rareori creația unui scriitor a urmărit mai fidel sinuozitățile unei biografii, rareori destinul literar a însemnat o mai limpede oglindire a celui biografic. În aceasta rezidă poate și marea forță de sugestie, credibilitatea, autenticitatea și frumusețea adîncă a cărților lui Paul Gadenne. Ele sînt arderi intense, expresia unor experiențe directe, răscolitoare, transpuse în operele sale onest, fără paradă. În registrul de expresie, deosebit de variat al scriitorului, se simte un fel de tensiune, o nerăbdare, o grabă de a spune cît mai complet ceea ce are de spus. El se află parcă mereu sub pintenul scurtului răgaz pe care i-l îngăduie viața sa de condamnat.

Pe măsură ce se adîncește criza de însingurare și dureroasa dezamăgire pe care i-o provoacă viața, stilul își pierde accentele poematice, caracterul incantator, devenind expresia unei distanțări, a unei lucidități acide.

Epica primelor cărți, invadată de îndelungi soliloc vii, de ample descrieri de natură, operă a unui artist cu o mare putere de vibrație și transfigurare, devine mai sobră, mai reținută în ceea ce privește efuziunile. Atenția tot mai mare acordată oamenilor care îl înconjoară, îl face să devină încetul cu încetul un remarcabil portretist, autorul unor memorabile creionări de

tipuri, fapt care îl situează în familia marilor scriitori realiști critici.

Personajul cel mai caracteristic al lumii descrise în ultimul său roman ni s-a părut a fi doamna Chotard, exemplar hidos de falsă generozitate, falsă pudoare, falsă pioșenie, o ființă cu gustul nestăpînit al cancanului, dispusă oricînd să pîngărească și să denatureze. Personajul depășește însă în adîncime și rezonanță pe simpla bîrfitoare de cartier ; el este simbolul unei neîndurătoare, inevitabile pierderi a apropierii și căldurii omenești, pe care nu o dată autorul o resimte dureros.

Lumea de prelați care mișună în *Cartierele selecte*, lume mondenă și interesată, „păstorind" tranzacții oneroase și cultivînd o pioșenie de paradă, îl face pe Gadenne să exclame că rugăciunile burghezilor din cartier sunau cam așa : „Doamne, păstrează ceea ce avem, și binecuvîntează cîștigurile noastre !"

Fie că sînt speculanți abili, ca soții Mousseroles, doctorul Clavier sau familia Beauchamp, fie că sînt fete bătrîne bîrfitoare, ca domnișoarele Digoin și Pincherle, ori bădărani, cum sînt cei ce aparțin familiei de vînzători pe care Gadenne îi denumește „tribul" Maillechort, sau personaje pitorești, simpatice, ca domnul de Mondeville, nesfîrșita galerie de portrete ale romanului face obiectul unei observații lucide, neîndurătoare, lipsite de compromisuri. Gadenne are tendința evidentă de a nu cruța nici un amănunt care dezvăluie o lume vrednică de dispreț pentru capacitatea ei de a pîngări. El demonstrează astfel că încolțirea, hăituirea lui Didier nu este numai un accident de biografie, ci un loc comun, un adevăr de netăgăduit al lumii în care trăiește.

Există în această carte a lui Gadenne, în ciuda afirmației sale glumețe, cum că doar „autorul este fictiv", o prezență febrilă a scriitorului, o participare intensă la viața eroilor săi, o mare spontaneitate și francheță în exprimarea opiniilor, care cucerește grabnic și definitiv pe cititor. Fiecare episod trădează această implicare totală care conferă întîmplărilor descrise o deosebită forță și intensitate. Lucrul acesta a fost subliniat de unul dintre comentatorii săi, Pierre Mertens, cînd a spus că lumea romanelor lui Gadenne ne apare „în toată goliciunea ei, suspendată parcă pe o muchie de cuțit". Este ceea ce resimte cititorul atunci cînd urmărește, de pildă, descrierea casei de la Mar y Sol, locuită de familia de Mondeville, cu aerul ei vetust,

misterios, plin de noblețe. În atmosfera ei se resimte acea năruire treptată care se abate nu numai asupra zidurilor, ci și asupra ființelor care o locuiesc.

Cu totul alt ritm și altă intensitate a evenimentelor sînt imprimate scenelor care descriu pitorescul, forfota, vulgaritatea în care trăiesc membrii familiei Maillechort, sau episoadelor ce descriu atmosfera de exaltare și isterie din casa doamnei Chotard.

În vîrtejul evenimentelor care se dezlănțuie și se întretaie într-un ritm vertiginos există puține momente de răgaz, clipe de destindere, sau oaze de speranță. Acestea sînt scenele de dragoste cărora Gadenne le împrumută acel entuziasm juvenil și vervă metaforică, atît de prezente în *Siloé* și care conferă personajelor feminine pozitive ale cărții, ca Paula, Betty, Flopie, o aură de frumusețe și puritate.

O asemenea înseninare se petrece și atunci cînd se află în scenă și alte personaje oneste ale cărții, cum ar fi tipograful Lambert, vameșul, doamna Blin.

Ceea ce impresionează în această ultimă carte a lui Paul Gadenne este capacitatea lui de a-și adapta stilul la atmosfera scenelor descrise. Liric și poematic în descrierea scenelor de dragoste, persiflant, plin de vervă malițioasă în creionarea personajelor hidoase ale cartierului, de care se simte distanțat printr-o adevărată repulsie, stilul său capătă o tentă filozofică de o mare frumusețe și adîncime atunci cînd descrie frămîntările spirituale, puțin obișnuite, ale personajului principal.

Această adîncă pătrundere psihologică, această impresionantă cunoaștere a oamenilor și capacitate de a sesiza și a reda atmosfera ce le este caracteristică l-a făcut pe Pierre de Boisdeffre să spună : „Paul Gadenne a fost unul dintre rarii scriitori pentru care viața interioară însemna mult ; în fiecare dintre cărțile sale el pătrundea cu încă un pas în misterul ființei din care a făcut tema dominantă a operei sale."

Toți comentatorii operei lui Gadenne se întrec în a sublinia nota puternic personală a cărților sale. Aceasta își are originea, credem, în exacerbarea sensibilității pe care i-o aduce presimțirea prea timpurie morții, în acel sentiment acut al scurtării tot mai neîndurătoare a timpului ce-i mai rămăsese pentru viață. De aici, intensitatea trăirilor, ascuțimea privirii,

expresivitatea portretelor surprinse pe viu, în întîlniri-şoc, pline de emoţie şi de încordare. De aici, impresia de definitiv, de împlinit, de „probitate", cum observa François Nourissier, pe care ţi-o lasă întreaga sa operă şi, cu deosebire, acest ultim roman. Este o probitate care se împerechează şi se exprimă totodată prin nevoia mereu înnoită de a fi pe deplin sincer cu sine, de-a lungul unei confesiuni totale, fără rezerve şi compromisuri.

Este profesiunea de credinţă a unui scriitor cinstit faţă de meşteşugul său, care a izbutit să-şi păstreze candoarea şi puritatea într-o lume ostilă şi perfidă de-a lungul unei vieţi pline de un autentic eroism.

Este mesajul de înaltă frumuseţe spirituală pe care ni-l transmite acest mare scriitor al cărui loc în circuitul valorilor universale este pe deplin meritat.

MARIANA CEAUŞU

Ce vezi tu, Ieremie?

PRIN FEREASTRA CAMEREI LUI MICUȚE, Didier zărea un piersic și, într-o dimineață, acum cîteva luni, din spatele acestuia o văzuse apărînd pe maică-sa, apoi pe tatăl său, refugiați din Flandra, purtînd cu ei imaginea casei lor distruse și a întregii averi împrăștiate. De aceea a pălit puțin atunci cînd doamna d'Hem, în timp ce lua masa în frumoasa ei vilă înconjurată de arbori centenari și adăpostită în mijlocul a trei hectare de parc, a adus vorba, ca din nebăgare de seamă, însă cu o perfidă intenție la adresa lui, despre oamenii care au trăit totdeauna în comoditate. De fapt, o făcuse ca să-și pună în lumină propria ei activitate care, dealtfel, era dedicată unor scopuri pur personale. Așa se compensează una pe alta imaginile în mințile mereu active. E adevărat însă că avînd nu știu ce mizerie în plămîni, căreia nici cei mai renumiți medici nu-i dau de rost și care este nevătămătoare pentru toți afară de tine însuți, poți să te consideri discreditat și incapabil să faci mare lucru. Dar nu voia să se plîngă de asta : s-ar fi găsit poate unii care să spună că „le insultă morții". Or, el era ferm hotărît să nu fie trecut niciodată printre morții lor. Într-adevăr, pentru el situația se prezenta de parcă toate locurile erau ocupate. Mai ales în timpurile pe care le trăim, oamenii nu au toți dreptul la același cimitir. „De acord, îi spunea el cu plăcere doamnei Chotard-Lagréou, în zilele cînd se ciondăneau, de acord, n-am să vi-l pîngăresc pe al dumneavoastră."

Dincolo de acest piersic se afla fundătura ce se prelungea cu o livadă liniștită, cu spaliere în formă

de X, cîţiva pruni istoviţi de bătrîneţe şi sătui de propriul lor farmec, iar în spatele lor, căsuţa unde i se cedase o cameră-bucătărie pentru părinţii săi care veniseră acolo fără de nici unele, aşa cum sosise şi el cu un an mai înainte. Luni de zile au trăit astfel fără nimic, nici lucruri, nici bani şi au fost luni de fericire în care niciodată nu le trecuse prin cap gîndul unei nedreptăţi, al vreunei inegalităţi. Neavînd nimic, se simţeau egali cu toţi ceilalţi.

Acea seninătate de spirit a fost tulburată în chip trecător, pentru o după-amiază, doar de o mică întîmplare neplăcută ; ea n-ar fi lăsat nici o urmă în sufletul lui Didier — aşa cum nu lăsase nici căzătura din vîrful „fortificaţiilor" pe cînd avea unsprezece ani — dacă mai tîrziu... Doamna Aubert, care îşi petrecuse copilăria la ţară, pe colinele de la Marquenterre, nu se simţea fericită în altă parte decît afară, la cîmp, Uneori Didier, ca să scape de străzile înguste ale cartierului Saint-Laurent, o lua pe mama sa afară din oraş. După ce treceau de poduri, în vîrful unei coaste dădeau de o pajişte întinsă care domina cotul rîului ce se lăţea acolo, luînd forma unui lac mare. Priveliştea avea o seninătate rustică şi prezenţa ierbii încînta privirile încrezătoare ale doamnei Aubert. Pajiştea plină de flori se rotunjea uşor înainte de a coborî spre fluviu, iar în depărtare se zăreau munţii. Se simţea pămîntul fremătînd sub meri, iar vuietul ameţitor al drumurilor ajungea pînă la ei odată cu susurul izvoarelor. Doamna Aubert se aşeza, privea în jur ca şi cum totul i-ar fi aparţinut şi îi mulţumea lui Dumnezeu gîndindu-se la cele opt zile petrecute în pivniţă împreună cu soţul ei, în timp ce în oraş se desfăşurau lupte şi în fiecare noapte răsunau explozii.

Într-o dimineaţă, pe cînd şedeau liniştiţi acolo, auziră un glas în spatele lor şi văzură un bărbat gras, cu o ţigară de foi în gură, care se răsti la ei :

— Ce căutaţi aici ?

Amîndoi, şi unul şi celălalt, erau atît de uluiţi, încît nu mai ştiau ce să răspundă. Bărbatul repetă întrebarea :

— Cine v-a dat voie să intraţi aici ?

Didier se uită la maică-sa, care nu pricepea nimic şi era gata să-şi ceară scuze. Atunci cînd păşiseră pe această pajişte n-au avut impresia că încalcă proprietatea cuiva ; totdeauna au străbătut nestingheriţi toate pajiştile din lume, iar doamna Aubert încă mai credea, cu toată convingerea, că toate pajiştile aparţin bunului Dumnezeu.

— N-aţi văzut avizul ?

— Care aviz ?

— Nu ştiţi să citiţi ? „Proprietate particulară", ce naiba ! Aici vă aflaţi la mine. Oare casa nu-i destul de mare ca s-o puteţi vedea cu ochiul liber ?...

Scena se petrecea prin 1940—1941. Doamna Aubert şi Didier nu ştiau că, fără o intenţie anumită, pătrunseseră în Cartierul de Sus şi că striveau o iarbă care aparţinea unui domeniu situat în această parte cam excentrică a oraşului.

Se ridicaseră şi plecaseră însoţiţi de cuvintele zeflemitoare ale „proprietarului". „La mine acasă." Pentru prima oară le fusese dat să audă această expresie, atît de plăcută pretutindeni, rostită agresiv, cu un glas încărcat de ură : ura caracteristică a intrusului. Trebuind să fugă din Dunkerque, împreună cu soţul ei, trecînd prin vîltoarea luptelor, printre schije de obuze, doamna Aubert dobîndise o anumită înţelepciune a răbdării, un fel de filozofie foarte spontană a „fugii". Didier o privea pe ascuns şi zări o lacrimă mijind pe obrazul ei. Ştia la ce se gîndeşte : atîta nedreptate ! Să fii alungat de nemţi, asta intra în ordinea lucrurilor, aproape că era drept ; aşa era războiul, fără să mai vorbim de răzbunările mereu posibile, cînd cel care vîna era vînat la rîndul său. Poţi să te consolezi gîndindu-te că duşmanul nu acţionează în numele legii, că nu poate să fie stăpîn pe ordinea lumii şi pe muzica planetelor, aşa cum desigur credea acel proprietar cu obrazul bu-

hăit, care își morfolea țigara de foi. Fără îndoială că doamna Aubert nu avea o fire violentă, însă Didier simțea că în adîncul sufletului ei înăbușea un blestem. Cu ce se ocupa oare grăsanul ăsta acum, în plin dezastru ? Didier avea s-o afle ceva mai tîrziu : domnul Beauchamp răscumpăra pe un preț de nimic tot fierul vechi din oraș și pusese să i se adauge o aripă casei sale de la țară.

S-ar putea crede că e o copilărie ca, în plin război, să te lași tulburat de o întîmplare atît de stupidă. Didier o văzuse însă pe maică-sa umilită și această amintire avea să i se întipărească în minte. Nu importă cît de mare este incidentul care îți dezvăluie ceva. Desigur că descoperirea de acum era ridicolă, dar cum poți să rîzi de ceea ce te învață să urăști și îți zdruncină din temelii concepția despre lume ? Călătoriile au fost întotdeauna pline de învățăminte.

Cu toate acestea, viața își urma cursul. Dimineața, tineri germani veneau în fundătură să facă instrucție și se inițiau în tainele pasului de defilare, sub privirea încruntată a unui sergent. Didier îi pîndea printre ramurile piersicului.

Locuia singur, dînd cîteva lecții, căci cu puțin înainte de război fusese definitiv îndepărtat de la Universitate ca inapt fizic. Scria, se plimba agale, încercînd să respire numai cu un plămîn, asculta plîngerile proprietarilor săi. Așa au trecut aproape șase luni. La sfîrșitul fiecărei luni le înmîna o sută de franci, aceasta fiind suma plătită de fostul chiriaș, un majur din jandarmerie, predecesorul său, a cărui amintire de neuitat era încă vie în mintea plină de admirație a acestor oameni.

În casa asta, mai curînd în camera asta, pătrunseseră pe neașteptate, într-o duminică dimineața, surprinzîndu-l în pat, un reporter de la *Petite Gironde,* care afirma că e reporter la *Petit Parisien,* împreună cu un fotograf din oraș, ce pretindea că locuiește într-o localitate mai importantă. Veneau să-l înștiințeze că în anul acela devenise celebru din cauza unui pamflet la

adresa literaturii secolului, care apăruse cu o întîrziere de patru ani și că i s-a acordat, sau că urmează să primească, o distincție — nu știau bine care — în sfîrșit, n-are importanță, e tot una. Voiau ca ei să fie primii. Fotograful îl fotografiă în pat și reporterul îl compară cu Valery Larbaud, desigur pentru că era un nume pe care îl știa și el. Acesta fu începutul unui mic renume local : opt zile în șir, băcanii îi dădură bună ziua. Primi o mulțime de scrisori pe care le găsi neserioase și uimitor de inutile, comițînd greșeala de a le lăsa fără răspuns. Singura consecință ceva mai trainică fu neplăcerea de a fi solicitat cu disperare să se angajeze la ziarul local, sau măcar să colaboreze la el. „Dați-ne orice... Subiectul pe care îl doriți... Chiar și versuri... Publicăm totul..." Profită de ocazie ca să-și plaseze cîteva pagini din teza aceea ciudată despre *Condițiile vieții mistice* la care se încăpățîna să lucreze de peste șase ani și din care o primă variantă, *Aspectele Contemplației*, apăruse în 1938. Nu o făcea atît ca să-și dea seama ce impresie vor lăsa aceste pagini asupra cititorilor, care nici nu le vor citi, cît mai ales ca să-și dovedească lui însuși că... nici el nu știa bine ce anume. Și ce moment găsise : anul 1940 ! La drept vorbind, probabil că voia să-și dovedească sieși că este în stare să cîștige cîțiva gologani, căci trăind din ceea ce îi aducea pamfletul său literar și *Aspectele Contemplației*, lipsa de bani era aproape totală.

Stăruința foarte prietenoasă, care nu dezarma niciodată, a acestor oameni a reușit să-i smulgă încă un articol, dealtfel înverșunat, despre un bătrîn eseist care murise de curînd și pe care îl avusese ca profesor la liceul Henri IV. Abia după ce l-a scris își dădu seama că acest om, în tot cursul vieții sale, susținuse în mod exagerat idei de extremă dreaptă. Didier era deci capabil să aibă asemenea monumentale neatenții ! Își mușcă mîinile, însă întîmplarea îi servi drept avertisment : în el nu se trezise deloc conștiința politică. Asta era sigur. Articolul acela semnat bineînțeles Di-

dier Aubert, așa cum iscălea tot ceea ce scria, a fost reluat — fără nici o jenă — de către un ziar parizian pe care el îl renega. Împotriva tuturor așteptărilor, numeroasele scrisori primite pe urmă exprimau recunoștință pentru exactitatea portretului făcut. Asta a fost de ajuns pentru a nu mai putea evita să-l cunoască pe Max Zoccardi, directorul unei foi numite *Patriotul*, un levantin mic de statură, chel, cu ochii mult prea albaștri, un vizionar fanatic și mistic, pe jumătate publicist, pe jumătate călugăr. Singurul lucru asupra căruia se înțelegeau era faptul că nemții ne luau untul. Nu se gîndea cîtuși de puțin, nici în timpurile de acum, nici altă dată, că ar trebui să-și facă relații. Iar aceasta din urmă nu era dintre cele mai bune. Își reluă viața cu piersicul său.

Didier Aubert nu voia să-și amintească de nimic. Se refugia în viitor. Nici ceea ce scria, nici cărțile pe care le adnota nu țineau de domeniul amintirilor.

Scriind, meditînd, pentru că o sănătate șubredă îl îndepărtase de societatea activă, — sau pretinsă ca atare —, ar fi putut să trăiască din nimic și a fost lăsat să-și ducă viața așa. Din nefericire, cîteva întîmplări neprevăzute au venit să-i tulbure rostul obișnuit al vieții. Așadar, pe cînd se plimba de la masă la pat ținînd stiloul între dinți și privirea îndreptată spre acel piersic, acel măr al dragostei, ale cărui ramuri se încrucișau în fața ferestrei sale, proprietarul intră în camera lui — aceeași cameră glorificată odinioară de prezența majurului — și îi ceru să se mute.

Cum vizita îl deranjase, sau îl tulburase tocmai pe cînd lucra la teza lui care — așa cum i se spusese — nu putea servi la nimic, capacul stiloului căzu pe cuvertura patului și alunecă apoi pe jos, rostogolindu-se sub dulapul cu oglindă. Întrucît acesta era scund, a trebuit să-l dea deoparte ca să găsească obiectul plimbăreț. Nu era o muncă prea grea, căci în afară de niște fleacuri, în dulap se mai aflau două cravate, un frac negru,

pe care înainte de război credea că trebuie să-l folosească atunci cînd ţinea conferinţe, şi două cămăşi ce-i fuseseră atribuite de către Serviciul Refugiaţilor. Din nenorocire, pe această mobilă se sprijinea o scîndură de care erau atîrnate hainele de sărbătoare ale proprietarilor. Auzind zgomot, domnul Popard veni în fugă, se indignă văzînd cu cîtă îndrăzneală deplasase chiriaşul o mobilă de la locul ei fără a avea o încuviinţare prealabilă, îl asigură că asta era o încălcare a dispoziţiilor care reglementau dreptul de proprietate şi, cum Didier schiţă un uşor protest, se înfurie. Didier se oferi să-l despăgubească pentru eventualele stricăciuni, însă, după o examinare amănunţită, a rezultat că nu se produsese nici o pagubă, aşa că domnul Popard se înfurie şi mai tare.

A doua zi, doamna Popard, soţia lui, avea să-l găsească pe domnul Popard în mica ei bucătărie, aşezat pe un scaun, vînăt, ţeapăn şi neînsufleţit încă de la ora trei noaptea cînd, sculîndu-se, se aventurase acolo pentru cine ştie ce treabă.

Doamna Popard îl acuză pe Didier că i-a omorît bărbatul şi-l pofti din nou să-şi ia tălpăşiţa.

Aceşti Poparzi erau oameni tare de treabă ; un menaj de foşti servitori de casă mare care se îmbogăţiseră în scurt timp din ciordeli şi care — pentru a nu da de bănuit — se instalaseră modest, la adăpost, pe cealaltă parte a fluviului, în cartierul sărac şi muncitoresc numit Saint-Laurent. Cel puţin aşa se şoptea în oraş, pe celălalt mal al fluviului, unde nu lipseau nici casele mari, şi nici hoţii mari.

Era greu să obligi pe cineva să locuiască într-o cameră mai îngustă decît asta (dar în această privinţă, piersicul compensa multe neplăceri). Şi era inuman să-i mai impui privirile fixe şi holbate ale străbunilor, masculi şi femele, din ramele lor aurite, acele capete speriate şi împopoţonate, ce alternau cu cîteva binecunoscute slo-

ganuri și obiecte religioase. De aceea nici Didier nu luase în tragic alungarea lui.

Dimpotrivă, fu înspăimîntat de moartea de care era învinuit, căci îl considera pe domnul Popard un om cumsecade. Acesta, de exemplu, fusese mult timp întristat urmărind modul în care chiriașul său izbutea să-și facă la iuțeală cafeaua de dimineață. Pe furiș, convins că astfel îmbunătățește cafeaua (cînd era cafea), sau că așa putea fi băută mai pe îndelete, sau din cine știe ce alt reflex omenesc, adăuga pe furiș o fărîmă de cicoare. În restul timpului, Didier și el se ignorau, așa cum se cuvine, ba Popard îl și disprețuia puțin pentru că era sărac și nu avea încredere în el. Soții Popard, plini de îndrăzneală la tinerețe, adoptaseră manierele burgheze și odată cu ele și credințele burgheze.

Cu puțin înainte de a muri, domnul Popard apucase să-i pomenească lui Didier despre o casă pe care o știa el, o „vilă", situată în Cartierul de Sus, unde se găsea adeseori ceva de închiriat. Soții Popard vorbeau cu respect de Cartierul de Sus ca despre o țară din altă planetă, căci acolo slujiseră ei. Or, pînă atunci, Didier nu cunoscuse decît cartierul Saint-Laurent, înghesuit în partea de jos a orașului, în dosul gării, între uzinele de ciment și de produse chimice, nu departe de Forje, o lume cu care orașul prefera să nu aibă nimic de-a face și pe care o ținea cît mai mult posibil la distanță, dincolo de fluviul său. Dealtfel, cartierul acesta nici nu mai ținea de oraș; era de fapt un alt oraș care-și trăia existența proprie în zarva portului, în urletul sirenelor, în pulberea albă și iritantă ce plutea tot timpul în aer. Cartierul de Sus se afla în partea opusă față de acest cartier. În casa despre care era vorba, o casă destul de mare, cu grădină, locuia o doamnă bătrînă împreună cu nepoata ei. Vecinătate ideală pentru un intelectual. Fata nu prea era sănătoasă, adăugase domnul Popard dînd din cap, iar femeia nu avusese noroc. Didier știa că poți găsi o primire mai bună la oamenii care n-au avut noroc și mai multă căldură la cei al căror trup este lipsit de căldură. Se hotărî în-

dată să se ducă să vadă casa. Astfel emigră el în Cartierul de Sus.

Casa era admirabil situată în faţa Seminarului din care se vedea numai parcul ce se întindea pe o faţadă de aproape două sute de metri. Şi Didier, care pe vremea aceea se ataşa uşor de lucrurile plăcute, îndrăgi mai ales gardul de nuiele al Seminarului Mare şi înfăţişarea clădirii care, văzută de departe, avea aerul unui mic Versailles.

Vila semăna cu multe altele : pretenţioasă şi prost construită, avînd într-o parte un garaj mic deasupra căruia se afla o cameră şi o bucătărie, amîndouă mari cît o batistă. Asta a fost camera pusă la dispoziţia lui Didier. Cei ce veneau să-l viziteze îl compătimeau şi se mirau că este atît de sărac. Singurele mobile aduse de el, pe lîngă cele care, din nenorocire, se şi aflau acolo, erau cîteva lăzi şi diferite obiecte din lemn nevopsit, mai mult sau mai puţin ajustate de el. Trăia ca un rege printre aceste lăzi, iar privirile dispreţuitoare ale oamenilor, priviri cu care nu era obişnuit, i se păreau comice. Pentru el, camera asta reprezenta liniştea de care avea nevoie, aerul şi libertatea de a gîndi : singurul lux pe lume. Fereastra dădea spre parcul Seminarului care se întrezărea departe, dincolo de frunzişurile încîntătoare. O adevărată minune era scara izolată din dosul casei. Didier dispunea de o independenţă absolută şi avea impresia că proprietăreasa este plămădită — aşa cum se spune — dintr-un aluat bun. Era atît de mîndru că găsise o locuinţă în care să nu depindă de nimeni, încît nu mai băga în seamă îngustimea ei. Dealtfel, aceasta nu era cu adevărat vizibilă decît din exterior, însă de acolo te uluia. Într-o zi, înapoindu-se dintr-o cursă făcută în oraş, Didier îl zări pe tatăl său care îl aştepta în picioare, în faţa ferestrei deschise, aspirînd miresmele parcului. Îmbrăcat în pardesiul său negru cu guler de catifea, cu gambetă şi mănuşi, se sprijinea de balustrada care, aşa cum era aşezată, îi tăia în două silueta, vizibilă pînă la genunchi. Ceea

ce părea ciudat era capul care ajungea pînă la marginea de sus a ferestrei, fără ca pălăria să contribuie la această impresie. Mai tîrziu, după terminarea războiului, cînd familia Aubert plecase în Maroc unde emigrase întreprinderea la care domnul Aubert a lucrat toată viaţa, Didier a dat peste o fotografie uitată într-un buzunar. Era o fotografie veche, făcută pe o plajă, care îl înfăţişa pe tatăl său în faţa mării, cu acelaşi pardesiu negru pe braţ, cu gambetă şi avînd linia orizontului la înălţimea picioarelor. Era greu să ai un aspect care să fie, nu mai singuratic, ci mai trecător, mai *în aşteptare* decît al lui, în ciuda disproporţiei dintre silueta firavă, demodată, şi orizontul nesfîrşit. Didier se gîndea că şi el trebuie să fi avut o asemenea înfăţişare atunci cînd se afla în această casă.

Oare de ce acum, înainte de a-mi începe istorisirea, sînt ispitit să citez o frază găsită într-una din scrisorile adresate Paulei de către Didier — şi niciodată trimisă ? Frază ciudată, destinată acestei tinere fete pe care o iubea : „Suferinţa nu e bună de povestit, zicea el, însă cu toate că se întîmplă mereu acelaşi lucru, este destul de curios să priveşti cum trăiesc alţii. Îţi scriu această scrisoare ca pe una dintre cele rătăcite care, nefiind citite de unicul lor destinatar, au căzut în mîinile altcuiva. În definitiv, o astfel de situaţie este deseori preferabilă şi nu iubim niciodată pe nimeni mai mult decît pe oricare altul".

Partea întîi

Stîna

LA ÎNCEPUT, TOTUL A MERS DESTUL DE bine la Arditcya — astfel era numită, în limba bască, această vilă fără vîrstă. Numele voia să însemne Stîna, nume promiţător de tihnă, dacă nu cumva chiar o invocare a tihnei, întrucît locuitorii cartierului nu erau de acord nici asupra înţelesului, nici asupra ortografiei.

Femeia bătrînă era mai puţin bătrînă decît i se spusese, iar copila, mai puţin copilă : una avea treisprezece ani, iar cealaltă şaizeci. Didier nu avea de-a face cu ele decît în legătură cu pivniţa, unde se aflau instalate contoarele, şi o dată pe lună, pentru chirie.

Doamna Blin era plină de atenţii, iar fiica ei, care frecventa cel mai bun liceu din oraş, condus de maicile de la „Étoile", învăţase acolo arta de a face vizitatorilor reverenţe pline de graţie. Foarte dezvoltată, — părea de optsprezece ani —, cu forme savuroase şi gura umedă, Rosa era o fată împlinită. După spusele mamei sale, doar inteligenţa nu urmase înflorirea corpului şi instruirea ei, mai ales, fusese mult timp neglijată. Poate că nu era proastă, ci ignorantă ; restul era efectul timidităţii. Totuşi, cînd Didier se ducea să stea de vorbă cu mama ei, iar Rosa era în cameră, prezenţa acesteia îl stingherea.

Didier, a cărui sănătate reclama unele menajamente, simţea cum îşi recapătă forţele în liniştea deplină ce domnea în partea aceea din cartier. Reînvia. Doamna Blin, care stătea fie închisă în casă, fie hoinărea pe coclauri, îl lăsa aproape stăpîn pe grădina de care nu se ocupa nimeni — din

fericire — şi unde iarba, cea mai frumoasă iarbă din lume, creştea din belşug pe alei, acoperind fîşia ce se întindea sub ferestrele sale. Oare doamna Blin o făcea cu intenţie, sau era o neglijenţă ? Aveai impresia că se dezinteresa de o mulţime de lucruri, o stare de spirit ce nu se întîlneşte la un proprietar, agravată şi mai mult de faptul că era într-adevăr o femeie bună : în toate astea era ceva misterios. Uneori, ca să se comporte la fel cu ceilalţi, îşi cerea scuze pentru neorînduiala grădinii sale, exprima timp de opt zile dorinţa de a aduce pietriş, însă era de ajuns o cît de slabă obiecţie din partea lui Didier ca să renunţe la proiectele sale. Într-un colţ al grădinii, de-a lungul împrejmuirii, creşteau fără nici un rost un liliac şi o iasomie ; ea îşi exprimă intenţia de a le scoate de-acolo, sau de a le muta. Didier le luă apărarea şi nu mai fu vorba despre asta. În cele mai îndepărtate locuri din grădină — pînă unde nu se aventurase nimeni vreodată — ierburile se înălţau fără oprelişti şi în zilele calde răspîndeau mireasma unei adevărate cîmpii. Se afla acolo o plantă minunată, cu tulpină puternică, în trei muchii, al cărei vîrf înflorea în formă de stea. În mijlocul ei, o stea mai mică, albă : o singură floare. Poate că în această plantă aţi fi putut recunoaşte un fel de rogoz banal, însă dacă aţi fi privit-o o clipă numai pentru ea însăşi şi dacă aţi fi vrut să-i uitaţi numele, înfăţişarea ei v-ar fi făcut fericit. Lumea plantelor — mai ales aceea a plantelor care cresc sălbatic — este o lume a inocenţei şi avem nevoie de o asemenea lume. Doamna Blin voia să „cureţe“ măcar terenul de lîngă casă, spre nord, în dreptul bucătăriilor, „ca să fie mai curat“. Datorită apei de ploaie care se scurgea de pe acoperiş, se iviseră şi acolo porţiuni cu ierburi înalte care invadau pămîntul pînă la spălătorie. Didier îi reaminti însă că primăvara, ierburile acestea vor fi presărate peste tot cu boboci aurii şi că nimic nu era mai încîntător decît această viaţă a naturii. Şi, cum dorinţa lui venea oarecum în sprijinul leneviei, ea fu şi de data asta de acord cu el.

Astfel, pămîntul continuă să învieze şi să rodească neîncetat de jur împrejurul casei.

În zilele cînd vremea era frumoasă, Rosa îşi punea şezlongul la soare şi, ca să n-o supere vîntul de apus, se aşeza în faţa oblonului de la garaj, sub fereastra polatrei, apărată de un brîu al peretelui. Cînd Didier, aplecîndu-se pe fereastră, o văzu pentru prima dată întinsă acolo, dormind, cu capul puţin lăsat pe spate şi cu ochii acoperiţi de imenşii ochelari negri care lăsau să i se vadă din toată figura numai buzele groase, avu o uşoară tresărire, căci se obişnuise să nu fie nimeni în locul accla. Avea slăbiciunea — congenitală — de a fi sensibil la vederea femeilor. Se retrase brusc în cameră, ca şi cum ar fi surprins un secret. Pe masă se ofilea un trandafir cules din grădină. Fără să-şi dea seama cărui ritual i se supune, poate din recunoştinţă, sau în speranţa unei intervenţii favorabile, presără petalele lui peste fata adormită.

Mama ei găsea că nu e bună la învăţătură şi se plîngea că progresează prea încet. Rosa rămăsese repetentă şi pînă acum. Era destul să priveşti trupul acela, surprinzător de dezvoltat, ca să-ţi dai seama că, în sinea ei, se interesa de cu totul altceva decît de ecuaţiile de gradul întîi, sau de poziţia pe care o ocupa Alaska faţă de Siberia. În ochii ei frumoşi, uşor proeminenţi şi lipsiţi de expresie, nu se putea citi nimic altceva decît o imensă apatie.

Faţă de aceste două femei atît de diferite nu trebuia să facă nici un fel de efort ca să treacă — chiar fără voia lui — drept omul superior, savantul distrat. Rosa îl pîndea pe noul chiriaş de după ferestre, de parcă se aştepta să-l vadă cum pleacă ducîndu-şi pălăria de zgardă, sau cu pantalonii de la pijama zărindu-se de sub pardesiu.

Ar fi o greşeală dacă s-ar crede că Didier se instala în dreptul ferestrei ca s-o admire pe Rosa. Privirile lui se îndreptau spre parcul Seminarului, către aleile de tei, spre şirurile de chiparoşi alternînd cu magno-

liile, spre doi sau trei brazi izolaţi ale căror vîrfuri se legănau la mare înălţime. Toate acestea constituiau un frumos parc în stil francez, de n-ar fi fost decît grăuntele de romantism al brazilor, exuberanţa magnoliilor şi sunetul îndepărtat al armoniului care întreţin melancolia şi visările copilăriei. Puteai să te întrebi dacă fiii de ţărani, instruiţi acolo, în sutanele lor triste, erau conştienţi de toate acestea. Didier îi vedea ieşind la ore fixe, în grupuri învălmăşite, fără o disciplină aparentă, discutînd gălăgios, cu hainele lor vătuite, larg desfăcute, sau fluturînd umbrele imense. Uneori din grup se desprindea un tînăr preot care venea să bată la uşă la Arditeya. Didier nu ştia ce se întîmpla apoi, însă faptul acesta îi întărea în mod ciudat impresia că doamna Blin era pîndită de o nenorocire.

Apropiindu-se examenele de sfîrşit de an, Didier fu rugat de doamna Blin să dea lecţii fiicei sale. Lui nu-i plăcea deloc acel gen de elevi cărora trebuie să le repeţi mereu totul şi care erau prea vizibil cu gîndul în altă parte... Din fericire, ca să-i atragă atenţia, avea la dispoziţie flexiunile plăcute ale cuvîntului *Rosa*, *Rosae*, după care ea se înnebunea. Pentru limba franceză, pe care o înţelegi oricum, nu manifesta nici un fel de curiozitate. Doar cîteva scene din *Tartuffe* îi trezeau un pic de interes, şi la o lucrare scrisă a declarat că cea mai comică scenă de teatru pe care o cunoştea era aceea în care Orgon s-a ascuns sub masă. Didier găsea această afirmaţie indecentă. Amintirea ei îi tulbura plăcerea de a o vedea pe Rosa în după-amiezele pe care le petrecea pe şezlong. Firea lui nu-i îngăduia să admită că ar putea exista ceva josnic într-o femeie, atunci cînd învelişul este frumos. Această părere era condamnabilă, cel puţin tot atît ca aceea pe care o avea Rosa despre *Tartuffe*. Dar cum ar fi putut el să-şi întoarcă ochii atunci cînd ea se dăruia astfel privirilor lui, cu picioarele dezgolite, lăsate în voia ierburilor din grădină ? Lungită pe şezlong, cu ochelarii negri care îi devorau jumătate de faţă, lăsînd să se vadă doar

buzele foarte roşii, cu gîtul alb şi plin, avea aerul că pluteşte pe un nor.

Deoarece nu era destul loc pentru doi în apartamentul acela minuscul, Didier pleca de acasă în zilele cînd urma să se facă curăţenie. Femeia de serviciu avea însă obiceiul să întîrzie, aşa încît de multe ori el lăsa cheia doamnei Blin sau fiicei sale, care o primea cu ochii plecaţi şi cu mica ei reverenţă obişnuită.

Femeia de serviciu era o fată zdravănă, cu prenumele ridicol de Yvette, vioaie în pofida picioarelor ei groase — îi fusese recomandată pentru statornicia cu care lua parte la slujbele religioase — şi care purta pe piept o cruce mare de metal. El ar fi acceptat-o şi fără asta, însă virtutea ei era prezentă, cinstea ei apărea vizibil, fără echivoc, în triunghiul decolteului. Era astfel inutil să mai verifici cît timp a stat, sau cum a lucrat. Tot aşa de inutil era să te plîngi că nu mai găseai nici unul din lucrurile cu care umblase ea, că din lanţul de la closet rămîneau cîteva bucăţi împrăştiate pe jos, că prizele nu se mai puteau folosi, iar pantofii se odihneau în dulapul cu rufe, deasupra cămăşilor. Uraganele, cărora ştiinţa meteorologică modernă le dă denumiri atît de drăguţe, abia dacă fac ceva mai multe stricăciuni. Didier nu întîlnise niciodată o fiinţă atît de brutală ca fata asta.

La apartamentul său se ajungea pe o scară exterioară, din ciment, la care proprietara avea acces şi care ducea la bucătăria de lîngă cameră. Un apartament, chiar banal, chiar mic, chiar înzestrat cu mobile de lemn nevopsit şi cu cîteva lăzi, este totuşi un mediu viu cu care se stabilesc legături. Acest minuscul etaj, înconjurat de grădină, de unde privirile cădeau peste reflexele verzi ale covorului de ierburi bogate şi molatice, părea o corabie ce plutea pe întinsul cîmpiilor. Într-una din zilele în care femeia de serviciu făcuse curăţenie, înapoindu-se spre seară acasă, Didier găsi un mănunchi de caprifoi pe masa de lîngă uşa bucătăriei. Asta l-a mirat, căci doamna Blin îi dăduse voie

să culeagă el însuşi tot ce dorea din grădină, chiar şi fructe, atunci cînd se găseau. Sub grămada de caprifoi se afla o scrisoare ; deseori se întîmpla ca Rosa să ridice corespondenţa din cutia de scrisori aflată la intrarea în grădină şi să i-o aducă, ori să i-o strecoare pe sub uşă. Învăluit de parfumuri, aşeză florile într-un vas şi plecă apoi să o caute pe Rosa care îşi făcea lecţiile. Ea îi zîmbi şi îi făcu mica sa reverenţă. Buzele ei fardate, pieptul frumos, suspinele, totul te făcea să te gîndeşti că în curînd avea să fie bună pentru alte lucruri decît să-şi bage în cap istoria romanilor, ori să comenteze virtuţile Paulinei lui Corneille. Dar, în scurt timp, părerea lui Didier se schimbă, sau cel puţin se perfecţionă, astfel că ziua i se termină mai puţin bine decît era de aşteptat după prima impresie. Deschizînd dulapul ca să-şi ia de acolo portofelul cu mica lui avere, trebui să constate că lipsea o bancnotă de cinci sute de franci, adică aproape jumătate din avutul său. Lovitura nu era prost combinată. Fiind obligat să bănuiască două persoane, nu putea bănui pe nici una. Dar în măsura în care era înclinat să o înlăture pe femeia de serviciu — nici el nu ştia prea bine de ce — se vedea nevoit să-şi schimbe părerea despre Rosa într-o privinţă : anume că ea era bună şi pentru cu totul altceva decît ceea ce crezuse el.

Didier era debil, însă neputînd suferi lipsa de activitate, îşi împărţea timpul între cartea sa, care îi era mai mult un pretext de meditaţie decît de instruire, şi un mic curs particular căruia îi acorda cîteva ore. Dar pe lîngă asta mai avea şi unele ocupaţii ciudate care îl obligau să iasă mai des decît i-ar fi îngăduit sănătatea. Aceste ocupaţii datau de pe vremea cînd locuise în cartierul Saint-Laurent şi a întîlnirilor din barul modest unde lua uneori masa. Acolo a venit în contact cu diferiţi oameni, printre ei aflîndu-se şi legătorul de cărţi Lambert pentru care nutrea o profundă simpatie şi pe care îşi propusese să-l vadă pe-ndelete într-o zi. De asemenea, într-un antrepozit din partea de jos a oraşului, unde se tipăreau manifeste şi un ziar clan-

destin, l-a reîntîlnit pe un tînăr care colabora dealtfel şi la ziarul *Le Patriote*. Motivele acestei colaborări erau greu de apreciat, dar poţi să-ţi faci o idee de neorînduiala ce domnea în moravurile din acea vreme afirmînd că ea nu mira pe nimeni. Tînărul era tocmai acela care mai încercase — fapt şi mai de neînţeles — să-l atragă pe Didier la publicaţia de factură vichy-stă [1] şi reuşise chiar să-l prezinte directorului său, Max de Zoccardi. Acesta era autorul unor editoriale violente şi naive, în care ideile izbucneau în salve, ca într-o bătălie, şi se exprimau într-un stil lirico-pedant, inimaginabil de savuros. La drept vorbind, lecturile de acest fel nu erau rele în zilele cînd simţeai nevoia de ceva care să te înfurie zdravăn ca să te pui din nou pe roate.

Desigur că moda jocului dublu trebuie să fi fost foarte răspîndită pentru ca tînărul acesta, Pierre Giraud, să se rătăcească în tovărăşia acelui pervertit mistic (sau mistic pervertit) care îşi risca nepăsător pielea pentru plăcerea ca proza lui indigestă să fie citită de o mînă de oameni. De fapt, Pierre Giraud alimenta ziarul acela mai ales cu poeme şi cu diferite reverii care aveau un aer caraghios între comunicatele Direcţiei Aprovizionării, reclame şi mica publicitate. Subprefecturile au o nebănuită nevoie de reverii şi fără îndoială că Pierre ar fi fost un prieten admirabil fără acel grăunte de vanitate literară care îi compromitea seriozitatea şi pe care încerca să-l compenseze — însă destul de prost — printr-o ură neîmpăcată faţă de aceia pe care îi numea, în mod ostentativ, *„les Boches“* [2].

Pierre Giraud lucra la percepţia din Irube, însă locuia la Ilbarosse, oraş de coastă, foarte apropiat de Irube. El îl invită acolo pe Didier. Didier găsea că oraşul acesta

[1] În timpul ocupării Franţei de către germani (1941—1944), guvernul francez colaboraţionist îşi avea sediul la Vichy. (Nota trad.)

[2] Denumire peiorativă dată nemţilor de către francezi. (Nota trad.)

n-ar fi putut să fie niciodată mai frumos decît în clipa cînd l-a descoperit el, cînd l-a primit din mîinile lui Pierre, în întregime pustiu şi aproape redat naturii. Dar noi descriem aici istoria Cartierului de Sus şi nu putem să ne pierdem vremea cu digresiuni plăcute, nici cu platoul acela de lumină din vîrful falezei, care mărginea casa lui Pierre Giraud, şi încă mai puţin cu descrierea atîtor fiinţe fermecătoare care se perindau pe-acolo, profilate pe orizontul adînc al mării. Aceste splendori ale mării şi cerului, la care luai parte fără să le fi căutat, fiecare părăsindu-şi singurătatea sau lucrul, contribuiau desigur în mare măsură la încîntarea pe care o resimţea Didier ori de cîte ori se urca la Mar y Sol. Acesta era numele vilei — a cărei banalitate poate că-şi justifica pretenţia — unde locuia Pierre, la ultimul etaj, între o soţioară vioaie şi veselă, şi un copil care ştia să nu plictisească pe nimeni. Da, era bine să te bucuri de un asemenea răgaz, în ciuda temerilor zilei de azi şi nu ar fi existat nimic fals în comportarea lui Pierre Giraud de n-ar fi fost slăbiciunea lui pentru Max de Zoccardi şi nevoia de a tipări alexandrini într-un neînsemnat ziar de seară. Dar bucuriile prieteniei sînt rare, şi mai ales trecătoare, iar Pierre urma să dispară din viaţa lui Aubert odată cu duşmanii ce aveau să se năpustească asupra lui cu violenţa pe care Biblia o exprimă prin : „Dumnezeu i-a aţiţat pe duşmanii mei". Nu cumva greşise el ?... Să nu-şi fi îndeplinit misiunea ? Poate că da. Dar oare nu se petrec mereu întîmplări lipsite de noimă ?

Sfîntul Pavel scrie : „Căci de socoteşte cineva că este ceva, nimic fiind, singur se înşală". Şi maestrul Eckhart adaugă : „Practicînd beatitudinea, omul devine neant şi întreaga creaţie se preschimbă în neant pentru el". Iar în altă parte a scris : „Dumnezeu a creat lumea întreagă pentru ca Dumnezeu să se nască în suflet şi, la rîndul său, sufletul să se nască în Dumnezeu". Se părea că aşa ceva e mai uşor de înţeles şi chiar de trăit. „Natura cea mai intimă a oricărui grăunte

este grîul şi orice metal înseamnă aur, şi orice naştere, om. De aceea un învăţător spunea : «E foarte greu să găseşti un animal care să nu fie, într-o oarecare măsură, imaginea omului»".

„Dar dacă orice grăunte este grîul şi dacă vrem să ne conducem după această idee sublimă, cum aş putea să nu mă agăţ, cu toată puterea mea, de acest grăunte ?" Astfel gîndea Didier, cu firea lui slabă. Posedînd atît de puţine lucruri, sau de cele mai multe ori neavînd nimic, Didier era pe cale de a nu fi nimic. Dar acest nimic îi era destul ca să aibă totul, şi cel mai mic grăunte era grîu pentru el. Să coboare pe scara aceea mică de ciment, cu balustrada ei metalică, înainte de a se trezi ceilalţi din casă ; să umble cu picioarele goale prin iarba aceea mîngîietoare, mustind de rouă ; să se înapoieze apoi pe căldură, în această grădină fără alei, în care singurele poteci erau cele făcute de paşii săi ; aceste plăceri îl legau de lume şi îl sileau să iubească lumea aceasta ; şi oare nu „pentru asta crease Dumnezeu lumea ?" El pierdea din vedere nenorocirile acelor timpuri, dar trebuie oare să trăieşti în marginea lumii şi să priveşti pămîntul frămîntat ca pe un cadavru în prezenţa căruia nu îndrăzneşti să vorbeşti decît în şoaptă ? Cum să facă el oare pentru ca tot ce s-a creat să i se înfăţişeze ca un neant ? Nici o mizerie, nici un pericol nu mai aveau importanţă pe lîngă mireasma de iarbă strivită, de plantă încinsă la soare. Ar putea el, în întreaga lui viaţă, să uite aşa ceva ? Natura ne-ar fi adus oare pe lume, ne-ar fi înzestrat cu sensibilitate, pentru ca viaţa să nu însemne nimic pentru noi, iar sensibilitatea noastră să fie ca şi moartă ? Bineînţeles, fericirea unui sărac scandalizează şi niciodată cei din jur nu sînt destul de mulţi ca să-l doboare. Dealtminteri, se ştie de multă vreme că fericirea unui om atrage fie bănuiala, fie batjocura.

După cîteva zile de la pierderea banilor a trebuit să-şi plătească chiria. Dar suma pe care o pusese în portofel era destinată proprietăresei şi nu putea în nici

un chip să o pună la loc. I se întîmpla uneori să întîrzie plata chiriei, însă numai din simplă neglijenţă. Ca să-şi definească precis punctul său de vedere faţă de orice fel de romantism ţinea să nu aibă datorii şi, cu cît avea mai puţini bani, cu atît căuta să nu facă datorii.

Niciodată nu i-ar fi pomenit admirabilei doamne Blin despre acel incident dacă nu ar fi ţinut cu tot dinadinsul să-i explice din ce cauză luna aceasta îi va plăti chiria cu o oarecare întîrziere. Aşadar, ca de obicei, coborî pe scara ce ducea în grădină şi care, trecînd prin dreptul bucătăriei proprietăresei, îi oferea ocazia să intre direct la ea ; dealtfel acesta era modul normal în care se desfăşurau relaţiile dintre ei.

Începea să cunoască ritualul acestei mici ceremonii : carnetul cu recipise, semnătura, lipirea timbrului-chitanţă, căutarea disperată a cîtorva monede mărunte, care se termina cu un schimb de renunţări politicoase din ambele părţi. Toate acestea aveau loc în sufragerie, într-o mare agitaţie, cu o oarecare confuzie, o cinste desăvîrşită, îmbujorare; el îşi spunea că fata, cu accesele ei de timiditate, avea cui să-i semene. Rosa, smulsă de la „studiile" sale, din politeţe sau ca să-şi completeze educaţia cu o mică lecţie practică, asista indiferentă şi tăcută la această scenă, stînd cu spatele la bufet, cambrată, cu privirea pierdută în depărtare, spre parc, şi cu acel corp care — culmea inocenţei ! — părea totdeauna că se oferă.

Doamna Blin avea o fire atît de naivă şi de receptivă, încît întîmplarea pe care venise să i-o povestească Didier avu darul să o impresioneze profund. El îi văzu figura însufleţindu-se şi îmbujorîndu-se puternic : se observa că în acest organism, înzestrat cu un temperament sangvin, reacţionau artere sănătoase care se congestionau din cauza cinstei, a bunătăţii, a simpatiei. Rosa, care avea tenul deschis, chiar exagerat de palid, şi o natură limfatică — de data aceasta întîrziase să vină cînd a fost chemată — se înroşi cu totul în alt fel şi se duse să se aşeze pe un scăunel, ascunsă în umbra

şemineului şi cît mai departe de fereastră, deşi stînd astfel, picioarele ei, destul de lungi, aveau o poziţie chinuită.

Fata avea să suporte însă o încercare şi mai de temut, căci admirabila doamnă Blin, găsind desigur că o asemenea primire era prea puţin încurajatoare pentru un om lipsit de bani şi dorind probabil să-şi consoleze chiriaşul pentru o pierdere nedreaptă, l-a invitat cu destulă stăruinţă să ia cina cu ele. În acel moment, amîndoi erau în picioare, de o parte şi de alta a mesei mari, rotunde. El invocă toate motivele pe care şi le putea imagina ca să refuze, căci gîndul de a o avea pe Rosa în faţa ochilor, în tot timpul mesei, îi provoca o adevărată panică, însă doamna Blin se şi apucase de treabă, şi masa fu pusă de îndată. Rosa fugise în „studioul" ei, sau mai bine zis în odaia de baie.

— Fetiţa nu vă ajută şi ea un pic ? întrebă el.

Ea îşi desfăcu braţele într-un gest de descurajare.

— Rosa nu face nimic. Rosa nu ştie să facă nimic. Desigur că nu ştiu cum să mă port cu ea... Nu obţin nimic. Ea şi treburile gospodăreşti, oh !...

Observaţia, lipsită de maliţiozitate, avea mai curînd aerul unei constatări pitoreşti şi resemnate. Rosa sosi la timp ca să protesteze, cu un rîs forţat.

— Vedeţi, s-a dezvoltat atît de repede! explică doamna Blin. Sănătatea ei e încă aşa de şubredă !

Didier află astfel că Rosa avea crize de astm, mai ales noaptea.

— Ar trebui să mergeţi într-o altă regiune, zise el.

Doamna Blin ridică braţele la cer, strîngîndu-şi buzele.

— Oh ! În clipa de faţă !... Călătoriile sînt atît de anevoioase !... Înainte, da, ne duceam în fiecare an la staţiuni balneare, în Béarn. Nu-i aşa, fetiţo ?... spuse ea, adresîndu-se Rosei.

Cina s-a desfăşurat fără complicaţii, fapt care a înlăturat unele reţineri ale lui Didier. Era lesne de observat că, fie din cauza constituţiei sale debile, fie pentru

un alt motiv. Rosa era cruțată de orice efort : nu s-a ridicat niciodată de la masă. Doamna Blin, dimpotrivă, cu toată corpolența ei, se mișca tot timpul și Didier avea chiar impresia că se agită mai mult decît trebuie. Rosa se adresa mamei sale cu o politețe desăvîrșită. În toate ocaziile, avea glasul acela foarte blînd, foarte uniform, care părea că ascunde ceva. La drept vorbind, participarea sa era inexistentă, ea constînd de cele mai multe ori în a nu spune nimic, ceea ce putea fi interpretat ca o dovadă de sfială feminină. Avînd însă în vedere șiretlicurile folosite de ea ca să nu treacă neobservată, această comportare da naștere la o tăcere anormală pentru firea ei.

În seara aceea, Didier avu impresia că a înțeles de ce ofta doamna Blin. Fiul ei, care trebuie să fi avut aproape douăzeci de ani, fusese ridicat de nemți de pe peronul unei gări și deportat în Germania, iar de atunci nu mai știa nimic despre el. Didier își dădea seama ce abis de umbre și spaime aducea această mărturisire în mijlocul unei conversații banale care ar fi putut avea loc în oricare familie franceză și în orice moment al istoriei. „Arestat de nemți." Simpla rostire a acestor cuvinte, a căror întreagă semnificație rămăsese încă necunoscută, îl sufoca. Doamna Blin povestise această întîmplare cu un glas tremurător, ușor înecat în plîns, și Didier suporta cu greu să-i vadă ochii înlăcrimați. Nu putea să-i spună nimic gazdei sale ; nu-i putea spune că încearcă să fie demn de băiatul acela și refuza categoric să pronunțe cuvîntul răzbunare. Se gîndea doar la munca sa, la cartierul Saint-Laurent și îi era oarecum rușine că se află aici. Furișă o privire spre Rosa ; figura ei nu exprima nimic. Mai bine zis, avea expresia aceea jumătate adormită, jumătate mulțumită, care se datora unei anumite împliniri a obrajilor, iar gura ei cărnoasă lăsa să se vadă o ușoară plictiseală pe care poate că ea însăși încerca să și-o atribuie.

Conversația alunecă asupra nemților despre care se presupunea că vor veni să ocupe Seminarul și reveni apoi la micul furt a cărui victimă fusese Didier. Doamna

Blin, care trăncănea cît e ziua de lungă cu vecinele, dădu cîteva exemple pe care le știa în cartier, adăugînd chiar că nu de mult i s-au furat diferite obiecte din garajul situat sub camera lui Didier.

— Și-or fi ales bine momentul, zise Didier, căci atunci cînd sînt în cameră și se află cineva în garaj, aș putea auzi și un oftat.

Rosa își ridică privirea cu o șovăială pe care el se prefăcu însă că nu o observă. Se vorbi apoi de apartamente, de casă, și doamna Blin îi povesti de vechii locatari : avusese un judecător, pe urmă o pereche de învățători, care lipseau toată ziua de acasă ; era un avantaj pentru ei căci, bineînțeles nu se simțeau în largul lor.

Didier era mirat de libertatea cu care se exprima doamna Blin. Fără îndoială, era o proprietăreasă foarte ciudată.

— Camera aceea a fost adăugată de primii proprietari, continuă ea. Aveau nevoie de un garaj... În felul ăsta, spuse ea rîzînd, totul se explică !

— E un apartament făcut pe comandă !... zise Didier.

— Da, pe măsura unui automobil, răspunse doamna Blin. Dar ați văzut bine cîți oameni au procedat așa în cartier !... Și vă închipuiți cumva că propria noastră locuință este foarte plăcută ?... E mare, într-adevăr, foarte mare în aparență, dar spațiul a fost atît de absurd folosit !...

În tot timpul acestei conversații, Rosa n-a scos o vorbă. Privirile ei se plimbau de la doamna Blin la Didier, limpezi și absente, iar întreaga ei făptură îți dădea impresia unei imense lîncezeli. Nu se gîndise să-și ia ceva de lucrat sau de citit și desigur că era mai bine așa, decît s-o fi văzut apărînd cu una din acele reviste pe care maică-sa nu se ostenea să le controleze și care se numeau *Amorul în Pacific*, *Toată lumea înșală*, sau *Călătorie în doi*. Cam acesta era genul de cărți pe care Didier le zărea la ea atunci cînd ațipea sub fereastra lui, sau cînd se ducea să se întindă la

soare, în vreun colţ de grădină, cu nădejdea că se va bronza.

— Ei bine, se adresă el doamnei Blin, poveştile noastre trebuie s-o fi plictisit pe Rosa.

Ea lăsă capul în jos, îl ridică, surîse :

— Ba deloc, răspunse.

Privirile lor se îndreptaseră spre ea.

— Cum, spuse brusc doamna Blin, plină de mirare, ţi-ai şi scos brăţara ta preferată ?...

Rosa se înroşi, pretextă ceva despre un lănţişor rupt, o închizătoare stricată.

— Închipuiţi-vă... începu doamna Blin.

Şi îi povesti că acum cîteva zile, Rosa venise de la liceul Étoile cu o brăţară pe care i-o dăduse o colegă de clasă. Evident, doamna Blin nu vedea aici nimic rău ; în această privinţă, nu avea prejudecăţi. Părea să fi înţeles, odată pentru totdeauna, că acum nimic nu mai era ca altădată şi că trebuia să se aştepte la orice din partea celor tineri. Era deci pregătită pentru orice, adică de fapt pentru foarte puţine lucruri.

— Nici n-aţi crede, zise ea, cît de cochete au devenit copilele astea !...

Poate că ar fi trebuit să fie mai grijulie. Didier se întreba ce-o făcea atît de indulgentă : tragica despărţire de fiul ei, ori acea cinste absolută care nu-i lăsa nici cea mai mică posibilitate de a-şi imagina ceva rău. Realitatea este că doamna Blin se mulţumise cu explicaţiile vagi date de fată şi nu mai căutase deloc să afle adevărul.

Era tîrziu. Rosa primi încuviinţarea să se retragă. Didier însuşi era grăbit să plece. Se temea ca nu cumva doamna Blin să-i ceară fiicei sale să-şi arate faimoasa brăţară — în legătură cu care poate că nu ar mai fi fost cazul să se invoce externatul şi nici chiar amiciţiile feminine.

Nemţii se instalaseră, destul de discret, la Seminar ; o mică grupare cam desperecheată de aviatori, în uniforme cenuşii, aflaţi oarecum la odihnă, neagresivi,

scîrbiți să trăiască de atîția ani în haine militare și dorind mai presus de orice sfîrșitul războiului. În ciuda acestor schimbări, care de fapt se reduceau la o înlocuire de persoane, părînd totuși că o vor împiedica deocamdată pe Rosa ori pe mama ei să primească unele vizite, cartierul își ducea traiul său amorțit într-un fel de calm încordat și oarecum condamnabil ; singurele accente mai războinice erau trăncănelile purtate din poartă în poartă.

Lăptăreasa își vestea sosirea de la o casă la alta, încă de la mare depărtare, printr-un țipăt pătrunzător, sfîșietor, inimitabil, cîteodată mînios, strigînd : „Laptele !“ așa cum ai striga „Ajutor !“ sau „Foc !“... Sosea cu bidoanele pe bicicletă, distribuia cotele cuvenite celor care aveau dreptul să le primească, dedîndu-se la tot felul de amestecuri ciudate, vorbind neîncetat și stropind din belșug cu salivă garniturile metalice. Didier primise o cartelă de lapte pentru trei luni. Lăptăreasa, după ce își slobozea strigătul ei de spaimă încă de la poarta grădinii, urca laptele lui Didier, apoi cobora la doamna Blin, stătea cîtva timp de vorbă în pragul bucătăriei, pentru ca pînă la urmă să traverseze casa împreună cu aceasta, care o însoțea pînă la poartă. La amiază, cînd Rosa se înapoia de la externat, le găsea deseori tot împreună, cîteodată însoțite și de o a treia doamnă, o vecină cu părul alb, doamna Guillestre, pe care vremea blîndă o făcuse să iasă din casă. Rosa trecea repede pe lîngă acest trio, cu ochii în pămînt, urca în fugă cele șase trepte ale peronului și se ducea să se închidă în camera ei, cu una din cărțile acelea bune care o învățau cum să fure și să facă dragoste.

De pe cealaltă parte a străzii, santinela postată la intrarea Seminarului urmărea în tăcere această scenă petrecută în văzul tuturor și socotea că francezii sînt fericiți.

În timp ce ele pălăvrăgeau, laptele se încingea în garniturile rămase în bătaia soarelui și se brînzea de îndată ce era pus la foc. Puținilor clienți, care nu vor mai putea să-și îmbunătățească sucul de ghindă, le va

rămîne mîngîierea de a consuma apoi laptele transformat în turtițe de brînză, dacă acestea le plăceau.

Din politețe, Didier suporta flecărelile Doamnei Lăptărese. Nu putea suferi laptele, însă din cauza prețului său redus, acest aliment se încadra încă în limitele resurselor sale. Strigătul acela înspăimîntat, dealtminteri justificat de starea în care se găsea laptele, — strigăt care străbătea Cartierul de Sus în fiecare dimineață și pe care îl auzea cum se apropie de la capătul străzii — sosea de departe, de departe, printre șirurile de chiparoși și tise, într-o pulbere strălucitoare, aurită de lumina soarelui. Acest strigăt nu-l lăsa indiferent, ba chiar trebuia să fie prezent la post, cu cratița în mînă, căci — evident — nu era destul să ai dreptul la litra de lapte zilnică ; îți era pîndită o singură clipă de neatenție pentru ca litra aceea să nu-ți mai fie dată și să fie vîndută în altă parte, la negru. Iar a doua zi Doamna Lăptăreasă îți declara cu obrăznicie că în ajun nu primise destul lapte pentru toată lumea, sau că pășunile nu mai erau destul de grase pentru vaci, sau că nemții tocmai i-o luaseră pe ultima. Lăptăreasa asta era cineva, tot așa cum era și Măcelăreasa. Ele te sileau să le simți puterea prin însușirea pe care o aveau de a te face să-ți pierzi timpul cu așteptări, cu pînde și cu flecăreli, căci după ce că așteptai, trebuia să mai și asculți. Nu era destul să ai o cartelă valabilă, ci mai trebuia ca în fiecare dimineață să fii atent la ce aveau să-ți spună Doamna Lăptăreasă sau Doamna Brutăreasă. Și, într-o dimineață, cînd doamna Blin nu era acasă, fiind plecată la o înmormîntare, Doamna Lăptăreasă încercă să-și recîștige cu Didier ora pe care nu și-o putuse irosi cu amabila proprietăreasă. Așa că se grăbi să-i împărtășească un potop de vești despre oamenii cu care convietuia și îi povesti că doamna Blin nu era cîtuși de puțin proprietara casei, așa cum crezuse el pînă acum, ci doar administratoare ; și că nu era mama, ci guvernanta Rosei, cu toate că aceasta îi spunea totdeauna mamă, după cum nici fiul ei nu-i era fiu, ci nepot, sau poate fiu adoptiv, astfel încît doamna

Blin, care de fapt nu posedase niciodată ceva, nu avea nimic şi că adevărata proprietară a vilei Arditeya nu era doamna Blin, ci Rosa în persoană, Rosa Pardoux, şi că la majorat, casa îi revenea ei de drept, şi că trebuia să nu se încreadă în Rosa, care îi semăna leit maică-si, care fusese un pui de lele, şi poate că încă mai era, decăzută din drepturile sale materne şi altele de-alde-astea, şi care pe vremea cînd locuia la Arditeya avusese o purtare atît de urîtă, acolo ca şi în alte părţi, încît domnul Pardoux, aşa se numea dînsul, chiar în casa asta, acum vreo doisprezece ani, îşi trăsese un glonte în tîmplă, da domnule !

Iată ce se putea afla ascultînd-o pe Lăptăreasă. „Puteţi să o întrebaţi pe doamna Guillestre, vecina dumneavoastră, aceea cu părul alb, dacă nu e adevărat tot ce vă spun. Doamna Guillestre locuieşte în cartier de treizeci de ani, gîndiţi-vă, aşa că nu sînt multe lucruri care să-i scape, iar în ceea ce o priveşte pe micuţa Pardoux, ehei, ea ştie tot ce este de ştiut. Închipuiţi-vă, la vîrsta ei, a şi început să se ţină cu băieţii !... Şi să vezi în ce fel !"

Bineînţeles, toate astea n-o împiedicau pe Doamna Lăptăreasă de a fi în cele mai bune relaţii cu doamna Blin şi atunci cînd dînsa o invita să intre în casă, sub pretextul de a o plăti, îi povestea ore în şir tot ce ştia despre doamna Guillestre. La drept vorbind, aceasta nu era decît o fostă frumuseţe care izbutise în viaţă, avînd norocul să se afle nu numai în patul, dar şi în testamentul unui antreprenor care îi lăsase averea. Ca să vezi ! ...Lăptăreasa părea să acorde o deosebită atenţie fiecăreia dintre clientele sale şi să-i dovedească o consideraţie specială, bîrfind-o pe vecina ei.

În timpul acesta, laptele din garniţe — dacă mai rămăsese — se strica de tot.

Didier începu să o studieze cu un nou interes pe Rosa Pardoux şi să înţeleagă multe lucruri. Nu există o vîrstă anumită la care să le vină mintea la cap, nici băieţilor şi nici fetelor. De mai multe ori o văzu în

părțile de jos ale orașului, pe lîngă antrepozite, sau umblînd haihui pe sub arcadele din strada Gambetta, însoțită de băieți cu o înfățișare dubioasă. Cu atît mai mult îl mirau pe Didier, desigur, micile reverențe și ochii plecați, ritualuri valabile în cuprinsul Cartierului de Sus și, mai precis, în acela al grădinii care înconjura Arditeya.

Fusese obligat să renunțe la femeia de serviciu, pe care nu mai putea s-o plătească, însă ea continua să vină, din cînd în cînd, pentru o oră, ca să-i facă treabă, așa că el lăsa cheia la Rosa, ca de obicei. Dealtfel Rosa era autorizată ca, în lipsa lui, să se strecoare pînă la el în cameră pentru a-i lăsa corespondența la care ținea foarte mult. Pentru aceasta se luase hotărîrea ca Didier să agațe cheia într-un cui de la ușa bucătăriei doamnei Blin. El îi insuflase Rosei respectul față de această corespondență și ea îi făcea acest serviciu cu o gentilețe care poate că nu era lipsită de malițiozitate. În această privință — dar numai în această privință — reușise să facă din Rosa o elevă bună.

Mici obiecte pe care intenționat le lăsa împrăștiate prin casă, gume, creioane colorate, cărți poștale, continuau să dispară. Pe vremea aceea se găseau, cu un preț de nimic, prin bazare — magazine pe care le frecventase totdeauna cu predilecție — tot felul de pahare desperecheate la care Didier rîvnea. Nimic nu-i plăcea mai mult decît ramurile de vițelar sau firuță puse într-un pahar mare de apă. Găsise astfel un pahar de doi franci, destul de frumos, cu piciorul ușor colorat în mov. Probabil însă că trebuie să-l fi cumpărat în vis, căci nici un alt obiect nu dispăru atît de repede din cîmpul său vizual. Abia apucase să-l pună pe masă și să lipsească o oră, că la înapoiere o întîlni pe Rosa care cobora de la el pe scară, îmbrăcată de oraș și avînd un sac de plajă pe care îl bălăngănea.

— Femeia de serviciu a lăsat cheia în ușă, îi spuse fără a-și pierde cumpătul, cu un zîmbet care îi îndepărtă buzele groase, roșii, descoperindu-i dinții. Mă duceam să o pun în cui.

— Asta se întîmplă des ? întrebă el.

O tresărire a genelor.

— Uneori...

— Din fericire, zise el, nu mă tem prea mult de vizitatori. Știi, la mine nu se află mare lucru de care să poată profita cineva. Însă ca principiu...

Ea roși, ceea ce nu însemna nimic, căci se înroșea poate pentru altceva.

Evident, paharul se volatilizase. Își spuse că față de aceste femei își făcuse un renume de om atît de distrat, încît n-ar fi fost deloc exclus ca, într-o bună zi, Rosei să-i vină gîndul de a-i lua banii direct din buzunar. De îndată ce ideea a fost admisă în principiu, devenea interesant s-o urmărești.

De mai multe ori se întîmpla ca Didier să o găsească pe Rosa la el atunci cînd venea acasă. Se părea că ei îi făcea plăcere și întotdeauna avea un bun pretext de invocat : cheia uitată, corespondența, schimbarea apei la flori. El o preveni că toate acestea se vor termina, că femeia de serviciu a fost nevoită să-l părăsească și că nu va angaja alta. Ea păru contrariată.

— De ce n-ați angaja alta ?

— Totul e atît de mic aici, zise el. Pot foarte bine să-mi fac singur menajul în fiecare zi, înainte de a pleca. E un fel de gimnastică. Și apoi nu-mi prea place ca în lipsa mea să vină la mine străini, chiar pentru a-mi face un serviciu. Asta produce întotdeauna neorînduială. Aproape de fiecare dată se întîmplă să nu găsesc cîte un obiect.

O mișcare a capului, șiretlicul ochilor plecați și apoi ridicați, privind drept în față. La naiba, ce mai ochi !... Nu-i văzuse niciodată privirea asta.

— Uite, alaltăieri, continuă el, cuțitul pentru tăiat hîrtie... Deși era din oțel, țineam la el ; mi-l adusese din Germania un prieten, înainte de război... Să fi alunecat sub lambriuri ? Habar n-am. Recunoaște că e neplăcut...

O nouă mișcare a gîtului, o nouă privire. Se pricepe grozav să fixeze privirea, fie numai pentru o clipă, însă nu-și ratează victima. E mișcată, agitată — ceea ce este mai degrabă simpatic. Aproape că se pot observa pulsațiile arterelor pe gîtul alb ca laptele, iar sînii frumoși se ridică mai grăbit. Acesta era desigur un moment însemnat al zilei. Dealtfel e și timpul ca intimitatea dintre ei să înceteze, căci în curînd acest moment ar deveni însemnat și pentru Didier.

— Și aș putea să numesc și alte obiecte care au dispărut, zise el, și chiar bani.

— Bani ?

— Da. Cum, asta te face să rîzi ?

El se afla lîngă fereastră, ea lîngă ușă, adică nu prea departe unul de celălalt.

— E ceva nervos, răspunse ea rîzînd mai tare și rezemîndu-se cu șoldul de bara patului, cu mîinile împreunate. Totdeauna mi se întîmplă asta. Să vă spună mama : cînd mi se anunță ceva de felul acesta, un furt, un accident, o moarte, rîd, nu mă pot stăpîni... Îmi purtați pică ?

— Nu ți se poate purta pică pentru că rîzi, răspunse el. Ești un copil. Un copil care crește cam repede, căruia îi lipsesc...

Ea era gata să plece, însă înălță capul și așteptă. Nimic nu-i pasionează pe oameni mai mult decît punctele de suspensie. Îl privește pe Didier, așteaptă să audă ce va spune, îl îmbie cu un „Ei ?“ nerăbdător, avînd aerul că spune : „Să nu-ți închipui că o să scapi așa ușor...“ Ca și cum ar interesa-o să afle adevărul despre ea însăși.

— ...căruia îi lipsesc cîteva sfaturi, continuă el. Sfaturi bune...

— Ați vrea să-mi dați sfaturi ? replică ea cu o umbră de sfidare în glas.

— Oh, ar fi mult prea greu !... zise el bătînd în retragere. În ce mă privește, slavă Domnului, nu trebuie să te învăț altceva decît un pic de latină...

La rîndul său, Didier așteptă să vadă ce o să spună. Ea tace, dar nu pleacă.

— De fapt, continuă el, o conversaţie ca asta face cît o explicaţie la limba franceză... Compensează avantajele unui rezumat al părţii expozitive din *Andromaca*, nu-i aşa, sau al unui capitol din *Noua Eloiză*... Dar ia spune-mi, dragă copilă, ce-i obiceiul ăsta de-a purta mereu sacoşa ?...

— E sacoşa mea de plajă.

— Te duci la plajă ?

— Nu. Dar nu mă pot lipsi de ea. Cărţile mele... Micile mele secrete...

— Eşti în pericol să fii arestată dacă te plimbi mereu cu sacoşa asta. Se va crede că porţi secrete care nu-ţi aparţin...

Îl priveşte. Apoi lasă ochii în jos. S-au înţeles unul pe altul.

În timp ce el se îndreaptă spre bucătărie, ca să-i atragă atenţia că vizita ei a fost destul de lungă, se ciocnesc unul de altul în uşă, ea vrînd să-i cedeze trecerea — dintr-o politeţe rău înţeleasă — iar el invitînd-o să iasă. Să fie cumva o părere ? Are totuşi impresia că ea nu se prea grăbeşte să se desprindă şi că acolo, în pervazul îngust dintre cele două camere, rămîne lipită de el ceva mai mult decît ar trebui. Poate că ştiindu-se descoperită şi temîndu-se de consecinţe, ar vrea să ispăşească ?... Afară doar dacă nu cumva ţine, în mod cu totul special, la victimele ei, ori dacă nu le alege în vederea a ceea ce s-ar putea întîmpla mai tîrziu ? Sau dacă totul nu e la urma urmei decît un mijloc de a atrage atenţia — o ocheadă ceva mai stăruitoare.

Glasul lui Didier o ajunge din urmă, în timp ce-o rupsese la fugă pe scară...

— Ei, domnişoară ! Reverenţa, te rog !...

Peste cîteva zile, Rosa stînd pe colţul patului, se făcea că citeşte una din cărţile lui, iar cuţitul de tăiat hîrtie, din oţel, cu emblemă, era pus la vedere pe masă.

— S-a găsit cuţitul de tăiat hîrtie, zise ea. Alunecase într-o crăpătură din parchet. Aşa se întîmplă totdeauna.

La auzul acestei minciuni, Didier se convinse brusc că îngăduința lui față de această mică hoață durase destul. Sau poate că felul cum s-a așezat pe pat l-a scos din sărite ? E adevărat că nu te poți așeza decît acolo — singurul scaun este de nefolosit, fiind desfundat și ologit — dar totuși... La vîrsta ei nu trebuie neapărat să stai jos.

— Foarte bine, răspunse el ceva mai aspru. Nu te-am întrebat nimic. De ce te ostenești să spui minciuni ?

Ea își îndreptă ușor poziția și se înroși, numai pentru că nu se putea împiedica de a roși la orice se spunea.

— Oh, replică ea cu un glas de parcă sugea o bomboană, sînteți violent !... (Gradîndu-și efectele). Violent și... nedrept ! Tăcere.

— Și dacă m-aș duce să povestesc toate astea... doamnei Blin ? reluă el.

Ea ridică din umeri. Se vedea bine că gîndește : „Baba aia“...

— Femeia de serviciu mi-a spus și mie că în mod sigur nu va mai putea veni, zise ea. N-ați vrea să vin eu din cînd în cînd ?... Am vorbit despre asta cu mama. Ea ar fi de acord.

El o examină cu atenție. Ea își plecă ochii în jos și își ridică picioarele pe pat, ghemuindu-le sub ea. Ei drăcie !... Iat-o întinsă acum ! Didier bănuiește parcă ce-i trece fetei prin cap.

— Ești obosită ? întrebă el.

Pentru o clipă, ea îi susținu privirea.

— Hm... Daaa... Nu credeți că vremea asta te istovește ?

Didier își spune că dacă i s-ar povesti această întîmplare, ar găsi că e de necrezut. Elevă a călugărițelor, de la liceul *Étoile*, o moștenitoare din Cartierul de Sus... Și la cincisprezece ani ! Da, cincisprezece ani, și vîrsta asta, așa cum spunea Lamartine...

— Doamna Blin știe că ai venit aici ? întrebă el.

— N... nu... Nu știu... Mi se pare că a plecat...

Ea face ochii mari. Ochi cenușii-verzi. Imenși, limpezi — și inocenți, bineînțeles. Nimic nu este mai în-

şelător decît ochii unei femei. În sfîrşit, pleoapele i se zbat, sînii palpită în acelaşi ritm... Ce corp !

— Hai, şterge-o, spuse el. Scoală-te ! Şi mişcă-te mai iute !... Dacă nu înţelegi, am să-ţi explic eu mai tîrziu, cînd o să fii mai mare.

Dar ei nu-i vine să-şi creadă urechilor.

— Nu-ţi uita lecţia, adăugă el. Verbele deponente şi formarea supinului. Ai înţeles ?...

Ea şovăie încă. El îi apucă braţul ca să se mişte mai repede. Patul, deşi nu e mare, ocupă o bună parte din cameră, aşa încît pentru a ieşi, Rosa este nevoită să treacă încă o dată prin faţa lui, ca acum cîteva zile, prin spaţiul îngust dintre masă şi piciorul patului. El nu se fereşte ; în definitiv, are dreptate să fie nervos. În trecere, încercînd să tărăgăneze şi să-i arunce ocheade (unde Dumnezeu a învăţat asta ?), Rosa se pomeneşte cu o pereche de palme răsunătoare.

— Ca să te ajut să ieşi ! strigă el. Şi uite : o mică amintire...

Şi îi îndesă în sacoşă cuţitul de tăiat hîrtie.

Didier era foarte bine dispus.

Fetele nu sînt niciodată îndeajuns pălmuite.

. .

Rosa îşi reluă aerul ei de regină, de mică stea dispreţuitoare şi distrată cu deosebirea că, în sfîrşit, Didier fu scutit de vizitele ei şi că îşi ridica singur corespondenţa. Şi viaţa îşi reluă cursul. Micul preot, care trebuise să părăsească Seminarul odată cu ceilalţi, era cazat tot prin partea locului, aşa că a reînceput să ia drumul spre Arditeya, nevrînd să renunţe la misterioasele sale îndatoriri. Femeile din cartier continuară să clevetească pe deasupra garniţelor de lapte neacoperite, ca şi în trecut, iar cozile la uşa Brutarului, la uşa Măcelăresei se lungiră mai mult decît înainte, nu pentru că ar fi fost mai multă marfă de vîndut, ci pentru că fiecare din aceşti prăvăliaşi voia să arate că a devenit cineva. Pentru ambele cucoane era o plăcere să-i lase să aştepte pe bieţii oameni, fiindcă aceştia nu se mai puteau lipsi de ele şi nici măcar nu aveau

libertatea de a-şi schimba furnizorii. Astfel, fiecare fiinţă se impunea ca o putere, şi dictatura mediocrităţii acţiona din plin. Uneori, după două ore de coadă fără folos, unei femei, unei fetiţe, unui bătrîn i se făcea rău de slăbiciune sau de nemîncare, iar Măcelăreasa profita de învălmăşeală ca să strecoare prin spate un jigou de berbec, fără cartelă, unei femei care nu stătuse la coadă. Pe urmă, patroana reîncepea pomelnicul poliţelor, în timp ce Măcelarul, un beţivan, se înapoia pe neaşteptate înjurînd, călcînd pe picioarele nenorocitelor de la coadă şi adresînd fetiţelor tot felul de observaţii sadice, — pe care ele nu le înţelegeau, dar care le făceau să plîngă —, fără ca cineva să îndrăznească să protesteze.

Adevărata ticăloşie a francezilor, josnicia lor de învinşi, ţi se dezvăluia pe vremea aceea prin dughene, prin prăvălii şi pe la tejghele.

Războaiele înjosesc popoarele pentru că ele înseamnă triumful traficanţilor. Aşa ceva nu se uită prea curînd.

La soţii Aubert sosise şi fiica lor, venită din Bretania, al cărei bărbat se afla în Anglia. Uneori, Didier dădea o raită prin oraş şi cobora în suburbii ca să le facă o vizită în căsuţa pe care el le-o descoperise, lîngă Arene. Plimbarea aceasta îl făcea să străbată prelungirea Cartierului de Sus, traversînd o mulţime de cartiere luxoase care înconjurau oraşul şi cărora li se acorda denumirea linguşitoare de „rezidenţiale". Cartiere liniştite, grădini deschise spre văi cu miresme de iasomie şi glicină, vechi ziduri înfiorate de viţă sălbatică, tapisate cu catifea, adăpostind adulterul şi prefăcătoria, precum şi demonii nesăţioşi ai Profitului, decoruri idilice pentru o falsă fericire trăită în sunetul clopotelor, pentru un viciu binecuvîntat de mărimile din lumea de aici şi de dincolo.

Didier nu-şi mai găsea mama ca altădată, torcînd din caier lîngă fereastră, penelopînd nesfîrşite tricouri sau croşetînd cuverturi de pat, ci înhămată la lucrări ciudate de amenajări sau reparaţii, iar pe sora

lui înecată în maldărul rufelor de spălat. Şi totuşi, la ora prînzului, toate lucrurile se aranjau în jurul unei clătite făcute cu apă, sau al unei tăvi cu castane coapte şi te puteai bucura de raza de soare ce lumina casa. Domnul Aubert, scăpat teafăr de la Dunkerque, îşi petrecea timpul făcînd demersuri şi pîndind zilnic corespondenţa ca să afle ştiri despre patronul său, a cărui uzină fusese distrusă şi care pomenea de reînfiinţarea unei întreprinderi în Maroc, de îndată ce împrejurările vor deveni favorabile.

Casa avea în faţă o grădiniţă de proporţii reduse, smulsă în mod abuziv de proprietăreasă din zona şoselei, ca să poată mări chiria. Cele cîteva flori, semănate cu grijă de doamna Aubert în pămîntul acela ingrat, plin de cărămizi sparte şi deşeuri de ciment, îi inspirau lui Didier un sentiment de sfîşietoare tandreţe.

— Ştii, îi spuse într-o zi doamna Aubert fiului său, ştii cine era în faţa mea la slujba de duminică, printre credincioşii aflaţi în primul rînd, la capela *de Réparatrices* ?...

— Cine ? întrebă el.

— Domnul Beauchamp, ştii acela care ne-a alungat de pe pajiştea lui... Şi, foarte mîndră, continuă : vezi ce greşit îl judecam noi !

Într-o după-amiază, cînd ocupaţiile îi îngăduiau şi cînd era îndeajuns de descurajat din cauza ştirilor din ziua aceea, Didier luă micul tramvai care ducea la Ilbarosse, trecînd prin tuneluri de frunziş şi urcînd apoi strada largă ce pornea de la mare şi se înalţa pînă la Mar y Sol. La drept vorbind, trebuia să-i spună ceva lui Pierre, dar de fapt Didier — care abia ieşise dintr-o perioadă de mare încordare, de muncă obositoare — simţea îndeosebi nevoia să plece de acasă, să-şi mişte liber picioarele, să le pună unul înaintea celuilalt, să păşească. Lumea aparţine celor ce merg. Asta simţea mai ales atunci cînd se ducea la Pierre.

Didier ajunse mai devreme decît ora la care venea de obicei, dar conta pe faptul că în lipsa lui Pierre — care

aproape întotdeauna era reținut de treburi la vremea aceea — o va găsi măcar pe soția lui. Capri era o ființă fantezistă, un spiriduș, despre care se spunea că odinioară jucase la teatre de estradă și care, avînd un copil mic și al doilea în perspectivă, se descurca admirabil. Este adevărat că pentru o femeie, Pierre era un animal destul de greu de condus. Purta în el, fără cea mai mică ingenuitate, cel puțin trei oameni : un aventurier, un poet și un burghez. Dar nici unul dintre acești trei oameni nu avusese încă ocazia să se exprime din plin și poate că tocmai asta îl făcea și mai mult pe Pierre să fie morocănos și periculos. Capri era o femeie de suflet, dar fioroasă ca o lupoaică de îndată ce era atacat unul dintre ai ei. Ochii negri, părul negru, tenul închis, sprîncenele arcuite îi dădeau un aer foarte pronunțat de spaniolă. Lui Didier îi plăcea să spună despre ea, ca s-o înfurie, că, avînd toate aceste calități, nu-și putea găsi pereche decît în romanele moralizatoare.

Clădirea mare, în stil maur, înconjurată de grădini cu porticuri și jocuri de apă, amplasată pe faleză, avea în ea ceva romantic și puțin sălbatic, ce se potrivea perfect cu ocupanții săi.

Casa avea o poziție retrasă și nu se zărea deloc cînd veneai spre ea, însă la marginea grădinii era plantat un pin parasol foarte înalt, care se vedea de la mare depărtare. Privind-o în perspectivă, se înfățișa ca o platformă înaltă, de un verde intens, pe care lumina cădea întotdeauna din plin. Și deoarece strada începea să coboare lin din acel loc, copacul se profila net, ca un far, pe un imens gol în spatele căruia se presimțea marea. Didier se lăsa orientat de acest arbore care, datorită straturilor lui de vegetație întunecată, brăzdată de lumini, întruchipa deopotrivă înălțimea și marea.

Unul dintre cele mai încîntătoare ritualuri — destul de multe — adoptate de locatarii de la Mar y Sol era acela de a porni din casă, coborînd în întîmpinarea

celui ce începea să urce, de îndată ce acesta suna de jos. Însăşi urcuşul pe scară era plin de farmec din cauza luminozităţii ei, a grădinii ce-o înconjura din toate părţile şi a bucuriei pe care ţi-o dă întotdeauna înălţarea spre lumină. Dar această atenţie care cerea un efort, această primire pe scară constituia un plus de savoare. Şi ceea ce era mai presus de orice, venind la Pierre, era impresia că te întorci acasă.

Apartamentul avea camere spaţioase, distribuite în mod armonios unele faţă de celelalte, aşa încît să nu se stînjenească şi să nu se plictisească niciodată una pe alta. Întrucît casa era situată pe o porţiune mai înaltă şi proeminentă a coastei, atunci cînd ajungeai sus şi priveai peste acoperişurile şi terasele risipite pe pantă, descopereai cu uimire marea imensă ce se desfăşura ca o pelerină înfoiată. Didier îşi spunea în mod profetic că niciodată n-o să mai vadă o casă ca asta. Dar n-o spunea numai el, ci şi Pierre, şi Capri, şi nenumăraţii prieteni sau camarazi improvizaţi pe care aceştia îi primeau ca şi cum i-ar fi cunoscut dintotdeauna, reţinîndu-i deseori peste noapte.

De data aceasta, persoana care i-a ieşit în întîmpinare şi pe care a găsit-o la terasa a treia nu era Capri, ci Betty, pe care nu o cunoştea ; ea fiind singură acasă, avea sarcina de a primi musafirii. Betty îi spuse lui Didier că picotea pe un divan cînd a auzit soneria. El nu ştia nimic despre ea, însă ea auzise vorbindu-se foarte mult despre el. O spunea cu o umbră de ironie. În ziua aceea, casa era scăldată într-o ceaţă uşoară, luminoasă. Betty îl conduse pe terasă unde marea ireală se confunda cu cerul ireal şi îi învăluia, îi împresura într-un fluid diafan. Ea îi oferi o ţigară şi aşteptară împreună înapoierea soţilor Giraud.

Betty îi destăinui lui Didier că locuia în Cartierul de Sus, chiar în spatele Seminarului, a cărui faţadă o privea el ; lucrul acesta i-a oferit ocazia de a cunoaşte o altă casă, vastă şi demodată, ale cărei balcoane se înşirau pe sub glicine, dar se şi năruiau sub greutatea

acestor arcade de verdeață. *Santiago* este numele multor orașe din lume, dar este și acela al unei mici insule din oceanul Pacific care trece neobservată în atlase și unde locuise unul dintre strămoșii lui Betty. Tot așa se numea și această bătrînă locuință, una dintre cele mai vechi case din Cartierul de Sus, care fusese odinioară o casă de țară, însă orașul se extinsese treptat pînă la ea și o înglobase. Zidurile acestei case răspîndeau un farmec ce sugera vechimea, tradiția respectabilă și curtenitoare, amabilitatea primitoare. Casa evoca echipajele de altădată, evantaiele, doicile cu bluze albe și după-amiezele de vară, într-un nor învîrtejit de țînțari. Fusese restaurată, mărită la diferite epoci de către diferite generații, fără o deosebită preocupare de continuitate, fiecare lăsîndu-și amprenta sa. Unul refăcuse un acoperiș, altul adăugase o aripă sau un etaj peste care amenajase o teraşă. Toate acestea nu erau lipsite de un oarecare farmec rustic, iar interiorul, cu fantezia lui, cu întortocherile lui, cu dezordinea sa nostalgică, cu mica orgă rătăcită într-o încăpere întunecoasă și prăfuită, cu coridoarele încărcate de biblioteci și vitrine, nu dezmințea exteriorul.

Așa cum se înfățișa acum, casa încăpuse pe mîna femeilor care o moșteniseră, dar continua să ducă o viață enigmatică și plină de neprevăzut, cînd foind de lume, copii și prieteni, cînd pustie din pivniță pînă în pod. Un număr însemnat de camere erau condamnate fără motiv la o obscuritate definitivă, pe care nu ți-ai fi putut-o dori mai desăvîrșită. Respirai acolo o atmosferă de dulce și pioasă lîncezeală, de muncă îndîrjită și curajoasă, ceea ce ar fi fost destul ca să explice starea lucrurilor. Desigur însă că se renunțase, odată pentru totdeauna, să se mai deschidă obloanele a căror mînuire devenise periculoasă. Domnul Mondeville (Joyce) căsătorit, recăsătorit pe rînd cu cîteva surori, trăia — sau mai bine zis nu trăia — din ocupații misterioase, funcțiunile sale principale fiind, se pare, acelea de ministru al aprovizionării. O mătușă bătrînă, Mathilde, care fusese smulsă de la mătăniile și cărțile ei de rugăciuni,

se ocupa, sau mai curînd se înverşuna împotriva grădinii — grea treabă ! Penumbra încăperilor, a coridoarelor, a palierelor, lăsa să se bănuiască existenţa unui pian, a unui armoniu sau a altor instrumente muzicale. Cîteva strane vegheau solemn în mijlocul unei foste sufragerii — prin care nu se putea trece decît cu o încuviinţare specială — şi care era condamnată la o veşnică semiobscuritate, unde stofele vibrau lin şi partituri îngălbenite se deschideau şi se închideau minuite de degete nevăzute. În casa aceasta, unde toţi se căutau unul pe altul fără să se găsească, unde chemările se pierdeau deseori fără să stîrnească vreun ecou, unde oamenii — din motive misterioase — se închideau în camerele lor cu dispoziţia de a nu fi deranjaţi în nici un caz, Didier rătăcea ore în şir în căutarea lui Betty, străbătînd coridoare şi scări, călător mai mult sau mai puţin clandestin, şi nici măcar prezenţa lui Betty nu era un paşaport suficient, iar prudenţa cerea ca el să-şi reînnoiască viza. În timp ce aşteptai persoana pe care o căutai, puteai să te laşi cuprins de visare acolo, pe un scaun îmbrăcat într-o piele gravată ce începuse să se fărîmiţeze. Te aflai în mijlocul unei îngrămădiri seculare de obiecte cărora nu le-ai fi găsit pereche nicăieri în lume, sub candelabre nesfîrşit de complicate, în faţa unor biblioteci cu opere complete, totdeauna străine, aşezate într-o ordine nestrămutată de pe vremea cînd bunicul, profesor la Cambridge, unul dintre eroii familiei, le deschisese pentru ultima dată. Stînd în picioare în vestibulul cu pereţii acoperiţi de cărţi ce se reflectau în oglinzile mari cu luciu pe jumătate stins, Didier îşi dădea seama că trăieşte clipe extraordinare. Din cînd în cînd o striga pe Betty cu un glas slab, nădăjduind să nu-l audă nimeni, sau măcar să-l audă într-atît ca să nu-i dea atenţie. De unde vine oare această fericire care te năpădeşte în străfundul unei vechi locuinţe şi te face să te opreşti pe loc, golit deodată de orice intenţie, de orice nerăbdare ?... Această fericire el o atribuia lui Betty care, cu talia ei gingaşă, cu părul lung şi vaporos, cu ochii ei de vidră, cu felul

ei de a trece neobservată şi cu nenumăratele ei suferinţe de fetiţă, era făptura cea mai potrivită pentru a îndura apăsarea venerabilei case, sau poate pentru a întruchipa falimentul, prăbuşirea ei prietenoasă, inexorabilă, tăcută.

Cu Betty de mînă, Didier descoperea această umilinţă, o adopta şi, la rîndul său, îndura greutatea şi fragilitatea lumii. Oriunde o întîlnea, pe drumurile încă rustice care înconjurau casa şi duceau de la ea spre Seminar şi apoi de la Seminar la Dominicani, în grădinile cu fagi purpurii unde roşul aprins sau rozul strălucitor al rododendronilor se înalţa spre cer, pe străzile din Irube sau Ilbarosse, pe drumul spre Santiago ori spre Mar y Sol, această întîlnire cu Betty era întotdeauna marcată de o atmosferă de blîndeţe, de sărăcie şi puritate, de o aplecare a palmierilor, de un fel de încuviinţare poetică. Da, o încuviinţare venită din depărtare, de acolo, din insulele acoperite cu ramuri de palmier şi ai căror palmieri, spre deosebire de cei din Irube, rodeau fructe adevărate.

Mai tîrziu îşi dădu seama că ceea ce îl lega mai mult de Betty era faptul că cei din jurul ei o considerau suspectă şi că era mai mult sau mai puţin persecutată. Şi cu cît se simţea mai suspectată, cu atît făcea tot ce-i stătea în putinţă ca să întărească această suspiciune, să o justifice, în loc să o dezmintă. Căci orice nedreptate era o suferinţă nemăsurată pentru ea, iar excesele ei, exagerările ei, nu erau altceva decît un mod de a pune capăt acestei situaţii printr-o nefericire şi mai mare.

În faţa casei, în mijlocul unei pajişti, se afla un cedru mare, probabil tot atît de bătrîn ca şi ea, ale cărui ramuri de jos atingeau uşor pămîntul şi la adăpostul căruia vizitatorii dispăreau complet. Poposeau pe pajişte acoperită cu ace micuţe, în mireasma de miere şi de răşină, printre furnici, învăluiţi de zborul bîzîitor al viespilor. Ceaiul, de proveniență şi compoziţie deseori necunoscute, cu o aromă mereu neprevăzută, era

servit în căni de argint, pe tăvi de argint, mărturii aie unei autentice splendori. Didier resimţea acolo atracţia decadenţelor venerabile, precum şi acele plăceri simple şi preţioase, atît de ameninţate, în spatele cărora pulsează mereu sîngele tinereţii.

Dar pe vremurile acelea, cui îi ardea să guste altceva decît plăceri primejdioase ? Nu numai că erau ameninţaţi de evenimente, dar şi sprijinul, oricît de modest, pe care Didier şi Pierre îl dădeau cauzei comune, îi ameninţa. Şi se prea poate ca această primejdie voită să fi fost mai de preţ în ochii lor decît cealaltă, şi cu atît mai deplin îi scuza. Pentru Didier, la aceste ameninţări se adăuga dealtfel o a treia, nu mai puţin neglijabilă, cu toate că era mai obişnuit cu ea : aceea care era mereu vie în trupul său, poate cu atît mai de temut cu cît nu se manifesta. În ciuda acestui handicap, cel mai greu dintre toate, Didier trăia pe mai multe planuri, în parte pentru prietenie, în parte pentru acţiuni exterioare, în parte pentru spirit — şi nu se poate ascunde că partea aceasta, cea mai mare, le dădea savoare celorlalte.

Timpul trecea. Didier se ducea deseori să-l ia pe Pierre de la birou şi se înapoiau împreună, cu tramvaiul, pînă la el acasă. Astăzi, cînd aproape nu mai există tramvaie, timpurile acelea vor părea foarte îndepărtate şi dubioase pentru tinerii care mă vor citi. În seara aceea, Pierre avea un aer preocupat şi în loc s-o pornească de-a dreptul către staţia micuţă de unde se urca de obicei în tramvai, îl luă pe Didier de-a lungul fluviului, care în acel loc arăta ca un braţ de mare. Mai mulţi soldaţi în uniformă cenuşie încărcau lemne pe un mare cargobot cenuşiu, la prora căruia se afla montat un mic tun antiaerian îndreptat spre cerul de asemenea cenuşiu. Pierre era puţin miop. Probabil că pe nemţii ăştia, dintre care unii erau în cămăşi, îi luase drept nişte muncitori oarecare. Cînd văzu uniformele, faţa i se crispă şi coti brusc în altă direcţie.

— Hai s-o ştergem, zise. Nu pot să-i văd în ochi.

Traversă piaţa în curmeziş, urmat de Didier, care era puţin mirat, strecurîndu-se printre grădinile unde înfloreau daliile şi călţunaşii ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— O să mai întîlneşti mulţi în tramvai, remarcă Didier, văzînd un grup de soldaţi care se îndreptau spre staţie.

— Desigur. Dar atunci cînd un Friţ se aşază în faţa mea, îmi schimb locul.

— Ai să-i faci nefericiţi pe bieţii oameni, îndrăzni Didier.

— Puţin îmi pasă dacă îi demoralizez, răspunse Pierre cu seriozitate. De asta o şi fac.

Didier reflecta la cazul lui Pierre. Germanii din vremea aceea ajunseseră să fie foarte umili ; mai ales cei de pe acolo nu avuseseră niciodată o înfăţişare strălucită. Ar fi fost însă zadarnic să dezbată aceste probleme omeneşti.

— N-ai vrea să mă însoţeşti ? întrebă Pierre. Mai am de făcut un drum înainte de-a merge acasă.

Avea o faţă obosită, preocupată şi cuvintele îi ieşeau din gură încet, cu greutate. Unde să-l însoţească ? Cu ce treabă ? Nu trebuia să-i pui multe întrebări. Îi plăcea misterul. Avea aerul unui om căruia ceva „nu-i merge", însă cam acesta era aerul său obişnuit.

Urcară pe aleile Turgot, unde lagerstroemile alternau cu tisele sferice şi de-a lungul cărora se înşiruiau tot felul de faţade ornamentale. Proprietatea strălucea aici în toată splendoarea ei. Pierre îl conduse pe Didier pe un drum mai scurt, apoi, după ce mai cotiră o dată sau de două ori, urcară o stradă liniştită, în pantă mare, printre grădini, sub un cer pe care pluteau norişori rotunzi, printre livezi mărginite de ziduri mici, de unde răsăreau magnolieri şi porumbari, ca şi arbori exotici, ce aveau să fie atît de frumoşi toamna. Totul era curat, limpede, niciodată tulburat, un cartier pe care invaziile, inundaţiile, mizeriile vieţii nu-l atingeau, nu puteau să-l atingă : Cartierul de Sus.

Pierre împinse poarta unei grădini imense în fundul căreia Didier zări două sau trei clădiri lipsite de personalitate.

— Vrei să mă aştepţi trei minute ? întrebă Pierre.

Se înapoie după o jumătate de oră, fără să se scuze. Lui Didier i se păru că vede în depărtare o femeie la fereastră, care îl privea plecînd. „Prietenă" sau militantă ? Didier nu putea suferi secretele. Cu Pierre trebuia totdeauna să fii gata a-ţi risca viaţa fără rost. Poate că nu era vorba decît de-o prietenă, dar la fel ca multor băieţi de vîrsta sa, care nu depăşiseră cu totul adolescenţa, lui Pierre i-ar fi părut foarte rău dacă purtările sale n-ar fi dat de gîndit.

Ceea ce Didier presimţise de mult timp, avu loc în seara cînd se dusese să-l ia pe Pierre de la percepţie, într-o după-amiază tîrzie. Pierre îl luă cu el tot pe drumul spre portul fluvial. Găsiră iarăşi soldaţi care munceau pe lîngă un cargobot, însă Didier îl convinsese că acolo era locul cel mai liniştit dacă aveau lucruri serioase de vorbit. Pierre îi mărturisi atunci că pentru un prieten de-al lui avea nevoie de un alt domiciliu, pe cît posibil cu două ieşiri. Vorbea cu acea şovăială, cu întreruperi şi cu glasul înfundat, care îl mirase pe Didier şi rîndul trecut.

— Îmi este imposibil să-l găzduiesc la mine, preciză el. Tu nu găseşti nimic în cartierul tău ?

— În cartierul meu ? exclamă Didier. Eşti nebun ! Burghezii ăştia fac în pantaloni de frică, şi dealtfel toţi sînt reacţionari. S-ar repezi imediat la Gestapo. Ei se simt foarte bine, ba chiar extrem de bine în regimul actual. Există pretutindeni santinele care fac de pază pentru ei. Domneşte ordinea. Ocupaţia îi scapă de ameninţarea oamenilor din popor. Fac afaceri admirabile cu teutonii. Nu există nici unul dintre ei care să vrea o schimbare. Nu se tem decît de un singur lucru : debarcarea.

— Sînt nişte ticăloşi.

— Cu mult mai mult decît nişte simpli ticăloşi, adăugă Didier.

— Da, cu mult mai mult, reluă Pierre. Nici nu-ţi dai seama cîtă dreptate ai ! Beauchamp acela, îl ştii tu, care a răscumpărat de unul singur toate tramvaiele din oraş...

Era tîrziu. Soldaţii terminaseră lucrul şi plecau cîntînd, cu lopata pe umăr. Cîntecul lor gutural, sacadat, creştea, se domolea, se oprea ca un pocnet de călcîie, făcînd înconjurul oraşului, repetat, la aceeaşi oră, de toate trupele de acest fel, care se înapoiau în cantonamentele lor. Se aflau printre ei toate soiurile de bărbaţi : tineri, bătrîni, înalţi, scunzi, unii şchiopătînd uşor. Cînd un imperiu se dezvoltă prea mult, slăbeşte. Germania avea prea multe ieşiri la mare, prea multe frontiere, prea mult ciment de turnat spre ocean, spre mare. Oamenii aceştia mărşăluiau, frînţi de şale, cu mintea pustiită, cu baionetele la centiron, cu lopeţile înălţate spre cer. „Ro-o-sen Marie..." Resemnaţi la gîndul că asta va dura veşnic. Glasurile lor stîrneau zadarnic ecourile grădinilor în fundul cărora văduvele nobile se văicăreau în faţa casetelor cu bijuterii, iar doamnele care se ocupau de binefaceri puneau la cale chermese sau alte chete.

— Bine. Mai e ceva, zise Pierre. E sigur că în curînd vom avea puţină treabă peste drum de locuinţa ta.

Didier tresări.

— Vrei să spui la Seminar ?

— Acolo unde a fost Seminarul. Dă-mi voie să nu intru în amănunte. Dar e ceva serios şi, ca să ţi-o dovedesc, pot să-ţi spun : Xavier este şi el în combinaţie. Înţelegi ?

Didier îl cunoştea vag pe Xavier, un flăcău de vreo treizeci de ani, un ratat al artelor plastice, care ţinea de formă un magazin cu articole de fierărie, dar mai ales ştia că Pierre petrecea mult timp în prăvălia aceea şi era mult influenţat de el.

O dată, în timpul unei conversaţii, Didier băgase de seamă că, deşi trecea drept un om de extremă stîngă, Xavier avea un dispreţ agresiv pentru fiinţele a căror fire era cu totul opusă lui.

— Nu prea te înţeleg, dar te ascult.

— La intrarea care duce în locul acela se află o santinelă. Am vrea să ştim dacă tu te poţi ocupa de ea.

— Adică ?

— Ei... să-i distragi atenţia.

— Şi dacă n-o să vrea să se lase distras ?

— Păi, există mijloace...

Didier lovi o piatră cu vîrful piciorului şi o urmări cum se rostogoleşte.

— Eu n-am putut să fiu soldat, spuse în sfîrşit. Dacă aş fi fost, cred că aş fi luptat ca oricare altul, că aş fi fost în stare să omor în focul luptei. Dar n-am fost soldat şi cred că nici tu, Pierre. Tipărind şi răspîndind manifeste, aşa cum o fac, riscul este numai al meu. Şi tu ştii ce se întîmplă cînd e omorît un neamţ... Nu vreau să risc sîngele altora, al unor nevinovaţi. Şi-apoi...

— Şi-apoi ?

— Spui să atacăm santinela aceea. Ţi-o repet, să omori în focul luptei, să apeşi pe trăgaci la întîmplare, să trimiţi un obuz la distanţe de kilometri... asupra unor poziţii de luptă, este una, dar să omori un om care nu se aşteaptă... Ce vrei, desigur că sînt un prost machisard, însă eu... Nu ştiu dacă e bine sau nu, dar eu nu sînt făcut pentru aşa ceva. Nu e genul de acţiune care să mă atragă. Doresc şi eu, ca oricare altul, înfrîngerea Germaniei, nimicirea a tot ce este nefast în ea, însă ceea ce-mi ceri tu... nu, voi fi foarte precis : nu vreau.

Pierre îl asculta ; Didier observă că i se pusese un nod în gît, că rămase un timp îndelungat fără să răspundă.

— Avem nevoie de tine ca să reuşim, reluă el. Fără tine, nu putem nici măcar să pornim la această acţiune.

— În definitiv, despre ce e vorba ? întrebă Didier. Mă tem că ai apreciat greşit importanţa acţiunii pe care o veţi întreprinde. Nu ştiu dacă tu ai şi cercetat Seminarul... E totuşi ciudat că nu m-aţi consultat şi pe mine !

Pierre începu să dea nişte explicaţii confuze, pomeni de unele documente pe care trebuia să pună mîna.

— Nu pot să-ţi spun mai mult. Dar tu trebuie să te ocupi de santinelă. E neapărat necesar.

— Ţi-am spus ce cred eu, zise Didier. E ultimul meu cuvînt. Nimeni, nu, nimeni nu-mi poate cere asta. Şi mai mult decît atît : îţi cer să n-o faci nici tu în locul meu.

Pierre căzu din nou pe gînduri, în tăcere, în timp ce mărul lui Adam îi zvîcnea agitat. Se părea că meditează profund, însă nu încercă să discute. Nici măcar nu luă un aer dispreţuitor, aşa cum se cam aştepta Didier. Buzele sale palide, schiţară doar un surîs, ca şi cum ar fi spus : „Evident" !...

Didier se înapoie trist acasă (după ce îi promise lui Pierre că o să se ocupe de „prietenul lui"). Cînd ajunse în dreptul Seminarului, se lăsa seara. Santinela, un flăcău foarte tînăr, se plimba încoace şi încolo prin faţa intrării, neştiutor, gîndindu-se la maică-sa care îl aştepta în casa lor ruinată de bombardamente, undeva în Pomerania. Şi adversarul are suflet. [1]

Într-o zi, nişte camioane imense pătrunseră în incinta Seminarului şi se instalară în parc, la adăpostul copacilor. Efectivul de oameni în cenuşiu creşcu. Dincolo de garduri se auzeau comenzi aspre, peluzele erau răvăşite, se săpau gropi la repezeală. Apoi totul se linişti. Rutina se înstăpîni din nou, căci în acest cartier, nimic nu rezista rutinei, nici chiar armata germană. Camioanele plecau, apoi se înapoiau ca să se adăpostească sub copaci. Pentru a-i fi mai comod santinelei, la intrare se instală o gheretă, vopsită pe dinafară cu unghiuri galbene şi negre. În jurul Seminarului mişunau femei care se lăsau invitate la diferite orgii. Lăptăreasa colporta amănunte îngrozitoare. Didier asculta şi se gîndea cît de cumplit se vor sfîrşi toate astea.

În mai multe rînduri, Pierre insistă pe lîngă Didier, însă fără rezultat, astfel că într-o seară, privindu-l cu

[1] Aceste cuvinte sînt bineînţeles adresate adversarului, deci cu înţeles reversibil (scrise în 1955). (Nota ed. fr.)

multă gravitate, îl sfătui, fără alte explicații, să plece pentru cîtva timp din Arditeya.

După cîteva zile, americanii bombardară Seminarul de la opt mii de metri. Bombele lor au căzut cu cinci sute de metri mai departe, peste o colonie de copii, care fuseseră trimiși la odihnă, la țară.

Doamna Blin, cuprinsă de panica ce domnea acum pe litoral, sau ca să respecte noile regulamente emise de ocupanți cu privire la șederea celor „neproductivi" în „zona interzisă", îl înștiință suspinînd pe Didier că ea se retrage în Béarn, pe poziții dinainte stabilite, împreună cu neprețuita Rosa, pe care o avea în pază. Se vedea că îi vine greu să părăsească Arditeya, unde pîndea mereu înapoierea fiului ei. Didier făcu tot ce-i sta în putință ca s-o încurajeze, iar Rosa veni să-i facă o reverență de rămas bun.

— Ei, bine, zise el, o să te plictisești la țară : o fată ca dumneata, care seamănă cu Danielle Darrieux...

Așa spuneau deseori — afirma ea — bunele ei prietene și ea căuta acum să-și compună o înfățișare modernă, accentuînd această asemănare.

— E cineva care o să te regrete, adăugă el.

— O, da ? exclamă ea, devenind brusc foarte atentă.

— Preotul acela care vine uneori să te vadă...

Fata înălță din umeri, apoi se îndreptă și îi aruncă privirea aceea, totodată timidă și îndrăzneață.

— E trimis de cineva, zise ea.

— Perfect, spuse Didier. Se gîndi puțin și își luă un aer grav ca s-o întrebe : ce vrea să facă din dumneata ?

Ea își aranjă cu cochetărie părul.

— Oh, nu cine știe ce...

— Nu-i ambițios, adăugă el. Nu dorește cumva să te împărtășești mai des ?...

— Oh, ce idee !... Asta-i bună, vă înșelați grozav. Vine din partea mamei mele... El ar dori să mă împac cu ea...

Didier avu o ușoară tresărire. Auzise spunîndu-se că mama Rosei, recăsătorită, locuia nu departe de Irube,

dar de aici şi pînă la a presupune că ea ar vrea să-şi reia fiica... Intui că era vorba de unele interese ascunse. Dar, la urma urmei, nimeni nu cunoaşte căile Domnului. Poate că femeia aceasta şi-a recunoscut greşelile, s-a purificat. Cine poate să judece ?

— Trebuie să-ţi mărturisesc că am auzit vorbindu-se de mama dumitale, spuse Didier. Ştii cumva de ce preotul acela tînăr doreşte această împăcare ?

— Oh, el trebuie să ştie. Eu nu-l ascult.

— Dar dumneata trebuie să ştii ce doreşti să faci, nu ?... Poate că dumneata însăţi ţii să...

— Nu. Mă simt bine aşa. Dar poate că îşi va atinge scopul...

Doamna Blin îi lăsă cheia casei — condiţie obligatorie, căci orice casă trebuia să fie accesibilă pentru rechiziţionare — cerîndu-i să-i dea, pe cît se poate, o înfăţişare de casă „ocupată" şi, la nevoie, s-o ocupe chiar el. Îi reaminti că poate să folosească grădina şi să se înfrupte din roadele ei, urmînd ca ea să vină din cînd în cînd, pentru scurte vizite.

Pomii din grădină erau bătrîni, neîngrijiţi, iar fructele putrezeau pe ramuri înainte de a cădea, însă aveau o formă frumoasă, dîndu-i acestei grădini un fel de noblеţe, de care era total lipsită din cauza fostelor coteţe de păsări. Unul dintre pomi, care creştea în spatele bucătăriei lui Didier, servea drept o admirabilă perdea între casa lui şi cea vecină, aşa că atunci cînd deschidea uşa, era încîntat să dea cu ochii de el. În partea aceasta, limita grădinii o constituia un gard cu lujeri mişcători de smeuriş. O viţă sălbatică se întindea pe sîrme ca să ajungă la zidurile vilei. După caliciile pline de mister ale aliorilor urmară circumvoluţiile stînjeneilor sălbatici şi lumina năvalnică a păpădiilor. Pretutindeni iarba devenise stufoasă şi mlădioasă şi pretutindeni viaţa stătea la pîndă, gata să izbucnească.

Seara, în parcul Seminarului, în dreptul ferestrei lui, lumina se înălţa încet, roşie, spre coama arborilor.

Atunci Didier îl văzu apărînd pe Grădinar.

Totul a început cu o scrisoare prin care doamna Blin îl înștiința că în urma unor intervenții stăruitoare (desigur însă că mai ales din cauza sufletului ei bun) a hotărît să-și împrumute grădina unei femei ce căuta un teren pentru cultivarea legumelor. Fiul ei, care lucra ca salariat sau „rechiziționat" într-un garaj, va veni să-l cultive, în clipele de răgaz.

Didier văzu sosind un tînăr de douăzeci—douăzeci și cinci de ani, frumos și voinic, în plină putere, cu un aer dispreţuitor, care își sufleca mînecile cămășii albe ca zăpada și începu să răscolească pămîntul. Săpa, prășea, plivea, grebla sub fereastra camerei în care Didier își continua, de bine, de rău, studiul despre „Condițiile și circumstanțele vieții mistice". Grădina aceasta, în care Didier se crezuse stăpîn, îl respingea acum. Vedea lopata imensă, mînuită aparent fără nici un efort de către tînărul atlet, înfigîndu-se în răzoarele de iarbă pe care le răsturna apoi cu o mișcare bruscă, împreună cu toate florile de pe ele. Dealtfel, pămîntul era neroditor, plin de pietre, nepotrivit pentru culturi. Încetul cu încetul, brazde mohorîte acoperiră treptat tot spațiul din jurul casei. Iarba a fost alungată de peste tot, pînă și din alei, ca ceva murdar. N-a mai rămas decît un pic, sub fereastră, în fața garajului. De îndată ce fiul dispărea, mama venea să stropească, și era destul să apară doamna Guillestre, care stătea veșnic la pîndă, ca să-i strice toată seara, iar a doua zi, încă de la șapte dimineața, avea să audă iarăși cum se deschide poarta... Didier se străduia să rămînă calm, fiindu-i rușine de suferința aceea bruscă și neghioabă ce îl cuprindea și față de care era fără apărare.

În ziua cînd văzu că băiatul, cu mînecile suflecate, cu cămașă albă și cu privirea întunecată, se porni să taie cu toporul crăcile piersicului celui mare din spatele casei, nu-și dădu seama imediat ce are de gînd să facă. Piersicul acesta, foarte bătrîn, nu mai avea fructe de

multă vreme, însă devenise un pom de proporţii impresionante, cu şerpuiri unduioase. Prin fereastra de la bucătăria lui cea mică, Didier îl zărea dis-de-dimineaţă: era manifestarea prietenoasă a zorilor, cîntecul cerului. De data asta, în faţa toporului ameninţător al tinerei brute, Didier se hotărî să protesteze. Băiatul îi răspunse cu asprime că voia să regenereze pomul printr-o tundere adecvată. Didier nu avea desigur nici un fel de competenţă în materie de arboricultură, dar se îndoia că acesta era modul în care trebuie să se procedeze, mai ales cînd văzu că tînărul aduce cîrlige de oţel şi frînghii, ca pentru spînzurare. Atunci începu să resimtă efectele unei mari oboseli. Totuşi, ce-i păsa lui de pierderea unui copac, de vreme ce... Pe lîngă faptul că nu avea nici un interes să-şi manifeste prezenţa, cum i-ar fi putut trece prin minte să smulgă unealta din mîinile băiatului ? Toporul era enorm, cu o coadă lungă, amintind de pădurile germanice, de trunchiurile care gemeau şi trosneau sub muşcătura fierului, tîrîte apoi curînd de torente. Cu privirea cruntă, cu părul zburlit, strîngînd din dinţi, zbătîndu-se ca un drac, tînărul continua să lovească cu sete pomul, tăind crăcile de la rădăcină, aşa că în curînd nu mai rămase din el decît un par uriaş, un stîlp care sîngera din toate tăieturile. Didier închise ochii, îşi reluă lucrul — însă ecoul loviturilor răzbătea prin peretele subţire, neîngăduindu-i nici o clipă de meditaţie. Se hotărî să plece, să părăsească locuinţa. În timp ce ieşea, îl văzu pe Grădinar căţărat pe stîlp, agăţîndu-se de cioturile rămase şi legînd o frînghie, însă nu vru să pătrundă înţelesul acestei acţiuni.

Cînd se înapoie acasă, încă nu se întunecase de tot. Trunchiul, care fusese tăiat de la bază asemenea unui creion, zăcea întins pe jos, şi băiatul, cu o înverşunare bolnăvicioasă, săpa pămîntul în jurul rădăcinilor, afundîndu-se treptat în groapă şi ciopîrţind resturile de rădăcini cu lovituri furioase de topor. Îşi suflecase mînecile cămăşii care, în lumina amurgului, părea şi mai albă, mai strălucitoare. Casele îşi închiseseră porţile.

Didier se opri o clipă în josul scării, înlemnit, privind la monstrul acela care, în penumbră, cu umerii luminoşi, părea că luptă împotriva unui duşman de sub pămînt.

Pe partea cealaltă, santinela se plimba în sus şi în jos. Înainte de a veni acasă, trecuse pe lîngă ea. De sub cască i se înfăţişase o figură de copil.

Toată noaptea a visat că participă sau asistă la scene de o brutalitate îngrozitoare. Fiinţe, depăşind mărimea naturală, cu muşchi agili, cu mîneci largi şi albe ca nişte aripi, înarmate cu topoare, coborau vertiginos din cer şi se dedau la masacre înspăimîntătoare. Figuri confuze se apropiau ameninţător de el şi glasuri aspre îl judecau: „A comis o greşeală, o mare greşeală. — Nu e o greşeală, aşa e firea lui. — Tocmai asta e mai grav ; nimeni nu poate îngădui aşa ceva. — Greşeala lui e că iubeşte prea mult lucrurile — lucrurile care trăiesc prin ele însele — tot ceea ce provine din pămînt — tot ce trăieşte — viaţa..." Un glas foarte mîhnit : „Oh, atunci..." Trezit pentru un moment, dar încă sub impresia coşmarului, Didier deschise ochii în întuneric şi auzi foarte aproape de el, pe celălalt trotuar, pasul uniform şi liniştitor al santinelei, al acestei fiinţe anonime, mereu alta, mereu aceeaşi, care era acolo, pare-se, ca să aibă grijă de el, să-l apere împotriva maşinaţiilor diavolului. Pierre nu ar fi acceptat acest sentiment.

Didier se îmbolnăvi brusc şi cîteva zile nu mai putu să iasă din casă. Rămase toată ziua închis acolo cu Grădinarul, la discreţia lui, a mamei sale, în tovărăşia lor furibundă. Chiar şi atunci cînd nu-l vedea, şi-l putea închipui executînd un dans al morţii împrejurul arborilor, cu toporul ridicat. De fapt, Grădinarul se mulţumea deocamdată să planteze araci pentru fasole, dar se simţea în el o ostilitate atît de intensă, încît simpla lui prezenţă îl împiedica pe Didier să se plimbe în grădină, să facă cei cîţiva paşi pe care i-ar mai fi putut dori. Impresia asta o resimţeau atît de viu şi unul şi celălalt, încît atunci cînd se întîlneau din întîmplare,

se priveau fără să poată scoate o vorbă. Didier nu l-a văzut surîzînd nici măcar o dată... Nu departe de Arditeya se afla una dintre proprietăţile domnului Beauchamp, ale cărei pajişti coborau lin spre un minunat şir de platani înalţi, mlădioşi, la vederea cărora te simţeai îmbogăţit cu un gînd, o imagine de noblețe. În numai trei zile, aceşti platani fură doboriţi, sfîşiaţi, îmbucătăţiţi ; nu rămaseră în picioare decît nişte cioturi. Apăruse o nouă rasă de oameni, o rasă de fanatici ai toporului, duşmană a arborilor, duşmană a tot ce e sacru, înverşunată împotriva a tot ce e viaţă. O rasă de duşmani înnăscuţi ai oamenilor ce gîndesc, ai tuturor acelora care încearcă să înţeleagă.

Didier şi Pierre crezuseră că duc aceeaşi luptă. Pierre vedea însă duşmanul ca un bloc, iar uniforma îi stîrnea ura pentru fiecare din ei. Didier fusese gata să-l urmeze, subjugat de forţa tradiţiilor. Acum însă, bolnav, izolat în mijlocul acestei grădini pustii, împreună cu tînărul acela dement, aflîndu-se aproape la bunul lui plac, Didier reflectă şi descoperi un punct de vedere din care lucrurile i se înfăţişau altfel, punct de vedere care atribuia alte obiective luptei continuate de el. Războiul între naţiuni era fratricid, înşelător, lipsit de sens. Duşmanul nu era dincolo, ci pretutindeni, în ambele tabere ; şi în acest univers plin de sînge, Grădinarul devenise adevăratul duşman : Didier simţea cum creşte în el un sentiment pe care alţii l-ar fi găsit denaturat sau monstruos — un sentiment ce nu era pe măsura celui patriotic. Căci nu există decît o singură rasă de distrus, de suprimat, oriunde s-ar afla ea (şi desigur că nici o naţiune nu deţinea acest privilegiu) : rasa Toporarilor, a asupritorilor, a celor care se poartă duşmănos cu pămîntul, cu natura, considerînd-o drept un bun de folosit, şi care se comportă la fel şi cu oamenii.

De cînd se îmbolnăvise, Betty venea să-l vadă, îl îngrijea, îi pregătea mîncarea pentru toată ziua şi revenea seara, după ce ieşea de la slujbă. Ea era o partizană a vieţii. Iubea cu smerenie orice fiinţă, orice lucru,

fără a cere răsplată. Acum, de cînd Didier nu părăsea patul, îndrăznea să se ocupe de el, îndrăznea să-l ajute. Poate că altfel nici nu i-ar fi venit ideea asta, atît era de modestă. Didier își dădea seama că numai prezența ei putea să o combată pe a Grădinarului. Firea lui Betty și cea a Grădinarului fuseseră plămădite în lumi opuse. În jurul patului său regăsea eterna luptă necruțătoare pe care Iubirea și Violența, cei doi poli contrari, o poartă de la începuturile veacurilor. Ceea ce-l neliniștea era faptul că în această luptă — pe care o recunoștea ca fiind singura adevărată — încă nu era sigur ce loc să-i atribuie lui Pierre și probabil că nici Pierre însuși n-o prea știa.

Majoritatea membrilor tribului Mondeville erau obișnuiți să trăiască din te miri ce și mai nimic. Deodată s-au văzut însă obligați să muncească și dealtfel nici unul dintre ei n-ar fi dorit să rămînă îndatorat bătrînei mătuși, căreia îi revenea aproape toată munca din grădină. Tribul cuprindea mulți copii, dar peste ei trecuse un iureș care le-a răpit mai întîi doi băieți ce se duseră să se închidă în niște mănăstiri îndepărtate, de unde nu ieșeau decît o dată sau de două ori pe an ca să se arate familiei. Singurul băiat care nu urmase chemarea, Régis, lupta în *maquis*, așa încît întregul edificiu se sprijinea pe femei și pe fete. La drept vorbind, cea mai curajoasă dintre ele, Andrée, își amînase intrarea la mănăstire și desfășura o activitate prodigioasă; dînd lecții de limba engleză la trei sferturi din copiii care locuiau în oraș și în împrejurimile lui. Două fete mai tinere erau încă la liceu. Tatăl, pe lîngă funcțiunile indicate mai sus, își rezervase cu nobleță conducerea orchestrelor și a corurilor parohiale, așa că nici o căsătorie nu se mai făcea fără el. Înfățișarea lavalierei lui spunea multe despre zelul cu care lua parte la toate banchetele de la țară, la toate primele comuniuni și la alte ceremonii. Pînă și în cele mai mici și mai izolate gări putea fi văzut venind cu capul descoperit, cu părul în vînt, îmbujorat la față, pe sub platanii șiroind de ploaie și tîrînd cu efort un violoncel atît de greu, încît

unii bănuiau că are fund dublu și îi servea pentru comerțul la negru. Betty, care pînă atunci nu muncise niciodată, însă după cît se vedea era aptă de muncă, descoperise o slujbă destul de vagă, dacă te luai după explicațiile pe care încerca uneori să le dea. Era vorba de-o întreprindere franceză de transporturi care, evident, era mai mult sau mai puțin în serviciul întreprinderilor germane.

Și așa se întîmplă că într-o zi veni aproape plîngînd la Didier, spunîndu-i că s-a certat cu Pierre, că n-o să se mai ducă la el, că se consideră chiar lipsită de adăpost, deoarece declara că pentru ea era de preferat orice în afară de casa familială. Și e adevărat că stătea la Pierre mai mult decît la ea acasă. Dar pentru asta existau și alte motive : de cîteva luni, la Santiago se primeau locatari misterioși al căror secret Didier reușise să-l dibuiască repede, cu toate că în această privință Betty păstra o discreție aproape desăvîrșită.

— În definitiv, întrebă Didier, care e motivul acestei supărări ?

— Nu e o supărare, răspunse ea, cu părul răvășit pe frunte, s-a terminat, n-o să mă mai duc la Pierre.

— A cerut el să nu te mai duci pe-acolo ?

— Nu, dar n-am să mă mai pot duce.

— Dar de ce, pentru Dumnezeu, de ce ? Nu vrei să-mi spui ?

— Mi-a cerut... A vrut să mă facă să-i spun...

— Ei, ce anume ?

Se părea că era ceva grozav de greu de spus, de mărturisit ; se temea că o să se pornească de-a binelea pe plîns.

— Vrea... A vrut să mă facă să-i spun cîte vehicole se află în întreprinderea unde lucrez.

Didier era, trebuie s-o mărturisim, destul de mirat de acest mod cam repezit de a profita de ocazii.

— În sfîrșit, ți-a cerut asta, sau a vrut să te sileacă s-o spui ?

— E totuna.

— Aha, bine, dar presupun că nu te-a torturat !

— Ce idee !

— Atunci ?

— Mai întîi, habar n-am de ce mă întreabă. Apoi, adăugă ea cu un ton mai hotărît, i-am spus că și dacă aș fi știut, tot n-aș fi spus. La urma urmei, eu nu sînt o spioană !...

Se uită la Betty. Fata exagera, însă după modul cum se comportase el însuși... Fără îndoială că în privința scrupulelor nu există limită. Scrupulele lui Betty puteau să pară ridicole, dar cu siguranță că ea aprecia situația din alt punct de vedere decît Pierre. O spioană. În definitiv, poți să ai obiecții și împotriva unui simplu spionaj... Betty stătea la capătul patului, sprijinită într-un cot, și fuma, iar el îi privea părul bogat care se revărsa pînă aproape de cuvertură, ca o perdea întunecată. În ochii ei se ivise un licăr de încăpățînare. Didier își dădea seama că era profund mîhnită de consecințele posibile ale refuzului ei și că totuși nu va ceda cîtuși de puțin. Fiecare cu onoarea lui. Și desigur, tocmai asta nu putea Pierre să admită. După părerea ei, Pierre îi cerea ceva care depășea limitele prieteniei și poate chiar pe acelea ale onestității. Limitele stabilite de Betty nu corespundeau cu acelea ale lui Pierre, asta-i tot ; în această privință ea avea un fel de a judeca spontan și neînduplecat. Nu putea să fure secretele unor oameni pe care îi vede în fiecare zi, cu care lucrează. Trebuie să te resemnezi cu gîndul că în lume există mai multe logici.

— Nu știu dacă Pierre e în stare să înțeleagă modul dumitale de a vedea, zise Didier. Ceea ce-mi spui despre relațiile dintre dumneata și el mi-o confirmă. Trebuie să-ți mărturisesc că, de curînd, eu însumi am fost obligat să-i refuz ceva... (Și zîmbi neliniștit, puțin jenat, căci gîndea : „Refuzîndu-i acest lucru lui Pierre, am trecut de partea fetișcanelor".) Totuși am să încerc... O să caut să-i vorbesc.

Îi ceru lui Pierre să vină să-l vadă, pentru că deocamdată nu era în stare să iasă, ceea ce îl costa mult. Pierre se lăsă greu, dar veni.

— Aș vrea să-ți vorbesc de Betty, zise Didier. E foarte mîhnită. Crede că-i porți pică pentru că a refuzat să-ți facă un serviciu.

Pierre rămase o clipă pe gînduri. Era vizibil dezamăgit. Se pregătise desigur să audă cu totul altceva.

— Tu știi despre ce e vorba ? întrebă el.

Didier îi povesti pe scurt întîmplarea așa cum o știa el.

— Cam așa ceva. Cred că-mi dai dreptate, zise Pierre.

Didier porni să-i explice felul de a fi al lui Betty.

— Fata asta nu trăiește totuși în același univers... ca tine și că mine, îi spuse. Trăiește cu plantele, cu animalele, cu grădina ei, cu cedrul ei. Doar nu-ți închipui că poți s-o faci să înțeleagă ce înseamnă o întreprindere de transport în timp de război. Vede în jurul ei tipi care se zbat și care sînt pentru ea ființe vii, nimic altceva ; e bună camaradă cu toți șoferii de camioane, le spune pe numele mic, Betty...

— Vrei să spui că nu e în stare să aducă servicii colectivității, zise Pierre cu un ton sever care părea că se adresează în același timp și lui Didier.

— Aduce servicii... în felul ei. Înțelege asta. Există și alte mijloace decît violența, sau participarea la violență. Casa aceea mare, casa lui Betty, a familiei sale, poate fi de folos multor oameni, te-ai gîndit la asta ?

— Știu că au locatari, spuse Pierre.

— Locatari destul de neobișnuiți... de exemplu un evreu care s-a refugiat la ei. Dacă Betty nu mai are o cameră la ea acasă și dacă doarme pe coridoare, după cum se nimerește, este puțin și din cauza asta, pentru că i-a cedat lui camera... Pricepi ? Familia ei consideră desigur că apărarea unui evreu, sau a oricărui tip ce se află în pericol, e tot un mod de a servi colectivitatea.

Pierre se ridicase și privea pe fereastră.

— Și apoi, continuă Didier, poate că mai e și altceva. Un fel de a vedea. Pentru tine, Pierre, există francezi și germani. Pentru ea... Înțelegi ?

— Nu.

— De exemplu, îl vezi pe băiatul ăla, din grădină ? Un francez. Şi îl vezi pe celălalt băiat, în faţa parcului Seminarului, santinela din gheretă ? Un german. Noi am mai discutat despre asta... Între noi fie vorba, strașnic aţi mai greşit cu lovitura voastră. Dar nu vreau să polemizez. Mă rog. Unul dintre aceşti doi băieţi e total inofensiv. Prezenţa lui în acest loc e o întîmplare. Ar putea să fie elveţian, ceea ce n-ar schimba lucrurile. Celălalt, francezul, e un monstru al timpurilor moderne. O excepţie printre noi, sînt sigur. Deocamdată el e neamţul ; mă înţelegi ?... Numai să intre într-o unitate S.S. şi să vezi ce treabă face... Crezi tu că dacă aş avea de ales între ei doi...

— Didier, zise Pierre întorcîndu-se, nu te mai recunosc. Spui nişte lucruri groaznice, pe care tu singur nu le crezi.

— Eu aşa cred, răspunse Didier. (Şi în acelaşi timp îşi spunea că nu face această afirmaţie decît din nevoia de a lua o atitudine faţă de Pierre. Fără Pierre, poate că nu ar fi făcut-o niciodată ; rostind această afirmaţie, trebuia să şi-o însuşească şi deci era antrenat să gîndească astfel.) Dacă tu nu mă recunoşti în acest limbaj, adăugă el, înseamnă că pînă acum n-ai ştiut prea bine cum eram, cum sînt. Lucrurile pe care ţi le spun în clipa de faţă le gîndesc, şi gîndindu-le, am datoria să ţi le spun. Recunosc că poate să ţi se pară monstruos.

— Lucrurile de felul acesta îmi repugnă, nu te înşeli. Dar, cu îngăduinţa ta, să trecem deocamdată peste asta ; vom reveni. Vorbeam de Betty. În fond — Pierre părea că se informează, însă avea glasul acela gîtuit şi răguşit din momentele de mare indignare — în dezacordul acesta dintre mine şi Betty, găseşti că nu am dreptate ?

— Nu spun asta. Cred că ai putea continua s-o vezi, s-o primeşti. Ea ţine mult la tine, Pierre. Fără îndoială, are nevoie de tine... O faci să sufere mult.

— Băiete, zise Pierre îndreptîndu-se spre uşă, sînt foarte mîhnit. Cred însă că nici tu nu vei mai putea veni la Mar y Sol.

Didier își înfrînă un gest. Își spuse : „Iată unde am ajuns". Și aproape în același timp : „E imposibil. N-a spus asta..." Nu-i venea să creadă.

Îl privea pe Pierre care cobora scara de ciment, înalt, cu capul descoperit, cu obrajii scofîlciți, cu spatele puțin încovoiat. Îl aștepta la fereastră. Pierre nu privi însă înapoi.

— N-am să-l mai văd pe Pierre, îi spuse Didier lui Betty. Am înțeles că mă consideră un trădător. Nu voi spune că am pierdut un prieten, căci un prieten pe care îl pierzi dovedește prin asta că nu ți-a fost prieten. Așa ceva pot să îndur. Dar nu pot îndura prezența permanentă a unui dușman — acela cu care am fost sechestrat în grădina asta.

— Care dușman ?

— Încă nu știi ? Grădinarul.

— Presupun că sînt închipuiri, spuse ea.

— Nu cred.

— Am arme împotriva lui, replică ea cu o promptitudine extraordinară, însă arme de care n-o să vrei să te servești.

— Care ?

— Nu ești la curent cu ce se vorbește în cartier ?

— Nu mai am dreptul să primesc lapte, zise el. Ultima mea legătură cu cartierul s-a rupt. Ce se spune ?

— Grădinarul e un fel de L.V.F.[1] în concediu, sau un militant care a dezertat, nu știu prea bine. E într-o situație periculoasă. Sînt unii cărora nu le e deloc moale acum. Ai auzit vorbindu-se de tipul din strada Sorda, omorît pe bicicletă ?... E multă vreme de cînd știam asta despre Grădinar, dar nu voiam să ți-o spun.

— De ce mi-o spui astăzi ?

Betty își scutură pletele.

— Nu știu.

Apoi, cu alt glas, întrebă deodată :

— Crezi că Pierre o să revină asupra celor spuse ?

[1] Légion des Volontaires Français.

— Amîndoi ţinem mult la Pierre. El însă este un orgolios. E mult prea mîndru ca să-şi retragă vorbele, hotărîrile.

— Tocmai de asta mă temeam, zise ea.

— Există multe moduri de a împărţi lumea, relua Didier, îmi închipui că te-ai şi gîndit la aşa ceva. Sînt unii oameni care cred că lumea se împarte în francezi şi germani. Sînt numai aparenţe. Unul dintre lucrurile care îi separă pe oameni este orgoliul. Există orgolioşii şi ceilalţi. Primii merg înainte, dar nu învaţă niciodată nimic.

— Şi cu toate astea, Pierre a dăruit mult prieteniei, zise Betty.

— Eu sînt chiar convins că această înclinaţie pentru prietenie l-a determinat să intre în Mişcare, zise Didier. Acum ideile îi sînt mai scumpe decît oamenii. Şi orgoliul lui îi e mai scump decît oricare altă idee.

— Pînă una-alta, nu mai am unde să mă duc, continuă ea aprinzînd o ţigară. Nu ştiu unde o să dorm diseară.

— E într-adevăr imposibil să te duci să dormi acasă ?

— Nu e imposibil. E odios, izbucni Betty. Nu însă din cauză că dorm într-o debara ; asta o fac cu bucurie, de vreme ce sînt de folos, dar, cum să spun ? E o chestiune de teritoriu... Familia ! Înţelegi ? Îi ador, însă nu facem altceva decît să ne ciondănim. Nu crezi că aşa se întîmplă în toate familiile ?

— Bine, dar ai o familie de aur. Toţi sînt oameni nemaipomeniţi.

— Poate. Însă, ştii, eu nu mă prea duc la biserică. Pe ei nu-i mai scoţi de acolo. Mătuşa Mathilde, care stă toată ziua aplecată peste verzele ei, se scoală de la şase dimineaţa ca să se ducă la slujbă şi să nu-i scape nimic. E o oarecare deosebire între ea şi mine.

— Am băgat de seamă că persoanele care se duc la slujba de dimineaţă sînt pline de ele însele pe tot restul zilei, zise Didier, ceea ce le face să devină cu uşurinţă agresive. În asta constă deosebirea. Dar, în definitiv, Betty, tu nu te simţi bine nicăieri. Cu felul tău de a fi o să ai neplăceri oriunde, la naiba !

— Da, oriunde. Dar să nu spui că nu mă simt bine nicăieri, asta nu-i adevărat ; dimpotrivă, mă simt bine oriunde. Uite, de exemplu, aici mă simt foarte bine... Ceilalţi nu vor ca eu să rămîn. Aveam casa lui Pierre ; mi s-a răpit. La Santiago am veşnic certuri şi tata, tu l-ai văzut, nu se poartă totdeauna aşa cum se cuvine...

— Ah, nu cumva exagerezi puţin ? zise Didier. Un om atît de paşnic...

Ea clătină din cap.

— Te asigur că...

Didier îşi dădea seama că intră într-o poveste complicată. Îi întinse lui Betty cheia pe care i-o lăsase doamna Blin. Îşi amintea exact cuvintele ei : „Ocupaţi casa, ocupaţi-o cît mai mult. Ţin să pară că este ocupată. Altfel o să intre *Friţii*."

— Iată, îi spuse lui Betty. Să apărăm mica patrie a doamnei Blin. Ai acolo tot ce-ţi trebuie, adăugă el. Cel puţin trei paturi.

— Trei paturi !... Am să fiu foarte singură, zise ea.

— E o chestiune de obişnuinţă, răspunse Didier.

Didier începu din nou să iasă, înainte chiar de a fi complet vindecat. Dar Pierre evita să se afle la antrepozite în acelaşi timp cu el şi se complăcea în a-l convoca la Xavier, unde Didier nu se mai ducea, sau la tipografia ziarului, unde se ducea şi mai puţin. Didier presupunea că prietenul lui e din ce în ce mai subjugat de influenţa nefastă a lui Xavier, care lui Didier nu-i inspira decît neîncredere. Dealtfel, se pregăteau evenimente ce depăşeau cu mult acţiunile pe care le putea face Pierre sau Xavier. Era neplăcut, însă istoria se va fi desăvîrşit fără ei, aşa cum se va fi desăvîrşit fără Didier. Acesta făcu marele efort de a ieşi, în două rînduri, ca să se ducă în suburbii, în locurile fixate de Pierre. După ce, în ambele rînduri, îl aşteptase fără să-l vadă venind şi ştiuse de la Betty că ea îl zărise în oraş, şi deci că nu i se întîmplase nimic, a înţeles că

Pierre voise să-l umilească şi renunţă să-l mai vadă. Totuşi, mai avea surpriza de a-i vedea numele destul de des în ziarul lui Zoccardi. Era oare veşnicul joc dublu, cartea de vizită pe care se pregătea s-o fluture dacă lucrurile s-ar întoarce împotriva lui ? Se gîndea oare la exemplul pe care îl dădea astfel în mod public, şi cum se împăca asta cu intransigenţa faţă de ceilalţi ? Era de neînţeles. Didier îşi dăduse seama tot timpul că Pierre nu-i ierta faptul de a-şi fi îngăduit, chiar de la început, atitudini greşite faţă de fiţuica aceea la care Zoccardi urma să publice, pînă în ultima zi, cu ochii închişi, articole iluminate şi crude. În mod evident, Zoccardi era mînat acum de forţa pe care o dobîndise şi de un eroism retrospectiv ce nu voia să se dezică. Făcea parte dintre acei oameni care se consideră realişti, fără a fi altceva decît logicieni pasionaţi, ferm hotărîţi să nu accepte niciodată dezminţirea faptelor.

În micul subsol din bulevardul Marne, Didier avu de executat o lucrare destul de grea. Incomplet restabilit, — oboseala fiindu-i mai accentuată de încercările de a-l întîlni pe Pierre —, prudenţa l-ar fi sfătuit să nu iasă. Însă era singurul care cunoştea anumite particularităţi de execuţie ale acestei lucrări a cărei utilitate îi inspira dealtfel unele îndoieli. Dar nu se acţiona oare în numele gloriei ?... Iar el se dedica unei cauze deoarece o credea bună ; ar fi continuat să activeze pentru ea chiar dacă ar fi fost sigur de înfrîngere. Într-un cuvînt, era un virtuos îndărătnic, ca Max Zoccardi. Detesta ideile lui Zoccardi tot aşa cum Zoccardi le detesta pe ale lui. Dar dacă Zoccardi era pe deasupra şi dezinteresat, Didier se considera mai puţin orb decît el. Nu resimţea, ca el, acea nevoie bolnăvicioasă care te face să recurgi la distrugere pentru a face curăţenie. Întîlnise la Dostoievski această frază pe care şi-o întipărise în minte : „Un om ca maiorul nostru (e vorba de ocnă) se simţea mereu îmboldit să oprime pe cineva, să-l lipsească de ceva, să-l priveze de un drept, în-

tr-un cuvînt, să-şi înscăuneze pretutindeni rînduiala". [1] Asta era de ajuns în ceea ce priveşte ordinea. Didier prefera, la nevoie, să-i vadă pe oameni un pic murdăriţi, decît pur şi simplu suprimaţi. Dealtfel, oamenii sînt întotdeauna murdari. Asemenea vacilor, ei sînt mereu mînjiţi cu noroi pe undeva.

Pentru mai multă siguranţă, Didier execută singur lucrarea, chiar şi noaptea, adică a trebuit să doarmă la atelier, înapoindu-se acasă abia dimineaţa. De cîtva timp, un german în civil, care locuia într-o vilă alăturată şi despre care se spunea că e de la Gestapo, folosea garajul de la Arditeya ca să-şi adăpostească maşina. În dimineaţa aceea, Didier se înapoie acasă în momentul cînd maşina ieşea din garaj. Germanul — un bărbat elegant, într-un costum cenuşiu — îl privi pe Didier prin parbriz cu o oarecare mirare, apoi surise, aşa cum un bărbat poate surîde altui bărbat de vîrsta sa pe care îl întîlneşte în aceeaşi pensiune de familie. Didier era atît de obosit şi atît de distrat, încît nu mai era conştient ce reprezenta acest om.

Urcă scara de ciment neaşteptat de greu, tuşind. Deodată fu nevoit să se aplece peste balustradă, ca să scuipe în peticul de iarbă rămasă în acel loc. Plin de mirare, văzu o floare de sînge mare strivindu-se în smocul de iarbă.

Urmă o îndelungată, o ciudată succesiune de zile pe care Didier le trăi între pereţii camerei sale şi hotarele înguste, delimitate de împrejmuirea grădinii în care Grădinarul continua să se agite cu gesturi de nebun. Acum veni să grebleze terenul de sub fereastra lui, acolo unde roţile neamţului lăsaseră două dîre paralele, în faţa garajului. Fără ca Didier să ştie de ce, acestea aveau darul să-l emoţioneze. Atunci cînd germanul se înapoia şi-l vedea pe Didier la fereastră, înclina capul cu veşnicul său surîs uşor trist, ca şi cum îi părea rău că nu puteau schimba nici o vorbă. Betty continua să se

[1] F. M. Dostoievski, *Amintiri din Casa morţilor*. (Nota trad.)

ocupe de Didier, ducîndu-se acasă la ea cînd era nevoie, însă locuind de cele mai multe ori în cealaltă parte a casei, cu satisfacţia de a-şi spune că o apără astfel de rechiziţie. Găsea acolo deplină libertate şi nu pretindea nimic altceva.

Debarcarea avu loc. Lumea începu iar să respire. Didier, mereu în pat, pretindea că se poate lipsi de doctor. Betty, care avea şi clipele ei de înţelepciune, chemă un doctor. Acesta sosi pe bicicletă, îi ordonă lui Didier să nu se mişte şi mai ales să nu se gîndească la nimic, spunîndu-i că totul se va aranja, că dacă a scuipat o dată sînge nu înseamnă moarte. Apoi vorbi despre literatură. Era un domn înalt, grav, cu trăsături nobile, pe trei sferturi chel, în costum bleumarin ; locuia în partea sudică a Cartierului de Sus. Înainte de a pleca, aruncă o privire pe fereastră, spre Seminar, unde se vedeau agitîndu-se cîţiva oameni în cenuşiu, printre camioanele parcate tot sub arbori.

— Nenorociţii ăştia ! zise el. Ce păcat !...

Didier îl privi cu nuanţa cuvenită de interogare.

— Să fi făcut atîtea pentru Europa, să fi muncit atît şi să-şi vadă visul spulberat !...

— Poftim ? întrebă Didier, care credea că n-a auzit bine.

— O naţiune atît de mare, continuă doctorul. Atît de activă !

Didier amuţi. Medicul nu avea aerul să-şi închipuie că cineva ar putea fi de altă părere. Trebuie să fi crezut instinctiv că Aubert, locuind în Cartierul de Sus, era „de-ai lor". Didier se gîndea cu simpatie la Giraud, imaginîndu-şi ce i-ar fi făcut el acestui mare doctor, într-o asemenea situaţie. Dar Didier nu-şi putea permite nici un lux al gesturilor, nici chiar pe acela de a-i face vînt pe fereastră, oricît de joasă ar fi fost ea.

Zilele treceau. Grădinarul, stropitul, Santinela, — Didier, Grădinarul, Didier, Santinela. Grădinarul se înverşuna din ce în ce mai mult să facă lucrări inutile, greblînd aleile cu un fel de furie, plivind curtea de

pasări, separată pînă acum de o împletitură. Pretindea că ierburile, din cauza rădăcinilor, atrag insectele în locurile cultivate de el. Betty apărea pe la amiază, dispărea, se furişa, micuță în patul scăldat de soare, nevisînd altceva decît să se facă uitată. O oarecare melancolie o făcea să-şi aplece din ce în ce mai mult capul, îngreunat de plete, la gîndul că îndeplinea probabil ultimele zile de lucru : camioanele pe care refuzase să le numere plecau unele după altele. Într-o dimineaţă, pînă şi camioanele de la Seminar se hotărîră să-şi părăsească frunzarul în care se adăposteau şi ieşiră cu mare zgomot pe poartă. Ceremonia ameninţa să dureze. Camioanele acestea, cu un gabarit impresionant, se strecurau cu greu printre cei doi stîlpi de la intrare care susţineau bariera de lemn. Dificultatea era accentuată atît de faptul că trebuiau să cotească imediat în unghi drept, ca să se înscrie în axa bulevardului, cît şi de prezenţa unui stîlp de beton. Apăru un mic detaşament de oameni : bariera, putrezită de intemperii, fu smulsă, apoi veni rîndul stîlpilor de susţinere ; totul fu înfăptuit cu o repeziciune invidiată de omul cu securea, ce stătea în picioare la intrarea în grădină. Defilarea fu reluată cu toată viteza, parcul se goli cît ai bate din palme, ca pentru un circ. De fiecare parte a bulevardului redat tăcerii, într-un nor compact de benzină arsă ce nu se putea împrăştia în aer şi se tîra pe jos, nu rămaseră în picioare decît Santinela şi Grădinarul, unul în faţa celuilalt. Acesta din urmă reveni în grădină, cu fruntea brăzdată de o cută, îl zări pe Didier la fereastră, se opri o clipă, înălţîndu-şi către el privirea cruntă, ca şi cum era gata să-i vorbească. Nu se putea înşela în privinţa sentimentelor lui Didier şi e sigur că i le înapoia cu prisosinţă. Purta aceeaşi cămaşă albă, moale, fără o pată, pe care mama lui trebuie să i-o fi spălat în fiecare zi. Parcă îi părea rău că în urma sa îl lasă pe Didier în viaţă, sau că lasă atîtea lucruri de făcut în grădina aceea. Didier fusese de asemenea cît pe-aci să vorbească, însă atît dintr-o parte, cît şi din cealaltă, cuvintele nu voiau să iasă. Grădinarul intră

atunci în șopronul unde își păstra uneltele și ieși fluierînd, cu un foarfece de grădinar.

Partea dinspre bulevard a grădinii era străjuită de hortensii înalte printre care se furișaseră iasomia de grădină și liliacul, izbutind să-și împrăștie focurile de artificii cu mult deasupra împrejmuirii. Cu un etaj mai jos, hortensiile începeau și ele să-și înjghebe micile buchete compacte care te fac să te gîndești la niște capete de păpuși sau de copilași foarte gătiți, printre frunzele mari, proaspete și îmbietoare, cu marginile dantelate. Acum, cînd era silit să rămînă mai mult în cameră, Didier se ataşase de aceste plante ca de toate celelalte și nu-i era rușine de viața și de furia lor de a trăi, în ciuda războiului. Dimpotrivă, le împărtășea dorința de a vieții înălțîndu-se mereu mai mult și mai cu forță. Războinicii urăsc plantele pentru că ele posedă imense rezerve de pace și ne îndeamnă la pace, cum și pentru că ele caută pacea cu o lăcomie sfidătoare. Întrucît era război, Grădinarul voia din tot sufletul să fie la unison cu spiritul războinic, voia să înlăture tot ceea ce putea să-l abată de la singura misiune urgentă și necesară : aceea de a urî. Frunzele mari de hortensii, ale căror nervuri translucide purtau seva în văzul tuturor, îndepărtau de la el gîndul urii. Tufele acestea ar fi putut să se lipsească de a mai înflori, atît de sigure erau de culoarea, de tulpinile lor lemnoase, de mugurii îndesați și mustoși. În două luni se înălțaseră la un stat de om și se vedea că nu mai puteau suporta mult timp explozia frunzelor. Totul în ele chema culoarea, înflorirea, rozul și albastrul florilor. Această așteptare, această dorință, prea vizibile, au fost cele care au dezlănțuit ultimul gest al Grădinarului. Se mai poate ca el să fi reflectat la cazul lui Didier — așa cum Didier reflectase la al lui — și nu găsea nici un motiv ca omul acesta să-și prelungească șederea în cameră. Voia să-l pedepsească.

Înșfăcă deci foarfecele de grădină și se apucă să tundă hortensiile cît mai de jos posibil, fără rînduială

şi fără rost, ca să nu rămînă decît rare tulpini noduroase care ar avea nevoie de doi ani pentru a reînflori. După ce termină cu treaba asta, aduse la acelaşi nivel — conform legii lui Procust — iasomia de grădină şi liliacul acoperite încă de stelele lor albe, cu petala sidefie, care răspîndeau o aromă ameţitoare, prea puternică, într-adevăr, şi prea evocatoare pentru timpurile pe care le trăiam. Aşa încît pe partea din faţă a grădinii nu se mai vedea decît micul zid din blocuri de piatră cioplite, dezgolit, şi împrejmuirea de fier. Cît timp dură lucrarea, imaginea ameninţătoare, imaginea violentă a Grădinarului continuă să se impună în ochii tuturor şi domina Cartierul de Sus. În mintea lui Didier, Grădinarul şi domnul Beauchamp se contopeau : cartierul era plin de arbori doborîţi, însă nu asprimea războiului era aceea care l-a hotărît pe domnul Beauchamp să taie şirurile de platani, ci intuirea unei afaceri bănoase pentru iarna viitoare. Şi astfel eroul se contopea cu cămătarul, proiectîndu-se în mintea lui dezlănţuită.

După ce a terminat cu iasomia şi cu liliacul, Grădinarul atacă şirurile de bambus care se înmulţeau exagerat, vehement, pe laturile grădinii. Ajungeau la înălţimea a doi oameni şi cea mai mică adiere îi agita, imprimîndu-le mişcări de dans îndrăcit. Dimineaţa abia se înfiripa, călduţă şi molcomă, cu soarele atîrnînd acolo sus ca un clopot, în cea mai mare taină. Tînăra bestie apărea cu obrazul neted, cu fruntea senină, fluierînd. Îşi instala scara şi, ore în şir, se agita, se zbătea, cu bustul din ce în ce mai luminos în acea surprinzătoare cămaşă albă, şi fiecare ţăcănit al foarfecelui său străpungea liniştea. Stoluri de păsări se învîrteau în depărtare, protestînd cu ţipete ascuţite, declarîndu-i un război al strigătelor. Seara celei de-a doua zile însîngera aleea presărată cu frunze, flori şi ramuri plăpînde surprinse în clipa lor de destindere, de odihnă, de dorinţă. Întocmai ca şi în ziua tăierii piersicului, Didier se hotărî să nu mai îndure toate astea. Mijloacele folosite n-au fost glorioase, dar îi erau singurele la îndemînă : trebuia să se decidă pentru o viaţă fără strălu-

cire. Cînd se făcu noapte, coborî în şopron, înşfăcă uneltele şi se duse să le ascundă sub crăcile uscate, în fundul grădinii. A doua zi, cînd Grădinarul intră în şopron, Didier îi auzi mirarea, tăcerea, urmate curînd de un uşor fluierat. Ieşi, trînti furios uşa de scînduri care închidea şopronul, părăsi grădina în grabă, fără să întrebe nimic, reveni după un sfert de oră înarmat cu cleşti şi foarfece de grădinar, mai robuste şi mai strălucitoare, mai dure şi mai nemiloase, ţăcănind cu un sunet mai sec decît celelalte. Operaţia s-a înfăptuit la iuţeală. Din vîrful scării lui, nemişcat în soare, ca şi cum îngerul rău care sălăşluia în el era gata să-şi ia zborul, îşi adînci privirile în camera lui Didier. Ochii lui crunţi priveau victima întinsă în pat, neputincioasă şi cu mîinile inerte, ca şi cum voia neapărat să-i atragă atenţia lui Didier asupra sa.

Didier şovăia încă să deschidă fereastra ca să-i vorbească, dar, din cînd în cînd, îşi ridica ochii de pe carte sau studiul său şi îşi privea şi el adversarul : ochii lui înăspriţi de luptă — însă o luptă de neînchipuit pentru Celălalt — îi spuneau : „Haide, băiete, a durat destul : nu mă provoca".

În lipsa lui, Didier vedea pretutindeni în grădină numai ruine. Acestea perpetuau înfrîngerea în însăşi ziua reînvierii noastre.

Sosi luna august. Oraşul fu eliberat. Betty îl înştiinţă pe Didier că-l văzuse pe Pierre Giraud defilînd pe străzi într-un jeep, cu un chipiu pe cap. Didier, care niciodată nu acţionase în speranţa de a apărea triumfător, considera că asta nu-l mai privea. Totuşi Grădinarul venea încă în fiecare zi.

Într-o dimineaţă, foarte devreme, la o oră neobişnuită, se auzi clopotul de la poartă şi doi tineri cu bretele, cu mutre posomorîte şi arogante, cu bicepşii încinşi de cîte o brasardă, înarmaţi cu puşti de bîlci, se năpustiră în grădina devastată. După ce au încercat la toate uşile, o descoperiră pe aceea a lui Didier şi veniră să-i ceară, cu destulă brutalitate, ştiri despre Grădinar.

— Ce aveţi împotriva Grădinarului ? întrebă Didier.
— Vrem nişte explicaţii.
— Ce v-a făcut, de fapt ?
— Este un fost L.V.F. Tu nu ştiai ?
— Păi, atunci, zise Didier, credeţi că v-a aşteptat ?... Măcar de-aţi fi venit acum opt zile...
Cel mai în vîrstă îşi sălta, cu un gest scurt, cureaua armei.
— Fii atent dacă mai apare, rosti amabil cel mai tînăr.
Cinci minute după plecarea lor intră Grădinarul înarmat cu noi unelte de grădinărit, îşi sprijini bicicleta de zid, trîntind poarta în urma lui, fluierînd întruna. De data asta Didier se hotărî să-i vorbească. Cum băiatul se oprise în faţa garajului ca să-şi înnoade şireturile de la espadrile, Didier deschise fereastra. Îi vedea ceafa tînără, bine bronzată, contrastînd cu gulerul imaculat — gata pregătită pentru ghilotină. Îl strigă de sus:
— Au venit doi tineri să te caute. Abia au plecat.
O cută îi apăru între ochii scînteietori.
— Cum arătau ?...
— Cu bretele, cu o brasardă şi un fel de puşcă în bandulieră.
Zise : „Aha, bine" rînjind în semn că a înţeles. Didier văzu că şovăie o clipă dacă să-l întrebe de ce-i făcea acest serviciu. Însă găsi desigur că vorbise destul, încălecă iarăşi pe bicicletă şi dispăru în soare.
Şi totuşi ar fi arătat ca o floare frumoasă, tînără şi aurie, pe patul acela de crengi pe care el însuşi îl pregătise.

August încetă să mai lîncezească, lăsîndu-se greoi pe arborii de la Seminar, pe acele garduri vii pe care oamenii în cenuşiu, văzuţi de el, le tunseseră cu răbdare, metodic, conform celor mai delicate tradiţii, pînă în ziua dinaintea plecării lor. Didier era încă slăbit, scofîlcit, şi căldura sau furtunile bruşte aproape că îi interziceau să iasă. Scuipă sînge de mai multe ori. Doctorul Depreux reveni să-l vadă, însă amînă verdictul: nu se putea pronunţa înainte de a face radioscopia

bolnavului. Ezita totuşi să-l aducă pe Didier la el — avea cabinetul în oraş — deoarece curentul electric se întrerupea mereu şi era greu să-i fixeze o întîlnire certă. Deocamdată se mulţumi să-i prescrie cîteva întăritoare şi să-şi expună mai pe larg părerea personală privind nenorocirile naţiunii germane. Avea tot acelaşi aer de pontif care caută un loc de responsabil într-un magazin de lux. Să ne grăbim a recunoaşte că acest medic, întocmai ca Didier şi împreună cu ei cei mai mulţi francezi, ignorau la vremea aceea tot ce se întîmpla în lagărele de peste Rin. Asta nu te putea împiedica să fii la fel de ostil acestei surprinzătoare apologii. Însă Didier nu avea nici o nădejde de a-l converti pe omul în bleumarin, care îi povestea cum se dusese, în ajunul plecării nemţilor, să-şi ia înapoi bicicleta pe care aceştia, din lipsa mijloacelor de locomoţie, nu au ezitat să o adauge la maşinile lor de război. Didier se mulţumi să-l salute pe omul acesta virtuos, tată de familie, preşedinte al unor cercuri conformiste şi cunoscut dealtfel ca un mare amator de fuste.

Veni septembrie şi fu o lună radioasă. Războiul se îndreptă din nou spre răsărit, podurile săreau în aer, pămîntul se cutremura de vuietul puternic al tancurilor, Franţa trăia o intensă reînviere. Didier asista sfîşiat, din patul său, la efortul unei ţări întregi de a se regăsi şi la efortul mai crîncen şi deseori mai puţin fericit al acestei ţări de a-şi arunca o privire asupra ei însăşi, o privire care nu făcea altceva decît să-i dea în vileag dezbinările. Lui Didier i se părea că pentru a se alătura acestor eforturi nu avea nimic de făcut decît să reînvie şi el şi să arunce asupra lui însuşi o privire care nu era nici ea mai entuziasmată. Tăcerea revenise în jurul camerei sale, însă dintr-un presentiment bizar, simţea că e numai o amînare, iar liniştea i se părea cu totul vremelnică. Nu ştia dacă această nelinişte se datora situaţiei creată în lume, sau în însăşi fiinţa lui ; dacă această nesiguranţă se datora prezenţei sale neobişnuite într-un cartier care nu era făcut pentru el, sau uriaşului

conflict aflat în germene la sfîrşitul conflictului actual, ca şi cum lumea nu putea face altfel decît să cadă dintr-o boală în alta. În această dezordine i se întîmpla lui Didier să lege iarăşi prietenii trecătoare şi îşi spunea, naiv, că evenimentele favorabile îi inspiraseră poate lui Pierre o mai bună dispoziţie. Într-adevăr, atunci cînd Zoccardi o ştersese, Pierre găsise în chip firesc un post de redactor-şef în fruntea roului ziar care succedase celui vechi şi reapărea — pe timp de şase luni — cu aceleaşi caractere, sub un titlu puţin diferit. În timp ce notele lui sporeau şi continuau să înnegrească filele cărţii sale, de care lumea nu avea nevoie şi care poate că n-avea să vadă niciodată lumina zilei, Didier se surprindea aşteptînd un semn de la Pierre, ca dovadă a unei nobleţi de care nu se îndoise niciodată. Într-o zi, găsi în sfîrşit în corespondenţa sa un plic verde purtînd antetul ziarului şi scrisul lui Pierre. Scrisoarea era scurtă, trei rînduri, şi însoţea trimiterea unei tăieturi extrase din prima pagină a ziarului. Ca titlu: „Generalul de Gaulle decorează pe redactorul nostru şef, Pierre Giraud". Didier citi, oarecum surprins de atîta onoare, nădăjduind descrierea unei ceremonii, a unei parade. Dar articolul nu făcea altceva decît să reproducă şi să dilueze titlul : a fost nevoie să i se explice lui Didier că decoraţiile se acordau, evident, în numele şefului guvernului provizoriu, tot aşa cum o numire într-o slujbă la PTT este întotdeauna semnată de ministru.

Fără a mai sta mult pe gînduri, Didier găsi că e firesc să-l felicite pe Pierre, propunîndu-i să sărbătorească cu el această distincţie care — aşa cum află mai tîrziu — strălucea şi pe pieptul lui Capri, ca şi pe acela al altora, bineînţeles. Aşteptă răspunsul cîteva săptămîni. După patru săptămîni, cînd era gata să se supere, primi în sfîrşit o veste de la Pierre. Acesta îi propunea lui Didier să-l asiste, în calitate de grefier sau de supleant, după cum va voi, într-un tribunal de epurare destinat să pedepsească pe numeroşii ticăloşi care... ş.a.m.d. Amintirea serilor petrecute la Mar y Sol îi veni deîndată

în minte lui Didier. Luă o foaie de hîrtie şi scrise următoarele rînduri :

„Dragă Pierre,

Acum cîtva timp mi-ai propus două întîlniri la care n-ai venit, după cît se pare. Puteai măcar acum să-mi spui motivul. De foarte puţin timp ţi-am scris o scrisoare ca să te felicit pentru recompensa obţinută. N-ai răspuns. Sper că n-ai să mă consideri prea pretenţios dacă îmi exprim dorinţa de a cunoaşte motivul tăcerii tale. Dă-mi voie — ca o persoană care am participat la unele evenimente (a căror importanţă numai viitorul ne-o va dezvălui) — dă-mi voie să-ţi spun că socotesc acest lucru drept o chestiune de onoare între noi".

•

Nici o aluzie, desigur, la propunerea lui Pierre.

De data asta n-a trebuit să aştepte. Nu numai Pierre, dar însăşi Capri l-au onorat cu un mesaj. Scrisoarea lui Pierre avea o dialectică savuroasă, neobişnuită la el, care oscila între speranţa unei împăcări şi nesiguranţa că această împăcare era posibilă. În tonul său — deformat de sintaxa folosită şi de o oarecare literatură — satisfacţia alterna cu durerea resimţită în faţa unor sacrificii inevitabile.

„Bietul meu Didier,

Ţi-am scris o scrisoare făcîndu-ţi o propunere importantă care, credeam eu, te onora. Scrisoarea aceasta s-a rătăcit. Păcat. Propunerea aceea nu ţi-o mai repet.

La înapoierea mea de la Paris (? !), am luat cunoştinţă de misiva ta. Nu înţeleg ce vrei să spui vorbind despre o chestiune de onoare. Considerînd că de data asta ai depăşit limitele, vreau să pun capăt acestui lirism superficial ; aş fi preferat să descopăr un astfel de talent la altul, nu la tine.

Desigur, fiecare dintre noi are posibilitatea de a-şi face propriul panegiric. *(Oare să fi făcut eu aşa ceva ? se întrebă Didier, uluit)* Te crezi, probabil, fără cusur ? Perfect. Nu voi discuta acest punct : nu mă simt îndrep-

tăţit să apreciez stima pe care ţi-o acorzi singur (*aici e veninos ; şi neaşteptat*).

Constat doar că nu te sfieşti să foloseşti cuvinte mari. Nu ştiu prin ce acrobaţie intelectuală ai putut să te convingi că onoarea unui om este în joc atunci cînd el nu răspunde unei scrisori.

Te-ai supărat că nu am venit la întîlniri. Recunosc însă că în clipa aceea aveam alte ocupaţii — şi preocupări — mai importante. Aproape că şoväi să pronunţ cuvîntul Rezistenţă, căci acesta este un cuvînt faţă de care orice zîmbet ironic este o impietate. (*De astă dată, Didier citi rîndurile respective îmbujorîndu-se puţin : ele dovedeau că Pierre înţelesese perfect refuzul său implicit şi că nu credea cîtuşi de puţin în rătăcirea scrisorii ; deducea însă imediat — din acest refuz — consecinţe nedrepte şi monstruoase.*) La data aceea trecuseră zile şi săptămîni de cînd îmi părăsisem locuinţa ca să duc viaţa periculoasă şi exaltantă (*sic*) a omului care, dacă ar fi fost arestat, era aproape sigur că nu ar mai fi revăzut meleagurile vieţii. Ah, da, Didier ! Să asiguri legături între Franţa şi Spania... Să străbaţi cu bicicleta... (*Ei, dar ce-l apucă ? gîndi Didier. Uite că îmi trimite acum raportul de activitate. De necrezut — sau poate că decoraţia îl preocupă chiar aşa de mult ? Desigur, în ce mă priveşte, eu n-am făcut altceva decît să răsfoiesc nişte hîrtii, să redactez şi să corectez nişte texte. În sfîrşit, să trecem peste asta...*) Mai ales să nu-mi spui că mă cred erou : eroii sînt altfel croiţi, ştiu, şi am întîlnit din cei adevăraţi... Ah, Didier, dacă ai fi fost un adevărat prieten, cît mi-ar fi plăcut să-ţi vorbesc de toate astea !

Dar prietenii adevăraţi simt şi înţeleg. Nu vin la tine cu ironia pe buze... ori sub condei... (*Cum ! izbucni Didier. Ironie ! El confundă ironia cu furia!*) Nicicînd n-a fost cineva mai bine primit la noi decît tine, niciodată nu s-a înfiripat o prietenie sub auspicii mai bune decît a noastră. Oare trebuie să-ţi spun — din păcate — că tu eşti singurul dintre prietenii mei care nu-mi mai este prieten ? Cu toate acestea, faţă de toţi prietenii

mei — oricare ar fi ei — nu am decît o singură şi aceeaşi purtare. Mă dăruiesc pe de-a-ntregul tuturor. Odată cu scrisoarea ta mi-au parvenit două misive *(da, există misive)*, din Africa şi Corsica, ce mi-ar putea dovedi, dacă aş mai avea nevoie...

În scrisoarea ta, ce găsesc oare ? A recurge la insultă nu este o armă de care se foloseşte prietenia. Îmi amintesc că acum cîteva luni, o bună prietenă din Paris *(ah, rolul Parisului în scrisoarea asta !)* căreia tocmai îi oferisem cartea ta despre... *(Atenţie ! Să parăm lovitura)* şi care, pe drept entuziasmată, m-a întrebat dacă autorul «merita» să fi scris o astfel de carte. I-am răspuns că da, fără să ezit. Nu puteam gîndi că acela care a ştiut să creeze o carte atît de pură ar putea să aibă altă comportare decît aceea a unui «pur». *(Ei poftim, stilul o ia razna tocmai atunci cînd ar trebui să fie cît mai ferm...)*

Or, dintre toate sentimentele, prietenia este aceea care pretinde cea mai multă «puritate». *(Oh, iarăşi ghilimele !)* Nu-i vina mea că tu ai fost impur *(impur, asta era, a scris asta ! Ah, Pierre !...)* Poate că te vei înfuria, poate că mă vei copleşi cu noi ocări, puţin îmi pasă *(puţin scris exact ca pur)*, nu-mi voi retrage nici un singur cuvînt din cele ce-ţi scriu în clipa de faţă *(iată că ziaristul iese iarăşi deasupra)*.

De la Eliberare *(uite că revenim)*, şi cu toate că asta ţi se va părea emfatic, nu am nici un moment liber, nu reuşesc să dispun nici măcar de nopţile mele. *(Didier reciti de două ori această frază, întrebîndu-se dacă ea se afla într-adevăr acolo : se afla.)* Singurul loc unde aş putea să te văd este deci la ziar *(tentativă de a mă impresiona)*, fie în cursul dimineţii, fie la începutul după-amiezii. Dacă ţii într-adevăr să mă vezi, te voi primi *(oh !)* cînd vei voi : nu ai decît să-mi telefonezi. Vai, ştiu că ai să şovăi. Asta pentru că am ajuns în situaţia cînd avem să ne facem unul celuilalt reproşuri reciproce *(Aşa ?)* şi tare mă tem — iremediabile. De aceea e mai elegant şi mai demn *(!)* să ne transpunem

în epoca în care eram amîndoi siguri că prietenia noastră nu se va spulbera. *(Sofistul !)* Tristețea pe care o încerc contemplînd o prietenie năruită îndepărtează de la mine orice dorință de a mă supăra — și cu atît mai mult de a ocărî — dar mi se pare că e greu ca prietenia noastră să se poată reface după lovituri atît de violente. *(Care altele, dacă nu acelea pe care i le dă el acum !)*

Mă gîndesc la tine mai des decît ai crede. Dar de ce m-aș gîndi ? Nu vreau să termin altfel decît referindu-mă la acele timpuri îndepărtate cînd erai oaspete la Mar y Sol : cu o strîngere de mînă.

Și gîndind la ceea ce ar fi putut să fie...

Pierre"

Didier a însoțit această lectură — cu totul involuntar — de comentarii între paranteze, destul de josnice, însă cărora nu le putea rezista. Cînd o prietenie se destramă, e greu să nu se molipsească fiecare. Însă pe ce iluzii se sprijină prietenia : mai rele decît cele făurite de dragoste ! Dacă e adevărat că stilul este omul, — și cum să n-o crezi avînd în față un asemenea document —, Pierre îi prezenta aici un portret pe care nici un dușman nu i l-ar fi putut schița cu mai multă cruzime.

Didier se întreba dacă să se apuce imediat de citit scrisoarea de la Capri, sau chiar dacă ar avea curajul să o citească după ce o citise pe cealaltă : nu voia să fie „demitificat" prea repede ; avea impresia că i se smulg veșmintele. Dar gustul lucidității învinse... Despături fila verde : tot hîrtie de la ziar ; trebuie să aibă stocuri acasă.

Dragul meu Didier,

În orice împrejurare adopt un punct de vedere înalt, de unde cobor cîteodată, vai, în mod brutal.

Cuvintele pe care le-ai adresat lui Pierre au avut asupra mea efectul unei adevărate lovituri neprevăzute.

Iată deci unde v-a dus seria de neînțelegeri și de reticențe. La o înverșunare vecină cu dușmănia, la încetarea unei prietenii bogate în promisiuni.

Păcat.

Mi-ar fi foarte greu să fac istoricul întîmplărilor care v-au adus aici.

N-am obiceiul să privesc viaţa prin ochii «soţului meu». Aşadar din toate astea păstrez o părere foarte personală, deşi n-am putut niciodată înţelege prea bine ce te-a înstrăinat de el.

Sînt unele meschinării care îmi vor rămîne întotdeauna străine.

Pierre a dus şi duce o viaţă despre care s-ar părea că tu nu ai habar.

Şi el face parte dintre aceia cărora multe li se vor ierta (cine nu păcătuieşte ?) pentru că vor fi iubit mult.

De fapt, sînteţi doi mari egoişti, încăpăţînaţi şi nefericiţi.

Şi o tristeţe imensă mă copleşeşte cînd mă gîndesc la unele seri de la Mar y Sol, al căror oaspete răsfăţat erai.

Mă tem, Didier, că o explicaţie nu ar mai fi de nici un folos. Cu toate acestea, nu mă dau în lături. *(Dar nu era vorba de aşa ceva.)* Te voi vedea, dacă ţii la asta. *(După cele ce ai scris acum, la ce bun ?)*

Există însă unele răni de netămăduit.

Capri"

Găseai aici căldură, însufleţire şi cîteva adevăruri, sau unele năzuinţe spre adevăr. O femeiuşcă simpatică, nici vorbă. În ciuda unui început destul de supărător. Însă expresia „de netămăduit" strica totul. Efect de elocinţă ? Ori hotărîre ? Aveau amîndoi mania irevocabilului : în pofida nuanţelor, făceau opinie comună.

Ei bine, zise Didier cu un suspin, aşa să fie.

Didier a deschis *Ideologia germană* a lui Marx, apoi pe maestrul Eckhart, apoi a închis toate cărţile şi iată-l pe drum, între vilă şi Seminar, încercîndu-şi forţele cu paşi măsuraţi. Pierre pare să creadă acest lucru de neînţeles : că ne vom întîlni într-o zi, aici sau în altă parte. Într-o zi ? Nu. Nu vreau să datorez nimic întîmplării. „Dacă Pierre ar fi fost un om..." Nu. Nu asta.

„Mă aşteptam la ceva mai multă generozitate..." Da. Însă nu trebuie s-o spun. El se gîndeşte la trecutul lui. Pretutindeni s-a lovit de orgoliu şi orgoliul degradează omul. Orgoliul : eul mic care se dă drept eul mare. Bărbatul care face pe cocoşul, în picioare pe un zid, sau pe moviliţa sa de gunoi. Orgoliul care este ură, ura care este dorinţă de moarte...

Dar nu trebuie oare să acceptăm oamenii aşa cum sînt ? Această formulare îl readuce în adolescenţă, la compunerile despre Corneille. Corneille. El este acela care a creat atîţia eroi demni de ură. Totdeauna am luptat împotriva lui. Ar trebui să fie distruse toate astea, toate aceste profesiuni de credinţă sectare, acest curaj orb, aceste fanfaronade şi să fie înlocuite... Cu ce ? Nu cu dorinţa de a învinge pe altul, ci de-a te învinge pe tine. Nu să învingi, nu să cucereşti pe altul, ci să te deschizi, să fii deschis, asta e iubirea... Corneille a descris oamenii aşa cum sînt : mincinoşi, îngîmfaţi, sacrificînd existenţa pentru aparenţă. Francezi, ce mai ! Şi mulţumiţi că sînt.

Mai tîrziu : „La drept vorbind, el ştiuse dintotdeauna că noi doi nu puteam să ne potrivim. Aminteşte-ţi : tu nu-i admirai îndeajuns micile lui poeme. Pierre suporta totul de la Zoccardi — cu toate că în fiecare seară, în fiţuica lui, apărea pe prima pagină apologia regimului hitlerist — de vreme ce undeva, indiferent unde, exista un colţişor pentru alexandrinii lui... Poate că, în răstimp, a evoluat fără să-mi dau seama ? Dar de ce nu m-a ţinut la curent ? Iată totuşi ceea ce nu ţi-a iertat niciodată, ceea ce nu-ţi putea ierta. Da ; însă ce mă doare este faptul că, pentru a ne dezbina, s-a folosit de Rezistenţă, ba mai mult : că a încercat să pună Rezistenţa între noi... Dar şi asta e ceva franţuzesc, probabil, şi e chiar politica : înseamnă să te joci de-a şmecherul".

Şi mai tîrziu (sau noaptea, sau după şase luni) : „Lipsa umorului... păcat capital. El nu concepe că poţi să admiri, să iubeşti şi să-ţi păstrezi totuşi dreptul de a zeflemisi : acest refugiu pe care spiritul ţine să şi-l asigure în cazul acţiunilor la care participă. Însă atenţie: puţini oameni iartă aşa ceva. Lumea e plină de mitocani.

E adevărat, Pierre : nu te găseam perfect şi totuşi te iubeam cu adevărat. Tu voiai să mă vezi păcălit — şi în acelaşi timp să te păcăleşti pe tine însuţi".

Dezertarea lui Pierre îi dezvălui lui Didier nostalgia, nevoia sa de oameni. În privinţa asta, el nu avea noroc. În altă parte, într-un oraş mare, ar fi putut să se considere vinovat, dar nu poţi să te legi de oameni într-un pustiu, şi cu plămînul ăsta, cu febra asta, cu pometii ăştia aprinşi, condiţiile de viaţă care îi erau impuse nu înlesneau apropierile. Constatarea putea să devină o nouă sursă de umor ; suferea de aceeaşi meteahnă ca un anumit om pe nume Diogene. Dar nu cumva Diogene era un orgolios ? Pînă acum, Didier nu întîlnise decît un om, şi acela era Betty, pe care lipsa de activitate îl făcea să slăbească — poate şi Lambert, însă din cauza lui Pierre, avea nevoie de un oarecare timp pînă cînd să poată vorbi cu el. Încercă să-i găsească un alt serviciu lui Betty şi, cu toate că îşi reluase cursurile, — căci instituţiile şcolare măcar au eternitatea în faţa lor şi supravieţuiesc tuturor vicisitudinilor —, nu era uşor : în zadar ar fi muncit Betty toată viaţa, că mereu ar fi avut referinţe inutilizabile : întreprinderea ei de „Camioane de pe coasta bască şi Uniunea rutieră" nu servea ca recomandare valabilă (cel puţin deocamdată) pentru perioada de după război. Didier sfîrşi prin a-i dibui un notar, mîndru de firmuliţele lui ca un cal de apărătorile sale de ochi. Acesta o angajă pe Betty ca „supranumerară" fără garanţie, pentru opt ore pe zi, contra sumei de două mii de franci lunar. Întrucît Betty avea un simţ remarcabil şi foarte just cu privire la ceea ce-i putea lipsi lui Didier, şi cum criza de hîrtie ajunsese la culme, îi aducea pentru ciornele lui hîrtiile aruncate la coş, dosul foilor folosite pe jumătate şi contractele de căsătorie ratate sau lăsate pradă gîndacilor ; în felul acesta, Didier întorcînd foile pe care îşi scria notele, era ceva mai bine informat cu privire la mîrşăviile omeneşti. Iată de ce îi era profund recunoscător lui Betty, care nu vedea nimic rău în asta şi îşi

petrecea ziua în mod nevinovat, căsătorind pe mai marii lumii acesteia, recopiind contracte pe hîrtie timbrată, cu efigia Justiţiei republicane.

Rezultatele fericite ale acestui efort, atît de lăudabil din partea sa, au fost contrazise de evenimente : după o ședere la Pau și o zi la Lourdes, unde implorase iertarea pentru fiica ei adoptivă care avea mare nevoie de așa ceva, doamna Blin reveni la Arditeya, precedată de bagaje și urmată de Rosa Pardoux, care avea o mină înfloritoare, sînii pietroși, grozav de formați, iar în înfățișare, ceva hotărît ce lipsea atitudinii sale. Din nefericire, adoptase și cîteva expresii supărătoare, precum și maniere care nu erau mai prejos. Nu mai spunea „Da", ci „De acord" sau, mai misterios, „Ji". Apoi, firea ei indolentă învinse din nou și părea că uitase chiar și această mică explozie de colectivism și spirit de echipă : reveni la o indiferență aparentă față de orice și se cufundă într-o meditație ce nu era prea liniștitoare. Adusese de la țară o nevoie de aer curat pe care nimic n-o satisfăcea, și chiar în zilele răcoroase, — însă răcoarea nu ajungea niciodată pînă la frig —, de îndată ce apărea soarele, Didier o vedea instalîndu-se sub fereastra sa. Ședea ore în șir pe un șezlong de pînză, ca în primăvară, acoperită cu un pulover alb, gros, care îi mula bustul, fața dispărîndu-i pe trei sferturi sub veșnicii ochelari negri, răsfoind ca odinioară niște cărți obscure în care era vorba de dragoste. Astfel, își relua aparent vechile deprinderi, de parcă nu se întîmplase nimic ; însă în tot trupul ei languros, pe figura ei, a cărei frumusețe era în plină înflorire, se putea vedea înfiorarea unui gînd tainic, sticlirea unei scîntei ascunse. În jurul ei, iarba renăștea pe încetul.

Doamna Blin era înspăimîntată regăsindu-și grădina ajunsă la starea de curticică de trecere, ca un teren viran, căci răzoarele de legume părăsite de Grădinar, cărora le lipsea apa, n-au întîrziat să se veștejească din cauza arșiței. Frunzele de fasole, galbene sau roase de omizi, atîrnau jalnic de-a lungul aracilor pe care

vîntul nu-i culcase încă la pămînt. Dar lovitura cea mare a fost descoperirea piersicului doborît.

— Cum, spuse Didier, nu ştiaţi ? Părea atît de sigur de el ! Credeam că avea cel puţin încuviinţarea dumneavoastră...

— Cum vă închipuiţi una ca asta ! Totul s-a hotărît atît de repede !...

Ea ridică din umeri, întristată, conform unui tic pe care Didier i-l cunoştea şi îl informă că în faţa acestui loc gol, Rosa plînsese. „Ultima ei supărare de copilă", gîndi Didier.

Iarna trecu. Doamna Blin se gîndea la fiul ei, fără a îndrăzni să o spună, dar inima ei largă era veşnic plină de lacrimi reţinute. În sfîrşit, într-o zi de mai, primi veşti de la Lucien şi crezu că o să moară de emoţie. Lucien trăia, i-o spusese Crucea Roşie, apoi el însuşi ; se întorcea încet de la Buchenwald, se afla la Paris, puteai să-i urmăreşti itinerarul, în fine era aici. Didier o lăsă pe doamna Blin să-şi savureze fericirea. N-avea să-i mai vadă ochii înroşiţi, umerii zguduiţi de suspine. Dacă Lucien era fiul ei adevărat sau vitreg, dacă Rosa nu era fiica ei, ci o fiică adoptivă, sentimentele la ea ţineau pe deplin locul legăturilor naturale. Astfel, Didier îşi imagina unele scene familiale, foarte emoţionante, între ea şi cei doi tineri. Rosa, cu toată blîndeţea vremii, încetă de a mai veni să se întindă în faţa casei.

Didier simţea pentru Lucien acel respect compătimitor pe care îl încercăm faţă de cei care au suferit în locul nostru. Căci cu toţii am meritat să fim nenorociţi, trădaţi, bolnavi, deportaţi, şi există numai unii care plătesc pentru noi. Înainte ca Lucien să vină, înainte chiar de a-l vedea, Didier îl iubea şi poate că atunci cînd fu aici, trebui să-şi înfrîngă un imbold tainic de a înlocui cu prietenia acestuia — dacă o putea merita — pe aceea a lui Pierre, de a compensa prietenul rău printr-unul bun, eroul vorbăreţ şi plin de el, printr-un erou tăcut şi trist. Ar fi dorit cu patimă să-i vorbească, să-l întrebe, şi nu putea. Orice întrebare era indecentă.

Îl invită cu sfioșenie să vină la el și aștepta să-i vorbească despre el. Dar Lucien era tot atît de departe de a-i putea vorbi de ceea ce văzuse și îndurase, pe cît era Didier de departe de a-l putea întreba. Prezența lui aducea cu sine, punea între ei o realitate, un adevăr prea puternic, prea grav, pentru cuvinte. În unele cazuri se poate vorbi despre un mort ; dar cînd acest mort este viu și se află în fața ta, cînd se înfățișează sub aspectul unui tînăr de douăzeci și cinci de ani care nu se deosebește sensibil de ceilalți, lucrul acesta e îngrozitor și nu poți decît să taci. Lucien era frumos, sumbru, tăcut, cu ochii arzători și căuta în mod vădit singurătatea. Didier nu îndrăznea nici măcar să-i spună : îți înțeleg tăcerea — ar fi însemnat să-l constrîngă și să-l invite să iasă din ea. Simpatia arzătoare pe care o simțea era imposibil de exprimat ; nu putea decît s-o păstreze pentru sine, era o simpatie inutilă. Lucien făcu din el un timid. Singurătatea lui părea să însemne : „În zadar credeți că mă înțelegeți, știu că e imposibil, că nu se poate face nimic pentru ca unele lucruri să devină perceptibile celor ce n-au fost acolo. Să vă povestesc ?... Poate că n-o să mă credeți". Didier știa că el l-ar crede, orice i-ar fi povestit Lucien, și știa că aceste lucruri i-ar fi fost perceptibile, dar nu îndrăznea să i-o spună. Se temea să nu-i apară superficial.

Lucien veni să-l vadă. Didier îi împrumută cărți. Dar ce erau cărțile pe lîngă tot ceea ce învățase, ceea ce fiecare zi îi imprimase în trup. Lucien se apropia de cărți ca de niște mesaje venite dintr-o altă planetă, ca de-o colecție de basme. Lui Didier i se făcea scîrbă de hîrtia tipărită, de ceea ce el însuși scria. Era de ajuns ca Lucien să citească titlul uneia din cărțile sale, s-o ia în mînă, pentru ca Didier să nu mai creadă în validitatea ei. Nu mai știa ce să-i ofere. Pentru ce motive ajunsese Lucien acolo ? Întrebarea îi sta pe limbă, dar nu putea s-o pună ; ar fi avut aerul că îi ia un interviu — lucru oribil. Lucien nu se plîngea de nimic, nu discuta nimic, nu afirma nimic. Îndrepta asupra lumii o frumoasă privire rătăcită ; aducea celor vii figura sa reve-

nită din gheene și în ochii lui se năștea învinuirea. Didier îl zări o dată în stația de tramvai, pe drumul spre Ilbarosse. Era într-o cămașă albă, cu guler răsfrînt și cu o rachetă în mînă. Deghizat ca turist. Avea aerul unui înecat pe care l-ai pierdut din vedere de mult timp, unul dintre înecații aceia care continuă să viețuiască pe fundul apelor străvezii și care uneori, ca să-i imite pe cei vii — sau poate în derîdere — se îmbracă la fel cu ei, împrumută de la ei accesoriile și li se înfățișează cu ochii larg deschiși, cu privirea fixă. Cu racheta aceea părea că spune : „Să uitați cine sînt și ce mi s-a întîmplat, purtați-vă cu mine ca și cu unul de-ai voștri". Didier ar fi voit să se afunde în adîncul acelui fluviu care îl tîra, să-l prindă de mîini pe Lucien, să-l smulgă din contemplația lui mută. Dar ochii lui nu-l vedeau, iar tramvaiul începuse să acopere orice vorbă cu zgomotul său de fierărie.

Din două sau trei fraze discrete ale doamnei Blin, Didier înțelege că între Lucien și Rosa lucrurile nu mergeau bine, așa cum presupusese el la început. Dar cum de își închipuise pentru o clipă că viața Rosei putea să-i fie de vreun ajutor lui Lucien ? Înainte de a-l fi văzut pe Lucien, Didier crezuse că în fața lor se va deschide un drum gata ales, așa cum ar fi putut să viseze odinioară doamna Blin. Dar sînt visuri pe care absența sau ignoranța le favorizează. Ceva ce nu se poate comunica, ce nu se poate remedia, îl despărțea pe actualul Lucien de această păpușă fardată care citea romane ieftine și se gîndea la plăceri. S-ar fi putut crede că revenirea lui ar tulbura-o, că prezența lui Lucien i-ar dărui un suflet, că fata s-ar strădui să smulgă din ea, printr-o profundă răscolire, un înger al feminității îndreptat spre prietenul din copilărie regăsit, ca să-l ajute măcar să-și refacă primii pași în lumea străină, lumea odioasă a celor vii. Ce temă frumoasă pentru un roman ! Inversul *Învierii* lui Tolstoi : ocnașul readus la viață, prin contactul cu ea, tînăra fată gata să se piardă într-o lume mediocră : adevărata pierzanie. De fapt, lucrurile luară cu totul altă întorsătură. Nimic din

ceea ce se putea simți la vederea lui Lucien nu-i era accesibil Rosei. Oare ce-i putea ei trece prin minte în fața acestui tînăr grav și sumbru, de o frumusețe care nu era la modă, cufundat într-o amintire de nemărturisit, această figură care nu mai știa să zîmbească, această ființă însetată de adevăr ? Lesne de închipuit : se plictisea, îi venea să fugă.

Dar era la ea acasă. Cel care trebuia să plece era Lucien. Și mama neadevărată a lui Lucien, care era mama neadevărată a Rosei.

Aceasta se înfăptui în modul cel mai ciudat, sub oblăduirea datoriei și a virtuții. Cartierul de Sus, care pînă acum dusese doar o viață ascunsă, avea să-și dezvăluie în sfîrșit adevărata lui fizionomie.

Războiul se terminase. La Seminar, al cărui parc reușì foarte curînd să-și vindece rănile și unde nu mai rămăsese decît să se astupe cîteva goluri din jurul copacilor și să se înlăture crucile încîrligate vopsite cu miniu pe ziduri, oameni în negru urmaseră oamenilor în cenușiu. Înfățișarea lor făcea ca în această parte a cartierului să domnească un fel de ideal pașnic, o aluzie, la o înțelegere posibilă între oameni. Cel puțin asta era impresia pe care o putea sugera înapoierea lor, precum și plecările și întoarcerile la ore fixe, diminețile marcate iarăși de bătăile clopotului repus în funcțiune, a armoniului invizibil al cărui sunet se făcea auzit din nou în fundul parcului. Micile cortegii dezordonate și gălăgioase de odinioară reîncepură să străbată cartierul, intrînd și ieșind prin acea spărtură pe care camioanele o deschiseseră în gard, astfel încît fețele lor roșcovane și sutanele negre se vedeau dispărînd în frunziș tot așa cum ieșiseră, de parcă ar fi fost membrii unei secte dedicate cultului naturii.

Tot pe aici apărea Betty, cînd pleca de la Santiago spre Arditeya, grădina Seminarului fiind un drum mai scurt și mai comod între Santiago și vilă ; acesta avea îndeosebi un farmec rustic pe care însuși Didier îl

savura din plin ori de cîte ori se ducea spre Betty. Căci după aleile de tei, mai treceai printr-o fermă cu ogrăzile şi acareturile ei, apoi de-a lungul unei pajişti unde fiecare anotimp îşi impunea nota sa caracteristică, dincolo de care se desfăşura cîmpia înfăţişînd o perspectivă largă ce nu se închidea decît la poalele munţilor. Nu mai rămînea atunci decît o mică coastă de urcat şi ajungeai la Santiago.

Pacea a readus în Santiago un val de persecuţii, de drame şi de dificultăţi domestice pentru care Betty, cu sensibilitatea ei excesivă şi cu spiritul ei veşnic la pîndă, începuse să sufere mult. De cînd era lipsită de camera „ei" din cauza revenirii doamnei Blin, de locuinţa lui Pierre şi de posibilitatea de a dormi oriunde, devenise nervoasă şi vulnerabilă. Cei din jurul său păreau că ignorează total această situaţie, ori că nu aveau timp să o ia în seamă. În fiecare zi se iscau mici neînţelegeri avînd drept pretext faptul că Betty era inaptă să muncească pentru comunitatea familială. Pentru o bucată de vreme apărură din nou cei doi fraţi în sutană, pe care vocaţia lor îi cruţa de munci servile. Betty, imprudentă, protesta împotriva acestor favoruri atunci cînd îşi vedea tatăl, organistul, cum se înapoiază acasă împleticindu-se cu o roabă de cartofi, cu lavaliera strîmbă pe plastronul alb. Atunci Betty, căreia îi plăceau exemplele, imaginile grăitoare, înşfăca roaba şi străbătea cu un pas vioi şi demonstrativ restul de drum ce mai rămînea de făcut pînă la şopron. Era partea cea mai grea : drumul rîpos cotea pe o pantă destul de înclinată în jurul cedrului, iar Betty, între hulubele roabei, făcea paşi de dansatoare arătîndu-şi muşchii, rochia strînsă în jurul taliei ca într-un inel de şervet, părul splendid căzut pe fruntea delicată. Totul, în povestirile ei sau în situaţiile în care era surprinsă atunci cînd te duceai s-o vezi, dădea impresia unui complot urzit împotriva sa şi al cărui suflet era bătrîna ei mătuşă, o Mondeville. Această mătuşă, după douăzeci şi cinci de ani de muncă dedicată familiei şi din care partea cea mai grea, cum se ştie, îi revenise ei, după

ce se luptase cu boli, escapade, căutări prin coridoare, oameni imposibil de adus la orele de masă, era o femeie de o vigoare dîrză, cu toată înfăţişarea ei plăpîndă. Nu părăsea ogorul peste care stătea aplecată toată ziua decît pentru meditaţiile în genunchi din camera ei, sau pentru orele de rugăciune din capela Dominicanilor. Pe jumătate călugăriţă fără chilie, era victima fiinţelor din jurul ei pe care le ajuta să trăiască, cea de-a treia sau a patra doamnă Mondeville fiind de cele mai multe ori bolnavă, iar copiii şovăielnici, ori destinaţi ei înşişi mănăstirii. De origine engleză, în timpul Ocupaţiei ocrotise şi adăpostise aviatori şi evrei, organizase treceri în Spania fără ca vreodată să-i fi venit gîndul, la terminarea războiului, să profite de acest fapt. Găsind mijlocul de a le face pe toate, găsea din păcate şi pe acela de a-şi arunca ochii asupra lui Betty, de a-i observa gafele, de a-i înregistra protestele şi mai ales de a-i evidenţia absenţele la orele stabilite pentru anumite îndatoriri elementare ca spălatul vaselor sau frecatul cuţitelor. „Dumnezeu se află şi printre cratiţe", zicea ea, repetînd cele spuse de curajoasa sfînta Tereza. Betty, care auzise de prea multe ori pomenindu-se de Dumnezeu în casa asta, pentru ca acest cuvînt să-i mai deştepte cel mai mic gînd, la pioasele mustrări ale bătrînei doamne răspundea că ea avea nevoie de mult aer. Era adevărat, însă în atmosfera extravagantă în care se zbuciuma familia, un asemenea răspuns din partea unei fete de douăzeci şi cinci de ani, dat unei femei de şaizeci de ani, era un fel de obrăznicie.

Cu toate acestea, i se adresau şi ei — pe drept sau nu — unele reproşuri de altă natură. O dată sosi la Didier revoltată la culme.

— Închipuiţi-vă, mătuşa Mathilde a spus că trebuie să nu mai traversez pe la Seminar ca să vin să vă văd.

— De ce acest „vă" ? zise el.

— E adevărat, ce nebună sînt. Ştii ce mi-a spus ?... Lumea din cartier i-a relatat mamei mele vitrege că purtarea mea faţă de dumneata lasă de dorit.

— Din cauza asta mă tot „domnești" ? răspunse el.

— Nu știu. Dumneata... Tu nu crezi că ?... Nu mai știu ce să... ce-o să mă fac, Didier, dacă n-am să mai pot veni să te văd ?

— Ea ți-a spus să nu mă mai vezi, sau doar să nu mai traversezi pe la Seminar ? Nu-i același lucru. Încearcă să-ți amintești.

— Oh, nu mai știu. Știi doar că uit atît de repede. Pînă cînd să ajung aici...

— În definitiv, ce intenții ai ? zise el.

— Nu știu. În ori ce caz, să nu mai stau acolo.

— Mai sînt la voi paraşutiști ?

— Nu, și e mai rău. Cît au stat ei acolo, nu eram atît de băgată în seamă.

— Trebuie să te gîndești bine la ceea ce se cuvine să faci, spuse el. Chibzuiește și tu, am să mă gîndesc și eu. Primul care va găsi o soluție, va ridica mîna să ceară cuvîntul.

— Asta nu-i viață, replică Betty, căutîndu-și țigările Gauloises.

— Nu. Dar hai să ne gîndim puțin, dacă putem, și probabil că după aceea vom ști mai bine ce este sau nu o viață.

— Cel puțin, zise ea, tu înțelegi ?

Didier nu răspunse imediat. Într-adevăr, vorbele fetei îl puseră pe gînduri. Ce neghiob fusese ! Nu-și dăduse niciodată osteneala, nu avusese niciodată timp, pînă acum, s-o privească atent pe Betty. În această clipă devenea conștient de farmecul ei fizic. Sub aspectul acela oarecum plăpînd al femelelor Mondeville, avea o înfățișare plăcută, picioare nervoase, o talie rotundă și subțire, un păr ca noaptea adîncă, ce puteau să încînte un bărbat. Modestia ei, îmbinată cu un fel de violență, dădea acestui ansamblu un surplus de viață, de relief. Restul, imperfecțiunile, stîngăciile, lipsurile, nu erau din vina ei. Fusese zămislită la întîmplare, în același timp sau după celelalte șase fete, crescută la întîmplare, lipsită prea timpuriu de mamă, și toate contrastele își dădeau întîlnire în firea ei. Avea un simț

precis al valorilor, cu o incapacitate înduioșătoare de a le realiza. Didier avea impresia că el putea s-o ajute, s-o lumineze, s-o încurajeze, s-o readucă pe linia de plutire, așa cum ea însăși spunea. Mulțumindu-se cu nimic, cu satisfacții sufletești, cu acelea ale prieteniei, pînă acum își exprimase puțin dorințele. De multe luni de cînd o vedea, nici o nerăbdare, nici o mînie de-a ei nu i se păruse neîntemeiată. După care urmau dealtfel liniștiri, examene de conștiință, profunde crize de umilință. Pînă la urmă era totuși puțin sicîitoare această manie a ei de a se socoti un nimic. El profita de ea, de serviciile ei. Nici măcar nu băgase în seamă asta, și nici faptul că nu-i da aproape nimic în schimb.

— Și... ca să revenim la această bîrfeală, întrebă el încruntînd sprîncenele, ce părere au ai tăi ?

— Ai mei nu se gîndesc la nimic. Niciodată nu s-au gîndit la nimic. Sînt oglinda gîndirii celorlalți. Numai asta contează pentru ei. Și tocmai de aceea e mai grav, înțelegi.

— Dar, la naiba, *cine* a putut să povestească așa ceva mătușii tale, sau mamei tale vitrege ? întrebă el, devenind bănuitor.

— Oh, asta trebuie să se fi întîmplat după terminarea slujbei de seară. Sau la librăria Arcadelor, știi, în spatele catedralei. În orice caz, e o ispravă a doamnei Chotard.

— N-am văzut-o niciodată, zise el, n-am auzit de ea niciodată. Dar dacă a avut loc într-o librărie, continuă el, atunci asta mă privește puțin.

— Cum n-ai văzut-o ? zise ea. Toată lumea o cunoaște. Doamna Chotard-Lagréou, care ține librăria *La Bonne Parole*, sau *La Bonne Presse*, nu știu cum îi zice. Locuiește aici în cartier ; se duce la slujbă la Dominicani ! Acolo se întîlnesc...

— Micuțo, zise el, să nu ne încurcăm în intrigi din alte timpuri. Cred că am găsit...

Didier stătea în pat, ea pe marginea patului. Se apropie. În ochii ei zări în sfîrșit un licăr de plăcere, de amuzament, ca și pe fruntea marcată de îngrijorare.

— Ce-ai găsit ? întrebă ea.

— Ei bine... sincer vorbind, nu știu cum ar putea fi împiedicați oamenii să gîndească ce le place. Însă ar fi urît din partea noastră să-i facem să mintă, nu crezi ? Minciuna e un păcat...

— Oh... exclamă ea. Da... Nu... Didier... Să facem așa cum vrei tu. Dar ar fi rău s-o facem dacă tu nu m-ai iubi. Am încredere în tine, Didier...

— Hai, zise el cu o neașteptată fermitate. Știi bine că nu trebuie să-i spui niciodată așa ceva unui bărbat.

Librăria pe care o ținea doamna Chotard-Lagréou dădea spre portalul gotic al catedralei și purta numele armonios de Librăria Arcadelor. De aici se aprovizionau tinerii preoți ai Seminarului și preoții mai puțin tineri de la Episcopie, dealtfel foarte apropiată, precum și doamnele respectabile din oraș, siguri fiind cu toții că acolo sînt primiți în mod deosebit și că nu dau peste vreun titlu sau o publicație care ar putea să le jignească privirile, fie numai și din punct de vedere ortodox. De aceea cartea lui Didier, *Aspecte ale Contemplației* — prima redactare a tezei sale — rătăcită la început în valul de lucrări conformiste, a fost prompt scoasă din vitrină la simpla remarcă a unei practicante. Dealtfel, Aubert, care niciodată nu se făcuse cunoscut nici de doamna Chotard și nici de vreun alt librar, avea privilegiul — enorm în ochii lui — de a putea circula incognito prin oraș și de a trece de la un librar la altul fără să fie nevoit a da explicații privind intențiile sale literare și nici despre felul său de viață, preferințele gastronomice sau modul de a se spăla pe dinți. Trebuie adăugat că pînă acum evitase în mod sistematic să intre în librăria Arcadelor, unde era greu să găsești o carte acceptabilă și unde biblia însăși era suspectă și ținută sub tejghea. Îi plăcea totuși aspectul demodat și „bătrînesc" al prăvăliei, fațada ei verde, cu scheletul strîmbat, literele învechite care com-

puneau firma, pînă şi numele, de un farmec trist, din alte vremuri, vopsit oblic pe geam, cu o parafă melancolică :

CASA CHOTARD-LAGRÉOU

În ciuda acestor numeroase atracţii şi a certitudinii că persoana doamnei Chotard-Lagréou nu corespundea cîtuşi de puţin înfăţişării vitrinei sale, ci, dimpotrivă, constituia unul din personajele cele mai misterioase şi active din oraş, — pe de altă parte şi proprietară a unei case în Cartierul de Sus —, Didier fu grozav de surprins că în după-amiaza aceea, către orele patru, s-a pomenit în librăria Arcadelor. El era cu mult mai mirat decît doamna Chotard-Lagréou pe care nimic nu o mira şi care niciodată nu se simţea mai la largul ei decît în situaţiile neprevăzute. Ca să intre, a trebuit să împingă cu putere uşa care se freca de pardoseală, astfel că intrarea sa, neapărat marţială, dezlănţui un nesfîrşit clinchet al tubuleţelor de aramă spînzurate în cerc deasupra uşii, în chip de sonerie, toate acestea putînd descumpăni pe un timid. Dar în fond, Didier nu era timid decît cu el însuşi şi cîtuşi de puţin în împrejurări de genul aceleia care îl aducea în acest loc. Şi nu era nici doamna Chotard care, la sunetul tubuleţelor de aramă, ieşi dintr-o cămăruţă din spate, ştergîndu-şi energic mîinile cu o cîrpă.

— Doamnă, spuse Didier, dumneavoastră aţi făcut comentarii la adresa mea.

— Este cu totul imposibil, răspunse ea, nu vă cunosc.

— Nu sînteţi dumneavoastră doamna Chotard-Lagréou ?

— Fără îndoială ; dar asta nu înseamnă că vă cunosc.

Doamna Chotard-Lagréou avea maniere bruşte şi directe, o forţă de atac care atrăgea atenţia. Faţa ei foarte brună, puţin pătrată, cu pometii proeminenţi, cu o expresie fermă însă vulgară a gurii, revendicată de două sau trei rase şi care era estompată de ochii căprui de culoarea castanei coapte, ascundea violenţa surdă a unei firi puternice şi a unei vieţi nesatisfăcute.

De talie mijlocie, avea un trup obișnuit și nervos, veșnic în mișcare, înșelînd în privința staturii și făcînd-o să pară mai înaltă decît era. La această mobilitate fizică adăuga o activitate cerebrală intensă, deși adeseori împrăștiată, o cordialitate cam bruscă, ce se putea transforma foarte repede în resentiment sau mînie, și o volubilitate de care nu puteai scăpa și care exercita totdeauna un efect de surpriză. Văzînd-o, înțelegeai imediat că prăvălia — librărie, sacristie sau tonetă cu răcoritoare — nu era decît un pretext, o ocazie de a fi ocupată și de a-i ocupa pe alții, de a primi oamenii și a-și face relații. Era un fel de han al tomnaticilor, ceva care pînă acum a lipsit civilizației noastre, preocupată de extreme și care se bazează pe presupunerea, cu totul greșită, că vîrsta coaptă nu are probleme. Totodată un aer de „femeie de treabă" de care era imposibil să te lași păcălit.

— Nici eu, zise el de îndată ce ea a binevoit să-i îngăduie să vorbească, nu vă cunosc. Spre deosebire de cele ce se insinuează de obicei femeilor, nu-mi amintesc să vă fi văzut și, ceea ce mă miră, este faptul că vorbiți despre mine. Veți binevoi să recunoașteți că cele ce ați spus sînt cel puțin hazardate și total neîntemeiate.

Cu toată siguranța ei, doamna Chotard era totuși măgulită de o asemenea introducere.

— Dar, domnule, zise ea, dispărînd în dosul tejghelei ca să se ivească imediat înarmată cu o pereche de foarfece, nici nu știu măcar cine sînteți

Didier își spuse numele.

— Didier Aubert ! exclamă ea. Ei bine, nu, nu înțeleg.

— Bine. Presupun că o cunoașteți măcar pe domnișoara Mondeville.

— Oh, atît de puțin. Sărmana !... Dar înțeleg din ce în ce mai puțin...

— Dacă sînt bine informat, dumneavoastră ați ajuns totuși să-i spuneți domnișoarei Mondeville (bătrîna) că domnișoara Mondeville (tînăra) este amanta mea.

— Oh, doar pentru că auzisem spunîndu-se astfel ! Se spun atîtea. Așadar, dumneavoastră sînteți ! Dacă

ați fi început cu asta !... Dealtfel, nu domnișoarei Mondeville i-am spus-o !...

O roșeață apăru pe fața doamnei Chotard, acoperind-o pînă la rădăcina părului ; se prefăcea că scotocește prin buzunare, în poșetă, pe tejghea, în căutarea unui obiect pe care l-ar fi rătăcit.

— Ați nedreptățit-o pe domnișoara Mondeville în ochii familiei sale, continuă ferm Didier.

Doamna Chotard ridică din umeri.

— O, știți, ei sînt deprinși.

Era evident că doamna Chotard se obișnuise să-și uluiască auditorii cu o astfel de îndrăzneală pe care ea o găsea „pitorească". Dar Didier nu era hotărît s-o urmeze în imperiul glumelor deșucheate.

— Dacă n-ați fi femeie... începu el cu adevărat mînios. E limpede că nu înțelegeți... Raporturile dintre oameni sînt ceva... despre care dumneavoastră nu aveți nici o idee. Și vorbesc atît despre acelea pe care le aveți cu familia lui Betty Mondeville, cît și de acelea ale lui Betty cu familia sa. Nu știu ce meserie practicați...

Ea arătă magazinul prăfuit din jurul ei, așa cum se recurge la o evidență ce sare în ochi.

— Nu vorbesc de meseria asta, spuse el răspicat Asta sau o alta... însă...

— Însă, mai întîi, luați loc, domnule, zise ea, simțind că această conversație putea să devină interesantă.

— Presupun că trebuie să vă fie silă, reluă el agresiv, să vorbiți cu un bărbat căruia îi atribuiți o amantă.

— Oh, observă ea, asta n-ar fi ceva original.

— Foarte bine. Nu-mi faceți impresia unei persoane cu totul neînsemnate. Nu vă cunosc viața și desigur că nu vă datorez nici o explicație despre viața mea ; dar vă observ de o clipă și îmi spun că poate mai există o șansă... La aceste cuvinte, ea roși din nou, își scoase și își puse la loc verigheta, cu mici gesturi nervoase. Cum să spun ?... De a vă salva, da, ca să nu ajungeți așa cum ajung atîtea femei ce se zbat numai cu o meserie vagă, ca aceea la care făceați aluzie și pe

care dealtfel trebuie să o exercitați foarte rău, judecînd după dezordinea care domnește pe rafturile dumneavoastră și după titlurile pe care le am în față.

— Meseria mea nu e vagă, zise ea, dar pentru prima oară vine cineva să-mi facă morală la domiciliu. Pentru așa ceva v-ați simți mai bine la Stellamare.

— Stellamare ?

— E casa mea. Locuiesc în Cartierul de Sus, nu departe de Seminar.

— Mulțumesc. Aș dori să vă gîndiți puțin la cele ce v-am spus. Poate că nu sînteți decît o habotnică rătăcită în vînzarea cărților, însă aveți aerul să fiți ceva mai deșteaptă decît celelalte persoane pe care le-am întîlnit pînă acum în oraș. La drept vorbind, ceilalți sînt adormiți.

— Domnule, zise ea încîntată, sînteți de o îndrăzneală remarcabilă. Nimeni nu a încercat pînă acum să-mi vorbească pe tonul acesta.

— Nu e greu să spui oamenilor adevărul atunci cînd el sare în ochi, ca aici.

— Nu-mi place adevărul, strigă ea pe un ton sincer și feroce, și nu servește la nimic să mi-l spuneți.

— Asta se vede. Dar n-aș fi venit aici dacă trebuia să țin seama de ceea ce gîndiți. N-ați avut dreptate să calomniați o tînără fată, în ochii familiei sale. Și aș dori s-o recunoașteți. Asta e totul.

— Eu...

Se ridică brusc, își duse mîna la gît, apoi dispăru pentru o clipă în fundul magazinului.

— Eu trăiesc singur și bolnav, într-o cameră proastă, reluă Didier pe un ton mai grav, atunci cînd doamna Chotard se reîntoarse. Betty Mondeville este într-adevăr prietena mea. Vine să mă vadă, se îngrijește de mine cînd e nevoie. E o ființă... Pe scurt, nu pot îngădui să fie atacată sau să se încerce a i se face vreun rău. E o făptură încîntătoare, da, o ființă însuflețită de forțele binelui, așa cum unii sînt însuflețiți de forțele răului, spuse el privind-o drept în ochi. Asta puteți s-o spuneți familiei ei. Și puteți să v-o spuneți și dumneavoastră înșivă.

Se înfierbînta. Poate că niciodată nu-i găsise atîtea calităţi lui Betty, poate şi pentru că nu avusese timp să se gîndească la asta. Brusc, o simţi prezentă în această prăvălie întunecată de înserare şi de vecinătatea austeră a catedralei. Parcă fata intrase în urma lui spre a-i pune mîna pe umăr.

Sub privirea lui absentă, doamna Chotard se agita, trecea dintr-o parte în alta a tejghelei, deplasa cărţi, călimări, parcă apăsată de un gînd ce o urmărea şi pe care nu îndrăznea să-l exprime.

— Dacă e aşa... dacă e aşa... atunci de ce... de ce n-o iei în căsătorie ? izbucni ea deodată.

Didier încetă s-o mai vadă pe Betty, să-i simtă mîna pe umăr. „Iată... iată ce sînt ele în stare să scornească !" gîndi el cu indignare. O privi pe doamna Chotard, figura ei înflăcărată, ochii care îl ocoleau. O peţitoare. O peţitoare vulgară. Iată ce avea în faţă. Nu-şi putea închipui nimic mai respingător pe lume.

— Niciodată n-am îngăduit cuiva să-mi pună astfel de întrebări, zise el cu răceală. Apoi adăugă cu un ton obişnuit : Dar am să vă spun totuşi ceva. Nu mă căsătoresc cu ea pentru că nu mă căsătoresc cu nimeni. Şi pentru că e prea strîmt la mine.

Doamna Chotard tăcu un timp, ca şi cum Didier îi dăduse o idee inadmisibilă, sau inadmisibilă pentru ea.

— Nu cred în supremaţia problemelor materiale, zise ea. Şi cu o privire totodată languroasă, lacomă şi complice : oare dragostea nu rezolvă totul ?

— Cine vă vorbeşte de dragoste ? strigă el furios. Nu vă mai rămîne decît să-mi spuneţi ca doctoriţa aceea pe care mă dusesem s-o văd în 1939 pentru a-i cere un serviciu : totul se aranjează în jurul unui leagăn ! După părerea mea, bine am făcut să nu cred nimic din toate astea. Dragostea şi maternitatea nu măresc apartamentele.

Doamna Chotard se uita la el cu un foc mocnit în priviri, ca atrasă de oroarea pe care i-o inspira în acel moment.

— Nu ştiu despre ce vorbiţi, zise ea, însă doctoriţa aceea avea dreptate. Spiritul posedă resurse care... su-

perioare tuturor resurselor mater... la nevoie le scoate la iveală.

— Şi eu am crezut asta. Dar spaţiul nu a încetat să se restrîngă în jurul meu ca o piele de sagri [1]. Nu e bine să provoci nenorocirea... şi apoi... sînt lucruri pe care n-am poftă să vi le explic...

Ea făcu un pas în magazin, îngrămădi un rînd de cărţi, închise la loc o vitrină.

— Cum locuiţi ? întrebă ea.

— V-am spus. Am o cameră în faţa Seminarului. Am impresia că sînt portarul castelului.

— Portarul Seminarului are cel puţin o vilă, răspunse ea. Aţi fi în cîştig. Dar ca să vă dovedesc că totul se rezolvă la oamenii de spirit, am să vă fac o propunere...

— Dacă e o glumă, zise el, prefer să n-o faceţi.

— Voiam să vă spun să veniţi la mine, zise ea.

— Ce ? strigă el de parcă ar fi surzit.

— Veniţi să vă instalaţi la mine, am loc.

— Nu ştiu dacă vorbiţi serios, dar ţin să vă declar că orice s-ar întîmpla, nu mă voi căsători.

— Ah, da ? Ei bine, veniţi totuşi. Am prea mult loc pentru mine, e dezolant. Închipuiţi-vă că am o vilă întreagă numai pentru persoana mea ! Degeaba ocup tot etajul, rămîn încă cinci camere mari, fără a socoti bucătăria şi baia !

— Trebuie să înţeleg că îmi veţi închiria o cameră ? întrebă Didier, mutîndu-şi pălăria de pe un scaun pe altul.

— N-am nevoie de bani, am destui. Pot să vă adăpostesc gratuit, zise ea rîzînd.

— Asta ce vrea să spună ?

— Ceea ce spune. Ştiţi bine, există oameni cu inima în palmă, nu-i puteţi împiedica să fie aşa.

— Am nevoie să mă gîndesc, zise el sălbatic. Nu-mi place să locuiesc la alţii. Propunerea dumneavoastră e prin ea însăşi... surprinzătoare. N-am s-o uit. Dar, oricît de rău mi-ar fi, prefer să fiu la mine.

— Şi să suferiţi ?

[1] Aluzie la romanul *La peau de chagrin*, de Balzac.

— Oare nu-i dreptul meu ?

Ea îl privi de parcă l-ar fi cîntărit.

— Trebuie să fiţi tare.

— Dumneavoastră nu ştiţi cum sufăr şi nici pentru ce.

— Mai veniţi pe la mine.

— Nu cred.

— Vă veţi schimba părerea.

— Va fi prea tîrziu.

— Cu mine nu e niciodată prea tîrziu, domnule orgolios.

— Şi mai sînteţi şi mărginită !

Era ora şase. Îl întrebă pe Didier dacă îi era foame, sau sete, nu aşteptă răspunsul, îl tîrî în camera din dos unde servi, pe o măsuţă, o gustare cu pateuri, dulceţuri, prăjituri cu cremă şi ceai. Avea aerul să spună : „Iată cum ai fi tratat dacă ai veni la mine". Făcu o conversaţie vioaie şi trăsnită. Rezistenţa lui Didier deveni mai încordată, căci era mare ispita de a accepta oferta acestei femei care, după ce îl calomniase, se arăta deodată atît de generoasă. Generozitatea era sigură, ea era înscrisă în tot trupul ei, însă cele două fapte puse alături erau tulburătoare, şi dealtfel Didier era mai curînd neîncrezător în fiziognomonie. Înainte de a pleca, se lăsă ispitit de plăcerea de a o uimi.

— Desigur că n-aţi făcut apropierea, zise el. Sau mai curînd trebuie să fiţi în imposibilitate de-a o face... Ţineţi o librărie, dar presupun că trebuie să nu fi auzit, desigur, niciodată vorbindu-se despre cartea mea... Didier Aubert.. *Aspecte ale Contemplaţiei.*

— Ba ştiu. A trebuit s-o scot din vitrină. Erau prea multe proteste provenind din medii autorizate.

— Şi vorbiţi despre apărarea Spiritului ! zise el.

Ea îi expuse cu multă căldură că profesia sa nu se putea exercita decît între anumite limite. În definitiv, se aflau la Irube şi conştiinţele se nelinişteau repede. Acţiunea a fost pornită de către domnişoara Pincherle, profesoară la liceul de fete şi preşedinta grupului de profesori catolici, cu care doamna Chotard se afla în cei mai buni termeni. Doamna Chotard stărui cu

complezență asupra acestui subiect, comunicîndu-i chiar lui Didier cele spuse de domnișoara Pincherle. Didier o asculta distrat, așa că, în ciuda eforturilor desfășurate pînă în ultima clipă de către doamna Chotard, se despărțiră în termeni excelenți, cu promisiunea lui Didier de a se duce măcar s-o vadă la Stellamare, dacă nu chiar să se instaleze la ea.

— Dar, iertați-mă... Sînteți într-adevăr doamna Chotard-Lagravon ? întrebă el, prins parcă de o îndoială în momentul plecării.

— Lagréou, preciză ea cu un surîs larg. Deultfel, asta nu are importanță. Îmi puteți spune doamna Chotard.

— Asta pentru că voiam să fiu sigur că nu am greșit adresa, zise el.

— Reveniți cînd doriți, răspunse ea. Locuiesc în Cartierul de Sus de peste zece ani. Toată lumea mă cunoaște în oraș și în afara lui.

— Prea bine, zise Didier.

Plecă, stîrnind iarăși clopoțelele zgomotoase.

Micul abate, Zurroaga, tot mai venea să bată la ușa de la Arditeya. Nu se mai desprindea, ca altădată, din cortegiul negru care pătrundea în Seminar. Sosea pe bicicletă de la o parohie din Ilbarosse, unde fusese numit vicar. Făcea vizite scurte, dar dese, calculate desigur conform regulilor celei mai subtile diplomații și foarte probabil după sfaturile primite de sus. De mai multe ori, cucoanele lipsind, Didier îl putea vedea mergînd în sus și în jos prin grădină, sau revenind la fiecare zece minute, ca un bondar care se lovește de geam. Desigur că era preocupat să-și realizeze programul în termenul cuvenit.

Dacă Rosa nu era acolo, îl primea doamna Blin, făcînd tot ce trebuia ca să-l rețină, cu tot atîta grijă și amabilitate ca și cum venise numai pentru ea, mereu gata să scoată sticla cu lichior și fursecurile. Didier asista de sus la convorbirile lor cu glas tare, căci totul se auzea și nimeni la Arditeya nu putea să aibă vreun secret față de nimeni.

De cele mai multe ori, Didier era reținut în cameră, dar lumea se învîrtea în jurul acestei camere și, implicit, îl lua drept martor. El nu alegea ceea ce vedea și aici era răul. Și cu atît mai mult reflecta la ceea ce i se oferea, chiar dacă ar fi preferat să cunoască alte locuri, alte figuri și alte evenimente.

Desigur că, în sinea sa, căutînd s-o împace pe Rosa cu mama ei, abatele era convins că înfăptuia o acțiune creștinească. Se străduise oare să aprecieze cu cea mai mare exactitate consecințele acestei împăcări și își făcuse sau nu o părere despre modul în care aceasta s-ar realiza ? Trebuia să aibă o idee foarte limpede și foarte precisă despre ceea ce se cuvenea să fie o familie. Aceea a doamnei Blin nu merita un asemenea nume. Reunirea într-o singură casă a Rosei, a doamnei Blin și a lui Lucien, care poate că nici dînsul nu era fiul doamnei Blin, după spusele Lăptăresei, nu avea nici o rațiune. Pe de altă parte, existau unele motive să se creadă că doamna Blin nu se ducea în mod regulat la biserică. Acest fenomen era explicabil : ea nu era de „aici", și cu atît mai puțin din cartier. Logica, bazată pe teologie, cerea evident ca Rosa să-și reia legătura cu o mamă decăzută și al cărei ultim amant — cu care tocmai se căsătorise, un oarecare Pellegrin — era geambaș într-o comună din vecinătate. Era finalul unui roman de Delly : biserica intervenind pentru a împăca mama cu fiica — pe care nu o revăzuse de foarte multă vreme — la mormîntul tatălui. Un modest, dealtfel, acest Pardoux care știuse să se facă mai mult decît iertat : reușise să fie uitat. El nu a avut timp să profite de metodele pe care moda i le-ar fi pus la dispoziție ceva mai tîrziu : nu știa că și-ar fi putut oferi un sfîrșit drept apoteoză, suprimîndu-și în prealabil soția, fiica și rivalul, înainte de a se suprima pe sine. Dar gustul pentru aceste mari drame se pare că a apărut odată cu dezvoltarea armelor automate. Încă nu venise timpul. În orice caz, viața lui Didier ar fi fost diferită, ar fi luat o altă întorsătură, lucrările sale și gîndirea

însăşi ar fi fost influenţate într-un mod mai favorabil dacă acum vreo cincisprezece ani, un om pe care nu-l cunoştea n-ar fi neglijat ca, înainte de a dispărea, să facă să dispară şi progenitura sa. Să rezumăm. În ochii abatelui, problema era foarte simplă. Pe de o parte, o doamnă Pellegrin, bine cunoscută şi care se recăsătorise în mod normal, la biserică ; pe de alta, o doamnă Blin despre care nu se ştia nimic şi care nu se ducea deseori la biserică. Cum să şovăi ? Rosa urma să împlinească optsprezece ani. A o împăca pe mamă cu fiica, chiar pentru şase luni, i se părea fără îndoială domnului abate o faptă morală absolută.

Încîntată să-şi schimbe situaţia, aşa cum eşti întotdeauna la vîrsta asta, şi mai ales să scape de o supraveghere care stînjenea nevoia ei de emancipare în toate înţelesurile cuvîntului, Rosa progresă pe calea împăcării mai mult decît se aşteptase tînărul nostru preot. Într-adevăr, cîteva săptămîni mai tîrziu, administrarea bunurilor pînă la majoratul Rosei fu redată mamei nedemne, iar doamna Blin şi Lucien, acest blînd visător treaz, abia înapoiat din lagărele naziste şi care avusese şi mai puţin timp ca să-şi vină în fire, fură alungaţi ca nişte slugi, în numele doamnei Pellegrin — o necunoscută pentru ei — cu un preaviz de opt zile.

Didier află aceste evenimente în ultima clipă. Doamnei Blin îi era prea ruşine să vorbească despre ele. Respectînd proprietatea şi cu toate că nu era practicantă, respectînd religia şi tot ce ţinea de ea, doamna Blin trebuie să se fi crezut condamnată de Biserică şi îşi suporta pedeapsa fără să o înţeleagă, ca o delicventă de drept comun la prima abatere şi care, păstrîndu-şi sufletul curat, nu mai îndrăzneşte să privească în ochii oamenilor pe care îi întîlneşte zilnic. Aşadar, totul se petrecu atît de repede şi fără îndoială cu atîta mîhnire, încît Didier nu-l revăzu nici măcar pe Lucien. Nu află niciodată dacă acesta din urmă împărtăşise odinioară iluziile doamnei Blin cu privire la Rosa, însă acel gest de respingere al fetei, de înlăturare faţă de ceea ce ea nu putea să asimileze şi pe care îl simţea diferit

şi superior ei lăsa să se vadă destul de bine caracterul Rosei. Îl pedepsea pe Lucien pentru că nu putea ajunge la el.

Didier o revăzu de două sau trei ori pe doamna Blin după alungarea ei, din nou pradă lacrimilor : îşi deschise inima şi îi destăinui cîteva însuşiri penibile ale duplicităţii şi durităţii crescînde, dovedite de Rosa în cursul ultimelor săptămîni. Nu se pricepea să se exprime şi surprinderea de a fi încălzit un şarpe la sîn nu avea darul de-a o face elocventă. Dar mai ales un lucru nu-i venea să creadă şi o spunea în modul ei naiv :

— Ce spuneţi de micuţul abate, bună treabă a mai făcut !

Ochii îi înotau în lacrimi. Didier ştia bine ce i s-ar fi putut răspunde. Plîngerea ei nu era acceptabilă şi el o puse pe seama decepţiei personale. Nu poţi fi totodată judecător şi parte.

Odată vila închisă, storurile lăsate — căci voinţa insondabilă a Rosei nu mergea deocamdată mai departe — grădina, cu dezordinea ei, îi aparţinea din nou lui Didier. De data asta îndrăzni să se lanseze în redactarea studiului său şi ajunse în situaţia de a examina „raporturile poeziei şi ale formelor elementare ale misticii". În timp ce lucra, se gîndea la soarta persoanelor cu care convieţuise în această perioadă şi mai ales la aceea a Rosei. Rosa se afla, în fine, la mama sa adevărată — în aglomerarea oarecum informă care se întindea între oraş şi Ilbarosse şi care prelungea Cartierul de Sus — revizuindu-şi, după cum spera el, cunoştinţele şi gustînd plăcerile unui cămin în înţelesul obişnuit, dar mai ales plăcut opiniei publice. De fapt, nişte plăceri inofensive. Acum plătea chiria tatălui vitreg, geambaşul, care îşi vizita regulat locatarii cu o trăsură cum nu se mai văzuse de mult. Parcul Seminarului, unde se răsădeau butaşii de hortensii şi se refăceau rondurile, se învăpăia sub fereastra sa pînă seara, dăruindu-şi chiparoşii ascuţiţi, magnoliile lucitoare şi grele, aleile de tei vaporoşi. Ramurile joase ale

magnoliilor atingeau pămîntul în arcuiri rigide şi metalice din care ţîşneau mănunchiuri de frunze tăioase, îndreptate spre cer. Din cînd în cînd, Betty răsărea dintre ramurile magnoliilor, dintre şirurile de tel, strecurîndu-se tăcută, în lumină, ca un animal sperios, cu mişcări de vidră, învăluită toată în părul ei. Împărtăşeau amîndoi această dragoste pentru lucruri, cu un sentiment frăţesc, ea avînd un instinct mai primitiv, mai elementar, poate chiar mai puternic. Betty era aproape de lucruri prin trupul său, spunea că gîndeşte cu corpul. Cînd Didier nu putea ieşi, ea îi aducea noutăţi despre arbori, despre cîmpiile şi animalele care înconjurau Santiago, ca şi cum ar fi trăit în plin cîmp.

Situaţia lui Didier, cu răgazuri, gînduri şi preocupări de lux, era aceea a proletarului, sau mai curînd a şomerului laborios care nu e înscris pe nici un rol, care nu figurează pe nici o listă. Cu alte cuvinte, viaţa sa avea aceleaşi temelii ca ale proletarului şi el nu contenea să se gîndească la *ei* : reproşîndu-şi în mod abuziv tot ceea ce nu aveau identic. Cînd reflecta la viaţa lor, — el, gînditorul care locuia cu o chirie de trei sute de franci lunar —, acest lux al gîndului i se părea scandalos, luxul care este totuşi singura justificare a omului şi a lumii. Căci lumea încetează de a exista de îndată ce noi încetăm să gîndim, iar lumea fără om nu e nimic. Cunoştea însă totodată vanitatea şi falsitatea acestui reproş : el însuşi era un lux, întrucît orice gînd care se îndrepta asupra lor se înscria în beneficiul lor şi, pe de altă parte, nimic nu putea vreodată să-l facă a fi unul de-ai lor şi să se fi născut printre ei ; nu se poate să te substitui celorlalţi. Şi totuşi o parte din neliniştea sa pornea de aici. Aşa cum creştinii de odinioară voiau să trăiască patimile lui Cristos, lui Didier i se părea că, în lipsa posibilităţii de a smulge lumea proletară din situaţia ei, a trăi suferinţele ei ar putea fi un mod de a trăi patimile lui Cristos. Şi fără îndoială că a o smulge din situaţia ei era datoria cea mai urgentă de solidaritate umană, pe cît este de sigur că nu te poţi salva singur. Dar ce putea face el, robit

de boală, decît să le împărtășească simțămintele ? Pentru asta nu avea nevoie de un efort prea mare. Dunkerque, unde se născuse, răsuna din zori de zgomotul sirenelor. La Irube, pe vreme frumoasă, la ora cînd adormea sleit de insomnie, putea să audă, dacă era atent, sirenele care mugeau pe celălalt mal al fluviului. Chemare pe care o resimțea în inimă ca pe aceea a adevăratei lumi, a unui adevăr mai dur, mai durabil, a unei zarve mai stăruitoare decît a războiului. Era de ajuns să te îndepărtezi puțin de Cartierul de Sus, să te duci pînă la capătul bulevardului în care se deschidea refugiul înverzit al Seminarului, ca să dai peste șoseaua națională, străbătută tot timpul zilei de camioane metalice care duceau la gară pietrele dintr-o carieră învecinată. Localnicii se plîngeau că, treptat, casele le erau zdruncinate pînă în temelii de trecerea acestor camioane grele și că urechile le erau asurzite. Uneori, cînd aștepta la colțul bulevardului micul tramvai de la spital, ce cobora în oraș, Didier vedea trecînd camioanele în care sălta pietrișul, impregnînd cu timpul cartierul cu o pulbere albă, fină. Putea să-l vadă pe șofer, aplecat asupra volanului, atent să strunească monstrul, cu hainele acoperite de aceeași pulbere care plutea pe tot traseul semănat de camioane. De-a curmezișul cetății nepăsătoare și fericită că trăiește, acesta era semnul lăsat de munca omenească, dovada de netăgăduit a trudei oamenilor. Didier se simțea solidar cu acești oameni care treceau atunci prin fața sa, cu spinarea încovoiată sub tricoul uzat, copleșiți poate, așa cum era și el. Didier nu va putea niciodată să le ia locul, să-i suplinească în misiunea lor, dar se felicita totuși că avea măcar ceva comun cu ei : nesiguranța de fiecare zi, agravată pentru el de faptul că, prin forța lucrurilor, trăia singur. Nu, pentru el nu se punea problema de a-i înlocui în munca lor — dealtfel cum nici ei n-ar fi putut să-l înlocuiască în a sa. Dar care era mai urgentă dintre cele două munci ce nu se puteau compara : aceea de-a transporta la gară pietriș ce va servi la construirea de șosele sau la

consolidarea aleilor din grădini, sau aceea de-a studia pe ce căi omul, acest animal abia ieşit din mîlul sărat al mărilor, s-a ridicat la ciudata concepţie a unei fiinţe supranaturale căreia acceptă ca — în anumite cazuri privilegiate — să-i supună întreaga sa activitate şi uneori să-i dăruiască viaţa ?

Didier lega de Arditeya aceste gînduri neliniştitoare care făceau să iasă şi mai mult în evidenţă anomalia şi egoismul calm al populaţiei trîndave în mijlocul căreia trăia. Conştient de propriile sale contradicţii, simţind nestatornicia vieţii lui, atent la tot ceea ce putea surveni, zgomotele paşilor, foşnetele frunzelor, scîrţîitul porţii cu zăbrele îl făceau de fiecare dată să tresară. Deasupra acestei porţi era fixat un clopoţel care răsuna îndelung ori de cîte ori cineva intra în grădină. De la plecarea celor doi Blin, poarta nu se mai deschidea decît pentru Betty. Într-o zi, totuşi, clopoţelul sună în mod neobişnuit, canatul zgîriind solul mai agresiv. Didier se repezi la fereastră. O femeie se strecura prin deschizătura porţii rebele. Însă nu era Betty, ci Rosa, care se ducea la ea, în vila de unde o alungase pe doamna Blin, fofilîndu-se cu prudenţă pentru a trece neobservată. Cîteva clipe mai tîrziu, un băiat cu părul pomădat, cu mustăcioară, intra la rîndul său fără zgomot, prin poarta lăsată deschisă. Rămaseră acolo o oră sau două, bine închişi în casă, fără să se atingă de jaluzelele care păreau şi mai închise decît în alte zile.

De atunci, deveni un obicei. Vizitele, destul de rare la început, se repetau din ce în ce mai des. În curînd, Rosa nu mai ţinea capul în jos şi, cu toate că trecea foarte repede, încetă de-a mai căuta să treacă neobservată. Didier nu mai avea nevoie să se scoale, să alerge la fereastră ca să se asigure că este ea. Îi cunoştea pasul, felul de a împinge poarta cînd o deschidea. Canatul porţii se freca de pămînt ; era de ajuns o pietricică pentru a o înţepeni şi atunci clopoţelul suna deseori.

Într-o bună zi clopoţelul dispăru, fără să se ştie cum.

Viaţa se desfăşoară în jurul a două sau trei gesturi care se repetă de cînd e lumea lume, din casă în casă, din oraş în oraş, din cameră în cameră. Bărbatul pîndeşte femeia şi femeia pîndeşte bărbatul cu mai multă sau mai puţină imaginaţie sau succes şi este cu totul imprudent pentru un mic abate fără experienţă să dorească a se strecura printre aceste înfruntări spre a le insufla virtutea. Didier, în faţa acestor rezultate, îşi spunea că preoţii împreună cu profesorii, judecătorii şi medicii, fac parte dintr-o categorie de fiinţe care nu trebuie să suporte, pe lumea asta, consecinţele faptelor lor. Eternitatea le aparţine.

Acesta fu deci al doilea rezultat al intervenţiei abatelui Zurroaga la Arditeya unde — mai trebuie spus ? — nu mai avu apoi ocazia să pună piciorul.

Cînd se înapoia de la cursurile sale, din oraş, istovit de efortul urcuşului, de panta uşoară a bulevardelor, dar şi de efortul de a vorbi şi de dificultatea de a convinge, Didier regăsea din depărtare, cu o adîncă recunoştinţă, chiparoşii înalţi care mărgineau gardul de nuiele al Seminarului, iar mai în apropiere, pereţii cenuşii şi gălbui ai casei, decoloraţi de ploi şi arşiţă unde, în dosul jaluzelelor lăsate, Rosa învăţa să facă dragoste.

Partea a doua
Coloncliul

TÎNĂRUL BRUN CU MUSTAȚĂ ÎNCETASE să-i placă, ori el fu acela care se plictisise ; fu înlocuit cu un altul, mai puțin brun și fără mustață, apoi cu un blond cu cămașa deschisă, apoi cu un alt blond cu bluzon de piele, recrutat sub Arcade. Oamenii din Cartierul de Jos veneau duminica să se plimbe pe bulevard, împingînd cărucioare de copii, spre a-și face o idee despre lumea bună. Ca să se distreze, descifrau greoi, cu glas tare, numele caselor ; unii, zărind crucea Seminarului, se închinau. Didier, care lucra stînd în pat, privea cum se deplasau imaginile lor reflectate pe tavan. Nimeni nu putea trece pe bulevard fără a proiecta pe tavanul său o umbră care se desfășura și se strîngea ca un evantai.

Apoi, casa fu oferită spre închiriere cu un preț mare. Didier privea acest lucru fără invidie, simțindu-se foarte bine în cămăruța lui la care ținea mai ales pentru intimitatea ei, pentru apropierea de pămînt. Pereții subțiri lăsau să treacă aerul, soarele. Era un post de pîndă din care putea să urmărească tălăzuirea vîntului, a ploii și a luminii, ce schimbau veșnic în jurul său înfățișarea lucrurilor.

Într-o zi, în pragul porții pe care nu reușea s-o deschidă de tot, apăru un bătrîn înalt, foarte îngrijit, foarte slab, foarte demn, care, cu un glas limpede și răspicat, îl întrebă pe Didier — atras la fereastră de scîrțîitul porții — dacă este adevărat că se afla aici o casă de închiriat.

— Cîte persoane sînteți ? întrebă Didier ca și cum el era proprietarul.

— Sînt eu și menajera mea.

— Numele dumneavoastră ? întrebă Didier cu insolență.

— Eu sînt Colonelul Briffault, căruia niciodată nu i s-a găsit vreo vină. [1]

— Bine, zise Didier încruntat. Aici este.

După două zile, bătrînul se instală la Arditeya. Era un colonel pensionar, celibatar, care locuia într-adevăr cu menajera sa, o femeie matură, înaltă, viguroasă și sănătoasă, din categoria celor care nu se schimbă, răspunzînd la prenumele de Katia. Nu era un nume rusesc, cum s-ar putea crede, ci basc. Două persoane de vîrstă respectabilă pentru casa asta imensă, iată ceva care părea să-i promită lui Didier o viață calmă.

Dar noul venit aparținea cu totul altei lumi decît doamna Blin, cu siguranță pe o treaptă socială mai înaltă, și faptul se făcu imediat simțit. În primul rînd, Colonelul organiză „ocuparea" casei : un om de calitatea sa, de rangul său, nu se împiedică de scrupule neîntemeiate. Astfel, Didier considerase întotdeauna grădina ca pe o proprietate comună ; dar fu surghiunit iar hoinăreala sa restrînsă la poteca ce-i îngăduia să ajungă la poartă. Sub scara ce ducea la apartamentul său, adică sub fereastra bucătăriei lui, era un spălător de ciment pe care nimeni nu se gîndise să-l folosească, de cînd exista el. Or, din prima zi, ca și cum toată viața ei așteptase clipa asta, Katia puse stăpînire pe acest spălător și apa încetă să se mai ridice pînă la modestele înălțimi unde locuia Didier Aubert. În sfîrșit, ca să desăvîrșească ocupația, Colonelul folosi garajul. Asta era mai grav. După cum se știe, camera lui Didier era clădită deasupra unui garaj și avea exact dimensiunile acestuia, fiind despărțită de el printr-un simplu planșeu, așa încît garajul forma o cameră de rezonanță ideală. Pînă atunci, Didier putea să ignoreze existența acestui garaj. Doamna Blin se mulțumea să adăpostească acolo cîteva vechituri și, de două sau trei ori, Didier fusese deranjat,

[1] Joc de cuvinte în limba franceză : *Je suis le Colonel Briffault, qui n'a jamais été pris en défaut.*

în plin lucru, de sunetul unei voci, aceea a Rosei, care şoptea de una singură, sau fredona în timp ce căuta vreun obiect. Mai tîrziu, neamţul de la Gestapo l-a folosit pentru automobilul său, dar el pleca dimineaţa şi se înapoia seara ; era un inconvenient suportabil. Nu se întîmplă la fel cu nobilul bătrîn care, neglijînd în mod intenţionat cele patru încăperi ale domiciliului său, dădu acestei anexe o destinaţie nouă. Fericit că a găsit un loc unde să meşterească, se instala acolo dis-de-dimineaţă şi se pornea să cîrpească mobile vechi, tăind cu ferăstrăul picioare de masă, bătînd cuie, demontînd lăzi, pe scurt, ciocănind toată ziua. Acesta era Colonelul Briffault, căruia nimeni nu-i găsise niciodată vreo vină şi care, la cei şaptezeci şi cinci de ani ai săi, viguros şi spilcuit, trecuse prin două războaie fără să încaseze vreo lovitură şi fără să se aleagă cu altă pată decît aceea, de stofă, a rozetei Legiunii de onoare care îi împodobea reverul vestonului, singurul revers pe care îl cunoscuse vreodată. Toată ziua cu ciocanul în mînă, fie ploaie, fie vînt, dădea semnalul atacului, bătînd în lăzile enorme înţesate cu mobile şi accesorii de mobilier pe care le adusese cu el, sau pe care continua să le primească. Conţinutul lor reuşea dealtfel cu greu să-şi găsească loc într-o casă gata mobilată. Îşi petrecea deci timpul, reducînd, transformînd, relipind, sau doar deplasînd aceste mobile pe care nu ştia unde să le aşeze şi revenea neîncetat la garaj, chemînd cu glas tare menajera care bombănea că e deranjată în exerciţiul propriilor ei desfătări acvatice. În ce o privea pe ea, resimţea într-adevăr pentru spălătorul de ciment o atracţie de maniac ; şi ce-ţi mai plesnea rufa, şi ce ţi-o mai răsucea, şi ce ţi-o mai limpezea, şi iarăşi ce ţi-o mai plesnea. Spălătorul se afla la nord, garajul la sud, totul exact sub camera lui Didier care lucra în pat, cu picioarele către vest şi a cărui ureche dinspre sud şi ureche dinspre nord, deopotrivă de încercate, nu puteau decît să schimbe sunetul proaspăt de rufă plesnită, cu sunetul sec şi vibrant al ciocanului. Era asediat, fără putinţă de scăpare. După ce termina cu mobilele, Colo-

nelul, ca să se distreze, își făcea de lucru cu bicicleta, îi încerca soneria, o repara, controla frînele. În sfîrșit, cînd se sătura de toate astea, se preschimba în zidar și, tot sub camera lui Didier, ca să nu părăsească garajul unde era depozitată materia primă, se pornea să toarne ciment ca să facă niște borduri — care n-aveau să fie de folos niciodată — pentru viitoarele sale răzoare. Didier regretă timpul cînd, ducîndu-se la fereastră, nu risca să zărească nimic altceva decît pe Rosa întinsă pe șezlong, meditînd la intrigi cu scadență întîrziată. Colonelul comandase saci cu ciment, saci cu nisip, ordonase indispensabilei Katia — de data asta fără s-o răpească de la specialitatea ei — să-i aducă hîrdaie pline cu apă și, încă de la ora șapte dimineața, oră militară, lucrul începea. Întrucît bordurile crăpau repede la soare, pînă să plesnească din cauza gerului, această muncă de Sisif trebuia mereu reluată — oare nu acesta îi era scopul ? — și Didier îl auzea agitînd apa cenușie cu un băț. Sau, apreciind că mișcările sale nu sînt prea eficace, reîncepea lucrul spre a-l face mai bine. Ploile fiind dese, pămîntul din fața ușii sale era răscolit : făcu deci o potecă de ciment. Oh, ocaziile nu lipseau ! Dacă Didier reușea să-l uite pentru o clipă, era smuls brusc din lucru de unelte care cădeau cu mare zgomot pe pardoseala de ciment a garajului. Căci totul îl readucea pe Colonel la garaj și Didier era obligat să-l audă fluierînd vesel, în timp ce, întins pe patul său, cu mintea golită din cauza efortului, recitea pentru a suta oară aceeași frază fără să o înțeleagă. Dacă povestirea unor asemenea piedici este comică, înseamnă că există maltratări comice. Numai că se întîmpla ca Didier să dorească a înșfăca ciocanul bătrînului și a-i zdrobi țeasta. Afla mereu din ziare că o asemenea faptă începuse să se comită foarte des. Acestui om, care venea totuși dintr-un mediu select, cu înrudiri strălucite, dezertor din toate luptele de pe pămînt, nu i-a venit niciodată gîndul de a se duce să meșterească în altă parte a casei pe care o avea la dispoziție, sau în partea opusă aceleia unde se odihnea ori lucra Didier. Bătrînul nu avea

bineînțeles nici o idee despre această activitate : în privința asta era exact la nivelul Lăptăresei care, din cînd în cînd, îl întreba pe Didier cu ce se ocupă, avînd convingerea că recopiază cărți. Totuși Didier era prevenit. Atunci cînd venise să viziteze casa în tovărășia domnului Pellegrin și cînd acesta, un om voinic, cu umeri pătrați, l-a condus să o inspecteze, Colonelul fusese gata să se repeadă pe scara care ducea la hulubăria lui Didier. Ciceronele său izbutise cu greu să-l rețină și să-l facă să înțeleagă că acolo locuia un scriitor, fapt plin de mister. „El e ăla care a scris *Drumul înălțimilor*" (sic) îi spusese cu voce înceată. Colonelul îi răspunse scurt : „Nu cunosc" și Didier Aubert decăzuse deîndată cu cîteva trepte în stima geambașului. Pentru acesta, un ofițer superior era bineînțeles un intelectual a cărui opinie avea întîietate pe piață. Colonelul ar fi putut să păcătuiască din ignoranță. Dar, avertizat de Didier că îl chinuiește, nu-și schimbă cu nimic modul de comportare. Din timp în timp, Didier sărea din pat și se apleca peste bara ferestrei cît putea mai curtenitor : „Colonele, sînteți sigur că munca mea nu vă deranjează ?..." Dar Moș-Teacă nu înțelegea ironia. Sensibil doar la obrăznicie, el răspundea mîndru, fără drept de apel : „Domnule, sînt la miine !..." cu o voce teribil de distinsă, o voce de nobil care își avea modelul în vechea Franță. După ce termina cu bătutul, cu agitația, intra la el, se scutura, deschidea radioul și strigătele sale cu accent nobil umpleau toată casa. „Katia !... Katia !..." și asta ca să-i aducă un creion, o oranjadă, să-i verifice socotelile gospodăriei pînă la centimă.

Dacă Didier le vorbea despre Colonel colegilor, directorului, în baraca unde își ținea cursurile, aceștia îi spuneau uneori : „Ei bine, ai material de observat !", de parcă ar fi fost naturalist și ar fi pus mîna pe un specimen rar. Dar pentru Didier nu se punea problema să „observe" : fiecare gest al acestui om îl crucifica și, în fiecare noapte, bătăile ciocanului îi zdrobeau țeasta în vis. Grădinarul reapăru în visele lui.

În cele din urmă, se duse să-l caute pe Colonel. Coborî scara de ciment ca un somnambul, în vechiul său costum de schi pe care îl folosea totdeauna drept haină de casă, înconjură clădirea şi se postă la intrarea garajului, unde bătrînul, îmbrăcat într-o salopetă, era pe cale să pilească o garnitură de fier forjat.

— Domnule, spuse Didier, cu mîinile în buzunarele vestei, nu sînt convins că în casa asta este loc pentru amîndoi. Îmi este teamă că... În sfîrşit, vă rog să luaţi act.

Bătrînul se îndreptă, îşi ridică spre el ochii de faianţă, albaştri, goi şi cu totul lipsiţi de înţelegere. Era, în sfîrşit, pe punctul să deschidă gura dar, fără să aştepte răspuns, Didier se întoarse şi se îndreptă către camera sa.

De cealaltă parte a vilei, la piciorul scării comune, se izbi de Katia care revenea de la spălător cu braţele îndepărtate de trup, cu mîinile roşii. Didier se opri, gîfîind încă din cauza îndrăznelii sale, ţinînd mereu mîinile în buzunare.

— Spuneţi-i Colonelului că... îl disprețuiesc. Spuneţi-i că îl disprețuiesc, dar să ia seama.

În amărăciunea lui, se gîndi deodată la Betty, dar îşi aminti totodată de Pierre, de Lucien, de prietenii pierduţi.

— Am prieteni, răcni el ameninţător.

Şi adăugă, adresîndu-se Katiei :

— Poftiţi, treceţi !

A doua zi, cînd se întoarse din oraş, Didier găsi sub uşă, într-un plic, cartea de vizită a colonelului Briffault, cu cîteva cuvinte astfel formulate : „Domnule, igiena şi ştiinţa, deopotrivă cu bunele maniere, concordă în a interzice orice aruncare sau depozitare de coji de legume în grădină". Didier se întreba care să fie semnificaţia acestui text. Apoi îşi aminti că Betty venea destul de des să se odihnească la el după mesele în familie. Avertismentul Colonelului însemna că o coajă de legumă, aruncată puţin cam intempestiv de mîinile lui Betty (căci nu se putea lucra la bucătărie decît cu uşa deschisă), căzuse pe pămînt şi murdărise porţiunea care

înconjura spălătorul unde, odinioară, vîntul alunga hîrtiile vechi şi frunzele moarte, unde Katia îşi celebra acum ritualurile.

Trebuie să recunoaştem că într-un apartament de genul acesta, gestul de a arunca lucruri pe fereastră sau pe uşă era aproape irezistibil şi, sub aspectul comodităţii, de neînlocuit. Aceasta era, trebuie să o mărturisim, o practică în care Betty se dovedea deosebit de tare. Era de asemenea foarte sigur că, pentru Didier, bunele maniere consistau în cu totul altceva decît să se abţină de a arunca coji de legume pe fereastră. Examină cu Betty ce urmare să dea acestei plîngeri şi fură amîndoi de părere să nu-i dea nici o urmare.

În faţa unei asemenea cărţi de vizită, atît de îngrijit redactate, şi care constituia, la urma urmei, un demers plin de curtoazie, Didier începu să nutrească speranţa că îl va domestici pe Colonel. În naivitatea lui, se străduia să caute mijloacele prin care s-o înfăptuiască, să-l impresioneze pe omul acesta, să mişte ceva în el, o fibră rămasă nefolosită sau poate atrofiată din lipsă de utilizare, să pătrundă sub platoşa de tablă şi de tinichea, care îl făcea să semene uneori cu o insectă, alteori cu un cavaler în armură.

Dar un gest, de astă dată involuntar al lui Betty, compromise planul acesta de pacificare.

Betty, totdeauna atît de umilă, atît de ştearsă şi care nu pretindea niciodată nimic pentru ea, devenise de cîtăva vreme stîngace şi distrată, stîngăcia sa fiind deseori o manifestare a distracţiei. La drept vorbind, se dovedea a fi periculos să-i încredinţezi unele obiecte şi, de cînd îi frecventa casa, Didier nu mai avea două farfurioare identice, sau două căni asortate. Furculiţele se ştirbeau, una după alta, pe piatra chiuvetei de spălat vase, sau pe pardoseala bucătăriei. Bureţii alunecau pe neobservate sub dulap şi rămîneau acolo acoperindu-se de o mîzgă impalpabilă. Cînd, după cîtva timp, unul dintre aceste obiecte reapărea, era deformat, împodobit cu ciucuri de praf şi atunci, într-adevăr, era prea ispititor să deschizi uşa care dădea în spatele casei şi să

te debarasezi de el cu o lovitură de picior, fără să-l atingi. Didier își dădea bine seama de ce oamenii sărmani erau cu atîta ușurință calomniați în deprinderile lor casnice : motivul era că nu aveau spațiu suficient.

Betty simți că Didier începuse să o observe și de atunci deveni și mai stîngace. Nu-i făcuse niciodată vreo mustrare și se întreba dacă această mușenie nu era cumva o cruzime. E totdeauna crud să urmărești o ființă care se agită în jurul tău și de aceea îi repugnau oamenii, capetele foarte înțelepte, care îl îndemnau să tragă foloase din această încercare de „a studia natura umană". Mai tîrziu, se va vedea, Didier avu ocazia să-și spună că n-ar fi trebuit s-o „studieze" pe Betty. Privirile lui, chiar inexpresive, o paralizau. Poate tocmai pentru că erau inexpresive. Betty avea o nevoie permanentă de iubire și de manifestări ale acestei iubiri.

La începutul unei după-amieze, Betty sosi la el ca un vîrtej. Vizitele sale erau neregulate și le lăsa pe seama fanteziei ei, dar, de cîtva timp, fata venea mai rar, pretextînd că își petrece mai multe ore în căutarea altei slujbe decît cea pe care o avea acum la maestrul Mativet. Acesta n-o mai angajase dealtfel decît cu o jumătate de normă. În ziua aceea era frumos. Betty își dăduse silința să se gătească puțin. Purta o rochie ușoară, bine strînsă pe talie, care se înfoia în jurul picioarelor. Didier se odihnea în pat, cu ochii în tavan.

— Nu te deranja, îi spuse ea. Ți-am adus flori. Didier văzu corolele mari, galbene, de ochiul boului răsfrîngîndu-se în mîinile lui Betty. Ea lăsă capul într-o parte cu un surîs dulce.

— Flori din grădina mea, Didier. Te bucuri ?...

— Am să le pun imediat în apă, zise el.

— Nu te mișca, îl imploră ea. Le așez eu.

Ar fi însemnat să fie neîndatoritor dacă ar fi insistat. Pe masă se afla un vas cu un buchet ofilit, în care mai era puțină apă. Ea apucă vasul și buchetul, dispărînd în bucătăria despărțită de cameră printr-un perete subțire.

— Pune buchetul vechi pe masă, strigă Didier. Am să fac eu ordine.

— Nu-ţi face griji, strigă ea.

O secundă mai tîrziu, nenorocirea se comisese. Vasul fu golit pe deasupra bastingajului bucătăriei, revărsîndu-se pe spatele bietei Katia, aplecată deasupra rufelor sale.

Se auzi doar un strigăt. Katia, totdeauna gătită, totdeauna curată ca un ban nou, se repezise, cu şorţul în mînă, la Colonel care, mereu la pîndă, se şi prezentă la faţa locului. Din camera lui, Didier auzi glasul metalic care scanda fără milă silabele. Era într-adevăr o lovitură grea.

— Măcar scuză-te, îi strigă el lui Betty, prost dispus.

Ea deschise uşa şi îi spuse lui Didier că n-a văzut-o pe Katia, că nu s-a uitat afară.

— Nu-ţi cer să te scuzi faţă de mine, strigă Didier mai tare, deşi ea se afla de data asta în cameră. Tu nu ştii... nu înţelegi că acum...

Fata îi repetă, pe un ton dezolat, că nu se uitase, că nu se gîndise la nimic.

Nu se uitase ! Vezi bine. Găsea totdeauna scuze de elevă proastă.

— Tocmai asta ţi se reproşează, că nu te-ai uitat !

Era cuprins de mirare : pentru prima oară ridica tonul la Betty şi asta în legătură cu alţii. O va sacrifica oare pentru Katia, pentru Colonel ? Va deveni el însuşi un laş în ce priveşte onoarea, demnitatea ? Bineînţeles că Betty ar fi trebuit să se uite şi, cum spunea atît de bine Colonelul, bineînţeles „că nu se aruncă apă pe fereastră". Cel puţin atunci cînd „eşti bine crescut". Dar, iată, trebuia să se convingă că amîndoi erau prost crescuţi, iar Betty, oh, Betty era şi mai prost crescută decît ei, dacă e vorba să spunem lucrurilor pe nume ! Toată familia ei nu avea scrupule în ceea ce priveşte vasele de flori golite pe fereastră şi cojile aruncate în grădină. Ei practicau cu toţii, în mod virtuos şi demn, boemia cea mai nereţinută, o boemie care atinsese şi depăşise vîrsta adultă şi nu era conştientă încă de ea însăşi.

Didier îl auzea însă în continuare pe Colonel, care nu părăsise grădina. Acum se exprima cu „ei", îl punea pe Didier la plural : „Ş'au totuşi o chiuvetă pentru vase... Ca toată lumea !..."

Didier înţelese adevăratele motive ale supărării sale împotriva lui Betty : în ochii Colonelului, ai acestui om atît de bine crescut, atît de respectuos faţă de tradiţii, el avea aerul că trăieşte cu Betty. Cu Betty care nu-i era nici măcar amantă, căci nu izbutise să rezolve conflictul stîrnit în ziua în care ea îi relatase cuvintele doamnei Chotard.

Colonelul era a doua persoană care îl acuza că trăieşte cu Betty. Fie. Trăia deci cu ea — sau avea aerul că o face — şi într-o locuinţă care, în ochii tuturor în afară de ai lor, era o cocioabă. Da, era adevărat, „ei" aveau o chiuvetă pentru vase, ba chiar nu o aveau decît pe asta. Şi trebuiau să se spele, să facă menajul şi tot restul cu un singur robinet pînă la care apa nu urca, în cea mai mare parte a timpului, tocmai din cauza Katiei, din cauza oamenilor care au prea multe robinete şi prea multe chiuvete de spălat vase.

Glasul, cuvintele Colonelului, care se învîrtea în jurul casei, vibrau în urechile sale, truncheate, dar grele de înţelesuri : ...„o chiuvetă totuşi !... N-au decît să se servească de ea, la naiba !" Eckhart, se gîndea Didier, şi ceilalţi maeştri spirituali, atît cei din India, cît şi cei din occident, recomandau răbdarea, stăpînirea de sine. Tao... Deodată, obosit să-i tot audă pe oamenii aceştia care îi luau totul, cum îl învinuiesc, se ridică brusc, şi deodată îi strigă Colonelului, readucîndu-l la adevăratul subiect de discuţie.

— Căci îmi luaţi totul, totul, înţelegeţi, totul !... Îmi luaţi totul pentru dumneavoastră singur şi *în primul rînd îmi luaţi liniştea !*

Colonelul nu fusese obişnuit cu asemenea izbucniri din partea lui Didier, din partea omului care stătea culcat în pat. În plus, nu avea nici un fel de idee de ceea ce se putea face cu liniştea. Îi murmură Katiei cîteva cuvinte de genul : „...Să-i lăsăm... excitaţi... astăzi

nu știi cu cine ai de-a face... Or fi trăit în *maquis*, își imaginează că sînt tot vremurile alea". Făcu un gest de retragere foarte demn, ținîndu-se foarte drept, și lăsînd să i se vadă ceafa impecabil rasă.

— Uite, îi zise Didier lui Betty, pe un ton amărît, acum sîntem categorisiți.

Betty îl privi, deopotrivă spăsită și uluită. Apoi, figura îi fu luminată de un fel de ironie amară.

— Categorisiți !... spuse ea. Dragul meu Didier, într-adevăr e înspăimîntător să gîndești astfel, să gîndești ca el, ca acest...

— Dar cum ai vrea să gîndesc ? îi strigă el, ducîndu-și ambele mîini la tîmple. Bineînțeles că puțin îmi pasă de părerile lor ! Dar trebuie totuși să trăiesc, să trăiesc cu ei !...

Betty îl privi o clipă, apoi își schimbă cu totul expresia. Păru dintr-o dată speriată în fața consecințelor actului ei.

— E adevărat, spuse ea. Trebuie să trăiești. Trebuie să respiri, să lucrezi, să... Trebuie să-ți termini cartea pentru că, după aceea, oamenii vor fi siliți să înțeleagă cine ești. Și totul din cauza mea !... începu ea printre lacrimi. Și trăgînd grabnic concluzia : Vezi, Didier, trebuie să nu mai vin... La revedere, Didier. Nu sînt bună de nimic, pentru nimeni. O știam eu. Trebuia să se întîmple așa ceva... Trebuia... trebuia să se termine astfel...

Fără îndoială, exagera puțin, dar Didier o simțea oribil de sinceră și nu era sigur că ea se aștepta la vreo dezmințire din partea lui.

Dezmințirea nu veni. Oboseala, contrarietatea erau capabile să-l înrăiască. N-ar fi vrut să fie rău. Mai ales cu Betty. Și tocmai simțămîntul că trebuia să pară astfel, împotriva voinței sale, îi accentua și mai mult răutatea.

Atunci, tot așa cum într-o zi începuse să-l urască pe Grădinar, începu acum să-l urască pe Colonel.

Ieșind de la cursul său, Didier pătrunse în catedrală, unde voia să copieze un fragment dintr-un vechi vitraliu. Într-un pătrățel, pe fond galben, se afla un sfînt

Martin adormit, într-o mantie albastră, căruia îi apărea în vis un înger. După ce-şi termină treaba, trecu prin faţa unui şir de confesionale şi părăsi biserica fără să bage de seamă că ieşea pe uşa care dădea spre magazinul doamnei Chotard-Lagréou. Doamna Chotard stătea în picioare la geam ; deschise uşa în clinchet de clopoţei, îi făcu semn şi îl invită să intre. Didier crezu că avea să-i spună ceva.

— Ştiţi... sînt grăbit, bîigui el.

— Bine, bine, spuse doamna Chotard. Vorbeam tocmai de dumneata. Voiam...

Didier se uită în fundul magazinului şi văzu un preot stînd în picioare, în faţa rafturilor prăfuite şi prefăcîndu-se că examinează cărţile.

— Domnul abate Singler, murmură doamna Chotard.

Didier nu se aflase în faţa unui preot de mulţi ani. Ideea de a trebui să i se adreseze acestuia îl speria puţin. Întîlni doi ochi întunecaţi, sub sprîncenele negre, o faţă spînă, un aer serios, atent, care inspira simpatie. Tristeţea, contrarietatea din ultimele zile răbufniră deodată în sufletul lui Didier. „Ar trebui să-l poţi invita la cîrciumă", îşi spuse el. Abia dacă o asculta pe doamna Chotard care, pentru a-l pune într-o şi mai mare încurcătură, se apucase să vorbească de cartea lui ca şi cînd ar fi citit-o, discutîndu-i tezele cu însufleţire, punîndu-i o mulţime de întrebări la care, dealtfel, îşi răspundea singură.

— Mă luaţi pe nepregătite, îi zise Didier. Vă mărturisesc că nu am avut intenţia să mă opresc... Mă duceam acasă...

— Acasă, acasă ! În apartamentul acela cribil ! Dar bine, dragul meu domn...

Începu să-l căineze, luîndu-l pe abate drept martor şi discutînd cazul său pe care, fără îndoială, nu-l cunoştea bine.

— Trebuie să plec, spuse Didier. Scuzaţi-mă... Altădată... Oboseala... Vine atît de brusc...

Se smulse ofertelor milostive ale doamnei Chotard în care vibra o coardă maternă. Abatele nu spusese

mare lucru, dar îl privea cu interes și privirea lui îl urmărea pe Didier chiar după ce ieșise... „Într-o cîrciumă", gîndi Didier, sau atunci... Întoarse capul. Abatele era în spatele lui. După felul cum răspunse privirii sale, Didier își închipui că abatele avea să-i spună ceva, poate tocmai lucrul pe care doamna Chotard nu i-l spusese. Didier credea în întîlniri. Nu-și închipuia că acestea pot să fie vreodată lipsite de importanță.

— Ați auzit-o, spuse el. Vorbește despre mine ca despre un lucru...

— Spune că trăiți într-o situație dificilă, îl corectă abatele cu simplitate.

— După cele povestite de ea, n-am nimic să vă mai aduc la cunoștință, bineînțeles, spuse Didier. Dar doamna Chotard nu știe nimic despre răfuielile mele cu... cu vecinii mei. Vedeți, încep să fiu rău, cred că îi urăsc. Ce-i de făcut, domnule abate ?

— Păi, bineînțeles, să încercați a vă pune în locul lor. Eu nu-i cunosc pe oamenii aceștia, dar... Faceți un efort de imaginație și schimbați rolurile, poate că veți înceta să mai suferiți, continuă abatele cu accentul său bearnez. Nu pot să vă dau sfaturi precise. Biserica nu predică decît un singur lucru : dragostea. Iubiți-i pe acești oameni și totul se va aranja pentru dumneavoastră.

— Nu, spuse Didier, nu pot.

— Sînt alte mijloace. Îndepărtați-i !

— N-aș putea să-i îndepărtez decît omorîndu-i.

Preotul ridică din umeri.

— Atunci, ignorați-i.

— Cum vreți să-i ignorez ? mîrîi Didier, furios. Ei sînt tot timpul acolo, mă asaltează, nu încetez să-i aud. Îmi mănîncă viața !

— Pasionați-vă pentru ceva, spuse abatele, dăruiți-vă aproapelui.

Cînd ieșiră prin portița din dreptul meterezelor, un vînt puternic se abătu asupra lor ; se înșelaseră amîndoi în privința drumului. Dar era, se pare, locul ideal pentru o astfel de convorbire. Se dușeră să se sprijine de para-

petul unui mic chioșc care dădea spre pajiștile liniștite ale hipodromului.

— Salvarea se află în celălalt, reluă abatele. Căutați să faceți binele.

— Ar trebui să vă explic, începu Didier. De ani de zile, boala mă obligă să trăiesc retras. Nu cunosc decît una sau două persoane...

— Ei bine, spuse abatele încîntat, sînteți în cea mai bună situație. Faceți-vă din aceste persoane un scop. Interesați-vă...

— Una dintre aceste două persoane este o tînără fată, îl întrerupse Didier. Să fim sinceri. Am o singură modalitate de a-i face bine : să mă culc cu ea.

Abatele își potrivi cu grijă pălăria.

— Știți ce se întîmplă cînd se procedează astfel, spuse el.

— Tocmai, îi ripostă Didier. În asta constă dificultatea. Nu-mi pot permite să am un țînc. E prea strimt la mine. Și apoi...

Stăteau amîndoi aplecați deasupra parapetului. Abatele întoarse către el frumoșii săi ochi întunecați în care Didier întrevăzu profunzime.

— Apoi ce ? făcu el.

— Să oprești roata generațiilor, murmură Didier. Lumea asta nu înseamnă nimic...

— Ce eroare ! spuse abatele, cu voce blîndă, punînd mîna pe brațul lui Didier. Veți vedea că lumea înseamnă ceva atunci cînd... Trebuie să aveți încredere. Ridică ochii către un paradis populat cu copii roz, către un cer din care ploua cu fondante. Totul se aranjează, credeți-mă pe mine. Totul sfîrșește mereu prin a se aranja.

Rețeta nu era nouă. Și totuși, cînd îl vedea pe Colonel mergînd în sus și în jos prin grădina *sa*, aplecîndu-se peste plantațiile sale cu mutra unui om mulțumit, strigînd-o pe Katia cu vocea aceea totdeauna odihnită și sigură de ea, spre a-i arăta o nouă floare de mușcată, în clipele acelea, Didier înceta să-i mai vrea răul ; se năștea atunci în el un sentiment nou. Întrevedea

posibilitatea unei simpatii pentru acest bătrîn atît de curat, totdeauna activ, totdeauna în picioare. La urma urmei, Didier ar fi putut să-i fie nepot acestui Colonel ; el ar fi putut să trăiască departe, foarte departe de aici, într-o vilă frumoasă și liniștită, să vină să-i facă vizite respectuoase, ușor interesate ; s-ar fi plimbat unul alături de celălalt prin grădina asta și bătrînul Colonel s-ar fi oprit să-l privească și i-ar fi spus : „Hai nepoate, ține-te bine !"

Didier își spunea uneori că sub ochii lui se desfășura spectacolul unei bătrînețe fericite, așa cum o visează atîția oameni. Cît despre el, vina lui consta în aceea că era tînăr, bolnav și fără noroc. Nu putea să nu dea tuturor acestor oameni impresia că el era cel vinovat. Desigur, în ceea ce îl privea, Didier știa că nu se află *aici*, că străbătea toată ziua spații în care nu risca să-l întîlnească pe Colonel mai mult decît pe Lăptăreasă sau pe Grădinar. Aproape că o regreta. Regreta că nu era pur și simplu un om al pămîntului, un stupid mînuitor al sabiei. Ar fi putut să se ducă seara la Colonel, să joace cu el o partidă de zaruri, să-i asculte lăudăroșeniile și să se aplece împreună asupra paginilor *Dicționarului strategic și tactic* al străbunului său, de care era atît de mîndru. Faimosul dicționar al generalului Briffault, dicționarul campaniilor imperiului, îi sosise Colonelului de curînd într-una din lăzile enorme pe care, după ce le deschidea, pierdea opt zile pentru a le închide la loc și a le eticheta în vederea unei folosiri ulterioare.

Dar, era evident, Colonelul nu avea nevoie de el ; el nu avea nevoie de simpatia ființelor care îl înconjurau. El nu avea nevoie nici măcar de simpatia menajerei sale ; nu avea nevoie de ea decît pentru a-l servi. Cît despre nepoți, avea o sumedenie, și, în primul rînd unul superb, un industriaș din regiune, inventator al unui aperitiv care făcuse ca numele de Briffault să fie mai celebru decît faimosul dicționar al străbunului. El era autorul binecunoscutei reclame idioate : „Un

Briffault, iată ce îmi trebuie“ [1]. Era un om de patruzeci de ani, puternic, roşcovan, care venea cu punctualitate, în fiecare duminică dimineaţa, într-o frumoasă maşină neagră, să-l ia pe unchiul său pentru a-l duce să-şi petreacă ziua la proprietatea sa de la ţară. În aceste dimineţi, după ce îşi dezbrăca salopeta, părînd mai tînăr ca totdeauna şi foarte modern în costumul său gri, bine croit, Colonelul se plimba în sus şi în jos prin faţa grădinii, pentru menţinerea formei, sau se ducea să citească la fereastră. Astfel, primele zgomote ale maşinii puteau să-l găsească în picioare. Dialogul lor nu varia deloc, cel puţin din cîte putea surprinde Didier.

— Bună ziua, unchiule !...

— Bună ziua, Jâcques !...

— Ei, mergem ?

Replicile sclipeau în soare, decupate în metal, pocneau ca nişte portiere de maşină.

Jacques nu intra. Făcea cîţiva paşi cu unchiul său între şirurile de hortensii şi casă. Apoi o porneau. Izbituri de portiere, vîjîit de motor. Aleea era din nou goală, grădina goală, oferită lui Didier.

Ce forţă în aceste interjecţii schimbate între ei ! Ce seducător pentru Didier acest embrion de conversaţie, care continua după aceea pe frumoasele drumuri albe, în spatele geamurilor lustruite ale Chrysler-ului. Încrederea, securitatea pe care o conţineau aceste cuvinte banale ! Genul de fatalitate organizată şi binevoitoare care împingea aceste personaje familiare unul spre altul, în fiecare duminică. „Bună ziua, unchiule !... „Bună ziua, Jâcques !...“ Era începutul unei scene din Musset, al unei comedii dinainte de război, în care apăreau, în toată strălucirea, proprietatea şi banii. Ce n-ar fi dat Didier să audă acest „Ei, mergem ?“, pentru a-l lansa apoi cu o voce sonoră de-a lungul grădinii ! Pe Briffault cel tînăr, cu statura lui pătrată, cu obrajii bine raşi, cu bărbia colţuroasă, bine înfipt pe cele patru picioare ale sale, abia avusese răgazul să-l zărească de

[1] Joc de cuvinte în limba franceză : *Un Briffault, voilà ce qu'il me faut.*

la înălțimea mansardei sale. Avea, cu foarte mici deosebiri, vocea bine timbrată și bine articulată, elocința precisă și îngrijită a lui Briffault cel bătrîn. Acela spunea „Jâcques", accentuîndu-l pe „a", strivindu-l sub un larg accent circumflex. Celălalt rumenea silabele din „unchiule" ca într-un cuptor, îl prelungea, pe „u" fără motiv, dospind parcă un aluat. Era un schimb jovial de trufandale, de fondante, ca la un botez sau ca la o căsătorie. Se simțea că vorbele se rosteau fără efort, din obișnuință, prin tradiția unei rase vechi, de spiță bună. Vocea unui sînge sănătos. Îți spuneai că pe toți copiii Briffault ce urmau să se nască îi aștepta o asemenea elocință. Îți spuneai că acest vesel apogeu la care se ajunsese în emiterea silabelor și a sunetelor nu-și așteptase, de multă vreme, decît un organ spre a se manifesta, organul familiei Briffault, căreia nimeni nu-i găsise niciodată vreo vină. În diminețile limpezi de duminică, acest schimb de cuvinte superficial — dar atît de profund încît ei nici nu aveau nevoie să-l transmită mai departe urechilor atente ale lui Didier, pentru a-l înțelege în toată valoarea sa — răsuna ca o replică întipărită pentru totdeauna în repertoriul lor, iar silabele acestea neînsemnate se arcuiau deasupra grădinii, ca un leagăn de verdeață.

Așadar, Didier încerca să se înduioșeze, *să se pună în locul lor,* să pună în locul justificatei sale întăritări o simpatie nejustificată, dar liniștitoare. Era mai puțin greu decît ar fi crezut, dar nu era lipsit de pericol. Nu e niciodată lipsit de pericol să încerci a te pune, chiar din generozitate, în locul ticăloșilor. Se imagina cu ușurință sărind din mașină, împingînd poarta : „Bună ziua, unchiule !..." Era foarte convins că ar fi știut s-o spună, că ar fi știut să dea replica așa cum trebuia, că ar fi fost nevoie de o nimica toată pentru a da vocii sale tonul acela sigur de veselie stridentă. Să joace teatru ? Ei bine, asta știa ! Ceea ce era extraordinar la oamenii aceștia era faptul că ei nu jucau teatru, că erau naturali ! Nici puiul fript pe care Colonelul îl găsea în farfurie nu era un fals. „Vă vine să credeți, spunea une-

ori credincioasa Katia, cu admirație, că Domnul o să împlinească șaptezeci și cinci de ani!" De la cei optsprezece ani ai Rosei, de la cei douăzeci de ani ai Grădinarului, Didier trecuse deci, într-o frîntură de secundă, la cei șaptezeci și cinci de ani ai Colonelului. Și suferea în continuare. Pentru el, și doar pentru el, nu exista schimbare, metamorfoză fericită : el avea totdeauna de-a face cu Inamicul, cu Barbarul, cu cel care nu era de partea lui, cu cel pentru care speranțele sale, reflecțiile, proiectele, progresul său nu însemnau nimic. Pentru a-i suprima, ar fi fost de ajuns să nu se mai gîndească la ei. Dar ei își impuneau existența prin zgomotul pe care îl făceau, prin spațiul pe care îl ocupau, prin aerul pe care îl deplasau, în vreme ce el nu era capabil să le impună prezența lui. „Bine, dar eu îi văd, își spunea el, și ei nu mă văd." Totuși, se întreba uneori, atunci cînd o pornea pe acest faimos drum, ce îl împiedica oare pe Colonel să îl trateze așa cum îl trata pe Jacques, pe nepotul său, sau ce l-ar fi împiedicat pe nepot să-l trateze așa cum îl trata pe Colonel. Nu trăiau oare ei doi, Colonelul și el, în aceeași casă, sub același acoperiș ? Pentru ce acest Jacques îl uita pe el, pe cel tînăr, atunci cînd venea să-l caute pe celălalt, pe cel bătrîn ? Ce neglijență supărătoare ! Ce despotism ! De ce nu exista o mai mare solidaritate între oameni ?

Ieșea din visarea lui, brusc dezgustat. Interpretase greșit sfaturile abatelui Singler, asta era sigur : Totdeauna, orice ar fi întreprins, o lua razna, o pornea pe un drum greșit. Abatele îi spusese să se pună în locul altora ; nu să-i invidieze ! Dar el, el îi invidia oare ? Visase el oare vreo clipă să se „pună în locul" acestor îmbuibați ? Să renunți la tine însuți, acest precept al moralelor ce se pretind înalte, nu e oare însăși lașitatea ?... Va trebui să fie atent la asta. Descoperea că în stările de spirit, aparent foarte virtuoase, se putea strecura un grăunte de lașitate : trebuie să ne suspectăm totdeauna pe noi înșine.

Didier ura prost, cu greutate. Dar tocmai de perfecțiune era vorba ! Poate că era posibil să te îndrepți către

ca dintr-o chilie de mănăstire. Dar din chilia în care se afla el — existență nerecunoscută, hărțuită, persecutată, buimăcită... Cum să te ridici cînd o pornești învins?... „Există un mijloc, îi spunea un glas tainic: fă-te atît de mic, așază-te atît de jos, încît să fii ca noroiul pieților publice...“ Dar glasul acesta îi era odios și nu voia să-l audă.

Lăzile devenind mai rare, pentru a-și amăgi așteptarea, Colonelul pusese la cale să reformeze grădina. Și porni să traseze locul peluzelor, al rondurilor, delimitînd cu grijă aleile și spațiile din fața casei, care trebuiau să rămînă neatinse. Pămîntul mai purta încă, în spatele vilei sau pe laturile sale, pe sub iarba care le acoperise, urmele brazdelor săpate de Grădinar. Dar terenul fu nivelat și semănat cu gazon veritabil, o iarbă de lux, o iarbă pentru Colonel, dar care nu a încolțit. Apoi, în mijlocul peluzelor se trasară straturi în formă de romb și își făcură apariția inevitabilii bujori, solemna plictiseală a grădinarilor, *vanitas vanitatum*. Boschetul de lemn ciinesc fu tăiat, ciuntit cu severitate. Semăna acum cu ceafa Colonelului. Șirurile de hortensii, de bambuși, care creseuseră din nou, fură cu grijă aliniate la nivelul gardului de fier, liliacul și iasomia de la intrare fură obligate să intre în rînd încă o dată, cu degetul pe vipușca pantalonului, astfel încît nu mai era bineînțeles nici o speranță să le vezi vreodată înflorite, nici pe unele, nici pe altele. Nu mai erau piersici de doborît, ăsta era norocul! În schimb, o lună întreagă fu consacrată înălțării unui chioșc. Tot ceea ce este artificial ne aparține. Acolo unde poate să intre în funcție ciocanul, ne vom aminti de Briffault [1]. Mai era și pietriș care trebuia răspîndit peste tot, acolo unde natura era rugată să nu lase nimic să crească. Solul fu stropit în mod științific cu un lichid sterilizant — vederea unui fir de iarbă nedorit jignind privirile Colonelului — astfel încît grădina semăna din

[1] Joc de cuvinte în limba franceză: *Là où peut intervenir le marteau, on se souviendra de Briffault.*

ce în ce mai mult cu însuşi Colonelul, cu ţeasta sa lucioasă ca o nestemată, cu ceafa lui netedă. În faţa casei, soarele strălucea acum reflectîndu-se în pietrişul alb, colţuros, orbitor. Era imposibil să te încumeţi a scoate capul pe fereastră fără să fii izbit şi orbit de considerabila strălucire a meritelor Colonelului, oglindită cu atîta precizie, de toate colţurile grădinii.

Se înţelege că nu se mai găsi atunci nici un loc pentru vreo coajă de legumă, pentru vreo firimitură şi nici chiar pentru vreo pasăre.

Ar fi greu ca, fără să fii luat drept nebun şi să fii condamnat de toată lumea cu bun simţ, să zugrăveşti disperarea ce putea să-l cuprindă pe un om sănătos, la vederea unei asemenea transformări. Era o absurditate de megaloman să tratezi ca pe un mic Versailles această grădină. Era o cruzime sadică să cartografiezi o grădină al cărei singur farmec şi singură şansă era spontaneitatea. Dar, de-atunci, greblarea pietrişului deveni pentru Colonel o ocupaţie esenţială şi imperioasă. Cînd isprăvea cu grădina, îşi continua strădania pe trotuar, pentru a nu se spune că la regiment se neglijează ceva. Acest trotuar, pe care nu trecea nimeni, cu excepţia cîtorva cîini vagabonzi, trebuia curăţat mereu de iarbă. Nu era nici o clipă de pierdut, nici o clipă de pace ; zgomotele iritante, cu atît mai supărătoare pentru urechile lui Didier cu cît le ştia evitabile şi le considera inutile, formau fundalul pe care trebuia să se desfăşoare viaţa lui. Cînd Betty urca la el, în timpul zilelor calde, cînd, de dimineaţa chiar, aerul e atît de răsunător şi cea mai mică şoaptă, cel mai neînsemnat sunet vibrează atît de profund în noi, cînd tot ceea ce nu este încîntare sonoră pură devine durere, cînd zgomotul metalului izbit de piatră îţi zdrobeşte capul, Didier, pentru a-i vorbi lui Betty, trebuia să aştepte clipa cînd Colonelul se ducea să pună o scrisoare la poştă, sau să cumpere un timbru. Tînjea după iarnă, după ploaie, după furtuna care frînge tulpinile bujorilor, revărsînd, într-un sfert de oră, deasupra grădinii torente de apă. Ele ar fi răscolit pămîntul, ar fi

împrăştiat pietrişul ostil peste care păşeai poticnindu-te, întocmai ca peste grămezile de balast.

Didier tăcea amărît, lungit în pat, printre frînturile lucrului. Căci cu cît îşi etala mai mult hîrtiile în jur, cu atît putea să-i ascundă mai puţin lui Betty că se considera lovit în demnitatea lui şi că atîta vreme cît era prizonierul Colonelului, nu numai că nu putea să întreprindă o activitate susţinută, ci, din spirit contestatar, refuza orice fel de activitate.

Betty era, bineînţeles, dezolată din cauza acestei situaţii, dar instinctul de femeie o îndemna să folosească în avantajul ei aerele sale de supuşenie şi să-şi recapete influenţa asupra lui Didier. Urca mai des la el, sau stătea mai mult, încercînd să se convingă de faptul că îl reconforta. Nu făcea însă decît să profite de dezorientarea lui. În zadar se străduiau să se recunoască unul pe altul printre minciunile care îi întunecau. Didier îşi spunea că în nefericirea lui, în mijlocul acestei catastrofe cotidiene, era un noroc că avea posibilitatea de a-i face un serviciu lui Betty. Atunci, între el şi această grădină care îl făcea atît de mult să sufere, cobora o perdea ce era îndată încinsă de soare. Betty îl trăgea lîngă ea în acele clipe şi izbuteau astfel, preţ de o îmbrăţişare, să uite fericirea plină de jigniri şi ostilitatea celorlalţi. Prezicerea doamnei Chotard se adeverea.

În cartier nu se ştia, în general, ce viaţă dusese Katia. Didier nu ştia decît că atunci cînd Colonelul era nemulţumit de ea, îi spunea cu severitate „Domnişoară", iar cînd era în dispoziţii bune, o tutuia. La vederea acestei femei de cincizeci de ani, voinică, voluminoasă, îngrijită, harnică şi, cum se spune, extrem de „capabilă", înţelegeai greu ce a putut să o determine a-şi consacra viaţa slujirii acestui bătrîn maniac. Căci nu exista gest, de-a lungul unei zile, pe care să nu i-l consacre ; ei îi revenea întreaga grijă a casei şi petrecea în spălătorie toate orele pe care nu le dăruia curţii cu păsări, de parcă ar fi fost copil mic în casă.

Era un ghinion pentru Didier, un ghinion care îl revolta, faptul că cele două ființe, avînd o locuință mai mult decît suficientă pentru ele, erau aproape toată ziua ocupate să-i asedieze biata cameră în care se străduia încă să se agațe de lucrul său și să-și apere viața. De-abia atunci probabil se apucă să reflecteze asupra egoismului, subiect nu tocmai nou. Dar, de fiecare dată cînd un om se lovește foarte violent de una dintre aceste realități binecunoscute, de fiecare dată cînd ridică vălul de pe o banalitate și cînd această banalitate, puțin cam livrescă pînă atunci, capătă viață, și îl asaltează în propria-i ființă, lucrul acesta constituie o descoperire pentru el. Descoperirea egoismului este, fără îndoială, la fel de importantă, într-o viață de om, ca și descoperirea dragostei, dar ea e plină de tristețe. Dacă n-ai descoperit lumea la zece ani, la douăzeci de ani, după aceea este cu atît mai greu să o descoperi. Desigur, Didier nu se excludea din aprecierile pe care era îndemnat să le facă asupra speței umane. Dimpotrivă, egoismul aproapelui îl ajuta să ia cunoștință de propriul său egoism și această descoperire valora cît cealaltă. El surprinse deodată, în toată goliciunea, acest egoism fundamental care aparține ființei noastre, întocmai ca oasele și pielea, acest egoism care sîntem noi și care se întărește în jurul trupului nostru, al sufletului nostru, ca o coajă prin care nu mai poate pătrunde nici o picătură din licorile dătătoare de viață. Îl vedea pe fiecare încremenit în eul său și necedînd cu ușurință. Doar Betty, în universul ei, respinsă de pretutindeni și luată în derîdere, dar mereu luminoasă, îi aducea o dezmințire, dezmințire care, în orice împrejurare, confirmă regula.

Desigur, în reflecțiile sale, nu putea să confunde servitoarea cu stăpînul. Dar acest devotament steril și fără perspectivă îl îndurera. Și accesele de iubire ale Katiei, mai ales cele îndreptate asupra găinilor, străduințile sale de a ieși din ea însăși, din cercul aproape fatal în care trăia, luau înfățișarea unei comportări de maniac.

Didier invoca, plin de ardoare, sezonul ploilor din motive care nu erau cele ale lui *René*.

Sosirile lăzilor reîncepură și Colonelul continua să-și adune cu pietate în garaj rămășițele mobilierului.

Cum făcea întruna naveta între garaj și casă, garajul rămînea deseori deschis și, întorcîndu-se acasă, Didier zărea, sprijinită de zid, o oglindă mare cu ramă aurită, uși de dulap sculptate, rămășițe impresionante de fotolii dezmembrate, totul îngrămădit claie peste grămadă, înghesuit, întocmai ca în dugheana unui anticar. Tablourile se jucau de-a v-ați ascunselea, scaunele, cu speteze de preț, erau îngrămădite unele peste altele lîngă un bufet Henric al II-lea. Didier spera că va veni momentul cînd Colonelul va fi alungat din garaj tocmai datorită excesului de obiecte pe care le adunase acolo.

Dar acest eveniment nu avu loc înainte ca el să fi înlocuit unul din geamurile sufrageriei cu un vitraliu, imitație după Chartres, și să fi agățat de gratiile care ocroteau ușa — *finis coronat opus* [1] — un somptuos ornament aurit, reprezentînd doi B înlănțuiți, care trebuie să fi împodobit odinioară poarta castelului său din Périgord.

Astfel, Colonelul începea să se instaleze și Didier întrevedea momentul cînd va putea să reia relațiile cu editorii săi, să-și reîncepă redactarea tezei al cărei subiect se risipise în uitare, în pulbere. Într-adevăr, fiind neîncetat întrerupt de tresăriri care îi oboseau inima și îi zdrobeau creierii, nemaiavînd destulă liniște spre a elabora un text cu continuitate, hotărîse, cel puțin provizoriu, să dea lucrului său o altă formă, mai fărîmițată, și începuse redactarea *Dicționarului mistic*. Își spunea că acest gen de compunere fusese și pînă acum refugiul marilor scriitori. Se gîndea cu deosebire la unul din ei, al cărui scop, în utilizarea acestei forme, fusese opus celui pe care și-l propusese el. Totuși, era nerăbdător să-și reia studiul în mod mai

[1] Sfîrșitul încununează opera (lat.)

susținut și își evalua posibilitățile urmărind primele mișcări de retragere ale Colonelului. După aceea, spera să reînceapă lucrul la poemele sale, sau chiar să reia o piesă de teatru începută și al cărei subiect îl obseda de mult. Scrisese cîteva fragmente și îi citise unele dintre ele lui Betty care, în această privință, poseda aprecieri infailibile. Ea îl încurajase. Atunci intră în scenă Katia.

Katia era una dintre acele femei care nu sînt niciodată mulțumite și care, întrucît toată viața lor și-au refulat puternicele instincte afective, se văd obligate, la cincizeci de ani, să cadă într-o pasiune ridicolă.

Oricît de mare ar fi fost, într-adevăr, amploarea devotamentului ei față de Colonel, era evident că omul acesta se acoperise cu o platoșă sub care nu era prea multă căldură. Era tipul de om lipsit de imaginație, tipul de om care nu are nevoie decît de el însuși, decît să fie servit și poate să i se satisfacă unele instincte elementare, în care rolul aproapelui este redus la minimum. Între acești oameni și aproapele lor există uneori legături, dar niciodată schimburi. Norocul Colonelului, un noroc pe care nu-l merita, a fost acela de a fi dat peste o femeie inimoasă care să-i poarte de grijă. Katia dorea fericirea „Domnului", dar după ce „Domnul" era servit, voia ca și ea să fie fericită la rîndul ei. Și își asigurase mijloacele.

Se instală deci, cu mare cheltuială, un spalier pentru viță de vie, din fier galvanizat, pe o întreagă latură a grădinii. Era aceea care dădea spre camera lui Didier. A fost de asemenea reparată vechea magazie din lemn. Plantarea țărușilor și bătutul în cuie al împrejmuirii n-a fost pentru Colonel decît o joacă. De îndată ce termină, li se dădu drumul înăuntrul acestei minunate împrejmuiri la vreo treizeci de găini albe din rasa Sussex. Astfel, satisfăcîndu-și gusturile, menajera se gîndea tot la stăpînul ei : Domnul își va avea în fiecare zi oul proaspăt.

După ce instalația a fost pusă pe roate, s-ar fi putut spera că viața va ajunge la un nivel de sonoritate acceptabil. Dar, dacă Didier știa în linii mari că cocoșul este un animal îngîmfat și stupid — *intelligenti pauca* — el ignorase mai ales forța, strălucirea, varietatea strigătelor de care este capabilă o găină, și cu atît mai mult, treizeci. Avea să constate că acest animal dispunea de un fel de mecanism nemilos, capabil să funcționeze timp de o oră, de o tehnică a strigătelor în cascadă, în succesiuni surde și violente, despărțite între ele de o izbucnire stridentă ce depășea în regularitate și stăruință enervantă pe cele mai bune „Westminsters", ca și pe cele mai precise ceasuri cu cuc, fabricate de specialiștii de la Doubs și vîndute în rate cu o garanție de trei ani.

Dar ce-l mîră și mai mult pe bietul băiat în cursul acestui nou episod a fost natura raporturilor pe care Katia le întreținea cu găinile sale.

Pînă acum nu-și imaginase niciodată că găina era un animal afectuos, căreia puteai să-i vorbești ore în șir, ca unui prunc. Și totuși asta era ceea ce făcea Katia. Conversația cu voce tare pe care o întreținea cu găinile sale, cînd plîngăreață, cînd exaltată, îi răsuna tot timpul lui Didier în urechi. Și ziua sa deveni ziua Katiei. Redactarea articolelor din *Dicționarul mistic* depinse de acum încolo de cotețul găinilor, de ceea ce se petrecea în stomacul găinilor și, mai des chiar, în capul Katiei. Lucrul acesta era atît de sîcîitor, acționa cu atîta eficacitate, încît încetul cu încetul, *Dicționarul* deveni *Vocabular*, iar sub pana lui Didier, însești articolele *Vocabularului* nu mai erau altceva decît pur și simplu relatarea ocupațiilor Katiei. Nu găsise un alt mijloc pentru a combate migrenele provocate de efortul său de a merge împotriva curentului. Didier nu încerca acum, să trăiască pentru el, ci scria povestea Katiei.

Ora opt... Katia se duce la cotețul găinilor. Didier îi aude chemările, cuvintele murmurate, de parcă ea

s-ar fi aflat la capul patului său. Ar fi nevoie de o partitură muzicală pentru a-ți face o idee despre modulațiile sale pe tema „*Ti-ti-ti-ti...*" etc. Dialogul îndrăgostiților neavînd eficacitate atunci cînd se efectuează într-o limbă secretă, Katia li se adresează găinilor într-un idiom născut mai mult sau mai puțin din limba bască : „*Purrah, purrah !... Ti-ti-ti-ti ! Purrah !... Sato fité purrah !...*" Didier nu înțelege cuvintele cu care le vorbește, dar sensul este perfect limpede : „Da, mîncați frumoasele mele... Hai, mîncați, mîncați..." Ea pretinde dealtfel că asta înseamnă misteriosul *purrah* care revine neîncetat în melopeea sa. În realitate, este cuvîntul-cheie în limba „găinilor". *Purrah* pentru a le aduna, *purrah* pentru a le împrăștia, *purrah* pentru a le îndemna să mănînce, *purrah* pentru că mănîncă prea mult. Cuvintele Katiei nu au sens prin ele-însele : intonația este aceea care le dă sens. *Purrah* poate să se pronunțe cu dulceață, dar și cu severitate sau indignare. Uneori, revenind de la poștă pe bicicletă, Colonelul se neliniștește pentru că n-o găsește pe Katia în casă, „Katia ! Katia !..." Katia, femeia asta atît de curată, se află în cotețul găinilor, așezată pe găinaț, debitînd păsăretului lungi istorisiri pe un ton de confidență nostalgică. Să spunem că vreo găină s-a rănit și o doare laba ; atunci ne vom duce să căutăm „Volacrină" pentru a-i cicatriza plaga. Ea îi explică cu gravitate Colonelului că „Volacrina" este pentru animale ceea ce este penicilina pentru oameni. Dar cu ce să se fi rănit biata găină ? Trebuie să fi dat peste o bucată de sticlă, poate chiar peste o lamă de ras. Lucrurile acestea sînt strigate cu voce tare. Didier se simte vizat. Colonelul posedă un aparat de bărbierit electric, iar cineva care își permite să azvîrle coji pe fereastră poate tot așa de bine să arunce și lame de ras. Totuși, de data asta, Didier se știe nevinovat. „Nu, gîndește el, n-am să las să cadă peste animalele voastre o ploaie de oțel, nu-mi voi azvîrli împotriva lor lamele mele de ras ! Dar poate că într-o bună zi voi scoate un revolver și mă voi posta la fereastră, așa cum voia Pierre Giraud. Găinile dum-

neavoastră sînt niște ținte excelente : ele nu vor avea timpul să mă privească cu ochiul lor rotund. Poc ! în cutiuța cu muzică !... Și poc ! în ouăle din ziua aceea !...

Ora zece... Amiaza... Katia se află în curtea găinilor. Împarte boabele în mod echitabil, îndepărtîndu-le pe cele lacome, încurajîndu-le pe cele timide... Toate astea pentru a sfîrși în cratiță, cum i-a spus — într-o clipă de virilă franchețe — Colonelul, pe care tărășenia asta începuse fără îndoială să-l exaspereze aproape la fel de mult ca pe vecinul său.

Se lasă seara... Didier revine acasă în amurg. Grădina s-a și întunecat și mai ales, lucru plăcut, este goală, iar storurile de la casa Colonelului sînt coborîte. Didier urcă. Să fi sosit oare ceasul tăcerii ? Nu. Dintr-un colț întunecat al grădinii se înalță un glas, o voce legănătoare, aproape cîntată. Katia stă ghemuită în magazia găinilor pe întuneric și le vorbește. Le adoarme una cîte una, le îmbie la somn, adresînd fiecăreia un cuvînt potrivit caracterului ei. Le îndeamnă la înțelepciune, la liniște, la pace, la dreptate. Printre oameni nu există dreptate, prin urmare ea trebuie să existe printre găini, căci animalele au tot ceea ce le lipsește oamenilor și în primul rînd inocența. Le vorbește tandru, cu o voce înfundată, din gîtlej : *„Eo, eo, tutuna... Cușu... Cușutipia... cușucușutenia... Fité ! Fité ! Gaișua ! Cușu, cușu !“...*

A doua zi, Didier a auzit-o spunînd : „E nevoie de răbdare, vedeți dumneavoastră, de multă răbdare !... Sînt atît de susceptibile ! ...Doamne, ce răbdare !...“ Didier știe că nu va uita această scenă, această voce de îndrăgostită, cîntecul Katiei închisă în magazie, în întuneric, adormind animalele unul cîte unul, cu vorbe de alintare.

„Nu trebuie oare să încerc a o înțelege, a o scuza ? Mă voi lăsa oare înduioșat de această oribilă lamentație care răzbește dintr-un coteț de păsări, invadat de întunericul nopții ? Simt că e cu putință ca într-o zi, curînd, să se trezească în mine această monstruoasă milă...“ Iată genul de note pe care le ia Didier acum pe

hîrtia așezată peste operele lui Eckhart sau Ruysbroek, deschise în fața lui. Dar nu ! Nu are nevoie de asemenea milă. Nu se va coborî pînă acolo ! A-i iubi pe oamenii aceștia ar însemna să te înjosești, să decazi. Dumnezeule al urii, înalță-mă, inspiră-mă. Dă-mi mai curînd noi motive de a-i urî, Dumnezeul meu ! Cît de mult se înverșunează oamenii aceștia să trăiască sub propriul lor nivel !

Iubirea, violența : Didier trecea de la unul dintre acești doi poli, mereu arzători, la celălalt ; de la unul dintre aceste două impulsuri, la celălalt, fără a putea să se oprească niciodată la vreunul, iar Katia avea să ilustreze, puțin mai tîrziu, această dublă chemare ce ne este fără încetare adresată.

Deocamdată, vecinătatea Colonelului și a menajerei sale avea un alt inconvenient decît acela de a-l face să sufere, stînd în calea vieții sale, punîndu-i stavilă gîndirii. Între omul acesta care își petrecea timpul demontînd mese și dezmembrînd mobilier, și această femeie, care nu găsise altă utilizare de dat dragostei sale decît găinile pe care și le plimba pe piept și cărora le pîndea, în fiecare dimineață, cu duioșie, primul găinat, spectacolul ce i se oferea era lipsit de calitate. Mediocritatea lor îl îndemna să se creadă cu prea mare ușurință mai presus de ei, să se socotească o ființă „aparte". Prin ei, specia umană îi apărea mediocră, chiar atunci cînd i se întîmpla, cîteodată, duminica, timp de vreo oră, să-l invidieze pe Colonel și dealtfel, nu pe ascuns, ci pe față. Totuși, Didier știa bine că face parte și el din această specie umană și că poate depinde de străduințele lui s-o ridice din decădere. El nu voia să se situeze deasupra nimănui. Era mult prea convins că se află mai presus de orice. Betty, această răzvrătită supusă, care avea o experiență a umilinței atît de mare, îl întreba uneori de ce reacționa astfel, cu atîta violență, de ce nu era mai „răbdător", adăugînd că nu se va vindeca niciodată dacă nu-și va educa răbdarea,

dacă își va hrăni asemenea germeni ai violenței, fie doar ca pe o plăcere ascunsă. „Chiar disprețul tău este o violență, spunea ea. Nu trebuie, nu ai dreptul să disprețuiești astfel.“ Îl vedea atunci sprijinindu-și capul în mîini, copleșit parcă, prins în menghinea neputinței. „Nu, spunea el, să nu crezi asta. Dar, oh, Betty, mă simt uneori tîrît și este oribil... Dacă vor continua astfel, mă vor face să cobor mai jos decît ei.“

În timpul acesta, Katia, scufundată într-un *tête à tête* prin intermediul căruia își dorea să ajungă la uitarea lumii, își prelungea litaniile și le vorbea protejatelor sale întocmai cum le vorbește o mamă copiilor ei. *„Eo tutuna...* Credeai că n-am să vin, nu-i așa ? Ei, tu, de acolo, credeai că pentru tine am venit, ia spune ? *Gaișua !* Ba nu, ba nu ! Rîndul tău o să vină mai tîrziu.“ Apoi, furioasă : „Hei, tu, care ești mereu gata să iei porția altuia, scîrboaso ! *Ișușia*“ Cu vehemență : *„Purrah purrah !“* Din nou tandră : „Tu ești cea mai frumoasă ! *Sato fite !* Haide ! Mai repede ! *Fite fite !... Purrah, purrah ! Sato purrah !“*... În sfîrșit, cu un ton de învingător : „Ti ti ti ti ti ti ti ti ti ti ti ti !“...

Dar ura sălășluia și în inima Katiei, Katia cea bună.

Didier încerca să lucreze în după-amiaza aceea, cînd urlete neomenești — adică omenești — se înălțară din grădină, odată cu un zgomot de vînătoare, de urmărire, însoțit de strigăte nearticulate. Așteptă o bună bucată de timp, gîndindu-se că furiile se vor liniști. Săltîndu-se, o zări pe Katia, cu obrazul congestionat, sufocată de furie. Rupsese tocmai o coadă de mătură pe spatele unui cîine. Cele două bucăți ale cozii de mătură zăceau pe pietriș. Animalul, urlînd înnebunit pentru că nu găsea ieșirea, se învîrtea în cerc. Era un prepelicar frumos cu pete roșii, delicat și blînd, pe care Didier îl văzuse deseori rătăcind pe bulevard. Nu-l recunoștea. Animalul era zbîrlit de frică, încovrigat, zgîlțîit de tremurături. Era hidos. Fereastra cu vitralii se deschise și figura Colonelului își făcu apariția. Didier îi auzi

glasul cu pronunție îngrijită, cu timbrul totdeauna just, glasul său satisfăcut, de deținător al dreptății totale.

— Pedeapsa ! spuse el.

Ca și cînd s-ar fi anunțat titlul unui tablou viu, sau denumirea unei rochii.

Didier află mai tîrziu că, profitînd de faptul că poarta rămăsese în mod excepțional deschisă, cîinele se apropiase de împrejmuirea sacră, cu „intenția evidentă" de a face rău păsărilor din curte. În asemenea cazuri, ca totdeauna cînd le apăreau în fața ochilor martori dintre străini, Colonelul și Katia făceau cauză comună. Ți-l puteai imagina cu ușurință pe Colonel împușcînd cu un glonte individul care ar fi venit să-i șterpelească un ciocan sau un mîner de sonerie cu șnur, din dugheana sa de cîrpaci.

Didier îi povesti lui Betty întîmplarea. Ea nu se arătă deloc mirată. Betty știa tot, observa tot și nu se mira de nimic. Suferea doar. „E bască", îi spuse ea lui Didier.

— Și ce-i cu asta ?

— Nu știi cum sînt bașcii ? Nu știi ce i-au făcut zilele trecute unui cîine ? Oh, erau bașci foarte autentici, te asigur, localnici din Irouléguy, poți să te duci să-i vezi.

— Ce să văd ?

— Un cîine le-a stîlcit o oaie.

— Mă rog, spuse el, o oaie înseamnă totuși ceva.

— Nu-ți închipui doar că a mîncat-o ! A speriat-o puțin. Oile, ai și tu idee, se înfricoșează ușor. Și apoi, eu nu țin chiar atîta cu cîinii, știi tu. Tata are destule necazuri cu cei care se află pe lîngă casă. Cu cei de la Beauchamp, de pildă.

Povestirile lui Betty o luau totdeauna puțin razna. Din aproape în aproape, era cucerită de incidente și de persoane din afara povestirii și nu revenea la ea decît tîrziu, dacă nu cumva o uita chiar de tot.

— Și... Nu poți să-mi spui ce i-au făcut țăranii tăi cîinelui ăluia ?...

— Oh, e foarte simplu, spuse Betty, dar de ce să mă silești să-ți povestesc un asemenea lucru ?... Au luat

o secure și l-au tăiat în două, ca pe un butuc de lemn. Aștia sînt țăranii, spuse ea, dacă ai vrut s-o știi.

Era lămurit. Știa acum, mulțumită lui Betty, în ce categorie trebuia s-o plaseze pe Katia, pe Colonel. Rasa lor era aceea a Grădinarului, era aceea a oamenilor care mînuiesc securea.

O lumină sumbră se lăsa asupra cartierului, asupra ușilor bine lustruite ale „vilelor", asupra minerelor de aramă, a balustradelor de scară lăcuite. Cu un cuvînt foarte simplu, foarte evident, Betty îl eliberase de „ei", adică îi pecetluise singurătatea, izolarea — da — desprinderea. Ea îi făcuse perceptibile motivele „excluderii" sale. Ei bine, de acum înainte, va trăi fără ei. Va fi el și Ceilalți.

Crezu totuși că această stare de lucruri — din însăși clipa în care o descoperise — urma să înceteze.

Ducîndu-se la Bibliotecă pentru a verifica detaliile unui capitel care îl reprezenta pe Sfîntul Hilaire adormit, alături de sluga sa, dădu peste doamna Chotard-Lagréou, în vestibulul clădirii.

Ea izbucni în exclamații și manevră în așa fel încît să-l aștepte și să iasă odată cu el. Făcu ce făcu și îl determină s-o lase să întrezărească în ce stare ajunsese cu dificultățile casnice și relațiile cu Ambianța. Apoi îl tîrî într-o ceainărie, îl forță să bea o ceașcă de cacao — într-adevăr minunată — dar pe care el o găsi prea tare. Îl făcu apoi să-i relateze povestea — destul de fictivă — a vieții lui și dori să-l însoțească pînă acasă. Izbucni în lacrimi la vederea hulubăriei sale, de parcă în clipa aceea ar fi descoperit-o. O declară nedemnă de un om cu valoarea sa. Îi repetă că locuința ei, care se afla la doi pași, era cu mult prea mare pentru ea — cinci camere ! — și că ar jigni-o dacă nu ar consimți să se instaleze imediat acolo. Era slăbit, abrutizat de oboseală, zăpăcit de sunetul strident al vocii doamnei Chotard, de amintirea recentelor sale mizerii și de mizeria sa interioară, încă și mai mare. Nu mai știa cine era Colonelul, cine era Katia, cine era doamna Chotard,

îi confunda pe unii cu alții, ca într-un vis : era pe punctul să se dea bătut. Nu mai era obișnuit cu astfel de generozități, cu exploziile de simpatie care îți umplu sufletul, toate constituind, o vreme, climatul raporturilor sale cu Pierre Giraud. Și Didier își închipui că doamna Chotard era și ea un băiat ca și el. Nu putea să se îndoiască de sentimentul fratern al ofertei ce i se făcuse. Era uluit. Îl reținea însă un rest de prudență, de neîncredere față de tot ceea ce era extraordinar. Ea insistă afirmînd că, fără a părăsi în chip definitiv locuința lui, putea să accepte, cel puțin pentru cîteva zile, ospitalitatea pe care i-o oferea. Răspunse că fără a-i refuza miraculoasa propunere, prefera să aștepte încă puțin și că lucrul acesta nu scădea cu nimic recunoștința, desigur de neconceput pentru ea, pe care i-o inspira oferta ei.

Voia să se convingă, într-adevăr în mod cinstit, că existența devenise categoric imposibilă la Arditeya, înseninat cum era de un sfert de oră (care i s-a părut o viață) de această fabuloasă insistență de a-și lua destinul în mînă, de a-l scoate de sub apăsarea zdrobitoare a vieții materiale. În seara aceea reveni deci acasă cu o forță reînnoită. Dar, ca și cum ar fi fost la curent cu proiectele sale, în zilele ce urmară Katia nu făcu altceva decît să sporească nenumăratele ceremonii care îi îngăduiau să intre în legătură cu spiritul găinilor. Intrînd pe o ușă, ieșind pe cealaltă, striga, bătea din palme pentru a reuni cîrdul, ridicînd vocea la un diapazon extraordinar de ascuțit și de pătrunzător. Scotea din gîtlej gîlgîieli neomenești care o făceau să semene, ea însăși, din ce în ce mai mult cu un animal. Ajungea în cele din urmă la răcnetul perfect, la ceva ce nu mai putea fi depășit. Didier înțelegea că fusese cuprinsă de beție din clipa în care devenise conștientă că exercită o putere, că are o influență asupra vieților, fie ele numai vieți de animale. Era o beție care răspundea, fără îndoială, unei nevoi firești de a striga, de a-și auzi vocea, dar și unei dorințe de a îndrepta, de a domina, de a compensa lacunele propriei

sale vieți. Didier ajungea la concluzii extreme cu privire la veninul și sublimul ce sălășluiau în ființele bătrâne. „*Ali-alli ! Titia cușu !...*“ Nici o secundă nu trecea fără să aducă în auzul lui Didier ecoul acestor strigăte, mereu reînnoite, al acestei țîrîituri pline de inventivitate, al acestui lux de îndemnuri menite a invita animalele la masă, animale care, dacă erau lăsate în voia lor, se năpusteau asupra hranei cu o exemplară voracitate. „*Tititi-ti-ti purrah... sato fité titia... titititia... purrah... pititititititia...*“

Didier Aubert hotărî să-și mute lucrurile și zilele sub oblăduirea doamnei Chotard-Lagréou.

Partea a treia

Doamna Chotard-Lagréou

DIDIER SE CONVINSE, ÎN TOVĂRĂȘIA doamnei Chotard-Lagréou, că aceleași experiențe nu au aceeași valoare pentru toată lumea, că unele ființe pot să treacă pe lîngă viață fără să bage de seamă.

Doamna Chotard-Lagréou avusese nefericirea de a se fi măritat, cu vreo zece ani în urmă, chiar înainte de război — avea puțin mai mult de douăzeci și cinci de ani pe atunci — după solicitări care au dat ocazia unor interminabile comentarii în Irube, unde abia își cumpărase librăria, folosindu-se rînd pe rînd de autoritate și de docilitate, cu un tînăr profesor, aproape de aceeași vîrstă cu ea, pe care l-a făcut pînă la urmă să se supună puternicii sale influențe. Îl învinsese, ca să spunem așa, prin insistența ei puțin obișnuită, prin confidențe și intervenția altora, prin cancanurile întregului oraș și prin nu mai puțin rara timiditate a partenerului său, secondată, așa cum se întîmplă totdeauna, de capricii nesăbuite, care se învecinau aproape cu nebunia. Vai! Doamna Chotard nu fusese măritată nici măcar o lună, ci doar cîteva zile. În ceea ce privește motivele acestei rupturi, ea păstra o totală mutenie. Domnul Chotard, profesorul, părăsise Irube în cea mai mare grabă și se dusese să se refugieze la mama sa care locuia în Limoges, așteptînd să fie numit în altă parte. Întîmplările erau prea vechi pentru ca Didier să poată afla dacă acesta era evenimentul în urma căruia doamna Chotard, care era de familie bună, căzuse în habotnicie. Alte femei ar fi fost, fără îndoială, conștiente că trăi-

seră o experiență înspăimîntătoare : doamna Chotard izbutise să facă din întîmplarea asta, deși o prezenta în culorile celei mai violente tragedii, o tragedie cenușie, clandestină, mai greu de îndurat poate decît acelea de care te poți elibera prin strigăte. Există oare temperamente care atrag cu încăpățînare tragedia ? Era întrebarea pe care și-o puneau toți cei care, fără să cunoască amănuntele acestei stranii legături, o cunoșteau pe doamna Chotard. În rest, ea pălăvrăgea atît de mult asupra tuturor lucrurilor, asupra vieții, bolii și morții, fără să atingă subiectul său, încît s-ar fi putut crede că nu avusese timp să observe mai bine drama, frustrarea al cărei obiect fusese. Situație confuză, necunoscută altuia, dar fără îndoială dureroasă și de nesuportat, care îl obligase — ca să zicem așa — să plece rușinat pe nefericitul ales. Fie că el era acela care avusese inițiativa rupturii, fie că ea îl forțase la asta, doamna Chotard a făcut în așa fel încît faptul să rămînă învăluit în mister. Dispariția acestui partener șters (sau revoltat) era și acum o enigmă. Cum acesta venise de curînd în oraș, unde îl cunoșteau puțini oameni în afară de colegii săi și de domnișoara Lagréou care pretindea că găsise în el un prieten din copilărie, unii îl bănuiau că se sustrăsese prin toate mijloacele de la o căsătorie încheiată împotriva dorinței sale celei mai adînci. Răuvoitorii pretindeau că doamna Chotard, folosindu-se de rudenia ei cu oameni din minister, îl pedepsise, uneltind să fie numit în Martinica. În orice caz, nu s-a mai auzit niciodată vorbindu-se de el și nu se putea afirma în mod sigur nici măcar dacă nu murise în război. Cît despre chinurile doamnei Chotard, dacă trebuie să pronunți un asemenea cuvînt care exprimă poate stări de spirit depășite, acestea se traduceau în orice caz prin binefaceri excesive, vecine cu mania, printr-o religiozitate gălăgioasă și o agresivitate care putea să ia forme criminale. Astfel că pentru cei — și erau numeroși — care nu-i cunoșteau drama, ea oferea, în funcție de zi, fie masca unei fete cu suflet excelent, cu purtări aspre, presupusă a conduce un Centru de binefacere, fie masca vulgară, sumbră, plină de forță a femeii care a otrăvit

pe cineva și care în fața Curții cu juri își afirmă cu tărie nevinovăția. Un lucru era sigur, și anume, că doamna Chotard-Lagréou — căci ținea totuși la numele său de tînără fată, acela al unui senator destul de cunoscut — depunea un zel extraordinar să facă uitat ceea ce ar fi lipsit existenței sale. Trebuia să se creadă că această aventură atît de fulgerătoare, oribil de imaginat, îi ieșise cu totul din minte, că încetase de a mai fi un fapt al vieții ei, că numele dublu, întărit de o parafă, scris cu alb pe geamul unei prăvălioare verzi cu lemnăria învechită era singura amintire pe care o mai păstra de atunci, sau trebuia să se creadă că o mai păstra de la el ca și cînd întîmplarea aparținea altei ființe. Fapt este că nu mai vorbea despre acest lucru care constituia o stagnare, o încleștare, un abis de tăcere la această mare limbută. Și cum ea constituia o împletire de contradicții, cum iubea ordinea aparentă, devenise o pețitoare de țemut. Activitate ciudată și periculoasă între toate, care îi satisfăcea dorința de răzbunare și contribuia în același timp la decorul religios, ales pentru existența sa. Dar asta nu era singura ei răzbunare, căci mai afișa, deopotrivă și concomitent, un dispreț absolut pentru cele ale amorului — fapt care putea să explice multe lucruri — și ducea cu cei din jur o luptă necruțătoare față de orice formă de sentiment capabil să-i lege pe oameni. Iată deci femeia care, urmînd unul dintre acele impulsuri complexe ale naturii, insistase să-l atragă la ea pe Didier Aubert.

Prima seară a lui Didier la Stellamare nu avu accente false. Fără să egaleze fericirea serilor pe care le petrecuse la Pierre Giraud, avea să-i lase una dintre acele impresii sub imperiul cărora ai vrea să rămîi neîncetat. O amintire pe care te străduiești apoi ani în șir s-o regăsești dincolo de toate loviturile de resac și de toate dezmințirile, ca pe o dovadă dobîndită, odată pentru totdeauna, a bunăvoinței omenești, precum și a prieteniei omului față de om. De asemenea trebuie să fie spus, odată pentru totdeauna, că doamna Chotard-Lagréou

îi apăru lui Didier în seara aceea, o frumoasă seară de septembrie, sub înfăţişarea Bunei Samaritence. Nu-i fu greu să se mute la ea ; avea bagaj puţin şi casa nu era prea depărtată, aflîndu-se la marginea platoului pe care se construise Cartierul de Sus. O oră mai tîrziu, Didier era aşezat la lucru, într-o cameră luminoasă în care auzea cîntecul păsărelelor.

Timp de cîteva săptămîni, totul confirmă această primă impresie şi fără îndoială că de aceea avea să rămînă atît de puternică în inima lui Didier. Cel mai adesea, doamna Chotard dispărea în timpul zilei, nerevenind acasă decît pentru a lua masa, uneori pentru „gustare", care constituia singură o masă, şi dînd loc, mai ales în ceea ce o privea, la mari delectări oratorice. Susţinea că Didier avea nevoie să se refacă şi, în vremea asta, lăsa librăria pe seama unei funcţionare.

Casa, care purta numele ciudat de Stellamare, era o clădire mărişoară, cu un etaj, împrejmuită de grădini şi boschete, avînd o arhitectură elegantă. Doamna Chotard închiria parterul şi ocupa etajul pe care îl considera cu totul suficient pentru ea. Denumirea de vilă era bogat sculptată în piatră.

— Dar, de fapt, se miră Didier într-o seară, ce semnificaţie are numele acesta bizar, Stellamare ? Este oare numele unui om ?

— Stella, spuse ea. Aţi făcut doar latina : nu ştiţi ce înseamnă ?

— Stella, mă rog, spuse el ; dar mare ?

— *Mare,* păi bine, înseamnă marea.

— De obicei asta se pune la genitiv.

— Sînteţi chiţibuşar, spuse ea. Asta e de frumuseţe. Este o... Pentru sonoritate. Influenţă spaniolă.

Didier se dumiri în seara aceea că doamna Chotard avea o explicaţie pentru orice, ba chiar mai multe explicaţii care se băteau cap în cap. Era aproape inutil să-i pui întrebări, căci dispreţuia cu totul adevăratele explicaţii. Didier trebui să stăruie mult pentru a afla că, înainte de a-i aparţine gazdei sale, casa aparţinuse, ca atîtea alte case din oraş, acelui Beauchamp, despre

care păstra o amintire atît de neplăcută. Ce mică e lumea ! Bădăranul acela, care îi urmărise și îi izgonise pe el și pe mama lui ca pe niște vinovați, era o imagine ce-i inspira și acum același dezgust. Lucrul acesta izbutea cel puțin să explice ortografierea cuvîntului Stellamare mult mai bine decît o făcea doamna Chotard. Faptul că Beauchamp ăsta fusese închis după Eliberare, pentru colaborationism economic și profituri ilicite, era un lucru care nu-l prea consola : se începuse prin a se ști destul de bine că dacă intelectualilor li se găurea cu ușurință pielea pentru un cuvînt în plus, constructorii zidului Atlanticului nu mucczeau niciodată prea mult în închisoare.

Ideea de a locui într-o casă ce aparținuse acestui prinț al fierului vechi îi întunecă o clipă lui Didier bucuria noii sale locuințe. Trebui, din nefericire, să descopere destul de repede că, departe de a fi una dintre proprietățile lor neînsemnate, această Stellamare, pe care gazda sa nu isprăvise cu totul să o plătească și deci le mai aparținea puțin, era inclusă în domeniul familiei Beauchamp. Descoperi că locuia chiar pe „aleea Beauchamp" și că micul castel, foarte apropiat, cu țigle roșcate și turnulețe, denumit atît de bine Castillet, pe care îl zărea de la fereastra camerei sale, era chiar locuința familiei Beauchamp. I-o adeverea în fiecare dimineață poștașul care striga numele lui Beauchamp, atunci cînd trecea pe drum, ca un șef de gară, cu inflexiuni foarte meridionale. Domeniile se întindeau cît vezi cu ochii, fără limitări vizibile. Construirea anexelor continua și acum, deși bătrîna doamnă Beauchamp, care fusese văzută agitîndu-se prin curți în urmărirea cîtorva rațe prăpădite, îmbrăcată ca o sărăntoacă, declara că ele nu meritau osteneala pe care ți-o dădeai și că atunci cînd mîncai o pasăre, ea era plătită cu vîrf și îndesat. Unei femei în vîrstă îi trebuie mai bine de douăzeci de ani pentru a se deprinde cu ideea unei îmbogățiri bruște. Doamna Beauchamp avea nevoie să apeleze la toate sugestiile mizeriei pentru a lupta împotriva acestei bunăstări împovărătoare. Mănăstirea

Dominicanilor, la fel de apropiată ca și celelalte mănăstiri, reprezenta o foarte utilă compensație față de multele necazuri provocate de bogăție. Dar se simțea că nimic nu va putea smulge de pe fața, de pe buzele doamnei Beauchamp-mama acea cută de îngrijorare pe care trebuie să o fi căpătat pe cînd își păzea vacile în ploaie, sau își cocea pîinea. Căci ea continua cu încăpățînare să se considere în casa aceea opulentă, înțesată de personal de serviciu, ca prima servitoare.

Era greu s-o faci pe buna Fernande Chotard să vorbească despre subiectul ăsta, căci îl respecta enorm pe soțul Beauchamp, pe toți cei din familia Beauchamp, în primul rînd din cauza averii lor, apoi din cauza stăruitoarei lor participări la slujbele religioase. Astfel că ea, care culegea toate zvonurile pentru a le răspîndi, se ferea ca de o superstiție să le adune pe acelea care puteau să se refere la începuturile acestei mirifice ascensiuni. Nu vedea decît acoperișurile de țiglă roșcată sau trandafirie, împodobite cu porumbei de faianță, mansardele înalte care țîșneau printre ulmi și această pioasă, magnifică inscripție în relief de pe zidul proprici sale locuințe. Într-adevăr, prinosul adus Fecioarei pe care omul de rînd o găsea în drumul său, îi satisfăcea deopotrivă nevoia de panegiric și plăcerea provocării, inclusiv disprețul pentru ortografie. Toate acestea abia compensau, după ea, pierderea aproape generală în Franța a obiceiului de a purta cruci și iconițe.

Lui Didier îi fusese atribuită, la capătul apartamentului, o cameră mare, mai mare ea singură decît întreaga locuință pe care o părăsise, și unde se putea retrage spre a lucra. Mobilierul era sumar, însă practic, iar podeaua găzduia tot ce nu-și găsise locul pe masa foarte mică, sau pe șemineu. Fereastra se deschidea spre întinderi verzi și cer nesfîrșit și lucrul acesta îi aducea lui Didier toată fericirea de care putea beneficia. La drept vorbind, mai era un gînd care îl tulbura, dar convenise cu Betty că nu o va vedea cîtva timp ; dorea ca mai întîi să se deprindă cu stilul de la Stellamare, chiar dacă apoi avea să-l modifice, și să vadă pe ce ușă o va putea face

să intre pe Betty, acțiune care la prima vedere se dovedea a fi delicată. Dar fata stăruise ca Didier să nu se lase deloc tulburat de acest gînd, fericită să se sacrifice pentru ceea ce știa că îi este lui indispensabil. Dealtfel era foarte posibil, adăuga ea, ca maestrul Mativet să o trimită cu treburi la Paris. Faptul ar simplifica pentru moment lucrurile.

Ar fi dificil să-ți faci o idee despre conversațiile care însoțeau sau urmau masa și „gustarea", atunci cînd nu se învîrteau în jurul subiectelor de teologie sau de mistică, acestea din urmă fiind, spre marea satisfacție a lui Didier, aproape la fel de familiare doamnei Chotard, ca și lui. Avea impresia că găsise la Stellamare nu numai un adăpost pe măsura lui, dar și un templu spiritual. O asculta mirat pe gazda lui citîndu-i lungi pasaje din sfîntul Toma, care căpătau în gura ei accente foarte moderne, sau explicîndu-i subtilitățile liturghiei bizantine. Se minuna găsind atîta cultură la o librăreasă. Deși orizontul doamnei Chotard i se păru cam îngust lui Didier, religia constituia, bineînțeles, un domeniu vast. Scoasă din această specialitate, doamna Chotard devenea o altă persoană și spiritul său înceta, se pare, să funcționeze cu rigoare. Fernande îi punea întrebări lui Didier cu o curiozitate impetuoasă, uneori delirantă, insinuîndu-se în cele mai mici detalii ale vieții sale, ale pregătirii sale, pînă la cei dintîi ani ai copilăriei. Ea însăși zăbovea bucuros asupra chestiunilor legate de familia ei, mai mult decît asupra oricăror altor subiecte. La Toulouse o avea pe bătrîna ei mamă pe care se ducea s-o vadă din cînd în cînd. Aceasta continua să exercite, din depărtare, o tutelă plină de suspiciune asupra fiicei sale, care nu se emancipase cu adevărat. Era limpede că, măritîndu-se, Fernande se opusese voinței doamnei Lagréou și era neîndoielnic că aceasta se bucura în ascuns de nereușita căsniciei sale. Astfel trebuie să fie pedepsite fetele care au pretenția să scape de sub influența mamei lor. Nimic din toate acestea nu fusese spus în mod limpede, dar ele reieșeau din aluziile pe care le făcea doamna Chotard cu privire la mama sa.

Didier nu izbutea să înţeleagă dacă Fernande îşi detesta mama şi se mulţumea să-i acorde o supuşenie falsă, îndurerată, sau dacă într-adevăr nu respira decît prin mama ei ; poate că şi una, şi alta erau valabile. Fără îndoială, nervozitatea neliniştită care se manifesta în toate domeniile, dar cu deosebire în acela al limbajului, se trăgea din originea ei bună. Într-adevăr, cu trecerea timpului avea să i se dezvăluie lui Didier că, în afara calităţilor unei prodigioase sociabilităţi, tovarăşa lui era o specialistă de temut în pocirea cuvintelor. Pocirea cuvintelor nu era pentru ea ceva auxiliar, o înfrumuseţare sau un accident pur exterior, pur tehnic, ci avea un ecou în tot ceea ce gîndea, iar concepţia ei despre lume era un gigantic calambur. Didier înţelese că ei nu-i era cîtuşi de puţin greu să adopte deformarea grosolană pe care o reprezenta denumirea de Stellamare şi că îl aşteptase pe el să i-o dea la iveală. Căci se simţea la largul ei în deformare, iar strania şi dezastruoasa structură a acestui cuvînt aparţinea universului său. La drept vorbind, defectul acesta ar fi fost îngrijorător dacă în loc să se devoteze comerţului, conversaţiei şi operelor de binefacere, doamna Chotard ar fi exercitat o meserie pedagogică. Dar nu era cazul. Tot ceea ce o înconjura era făcut pentru a o înşela şi pentru a o dispensa, în general, de a deveni conştientă de „oarecumurile sale". Situaţia sa de proprietăreasă şi prodigioasa ei activitate oratorică pe care o exercita pe la toate uşile din Irube îi conferea o importanţă notabilă în acest oraş, deosebit de atent la un asemenea gen de merite. Şi pentru că în mijlocul atîtor ocupaţii nu-şi acordase, timp de zece ani, nici un minut pentru a reflecta nici asupra lumii şi nici asupra ei însăşi, ferindu-se de aceste reflecţii mai mult ca de orice, reuşise în cele din urmă să-şi ia în serios aproximaţiile. Totodată, folosindu-se de o viteză a elocinţei care putea înnebuni pe un animator al emisiunilor radiofonice, era socotită în Cartierul de Sus — şi chiar mai departe, între Seminar, Episcopie şi Grefa Tribunalului — o intelectuală de nădejde.

În realitate, în ochii lui Aubert, puterea doamnei Chotard nu sălăşluia în spiritul, ci în caracterul ei, în

genul de căldură pe care îl răspîndea, în modul ei de a trăi fără fasoane, în spontaneitatea ei cu totul personală şi totodată, bineînţeles, în această sociabilitate care place oamenilor, precum şi în felul de a se apropia de ei care, s-a văzut, îl cucerise şi pe Didier.

— Spuneţi-mi Fernande, îi zise ea într-o seară pe cînd se ridicau de la masă şi se instalau la locurile lor preferate, de o parte şi de alta a şemineului.

Didier remarcase accentul pasionat al acestei rugăminţi. Dezinvoltura şi naturaleţea îi lipseau cel mai mult doamnei Chotard şi ele nu puteau fi atribuite, fără îndoială, aventurii greu de crezut şi nefericite a căsătoriei sale, ci perioadei de tutelă maternă care, la mai bine de treizeci şi cinci de ani, încă nu se terminase. Că astfel de fiinţe mai pot exista, este un secret al provinciei. A locui la doamna Chotard este prin însuşi acest fapt la fel de atrăgător ca o călătorie în Spania, sau ca un picnic la Gauchos. Dar tonul cu care fusese rostită această invitaţie îl lăsa pe Didier să întrevadă unele neplăceri. O privi cu mai multă atenţie pe Fernande. Obrazul ei avea o osatură puternică şi acea frumuseţe grosolană pe care de obicei anii o accentuează. Era o mască de dominare şi de revoltă la o fiinţă slabă şi supusă : „Tot ce poate fi mai primejdios" gîndi Didier. Pomeţii, fruntea, maxilarele, dar mai ales orbitele fuseseră sculptate de o voinţă tenebroasă şi neliniştită : numai o inimă neînfrînată putuse să înfăptuiască o asemenea acţiune, să impună acestui trup, cu forme obişnuite, o astfel de înfăţişare patetică. Ca pentru a dezminţi impresia care începuse s-o facă interesantă, Fernande nu debită în seara aceea altceva decît banalităţile celui mai nefericit conformism. Didier trase atunci concluzia că perspicacitatea lui se înşelase: în mod categoric, morfologia nu este o ştiinţă exactă.

Înainte de a merge mai departe şi de a arăta urmările acestui „spuneţi-mi Fernande", ar trebui să completăm mai întîi topografia Cartierului de Sus, indispensabilă

pentru a oferi imaginea adevărată a crizei de locuințe fără precedent ce era pe cale să se abată asupra Franței. Această criză începea să-i sufoce pe toți, strîngîndu-i ca într-un laț, să ridice pe fiică împotriva tatălui, pe cei însurați împotriva socrilor, pe vecin împotriva vecinei, criză care pe ici, pe colo, dezlănțuia demența și ducea la masacre familiale.

Didier n-ar fi putut niciodată să facă această confruntare fără bunăvoința doamnei Chotard care cunoștea în Cartierul de Sus mai mulți oameni decît Colonelul în tot ținutul.

Doamna Chotard avea în grijă supravegherea unei vile învecinate ai cărei locatari erau absenți nouă luni din douăsprezece, ca mulți dintre locuitorii Cartierului de Sus ce posedau și alte proprietăți. Această vilă era completată, ca și Castillet, cu un turn destul de înalt care se termina cu o terasă de unde îmbrățișai cu privirea întregul cartier, inclusiv bulevardul Seminarului în care se afla mica locuință a lui Didier. Doamna Chotard își făcu o plăcere din a arăta această terasă protejatului său, pe care voia să-l impresioneze. Într-o parte, orașul cobora treptat sub ei, iar în cealaltă parte, ochiul era reținut de poalele munților. În imediata apropiere, întinderea considerabilă a clădirilor și terenurilor consacrate întreținerii și educării a cincizeci sau șaizeci de băieți care alcătuiau Seminarul : parc, biserică, curți, capele, camere de locuit, mănăstire, galerie de trecere, săli de clasă, terase, culoare, ferme, cîmpii, terenuri de joc. Doamna Chotard se mîndrea grozav de acest spectacol de parcă ea l-ar fi realizat.

— E ciudat, spuse Didier, că în timpul acesta, liceul de fete al orașului, care găzduiește în fiecare zi două pînă la trei sute de eleve, este instalat în ruinele vechiului spital militar.

— Asta dovedește că Biserica se administrează mai bine decît Statul, spuse ea, și că ar trebui să-i încredințăm ei învățămîntul, ca și toate celelalte.

Chiparoșii înalți ai Seminarului zăbreleau bulevardul cu umbrele lor egale. Vile mai mari sau mai mici, încon-

jurate de grădini sau de straturi pătrate cu varză, se aliniau de-a lungul întregului bulevard. Mai departe, străduțe pe jumătate rurale se desprindeau din acesta, ducînd la edificii confortabile, înecate în verdeață. Doamna Chotard îi enumera, cu o grijă aproape sadică, numele principalelor vile și ale locuitorilor lor ; doamna Loize, doamna Delbar, doamna Brichot și celelalte, precum și domnișoara Erremendy și domnișoara Darricaud. Ce e cu toate aceste doamne și domnișoare ? Există ființe gînditoare, totdeauna strălucind, care domină evenimentele, despărțirile, văduviile. Ele se află în număr restrîns în provincie, sau altminteri, întocmai ca întreprinzătoarea doamnă d'Hem, fac să se vorbească despre ele... Așa cum bolnavii sau nebunii se adună spre a fi îngrijiți, fetele bătrîne — termenul acesta aplicîndu-se nu vîrstei și nici situației, ci stării psihice a ființelor ofilite, centenare (au fost întotdeauna așa) cărora războaiele nu le schimbă cu nimic obiceiurile, ființelor care și-au ratat cariera sau care nu s-au bucurat de viață, ființe care nu au vrut să facă un pact cu aventura — fetele bătrîne își dăduseră întîlnire în Cartierul de Sus pentru ca prin conștiința mulțimii lor, soarta să le apară mai firească. Pe măsură ce se desfășura enumerarea doamnei Chotard, Didier le descoperea cu uimire pe toate aceste femei fără bărbați, trăind singure în case mari, cu încăperi ce ar fi trebuit să facă fericirea unei familii sau chiar a lui însuși. Ar fi trăit înconjurat de prieteni, muncind, ducînd o viață eliberată de piedici, viața unui om liber. În schimb, toate aceste femei își restrînseseră viața, asemenea vieții lui, reducînd-o la neant. Doamna Loize, văduva droghistului, din vila aceea de pe colț, cu pivniță, curți, dependințe, grădină cochetă, bine întreținută ; doamna Delbar, văduva unui director de bancă, locatara acelei vile noi-nouțe, cu un parter de opt sau nouă încăperi, avînd la fel de multe camere în subsoluri, precum și o grădină mare și lungă. Bărbatul ei murise la puțin timp după construirea vilei și puteai s-o vezi pe văduvă rătăcind în lung și în lat, pe trotuare, șchioapă și pe jumă-

tate nebună, ridicînd capacele lăzilor de gunoi. Mai încolo, recunoștea grădina pe unde se foia Colonelul cu o greblă în mînă și minusculul gol negru al ferestrei ce găurea peretele cămăruței sale, în spatele căruia trăise. Mai departe, la celălalt capăt al fundăturii, chiar sub privirile lor, se afla întinsul spațiu triunghiular, cu casa în stil basc așezată pieziș, cu obloane verzi : era casa doamnei Abohn, alsaciană, femeia care divorțase de un arheolog și căreia toată lumea îi întorcea în chip virtuos spatele pentru că în timpul războiului fusese interpretă la primărie.

Mai încolo, un important funcționar de la Poștă, cu familia, cu garajul, cu micii săi salcîmi rotunzi, cu glicinele și cîinele său negru care scotocea prin grădină.

Mai departe, într-o altă casă din colț, locuia o negustoreasă de mărunțișuri, doamna Lesca, împreună cu fiica ei și cu un tînăr inspector de poliție, fiu de familie foarte bună, lipsit de învățătură, care trecuse direct din Rezistență în această slujbă unde își putea pune în valoare darurile. În spatele acesteia, o vilă micuță, năpădită de arbuști, ce adăpostea o fată singură, cu un cîine și un preot între două vîrste pe care îl vedeai umblînd prin grădină și citindu-și breviarul cu capul în jos.

Destul de departe, acolo unde se zărește șirul acela de arbori, proprietatea domnișoarei Henri-Georges Ohnet, nepoata aproape centenară a marelui foiletonist, își etala peluzele, își întindea aleile, își desfășura corpurile de clădire. Paisprezece încăperi pentru o femeie singură care mergea împleticindu-se, dar mergea totuși, și pe care o vedeai la slujba de seară la Dominicani.

Un vînzător, un notar, un consilier municipal, un substitut de procuror, un medic pensionar, un judecător de ocol, un general — tot cu picioarele moi — (unsprezece camere) completau fizionomia Cartierului.

Sprijinite de zidul Dominicanilor, umbrite de plante delicate, la poalele unui taluz, se îngrămădeau cîteva cocioabe unde se înghesuiau copii cu fețe pămîntii și unde sîmbăta seara izbucneau certuri sălbatice. Fiecare

cartier își are rana sa vie și Cartierul de Sus o avea și el pe a sa : aceasta era. Așa îi spunea doamna Chotard care iubea ordinea și curățenia.

Mai departe, la stînga, chiar înainte de a ajunge la șosea, dădeai peste un alt aspect puțin plăcut al Cartierului de Sus, e drept, foarte ascuns privirilor. Era ceea ce se numea strada Pisicilor, croită într-un fel de rîpă, o îngrămădire de bojdeuci îmbibate de umezeală, susținute de un zid de sprijin. Pentru a ajunge pe drumul spre Ilbarosse, în plină lumină, urcai pe o scară îngustă ca aceea a unei pivnițe. Ajungeai astfel la parcurile întinse, zăbrelite de umbre albastre, radiind în strălucirea gingașă a peluzelor sau, după anotimp, în vibrația diafană a miniozelor și rododendronilor. Acolo Cartierul de Sus era în apoteoza sa. Apoteoză răscolitoare, căci aceste proprietăți — cele mai multe dintre ele — îți vorbeau de un timp apus și erau sortite fărîmițării, distrugerii sau părăsirii. Dintr-un pîlc de copaci înfrunziți răsăreau acoperișurile ascuțite și drăguțe ale casei doamnei d'Hem, despre care se vorbea cu reținere. Toate teritoriile acestea se învecinau unele cu altele, coborînd pînă în oraș. De pe terasa unde se afla Didier, spațiile întinse, simetrice cu cele ce aparțineau Seminarului, ieșeau pronunțat în relief la marginea marelui platou ocupat de Cartierul de Sus, prin care se strecura, abia vizibilă, rîpa respingătoare a străzii Pisicilor.

Pe linia ideală care le unea s-ar fi putut construi un triunghi al cărui vîrf ar fi ajuns la o serie de patru sau cinci imobile învechite, separate prin curți largi. Geamurile sclipeau în soare, rufele se uscau la ferestre, puștii scîncеau printre ziduri.

— Ce e acela ? întrebă Didier.

— Cum, nu știți ? Este vechiul Seminar, spuse ea de parcă ar fi fost un lucru de la sine înțeles.

— De ce l-au părăsit pe cel vechi pentru a face unul nou ?

Îi răspunse fără nici o ezitare.

— Devenise de nelocuit. L-au cedat orașului ; cîrpindu-l puțin au făcut acolo locuințe ieftine.

Această explicație era la fel de valabilă ca aceea pe care o dăduse pentru Stellamare. Fiecare dintre frazele acestea erau neadevărate, așa cum află Didier mai tîrziu ; dar doamnei Chotard nu-i păsa, lucrul cel mai rău pentru ea fiind acela de a nu răspunde la o întrebare, sau de a-i răspunde exact. Despre Biserică, doamna Chotard avea o concepție arogantă care o făcea să guste deliciile unor fraze de acest fel. Învecinarea celor două Seminarii, cel vechi și cel nou, se explica în cu totul alt fel și adevărul istoric dădea dealtminteri o idee îndestulătoare despre puterea în timp a Bisericii. Degeaba au fost izgoniți unii preoți din Seminar, căci după douăzeci de ani ei au reconstruit un altul cu mult mai frumos. Era greu de crezut că doamna Chotard nu știuse asta. Dar o asemenea explicație trebuie să i se fi părut săracă : ea îi prefera resursele bogate ale imaginației sale. Disprețul față de adevăr, orgoliul, sau mai curînd morga a ceea ce ea numea credința sa, disprețul ei pentru oamenii mărunți, totul se regăsea în răspunsul său. Dar ei îi plăcea mai ales să scandalizeze ; aceasta era maniera sa de a atrage atenția asupra cazului său.

Pentru prima oară, de ani de zile, Didier trăia în largul său, respira în largul său, muncea fără să fie torturat. Atunci cînd luau cafeaua, după-masă, așezați în fotolii de o parte și de alta a șemineului, ca o pereche liniștită, de multă vreme împreună, cînd se lansau într-o conversație vie, pitorească, în care aportul doamnei Chotard nu era dintre cele mai puțin strălucite, Didier era uneori îngrijorat. Îl neliniștea unele priviri, o intonație mai vibrantă, un exces de căldură în glas. Pierduse cu totul din vedere originea relațiilor sale cu doamna Chotard, dar cînd și le aminti, fu îngrozit. Dacă doamna Chotard își rememora cuvintele pe care le rostise la adresa lui Betty Mondeville, atunci ospitalitatea ei nu era oare o cursă ? Sau uitase deodată ex-

presiile pe care le proferase, în așa măsură încît poate că s-ar fi mirat dacă i-ar fi fost repetate ? Didier observa că asta i se întîmpla des și într-un fel care îl izbea. Dar îi era greu să creadă că dacă cineva din anturajul doamnei Chotard ar fi început să-și pună întrebări asupra raporturilor lui cu Betty, ar fi renunțat atît de repede la ele.

Era imposibil ca întrebarea să nu se pună și el era sigur că dacă doamna Chotard se aștepta la o înfruntare brutală cu Betty, ea nu avea decît de pierdut, în ciuda mijloacelor impresionante de care dispunea. Deocamdată însă, Betty se afla la Paris — în misiune, dacă trebuia să o crezi. O misiune prelungită de ea, fără îndoială de bunăvoie, cu acea stranie libertate pe care izbutea să și-o ia totdeauna față de oamenii pentru care lucra, libertate obținută prin Dumnezeu știe ce mijloace. Locatarii de la Stellamare beneficiau deci de un răgaz.

Departe de a se lăsa păcălit de această liniște, Didier căuta să profite de ea pentru a-și îmbunătăți viitorul și a preîntîmpina „subminările", oricînd posibile, sau simplele revirimente ale aceleia care dorea să i se spună Fernande. Ea vorbea prea des de „îndrumătorii ei spirituali" pentru ca lui să nu-i fie teamă că într-o bună zi se va întîmpla o catastrofă. Încercă deci, cu o energie înnoită — căci pentru a acționa este nevoie de o oarecare bunăstare — să reia relațiile cu acea universitate ale cărei „consilii de reformă" îl trimiteau periodic, fără despăgubiri, să se odihnească, urîndu-i să aibă un sfîrșit bun. Fusese prea multă vreme bolnav și supraviețuirea sa nu fusese prevăzută de către autorități. Existența lui nu se mai încadra nicăieri și irita Direcțiunea învățămîntului. Scrisorile acesteia erau de fiecare dată mai seci.

Prietenia doamnei Chotard îi îngăduia să îndure o decepție fără vărsare de sînge, de aceea nu întîrzie să și-o acorde. Imaginația îi furniza alte expediente. Pe scurt, îi datoră doamnei Chotard cîteva săptămîni de existență fericită și putu să renunțe, în sfîrșit, la forma ingrată a *Vocabularului* și să revină la planul său inițial de studiu.

În vreme ce lucra, nu-l înconjurau decît zgomote vesele. La Castillet, care se afla în faţa camerei lui, erau deseori recepţii. În bucătărie răsuna zgomotul satîrului izbit de masă, iar pe scări, pasul vioi al servitoarelor cu şorţuri albe. Uneori, din apartamentul său, doamna Chotard o interpela pe vreuna dintre ele cu vocea sa puternică, puţin răguşită, care se acorda cu toate zgomotele. Doamna Chotard nu suportase niciodată servitoare la ea în casă, preferînd o femeie de serviciu care venea din două în două zile. Era prea doritoare de a se obosi, pentru a nu-şi rezerva sieşi unele treburi ale casei. Librăria putea oricînd să aştepte. Avea o salariată şi nu se ducea niciodată acolo înainte de ora unsprezece. Astfel, o puteai zări uneori cu mătura în mînă, pîndind de pe palierul său pe locatarele de la parter, în vreme ce dereticau de unele singure. Erau două fete bătrîne : una, domnişoara Digoin, pensionară, fostă funcţionară la poştă, cealaltă, domnişoara Nabot, profesoară la liceul de fete din oraş. Nici nu se arăta bine vreuna din ele, şi pe treptele scărilor se stîrnea un şuşotit vioi. Lucru curios era faptul că Fernande nu avea conştiinţa că se înjoseşte atunci cînd dăruia ore în şir acestor bîrfeli. Obişnuinţă de femeie singură, fără îndoială, o obişnuinţă care o tîra în virtutea inerţiei. Dacă Didier îşi făcea apariţia în timpul acestor ciudate ocupaţii, avea impresia că o deranjează, că îi devine nesuferit. Părea că doamna Chotard aduce, în aceste bîrfeli, nostalgia vorbelor purtate din uşă în uşă, ca la Toulouse, precum şi a imprecaţiilor materne. Timp de o oră, împărţea dreptatea, rostea condamnări, chiar dacă îşi invita apoi victimele la ceaiul servit totdeauna cu generozitate şi bine garnisit cu turtă dulce, pîine prăjită şi dulceaţă de căpşuni. Căci senzualitatea nu este rea decît pentru unii, sau se înţelege că înseamnă numai păcatul comis împreună cu altul. Atunci erau trecute în revistă întîmplările cartierului şi se controlau relaţiile dintre unii şi alţii. Se afla dacă doamna Loize fusese vizitată de nepotul său, arhitectul (care făcea intrigi ca să obţină moştenirea) ; dacă preotul

spitalului se dusese să-i slujească maslul doamnei Bompard, care era pe moarte, dacă fiica spălătoresei, Jeannine, avea un amant. Domnișoara Digoin o întîlnise în ajun, pe seară, pe scurtătura care ducea la podul de cale ferată. Era singură, e adevărat, dar avea acrul unei persoane care așteaptă pe cineva și încearcă să se ascundă privirilor : dovadă că nici măcar nu-i răspunsese la salut. Se afla de asemenea, dacă mașina asesorului, domnul Bottut, staționase cu o seară în urmă la poarta doamnei Abohn și cît anume. Dar domnișoara Nabot își dădea deodată seama că nu apucase să se ducă la cumpărături. O pornea, urmată de doamna Chotard-Lagréou, care nu-și epuizase lista întrebărilor și pleca, la rîndul ei, cu un coș sub braț, dar, descoperindu-l pe preotul liceului, care se îndrepta către orfelinat, sau pe abatele Barangé, director de studii la Seminar, tăbăra pe el, avînd să-i pună și lui o listă întreagă de întrebări, cu totul diferite. Sprinteneala spiritului ei îi îngăduia să treacă deodată de la clevetirile cartierului la bîrfelile de sacristie și la ideile cele mai elevate ale teologiei. Era capabilă să cerceteze, cu același interes, dacă doamna Dubreuil, din Ilbarosse, începuse acțiunea de divorț, după ce descoperise atracția soțului ei pentru tineri și problema, mai impunătoare, de a ști pe ce se baza dogma Imaculatei Concepțiuni. Dar, dacă domnișoara Digoin sau doamna Guillestre se simțeau flatate să o informeze pe doamna Chotard-Lagréou asupra stării exacte, din acea zi, a relațiilor dintre doamna Dubreuil și soțul ei, abatele Doupion era la fel de flatat — nu era oare datoria lui ? — să o poată lumina pe influenta lui enoriașă. Dealtfel, între două serii de confesiuni, puteai totdeauna să petreci la ea cîteva minute din timpul liber. Să fie oare adevărat ce se spunea despre abatele Vauthier că se interesa atît de mult de salvarea sufletului doamnei d'Hem, încît se ducea să o viziteze acasă și rămînea uneori la cină ?... Dar nu, asta era o întrebare de pus doamnei Brichot ; doamna Chotard își confunda listele, era supărător. Atunci, revenind ime-

diat asupra celor spuse, adopta un ton plin de noblețe, prefăcîndu-se că încearcă față de această „biată doamnă d'Hem" un interes exclusiv religios, cea mai vie prietenie în numele lui Dumnezeu... Hm, nu găsise încă tonul just. Figura abatelui s-a întunecat puțin, după cît se pare. Are să o scoată din încurcătură o glumă, sau una dintre acele fraze după rostirea cărora se spunea : „Totuși, doamna Chotard asta !..." De altfel, prelații nu sînt chiar atît de severi : nu mai sîntem în evul mediu, slavă Domnului ! Deodată doamna Chotard își aminti că avea laptele pe foc, Doamne Dumnezeule, încă o cratiță stricată ! Apărea ciufulită în camera lui Didier, fără să ciocănească, făcînd să scîrțîie ușa care se freca de podea.

— Didier, n-ai auzit nimic la bucătărie ?

— Nu, răspundea el ironic, ce-ar fi trebuit să aud ?

— Iar am lăsat să se ardă o cratiță !

El ridica ochii de pe un poem de John Donne sau de Vaughan, pe care tocmai îl traducea.

— Sînt dezolat, spunea el, cu aceeași seriozitate cu care ar fi răspuns dacă ea i-ar fi adus la cunoștință moartea cuiva.

Doamna Chotard era dezamăgită și oarecum iritată de această seriozitate, căci venind să-i anunțe inutila noutate, nu căuta, de fapt, decît să reînnoade cu el convorbirile întrerupte cu preotul, cu „directorul", ori canonicul. Și pentru ce, mă rog, îl instalase la ea dacă nu pentru așa ceva, pentru a-i fi „bărbat de companie" ?

— Da, închipuie-ți, începu ea, cu sete, ținînd mai departe mîna pe clanța ușii, plecam grăbită la cumpărături și abatele Chatelou m-a oprit pentru a mă ruga să organizez o chermesă. I-am spus... Se bătu cu mîna pe frunte : dar unde mi-e capul ? Am uitat că astă-seară dau o masă de cinci persoane și că mai trebuie să trec pe la președintele Tribunalului. Oh, și exemplarele din *Viața lui Isus* care nu mai sosesc !...

— E vorba de cartea lui Firmin Lagrenez ? întrebă Didier.

— Da.
— Se vinde bine ?
— Cartea asta ? Păi te cred ! Ca pîinea caldă !

Ziua se naşte, creşte. Iat-o la apogeul ei. Spiritul Cartierului de Sus se naşte, creşte şi el : iată-l plutind pe deasupra aleilor, a fundăturilor înflorite, a străzilor cuprinse de linişte, deplasîndu-se, reunind oameni care nu se cunosc, dar care trăiesc cu toţii, în aceeaşi clipă, aceleaşi fenomene ; oamenii respiră în acelaşi mod, clevetind. El sălăşluieşte în doamna Bichu, croitoreasa, în doamna Guillestre, care se duce şi se întoarce de pe o stradă pe alta, cu impunătoarea sa capă cenuşie pe umeri, cu părul ei alb, în speranţa de a da peste cineva căruia să-i vorbească. El sălăşluieşte în Lăptăreasă şi în strigătul ei mai răscolitor ca o sirenă de vapor, care îi vesteşte sosirea de la o distanţă atît de mare ; în doamna Delbar, văduva tăcută şi sălbatică din vila Orion, cu gleznele ei subţiri, strînse în ciorapii negri sub fustele-i lungi ; în Colonel, care a şi început să treacă în revistă lăzile lustruite, îngrămădite unele peste altele. El sălăşluieşte, mai ascuns, în Katia, care psalmodiază cîntece de dragoste pentru puii de găină. Trece, fără a se opri, pe lîngă doamna Abohn, Străina, care nu are interese aici şi te lasă cu prisosinţă să înţelegi lucrul acesta. Sălăşluieşte în doamna Brichot, în doamna Loize. Chipul îi e negru şi cînd se strecoară pe lîngă tine, te trec fiori reci. Te întrebi de unde vine acest suflu îngheţat, această miasmă deprimantă ce zăboveşte asupra a ceea ce îţi este mai drag.

Doamna Chotard aleargă încolo şi încoace, de la o casă la alta, dintr-o cameră în alta a apartamentului său şi fuge de ea însăşi, căci vrea să scape de teroarea de a se zări, o clipă, în imobilitatea sinistră a oglinzii care o pîndeşte, aşa cum ne pîndeşte pe fiecare dintre noi, trimiţîndu-ne înapoi imaginea a ceea ce sîntem, atunci cînd sîntem reduşi la noi înşine. De la înălţimea balconului său, pîndeşte, aşteaptă să-şi facă apariţia la colţul străzii măcar una dintre cele patru sau cinci persoane din partea cărora este îndreptăţit să speri un

sfert de oră bun de conversație, ba chiar mai mult. Asta fără să mai vorbim de Didier, pe care îl are totdeauna la îndemînă, căci el ar putea cu greu să se sustragă de la asemenea obligații, ce nu sînt totdeauna ceea ce și-ar fi dorit mai mult. Dar nu se prezintă nimeni și nu e nici măcar ziua femeii de serviciu care, la urma urmelor, ar fi fost și ea bună pentru asta. Căci excelenta doamnă Chotard nu are nevoie de nimic altceva decît să monologheze. În sfîrșit, la ora ceaiului, iată apărînd la orizont o femeie, domnișoara Pincherle, care întîrziase — din motive întemeiate — la călugărițele din Africa. Domnișoara Pincherle avea cincizeci de ani trecuți bine, dar la drept vorbind, era o femeie fără vîrstă, cu fața trasă, cu ținuta rigidă. Te întrebi : cum să se poată pune problema învățămîntului liber în Franța cînd vezi că o habotnică, așa cum e domnișoara Pincherle, ocupă o catedră de filozofie la liceul de fete din Irube !... Desigur, nu are neglijența doamnei Chotard, — nici în ceea ce privește spiritul, nici limba —, ea nu-l tutuiește pe cel Răstignit, așa cum face Fernande. Domnișoara Pincherle ar fi într-adevăr aceea care ar merita să țină librăria Arcadelor ! Îmbrăcată toată în negru, cu flori mov la pălărie, cu buza de sus umbrită de o mustăcioară, vorbește plecînd ochii și pare că se întoarce totdeauna de la împărtășanie.

— Spuneți-mi, dragă prietenă, aveți știri de la verii dumneavoastră, vreau să spun de la frații Cazamian din Bordeaux ? Știți care...

— Da, unul a murit.

— Ah, Dumnezeule ! (Se închină.) Mi-am îngăduit să vă întreb ce vești aveți de la ei pentru că tocmai acum am întîlnit-o pe domnișoara Digoin, care mi-a spus-o... Dar care dintre ei a murit ?

Doamna Chotard n-a trebuit să se gîndească mult. Totul este deodată prezent în mintea ei. Și la urma urmei, chiar dacă lucrul nu-i adevărat, e totdeauna plăcut să-l spui. Se însuflețește și, nu fără vulgaritate :

— Care ? Dar bineînțeles că cel care s-a căsătorit cu o divorțată, doar o știți prea bine.

Suspin adînc la domnișoara Pincherle, care ia o bucată de turtă dulce cu aerul cel mai cucernic din lume :

— Ah, cu atît mai bine !... Două bucăți de zahăr, un deget de lapte, mulțumesc. Și adaugă : Familia sa trebuie să fie foarte ușurată !...

Dar la cuvîntul „cu atît mai bine" s-a întîmplat ceva. Cineva, ca împins de un resort, s-a sculat și a ieșit pe ușă. Era Didier. Se afla acolo, încleiat, lipit de borcanele de dulceață, zbătîndu-se ca o muscă surprinsă printre tartinele cu unt. Va fi prost notat, va pierde probabil favorurile excelentei Fernande, dar puțin îi pasă. Sau, cu atît mai bine, dacă e adevărat că asta era doamna Chotard.

La urma urmei, numele de Pincherle îi spune ceva. Dar ce ? Se întreabă în timp ce, întors în camera lui, pîndește momentul plecării ei pentru a reveni în camera pe care englezii o numesc *living-room* și căreia Fernande îi spune ritos „cameră de zi". Deodată își amintește. Pincherle ! Ea e cea care a susținut retragerea cărții lui din vitrina doamnei Chotard. Asta era numele pe care l-a pronunțat Fernande în ziua cînd se dusese s-o vadă. Cîte nu și-or fi spunînd ele acum, cînd el nu mai e acolo !

Conform previziunilor sale, începînd de-a doua zi, doamna Chotard se plînse la masă, în chip bizar, fără ca nimic să o fi îndreptățit, de strîmtimea și lipsa de confort a vilei sale care nu corespunde aparențelor. Și nici nu răspunde promisiunilor. Didier privește glasvandurile care îi înconjoară, la nord și la sud, se gîndește la suprafața mare a acestei case cu cele patru sau cinci camere de locuit la fiecare etaj și se miră.

— Vedeți dumneavoastră, spuse ea, mama mea îmi scrie de la Toulouse că ar trebui să-i trimit o invitație cumnatei mele din Strasbourg, care are un băiețaș de vreo zece ani. Asta ridică pentru mine o problemă, spuse ea, cu obrazul încrețit deodată mai mult din cauza efortului pe care îl face pentru a se minți, decît

din cauza unei contrarietăți reale. Credeți, dragul meu Aubert, că ați suporta vecinătatea unui copil ?...

Didier o privește cu răceală, pe deasupra salatei stropite cu ulei.

— Îi voi ceda locul, bineînțeles, spuse el.

Era tot ceea ce dorise ea să știe. În primul rînd însă, trebuia să-și îngrijoreze oaspetele : era un mod de a-l face să înțeleagă că viața nu e sigură — cel puțin viața lui ; de a-l face să înțeleagă bine că prezența lui la Stellamare nu e lipsită de inconveniente, că se afla acolo în virtutea unei puteri discreționare și că ar fi mai bine ca, pe viitor, să se ferească de unele glume sau de unele „aere".

— Notați că nu știu deloc dacă într-adevăr va veni, spuse. Dealtfel, nu i-am scris încă... Dar, vedeți bine cît de neconfortabilă e această casă !... Dragul meu, să nu-mi luați în nume de rău ceea ce am să vă spun, dar e plicticos faptul că îmi e greu să primesc fără să fiți aici, sau fără să se știe că sînteți aici... Se agită puțin, cu o ușoară crispare a obrazului, pentru a adăuga, cu un fel de rîs care se dorea îndrăzneț.

— Cu toate că nu vă lăsați pantalonii în anticamera mea, se simte totuși că e un bărbat în casă. — Își freacă degetele unele de altele, ca și cînd ar fi încercat să apuce puțină sare. — Nu știu ce e asta, de unde vine, dar se simte... Mi se pun întrebări, sînt chestionată... Știu că nu mai sînt foarte tînără, dar credeți într-adevăr că am atins ceea ce se numea altădată vîrsta canonică?... În ce vă privește, sînt sigură că pălăvrăgeala prietenilor mei vă deranjează... Culoarul nu e destul de lung... Astfel că...

Se întrerupe, își înfige cuțitul în brînza care, fiind puțin cam tare, rezistă atacului și se răstoarnă peste marginea farfuriei. Frazele doamnei Chotard ar fi putut da naștere la multe proteste. Dealtfel, termenul de „primire" aplicat la ființe ca domnișoara Pincherle sau domnișoara Digoin te făcea să zîmbești, dar deocamdată era preferabil să te amuzi de unul singur.

— E adevărat, spuse Didier foarte serios, că ieri am fost foarte contrariat cînd am surprins, fără să vreau, secretele domnișoarei Pin-Pincherle...

— Nu era nici un secret, protestă Fernande. Nu făcea decît să-mi exprime banale condoleanțe.

— Felicitări, rectifică Didier.

În ziua aceea, contrar unui obicei prietenesc, își băură repede cafeaua la masă și nu luară în seamă fotoliile salonașului albastru, despărțit de „camera de zi" printr-un glasvand.

Uneori, în zilele cînd îl năpădea oboseala, Didier nu era cu totul sigur că trăiește. Privea de la fereastră cîmpiile și casele care nu erau ale lui, unde nu exista loc pentru el, nici pentru vreo altă ființă care să-i semene. Cînd îi vedea ieșind pe oamenii care ocupau aceste vile, aceștia îi produceau repulsie. Or, în unele zile, natura gîndurilor Fernandei acționa asupra lui ca oboseala, ca forțele ostile care îi chinuiau trupul. Fără ca ea să fi pronunțat un singur cuvînt împotriva lui, Didier se simțea respins, alungat din spațiul locuit de ea. Prietenia lui Betty, care se întorsese de la Paris și pe care o întîlnea în afara casei, nu izbutea să anuleze în el această prezență, acest obicei al doamnei Chotard de a umple spațiul, de a-l face irespirabil, inutilizabil pentru altul. Cum să accepte a trăi alături de o ființă care gîndea ca un om mediocru ? Schimbul de cuvinte despre vărul din Bordeaux îl împietrise. Fără îndoială, Fernande nu pronunțase cuvîntul respingător, acel *cu atît mai bine* al domnișoarei Pincherle. Dar fusese acolo, îl auzise și nu protestase. Didier așteptă ca incidentul să fie uitat pentru a relua discuția despre Betty și despre ceea ce imaginase pentru ea. Lucrul acesta îi luă vreo cîteva zile, timp ce îi fu dăruit spre a reflecta asupra lui însuși. Cum nu putea să obțină vreun bun fără a renunța la altul, a fost nevoit, pentru a-și găsi liniștea indispensabilă lucrului, să renunțe la un bun aproape la fel de prețios : independența. Renunțase să-și aleagă prietenii, legăturile. Nu era numai oaspetele doamnei

Chotard, ci și prizonierul ei. Așa îl considera ea și făcea astfel încît să dezvolte în el acest sentiment, această spaimă, pentru a o preschimba apoi în groază. În fiecare clipă, doamna Chotard deschidea brusc ușa camerei lui, bătînd mai mult sau mai puțin în ea și, cel mai adesea, fără să bată. Ușa se bloca, scîrțîind, cam la o treime din mișcarea ei, și Fernande își arăta în deschizătură capul brunet, cu părul tăiat scurt, de parcă ar fi fost lustruit cu ceară, și îi punea o întrebare îndelung elaborată, cel mai adesea neinteligibilă, gata să-l devoreze, să-l facă bucăți, dacă nu răspundea imediat. Voia să iasă cu el, cel puțin să-l întîlnească în oraș, și-i propunea întîlniri complicate la care știa că nu va veni, bucuroasă să-l găsească vinovat și să-i dovedească ce făcea ea pentru el, sau ce era gata să facă.

— Nu înțeleg, îi spuse el într-o zi, mă credeți un om rău și mă invitați să locuiesc la dumneavoastră.

Obrazul Fernandei dispăru prin ușa întredeschisă, cu un surîs malițios care îi crispa gura și lăsa să se vadă două rînduri de dinți sănătoși și cruzi, a căror regularitate nu era întreruptă decît de incisivii mai ieșiți în afară, separați de o mică strungăreață. Dimineața, în zilele cînd avea timp, cînd revenea de la slujba religioasă îndeajuns de devreme — adică fără să se oprească la familiile Nabot și Beauchamp — unde se simțea în grația lui Dumnezeu, în sfîrșit, cînd știa că n-avea să vîndă în ziua aceea mai puțin de douăzeci sau treizeci de Firmin Lagrenez, venea cu tava la el în speranța unei conversații amicale și se așeza, fără fasoane, pe marginea patului. Sînii îi săltau ușor mătasea capodului mov, dintr-un material frumos, care, asemenea celor mai multe din lucrurile pe care le purta, nu o prea îmbrăcau. Didier credea atunci că o va face să vorbească despre ea. Dar Fernande prefera să se lanseze în mari efuziuni mistice, în lungi chițibușuri oratorice, în expuneri liturgice sau pur și simplu literare, căci îi plăcea să citească ; dar toate astea se preschimbau în manii. Didier o asculta, mirat de tot ceea ce știa, de ceea ce reținuse, de ceea ce era capabilă să imagineze pentru a

face religia plicticoasă și impracticabilă. În ciuda căldurii și a pasiunii pe care ea le punea în tot ce spunea, Didier era dezolat să vadă că efortul, cunoștințele și investigațiile acestea, precum și permanenta frecventare a preoților și a prelaților nu duceau decît la concepții învechite. Ele nu făceau decît s-o închidă în limitele rigide ale celei mai înguste doctrine, totul întărind-o în ura sa oarbă împotriva a tot ceea ce era carnal. Uneori, în răstimpul acesta, un abate își făcea apariția și Fernande îl părăsea pe Didier pentru abate, bucurîndu-se de problema dificilă pe care i-o va pune, de „cazul de conștiință" despre care avea să-i vorbească. Dar cazurile de conștiință aduse la lumină de doamna Chotard erau totdeauna cazurile altora. Oare tînărul Bompard putea să se împărtășească fără să creadă în infern ? Domnișoara Dumontel, pe care o vedea la Masa Sfintei Cuminecături, la capela Carmelitelor, nu trăia oare cu un bărbat ? Dacă lucrul ăsta era adevărat, fiind conștientă că era un sacrilegiu, nu trebuia să pună ea oare capăt unui asemenea sacrilegiu ?

Didier era ținut la curent, cu grijă, despre aceste conversații, sau le auzea ecourile. Rînd pe rînd, Fernande îl emoționa, îl interesa, îl tulbura, îl indigna. Avea totdeauna gata o intrigă pentru a interveni în viața altuia, pentru a zădărnici un proiect. Ce să facă ?... Stellamare nu mai înseamnă zgomote, lovituri de ciocan, strigătele de apucată ale Katiei, suferință fizică ; nu, Stellamare însemna supliciu moral. Ce era de preferat ? Oare fluviul care curge în sudul orașului nu rostogolește uneori, în apele-i albastre, trupul unui disperat, al unuia despre care citești în ziare : „Numitul X... trage în mulțime cu o pușcă-mitralieră apoi își curmă zilele... (Trăia într-o singură încăpere cu soția, soacra și cei cinci copii)" ?

Fapt era că în zilele cînd doamna Chotard se ducea la slujba de dimineață, la ora șapte, la Carmelite, la Capucini, la Dominicani, exista cel puțin o ființă sanctificată. Acela era Didier. În astfel de zile, se scula după ea și, stînd în camera comună, în întuneric, fără să

aprindă lumina, privea cum se luminează de ziuă stînd în picioare, la ferestrele care dădeau spre peisajul încremenit.

Bolnav fiind, îi stătea pe inimă să-şi justifice existenţa ca oricare altul. Pentru că era împiedicat să-şi exercite meseria, trebuia să facă multe altele, inclusiv să-şi mătură camera — această ultimă ocupaţie fiind bineînţeles voluntară. Dealtfel nu trebuia să-şi inventeze ocupaţii ; nu trebuia decît să reia firul unor gînduri vechi — ah, gîndurile dinainte de Colonel : adică să găsească o nouă interpretare nepsihanalitică a unor mituri greceşti, să deslușească, într-un eseu de două-trei sute de pagini legăturile veşnic falsificate dintre mistică şi poezie (nu credea în pretenţia scriitorilor de a ajunge la o mistică valabilă, adevărata mistică avînd, după părerea lui, drept rezultat tăcerea). Aceste proiecte erau suficiente pentru a-l ocupa, a-l fortifica şi a-i îngădui, poate prin abuz, să-şi mențină, cel puţin pentru cîtva timp, stima faţă de sine. Didier detesta stagnarea, indiferenţa şi, cum îi spunea una dintre prietenele nepăsătoare dinainte de război, „ataraxia". Era un cuvînt pe care fata trebuie să-l fi auzit de la vreun amant profesor agregat de filozofie. Didier îi răspundea, surîzînd, că ataraxia este un sistem, o izbîndă asupra naturii şi nu înseamnă a te lăsa pradă unei indiferenţe naturale, chiar fermecătoare. Timpurile acelea erau departe, prietena de asemenea, trăia o altă viaţă.

Există gînduri care sînt acţiuni. Avea nevoie de un asemenea gînd, de un gînd care să înalţe inima şi să asigure totodată, i se părea lui, un anumit nivel de viaţă. Pe scurt, ajunsese la momentul în care un autor, avînd nevoie să recitească ceea ce scrisese, este obligat să transcrie pe curat. Avea vreo sută de pagini gata pentru maşina de scris. Avea chiar, şi era un fel de miracol, maşină de scris — un vechi monument de familie pe care niște buni amici se duseseră să i-o fure din dărîmăturile casei distruse. O regăsise în urma unor demersuri care n-ar avea rost de fapt să fie expuse aici. Din păcate, de îndată ce intră în contact cu maşina

de scris, şubrezenia lui ieşi la iveală : după două încercări repetate, îi fu limpede că nu va putea să se mai ocupe cu acest sport tot aşa cum n-ar putea să repare pantofi, să călărească sau să atace trenuri. Venise timpul să se gîndească la Betty.

De cînd se întorsese Betty, Didier, care simţea fragilitatea situaţiei ei, evitase s-o vadă la Stellamare spre a fi scutit de explicaţii fastidioase. Dar după ce asistase la conversaţia care avusese loc între domnişoara Pincherle şi doamna Chotard şi după ce auzise ameninţările proferate de Fernande împotriva liniştii sale, aprecie că se făcuse o fisură în înţelegerea lor şi i se păru că venise momentul să dea lovitura cea mare. Era nerăbdător să o introducă pe moştenitoarea Mondeville-ilor în saloanele şi sub plafoanele cu lambriuri ale doamnei Chotard-Lagréou.

Betty îşi reluase lucrul la notarul ei, cu jumătate de normă. În principiu, lucra dimineaţa, dar maestrul Mativet îşi rezerva dreptul de a o convoca şi după-amiaza, sau de a-i cere ore suplimentare. Ceea ce se dusese să facă la Paris era destul de misterios şi Didier nu ştia nici acum dacă această plecare intrase în categoria misiunilor, sau în aceea a concediilor. Poate că profitase de acest drum ca să cerceteze terenul în vederea unui post mai bun... Didier ştia că nevoia de schimbare era puternică la Betty şi presupunea că drumul acesta intra în categoria activităţilor fatale care polarizează în chip periodic fiinţele vii şi le îndeamnă să migreze. Această credinţă, această supunere la marile chemări ale naturii, era unul din lucrurile care îi plăceau la Betty.

Îi vorbi doamnei Chotard de Betty Mondeville pe un ton senin, ca şi cînd între ei n-ar fi fost niciodată vorba despre ea şi fu hotărîtă o întrevedere. Doamna Chotard ştiu să se comporte. În ciuda mutrei sale puţin înţepate, a aerului autoritar, ea se purtă chiar convenabil. Didier ştiu să îndrepte conversaţia către activitatea domnişoarei Mondeville, şi Betty văzu cum îi cresc acţiunile în faţa doamnei Chotard atunci cînd aceasta află că lucra la

un notar pentru un salariu de mizerie. În ochii săi, Betty făcea astfel dovadă de virtute. S-ar opune oare, doamna Chotard, ca Betty să vină spre a-l ajuta pe Didier, în timpul ei liber ? Didier nu-şi ascundea faptul că adresîndu-i această propunere revoluţionară, făcea o experienţă primejdioasă, fiind ferm hotărît să-şi reia penibila existenţă în pod dacă gazda lui s-ar fi opus intenţiilor sale. Or, împotriva oricăror aşteptări, după ce încruntă o clipă sprîncenele şi începu o mulţime de fraze, Fernande cedă. S-a convenit astfel ca Betty să vină să lucreze cu el cînd va voi — cu condiţia s-o facă în camera lui. Condiţia era neaşteptată. Dacă Betty avea comportări surprinzătoare, acelea ale doamnei Chotard erau şi mai surprinzătoare. Îndărătul impulsurilor sale existau totdeauna motive puternice, de nepătruns, pe care ea ar fi fost cea din urmă în stare să le mărturisească, întrucît erau foarte departe de o experienţă inocentă. Oricare i-ar fi fost hotărîrea, nu era dealtfel nimic de obiectat voinţei doamnei Chotard. Era în casa ei, la urma urmei, şi putea foarte bine să vrea ca Betty să nu fie văzută lucrînd în salonul său. După spusele ei, casa era atît de rău construită ! Tot aşa nu trebuia să fie văzut ziarul *L'Humanité,* sau revista *Esprit,* pe care le citea atunci Didier şi pe care doamna Chotard le făcuse repede să dispară într-o zi cînd preotul Cardon se pregătea să urce la ea.

Didier şi Fernande se culcară în seara aceea foarte mulţumiţi unul de altul. El era surprins de uşurinţa cu care obţinuse cîştig de cauză şi se întreba ce motive să fi avut. Cele pe care le găsea deocamdată erau foarte naive, dar se putea foarte bine ca vizita lui Betty să-i fi părut Fernandei, în lipsa unui preot în anticamera ei, ca o variaţie binevenită. Betty făcuse, e adevărat, un efort şi se arătase mai mult decît amabilă în timpul conversaţiei. Cît despre a se arăta binecrescută, aceasta nu putea să fie o dificultate pentru nimeni într-o casă ca Stellamare.

Fapt este că Fernande, care rămînea rareori indiferentă faţă de o fiinţă omenească, fiind deîndată emo-

ționată într-un fel sau în altul și care dealtfel aplica cu dragă inimă un sechestru pe tot ceea ce i se prezenta, tratînd amicii altora ca pe ai săi, adoptă la început această atitudine față de Betty. O rugă de nenumărate ori să rămînă cu ei la cină, dacă se prezenta ocazia, oferindu-i chiar să o culce acolo seara, atunci cînd zăboveau prea mult în salonașul albastru, în faimoasele fotolii așezate în jurul șemineului. Firea ieșită din comun a doamnei Chotard-Lagréou comporta aparent astfel de scăpări, de naivități extravagante, mulțumită cărora oameni ce se credeau abili se puteau lăuda că au obținut unele compensații față de viața tiranică impusă de Fernande celor din jur. Dar aceste momente de tulburare erau primejdioase căci, chiar dacă nu le simula, doamna Chotard revenea asupra lor cu o viteză fulgerătoare și se arăta cu atît mai nemiloasă, cu cît te deschiseseși mai mult față de ea, sau i te dăruiseși. Parcă n-ar fi făcut altceva decît să ajungă la demonstrația voită, bucuroasă că a pus mîna pe dovada îndelung căutată și obținută prin viclenie.

Cum e firesc să fim împinși către fericire, doamnei Chotard nu-i fusese prea greu să adoarmă neîncrederile, cu atît mai puțin greu cu cît ceilalți credeau că adormiseră propria-i neîncredere. Betty fiind, după cum se știe, în relații mai mult sau mai puțin reci cu pitoreasca ei familie, mai ales cu onorabila sa mătușă, și-a îngăduit extravaganța de a închiria o cămăruță „în oraș", cămăruță pe care o plătea, bineînțeles, din ceea ce îi aducea slujba sa de jumătate de normă la notar. Datorită acestui fapt, nu-i rămînea aproape nimic și, ca atîtea fete sărace, își confecționa singură rochiile, din țesături fragile a căror durată o prelungea în chip miraculos.

Îl rugă de mai multe ori pe Didier să se ducă să vadă camera aceea care se afla la ultimul etaj al unei vile, o cameră minusculă, spunea ea, dar de unde aveai o vedere spre munți. Didier nu se simțise niciodată destul de odihnit pentru a se duce acolo. O făcu totuși, petrecînd alături de Betty o oră liniștită în fața ferestrei care le dăruia întinderea nesfîrșită a cerului. Astfel, ici și colo, se mai găseau camere, dar cu asta nu realizai

o casă şi, în plus, spre a pătrunde în ele, trebuia să dejoci supravegherea proprietarului, sau să profiţi de o absenţă. Cînd reflecta ceva mai mult la lucrul acesta, Didier avea nostalgia unei case cu camere, coridoare şi încăperi inutile, aşa cum era aceea a doamnei Chotard-Lagréou. Or, prin generozitatea excesivă a proprietăresei, această casă se dovedea a fi devenit a sa, ca şi a lui Betty, ca a tuturor persoanelor pe care doamna Chotard le invita să locuiască la ea: după-amiaza, cînd soarele îi încălzea zidurile, Didier îşi simţea inima tresărind de bine şi de recunoştinţă pînă într-atît, încît o uita pe doamna Chotard, sau măcar îşi imagina că era în stare să se înţeleagă, să pactizeze cu ea. Prin natura sa, Fernande era mereu pe drumuri şi nu-şi folosea, de fapt, cîtuşi de puţin propria locuinţă. Uneori i se întîmpla să viseze că ea plecase pentru cîteva zile şi-i lăsase apartamentul, îngăduindu-i să-l folosească cum i-ar conveni. De mai multe ori îi sugerase chiar ea această eventualitate, ca şi cînd se complăcea în perversitatea de a-i deschide perspective îmbietoare, ori ar fi căutat să-l compromită. Se purta asemenea unei femei care te lasă să înţelegi că ar fi posibile unele aranjamente cu ea, apoi în momentul cînd începi să te lansezi, te ia de sus, ori izbucneşte în rîs. Astfel, în fiecare clipă, doamna Chotard propunea faţă de el, faţă de Betty, tot felul de lucruri, numai pentru a-i face să sufere şi a le demonstra dependenţa. Didier nu se mira, căci puţine lucruri îl mai puteau mira pe lume dacă nu-l mirase faptul că, după ce muncise cinstit pentru a trăi, ajunsese fără o lăscaie, fără casă, şi ar fi fost respins de către societate dacă n-ar fi avut parte de bunăvoinţa doamnei Chotard-Lagréou.

La doamna Chotard veneau tot felul de oameni, unii obişnuiţi ai casei, alţii nu, şi uneori se aduna un număr destul de mare de persoane. Didier nu-i vedea totdeauna, dar într-o oarecare măsură, doamna Chotard ţinea la prezenţa lui ca la un ornament de salon şi îi plăcea să-l aibă la îndemînă atunci cînd îşi primea invitaţii.

Dealtfel se întîmpla rareori ca aceste reuniuni, la care aproape că îl obliga să-şi facă apariţia, — asta depindea de dispoziţia ei —, să nu fie urmate de comentarii jignitoare, bineînţeles, la adresa lui.

Printre oamenii pe care începu dintr-o dată să-i invite cu frenezie, făcîndu-i să devină în curînd obişnuiţii de seară, apoi de la ora două, se număra domnul Carducci, un bătrîn constructor de viori orb, care venea însoţit de una sau două din cele trei fiice ale sale, toate avînd nişte ochi minunaţi. Domnul Carducci, pe care nenorocirile vremurilor îl aduseseră la Irube, nu reuşise în cariera de compozitor, dar cunoştea în schimb foarte temeinic teoria muzicii dodecafonice şi multe altele. Spiritul său de latin, versat în toate subtilităţile, punea stăpînire cu dezinvoltură pe indiferent ce problemă şi nu ţi-o mai restituia decît după ce-o demontase bucată cu bucată, cu o promptitudine în elocinţă care întrecea orice aşteptare. Era un spectacol vrednic de văzut : capul său aproape maiestuos, alături de fiicele lui care aveau toate picioare lungi şi frunţi strălucitoare, încununate de un păr înflăcărat, o scenă de o extraordinară vigoare.

Spectacolul acesta, ca şi limbuţia amabilă a domnului Carducci, îl uluia pe Didier care, în mijlocul unei conversaţii, cădea brusc în prelungi visări. Şi atunci, cînd abia apucase să vadă familia Carducci de patru sau cinci ori, doamna Chotard îl acuză de-a dreptul că o privea prea mult pe Paula. Didier, buimăcit, îi răspunse că nici măcar nu ştia care dintre ele era, că le confunda mereu numele şi că, dealtfel, nici nu le ştiuse vreodată. La care Fernande, foarte posomorîtă, ajunse pînă acolo încît să pretindă că flirta cu ea.

— Cum ? spuse el, sufocat. Ce numiţi dumneavoastră a flirta ?

Ea veni să se aşeze într-un fotoliu apropiat de-al lui, pe care îl apropie şi mai mult, sprijinindu-şi călcîiul în covor. Începu să se agite din ce în ce mai mult, cu priviri îngrijorate şi cu obrazul cuprins de mînie, sumbru. Verigheta de aur strălucea trist pe degetul ei

şi Didier nu se putea împiedica de a-i urmări mişcarea mîinilor robuste pe care le freca una de alta, cuprinsă parcă de un fel de turbare. Cînd priveai aceste mîini, îţi trecea prin minte gîndul că doamna Chotard renunţase, voluntar sau nu, la o bună parte din ea însăşi.

— Vreau să spun... reluă ea. Aveţi un fel de a vă comporta... priviri...

Didier protestă cu însufleţire.

— Priviri ?

Închise o clipă ochii şi revăzu în faţa lui ochii mari, luminoşi, gri-albăstrui, puţin persani, răspîndind o lumină vie, atrăgătoare : un lac frumos. Deci ochii aceia îi aparţineau Paulei. O află prin intermediul doamnei Chotard.

— Da... priviri....

Obrazul Fernandei se contractă.

— Priviri... reluă ea cu violenţă... Nu ştiam că se poate privi astfel, cu acest....

Nu găsea cuvintele, dar ceva respingător, atroce, se zugrăvi pe figura ei, păru că se răspîndeşte în întregul ei trup. Didier făcu un efort spre a-şi păstra calmul. Îi era ruşine pentru ea, dar nu era destul să-i fie ruşine, ar fi vrut să o împiedice de a vorbi, să-i închidă gura.

— Nu înţeleg, spuse el. Niciodată n-am...

Dar îi fu imposibil să continue. Se ridică, trecu prin spatele fotoliului Fernandei, întorcînd capul şi reveni în camera lui. I se părea că nu va putea s-o revadă niciodată pe Paula în prezenţa doamnei Chotard.

Prin intermediul librăriei sale, doamna Chotard era în relaţii cu intelectualii oraşului, mai ales profesori, ce cuprindeau o proporţie însemnată de domnişoare. Una sau două dintre ele ar fi putut deveni acceptabile dacă li s-ar fi dat cîteva sfaturi bune, dar celelalte te făceau să te gîndeşti cu tristeţe la tineretul care le era dat pe mînă. Doamna Chotard se infiltra mult, aşa cum ştim, în mediile ecleziastice şi nici un om al bisericii,

cu oarecare merit, nu trecea prin Irube fără ca ea să nu încerce a stabili un contact cu el. Astfel reuși să atragă într-o zi, printre alți vizitatori, un benedictin, venit pentru o conferință și care, drept răspuns la întrebările puse, vorbi mult și frumos. Didier rămase tăcut și ascultă : ar fi dorit să-l reîntîlnească pe omul acesta, dar n-ar fi putut niciodată să ia hotărîrea de a-i face această propunere de față cu doamna Chotard.

La sfîrșitul întîlnirii în care se dezbătură — de data aceasta cu competență unele probleme privitoare la Noul Testament, Fernande veni să-l caute în camera sa, se trînti pe patul lui, așa cum făcea de obicei și îi ceru părerea despre persoanele pe care le văzuse.

— Mi-a plăcut mult acest benedictin, spuse Didier cu precauție. M-au interesat foarte mult reflecțiile pe care le-a făcut.

— Ați fost atent, zise ea cu aerul extaziat pe care îl lua în aceste cazuri, ce-a spus în legătură cu modul în care Isus vorbește despre Tatăl Său în diferite evangheliі ?... El spune „Tatăl Meu" sau „Tatăl vostru". Și niciodată „Tatăl nostru", decît într-un model de rugăciune pe care o lasă discipolilor săi. Nu vrea să se facă confuzii. Nu e oare un mod delicat de a-și afirma divinitatea ?...

— Cred că aveți dreptate, spuse Didier. La drept vorbind, ceea ce aș fi dorit să aflu...

— Ce anume ?

— E genul de legătură care există, după părerea lui, între Isus și Tatăl Său. Cine este acest Tată ?... Cum Îl concepe El ?...

— Dacă ați putea afla asta, ați fi Dumnezeu, spuse Fernande. În ceea ce o privea, era în chip cu totul evident resemnată să nu o știe niciodată.

— Într-adevăr, iată ceea ce aș dori să știu, zise el. Mi se pare că toate astea sînt foarte mult viciate de antropomorfism.

În această privință, doamna Chotard nu admite cu ușurință contradicția. Obrazul ei devine dur, se ridică, face o mișcare către ușă, o deschide, revine.

— Aș dori foarte mult să-l revăd pe omul acesta, spuse în sfîrșit Didier, pentru a repara efectul dezastruos al reflecției sale. Părea serios. Deseori am poftă de o conversație care... Dar sînt timid cu preoții... nu știu niciodată cum să-i abordez. Mi se par... ființe artificiale, puțin cam aparte, înțelegeți ?... Or, cu acesta am impresia că aș putea să stau de vorbă. Nu cumva...

Fernande explodează ; Didier îi furnizase arma pentru a-l lovi.

— Bietul meu copil, cu siguranță că n-are nimic să-ți spună.

— Dar eu sînt cel care... spuse Didier surprins. Și mai întîi ce știți dumneavoastră ?

— Mi-a spus-o el.

Didier sări în sus.

— Cum ? I-ați vorbit de mine ?

— De ce nu ? El a citit cartea dumitale, *Aspecte ale cunoașterii*. Mi-a spus că avînd un asemenea mod de a gîndi, nu poți decît să bați pasul pe loc, nu să înaintezi.

Didier nu putea să-și rețină *emoția* puternică ; acest cuvînt al doamnei Chotard îl sufoca.

— E imposibil !... strigă el. E imposibil să vă fi spus un astfel de lucru.

— Te asigur.

Didier nu credea. I se părea de necrezut ca un preot să-i fi vorbit în acești termeni. Sau, dacă o făcuse, da, desigur, cuvintele lui trebuie să fi sunat altfel. Tot ce trecea prin gura doamnei Chotard căpăta o violență, chiar o virulență, care făcea rău. Trebuia oare să insiste ? Chiar dacă Fernande nu mințea atunci cînd reproducea cuvintele cuiva, *tonul* pe care-l folosea era minciună.

— Și... Și dumneavoastră n-ați răspuns nimic ?

— În ce sens ?... Păi sînt întru totul de părerea lui !... Dumnezeule, adăugă ea, n-aș fi crezut că acest lucru îți va produce o asemenea emoție !...

Și dispăru, satisfăcută că îl tulburase. El regretă că a întrebat-o, dar mai ales că a lăsat să i se trădeze emoția. În sinea lui, admise că Fernande nu inventase totul, că Părintele ar fi putut spune ceva asemănător, dar

se gîndi că discuţia lor ar fi fost cu totul alta dacă nu şi-ar fi mărturisit stima pentru omul bisericii. Doamnei Chotard nu-i făcea plăcere ca în jurul ei oamenii să se simpatizeze.

Didier simţise un adevărat val de interes pentru ideile expuse de acest călugăr şi un adevărat curent de simpatie pentru persoana sa. Să fi existat oare mulţi clerici de felul acesta ? Întrebarea poate să dovedească în ce măsură îl părăsise lumea. (Ce aştepta oare ca să se ducă să-l vadă pe Lambert ?) Ascultîndu-l pe omul acesta i se păruse că el ar fi putut să fie mijlocitorul unei împăcări, ocazia unei explicaţii, a unei clarificări, o clipă serioasă, importantă în viaţa sa, la care doamna Chotard răspunse : „Vanitate ! Naturi ca a dumitale sînt făcute să bată pasul pe loc, fără a avansa. *El* mi-a spus-o". Doamna Chotard deţinea cheile cerului şi poseda graţia divină. Ea singură reprezenta în Irube biserica catolică, sau cel puţin făcea totul ca să se creadă astfel, iar puterea sa de convingere era atît de mare, încît un suflet simplu putea să se lase păcălit. Nu există decît spirite superioare, suflete încrezătoare în ele însele. Doamna Chotard era un suflet tare ; ceilalţi nu aveau decît să se frîngă, izbindu-se de ea. Dar nu s-ar putea oare să existe şi alte explicaţii ale atitudinii Fernandei ? În legătură cu mizeria oraşelor, benedictinul lăsase să se întrevadă simpatia sa pentru oamenii pe care doamna Chotard îi socotea bucuros nişte lepădături, precum şi interesul nutrit faţă de mişcarea preoţilor muncitori. A mers pînă acolo încît a dat amănunte privind condiţiile de viaţă în unele medii. Desigur, lucrul acesta i se păruse prea oribil doamnei Chotard pentru a-l putea asculta : cu gesturi foarte expresive, îl implorase să nu continue, pretextînd că abia mîncaseră. Nu dorea, bineînţeles, ca Didier, şi aşa eretic, să aibă legături mai susţinute cu un alt eretic, iată cum gîndea ea. Totuşi Didier nu consimţi să creadă că acest călugăr era un panglicar ca atîţia alţii, nici un profesor, aşa cum văzuse şi auzise pe mulţi alţii. Dacă era adevărat că

alarmase episcopia (opiniile care circulau în Stellamare erau doar o imagine a opiniilor acesteia), faptul era mai curînd liniştitor pentru el. În orice caz, Didier resimţi în mod incontestabil acel impuls afectiv, acea chemare către un alt spirit, şi totodată îşi dădea seama că le pierduse. Chiar dacă doamna Chotard ar fi minţit, el era în aşa fel construit, încît rămînea cu o teamă, cu o îndoială şi nimic nu-i mai putea restabili în întregime încrederea. N-ar fi putut niciodată să dorească a-l căuta pe acest călugăr căruia, în ajun, fusese gata să i se deschidă, tot astfel cum n-ar fi putut să o vadă pe Paula. Desigur, asta însemna să-i dea multă importanţă doamnei Chotard. Dar în singurătatea plină de piedici în care trăia, ea reprezenta societatea cu toată opacitatea sa, cu influenţele sale, cu reţeaua sa de relaţii burgheze. Didier îndura nu numai povara ostilităţii, ci şi pe aceea a filantropiei ei. Şi pentru că el crezuse în această filantropie, ba mai mult, în prietenie, de atunci încolo, cel puţin pentru cîtva timp, nu făcu decît să simtă întruna bariera pe care voinţa Fernandei Chotard avea pretenţia s-o ridice între oameni şi el, precum şi aceea, mai ciudată, mai de temut, pe care voia s-o ridice între religie şi el. Poate că aceste conversaţii aveau să-i lipsească mereu. Ei bine, îşi spuse Didier dintr-o dată, dornic de a o scoate şi mai vinovată, n-are decît să se explice cu Dumnezeul în secretele căruia se află, care este, aşa cum o spune cu plăcere, „invitatul său permanent la Stellamare“ — casa în care toţi sînt trataţi la fel, ca într-un azil de noapte.

Nimic nu era cu adevărat grav pentru doamna Chotard în afară de raporturile fizice dintre bărbat şi femeie, etern şi unic obiect al blestemului, unică grijă a lui Dumnezeu — cel care nu este invitat la Stellamare. Spaima, suferinţele aproapelui, care nu intrau în acest cadru, însemnau pentru ea o taină închisă pe vecie. Nega existenţa a tot ceea ce nu cunoştea prin experienţă. Toate acestea o făceau să reţină doar faptul că avea astfel o influenţă în plus asupra lui Didier. Aşa

încît reveni asupra subiectului chiar a doua zi, cu o vervă răutăcioasă. El o opri cu un gest și îi spuse :

— Fernande, semnalîndu-mi unele defecte ale gîndirii mele, așa cum ai binevoit să procedezi ieri, ai putea să-mi faci un serviciu și eu aș putea să-ți fiu recunoscător. Dar să ți-o spun oare ? Nu simt în dumneata ceea ce se numește dorința de a-i lumina pe prieteni prin critică. Incontestabil, îți place să faci servicii și știi să faci mari servicii. Înfăptuiești ceea ce n-ar înfăptui nimeni și o faci cu bucurie. Există ceva care strălucește în ochii dumitale întunecați : există în dumneata o vivacitate care își caută mereu o ieșire, dar care rănește. Știi oare că și spiritele au nevoie cîteodată să li se acorde milă, să li se vină în ajutor ? Consider prezența mea aici drept un mare semn de prietenie, de încredere, din partea dumitale. Ești oare în stare să extinzi această prietenie și mai mult, vreau să spun în alte domenii, decît acela al confortului cel mai material ?...

Didier nu-i vorbise niciodată astfel, atît de deschis, cu atîta efuziune și spera că ea va fi surprinsă, înduioșată, așa cum era el însuși ; spera că va observa prietenia, ofranda pe care i-o dăruia în schimbul loviturilor ei. Dar, pronunțînd aceste cuvinte, Didier descoperi în Fernande o rană a spiritului ; lovise prea exact pentru ca ea să poată răspunde dintr-odată. Această nevoie, aproape constantă, de a domina, de a-l zdrobi pe „celălalt", era într-adevăr trăsătura esențială a naturii ei și singurul lucru capabil să-i dea satisfacții comparabile cu acelea ale voluptății, fără ca totuși să o arunce în păcat. Cînd te gîndeai că demonstrîndu-și ostentativ virtutea, doamna Chotard îndepărtase toate oglinzile din casă (se folosea de oglinzi de buzunar, care erau mereu sparte și zăceau în fundul poșetei, sau pe polița șemineului) ; cînd îți aduceai aminte că nu pierdea nici o ocazie de a-și bate joc de înfățișarea oamenilor, chiar dacă era vorba de propria ei înfățișare, înțelegeai pînă unde putea să ducă nebunia sa și ce preț aveau pentru ea aceste bucurii pe care și le refuza ; înțelegeai cum,

condamnîndu-le întruna, ca le acorda importanţă, era chinuită în continuare de ele. Părea că această repulsie, pe care n-o putea înfrînge, se afla la originea unui permanent resentiment, a unei nevoi surde de răzbunare. Dar a o constata nu era o satisfacţie, şi cu atît mai puţin o consolare. Degeaba cunoşti lupul şi nu-i porţi pică pentru că se serveşte de colţii săi, dacă destinul vrea să trăieşti în tovărăşia lui, înseamnă că duci o viaţă primejdioasă.

Lucru de necrezut într-o asemenea împrejurare, Didier avu impresia — poate pe nedrept — că distinge vanitate în răspunsul ei.

— Într-adevăr, mă uimeşti, spuse ea, renunţînd de data asta la toate tertipurile obişnuite. Sînt înspăimîntată... N-aş fi crezut să am o asemenea putere asupra dumitale...

Probabil că nu era ceea ce voia să spună ; poate că, în bucuria de a o mărturisi, exista altceva decît ceea ce bănuia Didier. Emoţia propriilor sale cuvinte o tulbură, făcu mai multe mişcări dezordonate şi avu nevoie de o clipă pînă să sesizeze că aceste cuvinte nu răspundeau cîtuşi de puţin întrebării puse. Îi făcu lui Didier promisiuni mari, se declară impresionată de încrederea lui şi gata să-şi extindă prietenia, afecţiunea, în toate domeniile pe care le-ar dori. Şi în această privinţă era furată de uşurinţa de a se exprima şi, în acelaşi timp, de dorinţa ascunsă de a se compromite şi de a-şi compromite interlocutorul. Din păcate, cu cît vorbea mai mult, cu atît Didier se afunda în greşeala lui în aşa măsură, încît nu mai înţelegea ce-i spune. Singura frază care supravieţuia era fraza iniţială, fraza aceea care, aşa cum se întîmplă totdeauna, falsifica întru totul situaţia şi mina terenul pe care ar fi vrut să se stabilească înţelegerea lor. Era ispitit să-i răspundă. Dar n-ar fi trebuit să-ţi doreşti nimic mai puţin decît să-i demonstrezi Fernandei că gîndeşte rău. Căci începea să ţească îndată intrigi îndelungate şi migăloase, cu scopul de a dezlănţui asupra ta uragane ce te-ar face să te căieşti din plin de răul pe care ar fi putut să ţi-l facă.

Rezultatul fu că, în ceea ce o privea, îl găsi pe Didier, pentru tot restul zilei, „bizar" și îi atribui chiar o oarecare instabilitate.

Didier nu suporta ușor să rămînă sub impresia unei decepții. Întîlnirea cu Domcazaux redeschise în el unele dorințe. Voia să elimine bariera pe care doamna Chotard dorea s-o ridice între el și preoții ce o frecventau, barieră pe care Fernande o ridicase și între el și divinitate. Interesul trezit de persoana acestui prelat se revărsa și asupra altora. Doamna Chotard adăugase de altfel : dacă vreți neapărat să vedeți un preot, de ce să vă jenați ? Sînt destui în Irube. Bănuiesc că nu-i cereți pe măsură.

A vrut s-o creadă pe cuvînt : să se adreseze primului venit ar însemna să comită într-adevăr un act de umilință, fapt care ar fi avut cel puțin această valoare. Și pentru că omul pe care l-ar fi ales îi scăpa cu totul, — atunci cînd îi ceruse doamnei Chotard adresa lui, ea îi răspunsese, fie că era adevărat sau nu, că acesta urma să plece imediat în Africa de Nord —, Didier se hotărî să facă experiența cu „primul venit". Primul venit se dovedi a fi, în chip foarte firesc, abatele Singler, pe care îl cunoștea puțin și îl vedea uneori la Stellamare, preot la Carmelite și profesor de filozofie, sau cum se spunea, director la Seminarul cel Mare. Acesta era totuși un fel de intelectual ; exact contrariul a ceea ce-ți trebuie — așa cum afirma totdeauna Fernande, căreia nu-i plăceau prea mult conversațiile lui Didier cu oamenii primiți în salonul său. Preotul acesta, nu lipsit de cultură, era pe de altă parte foarte apreciat la Episcopie, care — după spusele doamnei Chotard — se gîndea să-i încredințeze sarcini deosebite, importante, asupra cărora plutea cel mai mare mister.

Abatele Singler, pe care se duse să-l vadă la Seminar fără știința gazdei lui, îl pofti în modul cel mai natural în camera sa, aflată într-o aripă a clădirii aproape sub acoperiș. Abatele îl rugă să-l scuze cîteva minute și Didier rămase singur în fața ferestrelor strălucitoare

prin care pătrundea întreaga limpezime a cerului. Sentimentele lui se preschimbară într-o clipă : temerile se topiră şi fu fericit că îl alesese pe abatele Singler. În atmosfera în care trăia, în partea de sus a oraşului, înconjurat de arbori şi cărţi, în decorul simplu şi binefăcător, abatele i se păru un alter ego al său. Încercă deodată un fel de nostalgie după o viaţă castă, consacrată în întregime slujirii spiritului. Jos, un rond de salvie înflăcărată ce înflorise în jurul statuii Fecioarei, iar mai departe, dincolo de şirul de tise, terenul ce cobora în pantă lină către oraş, unde se zăreau cele două turle ascuţite ale catedralei, pe fundalul liniştitor al colinelor.

Cînd abatele reveni în încăpere — îşi schimbase pantofii cu papuci — Didier se simţi eliberat de frămîntări : farmecul locurilor îşi spusese cuvîntul şi el semăna, într-un chip oarecum ridicol, cu bolnavul ale cărui dureri dispar în pragul cabinetului de consultaţii.

— Dacă aş trăi într-un loc ca acesta, se lansă el, cred că totul s-ar aranja. Venisem să vă vorbesc de unele dificultăţi care îmi vin în minte. Aflîndu-mă aici, vă rog să mă iertaţi, mă întreb dacă dificultăţile mele nu sînt doar necazuri legate de locuinţă.

Abatele surîse larg : cunoştea el genul ăsta de oameni. Didier făcea parte dintr-o categorie liniştitoare. Îşi deschise un pachet de tutun Caporal, îşi umplu pipa şi îndărătul fumului, ochii i se încreţiră într-o expresie maliţioasă.

— Înţeleg, înţeleg, spuse el, după o clipă, cu o bonomie cam greoaie, aveţi puţin tendinţa de a vă considera buricul pămîntului.

Vorbea cu accentul acela din Pirineii de Jos care făcea ca lumea să devină „lumme" şi nu contribuia deloc să te facă să iei un om în serios.

— Poate că unul dintre numeroasele inconveniente ale suferinţei, spuse Didier, este acela care ne obligă să ne concentrăm atenţia asupra noastră.

— Suferinţa ! spuse abatele cu accentul său caracteristic. O vorbă foarte mare. Aş, aş, suferim totdeauna mai puţin decît avem impresia. Suferinţa este o concepţie a spiritului. De cele mai multe ori nu suferim, ci

ne lăudăm că suferim. Suferința este și ea o formă a orgoliului nostru.

La o distanță de mulți ani, Didier regăsea deodată atmosfera colegiului religios în care fusese crescut, unde toate păcatele căpătau forma orgoliului, se transformau, din comoditate (și din decență) în păcate ale orgoliului. Îndoiala ? Orgoliu. Suferința ? Orgoliu... Continuă totuși, chemînd în ajutor rezervele sale de bunăvoință, dar simțind chiar de la primele cuvinte că discuția era încheiată, că nu va ajunge să se facă înțeles.

— Aș vrea să-mi explicați de ce sufăr, spuse el, ce înseamnă acest destin care mă face să fiu înconjurat de obstacole și piedici, iar exercitarea libertății mele să se lovească pretutindeni de ziduri. Un destin care mă face să nu mă simt liber aproape niciodată. Vedeți, nu sînt făcut pentru încercări. Nu-l simt pe Dumnezeu cu adevărat decît în bucurie. Spuneți că încercarea te apropie de Dumnezeu, ceea ce înseamnă o modalitate de a-l justifica ; dar pe mine, ea mă îndepărtează de el. Probabil că sînt un caz disperat. Mă simt un inoportun aici, căci sînt un tip căruia nu i se aplică lozincile sau laitmotivele dumneavoastră. Trebuie să găsiți altceva, să confecționați ceva pe măsură ! La originea tuturor necazurilor mele, a situației în care mă găsesc, a umilințelor mele actuale, se află desigur boala. Boala mă însoțește de ani de zile. Ei bine, nu mă pot obișnui. Înțeleg prea bine — cu timpul, din ce în ce mai bine — de care activități mă lipsește. Or, vă întreb eu, ce să însemne oare acest fel de blestem ? Are vreun sens ? Și cum să-l integrez în mărunta mea viață ? E oare pedeapsa unor greșeli necunoscute ? E ceea ce numiți o „încercare" ? Și dacă nu e nici una, nici alta, nu este oare pur și simplu o absurditate, o contingență ? Să fim oare pradă forțelor oarbe ale universului ? Nu sîntem doar o înșiruire de hazarduri corectate și — mai mult sau mai puțin — înfrînte de propria noastră voință ?

În realitate, Didier își închipuia că spune toate astea, dar nu le spunea, sau le spunea rău. Totul era clar în

mintea lui atunci cînd se închipuia stînd de vorbă cu un preot (nu neapărat acesta), dar totul devenea o pretenţioasă confuzie atunci cînd se afla aici, aşezat pe scaunul de paie, în camera închisă cu grijă, în care fumul pipei se răsucea în rotocoale. În loc să-l asculte el pe preot, aşa cum îşi imaginase, Didier era acela care vorbea, dădea explicaţii, făcea pe profesorul.

— Înţelegeţi, spunea el, pentru mine totul se rezumă la o situaţie şi situaţia aceasta se dovedeşte deseori intolerabilă. Mă tem că viaţa mea nu este la înălţimea exigenţelor mele, că nu mai sînt în stare să mă ridic deasupra nenorocirilor mele. E o primejdie pentru mine. Mă simt capabil să...

— Înţeleg, înţeleg, spuse abatele. Aveţi defectul de a complica totul. Trebuie să fim mai simpli. Vorbiţi de exigenţele dumneavoastră ? Ce sînt acelea ? Aveţi grijă, prietene : reveniţi la ceea ce a fost adevărata greşeală a strămoşilor noştri : orgoliul, iarăşi şi iarăşi orgoliul.

— Cînd întîlniţi puţină mîndrie, protestă Didier, numiţi lucrul acesta orgoliu şi vi se pare că aţi rezolvat problema.

Vorbise calm, cu blîndeţe, în aşa fel încît era imposibil să te simţi jignit.

— Apreciez această sinceritate, spuse abatele, jovial. Îmi place să ştiu cu cine am de-a face. Dar căutaţi bine : treceţi-vă repede viaţa în revistă : veţi vedea că toate acţiunile dumneavoastră ajung la orgoliu, sau pornesc de la el. Ei bine, un sfat ; lepădaţi-vă. Vreau să spun : nu doriţi mai mult decît puteţi. Fixaţi-vă scopuri pe care puteţi să le atingeţi. Acceptaţi-vă aşa cum sînteţi.

— Tocmai asta e ceea ce nu pot să fac, domnule abate. A te accepta, a fi mulţumit de sine, vedeţi...

— Aş, aş, aş ! îl întrerupse abatele. Fiţi atunci un bun fariseu, aşa cum este toată lumea ! Şi nu vă lăsaţi dus, ce Dumnezeu ! În rest, încercaţi să vă amintiţi că există taine sfinte, pentru numele lui Dumnezeu ! Şi totul se va aranja.

„Totul se va aranja"... Abatele Singler îi mai spusese : „totul se aranjează", atunci cînd i-a vorbit de Betty acolo, la meterezele de la Irube. Avea un optimism de

neclintit — cam dezgustător. Cum izbutea oare ? Credea într-adevăr ce spune, sau renunțase să gîndească cu propria lui minte ?

— Da, rutina, spuse Didier. Pe asta contați, nu-i așa ? Nu-ți duci viața totdeauna la regiment, nici...

— Tocmai asta-i regretabil, spuse abatele, la fel de jovial. Dar, îngăduiți-mi încă un sfat : mărturisiți-vă primului venit — mă înțelegeți ? Primului venit : și să vedeți atunci. Duceți-vă așadar la Capucini, sînt acolo cîțiva bătrîni cumsecade, cu barba căruntă. Veți vedea, asta va rezolva problema.

— Da, spuse Didier. Mă vor sfătui să recit trei Pater și trei Ave.

— O, cum o spuneți ! exclamă abatele, sincer surprins de atîta încăpățînare și, de data asta, puțin amărît. Haide, mărturisiți, nu-i iubiți pe preoți.

— Nu înțeleg ce-mi cereți, spuse Didier și mai surprins. Ceea ce voiam să vă spun este faptul că ultima oară cînd m-am spovedit astfel — și nu vă ascund că lucrul acesta s-a întîmplat de mult — n-am simțit că eram beneficiarul unei taine.

— Stați puțin ! La ce vă așteptați ? spuse abatele. S-o vedeți pe Sfînta Fecioară ?

— Să știu că primeam... Să simt ceea ce numiți dumneavoastră grația divină. N-am simțit grația divină, n-am simțit-o niciodată, cel puțin nu în momentele acelea, în legătură cu actele acelea. Mă credeți că atunci cînd trec pe lîngă un confesional, prin fața acelor bătrîne îngenuncheate...

— Ah, ah, ah, cu ele ar trebui să încercați a semăna, spuse abatele. Ceea ce vă lipsește, credeți-mă, este credința simplă, naivă, credința cărbunarului. Asta e frumoasă ! E credința acelor ființe pe care le disprețuiți. Restul, întrebările dumneavoastră, micile dumneavoastră probleme : orgoliu. Să crezi cu ochii închiși, iată ce trebuie. Ce simplu devine atunci totul !...

— Să crezi pentru că e absurd ? murmură Didier. Da, știu. E răspunsul la orice întrebare. Dar recunoașteți că dacă există credințe ca ale cărbunarului, sînt oameni la

care se manifestă fenomenul contrar : lipsa de credință, neîncrederea, incredulitatea cărbunarului. Imaginați-vă o clipă că eu sînt unul dintre aceia. M-ați mai trimite la capucinul dumneavoastră ?

Abatele nu era pregătit pentru acest atac. Pînă atunci, argumentul cu cărbunarul era valabil pentru toate împrejurările. Nu și-l imaginase niciodată pe cărbunar altfel decît învins, iluminat de certitudinea triumfătoare a existenței lui Dumnezeu. Dealtfel, nu există atei, lucrul este binecunoscut și acesta trebuie să fie de asemenea unul dintre subiectele sale de discuție. Ezită totuși înainte de a-l aborda. Cît dură această clipă de liniște, Didier și-l imagină disperat și veni cu generozitate în ajutorul lui.

— Și totuși, dumneavoastră predați, cred, la orele dumneavoastră chiar între pereții aceștia, despre un Dumnezeu rațional. Cred că apologia dumneavoastră nu se oprește la absurd, pentru că sînt multe lucruri absurde în lume care nu sînt Dumnezeu. Cînd eram un puști, spuse el cu un surîs destul de trist, mi se predau dovezile existenței lui Dumnezeu ; îmi amintesc că erau șapte...

— Există, bineînțeles, mult mai multe, spuse abatele foarte grav.

— La drept vorbind, una singură mi-ar ajunge, spuse Didier modest.

— Vedeți bine, zise abatele enervîndu-se și bătînd cu pipa în masă, alături de scrumiera plină vîrf de ghemotoace negricioase, într-o harababură de hîrtii prăfuite. Vedeți bine, raționați tot timpul. Raționați asupra tuturor lucrurilor. Raționați prea mult !

— În copilăria mea, reluă Didier. Nu e prea mult de-atunci. Oare ceea ce era valabil în copilăria mea, nu mai este și acum ? Oare lucrurile astea se schimbă chiar atît de repede ?

— Biserica este o persoană vie, spuse abatele. Ea trăiește, deci se adaptează. Lumea se schimbă, deci biserica se adaptează lumii... Biserica nu refuză niciodată dialogul...

— Aș dori-o din inimă. Dar atunci, ce caută aici credința dumneavoastră de cărbunar ? De vreme ce cărbunarul are nevoie de ceva care nu se schimbă. El nu înțelege subtilitățile evoluției. Bunul lui Dumnezeu trebuie să rămînă același, de la naștere pînă la moarte. El nu poate să-l iubească pe bunul Dumnezeu în chip dialectic...

Cum de ajunseseră la această discuție ? Didier știa că nu vor ajunge la nici un rezultat. Își făcuse totdeauna scrupule atunci cînd era vorba să-și desfășoare ideile față de preoți : pentru el, ideile aveau o asemenea forță, încît i se părea că erau în stare să-i facă să-și piardă credința. Motivele credinței lor, sau felul lor de a crede, erau în general atît de șubrede, faptele cărora ei le acordau importanță erau atît de nesigure, morala lor atît de superficială, încît i s-ar fi părut de prost gust să împingă prea departe conversația pe această temă. Trebuie să recunoaștem că nu fusese niciodată încurajat să o facă. De data aceasta, ca și în alte dăți, Didier știa că s-ar lovi de ceva inacceptabil. Demnitatea vieții, a conduitei, curajul intelectual erau, la urma urmei, cele mai frumoase dovezi pe care un om le putea oferi despre forța și valoarea convingerilor sale și, în consecință, despre existența lui Dumnezeu. Credința cărbunarului ? Da, la cărbunari. Altfel...

— Haideți ! spuse abatele ridicîndu-se, nu vă complicați viața. Dumnezeu îi va recunoaște pe ai săi.

Poate că abatele nu se sculase decît spre a se dezmorți dar Didier luă lucrul acesta drept o concediere și se ridică la rîndul său.

— Da, e o expresie frumoasă. E regretabil că, așa cum știți, ea a marcat unul dintre cele mai reușite masacre din evul mediu. (Ucideți, dragii mei prieteni, ucideți ! Dumnezeu îi va recunoaște pe ai săi !... Să nu ne pierdem timpul făcînd distincții !)

Abatele își însoți musafirul pe scară avînd mereu aerul că prelungește discuția, puțin la întîmplare. Vorba îi era sinceră, puțin aspră și puțin grosolană, iar Didier avea impresia că e bătut pe spate voinicește și că revede

un camarad dintr-o fostă echipă de fotbal. Vechile trepte de lemn, tocite de generații de tineri în sutană, scîrțîiau plăcut sub pașii lor. Aici nu puteai lua nimic prea în tragic. În rest, Didier simți limpede, din unele cuvinte, că abatele Singler îl considera aproape ca pe un vagabond, ca pe un nomad.

— Ceea ce trebuie în viață, spuse abatele, e să ai răspunderi. Iată ce-ți îngăduie să scapi de întrebările superficiale, de falsele probleme. La drept vorbind, știți, activitatea spirituală... Ah, îi invidiez pe muncitorii manuali, asta-i ! Iată ce ne lipsește cel mai mult nouă ăstora (și Didier înțelegea că el spunea „noi" din diplomație). Ar exista dealtfel un remediu la toate : să vă fixați...

Didier își închipui că va începe, întocmai ca doamna Chotard, să-i pomenească de căsătorie. Dar era vorba de altceva.

— Prea ni s-a împuiat capul cu unele doctrine pe care le consider nefaste.

Ajunseră încetul cu încetul pe un palier. Abatele rosti cu tărie :

— Omul este făcut pentru a poseda. Nu poți să te derobezi. Oricîte discursuri nu fac cît un petic de pămînt. Condiția dumneavoastră metafizică ?... Haide, haide, haide ! Făceți-vă proprietar, ca toată lumea !... și îi strivi mîna într-a lui.

Nu se putea ca doamna Chotard să o fi invitat pe Betty la Stellamare, fără vreun motiv, sau cel puțin să-i îngăduie să vină de cîte ori voia. Didier o decepționase în chip vizibil : Fernande nu avea influență asupra lui, nu-i aflase încă punctul slab. Încercase, e adevărat, cu Paula Carducci, care avea libertate de acțiune, căci dădea lecții de engleză în oraș. Dar nici asta nu-i reușise ; nu izbutise decît să-l supere pe Didier — și nici măcar atît de mult cît își închipuise. Tăbărî asupra lui Betty.

Avea sentimentul că se arătase liberală, nu fără un scop, autorizînd ședințele de lucru cu Betty. Or, în zadar revenise din oraș la orice oră și dăduse buzna, fără să

se anunţe, în camera lui Didier, nu surprinsese niciodată între ei nici cel mai mic gest, cea mai neînsemnată atitudine echivocă. Şi asta nu din cauză că Didier n-ar fi întîmpinat dificultăţi în a o face pe Betty să respecte o oarecare disciplină. Ea îl asculta, fără să înţeleagă prea mult. El însuşi nu înţelegea dacă Fernande renunţase la bănuielile sale, dacă îşi făcuse o idee acceptabilă cu privire la situaţie, sau îşi schimbase felul de a privi lucrurile în contact cu Betty şi prietenia lor încetase de a i se părea condamnabilă.

Atmosfera părea limpede şi dacă doamna Chotard avea gînduri rele, ştia să le ţină pentru ea.

Trecuse mult timp de cînd n-o mai reţinuse pe Betty la cină — lucru pe care îl făcea totdeauna în ultima clipă şi cu o voită indiferenţă. Didier se întreba dacă faptul acesta era o prevestire neplăcută, o simplă uitare sau grija de a le ocroti intimitatea. Or, se întîmplă că dorinţa de a o domina pe Betty, de a-şi asigura prin ea o influenţă asupra lui Didier, dorinţă întărită de un simţ al sociabilităţii care n-o părăsea niciodată, chiar în împrejurările cele mai tulburi, o făcu să ajungă la ceva cu totul neaşteptat : o invită pe Betty la cină în chip oficial.

Betty, care pînă atunci, ţinînd seama de încuviinţările repetate, se insinuase la Stellamare mai curînd decît fusese invitată s-o facă, primi această invitaţie ca pe un fel de consacrare oficială şi îşi făcu apariţia candid, cu patefonul şi discurile, pentru a petrece seara acolo.

Într-o casă în care incoerenţa e lege şi în care nici un act de binefacere nu-i vreodată calculat, unde singurul lucru care se calculează e fapta rea, această intrare în subiect ar fi trebuit să treacă drept normală. Didier era ferm hotărît să asiste la serată ca spectator, şi chiar cu un ochi critic, şi să le lase pe femei să converseze cum vor dori. Masa se desfăşură fără incidente. Dar atunci cînd toţi trei luară loc în salonul albastru, discurile aduse de Betty învinseră această voinţă de a fi independent, lucru pe care el nu-l ascunse. Imprudenţă ! Către asta se îndreptau calculele Fernandei, efect reuşit

al unei geometrii ascunse. Faptul că cineva se interesează de inițiativele unui al treilea în prezența ei, iată ceea ce știa să ierte cel mai puțin. Să adăugăm la aceasta faptul că muzica era ceva față de care familia Lagréou, din mamă în fiică, se dovedise ciudat de nereceptivă. Să admitem, pe deasupra, că e insuportabil să-i vezi pe oameni comunicînd potrivit unui ritual al cărui înțeles nu-l stăpînești. Totuși atmosfera fusese atît de cordială pînă atunci, încît s-ar fi putut să nu dai atenție problemelor de psihologie casnică și să crezi că doamnei Chotard îi plăcea muzica și că prietenia sa pentru Betty era sinceră. Credem cu prea mare ușurință în bunăvoința oamenilor și în faptul că paradisul se află pe pămînt. Didier n-a avut nici măcar o clipă de suspiciune față de observațiile acide pe care Fernande începuse să le arunce la întîmplare, la adresa lui Liszt, Bach sau Edith Piaf. Pentru a încheia, în clipa în care el cere să se pună din nou un disc de Bach, rugăminte cu care Betty are proasta idee să fie de acord, doamna Chotard se opune sec și sub pretext că este ora zece — pretext absurd în casa asta — se scoală, împinge violent fotoliile, se duce la bucătărie, revine. Face toate acestea cu un asemenea neastîmpăr, încît declanșează un tumult pe care nu-l pot concura nici execuția la pian a liniștitei Partite în si bemol de Bach, nici fanfarele din Preludiile lui Liszt, și nici urletele puștoaicei Piaf. În rest, ca și în celelalte zile, Fernande avea să se plimbe prin apartament, fără să se descalțe, pînă la ora unsprezece și mai tîrziu, trîntind ușile. Dar ce, nu e oare la ea acasă ? Are dreptul să facă oricît zgomot îi place.

Didier a asistat, cu optica unui curios, la toată această dezlănțuire. Dacă n-ar fi fost odios, ar fi fost aproape amuzant. Dar atenție ! Nu l-a surprins oare cînd era cît pe-aci să surîdă ?

— Și la urma urmei, cărați-vă de-aici ! strigă ea într-o explozie de vulgaritate vecină cu demența, în clipa în care Betty, după ce-și strînsese înfricoșată discurile de pe covor, trecu de pragul ușii gata să plece.

Se poate crede că un asemenea cuvînt e cu totul străin vocabularului unei femei ca doamna Chotard-Lagréou, că o astfel de comportare e străină manierelor sale. Nimic din toate astea ! Forţa originii ţărăneşti e cea care iese la suprafaţă, vigoarea înrădăcinării acesteia se arată în mîinile sale mari şi puternice care dovedesc că generaţii de străbuni au mînuit sapa : nobilimea de la ţară se răzbună.

Astfel de scene ar trebui să nu fie posibile. S-ar părea că aici sînt în joc sufletele, că destinele spirituale ale fiinţelor umane trec prin cele mai mari primejdii. Se află în toate acestea o asemenea dezlănţuire de furie, atît de umilitoare pentru acela care i se lasă pradă, încît mila te îndeamnă să o ignorezi. Această ignoranţă — exerciţiu spiritual — intra destul de mult în felul de a fi al lui Betty, sau în obiceiurile ei şi părea a-i fi extrem de la îndemînă. Din alte motive — frivolitate naturală sau versatilitate — această ignoranţă îi era aproape la fel de la îndemînă Fernandei. Didier ştia şi el să o practice, din spirit de conciliere, poate şi cu speranţa unei recompense viitoare. În vreme ce, după o scenă de felul acesta, cea mai mare parte a oamenilor ar înceta să se vadă şi s-ar codi luni de zile pînă să se împace, obişnuiţii de la Stellamare avură surpriza să se revadă toţi trei, surîzători şi plini de indulgenţă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Această disponibilitate a stării de spirit poate să pară îngrijorătoare. Dar oamenii se deosebesc între ei doar prin profunzimea cu care îşi percep rănile. În acest caz, sensibilităţile rămăseseră intacte.

Fapt este că, la puţin timp după aceea, trio-ul se afla reunit la aceeaşi masă, doamna Chotard, Betty şi Didier. Fernande prezida cu un fel de autoritate binevoitoare şi, ca şi data trecută, totul merse bine pînă la sfîrşit.

Dar vine un moment în care la Fernande se manifestă neprevăzute şi tragice reîntoarceri în sine. Nimic mai de temut, căci aceste meditaţii se termină totdeauna prin violenţă şi — trebuie să remarcăm aici una din trăsăturile surprinzătoare ale acestei naturi — violenţa

trece de la spirit la trup şi se exprimă prin lovituri. Există în ea o nevoie irezistibilă de a lua contact fizic cu persoana a cărei prezenţă, fire, caracter diferit, o insultă. Palma, lovitura de pumn sînt schiţa, simbolul unui gest ucigaş.

În vreme ce doamna Chotard dispare în bucătăria care este despărţită de sufragerie printr-un culoar cu gemuleţe, invitaţii crezînd că-i fac plăcere, se apucă să împăturească faţa de masă, în conformitate cu un precept pe care Fernande îl repeta la nesfîrşit : *Faţa de masă să fie pusă la loc pe raftul din dulap...*

Să fi avut ei aerul că se amuză prea tare ? Iat-o pe doamna Chotard apărînd brusc şi, înainte de a fi avut timpul să cerceteze ce fac, protestează că nu o împăturesc bine şi că faţa de masă se strică. Altminteri se ştie bine că doamna Chotard nu împătureşte niciodată nimic, iar supărarea ei poate fi datorată şi acestui lucru : îşi închipuie că i se dă o lecţie. Revenindu-şi cu greu din surpriză şi din convingerea că încercau să-i facă un serviciu, fie chiar şi un serviciu inacceptabil, cei doi vinovaţi rămaseră agăţaţi de faţa de masă, într-o mişcare de dans care părea să-i unească. Oh, legătura aceasta imaculată dintre ei, mai greu de suportat ca orice altceva ! Astfel că Fernande se apropie de ei ca o furie şi, înainte ca Didier să se poată interpune, o împinge brutal pe Betty cu cotul în coaste, pentru a o face să-i dea drumul din mînă. Privirea pe care i-o aruncă Didier nu rămase neobservată. Fernande va şti să-şi amintească de ea la momentul cuvenit.

După asemenea excese, dacă nu intervine un eveniment în stare să constituie o diversiune sau o destindere ducînd astfel la uitare, se petrece totdeauna un incident în casă : se sparge un geam, se arde un fel de mîncare. Regula spune că trebuie ca lucrul acesta să se întoarcă împotriva persoanelor care se găsesc acolo şi că acestea trebuie să-şi plătească greşeala, adică răul ce li s-a făcut, sau căruia i-au fost martori.

De data aceasta, casa rămasă fără electricitate timp de cîteva zile. S-a ars o siguranţă şi, încercînd s-o

înlocuiască, Fernande a făcut să se ardă o alta, mai importantă, aceea de la contor. Didier alarmat de strigătele ei se repede în anticameră şi se oferă să cerceteze ce este de făcut. I se aduce un scaun de lemn, dar acesta se clatină, simte cum ameţeşte şi iată-l înecat de sudoare, obligat să renunţe. Pentru a pune capăt acţiunii, Fernande încearcă şi ea, zgîlţîie contorul, şi cum acesta rezistă, rămîne convinsă că aici stă cauza răului, rupe sigiliul şi-i smulge capacul care se prăvăleşte în farfurioara pisicii. Această activitate dezordonată, însoţită de o cascadă de cuvinte, are drept rezultat faptul că electricianul cartierului, pe care Didier s-a dus să-l caute, îşi declină competenţa invocînd că trebuie să fie chemat un specialist de la Societatea de electricitate. Dealtfel, în tot acest timp, doamna Chotard îşi înmulţeşte apariţiile pe balcon, adresează semne de amiciţie tuturor trecătorilor, invitîndu-i să urce. Încearcă s-o reţină pe domnişoara Pincherle „venită să-i spună că nu va veni", înlocuind-o pe neaşteptate cu persoane din cartier anunţate în ultimul moment, pregăteşte la ora trei tartine cu dulceaţă pentru domnişoarele Saint-Jean-de-Luz care vor pleca la ora patru, sau pentru pisica ce le va înhăţa, şi tot aşa, pînă seara.

Pe scurt, ceea ce o încîntă în toate astea şi motivul pentru care se zbate atîta e acela ca Didier să nu poată lucra liniştit şi nici Betty, iar casa să fie cufundată în întuneric. În cele din urmă, cum este vineri, declară deodată că se va retrage trei zile la Benedictini, în împrejurimile Hasparren-ului. Didier va păzi casa, liber să facă ce vrea. Să nu-şi schimbe obiceiurile în nici un fel.

— Dar Betty ?

Fernande ridică din umeri.

— Ce-i cu Betty ? Va veni să lucreze ca în alte zile, bineînţeles, spune ea, ca şi cînd ar fi fost vorba de o fatalitate.

Lui Didier nu-i vine să creadă, se întreabă dacă a auzit bine, dacă nu trebuie să dea impresia că vrea s-o contrazică. Să fie oare o schimbare bruscă ? Să fie o cursă ? E uluit.

Astfel, incidentele cele mai mărunte duc, în cazul Fernandei, la consecințe cu efect îndepărtat.

De fapt, doamna Chotard se întoarce în aceeași seară. Să se fi plictisit oare în tovărășia sufletelor sfinte ? Dorește oare să-și supravegheze musafirul spre a-l surprinde ? Didier ar fi putut s-o creadă căci, revenind pe la zece seara, Fernande se repede drept în camera lui, fără nici un menajament, deschide ușa în clipa în care ciocănește în tăblie, cu figura ei răvășită de zile rele și, după ce se uită de jur împrejur, îl anunță că trebuie să-i vorbească.

Fără îndoială că, înainte de a pleca, îl lăsase să înțeleagă că, dacă Betty s-ar simți obosită într-o seară, nimic n-ar fi fost mai ușor decît s-o culce în casa din care nu lipseau paturile. Dar Didier nu e chiar atît de prost. De îndată ce s-a înserat, a îndepărtat-o cu grijă pe Betty care nu înțelegea desigur nimic din această măsură polițienească.

Sosirea Fernandei, ușa care scîrțîie frecîndu-se de parchet — ușa asta pe care nu se mai hotărăște odată să o repare — îl trezesc brusc din somn pe Didier și, fiindcă îl doare capul, o imploră să-l lase pînă mîine. Ea acceptă să se retragă. Totuși revine de trei ori la rînd (poartă încă pardesiul și poșeta pe braț), și mereu cu același zgomot (dar de data asta fără să mai ciocănească în ușă) pentru a-l întreba pe Didier dacă nu are nevoie de ceva — în realitate spre a se asigura că nu și-a schimbat locul, sau că Betty nu era cumva ascunsă în vreun dulap. Betty în camera lui, la ora zece, ar fi fost un pretext pentru scandal. Oare ține neapărat să găsească un pretext spre a-l îndepărta ? Nimic mai puțin sigur. Dar că dorește un scandal, iată un lucru probabil. Doamnei Chotard-Lagréou îi place nespus de mult să se indigneze.

A doua zi dimineață, devreme, în zăpăceala trezirii din somn, iat-o instalată la picioarele patului. Pretextul : micul dejun. Doar privindu-i obrazul răvășit, zgîlțîit de ticuri, Didier își poate da seama că nutrește intenții rele.

Își strînsese marginile capotului peste sîni, iar părul negru, nepieptănat, îi dă o înfățișare patetică.

— Didier, îi spune ea cu o voce adîncă, cum te simți ? Vreau să spun, cu sănătatea.

Iritat de tonul acesta și surprins că îl luase pe ocolite, îi răspunde cu o ridicare din umeri :

— Tot la fel, evident.

— Mai faci febră seara ?

O să-i mai pună multe întrebări de felul ăsta ? Îi dădu un răspuns vag.

— Nu face nimic (foarte tulburată). Nu are importanță. Și acolo, la voi, la Arditeya, situația nu s-a schimbat ?

— Mereu același lucru, spuse el morocănos. Dar bineînțeles, dacă aveți nevoie de acest apartament pentru cumnata dumneavoastră de la Strasbourg...

Avea poftă să adauge : „Sau pentru vărul din Patagonia"... Ce putea să însemne interogatoriul ăsta și mai ales tonul cu care era rostit ? Ce se întîmplase oare ? Să fi fost imprudent cu Betty ? Să fi privit-o oare în ochi ? Mă voi fi arătat la fereastră cu ea ?.... Ar putea să pară ridicol să dai socoteala de toate astea. Fapt este că în asemenea împrejurări, doamna Chotard-Lagréou nu-ți inspira chef de rîs. Era destul să-i vezi fața frămîntată, aproape tumefiată, ca și cînd vînătăile ar fi fost rezultatul unor lovituri de pumn, era destul să-i observi atitudinea, fulgerele negre, care-i țîșneau din ochi, dorința aceea atît de transparent vizibilă în întreaga sa persoană, de a chinui, de a vedea cum ți se scurge sîngele... Didier n-a crezut niciodată în diavol, dar brusc, îl văzu. Era aici, la doi pași. Însufleța o ființă, o figură omenească. Era oribil !

În afară de faptul că existența sa era pusă iarăși în discuție, la fiecare schimbare de dispoziție, la fiecare rafală de vînt, la fiecare undă care învolbura inima ei tenebroasă ; spectacolul acestui chin necunoscut îi era penibil. Didier se simțea oarecum vinovat, întocmai ca un frate care nu-și îndeplinise datoria. Îi plăceau convorbirile liniștite în care Fernande era ca-

pabilă uneori să aibă sclipiri de inteligență sau să-și pună în evidență bunătatea. Nu-i plăceau aceste înfruntări care scapără scîntei, fără nici o provocare din partea lui și care-i aduceau pe amîndoi în pragul urii. De ce să fi fost oare vorba de data asta ? Îl va întreba oare din nou ce crede despre viața veșnică ? Sau era vorba — pentru ea era tot una — de o trăncăneală de cumetre, de o confidență a înfiptei ăleia de locatare de la parter. Prin ea îl spiona, asta era convingerea lui ; nu era oare datoria și dreptul ei să cunoască totul cu privire la cel pe care îl adăpostea ? De fiecare dată cînd doamna Chotard pătrundea astfel în camera lui, Didier nu știa ce urma să se întîmple și, simțind că totul era posibil, aștepta șocul cuprins de o adevărată anxietate.

Doamna Chotard se dusese să caute o tavă în bucătărie și se instalase din nou pe marginea patului, într-o poziție de falsă intimitate. Semăna cu comisarul de poliție care întinde o țigară unui suspect, înainte de a începe să-l bată.

— Didier, spuse ea, chinuindu-se să scoată pîinea din ceașca cu cafea, există ceva în viața dumitale, un fir de pai, un punct slab, ceva care nu e limpede... Am nevoie să știu.

— Să știi ce ?

Nu izbutea să se hotărască.

— Că nu ai sentimente necuviincioase față de...

Inima începe să i se strîngă, nu-i mai este foame.

— Te rog, spuse el, continuă.

— Față de fiica domnului Carducci, față de Paula. Oh, Didier, asta n-ar fi bine !

— Iar Paula ! spuse el.

Cădea din nori. Pe de altă parte, știa prea bine ce numea ea, „sentimente necuviincioase" — căci fusese nevoit să se deprindă cu limbajul acesta care deforma înțelesul cuvintelor. Dar de ce Paula ? Să nu ne încredem, se gîndi el. Sigur că aici se ascunde o viclenie. Dar care anume ?

— Da. Am să-ți spun totul. Ajungînd la Benedictini am dat peste domnișoara Pin... Nu, să n-o numim, în

sfîrşit, peste o femeie pentru care am cea mai mare stimă... Didier, îmi displace să colportez bîrfe, dar ea mi-a spus că te-a văzut sărutînd-o pe Paula în oraş, şi chiar a precizat : în faţa teatrului !...

O clipă, Didier rămase mut, respingînd rînd pe rînd replicile pe care i le îngrămădea în minte indignarea, dispreţul, dezgustul. S-o sărute pe Paula în faţa teatrului ! Absurditatea acestei acuzaţii avea de ce să-i provoace ilaritatea. Iată ce era capabilă să inventeze domnişoara Pincherle, cu smocurile ei de păr ieşite de sub pălărie şi cu aerul său de sparanghel mare. Iată genul de halucinaţii care îi urmăreau pe profesorii catolici la vremea pensiei. Nu numai că nu era adevărat, dar pe Didier îl revolta vulgaritatea imaginaţiei lor.

— Şi asta voiai să-mi povesteşti ieri în toiul nopţii, exclamă, izbutind să-şi stăpînească furia care fierbea în el.

— Ar fi trebuit să mă asculţi, spuse ea. N-am putut să mai dorm. Ideea asta, — ideea că trăieşti în păcat, şi încă cu Paula, că te-ai agăţat de Paula, o prietenă a mea, pe care ai cunoscut-o prin mine, ideea asta nu pot s-o suport.

Didier făcu un gest descurajat.

— Să trăiesc în păcat ? Şi cu Paula ! Dar eşti nebună !... Şi toate astea pentru un pretins sărut în faţa teatrului !... Dar ce ţi-a făcut Paula ? Ce ţi-am făcut eu ? Oare mă preocupă pe mine Paula ? Ia spuneţi-mi, doamnă Chotard — devenise deodată solemn — despre aşa ceva se discută în mănăstiri ? Vă duceţi acolo ca să auziţi rapoartele turnătorilor dumneavoastră ?

— Didier, e vorba de sufletul dumitale. E un lucru grav. Nu mă poţi împiedica să mă ocup de sufletul dumitale, să ţi-l iubesc. Nu rîde. Prea multe lucruri îţi stau împotrivă. Dealtfel, mai mult : mi-a spus că te-a văzut odată cu ea într-un tramvai şi că o ţineai...

Era atît de cumplit, încît n-ar fi fost de ajuns să fi scos urlete de protest.

— Ar trebui să ştii, spuse el foarte calm, că mi-e groază să mă dau în spectacol în public.

— Eu nu știu nimic, zise ea. Dar scrupulele mele religioase îmi interzic...

De data asta, o întrerupse furios.

— Îți interzic să invoci scrupulele dumitale religioase !

Ea înghiți insulta fără să se clintească. Se refugie atunci, ca totdeauna, în concluzii penibile sau în calambururi pe care le lua drept raționamente. Dar tot ce spunea nu era decît prefăcătorie. Paula. De ce Paula ? Paula era frumoasă, era independentă. Simțea nevoia s-o mînjească. Dar exista și un alt motiv, o altă manevră, pe care el n-o înțelegea. Ceea ce îl scotea din fire era s-o audă vorbind de „sufletul" lui, invocînd religia. Fernande avea frați, veri, care se ocupau de afaceri. Vorbea despre ei foarte bărbățește și se arăta mîndră de poznele lor ; dacă ei își înșelau nevestele, o făceau în spiritul istorisirilor populare străvechi denumite „fabliaux". Pretențiile acestea nebunești i le inspira doar „sufletul" lui Didier ; trebuia oare să conchidă că, în optica ei, frații săi nu aveau suflet ? Ce-o făcea deci atît de feroce la gîndul că Didier putuse să sărute o fată ? Era grav. Dar totul îl determina să nu poată tolera invocarea principiilor religioase ; avea oroare de această ipocrizie. Și apoi, el nu era paznicul religiei mai mult decît era ea păzitoarea sufletului său. Nu, adevărul nu se afla în cuvintele pronunțate. Adevărul era că doamna Chotard-Lagréou, cu figura ei răvășită de pasiune, pîrjolită de focul infernului, detesta tot ce semăna a dragoste. Lui Didier îi era teamă să nu-i citească gîndurile, dar ea era prea ocupată să caute dovezi, semne concrete ale greșelii lui.

— Toate astea nu mă fac să știu ce ai făcut cu Paula, spuse ea cu încăpățînare, cu regretul, vizibil în priviri, că nu poate să folosească tortura pentru a o afla. Dacă într-adevăr ai poftit la ea...

— Am poftit ! exclamă el. Cu ce drept te slujești de cuvinte josnice ?

— Didier, spuse ea, am nevoie să-mi spui adevărul și nu să-mi discuți vocabularul. Am să-ți cer altădată lecții în privința limbii. Am nevoie să știu dacă da

sau nu... Degeaba protestezi, ţi-am văzut privirile !

Didier roşi, pentru ea şi pentru el, din pricina acestei conversaţii. Dar Fernande nu voia să renunţe, o simţea pe cărbuni aprinşi. Deodată îi fu milă. Era prea mult pentru ea să suporte ideea că acest băiat care stătea acum în faţa ei, care trăia în casa ei printr-o favoare specială, şi o fată pe care o cunoştea bine, pe care o primea în salonul ei, cu tatăl şi surorile sale, să se fi putut săruta, să fi putut face tot ce era înspăimîntător şi misterios în acest act. Îi replică simplu :

— De ce mă mai întrebi, de vreme ce ai mărturia pioasei dumitale prietene, domnişoara Pincherle. Ne-a văzut sau nu ne-a văzut ?

— V-a văzut.

— Ei bine, n-am fost noi, spuse el obosit, închizînd ochii. Sau, în orice caz, nu era Paula şi poţi să-i spui Paulei... La urma urmei, mă agasezi cu fata asta !

Fernande sări în sus şi mişcarea îi fu însoţită de un zgomot de ceşti de porţelan.

— Nu era Paula ! Era deci o alta ? Oh ! Didier ! O să mă faci să înnebunesc. Atunci cine era ? Deci domnişoara Pincherle a avut dreptate !

Domnişoara Pincherle avea dreptate pentru că greşise ! Era cel mai pur stil al doamnei Chotard.

— Să ştii că eu nu sărut niciodată pe stradă, spuse el exasperat, şi domnişoara Pincherle a dumitale e singura persoană, după dumneata, care e în stare să inventeze astfel de obscenităţi şi... să le pună pe seama mea.

Nu vedea figura doamnei Chotard, care căpăta altă expresie pe măsură ce el vorbea. Pentru ea, toate aceste renegări erau tot atîtea revelaţii, revelaţii care o ardeau de parcă i s-ar fi administrat lovituri puternice de curea.

— Niciodată în stradă, Didier, dar atunci unde ?

— La mine, la dumneata, pretutindeni unde lucrurile acestea se pot înfăptui în chip decent, spuse el.

Fernande tresare violent. O linguriţă răsună lovită de o farfurioară. Sîngele îi zvîcneşte furios şi-i înfierbîntă obrazul brun.

— Oh, Didier, nu vrei cumva să spui... Cine ? Dar atunci cine ?...

— Dacă vrei s-o ştii, spuse el, şi ca să isprăvim odată pentru totdeauna cu genul ăsta de explicaţii, Betty e amanta mea şi despre ea e vorba de o oră întreagă. Şi n-ai vorbit despre Paula decît pentru a mă revolta şi a mă face să ţi-o spun.

Fernande îşi arătă figura cu totul răvăşită pe deasupra tăvii cu vesela pentru micul dejun aflată în dezordine, de pe care cafeaua i se prelinse pe capot.

— Dar dumneata ai negat lucrul acesta ! spuse ea.

— Era adevărat cînd ţi-am spus-o. Dar de atunci lucrurile s-au schimbat. Lumea e în veşnică mişcare.

Rămase în faţa lui cu o privire fixă, cu ochii ieşiţi din orbite, străbătuţi de impulsuri criminale, fără un cuvînt — fapt cu adevărat extraordinar.

— Acum, spuse el, deschizînd o carte, dacă mai ai ceva să-mi spui, scrie-mi !...

Oroarea de aceste convorbiri (căci nu fu singura) ar fi putut să-l distrugă. Dimpotrivă, îl învioră. Avea nevoie de dialog, chiar dacă dialogul trebuia să fie inuman. Didier era puternic. Fără să fie la el acasă, vorbea cu limbajul stăpînului. Rezolva repede lucrurile, judeca, sfida. Semăna spaima în sufletul doamnei Chotard-Lagréou.

Desigur, îşi dădea bine seama că treburile nu se vor încheia astfel ; dar, după ce-i făcuse o scenă nedreaptă pentru Paula, putea oare să-i facă imediat o alta, chiar dacă ar fi fost îndreptăţită, pentru Betty ? Viclenia sa — căci nu era decît viclenie — se întorcea împotriva ei însăşi.

Totuşi, inchiziţia feroce la care se dedase în timpul acestui mic dejun memorabil, ce risca foarte mult să fie ultimul, nu era nimic faţă de aceea pe care o organiză apoi împotriva lui Didier, din clipa în care *ştiu*. Era mai mult decît limpede că se prefăcuse a nu şti un lucru de care era aproape sigură, fie pentru a vedea pînă unde merge prefăcătoria lui, fie pentru a-şi rezerva plăcerea de a-l face să mărturisească, acuzîndu-l de o

trădare cu totul imaginară. E neîndoielnic că, în nenumărate împrejurări, cuvintele impulsive ale doamnei Chotard nu voiau să spună nimic, că erau azvîrlite ca o undiță : puțin importă ce se va agăța, cu condiția ca peștele să muște. Proferarea explozivă a unor cuvinte lipsite de semnificație, sau apoi, explicarea fantezistă a aceloraşi cuvinte — explicație tributară dispoziției din ziua respectivă ori inspirației momentului — o arătau pe doamna Chotard ca pe un adevărat geniu al provocării. Or, era greu să știi ce era spontan şi ce era calculat în minciunile ei, căci era o vizionară şi, după ce trecea un timp, se cantona în nălucirile ei. Acestea deveneau apoi convingeri şi, ca atare, bune de colportat. Aşadar, atunci cînd zvonurile pe care le făcuse să circule, reveneau la urechile ei, nimic nu mai despărțea minciuna de realitate.

Astfel Didier avu ocazia să afle, la cîteva zile după această scenă lipsită de eleganță, că doamna Chotard — cu ocazia unei ședințe la care participa în fiecare joi şi care reunea elita catolică a orașului, adunată pentru studierea textelor sfinte — se lăudase că trăise uluirea, repulsia de a-i „surprinde" pe Betty şi pe Didier „culcați în acelaşi pat", într-o dimineață pe cînd revenea de la serviciul divin : se uitase în camera lui prin gaura cheii... Din aceste puține cuvinte, se poate imagina stilul. Firește, Didier era foarte sigur că nu se culcase cu Betty în nici una din camerele de la Stellamare. Dar faptul că doamnei Chotard nu-i era teamă să dea asemenea precizări — dacă nu era cumva semnul prevestitor al celei mai întunecate nebunii — arăta în chip evident, în afară de fantezia extraordinară a viziunilor sale, ce noțiune ciudată avea despre viața particulară. Trăind la ea, trebuia să-i aparțină pînă şi reputația lui. Nici vînzarea masivă a *Vieții lui Isus* de Firmin Lagrenez, nici lectura voluminoaselor cărți de exegeză pe care Didier le văzuse la ea — Garrigou-Lagrange şi alții — nu puteau să lupte împotriva acestei pasiuni posesive, acestei frenezii de acaparare. Or, Didier nu cunoştea oamenii al căror auz putuse să beneficieze de asemenea cuvinte şi printre care

riscau să se afle o mulţime de imbecili... Iată deci cum se transformaseră pentru ea (căci nu trebuia, fără îndoială, să cauţi prea departe originile unei asemenea născociri) cuvintele prin care Didier îi mărturisise că „lucrurile se schimbaseră". Dar o minciună se dubla cu o alta sau, mai curînd cu un fel de sperjur. El fusese capabil să dovedească mai înainte că practicarea indiscreţiei era pentru ea un mijloc de presiune, un fel de a constrînge la încredere şi mărturisire. Fusese nevoit să-i reproşeze de nenumărate ori aceste procedee. Apărarea Fernandei nu varia : „ce vrei, dragul meu, dacă aş fi ştiut-o de la dumneata, mi-aş fi făcut scrupule să o transmit. Ceea ce se spune la urechea unei prietene constituie, bineînţeles, o confidenţă şi confidenţele nu se transmit. Dar, din moment ce dumneata nu mi-ai spus nimic, am crezut că lucrul îţi este indiferent. Vezi, Didier, cel mai bun mijloc pentru a nu repeta lucrurile e să mi le spui..." Didier nu putea concepe un asemenea limbaj. La aşa ceva nu exista vreun răspuns posibil : singurul era acela de a se îndepărta. Fernande ştia bine că ea declanşa în el un caz de conştiinţă chinuitor, silindu-l să-şi pună în fiecare zi problema plecării. Or, de data aceasta, nici chiar mărturisirea nu fusese suficientă.

Didier aprecie că venise momentul ca Fernande să-i dea o explicaţie. Dar trebui să aştepte cîteva zile căci, după conversaţia cu privire la Paula, — să fi fost efectul remuşcărilor ? —, ea evita orice convorbire serioasă. Se deroba, cu unul din numeroasele pretexte ce i se ofereau, cel mai adesea culinare, de îndată ce Didier pretindea că avea să-i vorbească.

Totuşi, cînd Fernande şi-a revenit puţin în fire şi şi-a regăsit siguranţa, socoti că este în măsură să înfrunte convorbirea. Dar, de la primele cuvinte, pară reproşul, fiind ea cea care atacă, agitîndu-i prin faţa ochilor spectrul alungării lui, vorbindu-i de „situaţia neclară" şi de scandal.

— Vezi dumneata, bietul meu Didier, spuse ea, — şi Didier remarcă faptul că în conversaţiile lui cu oamenii se ajungea totdeauna la un moment cînd era numit

„bietul meu prieten“ — vezi, se vorbește de dumneata prin casele în care mă duc. Gîndește-te cît de plăcut e pentru mine !... (Era încîntată.) Oamenii care îmi intră acum în librărie își pun întrebări. Și cum comerțul meu nu merge decît cu sprijinul unor persoane... al canonicului Cardon, de pildă, sau al abatelui Singler... vezi ce situație...

Îi privi buzele uscate, dar foarte groase, figura osoasă în care pasiunea îmbrăca rînd pe rînd toate formele.

— De fapt, spuse Didier, eu te duc la ruină. Și vina o poartă gaura cheii.

Fernande se înroși puternic, ochii i se înflăcărară, își potrivi fusta și dădu semne că vrea să plece — căci doamna Chotard era mereu pe punctul de a pleca.

— O clipă ! spuse Didier. De vreme ce tot am început discuția, aș dori să-mi dai cîteva lămuriri cu privire la povestea asta.

— Didier, spuse ea, eu... se spun multe prostii... dar nu e ceea ce crezi... Știu că ai nevoie să dormi mult... Dimineața cînd vin de la slujba religioasă, înainte de a-ți aduce micul dejun, e adevărat că mi se întîmplă să privesc prin gaura cheii pentru a mă asigura că te-ai trezit cu adevărat... ca să nu risc să te trezesc tocmai eu... Nu fac bine ?...

Tonul acesta umil îl lua prin surprindere.

— Îmi dau seama, spuse el, de toate atențiile pe care le ai pentru mine. Crede-mă că apreciez delicatețea dumitale... (Se gîndea la vacarmul pe care putea să-l facă în toată casa de îndată ce se dădea jos din pat, la obloanele și ușile trîntite, la zgomotul tocurilor cu blacheuri pe parchet, care începea la șase dimineața, cînd pleca la slujba religioasă.) Asta nu explică însă totul, adăugă el.

— Ei bine, imaginează-ți ce emoție puternică m-a încercat mai alaltăieri... Părul acela negru de lîngă figura dumitale...

— Ah, deci asta era ! exclamă el.

Și luă în mînă o pernă zdrențuită, acoperită cu un fel de stofă neagră, care zăcea pe pat și pe care o folosea

noaptea, ca să-şi înalţe capul atunci cînd nu mai putea să suporte poziţia culcată.

— Acel păr negru, spuse el, uite-l ! Cred că dumneata l-ai confecţionat. Nu ştiu dacă seamănă cu cineva. Dar iată-mi amantele ! exclamă el, aruncînd perna în sus. Iată pentru ce asmuţi sfintele suflete ale Cercului catolic care, între noi fie vorba, au preocupări ciudate... Serios vorbind, nu-ţi e ruşine să te expui astfel ridicolului ? Căci, fără îndoială, ai vorbit despre Betty, nu-i aşa ? Nu-i aşa că i-ai dat un nume acestei amărîte de perne negre ?...

Fernande era roşie, îşi frămînta mîinile, respira adînc ; Didier avu impresia că va izbucni în plîns. „Betty e amanta mea, îşi spunea el, puţin importă dacă i-a văzut sau nu obrazul aproape de al meu !..." Fernande nu mai ştia dacă trebuie să-l creadă sau nu. Povestea ei era „adevărată", pentru că o povestise. Didier n-avea dreptul s-o supună acestei umilinţe în casa ei. Şi poate că, în sinea ei, plîngea cu adevărat. Dar durerea sa continua să intrige, umilinţa ei ieşea la iveală de la sine. Betty, Dumnezeule, era aşa de puţin lucru ! Cum se putea oare să faci o scenă pentru Betty ?

— Didier, spuse, eu... eu am greşit. Simt că nu mă vei ierta niciodată. Nu, nu mă contrazice, ştiu că e imposibil — insistă ea, ca şi cum el ar fi protestat — chiar dacă ai dori-o, nu ai putea niciodată să-mi ierţi aşa ceva... această divulgare a... a unui lucru... atît de personal.

Poate că era sinceră în clipa aceea, dar sinceritatea luase de pe acum o întorsătură ciudată. Îşi agrava cazul pentru a-l face de nescuzat. *Nu voia* ca Didier s-o poată încă ierta. Lui îi era teamă mai mult decît de orice de aceste elanuri aparente de sinceritate ale ei, căci Fernande poseda o măiestrie unică în a-l face pe altul să sufere. Nu izbuteai aproape niciodată să o pui la zid ; redevenea îndată cea mai tare şi întorcea situaţia în favoarea ei.

— Vezi bine, dragul meu, continuă ea, pe acelaşi ton amărît, care se îmbogăţea totuşi cu o nuanţă de afecţiune neputincioasă şi dezolată, vezi bine că nu poţi să

rămîi aici !... Un moment am crezut... Dar mă deteşti prea mult, Didier, şi ai dreptate... E inevitabil să fiu detestată. De cînd exist, nu fac decît gafe, aşa se întîmplă mereu !...

Astfel, nu numai că îl făcu pe Didier să participe la pocăinţa ei, dar îl mai şi forţă să protesteze, să-i ia apărarea.

— Fernande, se bîlbîi el, în mod sincer alarmat împotriva lui însuşi... poţi crede... N-ar fi trebuit să-ţi vorbesc aşa cum am făcut-o. Dar nu mă cunoşti bine dacă refuzi să crezi că orice s-ar întîmpla, sînt gata să uit totul.

— Să uiţi ! exclamă ea. Să uiţi jignirea, gîndeşte-te ! Totdeauna aş simţi alături de mine pe cineva care mă judecă. Nu, nu e posibil ! Ah, te-am iubit mult... Poate că dacă te-aş fi iubit mai puţin... dar aşa... Şi-apoi, o ştii bine... dacă în ceea ce te priveşte, îţi simţi destulă stăpînire de sine pentru a îndura amintirea acestei jigniri, în ceea ce mă priveşte... Mă cunosc bine !... Vor urma şi altele, e inevitabil.

— De ce inevitabil ? spuse el, surprins.

Detesta această tendinţă pe care o manifesta Fernande de a se considera o forţă a naturii, o fatalitate. Ceilalţi din jurul ei erau în permanenţă constrînşi chiar de ea la eforturi teribile asupra lor înşile. Dar Fernande se aşeza deasupra legilor obişnuite. Îşi refuza din parte-i orice efort. Se contempla în devenirea ei, asemenea unui torent a cărui curgere era inevitabilă. O asemenea concepţie, o asemenea acceptare a greşelilor sale, la o creştină afişată cu atîta tărie îl revolta mai mult decît greşelile pe care Fernande le putea comite.

— Nu poţi fi aşa cum eşti şi să nu rezişti răului, spuse el cu emoţie.

— Cu ce drept îmi spui asta ? Nu poţi să vorbeşti nici de credinţă, nici de rău, le ignorezi pe amîndouă. Există în dumneata o forţă a orbirii, un „punct negru", o opacitate — nu poţi să te vezi decît pe dumneata însuţi, ai făcut din toate o voluptate, o plăcere. Vei deschide ochii cînd va fi prea tîrziu. Scrii foarte bine.

Dar o ființă ca dumneata... ar trebui să te afli față în față cu moartea ca să înțelegi.

Acumula resentimentele, o frază antrenînd-o pe cealaltă, astfel încît nici el și nici ea nu înțelegeau prea clar de ce se certau. O clipă, fură aproape de reîmpăcare și Fernande s-ar fi aruncat cu plăcere pe umărul lui pentru a-și înoca ura și spaima. Dar era stîrnită și adăugă în continuare.

— Vrei să-ți trăiești basmul cu zîne, nu-i așa ? Nu crezi în urmări.

— Care din noi doi crede oare mai puțin în urmări ? exclamă el. Fără îndoială, e inutil să-ți spun ce gîndesc eu în sinea mea — Didier se gîndea acum la Betty, lăsată din vina sa, pe seama relei voințe a unui cerc de habotnici mărunți — dar sînt în tot cazul ființe pe care nu le iei în serios.

— Cine sînt acelea ? spuse aproape mirată — și Didier văzu atunci cît de superficială îi era pocăința : Betty însemna așa de puțin pentru ea ! Fernande nu respecta decît ființele capabile să-i facă rău.

— Ceilalți, în general, spuse el. Această nepăsare a ei, după tot ceea ce-i reproșase, dădu lovitura de grație încrederii lui în Fernande și, după o clipă adăugă : M-am gîndit. Într-adevăr aș suferi prea mult din cauza dumitale dacă aș rămîne aici. Mă voi culca la hotel astă-seară.

Avea aerul că e hotărît. Fernande păru înspăimîntată, își acoperi fața cu mîinile, se apucă să-și frece obrajii cu degetele puternice de țărancă, în timp ce inima îi bătea sacadat.

— Unde te vei duce ? întrebă.

— Acolo unde voi fi liber să fac ce vreau.

Se sculă și începu să-și îngrămădească lucrurile într-o valiză. Fernande părăsise camera, cu fața frămîntată, cu obrajii în flăcări, cu ochii în lacrimi. Reveni după o clipă, găsi valiza închisă și pe Didier gata de plecare.

— Didier, spuse ea, într-o stare de extremă tulburare, frămîntîndu-și mîinile convulsiv, e prea stupid, să ne acordăm un răgaz. Nu există nici un motiv...

întinse către el un braţ patetic, întorcînd obrazul din ce în ce mai răvăşit de emoţie, de lacrimi. Didier, spuse cu glas slab, cu o voce pe care nu o avusese niciodată, am plîns un sfert de oră pentru prostia noastră... Se strădui, cu un mare efort, să-şi întoarcă faţa către el, îl privi cu un aer grav, întinse mîna şi o puse pe pieptul lui. Didier se simţea stînjenit. Ar fi vrut să se retragă, să nu-l mai poată atinge.

— Didier, spuse, ai să fii liber în acţiunile dumitale. Îmi iau obligaţia asta.

— Cum ?... spuse el, cuprins la rîndul lui de emoţie. Cum vei putea ?... L-ai lua pe Dumnezeu drept martor ?

Nici unul, nici celălalt nu mai ştiau ce spun.

— Îl iau pe Dumnezeu drept martor, repetă ea. Fii pe pace ! Vreau să fii fericit la Stellamare. Oh, Didier !...

Îşi ascunse obrazul în mîini şi o luă la fugă. Era sublim. Rămînea de văzut ce promitea o asemenea atitudine. Pe vremea aceea, Didier credea bucuros în sinceritatea oamenilor, în cuvîntul dat, era mereu gata să pactizeze cu ei şi îşi imagina chiar că aşa se întîmplă cu toată lumea în general şi cu doamna Chotard în special. Asemenea schimbări bruşte îl speriau, dar le înregistra ca pe manifestările unei naturi generoase, era gata să sărbătorească împreună cu ea această revenire la bunul simţ, la natura sănătoasă, la efortul către măreţie. Măreţia asta îl costa puţin, dar pierdu din vedere să-şi dea seama. O costa mai mult pe doamna Chotard.

Didier îşi dădu seama curînd că, fără a îndrăzni totdeauna să-i pună întrebări, Fernande îi supraveghea pînă şi ieşirile, iar cînd ştia că trebuie să părăsească locuinţa, îşi amîna de bunăvoie, sub mii de pretexte, momentul propriei sale plecări, plimbîndu-se cu pălăria pe cap prin tot apartamentul, zgîlţîind pendulele, deschizînd cuferele al căror conţinut îl azvîrlea pe parchet, cuprinsă de o agitaţie morbidă.

Prizonierul izbutea totuşi să scape atunci cînd paznica lui se afla în oraş, sau la înapoierea de la cursuri. Se ducea s-o vadă pe Betty în cămăruţa ei invadată de

cer, dar şi mai des, fata îl invita în grădina cea mare de la Santiago pe care o numea grădina ei, unde îi oferea să ia o gustare sub cedru împreună cu fetele, rugîndu-l mereu să aducă cu el pe cine îi plăcea, căci era generoasă.

Într-o zi cu cer cenuşiu şi averse de ploaie, cînd Betty îşi uitase cheia, un ciudat capriciu îi aduse pentru o oră la Arditeya, unde strigătele răguşite ale găinilor făceau să domnească o tristeţe greu de definit, mai sfîşietoare atunci, sub căderea ploii.

În ziua aceea, după ce făcu dragoste pe furiş, aşa cum făcea totul, cu un aer blînd de sacrificată, Betty plînse. Sînt femei care plîng din voluptate, dar Betty nu era deloc voluptoasă. Lucrurile acestea aveau o altă semnificaţie. Didier îi puse întrebări cu prudenţă şi nu fu prea surprins cînd ea îi vorbi de viaţa de „studentă" pe care o dusese odinioară la Paris, despre camerele de hotel dubioase, despre situaţia ei dificilă. Fusese vînzătoare pe marile bulevarde şi apoi în Cartierul latin şi vorbi despre amorurile ei cam vagi, a căror imagine nu părea să-i fi rămas prea clară. Betty era în familia sa o excepţie scandaloasă, dar tolerată. I se acceptau abaterile, era menajată de parcă ar fi fost în convalescenţă după o boală. Ea povestea, fără ca lucrul acesta să fie prea sigur, că tatăl ei, într-o clipă de mînie, de orbire, o dăduse afară din casă, la şaisprezece ani, fără s-o fi pregătit pentru nici o meserie şi că ea acceptase provocarea. Nu revenise la Santiago decît la douăzeci de ani — la rugămintea tatălui şi poate în urma intervenţiei surorilor sale. De atunci, conştienţi de nedreptatea ce i se făcuse, ai săi încercaseră s-o alinte şi exageraseră în toate privinţele. Rana rămăsese însă vie şi gata totdeauna să se redeschidă : din perioada aceea păstra amintirea unei stinghereli. Într-o seară, în camera aceea urîtă de hotel care da în partea de sus a străzii înguste răsuna muzica tristă a unui bal de negri şi ea simţi brusc nevoia de a isprăvi cu viaţa : gardenalul luat cu stîngăcie, totdeauna prea mult ori prea puţin, ambulanţa, spitalul etc. Puteai să ghiceşti toate astea văzînd-o pe Betty, văzîndu-i acea revărsare bogată

de păr ce-i cădea pe obraji, mersul prea grăbit, prea săltăreț, acea excitabilitate care o făcea să treacă în scurt timp de la veselia cea mai contagioasă la descurajarea cea mai profundă.

Asta semăna cu tot ceea ce citeai pe ultima pagină a ziarelor, ceva între băieţaşul care se sinucide, isprăvile medicului clandestin şi crima satirului. Lui Didier i se părea că mai auzise povestea asta într-o altă viaţă şi că îi recunoştea împrejurările umile şi sordide pe măsură ce i le povestea. Să fi fost oare Betty conştientă de efectul pe care îl produceau asupra lui asemenea poveşti ? Să fi ştiut dacă el era destul de tare pentru a lua asupra lui acest trecut încărcat, pentru a o smulge din drumul destinului ca pe o Ofelie pe care o scoţi din apă odată cu un smoc de ierburi murdare ? Ce lipsă de prudenţă !... Ar fi trebuit să-şi dea seama ce era primejdios în asemenea povestiri : că Didier nu se înduioşa uşor, că lucrul acesta risca să-l îndepărteze, că, în sfîrşit, singura ei şansă ar fi fost ca el să n-o creadă. Dar Didier o privea cum stătea întinsă pe pat sub cuvertura în carouri, atît de subţire şi de brună sub cascada de păr şi îşi spunea că totul era posibil, că era de datoria lui s-o scape de răul ce-o bîntuia. Dar, cînd îi vorbi, această compasiune luă o formă neaşteptată.

— Nu plînge Betty, spuse el. Ai să vezi. Viaţa rezolvă totul. Şi se înroşi. Îi vorbise ca abatele Singler. Ca să scape de ea.

I se întîmpla ca, neputînd să doarmă, să se plimbe noaptea dintr-o cameră într-alta.

Grădina doamnei Chotard nu era despărţită de Seminar decît printr-o înşiruire de cîmpii şi livezi, teritoriul domnului Beauchamp. Uneori, o lună străvezie, alunecînd printre chiparoşi, revărsa pe covorul salonului o lumină la fel de supranaturală. La orizont străjuia o lucire rece în care se profilau, înălţîndu-se spre cer, un grup de ulmi cu conturul perfect, de o extraordinară linişte, de o excepţională armonie. Vizibili de departe, din aproape toate punctele cartierului,

deschideau parcă o alee către o viaţă mai bună, către o lume lipsită de murdărie. Didier se gîndea că doamna Chotard avusese spectacolul acesta sub ochi în toate zilele vieţii ei şi că nu se schimbase. În picioare, în spatele gardului de nuiele care domina admirabila întindere de cîmpie, livezi şi arbori ce-şi pierdeau contururile în umbra nopţii de parcă ar fi fost înapoiate lui Dumnezeu, căzu într-o îndelungă contemplare. O mare puritate îi coborî în suflet.

Într-o noapte, cînd ajunsese fără să facă zgomot în salon şi pe cînd era pe punctul să se apropie de uşa-fereastră care dădea pe mica terasă sprijinită de coloane din faţa casei, i se păru că pe geam se profila o umbră. Sub forma aceasta indistinctă, învăluită strîns într-un capot negru, aţi recunoscut-o înaintea lui — căci Didier se afla la multe leghe distanţă de-a se gîndi la ea — pe aceea căreia locuitorii din Cartierul de Sus îi spuneau „buna doamnă Chotard".

Buna doamnă Chotard, da : de ce să nu profiţi de o clipă ca asta pentru a-i recunoaşte meritele ? Excelenta Fernande !

Totuşi, după ce a deschis uşa-fereastră şi a ieşit pe terasă, doamna Chotard s-a dedat la o gesticulaţie bizară. Didier auzea jos, de-a lungul zidului, în tufişurile grădinii, chemarea de dragoste a pisicilor, acea melopee cu care animalele astea încep zbenguiala neîncetat prelungită, cu un simţ al ceremoniei şi al ritualului pe care mulţi oameni nu l-au conceput niciodată de-a lungul întregii lor vieţi. Ce făcea oare Fernande în plină noapte pe balcon cu o sticlă în mînă ? Dacă era vorba să le stropească pe pisici pentru a le îndepărta, o cratiţă sau un lighean ar fi fost mai potrivite. Or, el văzu, surprins, cum îşi varsă în pumni conţinutul sticlei şi îl picură cu precauţie în grădină. În orice caz, scena era burlescă, dar ciudăţenia se manifesta rarefori în stare pură la doamna Chotard. Gesturile sale cele mai comice, cele mai exorbitante, cele mai insolite aveau totdeauna ceva sinistru.

Fiindu-i teamă ca prezenţa lui să n-o înspăimînte, Didier o strigă încet :

— Fernande...

— Ah, dumneata erai ?

— Nu m-ai auzit ?

Ea închise uşa-fereastră şi înaintă către mijlocul salonului cufundat în semiobscuritate.

— Auzi ce hărmălaie !

— Zgomotul ăsta te împiedică să dormi, nu-i aşa ? întrebă el, cu grijă.

— Să dorm ? Parcă-i cu putinţă să dormi ! Nu le auzi ? Nu atît din cauza zgomotului, ci... E dezgustător !

Era agitată, respira cu greutate, răscolită de un val de furie şi dezgust.

— Strigăte de copil, spuse el.

— Oh, mă revolţi, spuse ea. Cum de poţi ?

Fernande se aşeză ; îi auzea respiraţia indignată.

— De multă vreme organizezi cruciade împotriva pisicilor ? întrebă el, aşezîndu-se la rîndul său.

— N-ai decît să rîzi ! zise ea. Nu ştii ce spuì. Animalul a luat parte la păcat, Didier. Are nevoie de pedeapsă ca şi noi, ceilalţi.

— De pedeapsă ? zise el. Nu mi-aş fi închipuit niciodată că s-ar putea să-i vină cuiva cheful să pedepsească animale.

— Eu nu le pedepsesc, spuse ea, îndepărtez blestemul, îl împrăştii. Abatele Barangé mi-a încredinţat formula : semnul crucii cu apă sfinţită. Vezi. Acum tac şi pleacă. Diavolul se îndepărtează.

— Abatele ăsta e un vrăjitor, zise el.

— Nu e vrăjitorie, e exorcism.

Didier încremenise. Într-adevăr, vacarmul se potolise o clipă. Dar tăcerea aceea, asemenea celor care separă părţile unui concert, va trebui să fie urmată în curînd de un crescendo formidabil şi discordant care va marca, fără îndoială, o etapă importantă a ceremoniei, căci avu loc, în sfîrşit, un răgaz care dură cîtva timp, urmat de un zgomot de fugă.

— Faci acelaşi lucru şi cu şobolanii ? întrebă Didier. În încăperea întunecată, simţi privirea Fernandei aţintită asupra lui.

— Nu înțeleg întrebarea dumitale. E probabil idioată.

— Și șobolanii au drept la dragoste, spuse el. E destul de trist pentru noi, dar...

Își amintea scena din grădina cea mică de la Arditeya, de pe vremea doamnei Blin ; strigătele acelea care te înfioară pînă în vîrful degetelor. De o parte și de alta a porții, în lumina lunii, ca niște animale de bronz, doi șobolani încremeniți, pîndindu-se intens. Din cînd în cînd, un fel de șuierat înăbușit care îi umfla. Față de aceștia, pisicile de la Stellamare constituiau un spectacol grațios.

Doamna Chotard scoase un suspin.

— Ah, spuse ea, lumea e inexplicabilă !

— Mă tem ca nu cumva să-și bată cineva joc de noi, zise Didier.

— Fără îndoială așa e, pentru că noi ne-am bătut joc de el, răspunse ea repede.

Dar, în ciuda tonului victorios al acestui răspuns — căci Fernande, avea o minte care prevedea totul — părea copleșită, în ascuns, de gîndurile ei. Cu o clipă înainte, Fernande se strecurase în fotoliul său. Didier o zărea în lumina difuză a nopții, ghemuită și tristă, cu durerea în suflet. După o tăcere îndelungată, ea începu un monolog în cursul căruia universul fu așezat la locul lui. N-ar fi trebuit ca lucrurile să fie așa cum erau, deci ele erau altfel. Inteligența i-a fost dăruită omului pentru a-i îngădui să refacă lumea, pentru a-l ajuta să suprime, prin gînd, ceea ce e inacceptabil. Această datorie odată îndeplinită, se duse să se culce.

Katia legănîndu-și găinile, doamna Chotard-Lagréou exorcizînd pisicile. Toată noaptea Didier o revăzu pe Fernande, aplecată deasupra balconului, în lumina lunii, gesticulînd, agitînd sticla cu apă sfințită în speranța de a converti la amor platonic pisicile, precum și fără îndoială restul lumii ; sau în orice caz, relațiile sale imediate. Ceea ce se petrecea în altă parte decît într-o rază acceptabilă din jurul casei sale, nu o preocupase niciodată prea mult. Faptul acesta nu-i va împiedica a doua zi, pe canonicul Cardon și pe președintele

Tribunalului să vină să se aşeze în fotoliul de catifea albastră şi să discute grav cu ea. S-ar fi spus că în jurul doamnei Chotard există un fel de conspiraţie amplă pentru a o menţine la vîrsta copilăriei.

Cîteva zile, între ei domni o oarecare destindere, ba chiar o oarecare înţelegere, demonstrînd care ar fi putut să fie atmosfera din casă dacă doamna Chotard ar fi dorit-o cu adevărat. Dacă nu ţineai seama de nebuniile ei, Fernande nu era lipsită de un farmec auster, cu atît mai surprinzător cu cît nu se gîndea la el şi acesta se exercita în ciuda ei. Cu rochiile ei gri sau bej, dintr-o ţesătură deasă, cu tenul ei brun, picioarele groase, exercita, în unele zile, o seducţie surdă. Cu cîtă uşurinţă uita Didier atunci certurile şi persecuţiile ! El renunţa îndată la orice suspiciune, nu mai credea că se poate trăda ceea ce fusese destăinuit într-un climat amical. Există desigur prostii pe care prea e plăcut să le comiţi spre a ţi le refuza. În loc s-o lase mereu pe Betty şi pe Fernande să se înfrunte, de ce oare n-ar încerca să le facă să se înţeleagă ? Îi vorbi aşa cum ar fi făcut cu o prietenă, cu un fel de dăruire, despre grădina Mondeville-ilor.

— Cum, spuse ea, oprindu-se deodată din tricotat, cum, te duci pe la Mondeville ?

— Dar, spuse el, sînt părinţii lui Betty !

Fernande nu avea aerul să găsească explicaţia firească. Se năpusti asupra lui cu nenumărate întrebări despre această familie.

— Dar credeam că îi cunoşti, se miră Didier.

— Da şi nu, spuse ea nu fără stînjeneală. Adică... îi cunosc mai ales din auzite.

Şi se lansă în lungi explicaţii. Atenţia lui Didier se risipi imediat. Se gîndea la acele ore petrecute pe peluză, la umbra cedrului, aflat mai spre marginea casei şi la activităţile lor familiale şi gospodăreşti. În fundul grădinii, care urca spre pajişti splendide, se afla o livadă tînără şi stupi. Această livadă în pantă îi amintea totdeauna muntele unde regreta că nu trăieşte. Ca

să se ducă la Santiago, traversa totdeauna parcul Seminarului. Se simțea trist, căci era Paradisul pe care îl pierduse. Dar nu se întîmpla niciodată să nu fie impresionat de frumusețea acelor arbori, a acelor alei. Și era așa de simplu ! Retrăia primele sale dimineți la Arditeya, de pe vremea Rosei și a doamnei Blin. În ce lume, în ce epocă a istoriei omenești cunoscuse el toate astea ! Dimineața, cînd deschidea ochii în cămăruța lui era sigur că îl va întîmpina lumina prinsă de vîrful brazilor spre a coborî puțin cîte puțin către peluză... Draperia înaltă, argintată, a teilor care mărgineau aleea cu frunzele lor răsucite de vînt făurea un fel de meterez fermecat. O faleză ireală evocînd apropierea unei insule necunoscute. Unde să fi văzut el oare ceva mai plin de noblețe ! Niciodată, atîta vreme cît a rămas singur în casa aceea, nu s-a plictisit, chiar dacă trebuia să rămînă în pat timp de cîteva săptămîni, așa cum i se întîmplase. Trecerea zilnică a luminii deasupra parcului, povestea pe care o istorisea folosindu-se de arbori era un spectacol fără sfîrșit, de fiecare minut, ce se oferea neîncetat. Vara, umbra grea dintre tei, aleea întunecată ca un naos, cu goluri de lumină la capete ; iarna, elanul înfrățit al ramurilor, al rămurelelor despuiate, această delicată împletitură atît de limpede încît aproape regretai să o vezi întunecîndu-se primăvara... Urcușul și coborîșul ritual al luminii de-a lungul acestor tapiserii de frunze... Dar asemenea lucruri nu se puteau împărtăși, ele nu existaseră decît pentru el și era dureros să te gîndești că se ofereau acum unor orbi, unor nebuni, pentru care ele existau ca și cînd n-ar fi existat. Colonelul, Katia... ce vedeau ei din toate astea ? Cînd deschideau obloanele, constatau dacă e frumos sau urît. Dar pentru ei și pentru zgomotul pe care îl făceau ar fi fost la fel de bine oriunde în altă parte. Și-o amintea pe Rosa, plîngîndu-se în fața așa-zisei mame că acest cartier era trist, și că ea nu voia să trăiască acolo. Didier era singurul care se entuziasma. Era singurul și era alungat. Era aidoma cu povestea paradisului terestru. Didier

văzuse îngerul răzbunării cu securea în mînă, în pragul teritoriilor interzise. Întrerupse deodată monologul Fernandei.

— Zău, spuse el, povestea asta a paradisului terestru e îngrozitoare !

Ea îl privi fix, neînțelegînd de ce vorbea de paradisul terestru.

— Cred că ceea ce ne seduce într-o grădină, reluă el, e faptul că ne redă un gust uitat, gustul paradisului terestru care ne-a rămas în sînge. Atunci înțeleg... Grădina Mondeville-ilor îmi redă ceva din acest... din acest...

Ezita. Aștepta ca Fernande să spună ceva, prin care să exprime faptul că îi urmărise gîndul.

— Da, spuse ea. Înțeleg... Înțeleg foarte bine... Dragul meu, te urmărește un blestem. Am simțit-o mereu.

Spusese asta pe un ton recules, plin de semnificație, care îl impresionă pe Didier. Apoi se îndreptă către bucătărie și reveni cu un ceainic umplut din nou.

— Mi-ar plăcea să-i văd de aproape, spuse ea.

— Pe cine ?

— Familia Mondeville...

Didier reflectă.

— Betty te-ar invita desigur cu plăcere, spuse el.

— I-ar veni oare ideea ?

— Pot să i-o sugerez.

— Dar trebuie să fie supărată pe mine.

— N-o cunoști pe Betty, zise el. E generozitatea însăși. Și-apoi, cel mai mic semn de afecțiune o face să se deschidă. Trebuie să fi fost deosebit de lipsită de ea, îți dai seama. Să ne amintim că nu și-a cunoscut mama, ca să spunem așa. Apoi, femeile acelea care au venit una după alta în casă, autoritatea cam mărginită a mătușii, lipsa de atenție a tatălui... I se pot ierta cele cîteva mici defecte...

Dar Fernande se îndepărtase, ducîndu-se către camera sa. Elogiul adresat lui Betty n-o interesa.

Didier nu asistă la mica gustare care avu loc la Santiago în onoarea doamnei Chotard-Lagréou, căci, din

cauza unei schimbări a vremii, se îmbolnăvi brusc şi fu obligat să stea în pat mai multe zile. Dar află că totul se petrecuse minunat, că Fernande văzuse efectiv pe toată lumea şi, cum pretutindeni era precedată de reputaţia sa de femeie pioasă, bună şi originală, a fost primită cu amabilitate, mai ales de către bătrîna mătuşă Mathilde. Aceasta o cunoştea, căci o văzuse de foarte multe ori îngenuncheată pe dalele îngheţate ale capelei Capucinilor. Fernande se arătă încîntată de această familie în care, din şapte copii în viaţă, o fiică şi doi băieţi erau călugări.

— O familie sfîntă, spuse ea.

— Da. Asta explică de ce biata mătuşă stă toată ziua aplecată asupra pămîntului, iar balcoanele de lemn putrezesc cu încetul.

— Mătuşa nu se plînge, spuse ea. E o sfîntă.

— Şi Andrée, zise el, cea de a doua fiică. Ai văzut-o ?

— Nu, căci era la mănăstire, dar am auzit vorbindu-se de ea. Cred că şi ea e o sfîntă.

O tăcere. Soarele intra în salon pe uşa-fereastră deschisă către balcon şi făcea să strălucească covorul în culori vii.

— Toţi sînt sfinţi, spuse Didier. Pe măsură ce ajung la vîrsta adultă şi văd starea casei şi a pămînturilor, şi ceea ce ar trebui să se facă pentru a ieşi din impas, se simt cu toţii cuprinşi de chemarea sfîntă. Dacă n-ar fi fost şi fiul metalurgist, Régis...

— Régis ? Oh, un comunist, dacă am înţeles eu bine ! tresări Fernande. Ce nefericire pentru familie ! N-au meritat aşa ceva !... Şi Betty, o uiţi pe Betty. Fata asta nu mi se pare că a pornit pe drumul sfinţeniei.

— Ce-i de fapt Sfinţenia ? întrebă el.

Surprinsă de întrebare, incapabilă de data asta să răspundă *ex abrupto*, Fernande ridică din umeri cu vehemenţă.

— A fi sfînt astăzi... începu el. Ai vizitat uzina unde lucrează fratele lui Betty ? o întrebă deodată. Ar fi poate la fel de util pentru dumneata ca şi participarea la slujbele religioase de la Carmelite... Lucrul acesta

ţi-ar deschide poate la fel de mult mintea... eşti înconjurată de oameni a căror existenţă nici măcar n-o bănuieşti !

Fernande fuge spre coridor, deschide uşa şi se îndreaptă spre scară ca să nu-l mai audă. El o urmăreşte, se duce pînă la balustradă, se apleacă — dar ea nu-l mai poate auzi. Zgomotul unei biciclete care porneşte strivind pietrele grădinii ajunge pînă la el. Murmură atunci ca pentru sine :

— O dispreţuieşti pe Betty, dar Betty îşi petrece viaţa punîndu-se în locul altora. De aceea nu poate să ducă o viaţă ca toată lumea. Şi tocmai de aceea o iubesc !

Didier dictează... Sub fereastră, de partea cealaltă a grădinii, într-o vilă alăturată, bonele vin şi se duc cîntînd. Giştele gîgîie. Lumina străluceşte deasupra copacilor.

„Pentru a resimţi o recunoştinţă pură, am nevoie să cred că sînt bine tratat, nu din milă, sau din simpatie, sau din capriciu, cu titlul de favoare sau din privilegiu, şi nici drept urmare firească a temperamentului, ci din dorinţa de a face ceea ce ne cere dreptatea. Deci, acela care mă tratează astfel doreşte ca toţi cei..." Deodată Betty se prăbuşeşte plîngînd peste maşina de scris, sub o revărsare de păr care o acoperă în întregime.

— Nu, spune ea, nu, nu pot să continui. Nu putem să mai lucrăm împreună în această cameră, în această casă...

— De ce ? zise el. Ce se întîmplă ?

— Fernande...

— Ce mai e ?

— Oh ! Didier !... M-a făcut să-i promit că n-am să-ţi spun...

— Să nu-mi spui, ce ? Ai făcut iarăşi vreo poznă ?

— Nu... Ea a... Am avut o explicaţie. Ea recunoaşte bineînţeles totul. A început chiar prin a revendica totul. Şi dacă ai şti în ce fel, cu ce aer !

— Dar spune odată, ce este ?

— Închipuie-ţi, Didier... Îţi aminteşti că noi am avut ideea absurdă de a o invita la Santiago ? Nu mai izbutesc s-o înţeleg, nici pe ea, nici pe noi.

— Dar eu am fost acela, spuse el, eu ţi-am cerut-o... Ce s-a întîmplat ?

— Oh !... Ştii că din ziua aceea îmi vede adesea familia, mai ales pe mătuşa Mathilde căreia nu încetează a-i face mari avansuri. Ei bine, ştii ce s-a apucat să le spună ?... Că ea nu înţelege cum de te primesc la ei, te lasă să vii în grădină, unde ne plimbăm împreună... Dar nu asta mă întristează cel mai mult în această poveste. Ştii doar ce bune erau relaţiile mele cu ei pînă acum ! De o lună, am făcut un efort să le îmbunătăţesc ; lucrurile mergeau puţin mai bine, speram că voi putea să locuiesc acolo. Acum, îţi închipui... Tata mi-a făcut o scenă faţă de mama mea vitregă, faţă de toată lumea... Faţă de Henriette, servitoarea ! adăugă ea ca pe ceva de neîndurat.

— Tatăl tău ! spuse el. Cum a izbutit să iasă din mutismul lui ?

— Nu-ţi pot spune ce a urmat. Habar n-ai cum este cînd se înfurie. E alt om. S-a apucat să urle. Nu există alt cuvînt. Îi place să facă asta din cînd în cînd ; adoră să fie ascultat şi cum în casă nimeni nu-i dă atenţie, pe mine cade totdeauna năpasta. Ştii, îl apucă rar, dar atunci... Tatăl meu e un om care n-a putut încă înţelege cum de el, care a fost născut pentru a rămîne celibatar, s-a căsătorit cu atîtea femei şi a avut atîţia copii. Copii care îi scapă printre degete. Ar fi vrut atît de mult ca unul dintre noi să fie militar.

— Sper că nu tu ! zise Didier.

— Ba da, ba da, chiar eu. Nu se consolează că sînt fată. Dă-ţi seama, şapte copii şi nici unul căsătorit, nici unul care să facă o meserie de bărbat. Da, Régis ! Dar acasă nu vor să-l vadă din cauza ideilor sale... Deci, a început să urle. Simţeam că înnebunesc. Nu ştiu ce-mi venea să-i fac. În sfîrşit, cred că ne-am insultat... Era incoerent. Tu ştii, nu-i el prea limpede la vorbă nici cînd e calm, dar cînd e înfuriat ! Nu înţelegi nici un cuvînt din ce spune. Mi-a reproşat că sînt trîndavă, că nu

muncesc. I-am spus că lucrez la maestrul Mativet. Mi-a obiectat că nu se observă prea mult. Totuşi nu pot să lucrez mai mult, te asigur. Ei ştiu bine că nu am putere. Atunci i-am spus că nici el nu lucrează, că nu l-am văzut niciodată trudind cine ştie cît. Specialitatea lui e aceea de a lucra duminica, în zilele săptămînii umblă de colo, colo cu violoncelul său, cu aere de conspirator, ai spune că ascunde o mitralieră sau cotlete de viţel. Aşa cum i-am spus, toate astea sînt demodate. Şi totuşi ăsta-i adevărul, nu-i aşa ? Şi în plus, atunci cînd lucrează o face de florile mărului. Aşa e tata, complet dezinteresat, înţelegi ? De o dezinteresare idioată. Toţi sîntem aşa, la Santiago, notează bine. Cînd mă gîndesc la ce-ar fi putut să devină dacă ar fi fost puţin susţinut de cei care l-au exploatat... E foarte simplu. Ca şef de orchestră, tu ştii, era formidabil. La un moment dat, uite, puţin înainte de război, era Poulet, era Münch şi era tata. Dealtfel, n-ai decît să-i vezi fotografiile acasă, bustul lui e pe pian, ce alură avea... Căci chiar dacă dirijează orchestre şi coruri în biserici, nu e un ţîrcovnic, doar o ştii ! Unde n-am mai putut să rezist însă a fost atunci cînd mi le-a dat drept exemplu pe surorile mele. Ei, asta nu ! Treacă-meargă să-mi reproşeze că nu muncesc, dar să nu le invoce pe Andrée şi pe Danièle care n-au găsit nimic mai bun de făcut decît să se pună la adăpost.

— Să se pună la adăpost ?

— Doar ştii bine : Andrée e la mănăstire şi Danièle îşi propune să intre. În aceeaşi mănăstire dealtfel !... Cînd e singur, fără îndoială că trebuie să se bată cu pumnii în piept de disperare. Dar e prea tîrziu. Pentru că suferă din cauza tuturor acestor nereuşite. Suferă, da ! Tata e un om care suferă ! Dar e nevoit să considere că totul e în ordine. Ce vrei, atunci cînd dirijezi Scholas, cînd eşti maestru de cor bisericesc !... Şi pentru ce, mă rog, a venit scorpia asta să se bage în treburile noastre ?... De ce ?... Doamna Chotard-Lagréou...

Didier era copleşit de toate aceste revelaţii, de discursul, de suferinţa lui Betty care nu vorbise niciodată atît, şi nici aşa de dezlînat. Dar tocmai de aceea se simţea iremediabil răscolit ; fusese lovită şi ea de o

suferință de care era imposibil să te îndoiești. De ce ? De ce să-i permită Fernandei toate astea ? Da, de ce să-i permită să le schimbe viețile, să intervină în existențele lor, să le tulbure relațiile cu ceilalți ?...

— Dar, vezi tu, Didier, ce mă face cel mai mult să sufăr în toate astea... e faptul că ție îți plăcea atît de mult grădina, casa — și că nu vei mai putea să vii pe acolo, că nu va mai fi niciodată pentru noi ceea ce-a fost odinioară.

E adevărat că această consecință îi scăpase lui Didier și admira faptul că Betty, pe lîngă toate neplăcerile pe care le va avea de îndurat, nu păruse s-o rețină decît pe asta. O regăsea întreagă în elanul generos, în uitarea de sine, în tristețea dăruirii contrariate. Dar nu era oare tocmai ceea ce căutase Fernande ? Nu voise ea să-l rănească în primul rînd pe el, pe Didier, neglijînd, în scopul acesta, tot răul pe care „era obligată" să-l facă în treacăt, altuia ? Fusese călăuzită de un instinct sigur. Și în fața prăbușirii lui Betty, gîndul lui Didier, în ziua aceea, fu că o asemenea conduită era prea îngrozitoare, interesa prea mulți oameni ca să poată vreodată să i-o ierte careva.

Rămînea să știe ce va deveni el însuși, în această poveste, sau mai curînd, ce urma să facă. Trebuia să-i vorbească doamnei Chotard. Dar ce să-i spună ? Știa că nu-și va recunoaște niciodată vinile. La rîndul său, Didier avea nevoie să mai stea culcat multe zile și, pentru un moment, nu putea să părăsească Stellamare decît spre a se duce la spital. Doamna Chotard știa bine toate astea și era tocmai ceea ce-i dăduse atîta curaj.

O apropie pe Betty de el, încercînd s-o consoleze, să găsească împreună o soluție. Dar, mai întîi, n-o judeca oare cu prea mare severitate pe Fernande ? Era sigur că nu începea să guste plăcerea de a o condamna, că nu sărea deodată în cealaltă extremă ? Oricare ar fi fost aversiunea lui pentru o manevră cum era aceea de care se făcuse vinovată, nu se putea oare să-i mai acorzi un credit, să te gîndești că nu apreciase întreaga desfășurare a răului, că nu-l savurase atît cît părea s-o presupună

Betty ? Cînd o revedea în rochia ei cenușie, cu obrazul contractat cît un pumn, cu ochii înflăcărați, ar fi vrut s-o trateze fără milă, s-o facă să-și ceară iertare în genunchi. Dar își exagera el însuși cruzimea. Nu, i-ar fi fost de ajuns să poată pleca ! Ce-ar fi făcut doamna Chotard dacă el ar fi plecat ? Se întreba prin ce mijloace ar fi putut să plece, dar episodul se rezolvă mai repede decît ar fi crezut. Betty era așezată pe marginea patului și Didier o ținea aproape de el, sărutîndu-i obrazul mic, năpădit de tristețe și încă ud de lacrimi. Stăteau deci în această poziție interesantă, Betty pe marginea patului și Didier sărutînd-o pe obraji, cînd, fără să avertizeze în nici un fel, ba chiar procedînd într-un mod nefiresc de tăcut (ea care era totdeauna zgomotoasă), doamna Chotard-Lagréou își făcu intrarea în cameră. O intrare, precedată — o repetăm — de o asemenea tăcere, încît ei fură nevoiți să presupună că Fernande se afla de cîtăva vreme la ușă.

Doamna Chotard scoase un strigăt atît de neclar, atît de nearticulat, dar atît de strident, încît cei doi nu știură dacă strigătul acela exprima scuză, dezorientare, indignare sau spaimă.

Betty vru să se scoale, dar Didier o reținu lîngă el, în aceeași poziție, cu un braț în jurul umerilor. Fernande rămăsese în pragul ușii gîfîind, cu mîna la gură.

— Ai venit să-mi spui ceva ? întrebă Didier.

Dar ea, ca și cînd l-ar fi zărit pe diavol, se și făcuse nevăzută, roșie de rușine, de furie, și poate din cauza ciudatei nevoi pe care o avea totdeauna de a se umili și mai mult, după ce se dedase la acte nedemne.

Nu mai era posibil să eviți rușinea. Aceea pe care o resimțea fără îndoială Fernande nu-i era lui Didier mai plăcută decît propria-i rușine — adică rușinea de a fi la ea. Cum de ajunseseră aici ? Se aflau în fața unor fapte care nu puteau fi șterse. Dar, tocmai asta constituia — se pare — o legătură. Și totuși, timp de cîteva zile, părăsindu-i pe Jean Cassien și pe Sfînta Catherine din Genova, făcu tot ce putea ca să se elibereze, încercînd pretutindeni să găsească o altă cameră. Didier

îşi tîra de-a lungul cartierului oboseala şi descurajarea, umblînd din poartă în poartă, în ciuda extremei repulsii pe care o avea pentru genul acesta de închirieri care te lasă cu totul la cheremul proprietarului, pînă în cele mai mici detalii ale vieţii. O asemenea epocă e gloria unei naţiuni. Didier nu văzuse nimic asemănător de cînd se născuse ; nu auzise niciodată povestindu-se ceva asemănător nici în amintirile părinţilor, nici în ale bunicilor săi. Dorinţa de cîştig a acestor mici burghezi, biciuită de anii bursei negre, întrecuse orice măsură. Nimeni nu mai făcea nimic decît pentru bani, pentru cît mai mulţi bani. O mulţime de oameni îşi exprimau pretenţia să trăiască fără să facă nimic punînd mîna pe camere, pe cît mai multe camere. Le împărţeau în încăperi, în semiîncăperi, în sferturi de încăperi, despărţindu-le prin perdele, concentrînd într-un singur colţ tot ceea ce era necesar traiului, instalînd un duş în bucătărie şi closetul în duş ; uzanţe mîrşave şi sordide îşi făceau drum în arhitectură ; creierul arhitecţilor era despărţit din ce în ce mai mult de mici pereţi separatori care se înmulţeau într-un ritm nebunesc, întocmai ca un microb, cu o viteză măsurabilă. Oamenii care aveau „disponibilităţi" se aruncau asupra apartamentelor ca să le vîndă sau să le reînchirieze după cum bişniţarii se reped asupra biletelor de teatru spre a le putea revinde celui care oferă mai mult. Să înghesuieşti cît mai mulţi oameni într-un spaţiu cît mai mic posibil deveni curînd singura problemă ce se cerea rezolvată în domeniul construcţiilor, de parcă pămîntul s-ar fi strîns deodată ca o pînză proastă. În acelaşi timp, printr-o logică admirabilă care defineşte politica lui Gribouille, autorităţile încurajau oamenii să se înmulţească şi chiar îi plăteau pentru asta, fără să se neliniştească dacă îi condamnau totodată să se reverse în stradă, sau să cadă pe fereastră, aşa cum vedeai prin jurnale că se întîmplă din ce în ce mai des. Cît e de plăcut să fii bine guvernat !

Totuşi unele case păreau să rămînă în afara traficului. Astfel Didier se ducea cu îndrăzneală să sune pe la porţi. Dar pretutindeni răspunsurile erau negative şi

abia de era ascultat ; stăpînii nici măcar nu-şi dădeau silinţa să apară atunci cînd aveau servitori, sau îi făceau semn de departe, de la capătul grădinii, ca unui vagabond. Doar străvechea doamnă Beaumont, care stăpînea un parc uriaş şi o casă cu douăzeci de încăperi, îl primi cu un surîs şi dori să-l vadă în persoană, crezînd că venise să se prezinte din partea unei prietene a ei, pentru a fi angajat valet în casă. Surdă cum era, lui Didier îi fu greu să risipească această neînţelegere. „Haide, dragul meu, haide, spunea, instalează-te începînd de astăzi, dacă vrei. Arsène te va pune la curent... Arsène ! Condu-l te rog... Ce bine cade asta ! Cum te numeşti, dragul meu ?"... O lăsă să-şi debiteze monologul pe care doamna probabil că îl continua încă, neînţelegînd, firește, pentru ce servitorii deveniseră atît de distanţi, tot aşa cum el nu înţelegea de ce oamenii care aveau atîtea încăperi nu puteau să-i cedeze şi lui una din ele. În zilele acelea, ar fi aderat la cele mai nebunești combinaţii pentru a-şi asigura liniştea. Printr-un bizar efect de ricoşeu, toate persoanele cărora le cerea camere îl trimiteau la Mondeville.

Aceştia, ruinaţi de vocaţiile mistice succesive ale copiilor lor, pe care trebuiau totuşi să-i înzestreze şi de creşterea bruscă a costului vieţii, erau constrînşi tot mai mult să amenajeze camere pentru a le închiria. Le închiriau la preţuri ce dovedeau că într-adevăr nu erau mînaţi ca ceilalţi de gustul speculei şi de mania exploatării. Mulţi îl scrutau pe Didier cu suspiciune. Doamna Chotard îl precedase într-un fel sau altul. O femeie dintr-o vilă părăginită, cu mobilier hodorogit, fu pe punctul să-l ia la ea. Apoi, în prag, se răzgîndi : „Aveţi cunoştinţe ?"... Era cît pe aci s-o întrebe în ce branşă, dar ea i-a şi precizat că le interzicea locatarilor să introducă „cunoştinţele" în casă. A fost obligată, explică ea, să ia această măsură în primul rînd din motive de bună cuviinţă, apoi din cauza consumului de apă. Se îndepărtă dezgustat. Femeia continua să enumere interdicţiile cînd Didier ajunsese în mijlocul bulevardului, cu inima bătîndu-i puternic, dar liber, respirînd liber,

călcînd liber asfaltul, trecînd din umbră în umbră şi din lumină în lumină, pe măsură ce înainta de-a lungul chiparoşilor de la Seminar. Ochii i se umplură de spectacolul pe care i-l oferea după-amiaza. Avea impresia că vede pentru prima oară cu adevărat. Gardurile vii, zidurile, clădirile se înălţau în lumina portocalie asemenea unor lucruri ce nu aveau nevoie de explicaţii, iar bulevardul se deschidea întocmai ca absolutul spălat de orice murdărie omenească. Rîndunelele se prăvăleau din înaltul cerului, se aruncau asupra lui la firul ierbii, îşi luau zborul din nou cu strigăte vesele şi se duceau să se topească în lumină. Trecu mai departe, merse pînă la capăt întorcînd privirile pentru a nu fi obligat să-şi vadă căsuţa cu împrejurimi devastate, camera oarbă cu obloanele închise, lipite de perete. Dar pe partea cealaltă, era inevitabil să nu vadă aleile foarte drepte şi foarte întunecoase de sub tei. Şi amărăciunea i se înnodă în gît. Se gîndea la doamna Blin, la fiul ei, la Rosa, la banii care îi lipseau, la banii altora care îl sfidau, la toţi cei care abia îl respinseseră ca pe un gunoi. Şi pentru prima oară în viaţa lui, din cauză că se simţea slab, fu trist. Se ştie bine că viaţa e imposibilă. Dar oamenii fac eforturi să n-o ştie, pînă cînd nevoia îi învaţă din nou lucrul acesta. Reveni epuizat, gîndindu-se cu repulsie la toţi oamenii pe care îi văzuse în două sau trei ore. Poate că totuşi doamna Chotard valora mai mult decît toţi oamenii ăştia ? Dincolo de ostilitatea lor fundamentală, sau tocmai din cauza ei, deveniseră „prieteni". Ura, dacă nu prietenia, făcuse sudura. Ura, sau ceva mai complex, un sentiment neclasat, nefamiliar moraliştilor. „Dacă ar putea înţelege" îşi spunea el. Ei bine, să nu fie oare nici o speranţă ?... N-ai s-o faci să-şi schimbe năravul, dar oare nu s-ar putea s-o faci să admită că nu tot ceea ce se întîmplă între un bărbat şi o femeie e neapărat josnic ? Îşi amintea ceea ce-i spusese ea prima dată, în magazinul său : „Însuraţi-vă !" Doamna Chotard ar fi vrut să arunce cu apă sfinţită asupra tuturor iubirilor, să folosească şi căsătoria ca pe un paravan. Era naiv şi era odios. Ea făcea din căsătorie,

dispreţuindu-şi propria experienţă, o invenţie burgheză, un articol de menaj, o instituţie de asigurare, ca metropolitanul sau sergenţii de stradă. Fernande trebuie să fi ştiut că nu avea dreptate, dar voia să-şi ascundă lucrul acesta ca să nu fie obligată să citească în propriul ei suflet. Aici era misterul : cum se făcea că religia, pe care ea o practica cu atîta asiduitate, cum se făcea că atîtea spovedanii, examene de conştiinţă, nu izbuteau să-i deschidă ochii ? Era grav pentru Fernande, dar era la fel de grav pentru această religie căci, dacă practicarea unei anumite metode, respectarea unei anumite doctrine urmărite de-a lungul anilor, pot să nu-l atingă deloc pe un om, să nu-l lumineze asupra nici unuia dintre instinctele sale, nu-i aşa că metoda aceasta, doctrina aceasta sînt neputincioase ? Oamenii cărora li se potrivesc nu sînt oare, din întîmplare, tocmai cei care se pot lipsi de ele ?

Doamna Chotard era extrem de reprezentativă. Probabil cu mult mai mult decît ar fi dorit-o. Se afla în centrul unei vaste probleme, „a problemei mele", cugetă Didier. Îşi fixase gîndul asupra ei şi nu şi-l mai putea desprinde. Nu-şi mai putea imagina lumea fără ea, nu putea face ca ea să nu mai existe, să nu mai concentreze, să nu mai confirme prin ea însăşi slăbiciunile unei doctrine. Şi doctrina aceasta fusese doctrina lui, după cum era încă doctrina doamnei Chotard-Lagréou. Doctrina aceasta îi închisese ochii doamnei Chotard, însă doamna Chotard îi deschidea ochii lui Didier asupra acestei doctrine. Dumnezeu din Dumnezeu ! Lumină din Lumină ! Dumnezeul ei şi Lumina ei puteau oare să fie Dumnezeul lui Didier şi Lumina lui ?... Ea îl tortura chiar în numele Dumnezeului lui. Didier nu-şi putea găsi scăpare în gîndul că Fernande era nebună sau bigotă. Doamna Chotard se bucura de sprijinul acestor domni, de stima compătimitoare a unui întreg cartier, a unui întreg oraş plin de oameni ca ea.

Îl frecventa pe Episcop, deţinea încuviinţarea pentru publicaţiile ecleziastice. Didier era singur printre oamenii aceştia, printre maniile, rutinele, reticenţele, exe-

gezele, raţionamentele lor, duse pînă în pînzele albe, care semănau cu montarea unei reprezentaţii teatrale, cu o comuniune solemnă : o fetiţă îmbrăcată în alb care ţine foarte sus o lumînare într-un mic templu al Dragostei, înălţat pe coline de nuga şi pe stîlpi de zahăr ars. El era singur în mijlocul acestei lumi care se dedase la aiureli josnice. I-ar fi trebuit foarte mult orgoliu ca să creadă că avea dreptate împotriva tuturor. Nu era susţinut de nimeni. Era, dimpotrivă, îndepărtat de toţi. Şi mîna nu găsea nici balustradă, nici parapet în mijlocul furtunii stîrnite de scîrba care îl îneca. În Cartier nu exista un punct fix, o valoare sigură, un reprezentant al unei raţiuni, al Raţiunii, decît Colonelul. Şi era un om găunos ca şi ceilalţi. Didier nu mai putea îndura să fie pînă într-atît de singur. Virtutea modestă, nerecunoscută a lui Betty nu-i mai era de ajuns. Suspinele, elanurile lui rămîneau neauzite. Un fel de furie urca în el, îl înăsprea. Ea, Fernande, avea dreptate : era un blestemat, un proscris. Steaua lui Dumnezeu se stinsese în spatele norilor otrăviţi ai Cartierului de Sus, îndărătul rămăşiţelor rituale ale unei religii stereotipe, care nu strica superba ordine a grădinilor. Nu făcea să cadă zidurile vilelor, lăsa teafără o lume de nedreptate. O lume în care Beauchamp, spălat prin averea lui de păcatele comise în timpul Ocupaţiei şi cocoţat pe mormanul său de fierării începea să-şi îngăduie a avea pretenţia la onoruri municipale.

Intră în grădina din Stellamare, urcă în apartament şi o găsi pe doamna Chotard făcînd o pasienţă Voia să ştie dacă mai putea să conteze pe prietenii săi Cassegrain, care îi promiseseră că vin pe la ea — sau dacă trebuia să renunţe la vizita lor.

Se sculă brusc, indignată, amestecă iar cărţile.

— Nu vin.

— Cum ?

Dar Fernande se uită spre masă, făcîndu-se că îşi vorbeşte mai departe sieşi.

— Totuşi nu !... Să fiu obligată să promit prietenilor mei că domnişoara Mondeville nu e la mine, ca ei să consimtă a veni !...

Didier rămase o clipă fără cuvinte. Gîndurile deprimante obosesc la fel de mult ca un drum lung. Resimți deodată întreaga oboseală acumulată.

— Ciudat, nu-i așa ?... spuse el încet. Atunci cînd prietenii n-o cunosc pe domnișoara Mondeville decît prin dumneata !... Dar de ce ea ?... Oare eu nu sînt de ajuns ca să-i îndepărtez ?...

Fernande înălță capul, îl privi o clipă cu o fixitate ciudată, întrebîndu-se dacă vorbise în bătaie de joc, apoi văzînd că era sincer, emoția i se urcă brusc în obraji. Făcu o mișcare dezordonată către el, ca pentru a-i lua mîinile, apoi păru că-și dă seama, poate pentru că el rămăsese rece față de gestul acela exagerat, și se aruncă într-un fotoliu, afundîndu-se în pernele lui cu capul în mîini.

— Didier, zise ea, spune-mi că nu mă dispreţuiești. Ba nu, știu că merit reproșurile dumitale, le merit... chiar mai mult decît crezi... M-am dezlănțuit împotriva dumitale. Am acționat de parcă n-ar fi trebuit să știi niciodată nimic. Îți fac rău, Didier. Ba da, ba da ! Nu știi cît de mult rău !... E îngrozitor, dar cred că nu mă vei dispreţui niciodată îndeajuns...

Natura îngrijorătoare a acestor cuvinte se topise sub efectul oratoric și Didier nu ținea să se aventureze în explicațiile și argumentațiile fără îndoială false, pe care Fernande era pregătită să i le furnizeze. Didier dispreţuia în ființa ei ceea ce era de dispreţuit, mai ales aceste false apeluri la dispreț ; era sătul pînă peste cap de manifestări sentimentale. Așa încît emoția Fernandei, care ar fi trebuit să fie contagioasă, nu avu asupra lui decît efectul contrar : îl îngheță.

— Am făcut ocolul cartierului ca să găsesc o cameră, spuse el. N-am găsit nimic. Îmi cer scuze.

— Cum ! exclamă ea, ca și cînd această noutate o arunca într-o uluire imposibil de exprimat. Ai de gînd să părăsești casa mea !

— Te mai și miri ! spuse el cu glas scăzut.

Se lăsă din nou pe spetеaza fotoliului și își răsturnă capul pe spate. Pieptul îi palpita. Purta o bluză neagră

închisă pînă la gît. Degetele îi frămîntau un șirag de mărgele mici, aurii, de parcă acesta ar fi împiedicat-o să respire.

— E adevărat că am meritat să-mi spui asta. Dar Didier — se redresă ea încet, teatral — trebuie să știi că orice s-ar întîmpla, vei fi oricînd binevenit la Stella mare. Înțelegi ?... Vreau să spun... Da, aș vrea să nu pleci ! Niciodată, atîta timp cît... Dă-mi răgazul să compensez... Oh, n-ar fi trebuit să mă port niciodată astfel cu dumneata... Avea aerul atît de convins, atît de pocăit, încît Didier se întreba dacă nu cumva făcea aluzie la lucruri mai grave decît cele care-i fuseseră aduse la cunoștință și pentru care avuseseră și pînă acum de suferit, atît el cît și Betty, Betty încă și mai mult decît el.

— Didier, îi spuse ea deodată, aș vrea să știu... Oare ți-ar face plăcere dacă aș pleca — dacă aș pleca opt zile ?... Da, voi avea posibilitatea... Vînzarea e slabă în momentul de față. Salariata mea se va descurca singură timp de opt zile. Am plănuit să mă întorc la Benedictinii din Urcuray, dar aș putea la fel de bine să mă duc la o prietenă din Jurançon, cea care mă imploră de multă vreme să mă duc la ea... Nu există decît două posibilități de a o vedea, fie ca ea să vină aici, fie ca eu să mă duc la ea... Ce crezi ?

Didier nu credea nimic. Aștepta ca ea să termine de vorbit. Nu credea niciodată nimic în ceea ce privește proiectele doamnei Chotard ; aștepta să le înfăptuiască. Știa prea bine că ele comportau totdeauna o mulțime de ocolișuri și că erau la fel de efemere ca bunele sale dispoziții : nu erau, în fond, decît o modalitate de a-și pune la încercare interlocutorul, de a-l supune la un „test".

— Am să te las să dispui cum vrei de apartament, zise. Vei putea s-o aduci pe Betty și să lucrați împreună. Va putea chiar... îi voi da cămăruța verde, dacă vrea. Crezi că ar consimți să... stea aici noaptea dacă i-aș da o cameră ?... Nu poți să stai singur în starea în care ești, gîndește-te ! Aș fi prea alarmată la gîndul că nimeni nu se ocupă de dumneata.

— Pot să mă descurc singur opt zile, spuse el nesigur, în fața descrierii acestui Paradis : Stellamare fără Fernande !...

— Credeam... Mi se pare că îi place mult și ei să vină la Stellamare. Mi se pare că ar putea să fie plăcut să vă simțiți la voi acasă timp de cîteva zile...

Didier avea sentimentul că se află pe un teren mișcător. Își reveni și răspunse cu fermitate :

— N-a fost niciodată vorba de asta. Și ți-aș fi recunoscător să nu-i propui așa ceva domnișoarei Mondeville.

Fernande tresări. Didier o văzu aruncîndu-se literalmente înainte, agitată, plină de speranțe.

— Cum ? Nu vă mai înțelegeți ? Nu mai sînteți în termeni buni ?

— Sîntem în termeni foarte buni. Și tocmai pentru că relațiile în care ne aflăm îmi sînt suficiente...

Fusese cît pe aci să vorbească prea mult. Se întrerupse.

— Sărmana Betty ! suspină ea cu o familiaritate șocantă, cu un aer plin de subînțelesuri, cu acea milă insultătoare pe care el n-o putea îndura și în care intra o mare parte de satisfacție la ideea că ar putea să se producă un eveniment contrar celui pe care ea pretindea că-l dorește.

La început, Didier se feri să scoată în evidență această exclamație, dar e bine să se arate aici, printr-un exemplu, cum reușea doamna Chotard totdeauna să-și forțeze interlocutorul, să-l provoace la atac, să obțină ceva de la el — fie chiar și opusul a ceea ce gîndea acesta. Ar fi izbutit apoi să folosească totul, fie împotriva lui, fie împotriva unui al treilea implicat, fie în sfîrșit, împotriva ambilor, astfel încît să-i decepționeze pe unul prin celălalt sau să-i irite.

— Biata Betty... reluă ea. Ei bine, credeam că e iubită mai frumos. ...Mă întreb dacă n-ar fi îndurerată să te audă...

Așa cum o cunoștea pe Fernande, și-o putea imagina de pe acum alergînd să-i spună lui Betty : „Dacă ai ști cum vorbește despre dumneata... ce mi-a spus... i-am

propus... Am fost surprinsă de refuzul lui..." Didier simţi că trebuie să spună ceva, căci dacă n-o făcea, era în pericol.

— Cred că n-ai motive s-o plîngi, spuse el simplu.

Fernande ridică din nou spre Didier o figură fremătătoare, aprinsă, pasionată, deformată de atenţie.

— Cu ce ton ai spus asta ! zise ea cu un glas reţinut. Ce pasiune !... Trebuie să înţeleg că o iubeşti ?

De fapt, Didier lupta cu o furie surdă şi totul tremura în el. Detesta să i se smulgă mărturisiri.

— Înţelege ce vrei, spuse el. Nu văd unde vrei să ajungi.

— M-am gîndit uneori că eşti puţin cam uscat, puţin cam dur. Asta m-ar fi necăjit pentru biata Betty, care are atîta nevoie...

Doamna Chotard se opri : ea care nu observase niciodată nimic, sesizase paloarea lui Didier, mîinile sale crispate pe spătarul fotoliului în spatele căruia stătea, de parcă ar fi trebuit să existe un obstacol între ea şi el. Tot ceea ce spunea Fernande suna aşa de fals, Didier simţea atît de bine ce lucruri oribile ascunde, încît nu mai avu puterea să se stăpînească.

— Există două soluţii, spuse el, pentru persoanele care îţi seamănă : fie să închidă întreaga omenire în spatele gratiilor, fie să se închidă ele însele.

Fernande îi oferi imaginea înfricoşată a cuiva care se pregăteşte să primească lovituri. O simţi, timp de o secundă, cum se cufundă în sine, întrevăzînd acolo un adevăr arzător.

— Cred că ai dreptate, spuse ea, clătinînd din cap. Prefer să închid omenirea.

Făcu un efort să se ridice, dar se lăsă apoi să cadă greoi în fotoliu, cu mişcări moi.

— Sînt prea obosită... Nu... Trebuie să renunţ la proiectul meu. E o oboseală adîncă. Nu pot să plec. N-am să plec, Didier.

Tărăgăna cuvintele, le articula cu vocea sa răguşită, încîntîndu-se de sonoritatea pe care aceste fraze i-o aduceau în urechi.

— Nu eu te silesc s-o faci, spuse Didier.

Se duse la el în cameră şi se aşează grabnic la lucru.

Abia se instalase cînd se aude o bătaie în uşă şi Fernande intră, sau mai curînd rămîne îndelung în crăpătura uşii înţepenite de îndată ce-o deschisese. Stă cu mîna pe clanţă, avînd ochii umflaţi de parcă e gata să plîngă. Didier aşteaptă ca ea să spună ceva, dar Fernande face un pas înainte, un altul înapoi şi nu se hotărăşte. Toate acestea, emiţînd sunete neinteligibile. În sfîrşit :

— Nu, nu pot să plec. Nu pot face asta.

— E exact ceea ce mi s-a părut că înţeleg, răspunde el. Ei bine, calmează-te.

— Didier... spune ea, tot cu mîna pe clanţa uşii. Nu mai ştiu unde se află răul !...

Apoi, fără să aştepte, se retrage trîntind uşa, cu un zgomot ce zguduie toată casa.

Îşi poate închipui, o clipă, că s-a sfîrşit comedia şi casa se va cufunda în linişte. Dar nu. După cinci minute uşile scîrţîie, un pas greu, dar grăbit, se îndreaptă către camera sa. De data asta nu bate la uşă.

— Didier, spune. Plec.

O priveşte. Are aerul că-i adevărat. O emoţie puternică îi încreţeşte obrazul. S-a pudrat cu stîngăcie şi faţa ei poartă semnele unei hotărîri cu care a luptat îndelung. Cum să te îndoieşti ? Ar fi vrut să-şi exprime simpatia, poate să încerce a o reţine. Dar emoţia Fernandei i s-a comunicat şi lui ; nu ştie ce să spună. E străbătut totuşi de un elan ascuns de recunoştinţă.

— Chiar aşa ? spune el. Dar de ce ? Nu e deloc necesar !...

— Voiam să spun : ies... Mă duc să-l văd pe canonicul Fillatte... Vreau să spun pe noul duhovnic al Surorilor Albe.

La început, Didier nu spune nimic. Dar decepţia lui e vizibilă. Oare nu de asta i-a vorbit, ca să surprindă această decepţie pe figura lui ?... În ceea ce-o priveşte, Fernande nu va pleca fără să ştie ce gîndeşte el despre

acest nou proiect, fără să știe dacă a reușit să-l îngrijoreze. N-o să fie atît de crud !

— Asta e, spune el, cum tăcerea se prelungește. Bună idee, Fernande ! Du-te deci să mă spovedești !...

Didier, tulburat de atîtea incidente supărătoare și care erau deseori contradictorii, nu mai știa exact ce formă să dea studiului său și își trecea în revistă documentația. Eckhart : „Suferința își are originea în dragoste. A nu voi să suferi înseamnă a nu iubi". Același : „Să te bucuri sau să te îndurerezi pentru lucruri trecătoare este semnul unei slăbiciuni" și mai departe : „Ce pot eu face, dacă altul nu înțelege asta ? Îmi este de ajuns ca ceea ce scriu să fie adevărat în mine și în Dumnezeu..." Bine. Dar rămîne de hotărît cum trebuie să folosești toate aceste note. Pe măsură ce se acumulau materialele, își făcea apariția dezordinea. „Iată iarba care crește, — Dumnezeu s-o aibă în pază —, trestia care cîntă, — Dumnezeu s-o binecuvînteze —, un copil care își înalță glasul, — Domnul fie cu tine, creatură mică și dragă, să crești pentru bucuria părinților tăi, copil scump !..." Mă rog, de data asta, referința a fost omisă. Va trebui să pierd ore în șir ca s-o caut prin cărți. Dar cărțile nu mai sînt aici, sau au fost date înapoi. Sfîntul Francisc sau Dostoievski ? Cine știe ?... Nu este deci încă în stare să pună un nume pe orice fel de extras, întocmai ca un expert care identifică tablouri după cîteva fragmente. „Lumea este bună, fiecare ființă se află la locul ei, la timpul cuvenit..." Și asta ? De ce e notată pe aceeași foaie ? E adevărat că nimeni nu dorește să schimbe cu nimeni, poate cu excepția locuinței. Doar imaginația noastră ne face să suferim, dar totdeauna ca urmare a unei socoteli greșite. Dacă Didier ar avea avantajele materiale ale doamnei Chotard, nimic nu i-ar lipsi să fie fericit, însă n-ar mai fi Didier Aubert. Dar dacă ar lua-o în căsătorie ? Ideea nu-i venise niciodată. Fernande nu era urîtă, nu era proastă, știa ce vrea, era bogată. „Tocmai asta e, e bogată, prea bogată ; bogăția o condamnă. Și apoi..." Unele lucruri sînt imposibile, nu se știe de ce. Constați doar că sînt așa. În

orice caz, mai fusese măritată. Didier continua să viseze : ce-ar fi dacă ar deveni tipul de proprietar obez care nu se gîndeşte decît să-şi mărească domeniile, să-şi îngroape bine infamia sub recompense şi onoruri ? Sau oricare dintre aceste fiinţe ipocrite ori duşmane vieţii al căror ideal e să închidă omenirea îndărătul gratiilor ?... Dar de unde vin personajele acestea odioase sau derizorii, singurele cu care se vede de cînd frecventează casa asta ? Războiul i-a tăiat rădăcinile cu lumea fermecată de odinioară, unde întîlnea oameni din plăcere, unde nu auzea niciodată vorbindu-se despre bani, unde sărăcia nu era considerată un viciu, sau o boală ruşinoasă. Sînt unii care au trecut prin război ca printr-un tunel şi şi-au regăsit apoi lumea lor. El însă nu. Ceea ce era alb a devenit negru, ceea ce era „plus", a devenit „minus", ceea ce era inocent, a devenit vinovat. Totul se degradează din interiorul său ; iar tu, Didier, se pare că te-a cuprins şi pe tine o lepră ascunsă şi zodia ta s-a schimbat... Erai liber : iată-te prizonier. Dacă nu coboară spre tine un înger, nu mai e nici o speranţă. Betty nu poate face nimic altceva, decît să-ţi dăruiască inutila ei dragoste.

Prizonier !... Nu mai departe decît ieri, pe cînd ploua atît de tare, Fernande nu împiedicase oare pe cineva să urce ? Îl auzise pe musafirul considerat nedorit, de la fereastra sa, îl văzuse retrăgîndu-se către intrarea grădinii. N-a înţeles decît după aceea cînd l-a văzut pe motocicletă, că vizita fusese pentru el. Cine să fi fost ? Poate vreun trimis al vechii sale existenţe — singurul — un supravieţuitor ? Nu i-a văzut decît spatele, combinezonul gros de piele, strîns pe talie, capul acoperit cu o cască. Didier se repezise la fereastră, dar omul o şi pornise grăbit prin ploaie. Se îndepărta într-o salvă de pocnituri îngrozitoare şi dispăru la cotitură. Cine era ? Cine era oare ?... Cum să recunoşti pe cineva prin vijelie şi mai ales într-un asemenea costum ? Oscilează asupra a două sau trei nume. Se repede înaintea doamnei Chotard care urcă încet.

— Era pentru mine, o ştiu, să nu spui că nu. Nu vreau să ştiu de ce ai procedat aşa. Vreau să ştiu cine a fost, atît.

— Cine a fost ? Dar bine, dragul meu,... i-am spus că ai febră. El a zis...

— Numele ?

S-o întrebi pe Fernande Chotard numele cuiva ! Ea care stîlceşte imediat toate numele, care n-a ştiut niciodată să repete corect un nume propriu.

— De unde era ?

— Nu mi-a spus. Stai... Cred că e un nume de felul lui Lecoeur... Ducos... Morand... Ah, nu ştiu, n-aveai decît să fii acolo !...

Va reveni, se gîndeşte Didier, îndepărtîndu-se. Va reveni. Trebuie. Dacă nu... Ezita între două figuri din trecutul său. Doi camarazi pe care îi întîlnise în anii care precedaseră războiul : un comunist, Larfeuille, şi un catolic, Moreau, — amîndoi nişte duri. *Unde* să-i întîlnească ? Ce n-ar fi dat ! Dar nu, el rămîne cu aceşti oameni de duzină, cu oamenii Cartierului de Sus : doamna operelor de binefacere, Colonelul, crescătoarea de găini, nepoata marelui foiletonist, care se tîrăşte pe trotuare şi căreia i se spune mereu domnişoara. În tot Cartierul de Sus nu există drept oameni vii decît familia Mondeville care se stinge ; nu există drept oameni decît Betty, Betty, cu uitarea ei de sine, Betty care se pierde, care se consumă pentru toţi, Betty care se goleşte pe dinăuntru pentru a putea trăi viaţa altora şi pentru a-şi înfăptui trista fericire.

Doamna Chotard foarte însufleţită :

— Închipuie-ţi că în fiecare dimineaţă cînd cobor către magazin, pe la zece, trec prin faţa internatului Sfînta Sofia. Şi aici, zăresc, zilnic la fereastra etajului doi, pe una dintre domnişoarele acelea, iar jos, în stradă, în spatele unui zid, un tînăr sfrijit, care îi face ochi dulci. Înainte de a întreprinde ceva, indiferent ce, am cerut avizul mai multor persoane. Ţi-l cer şi pe al dumitale, Didier. Înţelegi deci ce stimă îţi port. După

părerea dumitale, trebuie sau nu trebuie s-o previn pe directoarea de la Sfînta Sofia ?

Didier se preface că se cufundă într-o reflecţie adîncă. Îi răspunde cît mai serios cu putinţă :

— Îţi mulţumesc pentru încrederea dumitale, Fernande. Dar să revedem datele... Un băiat, o fată... Două etaje, un zid... Jos, strada... De ce-ţi este teamă, de fapt ? De-o răpire în care să se folosească cearşafurile patului ?

Îl priveşte o clipă, căci are nevoie de un timp ca să înţeleagă, nesigură fiind dacă Didier îşi bate sau nu joc de ea. El nu se mai poate abţine (are şi el defectele lui) şi iată-l explodînd :

— Cum aşa, Fernande ! Schimbul ăsta de priviri la o distanţă de două etaje, asta îţi face rău ? Vrei să împiedici inimile să bată ; să condamni pămîntul la sterilitate, să-i vaccinezi pe cei vii împotriva oricărui risc ? Ah, ce dracu, să ai cincisprezece ani şi să faci ocheade unei fete de la etaj ! Vrei să-i lipseşti pe copiii ăştia de-o amintire care le va lumina viaţa !... Fernande ! Îţi jur că dacă faci un gest împotriva acestor doi copii, nu numai că părăsesc imediat Stellamare, dar eu... eu... eu... nu mă mai uit la dumneata toată viaţa mea ! Înţelegi, nu te mai privesc în ochi !

În faţa atacului, ea se retrage şi se întreabă, auzind ultima frază, care este adevăratul sens al acestei prodigioase, inedite ameninţări.

— E o prostie, se vor plictisi repede să se tot privească ! Gîndeşte-te că viaţa e suficientă pentru a ne pedepsi, că timpul e de ajuns ca să pălească bucuriile noastre ! Vor cunoaşte destul de devreme muşcătura geloziei, a infidelităţii ! Ah, desigur, intervenţia dumitale poate să le facă un serviciu ; să-i lege şi mai mult, să-i facă să-şi imagineze că se iubesc, să le pervertească jocul, să-i oblige să joace mai strîns, să se creadă persecutaţi, să se vadă mai de aproape, să se lupte mai bine. Pe cînd acum se privesc ca două păsări înainte de a-şi lua zborul fiecare într-o altă direcţie. Binecuvîntează deci, Fernande, clipa aceasta care îi reuneşte şi trimite-ţi „scrupulele“ la culcare şi du-te şi dumneata să te culci, dacă e posibil... Pînă la urmă, mă faci să fiu

grosolan ! Şi mai ales, spune-ţi un lucru, şi fie ca acest adevăr să te călăuzească în anii foarte lungi care îţi mai rămîn de trăit : *Lucrurile trebuie să se întîmple,* trebuie să învăţăm prin noi înşine că focul arde, că ploaia udă. Trebuie ca lucrurile să se întîmple, Fernande !

Deşi stă pironit în pat de două zile, simte deodată că nu mai poate, şi iese sub povara gîndurilor care îl fac să nu mai suporte camera, casa. Iese pentru a ieşi, merge fără să se ducă, nu ştie nici el unde, drept în faţa ochilor. Oh, nu prea departe, căci oboseala îl şi cuprinde insidios şi capul i se goleşte. Ploaia a încetat, dar aerul umed îi umple gîtlejul, i se lipeşte de gură. Se simte vlăguit. Vîntul îi suflă în piept, în vîrtejuri, de parcă dincolo de meterezele coastelor n-ar mai exista nimic. Pe cînd se întoarce distrat pentru a intra în aleea care desparte zidul Dominicanilor de gardul orfelinatului, vede venind de departe două siluete pe care le socoteşte la început siluete de femei şi care, aplecate una asupra alteia, dau impresia că murmură ceva. Îşi continuă drumul, la fel de distrat, fără să le dea atenţie, pînă cînd, ajuns la înălţimea unde se aflau, o recunoaşte pe doamna Chotard din nou agăţată de pulpana canonicului. Era şi timpul : se aplecă într-un salut măreţ la vederea celor două fiinţe care sînt pe cale să se ocupe de „sufletul lui".

Biet preot, obligat să-şi facă o impresie despre el după confidenţele false ale doamnei Chotard... Şi dacă, la rîndul său, Didier s-ar duce să „o" spovedească pe doamna Chotard ? La urma urmei, n-a căpătat el, prin străduinţe neîntrerupte, destul talent spre a-i face doamnei Chotard, fără s-o numească, un portret uşor de recunoscut ? „Părinte, binecuvîntează-mă, locuiesc la o biată smintită, a cărei desfrînare stă la adăpostul unor aparenţe pioase şi care vrea să mă alunge de la ea pentru că m-a pus în situaţia de a rezista, şi încă de mai multe ori, la tertipurile ei păcătoase..."

Nu, oameni buni. Niciodată Didier nu va putea să ia în serios conciliabulele voastre în ceea ce-l priveşte,

purtate la adăpostul acestor ziduri aproape neîntrerupte, care înconjoară Cartierul de Sus. Înlăuntrul lor se roagă Carmelitele, mai departe Slujitoarele Mariei, la dreapta Capucinii, la stînga Dominicanii, la nord Surorile Albe, la sud Bernardinele. Speculaţiile lor prea subtile cu privire la păcatele lui îi provoacă o dulce ilaritate. Preferă viaţa licuriciului vieţii acestui suflet murdar, mereu ofensat, preocupat de păcatele altora! „Căci pentru dumneata, Fernande, păcatul este totdeauna păcatul altora!" Îi este atît de prezentă în acţiunea ei nocivă, încît se pomeneşte adresîndu-i-se; îl obsedează într-atîta, încît absenţa ei devine prezentă şi dacă vorbeşte, tot ei îi vorbeşte; dacă îl ia pe careva la rost, tot pe ea o ia; dacă societatea îl zdrobeşte, tot ea e aceea care îl zdrobeşte! Iată ceea ce nu prevăzuse atunci cînd s-a instalat la Stellamare! Dar nu e indiferent dacă trăim într-o casă sau în alta, într-o vecinătate sau în alta. Pînă şi nulitatea se insinuează în noi; se poate spune chiar că nimic nu se insinuează în noi asemenea ei. Ar fi vrut să iubească, dar nu poate. Delirează, o ştie, dar acest delir îi este salutar. Trebuie ca sîngele său să curgă, trebuie ca gîndul, suferinţa lui, să-şi găsească o cale de ieşire. Suferinţa: deposedarea. Tocmai asta e ceea ce în altă parte se numeşte alienare. Să-ţi ocupi mintea cu griji sordide, să intri în dialog cu fiinţe sordide; să te aşezi în faţa lor pentru a le vorbi. Cum să evadezi? Ar trebui să comiţi o mare crimă. Dar poţi să comiţi o crimă fără s-o doreşti? Ar trebui s-o găseşti gata comisă... Păcatul altora. Doar păcatul acesta are importanţă pentru dumneata, doamnă Chotard!... Ştiu de ce te învinuieşti în umbra confesionalului, atunci cînd ai terminat să-i acuzi pe ceilalţi şi să răspunzi întrebărilor, bine alese, cu privire la purtarea lor. În timpul rugăciunilor dumitale te învinuieşti de distracţie şi, presupunînd tot ce poate fi mai rău, de inexactitate în îndatoririle oficiale. Imaginaţia, în ceea ce te priveşte, nu merge prea departe: «Mă învinuiesc că ajung cu regularitate tîrziu la serviciul divin, că îmi fac meseria plictisită, că-mi lipseşte răbdarea faţă de clienţi» Ce

inimă frumoasă ! Confesorul nu are decît să răspundă : «cinci sute de franci». Nu-i va fi greu să-i dea, nu e meschină, ar fi dat şi o mie. Dar se va gîndi ea oare la orele acestea risipite în trăncăneli, mai mult sau mai puţin murdare, cu vecinii din cartier ?... „Te gîndeşti oare la răul pe care îl exprimă vorbele dumitale, la tot ceea ce distrugi zilnic în jurul dumitale ? Te gîndeşti oare la ridicolul enorm pe care îl reverşi asupra religiei pe care pretinzi că o practici ? Lucrul acesta să nu fie oare catalogat în cărţile dumitale pioase ? Lucrul acesta scapă analizei şi mai ales aceleia, foarte convenţionale, foarte puţin severe, pe care o impui propriilor dumitale sentimente. Să nu te mire dacă în preajma dumitale se află vreunul care îi îndepărtează pe preoţi, fie ei naivi sau şarlatani, dar care sînt fără abatere şi în permanenţă atenţi la prostiile dumitale. Aceşti ecleziaşti care nu vor să piardă o clientă şi pe care îi atinge umbra unei uriaşe imbecilităţi. Să nu te mire dacă se găseşte vreunul care se îndepărtează de o religie capabilă să legene atît de tandru nebuniile dumitale, să-ţi trateze ciudăţeniile ca pe nişte lucruri firești, iar comportările unei sexualităţi nesatisfăcute să le ia drept manifestări ale unui suflet scrupulos. Nu ! Mi-ai dezvăluit această comedie după multe altele. Există, aşa cum se spune, preoţi sfinţi. Bineînţeles. Dar unde sînt ? În ateliere, în mine, pretutindeni în altă parte decît la Irube. Nu sînt cei care frecventează Cartierul de Sus şi care vă recomandă să deveniţi, să rămîneţi buni farisei, care încurajează complezenţa faţă de ceea ce este mai suspect în voi înşivă. Şi mai există şi sfinţi care se ignorează pînă într-atîta, încît nu v-ar veni niciodată în gînd să vă duceţi să-i căutaţi acolo unde se află. Dar e foarte probabil ca nici ei să nu trăiască în această ţară de ghiftuiţi, căci s-ar şti ! Şi mai există oameni — acest Lambert pe care l-ai dispreţui dacă l-ai cunoaşte, care îşi cinstesc speţa nefăcînd altceva decît meseria lor de oameni. Şi o strig sus şi tare, îi prefer pe oamenii aceştia celor care v-au ajutat să puneţi în centrul lumii un unic păcat ; ca şi cînd în afară de atracţia nevinovată care împinge o fiinţă către o alta n-ar mai fi de conceput nici un păcat,

ca și cînd pasiunea de a poseda, atașamentul față de bunuri, poziția de privilegiat, admirația pentru cei care au „reușit", cultul banului și adorația vițelului de aur nu s-ar număra printre cele mai mari păcate ! Ați împărțit lumea în două : cei care au și cei care n-au și ați decretat că celor care nu au nimic să li se ia și ceea ce au, chiar dacă li se fac, din cînd în cînd, niște splendide pomeni, spre a putea scoate mai bine în evidență nerecunoștința lor. Și ați privit lumea astfel zămislită și ați găsit că e bună. Și tot ce ați avut de criticat la ea a fost că în această lume există oameni care își găsesc puțină bucurie în mîngîieri, lucru pe care nu mai obosiți să-l denunțați și să-l urmăriți. Ești gata să pui în mișcare întreaga parohie pentru a o obliga să ia atitudine împotriva unui bărbat care are o amantă. Și dacă ai putea să-l interesezi pe domnul primar care îți împărtășește ideile și să-l faci să-l alunge pe omul acesta din oraș, să-i aplice o pedeapsă publică, ai face-o și, cu acest preț, te-ai considera satisfăcută, te-ai simți răzbunată. Se poate practica astfel, în chip militant, o religie ca a dumitale și să fii ceea ce ești. Religia aceasta, Fernande, nici măcar n-a trebuit s-o cauți : ai găsit-o în leagăn, gata făurită și făurită pentru dumneata. Iei parte la serviciul divin, comentezi dogmele, te întîlnești cu elita irubiană pentru a interpreta textele sfinte, organizați conferințe — faci toate aceste lucruri și ele sînt cele care îți îngăduie să trăiești liniștită în interiorul propriilor limite, în indiferența dumitale față de soarta lumii, în disprețul față de adevăr, de dreptate. Să fii lipsită de aceste sentimente ar însemna o posibilă monstruozitate. Trebuie să fii scutită de ea. Și alții ca dumneata trec prin asta. Dar n-ai întîlnit oare niciodată, în sumedenia de preoți care te înconjoară, ca Singler, Fillatte, Barangé, Cardon, Galzan și alții, unul singur care, după ce ar fi ascultat cu simpatie mărturisirea complezentă cu privire la păcatele altuia, făcută sub masca scrupulelor, să-ți pună calm aceste întrebări : „V-ați interesat de soarta lumii ? Ați căutat adevărul ? Ați făcut ceva pentru dreptate ? L-ați iubit pe cel împilat ? Și l-ați iubit nu pentru că era el, ci pentru că

era împilat ?...“ Dar nu, conducătorii dumitale spirituali nu sînt indiscreți. Se mulțumesc cu ceea ce le dai. cu ce le spui, sînt mulțumiți de dumneata, *dacă nu ai comis*. Am ținut mîinile deasupra cearșafului, Părinte, nu am comis actul. N-am făcut nici un rău în această săptămînă, Părinte. Bineînțeles, am dorit ca vecina mea, care are un amant, să se opărească, iar tînărul zidar care îi face curte lui Solange, servitoarea domnului Beauchamp, să cadă de pe scară... dar toate au rămas în stadiul de simple dorințe, de reverii. Ești oare răspunzător de fantasmagoriile tale ? Du-te, fiica mea, du-te în pace. Cît despre a vă pune întrebarea : „Ați făcut cumva un mic efort să vă învingeți natura ? Ați încercat să vă stăpîniți vreo vorbă răutăcioasă ?“ Lucrul acesta este, vezi bine, atît de lipsit de importanță ! Din moment ce nu ai atins anumite părți ale trupului dumitale, lumea e salvată. Iată-ți preoții, Fernande ! Iată-ți religia !“

— Nu mai iei cafea ? spuse ea. Ba da ! Ba da ! Totdeauna se găsește. Ai văzut cumva la Stellamare ceva care să nu se poată ?

E obișnuita ei viclenie cu care să-l rețină, cu care să îndepărteze momentul cînd se va afla din nou singură, cînd nu va avea altceva de făcut decît să coboare în oraș, să-și ocupe locul în spatele tejghelei de la Librăria Arcadelor. În ceea ce privește cafeaua — Stellamare, se știe, e un puț fără fund — nu există limite în consumarea acestei băuturi ; se bea cafea pînă la ora treipatru. Dealtfel, hrana e aici obiectul unui continuu festin. Fernandei îi place traiul bun ; în privința asta, nu se zgîrcește ; nu ignorează faptul că numai bogații sînt zgîrie-brînză și, în ciuda bogăției sale, nu se consideră printre aceștia ; pentru a o dovedi, strică și risipește cît poate. Ți-ai putea umple o casă cu mobilele care dispar în fiecare lună în „magazie“, sub pretextul că se clatină puțin sau o încurcă : la Stellamare nu se repară nimic. Dacă vreo mobilă se pătează, e înlocuită ; nu se meșterește la ea. Cînd vede așa ceva, Didier se gîndește că fără lacuna din viața ei conjugală, fără

acest eşec, Fernande Cholard ar fi fost cea mai plăcută femeie pentru a trăi cu ea. Din păcate lucrul se întîmplase, şi prin această fisură a năvălit tot răul din lume, întocmai ca apele care năvălesc printr-o spărtură.

— Mi-ai spus că lucrurile trebuie să se întîmple, îi spuse ea la cea de-a patra ceaşcă. Iată : abatele Lagor mi-a afirmat aproximativ acelaşi lucru. Şi adăugă, aproape murmurînd, ea care vorbeşte totdeauna atît de tare : într-adevăr, mie nu mi s-a întîmplat niciodată nimic.

„Într-adevăr, mie nu mi s-a întîmplat niciodată nimic..." În răstimpul unei clipe, Didier se simte o brută, căci auzise aceste cuvinte şi rămăsese liniştit în fotoliu. Aşa cum se întîmplă de fiecare dată cînd o fiinţă rosteşte un adevăr crud referitor la propria-i persoană, cu ocazia unei conversaţii, atingînd unul din acele elemente iremediabile din fiinţa ei, punct de pornire al întregii sale vieţi, cu ceea ce are ea mai amar, Didier ar fi vrut, auzind asta, să închidă ochii, să dispară din faţa privirilor Fernandei, să deschidă în chip neglijent o fereastră, pe scurt, să se poarte ca şi cînd n-ar fi auzit nimic, sau ca şi cînd ea n-ar fi spus nimic. Un elan de caldă simpatie, un val din adîncuri îl apropie brusc de Fernande. Oare să fi avut ea, cît de cît conştiinţa acestui fapt ? Ceea ce considera el drept o mărturisire teribilă să nu fi fost oare decît o vorbă aruncată ? Avu ocazia să se întrebe apoi dacă această lumină atroce proiectată asupra ei însăşi nu era lumină decît pentru el, dacă el nu fusese singurul dintre ei doi căruia ea îi apăruse ca o lumină, ca un adevăr. Dar Didier nu văzuse niciodată la o fiinţă o asemenea putere de a refuza adevărul, de a reînchide porţile. Ar fi vrut să-i spună că şi atunci cînd se porneşte de la un adevăr crud, e totdeauna o binefacere pentru noi să privim un adevăr în faţă şi să tragem consecinţele corecte. Dar Fernande prefera să acopere adevărul cu un văl şi să te facă să suporţi tu consecinţele. Nu-i aşa că tocmai din cauza asta nu i se întîmplase niciodată nimic ? Unii oameni sînt astfel făcuţi, încît nu pot să admită niciodată ade-

vărul lumii. Dar nu poți omorî adevărul fără să fii pedepsit, chiar atunci cînd acesta e neplăcut. Didier știa : femeile pot să se mărite, să trăiască cu un bărbat, să facă dragoste, să aibă copii — fără să li se întîmple nimic. Ele rămîn în afară ; ființa lor e secătuită ; doamna Chotard nu făcea oare parte dintre femeile de genul acesta ? Era posibil... faceți copii cu vîntul, vîntul nu se va schimba.

— În timpul războiului, urmă ea, după ce rostise fraza aceea alarmantă, adunîndu-și ghemul de lînă (începuse în 1940 un pulover „pentru prizonieri" și încă lucra la el), o dată sau de două ori, am crezut că era gata să mi se întîmple ceva. Într-o zi, pe cînd treceam peste linia de demarcație, în timpul ocupației, am văzut doi tineri nemți îndreptîndu-se spre mine pe biciclete. Eu duceam scrisori. Le pusesem aici, spuse arătîndu-și pieptul. Ei mi-au verificat actele, apoi m-au lăsat să plec. Inima încetă să-mi bată, spuse ea... dar cred că eram puțin dezamăgită...

— Au văzut că au de-a face cu o mare burgheză, spuse Didier. Pariez că purtai mantoul de blană.

— Oh, n-au încercat nici măcar să-mi prindă ciorapul care îmi căzuse, spuse ea. Pe vremea aceea elasticul era de calitate proastă !...

Și rîse. O poveste ciudată, în lumina căreia Didier începe să întrevadă în ce fel concepe ea dragostea. Nu cumva crezuse că soldații, aflați în serviciu comandat, aveau să se arunce asupra ei și să-i ofere bucuria păcatului ?... O anumită nostalgie a imaginației o îndrepta bucuros către scene de orgie, de violență. Crezuse oare că va întîlni dragostea în aceste condiții ? Nu-și poate imagina oare aventura decît forțată ? Ea, marea indiscretă, face foarte rar aluzie la căsătoria sa atît de scurtă, dar cuvintele acestea lasă să se întrevadă un fundal ciudat. Față de asemenea abisuri, furia se șterge. Ciudată creștină, pe care e imposibil s-o faci să evadeze din trup și care își dorește în ascuns ceea ce refuză cu glas tare.

— Sînt lucruri care se pregătesc îndelung, spune ea, cuvinte care ne urmăresc. Cînd eram tînără, mama îmi

spunea totdeauna : „O fată ca tine, cu firea ta nu e de măritat, n-ai să te măriți niciodată". Cînd eram mică, dinții îmi creșteau strîmb și îmi spunea de pe atunci : „Ești urîtă, ascunde-ți dinții". Lucrul acesta revenea în conversație cu fiecare ocazie, în fața oricui, de fiecare dată cînd era enervată : „Ascunde-ți dinții, ascunde-ți dinții..." Mama nu voia ca eu să am o viață a mea, s-o părăsesc, să urmez un bărbat. „Ești urîtă, ascunde-ți dinții !" Cînd am fost mai mare, m-am dus singură la un dentist care mi-a aranjat dinții în șase luni. Mama era furioasă și nu înceta să mă sfideze, să mă facă de rușine, declarînd că voi pierde toți dinții dacă se mai umblă la ei. Rezultatul îl vezi, zise ea rîzînd, dinții cei mai frumoși din lume. Inima mi se moaie însă la ideea că bărbații se vor apropia de mine.

— Ba nu, mi-ai spus mai adineauri că inima dumitale a încetat să bată, zise el. Dealtfel nu asta e problema, ci să te porți bine. Nu depinde de noi ca inima să ne bată, adăugă el. Depinde de noi să acționăm ca și cînd nu bate. Nu cumva asta e întreaga morală ?

— Nu înțelegi nimic, îi zise doamna Chotard. Ceea ce se petrece în trup e cu mult mai adînc și cu mult mai important decît tot restul.

Și continuă cu volubilitate, afirmînd că morala nu are deloc de-a face cu efortul și că e cu mult mai frumos să fii sfînt fără efort decît să fii sfînt cu voință.

Fără efort : să nu încerci nimic împotriva naturii (mai ales a propriei naturi) : asta e morala noastră, o morală organică, morala Cartierului de Sus. Adevăratul burghez e un burghez prin drept divin. Eu fac legea, deci sînt deasupra legii. Didier s-a crezut obiectul unei confidențe, dar trebui să renunțe la acest gînd. E multă vreme de cînd doamna Chotard colportează povestea cu nemții și cu scrisorile ascunse în sîn și rîde de efectul produs. „Niște băiețași ! i se spune. Nu erau demni de dumneata. V-ar fi trebuit cel puțin un colonel !..." Ea povestește și asta ; povestind, se povestește. Un mic flagel. Interesul pe care i-l acorzi, emoția, alarma care răsuna în dumneata. Toate se pierd, se șterg. Ajunge !

Menajează-ţi emoţiile. Ai nevoie de toate forţele. Vei întîlni în curînd animalul.

I-ar fi uşor lui Didier să obţină un avantaj cel puţin dialectic de pe urma acestei convorbiri. Dar la ce bun să insiste ? El n-avea niciodată dreptate, căci orice adevăr îşi are sălaşul în organism şi supărările, agitaţiile doamnei Chotard sînt sacre.

Să fie oare de prisos să ştim ce gîndeşte canonicul Fillatte pe care îl consulta, cu atîta gravitate, zilele trecute cu privire la Didier şi felul cum se purta el în casă ? Îl cuprinde o îndoială. Ce-ar fi să se ducă să-l vadă ? Crede oare şi el că voinţa nu valorează nimic, că renunţările noastre sînt autorizate ? Şi dacă era adevărat, dacă nimic nu era valabil în noi ?... Dar studiind-o pe doamna Chotard, puteai să te întrebi dacă aceste probleme sînt de resortul preotului sau al psihiatrului. Există chiar un psihiatru sau un „psihanalist", doctorul Repiton-Préneuf, care dă, de puţină vreme, consultaţii în cartier. Pentru Fernande Chotard, canonicul, pentru Didier, psihiatrul, de ce nu ? Să-şi împartă munca. Apoi îşi vor pune cunoştinţele laolaltă. Psihiatrii trebuie desigur să aibă şi ei păreri despre graţia divină, de cînd preoţii s-au apucat să se lumineze în ceea ce priveşte complexele. Şi dacă, fără să o ştie, Didier era victima *demonului* ? În loc să se revolte împotriva întregii lumi, cum face acum, de ce să nu cedeze ? Să cedeze Colonelului, să cedeze doamnei Chotard. Colonelului, casa de care-l lipseşte ; doamnei Chotard, voinţa ei de integritate. Oare nu asta înseamnă să fii sfînt ?... Dar ea de pe acum nu-şi mai recunoştea doctrina. Nu trebuie să-i ceri să aibă mai mult de două zile la rînd aceeaşi idee, căci consecvenţa este ceea ce-i lipseşte mai mult. Să te îngrijorezi de ce gîndeşte canonicul ? Dar este el oare consultat cu privire la altceva decît la subiectele cărora li se cunoaşte dinainte răspunsul ? Se pune doar problema să ai o autoritate pe lîngă tine. „E treaba bunului canonic dacă nu-şi dă seama de manevră, se gîndeşte Didier. Vom fi păcăliţi

amîndoi, şi el şi eu. Amîndoi vom fi prinşi în uimitoarea maşinărie pe care a pus-o în mişcare doamna Chotard, maşina de fabricat lipici. Dar cel mai păcălit va fi el. Doamna Chotard-Lagréou, lăsată în voia ei, ştie perfect la ce să se aştepte. Ea îşi înşală prietenii, înşală preoţii, înşală confesorii, se înşală pe sine. Esenţialul este să se vorbească peste tot despre ea şi să-şi facă admirate acţiunile."

Pînă la ce punct femeia aceasta cu tenul mat, cu faţa ei îndărătnică de maură, întruchipează lumea ? Iată care e teama ei, da, frica ei de a-şi da seama că toată lumea este ca ea, că toată lumea (de bună-credinţă sau nu) acţionează, gîndeşte şi simte ca ea, şi că sînt doi sau trei imbecili — canonicii, Betty şi el — care nu au luat cunoştinţă despre „Sistem".

Oare visează ? De ce Sistem să fie vorba ? Sistemul de-a reduce voinţele, de-a face din pămînt un borcan uriaş de jeleu de coacăze în care ne prindem labele, istoviţi de dulceaţă. Căci dulceaţa doamnei Chotard este încă mai de temut decît violenţa ei. Trebuie neapărat ca Satisfăcuţii să ne stăpînească, într-un chip sau altul. Noi nu existăm fără ei. Răul este deasupra noastră pentru că am venit să ne stabilim într-un cartier de bogaţi. Ei au făcut din viaţă un lung plictis, o totală infamie, pe care o revarsă peste toate, căreia nu-i poate scăpa nimic ; nici chiar animalele ! Ei l-au luat pe Cristos în slujba lor şi nu mai e chip să vezi limpede. Ei ne-au condamnat la deznădejde. Surîsul larg al lui Satan străluceşte liniştit pe faţa lor şi noi îl luăm drept surîsul Domnului.

Toate acestea sînt logice. Dar ce este logica ? Este gîndirea care se descarcă. Lumea e golită de gîndirea sa, de întreaga sa gîndire. Important e că se învîrteşte *(dum volvitur orbis)* şi că, învîrtindu-se, le aduce aur celor care au şi aşa prea mult. Desigur, după cum i-a amintit-o doamna Chotard lui Didier cu mult apropo, fiul domnului Beauchamp, această mică haimana de douăzeci şi trei de ani, care n-a fost capabil să pună mîna pe o diplomă de bacalaureat şi care este foarte

decis să nu facă nimic, se preocupă să găsească o garsonieră în oraș. L-a însărcinat cu treaba asta pe unul din valeții săi. Mai ales, fără efort. Sfințenia nu stă în efort. Meritul ne este dat. De ce „să ne facem sînge rău ?"

Doamna Chotard se răzbună pe toți cei care o înconjoară, distrugîndu-le motivele care îi fac să acționeze. Dar Didier nu vrea să fie ostatecul ei. Atunci, se duce s-o caute pe Betty și-și dă seama, pentru prima oară, că nu mai au curajul să facă dragoste. Sînt învinși de gîndurile celor drept-cugetători.

Din clipa aceea a început s-o privească pe Paula în adîncul ochilor.

Betty tocmai spunea, cu aerul său deopotrivă devotat, resemnat și tandru, cu acea minunată candoare care este poate cea mai izbutită și mai sinceră expresie a ei :

— Acum, pentru că a trecut mult timp de cînd mă cunoști, Didier, nu simți nevoia să te eliberezi, să scapi puțin ?...

— Să mă eliberez ?... Oh, Betty, spuse el, nu cîntărești greu deloc. Ești ușoară după pofta inimii. Nu simte omul nevoia să se elibereze de tine.

Știe că ea nu-și dorește un mai mare elogiu și-l pronunță cu tandrețe.

— Aș dori să fiu și mai ușoară, spuse ea. Aș dori...

O întîlnise în oraș, și cum ea se ducea la Santiago, străbătură împreună aleea de tei a Seminarului, apoi se pomeniră sub zidurile imensei clădiri cenușii care, prin înălțimea sa, domina Cartierul de Sus. Acesta, la rîndul său, domina orașul, astfel încît de sus se zărea întregul șir al colinelor ce închideau orizontul.

— Nu găsești că e monoton, Didier, să ai mereu aceeași femeie ? N-ai poftă să schimbi ?

— Nu cred, spuse el sincer. Nu acum, în orice caz. Dar tu ?

— Eu ? Oh, știi... Atîta vreme cît vei dori-o cu adevărat...

Această umilință îl duru.

— Nu spune asta, Betty. Nu trebuie. Ai tot atîtea drepturi ca și mine...

— Trebuie să fiu foarte monotonă, nu-i așa ? Da, da, știu. Trebuie să dorești o schimbare. Trebuie să dorești o fată tînără...

— Mai tînără ?... Oh, vezi tu, asta n-ar fi ușor...

— :.. diferită...

— Dar de ce ? Știi că sînt foarte ocupat, că mintea îmi este activă, că trăiesc mai multe vieți deodată. Multe lucruri mă pasionează, îmi produc un șoc. Uite, pîlcul ăsta de copaci.

— Da. Dar tu *trebuie* să și trăiești mai multe vieți deodată, mereu mai multe vieți. De aceea îți spuneam că dacă ai chef să-ți îngădui într-o zi o fantezie, — eu îți cunosc nevoile imaginației —, n-ar trebui să te stăpînești pentru mine.

— Betty... Betty ! Vrei oare să cad în genunchi în fața ta ?

Ziua începea să-și dea sfîrșitul, cerul nu mai era decît o mare foaie de sugativă roz deasupra acoperișului lung și drept, care domina aleea. În partea opusă, un grup de fagi se profilau tăcuți pe un cer sumbru, în dreptul orizontului, stînd în calea luminii puternice, violacee a vîntului de sud.

Ajunseră pe o alee mai largă, neîngrijită, mărginită de platani impunători, care proiectau asupra ei o umbră deasă și li se părui că deasupra lor, ferestrele se luminau. Apoi merseră de-a lungul sălii de mese, ale cărei ferestre străluceau. Sunetul unei voci, al cărei ecou se transmise bolților, se înălță neutru, monoton, în timp ce în sala de mese răsunau furculițele lovite de farfuriile cu margini groase. Didier se gîndea la ceea ce îi spusese Betty și o respecta pentru aceste cuvinte. Ea își pusese mîna pe brațul lui, aproape cu timiditate și el abia o simțea. Betty îl opri brusc.

— De ce citesc toți pe tonul ăsta ? Nu găsești că e monoton ? întrebă surîzînd.

— Monotonia tonului face să reiasă mai bine conținutul. Cînd ai un text bun, nu ai nevoie să scoți efecte.

Idealul pentru cititor ar fi să adauge cît mai puţin textului. Să te faci uitat... Nu eşti de părerea asta ?

— Nu ştiu.

— Cea mai mare parte a cititorilor încearcă să se pună în valoare şi deseori o fac pe socoteala textului. Scrierile spirituale nu îngăduie cabotinismul. Uite cît de bine se potriveşte lucrul acesta cu ceea ce ne înconjoară. Aleile lungi cu tei sînt şi ele monotone. Sărută-mă Betty, te iubesc mult...

Ajunseseră la marginea domeniului, la capătul unui cîmp pe care îl cunoşteau bine şi de-a lungul căruia mai aveau de mers pentru a ajunge la drum. Trupurile nu le erau cuprinse de nelinişte. Formau una dintre acele perechi fericite, care îl fac pe ţăranul întîrziat pe drum să fluiere de departe, care înflăcărează sîngele adolescentului, o pereche invidiată de cei vîrstnici. Vederea ei sfredeleşte sufletele celor pentru care este prea tîrziu. Erau săraci, dar posedau singura bogăţie care există pe lumea asta. Cîmpia se rotunjea, liniştită, mai sus de locul unde se aflau şi, hăt departe, munţii erau încercuiţi cu un fir de plumb, întocmai ca într-un vitraliu. Simţeau aerul tare al mării. Cîmpia era foarte aproape. O plăcere să o priveşti ! Văzuseră, săptămînă de săptămînă, cum creşteau tulpinile grele de porumb pe cîmpul acesta. Acum arătau ca o pădurice care îi domina cel puţin cu înălţimea unui cap. Se pierduseră pe poteca strîmtă dintre gardul viu de lemn cîinesc şi marginea cîmpului de porumb. Ziua se lăsa asupra lor, fiinţe micuţe, invizibile, asemenea lăcustelor, în întinderile de pămînt fără sfîrşit.

— Cîmpul ăsta de porumb... spuse ea.

— Da...

— E plin de o forţă sălbatică... ascultă cum foşneşte, cum strigă.

— Da... e plăcut să asculţi.

— Şi plăcut să vezi. Uită-te la tulpinile acestea înalte, cît sînt de puternice şi la frunzele lungi şi tari, cu nervura mare din mijloc. E un verde atît de fericit ! Şi în curînd ştiuleţii ! Aş vrea ca aici să se semene mereu porumb. Îmi place cel mai mult.

— Ar fi o metodă proastă, știi doar. Pămîntul nu îngăduie să semeni de două ori același lucru. Plantele cresc mai bine cînd sînt alternate.

— Vezi... Și tu ar trebui să alternezi... Și apoi să revii la mine, desigur...

— Ascultă, îi spuse el. Sînt foarte, foarte mirat. Dar fii atentă. Nu auzi și tu, ca mine, zgomotul mării în timpul nopții ?

— Nu sînt sigură. Nu știam că e marea.

— Ce-ai fi vrut să fie ? Malul mării se află la nu mai mult de opt-zece kilometri și apoi, e un fel de cerc, zgomotul valurilor ne soseşte de pretutindeni. Ascultă, ascultă bine noaptea viitoare. Ascultînd marea, ai să te gîndeşti la mine... Și o să-ți spun un lucru. Pentru a alterna, cum spui tu, ei bine, data viitoare, tu și cu mine, o să petrecem noaptea la malul mării.

Ea îl făcu să o mai spună o dată ; nu-i venea să creadă ; nu voia să creadă că era dispus să facă un asemenea efort pentru ea. Era extraordinar de încîntată de această propunere, pe care n-o întrevăzuse niciodată. E adevărat, nu-i propusese niciodată ceva asemănător, de cînd o cunoştea. Nu numai că trebuia să se ferească de întrebările doamnei Chotard, dar o avea pe Betty acolo unde voia, cînd voia. De ce să se deranjeze ? Își dădu seama deodată — și nu cu privire la un altul, ci la el însuși — cît de ușor devii un monstru. Cum să te faci iertat ? Ar fi trebuit să se socotească jignit ! Dar nu era cîtuși de puțin jignit. Și cum ar fi putut să fie ? Oare din cauza plămînului său găurit și a cîtorva neplăceri materiale ? El îi domina pe oameni. Avea la dispoziția sa întreaga desfășurare a gîndirii omenești, activitatea vertiginoasă a spiritului omenesc. Datoria lui era aceea de a dori mereu mai multă sărăcie, mai multă suferință, mai multe dificultăți de învins. Datoria lui era să-și dorească pentru el această meserie de victimă pe care, fără să vrea, (doamna Chotard avea dreptate), el îi obliga cu atîta ușurință pe alții să și-o asume. Să acuzi lumea atunci cînd ești un asemenea nesățios, un asemenea semn indicator de indiferență

plasat în cîmpul altuia ? Crezuse oare că mizeria nu putea fi decît materială ? Rămînea să-i plîngi pe sărmanii bogaţi, pe cei care, literalmente, îşi pierdeau timpul. Îi rămînea să se umilească în faţa lui Betty, să înfăptuiască ceva pentru ea, un lucru absurd care să-i facă plăcere. Frumoasă clipă în care cel drept se descoperă ca fiind nedrept. Dar mai mult decît orice, era răscolitor şi dulce modul în care Betty l-a făcut să ajungă la această descoperire. Incredulitatea ei uimită în faţa unui lucru atît de simplu, atît de uşor de înfăptuit ca acela de a o duce la malul mării, îi deschisese ochii. Dar, la rîndul ei, fata era grăbită să-i facă o surpriză.

— Voiam să-ţi spun, exclamă ea cu entuziasm. Familia mea va pleca peste cîtva timp pentru trei-patru zile, poate mai mult. Vor lăsa casa goală. Se duc cu toţii grămadă la Meüs ca să le vadă pe fete şi pe băieţi. Fac o escapadă. Casa va rămîne goală, îţi dai seama ? Am să pot invita o mulţime de oameni. O să petrecem o zi formidabilă. Vrei ? N-am nevoie decît de un lucru, bineînţeles. Să-mi promiţi că vei veni. Pentru tine o fac Didier. Da ?

— Dar... după cîte le-a povestit doamna Chotard pe seama mea...

— Ce-ţi pasă de asta ? Crezi că trebuie să le spun ?

Nu îndrăzni să-i răspundă, s-o dezamăgească. Betty părea să îndrăgească speranţa de a-i reuni o dată pe toţi prietenii săi în umbra casei familiale, tot atît de mult pe cît îndrăgise ideea unei ieşiri la malul mării. Gîndul acesta îi umbla de multă vreme prin cap şi, pe măsură ce lua proporţii, Betty se extazia şi mai mult. Didier îşi dădea bine seama de complicaţiile posibile, dar nici celălalt proiect nu era lipsit de complicaţii. Betty fusese atît de cucerită de idee, încît simţi că umbra unei reţineri ar fi îndurerat-o. Seara aceasta începuse prea bine pentru a nu-i face plăcere pînă la capăt. Betty îndurase destule necazuri din cauza lui, pentru a-i fi imposibil să se gîndească a opune pînă şi cea mai slabă rezistenţă dorinţei sale. Ştia de altfel că

fata, atît de slabă în nenumărate ocazii, nu renunța niciodată să meargă pînă la capăt într-o hotărîre, de îndată ce aceasta era luată.

— Și pe cine vei invita la această mare recepție ? o întrebă el nu fără curiozitate.

— Numai tineri, dar adevărați. Dacă ai ști ce-ar însemna pentru mine să văd iar tineret în aleile și pe culoarele de la Santiago ! Va veni Gilberte, va veni Simone, tatăl ei e general, nu e vina ei, va veni Sylvette: soția micului inspector... și poate chiar inspectorul...

— Inspector de ce ?

— Nu știu, știu că e inspector, locuiesc în casă...

— Sînt chiriașii voștri și tu nu știi ce fel de inspector este ? Sînt atîtea lucruri de inspectat, de la vamă pînă la poliție...

— Ei și, ce-i cu asta, Didier ? Ce-ți mai plac explicațiile ! Cred că înainte de război era fabricant de paste făinoase, dar știi, sînt multe meserii care au evoluat... Ceea ce pot să-ți spun e că au fost cu toții mai mult sau mai puțin în Rezistență. Cred chiar că Simone e decorată.

— Cum așa ? spuse el. Numai femei ?

— Ba nu, de vreme ce va fi și inspecțorul. Dar n-o să fie numai el. Cît despre băieți, va fi Gérard, ciungul, care se pregătește să fie avocat ; Solange cu bărbatul ei, domnul Reynier. Nu știi spălătoria Reynier ? Și poate Lousse. E un diminutiv, se scrie Luz, adică doamna d'Hem, doamna aceea înaltă pe care ai întîlnit-o o dată pe stradă... Mi-ai spus că ai dori s-o cunoști.

— Am spus eu asta ?

— Da, nu uit nimic, după cum vezi...

— Dar... tu o cunoșteai ?...

— Nu, dar am făcut cunoștință cu ea la întoarcerea mea de la Paris, dintr-o mulțime de motive și ca să pot să ți-o prezint într-o zi. Dar pentru asta, era nevoie de o ocazie favorabilă, desigur. De pildă, să fie liberă casa.

Didier rămase mut. O găsea pe Betty nimitoare. Uimitoare era puțin spus. Ea reluă :

— Vor mai fi poate una dau două surprize. Și uitam : Paula. Fata lutierului, știi tu, aia cu picioarele atît de frumoase. Ei, Didier, nu spui nimic de Paula ?

Didier avea gura puțin uscată.

— Asta numești tu categoria băieți ?... spuse el. Dar de ce Paula și nu o alta ? Există cel puțin trei Carducci !

— Doamna Chotard mi-a spus că tu te simțeai bine cu Paula.

— N-am văzut-o niciodată decît la Fernande, spuse el, cu surorile sale și toată trupa.

— Fernande spune că îți place să te uiți la ea, că... ea are aerul că te place mult. E adevărat ?

— Doamna Chotard ți-a spus asta doar ca să te necăjească.

— Nu cred că mă necăjește. E firesc s-o privești, s-o dorești. E atît de frumoasă ! Chiar n-o iubești puțin ? Ai tot dreptul.

— Ba da. E foarte frumoasă de privit. Dar de îndată ce doamna Chotard se apucă să vorbească despre o fată, e respingător. Nu poți spune față de ea că ți-a plăcut să te uiți la cineva. Dealtfel, n-am spus-o niciodată.

— Ei bine, mie ai putea să mi-o spui, Didier. Și ai putea s-o privești.

— Dar n-am *cerut* niciodată asta, spuse el tare amărît. Să fi dorit măcar așa ceva ? Ceea ce e sicîitor în povestirile doamnei Chotard, e faptul că ea falsifică totul. Sînt obligat s-o privesc pe Paula, de vreme ce doamna Chotard o primește tot timpul la ea. Își petrece vremea invitînd familia Carducci. Și știi de ce ? Numai ca să te necăjească. Și dacă judec după cele ce-mi spui, ca să-ți poată povesti apoi că am văzut-o pe Paula.

— Oh, nu spune doar că o vezi, ci că o admiri. Și că, la rîndul ei, și tu o interesezi mult pe ea ; Fernande o știe.

— Dar... Betty ! îi zise el cu reproș. Nu-ți dai seama că îți spune asta doar pentru...

— Găsesc că e normal să te interesezi de Paula, i-o tăie scurt Betty, cu o dulce îndărătnicie. Ea e mult mai reușită decît mine. Eu nu contez, dealtfel, spuse ea cu un aer de nepătruns. Ți-am spus-o deseori și o cred, Didier, ai s-o vezi pe Paula la Santiago, sub cedrul meu. Și cedrul o să-mi spună dacă o iubești.

— Betty, vrei să mă faci să cred că doamna Chotard a reușit să te influențeze !

— Deloc. Dar, spune-mi, pe cine-ți mai dorești la Santiago ? Profită ! N-o să se întîmple în fiecare zi !

— Ar trebui poate să invităm cîțiva burghezi, spuse el rîzînd, ca lucrul să pară mai serios.

— Nu, dar știi ce mă amărăște ?... Faptul că nu putem să-l invităm pe tata !... Tu nu știi ce tînăr a rămas în fond, în ciuda părului său alb, a celor trei neveste și șapte copii ai săi. Dacă n-ar avea în jurul lui femeile alea, păzitoarele căminului, sînt sigură că s-ar lăsa ispitit. N-ai idee cît poate să fie de amuzant cînd e în mijlocul tinerilor... Asta îi lipsește ! Se sufocă aici, ca toată lumea, s-a lăsat subjugat ca un cîine bătrîn. N-ai văzut niciodată bustul său din salon ? Să vezi cum arăta !

Ajunseseră la șosea, sub arborii de la Santiago, în fața gardului ruginit, la înălțimea căruia, pe un fel de banderolă de fier, ca o filacteră mîncată de rugină, se putea citi încă numele insulei înmiresmate și magice. Probabil vreo colonie de păsări de foc, pierdută în mijlocul oceanului, care aparținuse cîndva unui Mondeville, pe vremea cînd Mondevilii nu se lăsaseră încă subjugați, nu se prăbușiseră sub podoabele altarelor și în miresmele sacristiilor. Iată adevărata decadență ; să fi fost un cuceritor și să fi devenit un cîine bătrîn. Didier era totdeauna sensibil la vederea unei case care se prăbușea, a marilor copaci întunecați, a grilajului care nu se mai închidea de atîta vreme. Era sensibil la toate aceste rămășițe ale unei glorii străvechi, dar și

la frumusețea templului vegetal mereu proaspăt, care era grădina aceasta neglijată. Era sensibil poate la acel mister al lucrurilor părăsite, al destinelor care se destrămau încetul cu încetul, odată cu grădina, pentru a se reface apoi în generațiile viitoare.

Era gata să-și ia rămas bun de la Betty, dar ea voi să mai meargă puțin cu el înapoi, întîi pînă la intrarea în cîmp, apoi pînă la capătul cîmpului și se pomeniră în cele din urmă sub zidurile Seminarului unde un alt glas, pe același ton ca primul, începuse să psalmodieze, însoțit de același ecou ce se repercuta, cu o ușoară întîrziere, sub bolțile sălii prea mari.

— Betty, spuse el. Cred că trebuie să ne despărțim aici...

— Da... da, zise ea stînjenită. Bineînțeles. Te-am reținut. Te-am împiedicat să lucrezi. Oare n-ai să-mi porți pică pentru asta ?

— Te rog, Betty, îi spuse el, răscolit de atîta umilință. Ca să-ți dovedesc, ca să fii sigură că nu-ți port pică, adăugă el, sărutîndu-i părul, o să mergem să dormim la malul mării.

În asemenea seri, cînd o părăsea înainte de a se întoarce să locuiască între zidurile de la Stellamare, existența lui Betty i se părea că sfințește lumea.

Alesese un hotel ascuns printre pini, unde se dusese cu mai multe zile înainte pentru a se asigura că totul va fi conform cu ceea ce fantezista lui prietenă considera drept „cadrul ideal" pentru o ieșire în doi. Didier dorea s-o facă să uite amintirile urîte, strada La Huchette, balul cu negri, medicul chemat în mijlocul nopții, amantul închipuit care o șterge în ziua cînd trebuie să-și asume responsabilități. Didier nu neglijase nimic, vizitase pînă și camera ce urma să le fie rezervată. Marea dificultate, în afară de sănătatea sa, fusese bineînțeles de a găsi bani. Se duse deci la telal să-și vîndă frumosul frac negru, acela pe care socotise că va trebui să-l folosească, înainte de război, atunci cînd ținea conferințe. Se dusese pentru asta în orașul vechi,

într-una din acele case fără soare unde rufele atîrnă la ferestre. Scena a fost mai mult decît neplăcută, în așa măsură încît nu voia să și-o mai amintească. Acum era mulțumit. Descoperise o așezare admirabilă, un loc puțin frecventat. Zgomotul mării era egal cu sine însuși pe toată plaja aceea lungă, pătrată, mărginită de dune și păduri, unde lipsa totală a locurilor de agrement și devastările încă vizibile ale războiului îndepărtau orice fel de „turiști". Totul era străveziu, scăldat în vasta limpezime a cerului și a apei, iar hotelul se înălța cochet la capătul grădinii nisipoase, unde fuseseră plantate ierburi de mare cu frunze albe, catifelate și garoafe minuscule, cu mireasmă tare. Pretutindeni era numai frumusețe, iar vîntul dinspre mare spăla totul, desfășurîndu-se pe spații întinse. Didier își spunea că Betty va socoti iar că toate acestea erau mult prea frumoase pentru ea, dar, în sfîrșit, va fi fericită.

Își dăduse întîlnire cu ea în grădina unei cafenele micuțe din spatele stației de tramvai de unde trebuiau să meargă împreună la hotel ca să cineze. Stația se afla la douăzeci de minute de hotel. Douăzeci de minute de drum sub cerul albastru, în asfințit, pe poteci cotite ce se îndreaptă către mare. Didier știa că și asta putea s-o încînte pe Betty, dar că fata va aprecia cel mai mult faptul că el se arăta în lume cu ea. Într-adevăr, atunci cînd mergeau prin Cartierul de Sus, erau obiectul unei atît de mari suspiciuni și rele-voințe din partea bigoților ale căror ferestre, printr-un regretabil abuz, dădeau toate în bulevarde, erau semnalați atenției publice într-un asemenea mod prin bîrfelile nesăbuite ale doamnei Chotard, și mai ales imaginația oamenilor era de o calitate atît de mediocră, încît Didier ajunsese să evite a se arăta cu Betty din cauza mașinațiilor fără sfîrșit, care îl oboseau. Evita să iasă cu Betty chiar și în oraș, iar atunci cînd o făcea, ieșeau doar fugitiv și pe cît posibil în afara razei vizuale a locuitorilor săi. De pildă, cînd o însoțea în drumul către Santiago, trecea prin grădinile Seminarului, devenite

singurul loc unde aveau libertatea de a circula fără să fie săgetaţi de priviri. În afara acestui teritoriu care aparţinea studiului, liniştii, naturii, cu excepţia unor grupuri de tineri ce ieşeau la ore fixe, mai zăreai cel mult silueta unui bătrîn grădinar cu pălăria ponosită, cu trupul chinuit aplecat peste rondurile de flori. Toate celelalte drumuri — mulţumită atitudinii prevenitoare şi perseverenţei doamnei Chotard — le erau aproape interzise. Didier putuse să observe că Betty, care îndura atîtea lucruri, era sensibilă la această frustrare şi nu-şi dorea nimic mai mult decît să meargă în libertate alături de el.

Că Betty întîrzia la întîlnire, nu era lucru de mirare. Se lipsea astfel de cîteva clipe frumoase şi de ora cea mai încîntătoare a zilei. Didier cunoştea însă nevoia sa irezistibilă de activitate şi de „aranjamente" care o cuprindea din clipa cînd avea ceva de făcut în exterior şi, mai ales, ceva agreabil. Atunci se aduceau la îndeplinire promisiunile făcute sieşi pe care n-ar fi avut altfel niciodată tăria să şi le respecte ; atunci scria scrisorile cu care rămăsese în întîrziere, atunci îi apărea deodată, ca o necesitate urgentă, ordinea pe care dorise în zadar s-o facă în fiecare zi într-un dulap. Astfel, o descoperire antrenînd-o pe cealaltă, te pomeneai, într-un timp destul de scurt, cu toate sertarele golite şi cu toate lucrurile iremediabil răvăşite.

Totuşi, întîrzierea aceasta era puţin sîciitoare şi, chiar dacă Didier o prevăzuse, lucrul începea să devină stînjenitor, ca să nu mai vorbim de faptul că aşteptarea nu era principala lui calitate. Aerul era curat şi se simţea nerăbdător să părăsească micuţa cafenea, precum şi crucea de barieră care indica ieşirea din staţie, pentru a coborî pe malul mării şi a o surprinde în găoacea ei de nisip.

De la postul său de observaţie, care devenea tot mai melancolic cu fiecare minut ce trecea, vedea sosind tramvaiele unele după altele şi golindu-şi încărcătura de pasageri. Dar nici urmă de Betty.

Se întreba, cu sinceră îngrijorare, ce complicații or fi putut interveni și se gîndea, plictisit, să se ducă să telefoneze de undeva cînd... văzu coborînd din tramvai, îndreptîndu-se spre el, cu pas ușor, purtînd în bandulieră o poșetă a cărei curea separa cei mai frumoși sîni din lume, cu fruntea luminoasă încadrată de părul bălai, cu bucle mătăsoase și scurte, persoana pe care o aștepta cel mai puțin în clipa aceea — pe Paula. Trebui să facă un efort pentru a-și stăpîni uluirea. Dar, la urma urmei, să fi fost el acela pe care îl căuta ? Făcu în așa fel încît să se arate, evitînd totodată să-i dea impresia că o văzuse. Dar el era cel pe care îl căuta, deoarece fata veni direct la masa lui. Aer franc, ochi surîzători și foarte însoriți, în ciuda expresiei puțin contrariate pe care încerca să și-o impună.

— Mă trimite Betty. Ea nu poate veni. E reținută. O doare capul. În sfîrșit, m-a rugat să vă previn.

Aceste noutăți se prăvăleau peste el, îl uluiau, îi stîrneau mii de întrebări. Paula avea aerul că socotește lucrul foarte firesc și el se întrebă ce-o fi putut oare să-i povestească Betty. Dar de ce absența asta ? Știa el bine că e trăsnită, dar mirarea îi era fără margini. Voise oare să prevină o posibilă decepție ? Să se asigure împotriva unei schimbări bruște din partea sa, pe care n-ar fi putut s-o suporte ? Venind de la ea, totul era posibil. Ideile acestea se învălmășeau în capul lui toate deodată, în vreme ce-i răspundea foarte firesc Paulei.

— Dumnezeule, nu s-a temut să vă oblige să faceți atîta drum...

— Nu puteam să i-l refuz. Betty a făcut multe pentru mine. Ei îi datorez aproape toate lecțiile mele de engleză. Știți, cunoaște o mulțime de oameni și după plecarea surorii sale la mănăstire, ea mi-a trecut mie o bună parte din elevele acesteia.

— Dar... e într-adevăr suferindă ?

— Oarecum. Nimic îngrijorător. Mai ales... scuzați-mă că vă spun asta — după părerea mea, e vorba mai curînd de una dintre acele schimbări de dispoziție pe care i le știți.

— Totuși, spuse el să vă trimită pînă aici ! Sînt teribil de stinjenit, Paula.

— Să nu fiți, spuse ea. În ce mă privește, cred că aveam chef să mă plimb. Duc o viață atît de... și seara este așa de frumoasă...

— Adevărat ? spuse el. Vreți să ne mișcăm puțin ? Vreți să veniți cu mine pînă la mare ?

— De ce nu ?

Nu avea, cum s-ar zice, nici una dintre afectările pe care le au, la vîrsta ei, multe fete tinere. Privirea puțin cam îndrăzneață, desigur, dar asta îi era firea ; în cel mai rău caz, un obicei pe care îl căpătase privindu-se în oglindă. O bucată de vreme, Didier se simți foarte stingherit să meargă cu o alta pe drumul pe care și-l imaginase cu Betty, pentru Betty. Iată la ce ducea fapta sa bună, ce întorsătură căpătase. Ce să fi știut ea despre Betty și despre el, de proiectele lor ? Un alt motiv de îngrijorare. Era fericit și mîndru să se plimbe cu fata aceea splendidă ; dar ce-o fi făcînd Betty la ora asta ? Nu era oare cumplit de tristă că rămăsese acolo sub copacii ei ? Nu dovedea un fel de capriciu crud, îndreptat împotriva ei însăși, sau — dar nu îndrăznea să se gîndească la asta — un fel de delir al sacrificiului ?

Trecură de o capelă micuță, de ultimele vile așezate în dezordine, apoi apăru marea, foarte pală, în spatele pinilor care se și întunecaseră. Ar fi oare Betty de acord s-o conducă pe Paula pînă la malul mării ? Punîndu-i întrebări Paulei, Didier căuta să înțeleagă pînă la ce punct Betty îi dezvăluise intențiile ei ascunse. O „pregătise“ oare pe Paula ? Trimise deodată la plimbare toate aceste întrebări pentru a spune :

— N-am avut des ocazia să ies cu dumneavoastră. Sînteți totdeauna atît de ocupată. Și eu sînt... Mă deplasez atît de puțin... Ați vrea să cinați cu mine ?

O ușoară mișcare a încheieturii mîinii pentru a-și consulta ceasul. Încuviință. Paula nu tărăgăna lucrurile, nu tergiversa, nu se tocmea.

Noaptea se lăsa repede asupra grădinii unde li se instalase o masă și mîncară veseli, vorbind mult, sub lampioanele agățate în platanii piperniciți, care formau o boltă deasupra capetelor lor.

— Cum puteți să locuiți la doamna Chotard ? îl întrebă deodată Paula. Un om ca dumneavoastră ?

Fata rîdea.

— Am o viață care nu e prea ușor de organizat, zise el. Ar fi prea multe de spus. La vîrsta dumneavoastră este greu să vă faceți o idee...

— Noi toate am reușit să ne asigurăm măcar o oarecare independență, spuse ea. Banii pe care îi cîștig din lecții îmi îngăduie să trăiesc în familia mea fără să-i datorez nimic. Dimpotrivă. Eu n-aș concepe viața în alt mod. Dealtfel, îi voi părăsi în curînd. Îi iubesc, dar trebuie. Mă sufocă, sînt prea buni, prea de tot... De ce nu dați și dumneavoastră lecții ? Cu toate cunoștințele dumneavoastră ?

— Am făcut-o, zise el. Chiar și acum țin un curs, credeam că doamna Chotard v-a spus-o, dar îmi vine greu să fiu prezent cu regularitate așa cum ar trebui. Mă tolerează, pentru că sînt înțelegători. În ceea ce privește lecțiile la burghezi, am încercat, dar sănătatea mea îi îndepărtează mai degrabă pe oameni. E normal.

— Iertați-mă, zise. E stupid. Dar de ce spuneți peste tot că sînteți bolnav ?

— Păi... pentru că sînt.

— Dar de ce spuneți ?

— Pentru că e adevărat. Dar chiar dacă n-aș spune... Nu uitați un lucru : locuiesc la doamna Chotard ! Dealtfel, e singurul punct în care nu-i pot face nici o vină. Oamenii își imaginează atîtea lucruri. Mă pun în locul lor.

— Sînt niște idioți, zise ea. Își închipuie că iei boala asta și atunci cînd respiri.

— Ei cred ceea ce li se spune.

— Bineînțeles. Sînt făcuți să creadă orbește adevăruri științifice care durează un sezon. Ca și cînd ar exista în această privință o singură teorie coerentă.

Dealtfel, astea sînt vremurile ! Li se predă oamenilor prudența, sînt injectați, sînt vaccinați ; apoi se organizează o mare razie în vederea unui război și oamenii sînt curățați cu aruncătoare de flăcări. Ce lume !

— Cum, spuse el. Dar e o logică de fier. Asta e logica bărbaților !

— Poate. Scuzați-mă. Sînt, dealtfel, într-o poziție foarte rea pentru a combate unele idei cu privire la problema ce ne preocupă. Am fost și eu bolnavă.

— Oh... Dar doamna Chotard nu mi-a spus niciodată asta. O privi în adîncul ochilor. Dumneavoastră Paula ? E de necrezut !... Aveți un aer atît de sănătos !

— Nimic nu e mai aproape de boală ca sănătatea, spuse ea rîzînd, e reversul ei. Destul să întorci o filă. O, n-am avut decît o nimica toată, dar a durat totuși doi ani și mi-a îngăduit să cunosc Savoia, unde se află cele mai frumoase privelişti din lume. Se descurcă omul, după cum vedeți.

— Vă admir, spuse Didier, cu sinceritate. Sînteți foarte reconfortantă... Dar... Cînd se întîmplau toate astea ?

— Chiar înainte de război : 38, 39... De aceea... am fost obligată să întrerup studiile. Și apoi războiul... Dacă n-ar fi fost asta, nu mai eram aici.

Didier opri la timp un „ar fi fost păcat !" Se mulțumi să întrebe :

— Unde ați fi fost ?

— Nu știu. Departe. Îmi place să schimb.

Si-l privi rîzînd.

Insectele se învîrteau bezmetic în jurul lămpilor. Uneori cădeau în pahare, pe marginea unei farfurii. Paula nu striga, nu exclama. Rămînea liniștită, ținîndu-se drept, fără să-și agite mîinile cînd nu era nevoie, surîzătoare, uneori puțin gravă, mult mai gravă decît o văzuse la Stellamare. Aceasta era tînăra fată pe care doamna Chotard pretindea că o urmărește, sau pune să o urmărească, prin străzile din Irube și Ilbarosse spre a-i controla viața ; cel puțin așa spunea. Cum se face că făpturile omenești pot să aibă atît de puțin habar

despre ceea ce este demn și nedemn ? se întreba el privind-o pe Paula, ochii ei aurii și figura deopotrivă aurie. Dar doamna Chotard ura viața și cele mai neînsemnate manifestări ale ei ; o scînteie într-o privire însemna pentru ea o intolerabilă insultă : ea nu știa că există ceva mai bun decît nevinovăția, și anume, puritatea ; nu întrevăzuse niciodată această puritate, care este dragostea de viață ce strălucește în privirile Paulei.

— Sîntem atît de triști că locuiți la doamna Chotard, spuse Paula, că îi sînteți aservit așa cum îi sînteți...

— De ce spuneți *noi* ?

— Am vorbit deseori despre dumneavoastră cu tatăl meu. Tatăl meu e orb, dar vede limpede. Și apoi, firește, cu Betty. (E adevărat, își spuse el, ca și cînd era pus să măsoare un abis : exista și Betty !) Betty vă este foarte devotată, știți. Ea ar fi vrut atît de mult să vă scoată din impas.

— Mă mișcați mult, spuse el.

— Nu trebuie să fiți mișcat. Trebuie să faceți ceva. Nu puteți rămîne la femeia asta... Numai dacă nu socotiți lucrul acesta drept o încercare.

Glasul îi era blînd, calm, convingător. Paula îl electriza. Nu știa dacă glasul ei, sau ceea ce spunea acest glas, îl făcea să-și înțeleagă astfel propria-i viață. Ah, își spuse el, dacă aș fi putut în unele clipe să aud glasul acesta, să văd ochii aceștia ! I se păru deodată că viața lui are un scop. Paula îi aduna fragmentele împrăștiate, învechite și înjgheba un mănunchi aspectuos și trainic, capabil să facă figură bună.

— Cunoașteți Parisul ? o întrebă el deodată.

— Am stat acolo trei ani la o mătușă. De ce ?

— Pentru că... dacă nu ați fi fost niciodată acolo, n-ar fi fost chiar același lucru. Sînt fapte pe care n-aș putea să vi le spun, care v-ar lipsi. Și apoi...

— Mă voi întoarce acolo, zise ea.

— E bine. Cînd aveam unsprezece ani și locuiam la Paris, am căzut de pe fortificații. Chiar înainte de a fi

demolate. Nu m-am vindecat niciodată complet de pe urma acestei căzături.

— Toate viețile încep sau se isprăvesc printr-o cădere, spuse ea. E mai bine ca aceasta să aibă loc la început.

Didier se întrebă unde se plasa căderea în cazul ei.

— Sînt unele vieți scutite de căderi, spuse cu afecțiune.

— Să fie oare de dorit ?

— Nu. Într-un anumit fel e oribil.

Didier rîse.

— De ce-mi vorbiți de această cădere ?

— M-am gîndit să vă povestească viața mea, spuse el și își luă capul în mîini, năpădit de emoție. Pentru prima oară mi se întîmplă să am chef s-o povestesc.

— Deci, ați început prin a cădea, spuse ea cu un surîs în ochii limpezi.

— Cred că cineva, un camarad, m-a împins, spuse el.

— Înțeleg, asta v-a dat de gîndit. Din păcate, nu erați sigur și acum s-a prescris, zise ea.

— Mă luați repede, spuse el. Bine. După aceea, timp de ani de zile mi s-a inoculat frica de dragoste. Am fost trimis într-un colegiu ecleziastic. Vă asigur că se pricep să-ți bage frica asta în oase. Îți trebuie mulți ani ca să-ți revii. Dar îți rămîne totdeauna ceva. Nici de acest lucru nu m-am vindecat cu totul.

— Băieții sînt foarte influențabili, zise ea. Luați lucrurile prea în serios.

— Ce înseamnă un băiețel pierdut în mijlocul acestor oameni mari în sutane negre, care îi vorbesc tot anul de lipsa de puritate și de dorințe păcătoase ?... Am trecut examene, concursuri, m-am îmbolnăvit.

— Nu e de mirare.

— Asta a mai durat vreo trei sau patru ani. Ani de hoinăreală. Hoinăreală fericită, dar catastrofală în ceea ce privește „stabilitatea". Apoi războiul. Părinții mei locuiau din nou la Dunkerque. M-am pomenit fără domiciliu. Nu-mi fac iluzia că am să-mi găsesc vreunul, încă multă vreme de acum... Părinții mei au plecat în Maroc, imediat după eliberare. Și-au văzut mai departe

de afaceri — o *braserie* — care a fost reconstituită acolo în condiții mai bune. Tatăl meu este directorul ei comercial. Au o situație bună. Dar eu n-am nici un fel de situație.

Vorbea cu voce înceată, cu fața în mîini, de parcă ar fi glăsuit în vis. Această mărturisire — această nevoie de mărturisire — avea în ea ceva extraordinar. Din cînd în cînd, în glasul său erau accente de durere adevărată.

— De ce-mi povestiți toate astea ? zise ea blînd.

— Nu știu. Așa am dorit. Ca să o știți.

Paula surîse. Surîdea încîntător. Își apropie mîna de mîna lui, el i-o luă și rămaseră tăcuți, o clipă lungă.

— Nu, nu pot să rămîn la doamna Chotard, zise el, rupînd tăcerea. E sigur... chiar dacă socotesc aceasta drept o încercare... Sînt ferm convins, dar poate faceți bine să mi-o mai spuneți. Oamenii sînt atît de lași... Sînt zile cînd consider, într-adevăr, faptul acesta ca pe o încercare ; dar nu e oare un fals motiv, o scuză pe care mi-o aduc ? Nu mai știu. Trebuia s-o aud din gura altcuiva. E foarte bine să auzi pe altcineva spunîndu-ți lucrurile pe care ți le repeți zilnic sau asupra cărora ai îndoieli. Lucrul acesta devine dintr-o dată de necombătut. Dar m-ai lăsat să vorbesc despre mine și...

— Nimeni nu mă poate împiedica să doresc pentru alții aceeași bunăstare și aceeași independență pe care mi-o doresc mie însămi, aruncă ea cuvintele, roșind puțin. De aceea v-am vorbit de doamna Chotard. Am citit cartea dumneavoastră, conchise ea grabnic, ca și cînd ar fi făcut o legătură.

Auzise de o sută de ori această frază, dar niciodată cu plăcerea asta ; dealtfel, Paula nu adăugă nimic, nici o apreciere, nici unul din epitetele acelea seci și laudative prin care te achiți de o politețe obligatorie.

— Desigur, reluă ea, probabil găsiți că mă amestec mult în ceea ce nu mă privește. Dar, îngăduiți-mi să v-o spun, sînt bucuroasă că am această ocazie de a...

de a vă... Nu știți cum vorbește de dumneavoastră doamna Chotard în oraș, în librărie, pretutindeni ! Eu o știu prin tatăl meu. Sîntem foarte prietene cu tatăl nostru. Am auzit vorbindu-se de dumneavoastră cu foarte mult timp înainte de a vă cunoaște... Cum vă detestam ! Această femeie n-are nici un fel de respect pentru dumneavoastră. Nu știe cîtuși de puțin cine sînteți.

— Nu are nici un fel de respect nici pentru ea însăși. (Respect. Didier se gîndea : nu știe ce înseamnă acea privire pe care o arunci asupra ta sau asupra altora.) Nu are nici un fel de idee nici despre ea însăși.

— N-are decît să facă ce-o să vrea cu ea, replică fata cu vioiciune. Dar ca să dezvăluie primului venit viața dumneavoastră, așa cum o face, să povestească tot ce știe și tot ce nu știe despre dumneavoastră, așa cum o face cu oamenii din cartierul ei, fără să înțeleagă nimic... Vorbește pentru a avea succes de galerie pe seama dumneavoastră. E lipsită de demnitate ; și totodată sînteți Didier Aubert, un om despre care se vorbește, care scrie cărți... Se laudă cu dumneavoastră și vă trădează în același timp... Iată ceea ce detest la ea.

Didier clătină capul cu un aer oarecum neîncrezător.

— Nu poate avea succes decît la persoanele care îi seamănă.

— Bineînțeles, dar ceea ce e spus, e spus și născocirile nu încetează să circule.

— Dar la urma urmei, ce poate povesti ? spuse surîzînd.

— Prostii asupra cărora nu s-ar opri nimeni. Dar imaginați-vă că ați avea un valet vorbăreț... Există un anumit nivel sub care nu se coboară, un fel de a spune... Doamna Chotard — oh, am să fiu declamatoare — spuse ea prefăcîndu-se că umblă în poșetă. Doamna Chotard are un suflet de servitoare.

Didier fu surprins de violența ei. Desigur, nu era prima oară cînd doamna Chotard îi apropia pe cei pe care își închipuia că îi dezbină. Dar căldura Paulei îl uimea. O asemenea căldură pentru a-i lua apărarea, pentru

a-i lua atît de hotărît partea. O privi ; părul ei blond cu bucle îndrăzneţe, gura frumoasă, generos desenată. Văzîndu-i mîna care se odihnea foarte liniştit, pe faţa de masă, fu ispitit să i-o cuprindă în mîna lui, aşa cum făcuse şi ea cu o clipă înainte. Dar evocarea doamnei Chotard îl împiedică. Îşi aminti deodată — oribil — de „gaura cheii" şi de ce putea deveni în ochii unui al treilea cel mai neînsemnat gest afectuos, şi păli.

Probabil că fata îi observase emoţia, căci zise :

— Greşesc poate vorbindu-vă astfel... N-aş vrea să vă chinuiţi. Nu vă vorbesc decît ca să vă previn. Cred că sînteţi prea încrezător. Dezolant este faptul că ea nu are îndoieli asupra sentimentelor pe care le stîrneşte.

— Poate că e mai puţin rea decît pare, zise Didier, gînditor. Poate că eu sînt rău pentru ea.

— De ce spuneţi asta ?

— Nu trebuie să încerci a te pune în locul ei ?

— Sigur că nu. Ar fi prea primejdios !

— Paula ! spuse el cu reproş. Sînteţi teribilă. Ei bine, aş vrea să încerc totuşi. Vedeţi, existenţa mea o tulbură. Ea nu ştia ce însemna să mă aibă la ea. E impulsivă, închipuită. A fost dezamăgită. A crezut că o voi ajuta şi e tocmai contrariul. Eu o lipsesc poate de singura legătură pe care ar putea s-o aibă cu Dumnezeu şi îl lipsesc pe Dumnezeu de contactul pe care îl avea cu ea... Să mergem mai departe. Oare nu risc eu să lipsesc de contactul cu Dumnezeu orice fiinţă pe care o întîlnesc ? Mi se pare că a mai spus cineva lucrul ăsta.

— De ce dumneavoastră ?

— Eu... indiferent cine... Mi se pare că sîntem totdeauna în plus, nu ?

— Pe cinstea mea, spuse ea cu impetuozitate, nu pot să vă urmăresc.

— Aţi spus că v-a plăcut cartea mea. E plină de asemenea lucruri, de căutări de acest fel. O metafizică a discreţiei...

Paula îşi muşcă buzele, cu maliţiozitate.

— Nu credeam că vă luaţi totul asupra dumneavoastră. Credeam că e o etapă.

— Tot ceea ce scriem îşi pune pecetea pe noi.

— Trebuie deci să vă grăbiţi să scrieţi altceva, Didier... Eu nu ştiu dacă am sau nu vreo legătură cu Dumnezeu.

— Toată lumea are, chiar dacă n-o ştie.

— Bine. Dar... Cred totuşi că faptul că v-am întîlnit nu poate să dăuneze acestei legături. Dimpotrivă...

Fata îşi privi o clipă mîinile.

— Nu ştiu pentru cît timp sîntem împreună... (In seara asta ? se întrebă el. Sau ?...) Dar pentru mine, totul va fi mai limpede după aceea...

Didier îşi înăbuşi o întrebare. După ? După ce ? Era înspăimîntătoare. Vru să schimbe vorba pentru a-şi îngădui un răgaz de gîndire.

— După ceea ce v-a spus doamna Chotard, zise el pe un ton degajat. Cred că n-am nimic să vă mai spun despre Betty şi mine.

— Cred că mai curînd eu sînt aceea care ar putea să vă spună, zise ea pe acelaşi ton. Cel puţin despre Betty.

— Oh, zise el. Mă uimiţi grozav.

— Dar, ce mă plictiseşte, urmă ea fără explicaţii, e ceea ce îşi închipuie că află oamenii care o ascultă pe doamna Chotard. Vă credeţi obligat să-i luaţi apărarea pentru că sînteţi la ea. Dar nu-i datoraţi nimic. Are o manieră de a practica ospitalitatea care vă scuteşte să-i mulţumiţi. Vedeţi, eu nu admit faptul că poate să vorbească în faţa unor idioţi despre Betty numind-o „amanta lui". Este aici un abuz de încredere... De aceea spuneam că nu trebuie să simţiţi faţă de ea nici o recunoştinţă.

— Sînteţi necruţătoare ! observă el.

— N-ar trebui să vă pronunţe numele în anumite locuri, în faţa anumitor persoane. Oamenii în a căror tovărăşie se complace...

Se opri, cu glasul puţin gîtuit. Didier nu ştia ce sentiment o îndemna să vorbească, dar ceea ce îi dădea poate

cel mai mult de gîndit era interesul pe care oamenii din Cartierul de Sus, și toți cei din oraș la care putea ajunge doamna Chotard, îl purtau neînsemnatei sale persoane. Se vorbea despre el în oraș, în familii ! Frumos rezultat, după tot ce făcuse mereu pentru a trece neobservat.

— Știți ce mi-a venit în minte deseori văzîndu-vă cum trăiți ? îi zise Paula. Că încercați să atrageți disprețul imbecililor.

— Sau mai precis să-l merit, zise el. E amuzant că ați descoperit acest lucru... Dar nu numai pe acela al imbecililor. Mai mult chiar, disprețul oamenilor cumsecade.

— Știu. Deseori sînt tot aceiași. Dar de ce „oamenii cumsecade" ?

— Trebuie să-i scandalizezi pe oamenii cumsecade, spuse el sever. Nu-i scandalizezi niciodată destul.

Putea să evoce în sinea lui incidentul inițial : expulzarea din livada lui Beauchamp și atîtea alte incidente care s-au petrecut apoi. Nici nu mai avea nevoie să caute neplăcerile : le atrăgea. Acesta și nu altul fusese motivul pentru care Colonelul venise să se instaleze sub acoperișul său, pentru care rupsese relațiile cu Pierre, motivul pentru care o întîlnise pe Betty. Nu trebuia să-și piardă speranța pentru nimic în lume. Reflecția Paulei îi deschidea un drum. N-o pornise rău.

Conversația lor îi îngăduia să admire luciditatea calmă, inteligența Paulei. Poate că nu înțelegea prea clar ce comportare avea ea față de Betty, dar în atitudinea ei intra în orice caz o oarecare generozitate, așa cum ai doar la vîrsta asta, și chiar o oarecare afecțiune. Oricum, era contrariul meschinăriei, Paula fiind a doua ființă de acest fel pe care o întîlnea. Desigur, pentru că nu era din Cartierul de Sus ; fata locuia într-o vilă modestă, cu tatăl și surorile ei, — mama lor murise de cancer —, prin fundăturile mlăștinoase din Pongis. Se simți deodată copleșit de recunoștință. Îndrăzni să pună mîna pe mîna Paulei, aflată deasupra mesei.

— E bine că sînteți aici, zise el.

— Poate că nu sînt la locul meu.

— Veți fi totdeauna la locul dumneavoastră cînd vă veți afla lîngă mine.

Ar fi dorit să-i reţină mîna, să i-o păstreze mult timp. Paula încerca un sentiment frumos pentru el, şi el deopotrivă pentru ea. Venise spre el fără să şovăie. Întreaga întîmplare avea ceva ciudat, ceva prea bine regizat ; toate fericirile sînt neliniştitoare, dar aceasta era mai neliniştitoare decît altele. E greu să rămîi netulburat în faţa unui miracol.

— Dar e tîrziu, spuse el. Ce părere aveţi ?

— Cred că nu e tîrziu.

— Ce credeţi despre Betty şi despre mine ?

Asta era : se eliberase de întrebare, proiectase neliniştea asupra ei.

— N-am nimic de crezut, zise ea cu blîndeţe. Nu cred ca ea să fie foarte fericită cu dumneavoastră. Dar poate că Betty n-ar fi fericită cu nimeni.

— Şi dumneavoastră, zise el. Aţi fi fericită ?

Era a doua întrebare grea ; fata scăpase de prima cu prea mare uşurinţă.

Paula roşi violent sub lumina lămpilor, făcu o mişcare bruscă, lăsă să-i cadă jos rujul pe care îl scosese din poşetă.

— Cu dumneavoastră... poate, dar foarte puţin timp. Îşi înclinase capul, bustul, în căutarea rujului ; aceste cuvinte atît de categorice, atît de definitive, fură pronunţate aproape sub masă. Nu era sigur că auzise bine. Totuşi recunoştea la ea acea ardoare tragică a tinerelor fete, acel „să scape cine poate“ care le împinge înainte şi acea sfidare oarecum întărîtată care le face să nege cu anticipaţie şi să respingă ceea ce ar vrea să strîngă la piept cu toată puterea.

— Pentru că e vorba de mine ? întrebă el.

— Oh, vreţi să ştiţi prea mult !...

De data asta ea îl lăsă pradă neliniştii. Didier ocolise masa ca să-i ridice rujul şi se pomeni aşezat în fotoliul învecinat cu cel al Paulei. Îi luă mîna, i-o sărută — recules. Apoi, ca şi cînd ar fi vrut să destrame vraja, sau pentru a o asigura împotriva oricărei înşelăciuni, în primul rînd împotriva propriilor sale excese sentimentale — doar dacă n-o făcea ca s-o neliniştească — îi spuse :

— Cu mine există un inconvenient. Paula... Eu... Eu nu trăiesc pasiunea, n-am nici gustul... căsătoriei.

Ea coborî brusc ochii.

— Nu-i vorba de asta, șopti ea foarte încet, cu privirile aplecate asupra mesei.

— Ba da, sublinie el, cu o oarecare cruzime. Cu dumneavoastră nu poate fi vorba decît despre asta.

Fata își retrase mîna.

— Ah, mă dispreţuiţi ! strigă ea.

— Nu. Intenționez să vă scutesc de neplăceri...

— Ce neplăceri ? Neplăceri cu cine ?...

— Să spunem, cel puțin de... Dar nu știu dacă pot îndrăzni să o spun : deziluzii...

Paula deschise poșeta, scoase o tabacheră și începu să scuture o țigară.

— Asta pentru că... sînteți foarte tînără, zise el.

Înălță capul semeț, de parcă ar fi insultat-o.

— Nu sînt cu mult mai tînără decît Betty. Chiar după calendar.

— Cel puțin după calendar, vreți să spuneți ?... Betty a văzut atîtea ! Nu v-o doresc... Dar, în sfîrșit, nu e un rău să fii tînăr. Înțelegeți-mă... Nu vă reproșez tinerețea ! Dar asta schimbă întrucîtva lucrurile. Și apoi... Nu-i vorba atît de vîrsta dumneavoastră...

— Ah, mă credeți fără experiență ! spuse ea, ca și cînd el ar fi pronunțat o condamnare deznădăjduită.

— Nici de asta nu-i vorba. Experiența se capătă atît de repede... Se decise brusc : Ascultați, cred că trebuie să vă duc la tatăl dumneavoastră... Vă iubesc prea mult. Vă iubesc, Paula.

Mai tîrziu Didier avea să-și amintească noaptea aceea ca pe ceva cu totul desprins de timp, ca pe una din întîmplările cu adevărat extraordinare ale vieții lui. Și, fără îndoială, povestirea experiențelor sale irubiene s-ar putea opri aici pentru cititorii cărora le place ca un personaj să aibă un sfîrșit frumos. Fără îndoială că există în viața noastră ceasuri, evenimente despre care se cuvine să nu vorbești cîtuși de puțin. Căci dacă scriitorul își poate propune să spună *totul*, nu izbutește s-o facă, spunîndu-l. Există anumite însușiri ale sufle-

tului nostru care scapă în mod iremediabil oricărei exprimări. De îndată ce l-am însoţit pe Didier o parte din drumul său terestru, trebuie totuşi să încerc a spune indispensabilul. Aceasta ar face să se sesizeze mai bine subiectul *amar* căruia m-am consacrat istorisindu-i povestea, această prăpastie între o fiinţă şi alta, care te face să crezi că de la o fiinţă la alta există în interiorul mediului nostru omenesc bariere imposibil de trecut, cum sînt pe de altă parte acelea dintre om şi animal. Trebuie chiar să merg mai departe. Din păcate, e posibil ca intensitatea poetică a unei nopţi ca aceea să scape multora, fie că sînt sau nu cititorii rapoartelor Kinsey sau ale sondajelor à la Gallup cu privire la viaţa sexuală a naţiunilor. E posibil să nu inspire decît ironiile celor care nu sînt făcuţi pentru a înţelege altceva decît „fizica" dragostei. Nu ştiu, iar Didier nu ştia dacă Paula avea sau nu în seara aceea un alibi care să-i poată explica absenţa. Făcu totul pentru a „destrăma vraja", cum spunea el, pentru a se despărţi de ea, gîndindu-se mai ales că dacă rămîne cu el, era posibil ca Betty să sufere. Nu înţelegea totuşi prea clar, de asta era sigur, jocul lui Betty, şi doar cu puţin mai mult pe acela al Paulei ; dar era aproape sigur că Paula nu juca nici un joc. Didier ştia că n-o iubeşte pe Betty în sensul deplin şi teribil al acestui cuvînt. Ştia de asemenea — sau ar fi trebuit să ştie — că resimţea pentru Paula o mare şi teribilă dorinţă — care nici ea nu e întru totul dragoste. Îşi făcu apoi un merit (pe care unii îl vor socoti paradoxal) de a fi petrecut noaptea aceea într-o cameră cu Paula *fără să o atingă*. Se înţelege ce înseamnă asta. Ceea ce nu însemna deloc că nu şi-a recunoscut dreptul faţă de Paula, aşa cum o vor crede spiritele timorate. Didier socotea că Paula era singura în măsură să-i dăruiască sau să-i refuze acest drept şi ea i-l acordase cu siguranţă. Dar, dintr-un motiv care îi scăpa şi pe care nu încerca să-l adîncească (în noaptea aceea Didier îşi închipui că ştie care era motivul şi îl numea Betty), izbuti să-şi refuze plăcerea aceasta... Noaptea lor trează a fost învăluită într-un sunet puternic

şi uniform, sunetul dragostei şi sunetul mării îngemănate, ce se izbeau unul de altul, înspumate şi sălbatice. Bineînţeles, dimineaţa fură mult mai obosiţi — de o sută de ori mai obosiţi — decît dacă şi-ar fi petrecut noaptea făcînd dragoste. Şi poate că, pe lîngă dorinţa sa pentru Paula, exista şi o altă dorinţă : intenţia de a face să izbucnească asupra Cartierului de Sus, asupra întregului oraş, uriaşul scandal, un scandal mai subtil decît toate celelalte, scandalul unui *fals scandal*. Şi aceasta, dacă trebuia să deformezi adevărul, dacă trebuia să alungi privilegiul acestei îmbătări „poetice" căreia Didier nu izbuti să-i pună capăt dimineaţa la sculare, dacă trebuia să cauţi în adîncul tău spre a destrăma puţin ceea ce fusese prea frumos, — lucru de care nu este nimeni demn poate —, dacă trebuia să desprinzi mobilurile, mai mult sau mai puţin nobile, poate imaginare, şi totul din dorinţa expresă de a fi credincios sincerităţii. Se întreba dacă Paula nu-i fusese trimisă pentru aceasta : ca să trăiască bucuria de a fi, o dată mai mult, condamnat. Didier se văzu condamnat, dar condamnat pe nedrept, împreună cu ea, aşa cum fusese condamnat cu Betty şi încă de o sută de ori mai mult. Căci activităţile Paulei, originea ei, o situaseră pe alt loc decît Betty în spiritul oamenilor, fapt total lipsit de importanţă pentru Didier, dar care, evident, avea mare greutate pentru ei. Astfel, toate condiţiile scandalului erau îndeplinite ca şi cînd, dintotdeauna, purtarea doamnei Chotard nu l-ar fi împins decît la asta, ca şi cînd ea însăşi n-ar fi căutat decît lucrul acesta, ca şi cînd Paula nu putea să sosească aici decît cu ajutorul doamnei Chotard. Astfel, îndrăgostiţii aveau să se găsească în faţa Scandalului pur.

El aşteptase scandalul, dar un scandal progresiv, cîtuşi de puţin zgomotos şi nici atît de perfect cum era cel pe care-l pregătise pentru ei doamna Chotard.

Didier lăsase un bilet prin care o prevenise de absenţa lui şi toată ziua Fernande nu dădu nici un semn de viaţă. Nu ştia dacă doamna Chotard îşi terminase an-

cheta cu privire la felul cum își petrecuse timpul, sau dacă își fixase modul în care va face cunoscut rezultatele acesteia, sau dacă sentimentele ei ajunseseră la gradul de tensiune necesar pentru a produce explozia dorită. Dar avea mimica din zilele cînd îi umblau prin cap idei murdare și masa de seară fu apăsătoare și lipsită de viață. Doamna Chotard explodă abia a doua zi.

Veni mai întîi în camera lui, de două ori, către ora prînzului, prima oară pentru a-l anunța, cu un obraz desfigurat de oboseală, că era obligată să servească prînzul foarte devreme, pentru că avea o întîlnire la librărie, la începutul după-amiezii ; apoi, a doua oară, după numai cîteva minute, ca să-i declare că nu mai putea, că avea o migrenă grozavă și că, probabil, se va duce să se culce.

— Într-un sfert de oră, prînzul dumneavoastră va fi gata, încheie ea pe un ton deosebit de sec, cu unul dintre ticurile sale obișnuite. *Dumneavoastră* veți putea să luați masa.

— N-o să luați masa cu mine ? zise el.

Dar întrebarea sa se lovi de ușa care se închidea. Zece minute mai tîrziu, pe cînd își aranja hîrtiile înainte de a se duce în sufragerie, Didier auzi un zgomot de glasuri izbucnind deodată în bucătărie, urmat de acela al ușilor trîntite cu foarte mare violență. Fereastra bucătăriei și cea a camerei lui Didier se deschideau de aceeași parte a vilei, astfel încît zgomotele și deseori chiar glasurile care veneau din această încăpere ajungeau la urechile sale cu o surprinzătoare limpezime.

După o clipă de ezitare, deschise ușa camerei de zi dar nu găsi acolo masa pusă așa cum i se anunțase, ci o încăpere pradă unei dezordini de neînchipuit, ca după o noapte de orgie. Buchete de flori ofilite pe covor, jurnale împrăștiate, o măturăcare părea să fi fost părăsită în plină activitate și pe Fernande, într-un capot de culoarea mustarului, prăbușită pe o pernă albastră pe care o smulsese din măruntaiele unui fotoliu pentru a o arunca direct pe covor. Era pentru prima oară cînd o vedea în starea asta : pungi roșii sub ochi și pata aceea

de pe obraz, pe care nu reușise niciodată s-o privească cu destulă răceală pentru a-i stabili locul. Era poate un semn evident de suferință sau poate un indiciu de sfințenie sau, deopotrivă o manifestare diavolească, cicatricea lăsată de călcîiul roșu al Satanei. Se ghemuise într-o mișcare furioasă, iar capotul, îmbrăcat în grabă, i se desfăcea în dreptul picioarelor și al pieptului. Didier vedea pentru prima oară pieptul acela, căci doamna Chotard purta aproape totdeauna rochii încheiate pînă la gît și deseori împodobite cu gulere în stil cazac. Pielea îi era albă, ireproșabilă, de o tinerețe și de o strălucire nebănuite, pe care mărgelele de aur le subliniau în ziua aceea și mai mult. Toate păreau să aparțină alteia și contrastau cu figura aproape tuciurie și cu trăsăturile mereu deformate de furtunile interioare, de clocotul pasiunilor. Totodată avea aerul umilit, furios și prăpădit al cuiva care a plîns — dar, pentru ca să se poată emoționa, Didier ar fi trebuit să nu știe că la Fernande lacrimile urmau totdeauna furiei. Erau totuși un semn de revenire — care urma celui mai mic semn de reîntoarcere la ea însăși, dar o întoarcere de care trebuia încă să te temi.

Ideea că era răspunzător de spectacolul ce i se oferea îi trecu lui Didier fulgerător prin minte, dar cu neputință de înlăturat. Timp de o secundă, se simți cuprins de un elan de generozitate și își spuse că dacă era capabil s-o iubească pe Paula, trebuia să fie în stare s-o iubească și pe Fernande și chiar vîrtejul în care el o tîrîse. Dar nu poți să-ți păstrezi mult timp asemenea sentimente și Didier alese calea mai ușoară : se lăsă furat de milă. La drept vorbind, aștepta, și nu fără teamă, primele cuvinte ale aceleia care în ziua aceasta se dorea victima sa ; lui îi era teamă ca nu cumva compasiunea trezită în el la vederea doamnei Chotard, astfel lovită, să nu se stingă la cel dintîi sunet al glasului ei.

— Scuzați-mă. Mi s-a părut că era vorba să prînzim, zise el.

— Am dat-o pe Betty afară, spuse ea cu ură. O să luați masa cînd o să vreți și unde o să vreți. La bucătărie dacă vă place. Bucătăreasa e acolo. Totul e gata.

— Betty ?... murmură el, încremenit. Ați spus Betty ?

O privi, neînțelegînd prea bine, surprins că respira același aer cu ființa aceasta catastrofală, că se uita la aceleași obiecte, că se afla în același loc.

— Ați numit-o pe Betty ? întrebă el din nou.

— Da, Betty ! n-o cunoașteți ?

Pentru a face un gest, sau pentru că îi era într-adevăr greu să respire în această încăpere încărcată de tragism, schiță un pas către o fereastră, cu intenția de a o deschide.

— Lăsați ferestrele, vă rog, zise ea. V-aș ruga mai curînd să închideți obloanele, să aprindeți focul. Nu pot să îndur lumina aceasta. Simt că mi-e frig pe dinăuntru. Nu cred totuși să fiu nebună ! Dealtfel, am să mă retrag în camera mea.

Nu îndrăznea să-i pună întrebări. Nu-și imagina, sau nu-și mai imagina motivul acestei grotești puneri în scenă, al acestui discurs năvalnic. Fernande încercă să se ridice, recăzu pe pernă, încovrigată pînă la indecență.

— V-am auzit glasul din camera mea, zise el, stăpînindu-se cu efort. Îmi vine într-adevăr greu să cred că domnișoarei Mondeville îi vorbeați pe tonul acela. Dar presupun că mă înșel ?...

— Într-adevăr, de ce m-aș jena să vorbesc unei... unei...

— Nu căutați, zise el, n-o să găsiți niciodată un cuvînt destul de frumos ca să vorbiți despre ea. Dar nu venise cumva să mă vadă ?

— N-am nici cea mai mică idee. Închipuiți-vă că nu mi-am dat osteneala s-o întreb ce vine să facă !

— Dar... Haide, Fernande, eu... Nu poți oare să-mi explici ?

Ea se hotărî deodată să părăsească atitudinea aceea furioasă și îndărătnică. Își corectă puțin ținuta. Didier nu putu să se împiedice a gîndi : actul doi.

— Didier, zise ea patetică, am nevoie să știu cu cine trăiesc...

Fraza aceasta fu rostită cu o asemenea intonație, încît la început Didier șovăi să creadă că el era cel vizat. Așa cum i se întîmpla totdeauna în situații încordate, lupta împotriva unei inoportune pofte de rîs. Ar fi vrut din nou să poată deschide ferestrele, să lase aerul să intre înăuntru. Nu izbutea să-i răspundă.

— Da, reluă ea cu însuflețire. Da, am nevoie să știu cine sînteți. Mă înțelegeți ?...

— Dar...

— Nu negați, zise ea. N-ați fost aici ieri seară. O știu : Nu ați petrecut noaptea la Stellamare.

— Nu neg nimic, zise el. Parcă îmi amintesc chiar că v-am prevenit !

— Prevenit ! Asta numiți prevenire ! Pot eu să știu... Didier, zise ea. Nu vă jucați cu mine. M-ați anunțat că nu veți veni să dormiți aici, că vă veți duce la prietenii dumneavoastră din Arbonnes...

— N-am prieteni în Arbonnes. Am vrut să mă lăsați în pace. Nu-mi plac întrebările.

— Vedeți, zise ea. Începeți din nou. Nu se poate vorbi cu dumneavoastră. Sînt eu de vină oare, la urma urmei, dacă am nimerit din întîmplare în dimineața asta la Mondeville ?

Didier rîse ironic.

— Din întîmplare !...

— Aveam nevoie de roșii, explică ea într-un fel comic și dezarmant. Știți că vecinii lor vînd legume...

Deodată, pisica întredeschise ușa și veni să se alinte pe lîngă ea ; Fernande o atrase cu un gest lacom și posesiv. Didier încetă să se mai simtă indulgent.

— Și ce-ați aflat cînd v-ați făcut piața ?

— Didier, gemu ea, trebuie să-mi spuneți adevărul. Betty nu și-a petrecut noaptea la Santiago.

— Știți bine că are o cameră în cartier.

— Nu era nici acolo.

El tresări.

— Cum ?... Ce spuneți ?

— Oare nu vorbesc destul de tare ? Betty nu şi-a petrecut noaptea la ea. Am întîlnit-o pe proprietăreasa ei la misionarele din Africa.

— Întîlnirea sufletelor bune, evident, zise Didier. Aţi fi făcut mai bine să aveţi un corp poliţienesc.

— Şi dumneavoastră aţi face mai bine să-mi spuneţi cu ce vă ocupaţi decît să mă siliţi să alerg aşa.

Nu mai înţelegea absolut nimic din ceea ce numise în sinea lui „jocul lui Betty" şi doamna Chotard nu-şi dădea seama desigur cîtuşi de puţin ce tare îl surprindea. În acelaşi timp, clocotea de furie la gîndul că doamna Chotard se dusese să-şi facă ancheta la Santiago şi de acolo la familia Mousserolles. Bineînţeles, era tulburat la gîndul că Betty nu-şi petrecuse tocmai noaptea aceea la ea acasă, dar era revoltat cu deosebire pentru că o afla din gura doamnei Chotard. Privea cu oroare lipsa de delicateţe a acestei femei care îşi băga nasul peste tot şi care, după ce alergase la Mondeville, apoi la proprietăreasă, în căutare de noutăţi, nu va avea nimic mai grabnic de făcut decît să le răspîndească în tot oraşul, astfel încît să nu piardă — indiferent de cauză — nici o ocazie de-a face rău.

Îi azvîrlise aceste cuvinte bazîndu-se pe siguranţa dobîndită, ca şi cînd era de netăgăduit că Betty şi-ar fi petrecut noaptea cu el, de vreme ce nu şi-o petrecuse la ea acasă. Or, e atît de anevoios să pari sincer atunci cînd ai toate motivele să fii, încît simţea că orice ar putea spune n-ar face decît să-l pună în şi mai mare încurcătură.

— Nu mă ştiam într-un pensionat, zise el. Dar de ce, mă rog, îmi aduceţi la cunoştinţă această ştire ? A fost sarcina pe care v-a dat-o Betty mai înainte ? De ce aţi împiedicat-o să mă vadă ?

— Nu face pe idiotul, îi azvîrli ea. Ştii mai bine ca oricine ce s-a întîmplat şi cu cine a fost noaptea trecută.

— Pe naiba, zise el. Nu te-ai dus cumva să povesteşti familiei sale că eu n-am fost la dumneavoastră în aceeaşi noapte ?

— De ce ? zise ea. Nu trebuia s-o spun ?

Didier își mușcă buzele. Nu ajungeai niciodată la nici un rezultat cu creatura asta. Nu știa ce motive putuse să aibă Betty pentru a lipsi, dar acum trebuia să îndure gîndul că ea aflase altfel decît prin intermediul lui, că el nu venise în ajun acasă. Doamna Chotard nu știa să facă decît rău. Pentru asta să fi venit oare Betty în dimineața aceea ? Regretă că nu putea s-o întîlnească chiar atunci, pe loc. Timp de cîteva secunde, se întrebă dacă ceea ce luase drept o pură generozitate din partea ei, un fel de sacrificiu sublim, nu avusese pentru ea altă semnificație. Desigur, dacă ar fi putut vreodată să se îndoiască de cinstea lui Betty, acum era momentul s-o facă : totul semăna foarte mult cu o mașinație. Dar își reveni ; Betty era incapabilă de acest joc dublu. Trebuie să termine cu doamna Chotard, care stătea agățată de vorbele sale, ca și cînd ar fi fost în joc viața ei.

— Mă întreb cu ce te ocupi, zise el.

— Dacă aș fi crezut că pot să fiu lămurită chiar de dumneata, n-aș fi avut nevoie să mă duc să-i caut pe Mondeville-i, spuse arțăgoasă, cu privirea întunecată. Dar îmi ascunzi totul. Nu-mi spui niciodată nimic. Sînt obligată să-mi imaginez...

— Și iată ce-ți imaginezi ! zise el ironizînd fără să vrea. Arată-te puțin, să văd ce înfățișare poate să aibă o imbecilă... N-am să ajung niciodată să te fac să-ți fie rușine, adăugă el cu dispreț.

— Nici pe dumneata însuți. Pretinzi totdeauna că nu știi nimic. Ei bine, o să te cred dacă mi-o repeți. Jură doar că Betty era cu dumneata.

— Crede ce vrei ! Ne faci să devenim ridicoli amîndoi. Ne obligi să trăim într-o ipocrizie reciprocă. Du-te să numeri fetele din Irube care nu s-au culcat ieri la ele acasă !

— O, Didier, zise ea înspăimîntată. Nu cumva vrei să spui... Nu cumva vrei să spui că ai fost cu o alta ?

— Nu e nimeni pe care să-l facem să rîdă în camera asta, zise el. Dar dovedește în mod limpede că nu-ți refuzi nici o ipoteză.

Ea nu spuse nimic, nu făcu nici o mișcare. Părea cufundată într-o profundă letargie.

— Eu ies, zise Didier. Vrei să-ți aduc ceva ?

— N-am nevoie de nimic, murmură ea, fără să-l privească. Dar, Didier, amintește-ți de un lucru. Eu nu cred numai în întrajutorarea omenească, ci și în ajutorul divin. Dar cu două condiții : mai întîi să ai un suflet de cerșetor ; după aceea, să ai un suflet de om recunoscător.

Oare s-o fi auzit de-adevărat ? În agitația lui, nu era sigur. „E chiar prea bine, se gîndi el ieșind. Am avut rolul cel mare... Să învingi pe cineva e totdeauna josnic. Ea ne face să trăim în josnicie", gîndi el, inversîndu-și raționamentul. În primul rînd, scuza sa era că nimic n-o putea atinge în chip serios pe doamna Chotard și apoi că aceasta nu va întîrzia să se răzbune. Putea fi liniștit : Nu ajunsese la sfîrșitul necazurilor. Astfel că remușcările lui nu durară mai mult decît pînă la ultima treaptă a scării.

Fernande nu putu să stea multă vreme locului. Obloanele de la fereastra ei rămaseră închise toată ziua în semn de doliu și i-ar fi plăcut să facă să se creadă că se află și ea în spatele lor. Dar firea sa fu mai puternică. După ce acordă timpul cuvenit ciudei, furiei, resemnării și rugăciunii, se plictisi de migrenă și, negăsind mare folos într-o disperare pe care, din păcate, nu venea nimeni s-o contemple, se gîndi să treacă la alte acțiuni. Strînsă în taiorul său negru, care o făcea să pară mai gravă, mai subțire, și cu care spera să obțină măcar un succes prin surpriză, doamna Chotard ieși din casă. Dar nu se duse la magazin, unde spusese că e bolnavă, ci făcu un tur al cunoștințelor *extra muros* pentru a se plînge de Didier. Ca să evite cît mai sigur centrul, fie în speranța de a smulge mai multă compătimire, fie pentru a da o lovitură mare, începu cu Carducci, adică cu familia Paulei.

Didier se duse să mănînce în oraș la micul restaurant de la Arcade. Era tîrziu și nu mai aveau nimic de

mîncare. Se gîndi la Paula, la Betty, evită să aprofundeze lucrurile și se simți fericit. Reveni cu pas vioi la Stellamare, pe care o găsi așa cum o lăsase. Cu o excelentă dispoziție se așeză la lucru după ce deschise cîteva ferestre spre a aerisi încăperile.

Didier lucrează. E a doua zi. Fernande a ieșit din nou : a cinat și a prînzit în oraș. Nu s-au văzut deloc din ajun. Ce odihnă ! Betty apăru în ușă, timidă, întrebătoare. Sosise tiptil, mirată că nu găsise pe nimeni nici jos, nici sus, cu figura obosită pe care o avea în zilele cînd veghea, cu obrajii și ochii adînciți. Era fardată pe apucate și uluitoare, cu părul ei greu, răvășit, într-o libertate ce contrasta în chip aproape tulburător cu luxul studiat al părului Paulei. La drept vorbind, dacă părul auriu al Paulei arăta o mai deasă folosire a pieptenului, mai multă curățenie, mai multă înțelepciune disciplinată, în părul noptatic al lui Betty era o mai mare profunzime, erau mai multe suferințe ascunse și pierdute, mai mult patetism. Trebuie oare să-l scuzăm pe Didier pentru această comparație pe care n-o dorise ? Era o întîmplare, în fața căreia nu avea nici o putere. Pe cît era Betty de brună, pe atît era Paula de blondă ; n-ai prea mult de ales, așa e lumea făcută.

— Am vrut să te văd ieri, zise ea. Am dat peste Fernande, care m-a alungat.

— Am aflat.

Didier nu știa dacă Betty auzise de furia cu care se dezlănțuiseră întrebările doamnei Chotard și o împinsese încă de dimineață pe capul familiei Mondeville și Mousserolles, așa cum un val înspumat se năpustește urlînd pe o plajă.

— Am aflat, reluă el. Ți-a explicat de ce ?

— Nu era prea clar. (Păru cuprinsă de o poftă subită de rîs, dar de un rîs lipsit de bucurie.) Mi s-a părut doar a înțelege că nu ți-ai petrecut noaptea la ea. Vreau să spun, aici, în camera ta. Bănuiesc că m-a dat afară spre a mă pedepsi pentru această absență. Avea

într-adevăr acrul că nu poate suporta să mă vadă, din moment ce tu nu dormiseşi acolo unde trebuia.

Didier făcu o pauză. Era evident că dacă el aflase despre Betty ceva ce n-ar fi trebuit să ştie, în ceea ce-o priveşte, Betty fusese cu grijă instruită de Fernande despre cele pe care el şi le rezervase să i le spună. Indiscreţiile doamnei Chotard erau oarbe, dar atingeau totdeauna pe cineva, şi tocmai asta era ceea ce spera ea.

— Betty, zise el, am impresia că ai fost victima unei nedreptăţi.

— A făcut-o poate ca să mă scoată din atmosfera de la mine de-acasă, zise ea, cu gura uşor crispată de acest sarcasm pe care şi-l adresa sieşi.

— Atunci. spuse el, apropie-te. Avem de vorbit.

Betty veni şi se aşeză supusă pe marginea patului, foarte aproape de Didier. Dincolo de fereastră începu să se însereze.

— De ce n-ai venit alaltăieri la întîlnire ? întrebă el cu o curiozitate duioasă.

— Nu ştiu. Am fost reţinută. Mi se părea... Nu ţi-am trimis oare pe cineva drăguţ ?...

— Foarte drăguţ. Ştii, cred că Paula şi cu mine am devenit prieteni foarte buni.

— Aţi vorbit mult ?

— Am cinat împreună.

— Şi aţi dormit împreună ?

— Nu. Nu tocmai.

Cu o voce slabă, Betty zise :

— Puteai...

— Nu. Nu puteam. Dacă ar fi fost în altă zi, poate. Dar alaltăieri era ziua ta...

— Oh, te-ai gîndit la asta ?...

— Da. Şi ea trebuie să se fi gîndit. Arată foarte bine, ştii.

— Oh, ştiu. Nu ţi-aş fi trimis pe oricine.

Îi vorbea într-un chip discret şi egal, nici un cuvînt nefiind mai accentuat decît celălalt. Punîndu-i întrebări, Didier îi mîngîia blînd părul.

— Nu înţeleg prea bine de ce n-ai venit, zise el.

— Mă cunoşti destul de bine.

— Nu e asta. Zici că te-a reţinut ceva ?

— Am fost reţinută, e-adevărat. Trebuia să ţi-o spun. Dar e o poveste destul de lungă. O să te plictisească.

— Poveştile tale nu mă plictisesc niciodată. E neplăcută ?

— Neplăcută nu, dar complicată. E vorba de acea tînără femeie, Luz, pe care aş vrea să ţi-o prezint, care locuieşte în casa aceea mare pe drumul către Ilbarosse... Ştii, întrebai întotdeauna cine locuieşte acolo, în spatele copacilor. Ei bine, e casa lui Luz, sau Lucile, dacă vrei. În sfîrşit, a doamnei d'Hem.

Doamna d'Hem... Luz... Lucile. Da, Betty îi vorbise de ea. Desigur, o cunoscuse pentru că o văzuse (aşa cum ştia puţin pe toată lumea) şi era sigur că doamna Chotard îi vorbise şi ea despre dînsa, cu subînţelesuri declamatorii şi răuvoitoare care nu vizau activitatea sa comercială. Era proprietara unui foarte frumos magazin de antichităţi, pe cea mai bună stradă a oraşului. Aceste subînţelesuri făceau aluzie — din motive pe care nu le explica — sau chiar nu le ştia — la viaţa sa particulară, la o anumită concurenţă pe care i-o făcea, apreciată drept neloială, în domeniul vieţii cucernice şi a relaţiilor cu Domnii în negru. Dumnezeu nu apropia deci creaturile atît cît s-ar crede — cel puţin Dumnezeul social aşa cum este el reprezentat pe pămînt. Deosebiri strigătoare la cer separau cele două fiinţe şi aceste deosebiri erau fără îndoială în favoarea doamnei d'Hem, deducînd după cît de puţine lucruri îi ierta doamna Chotard. Uneori doamna d'Hem trecea pe bulevard, sau Didier o întîlnea pe străzile oraşului. Îl atrăgea. Statura sa înaltă, eleganţa, vivacitatea, mersul ei, stilul de viaţă pe care îl presimţeai îndărătul lor, felul necazurilor, poate al frămîntărilor sale, mascate în mod politicos, cu multă grijă, sub înfăţişări surîzătoare, în sfîrşit, vechimea averii sale şi nu ştiu ce discreţie şi noblețe în felul de a-şi purta misterul trecutului său, toate acestea nu-ţi îngăduiau să te gîndeşti la posibilitatea vreunei apropieri între cele două femei. Didier resim-

ţea mereu aceeaşi mirare cînd o auzea pe doamna Chotard vorbindu-i de doamna d'Hem, sufocată de gelozie, sau cu acel dispreţ artificial, constituind obişnuita ei apărare faţă de fiinţele pe care nu le înţelegea. În ceea ce-l privea, el se mărginise pînă acum la surîsurile de simpatie pe care le schimbau cînd se întîlneau pe stradă, dar care, asemenea unei vagi legături, formau o barieră cu neputinţă de trecut. Era surprins de genul de intimitate pe care Betty părea s-o nutrească de cîtva timp pentru ea.

— E adevărat, zise el. Uitasem că o cunoşti.

— Te prevenisem. E foarte complicat. Bagă de seamă, bunicul ei şi al meu au fost foarte prieteni, dar prietenia nu s-a transmis pînă la noi. E adevărat că tatăl meu abia dacă are energia unei femei, în schimb doamna d'Hem face cît doi bărbaţi. Dacă vrei să ştii, i-am cunoscut bărbatul, pe domnul d'Hem, acum destul de multă vreme — oh, aşa cum cunoşti oamenii la Paris. Ca să-ţi spun drept, l-am întîlnit într-un bar, într-o zi în care uitase să-şi achite consumaţia. Înţelegi îndată de ce menajul lor nu putea să dureze. Lucrul acesta şi afacerea cu banca au fost întîmplările cele mai neplăcute din viaţa mea...

Exista totdeauna ceva care fusese întîmplarea cea mai neplăcută din viaţa lui Betty şi Didier cunoscuse pînă acum mai multe asemenea întîmplări. Avusese dreptate să-i spună că povestea era complicată. Nu era nici măcar foarte sigur că Betty fusese capabilă, după atîta timp — lucrurile se petrecuseră în 37, 38 — să-şi fi făcut o imagine foarte clară despre ele. Era o poveste plină de dramatism. Găsindu-l pe cale să „meşterească" la un aparat automat cu monedă, Betty, cuprinsă de un curaj, de un devotament subit, mai ales pentru că era vorba de un om care trebuia salvat (nu rezista niciodată în asemenea cazuri), a intrat în vorbă cu el, a încercat să-l convingă să renunţe. Domnul d'Hem şi-a întors spre ea faţa lui îngustă, cărămizie, cu ochii mijiţi, negri, de aristocrat decăzut. Betty l-a atras cu mare blîndeţe către bar. Cît a stat acolo, lucrurile s-au

încurcat. Erau cocoțați, și unul și celălalt, pe taburete, cu picioarele sprijinite de stinghii, cînd patronul se repezi deodată la oblonul de fier și cît ai clipi din ochi, spre marea ei mirare, Betty văzu sala golindu-se și poliția făcîndu-și apariția și încadrîndu-l pe domnul d'Hem ca pe un răufăcător. În ziua aceea, Betty își primise salariul de la lenjeria unde lucra ca vînzătoare. Și-a deschis deci poșeta cu cea mai mare naturalețe, și și-a întins banii ca să-l împiedice pe bietul domn d'Hem, pe care abia îl cunoștea de o oră, să plece între doi agenți. De aici și pînă la a trece drept amanta lui pentru oamenii din Irube, care aflaseră de întîmplare, nu mai rămînea decît un pas. Bineînțeles însă că nu era adevărat, că era chiar imposibil, zicea Betty.

— Nu știu dacă ți s-a vorbit despre el, zise ea, dar închipuie-ți ...Nu mă interesa sub acest aspect. E chiar o întîmplare că am continuat să-l văd. El s-a atașat de mine într-un chip bizar, poate pentru că nu mai avea mintea limpede, pentru că simțea neapărat nevoia de un ajutor și știusem să-i fac un serviciu — în împrejurarea aceea — fără vreun motiv însemnat, ai s-o recunoști, și totodată pentru că exista acum între noi această datorie stupidă. Nu putea fi socotit, la drept vorbind, nici necinstit, oh, nu, dar pe atunci era cu siguranță bețiv. Poate chiar drogat. Știi ce înseamnă asta. Deși era încă posesorul unei situații destul de frumoase și al unei averi confortabile, curios lucru, se afla mereu fără bani.

— Există asemenea oameni, zise Didier, așa cum ai consimți teoretic că există o rasă fabuloasă din care sînt puține șanse să întîlnești vreodată un exemplar.

— Există, zise Betty. Pe de o parte, o înțeleg pe Lucile, care l-a izgonit fără milă în ziua cînd a înțeles ce fel de om e. Te întrebi uneori cum de-a putut să se mărite cu el.

— Pentru că era deosebit, zise Didier.

— Sau pentru că a reușit într-adevăr s-o înșele în ceea ce-l privește. E un om slab ; doamna d'Hem nu-i făcută să-i înțeleagă pe cei slabi ; trebuie să-l fi descurajat, să-l fi făcut să se descumpănească. N-o cunoști

pe Lucile. Nu spui nimic despre ea dacă afirmi că e de familie bună, căci nu posedă nici una dintre tarele care sînt în general apanajul familiilor bune, vezi cum e la noi. A rămas teribil de neatinsă de ele şi nu-i plac detracaţii. Bineînţeles, pentru a-i iubi pe oamenii aceştia, îţi trebuie ceva mai mult decît... decît... Înţelegi ?

— Da, înţeleg.

— Şi totuşi să nu-ţi vină să crezi, dar el e simpatic. E chiar foarte drăguţ, în afară de... de crizele sale. Numai că le are în sînge. Toate astea pentru a-ţi spune că scena aceea şi scena de la bancă mi-au rămas în minte. Nici eu nu eram făcută, la prima vedere, şi mai ales în vremea aceea, pentru genul ăsta de întîmplări.

— Înţeleg, zise Didier. S-ar putea să te întrebe omul ce înseamnă cealaltă scenă istorică pe care tu o numeşti scena băncii ?

— Adevărat ? Chiar vrei să ştii ? zise ea mirată, ca şi cînd ar fi fost de neconceput ca Didier să se intereseze de întîmplări ca acestea. Ei bine, cred că a fost la cîtva timp după aceea — să spunem şase luni. Trebuie să ştii că între timp am încercat, prin toate mijloacele, să-l scot din încurcături. Da, să-l remontez, să-l fac să fie îngrijit, să renunţe... Ştii tu, să lupţi pentru tine însuţi e deseori imposibil, dar e atît de uşor cînd e vorba de un altul... Nu găseşti ?

Didier asculta uluit povestirea lui Betty — Betty încercînd să salveze un om, Betty căreia îi era atît de greu să fie consecventă şi care se străduia să-l facă pe acest necunoscut să meargă pe drumul cel drept. Această Betty care intuise în domnul d'Hem un suflet şi un trup în pierzanie şi, cu o rară plăcere, cu o dragoste sălbatică pentru ceea ce pluteşte la suprafaţa apei aflîndu-se în primejdie de a se scufunda, făcea eforturi de a readuce la mal această epavă. O făcea ajutîndu-se de biata plută pe care şi-o confecţionase, agăţîndu-se de ea cu aceeaşi forţă ca şi celălalt. O făcea în numele acelui generos sentiment al obligaţiei şi devotamentului fără margini care se năştea în ea de îndată ce, cît era de slabă, zărea pe unul şi mai slab, pe cale să încerce traversarea torentului.

— Nu mă vei crede, dar ajunsesem la un oarecare rezultat. S-a ţinut de treabă timp de mai multe luni, şi-a luat chiar locul în consiliile de administraţie de unde fusese izgonit şi aşa mai departe. Şi iată că îl întîlnesc din întîmplare într-o zi cînd trebuia să se ducă să scoată bani de la o bancă. Mă roagă să-l însoţesc. Eu găsesc lucrul bizar, dar nu exista nici un motiv să-i refuz această plăcere. Intrăm în bancă, îl urmez la ghişeu şi de acolo la casă... Deodată, am avut impresia că scena din cîrciumă se va repeta. Ne aflam abia de două minute în faţa ghişeului cînd iată că toată lumea rămîne imobilizată într-un zornăit de sonerii asurzitoare. Uşile se închid, obloanele coboară şi Philippe îmi spune : „Te rog nu te mişca, nu face nici o mişcare şi mai ales nu te întoarce". Ridic ochii şi zăresc într-o oglindă, chiar în spatele nostru, doi tipi care îndreptau revolverele către noi. Îmi spun : poliţişti, asta e, Philippe a mai făcut vreuna din boroboaţele lui, a fost recunoscut şi s-a pus în funcţiune semnalul de alarmă. Căci ştii, la bănci, asta se petrece automat. Cînd se întîmplă vreun necaz, totul se blochează dintr-o singură mişcare. Nu poţi să scapi. Nu ştiu cum de m-am ţinut pe picioare. Philippe, pe care îl vedeam prin oglindă, era foarte palid. În cele din urmă, s-a explicat totul. Casierul făcuse o mişcare greşită şi din nebăgare de seamă, pusese piciorul pe pedala care declanşează întregul sistem ! Costul : patruzeci de mii de franci ! În sfîrşit, în ziua aceea nu trebuia ca noi să plătim consumaţia ! ? Ni s-au adus chiar scuze. Am plecat de acolo cu onoruri, ca o pereche cuviincioasă. Era pentru prima oară cînd puneam piciorul într-o bancă şi ai să fii de acord cu mine... Nu sînt locuri de frecventat... În orice caz, nu-l voi mai însoţi niciodată pe Philippe într-o bancă şi nici într-o cîrciumă...

Lucrul cel mai uimitor în ciudatele relaţii ale lui Betty cu domnul d'Hem nu era dezinteresul lui, ci eforturile pe care ea le depusese pentru a-l face să reia legăturile cu soţia sa. Mai tîrziu, Betty îi va mărturisi

lui Didier că făcuse acea călătorie la Paris oarecum şi pentru el — astfel că nu se ştia dacă plecase în „misiune" sau pentru a schimba aerul, sau şi pentru a zbura în ajutorul lui Philippe, sau pentru a-şi găsi o slujbă — dacă nu cumva făcuse în aşa fel încît toate acestea să coincidă în chip miraculos. Doamna d'Hem, de la reîntoarcerea lui din detenţie nu mai consimţise nici să-l vadă, nici măcar să-i scrie, şi Betty se străduia ca Lucile să-i îngăduie fostului ei soţ să revină în această casă asupra căreia părea să aibă drepturi. („Am să-ţi povestesc altădată ultima lui călătorie, spuse ea în trecere, dar să nu crezi, nici asta nu s-a realizat cu una, cu două, şi a fost cît pe ce să iasă prost atît pentru el, cît şi pentru mine.") De aici, relaţiile sale nu mai puţin uimitoare cu Lucile, care comportau toate abilităţile diplomaţiei Mondeville-iene, urmate îndată, în cel mai pur stil al lui Betty, de o încercare mai serioasă de a-şi exercita instinctul generos asupra situaţiei în care se afla doamna d'Hem (ea însăşi de o complicaţie ce putea să-i descurajeze pe experţi). Acest instinct generos o făcea să se repeadă asupra tuturor ocaziilor în care se cerea un devotament ce nu era răsplătit. Trebuie să trecem peste detalii căci, din păcate, nu scriem povestea doamnei d'Hem. Didier fu obligat, pentru a reţine ceva, s-o roage pe Betty să-i facă la sfîrşit un rezumat şi să reducă la două-trei întîmplări istorisirea fărîmiţată, bogată în digresiuni. Aşa fusese cea pe care i-o relată spre a explica, de pildă, cum ajunsese ca, printre alte sarcini pe care şi le asumase, să se ducă la Luz, din cînd în cînd, la rugămintea acesteia, şi să petreacă acolo seara şi deseori noaptea, spre a-i păzi fetiţa şi a-i îngădui să iasă. Brigitte avea cam opt ani şi trebuia să rămînă acasă. Betty avea nevoie, în general, de nenumărate ocolişuri ca să ajungă la o explicaţie. Expediţiile acestea la doamna d'Hem răspundeau, evident, gustului său înnăscut de a se înstrăina, de a se duce să se culce oriunde în altă parte decît acolo unde se presupunea că o face, sau chiar unde era aşteptată. Toate acestea erau lucruri pe care doamna Chotard nu

trebuia să le știe și care, desigur, era mai bine să nu le știe nici ea, nici familia Mondeville. Astfel că Betty, care avea simțul discreției într-un grad foarte înalt (și chiar deseori excesiv întrucît era multiplicat de înclinarea sa către mister), precum și de simțul onoarei, prefera de o mie de ori să fie considerată drept ceea ce nu era și să invoce motive extrem de încîlcite, punîndu-și astfel în primejdie ce-i rămăsese din reputație, decît să mărturisească pur și simplu că i-a făcut cuiva un serviciu.

Asta nu explica poate totul. În vreme ce ea își povestea aventurile, iar Didier îi mîngîia blînd părul, îi zărea micul corsaj alb de mătase fremătînd. Ezită să-i mai pună întrebări. Îi povestise atîtea lucruri într-o oră, încît putea s-o socotească absolvită, aceasta fiind și speranța lui Betty. Dar Didier avea cîteva ciudățenii care de astă dată vor face să fie greșit judecat.

— Și atunci, zise el, te-ai lipsit de plăcerea de a veni să mă întîlnești ca s-o supraveghezi pe fata lui Luz ?

Betty răspunse oarecum stînjenită.

— Mi-am amintit deodată că-i promisesem lui Luz... mai înainte.

— Oh !... Și nu puteai să te aranjezi să telefonezi ?

— Nu cu așa de puțin timp înainte... Nu chiar în ziua aceea... Era important pentru ea să... Aș fi pus-o fără îndoială în încurcătură.

Important pentru ea !... Ar fi vrut s-o facă să ajungă a-i spune că *n-a mai avut deodată chef* să vină să-l întîlnească, sau că i-a fost teamă, sau că, poate, a dorit să facă o experiență cu el trimițîndu-i-o pe Paula. Și cine știe dacă nu dorise de mult experiența aceasta, așa cum i-o cerea fondul de ușoară, abia sesizabilă perversitate care, la unele ființe, coexistă cu cele mai rare virtuți ?

Didier insistă.

— Era chiar așa de grav ? Oare Luz avea atît de mare nevoie să iasă în ziua aceea ? Și pentru toată noaptea ?

— N-am spus că a stat toată noaptea, răspunse ea repede, alarmată, crezînd poate că Didier încerca să-i smulgă vreun amănunt cu privire la viața secretă a lui

Luz. Dar noapte sau seară, poate că înseamnă același lucru, nu-i așa ? Cînd trebuie să stai la cineva pînă la miezul nopții sau pînă la ora unu, e la fel de simplu să stai toată noaptea. E chiar mai simplu. Oh, ar trebui să vezi casa lui Luz, tu care iubești casele. Nu-ți poți imagina cît te simți de bine acolo.

Didier încerca să-și reprezinte lucrul acesta. Poate că, la urma urmei, Betty găsea că e tot atît de amuzant să te duci să te culci singură în casa mare a lui Luz, la etajul unei vile impunătoare înconjurată de magnolii și eucalipți, decît să vii să te închizi cu el într-o cameră de hotel. Exista în ea un prisos de independență, de sălbăticie, o capacitate de a rămîne neatinsă, care era suficientă poate pentru a explica misterul. Un fel de „virginitate refulată" — da, exact contrariul a ceea ce resimțeau atîția oameni, o nevoie de virginitate pe care viața nu i-o satisfăcuse decît puțin, după gustul ei, tot așa cum o obligase pe doamna Chotard să ajungă, în ciuda ei, la situația opusă. Era tocmai motivul care făcuse să-i cadă pe cap astăzi, cu totul în contratimp, fulgerele imbecile ale Fernandei. Fernande care se băga în toate, încurca totul, care se înfuria, plîngea și rîdea, făcînd totdeauna totul în contratimp.

— Oh, știi ce-ar fi amuzant ? exclamă Betty. Să ți-o prezint pe Luz — îți amintești, trebuia s-o invit sub cedru odată cu tine — și să mergem împreună s-o păzim pe Brigitte. Nu e oare mai bine păzită de doi decît de unul singur ?

Învălmășeala de proiecte, aptitudinea de a anticipa dorințele celuilalt și de a născoci, în mod firesc, cele mai fanteziste combinații, toate acestea erau Betty ; pentru ea, nimic nu era imposibil.

— Cel puțin, e drăguță copila asta ? întrebă el.

— Am să-ți spun, am să-ți povestesc... Asta e un alt capitol. Oare Fernande n-o să se întoarcă ?... Am impresia că ți-am spus destule povești...

Ținea capul pe umărul lui Didier. Ziua continua să se sfîrșească încet.

— Ați vorbit mult, Paula și cu tine ? întrebă ea după o tăcere, cu o voce slabă, visătoare și puțin reținută.

— Da, foarte mult... Aproape toată noaptea, zise el. A fost foarte bine, foarte plăcut.

— Ce-a fost bine ?

— Că am vorbit, spuse el.

Dar nici nu rostise bine cuvintele că își dădu seama de imprudența făcută, simți că pentru ea era întrebarea cea arzătoare, aceea pe care mai ales o avea pe suflet și anume să știe „dacă vorbiseră mult". O interesa mai mult chiar decît să știe dacă a petrecut noaptea cu ea. Didier ar fi trebuit să-și dea seama că sinceritatea nu-i totdeauna bună și că avem mereu aerul de a subînțelege mai mult decît spunem.

Betty tăcu, apoi cu aceeași voce egală și dulce pe care o avea la începutul acestei vizite, zise :

— Totuși, nu mi-am închipuit că Paula își va petrece atît de ușor noaptea cu tine.

— Dar n-a petrecut noaptea cu mine, Betty. Ți-am spus-o : doar în aceeași cameră...

Betty înălțase capul și privea înainte, în depărtare. Avu un surîs abia schițat, șovăitor. Undeva, o pendulă sună o oră greșită, în contratimp și ea, ca tot ceea ce exista la Stellamare.

— N-ați dormit împreună ?

— Păi nu ți-am spus-o !

— Și n-ai făcut dragoste cu ea ?

— Dar Betty, eu...

Se grăbi să spună :

— Nu te supăra, te cred.

Îl credea, era neîndoios ; credea această întîmplare neverosimilă, pe care nici o altă femeie n-ar fi crezut-o și simțea crescîndu-i admirația pentru el. Totuși nu era destul.

— Atunci ați vorbit tot timpul ?... întrebă ea.

— Tot timpul în care n-am dormit.

Betty continuă să privească în depărtare, pe gînduri. Apoi vorbi : găsise exact ceea ce era de răspuns.

— E oarecum același lucru, știi... N-ai nevoie să te aperi. Mai curînd... ați făcut dragoste prin cuvinte. Poate că e și... mai... Cu mine n-ai petrecut niciodată o noapte stînd de vorbă, Didier.

Asta era ! Nu exprima o mulțumire, ci un reproș. Spusese lucrul acesta cu tristețe, o tristețe adevărată și adîncă. Găsise reproșul „ei" — un reproș cu adevărat al ei, semnat Betty și nu un reproș al oricui. Didier ar fi putut să se culce în treacăt cu Paula, fără să-i acorde atenție, pe cînd el vorbise cu ea ; era o greșeală ; Betty va putea să se frămînte acum din pricina asta, să-și spună că și-au împărtășit lucruri neobișnuite, dificile, inaccesibile ei, în vreme ce — de fapt — Didier vorbise tot atît de mult și cu Betty. Chiar în clipa aceea nu făceau altceva, de două ore. Desigur, aici era răul de care suferea fata asta, și imaginația lui Didier era prea infirmă pentru răul acesta, nu vedea nici un remediu. Ar fi putut să-și petreacă viața cu Betty, ea tot ar fi „găsit" încă ceva pe care el îl făcea cu alții și nu-l făcea cu ea, sau îl făcea mai bine cu alții decît cu ea ; într-atît avea nevoie să sufere, să se umilească, să strice totul. Cu Betty, Didier ieșea puțin, nu se arăta cu ea, și la acest reproș se adăuga acum și faptul că el nu-și petrecea nopțile vorbindu-i. Dealtfel, ei nu petrecuseră niciodată o noapte împreună. Iar pe aceea pe care el i-o propusese s-o petreacă la malul mării... Betty ar fi fost de o sută de ori mai puțin amărîtă, dacă Didier ar fi putut să-i spună că a făcut dragoste cu Paula și că, după aceea, au rămas tăcuți, străini unul de altul. Poate că în această privință, oricît ar fi fost de diferită de celelalte femei, nu greșea întru totul. Simțea în mod tulbure ce însemnau pentru el unele convorbiri. Simțea că dragostea era totuși altceva decît un sărut pe gură, chiar prelungit timp de o oră. Totuși lucrul acesta își avea și el deliciile lui. De cînd Betty îl făcuse să-i povestească ce se întîmplase cu Paula și să-și spună lui însuși că a vorbi într-un anumit fel cu Paula însemna mai mult decît s-o săruți pe gură, Didier nu mai era atît de sigur că are dreptate, astfel că în clipa în care îi spunea asta, își imagină deodată gura Paulei asupra gurii sale. Așa cum spunea doamna Chotard, omul e o nimica toată și nu trebuie să sfidăm demonii ; căci sînt aproape de noi.

— Cred totuși, spuse el, în sfîrșit, că dacă nu mai ai nimic să mă întrebi, ar fi mai bine ca Fernande să nu ne găsească astăzi împreună.

— Da, zise ea, ai dreptate. Dar îmi promiți că ne vom lua revanșa ?

Puțin cam pe negîndite, însă din toată inima, răspunse :

— Da, Betty, o să ne-o luăm.

Convorbiri ca acestea sînt sublime. Ele rezolvă total anumite situații ; nu se poate să le duci mai departe fără să te răscolească, să te rănească.

Convorbirile cu Fernande Chotard rezolvau situația, însă în alt chip. Didier se pregătea pentru o furtună. O avu.

Veni la el cu obrazul ei răvășit, cu ochii arzători, vibrînd sau mai curînd înnegurată de ură sau de ceva mai tulbure și mai puternic. Figură de pe care se ștersese orice speranță, orice surîs, orice expresie de înțelegere și de bunătate. Figură care nu mai exprima decît dorința de a răni, de a distruge, de a călca în picioare, dar cu o nemaipomenită forță, cu o voință dîrză, criminală.

— Didier, de data asta trebuie să-mi explici. Sînt... sînt... sînt sufocată de ceea ce mi s-a spus acum...

— Ah, te-ai dus iar să vezi pe careva ? zise el liniștit.

— Nu e momentul să mă ironizezi. Nu pot să îndur această incertitudine... această... această... m-ai pus într-o situație...

Iată cuvîntul pe care n-ar fi trebuit să-l pronunțe. Între ei ușa se închisese. Didier previne, sau încearcă să înăbușe atacul ; la rîndul lui, devine odios.

— Cum poți să spui că te-am *pus* într-o „situație" ? Iată, sînt mai bine de douăzeci și patru de ore de cînd nu te-am văzut, în cursul cărora jur că nu m-am ocupat de dumneata nici cît negru sub unghie...

Ea respiră violent sub lovitura insultei, își duce mîinile la gît, ca pentru a se elibera dintr-o strînsoare.

E palidă, de o paloare atroce, în taiorul ei negru, cu fusta bine strînsă peste picioare, aproape frumoasă în furia sa. Nu-i lipsește decît biciul.

Șovăie o clipă, niciodată mai mult, își îndreaptă trupul, își freacă obrazul cu mîinile-i arămii și nervoase.

— Vin de la Carducci, anunță ea.

— Am crezut că te-ai dus ieri, spuse el calm.

Probabil că Fernande a auzit altceva — o altă voce, din adîncul ei, o voce care urlă : vocea ei.

— Te rog, nu striga așa de tare. Familia Beauchamp o să te audă.

— Familia Beauchamp n-are decît să mă audă, zise el, ridicînd tonul. În ce mă privește, nu am să le cer nimic. Mă întreb dacă îi cunosc măcar. Nu i-am văzut decît o dată : atunci cînd m-au izgonit de pe pajiștea lor, unde făcusem greșeala să mă așez.

— Îi înțeleg, zise ea. Acum îi înțeleg ! Vei fi izgonit de peste tot, Didier Aubert ! Ai vrut să mă faci să cred că în ziua aceea erai cu mama dumitale ; dar erai cu o fată. Nu nega : ei mi-au spus-o !

— Ești nebună ! zise el. Ești nebună ! Dar mai e timp să te oprești. Ești pe cale să pronunți cuvinte pe care le vei regreta.

— Parcă e vorba de familia Beauchamp ! Îți vorbesc de familia Carducci. De Car-du-cci. Există obligații față de persoanele cu care trăiești, uiți puțin cam prea mult.

— Nu sînt un om pe care să-l poți subjuga, zise el. Sînt zile în care cuvîntul obligație îmi sună rău în urechi și observ că vocabularul dumitale nu se îmbunătățește.

Vorbeau de zece minute și totuși nici unul dintre ei nu avusese încă îndrăzneala să abordeze subiectul care îl ridica pe unul împotriva celuilalt. Fiecare cuvînt săpa prăpastia dintre ei, dar în același timp făceau tot ce puteau pentru a o acoperi din nou. Și totuși înainte de a o fi văzut intrînd, cînd îi auzise pasul pe culoar, nu era departe de a-i înțelege suferința, chiar și furia. Fernande acumula stîngăcii, provocări, agita lozinci, vrednice de dispreț. Societatea, în sensul în care o înțelegea ea, familia Beauchamp, îndatoririle

unei bune vecinătăți ! Nu, nu era un vecin bun ; ba chiar, în contact cu ea, devenea din ce în ce mai puțin bun. Ar fi putut să-i vorbească de Dumnezeu, în schimb îi invoca ordinea burgheză, convenienţele. „Fernande, gîndea el, Fernande aș fi vrut să te pot asculta, aș fi încercat poate chiar să mă asociez plîngerilor dumitale. Aș fi vrut să am o dată o emoţie pe care s-o împărtășesc cu dumneata și care să nu fie murdară, aș fi vrut să izbuteşti a mă tulbura, da, a mă reduce la tăcere, a sparge această carcasă de seninătate ironică pe care o arăt celorlalți și de care mă servesc ca de o armă împotriva unei societăți ce mă ignorează, a unei societăți căreia nu-i aparţin. Ai fi putut să-mi răpești acest gen de satisfacție care îmi pune în pericol cuceririle și poate și această fericire pe care, într-o zi, o voi avea de plătit. Dar iată că atunci cînd te văd apărînd, în culmea furiei, simt că o iubesc pe Betty și că o iubesc pe Paula din toate puterile mele, că le iubesc împotriva dumitale..."

Da, ar fi putut, ar fi dorit să se înţeleagă cu ea, fie chiar și în acuzațiile pe care i le aducea, dacă i-ar fi expus adevăratele motive. Ar fi vrut să vadă îndărătul ei ceva măreţ. Dar el știe ce este un val din adînc. Știe că ea nu-și dă de fapt în vileag înfățișarea, că e altceva decît o suferință hipertrofiată, care se agață de obiectul ales cu speranța de a descoperi în el ceva sordid... și măcar dacă „societatea" n-ar fi pentru ea decît un alibi ! Dar această societate, al cărei nume era Beauchamp și Pincherle, e principala sa raţiune de-a exista !

Cum ea îi spuse încă o dată că venea de la Carducci și că el trebuia să știe „ce voia să însemne asta", Didier îi replică obraznic, într-o explozie de rea-credinţă, de care îi fu îndată ruşine :

— Într-adevăr ! Crezi că ai ceva de cîștigat de pe urma deplasărilor dumitale ? Oamenii nu sînt chiar atît de proști pe cît îi crezi ; își bat joc de agitațiile dumitale. Cui vrei să mă duc să-i spun că te-am văzut cu fața așa de răvășită ?

Nu avea dreptate. Degeaba își propusese să rămînă calm la începutul acestei convorbiri și chiar să se ferească îndeajuns de „contagiune" pentru a-și îngădui un aer detașat. Fernande găsea foarte repede ceva, un cuvînt, o expresie, o aluzie, un fel de a fi, care îi stîrneau indignarea, ca și faptul că pretinde a fi fost „pusă" într-o „situație", în vreme ce Didier avea o bănuială foarte precisă asupra motivului care o împinsese către familia Carducci.

— Știi ce a însemnat dintotdeauna familia Carducci pentru mine, reluă ea cu demnitate.

— E inutil să ne întoarcem la Adam și Eva, zise el. Îmi este de ajuns să știu ce înseamnă ei pentru mine.

Dacă Fernande ar fi fost în stare să pălească, ar fi pălit. O grimasă de durere îi crispă obrazul, desfigurînd-o pentru o clipă.

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun... Vreau să spun...

Didier rezistă cu toate forțele sale mărturisirii care voia să iasă la lumină din străfundul său. Numele Paulei îi ardea buzele. O revăzu o secundă, spunîndu-i : îmi plac lucrurile care durează puțin, și vorbindu-i despre „după aceea". N-ar fi crezut niciodată că dorința sa pentru fata asta putea fi atît de mare.

— Ei bine ? repetă ea mai tare. Ce-ai vrut să spui ? Vreau s-o știu !

— Că am cea mai adîncă stimă pentru familia Carducci, zise el. Oare te surprinde ? Am respectul cel mai adînc pentru domnul Carducci, pentru inteligența sa.

— Dacă-i adevărat, ai fi putut să i-l arăți mai bine decît seducîndu-i fiica !

El începu să rîdă ca un diavol.

— S-o seduc ! strigă el. Draga mea prietenă, am onoarea să-ți spun că e un cuvînt care face epocă.

— Nu-ți bate joc, te rog ! Nu pot să suport asta, zise ea aproape amenințătoare, bătînd în tăblia patului în fața căruia stătea în picioare. Trebuie să-ți pun întrebarea și n-o să scapi de ea. Jură-mi că o să spui adevărul. Am nevoie să știu dacă ea e cea cu care ți-ai

petrecut noaptea de marți. „Ei" mi-au spus că nu s-a întors acasă în noaptea aceea ! Răspunde-mi, am nevoie să știu !...

Pentru a-i pune lui Didier această întrebare pe care ea însăși trebuia s-o fi considerat îngrozitoare, se aplecase brusc spre el, zguduind cu toată puterea patul pe care Didier stătea intins ca să lucreze.

— Fernande, zise el sculindu-se, te rog, liniștește-te. Avem tot timpul.

— Nu, îi răspunse ea, cu o voce surdă și cu o privire în care pasiunea, ura, nevoia de răzbunare, disperarea și cruzimea se învălmășeau laolaltă. Dimpotrivă, trebuie să se termine. Ți-am pus o întrebare, zise ea potrivindu-și jacheta. Vreau să răspunzi la ea.

Era foarte hotărît să-i răspundă. Totuși, un sentiment obscur îl incită să-i mai prelungească așteptarea.

— Într-adevăr, zise el iritat, mi-ai pus o întrebare și eu o să-ți răspund. Dar, pentru asta, am fi mai bine instalați în salon decît în camera asta.

Îl urmă pe culoar ca un automat.

— Trebuie să recunoști, continuă el, de îndată ce fu instalat într-unul din micile fotolii ce se aflau lîngă șemineu, că mi-ai pus aceeași întrebare cu privire la Betty, pentru aceeași zi. Ar trebui totuși să alegi. Nu pot să răspund la toate întrebările pe care o să ai chef să mi le pui.

— Mi-ai răspuns „nu" pentru Betty, zise ea. În vocea ei era ceva care implora.

— E adevărat, și am adăugat că Betty nu era probabil singura fată care nu și-a petrecut noaptea de marți la locuința ei.

— Deci... în ce-o privește pe Paula... Știai ?... Didier, exclamă ea, reținîndu-și lacrimile, aș vrea să-mi răspunzi ca și cînd aș fi sora ei.

— Bănuiesc că Paula e o ființă destul de echilibrată ca să nu stea veșnic închisă în sînul familiei ! răspunse el destul de răutăcios. Nu e nevoie s-o cunoști pentru a te gîndi că, la douăzeci și patru de ani, frumoasă cum

e, a descoperit avantajele independenței — sau ale libertății, dacă preferi un cuvînt mai puțin zornăitor.

— Oh, libertatea !... făcu ea cu respirația întretăiată. O fată tînără nu are... O fată tînără care are nevoie de libertate, știm noi ce vrea să însemne asta !... Există totuși reguli ! În lipsa moralei, ar mai fi societatea care să ne-o amintească, îmi închipui !...

Făcea din nou abuz de termeni supărători.

— Societatea ! zise el. De ce societate îmi vorbești ? De aceea care colcăie între gardul viu de la Stellamare și acela de la domnul Beauchamp ? Despre societatea Cartierului de Sus, care trăiește în vile înstărite și nu are alte probleme decît să împrăștie pietriș în grădinile sale ? Despre societatea care ne oferă cîte un război mondial la fiecare douăzeci și cinci de ani și care a creat bomba atomică ? Unde e societatea pe care o invoci, o societate demnă să ne impună reguli ? Este oare aceea care face legi pentru a-și bate joc de ele ? Sînt cei puțini care au inventat pentru cei mulți legea atroce a muncii silnice pe viață ? Cea care stabilește impozite pentru a fugi de ele și a se eschiva pe spatele altora ? Cea care condamnă actualmente trei sferturi din populația globului să trăiască în cuști de cîini sau în cocioabe ? Regulile societății ? Oare vă imaginați că raporturile dintre un bărbat și o femeie au fost stabilite o dată pentru totdeauna de Constituția din 1875, sau de Codul Napoleon ? Caut această societate a dumneavoastră, da, caut din tot sufletul o societate, mi-aș dori una pe care s-o respect, una singură și n-o găsesc !

Era impresionată, redusă la tăcere de elocința lui, așa cum fusese pe cale să fie și el ; era zăpăcită mai mult de cuvintele pe care ea nu fusese niciodată capabilă să le pronunțe într-un interval de timp atît de scurt.

— Și, spune-mi, continuă el, da, spune-mi dacă pentru a păzi aceste simulacre de morală, de „reguli", această ipocrizie organizată, otrăvești existența oamenilor și îți vîri micile dumitale încărcături de dinamită pe la toate porțile pentru ca primul care va trece pe

acolo să arunce totul în aer ? Nu-i aşa ? Cu aprobarea abatelui Cardon, a abatelui Singler sau a canonicului Fillatte ?

Această aluzie la canonic putea să pară abuzivă ; de fapt, era din partea lui o pură generozitate : la acest punct, Fernande putea să răbufnească. O ajută să iasă din amorţeală. Într-adevăr, Fernande, avu o tresărire.

— Didier, zise ea, ridicînd violent din umeri, eşti pueril. Cînd o să încetezi să-l amesteci peste tot pe canonicul Fillatte ? Valorezi mai mult, sînt sigură, decît acest anticlericalism lipsit de elocinţă.

— Nu eram anticlerical atunci cînd am sosit la dumneata, zise el. Dar m-am săturat să fiu persecutat în numele unei morale lipsite de spirit. Citează-mi un singur om în lumea asta care se preocupă de religie ! Preoţii departamentali, interesaţi exclusiv de propagandă şi grijulii să-şi adune enoriaşii rătăciţi ca nişte găini pierdute în hăţişurile vieţii moderne, nu se mai ocupă decît de un lucru : fac ziaristică sau cinema. Îţi imaginezi că nu ei sînt aceia care coboară în mină!... Perfect, continuă el, în faţa aerului ei scandalizat, am să-ţi împărtăşesc o veste. Excelentul abate Singler ne părăseşte. Am avut plăcerea să aflu foarte recent că acest profesor de filozofie va fi smuls Seminarului său şi Carmelitelor pentru a conduce o fiţuică a departamentului. Sper că am fost rău informat. Dar te afli într-o poziţie mai bună decît mine ca să obţii confirmarea.

Terenul redeveni alunecos pentru ea. Era deopotrivă interesată şi înfuriată de această noutate de care nu fusese avertizată şi pe care n-o credea.

— Poţi să-ţi rezervi glumele pentru altă zi, spuse ea, cu dispreţ. Abatele Singler predă filozofia la Seminar şi n-am auzit niciodată spunîndu-se să fi fost smuls un preot de la catedra sa pentru a fi determinat să practice meseria de ziarist şi pentru a orchestra bîrfelile. Dar de soarta sa o să ne ocupăm mai tîrziu. Nu încerca niciodată să schimbi vorba. Ceea ce voiam să spun este că n-am crezut niciodată că găzduiesc la mine un om care...

că dumneata... Didier ! E oare posibil să ai două amante în acelaşi timp ?

Se ridicase şi străbătea în lung şi în lat, salonul, mergînd de la un scaun la altul, agăţîndu-se de un spătar, aşezîndu-se pentru a se scula apoi îndată. Poate din mimetism, poate din nevoia de a acţiona, Didier se sculase şi el şi urma aproape acelaşi drum, dar în sens contrar. Oriunde în altă parte decît în casa doamnei Chotard, ar fi fost caraghios. Chiar dacă Didier putuse, la rigoare, să-şi păstreze suficientă libertate de spirit pentru a se amuza, nu avea răgazul s-o facă din cauza privirii cu care Fernande îl urmărea şi a intereselor puse în joc de această conversaţie.

De data aceasta, el nu răspunse. La rîndul lui, Didier nu ştia dacă era furios sau uluit. Uluit fără îndoială. Deodată, sub influenţa lui (un sfert de oră de conversaţie puţin mai vie), mintea doamnei Chotard se deschisese pînă la a putea să conceapă această posibilitate exorbitantă : un bărbat să aibă două amante, şi chiar a-l recunoaşte pe Didier capabil de aşa ceva. Această frază, proferată cu o oroare fără echivoc, îl făcu pe Didier să simtă înălţîndu-i-se în suflet deopotrivă tandreţea pentru Betty şi admiraţia pentru Paula. Fernande avea dreptate : problema lui devenea gravă. Doamna Chotard nu-şi avea pereche cînd era vorba să forţeze un om să gîndească.

Dar n-o putea lăsa să bănuiască emoţia pe care această frază o stîrnise înlăuntrul său. Fără a încerca să nege, şi cu atît mai puţin să mărturisească un lucru care nu era întru totul adevărat, încercă să iasă din încurcătură prin persiflare, deşi nu era cîtuşi de puţin momentul.

— Te rog, zise el, aşezîndu-se şi încrucişînd picioarele, draga mea prietenă, ce fel de socoteli îţi faci ? Poţi la fel de bine să dai ocol oraşului şi să numeri absenţii, nu crezi ? Iată cîte ipoteze ţi se deschid. Eu şi Betty ; eu şi Paula ; Betty şi Paula ; eu, Betty, Paula. Nu-i formidabil ? Iată-mă naiv, Fernande ! Nici eu nu m-aş fi gîndit vreodată la toate aceste strălucite combinaţii...

Fernande se refugiase într-un colţ al ferestrei şi mototolea cu nervozitate draperia grea de catifea care atîrna pînă la pămînt. Didier îi auzea respiraţia.

— N-ai decît să continui a-ţi debita ororile, zise ea, cu spatele întors. Nu ascult şi, dealtfel, n-are sens nici pentru dumneata.

Didier avu o privire ciudată, de parcă lucrurile ar fi putut să capete brusc înţeles. Se ridică şi se îndreptă către ea.

— Oamenii îşi pierd viaţa, zise el cu un glas înăbuşit. Dumneata, Fernande, îţi pierzi viaţa ca toată lumea. Deosebirea e că încerci s-o ascunzi, ridicîndu-ţi în faţă un munte de cuvinte, de principii, pe care încerci apoi să te cocoţi. Dar pierzi, pierzi !...

— Şi dumneata, şi dumneata pierzi ! spuse ea încet, surd, fără să înceteze a-i întoarce spatele. Pierzi mai mult decît mine. Ce-o să-ţi rămînă din toate astea ? Eu te cunosc. Nu-ţi aminteşti îndeajuns că te cunosc... Oh, Doamne, mi se pare că te cunosc dintotdeauna, că am fost crescuţi împreună ! Am avut fraţi, veri ca dumneata. Nu eşti prea original, o ştii doar, şi-ţi pregăteşti un viitor frumos. Eu ştiu prea bine ce e o pasiune lipsită de Dumnezeu !

Didier ezită. Şi-ar fi dorit să fie emoţionat, dar cuvintele acestea semănau cu un citat. Fernande era tîrîtă de o furtună de cuvinte. Tot ce putea să spună de acum înainte, oricît de departe şi de sus ar fi putut să vină, era destinat să fie rostogolit de torent. Didier nu consimţea să adauge nimic adevărat, concret, trăit. Dar dacă nu avea dreptate ?

— Să nu-mi spui că o ştii, zise el. Dacă ai fi ştiut-o, nu te-ai fi exprimat astfel, sînt convins !

— Ce poţi să ştii dumneata ? zise ea, întorcîndu-se brusc cu o privire arzătoare.

— Iubesc fiinţele omeneşti, spuse el. Asta e slăbiciunea mea. În acest punct, sînt vulnerabil. Poate că e un lucru rău, dar le iubesc, nu m-aş desolidariza de nici unele dintre ele. Nici chiar de dumneata, Fernande, zise el cu o bruscă slăbiciune în glas. Mai tîrziu, cînd

voi fi părăsit de multe luni casa dumitale, cînd mă voi distanța puțin de mizeriile nedemne de noi în care ne zbatem fără să știm de ce, poate că voi fi în stare să te văd așa cum erai, așa cum ești acum, în ultima clipă, arzătoare și sălbatică, gata să izbucnești. Așa te... Așa te iubesc, aș dori...

— Deci ești ca toți ceilalți! exclamă ea cu amărăciune. Nu poți iubi o femeie decît dacă seamănă cu un animal, decît prin ceea ce are ea animalic !... Ah, cît mă dezamăgești !

— Ai sperat cumva altceva ? întrebă el. Ești sigură că nu te înșeli ? Nu mă cunoști. Orice ai spune, ar trebui să înveți să mă cunoști. Ascultă... Mă gîndesc la o perioadă din viața mea în care eram prea nefericit ca să mai pot urmări o femeie. Să nu crezi că regret această perioadă. Uneori, mi se pare că n-am strîns la piept viața niciodată ca atunci.

— Oh, ceea ce spui e oribil, zise ea, afundîndu-și capul în mîini, dar pătrunsă de accentul celor spuse de el.

— Pînă și disperarea era bună, căci însemna să spui : „Trăiești". Astăzi e îngrozitor, oamenii nu au decît disperări de ordin economic, disperări cu privire la bani. Nu dumneata, bineînțeles ! Poți să-ți permiți și altele ! Mulțumește Cerului pentru luxul acesta pe care ți-l dăruiește. Dacă ești foarte disperată, foarte tristă, atunci fii fericită ; înseamnă că nu ești moartă. Pescarii cu undița și jucătorii de bile nu vor fi niciodată disperați.

Fernande își ținea capul în mîini. Orice lucru i se părea mai bun decît un asemenea limbaj.

— Luxul acesta despre care vorbești te face să înnebunești, exclamă ea, și eu nu vreau să devin nebună, nu vreau !... Oh, ești josnic... josnic !... Nu-mi închipuiam abisurile astea !...

— Nu, nu ți le închipuiai, urmă el fără milă, ar fi trebuit să-mi mulțumești, Fernande, pentru că îți îngădui să ai închipuiri. A ști să-ți imaginezi înseamnă a trăi. Ar trebui să fii fericită că...

Se opri, — exact la timp —, dar ea îi înțelese intenția. Fernande își descoperi fața. Tremura din tot corpul.

— Ah, n-o să-mi spui că ar fi trebuit să fiu fericită că trăiesc alături de dumneata şi că respir aerul pe care-l respiri şi dumneata ? Poate că o să-mi spui că ar trebui să te iubesc, nu-i aşa ?

Se simţea eliberată că pronunţase cuvîntul acesta, pentru că el semnifica imposibilul. Era o idee care deschidea în faţa ei o prăpastie, o prăpastie pe care o respingea şi o invoca totodată, căci însemna pentru ea cea mai rea ispită. Nu uita în ce chip spusese el cu o clipă în urmă : „Aşa te iubesc..." Fernande nu protesta cu o asemenea forţă decît pentru că el, cel dintîi, pronunţase acest cuvînt. Îl fixă cu nişte priviri rătăcite.

— Ah, să nu spui niciodată asta, murmură ea. Niciodată !...

Rostise cuvintele aproape şoptit, dar cu intensitate. Didier fu înspăimîntat cînd văzu ce declanşase în ea. Deodată, Fernande începu să clatine din cap, în chipul cel mai nebunesc, părul plesnindu-i fruntea, obrajii ; se întoarse spre a-şi ascunde lacrimile. Didier ar fi dorit să nu fie pus în situaţia de-a se apropia de ea, dar ceva îl împinse la asta. Se apropie, îi puse o mînă pe umăr. Surpriză. Fernande scoase un strigăt de parcă mîna lui ar fi fost un cărbune aprins.

— Potoleşte-te ! făcu el, potoleşte-te ! Avea un chef diabolic să adauge cuvinte profanatoare. Deodată, schimbă tonul : Aş fi vrut atît de mult să cred că eşti la adăpost de slăbiciunile noastre, ale celorlalţi, zise el. Aş fi vrut să cred că ceea ce ai făcut pentru mine ai înfăptuit pentru că te gîndeai, pe drept sau nu, că e bine. Ah, suspină el, ca şi cînd sinceritatea altora ne-ar stimula ipocrizia, te-am aşezat prea sus...

Nu vorbise niciodată atît. Nu băgă de seamă că Fernande îi sorbea cuvintele.

— Didier, murmură ea, dacă mi-ai fi vorbit uneori în felul acesta !...

— Să vorbesc ! zise el enervat. Mereu îţi vorbesc ! Oare nu te plictiseşti uneori să tot auzi voci, vocile oamenilor, ale dumitale, a mea ?

— A dumitale nu o aud mult, dragul meu.

El răspunse cu o izbucnire furioasă :

— Nu crezi că tăcerea e tot ce poate fi mai bun între prieteni ? A vorbi ! Ce inferioritate ! Ce dizgrație ! Ce...

Se întrerupse. Nu trecuseră nici patruzeci și opt de ore de cînd, cu aceeași căldură, cu același elan, cu același simț al adevărului, gîndea, spunea contrariul ; și nu trecuseră nici douăzeci și patru de ore de cînd, chiar în această casă, auzise spunîndu-se contrariul, și aprobase.

Da, dar era Betty ; era Paula. Fernande îl obliga la comparații rușinoase, revoltătoare. Cu cît o iubea mai mult pe Paula, cu atît trebuia s-o deteste mai mult pe Fernande. Cu cît dorea mai mult să vorbească cu Paula, cu atît trebuia să fi dorit mai mult să rămînă tăcut față de Fernande. Fernande nu era nici măcar antiteza Paulei, făcea parte dintr-o altă omenire cu care nu se putea să ai legături. De cînd își inaugurase seria persecuțiilor și infamiilor, nu mai voia să-i vorbească Fernandei, nu mai avea nimic să-i spună. Cuvîntul adresat Paulei era sfînt ; cuvîntul adresat Fernandei era nelegiuit. Fu pe punctul să-i spună, în sfîrșit, singurul cuvînt sincer din această convorbire : „O iubesc pe Paula". Dar tocmai asta era prea mult ; era imposibil s-o spună în fața ei acum, fiindcă era adevărat. Pentru nimic în lume nu voia să audă persiflările doamnei Chotard, atît de ingenioasă în renegări. Nimic n-o împiedica, la rîndul ei, să-i mărturisească faptul că dorea... adică îi era teamă... Dar între ei exista o linie de foc pe care nimic nu putea s-o treacă, nici un cuvînt. Multe lucruri îl separau de Fernande, se putea convinge de asta ; dar unul poate mai mult decît toate celelalte. Nu-ți mărturisești dragostea pentru o femeie față de o alta și, mai ales, n-o mărturisești față de o femeie care posedă pămînturi și case. Ar fi fost nu numai infam, dar și ridicol. Ca și cînd un om fără locuință ar avea dreptul să iubească !

O sonerie stridentă îl eliberă. Se repezi la ușă, se lovi de domnișoara Digoin, care scoase strigăte confuze

la vederea lui, răcnind de una singură pe palier că voia s-o vadă pe doamna Chotard. Coborî scara în fugă.

În momentul cînd, în salonul albastru de la Stellamare, Didier își reproșa că n-o lua suficient în serios pe Fernande, și încerca, mai curînd cu stîngăcie, să-i șteargă lacrimile, la doi pași se desfășurau evenimente care, într-un scurt răstimp, aveau să atingă proporții de catastrofă. Betty, care se întorcea de la o chinuitoare ședință la maestrul Mativet, o întîlnise pe doamna Loize, droghista, care aflase de la domnișoara Digoin, căreia i-o împărtășise în ajun doamna Chotard, povestea absenței Paulei (complicată cu aceea a lui Betty). Domnișoara Digoin, întorcîndu-se de la piață în cursul dimineții, avusese timpul să-i vorbească despre asta Miettei, sora mai mică de șaptesprezece ani a lui Betty, care se pregătea de bacalaureat. Femeia despletită ce-și tîra papucii jerpeliți pe străzile din Cartierul de Sus nu se sfiise să-i înșire toate gîndurile și ipotezele pe care putuse să le facă asupra chestiunii, nelăsînd nimic în umbră. Dimpotrivă, dădu întregii povești, prin însăși pălăvrăgeala sa furișă și murdară, înfățișarea unei nerușinări fără egal. Se vorbește despre contagiunea microbiană, despre înfricoșătoarea ei rapiditate în anumite maladii. În timp ce doamna Chotard-Lagréou, cu obrajii palizi și ochii umezi, îi inspira lui Didier grave reflecții, germenul pe care ea îl depusese în inima domnișoarei Digoin se răspîndise și se dezvoltase cu iuțeală în tot cartierul, stîrnind o enormă emoție, amplificată și mai mult de permanenta nevoie de scandal, specifică acestor sărmane ființe flămînde și bîntuite de teama confesionalului. Chotard → Digoin → Loize → Beauchamp → Chotard : era aici o adevărată formulă chimică, un *ciclu*, o reacție în lanț care n-avea să întîrzie a reveni la locul de plecare, cu o forță sporită. Astfel, în timp ce această sîcîitoare discuție avea loc între Fernande și Didier, înapoia zidurilor pe care se mișcau umbrele arbuștilor într-o ultimă rază de soare roșiatic, arbuști plantați cu mare cheltuială, cu doi ani înainte, de către doamna Beauchamp pentru apărarea drepturi-

lor ei de a trăi într-o atmosferă curată, în acest timp, i se întîmplă deci domnișoarei Digoin nenorocirea ca, după ce încercase să mînjească sufletul unei puștance, s-o vadă pe Betty venind în sens invers, — pe sub aceleași ziduri înapoia cărora se termina o discuție înecată în lacrimi —, cu părul și rochia fluturîndu-i în vînt, primăvăratică și jucăușă cum fusese totdeauna. Încă de departe, de cînd o recunoscuse pe intrigantă, Betty înțelesese, măsurase într-o clipă scurtă și fatală ca fulgerul adînca josnicie care sălășluia în inima acestei creaturi. Îi explică mai tîrziu lui Didier că n-avusese nevoie să ia vreo hotărîre. O mișcare irezistibilă, un impuls de răzbunare, urmînd elanului fermecător care îi îndruma pașii o împinsese înainte, în întîmpinarea bîrfitoarei. „Cred că trebuie să fi închis ochii, îi spuse ea a doua zi, mi se părea că strivesc o scîrboșenie, un păianjen, îți dai seama cît de dezgustător poate fi asta..." Betty nu gîndise cu adevărat ; nervii, membrele, mușchii săi, corpul ei fermecător, așa de ușor încît și o suflare l-ar fi ridicat, gîndiseră pentru ea (ceea ce era, după cum spunea mereu, adevărata ei manieră de a gîndi). La rîndul ei, domnișoara Digoin, neștiutoare de ceea ce o aștepta, dar pusă la curent, fără îndoială, de subconștientul ei, începuse o mișcare de răsucire atunci cînd o zărise pe Betty, cu scopul de a evita întîlnirea. Betty grăbise pasul. Accidentul, sau mai degrabă coincidența, punctul de întîlnire se afla exact în axa aleii pe care o supravegheau ferestrele casei Beauchamp. O palmă magistral aplicată fu, din partea lui Betty, concluzia curajoasă, a unui schimb de cuvinte pe care nu mai apucă nimeni să-l audă. Concluzie care, după cum s-a spus dealtfel, preexistase în Betty premiselor, fiind și curajoasă datorită dezgustului pe care i-l inspira ideea celui mai neînsemnat contact fizic cu domnișoara Digoin. Aceasta din urmă se întoarse acasă în ziua aceea purtîndu-și noua povară, noua informație, îmbogățită cu o nouă învățătură și o nouă întîmplare de povestit, cu o faptă căreia, pentru prima și ultima oară în viața ei, îi fusese eroină.

Doamna Beauchamp ieşise, sau mai degrabă ţîşnise din casă la auzul primei izbucniri, escortată de toată servitorimea ce apăruse prin uşile anexă, adică de trei cameriste, de şofer şi grădinar.

La început, din cele ce-i povestise Betty cu o emoţie întretăiată de umor, Didier crezuse că palma îi fusese administrată nu domnişoarei Digoin, ci doamnei Beauchamp. Betty era tulburată, zguduită de propria-i îndrăzneală, neştiind ce să creadă despre gestul ei. Părea să se teamă de o dojană din partea lui Didier. Era sigură că această palmă făcuse şi avea să facă mult zgomot în cartier, cartierul acesta în care zidurile şi coridoarele erau atît de sonore.

— E bine, spuse el. Nu te sinchisi. Ai făcut bine. Proprietarii nu sînt niciodată îndeajuns pălmuiţi.

— Dar, domnişoara Digoin nu-i proprietăreasă.

— Vorbeşti de domnişoara Digoin ? Oh, cu siguranţă că e şi ea pe undeva, spuse el. Are mutră de canalie. Dacă pe ea ai pălmuit-o, cu atît mai puţin trebuie să-ţi pară rău. De multă vreme aveam şi eu chef s-o fac. Dar un bărbat nu poate pălmui o femeie în vîrstă, de vreme ce orice femeie este o întruchipare a mamei lui. Linişteşte-te Betty : ai pălmuit calomnia, pălăvrăgeala, care e una dintre cele mai mari calamităţi din lume, şi în primul rînd din lumea asta în miniatură pe care o constituie Cartierul de Sus. Aici nu există alt păcat. Oamenii ăştia nu ştiu decît să facă rău prin bîrfelile lor scîrboase, la care se dedau pe sub scările de serviciu pentru că le socotesc lipsite de risc. E bine ca, din cînd în cînd, să-şi dea seama că riscul există.

— Era furioasă, să ştii ! Şi-a luat imediat martori.

— Ce martori ?

— Doamna Beauchamp şi servitorii ei.

— Pentru ce anume ?

Betty răspunse cu un rîs sacadat :

— Vrea să mă tîrască în faţa tribunalelor, închipuie-ţi. O palmă e un fapt comis. Nu mă dau înapoi.

— Bravo. Eşti grozavă, Betty. Duceam lipsă de-o ispravă. Acum măcar o s-o avem. O să auzim zbierîndu-se cu un motiv. Am să te apăr.

— Mă întreb ce are să gîndească familia mea.

Se întreba !...

— Dar, de fapt, de ce ai făcut asta ? Uite, cînd am crezut că o pălmuiseşi pe doamna Beauchamp, am socotit că ai acţionat dintr-un reflex de dreptate, cu gîndul la istorisirea pe care ţi-am făcut-o asupra începuturilor mele în Irube.

— Iar acum, ce crezi ? întrebă ea cu privirea fixă, aprinsă.

— Acum îmi spun că ai vrut să pedepseşti o sadică ce atacase un copil, ceea ce e bine. Iar apoi, îmi spun că trebuie să fie altceva la mijloc. Ce ?...

— De unde vrei să ştiu ? Ţi-am spus : totul a venit de la sine.

— Tocmai pentru că a venit de la sine. Asta înseamnă că era ceva profund, că venea din adînc. De unde ?

Betty căuta.

— Un mic efort... hai... ce zici ?

— Cred că am vrut s-o răzbun pe Paula, spuse ea.

— Ah, da ?... De fapt, spuse el, tu ţii la Paula.

— Sigur, spuse ea simplu. O iubesc pe Paula.

O iubea pe Paula. Totul era clar : noaptea cu Paula, mohoreala lui Betty de a doua zi, purtarea doamnei Chotard, palma. A i-o fi trimis pe Paula era pentru ea o modalitate — timidă — de a petrece, prin procură, cîteva clipe cu Paula. Paula era în ochii ei o creatură luxoasă, greu de atins, din altă lume. „O, Betty, Betty!"... îşi repeta el cu infinită emoţie. Dar n-ar fi fost mult mai simplu să fi petrecut ea acest moment cu Paula ? Fără îndoială, dar tocmai că Betty nu era chiar aşa de simplă. Complexitatea sentimentelor ei, subtilitatea lor atinseseră un punct extrem. Acesta era motivul calmului ei, la asta se gîndea fără îndoială atunci cînd se cufunda în lungi conciliabule cu ea însăşi, cînd zicea, cu o expresie ce lui Didier nu-i făcea mare plăcere, că

era „în lună". Să fi fost adevărate toate astea şi să nu-şi fi descoperit ea iubirea pentru Paula în cursul convorbirii cu Didier, sub influenţa sugestiei pe care i-o făcuse el în chip cam nesocotit ? Era periculos să-i sugerezi ceva lui Betty : începea deîndată să se hrănească din asta. Era deci greu să se spună (pînă într-atit era de spontană) dacă palma fusese într-adevăr declanşată de această iubire tulbure, de această nevoie instinctivă de a apăra o fată pe care nu se putea abţine de a o admira, sau dacă, pălmuind, îşi dăduse seama că această palmă ducea la Paula.

Consecinţă sau nu, Betty o iubea pe Paula. Iar Didier o iubea şi el pe Paula. Şi o iubea mult pe Betty. Şi nu mai ştia dacă o privea cu mînie sau cu milă pe doamna Chotard care detesta dragostea din jurul ei, pentru că ea însăşi nu ştiuse să iubească.

— Poţi să fii mîndră, îi spuse el lui Betty. Ai creat un eveniment. Ne-ai eliberat pe toţi. M-ai eliberat şi pe mine. Un eveniment, Betty, pentru Cartierul de Sus, e ceva cu totul deosebit. Gîndeşte-te : de-acum va exista : *înainte de palmă* şi *după palmă*. E la fel de frumos ca războiul Troiei.

Ea izbucni într-un rîs uşor, sănătos, fără să se fi liniştit însă cu totul.

În ceea ce-l privea, Didier ştia prea bine ce-i rămînea de făcut, *după palmă*.

Pentru a-şi completa informaţiile cu privire la sfînta Liedwine de Schliedam, Didier trebui să se ducă la Bibliotecă, aflată destul de departe de Stellamare, în inima oraşului vechi. Se întoarse acasă cu efort, tîrîndu-şi picioarele, cu respiraţia cam grea. De departe, din dosul gardului, vila doamnei Chotard, cu obloanele sale din lemn bine închise, avu deodată o înfăţişare foarte funebră. Să fi plecat ? Să fi coborît la librărie ? Să se fi aruncat disperată în rîu, sau numai în braţele domnului duhovnic pentru a-l întreba dacă ea, ştiind ceea ce ştie — „Adică ce, copila mea ?..." mai are dreptul să invite familia Carducci, sau pe Paula, pe Didier, sau

familia Mondeville. În felul acesta, cu sufletul împăcat, Fernande va putea în sfîrșit, doar punînd sau răspunzînd la întrebări neînsemnate, să mărturisească presupusele păcate ale frumoasei Paula, ca și cum ar fi fost ale ei însăși. Și aceasta numai pentru a auzi dîndu-i-se un răspuns pe care îl cunoaște dinainte, pe care bunul simț i l-ar fi putut dicta și care făcea consultația inutilă. Inutilă ? Dar atunci n-ar mai fi fost posibile mărturisirea, confătuirea, n-ar mai fi fost nevoie să se inventeze confesiunea, n-ar fi avut nici un rost ca Paula să păcătuiască și nici n-ar fi fost necesar ca Paula să fi păcătuit.

Sau poate că doamna Chotard n-a ieșit deloc, condamnîndu-se doar la întuneric și liniște ? Ce se mai pregătește oare înapoia acestor obloane închise ? Încearcă să dea impresia că nu e acasă, ori s-a cufundat în ea însăși ?... Dar dacă, pur și simplu, are remușcări ? „Trebuie să scap de-aici, gîndește Didier. Am s-o anunț că plec. Dar nu știu unde să mă duc. Cu atît mai rău. Rămîne spitalul... Ah, mă obosește nevolnicia mea. Frămîntările nu sînt de folos decît dacă te împing pe culme : orgoliul nebun, necesar pentru ca tu să fii sfîșiat. Dar te sfîșii numai cu scopul de a satisface acest orgoliu. E mai bine atunci să fiu negustoreasa asta de sat, droghista aceea la pensie, acea Digoin infamă și să privesc soarele din spatele ferestrelor mele."

Iată că domnul duhovnic apare acolo, pe drum, în calea lui Didier, ieșind de la Seminar, cu capul plecat peste breviarul său. Ce-ar fi să-l abordeze ? E așa de liniștit, nu pare deloc rău. Și apoi trebuie să știe ceva... Nu. Prea e greu — sau prea descurajator.

„...Ce înseamnă a dori să fii fericit : să scapi de suferință, să scapi cît mai deplin. Nostalgia mîntuirii : incapacitatea omului de a suporta suferința. Suferința ne destramă. A o domina ; dimpotrivă, a dori să fii zdrobit înseamnă a fi capabil să te angajezi în destrămare. A refuza să fii fericit înseamnă ceva... Și poate că, înapoia storurilor ei, Fernande depăna în același moment gînduri asemănătoare. Cine a măsurat vreodată

adîncimea fiinţelor ?... Cum spune Liedwine de Schliedam — nu, Kierkegaard ?

Urcă. Uşa de sus e închisă. Bate, sună, cheamă, strigă, îşi spune numele, strecoară legitimaţia pe sub uşă, apoi aşteaptă. Undeva jos o uşă geme apoi nimic : cineva ascultă. În sfîrşit, după cinci minute, uşa se deschide, pentru a se încuia apoi repede în urma lui. Doamna Chotard se află acolo, cu părul răvăşit, cu ochii, fruntea arzînd, dar cu mîinile reci, în marele său neglijé de catifea verde.

— Tocmai voiam să-ţi vorbesc, zise ea.

— Nu s-ar spune.

— O să trecem în camera mea, reluă ea fără a-l asculta.

Cu un gest violent împinge în faţa lui Didier uşa camerei sale, uşă care este adesea întredeschisă. Didier îşi aruncă rareori ochii în camera doamnei Chotard. Fernande nu se retrăsese oare astfel, nu alesese ziua asta de reculegere decît pentru a face un inventar ? Comoda *Empire, secretaire-ul*, cărora li se scoseseră sertarele, se cască triste, în vreme ce sertarele, aşezate direct pe parchet, suprapuse sau aproape basculînd, dau camerei, înapoia obloanelor închise, înfăţişarea unui bîlci în aer liber. Patul, un pat *Empire* cu stîlpi triunghiulari, cu un mic Napoleon sculptat în mijloc, este altfel orientat ; a fost tras de la perete şi adus în mijlocul camerei, sub o veche lustră de sticlă. Oare de cîte nopţi doarme astfel ? În ce scop a fost tras patul în mijlocul camerei, ca o epavă ? Căci nu e vorba de un hazard : în spate a fost aşezată o măsuţă cu coloane răsucite — moştenire de la o mătuşă pe care toţi prietenii doamnei Chotard o urmăresc cu sarcasmele lor şi ale căror glume au sfîrşit prin a o izgoni de pretutindeni. Pe această măsuţă, o lampă de birou din metal cromat, cu picior de marmură, ce înalţă un braţ vertical asemenea unui far şi are un bec de Gestapo, înconjurat de un reflector semicilindric, te obligă să-ţi acoperi ochii. Obiectul se remarcă prin imbecilitatea sa. Fără nici o îndoială, e unul dintre acele funeste

„cadouri de căsătorie" pe care, cel mai adesea, o sentimentalitate aberantă te împiedică să le arunci, sau supravegherea discretă a celor care l-au dăruit, sau, în cel mai bun caz, ruşinea de a deveni la rîndul tău răspunzător pentru un astfel de dar. Desigur, nu-i surprinzător să vezi un instrument de tortură la căpătîiul doamnei Chotard. Tortură în dublu sens pentru că printr-un fel de tenebroasă magie, ea izbuteşte, în mod instinctiv, să imprime pînă şi obiectelor o înfăţişare chinuită. În fond, pe ce temei să presupui că spectacolul din odaia aceea este specific acestei zile ? Poate că Didier ar fi putut să aibă şi alte prilejuri de a vedea comode căscate dînd glas dorinţei lor de a fi umplute, sertare părăsite aşteptînd să fie reintroduse în locaşurile lor, teancuri de cărţi care n-au găsit adăpost în austera bibliotecă cu uşi de sticlă din salon. Da, greşise că n-o urmase niciodată pe doamna Chotard în camera ei ; căci aceasta era însăşi imaginea ei.

Didier ocoli încet lampa, ferindu-şi ochii şi se aşeză apoi în spatele ei pentru a nu mai fi orbit. Aşteptă ca Fernande să-i vorbească aşa cum îl anunţase, dar acum cînd îl avea în mijlocul iţelor urzite de ea, nu mai părea grăbită. Dintr-un cufăr deschis ieşeau bucăţi de pînză, mătăsuri brodate, fuste după moda ungurească. Nu făcu nici un gest pentru a le ascunde. Oare purtase cîndva aceste lucruri ? Didier zărea de asemenea un monumental clasor de mahon — alt „cadou de căsătorie" — în care zăceau prospecte de librărie, facturi vechi, pe un strat de ţînţari morţi odată cu trecerea vremii, sau calcinaţi la prima atingere a becului. Fernande pare să zărească deodată cufărul deschis ; îl închide, se aşază pe el, îşi pune în jur cîteva perne : nu există alt scaun în cameră. În schimb însă poate vedea agăţat pe perete un gigantic portret al papei stînd în amvon. El prezidează toată această dezordine cu o mină severă, aruncînd din mîinile, ce seamănă cu nişte porumbei, asupra camerei în delir şi asupra ocupantei sale îngrozite stoluri de enciclice. Instalat pe o grămadă de haine, chiar sub portretul papei, cu spatele la perete,

ușor asfixiat, Didier este în sfîrșit gata să asculte cuvintele Fernandei, care încă nu se hotărăște.

— Are stil camera dumitale, spuse el.

— Didier...

Știe că atunci cînd îi spune astfel, pe nume, situația e gravă și că se pregătește o criză : înduioșare sau mînie, cele două stări, la fel de penibile, sînt dealtfel adesea înrudite.

— Didier, ai aflat ce s-a întîmplat... A început războiul cu domnișoara Digoin.

El protestează.

— N-am contribuit cu nimic.

— Totuși, nu eu am pălmuit-o.

— Nu eu i-am vorbit despre domnișoara Carducci.

— Pe scurt, ca prim rezultat, mi-ai stricat relațiile cu chiriașa mea.

— Oh, spune el, nu pentru mult timp. Dealtfel e mai periculos pentru ea decît pentru dumneata.

— Știi bine că astăzi nu mai poți da pe nimeni afară. Proprietarii sînt cu totul dezarmați.

— Au atîtea alte mijloace, spuse el. Mai ales cînd locuiesc în casă.

— Domnișoara Digoin caută de mult să plece. Trebuie să meargă la o soră a ei la Gers. Și, firește, domnișoara Nabot o va urma.

— Înțeleg că o s-o reții, zise el.

— Pe scurt, indiferent de ceea ce gîndești, domnișoara Digoin e foarte supărată și știi, ea mă face răspunzătoare de toate. Vrea s-o dea în judecată pe Betty. Ceva mai mult, amenință cu reclamația la rector împotriva dumitale.

— Oh, spuse el minunîndu-se, explică-mi asta. Cui vrea să-i scrie ?

— Rectorului universității, sau inspectorului Academiei, nu mai știu, pretinde că nu ai calificare pentru a preda.

— Dar eu nu mai depind de universități, și ce rău îmi pare !

— N-are importanță. Demersul ei, oricare va fi el, ne va aduce neplăceri. În afară de asta, sînt dezolată

să-ți spun, e posibil să primești o convocare de la domnul canonic Fillatte.

— O convocare ?

— Vreau să spun o scrisoare, o invitație să mergi să-l vezi.

Acest „domnul canonic Fillatte" îl mira totdeauna pe Didier în gura doamnei Chotard, căreia îi plăcea așa de mult să suprime titlurile care precedau numele persoanelor. Acest respect se contopea cu acela pe care, în mod evident, i-l inspirau proprietarii, de pildă doamna Beauchamp, și pe care și-l inspira ea însăși. O venerație antrenează pe cealaltă.

— Cucoana asta nu se teme să deranjeze lumea, spuse el. Dar nu-mi dau prea bine seama, chiar dacă n-o împiedicăm cu nimic, la ce poate duce tămbălăul ăsta ?

— Nu-ți dai seama ? Cam bănuiam eu. E ceea ce doream să-ți explic, spuse ea, trecîndu-și mîna peste frunte. Ia loc.

— Sînt așezat, spuse Didier.

Trebuia să fi fost tulburată, de-l socotea în picioare cînd el era așezat, sub ochii ei. Știa prea bine la ce să se aștepte. Știa prea bine pe ce se bazau toate uneltirile, toate mișcările, interioare sau de altă natură, ale Fernandei Chotard-Lagréou în ceea ce îl privea și ceea ce îi îngăduia să-l supună la astfel de scene : banii, proprietatea. Chiar dacă Didier ar fi întrecut de o sută de ori, din punct de vedere spiritual, imaginea pe care și-o făcea ea despre el, Fernande putea oricînd să-l alunge ca pe un valet.

Începu să se agite, să încurce lucrurile, ocolind cu disperare formulările clare, frecîndu-și nervos mîinile. Ca totdeauna cînd se pornea pe explicații, Didier încetase s-o asculte. Pentru el totul se limpezea. Această problemă a locuinței pe care o vedea ivindu-se regulat în viața lui, de îndată ce relațiile cu oamenii se înrăutățeau puțin, era clară. Simțea pînă într-atît cum se apropie șantajul obișnuit, încît ar fi vrut să-i dea o mînă de ajutor dacă făcînd-o, n-ar fi dat impresia că rîde de ea. Cu toată teama de moarte pe care o încerca la ideea de a se întoarce la Arditeya, regăsi deodată cu

bucurie decizia ce se zămislise în el în timp ce traversase orașul și livezile, pe drumul de întoarcere de la bibliotecă. Această hotărîre, așa de aspră pentru el, îl elibera. Nu mai aștepta decît momentul favorabil pentru a-i împărtăși doamnei Chotard vestea care putea să năruiască dintr-o lovitură întregul ei edificiu de cruzimi.

— Înțelegi, îi spunea ea, că dacă domnul canonic mă convoacă pe mine însămi (îi plăcea această expresie) și îmi cere să aleg, nu poate fi vorba să mă eschivez... Sper că înțelegi.

N-o urmărise prea bine, dar auzise cuvintele „să aleg".

— Vorbești de alegere. Să alegi ce ? întrebă el.

— Păi... între dumneata și... și reputația mea. Între dumneata și activitățile mele în parohie... Oricum, librăria mea depinde de ei. Ți-am tot spus-o. Închipuie-ți că îmi retrag clientela lor.

— Librăria, să zicem, spuse Didier. Dar restul ?

— Văd că nu înțelegi. Ar fi trebuit să te previn. Iartă-mă că n-am făcut-o. Aveam motive puternice... Se înțelege de la sine, și domnul canonic mi-a făcut de mai multe ori aluzie la faptul că locuiesc împreună cu un bărbat. Asta este... pentru parohie... o sursă de necazuri...

Îi pîndea cu neliniște reacția : n-ar fi iertat nici un zîmbet, nici un sarcasm.

— Dar e adevărat ! zise el. Ce proști am fost ! Închipuie-ți că nu m-am gîndit niciodată la asta.

— Ești atît de sigur ? spuse ea.

Didier plecă ochii.

— Dragul meu, începu ea cu o blîndețe dezolată, cu tonul cu care se exprimă o evidență plăcută dar stînjenitoare, trebuie să recunoaștem faptul că prezența dumitale alături de mine creează o situație...

Se ridică cu o încetineală impresionantă.

— Fernande, spuse el calm, nu există nici un motiv pentru ca această situație să mai dureze chiar și o zi.

Ea îl privi ca și cum nu putea crede ceea ce auzea.

— Să nu crezi... Nu asta am vrut să spun... Eu...

— În plus, prefer să te previn că dacă mă prezint la „convocarea" domnului canonic, risc să păcătuiesc, fără să vreau, prin exces de sinceritate...

— Didier... Da... Ce vrei să spui ?... Bineînțeles... Ar fi trebuit să-i spun... Dacă i-o cer, cred că nu te va convoca.

Se agita, își frîngea mîinile în culmea neliniștii. Ochii ei păreau să vadă altceva decît pe Didier, ceva îngrozitor, ascuns în pereți.

Nu-și dădu seama ce anume îi inspiră cruzimea de a-i spune :

— Dar eu vreau ca dumneata să nu-i ceri nimic ! Să mă cheme. Dealtfel, chiar dacă nu mă cheamă, cred că n-ar fi rău să-i fac o vizită. Nu ești de părere ?...

— Ar fi trebuit... Didier, rosti ea cu voce rugătoare, mi-o iei în nume de rău ? Ar trebui să înțelegi că nu-i ușor traiul alături de dumneata... și iarăși nu-i ușor nici să trăiești pe un plan superior... să...

Probabil că afară era încă un soare intens, crăpăturile obloanelor lăsau să se strecoare puțin din lumina zilei, dar doamnei Chotard nu părea să-i pese de asta. În ciuda subiectului discuției lor, avea aerul că se bucură de toată înscenarea ca și cum ar fi fost fericită că se afla în mare taină, împreună cu el, în această încăpere. Oare pentru el aranjase o asemenea punere în scenă ?

— Azi-dimineață, la capelă, abatele Singler ne-a vorbit de sfințenie. Mi-a făcut rău. Tot ceea ce ne spunea îmi arăta cît de departe sînt de această stare... Tata îmi spunea mereu : tu aspiri prea sus...

Să te acuzi tu însuți pentru a nu fi acuzat, gîndea el, așadar cunoaște și această șmecherie. De cîte ori n-o ascultase debitînd astfel de vorbe, niciodată cu efect. Avea totdeauna o mie de lucruri să-ți spună, dar nu erau decît fraze.

— E măreț să poți descoperi asta în urma unei predici, spuse el încruntat, stînd încă în picioare, cu mîinile în buzunar.

— Şi de ce nu ? Dumnezeu se exprimă prin gura preoţilor săi. Nu trebuie să vezi omul din ei. O predică îmi dăruieşte încă cel mai bine sentimentul prezenţei lui Dumnezeu.

— ...Al prezenţei lui Dumnezeu, sau al prezenţei omului ? Dumneată de asta ai nevoie, zise el, de un om care să se agite pe un balcon de lemn sau pe o estradă. Pentru dumneata, Dumnezeu este elocinţă. Elocinţă, gesticulaţie, mimică. Iar dumneata ne aduci acuzaţia că sîntem senzuali !

— Există o senzualitate permisă.

— Permisă ! Ah, permisiuni, graniţe, iarăşi !... Aşa a hotărît domnul preot !

— Dumneata ne depreciezi, spuse ea, pentru că nu ne înţelegi. Biserica ştie pentru noi ceea ce este de ştiut. Ea e înţelepciunea noastră. Ea ştie ce anume putem îngădui trupului, şi...

— N-o să ieşim oare niciodată de-aici ? strigă el.

Această conversaţie îi displăcea. Dar Fernande privi deodată către fereastra astupată şi îşi duse un deget la buze, pentru a-i cere linişte : se auzea un pas pe pietriş. Se apropie de fereastră fără zgomot, încercă să deschidă un oblon pentru a privi afară. Didier n-avea nevoie să se mişte pentru a recunoaşte pasul care se îndrepta către casă. Fernande reapăru sub lumina becului, cu faţa tulburată.

— Paula, spuse ea...

Didier era tot aşa de mirat şi în momentul acela nu-i dorea prezenţa.

— Nu-i deschid, spuse ea furioasă.

El nu răspunse : ceva îi spunea că nu va fi nevoie să i se deschidă.

Fernande stinsese lumina cu un gest violent. Rămaseră acolo în penumbra aurie, sub razele strălucitoare care se strecurau, vibrînd, prin obloane şi ascultau, şi unul şi celălalt, acelaşi pas, pasul Paulei pe pietrişul strălucitor al după-amiezii, pasul vioi şi apăsat, pasul tinerei fete a lui Schumann, care înainta traversînd grădina. Cînd intră, fu linişte. Fernande şi Didier, despărţiţi de masivitatea neagră a patului, se priveau

cu un fel de groază. Se auzi parcă un fîşîit de hîrtie strecurată sub uşă, apoi acelaşi zgomot de pas, un pas calm care se depărta fără ezitare pe pietriş. Calmul acestui pas avea acum în el ceva supranatural. Aşa vor fi mergînd îngerii, gîndi el. Imaginaţia lui concepu în această clipă fapte glorioase. Din cauza asta îi bătea inima, dar nu se putea împiedica s-o vadă pe doamna Chotard cu faţa chinuită de o durere cîinoasă, pîndind ceva în străfundurile ei, cu un fel de teroare.

— Vezi bine că e imposibil, spuse ea.

Avu curajul să se apropie de Fernande, s-o privească drept în ochi.

— Da, văd, zise el.

Pusese multă prietenie în aceste cuvinte. Făcu încă un pas, ca şi cum ar fi vrut să se aşeze alături de ea.

— Nu te apropia ! îi strigă.

Mirată de propriul său strigăt, îşi prinse capul în mîini. Didier rămase în mijlocul camerei.

— Sînt nebună !... Sînt nebună !... Spune-mi-o şi dumneata. Dispreţuieşte-mă ! Loveşte-mă !

— Niciodată n-am nutrit mai puţin decît acum dorinţa de a te bate, de a te dispreţui, spuse el blînd. Asemenea lucruri se întîmplă oricui.

— Dar eu nu sînt, n-ar trebui să fiu oricine. Şi am chef să lovesc pe cineva !... Didier, spuse ea retrăgîndu-şi mîinile de pe faţă, trebuie să ştii : nu suport ca o femeie să urce scara asta pentru a veni să te vadă. Fiecare zgomot de pas pe scară mă face să urlu, cînd simt că e al unei femei care vine la dumneata. Ori de cîte ori voi auzi scîrţîind pietrişul de pe alee, am să mă înfurii ca acum şi voi simţi nevoia să lovesc. Ar fi trebuit să-mi dau seama mai de demult.

— Nimeni n-are să mai urce pe scara dumitale pentru a veni să mă vadă, spuse el împăciuitor.

— Dar Paula nu va înceta să existe !... strigă ea cu patimă.

„Şi totuşi există, îşi spuse el în sine. Există şi marea, există şi pinii, şi cărările de nisip peste dune. Şi totodată cerul fără margini !..." Toate acestea existau, dar

doamna Chotard avea dreptate, nu puteau fi evocate în fața ei : nu existau, nu trebuiau să existe acolo unde se afla ea. Natura, universul greșeau.

— Paula exista încă dinainte de a veni eu la dumneata, zise el.

— Nu eram obligată s-o știu.

— Dar o primeai ! Exista !

— N-o vedeam, spuse ea. Acum o văd, și vederea ei mă jignește. Două fete ca noi n-ar trebui să existe în același timp, în aceeași lume.

— Marea e la zece kilometri de aici, spuse el, iar noi discutăm despre existența Paulei !

— Nu înțeleg, zise ea.

— Și marea exista înainte ca eu să vin la dumneata. Peste o oră nu voi mai fi aici. Nu vei mai fi obligată să te gîndești că marea există.

— Marea nu există. Dumnezeu există, spuse ea. Nu există nimic altceva.

Oblonul fremătă la o ușoară răbufnire de vînt. Didier se apropie de ușă pentru a ieși. Fernande se ridică după el.

— Dar Didier, nu poți pleca așa... Vreau să spun... Nu te grăbi... Vei pleca mîine... Mîine sînt ocupată în oraș pînă la ora patru, dar la ora patru, fii amabil, vom lua ceaiul împreună, voi avea prăjituri.

O asemenea copilărie urmînd unei astfel de tragedii îl făcu să surîdă. Acum, de vreme ce luase hotărîrea, ar fi vrut să plece cît mai repede. O casă în care nu trebuie să rămîi nu te mai atrage, iar pereții ei te apasă. Acceptă totuși, sătul de a fi vorbit prea mult, epuizat de această convorbire.

— Ești trist ? întrebă ea.

Fu ispitit să-i răspundă : deloc, dar îi dădu un răspuns sincer :

— Nu, spuse, nu știu. Sînt tulburat. Nu încape îndoială că nu poți să fii și fericit, și să ai casă. Ar fi prea frumos.

— Nu înțeleg cum poți fi fericit, spuse ea, revenind repede la comportarea obișnuită.

— N-ai nevoie să înțelegi.

Războiul se aţiţa din nou.

— Unde o să te duci, Didier ? întrebă ea, voind totuşi să fie liniştită.

— Nu ştiu.

Spunea adevărul.

— N-o să te întorci la dumneata acasă ?

Ridică din umeri. Coborînd către Bibliotecă, observase în spatele Hipodromului o căsuţă cu aspect ţărănesc, unde probabil proprietarul ar fi acceptat să-i închirieze o cameră pentru cîteva zile. Era tot ce putea să spere. Se afla departe, în pustiu ; nimeni n-ar fi avut ideea să meargă să-l caute acolo. Să dispară, ăsta era gîndul lui ; să nu mai aibă legături cu oamenii din Cartierul de Sus.

Noaptea nu dormi. Se duse în salon şi stătu acolo, apoi reveni în camera sa şi, intrînd pe culoar, îşi încetini pasul : se zărea lumină pe sub o uşă care nu era aceea a camerei doamnei Chotard, ci cămăruţa fără o întrebuinţare precisă, în care se luase obiceiul să se ţină rufăria. Uşa se deschise încet, cu acel exces de precauţie, mai agasant decît zgomotul însuşi, pe care tind să-l adopte persoanele gălăgioase. Pentru că, o clipă înainte ca uşa să se deschidă, auzise scîrţîitul broaştei, după care probabil s-a depus un efort pentru a se ridica uşa cît mai încet. Căci, se ştie, la doamna Chotard uşile nu se deschid, ci trebuie să fie ridicate pentru a nu se freca de parchetul în care au săpat cercuri concentrice. Didier nu mai are timp să ajungă în camera lui ; de aceea se întoarce şi se strecoară în salon, unde pătrunde fără a aprinde lumina, sperînd că ea nu l-a auzit. Ce i-ar mai fi putut spune ? Totul a fost rostit. Nu mai e nimic de retractat. Cunoaşte bine aceste întîlniri, cărora niciodată nu le-a înţeles rostul, dar aproape de fiecare dată cînd, noaptea, neputînd dormi, iese din camera sa, aude, puţin timp după aceea, scîrţîitul uşii doamnei Chotard care, ieşind, îi spune mereu : „Ah, dumneata erai ?"

Abia a intrat în salonaşul albastru, care în noaptea aceasta are aproape culoarea lunii, cînd doamna Chotard apare ca totdeauna într-o linişte impresionantă. Să fi fost atracţia camerei luminate de lună, atracţia unei companii nocturne, senzaţia că ai de-a face cu lucruri interzise ? Cert este că se află acolo, neştiind ce să spună. Şi dacă s-o fi crezînd singură ? N-o mai poate lăsa multă vreme aşa.

— Ah, dumneata erai ?

De data asta el fu acela care pronunţă cuvintele fatidice.

— Ah, tocmai mă întrebam... Te-am auzit tuşind, spuse ea cu stîngăcie. Mă temeam să nu-ţi fie rău...

N-are curajul să ia în derîdere atîta naivitate. O asemenea umilinţă, la Fernande, e ceva îngrijorător.

— Nu vrei puţină lumină ? propuse el.

— Nu. Nu. Mai ales lumină nu. Sîntem... Mă simt foarte bine aşa. Ochii mei... Serios, nu ai nevoie de nimic ? Ai făcut rău că ai zîmbit cînd ţi-am vorbit de predica aceea, spuse ea fără legătură. Problema sfinţeniei, a progresului spiritual, poate nu ştii, mă duce la disperare. Acesta-i motivul pentru care venisem la dumneata, dar n-ai înţeles. Am convingerea intimă că nu fac ceea ce ar trebui să fac. Ştiu că şi meseria mi-o fac prost. Nu, Didier, adineaori n-ai putut să-mi dai răspunsul pe care trebuia să mi-l dai. Niciodată nu ştii să-mi dai răspunsul potrivit. Îţi place să mă enervezi. Nu ştii să consolezi.

„De ce, gîndea el, nu m-a lăsat să văd nimic din toate astea ? Cum s-o crezi ? Cum să crezi că o persoană care vorbeşte, care se poartă ca ea, are nevoie de consolare. Ar fi trebuit oare să-i întind o oglindă atunci cînd a auzit pasul fetei pe pietriş şi cînd lucrul ăsta a iscat în ea un val de violenţă ? Trebuie să consolezi violenţa ?...“

— Atunci, spuse ea, m-am dus s-o văd pe domnişoara Pincherle. (Fata aia bătrînă ! gîndi Didier.) Domnişoara Pincherle mi-a spus cuvîntul pe care îl aşteptam. De aceea m-am întors bucuroasă şi dornică să fiu drăguţă

cu dumneata. Vezi, eu țin mult la domnișoara Pincherle, pentru că... E și ea o violentă, adică o... Știi ce mi-a spus : „Ei bine, dacă noi ăștia am încerca să-i imităm pe sfinți, ca Vincent de Paul sau sfîntul Francisc, cu firile pe care le avem, ne-am face de rîs, sau mai degrabă am merge către prăpăd". Mi-am dat seama că aici e cheia : firile pe care le avem. Iată ceea ce trebuia să mi se spună : că e o chestiune de temperament.

Didier privea luna pe parchet, o dîră lungă alburie în care dansau umbre.

— Ți-ar fi plăcut ca eu să-ți dau acest răspuns ? zise el.

— Sigur că nu, m-ar fi înfuriat. Ai făcut bine că nu mi l-ai dat. Dar astă-seară, dîndu-mi-l, domnișoara Pincherle m-a alinat, am înțeles totul. Dumneata Didier, nu mi-aduci niciodată alinare.

E adevărat că nu avusese niciodată răbdare cu ea. Măcar o asculta ? Poate doar ceva mai mult decît îl asculta ea pe el. Îi venea în minte un furnicar pe care îl vedea uneori, la intrarea în grădină, aproape de cîrpele care înfășurau contorul de apă. Gîndul îl purta la mulțimea de omuleți pe care o alcătuim, agățați, cu pretențiile noastre stupide, de globul acesta care se mișcă fără să știe de ce. Era posibilă o mîntuire pentru această lume ? Furnicile se duc și vin, agitate, unele cu un rost, altele fără, unele purtîndu-și povara, altele nepurtînd nimic. Se gîndea mult prea des la acest furnicar atunci cînd se afla în fața Fernandei. Îi venea să se ridice, să strivească grămada aceasta de viermi, uzina aceasta de făcut ființe vii, furnici sau oameni, imaginîndu-și marea liniște și marea curățenie care ar domni fără de noi. Iată ce-i inspira în acest moment prezența Fernandei care era pe cale de a-i explica de ce era ea violentă și revoltată împotriva firii ei de femeie. O auzea vorbindu-i despre disperarea sa fără să bănuiască ceva : era în plină euforie și îi vorbea cu o voce aproape blîndă, mult mai neplăcută decît cea-laltă.

— Asta e motivul pentru care trebuie să nu te indignezi, dragul meu, spuse ea cu familiaritatea pe care n-o

aprecia deloc. Vezi, eu am înțeles de mult că la mine, aceste stări corespund totdeauna cu... ceva... organic...

Sîngele se află ziua și noaptea, acolo în spatele ușii, își spunea el, pulsează, fierbe, bombăne și roșește. Îl auzi pulsînd într-o ureche, apoi în ceafă, după care vine la rînd inima ce se deschide și se închide cu bătăi puternice.

Cînd era încă un copil, o verișoară micuță ai cărei ochi cenușii îi plăceau venea adesea să-i vadă părinții ; era o ființă tînără care vorbea mult. Pe Didier îl plictisea s-o tot audă vorbind, dar îi plăceau ochii ei mari, cenușii. Într-o zi, cînd ea se ridicase, văzu cu surprindere pe fotoliu o mare pată de sînge. Fata rîsese și plecase să-și spele rochia. Acum o revedea călcîndu-și rochia la baie, surîzătoare, sporovăind vesel. Fără să știe de ce, ar fi vrut s-o consoleze, dar ea n-avea nevoie, i se părea totul foarte firesc și rîdea, ca o fată care dăduse o dovadă de sănătate. Iar lui îi plăcea nespus de mult că ea se afla acolo, la baie, pe cale de a-și călca rochia. Îi plăcea mult s-o vadă și le cerea adesea părinților săi s-o cheme pe fata care sîngerase.

— Prima dată cînd mi s-a întîmplat asta, îi spunea doamna Chotard, am crezut că înnebunesc. Eram disperată. Disperată la șaisprezece ani. Sînt și acum, la patruzeci ! Nu pot să mă împac cu ideea, mă revoltă. De cîte ori mi se întîmplă, îmi pierd credința și sînt și mai disperată. Sîngele e un lucru care îmi ia mințile. În momentele acelea, aș vrea să mă răzbun pe tot ceea ce mă înconjoară... pe tot ceea ce există.

Multă vreme după ce se despărțise de ea în seara aceea, continuase să audă ușile mieunînd — acum de vreme ce nu mai avea nevoie să-l surprindă, la dracu cu precauțiile — iar acest mieunat făcea și mai îngrozitoare liniștea în care era cufundată vila și, odată cu ea, întreg cartierul. Liniștea acestui cartier era mîrșavă, la fel ca zgomotele, ca viața și limbajul său. Cu puțin înainte de război, Didier locuise într-un sat, în apropierea unui rîu. Noaptea, animale necunoscute veneau să sugă, să aspire brusc apa rîului de parcă o făceau

cu ajutorul unor enorme sorburi. Oamenii din Cartierul de Sus aspirau liniștea, somnul, în același mod dezgustător. Noaptea era acest imens sorb care sugea cuvintele, gesturile, sîngele oamenilor. Adormind după ore de luptă, de convorbiri tulburi, Didier își refăcea puritatea, inocența, nevoia unei fericiri fără prihană. Încordîndu-și toate puterile, își trimise gîndul la Paula, la ochii, la carnea, la brațele ei așa de vii, așa de bine conturate, însemnate cu mici pistrui copilărești, la pasul ei pe pietriș, atît de pur. Se gîndea la noaptea pe care o petrecuse lîngă ea, într-o reținere misterioasă, amețitoare, o bucurie mai frumoasă decît dacă ar fi făcut dragoste. Dar a face dragoste cu Paula ar fi fost ceva pur, în vreme ce a o asculta pe doamna Chotard era un lucru impur ; și va fi mereu așa. Asta era marea nedreptate. Nedreptate ca sîngele uneia să te scîrbească, iar sîngele celeilalte să nu te dezguste, să te atragă. Fără a aștepta dimineața, își adună în valiză tot ce putu, într-atît era de nerăbdător să plece. Pereții de la Stellamare i se părură deodată încărcați de infamie.

Trezit tocmai la vreme pentru a asista la plecarea doamnei Chotard, îi aude vocea de dincolo de ușă anunțîndu-l că nu va veni acasă pentru masa de prînz și rugîndu-l încă o dată să nu plece înainte de ora patru. Uitase.

— Ții la asta ?

— Ți-o cer.

Coborî, aproape în spatele ei, spre a comanda o mașină pentru după-amiază și se întoarse încet la Stellamare.

În spatele casei, într-un colț pierdut, pe partea dinspre vie, se afla o cămăruță tapisată în verde pe care n-o ocupa nimeni și în care se păstra lenjeria, ceea ce nu însemna că domnea multă ordine. Intră acolo la începutul după-amiezii, în aparență pentru a-și lua rufele ce urmau să fie împachetate. Cămăruța era parcă fermecată. Nu se aștepta să regăsească impresia aceea pe care o gustase ori de cîte ori intrase acolo : o vrajă,

o pace căreia nu-i cunoștea izvorul. Se opri o clipă între pereții cam decolorați ai cămăruței întrebîndu-se care erau misterele acestei case, ale „casei dușmane", în vreme ce afară, stîrnit deodată, vîntul scutura arborii. Într-un colț, observă o grămadă de obiecte părăsite, așezate vraiște pe o canapea de catifea : cărți, hîrtii, fotografii, mătăsuri învechite ale căror culori înviorătoare seduceau încă, totul mototolit, rupt, ros de vreme. Un fel de cîntec se înălța în surdină din acest haos, din această mulțime de obiecte în pericol. Ce invitație de a reînnoi pactul, de a se refugia în dragoste mai avea oare să descopere ? Din cutii turtite, maltratate, trîntite, ieșeau hîrtii, plicuri, se găseau acolo cu siguranță scrisori de la el — scrisorile din zilele de mînie în care refuzînd s-o vadă, îi scria... Pe un fotoliu, un caiet școlăresc subțire, un caiet albastru pe care ea scrisese, cu scrisul ei împiedicat, cuvîntul : *Jurnal*, iar dedesubt : *Didier*. Inima lui începu să bată mai tare. Din camera asta se văzuse lumină, noaptea trecută. Desigur, smulsă din pat de insomnie, Fernande se apucase deodată să pună ordine în hîrtiile ei, în trecutul ei, înainte de plecarea lui Didier. Apoi lăsase baltă această ocupație, ca pe toate celelalte, pentru a-l urma atunci cînd îi auzise pasul pe sală. Didier avea impresia că-i surprinde inima deschisă, că asistă la reconstituirea unei crime, a unui atentat, că descoperă cadavrul unei ființe iubite. „Ce aspru am fost cu ea !" își spuse, ca și cum Fernande ar fi fost moartă. Îl cuprindeau remușcările. Dacă Fernande ar fi fost acolo, dacă ar fi intrat deodată în casă cu figura aceea puțin tragică, așa de rar destinsă, cu surîsul ei stîngaci de femeie pasionată și răzbunătoare, ar fi putut oare refuza s-o cuprindă în brațe ?

În timpul unei reverii ca aceea în care era cufundat el acum, soneria e un eveniment înfricoșător. Didier nu așteaptă pe nimeni, ezită să deschidă. Totuși merge pînă la ușă și, acolo, ceva îl avertizează : e Paula.

— Venisem ieri, spune ea.

— Știu.

— Nu voiam decît să-ţi las un bilet. L-ai găsît ?

Moment de surpriză. Răstimp să gîndească : „Dacă Fernande a făcut asta !...“

— Dar unde l-ai pus ?

— L-am strecurat pe sub uşă. Am crezut că mi-e îngăduit.

— Dumnezeule, nu m-am uitat. O fi încă acolo ?

Didier vrea să se repeadă, dar Paula s-a şi năpustit pînă în vestibul ; a şi revenit. Nici o hîrtie.

— Asta-i bună !

— L-o fi luat ea, spuse.

— Mizerabila !

— Da. Dar sînt încă şanse să nu-l citească, să-l uite într-un buzunar, sau să-l piardă. Era grav ?

Fata îl privi surîzătoare, cu ochii însoriţi.

— Ar fi fost dacă nu m-aş fi întors. Dar am cam bănuit ce-ar fi putut să se întîmple şi am vrut să mă întorc. Ieri n-am avut timp să intru.

Didier îi explică de ce era mai bine aşa.

— Oh, nu dădeam nici un detaliu. Dar iată ce voiam să-ţi spun.

Paula îi prinse degetele, se jucă cu mîinile lui, cu delicateţe. Îi spuse că venea din partea lui Betty, că Betty plecase la Arditeya, că întreaga casă era în fierbere, că deocamdată nu putea fi vorba ca Didier să se instaleze acolo. În schimb, văzuse ea o cameră potrivită lîngă Hipodrom, în care dacă îi făcea plăcere, putea să se mute încă din seara aceea.

— Dar... De unde ştii ?... spuse el. Şi chiar aproape de Hipodrom... Tocmai acolo voiam să mă duc !

Un surîs — surîsul acela limpede, hotărît, aşa de frumos modelat.

— Am ghicit. Să spunem că noi am ghicit. Asta face parte din micile lucruri pe care o femeie le ghiceşte.

— Şi nu ţi-a fost teamă să vii aici de două ori ?

— De ce ? E periculos ? Aş fi nespus de mulţumită.

— Paula !... Eşti... Eşti...

Dorinţa asta de a o îmbrăţişa ! Dar nu aici. Paula surîde. Poartă poşeta în bandulieră, iar cureaua îi desparte sînii pe o ţesătură deschisă de lînă. E absolut

senină. În privirea ei poate citi o inteligență liniștită, o apreciere precoce și calmă a întîmplărilor vieții, facultatea de a ghici aproape fără greș ceea ce nu cunoaște încă.

Didier se așază pe marginea patului, invitînd-o și pe ea să se așeze alături. Paula are o carte în poșetă și încep să citească, aplecați unul către altul, poemele lui Rilke pe care ea le-a cumpărat la ieșirea de la lecție, uitînd totul, ora, locul, împrejurările.

Un pas ușor de recunoscut, de-a lungul culoarului. Se deschide ușa ; da, Fernande Chotard deschide ușa surprinzînd această scenă : Paula și Didier așezați pe marginea patului, cu geamantanele în față, citind în liniște, părînd că duc fericirea cu ei ; mai rău, părînd că se află acasă la ei. Nici una dintre casele pe care le are Fernande nu i-a oferit încă o asemenea clipă. Și Didier, vagabondul ăsta !... Fața i-a încremenit ; pleacă fără un cuvînt, închizînd brutal ușa — ușa aceasta care nu se închide niciodată dintr-o dată și care scîrțîie frecîndu-se de parchet.

Privire a Paulei.

— Mă duc la ea, spuse.

— Nu înțeleg, zise Didier. A venit mai devreme cu o oră.

— Biletul !... Îți spuneam la ce oră am să vin... Trebuie să mă duc la ea.

Didier n-are timp să protesteze, s-o rețină. Fata se întoarce aproape imediat.

— Ce vești ?

— E prăbușită într-un fotoliu și susține că trebuia ca dumneata să fi plecat înainte de întoarcerea ei, că așa rămăsese stabilit, că e foarte surprinsă și, firește, că e și mai surprinsă să mă vadă aici... Dacă vrei, Didier, o să am eu grijă de lucrurile dumitale.

— Dumnezeule ! spuse el. Cînd mă gîndesc că acum o oră mă înduioșase !... Eram gata să... Dar Fernande minte, încă nu m-am obișnuit.

— Nu te mai gîndi. Lasă-mă să te ajut.

— E groaznic, spuse el. N-are să-și revină. E ca și cum aș comite un asasinat.

— Niciodată proprietarii nu sînt îndeajuns de asasinați, spuse fata pe un ton glumeț.

— Oh, Paula ! zise el. Fernande era totuși altfel. Dar tatăl dumitale are să afle...

— Știe. Și ce rău fac ? Te ajut să te muți.

— Sigur, spuse el. Dar te rog. Am să mă ocup eu de toate. Acum cred că ar fi mai bine să pleci...

— Am să mă întorc să mă ocup de bagaje.

— Nu. N-o să am nevoie. Zîmbind : vrei neapărat să te compromiți ?

— Da. Neapărat.

— Dă-mi adresa, spuse el.

Scoase o hîrtie din poșetă. Totul era notat. Nici un detaliu nu lipsea. Exista chiar și un plan. Paula îi întinse mîna.

— Pe diseară ?

— Cum ? spuse el speriat.

— Zic : pe diseară. O să ai nevoie de o mînă de ajutor, oricum ! Nu face pe grozavul !

Ezită o clipă.

— Nu... nu astă-seară... Am nevoie să reflectez, să-mi dau seama de situație. Mîine dacă vrei...

Mîna Paulei rămăsese într-a sa. Didier o sărută cu căldură.

Îndată după plecarea Paulei pătrunse în cameră Fernande.

— Iartă-mă că sînt încă aici, îi spuse el. Se pare că ar fi trebuit să plec înainte de ora patru.

Fernande se înroșește, schițează zîmbete, își trece mîinile peste față, cu nervozitate.

— Nu-ți cerusem s-o inviți pe Paula, spuse ea. Ar trebui să știi că nu doresc s-o întîlnesc aici... atîta vreme cît te afli și dumneata aici.

Didier o privește. Un cuvînt ar fi de ajuns pentru a-i dovedi că minte : Fernande citise biletul. Dar liniștea pe care i-o crease scurta vizită a Paulei constituia o prea mare binefacere pentru ca Didier să n-o facă să se reverse și asupra Fernandei. Totuși, se temea

de o izbucnire. De vreme ce nu-l mai putea împiedica să plece, părea hotărîtă să-l irite, să-l lovească într-un fel sau altul. Didier privea cu disperare, dincolo de fereastră, lumina vie în care se scălda lumea, vîntul care scutura copacii, tot ceea ce Fernande nu voia să vadă. Tot învîrtindu-se prin cameră, începuse să vorbească dezordonat, cu întreruperi, începînd fraze, trecînd de la o idee la alta, așa cum i se întîmpla în momentele de mare frămîntare. Unde voia să ajungă ? O auzi deodată, cu surprindere, declarîndu-i că această zi nu-i adusese ceea ce așteptase ; îi oferea, îi cerea, aproape îi poruncea să rămînă încă o zi.

Îi mulțumi hotărît, căutîndu-și cuvintele, străduindu-se să-și tempereze refuzul.

— A trebuit să fac anumite aranjamente, spuse. Îți dai seama că nu-mi pot face bagajele în fiecare zi...

Fața Fernandei se crispă deodată ; părea să lupte cu ea însăși.

— Uitasem... Luasem asta ca să ți-o aduc. O hîrtie găsită sub ușă. Ar fi trebuit să ți-o aduc azi-dimineață. Cred că e pentru dumneata.

— Poți s-o păstrezi, spuse el. Am văzut-o pe Paula.

— Mi-o iei în nume de rău ?

Avea lacrimi în ochi.

— Absolut deloc. Dumneata acționezi sub stăpînirea unui sentiment căruia nu-i cunosc numele. De multă vreme am încetat să te socotesc responsabilă... De aceea plec.

— De ce-mi vorbești astfel ? întreabă ea speriată, simțind că această plecare devenea irevocabilă. Didier ! strigă tremurînd toată. Niciodată nu mi-ai... Vrei să rămîn alături de dumneata, să te ajut ?

O privi lung. Imobilitatea ei era înfricoșătoare.

— Prefer să fiu singur, spuse. Voi gîndi mai bine.

— Didier, murmură iar... îmbrățișează-mă... niciodată nu m-ai cuprins în brațe...

Se afla lîngă el, cu trupul acela sălbatic, plin de violență, cu fața aceea aspră, dar devorată de privire. Știa că nimic nu e mai aproape de ură decît dragostea și că trebuie să se aștepte la orice din partea Fernandei ; dar

ceea ce-l mira totdeauna era repeziciunea nesăbuită cu care ea trecea de la ură la dragoste şi invers.

Îşi apropie obrazul de-al ei ; Fernande tremura din tot corpul.

— Unde te duci ? întrebă deodată cu brutalitatea ei obişnuită.

Didier ezită.

— Dă-mi voie... spuse el. Nu ştiu încă.

— Te înţeleg, nu vrei să-mi spui. Dar am să aflu dacă vreau.

— Nu-ţi face griji din cauza mea. E un serviciu pe care ţi-l cer.

— Da, ca să puteţi păcătui ! Crezi că eu voi...

Era nenorocit.

— Cred că e mai bine să nu ne revedem, spuse el. Dumneata şi cu mine nu ne înţelegem, nu vorbim aceeaşi limbă.

Fernande ieşise alergînd, iar Didier, cuprins de remuşcări, în aşteptarea maşinii care trebuia să vină după bagaje, voi să-i scrie cîteva rînduri afectuoase care să repare efectul ultimelor cuvinte pe care ea îl forţase să le rostească. Voia să-i lase biletul pe masă pentru a-i uşura întoarcerea acasă. Asta îi luă timp. Lucrurile sale erau împachetate, dar îi fusese totdeauna greu să găsească o foaie de hîrtie convenabilă, în apartamentul doamnei Chotard, care se lăuda că nu scrie niciodată. Abia terminase, aşezînd răvaşul de dragoste la vedere, pe masa din camera de zi, cînd în faţa lui apăru Betty, îngrijorată. Nu se linişti decît văzîndu-i geamantanele.

— Ah, spuse ea. Credeam că nu mai pleci.

— Cum ? De ce ?

— Nu te supăra, zise ea, am întîlnit-o tocmai acum pe doamna Chotard...

— Doamna Chotard ? Unde ?

— De fapt, ea se află la noi, la Santiago. Spune cui vrea s-o asculte că va fi obligată să se despartă de tine, că nu te mai poate ţine, că viaţa a devenit imposibilă. De aceea am crezut că tu te cramponezi...

Didier pălise.

— Nu înțeleg !

— Își face „un scrupul", spunea, pentru că ține la ea în casă un bărbat care „trăiește murdar". A spus chiar și că : „Toate persoanele pe care le-am consultat în această privință au fost de părerea mea".

— Asta-i prea mult !

Didier se gîndea la ultimele clipe petrecute cu Fernande în urmă cu mai puțin de o oră, la toate rugămințile de a-l face să rămînă încă o zi. „Îmbrățișează-mă." Dar timpul îi zorea. Auzi în alee scîrțîitul frînelor mașinii.

— Vrei să te ajut ? propuse Betty ?

Și ea !... Îi adresă un zîmbet recunoscător și obosit.

— Mulțumesc, Betty, îi spuse. Sper că ai să vii să mă vezi. Dar mai ales vreau să-ți cer iertare pentru tot răul care ți-a fost hărăzit să-l înduri din pricina mea.

— Dacă n-ar fi fost din cauza ta, ar fi fost din altă cauză, spuse ea, sînt obișnuită.

— Am să-ți explic ceea ce n-am timp să-ți explic acum. Începînd din seara asta voi fi... uite la adresa asta...

— Eu i-am dat-o Paulei, spuse ea simplu.

O privi, cu totul descumpănit.

— Adevărat. Mi-a spus. Uitasem. S-au întîmplat atîtea lucruri. Aproape nu mă mai recunosc. Și se pare că nu s-a terminat !... Ești supărată pe mine ?

Fata ridică din umeri, îngăduitoare.

— Te duc pînă jos.

Îndată după închiderea ușii, se gîndi la biletul pe care-l lăsase pe masă Fernandei. Să-l ia înapoi ?... Ar fi fost corect. Dar întoarce spatele. Iese. Dreptatea, ca și restul, e un lux ce trebuie lăsat celor bogați.

Partea a patra

Vedere spre hipodrom

TREBUIE SĂ RECUNOAȘTEM FAPTUL CĂ locuința descoperită de Paula (sau de Betty) în apropierea Hipodromului — chiar aceea pe care o remarcase Didier cînd se întorcea, cu o seară înainte, de la Bibliotecă — era ciudată sau, altfel spus, era deplasată, stingheră și i-ar fi stat mai bine în altă parte. „Trebuie să fie foarte descurcăreţe ca să-mi găsească așa ceva", își spuse el. Era izbit în mod bizar de aspectul rezervat, ambiguu al casei, de înfățișarea „îndepărtată de orice", de clandestinitatea ei. În altă parte, casa aceea ar fi putut să fie *Charmettes* [1], iar în altă parte, o spelunică. Aici, era ceva intermediar și nu știai ce aspect predomina, spelunca sau Charmettes. Paula sau Betty se întreba el ? N-o s-o știe niciodată. Inutil să le întrebe pe aceste două fete coalizate împotriva lui, spre binele său.

De aici, universul doamnei Chotard era de neconceput. Spelunică sau Charmettes, casa aceasta, unde nu risca s-o întîlnească, va fi casa odihnei, a limpezimii.

N-a făcut oare o greșeală îndepărtînd-o pe Paula ? A vrut să fie singur, în prima noapte, odată plecat din Stellamare, pentru a putea să se reculeagă, pentru a realiza un răgaz. Dar seara ce se lasă peste această cameră de om sărac e deprimantă și doamna de Warens nu i-a apărut în trecere decît sub aspectul unei femei obeze, guralive și puțin șașie. Lui îi e desigur greu să creadă că Paula ar putea veni aici spre a-și compromite

[1] Cătun pitoresc în Savoia unde a locuit Rousseau cu doamna de Warens.

frumusețea, iar Betty, sufletul ei bun. Ca să urce, a trebuit să traverseze coridorul, să treacă pe lîngă bucătărie, a cărei ușă era deschisă, lăsînd să se vadă familia îngrămădită, stînd la masă. „Oameni cumsecade" i-a spus Paula. Nu e prea sigur. În orice caz, spectacolul nu era prea exaltant. Admiră naivitatea sau dezinvoltura acestor două fete. „Asta o să mă învețe minte ce înseamnă să nu mă ocup singur de treburile mele." Ca și cînd ar fi putut s-o facă !... Dar e recunoscător acestor stîngace genii bune : pasul cel mare s-a făcut, Stellamare a rămas în urma lui, a încetat pentru un timp, să fie tratat drept un recidivist.

Totuși, se instalează neîncrezător. Masă de toaletă sumară : „apa e pe palier". Un pat vechi de mahon nemaipomenit de desfundat. Tapițerie agresivă cu flori mari, roșii, dar fără imagini pioase pe pereți. Fereastra salvează totul : marile peluze întinse ale Hipodromului ; în depărtare, tribunele albe, cîțiva ulmi la marginea drumului ; cîntec de pasăre previzibil diminețile. Dar Paula, aici !... Nu, nu e posibil. Betty, la rigoare ! Ea a mai văzut de astea, e în stare să se împace cu toate situațiile. Însă Paula !...

Fiecare dintre exclamațiile sale în favoarea Paulei îl convinge de nedreptatea pe care o face și îl apropie imediat de Betty. Frumusețea Paulei, dar curajul lui Betty. Frumusețea lui Betty, curajul Paulei. Aerul hotărît al Paulei și aerul altfel hotărît al lui Betty. E complicat. Ar putea deveni chiar amuzant !

Se apleacă pe fereastră. Casa se află aproape în rînd cu un șir de case joase, ascunse, decolorate, ale căror fațade au aerul de-a fi fost șterse cu guma, iar casa în care s-a mutat el, și mai mult decît celelalte. E înconjurată de o grădiniță cu gard : ca la Charmettes. Dar Paula aici, nu ! Betty ?... Nu, nu ! Nici atît !... Are chef să evadeze.

Deodată, înțelege ce-i lipsește : a trebuit să-și întrerupă lucrul două zile, și iată-l desprins de sine, aruncat într-o lume care îl respinge. Încearcă să-și amintească ultimele note despre esența rugăciunii la

Péguy, despre semnificația exactă a umilinței la Kafka, la Dostoievski. E zdrobit, nu-și mai amintește nimic, a muncit, citește prea mult, sau nu destul, totul se amestecă și i se învîrtește în cap. Cui să atribuie frînturile de fraze care îl asediază pe neașteptate ? „Simțea o dorință atît de mare să sufere pentru Dumnezeu, încît dorea să îndure tot ceea ce înduraseră martirii și totodată o dorință atît de adîncă de umilire și uitare de sine, încît dacă n-ar fi fost teama de a nu-l jigni pe Dumnezeu, ar fi vrut să fie o femeie pierdută, detestată de toți"... Să fii urît de toți. Ce expresie ! Dostoievski ? Sfînta Tereza ? Să-ți amintești în orice caz, de toate astea, pornind de la această notație fulgerătoare. Cît despre el, a crezut zadarnic că va putea merge pe urmele acestor oameni mari ; din prima clipă, singurătatea îl înăbușă. Aplecat pe fereastră privește prosteşte rețeaua firelor de telegraf pe care putea aproape să le atingă cu mîna și care schițau, sub ochii săi, gratiile unei celule. Curioasă intrare în subiect pentru o viață de om liber. „Nu vă mai doresc !... Nu vă mai doresc !"... Cui îi vorbește ? Unde e Pierre, unde este Lucien ? Unde e omul cu motocicleta care purta însemnele ordinului său călugăresc sub combinezonul din plastic al motociclistului ? Acesta ar ști, *ar ști*, știe pe ce drumuri s-o apuce, nici nu încape vorbă, ar fi bine să sari în șa și să alergi cu el prin noapte, înconjurîndu-i trupul cu brațele, ca un înger. Vai, ce înseamnă omenirea asta găunoasă, lipsită de coloană vertebrală... Să fii la tine acasă, să lucrezi, să ieși în oraș, să te întorci, să treci de la o muncă la alta, să te culci sub un acoperiș : iată visuri din alte timpuri ! Ceilalți oameni își poartă pretutindeni casa cu ei, e ceea ce-i face să fie siguri de ei. Dacă în timpul zilei li se întîmplă ceva neplăcut, se gîndesc : „Astă seară voi fi acasă, în culcușul meu, și n-o să mă mai poată bate nimeni la cap"... Ceilalți, da. „Eu sînt singur și ei sînt toți". Ar trebui să fugi, să-i întîlnești pe ceilalți, pe toți ceilalți. Dar cum ? La capătul unui sfert de oră, oboseala l-ar aduce înapoi. Totuși pe acolo trece rîul. Are poduri atrăgătoare. Ar putea

încerca să aleagă o locuință în cartierele de gresie roșie, de-a lungul drumului de halaj. Nu i-ar trebui decît puțină sănătate. Tocmai ceea ce nu are. Căci poți să obții orice altceva, dar asta !... Repartizarea a fost făcută odată pentru totdeauna. Va trebui s-o poarte cu el pînă la capăt. Se simte deodată lovit de o nedreptate strigătoare la cer. De fapt, ales.

Iată, bineînțeles, genul de gînduri în care se afundă de fiecare dată cînd e desprins de lucrul său. În picioare, față în față cu noaptea, începe să se gîndească la Fernande. Fernande care nu știe unde se află și care aleargă probabil prin cartier, din casă în casă, plină de remușcări, pentru a-l implora să revină la ea. Și totuși, e cuprins de pe acum de o nostalgie bizară pentru casa aceea, pentru necontenitele scene, pentru schimbările ei bruște care îi distrugeau nervii. De ce ? Era casa unde puteai să urăști, iar nostalgia pe care o resimte pentru casa aceea e nostalgia față de ură. Pînă atunci, cît nu pusese piciorul la Stellamare, nu știuse ce este ura ; acum, după ce i-a simțit gustul, îi lipsește. Se vorbește mereu de dragoste, dar lipsa de dragoste e un fenomen la fel de curios, deși respingător. Doamna Chotard îl va fi învățat lucrul acesta fără să-și fi dat seama că e singurul lucru care îi lega. Singurul ?... Fapt este că el avea acum nevoie de ea ca de un drog. Doamna Chotard făcuse din el un monstru.

Este oare posibil să fii treaz și să ai asemenea gînduri ? Se culcă. Somiera se afundă cu un vacarm foarte puțin încurajator. Privește îngrozit la pereți. I se pare că va muri, sau că măcar vor veni să-l asasineze.

Toată ziua cerul a rămas acoperit : cade o ploaie biciuitoare, iar casa plutește la voia întîmplării prin ceață, în marginea acestui Hipodrom părăsit care seamănă cu o mare verde.

Didier încearcă să lucreze, umblă cu hîrtiile. Cu o astfel de viață nu va putea să-și lanseze prea curînd *Tratatul despre Cunoștință* și *Dialectica Rugăciunii !* Ce subiecte ! Cei care le vor citi, îl vor stropi cu no-

roi ! Către seară, urcă cineva la el. E „hangița", femeia cea grasă căreia Didier auzise că i se spune Maria. Ce puțin, să se fi aflat într-un han ? N-are habar. Îl anunță că trebuie să pună masa în camera lui pentru două persoane. Fie. Didier nu întreabă nimic. Se simte bine condus. Să-i lăsăm s-o facă. El o așteaptă pe Paula. Și pentru că o așteaptă pe Paula, apare Betty cu pardesiul ei de gabardină ud leoarcă și cu o boccea micuță.

— Paula e ocupată, zise ea. Mi-a transmis mie să...

Bineînțeles. Cum să protestezi ? Se uită la figura aceea micuță, năpădită de păr, pe care oglinda de bilci agățată în cui o deformează atunci cînd schițează un efort umil de-a se farda.

Începe o cină cam bizară. Betty pare să aibă anumite înțelegeri cu femeia. E sîcîitor. Ceva trist, nu știe ce anume, se lasă greu peste ei. Simte din nou dorința de-a fugi. Dar unde ? Începe să trăiască de pe acum stînjenirea claustrării, întocmai ca pe un jug ce nu-l va mai părăsi.

— N-ai aerul că te amuzi, remarcă Betty temătoare.

— Ți-am promis o zi pe malul mării, zise el puțin abătut. Nu asta !

— O zi pe malul mării, zise ea visătoare. Nu... Asta nu se putea întîmpla.

— Și tu ai făcut totul ca să nu se întîmple. Nu-i așa ?... Și ai găsit tocmai lucrul ăsta. Lucrul ăsta ! Dar cine ești tu ?... Și în numele cui ?... Oh, iarăși faimoasa ta umilință !

Didier dă la o parte farfuria, răbufnind. Adevărat, a devenit rău. Betty îl privește surprinsă.

— Înainte îți plăcea, lăudai umilința !... Îți plăcea chiar... umilința *mea*...

— Înainte... Înainte de ce ?... Oh, Betty de ce trebuie totdeauna să faci aluzii încîlcite !

Simțea cum se închide în ea, cum dorește acest lucru, dorește să-l audă spunîndu-i răutăți, pentru a suferi mai intens. Didier, mănîncă repede calcanul cu unt topit, cartofii fierți, pe care Betty îi mînca încet de parcă ar fi fost o masă de gală.

Lucrurile continuară astfel îndelung, pînă cînd femeia veni să stringă masa. Rămaseră singuri. Un orologiu răsună în fundul unui coridor neştiut. Afară, ploaia bătea în ziduri. Betty, care îi citea gîndurile, întrebă timid :

— Vrei să plec ?

Ridică din umeri, descurajat. Totuşi, se uită cu coada ochiului la ceas. Era cumplit de tîrziu. Cît timp le trebuise să mănînce porcăria asta ! Şi ploaia !...

— Bineînţeles că nu, spuse el. Dar uite !...

Îi arătă cu un gest camera.

— Găsesc totul atît de frumos zise Betty încet.

— Îţi dai bine seama că toate astea mi se par cu mult mai bune decît camera aceea de care mi-ai vorbit, acolo, printre pini. De ce voiai să mă faci să ies din mediul meu, din viaţa mea proprie ? Ţi-am spus vreodată că doresc bogăţii, sau viaţa oamenilor trîndavi, că aş fi invidiat pe careva ?...

Fata îl privi tristă şi timidă, apoi coborî ochii, cu aerul că spune : „N-o să înţeleagă ? N-a înţeles oare nimic din mine ? Nu sînt oare decît cărarea pe care a urmat-o o vreme şi pe care o va părăsi în curînd ?" Didier avu impresia că sesizează totul pe fruntea ei plecată ; da, mintea i se lumina, dar nu înţelegea pe deplin, înţelegea prost şi era mai grav decît dacă ar fi stat cu ochii închişi şi cu mintea înceţoşată. Îşi spuncă, cu oarecare superficialitate, că Betty şi-a creat un mit, că trăia acest mit. Trebuia ca lucrurile, personajele din jurul ei să se conformeze acestui mit. De unde şi acest domn d'Hem de care ea îi vorbise, şi această poveste cu banca. Chiar şi pe el, pe Didier, trebuia să-l facă să intre cu orice preţ în mitul ei, să-l antreneze în miezul creaţiei sale, în universul său de sacrificiu, de voite umilinţe şi îngenuncheri. Ghemuită la picioarele sale, cu capul pe genunchii lui, cu ochii închişi, încerca să-l aducă la ea cu vorbe atît de blînde, atît de *chibzuite*, încît îi venea să geamă.

— Nu te încorda, Didier, de ce-o faci ? De ce să devii rău, pentru că viaţa e rea ? Eşti umilit ? Revol-

tat ? Ei bine, umileşte-te şi mai mult, dar umileşte-te de bunăvoie, şi nu vei mai simţi revolta, te vei împăca cu situaţia, poate că nu cu nefericirea absolută, dar cu nefericirea care te loveşte... Iubeşte ceea ce nu poţi împiedica, înţelege-l, fă-l să-ţi aparţină. Şi pe de altă parte, oare nu găseşti cîte ceva din toate astea în cărţile tale ?... Tu citeşti mult, Didier, citeşti tot timpul, îţi iei note despre toate, dar ce faci cu toate astea, spune, dacă n-o faci ca să găseşti în ele bucuria ?

Bucuria ?... Se gîndise el oare la asta ? S-a gîndit el că din toate aceste texte pe care le-a adunat de şase, şapte, opt ani, se poate deduce o atitudine de viaţă — o bucurie ? La ce se gîndea oare acum o oră ? Că nu va putea onora contractul încheiat cu editorul ; sau, dacă o va face, stai că o să vadă ei !...

Or, toate acestea existau îndărătul cuvintelor foarte simple, puţin confuze, pe care Betty începuse să le rostească fără şir. Sub fereastră, pe o distanţă de un kilometru, de-a lungul spaţiilor verzi, întinse, ploaia continua să cadă ; cădea de ore în şir, răsuna pe acoperiş, în streaşina largă de lîngă ei, pe pat, deasupra somnului lor. Căpăta proporţiile unui potop. Didier se trezi. Începuse să bată vîntul şi, prin fereastra întredeschisă, împroşca pulberi de apă în cameră : nu se înşela, patul era stropit. Peste Hipodromul, devenit un lac în care se reflectau trist lumini îndepărtate, fulgerele brăzdau cu violenţă cerul de catran. Îi înconjoară zgomot de torente şi, din cînd în cînd, are senzaţia că patul o porneşte razna, ca o epavă pe oceanul negru. Dar nu, terenul nu va aluneca, podeaua e solidă şi, la fiecare mişcare, patul scoate un geamăt care îţi frînge inima. Atras într-o adîncitură unde e întinsă Betty, Didier încearcă să se îndepărteze către marginea patului, dar se prăvăleşte peste ea. Caută să aprindă lumina ; nu e lumină : electricitatea a fost întreruptă, sau furtuna a provocat o pană de curent. Cu un chibrit, aprinde o biată lumînare : cel puţin pe asta o are la îndemînă. Betty se trezeşte surîzînd. Acest surîs îi zăgă-

zuieşte lui Didier dezlănţuirea blestemelor. Se agaţă de el. Îi simte unghiile.

— Te-ai trezit ?

— Da. Vezi bine.

— Eşti dezamăgit ?

— De ce dezamăgit ?

— Nu arăţi bine... Eu mă simt atît de bine. Oh, Didier, nu m-am simţit niciodată atît de bine, atît de liniştită... Sînt egoistă, nu-i aşa ? Dacă aş şti că şi ţie îţi e la fel de bine, aş fi aşa de fericită...

E atît de micuţă, atît de micuţă sub cămaşa ei uşoară, încît ar putea s-o zdrobească fără să-şi dea seama, fără ca ea să scoată vreun strigăt. Ar putea s-o ia şi s-o arunce pe fereastră, ori s-o îndoaie şi s-o aşeze pe un scaun pentru tot restul nopţii. Dar ei i-ar face plăcere, căci îi simte muşchii sub piele, mai viguroşi decît par şi picioarele lungi, elastice, şi coapsele mici, foarte rotunde şi foarte tari. Deodată, rîsul ei mărunt începu să picure.

— Spune... Nu găseşti că patul ăsta e formidabil ?

— Într-adevăr, e o veritabilă atracţie, spuse el. E o Luna-Park.

Betty rîde, sare în jurul patului, pe deasupra lui, îl examinează, apoi, deodată cu gravitate, zice :

— E caraghios. Sînt oameni care au înfăţişarea destinului lor ; de pildă eu, tata, mătuşa Mathilde... Nu găseşti ?... Dar tu, tu, tu, deloc !...

— Ce vrei să spui ?

— Uită-te în jurul tău. Uite. Tata, eu, Paula, dacă vrei. E o corespondenţă între trăsături şi... Ghiceşti văzîndu-i... Paula de asemenea, bineînţeles, ea nu-i din acelaşi aluat cu noi, dar... Uite la tata, capul lui, mersul, felul de-a vorbi, de-a deschide gura, modul cum merge pe bicicletă, nimic altceva decît asta. Ştii imediat cu cine ai de-a face : un ghinionist.

— De ce ? zise el. E adevărat că are o bicicletă caraghioasă, de o înălţime... Trebuie să fie elveţiană, nu-i aşa ? N-a moştenit-o cumva de la un elveţian ?

— Oh, cel mult de la un paracliser !...

— Bine, dar cînd îl văd urcat pe ea, ceea ce mă izbeşte e, dimpotrivă, seninătatea sa. Ai spune că stă pe un fotoliu, că prezidează un comitet.

— Da, un comitet de vagabonzi...

— Exagerezi, Betty. Vezi totul în negru. Are aerul că prezidează o reuniune de oameni nobili, de oameni foarte bine. Are aerul că e în Paradis şi, uite, am să-ţi explic : în Paradis nu e nici o deosebire între vagabonzi şi ceilalţi.

— Desigur. Dar n-ai observat că poartă deseori cămăşi cîrpite la guler şi că are petice la pantaloni ?

— Nu, asta nu se vede deloc, te asigur. Am remarcat mai ales splendidul său aer de demnitate.

— Da. Dar contrastul între această demnitate şi costumul lui, înfăţişarea sa fizică, iată pecetea destinului său. E totuşi un om făcut pentru altceva, vezi tu. Şi mătuşa Mathilde... A îmbătrînit înainte de vreme, este extenuată. Extenuată de-o muncă peste puterile ei. Acasă, toţi trăiesc peste puterile lor. Surîzi pentru că te gîndeşti la tatăl meu. Dar tata se apără ; el n-ar mai putea să pună mîna pe arcuş dacă ar atinge o lopată. De aceea a fost obligat să lase lopeţile altora.

— Bineînţeles, zise Didier. Mătuşii Mathilde, de exemplu.

— De aceea pare mereu cu conştiinţa încărcată şi şi-a luat obiceiul să vorbească pe înfundate : în felul acesta nu înţelegi ce spune şi poate să insulte oamenii cu glas încet şi să-şi bată joc de omenire în voie. Toţi sînt marcaţi. Şi eu sînt. Dar tu, Didier, tu nu eşti. Nimeni nu-şi poate da seama, văzîndu-te, ce a fost de fapt existenţa ta. Nimeni nu-şi poate imagina că duci o viaţă de om fugărit. Orice ai face tu, Didier, chiar dacă te plimbi cu hainele cîrpite, n-ai să ai niciodată aerul unui vagabond. E ceva în tine care pledează în favoarea ta. E ceea ce am vrut să spun cînd am afirmat că n-ai înfăţişarea destinului tău. Şi de aceea, Didier, ai putut să intri cu atîta uşurinţă în categoria Paulei...

Era impresionat. Nu-şi închipuise niciodată că Betty se gîndise la toate astea, nici că zăbovise atît de mult

asupra lor, nici că aprecia cu atîta justețe întîmplările. Dar ultima ei frază îl tulbură.

— Ce numești tu „în categoria Paulei ?“ o întrebă brusc, neliniștit.

— Știi ce vreau să spun. Paula nu e din același aluat cu noi, Didier. Ea face parte din categoria învingătorilor.

Acest cuvînt al lui Betty îi produse un șoc. Să fi fost un repros ?... Să-și fi dat și el seama de adevărul acesta indiscutabil de îndată ce-a fost formulat ?

— Dar eu nu fac parte din categoria învingătorilor, Betty !... Și nici tu. Dar nu-i așa că din cauza asta o iubești și tu pe Paula, și de aceea îi cauți tovărășia ?

— Da. Și tu o iubești din cauza asta, Didier, cercetează-te bine. Și de aceea înțeleg tot ce poți simți pentru ea, de aceea ți-am trimis-o pe Paula : ca să ai o altă prietenă decît din categoria învinșilor...

Se gîndise oare la toate astea de mai înainte, așa cum o pretindea, sau ideea i-a venit în clipa aceea din noapte ? Trebuia să recunoști că era ceva adevărat în ceea ce spunea, și încă un adevăr periculos. În așa măsură încît Didier era mișcat pînă în adîncul sufletului de ce-i spusese că făcuse pentru el, dar în același timp resimțea și mai puternic afecțiunea pentru Paula, nostalgia pentru Paula, căreia Betty îi găsise acea definiție extraordinară. Îi fu deodată teamă că n-o s-o mai vadă.

— Dar tu, Betty, dacă e adevărat că și tu simți o atracție pentru Paula, de ce te aliezi totdeauna cu învinșii ?

Fata îl privi fără să răspundă, cu un aer rătăcit, pierdut, ca și cînd el i-ar fi întins o cursă. Furtuna de afară se domolea, apoi se înteța. Lumina electrica nu revenise și stăteau amîndoi lungiți sub lucirea tremurătoare a lumînării care abia le îngăduia să se vadă unul pe altul. Mîinile pe care le așezase Betty pe trupul lui erau reci, dar se străduiau încă să-l farmece. Didier știa acum că ea nu căuta dragostea pentru ea însăși. Se voia învinsă și în dragoste.

Aceasta făcea ca dragostea lui pentru Betty să fie prea ușoară. Asculta ploaia cu un sentiment de jale, de renunțare, de uitare de sine. Să fi fost oare Betty conștientă de toate astea! Fără îndoială că fata își imagina, dimpotrivă, că prin dăruire îi aducea o fericire fără egal. Și era foarte adevărat că nu exista nici un fel de schimb. Ploaia cădea. Didier dorea cu toată puterea s-o smulgă pe Betty acestei ploi, acestei camere, mizeriei care se abătuse asupra lor. Atunci cînd se bucură de trupul ei, nici măcar nu observă că era pe cale să se roage. În mijlocul prăbușirii care era dragostea cu Betty, o forță încerca să iasă la lumină, ca în atîtea alte rînduri : era această rugăciune.

Ploaia cădea mereu, aceeași ploaie, o ploaie caldă, stăruitoare, lipicioasă, care picura încet din ulmi, din kaki [1]-ul singuratic aflat în curte, cu fructele lui de aur, agățate ca niște lanterne pe ramurile golașe. Și totuși ceva era schimbat. Își petrecuse ziua sub această ploaie, căutîndu-și o locuință ; toată ziua fusese cîntărit de aroganța misiților, a proprietarilor mici și mari și niciodată n-a simțit atît de bine de ce neînsemnat ajutor îți este mintea. Totuși, oricît de puțin l-ar fi costat hanul ăsta, îl costa totuși prea mult și trebuia să-și reia, într-o zi sau alta, camera sa din Cartierul de Sus și să reînceapă viața de om asediat. Părinții săi erau în Maroc — nu-i scriau deloc de cînd doamna Chotard le trimisese veștile *ei* — și, trecînd prin fața casei unde locuiseră și prin fața grădiniței unde creșteau bananierul și mimoza pe care le semănase cu mîna lui, nu putea decît să închidă ochii. Își pierdu trei zile în căutări fără mare folos.

Căutările îl îndepărtaseră de la lucru, și pentru el, asta însemna o exilare. În timpul celor trei zile încercase să se obișnuiască cu lipsa Paulei, socotind-o un fapt prevăzut, poate meritat. Să fi venit oare în lipsa lui ? În cazul acesta, nu lăsase nici o urmă a trecerii ei și îi era silă s-o întrebe pe Maria cea grasă. În

[1] Diospyros = plantă exotică cu fructe aurii.

seara celei de-a treia zile, după ce-a străbătut orașul în lung și în lat, urcă trist către Hipodrom, traversă coridorul căsuței mereu înecate în ceață și, intrînd în camera sa, o găsi acolo, așteptîndu-l, instalată comod. Era nouă, era aurie, savuroasă. O adoră o clipă, în tăcere, înainte de a-i vorbi. Știa că primul lui cuvînt va fi spus pentru a o îndepărta.

— Nu aici, Paula ! murmură el cu o voce pasionată. Camera asta nu e pentru dumneata. Și dealtfel...

Era gîtuit, nu putea rosti nici un cuvînt.

— Nu ești bucuros că mă vezi ?...

Era așezată în colțul vechiului pat de mahon, cu o carte de engleză în mînă, în care era pe cale să-și facă însemnări cînd intrase el. Poșeta bej se afla la picioare, încolăcită în curea. Paula repetă întrebarea cu același surîs. Didier n-o auzi, într-atît îi era de teamă. O privi. Nu putea face altceva. Era moale, supla ; era tare, aspră ; era primitoare și plină de forță ; fruntea ei, sub bucle, avea rotunjimea frunților fericite ; avea pielea brună, sînii rotunzi, avea tot ceea ce era intraductibil și fascinant în tinerețe. Era pură. Și pe deasupra, da, aerul acesta victorios care...

— Bucuros ? zise el în sfîrșit. Nu : fericit ! Dar e imposibil ...Nu putem... Nu vreau să te văd aici... Te rog, Paula...

Era fascinat, dar rămînea departe de ea. Cuvintele sale nu erau prea limpezi și nici nu puteau fi mai limpezi. Dar știa ce voia să spună. Și ea trebuia s-o fi știut.

— De ce nu aici ? Ce ai împotriva acestei camere ?

Privi de jur împrejur cu ochii ei limpezi. Didier o contemplă fără a-i putea răspunde. Paula surîdea. Apoi, cu vocea aceea dulce :

— Ai primit-o pe Betty și pe mine nu mă poți primi ?

— Tocmai pentru că... Voiam să ți-o spun ! Dar cum de știi ?

— Știu. Eu știu totul.

— Ah ! zise el. Vă spuneți totul una alteia !... Dar cînd ai văzut-o ?

— Am întîlnit-o. M-a însoțit aproape pînă aici.

Paula se afla lîngă el. Ea era cea care vorbea şi nu exista nici o tulburare în ochii ei surîzători. Dar Didier îşi spunea că ochii mint uneori. Începu, una după alta, mai multe fraze.

— Nu ştiu dacă... Nu vreau totuşi să... Nu, Paula, nu! strigă el. Locul ăsta nu e pentru dumneata...

— Oh, făcu ea, ca şi cînd i-ar fi spus un cuvînt jignitor, de ce nu e pentru mine ?

Se simţea foarte ispitit s-o ia în braţe, ceea ce nu putea să fie rău, dar voia să aibă libertatea de-a o face şi trebuia ca această dragoste să fie o prăbuşire, o spaimă, chiar dacă ar fi ajuns să-şi stăpînească această spaimă şi să-şi învingă această prăbuşire. Nu voia să moară nici chiar pentru o clipă. Voia să se înalţe în strălucirea Paulei.

— Nu crezi că noi doi sîntem în stare să învingem locul ăsta ? zise ea cu blîndeţe. Şi chiar locuri mai rele decît ăsta, cele mai rele locuri din lume ?... Dealtfel, exagerezi, Didier. De unde ne aflăm nu se vede decît cerul, şi se mai află şi un arbore kaki în curte.

— Să spunem că am motivele mele...

— Dar care sînt ?

— Zău, zise el, eşti teribilă !...

Care ? Ar fi putut oare să o spună ? Aceste motive nici el nu le ştia decît de-o clipă, de cînd i se adresase Paulei, sau mai curînd, de cînd deschisese uşa şi o văzuse şezînd cu picioarele atîrnînd, în colţul patului. Ştiuse atunci, deodată, că Paula îi aducea o cunoaştere a dragostei nouă, înspăimîntătoare, pe care Betty nu putuse să i-o dea. Ştia, din clipa în care o găsise pe Paula aşezată pe pat, surîzătoare, la bunul lui plac, că dragostea nu-i decît un egoism turbat şi că acest egoism e o forţă cu care nici o alta nu se poate asemui. Ştia că e minunat să te simţi purtat de această forţă, înălţat şi tîrît ca un fir de pai şi că forţa aceasta care ne poartă cu ea şi căreia noi îi sîntem în acelaşi timp purtători o va acoperi pe Paula întocmai aşa cum îl acoperă marea pe un înecat. Astfel, de data aceasta îi era teamă nu pentru el, ci pentru Paula şi spunînd nu, voia doar să o salveze.

Uşa se deschise, bătrîna intră ca şi data trecută. Cu gesturile ei iuţi, expeditive, aşează masa.

— Iartă-mă, zise el după ce bătrîna se retrase. Femeia asta pare să acţioneze ca un automat, e oare o magie sau ?...

— Ah, e adevărat, mi-am îngăduit să-i dau dispoziţii, zise ea. Eşti supărat ?

— Nu, zise el. Dar nu-ţi lipseşte îndrăzneala. Oare n-ar fi fost mai plăcut să mergem să mîncăm în altă parte ?

— Ar fi trebuit să mergem prea departe, zise ea. Restaurantul cel mai apropiat se află dincolo de Hipodrom şi e ţinut de nişte refugiaţi spanioli. Şi iar ai fi găsit că nu e destul de potrivit. Se mănîncă pe taburete. Femeia pe care ai văzut-o acum e şi ea spaniolă ; sînt puţin rude. Locurile acestea sînt pline de spanioli, e aproape un cartier spaniol. Nu-i aşa că e simpatic ?

Spunea asta cu un surîs limpede, amuzat, avînd conştiinţa că îl surprinde.

— Aş spune mai curînd că e puţin trist, nu crezi ? zise el cu un aer destul de stingherit. Dar văd că ştii oraşul mult mai bine decît mine, adăugă el.

Paula îşi scoase, în joacă, brăţara pe care o purta la încheietura mîinii şi-şi puse braţul gol pe masă. Bustul ei era strîns într-un corsaj de culoare *gri-perle,* cu un guler înalt, făcut dintr-un material de lînă uşor încreţit care îi înconjura gîtul şi îi însufleţea mişcarea graţioasă a sînilor. Se îmbrăca cu un gust plin de siguranţă, destul de rar, evitînd decolteurile şi purtînd totdeauna pulovere care o acopereau în mod cast pînă la gît. Exista în această austeritate o grijă, o atenţie excesivă, ceva aproape provocator...

Didier ridică distrat brăţara, o răsuci în mînă şi-şi fixă deodată ochii asupra ei.

— Oh, făcu el. De aur ?

Fata surîse cu o uşoară mişcare a genelor şi îşi puse la loc brăţara pe care o acoperi cu mîneca. Didier nu se mai gîndi la asta. De ce oare cina fusese atît de tristă cu Betty şi atît de veselă cu Paula ? Totuşi ploaia

cădea neîncetat, iar rafalele sale măturau geamurile mizerabile din spatele cărora nu puteau să vadă nimic, de parcă s-ar fi aflat în plin ocean. Se zăreau doar ramurile din vîrful kaki-ului, cu totul despuiate de frunze, dar arătîndu-şi, chiar în mijlocul furtunii, cîteva din fructele aurii, voluptoase, ce-ţi lăsau în gură o asprime catifelată.

Sfîrşitul mesei îi făcu şi mai gravi. Bătrîna venise să strîngă tacîmurile cu un bună seara prevenitor şi totul părea să fi fost regizat ca într-un balet.

— Iată, îi zise el grabnic Paulei, acum trebuie să pleci.

Ea rîse, cu frumoasa ei gură roşie, cu dinţii sclipitori.

— Vrei să mă dai afară pe timpul ăsta ?...

Didier îşi luă un aer serios.

— Poţi să rămîi aici, zise el, dar eu voi fi acela care va pleca. Vremea rea nu mă sperie. Nu vreau să stau aici cu dumneata, zise energic, o ştii. Pentru dumneata, Paula, visez cu totul altceva... adăugă el puţin ruşinat, subînţelegîndu-şi cu oarecare laşitate gîndul : „Betty îmi va ierta acest cuvînt".

Paula îi luă mîna.

— Nu pentru mine ai visat alte lucruri, Didier, aminteşte-ţi.

— Bine. Dar nu poţi să mă împiedici să visez altceva pentru dumneata.

Strîngîndu-i mîna cu tandreţe, fata îl privi de parcă ar fi fost un copil incorijibil.

— Locurile nu au importanţa pe care le-o dai, Didier, îi spuse ea cu surîsul cel mai luminos.

Avu impresia că fraza aceasta îl eliberează. Nu se mai sili să lupte.

Paula răsuflă adînc. Era ca şi cînd valurile îi se izbeau de picioare. Capul îi căzuse, cu întreaga lui povară de strălucire, pe pieptul lui Didier, pe care îl săruta. Mîinile Paulei îl strîngeau cu o duioşie năvalnică, impresionantă. Se regăseau la capătul unui promontoriu, cunoşteau asprimea vîntului, gustul mării, erau deţinătorii unei forţe noi. Puteau să rămînă unul cu altul în ţara pe de-a întregul dezgolită şi aspră, în

țara fără nume, care le-a apărut în față la chemarea glasului său, potrivnic a tot ceea ce anunța blîndețea și farmecul trupului ei. Cînd o zărise pentru prima oară în salonul albastru de la Stellamare — al cărui nume avea aici un sunet atît de ciudat, atît de deplasat și totodată lipsit de consistență — cînd venea să se așeze, în deplină liniște, pe fotoliile de pluș, între surorile sale cu ochii atît de asemănători cu ai ei, cu părul împodobit, cuvîntul lux îi venea pe buze ori de cîte ori o evoca pe Paula, chiar atunci cînd era lipsită de orice podoabă. Nu se gîndise oare atunci că sub această abundență, sub acest aspect plin de haruri, sub luxul autentic al ființei sale se ascundea disprețul pentru bunuri, dar și o fervoare pe care nu ți-o puteai apropia și la care evita cu grijă să facă orice fel de aluzie ? În țara pe care o aveau de străbătut acum, urmau să fie singuri, iar unicul lor bun ar fi fost nenumăratele priveliști la care Didier se gîndise fără speranță, stîncile ieșite în drum, cărările pierdute, cîmpiile lipsite de umbră. Fără îndoială, mai era și această brățară care venea să dezmintă oarecum părerea prea simplă pe care și-o făcuse. Dar oare nu era mai bine așa ? Neîndoios, Paula disprețuia bijuteriile, dar nu voia să cadă în vulgaritatea de a-și afișa acest dispreț. Era bine dacă nu purta lucrurile acelea decît pentru a se deghiza, sau pentru a înlesni o identificare grabnică din partea celor proști.

— Am să-ți spun... zise ea. Am un plan. Eu am să dispar cu dumneata. Am spus că mi-am luat concediu. Mă instalez aici. Nu mai plec. Nu înainte de trei zile. E frumos să fii lutier, dar casa mă sufocă ; prea mult frunziș pretutindeni, etajere pline cu plante, perdele de bambus. În casa noastră nu se zăresc bine lucrurile decît în încăperea în care lucrează tata ; cît despre surorile mele... Înțelegi ? Am nevoie să plec odată, să părăsesc casa, să-mi aparțin...

— Să-ți aparții ?

Capul Paulei se lăsă pe piept. Se întreba dacă fata vorbea serios. Paula spunîndu-i lucrurile acelea... Era

prea frumos. Îi reveneau spaimele unei timidități ancestrale, resimțea iarăși nelămurite prejudecăți de bărbat tînăr împotriva dragostei, împotriva femeilor. Îi era teamă pentru luciditatea sa, chiar pentru libertatea sa, la care ținea poate mai mult decît la orice. El, care se crezuse hărăzit cercetării în domeniul spiritului, începea — așa îi făcea impresia — să joace rolul ridicol de bărbat ascultat de femei. Trecînd din brațele Paulei în brațele lui Betty, abia scăpat din strînsorile Fernandei, visa în chip candid să evadeze, să-și recucerească libertatea pierdută. La drept vorbind, în preajma Paulei prindea viață o altă frică : ar fi vrut să fie sigur că ea își amintea de acea punere în gardă pe care el i-o mărturisise de prima oară : prejudecata sa față de căsătorie. În toate acestea însă, ea era cea pentru care se temea, căci în ceea ce-l privește, se simțea în stare s-o iubească mult timp — totdeauna. La drept vorbind, era mare ispita să pună mîna pe această superbă ostatică : însemna să facă o spărtură în orgoliul „lor", în ordinea „lor"...

— Ne vom expune dizgrației, zise el.

— Întocmai. M-am gîndit la asta. Nu sînt o copilă, Didier, deși... Schimbă tonul, îl privi cu gravitate. N-ai să spui nimic, nimănui. Țin la asta. Închise ochii, apropiindu-se de el. Sînt foarte imprudentă, e-adevărat. Mai mult decît... Dar e atît de bine !

Îi înălță capul, cuprinzîndu-i cu blîndețe părul.

— Cu sau fără secrete, zise el, nu cred că pot să accept.

Ar fi fost necesară o și mai mare duritate, dar era pe cale să-și epuizeze tot stocul. Ziua se apropia de sfîrșit. O poveste frumoasă, foarte frumoasă. În fața ferestrei, ploaia continua să biciuiască ramurile, cerul era aproape în întregime înecat în apă.

— Paula, zise el, Paula.

Se învîrtea în jurul lui ca o roată. Paula era pivotul acestei roți. „E un vis, își zise. Se va sfîrși." Simțea peste tot buzele Paulei, pe obraji, pe piept, în podul palmelor,

pe mîini. N-o mai vedea. Dispăruseră amîndoi înecați în dogoare. Nu îndrăznea s-o atingă și căuta despicătura în care să se cufunde, ca să dispară odată cu ea, pentru ca nimic să nu mai supraviețuiască în afara lor. Ea avu o ușoară mișcare de retragere.

— Didier, îl imploră în șoaptă. Oh, Didier !...

Era prea tîrziu. Încă o dată lumea se fărîmița, se golea sub efectul unui ritm distrugător, pe coama și în adîncurile unui val pornit de la începutul lumii, pe care se străduiseră să-l desăvîrșească generații de muzicieni, artiști, țărani și muncitori. Se lăsau tîrîți de un val uriaș care, de data aceasta, îi rostogolea, învălmășiți, pe învingători și pe învinși. Arborele pătrunse în ea, iar ea, deopotrivă, în el. Didier trebui să-i acopere gura cu buzele pentru a o împiedica să strige. Se lovi de dinții ei. Îi știa micuți, bine aliniați, strălucitori. Dinții ei, apoi buzele sale. Buzele lor. Deodată căldura îl moleși. Iacob și Îngerul. Se odihneau împreună în umezeala verii, pe pămîntul acoperit de roade. Paula și el. „Ți-e bine ?...“ Nu mai știa unde se află ; în ce oraș, pe ce pămînt urma să deschidă ochii. I se părea că moartea aceasta, moarta aceasta avea să-l însoțească pretutindeni. Betty. Betty și el. Toate contrariile. Lumea, neantul și el. Nu importă cine zăcea acolo. Femeia îi rămăsese o slabă lucire de conștiință. Doar o infimă lucire. Pretutindeni împrejur, noaptea. Nu putea, desigur, să îndepărteze lucrul acesta, conștiința catastrofală a dragostei. Chiar Paula... De aceea amanții adevărați preferă noaptea. E umbra lor. Se regăsesc în ea. Este egala „fiecăruia“ și a „nimănui“. Sfîrșitul dragostei, acesta este, gîndi Didier trezindu-se pe umărul atît de nou : *să faci din cineva nimeni*. Să-l cufunzi din nou în specie, în nebuloase. Gîndul ăsta îl exalta și în același timp îl înfrigura. O trezi pe Paula pentru a o îmbrățișa iarăși. Și tot așa mai departe. În acest răstimp, nu se mai gîndi la necazurile sale cu locuința.

Din nou, ea fu aceea care i-o luă înainte.

După trei zile de o asemenea viață, spuse :

— Acum, Didier, pentru că nu-ţi poţi înjgheba viaţa alături de mine, o să ne oprim aici şi-o să devenim foarte buni prieteni.

De data asta el avu un şoc.

O asemenea limpezime de spirit, un asemenea curaj la o fată tînără îl uimea. Nu se gîndi nici o clipă că ar fi putut totuşi să fie o manevră.

Apoi avu loc doar o excepţie la această regulă. Se va vedea care. Se întreba dacă Paula îi făcuse promisiuni lui Betty. Femeile erau capabile de aşa ceva. Nu găsea că e romantic.

O iubea mult pe Paula ; era încă atît de naiv şi de exaltat, încît această purtare i se păru înţeleaptă ; cu atît mai înţeleaptă cu cît o iubea. Disciplina asta îi convenea. Didier ştia că nu există viaţă fără disciplină şi lucrul acesta era exact ceea ce aşteptase de la Paula. Hotărîrea contribui să-i înalţe enorm pe amîndoi.

În ochii altora, răul era făcut şi continua, progresa. I se făcu lui Didier onoarea de a fi considerat amantul Paulei, tot aşa cum i se făcu Paulei plăcerea de a fi considerată amanta lui, căci ea continua să-l vadă şi apariţia lor împreună producea scandal în Cartier.

Cînd îi spunea Paulei că ar trebui să înceteze de a-l vedea, căci îşi va pierde lecţiile, fata îi răspundea că îi era egal, că avea intenţia să părăsească oraşul, că tocmai asta era ceea ce căuta, că avea ceva în vedere la Paris. Lui nu-i făcea prea mare plăcere că putea să întrevadă cu atîta răceală plecarea din oraş, dar fermitatea ei i se părea frumoasă şi era emoţionat pînă în adîncul sufletului.

Astfel, în afară de doamna Chotard, Didier nu găsea pretutindeni decît virtute.

Această experienţă, cu sfîrşitul ei brusc, îi făcea şi pe unul, şi pe celălalt să se lămurească asupra lor înşişi ; era un tezaur. Se mîndreau că nu dăduseră înapoi în faţa unui lucru dificil, primejdios, în faţa căruia atîtea fiinţe slabe capitulează.

Se puteau întreba, cu sinceritate şi cu mai multă precizie, care era natura dragostei. Didier se considera ca

fiind poate puțin mai avansat decît ea în această cugetare ; dar nu cu mult. Iată ce serviciu îi făcea el : acela de a o aduce la nivelul său în privința cunoștințelor.

Astfel înlăturară egoismul din relațiile lor. Recunoșteau martorul.

Didier îi spunea Paulei că dragostea este egoism și că dragostea fizică reprezintă, în mod necesar, cel mai mare asalt al *eului* împotriva *celuilalt* eu, o încercare de a-l acoperi, de a-l *sacrifica*, uneori de a-l anexa. Și aceasta pînă la punctul în care — în secundele supremei anexări — ajungi la o egală uitare a celuilalt, ca și a ta însuți. Dar Didier îi spunea de asemenea că acest egoism avea o șansă, și anume aceea de a întîlni un egoism egal, căci capcana era întinsă amîndurora și fiecare constituia o capcană pentru celălalt. În această privință, Paula nu-i împărtășea dealtfel întru totul părerea și — gîndirea ei făcînd progrese rapide — distingea chiar în dragostea trupească o dragoste masculină și una feminină, care și-ar găsi satisfacția în supunere. Și aceasta, presupunînd că lucrurile nu erau pe deplin stabilite. Căci nu e nevoie să faci toate experiențele ; nu e nevoie nici chiar de experiențe, zicea Paula, atunci cînd ai intuiții. Dar e nevoie de puțină experiență, îi spunea el, pentru a avea intuiții juste.

Didier afirma, de asemenea, că dragostea produce atîtea necazuri, încît nu poate fi niciodată multă vreme învinovățită ; dar cea mai mare nenorocire era, desigur, să dorești a le evita pe toate.

Astfel de reflexii dovedeau chibzuință din partea lor după ceea ce cunoscuseră împreună și după ceea ce puteau să mai cunoască, dacă o voiau.

Rosa cea roză

ACESTE ZILE DE FERICITĂ NEBUNIE, SE înțelege, nu-i înlesniseră deloc lui Didier găsirea unui apartament. Se întoarse la Arditeya ca un vînător care revine cu buzele umflate, cu tolba tot așa de goală ca și la plecare, sau și mai goală. Amintirea acestor zile, a acestor nopți extraordinare în pavilionul acela pierdut, situat la marginea orașului, ar fi trebuit, desigur, să-l ajute, dar îl tulbura și îl descumpănea ca o scenă de magie, ca un eveniment izbitor și bruse, plasat în afara legilor obișnuite. Condițiile ce-i erau din nou impuse contrastau atît de puternic cu acest episod, încît în primele zile îi provocară un fel de buimăceală. Căzu într-o stare de inconștiență.

Curînd, totuși, Paula socoti drept insuficientă disciplina despărțirii, pe care se înțeleseseră s-o respecte. Decise că această disciplină era prea aspră pentru ea și că îi trebuia o călătorie, o distanță reală pentru a o suporta. Această călătorie avea un alt scop, care însă îi rămînea ascuns lui Didier, sau era cel puțin abstract. Paula însoțea, ca *interpretă,* un personaj despre care Didier nu știa bine dacă era politician sau om de afaceri ; mai degrabă om de afaceri. Lui Didier, care îi recomanda prudență, îi afirmă că această corvoadă era foarte neplăcută pentru ea, dar îi oferea serioase șanse de viitor.

— Asta înseamnă că o să pleci din nou, după ce te vei fi înapoiat ?

— Da. Și poate pentru mai mult timp. Didier, eu sînt femeie, trebuie să-mi fac un rost. Dar dacă

voi reuşi, mă vei urma — n-ai fi bucuros să pleci din Irube ?

Oare trebuia s-o creadă ? Paula i se înfăţişă, în această clipă, sub o lumină nouă. Minunată şi mai seducătoare decît oricînd în mantoul său larg de postav roşu şi creponat. Dar nu putea fi vorba s-o iubească aşa, ca un nerod, era limpede. Ştia foarte bine ce înseamnă Parisul pentru o fată, dar Paula era o fată hotărîtă şi lui nici nu i-ar fi trecut prin gînd să i-o spună. Sărutul pe care ea i-l dădu îi garanta întoarcerea.

Dacă tristeţea lui Didier în această ocazie n-ar fi atins apogeul, el nu ar fi cel pe care îl bănuim. Dar era pregătit pentru aşa ceva, iar genul acesta de încercări îl găseau puternic. Ceva mai mult, era de acord cu plecarea Paulei. Ştia bine că acest Cartier de Sus nu reprezenta lumea, — mai ales nu reprezenta o lume pentru ea —, că oraşul însuşi însemna pentru ea, pentru legitima sa nevoie de activitate, o fundătură, un loc de împotmolire. Exista însă o contrarietate pe care o accepta mai puţin. Putuse lucra doar pe apucate, în timpul şederii sale la Stellamare, dar încă nu destul. Acest faimos *tratat* devenit *dicţionar,* apoi redevenit *tratat* sub protecţia Fernandei Chotard, această lucrare pentru care adunase atîtea documente, rămăsese aproape în întregime nescrisă. Vara se sfîrşise, iar toamna sălăşluia prin grădini, dar în grădina aceasta cu înfăţişarea schimbată, cu pămîntul acoperit de frunze, în această dezordine a vegetaţiei din luna noiembrie, îi regăsea pe Colonel şi pe Katia, Katia şi Colonelul, de parcă doamna Chotard n-ar fi existat niciodată, nici Paula şi nici camera de la malul mării. Numai Betty se potrivea cu casa asta, cu tortura ei cotidiană. Probabil însă că avea şi ea greutăţile ei, pentru că nu venise să-l vadă, iar el bănuia că-şi cultivă o suferinţă ascunsă. Didier ezita, în aceste împrejurări, să-i dea un semn de viaţă sau să meargă primul s-o vadă, fiind în acelaşi timp surprins de discreţia ei ; socotea că Betty nu putea să ignoreze revenirea lui. În aceste prime zile îi rămăsese putinţa de a gîndi la Paula. Fără îndoială,

amintirile ne hrănesc, dar ele se epuizează, sau te fac să mori. Didier nu se pricepea să le păstreze ca altădată, la nesfîrșit și devenise un devorator de amintiri, de prezențe. Pe deasupra, casa Fernandei Chotard era așa de aproape, vecinătatea ei încă așa de activă și de amenințătoare, încît umbra ei, ca și aceea a Grădinarului, nu înceta să se proiecteze peste grădina Colonelului, acum răvășită și presărată de cratere prin grija găinilor Katiei. Cel puțin aceste prezențe se pricepeau să se facă respectate.

Într-adevăr, absența lui Didier părea să fi fost folosită de această mică lume pentru a se transforma, așa cum numai cîteva zile sînt suficiente pentru ca un arbore să-și piardă frunzele, sau ca putreziciunea să cuprindă un fruct. Găinile, altădată restrînse la spațiul cotețului, se înmulțiseră în proporții monstruoase, iar acum le era îngăduit să se răspîndească prin toate colțurile grădinii. Pasiunea, mania Katiei se exaltase într-o măsură surprinzătoare, aproape delirantă. Oare puterea ei asupra bătrînului să fi crescut chiar într-atît, încît să-i neglijeze părerile, dorințele ? Didier socotise pînă atunci că îi era devotată. O vedea însă acum triumfînd asupra Colonelului, iar uneori i se părea că citește în ochii ei un fel de ură, de pîndă răutăcioasă, ca o nerăbdare ucigătoare. Comisese oare imprudența de a-i da drepturi asupra lui, asupra bunurilor sale, de a o interesa moartea lui ? Prin Cartier circula zvonul — tot prin grija Lăptăresei — că își asigurase serviciile Katiei în schimbul „anumitor garanții". Oricare ar fi fost adevărul, Didier socotea că numai disprețul sau ura putuse s-o împingă a transforma cîrdul ei de odinioară într-un fel de armată de invazie care — după ce luase în stăpînire grădina prefăcînd-o într-un deșert — se înghesuia acum la toate ușile vilei. Orăcăielile lor amenințătoare sau deșănțate, plînsetele lor răgușite, accesele prelungite de tuse și acel țipăt repetat fără încetare, care semăna cu o expectorație nu se opreau niciodată mai mult de un minut. Didier își amintea cu ce grijă își selecționase Colonelul semințele

pentru straturile de flori. Îl văzuse săpînd, înfigînd apoi araci pentru bujori, fixînd tulpinele abia răsărite ale daliilor, înveselind cîte un colţ de grădină cu un rond de salvie, aşezînd o tufă de filimică la capătul unei alei, îndepărtînd găinile care ameninţau chioşcul de verdeaţă. Găinile, profitînd de o perioadă de inactivitate a Colonelului, care trebuise să rămînă la pat, puseseră stăpînire peste tot, scurmaseră pămîntul umed al rondurilor, răvăşind plantaţiile pe care toamna le respectase.

Dacă unele tulpini se înălţau încă, orătăniile le tăiau, le rodeau pînă la pămînt, iar vîntul, — totdeauna aspru în acest ţinut —, uraganele, furtunile, se grăbeau să înfăptuiască restul. Rezista încă un araucaria cu frunzele sfîşiate, acoperite de noroi, prospera de asemenea o aucuba tristă şi stufoasă, cam mohorîtă, de nedezrădăcinat, cu boabele roşii şi frunzele lucioase, pătate cu galben. În sfîrşit, cîteva frunzuliţe firave de muşcată exprimau ici şi colo dragostea nevinovată pentru flori a militarului înfumurat. Katia îşi întindea acum rufele deasupra peluzelor, iar tropăiala saboţilor ei se trăda în porţiunile mari de iarbă stîlcită.

Unde era oare vremea în care pentru o frunză de salată căzută pe jos, Colonelul îi reamintea lui Didier regulile de igienă prin mesaje strecurate pe sub uşă ?... Acum treptele scărilor erau îmbîcsite de gunoaie, iar găinaţul se albea la soare, pe piatra peronului.

Dacă Colonelul nu mai avea autoritate asupra peluzelor şi nici asupra straturilor de flori, păstra măcar puţină asupra aleilor. Astfel, comandase cîteva încărcături de pietriş pe care îl răspîndise cu chibzuială peste tot. Cu uneltele sale de grădinărit, nu înceta să-l aşeze în mici grămezi egale pe care urma să le împrăştie ca să nu rămînă una peste alta. Astfel, că, dacă din întîmplare găinile tăceau pentru o clipă, trebuia să auzi rîşcîitul produs de grebla Colonelului. Izbitura metalului de piatră spărgea timpanul celui care lucra în cameră şi îi răsuna în cap, distrugîndu-i atît pofta de lucru, cît şi înclinarea către iertare.

„Poţi condamna fără condiţii, citea Didier în carnetele sale, orice împăcare definitivă a omului cu regatul morţii pe care multiplicarea cărnii îl menţine şi îl perpetuează... Cel care poate să înţeleagă, să înţeleagă"... Aşa scrisese filozoful Vladimir Sergheievici Soloviev [1] în *Justificarea Binelui.* „Dar întregul univers nu este decît regatul morţii. Străduindu-ne să trăim, murim; sforţîndu-ne să cunoaştem viaţa, cunoaştem moartea... Viaţa noastră, adaugă profetul, nu e numai o minciună, ci este un rău. Dorind să trăim, nu numai că murim noi înşine, ci îi facem şi pe alţii să moară. Sîntem incapabili să ne păstrăm viaţa, dar sîntem în stare să distrugem existenţa altora, şi o distrugem torturînd alte fiinţe... Şi totuşi, prin aceasta, viaţa nu ne este asigurată, ea va dispărea indiferent de numărul fiinţelor pe care le vom fi sacrificat în scopul salvării noastre. Astfel, grija conservării materiale ne împinge în cele din urmă către omorul inutil"...

Omul care scrisese aceste rînduri trăise probabil cu o adîncime puţin obişnuită, iar Didier simţea adevărul pătrunzător al acestui limbaj. Se repezi la familia Mousserolles, unde Betty îşi avea camera, cu o confuză dorinţă de a i se arunca la picioare. Dar în prag se izbi de proprietăreasa evlavioasă şi arogantă care îi spuse că Betty nu e acasă, împiedicîndu-l să urce. Alergă la Santiago, apoi îşi aminti, zărind de departe gardul grădinii, groaznicele afirmaţii făcute de Fernande faţă de Mondeville. Încetini pasul şi, în vreme ce ezita s-o pornească înapoi, îl zări pe domnul Mondeville, cu capul descoperit, cu părul în vînt, care cobora aleea, împreună cu antica lui bicicletă, avînd cutia violoncelului legată de şa. Didier se opri cam nehotărît, sub stejarul de la intrare, aşteptînd ca bătrînul Mondeville, şeful tribului Mondeville, să ajungă în dreptul său. Se întreba: oare merge la o ceremonie sau la o coadă la cartofi, cu cutia violoncelului, cu părul fluturînd, cu mustaţa căzută, cu lavaliera cea neagră? Căci orice putea să intre în această cutie, iar portul sacoşelor de

[1] Filozof rus (1853—1900).

tîrguieli ar fi fost prea nepotrivit cu calitatea sa de artist.

— Veneam s-o văd pe Betty, spuse Didier.

Ca de obicei, trecu cîtva timp pînă ce cuvintele ajunseră la urechile domnului Mondeville.

— E acasă, spuse el cu ciudatul lui mod de a mormăi, dar n-o s-o puteți vedea, pentru că a venit să ne ajute... Se face curățenie mare în dimineața asta... casa... cariile, un adevărat flagel... toate mobilele cu susul în jos... straturi de ceară întinse pe parchet... toată lumea a pus mîna la treabă... toate sînt murdare pînă în gît... vă imaginați că fetița nu se va arăta... afară numai dacă n-ați putea aștepta o oră sau două ca să se aranjeze...

Era în aceste cuvinte un amestec de ironie și inflexiuni afectuoase, de pildă cînd spunea „fetița", un vag zîmbet binevoitor rătăcea pe fața sa brăzdată de vîrstă, dar ale cărei trăsături rămăseseră frumoase și expresive sub riduri. Didier își amintea cuvintele admirative, murmurate de Betty „Papa... dacă l-ai fi văzut în 35... bustul lui pe cămin..."

— Păcat, spuse Didier. Aș fi vrut s-o văd.

Domnul Mondeville se uită la el cu privirea pe jumătate duioasă, pe jumătate amuzată. Didier observă clamele de biciclist care îi strîngeau manșetele pantalonilor, întregind destul de caraghios înfățișarea acestui om îmbrăcat complet în negru, al cărui cap era așa de mult acela al unui „artist".

— E ceva de transmis ? mormăi el.

— Nu, venisem s-o văd. Dar v-aș ruga mult să-i spuneți că am trecut pe aici.

Domnul Mondeville nu răspunse îndată. Didier se aștepta la ce putea fi mai rău și totuși era reținut pe loc de o reală simpatie pentru acest om, figură dintr-o vreme ce nu se va mai întoarce.

— Se pare că nu mai locuiți la doamna Chotard, spuse el cu același glas abia perceptibil.

Didier fu ispitit să-i răspundă : „Încă de mult timp"... pînă într-atît de îndepărtat i se părea totul.

— A venit pe la noi într-una din zilele trecute, continuă să mormăie tatăl lui Betty, cu aerul lui șiret. Vorbește mult...

— Am observat, spuse Didier.

— Ar trebui să vă feriți, zise domnul Mondeville. Nu se dă îndărăt de la nimic. E o fată foarte deșteaptă.

— Prea deșteaptă pentru mine, spuse Didier.

— Și foarte pasionată... Ah, femeile exagerează mereu...

Se opriseră în dreptul gardului, sub stejar, și o ploaie mărunță începu să cadă în jurul lor, dar bătrînul Mondeville părea să nu fi observat. Continua să dea impresia că visează și cînd tăcea, buzele i se mișcau ca și cum ar fi vorbit de unul singur.

— Dumneavoastră puteți s-o ajutați mult, spuse el deodată strîngînd frîna bicicletei care amenința să alunece pe pantă.

— Pe doamna Chotard ?

— Nu, spuse domnul Mondeville, pe Betty.

Pe fața sa dăltuită ridurile de la colțurile ochilor surideau.

— Nu, spuse Didier gînditor, privindu-l drept în ochi pe domnul Mondeville, Betty este aceea care face mult pentru mine.

Ploaia se scurgea încet, cu sunete slabe, peste arbori, pe bătrînul stejar ruginit care mai păstra cîteva frunze.

— Păreți un băiat de treabă, spuse domnul Mondeville.

Didier fu copleșit de plăcere. În același timp, un sentiment de umilință, de rușine, îl pătrunse pînă în măduva oaselor. Trebui să-și șteargă ochii care se umpleau de lacrimi.

— Nu, spuse el. Să nu credeți asta. Sînt un egoist... un violent... un egoist, repetă el. Nu sînt bun de nimic, din ce în ce mai mult cred că nu sînt bun de nimic. Iar ceea ce îmi spuneți mă face să simt foarte bine acest lucru, adăugă el emoționat. Ați fi putut...

Bolboroseala bătrînului îl molipsea. Cînd îl văzu pe domnul Mondeville urcînd pe bicicletă, se grăbi să-l

ajute, lucru ce nu era de prisos, şaua fiind foarte înaltă. Apoi, cu violoncelul fixat pe ghidon într-un chip de neînţeles, foarte drept în şa, întinse mîna pentru a-şi da seama dacă picură.

— ...Credeţi că o să plouă ?

— ...Nu ştiu, spuse Didier. Cred că şi acum plouă.

Domnul Mondeville făcu gestul de a strînge cîteva picături în palmă, cu un aer lacom, apoi zeflemitor.

— Păcat că nu e vin, mormăi el.

Şi apăsînd pedala, se depărtă foarte demn, cu bustul ţeapăn, ca şi cum s-ar fi aflat într-un salon. Didier se întoarse acasă şi se cufundă din nou în ascetismul mistic al lui Soloviev.

„Aio... Aio.... Aio... Tutuna ! Purrá... purrá... Sato fite !... Purrá !... Sikina... Sikina !...

Pînă şi murdăria era pretext pentru urlete : Katia ieşea precipitîndu-se din casă, cu saboţii ei cărora Didier le auzea bocănitul pe trepte (pentru că în răstimp devenise imposibil să se circule altfel pe covorul de murdărie pe care protejatele sale îl întinseseră în toată grădina). *„Sikina !... Sikina !"*...

Găinile erau acum pretutindeni : apăreau în uşi, de pe scări, din cele mai mici cotloane, rîcîind pămîntul furioase, bătîndu-şi aripile cu mare zgomot. Ochiul lor neliniştit şi crud îl înfrunta pe intrus, se obrăzniceau. În sinea lui, Didier o acuza pe Katia că le aţîţă împotriva sa. Se sumeţeau la trecerea lui cu o bătaie violentă din aripi, cu ciocul îndreptat către el. Dacă făcea vreo mişcare de apărare, îndată îl atacau alte zece. Didier nu văzuse pînă acum găini feroce ; acestea însă erau : sub conducerea Katiei, se sălbăticiseră. Se agitau, se fîţîiau, scoteau cotcodăceli mînioase, stîrneau casa şi împrejurimile. Katia, mereu la pîndă la cîte o fereastră, urmărea venirile şi plecările lui Didier, bănuind o faptă rea. Cu bună-ştiinţă, Didier lăsa deschisă poarta grădinii pe unde puteau fugi. Katia alerga îndată, cu zgomot de saboţi şi vaiete, spre a-şi feri găinile de pericolele străzii. Colonelul, care citea la fereastră, aşezat

aproape de un birou întunecat, își înălța capul albit, cu părul tuns perie, se îndrepta puțin pentru a vedea mai bine, dar fizionomia sa arăta mai mult curiozitate decît dezaprobare. Probabil că trăia într-o stare de teamă surdă, umilă, iar dacă, în timpul zilei, o mai striga pe Katia, strigătul se înăbușea din ce în ce mai mult, dobîndind o intonație de respect, poate de groază. Își pierduse trufia pe care i-o cunoscuse Didier cînd o striga pe femeie sau cînd făcea socotelile cu ea, stînd amîndoi în lumina violetă a vitraliului pe care îl înrămase în fereastră. Părea să nu-l mai intereseze nimic — în afară de pietrișul lui — socotind fără îndoială indiferentă, dușmănoasă, sau periculoasă o lume în care servitorii își dădeau asemenea aere. Se neglija. Se simțea că dimineața, menajera îl îmbrăca furioasă probabil, strîngîndu-i cravata în jurul gîtului cu speranța secretă că se va strangula cu ea, că va fi adus acasă mort din următoarea ieșire în oraș. Katia avea cel mult cincizeci de ani și, asemenea multor oameni care nu îndrăznesc să și-o mărturisească, spera într-un deznodămînt fatal pentru a începe să trăiască. Colonelul renunță la bicicletă și începu să iasă la plimbare cu pași mici, vorbind despre momentul în care uzinele Renault îi vor livra, în sfîrșit, mașina comandată de un an. Vila trăia în așteptare, moartea se clocea, în vreme ce Didier, la jumătate de etaj deasupra lor, aduna hîrțoage pe care mînia sau tristețea îl făcea să le citească alandala și cărora nu le mai înțelegea nici înlănțuirea, și uneori nici chiar sensul.

Paula trimitea cărți poștale, sau frumoase pagini albe acoperite cu cîteva rînduri de scris mare, dispuse ca într-un psalm. Betty îi trimise prin poștă, cu scrisul ei mărunt, cîteva cuvinte afectuoase, vorbindu-i de greutățile familiale și de treburile care o rețineau, ceea ce însemna că îi era necesar un timp de reculegere. Cu toată mica distanță care despărțea cele două locuințe, Fernande îi scrise și ea o scurtă scrisoare plină de noblețe, pe un ton care îl surprinse enorm,

pentru a-i spune că înţelegea tăcerea în care el părea să se fi hotărît a se închide faţă de ea, că suferea din această cauză, dar că, pentru a o rupe, aştepta ca el să ia iniţiativa. Un asemenea limbaj venit din parte-i era cu totul neaşteptat şi o înălţa în mintea lui Didier, care uita repede.

Coborînd scara pentru a merge la o adresă unde i se semnalase o cameră, Didier alunecă pe un găinaţ, iar genunchiul i se izbi de muchia unei trepte. Urcă înapoi şi trebui să se spele cu grijă, pentru că îşi zdrelise serios pielea. Zdrelitura în sine nu însemna mare lucru, dar şocul destul de puternic îl condamnă la cîteva zile de Soloviev şi Aurobindo, dar mai ales la cîteva zile de Katia şi Colonel. Pereţii camerei sale păreau să nu fi aşteptat decît asta pentru a-l înăbuşi. Se afla acolo, ţintuit de oboseală, cu genunchiul dureros, umflat, piciorul refuzîndu-i orice serviciu. Se hrănea cum putea, cu lapte şi cu vagile provizii care zăceau prin bucătărie. Trăia între aceste două fiinţe ostile una alteia şi lui însuşi, tot aşa de puţin obişnuite, de neverosimile ca şi cele care se văd pe ecranele cinematografelor sau în romanele sudiste americane, dar a căror prezenţă se ridica în faţa lui asemenea unui zid. Spălătorul, găinile, îngrijirile ce trebuiau aduse bătrînului... Spălătorul se afla în spatele casei, sub scară, iar cînd se aventura pentru a lua aer pînă la unicul său peron, Didier o găsea uneori pe Katia aplecată peste rufele pe care le răsucea şi le izbea de piatră ca un fel de furie, de sfidare pentru propria-i slăbiciune. Femeia părea să se dubleze în prezenţa lui. Cu faţa palidă şi încreţită de vrăjitoare, pe care o căpătase în cîteva luni, cu micile pungi sub ochi, cîte una sub fiecare, părea că îndeplineşte un rit, că înfăptuieşte o vrăjitorie : el însuşi era rufa aceea răsucită şi izbită. Didier o blestema, uita nobila trudă interioară care trebuia să-i înalţe sufletul deasupra necazurilor zilnice, căutînd în mintea sa răzbunări — toate irealizabile sau meschine. Îşi imagina că lasă să cadă în urma lui bucăţi de pîine otrăvită, dar ştia prea bine că nici

o găină nu s-ar fi atins de ele, sau chiar s-ar fi simţit mai bine decît înainte. Îşi petrecea astfel timpul comiţînd mici crime, trăia într-o atmosferă de complot, de poliţie josnică, de acţiuni ipocrite. Astfel, dacă atunci cînd deschidea uşa, vreo găină aflată acolo se speria şi începea să ţîrîie pe neaşteptate, propria-i teamă era şi mai mare, fiind întrecută însă de mînia şi tulburarea pe care i le provoca faptul că se lăsase astfel speriat. Recitea scrisoarea Fernandei Chotard ca şi cum i-ar fi putut fi de vreun ajutor. Căci era cea mai aproape ca distanţă, iar Didier se temea să nu înnebunească. Dar toată lumea se înţelesese să-l lase singur şi, în această izolare, să îngăduie neliniştii sale a creşte pînă la demenţă. Palma dată de Betty domnişoarei Digoin, acea faimoasă palmă aşa de răsunătoare, îi păru brusc din alte vremuri, dintr-o vreme pitorească pe care o regreta. Aştepta, plin de speranţă, urmările pe care ar fi trebuit să le aducă, dispreţuindu-i pe oamenii aceştia lipsiţi de tenacitate care renunţau aşa de uşor la răzbunare. Lumea se dădea în lături, copacii dansau sub ochii lui într-un foşnet de spaimă, aleile Seminarului se învălmăşeau, căpătau curbe neaşteptate, îşi părăseau unghiurile drepte pentru a începe să deseneze rozete, ce erau pentru el trandafiri ai neliniştii. În timpul nopţii o vedea în vis pe Katia sau pe Colonel şi se întreba dacă nu visează încă atunci cînd îi zărea în fundul culoarului deschis, sau în bucătăria lor sclipitoare în care, de scurt timp, trona o plită electrică minunat lăcuită şi poate alte aparate mai complicate sau mai rare. Le întrevedea doar în fugă poezia, exaltată de acest uimitor alb de laborator, din zi în zi mai lustruit, ca şi cum cuplul acesta diabolic ar fi avut eternitatea în faţa lui, iar credinţa Katiei în viaţă n-ar fi făcut decît să se întărească, pe măsură ce Colonelul se închircea.

O femeie în pantaloni, cu faţa fardată în culori vii, coborî într-o zi dintr-o maşină, întovărăşită de un tînăr puţin prea bine îmbrăcat şi pătrunse fără sfială

la Colonel, ca și cum ar fi fost așteptată. Didier n-o recunoscu, nu auzi defel ridicîndu-se vocea ; un zgomot de motor îi dădu curînd de știre că vizita se terminase. Această vizită avea ceva neașteptat și brusc care îl neliniști, dar cînd, a doua zi, îl văzu pe Colonel greblîndu-și pietrișul și apucîndu-se să-și tundă gardul viu, își spuse că nu se întîmplase nimic grav și că viața aceea detestabilă mergea mai departe.

Opt zile mai tîrziu, către seară, la scurt timp după o telegramă care îi anunța sosirea, Paula reapăru pentru douăzeci și patru de ore, numai cu un bagaj ușor, cu părul încadrîndu-i perfect fruntea, cu poșeta în bandulieră, într-o bluză albă, mai curată ca oricînd. Îi explică repede ce avea de făcut, îl puse la curent cu noile ei ocupații de care era mulțumită ; urma să lucreze la Paris ca interpretă la o importantă firmă de export al cărei nume nu-l precizâ. Dar Didier cunoștea oare firmele de export ? „O, îi reproșa el, la Paris !... — Ai să vii la mine.“ Își dădu seama, după ton, că nici ea nu credea ce spune. Dar abia o lăsa să vorbească. „Paula, spuse el, strîngînd-o în brațe. Pentru așa de puțin timp !... — Da, spuse ea, strînge-mă tare...“ Prevăzătoare, ea adusese provizii și mîncară în cămăruța care nu fusese niciodată așa de mare și de frumoasă. Priviră împreună seara care se lăsa peste chiparoșii de la Seminar, peste aleile curate și pustii, se culcară alături pînă dimineața, de-a lungul unei nopți pline de lumină. La ora opt fata era în picioare în bucătărioară, îmbrăcată într-o pijama roz care părea să-i fi fost dăruită de-o soră mai mică. Cineva bătu la ușă. Aflîndu-se în spatele ei, deschise fără ezitare. Prin peretele subțire, Didier auzi cu ușurință conversația.

— Domnul Aubert ?

— Pentru ce, mă rog ? întrebă fără menajamente excesive glasul Paulei — iar el îi ghici o sclipire de ironie în ochi.

— Eu sînt maestrul Delcombe, portărel. Am să-i dau un plic personal.

„E pentru palmă", gîndi Didier. Dar auzi vocea vioaie şi plăcută a Paulei care răspundea :

— Un plic ?... Oh, nu vă deranjaţi. Am să-i dau eu plicul, puteţi avea încredere.

— Dar... instrucţiunile spun că...

Paula deschise uşa camerei, băgă capul, îi făcu lui Didier o strîmbătură amicală.

— Didier, poţi să-l primeşti pe domnul Delcombe ?

— Cine e ? întrebă Didier cu voce tare, ca şi cum n-ar fi urmărit întreaga conversaţie.

— Un portărel.

— Nu l-am chemat, spuse Didier.

Fata închise uşa.

— Aţi auzit, zise ea, nu vă pot fi de ajutor !

— Bine. E regretabil. Dealtfel e totuna. Poftiţi scrisoarea. La revedere, domnişoară... doamnă... mă...

Didier făcu un salt de bucurie în pat.

— Eşti senzaţională, îi spuse Paulei. Nici nu ştii cît îţi mulţumesc că m-ai scutit să văd un portărel la ora asta.

— Da, spuse ea. M-am gîndit că la sculare trebuie să ai doar privelişti frumoase.

— Te am pe tine, Paula, spuse el.

— E o întîmplare.

— Nu spune asta. Vino... Era îmbrăcat în negru, desigur, cu guler alb şi un nod micuţ, în chip de cravată ?

— Nu, deloc. Era într-un costum ecosez, cămaşă galbenă, cravată verde.

— Ce grozăvie ! strigă el rîzînd. Niciodată n-aş fi putut să privesc aşa ceva !... Cum de-ai reuşit ?... Ce bine că ai fost aici, Paula, dar mai ales nu spune că e o întîmplare !... Dar cum ţi-a venit ideea să deschizi uşa, îmbrăcată aşa ?

— Pentru că ciocănea...

— Eşti pur şi simplu minunată... Eşti teribil de firească ! Eşti...

— E adevărat, poate că ar fi trebuit să te consult ?

— Ţi-aş fi cerut să procedezi aşa cum ai procedat.

— Aşa m-am gîndit şi eu.

— Sărută-mă. Ador pijamaua asta a ta prea scurtă. O ai de la unsprezece ani, nu-i aşa ?

Bluza era întinsă peste sîni şi lăsa să se vadă pielea de chihlimbar a şalelor. O atrase către el.

— Culcă-te la loc. Vrei ? Mi se pare că am dormit mult...

Mult timp după aceea — parcă trecuseră ore — Didier se deşteptă din nou alături de Paula. Începea a doua zi — o zi fără portărel, spera el.

— Apropo, tipul ăla ce voia ?

— O, un portărel, ştii... nu e niciodată vorbăreţ. A adus ceea ce el numeşte un „plic". Probabil că l-am lăsat în bucătărie...

Tot ceea ce spunea Paula în dimineaţa aceea, cuvintele cele mai neînsemnate i se păreau nespus de frumoase, pline de farmec, de un farmec ce-i aparţinea întru totul. Cum putuse să trăiască aşa de mult fără Paula, s-o lase să plece ?

— Vrei să-l vezi ?

— Simplă curiozitate. Îl văd eu îndată.

Paula se repezi în bucătărie, îi aduse hîrtia.

Dacă statisticile sînt exacte, e aproape sigur că cea mai mare parte a francezilor care au supravieţuit războiului au avut prilejul de a primi sau privi ordine de expulzare notificate prin portărel. Didier nu văzuse încă nici unul. Îl citi aşa cum se citeşte o pagină de roman, sau o scrisoare venită din străinătate. Era extrem de ciudat, dar şi mai curios pentru el era să reintre în legătură, aşa cum o făcea în dimineaţa aceea, cu Rosa Pardoux, fata reverenţelor, fosta sa elevă la latină, Rosa cea roză. Într-adevăr potrivit acestei hîrtii, Rosa, fără avertisment prealabil şi fără multe ocolişuri, îi ordona personal şi în propriul ei nume să plece de acolo cît mai repede, adăugînd că în caz contrar, cu mare regret, se va vedea obligată de-a face apel la forţa publică, şi aceasta fără a aduce prejudicii etc. Misiva nu era, ca formă, dintre cele mai graţioase. După cum nu era nici intenţia care prezidase la confecţionarea ei. Şi cu atît mai puţin domnul care o transmi-

sese. („— Şi cînd te gîndeşti că există oameni care fac meseria asta !... îi spuse el vesel Paulei) (— E nevoie de tot felul de oameni..., spuse Paula care, dezbrăcată de pijamaua ei micuţă şi scurtă, era şi mai minunată.) („— Cel puţin ai închis uşa cu cheia ? întrebă el. — Nu, de ce ? — Şi dacă o să vină alt portărel ?... — Ah, crezi că vin în valuri ?"...) Lui Didier îi venea greu să nu dispreţuiască gestul Rosei ; afla astfel că mitocănia nu era rezervată doar bărbaţilor. Făcînd ghemotoc somaţia, o aruncă în tavan, în ciuda mai multor obstacole. Avea aceeaşi îndemînare ca odinioară, pe cînd era puşti în Vaugirard şi arunca cu pietre în becurile felinarelor publice. Deodată îi trecu prin minte o bănuială. O convingere puse stăpînire pe el.

— Asta e o ispravă a Colonelului, spuse el.

— Crezi ?

— Trebuie să vedem. Ca să fiu cu inima împăcată.

Paula se sculase. Se întoarse după o clipă, îmbrăcată, pregătită de plecare.

— Aşa de repede ! oftă Didier speriat şi parcă gîtuit.

— Ei nu au nici o putere împotriva ta.

— Nu, spuse el.

— Cunosc un avocat. Am să mă informez. E mai bine aşa, admise ea, după aceste afirmaţii categorice. Îşi trecu apoi mîna peste fruntea lui Didier şi, tandră : Nu vreau să fii sîcîit.

— Nu, zise el, nu vrei să fiu sîcîit. Nici eu nu vreau. S-a sfîrşit cu sîcîiala, auzi ? Sfîrşit !

Apoi, cu o imperceptibilă revenire :

— Portărelul ăsta şi-a dat adresa ?

Fata rîse.

— Crezi cumva că era pe scrisoare ?

— Bine, zise el. Nu-i nimic, am s-o găsesc eu.

— Îl cunosc, spuse ea. E un om pe care l-am mai văzut. Cred că locuieşte în cartier.

— Oh, atunci... Oare şi asta e o întîmplare ?... Vila în Cartierul de Sus, birourile în oraş.

— Noi îl urîm, spuse Paula cu o voce calmă.

Avea un surîs larg şi luminos, strălucea de sănătate, de echilibru, de bunătate ! Şi totuşi, pe faţa asta uimitor de netedă, era o urmă de nelinişte, de oboseală, de nervozitate, pe care el nu i-o cunoştea.

— Eu urăsc ura, spuse Didier la fel de calm ca şi ea. Cum să nu deteşti ura la vederea unei fiinţe ca tine ?

— *Trebuie să ştii să-ţi domini sentimentele,* spuse ea cu acelaşi surîs. Nouă, ţie şi mie, ne este uşor să iubim, ne împinge soarta. E ceva prea uşor pentru fiinţe ca noi, ca tine. Ura e mai dificilă pentru tine, Didier. Tu nu ştii să urăşti. Trebuie să înveţi. Am să te învăţ eu. Altfel...

— Altfel ?...

— Ei bine, nu dau un ban pe pielea ta !

În acelaşi timp se aruncase asupra lui, sărutîndu-l cu gura lacomă. „Portărelul, Rosa, Colonelul, toate astea nu există în realitate", gîndi Didier. Să urăşti ? De ce ? Şi tocmai ea, Paula, era cea care spunea asta, Paula, fiinţa luminoasă, Paula în care avea o încredere nemăsurată, pînă într-atît o simţea plămădită din bunătate, din energie. Trebuia oare să creadă că ura era bună ?

De îndată ce Paula plecă, iute ca fulgerul, lumea falsă redeveni lumea reală cu portăreii, Coloneii, Katia, găinile ei. Şi din nou acest personaj incomod, Rosa cea roză. Didier reflectă rapid la mijloacele de a-l aborda pe Colonel în vederea unei explicaţii. Dar îşi supraestimase forţele. Adormi în mijlocul reflecţiilor sale şi nu se deşteptă decît în după-amiaza zilei următoare. Or, acest somn îi fu tulburat în cursul dimineţii de o serie de zgomote ciudate care ajunseră pînă la el fără să izbutească a-l trezi şi care luară forma unuia dintre acele vise urîte pe care ni le provoacă oboseala. Nu încăpea nici o îndoială că, fără a-şi da osteneala de a le identifica cu precizie, nici chiar de a se deştepta de-a binelea, aceste zgomote erau cu totul neplăcute. Glasul unui om al poliţiei se distinge dintr-o mie, ghiceşti uniforma lui de postav întunecat şi centura neagră. Jandarm sau agent de circulaţie ?

Nu se hotăra. Dar fiecare persoană ce pătrundea în grădină desena o umbră mişcătoare pe tavan. Această umbră, precedată de clinchetul frenetic al clopotului de la poartă, destinat probabil să-i sperie pe hoţi, era destul de neliniştitoare pentru a-l face să deschidă ochii, dar nu îndeajuns pentru a-l hotărî să-şi părăsească patul. Îl auzi deci pe om sosind, urcînd peronul Colonelului şi plecînd după o scurtă vizită. Didier, continuînd să doarmă pe jumătate, îşi spuse că această vizită nu putea fi lipsită de legătură cu expulzarea care i se va aplica şi că ar fi trebuit măcar să se scoale pentru a face onorurile. Dar puţin timp după aceea, în somnul său, jandarmul îmbrăcat în întregime în negru deveni un preot şi ceremonia se repetă aproape la fel. Glasul acela, pasul acela erau totuşi mult mai tulburătoare şi mai misterioase decît cele care le precedaseră. Didier îşi reaminti cu puţină teamă de preotul cel micuţ care venea pe vremuri pentru Rosa. Oare pe acela şi-l imaginase ? După ce se recunoaşte umbra, vocea unui preot ? Totuşi, ar fi jurat că auzise fîşîitul sutanei. Dar nici preotul nu rămăsese mult timp. După vizita portărelului, afacerile erau expediate rapid. Trebuie spus că Seminarul nu era departe şi că din clipă în clipă, mai ales în vreme ce Didier picotea astfel, ieşeau de acolo pîlcuri de preoţi. Puţin mai tîrziu, se complăcu în a-l auzi trecînd prin poarta parcului, cu capul gol şi cufundîndu-se direct, cu un pas hotărît şi imperturbabil, la fel de hotărît şi de imperturbabil ca şi acela al unui jandarm, în lumina aleii mari, pe sub bolta înaltă de frunziş, către lunga faţadă de piatră albă, către liniştea de invidiat a chiliei.

Didier adormi din nou, învălmăşind amintirile dragostei, trecerea Paulei, cu aceste imagini tulburi ce înfăţişau justiţia şi remuşcarea. Amintirea celor două vizite se şterse într-un somn reparator pe care nimic nu-l mai tulbură pînă în momentul în care se deşteptă pe la mijlocul după-amiezii, cu membrele ţepene. Este fără îndoială cea mai rea oră a zilei pentru a relua contactul cu lumea şi a-i evita asprimile. Îşi reaminti

cu greu ce avea de făcut. Somnul îi făcuse o spărtură în memorie. Trecu un moment lung înainte de a-şi aduce aminte că o revăzuse pe Paula. Din fericire găsi o notiţă pe care o scrisese înainte de a adormi : să meargă să-l vadă pe Colonel. Foarte bine. Se îmbrăcă, privind parcul Seminarului pustiu deocamdată, dar împodobit cu plantaţiile sale foarte regulate şi bogate, într-o convieţuire surdă şi paşnică, sub lumina egală care proiecta pe pămînt umbrele trunchiurilor aşezate la distanţe egale. Îşi mută privirea spre grădina Arditeya, înviorată de o recentă ploaie şi acoperită de frunzele moarte pe care bătrînul uitase să le grebleze şi să le ardă, ca de obicei, pe înfundate, cît mai aproape de fereastra sa, cînd ochii i se deschiseră cu stupoare asupra unui obiect care tocmai era scos din casă, fiind purtat de doi bărbaţi cu casketă neagră. Un furgon era oprit discret înapoia gardului viu de bambus, într-o scînteiere de lumină. Cei doi oameni lucrau fără zgomot, aşa cum trebuie să fi acţionat cei de dimineaţă ; strecurară obiectul în furgonetă, o magnifică ladă de stejar deschis, bine ceruită, împodobită cu un mare crucifix de metal alb. Maşina dispăru încet, tot în liniştе ; puţin după aceea uşa se deschise din nou, iar Didier zări ieşind o pereche de oameni bine îmbrăcaţi, care discutau cu vioiciune. Aceştia se îndreptară către o maşină parcată la marginea trotuarului, iar Didier avu impresia că aude vocea din fiecare duminică : „Bună ziua, unchiule !"

Rămase împietrit, neînţelegînd genul de glumă la care se dedau vecinii lui. Ar fi putut să iasă, să meargă la ei, să se informeze... dar despre ce ? *Cine* ar veni să-i deschidă ? Gîndul îl purtă, ca o străfulgerare, la Rosa cea roză, cea de altădată, apoi la Grădinarul ce-şi mînuia securea. Simţul realităţii murea în el. Îi venea să fugă, să regăsească o lume luminoasă, fără secure, fără Grădinar, fără sicriu, lumea limpede a Paulei, a pasului ei din dimineaţa aceea pe pietriş.

Cîteva minute după aceea, se afla pe mica terasă de ciment, ciocănind, cu o neliniştе ucigătoare, la uşa bu-

cătăriei lor, căutînd să zărească în încăpere, să interpreteze semnele, să ghicească cine avea să apară. Văzu apropiindu-se fața galbenă a Katiei, cu pungi sub ochi. Era cu siguranță ea. Deci nu murise. Încercă un moment să discearnă expresia feței aceleia prin geam, căci femeia părea să ezite a-i deschide. Katia se detașa masivă pe fondul bucătăriei lustruite cu ripolin, cu privirea întunecată, cu fusta neagră pe care n-o mai înveselea șorțul cu volănașe.

În sfîrșit, împinse ușa care alunecă pe șinele ei, fapt ce se producea totdeauna cu un zgomot infernal și cu prețul unui mare efort. Cum ușa avea și un mîner exterior, Didier o ajută să o împingă și se aflară deodată față în față, surprinși amîndoi.

— Am văzut... începu Didier. Veneam să mă interesez... Eu...

Katia îl privi fără să se înduioșeze ; fața ei de țărancă înțepeni brusc ; luă o înfățișare care acuza ;

— Colonelul... da, alaltăieri, o embolie... N-a durat nici cinci minute... ca o muscă !

— Dar, cum... cum... N-am știut nimic !

— N-am știut că trebuie să vă anunț.

Vorbea cu o voce bolovănoasă, stînd în picioare în ușă, fără să schițeze nici o mișcare de retragere pentru a-i îngădui să intre, astfel încît el stătea în curentul de aer rece din coridor. Fără a ține seama de nota agresivă pe care o avea răspunsul ei, Didier încercă să-și exprime mirarea : cu trei zile înainte, îl văzuse pe Colonel lucrînd pașnic în grădină.

— Tocmai asta trebuia să nu facă, spuse Katia. Medicul i-o interzisese de mult. În orice caz, n-ar mai fi putut continua așa, de vreme ce ni se cere să părăsim casa.

— Ah, și dumneavoastră ?

— Nu știați ? ripostă ea neîncrezătoare.

E ușor să cunoști răul de care suferi, în schimb e mai greu să afli ideea pe care ceilalți și-o fac despre tine. Colonelul, afirma menajera, era convins, mai ales de la vizita domnișoarei Pardoux, că Didier îi voia

răul, că el căuta să se răzbune împotriva lui. Știa că Didier avusese legături cu tînăra proprietăreasă și, răstălmăcindu-le, își închipuia că avea putere asupra ei. Cu două zile mai devreme, Katia încercase să-i ascundă stăpînului ei vizita portărelului. „Gîndiți-vă, la ora opt dimineața, ca atunci cînd îți trimite poliția..." Dar Colonelul auzise pe cineva bătînd în ușă și întrebase cine este. Imediat, bănuielile sale se transformară în certitudine, și la nemulțumirea de a fi îndepărtat dintr-o casă cu care se obișnuise, se adăuga umilința de a fi victima firavului său vecin. Didier nu știa dacă nu cumva Katia crede tot ceea ce spune, dar descoperi, nu fără surpriză, starea de teamă pe care oamenii o încearcă unii față de alții și promptitudinea cu care se socotesc atacați. Colonelul, care ocupa o casă așa de mare și căruia nu-i lipsea nimic, cu posibilități de a se izola foarte variate și concursul unei familii puternice, nu socotea cu toate acestea că se bucură de tot ceea ce îi trebuie. Probabil că se simțea spionat, invidiat și, ca să spunem așa, hăituit de Didier, aproape în aceeași măsură în care Didier se simțea hăituit de fel. Iar acum, faptul că Didier trăia iar el era mort ar fi fost suficient pentru a-i confirma cele mai rele bănuieli, dacă le-ar mai fi putut nutri.

Odată calea deschisă pentru neîncredere, toate ipotezele sînt permise. Cînd sosi Betty, iar Didier îi anunță moartea Colonelului, primul ei gînd a fost acela că fusese otrăvit de Katia. Cînd se află apoi că menajera se alegea cu o substanțială moștenire, iar că drept răspuns la evacuarea cerută de Rosa Pardoux, neglijînd să facă uz de drepturile acordate de lege, își construia o casă în oraș, ipoteza lui Betty devenea logică. Era foarte ispititor să crezi că femeia aceea avusese un amestec în dispariția unui om solid și sortit să aibă o viață lungă. Într-un fel sau altul, și chiar dacă Colonelul ar fi avut, așa cum pretindea ea acum, o maladie cardiacă, nu exista nici o îndoială că purtarea Katiei față de el îi grăbise sfîrșitul. Dar la toate insinuările de acest gen, ea răspundea că declinul Colonelului

începuse de la întoarcerea lui Didier în vilă. Spunea oamenilor, furnizorilor, Lăptăresei, care rămăsese organul oficial şi colectorul tuturor zvonurilor că, de exemplu, cînd Colonelul lucra în mod nevinovat în grădină, Didier sta la fereastră intenţionat pentru a-i supraveghea faptele şi gesturile, cu o expresie ironică şi răuvoitoare şi că lucrul acesta îi răpea nefericitului bătrîn orice plăcere. Didier, care avea atunci exact atîta forţă cîtă îi trebuia pentru a sta întins în pat şi pe care zgomotele Colonelului îl paralizau, nu evita să răspundă — cînd i se relatau toate acestea — că i-ar fi plăcut, retrospectiv, ca tot ceea ce afirma Katia să fi fost posibil şi ca privirea lui să fi fost suficientă nu numai pentru a-l intimida, ci chiar pentru a-l ucide instantaneu pe Colonel. Şi se întreba, plin de speranţă, dacă n-ar putea să aibă aceeaşi forţă asupra Katiei şi asupra altora în cazul cînd toate aceste evenimente n-ar fi fost o simplă invenţie de a ei. De cînd imaginaţiile se dezlegaseră, iar ascensiunea Katiei devenise evidentă, aceea care multă vreme fusese numită iubita găinilor începuse să capete — tot retrospectiv — numele de iubita Colonelului, în semn de dispreţ şi poate chiar pentru a o înfricoşa, dezonorînd-o.

Paula plecase promiţînd să consulte un avocat. Didier era surprins de această capacitate pe care o avea de a cunoaşte indivizi pentru orice fel de problemă, în vreme ce el nu cunoştea pe nimeni pentru nimic. Paula îi răspunse lui Didier prin poştă. La rîndul ei, Betty, pusă la curent, fusese şi ea la un avocat. Avocatul lui Betty pretindea că situaţia lui Didier era rea ; avocatul Paulei îi transmitea lui Didier să nu se mişte, să nu scrie, să facă pe mortul în păpuşoi şi, adăuga Paula, să continue a lucra. Acest ultim sfat i se păru mai plăcut de urmat. Se abţinu să-i răspundă Rosei. Didier află prin Lăptăreasă că, în aşteptarea „vilei" sale, Katia îşi propunea să meargă să locuiască la o rudă de la ţară, pentru a nu rămîne singură cu un duşman în casă. Didier se putea gîndi deci la reluarea lucrărilor sale şi

spera să-şi acorde puţină atenţie atît lui, cît şi organizării vieţii sale care avea mare nevoie de aşa ceva. Îndată ce grădina îi reveni, Didier se apucă să sădească în dreptul bucătăriei sale, pentru a înlocui piersicul dispărut şi pentru a se despărţi şi mai mult de o lume ostilă, un bananier căruia îi iubea de pe acum exuberanţa şi marile frunze sfîşiate de vînt. Ar putea să lucreze zile întregi şi ar avea, în sfîrşit, curajul de a o ţine pe Betty deoparte şi curajul mai dificil de a o îndepărta pe Paula, dacă Paula ar fi vrut să se apropie, ori de a se duce cu totul după ea, dacă ea rămînea departe.

Speranţa că vremuri mai bune aveau să vină îi produse o asemenea relaxare încît, chiar atunci cînd Katia nu plecase încă, se apucă de lucru, iar studiul său avansă în opt zile mai mult decît odinioară în şase luni. Ideea că această relaxare o datora morţii Colonelului îl tulbura puţin, dar era şi mai tulburat de constatarea că ura nu se poate termina decît prin moartea duşmanilor noştri, constatare pe care o făcea paralel cu atîtea alte demonstraţii ale necesităţii dragostei. Din simplă constatare, aceasta deveni, în curînd, sentiment. Pentru a întreţine în el o asemenea simţire feroce, încerca să-şi amintească ziua în care, bolnav şi cu hemoptizie, trebuise să suporte a-l auzi pe Colonel bătînd de dimineaţă pînă seara cu ciocanul în garajul de sub camera lui. Betty venise să-l vadă în ziua aceea şi la plecare o rugase ca, în trecere, să-i spună o vorbă Colonelului, deoarece el însuşi nu reuşise să-l convingă şi era cu totul incapabil să înceapă o dispută cu adversarul său. Betty era extraordinar de curajoasă în acele ocazii în care cei mai puternici ezită. Se dusese să-l vadă pe Colonel, cu mersul ei jucăuş, cu fustiţa înflorată învîrtindu-se în jurul genunchilor, iar Didier se gîndise că nu era rău măcar să fi asistat la aşa ceva, fapt care însemna o primă îmbărbătare. Apoi, îi auzise vocea de sub podea ; Betty se exprimase cu multă blîndeţe, o blîndeţe meritorie care nu-i era obişnuită în asemenea

împrejurări. Dar Colonelul, cu ciocanul în mînă : „Sînt la miine acasă : am dreptul să fac ce-mi place !... sînt la miine acasă !...“ În coşmarurile sale cu ochii deschişi lui Didier îi răsună mult timp în urechile bolnave, ultrasensibile — şi în urechile mai sensibile ale spiritului — acest „la miine acasă“ insolent, agresiv, înfricoşat, stupid. (Există totdeauna în agresor un ins care se crede ameninţat.) Se întreba ce voia să însemne acest „la mine acasă“ ; în ceea ce-l privea pe el, Didier nu mai fusese „la el acasă“ de cincisprezece ani şi era probabil că nici Colonelul nu se afla la el acasă, cum avea să se dovedească ulterior. Chiar dacă a fi la tine acasă înseamnă a putea să faci ceea ce vrei, era multă vreme de cînd Didier nu mai ştia ce înseamnă asta, pentru că ceea ce voia el era să gîndească, să scrie, să lucreze, iar Colonelul îl împiedica s-o facă. Colonelul s-ar fi putut duce să lucreze în altă parte a casei, dar exista acest garaj care era „al lui“ şi el nu voise să ţină seama că deasupra acestui garaj trăia „cineva“, oricît de neînsemnat ar fi fost. N-a intrat încă în obiceiurile oamenilor să ţină seama de existenţa altora. Colonelul se afla în acest garaj şi striga orgolios că el era „la el acasă“. Dar nu există în lume decît un loc care ne aparţine : acela în care se afla el acum.

Katia plecă cu găinile ei, cu cotcodăcitul lor, cu găinaţul lor, cu izbucnirile lor tîmpite şi se scurse o săptămînă cum nu mai cunoscuse Didier de mai bine de un an. Sta cu obloanele închise ; liniştea domnea în grădină şi el se simţea redevenind bun : îi venea să se roage pentru sufletul Colonelului şi totodată pentru mîntuirea doamnei Chotard-Lagréou. Cu această idee bîntuindu-i creierii, se îndreptă spre Seminar şi primului abate pe care îl găsi îi ceru să-i facă o slujbă. Era să plece fără să plătească, împotriva uzanţelor. Preotul îi reaminti cu blîndeţe şi Didier se execută ruşinat. Nu-şi dădea seama că preoţii aveau nevoie de bani, că aveau şi ei un trup de hrănit ; era supărător, dar nu era imposibil să te împaci cu această idee. Fu chiar

ispitit să se întoarcă pentru a da de două ori mai mult ; cine știe ce efect ar fi putut să aibă dublul sumei ? Acest incident neînsemnat schimbă totuși cursul reflecțiilor sale. Pe de o parte, își spuse că mijlocul adoptat pentru a-i semnala lui Dumnezeu dorința sa era mai sigur, deoarece preotul, fiind specializat în rugăciuni, cunoștea mai bine decît el locul și formula ; pe de altă parte, aceasta aproape că îl scutea să se roage el însuși, sau cel puțin să acorde atenție rugăciunii sale : nu avea relații personale cu Dumnezeu, așa cum se presupunea că au ei, și Didier era aproape sigur că ar face-o mai puțin bine decît ei ; există oare altă explicație pentru prodigiosul succes al acestui sistem ? Vedea deodată cum practica religioasă exterioară se transformă în uscăciunea și închistarea sufletului : și-o explica pe Fernande. Dacă compara sentimentul pe care îl încercase cîteva clipe mai devreme pentru Colonel, cu cel pe care îl încerca acum, constata că el se „descărcase" cumva asupra omului bisericii, că în felul acesta se achitase... Pe de altă parte, îi era puțin rușine de demersul care risca să dea acestor domni o impresie bună despre el. În sfîrșit — și Didier nu era sigur că acest sentiment nu le dominase pe celelalte — fusese fericit să aibă un pretext pentru a păși pe aceste alei pe care le adora. Nu le mai străbătuse niciodată de cînd doamna Chotard alarmase toată lumea în privința lui și de cînd, grație grijii ei, trebuise să se abțină, pînă în ultimele zile, de-a se prezenta la Santiago pentru a o vedea pe Betty. Făcu chiar un ocol, la întoarcere, în direcția Santiago și în loc să meargă direct spre Arditeya, se îndreptă, de-a lungul malului, în sensul opus. Teii înalți cu lungile mănunchiuri de crengi goale alcătuiau acolo o alee de biserică și Didier se întreba de ce nu se construiesc biserici din crengi și frunziș, departe de aurăria, picturile, coloanele și sfinții înfășurați în panglici. Mergea încet, pătrunzîndu-se de această liniște pe care oamenii o disprețuiesc și care este lucrul cel mai minunat din lumea asta. Pe el îl purifică. „Ascultă-mi ruga, Doamne..." Puțin mai departe

se întindea porumbiștea, cu tulpinile retezate rămase în picioare, uscate și veștede, unele drepte, altele înclinate sau pe jumătate frînte. Era suficient să mergi de-a lungul clădirii, să treci prin poarta de lemn și ajungeai la Betty. Oare o va vedea de astă dată ? Dar își mărturisi dorința teilor care creșteau acolo ca niște mesageri cerești, cu gesturi împăciuitoare ; o învălui în frunzișul brazilor negri, de nepătruns și o dedică, pios, divinității care se numește Liniște.

Partea a şasea

Tribul Maillechort

UN TÎNĂR CU PĂRUL FOARTE CREŢ, îmbrăcat într-o cămaşă ecosez, pantaloni de gabardină, tălpi de crep şi nefiind în stare să se exprime foarte bine, după înţelesul pe care şcoala îl acordă acestui termen, dar exprimîndu-se foarte bine după canoanele cazărmilor şi ale oamenilor de afaceri, iată specimenul pe care societatea îl trimitea la Didier, după atîtea alte specimene, spre a-l alunga din adăpostul său ; într-un cuvînt, tot Grădinarul, altfel îmbrăcat, dar mai urît şi mai stupid. Era ceea ce se numeşte „un băiat frumos" ; Didier putu să recunoască în el pe unul dintre amanţii Rosei.

Ţi-ar fi silă de tine dacă ai acorda vreo atenţie acestui personaj fără importanţă, călău de ocazie, mai mult prost decît rău, învăţat încă din adolescenţă să nu vadă mai departe de capota camionului său, căci era de meserie vînzător ambulant, mai precis specializat în produse de băcănie, cu alte cuvinte un mic-burghez get-beget, foarte departe de a poseda nimbul Grădinarului S.S. Avea dinamismul acestuia, dar nu şi lirismul său, nu şi puterea de a te epata în altă postură decît de la volanul maşinii. Se prezentă ca stăpîn necontestat al casei, ca nou locatar de încredere şi, ceea ce era şi mai mult, ca prieten de nădejde al Rosei Taillefer, măritată de curînd cu unul dintre confraţii săi. Era limpede că venise să-i spună lui Didier lucruri neplăcute, dar, intimidat la vederea minusculei camere în care se aflau totuşi multe cărţi, se simţi prea încurcat pentru a se exprima. Didier îi spuse exact ceea ce dorea să audă şi

anume că de casa aceasta nu-l lega nimic altceva decît dificultatea de a găsi o alta.

— Aflu cu plăcere de căsătoria domnişoarei Pardoux, spuse el, dar şi-ar fi putut economisi această notificare. Nu plăcerea de a sta aici mă reţine.

Tînărul o ştia şi îi spuse că, faţă de această dificultate, Tailleferii erau juridiceşte neputincioşi. Totuşi îl sfătui pe Didier să plece. Întreaga problemă era doar juridică. Raportul de forţe se stabilea de la sine. Un singur cuvînt rezuma întreaga problemă.

— Am intenţia să folosesc garajul, spuse el.

Şi această frază ameninţătoare fu însoţită de o privire semnificativă. Didier socoti că fusese fără îndoială instruit de Rosa.

Trecu o săptămînă fără ca Didier să-l vadă revenind pe oribilul băiat.

Didier înţelese din prima clipă că era inutil să se opună. Cîntărise bruta. Ştia că biata lui cameră şi admirabilul peisaj care se desfăşura sub fereastra sa erau pierdute pentru el.

De ce să iubească ? Îi ura pe toţi. Le ura libertatea şi independenţa. Omul care nu e sigur de linişte nu stăpîneşte nimic. Acela pe care glasurile şi gesturile altora îl ajung pînă în intimitatea locuinţei lui nu este la el acasă. Cei de tipul Chotard, Maillechort, noul-venit, omul cu cămaşa ecosez, toţi se coalizaseră împotriva lui. S-ar fi spus că se înverşunau împotriva existenţei sale, că prezenţa lui în acest oraş le pricinuia neajunsuri, că el, omul incomodat, era pînă la urmă cel care îi incomodează mai mult pe ei. Avu un ultim gînd pentru Rosa, pe care încercase s-o înveţe declinările şi ale cărei resentimente îl urmăreau şi acum. Fata n-a ştiut niciodată bine declinările, dar n-a pierdut — vezi bine — mult timp ca să-şi găsească un bărbat. Măritişul o „emancipa" şi şi-a dat imediat seama de lucrul acesta : de aici, expulzarea lui lipsită de maniere în care se recunoştea cît de colo o mînă de femeie. Se răzbuna, deodată, pentru toate lecţiile pe care trebuise să le îndure de la Didier. Hîrtia aceea, portărelul îm-

brăcat în negru și cu guler tare care se prezentase la ora opt dimineața erau o modalitate de a-l scuipa în obraz.

Didier porni în căutare. Dar n-o făcuse oare de-o sută de ori pînă acum, n-o făcuseră pentru el Betty și Paula? Îi scrise Primarului, Episcopului și, fără a aștepta răspunsul din partea acestor importante autorități, reîncepu să umble din casă în casă, se duse să consulte agențiile, alergă la adresele ce-i fuseseră semnalate.

Asta fiind situația, pe cînd dădea colțul în dreptul catedralei, o întîlni, bineînțeles, pe doamna Chotard, care se îndrepta către el cu o figură tulburată, răscolită de patimă — surpriza avea asupra ei puterea unei pasiuni. Rostind, apoi retrăgîndu-și cuvintele, făcea aluzii misterioase la lucruri grave pe care nu le pronunța, căci se aflau în stradă, dar pe care le va spune mai tîrziu. Uitase în mod vădit de scrisoarea pe care o depusese în cutia de tablă verde de la Arditeya ; ardea de nerăbdare să pornească lupta, să spună, să-l neliniștească pe Didier. Cum putea el oare, așa criminal cum era, să circule cu conștiința împăcată, sau să se aștepte la o cît de mică bunăvoință din partea oamenilor ? Iată ce părea să spună figura ei. Strîngea sub braț o carte cu marginile aurite, acel missel voluminos pe care puteai să-l găsești pretutindeni la Stellamare. Didier s-a codit să-i spună că era în căutare de locuință, dar ea o știa, ce, credeți că nu știa ! O cunoștea foarte bine pe fiica portărelului, domnișoara Delcombe, da, da, bruna aceea corpolentă ; se ocupau amîndouă de reuniunile Cercului. Se nimerea bine, căci în seara asta aveau o consfătuire despre Luther și Calvin, ba nu, despre Saint Exupéry, dar e oare un maestru ? Nu, ci despre *Jurnalul unui hoț,*[1] o carte groaznică, plină de amănunte respingătoare. Dar trebuie citită, de vreme ce se vorbește despre ea. „Nu putem să lăsăm impresia că o ignorăm, înțelegi ? Ar putea crede că ne e teamă." Știa deci, prin domnișoara Delcombe, că

[1] Este vorba de cartea lui Jean Genet, *Journal du voleur* (1949).

Didier căuta o locuință, cel puțin familia asta era discretă, bravo ei !

— Îmi pare rău de dumneata, Didier (își luă un aer foarte trist și foarte recules). Știi ce mi-a spus domnișoara Delcombe ? „N-o să găsească niciodată !“ Și de ce, mă rog ?, i-am spus eu. „Oh, cu viața pe care o duce ! Gîndiți-vă ! E cunoscut ca un cal breaz. Ar trebui să se însoare măcar cu una din cele două, ce Dumnezeu !“

Didier schiță gestul de a o lua la fugă. Fernande o apucă înaintea lui și nu-i fu teamă să-l țină de mînecă în piațeta dinspre absidă, umbrită de doi arbori de magnòlia, unde însă putea fi văzută de toată lumea.

— Mă îngrijorezi mult, Didier. Aș vrea... și cu o voce gravă, lăsîndu-și capul în jos : Taică-su i-ar fi spus că prefera să nu-i vorbească despre ceea ce a văzut în dimineața cînd a urcat la dumneata, Didier. M-am înfiorat cînd mi-a spus asta. Nu mai înțeleg. Carducci mi-a spus că fiica lor e la Paris. Atunci ?...

Didier, cu o expresie de implorare și chin, se smulse din strînsoarea ei, de lîngă figura ei patetică, și se înfundă într-una din străduțele comerciale care formau un fel de evantai în jurul bisericii și coborau brusc către rîu. Didier era edificat în ceea ce-l privea pe maestrul Delcombe, Betty îl pusese la curent. Maestrul Delcombe era unul dintre acei oameni prudenți care preferau să-și țină ascunsă viața. Căsătoria lui fusese o afacere nesăbuită, de pe urma căreia suferea încă, după douăzeci de ani. Dar „păstra aparențele“. În această postură, socotea el că poate să-i dea sfaturi bietului Didier, sau, mai curînd, pentru că nu-l frecventa, să i le dea fiicei sale, care putea să i le strecoare doamnei Chotard, care le-ar transmite mai departe.

Ajungînd la fluviu, Didier rămase un moment sprijinit de parapet, uitîndu-se la apa ce se învolburase în jurul picioarelor podului, în mici cratere de un verde intens și la imensa suprafață străbătută de reflexe mătăsoase deasupra căreia pescărușii desenau arabescuri vertiginoase. Într-o clipă, datorită contactului cu acest unic element al naturii, își uită grijile. Fluviul, care

primea aici apele rîului Bonance, era larg, tumultuos, şi dincolo de el se zăreau construcţiile joase ale antrepozitelor şi cartierul acela despre care nu se vorbea niciodată.

Acolo, înghesuiţi în cocioabe, se năşteau, trăiau şi mureau, în clocotul fontei încinse, în sunetul difuzoarelor care le comandau cele mai neînsemnate mişcări, lucrătorii de la atelierele de fierărie, ca fratele lui Betty. La ora aceea, podul era străbătut de o mulţime imensă şi pestriţă. Autobuzele din Ilbarosse, care luau încetul cu încetul locul tramvaielor, dădeau drumul cu zgomot la gazele de eşapament şi se opreau în bufniturile uşilor cu deschidere automată. Didier îl văzu, apropiindu-se pe bicicletă, pe abatele Darambide, pe care îl întîlnise la Stellamare ; abatele îl zări şi se opri. Didier îl puse la curent cu soarta sa, vorbindu-i cu un fel de nepăsare cuviincioasă.

Reacţia abatelui îl uimi ; îi promise că se va ocupa de el, neprecupeţind nici un efort. Această asigurare îl înduioşă pe Didier pînă la lacrimi. Dealtfel, abatele tocmai se îndrepta grăbit către o doamnă care locuia, din păcate, în Cartierul de Sus şi poseda un impresionant excedent de camere. Doamna îi ceru o descriere a persoanei solicitantului. „Ah, spuse ea, păi îl cunosc ! E cel care trăieşte cu fata aceea, domnişoara Mondeville ! Nu, nu am nici o cameră liberă la mine. Închipuiţi-vă, ar fi capabil să-şi aducă dama aici !"... Abatele se simţi foarte stînjenit atunci cînd fu vorba să-i povestească lui Didier despre această vizită. În naivitatea lui, preferă să i-o relateze doamnei Chotard... Totuşi, îşi găsi curajul de a se duce s-o vadă pe domnişoara Henri Georges-Ohnet. (Servitorime, paisprezece camere, un imens parc cu alei bine întreţinute.) Domnişoarei aproape centenare i se mărturisi cine era Didier, sau ce era el : un fel de confrate minor şi tardiv al ilustrului ei bunic (ilustru mai ales la Irube) ale cărui tomuri erau îngrămădite deasupra şemineului. Şi ei îi fuseseră repede transmise noutăţile, în ciuda vîrstei şi a surzeniei sale. Scoase un „oh" dintre cele mai înspăimîntate. „Oh, dar iubitul meu

abate, v-aţi informat bine ? Ştiţi oare a cui cauză o pledaţi ? Vreţi să-mi impuneţi un domn care a sedus-o pe această biată domnişoară Carducci !"... Mulţumită zelului Fernandei Chotard, erau cunoscute astfel, pe o distanţă apreciabilă, relaţiile reale, posibile şi imaginabile, ca şi cele inimaginabile. Uneori, faptele se transformau, se deformau, deveneau monstruoase, întocmai ca în legende. Dar legenda era pe cale de înfăptuire. Micul abate, descurajat, îl trimise pe un abate mai mic în căutare de camere. „Oh, protestă (de data asta era vorba de o femeie cu mustăţi). Oh, nu e cumva domnul care a pălmuit-o pe domnişoara Digoin ?... Bineînţeles că am camere. Şi încă de cele mari. Dar mă vedeţi pe mine pălmuită de acest energumen ? Doriţi să asistaţi neapărat la aşa ceva ?"... Casa se afla la o distanţă bună, un kilometru de la Arditeya. Efectele prafului de puşcă urmau să ajungă pînă la Episcopie, pînă la Primărie, pînă la Graniţa cu Bonance, de netrecut pentru irubienii bine.

Toate acestea îi îngăduiau doamnei Chotard să-şi caute tonul cel mai ales pentru a spune, vorbind despre Didier : „Vedeţi, noi am făcut tot ce ne-a stat în putinţă pentru el. Dar răul porneşte de la el : e o fiinţă pe care n-o suportă nimeni". Betty îi spusese că trebuia să se aştepte la multă suferinţă. Paula îi scrisese că ea o să caute o locuinţă la Paris. Didier îşi aduse aminte de Pierre şi inima i se umplu de zadarnice păreri de rău.

Nu-i mare lucru să fii un om înfrînt în vocaţia ta. Nu-i mare lucru să fii un individ călcat în picioare cînd sînt atîţia oameni călcaţi în picioare, în grup, cînd sînt atîţia alţii care mor în fiecare zi în fundul minelor şi în puşcării, într-un ritm prevăzut şi calculat. „Pentru fiecare oră de lucru :

un mort
4 mutilaţi
20 de răniţi [1]"

[1] Statistică publicată de revista Planului Marshall pentru Europa. (Nota ed. fr.)

De cînd vizitase atelierele de fierărie din Irube şi stătuse de vorbă cu inginerul. Didier cumpăra mai des ziarele şi încetul cu încetul, unele notiţe scoase din ele se adăugau dosarelor cu însemnări extrase din Kierkegaard, Soloviev sau Sfîntul Ioan al Crucii.

„Domnul şi doamna San Giorgio nu aveau drept locuinţă decît o cameră de servitori şi o bucătărioară pentru familia lor compusă din patru copii, între cinci luni şi şase ani. Patul micuţei Maria fusese aşezat lîngă fereastră şi, profitînd de un moment de neatenţie a mamei, care era ocupată cu îngrijirea celui de-al treilea copil, paralizat, micuţa, fără îndoială obosită de atîta înghesuială, se căţără pe pervazul ferestrei şi se rostogoli pe balcon. Doamna San Giorgio părea să nu fi înţeles la început nenorocirea, dar cîteva clipe mai tîrziu, vecinii veniţi s-o îmbărbăteze, constatară că îşi pierduse minţile.

Cînd bărbatul ei, lucrător la terasamente, se înapoie de la lucru, îi fu anunţată drama. Văzînd trupul copilei, bietul tată îşi smulse cuţitul din buzunar şi inspectorii fură obligaţi să-l lege pentru a-l împiedica să nu se omoare pe loc. Zguduirea nervoasă a fost atît de puternică, încît a trebuit să-l ducă, împreună cu soţia sa, la infirmeria specială a depoului.

Familia locuia la etajul VI pe strada Grange-Batelière, numărul 26, din Paris." [1]

Didier repeta îngrozit această frază simplă... *Doamna San Giorgio părea să nu fi înţeles la început nenorocirea.* Forţa, discreţia unei asemenea prezentări succinte îl înmărmuri. Ne aflam în zorii unor vremuri în care viaţa devenea perfectă !

Articolele se adunau unul după altul pe masa lui Didier, cu regularitatea mohorîtă a unui mecanism. O tînără femeie, alungată din apartamentul ei, se aruncase în fluviul Pau ; un bătrîn, în împrejurări similare, s-a baricadat în casă şi a deschis focul asupra celor care se îndreptau către el. Astfel de mizerii erau însă la fel de departe de spiritul doamnei Chotard, care

[1] *Paris-Presse*, iunie 1952. (Nota ed. fr.)

reunea în ea stilul Cartierului de Sus, ca foametea ce bîntuia India. Fernande nu era accesibilă decît evenimentelor care o priveau direct, sau care se petreceau în familia ei. Dealtfel, doamna Chotard nu credea decît ceea ce vedea şi, lucru ciudat pentru o creştină, credea în formule.

Desigur, Didier nu se simţea competent să indice motivele unei asemenea stări de lucruri : erau fără îndoială numeroase. Dar de-a lungul nenorocitelor lui peregrinări, care îl purtau adesea în împrejurimile Catedralei, aşezată pe înălţimea oraşului, cu arcadele sale în formă de stea asemenea unei mîini deschise, se întîmpla să-l întîlnească pe abatele Singler. Nu se mai făcea nici un secret din faptul că acesta urma să preia conducerea ziarului catolic al diocezei, acel *Irube-Eclair* care întîrzia încă să apară.

Abatele, cu ochii lui frumoşi, întunecaţi, adînc înfundaţi în orbite sub sprîncenele stufoase, tăia în carne vie. Uita cu uşurinţă războaiele, refugiul, ruinele, excesul de populaţie, ajutoarele pentru naştere şi nu voia să reţină decît un singur subiect, şi anume, „rușinoasa demagogie de după război". Nu folosea alt limbaj decît acela al locuitorilor Cartierului de Sus, proprietari, farisei de treabă şi speculanţi ai dreptului divin. Nici el, întocmai ca Fernande Chotard, nu dădea crezare copiilor care se prăvăleau de pe pervazul ferestrelor, sau părinţilor care înnebuneau din cauza mizeriei. La urma urmei, perechea asta, San Giorgio, de pe strada Grange-Batelière poate că nici măcar nu era căsătorită. Cel puţin or fi fost francezi ?

În această privinţă, tinerii umanişti creştini şi bătrînii radicali pişicheri, cei slabi şi cei bine hrăniţi, Chotarzii şi Dutertrii gîndeau cu toţii la fel. Domnul Beauchamp nu avea nici un fel de şansă la viitoarele alegeri municipale ; acestuia îi era preferat bătrînul doctor Dutertre, chirurg cagulard [1], practicant şi dico-

[1] Membru al organizaţiei franceze *La Cagoule*, de tip fascist, înfiinţată în 1936.

tomist care, mai șiret, era pe punctul de a face să i se uite relațiile de pe vremea Franței ocupate, conturile la bănci și fondurile din Elveția, fiind gata să se descotorosească de o veche amantă considerată brusc ca fiind indecentă de către conformiștii cărora le solicita voturile. Betty ignora toate aceste detalii care îl priveau pe doctorul Dutertre, fiind însuflețită, se știe, de un curaj nebun atunci cînd era vorba de Didier. Le auzea pe membrele feminine ale familiei sale vorbind de doctorul Dutertre ca despre bunul Dumnezeu ; era un om care făcea mult bine Bisericii, care „dădea" mult. Betty știa totodată că el se află în fruntea listei. Probabil că venise momentul să se ducă să-l vadă. Pătrunse fără jenă în curtea vilei Dutertre, ceru să fie primită și-i vorbi despre Didier bătrînului afundat în fotoliu. „Știi ce m-a întrebat atunci cînd i-am vorbit despre tine la modul ditirambic ? îi povestea Betty, stîrnită. — Nu, răspunse Didier. — M-a întrebat : Cîți copii are ?... Nu, nici nu-ți vine să crezi cîtă grosolănie ! Și ce mă rog, fetele bătrîne din Cartierul de Sus au dreptul să rămînă fără copii, iar tipii tineri și săraci, ca tine, care realizează ceva, nu-l pot interesa pe acest domn decît cu începere de la doi sau trei mucoși în sus ? Dar acum înțeleg totul. Închipuie-ți, i-am povestit tatii întîmplarea, căci l-am găsit într-o zi bună. E, firește, în cele mai bune relații cu doctorul Dutertre, dar asta nu-l împiedică să aibă o părere proastă despre el. M-a întrebat de ce m-am adresat lui Dutertre. «Ei bine, îi spun eu, urmărește să fie ales...» Îl știi cum e cînd se pune pe mustăcit. Mi-a spus : «Îl consideri pe Dutertre un cărbunar ? — Drept un ce ?, întreb eu. — Drept un negustor de vinuri cu clientelă de crîșmă și sobă cu rumeguș ?» De unde a scos și soba asta cu rumeguș, ia spune-mi ? Nu găsești că e caraghios ?... — Și încă cum !..." spuse Didier.

După cele întîmplate, Didier ar fi trebuit să fie nebun ca să mai spere că va interesa pe cineva. Era singur, bolnav, muieratic și, în plus, avea nevoie de liniște ! El nu era decît unul singur, nu avea trei sau patru

progenituri cu biberon, gata să atenteze la bugetul statului. Principala slăbiciune a eroului nostru era, fără îndoială, aceea de a nu fi izbutit încă să suprime în întregime acest interes pe care îl nutrea faţă de el însuşi. Boala făcea din el o fiinţă fără apărare, dar cu cît slăbea puterea lui de apărare, cu atît se întărea protestul său. Ar fi fost zadarnic să proclame faptul că societatea nu avea dreptul să strivească în mod deliberat o singură fiinţă : el era acea fiinţă, acel rebut ; dar cel interesat mai are oare dreptul la cuvînt ? Ar fi fost zadarnic să proclame faptul că este de datoria societăţii să recunoască valoarea membrilor săi : el era acea fiinţă căreia toată lumea avea pretenţia să-i nege valoarea, căreia societatea îi spusese : „Tu nu însemni nimic pentru mine, nu-ţi recunosc nici un drept, nici măcar dreptul de a trăi". Or, acesta este modul în care societatea procedează faţă de un criminal şi nu o face nici din pasiune, nici din instinct decăzut, nici dintr-un dezechilibru mintal : nu are nici o circumstanţă atenuantă. Şi totuşi, mai trebuie să spunem oare că singurul lucru care îi dădea forţa de a lupta era conştiinţa acestei valori şi, prin intermediul ei, a solidarităţii cu ceilalţi oameni călcaţi în picioare asemenea lui, infinit mai mult decît el. Conştiinţă în veşnică luptă, s-o spunem pe nume, împotriva conştiinţei pe care o avea despre nimicnicia sa. Or, nu numai că se socotea ca valorînd ceva, dar ştia că valora mai mult decît atît : ştia că întreaga lui valoare îi stătea înainte, în viitor. Ca toţi oprimaţii, a căror dramă o înţelegea şi o resimţea astfel în adîncul inimii şi trupului său, dramă care, în ceea ce îl privea, era modestă, Didier nu încetase niciodată să spere că va ajunge la această împlinire de sine pe care n-o atinsese, că o va urmări în ciuda tuturor îndepărtărilor vremelnice şi a tuturor insuccesele, o dramă a noastră, a tuturor, dar pe care împrejurările o fac să devină acută. Drama constă în a-ţi simţi atît de multe imperfecţiuni şi a căuta, cu disperare, ocaziile prin intermediul cărora te poţi realiza. Aceste fiinţe din jurul său, care nu încetau să-l zdrobească, nu erau în stare

să realizeze ceva din viaţa lor ; el însă era. Ei nu erau în stare să facă nimic altceva decît lucrurile pe care o mie de alţi oameni puteau să le facă la fel de bine. El, însă, avea de înfăptuit un lucru pe care doar el era capabil să-l înfăptuiască. Pentru aceasta nu avea nevoie decît de puţin aer, pe care să-l respire în fiecare zi. Ceilalţi însă preferă să-ţi refuze acest aer şi să nu-ţi îngăduie să înfăptuieşti nimic, căci legea lor e mediocritatea. Lucrul cel mai bun e să nu te bănuiască niciodată că ai realizat ceva, sau că ai ceva de realizat ; ar inventa deîndată mii de tertipuri ca să te distrugă.

Aşadar, cu cît se străduia Didier să devină el însuşi, cu atît se expunea mai mult pericolelor. Cu cît voia mai mult să-şi păstreze forţele pentru adevărata luptă pe care şi-o recunoştea ca aparţinîndu-i cu adevărat, cu atît îşi pierdea mai mult forţele de care avea nevoie pentru bătălia împotriva *lor*, a celorlalţi, împotriva urii adevărate sau presupuse şi împotriva indiferenţei, încă mai distrugătoare decît ura lor. Ei adulmecau de departe existenţa, în acest colţ al pămîntului, a unui inoportun : o fiinţă înzestrată cu suflet. Se crede în mod curent că există un punct de demarcaţie între om şi animal şi, pentru a-i diferenţia, se spune că oamenii au suflet şi animalele nu au. Dar punctul de demarcaţie se află în om : între numărul mic al celor care au un suflet şi mulţimea celor care nu-l au, dar care au de partea lor forţa, sau banul, sau fericita inconştienţă a brutei. La urma urmelor, îşi spunea Didier, amintindu-şi ceea ce văzuse la forjerii, primejdia nu constă în faptul că omul e exploatat de către om, ci în aceea că el e exploatat de către Animal : acest enorm şi monstruos animal întruchipat de toate fiinţele mici şi mari care nu se interesează decît de bani şi îşi recunosc unii altora dreptul de posesiune. Aceştia sînt cei pe care îi auzi vociferînd. Şi pe mulţi alţii împreună cu ei. Oare prin simplul fapt că un biet eseist are vocaţia de a scrie şi editorii nu-i refuză proza, să aibă el dreptul de a-ţi sta în cale şi de a atrage atenţia asupra lui ? Dar un scriitor este un om, şi dacă suferă, veţi suferi şi voi.

Ceea ce îndurase de la Colonel, de la Katia și de la găini era o încercare palidă față de ceea ce îl aștepta sub domnia familiei Maillechort.

Camionul își făcea apariția în dreptul ferestrei sale. Cățărați deasupra lui, sub pretextul că țin scîndurile, ei pătrundeau cu privirea în camera sa și se uitau la el cum stătea cufundat în gînduri. Era un caz de violare de domiciliu. Cînd află de asta, doamna Chotard rîse cu lacrimi. Betty plînse. Didier îi ura.

Dimineața, la ora șase, atunci cînd era încă întuneric și tot cartierul era cufundat în cel mai adînc somn, oblonul garajului era ridicat în chip brutal și începeau să încarce, cu strigăte și icneli. Lăzile cu săpun și cu biscuiți, cutiile de fier, bidoanele cu ulei și benzină erau azvîrlite cu zgomot pe cimentul garajului și de acolo, pe platforma de tablă a camionului. Cîrligele fixate în grinzile care susțineau planșeul camerei răsunau puternic, iar sîrmele de fier vibrau. Se prindeau apoi solid scîndurile tarabei și caprele. Ca să facă asta, tipii se urcau pe platformă rîzînd cînd îl zăreau pe Didier în pat, în semiîntuneric ; n-aveau decît să încalece prichiciul ferestrei și dădeau peste el.

Asta ținea pe puțin o jumătate de oră ; monstrul era umplut pînă la refuz. După aceea, o tînără salariată în „jeans" negri și cu părul în ochi alerga să deschidă poarta de fier ca să dea drumul camionului. Poarta aceasta din tablă era încuiată cu un lanț și un lacăt. Orbecăiala în jurul porții de tablă era un supliciu pentru cel care dormea. Apoi lanțul desfăcut se izbea puternic de tablă și duduitul motorului creștea tot mai mult, în vreme ce camionul rămînea pe loc. La capătul unei clipe lungi, camionul ieșea pe poartă, apoi se oprea pentru ca slujbașa să fie supravegheată sau așteptată. Ea avea sarcina să încuie lacătul porții. Ceremonialul odată terminat, se auzeau izbiturile portierelor. Nu se isprăvea niciodată cu portierele astea ! S-ar fi zis că erau douăzeci de portiere și zece camioane.

Cu camionul plecau : soțul, Stef, și cumnatul lui, un băiat de șaptesprezece ani, obez și hlizit. După toate astea ar fi putut să se instaureze pacea. Dar, cu începere

de la ora opt, se înşirau sosirile şi plecările, vizitele asociatului, ale vînzătorilor ambulanţi, ale celor care livrau marfa, primiţi cel mai adesea de salariată, reluîndu-se de fiecare dată ceremonialul porţii, precum şi ridicarea şi coborîrea brutală a oblonului de la garaj.

La ora unsprezece, salariata punea stăpînire pe garaj pentru toată ziua şi începea să umple pungile şi să-şi depene repertoriul de cîntece la modă. Didier putea să urmărească prin planşeu cele mai neînsemnate dintre mişcările ei, întocmai ca printr-un geam. O vedea, fără s-o vadă, cum stătea cu picioarele îndepărtate, făcînd pachete ore în şir. Auzea cafeaua, malţul, zahărul pudră, cicoarea căzînd pe fundul pungii. Apoi zgomotul cîntarului. Şi, pentru a le pune capăt, sunetul aparatului de capsat. Mişcările acestei fete erau o realitate, ele umpleau spaţiul, mişcau aerul. Gîndurile lui Didier nu existau, nu umpleau spaţiul, nu mişcau nimic. Flopie, acesta îi era numele, era mai reală decît el. Ea întruchipa întreaga realitate, iar el, nici una. Ea era negarea lui. O ura.

Îndată după aceea, un ţînc bucălat, îndopat peste măsură pentru cei doi ani ai săi, venea să se joace în garaj cu accesoriile de băcănie, nebăgînd în seamă jucăriile costisitoare şi minunate care umpleau grădina, atras de prezenţa omenească, indispensabilă animalelor şi copiilor ; se lansa, împreună cu Flopie, într-unul din acele dialoguri monosilabice care nu se mai sfîrşesc, pentru că nu au nici început, nici utilitate ; puştiul declanşa scene de nervi, căci golea pachetele pe care slujbaşa le umpluse. Datorită lui, munca ei nu se mai sfîrşea. Didier îl ura.

În sfîrşit, femeia de serviciu, Barnabé, căreia i se spunea Babé, un monstru schelălăitor şi păros din specia pitecantropilor, îşi făcea o intrare zgomotoasă în grădină şi, apostrofînd toată lumea, ca şi pe ea însăşi, se apuca să cureţe ligheanele şi să pună la fiert, chiar în grădină, pe o pirostrie de fontă, rufele de peste zi, aprinzînd focul cu resturi de lăzi care, arzînd, trosneau cu mare zgomot.

În acest timp, doamna Maillechort — Gaby — o fată de douăzeci de ani și de o sută de kilograme, făcea băi de lapte sau fuma în pat ; era singura îndeletnicire care nu făcea zgomot. După-amiaza, îmbrăcată într-un capot portocaliu și în pantaloni de lînă albă, ca o vedetă de cinema, venea să fumeze în fața porții ținînd între dinți un țigaret de fildeș, ori se așeza pe trepte și îi interpela pe trecători, ori își striga prostește puștiul pe nume. Didier o ura.

Salariata mai avea sarcina de a cără în spinare, de-a lungul grădinii, bidoanele cu ulei din care urma să umple sticlele în spatele casei, sub bucătării, sau tîra lăzile goale între garaj și pivniță, cu un aer nepăsător și plictisit. Faptul acesta o obliga să înconjoare casa, cu alte cuvinte camera în care lucra Didier. De asemenea, în clipele sale de răgaz, deschidea lăzile cu o rangă de fier, distrugîndu-le apoi ca să-și confecționeze lemne de foc. Făcea toate astea cu năduf, cu fața încordată, cu gura crispată și aspră, lăsînd să-i cadă pe frunte părul întunecat și lins. Didier își dădu seama că, deși ura zgomotele pe care le făcea, nu simțea față de ea ura pe care o nutrea pentru ceilalți. Dacă vreunul din bandă ar fi trebuit să înceteze a-i fi antipatic, aceasta ar fi fost Flopie, nu știa nici el pentru ce. Ea locuia în casă și toată lumea avea dreptul s-o tutuiască. Sîmbăta se „îmbrăca" și cobora în oraș. Fratele cel voinic, Georges, cînd nu era la piață, venea s-o încurce la treabă făcîndu-i o curte mîrlănească. Avea o voce îndesată, tărăgănată, obtuză, greoaie. Didier îl ura, îl ura, îl ura. De mult ce ura, nu mai știa nici ce anume ura, nici pentru ce. Dar în miezul acestei uri, asemenea unui punct voluminos, negru, respingător, se afla el însuși, Didier. Didier, care se ura pe sine în chip absolut.

Întreaga familie locuia în garaj, ca și cum acesta ar fi fost singura încăpere locuibilă a casei. Didier începea să înțeleagă sensul cuvintelor lui Stef. Garajul acesta, din care își făcuseră antrepozit, era despărțit de camera lui Didier — după cum s-a mai spus — printr-un planșeu netencuit. Zgomotul vocilor, vacarmul discuțiilor, înțe-

lesul celor mai neînsemnate cuvinte, exclamațiile, suspinele lor ajungeau la el în chip distinct. Mirosul puternic al grămezilor de brînză, al lăzilor cu morun presat se infiltra prin planșeu, sau pătrundea prin fereastra deschisă, îl împiedica să scrie, să gîndească. *Odoratus impedit cogitationem.* Cugetarea fusese scrisă de un călugăr, sfîntul Bernard, în secolul al XII-lea : mirosul împiedică gîndirea. Mirosurile de aici erau mirosuri abjecte, revoltătoare. Glasurile lor erau revoltătoare. Tăcerile lor erau revoltătoare. Era revoltător ca ființe care nu au afinități să fie obligate să trăiască în aceeași casă, cot la cot.

Poate că ființele acestea nu erau rele (în ciuda intenției afișate, obosești să fii rău) : dar *îl ignorau.* Există o relație între oameni, a cărei nedreptate a fost evidențiată : aceea dintre stăpîni și sclavi. Dar lăsînd la o parte această relație, puterea rămîne în mîna cîtorva, avînd drept pretext : banii, afacerile, importanța pe care și-o dau, demagogia, sufocarea, asfixierea altora, împingerea lor treptată către moarte. Patronul nu-și torturează lucrătorul în mod intenționat, ci îl torturează prin necunoașterea nevoilor sale.

Activitatea lor de vînzători ambulanți stîrnea un vacarm de care se bucurau în mod vizibil și pe care își făceau o plăcere în a-l spori. Dar lipsa lor de activitate l-ar fi otrăvit și mai mult, într-atît era de mare grosolănia pe care o emanau. După cîteva zile, din Didier nu mai rămăsese decît umbra lui. Hărmălaia glasurilor, clocotul sîngelui din arterele sale se contopiseră într-o unică agitație, în lăuntrul și în afara lui. În curînd, inima îi provocă indispoziții și începu să vomite. Pînă acum fusese în stare să disprețuiască inconvenientele sărăciei : erau minore. La sfîrșitul anului, se văzu în pragul morții.

În timpul nopții, ploaia cădea pe camionul de tablă pe care îl făceau să intre doar pe jumătate în garaj, fiind prea înalt și rămînînd înțepenit în pervazul ferestrei. Didier dormea cu fereastra deschisă în dreptul camionului ale cărui mirosuri se răspîndeau pe încetul.

Ploaia, căzînd pe tablă, suna ca o morișcă. Îl lipsiseră astfel pînă și de asta : de zgomotul liniștitor pe care îl făcea ploaia ce cade pe pămînt, pînă și de acest sunet al copilăriei, unul dintre sunetele de preț, delicate, ce te fac să-ți recapeți sufletul. Căci există un Dumnezeu ascuns în căderea ploii.

Imaginea doamnei Chotard, singură în apartamentul ei confortabil, în mijlocul camerelor goale, îi apărea în față spre a-i sfida mizeria. Betty îl sfătui să cerceteze dacă nu există cumva în oraș oameni mai nenorociți decît el pentru ca, din punct de vedere egoist, să înceteze de a mai suferi. Era un sfat nobil. Dar ochii se îndreaptă mai ușor în sus, decît în jos. Îți era greu să găsești în Irube oameni vrednici de milă. Erau totuși cîțiva : cei de pe strada Pisicilor, de pe strada Manufacturilor, cei din cartierul forjeriilor. Erau chiar unii mai apropiați : cei care locuiau sub zidurile Dominicanilor, în magherniță despărțite în două sau în trei, în grajduri vechi. Despre aceștia, Didier îi vorbea uneori abatelui Singler ; abatele spunea că nu erau „interesanți" și că, dealtfel, tot aveau prea mulți bani de vreme ce se duceau să-i risipească la cîrciumă și la cinema. Era proletariatul în zdrențe, oameni căzuți atît de jos, încît nimeni nu se mai ocupa de ei.

Această Gaby de o sută de kilograme, care fuma țigări americane în fața porții, din țigarete lungi de-o palmă, întîlnise, în timpul unei vacanțe la plajă, pe un tînăr înzestrat cu o mustață irezistibilă, avînd o figură de țigan, pielea închisă la culoare și trupul musculos ; acesta s-a dovedit apoi a fi un băcan ambulant, posesorul a două camioane și al unui început de avere înjghebată în doi-trei ani de comerț la negru. Exclusă pe rînd din toate școlile și colegiile, dotată cu o lenevie solidă, fata se îndrăgostise la iuțeală în așa hal, încît în următoarele șase luni rămase borțoasă și fu luată de nevastă. Iată de ce nu-și aduseseră cu ei numai morunii, o femeie de serviciu pițigăiată, pe fratele doamnei, la fel de voluminos ca ea și o salariată, ci și un

ţînc răcnitor şi spărgător de veselă, atrăgîndu-şi diverse epitete din lumea animalelor. În opt zile grădina fu o cloacă.

Garajul deveni prin urmare în acelaşi timp sală de joacă, încăpere de locuit şi atelier. Cîţiva centimetri mai sus, Didier Aubert îşi pregătea teza despre etapele vieţii mistice, cu speranţa de a deveni un mare profesor.

Cînd viitorul mare profesor obosea să o tot audă pe Flopie mutînd sacii din loc şi cîntîndu-şi repertoriul, ieşea din casă cu sufletul la gură şi dădea peste abatele Singler, pe motocicletă. Dacă avea timp, abatele se oprea, îi punea întrebări, se plîngea de dureri de cap, îi dădea drept exemplu familia aceasta de călăi, făcîndu-l de ruşine în chip discret pentru că nu se însurase şi pentru că nu avea şi el o băcănie pe roţi, căci atunci ar fi fost el acela care i-ar fi scos din sărite pe oameni. Pe drum, proslăvi micile virtuţi care îi zămislesc pe marii oameni de acţiune. Ah, ce oameni de treabă ! Ia uitaţi-vă puţin la aceşti oameni de treabă ! spunea el. Puţin îndărătnici, bineînţeles, dar nu vă faceţi griji, Dumnezeu îşi va recunoaşte fiii.

Această frază îi servea totdeauna drept concluzie. Ei, şi cu ziarul ăla faimos ce s-aude ?

— Ah, n-ar fi trebuit să vă vorbesc despre el, îi spunea abatele. Iarăşi a fost amînat. Trebuie să i se găsească cititori — şi totodată fonduri. Din fericire, pentru o cauză bună se găsesc totdeauna.

Şi astea fiind zise motocicleta zvîcnea, abatele flutura mîna cu o alură sportivă şi un salut grăbit. Domnul Singler ar trebui să fie ceea ce se numeşte un abate-şoc şi va scoate neapărat un ziar bun.

Betty lipsi cincisprezece zile, apoi reveni şi se prezentă deîndată la Didier, ca să-i dea raportul. Absenţa ei nu avea, după cît se pare, decît motive fireşti. Întîmplările pe care le trăise erau rareori reconfortante, dar le povestea cu un umor spumos şi cu acea îndrăzneală care le răpea o parte din amărăciune.

Betty îi relată că îi ceruse notarului ei un concediu cu intenţia — himerică în ochii lui Didier — de a se duce

să-şi caute un „job" la Paris, dar totodată chemată şi de domnul d'Hem, care se afla din nou la ananghie şi avea nevoie de ea pentru a-şi lua inima în dinţi şi a începe o cură de dezintoxicare. Pînă la urmă, Betty îşi petrecuse cincisprezece zile într-o clinică, afirmînd că ar fi fost printre cele mai plăcute zile din viaţa ei şi că i-ar fi făcut cel mai mare bine. Îl lăsase pe Philippe pe cale de însănătoşire, după ce-l sprijinise în zilele cele mai grele.

Didier nu încerca să înţeleagă prea bine aceste aranjamente, ştiind că nici unul, nici altul n-ar fi cîştigat nimic din asta. Îi era de ajuns, în privinţa lui Betty, să fie sigur de ceea ce el numea *limpezimea* ei. Căci avea un fel de limpezime care îi aparţinea doar ei, fiind foarte greu, sau chiar imposibil, de definit şi pe care privirea unor terţi nu putea decît s-o murdărească ; el însă o percepea totdeauna. Betty o ştia şi abuza de acest lucru, iar Didier ştia că lucrul acesta însemna o uşurare pentru ea. În rest, fetei îi plăcuse totdeauna mult să povestească două istorioare în loc de una, şi cel mai adesea una ţinea locul alteia. Timiditate ? Părea să-i fie mereu teamă ca Didier să n-o judece aspru şi atunci ajusta adevărul, sau ceea ce considera ea drept adevăr, spre a se impune mai mult. Didier era convins că povestea cu „job-ul" era destinată să atenueze, să justifice sau să slăbească efectul celeialte, şi în privinţa asta Betty se înşela totdeauna.

Faptul că Betty lipsise la atît de puţin timp după ce plecase Paula nu-l lăsa deloc indiferent nici pe Didier. Cu atît mai mult cu cît, în povestirea ei, existau lacune. Vorbise de domnul d'Hem, de clinică, de vizitele sale prin birouri şi atîta tot.

— Şi Paula ? zise el. N-ai anunţat-o că vei trece prin Paris ?

— Ah !... cum să spun... Da, bineînţeles. Am văzut-o pe Paula... Îţi transmite...

Glasul ei avea ceva stînjenit şi Didier crezu că subiectul acesta nu-i făcea plăcere.

— Te iubeşte mult, bineînţeles.

O spuse fără căldură, ca şi cînd s-ar fi luptat cu credinţa că lucrurile stăteau altfel.

— Unde ai văzut-o ?

— Păi... la ea acasă, desigur.

Didier se încruntă.

— La ea ? Nu mai stă la hotel ?

— Ba da. Da. La hotel. La hotelul său.

— Stă bine ? întrebă Didier.

— Nu stă rău.

— Dar unde e ? Trebuie să-ţi smulgă omul cuvintele !

— În arondismentul şaisprezece, cred...

— Oh, spuse el rîzînd, ce vorbeşti ! Adresa pe care mi-a dat-o ea nu era asta. Am adresa ei de la Hale.

— E adevărat, acolo am văzut-o. Am făcut o confuzie !

Betty respira greu ; Didier de asemenea.

— Ai făcut o confuzie ! spuse el gînditor.

La ce bun să continue interogatoriul. O să-i spună că o doare capul, că are lapsusuri, că nu-şi mai aminteşte. O atrase către el şi-o sărută pe frunte.

— Iartă-mă, spuse. Îţi pun prea multe întrebări deodată...

Betty se uita cu groază la venirile şi plecările familiei Maillechort : Gaby, Stef, Georges cel gras, Puştiul, Barnabé, fără s-o mai pună la socoteală pe aferata Flopie. De data asta se simţea depăşită de situaţie. În cincisprezece zile, viaţa lui Didier încetase să mai fie viaţă ! Ea însăşi începuse să aibă necazuri cu chiriaşii săi şi Santiago era plin pînă la refuz cu locatari care mişunau pretutindeni şi în mijlocul cărora se destrăma atmosfera de familie, spiritul preţios al acelui cămin. Să se revină înapoi, nu mai era posibil. Spusese la nesfîrşit că avea nevoie de un colţişor al ei. Lucrul acesta fusese tratat la început ca un capriciu pe care trebuia să-l treci cu vederea unei fete nu tocmai normale ; un asemenea capriciu li se păru ciudat străinilor, avînd în vedere uriaşele dimensiuni ale vilei Santiago şi dragostea pe care Betty o nutrea pentru ai săi, cu deosebire pentru tatăl ei. În ceea ce-l priveşte, Didier socotea că nevoia de a ieşi din găoace este irezistibilă

pentru o ființă tînără : și că trebuie ca găoacea să se spargă într-o bună zi. Dar și în această privință, Betty risca s-o apuce pe un drum greșit. În primul rînd, situația devenise încetul cu încetul ireversibilă, fapt care justifica, pe de-o parte, cuvintele domnului Mondeville : „Ai s-o regreți !...“ iar pe de altă parte, în ochii chiriașilor săi, o îndreptățea pe Betty să se socotească fără locuință. Căci familia Mondeville era mult prea cinstită ca să alunge pe cineva, chiar atunci cînd persoana în cauză era un membru al familiei. O asemenea cinste, vecină cu prostia, nu se mai întîlnește. Domnul Mondeville nu era dealtfel de acord, în sinea lui, cu numărul mare de închirieri la care se pretau soția și sora lui, dar potrivit obiceiului său, le lăsa să facă ce vor. Betty îi sugera acum lui Didier o altă explicație a conduitei sale.

— Înțelegi, în felul ăsta, e mai normal.

— Mai normal ?

— Da. Eu duc într-adevăr viața unei ființe care lucrează.

— Ții neapărat să ai neplăceri ? o întrebă Didier.

— Nu mai multe decît alții.

Didier scoase un ușor șuierat admirativ. Nu multe fete tinere se comportă astfel.

Într-adevăr, după o perioadă de *statu quo*, neplăcerile nu se lăsară mult așteptate. După toată bătaia de cap pe care Betty o avusese ca să descopere această cameră, proprietarii săi — ei înșiși locatari ai apartamentului lor — regretau că i-o închiriaseră. Nu pentru că asta le-ar fi provocat vreo neplăcere, dimpotrivă, căci Betty lipsea mult de acasă ; dar oamenii aceia se „adaptaseră“ foarte repede noilor împrejurări istorice și, cu toate că cereau pentru orice plata maximă, sistemul lor consta în a-și concedia chiriașul la fiecare șase luni, pentru a se menține „la nivelul prețurilor“. Familia Mousserolles, numită și Etcheverry, era dealtfel o familie de buni catolici, cum era moda zilei, și de „oameni foarte de treabă“, potrivit terminologiei abatelui Singler. Erau chiar oarecum militanți : nu voiau să piardă nimic. Ar fi dorit

să cîştige fără efort şi fără nici un fel de sacrificiu şi să închirieze, neînchiriind, sau să aibă, pentru o aceeaşi cameră, un chiriaş de zi şi un chiriaş de noapte, care să nu ştie unul de celălalt. Trebuia să ai curajul de a intra în explicaţii plicticoase, de o factură prea serioasă şi tehnică. Asemenea obiceiuri sînt destul de reprezentative pentru starea de spirit complexă a acestor proprietari abuzivi, roşi de remuşcare — bineînţeles de remuşcarea de a nu fi destul de abili pentru a pune mîna pe banii altora fără a da nimic în schimb. Era evident că spre aceasta tindeau tertipurile puse la cale de simpaticele personaje în mîinile cărora căzuse Betty în atracţia ei inconştientă pentru catastrofe. Aceşti Mousserolles, zişi Etcheverry, care ocupau în comun o casă aflată la marginea Cartierului de Sus, constituiau una dintre acele căsnicii care se bucurau de consideraţie în Irube, sau cel puţin în cartier. Soţul îşi cîştiga existenţa în mod convenabil avînd funcţia de contabil la *Électricité de France* iar soţia, membră locală a *Ligii feminine a acţiunii catolice, L.F.A.C.*, (margaretă de argint pe corsaj) distrusese, în lăcomia sa pioasă, un apartament tocmai bun pentru ei şi palida lor progenitură, închiriind peste jumătate din el. Camerele pe care le închiria, de o micime nemaipomenită, în care iarna îngheţai, încălzirea nefuncţionînd decît joia şi duminica (zilele în care familia se aduna în păr şi în care moştenitorul făcea patinaj cu rotile pe culoar); erau camere mobilate sumar cu divanuri umede şi dulapuri roase de carii, ale căror uşi, precauţie bine calculată, nu se închideau; închirierea lor mai comporta tot felul de interdicţii, de obligaţii şi de servituţi privind folosirea apei şi a closetului, lucru obişnuit în aceste medii de mică burghezie şi încadrîndu-se în idealul semnalat mai sus.

Într-un cuvînt, aceşti mici proprietari-chiriaşi aplicau în viaţa civilă sistemul de ierarhii şi de sancţiuni obişnuite în viaţa de colegiu sau în cea de cazarmă. O ordine admirabilă în care exploatatul devine, la rîndul lui, exploatator şi în care, pentru a restabili dreptatea, se

contribuie la propășirea unui negoț fără limite, care apasă inevitabil mai ales pe umerii celui mai slab : chiria cerută pentru cămăruța lui Betty le îngăduia acestor oameni să-și acopere un întreg trimestru din propria lor chirie. Faptul ar fi banal, dacă n-ar fi vorba de Irube și dacă n-ar fi vorba de niște buni creștini, prezențe neclintite la slujbele religioase de duminică, mari consumatori de literatură pioasă și cu deosebire ai *Buletinului parohial* confecționat în fiecare joi de către abatele Singler, care își făcea mîna cu această fițuică, în așteptarea ziarului cel mare. Desigur, Buletinul era tipărit în chip benevol de către proprietarul unei reviste locale de scandal și mici cancanuri. Acesta practica un dublu joc, în speranța că își va putea răscumpăra astfel josnicia. Într-adevăr, de vreme ce soții Mousserolles, de care e vorba aici, aveau o situație destul de bună și o chirie veche, prin urmare derizorie, e drept să se spună că de aici începea exploatarea. Acești mici burghezi, moștenitori ai marii Revoluții, abia eliberați din starea de sclavie, erau un strălucit exemplu al imboldului care împingea pe om să-l exploateze pe om. Dar, cum erau și creștini, denumeau lucrul acesta „a face servicii". Nu puteau să refuze a „face servicii". Așadar, au adunat și au adăpostit pe lîngă Betty, un supraveghetor de la liceu și o croitoreasă, avînd cu toții dreptul la același lavabou, apa fiindu-le oprită după o anumită oră.

Didier își aruncă o privire înspăimîntată, rătăcită, asupra tuturor acestor oameni, care voiau să-și cîștige viața pe seama altora, exploatînd bunuri care nici măcar nu le aparțineau. Își revendicau cu toții apartenența la catolicism, tot așa cum și-ar fi revendicat-o pe aceea de a fi membrii unei societăți de asigurare ; le dădeau, bineînțeles, o pîine de mîncat preoților, asigurau întreținerea unui seminar mare cît un hotel dintr-o stațiune de lux și a unui mare număr de mănăstiri de călugărițe și de călugări ; în fiecare an se sfințeau clopote, căci în acest sector, construcțiile se țineau lanț ; dar unde puteai oare să găsești aici un creștin ? În care inimă să fi ars oare vreun foc ? Concluzia — Didier

ajungea încetul cu încetul la ea — era aceea că la Irube nu existau creştini şi, cu cît se vorbea mai mult de creştinism, cu atît existau mai puţini creştini. Creştinismul devenise un fel de formă, un fel de afiş electoral, un panou publicitar. Însemna dispreţ, orgoliu, nedreptate. Nimeni nu mai iubea pe nimeni. Iată întocmai ceea ce întrezărea Didier de-a lungul povestirilor mereu întrerupte ale lui Betty, care era atît de stîngace în a se exprima şi a se descifra pe sine, încît îi erau necesare cel puţin două explicaţii înainte de a o găsi pe cea bună.

— De fapt, vezi tu, asta m-a determinat să plec, să părăsesc Santiago. E unul din motivele mele secrete.

— Care anume ?

— Au început şi ei să facă reţineri abuzive, să profite de timpurile astea nenorocite ca să trăiască de pe urma celor fără locuinţe, în vreme ce...

— Dacă îmi îngădui, spuse Didier, aici te opresc ! Trebuie totuşi să faci o distincţie. O casă veche este un capital, e o muncă acumulată de strămoşi...

— Ce vrei, eu concep cu greu noţiunea de creştini capitalişti, spuse Betty.

— Eh, capitalişti ! Familia ta !

— A trăi din veniturile pe care le generează banii sau un bun — este acelaşi lucru — prin ele însele, înseamnă a trăi necorect, a trăi în lăşitate, spuse Betty. De aceea prefer să lucrez, deşi nu am fost pregătită deloc pentru asta. Fac parte dintr-o familie în care se aşteaptă ca fetele să se mărite. Şi ăsta e tot capitalism !

— Fără îndoială, spuse Didier, dar am putea cel puţin să-i iertăm pe oamenii cărora nu le-a mai rămas decît mijlocul acesta ca să se descurce.

Betty nu răspunse. Adevărul e că n-a mai putut să îndure şi, deşi evitase orice aluzie la activitatea familiei sale, era posibil ca aceasta să fi fost adevărata cauză a îndepărtării ei. Betty nu se considera creştină, dar era furioasă cînd îi vedea pe oameni pretinzîndu-se creştini fără să fie. „Şi toată lumea, adăugă ea, are dreptul să protesteze cînd oamenii vor să pară ceva, creştini

sau comuniști, și nu sînt." În mijlocul lumii corupte a Cartierului de Sus, cazul lui Betty era clar. Era singura luminiță, singura flăcăruie ce ardea neclintit.

Grădina căpătase aspecte sordide. Era presărată cu resturi, cu deșeuri, cu accesoriile respingătoare ale negoțului ambulant. Jucăriile ce i se cumpărau Puștiului în fiecare zi, fie zăceau împrăștiate, părăsite, nou-nouțe în ploaie, în disprețul suveran al tînărului prinț al Camembert-ului și al Morunului, fie erau expediate grabnic dincolo de gardul de mărăcini, sau rupte în bucăți. Nu mai era chip să faci un pas fără să dai de un obstacol ; după ce se lovea de camionul tatălui, Didier se împiedica de automobilul cu pedale al fiului, de bidoane, de cutii goale, de lăzi deteriorate, de hîrtii de ambalaj sau de ziare care zăceau pe jos, răscolite fără încetare de vînt, sau udate de ploaie, amestecate cu noroi și afundîndu-se încetul cu încetul în pămînt. Prin aceasta, grădina nu era readusă naturii, ceea ce ar fi compensat poate, în ochii lui Didier, printr-un spectacol interesant, o parte a nenorocirilor abătute asupra lui. Dimpotrivă, solul însuși ajungea să dispară sub acest humus. În fața garajului, cu alte cuvinte a spațiului ce se afla imediat sub privirile lui, plecările și sosirile repetate ale camionului, acționînd ca un concasor, turtiseră cîrpele și fierăria, astfel încît nu se mai recunoștea nici culoarea pămîntului. Nu se mai zărea nici una dintre plantațiile asupra cărora se înverșunase atîta Colonelul. Stef continua opera începută în ultima perioadă a domniei Katiei. Solul era o îngrămădire, un aluat confecționat din vechi deșeuri, din cartoane stivuite și presate, din resturi de lemn. Dacă se întîmpla ca vrejuri timide de caprifoi să iasă ici și colo din gardul de mărăcini, mîinile brutale ale lui Georges cel gras, pornite împotriva a tot ceea ce nu era tablă și sticlă, se grăbeau să le smulgă ; Didier se întreba ce l-a împiedicat să fie prietenul Colonelului.

Izbiturile portierelor, strigătele, dansurile de sălbatici executate în jurul camionului, la fiecare plecare și îna-

poiere, izbucnirile de veselie zgomotoasă degenerînd îndată în certuri, căderile răsunătoare de lăzi sau bidoane îi marcau orele, zilele, sau mai curînd le desființau de parcă le-ar fi șters cu o trăsătură neîntreruptă, le smulgeau din viața sa. El nu trăia ; *ei* trăiau. Ei îi răpeau totul, îi subtilizau viața ; el nu putea face nimic împotriva vieții lor. Cu strigăte de bucurie, ei îi deschiseseră în coastă o rană prin care i se scurgea sîngele. În ciuda neîncetatelor certuri pe care le aveau, aceste ființe erau contopite într-un asemenea mod, încît îi deosebeai cu greu unii de alții. Gaby nu contrasta cu ciudatul trib decît prin inerție, prin uriașa capacitate de lene care zăcea în ea și care o imobiliza ore în șir, cu pantalonii, țigările și capoatele ei multicolore, sub o rămășiță de soare călduț încă. Trupul îi plesnea peste tot ; era asemenea reginei furnicilor în mijlocul unui popor laborios și se strecura cu atîta ușurință printre lăzile cu ulei Lesieur, cu săpun Lechat și printre punguțele cu bomboane umplute, încît ar fi trebuit să-l mire chiar și pe tînărul ei bărbat. Acesta, după cît se pare, o privea tot mai insistent pe salariată, însoțindu-și privirea, în mod ostentativ, cu bădărănii și gesturi brutale.

Didier era pierdut, înecat în acest trib oribil. Îl împresuraseră, îl absorbiseră întocmai ca o amibă. În jurul camerei sale se înălța un triplu meterez de lăzi îngrămădite, în spatele cărora el aproape că dispărea materialmente. Nu aveau decît să adauge în curînd alte cîteva, să-i astupe fereastra și ar fi pierit asfixiat.

Afară, surîsurile abatelui Singler, strîngerile sale de mînă deveneau tot mai grăbite. Privea cu un dispreț vizibil la ființa care era în stare să se lase îngropată de vie. „Ați fi făcut mai bine să vă aranjați să stați la doamna Chotard", îi spunea el, sever. Sau : „Dar de ce nu vreți să deveniți proprietar ? Îmbogățiți-vă, pentru numele lui Dumnezeu !..." Sau, aruncînd o privire Pușt iului care apăruse în dreptul ușii, cu fața lui rotundă, cu trupul rotofei și grăsuț. „Ah, spunea el, ce oameni de treabă !..."

Inconştienţă sau sfidare ? Didier încetă curînd să aibă asemenea ocazii de-a se mira. Abatele Singler renunţă la motocicletă pentru o maşină. Didier îl vedea trecînd ca o fantomă, iar maşina aproape că-l atingea cînd se afla pe drumul în pantă care urca din oraş către Cartierul de Sus ; abatele nu se mai oprea să-i vorbească şi cu atît mai puţin să-l ia cu el şi să-l scutească de urcuş. Didier înţelese cauza acestei schimbări: *Irube-Éclair* apăruse.

Primi veşti de la Paula care îi dădea de înţeles că în cîţiva ani va fi bogată şi atunci ar putea să înceapă împreună o viaţă nouă. Pe Didier îl întristă lectura acestei scrisori şi nu-i răspunse.

Familia Mousserolles intenţiona de multă vreme să o expulzeze, să o concedieze sau, cum se spune în lumea lor, să „o îndepărteze în mod politicos" pe Betty. Tehnica era simplă şi verificată în toate casele bune din Cartierul de Sus. Ţi se declara într-o bună zi că era nevoie de cameră pentru o rudă care urma să vină, pentru o fată care se mărită, pentru un prieten ce trebuia primit. Apoi, după ce bietul locatar pleca, camera se închiria altuia, cu o majorare convenabilă de preţ. De unde întrebarea adresată oricărui candidat la închiriere : „Pentru mult timp ?..." Dacă se descoperea că locatarul era recalcitrant (era ceea ce se numea un chiriaş rău), bunul proprietar îi aplica sancţiunile prevăzute, respectînd o succesiune gradată de fapte, neprevăzută în cod, însă aplicată în chip universal în virtutea unei logici secrete a *interesului,* care valorează mai mult decît toate articolele de lege : i se „făceau mizerii". Astfel Betty găsi mai întîi uşa de la bucătărie închisă (acolo avea obiceiul să-şi facă dimineaţa cafeaua, ori să-şi încălzească apa de spălat.) Apoi, proprietarii găsiră că se spală prea mult şi consumă prea multă apă. I se retrase deci dreptul de a folosi camera de baie, punîndu-i-se o cană cu apă în cameră. Betty o luă de bună, nu le aminti acestor oameni de angajamentele lor anterioare, nu le atrase atenţia că o furau. Ştia foarte bine

ce urma să se întîmple : cîteva zile mai tîrziu, camera de baie era închiriată cu totul, la un preţ gras, împreună cu o altă cameră, unor oameni în trecere, sosiţi „pentru sărbători". Apoi găsiră de cuviinţă că, spălîndu-se în cameră, lăsa să-i cadă pe parchet picături de apă şi i se atrase atenţia pe un ton sec. *(Tulburi apa, spuse bestia cea crudă)* [1]. Curînd, îşi dădu seama că i se umbla prin lucruri şi se revoltă. Dar avea să înţeleagă apoi ce sperau să descopere : dovezi împotriva comportării sale, scrisori de la „amantul ei", sau, ceea ce ar fi fost şi mai bine, după ei, de la amanţii săi : căci, de vreme ce avea unul, putea la fel de bine să aibă mai mulţi. „Informaţiile" le-ar fi folosit mai tîrziu dacă Betty n-ar fi fost „rezonabilă". Dealtfel, de vreme ce fata avea un amant, putea foarte bine să fie şi o hoaţă. Cînd dispăru din casă, după cît se pare, un obiect — una din acele îngrozitoare tăvi al căror fond pirogravat reprezintă un peisaj montan cu o vacă sau două în faţa unei ferme — o încolţiră cu un interogatoriu în cursul căruia o făcură să simtă bănuielile care apăsau asupra ei. Într-un cuvînt, scurt timp după aceea, cu scopul de a o jigni, toate uşile casei fură încuiate cu grijă, cu excepţia uşii ei, atunci cînd cei trei Mousserolles sau Etcheverry lipseau toţi deodată.

Totul se petrecea sub ocrotirea unei Fecioare luminoase care trona pe etajera de la bucătărie, a unui crucifix din aluat de tăiţei împletiţi şi a unui sfînt Iosif fosforescent, plasat pe culoar.

Domnul Mousserolles era un tip micuţ şi viclean, purtînd ochelari cu rame de fgier, iar doamna Mousserooles, o femeie cu nas ascuţit şi figură congestionată. În calitatea ei de membră a L.F.A.C., ea era aceea care conducea operaţiile, cu pieptul înainte, sub bluza plină de medalii şi insigne.

Acum, cînd lipsea Betty, îşi încuia şi ea uşa de la cameră (prima dată a fost nevoie de cîteva lovituri de ciocan ca să îndrepte broasca strîmbată), căci acolo se

[1] Vers din fabula *Lupul şi mielul* de La Fontaine.

aflau de cîteva zile două geamantane care îi aparţineau lui Didier.

Betty sosi într-o seară, pe neaşteptate, la Didier şi îi povesti următoarea întîmplare.

Bunii ei proprietari forţaseră uşa camerei sale (sau poate o deschiseseră pur şi simplu cu o a doua cheie, n-a putut spune precis, într-atît faptul acesta o zdruncinase) şi o goliseră în întregime, depunînd lucrurile ei şi pe acelea ale lui Didier în fundul unei pivniţe. De acolo aveau să le elibereze numai după achitarea unei „indemnizaţii" : indemnizaţie reprezentînd în acelaşi timp contravaloarea unor vagi stricăciuni cauzate mobilelor, precum şi „păzirea" lucrurilor în pivniţă. În privinţa asta se cam încurcau, spunea ea, dar cuvîntul indemnizaţie trebuie să le fi plăcut : aceşti oameni cumsecade semănau, păstrînd proporţiile, cu cei din plutoanele de execuţie naziste care, a doua zi după ce împuşcau oamenii, trimiteau familiilor nota de plată pentru muniţiile consumate [1].

Era una dintre acele întîmplări aiurite şi complicate despre care Didier ar fi spus altădată că nu i se iveau decît lui Betty dacă nu cumva, în împrejurările de atunci, puteau să li se întîmple tuturor, ameninţîndu-l chiar şi pe el. Cunoscînd intenţiile mărturisite ale proprietarilor săi, începu să-i fie teamă ori de cîte ori trebuia să lipsească de acasă mai mult de o jumătate de oră.

Didier îi spuse lui Betty că trebuia să reflecteze. Dar în camera lui era imposibil s-o facă. Spuse că pentru a reflecta, trebuia să iasă la plimbare.

Primul rezultat al acestei întîmplări era bineînţeles acela că Betty nu mai avea domiciliu şi că rămăsese pe drumuri.

Didier nu putea s-o lase pe Betty pe drumuri, aşa cum n-ar fi putut să lase pe nimeni altcineva. Îi oferi să împartă camera cu el. Amîndoi erau foarte trişti.

[1] Autorul a găsit acest detaliu atroce în ziarul *Le Monde* din 23 octombrie 1954. (Nota ed. fr.)

El se gîndi la Paula şi la poşeta ei în bandulieră a cărei curea îi trecea de-a curmezişul pieptului. Paula aştepta un răspuns de la el. I-ar fi fost uşor să-i scrie. Dar, în această împrejurare, înţelese de ce n-o făcuse. Paula nu avea nevoie de el : ea însăşi îl anunţase că va deveni bogată. Didier nu putea să treacă, în chip deliberat, de partea învingătorilor.

Întîmplarea era mai complicată decît îşi închipuise şi Betty îi dezvălui, o oră mai tîrziu, un detaliu care agrava în mod deosebit situaţia sa, dacă nu şi pe aceea a lui Didier. Doamna Aubert îngrămădise în pripă, încă de la primile bombardamente, toate lucrurile la care ţinea, în două geamantane pe care le încredinţase unor prieteni mai puţin expuşi, sau unor rude îndepărtate care se săturaseră să le poarte de grijă. După ce incomodaseră mai multe hambare şi pivniţe, aceste geamantane, pe care nu se mai gîndise nimeni să le reclame sau să le păstreze, fuseseră expediate din oficiu în gara Irube. Sosirea lor fu anunţată de-o scrisoare care le precedase cu puţin. Atunci cînd geamantanele au fost transportate la Betty — unde era totuşi mai mult loc decît la Didier — îşi închipuiseră că îndeplinesc un act de prevedere, lăsîndu-le etichetele pe care figura numele doamnei Aubert : măcar astea să scape din naufragiu. Dar, mulţumită inteligenţei celor folosiţi la această trambalare, lucrurile căpătară cu totul altă întorsătură. Omul pe care îl însărcinară să facă prostia asta se prezentase candid la doamna Mousserolles spunîndu-i că aduce bagajele doamnei Aubert. De unde, doamna Mousserolles ajunsese, îngrozită, la concluzia că Betty ducea o „viaţă dublă", lăsîndu-se numită cînd domnişoara Mondeville, cînd doamna Aubert. Această acuzaţie îngrozitoare fu readusă pe tapet, agravată de insulte, în clipa în care Betty, neputînd să-şi recapete camera ce-i fusese luată, încercă să reintre în posesia obiectelor pe care i le furaseră soţii Mousserolles, sau cărora le fuseseră cel puţin tăinuitori.

Disputa neputîndu-şi găsi o soluţionare, iar soţii Mousserolles refuzînd să-i redea obiectele furate, Betty o anunţă, plină de curaj, pe doamna Mousserolles că o va convoca la comisarul de poliţie. Opt zile mai tîrziu, se duse deci la biroul comisarului, unde o găsi pe doamna Mousserolles, sosită cu mult înainte, şi care îi şi impusese comisarului versiunea sa de femeie cinstită, virtuoasă, medaliată, în conflict cu o fată de moravuri uşoare.

Doamna Mousserolles îşi reluă acuzaţiile faţă de comisar şi se apără împotriva precizărilor aduse de Betty, dînd din nou glas insultelor. Betty se mulţumi să se uite la ea cu o privire tulbure şi dispreţuitoare. În faţa comisarului, vizibil interesat, doamna Mousserolles nu-şi refuză plăcerea de a deplasa complet discuţia, scoţînd în relief viaţa scandaloasă a lui Betty (aşa cum putea să apară o asemenea viaţă în faţa ochilor ei de copilă a Fecioarei Maria), subliniind ceea ce ea numea „dubla sa viaţă" — şi asta cu „indulgenţă" — lăsînd să se bănuiască lucruri mai rele, pînă la a face aluzie la furturi comise în casa ei. Betty îi povesti lui Didier că oscilase între ispita de a rîde şi de a plînge în faţa acestui monument de injurii în care prostia şi răutatea erau deopotrivă de mari.

După ce le ascultă pe fiecare în parte, desfătîndu-se cu o întîmplare grasă, comisarului îi fu tare greu să ia o hotărîre : simpatia sa se îndrepta, în mod firesc, către Betty, însă onestitatea severă a doamnei Mousserolles îl impresiona ; căci ştia ce greutate avea în Irube o asemenea reputaţie. Era oare înţelept din parte-i să pună în balanţă pe această femeie activă, agresivă, pe care reţeaua sa de relaţii cucernice o făceau primejdioasă, cu nobila familie decăzută Mondeville, al cărei bătrîn şef era cunoscut pentru trăsnăile sale şi căruia îi plăcea vinul, cel puţin la fel de mult ca şi muzica ? Comisarul sfătui părinteşte ambele părţi să se înţeleagă în mod amical. Însă Betty pretindea să i se dea un agent care să o însoţească la doamna Mousserolles şi să ridice interdicţia care fusese pusă asupra pivniţei.

Comisarul îi răspunse, foarte dezolat, că lucrul acesta îi depăşea atribuţiile şi că pentru aşa ceva e nevoie de o hotărîre judecătorească. Or, hotărîrile judecătorului costă bani. Betty începu să-şi piardă sîngele rece şi să ridice glasul. După cîteva minute se afla într-o stare de furie pe care nu şi-o mai stăpînea. Această înverşunare dăuna nu numai cauzei, ci şi sănătăţii sale : avea un sistem nervos atît de fragil ! Cînd comisarul îi spuse că nu putea să-i dea un agent, Betty îi dădu următoarea replică : „Ei bine, daţi-mi doi. Am să mă descurc eu". El rîse, dar îşi menţinu refuzul.

— N-o să mă lăsaţi să plec aşa ! exclamă Betty indignată. N-am venit pînă aici ca să vă povestesc anecdote, să mă las insultată de o portăreasă şi să plec aşa cum am venit. Vedeţi bine că am dreptate !

— Admit că aveţi dreptate, îi spuse comisarul şi spunîndu-vă aceasta faţă de adversara dumneavoastră, mi se pare că vă dau o mare satisfacţie, dar nu pot merge mai departe. Pentru a deschide cu forţa pivniţa acestei doamne, doamna Mousserolles, aveţi nevoie de o hotărîre a judecătorului de ocol.

— Bine, dar atunci înseamnă că mi-am pierdut timpul degeaba ! exclamă Betty scoasă din fire, neînţelegînd cum se putea ca un comisar de poliţie, gras, puternic, roşcovan şi atît de bine înfipt în fotoliul său să aibă atît de puţină putere. Am nevoie imediat de lucrurile mele şi domnul Aubert de asemenea. Nu-l cunoaşteţi pe domnul Aubert ? Se ocupă cu scrisul. Maşina lui de scris a rămas într-unul din cele două geamantane (imaginase asta în chip spontan, cu însuşirea ei de a romanţa viaţa). Împiedicîndu-l să-şi recapete acel geamantan, îl împiedicaţi să-şi cîştige existenţa. Judecătorul de ocol ! Nu vă închipuiţi că ne vom pierde vremea la judecătorul de ocol ! Avem noi mutre de oameni care să apară în faţa unui tribunal ? Se vede bine că nu dumneavoastră sînteţi acela care o să plătiţi citaţiile şi notificările.

Comisarul, tot patern, însă flegmatic, o sfătui să se retragă şi chemă pe următorii.

Doamna Mousserolles se înapoie acasă, foarte palidă, implicit blamată, însă cu avantajul real al situației de fapt pe care o provocase.

Expresia „situație de fapt" revenise în tot timpul conversației. Betty o reținuse pentru a o folosi încă o dată împotriva comisarului.

— De vreme ce recunoașteți situațiile de fapt, îl repezi ea plecînd, am să creez o alta cu totul contrară și n-o să vă plîngeți.

— E mai bine pentru dumneavoastră să nu țin seama de această amenințare, spuse comisarul ridicînd, de data asta, sprînceana lui cea groasă.

Didier fu de acord cu Betty, îi spuse că ultima ei idee era bună, că era singurul lucru ce rămînea de făcut dacă nu se vor adresa judecătorului de ocol.

— A luat notă de insultele individei ? o întrebă el.

— Da, așa cred.

— E mai bine să nu-ți încredințezi niciodată afacerile unui comisar de poliție, spuse el.

— Da. Cu atît mai mult cu cît domnul d'Hem a mai avut și el dificultăți.

— Ah, deci comisarul ăsta te cunoaște ?

— Da... Puțin... Nu știu... E prea lung... Am să-ți spun... Dar nu cumva ți-am și povestit ?

Nu-și mai aducea aminte. Îl privea pe Didier care, și el, ridicase o sprînceană.

Acest dialog avu loc noaptea și Didier o asculta pe Betty răbdător și cu afecțiune, privind cum se decupau în dreptunghiul luminos al ferestrei caprele și scîndurile așezate deasupra camionului. Stăteau îngrozitor de incomod în patul strîmt și desfundat, făcut pentru o persoană, nu pentru două și care semăna grozav, datorită șubrezeniei sale, cu cel din camera de la Hipodrom. Patul acesta fusese totdeauna prăpădit, dar acum era mai prăpădit ca oricînd și nu se mai putea spera nimic, căci materialele din care era făcut erau atît de mediocre, încît nu suportau reparații. Salteaua era umplută cu kapok (numit și lînă de America, ce nu o costase prea

mult pe mama Rosei), iar somiera avea mai mult arcuri rupte decît întregi. Patul şi accesoriile aparţineau proprietarului, adică Rosei Taillefer-ex-Pardoux, şi nu putea fi vorba să te atingi de ele fără riscul de a trebui să le plăteşti pe toate, căci nu aşteptau decît o ocazie ca să se facă praf. Se stipulase într-un act că Didier trebuia să predea mobilele în starea în care le primise, adică, la fel ca orice locatar de cameră mobilată, el le plătea de douăzeci de ori.

— N-o să stau aici mult timp, spuse cu glas domol Betty, căci n-ai să mă suporţi la nesfîrşit în patul tău, dar dacă îmi îngădui, aş putea să-ţi cumpăr unul ieftin. Cunosc un negustor.

— Nici să nu te gîndeşti ! spuse Didier. Să cumperi un pat ! Preţul liniı s-a dublat în ultimii doi ani.

— Nici singur nu poţi să dormi într-un asemenea pat Didier.

— Dar cu ăsta ce-o să facem ? Te-ai gîndit ? Trebuie să-l păstrez ca pe un lucru de preţ, să-l apăr de orice stricăciune.

— Am putea să-l încredinţăm doamnei Mousserolles, spuse Betty rîzînd.

Didier se simţi destins pentru o clipă, ascultînd-o pe Betty, mereu gata să făurească mii de proiecte, dar redeschise ochii şi, la vederea caprelor care zăbreleau cerul nocturn, fu din nou cuprins de furie.

— Vezi tu, îi spuse el lui Betty, ar fi trebuit să prevăd toate astea. Iată de ce am vrut să te duc pe malul mării. Ca să nu ai mereu impresia că faci dragoste cu mine pe acoperişul unui camion.

— Ce importanţă are asta, spuse ea cu naivitate, de vreme ce eşti fericit ?

— Dar nu sînt fericit, spuse el, şi nu pot să fiu, văzînd cît sîntem de umiliţi din toate părţile.

— Oh, spuse ea, de ce vorbeşti aşa ? Cred că nu-ţi aminteşti tot ceea ce ţi-am spus...

Nu, nu-şi amintea şi încerca să risipească, să limpezească această încărcătură de furie care zăcea în el, sufocîndu-l şi făcîndu-i rău.

Ploaia începu să cadă. Amîndoi iubeau revărsarea ploii peste grădini, peste frunze, peste pămînt, iar ploaia aceasta era o ploaie bogată ce cădea greu, drept și al cărei zgomot ar fi trebuit să fie așa cum le plăcea lor. Dar acoperișul camionului le strica toată bucuria. În adîncul celei mai negre nopți, noaptea, singur răstimp liniștit, singur răstimp de uitare, la capătul acelor zile de infern, zgomotul acesta insolit, atît de aspru, atît de neprietenos, al ploii care cădea pe tablă, le aducea în conștiință existența camionului și a tribului Maillechort. De data asta, Betty însăși era iritată la gîndul că, atîta vreme cît aceștia vor fi aici, ploaia nu va mai avea niciodată pentru ea și pentru Didier sunetul ei firesc.

— Ai dreptate, sînt într-adevăr niște tipi infecți.

— Vezi bine, spuse el.

Didier nu mai știa de cine vorbise fata. Lucrurile se învălmășeau în mintea lui. Erau înconjurați de dușmani.

— Și unde mai pui că eu cunosc un inspector de poliție, suspină Betty, care resimțea totdeauna o foarte vie repulsie, justificată în general prin rezultate, pentru procedeele legale.

— Ce vrei să faci cu un inspector de poliție ? întrebă Didier.

— Ar putea să ne ajute !

— Din păcate nu cred că poate să intervină cîtuși de puțin în afacerea noastră. Atribuțiile lor sînt totuși limitate, o știi doar. Se ocupă îndeosebi de cocaină și de afacerile în care curge sînge.

— S-ar putea să curgă sînge într-o zi și în treaba asta, spuse Betty.

— Nu cred, reluă Didier. Sîntem prea blînzi. Dacă va curge sînge în afacerea asta, acela nu va putea fi decît al nostru.

— Nu crezi că așa ceva ar avea un efect de intimidare ?

— Asupra cui ?

— Asupra doamnei Mousserolles.

— Ah ! gemu Didier. Vorbeai de doamna Mousserolles ! Dar, ia spune-mi, îți plac chiar atît de mult inspectorii de poliție ?

— Nu, bineînţeles, dar în unele cazuri sînt folositori. Asta e foarte drăguţ, locuieşte la noi, vreau să spun, la Santiago. Ţi-am mai vorbit de el, dealtfel. Are nevastă şi copii. E foarte tînăr. Nu crezi că vreo cîţiva tipi vînjoşi ?...

Didier făcu un efort să se ridice.

— Dacă am încerca să mergem la judecătorul acela de ocol ?

Ploaia încetase. Tăcerea se aşternuse din nou peste grădina şi parcul Seminarului în care o bufniţă, cu glas dulce şi limpede, zbura din copac în copac făcîndu-i să-şi dea seama de dimensiunea spaţiului. Adînciturile din saltea îşi reluară prăzile şi adormiră amîndoi, înghesuiţi, invidiind animalele care îşi săpau găuri în pămînt.

— Vezi tu, murmură Betty în somn, există totuşi puţină linişte.

Didier răsuflă uşor şi începu să-i vorbească încet la ureche, ridicîndu-i şuviţele de păr.

Nici unul, nici celălalt nu auziseră vreun zgomot de paşi pe pietriş.

Oblonul garajului, ridicat brusc, îi făcu să tresară. Tribul intra în scenă. Bărbaţii trîntiră scîndurile încrucişate care împiedicau intrarea în garaj, de fiecare parte a camionului şi pescuiră cu cîngile ceva de sub duşumea. Mirosuri puternice năvăliră în cameră. Se şi făcuse ora şase ! Totul era revoltător.

Era ora şase. Era iarnă şi golul încadrat de fereastră era încă negru. Bărbaţii se strigau înjurînd, Gaby mai dormea împreună cu ţîncul ei, dar Flopie, salariata, ţopăia în jurul camionului, strigată fără încetare, cînd de soţ, cînd de frate, mereu cu aceeaşi grosolănie, iar accentul lor îmbogăţea această grosolănie cu un surplus de vulgaritate. Nu făceau nici un efort să vorbească mai încet şi Didier se întreba, ca în fiecare dimineaţă, în virtutea cărui fapt oamenii aceştia îşi acordau dreptul de a insulta astfel o fată de cincisprezece ani, în virtutea cărui fapt această fată accepta să fie astfel interpelată. Existenţa ei, situaţia ei în casă,

nu părea să fie prea limpede. Pe de o parte, micul soţ al lui Gaby, Stef, pe care îl numeau „Caidul", era cel care dădea porunci — cărora ea li se supunea dealtfel bombănind — pe de altă parte, Flopie locuia în casă, întocmai ca o rudă, şi se comporta cu multă libertate, şi deseori cu neobrăzare faţă de restul tribului. Deocamdată ţopăia, alerga, îşi făcea de lucru în jurul portierelor, al porţii de fier, mînuind lanţuri, capre, sub o avalanşă de cuvinte spurcate. Grosolănia îl indispunea pe Didier poate chiar mai mult decît zgomotul. Cerul negru, înrămat în fereastră, era mînjit. Ca în fiecare dimineaţă, încerca o dorinţă de nestăpînit de-a se agita, de-a apărea în cadrul ferestrei, de-a apostrofa fiinţele acelea odioase, de-a turna asupra lor torente de smoală clocotită. Se ridică din pat şi se auzi deodată urlînd, cu o voce de nerecunoscut, înecată în furie, ameninţîndu-i într-o exprimare confuză, că va chema poliţia. Iarăşi poliţia ! La urma urmei, scandalul nocturn nu era oare condamnat de lege ? Iarăşi legile ! Ce avea el de-a face cu legile ? Să-ţi vină să plîngi. Legea acţiona mereu împotriva lui, niciodată pentru el. Îi purta pică lui Betty pentru că se afla aici, că asista la înfrîngerea lui şi că nu putea să intervină. Că nu putea face nimic pentru el, pentru ea, pentru Flopie, pentru nimeni. Ea care îşi impunea misiuni absurde, ca aceea de a-l salva pe domnul d'Hem ! Strîmtimea camerei, percepută dintr-o dată cu o disperare acută, făcea să-i sporească şi mai mult furia. Suferea din cauza acestei strîmtimi, din cauza prezenţei lui Betty, atît de apropiată de el, căci înclinarea patului îl rostogolea mereu către ea, şi, deşi era uşoară ca o pasăre, nu exista nici un mijloc de-a scăpa. Îi era milă de Betty din cauză că era aspru cu ea, şi totodată pentru că era martora imperfecţiunilor lui. N-ar fi trebuit să-i tulbure odihna, ar fi trebuit să simuleze că nu înţelege nimic. Protestul lui nu făcu decît să le provoace rîsul şi nu putea să mai îndure multă vreme ca Betty să fie implicată în această batjocură. De cînd stătea cu el, nu-şi mai găsea nici linişte, nici uitare, nimic altceva decît un surplus de iritare, din cauza apăsării zidurilor care îi strîngeau, din cauza

legilor rău întocmite care îi împiedicau pur și simplu să-i suprime pe cei care îi oprimau, care îi încorsetau, îi înlănțuiau doar pe ei și nu pe ceilalți. Se simțea clocotind din cauza sentimentului de nedreptate ce li se făcea. Era ispitit să-i sugereze lui Betty că, la urma urmei, putea să se ducă să se culce în bucătărie, sau, dacă nu, să se întoarcă la familia ei, la Santiago, unde ar fi putut foarte bine să umfle pentru ea o saltea de cauciuc în nișa unde se afla telefonul.

Se duse la judecătorul de ocol, însoțit de Betty, care nu mai avea nici măcar un combinezon să pună pe ea. Judecătorul, mic și șchiop, avea o mutră nesuferită, acră și certăreață. Palatul de justiție era departe, casa judecătorului aproape. Didier socoti că e mai înțelept să meargă la el acasă. Locuia la periferia Cartierului de Sus, într-o vilă aproape luxoasă ; policandre cu ciucuri de cristal, mese de mahon și oglinzi de Saint Gobain, cu marginile tăiate oblic, printre care se învîrtea o femeie foarte frumoasă, după cum se spunea, soția lui. Există asemenea ciudățenii. Judecătorul le spuse, cu un aer șmecheresc, că de vreme ce socoteau că au dreptate ar fi trebuit s-o convoace pe femeia Mousserolles, dar că regulamentul spune să încerce mai întîi o împăcare înainte de a folosi căile propriu-zis legale. Trebuia deci să-i trimită adversarei o citație. Prețul : două sute de franci. „De obicei, spuse el, lucrul acesta este suficient atunci cînd oamenii nu se încăpățînează : citația își face efectul și ei cedează.“ Dacă doamna Mousserolles nu se prezenta, atunci trebuia ca ei să declanșeze o adevărată acțiune judiciară și să se înfățișeze la tribunalul unde lucra judecătorul. Fapt care costa bani. Și cum ei nu aveau... Cu alte cuvinte, era mai bine să lase fleacurile lui Betty și cele două geamantane la cheremul lăcomiei doamnei Mousserolles, și asta cît mai urgent.

— Dar de ce nu vrea să vă dea aceste geamantane ? întrebă judecătorul, dintr-o dată bănuitor. (Geamantanele deveniră brusc ținta acestei afaceri.)

— Pentru că pretinde că domnișoara Mondeville îi datorează bani.

— Ah, ah ! spuse judecătorul, zeflemitor. Iată de unde sare iepurele. Apoi, ridicînd din sprîncene către el, întocmai cum făcuse comisarul, și holbînd ochii : Sînteți căsătoriți ?

— Nu, spuse Didier, cu îndrăzneală. E necesar ?

— Ah, ah, nu sînteți căsătoriți, spuse judecătorul. Bine, dar atunci ?

Întrebarea rămase fără răspuns. Judecătorul cel micuț își trecu mîna prin părul plin de mătreață. Simți, din ușoara fremătare a aerului care îl separa de Didier, că ar fi fost periculos să meargă mai departe.

— Despre ce fel de bani e vorba ? întrebă el.

— Nu-i datorăm nimic, bineînțeles. Asta reprezintă o indemnizație fantezistă, a cărei valoare nu încetează să crească, pentru stricăciunile pe care domnișoara le-ar fi provocat și pentru paza geamantanelor și chiar a bagajelor domnișoarei, care au fost scoase din cameră și îngrămădite în pivniță. Or, reținem în primul rînd, contrazicînd-o pe doamna Mousserolles, delictul de violare de domiciliu, ținînd seama de faptul că...

— Nu poate să fie vorba de violare de domiciliu, replică sentențios micuțul judecător, cu accentul său din Irube, de vreme ce lucrul acesta s-a petrecut în interiorul casei acestei doamne...

— ...De violare de domiciliu, de furt și de tăinuire, continuă Didier, nemaiputîndu-se opri.

Judecătorul se scărpină în cap.

— Aveți *dovezzzi* ?

— Dovada este că geamantanele se aflau în camera domnișoarei și acum nu mai sînt acolo.

— Cum puteți dovedi că au fost ?

— Prin faptul că noi le-am pus acolo.

— Aveți martori ?

Betty și Didier se priviră. Ochii lucioși și sarcastici ai micuțului judecător șchiop începură să-i iscodească în mod neplăcut.

— Vreți să spuneți, întrebă Didier impacientat că o proprietară poate să intre oricînd la locatarul ei și să-i sustragă bunurile ? De ce să fim noi aceia care să facem proba ?

— Totdeauna trebuie să aduci probe.

— Nu cumva trebuie să dovedim și faptul că sînteți un tîmpit ? îi spuse Didier. Judecător de ocol... Judecător nătărău !

Se reîntoarseră la Arditeya, Betty tristă, Didier indignat.

În ciuda resemnării sale, fata nu se putu abține să-i spună :

— În frumoasă încurcătură ne-ai băgat.

— De vreme ce tot nu aveai nevoie de un judecător de ocol... zise Didier.

— Dar de vreme ce tot ne-am dus să-l vedem, spuse Betty.

— Ascultă, am să mă duc chiar eu să-ți văd proprietarii, îi spuse el. Pînă atunci, ar fi mai bine dacă ai putea să-ți petreci o noapte la tine acasă. Am văzut-o ieri mișunînd prin jurul casei pe bătrîna ta arțăgoasă. Mă înțelegi ?... E în căutare de documente trăite.

— Oamenii ăștia sînt oribili, spuse Betty, zguduită.

— Deloc, sînt oameni de treabă. Drumul lor e drept. Dovadă că judecătorul e de partea lor. Se vede cît de colo. Nu vor altceva decît banii noștri. Asta-i tot.

— O să aibă pielea noastră, spuse ea.

— În ochii lor, cei oribili sîntem noi. Gîndește-te ! N-ai verighetă pe deget, n-o ai pe sfînta Fecioară în cameră și nici mirul sfințit între sîni.

A doua zi seara, cînd nu se mai aștepta la sosirea ei, Betty se întoarse la Didier plîngînd. Îl privi cîtva timp fără să spună nimic, în vreme ce în garaj se desfăceau lăzi, Flopie își cînta melodia, oamenii înjurau după obicei, slujnica izbea lenjeria de piatra spălătoriei răcnind, iar Gaby striga la Pușiul care se aventurase dincolo de limitele prescrise și se străduia să străpungă într-un minut tot atîtea pungi de cafea, cîte umpluse Flopie într-o oră.

— Ei, zise Didier, destul de prost dispus, nu te-ai dus la Santiago ? N-a mers ?

— Imaginează-ţi, Didier...

Se lipi de el. Didier urmărea lumina care aşternea umbre mari la picioarele copacilor, în grădina preoţilor, pe pajiştile întinse, între şirurile de hortensii şi regretă vremea cînd mergea vesel pe aleile acestea ca să ajungă la locuinţa lui Betty.

— Nu ştii ce-au făcut ?

— Cine ?

— Soţii Mousserolles.

— Nu vorbi aşa de tare. Nu te arăta în faţa ferestrei. Nu rosti nici un nume.

Betty tăcu, speriată. Se crezu o clipă pe vremea ocupaţiei.

— Ei, povesteşte !

— Uite. Doamna Mousserolles... nu ştii ? I-a scris o scrisoare tatălui meu ! Recomandată ! Debitează cele mai teribile grosolănii pe seama mea, pe seama noastră. Pretinde că a fost foarte decepţionată în ceea ce mă priveşte şi că a fost obligată, *din aceste motive*, să mă dea afară, căci eram un exemplu rău pentru puştiul lor de opt ani ! Textual !

Didier, plin de amărăciune, făcu un bilanţ al forţelor de care dispunea şi invidie bruta cu capul mic, numai muşchi, în faţa căreia nimic nu rezistă şi toţi se retrag în dezordine. Stările lui de spirit erau contradictorii : cînd foarte bine dispus, cînd total deprimat, dar chiar atunci cînd se afla în cea mai bună dispoziţie, plămînul său era ferfeniţit ca un burete vechi, iar inima şi-o simţea în dreapta şi la cea mai mică emoţie avea aerul că vrea să cedeze, producîndu-i frisoane. Totuşi, sub imboldul indignării, şi cum nu există un sfătuitor mai rău, Didier hotărî să facă o descindere la soţii Mousserolles. Betty îl asigură că domnul Mousserolles era sub papucul soţiei sale şi că, în prezenţa lui Didier, va ceda. Nu era nevoie să-i fixeze o întîlnire căci, după părerea lui Betty, controlul locuinţelor n-a stat chiar cu mîinile în sîn. Nici pentru Betty, nici

pentru Mousserolles, ci pentru fisc : acesta descoperise, datorită zvonului care se răspîndise, negoțul la care se dedaseră acești oameni și le aplicase o amendă mare, pentru că nu declaraseră nimic. Bărbatul, lovit de această cruntă încercare și conștient de faptul că afacerile începuseră să nu mai renteze, reacționase ca o fire simțitoare și se îmbolnăvise.

Didier nu era deosebit de sprinten în ziua cînd s-a dus la soții Mousserolles, dar ținea să facă această intervenție și și-a dat toată silința să ia bagajele chiar în aceeași zi. Betty a găsit o căruță și l-a pus între hulube pe unul dintre numeroșii ei prieteni misterioși ; pe un altul îl făcu să o însoțească spre a-i veni în ajutor celui dintîi. Lui Betty îi plăcea să vină în ajutorul oamenilor simpli ; prin slujba sa la notar, intra în legătură cu o mulțime de oameni, iar în ceea ce privește mîna de ajutor, de așa ceva nu ducea lipsă niciodată. Avea un simț precis al competențelor.

Didier îi lăsă pe băieți ceva mai departe de casă, într-o stradă lăturalnică, și le recomandă să nu se arate pînă cînd nu-i va chema el. Apoi o puse pe Betty să-i arate ușa pivniței unde îi erau înciuate lucrurile.

— Dar cum o să faci s-o deschizi ?

— Ai să vezi !

Urcă scara, avînd-o pe Betty în fața lui. Ea era aceea care trebuia să se arate prima, căci Didier se afla fără îndoială în pericol să nu fie primit și Betty știa că de cîtva timp, soții Mousserolles, frămîntați de spaime, nu deschideau ușa decît dacă știau bine cine îi căuta. Didier nu avea decît să se lipească de zid, în vreme ce Betty urma să sune. Nu făceau altceva decît să-și reia bunurile, dar societatea asta era atît de bine organizată, încît erau obligați să se comporte ca niște gangsteri.

Betty sună. Ușa fu deschisă cu prudență. Apariția furișă a doamnei Mousserolles. Micuță, cu o expresie de amărăciune pe buze, legată la cap cu o cîrpă de bucătărie, izbucnește cu o voce turbată, de îndată ce o zărește pe Betty :

— Iar dumneata !... Oh !... Ce mai vrei ? Nu ne-ai făcut destul rău ?...

Asemenea cuvinte nu se inventează. Răul erau banii vărsați Municipalității, reprezentînd impozitul pentru proprietarii care închiriază. Didier fu bucuros să audă această frază : Betty s-ar fi străduit zadarnic s-o reproducă. Era prea frumoasă ! Întocmai ca una dintre acele expresii prea tipice pe care le inventează romancierii. Nu i-ar fi dat crezare niciodată. În sfîrșit, asta îl eliberă de orice fel de scrupul.

Față de atacul lor, Betty răspunse cu o voce dulce în care abia se simțea nervozitatea ; poate doar o ușoară ironie :

— Am să vă spun ceva. Pot să intru ?

— Să intri aici ? Dumneata ?... Ptiu !

Vru să închidă ușa, dar Betty își strecurase instinctiv piciorul prin deschizătură. Didier făcu un pas înainte și, împingînd-o puțin, se strecură pe culoar.

— Mă aflu aici ca să apăr interesele domnișoarei Mondeville. Vreau să vă vorbesc.

— Oh, asta e prea de tot !

Doamna Mousserolles își revenea cu greu din surpriză. Apariția lui Didier îi răpea toate avantajele. Își chemă soțul.

— Poți să te duci, îi spuse Didier lui Betty cu blîndețe, bucuros s-o tutuiască față de această canalie. Să lichidez afacerile și în zece minute te ajung din urmă „acasă".

Doamna Mousserolles se concedie singură și Didier se văzu față în față cu un bărbat micuț, ros parcă de carii. Acesta înainta de-a lungul culoarului cu pereții vopsiți, așa cum se cuvine, cu vopsea de email. Didier închise ușa și se simți într-o dispoziție foarte bună : o legătură de chei atîrna în broască.

— Nu va dura mult, spuse el calm. N-am să vă spun decît două vorbe. Am venit doar să-mi iau geamantanele și obiectele care aparțin domnișoarei Mondeville. S-ar putea să vi se pară că e o obsesie, dar ce vreți...

Omul cel micuț surîse forțat. Purta un fular alb înfășurat cu grijă în jurul gîtului, ca să dea impresia că e bolnav. Părea un om care a primit o mustrare de la superiorii săi.

— Intrați, spuse el, de vreme ce sînteți aici... Să trecem în biroul meu.

Era o cameră mare, aerisită, cu două sau trei ferestre și cu fotolii lustruite. Nimic comun cu odăile locatarilor, descrise de Betty.

— Oh, făcu Didier pe un ton amabil, dar aveți un apartament foarte frumos.

— Dacă vreți geamantanele dumneavoastră, spuse domnul Mousserolles, știți care sînt condițiile mele : douăsprezece mii de franci. Trei luni de chirie a cîte trei mii de franci, plus cinci mii de franci despăgubiri pentru daune, pe care intenționez să le reduc la trei mii, în cinstea jubileului Preasfîntului Părinte Papa.

— Nu eram la curent, spuse Didier. Vorbiți de chirie. Chirie pentru ce ? Domnișoara Mondeville, o știți prea bine, e la zi cu chiria față de dumneavoastră. Vă plătește foarte regulat.

— Eh... e vorba de un surplus pe care am uitat să i-l punem la socoteală, explică grăbit „fața palidă".

— Aha, vreți s-o faceți să vă ramburseze amenda, nu-i așa ? întrebă Didier.

— În plus, chiria pivniței... reluă celălalt cu vocea lui bolnăvicioasă.

— Noi n-am închiriat pivnița dumneavoastră, exclamă Didier care fu cuprins de mînie ; nu ne trebuie pivnița asta nici dacă ne-o dați pe gratis ; vrem chiar să v-o eliberăm ! Cît despre despăgubiri pentru daune, nu știu ce vreți să spuneți, sau mai curînd o bănuiesc prea bine, dar n-o să suportăm noi cheltuielile ce decurg din neonestitatea dumneavoastră ! Căci nu sînteți altceva decît un tip fraudulos, un hoț, un simulant ! spuse el ridicînd tonul. Și în plus, un denunțător !

Cuprins de indignare, Didier se apropie de taica Mousserolles care se retrăgea, se retrăgea tot mai mult

spre biroul său, apoi în spatele acestuia, apoi în spatele fotoliului. Încercă să se apere de ultima acuzație.

— Soția mea...

— Un denunțător, urlă Didier, scos din fire. Și toate față de o tînără fată pe care vreți s-o dați afară pentru o chestiune bănească, pentru că vi se pare că nu vă ajung banii pe care vi-i dă !

Domnul Mousserolles se făcu livid. Ajunsese la fel de alb ca fularul său.

— Dacă nu ieșiți imediat, spuse el (dinții îi clănțăneau) chem... chem poliția...

Sic. Didier se liniști pe loc.

— Ați face mai bine să nu mai vorbiți de poliție, zise el. Vă acord două minute ca să reflectați și să-mi dați cheile pivniței. Dacă nu, o să vedeți poliția mai repede decît v-ați dori-o.

Omul cel micuț era furios, nehotărît, tulburat. Se lăsă să cadă pe un scaun. Didier fu fericit că se comportase astfel, căci era la capătul puterilor. Se uită la ceas.

— Un minut, spuse el. Nimic încă ?

Stăteau acum pe scaune liniștiți, ca doi oameni care, dintr-un moment într-altul, urmau să fumeze o țigară. Didier se sculă :

— Două minute. Ați pierdut. Providența e de partea mea.

Domnul Mousserolles nu înțelesese probabil ce se petrecuse. Din cîțiva pași, Didier se afla din nou la ușa culoarului, smulse legătura de chei, coborî în grabă scările, își strigă *commando*-ul cu un fluierat. Zece minute mai tîrziu, echipa părăsea casa cu cele două geamantane și cu o valiză pe care o aduseseră cu ei și în care îngrămădiră, claie peste grămadă, bietele comori ale lui Betty ; fotografii, cordoane de rochii, o cucuvea de fildeș, trei chiloți, un cap de mort micuț, de ipsos, cîteva cărți și scrisori culese cum s-a nimerit din praful de cărbune. Însoțitorii lui Didier glumeau, dar Didier tăcea, incapabil să scoată o vorbă, încă sufocat de dezgust și istovit din cauza efortului, într-adevăr nemăsurat, pe care îl făcuse. Își repeta o frază a lui Kierkegaard pe

care o găsise în notele lui şi care îl urmărea încă de dimineaţă : „Întreaga mea viaţă este o interjecţie, nimic nu e fixat definitiv...“ Cît despre soţii Mousserolles, nu-şi dădură seama de ceea ce se întîmplase pînă în clipa cînd unul dintre băieţi, pentru a-l scuti pe Didier de urcatul scărilor, le aduse politicos legătura de chei. Cînd se gîndea că mîinile lor jegoase atinseseră lucruşoarele lui Betty şi că privirile lor murdare se plimbaseră peste secretele lor scumpe, Didier îşi simţea inima în flăcări şi avea poftă să se întoarcă înapoi spre a-i pedepsi.

Betty se afla la el şi îi aştepta. Le făcu o primire triumfătoare, dansă pe pat şi ii mai rupse cîteva arcuri. Cei doi oameni, miraţi că se aflau acolo, stătură cu ei pînă la miezul nopţii, făcînd gălăgie cît toată ţigănimea din Irube.

— Aşa ar trebui să trăim în fiecare zi ! strigă Betty entuziasmată.

Se descoperi că tipul cu brancardele „nu era altcineva“, aşa cum spun foiletoniştii, decît inspectorul de poliţie de care vorbise Betty. A fost destul să-şi pună o şapcă şi un fular ca să aibă aerul unui hamal.

— Dar e foarte imprudent ceea ce aţi făcut, spuse Didier.

— Nu puteam s-o refuz pe Betty, replică inspectorul.

Îl părăsi pe Didier invitîndu-l să vină să-i vadă, pe el şi pe soţia lui, atunci cînd vor fi în căsuţa lor.

Mai tîrziu, Didier află în ce mod a explicat domnul Mousserolles sfîrşitul disputei lor. „I-am spus : pentru că e sărbătoarea Înalt Preasfîntului Părinte Papa, ce Dumnezeu, am să fiu mai presus de dumneavoastră. Luaţi-vă lucrurile, i-am spus, şi lăsaţi-mă în pace !...“

Cîteva săptămîni mai tîrziu avea chiriaşi cu şase mii de franci în loc de trei mii cît plătea Betty. Nici nu căutase altceva. Iar doamna Mousserolles putea să se ducă la serviciul divin cu taxiul.

Didier nu putea să uite imaginea bietelor comori ale lui Betty răspîndite pe pardoseala pivniţei, printre

lemne și cărbuni. În lumina care pătrundea prin ferestruică scoțînd la iveală această amărîtă grămadă de obiecte în mizerie, avusese impresia că vede sufletul soților Mousserolles, al acestei perechi hrăpărețe. Îi inspirau mai mult decît aversiune, îi inspirau oroare.

Nu-și putea imagina că ființele omenești sînt mînate de interese sordide și nici faptul că setea de cîștig putea să ducă la un asemenea dispreț față de ceea ce ei numeau „aproapele".

Credea că își cunoaște defectele, lipsurile. Regreta deseori că nu e mai bun, mai eroic, că nu știe să se uite pe sine pentru alții, că nu trăiește în conformitate cu propria-i concepție de viață și, mai ales, că nu se resemnează și mai mult să fie lovit fără încetare din motive pe care nu le știa și care i se păreau nedrepte. În plus, nu era sigur nici de judecata lui. Suferea, sau își închipuia doar că suferă, întocmai ca autorul *Jurnalului* [1], de „o neputință spirituală... însoțită de o nostalgie mistuitoare", căreia trebuia neapărat să-i dea satisfacție într-o bună zi. Dar în ce fel ? Iată ceea ce nu întrevedea încă. Totuși, uneori, tocmai în aceste ore de slăbiciune spirituală se întreba ce făcuse oare mai puțin decît ceilalți care trăiau liniștiți în casele lor, la adăpost de injuriile ce se abăteau asupra lui din partea acelora pe care ar fi dorit să-i trateze ca pe niște frați. Era nevoie de un curaj supraomenesc pentru a nu-ți pune niciodată o asemenea întrebare. Va fi oare în stare să se convingă, într-o bună zi, că era un *nimic* ? Iată în ce consta întreaga problemă. Să nu pretinzi, să nu dorești. Tot răul stătea fără îndoială aici : în a dori. Era mereu pe punctul de a dori ceva. Îi plăcea, de pildă, viața în aer liber, îi plăcea pămîntul și creaturile libere care îl populează și îl umplu, femeile care își lasă pe el urma pașilor, care își despletesc părul, ai căror ochi strălucesc și ale căror brațe lungi se închid și se deschid. Îi plăcea să le simtă pielea sub degetele lui, contopindu-se cu ele în mari vîrtejuri amețitoare. Se

[1] Referire la *Jurnalul intim* al lui Henri-Frédéric Amiel.

pare că acesta e păcatul cel mare. Nu-şi dădea seama de el. Nu-l ştia cu adevărat. Se întreba însă cum se poate ca, sperînd să obţii cîteva parale, să închizi într-o pivniţă puţinele bunuri ale cuiva.

Şi totuşi asemenea lucruri se înfăptuiau în Cartierul de Sus, acolo unde pămîntul se înalţa într-un platou, unde în faţa ochilor îţi străluceau grădini minunate, ca nişte colţuri liniştite de paradis. Asemenea lucruri se înfăptuiau. Lucruri urîte. Erau însă altele mai rele decît aceste urîţenii : era mediocritatea. Didier n-ar putea să ierte o astfel de lume. Faţă de ea nu era posibil să ai decît o singură dorinţă : s-o distrugi, s-o schimbi, ca să smulgi răul din rădăcină. Dar pentru asta trebuia să schimbi şi omenirea.

Nu se înfăptuiau însă doar lucruri urîte. Se înfăptuiau şi lucruri absurde şi, trebuie s-o spunem, pentru aducere aminte.

Un om cumpără un teren spre a ridica o construcţie şi, avînd bani puţini, îşi adună materiale pentru o casă din prefabricate. Abia se pun pe treabă lucrătorii, că un gardian, anunţat de urgenţă, vine să le întocmească un proces verbal şi să le interzică a continua. Căci în Irube există un comitet de urbanism, mama măsii, care interzice construirea de case prefabricate. Acestor sărmani tipi nu le poţi oferi nimic altceva decît ceea ce sînt ei înşişi în stare să facă sau să-şi procure ; dacă oamenii ar fi lăsaţi să-şi construiască locuinţe fără să treacă pe la arhitecţi, ce s-ar face arhitecţii ? Primarul din Irube, Léon Dutertre, nu putea să îngăduie un asemenea abuz.

Un alt tip cumpărase, la marginea oraşului, o păşune lată de şapte metri, unde hotărî să-şi construiască o casă. Dar fu avertizat că există un regulament care interzice să se construiască la mai puţin de patru metri de la drum. Omul acesta urma să trăiască într-un coridor, sau să renunţe la proiectul său.

Dar ce însemnau aceste absurdităţi — fapte obişnuite ale oraşului mic sau mare, dar mai adesea ale celui mic,

tribut de plătit, pe lîngă marea plictiseală de a trăi în el — ce însemnau toate acestea față de neagra răutate, față de asprimea sufletească, față de lăcomia și de persecuția soților Mousserolles și ale altor femei caritabile ! „Care dintre voi i-ar da fiului său o piatră atunci cînd acesta i-ar cere o pîine ?...“ La Irube, celui care cerea pîine, i se arunca o piatră, primită, cel mai adesea, în obraz.

Betty își regăsise lucrurile, Didier geamantanele. Onoarea era salvată. Dar unde să le pună ? Nu venise încă momentul să poată începe a medita — meditația sa nu s-ar fi putut compune decît dintr-o succesiune de stări de abrutizare — deci nu venise încă momentul să poată începe a gîndi, a-și organiza gîndirea în bulevarde luminoase, în frumoase alei simetrice, ca cele din parcul pe care îl avea sub ochi. Trebuia să părăsească din nou *Tratatul*, *Eseul*, *Teza*, de care se reapucase, plin de elan, cu cîteva săptămîni în urmă. Dar nu era oare o greșeală și o trădare faptul că voia să-și întemeieze viața materială pe un studiu, chiar pur istoric, despre bunurile spirituale ? Trebuia deci să abandoneze încă o dată *Tratatul* și să se reapuce de *Lexic*, de fișe. Încă un pas și s-ar fi coborît la roman — dacă ar fi avut talent pentru așa ceva.

Geamantanele zăceau ici și colo, pretutindeni, în monstruoasa lor imobilitate, împiedicîndu-l să se miște, absorbind tot aerul camerei unde, în locul acestor două cufere complet idioate, ar fi fost mai de folos un al doilea pat alături de primul.

Unde să le pună ? N-ar fi fost loc pentru ele decît la Santiago, dacă Betty s-ar fi dovedit capabilă măcar să rămînă în termeni buni cu familia sa. Să închirieze un local, o magazie, pentru a le depozita acolo ? La prețul pe care soții Mousserolles îl stabiliseră pentru pivnițele și pentru subsolurile din cartier, era imposibil. Toți proprietarii fură grabnic puși la curent. Atunci, unde ? Lașitatea orelor de noapte îi sufla încet la ureche numele doamnei Chotard. Să știi că lucrul de care ai

nevoie se află acolo, la îndemînă, şi să nu-l poţi atinge pentru că aparţine altuia, care nu se foloseşte de el... Dar dacă consimţea să rezolve astfel problema geamantanelor, de ce nu şi altele ? Casa Fernandei era destul de mare pentru a face faţă tuturor problemelor. Da, dar şi pentru a duce pînă la capăt pierderea oricărei demnităţi. Aveai de ce să înnebuneşti.

A doua zi, redevenind conştient, respingea cu repulsie aceste idei şi începea să-şi bată capul ca să găsească o soluţie. Inima îi era grea ca o piatră. Ar fi dorit s-o preschimbe într-o piatră şi s-o lase să cadă în capul vecinilor săi.

Îi spuse lui Betty că nici ea, nici el, nu puteau continua să trăiască astfel, că trebuia să pornească din nou o campanie de găsire a unei locuinţe, nu importă ce, indiferent la ce preţ, măcar pentru o lună, ca să iasă la larg, să respire. Această problemă devenise singura, *unum necessarium*, a existenţei lui stupide, supusă imperativelor unei băcănii ambulante, ale unei Alimentare pe roate.

Această colcăială de viermi sub planşeu era din zi în zi mai greţoasă. Numai sunetul glasurilor lor era o insultă. Nu fusese martorul unei asemenea josnicii decît la regiment, în discuţiile dintre reangajaţi. După anii pe care îi petrecuse aplecat asupra celor mai frumoase texte din lume, trăia acum în intimitatea unor desfrînaţi, sub ochii plini de interes ai societăţii irubiene.

Pînă să deplaseze lada care înţepenea dintotdeauna uşa, pînă să-şi recapete suflul după un asemenea efort, Didier nu mai ştia ce căutase sau ce voia să aşeze în dulapul în care era depozitată vesela proprietarului. Spre marea lui surpriză, regăsi calapodul de cizmar, acoperit în întregime de rugină. O femeie de serviciu — aceea care venea pe la el încă de pe timpul Rosei, sau Rosa însăşi, ca să-i facă o farsă — l-or fi pus acolo pe cînd „făceau ordine".

Era calapodul cu care îşi dădea osteneala să-şi repare pantofii, să le pună blacheuri sau pingele de cauciuc

ca să-i ţină mai mult, atunci cînd îşi trăise primele zile în această casă şi era încă în toate puterile. Îmbibat de umezeală, acoperit de o rugină groasă şi solzoasă care ţi se prindea de mîini, şi pe care era suficient s-o îndepărtezi ca să-i descoperi alte ulceraţii, ros ca un vechi cabestan expus valurilor vreme de douăzeci de ani, acest triunghi de fier devenise un obiect respingător. Didier fu ispitit să-l scoată din ascunzişul său, cu atît mai mult cu cît învecinarea cu vesela proprietarului (dealtfel prăpădită) nu i se părea de dorit. Rămînea să-i găsească şi lui un loc. Privi în jur. Iritarea şi dezgustul ajunseseră la culme atunci cînd înţelese că nu exista nici un loc disponibil în locuinţa sa pentru un simplu calapod de cizmar, fie chiar sub masa unde îl ţinea altădată. Acum se afla acolo un geamantan. Înţelese deci că locul său adevărat era acela pe care imbecilitatea femeii de serviciu sau răutatea Rosei îl găsise pentru el, şi anume în dulapul de vase, sub reşoul cu gaze.

Hotărî să nu-şi mai frămînte mintea cu acest incident, Doar noaptea, calapodul îi revenea în minte în chip periculos, în acelaşi timp cu toate suferinţele lui de peste zi, cu urletele lui Gaby stîrnite de Puşti, cu insultele Caidului adresate lui Flopie şi ale fratelui cel gras, destinate lui Barnabé, cu camioanele şi cîntecul fără sfîrşit lălăit de Flopie sub planşeu, la cîţiva centimetri de această cămăruţă în care încerca să lucreze pentru a deveni un om. Atunci, în întunericul nopţii, Didier se strecura cu gîndul afară din patul cu adînciturі, mişcîndu-se precaut ca să n-o trezească pe Betty, scotea calapodul de fier din dulapul umed, calapodul acela, culme a oroarei, simbol al putreziciunii şi disperării, acel triedru diabolic a cărui soliditate şi echilibru de nezdruncinat îl sfidau, calapodul cu extremităţile sale inegale în formă de picior de bărbat şi de femeie. De la înălţimea ferestrei sale, Didier lăsa atunci să-i scape, fără efort, în chip neglijent, calapodul de cizmar, instrument de seculară justiţie, cu partea mai groasă, bărbătească, pe capul voinicei Gaby, care se aventurase im-

prudent sub fereastră. Pe capul lui Gaby al cărei păr devenise de un blond absurd, al lui Gaby pe care n-o mai puteai zări şi al cărei trup luase forma unui cîrnat mare, al lui Gaby care îşi petrecea cea mai mare parte a timpului liber închisă în cameră, fumînd.

Lucrul acesta se întîmpla în fiecare noapte ; în fiecare noapte, Didier refăcea, obosit la culme, acelaşi gest plin de forţă şi de frumuseţe, fie că Betty era sau nu lîngă el. Acum însă fata se afla la el aproape totdeauna. De ce Gaby ? Se părea că ea era aceea care îi oferea ţinta cea mai grasă, masa de carne cea mai abundentă, cea mai moale. Ceilalţi, chiar şi Flopie, aveau trupurile prea tari. I se părea că era imposibil să nu comită cîndva gestul, într-atît era de mare şi de greu acest calapod. De îndată ce îl avea în mînă, Didier resimţea atracţia pămîntului şi mai ales pe aceea a celui mai greu dintre trupurile planetei, a celui care le eclipsa pe toate celelalte, a trupului îndesat al lui Gaby, care păştea în faţa uşii întocmai ca o vacă.

În fiecare noapte, aceeaşi bucată de fier cădea, cădea, alunecînd din mîinile sale peste capetele lor strivite.

Betty era singură care ar fi putut să-l reţină. Dar Betty dormea lîngă el, un somn foarte puţin agitat, fiind însă oricînd gata să se scoale, să sară la cel mai mic semn, surîzătoare, chiar dacă adormea apoi imediat. Era nedrept faptul că Didier putea să aibă asemenea gînduri, asemenea impulsuri lugubre, avînd-o pe Betty alături de el. Dar era totuşi posibil. Îi cerea iertare pentru asta lui Betty, frumoaselor sale picioare fine şi arcuite, suple şi credincioase, mai uşoare chiar decît acelea ale Paulei. Totuşi conformaţia picioarelor Paulei îl emoţiona prin impresia de forţă armonios desăvîrşită pe care i-o dădeau şi prin stăpînirea de sine pe care o dovedeau. Spiritul lui Didier, ochii, mîinile sale încă adormite, încă înfierbîntate de un somn tulbure, vor putea oare să părăsească o clipă îngrozitorul calapod de fier pentru carnea dulce şi sîngele sprinten, pentru puritatea acestor picioare de fată tînără, pentru linia delicată a oaselor, pielea fină şi în veşnică pal-

pitare de la adîncitura gleznei ? Ar fi putut să şi-o închipuie şi să se liniştească prin credinţa aceasta în splendoarea plăsmuirii lui Dumnezeu dacă, deodată, în însăşi momentul cel mai plin de voluptate al acestei evocări, nu i-ar fi revenit în minte unele dintre insultele pe care ţiganii şi le aruncau unul altuia în garaj cît era ziua de lungă. Atunci îşi dădea seama că dormea deasupra grămezii de bălegar.

Se făcea ziuă, camionul era pornit în zgomot de lanţuri şi de fierărie şi Flopie, în aşteptarea livrărilor, se instala în garaj şi se apuca să umple pungile cu cafea. Aceasta putea să-i asigure, pînă la sosirea lui Gaby, a Puştiului, a lui Barnabé şi a celor care aduceau marfa, două sau trei sferturi de oră de relativă pace, dacă Flopie ar fi binevoit să lucreze în linişte, dacă n-ar fi încercat-o dorinţa de a-şi înfrumuseţa viaţa cîntînd.

Aceste cîntece pe care Didier le auzea ca şi cînd fata s-ar fi aflat în camera lui, poate că nu vor fi fost complet idioate, la originea lor, dar deveneau astfel prin nesfîrşită repetare. Semănau cu textul unui *Tatăl nostru* rostit de buzele unor bătrîne habotnice şi erau — vai — singurele recitări ale rugăciunii *Tatăl nostru* din vremurile acelea. Fata avea un firişor de voce foarte curgătoare şi încă pură şi ai fi putut s-o recomanzi abatelui Hiriart pentru corul său. Didier îşi închipuia foarte bine o voce ca aceasta la slujirea liturghiei romane sau a rugăciunii. Vocea ei, depăşind zgomotul făcut de boabele de cafea ce îi cădeau din lopată, murmura fără încetare :

Cîntă amintirea
Fragedei mele pruncii...

cu acea uşoară vibrare a sunetelor nazale, specifică oamenilor din sud. Faţă de dezolanta stăruinţă cu care revenea acest refren, faţă de melancolia acestei voci, puteai să te întrebi dacă un astfel de cîntec nu era mai curînd o modalitate de a îndepărta amintirile nefaste,

decît de a suscita altele mai bune. Dacă Didier n-ar fi avut nimic de făcut cu zilele şi cu viaţa sa, poate că s-ar fi complăcut' să asculte această voce, din camera sa de la cucurigu. Dacă ar fi fost singur cu Flopie, poate că ar fi putut s-o cheme la el, uneori, ca să mai pălăvrăgească. Era fină, graţioasă, avea ochii foarte verzi şi Didier simţea că e în afara clanului, chiar puţin persecutată de acesta. Îi făcea plăcere s-o izoleze, să presupună că e ostilă faţă de tot ceea ce se comitea în jurul ei. Dar Didier avea ceva de făcut, ăsta era adevărul ! Cîteva zile după descoperirea calapodului de cizmar, primise o scrisoare de la Părintele Moreau, — acesta revenise să-l vadă cu motocicleta lui mare, zgomotoasă, în combinezonul de material plastic, —, scrisoare care ar fi putut să rezolve provizoriu problema *Tratatului-Lexic*. Părintele îl ruga să-l ajute să scrie un scenariu despre viaţa Dominicanilor. Didier socoti că ar fi fost poate mai uşor, în actuala stare de lucruri, decît să compună un tratat despre viaţa mistică, sau chiar un lexic al fenomenului mistic, cu referiri la opere. Desigur, nu putea să călătorească, să se ducă acolo unde ar fi fost de dorit, dar putea să ceară a i se trimite documente şi l-ar fi terminat în scurt timp. Dar chiar şi aşa ceva era greu de realizat în această casă. I-ar fi trebuit totuşi puţină seriozitate, puţină meditaţie. Asta era o *muncă !* Trebuia să-şi reprezinte în mod serios viaţa călugărilor, naşterea unei vocaţii la unul dintre ei, puterea lor spirituală mereu trează, sarcinile multiple ale acestor oameni care se considerau „răspunzători de lume". Să-şi reprezinte un băiat tînăr circulînd prin porturi, trăind viaţa docherilor, a lucrătorilor, pătrunzînd în cocioabele pe care societatea le-a imaginat pentru traiul muncitorilor. E cuprins de spaimă, de milă, dar şi de ambiţie : doreşte să-şi ajute fraţii, crede că-şi poate pune în gînd să le regenereze sufletele. Retragerea prealabilă într-o mănăstire îi va dărui, crede el, puterea necesară şi acel pas înapoi, indispensabil acţiunii, şi totodată puritatea, acel sîmbure tare care susţine fructul. De fapt, îşi spuse Didier, iată romanul

de care mă temeam. Teama îmi era nejustificată. Un roman e o modalitate de a acționa. Voi arăta viața oamenilor *adevărați*, familii lipsite de speranță, îngrămădite în cocioabe, infamia camerelor mobilate, infamia — aproape la fel de crudă — a „normelor", construirea normală a locuințelor, cu alte cuvinte omenească, rezervată *în mod exclusiv* celor bogați. Da, dar o astfel de muncă cerea să fie bine cumpănită și pentru aceasta vocea lui Flopie era mai curînd dăunătoare decît utilă. Și astfel, destul de des, în timpul nopții, calapodul de cizmar cădea și asupra capului lui Flopie, cap cu păr negru, tăiat scurt, acel mic craniu frumușel, rotund, cu rotunjimea învăluită de părul foarte negru. Măcar de n-ar fi făcut altceva decît să cînte ! Dar cîte pietricele nu se auzeau căzînd, amestecate cu boabele de cafea, pe care trebuia deseori să le adune din grădina în care Puștiul golise vesel conținutul pungilor de hîrtie ! „Las' acolo", striga ea cu accentul său caracteristic. „Las'acolo !" Strigătul acesta rostit de mii de ori pe oră, chiar cu o voce moderată, te săgeta. Trebuia deci s-o urăști și pe această Flopie. Trebuia s-o judeci, s-o condamni și pe ea la aruncarea calapodului de cizmar în cap.

Și astfel, în fiecare noapte, fierul cădea, alunecînd din înaltul cerului ca un tăiș de ghilotină, deasupra capetelor vinovate.

Didier nu se mai gîndea la revolverul pe care ar fi vrut să-l golească de gloanțe în găinile Katiei. Avea acum calapodul de fier. Știa că, după calapodul de fier, va mai avea altceva, de pildă un lichid corosiv pe care l-ar lăsa să se scurgă, picătură cu picătură, în garaj printr-o crăpătură din dușumea și care ar distruge pe nesimțite mărfurile, ar lichefia cafeaua, săpunul, pastele făinoase, preschimbîndu-le într-un uriaș amestec, într-un enorm lipici în care s-ar năclăi dușmanul, chiar și Flopie, Flopie care își trîmbița dragostea în cele patru vînturi.

Betty revenea epuizată de la lucrul ei, se azvîrlea pe pat fără o vorbă. Didier, lipsit de pat, se gîndea că ar fi putut să așeze o saltea peste geamantane. Notarul îi

promisese lui Betty o mărire a salariului care ar fi ajuns de la trei mii cinci sute de franci lunar, la patru mii. Într-un an, cu acești cinci sute de franci s-ar fi putut probabil aduna suma necesară cumpărării unei saltele, dacă viața ar binevoi să nu se mai scumpească.

Din timp în timp, trebuia totuși să se ducă și la Bibliotecă. Coborînd pe scara de ciment, cu o servietă sub braț, Didier o zărește pe Flopie cocoțată pe un scaun, acționînd mînerul unei pompe de ulei și ocupîndu-se cu umplerea unor bidoane. Face lucrul acesta așa cum face totul, cu o mutră dezgustată, cu gesturi ce trădează o ascunsă nerăbdare și tulbură ritmul obișnuit al operației. Păr scurt, șuvițe atîrnînd pe frunte, un șorț mare, cenușiu, care îi ascunde rochia. Didier o privește, îi adresează un fel de surîs în chip de salut ; se uită la el cum coboară scara, părînd ușor agasată de a fi surprinsă în timpul acestei ocupații ; Didier îi simte privirea urmărindu-l. Se întoarce, ocolind casa spre a ieși, iar privirea fetei se întoarce și ea odată cu el.

Ceva mai tîrziu, revenind acasă, dă din nou de ea, pe palierul de ciment unde stătea în picioare, în pragul bucătăriei, după terminarea lucrului, descumpănită, cîntînd de data aceasta, oarecum intenționat : *Stea a zăpezilor... stea a dragostei...* Cum să treci pe lîngă cineva fără să-i adresezi un semn, un surîs ? Chiar și fetei care rîșnește cafeaua și umple bidoanele, fetei pe care toată lumea o tutuiește, a cărei activitate te torturează ? Didier surîde. Flopie continuă să cînte, fără să se retragă din calea lui. Are ochișorii verzi, frumoși, o gură roz, trăsături fine. De ce nu i-ar cere să cînte mai puțin, de ce nu i-ar închide gura cu mîna ?... Dar nu are curaj nici pentru una, nici pentru cealaltă. „Betty, își spuse el iluminat deodată, deschizînd ușa. Betty e și ea ceva prea frumos pentru mine. Va trebui să mă cobor pînă la ființa asta, să le dovedesc, în chip definitiv, că sînt un nimic, că nu valorez nimic. Scandalul cu Paula a fost glorios. Scandalul cu Betty a fost destul de frumos, dar acolo era ceva. Cu făptura asta căreia

abia îi știu numele, n-ar fi nici măcar scandal... Aș dispărea cu totul..."

Nu va întreprinde însă nimic ca s-o atragă. Va aștepta să vină ea la el. Și e sigur că va veni, pentru că așa e logic. Pentru că există o logică în această viață care nu are logică : e lipsa de noroc, decăderea. Ele sînt acelea care trag lucrurile în jos, așa cum e tras calapodul către pămîntul unde nu mai însemnăm nimic. Atunci cînd vaierul meu va fi îngropat, își spuse el, pămîntul — ușurat — va părea mai frumos. Va trebui ca această pată, această eroare care este ființa mea să înceteze de a mai fi. Trebuie ca durerea de a trăi, rătăcitoare prin lume, să fie azvîrlită undeva. Va fi azvîrlită în mine. Trebuie ca tot sîngele, toată rușinea, răutatea lumii să-mi fie alături, să cadă asupră-mi ; ca toată drojdia, zațul omenirii să se retragă din lume odată cu mine și să fie înghițită odată cu mine. Voi fi receptacolul în care lumea își va azvîrli zoaiele, cu alte cuvinte, suferința. Răul nu există decît prin conștiința mea. Conștiința mea poate să expire în sînul profanat al acestei fete. Astfel gloria lui Dumnezeu va fi reinstaurată. Omenirea are nevoie de Iuda. Dar mai are nevoie, cu mult mai puțin decît de Iuda, de cineva care să semene cu slujitorul lui Iuda.

Cînd revenea acasă, fie că deschidea ușa bucătăriei, fie că făcea un singur pas în cameră, se lovea de un geamantan așezat sub masă și care o depășea. Apoi intra în camera lui, înconjura patul, ca să ajungă la butonul electric și se lovea de un alt geamantan.

Betty nu-și găsise o altă locuință. Putea oare nici măcar să n-o adăpostească ? Situația devenea însă din zi în zi mai dificilă, mai insuportabilă. Cum să facă ? Tocmai el, pe care îl amenințau cu expulzarea, să fie cel care dădea semnalul expulzărilor, și să le înceapă cu singura ființă care îi rămăsese credincioasă ?

Într-o seară, Betty sosi cu o căruță albastră trasă de un măgăruș. Descoperise, pe undeva, la țară, la niște fermieri care îi făcuseră rost de ouă în timpul războiu-

lui, o veche saltea umedă, o saltea de pene cum ar fi de dorit să nu mai existe nicăieri pe lume. Expresia „saltea de pene" te făcea să te gîndeşti că era vorba de un lucru uşor. Dar vai, problema kilogramului de pene şi a kilogramului de plumb e o realitate mereu valabilă. Didier pretindea că salteaua conţinea cel puţin douăzeci de kilograme de pene, pe care nimic nu le reţinea la locul lor în interiorul acestui imens sac imposibil de deplasat şi care, atunci cînd izbuteau să-l ridice, opintindu-se amîndoi, se umfla în chip perfid, făcea hernie. De două ori pe zi, dimineaţa şi seara, erau nevoiţi să se înhame amîndoi la această masă informă, la acest soi de animal lipsit de consistenţă care se afla pretutindeni unde nu-l puteau ajunge, opunîndu-se eforturilor lor cu un aer inexpresiv şi buhăit ce friza absurdul. Pînza care învelea acest soi de animal, învelitoarea care închidea măruntaiele lui putrede şi plimbăreţe, fiind ea însăşi putredă, arsă de vreme, se destrăma între degetele lor istovite care încercau zadarnic să o prindă. Această saltea, întocmai ca geamantanele, ca toate obiectele inerte care le încurcau viaţa, dar le erau totuşi indispensabile sau sfinte, devenea simbolul, semnul, substanţa mizeriei lor, motivul revoltei sau uneori al sîcîielii lor. Didier pîndea mişcările greşite ale lui Betty spre a putea găsi un pretext furiei sale şi a-i spune că e proastă, azvîrlind astfel asupra capului ei povara nedreptăţii de care se simţea copleşit. Fata nu spunea nimic, îl privea cu un aer plin de regrete, trist, compătimitor ; printre şuviţele de păr care atîrnau, obrazul său micuţ dispărea în întunecimea părului. Manevra se realiza cu eforturi înciudate şi oarecum nesocotite. Salteaua aceasta, care nu se simţea bine decît întinsă, trebuia să fie pusă, în timpul zilei, în picioare, să fie sprijinită de perete şi fixată acolo cu ajutorul unei rame de lemn pe care şi-o procuraseră în acest scop. Rama, la rîndul ei, se sprijinea de o masă pe care trebuia să te caţări. De obicei, Didier era acela care se urca pe masă, fiind mai înalt şi pentru că operaţia aceasta era cea mai puţin penibilă. Ea consta în apucarea saltelei

de unul din capete şi urcarea ei la înălţimea acestei rame, în timp ce Betty tîra pe duşumea pîntecele animalului. Nu mai rămînea apoi decît să vînezi penele care se împrăştiaseră şi să-ţi recapeţi suflul pentru alte exerciţii. După trei zile, Didier era epuizat, iar Betty la capătul puterilor. Cînd Didier revenea de la bucătărie unde se spălase pe mîini şi voia să treacă prin uşa dintre cele două încăperi, se lovea de Betty care o pornea în sens opus. Lucrul acesta se întîmpla deseori, dar de data asta, fie pentru că efortul fusese mai epuizant decît altădată, fie pentru că repetarea lui îi dădea o stare de lehamite, Didier nu-şi mai putu reţine cuvintele de reproş.

— Îţi închipui că o să ne ocupăm cu asta în fiecare zi ? spuse el, arătînd cu capul salteaua.

Betty se pierdu în scuze şi bîigui nişte explicaţii.

— Credeam că ar uşura...

— Găseşti că uşurează cu ceva ?

Mai mult chiar decît întrebarea, tonul era sever, de o severitate pe care n-o avusese niciodată faţă de ea.

— Nu... îmi dau bine seama, murmură Betty terorizată.

Abia îşi putea stăpîni lacrimile. El se prefăcea că nu observă. Geamantanele, salteaua... alergau de la un obstacol la altul, într-un spaţiu din zi în zi mai restrîns, mai asfixiant, ciocnindu-se tot mai des, cu tot mai multă violenţă, în uşa dintre cele două încăperi. Betty nu omitea niciodată să se scuze. Didier se uita la ea fără s-o vadă. Apoi, sub un pretext oarecare, fata dispăru.

Timp de cîteva zile nu reveni. Didier o zări de mai multe ori, în timpul său liber, pe străzi dosnice, urcată pe o bicicletă de împrumut şi tîrînd după ea o remorcă. Urca pante, cu trupul încordat, purtînd pe cap un fular multicolor înnodat sub bărbie. O dată sau de două ori reapăru în camera lui Didier, rugîndu-l s-o lase să se întindă pe pat. El nu-i ceru explicaţii. Betty începu să-i vorbească în termeni vagi de doamna d'Hem, dar el îi abătu atenţia pentru a nu-i încuraja o minciună. După

vreo zece, cinsprezece zile, sosi plină de însufleţire, cu o expresie de triumf pe faţă şi o vioiciune care, firește, nu era neobişnuită la ea, dar care în ziua aceea ajungea la surescitare. Avea gesturile acelea precise şi tonul hotărît care te făceau adesea să crezi, dacă n-o cunoşteai, că dispunea de-o obişnuinţă înveterată şi de-o permanentă exercitare a autorităţii. Lucrul acesta făcea parte din arta sa de a convinge, fapt care o investea cu o uimitoare influenţă asupra multor fiinţe, printre ei numărîndu-se uneori chiar şi adversarii.

— Didier, spuse ea, fără să se aşeze, agăţîndu-se de bara patului pe care el stătea întins, înconjurat de hîrtii şi de cărţi, viaţa dumitale se va schimba. În clipele solemne îi spunea descori dumneata. Ţi-am găsit o casă — da, o casă adevărată, cu un acoperiş, cu mai multe camere, un etaj, o scară ca să te urci la etaj — o grădină... Ai să găseşti poate că lucrul acesta e puţin apăsător, dar... Ah, să-ţi spun — se porni pe rîs — e liberă pentru o lună... Dar, cine ştie, dacă vei fi mulţumit, s-ar putea prelungi. Spune-mi că te bucuri, Didier, că eşti fericit. Vei avea şi o magazie în care să-ţi pui bagajele, şi paturi... paturi pe care vei putea să le laşi pe loc. Îţi dai seama, nu va mai trebui să le demontezi în fiecare zi !...

— Paturi ?... sublinie Didier.

— Da, mă gîndesc uneori că te deranjez, că ai prefera să fii singur noaptea... Sînt două paturi, şi un dulap... şi scaune... şi o apărătoare de ţînţari la fereastră !... Vei putea să primeşti prieteni, să reîncepi a vedea oameni, să duci o viaţă demnă de tine... Şi, imaginează-ţi, nu va fi nimeni sub planşeu.

Didier era sceptic. Noutatea i se impunea, dar bănuia îndărătul ei ceva ciudat, poate inacceptabil. Ştia că, în generozitatea sa, Betty era capabilă de toate nebuniile ca să-l ajute să se descurce în viaţă.

— Betty, spuse el cu gravitate, să fie oare adevărat ? Ştiu că tu eşti genială şi ai fără îndoială o inimă de zînă. Chiar dacă n-ar trebui să mă bucur de toate astea decît timp de o lună, o ştii bine, ar fi o renaştere.

O lună de libertate înseamnă pentru mine o întreagă viață !... Și apoi, odată plecat de aici, cred că norocul ne va surîde, că nu mă voi mai întoarce niciodată în acest loc. Să fiu din nou o ființă omenească, Betty, să regăsesc, cum spui tu, o viață omenească... să nu mai fiu un animal hăituit !... Dar... Numai să nu fie vorba de vreun Mecena ispitit să-și atribuie vreo glorie, protejîndu-mă... Înțelege-mă, nu mai sînt un copil și știu că nu poți să dai peste vile cît ai bate din palme. Ce s-a întîmplat ?

— Nu mă certa, Didier. Mi s-a dat o adresă, era chiar un anunț în ziar, am alergat acolo. Asta e totul. Am avut noroc : nu se ocupase încă. Dar a trebuit să iau repede o hotărîre, căci mai existau încă trei solicitări... Așa că...

— Trei solicitări ?... Cine ți-a spus asta ?

— Păi... proprietarul...

— Așa spun ei mereu, zise Didier. Nu-i așa că ți-a cerut să te hotărăști în mai puțin de trei sau cinci ore ? Nu-i așa ?...

— Cum de știi ?

— Așa fac toți, ce să mai vorbim ! Și... apoi...

Se ridică, roșu la față, într-o stare de agitație extremă, se apropiă de Betty, o zgîlții de umeri...

— Cît ai dat ?

— N-are a face, Didier. E închiriată cu începere de ieri. A trebuit s-o fac. Grăbește-te, fă-ți bagajele. O s-o scoatem noi la capăt, ai să vezi. Trebuie să te odihnești, să respiri, să te destinzi puțin. Nu pune întrebări stupide. De vreme ce totul e aranjat... Se află la Illbarosse, orașul frate... E poate puțin prea aproape de mare pentru tine, dar sînt sigură că totul va merge bine.

Didier începu să presimtă într-asta o afacere sinistră. Îl cuprinse deznădejdea, mila, furia, îndemnîndu-l să strige :

— Cît ai dat ?... Cît ?... Spune !... Spune odată !...

— De vreme ce-am făcut-o Didier ! Sau cel puțin am făcut-o pe jumătate, pe sfert... Nu trebuie decît s-o ocupi, ți-o spun eu. Fă-ți valizele, ia-ți două rînduri de

cearşafuri, chem un taxi şi plecăm. Plecăm, Didier, înţelegi ? !

Începu să strige şi ea ; era şi ea acum într-o stare de extremă surescitare, dar glasul îi era rugător. Didier văzu deodată cum începură să-i curgă lacrimile. Se agăţa de el, se apăra împotriva lui, dorea să-l smulgă din această cameră, din coşmarul său. Ştia bine că nu mai trebuia să întîrzie nici o secundă, că era vorba de viaţa lui.

— Didier, dacă nu pleci imediat, n-ai să mai poţi pleca niciodată, chiar niciodată. Gîndeşte-te că e singurul lucru pe care pot să-l fac pentru tine, şi cel mai bun. Vreau să te ajut. Te rog ! Să plecăm.

— Poate... Dar nu înainte de a-mi fi explicat totul, spuse el pe un ton hotărît.

Betty simţi că totul e pierdut. Învinsă, veni să se aşeze lîngă el, pe patul şubred şi scîrţiitor. Jos, sosi camionul. Lanţurile zgîlţîite de Flopie răsunară pe tăblia porţii şi hoarda se împrăştiă în garaj, sub planşeu.

— Apleacă-te Betty, spuse el cu dinţii strînşi ; apleacă-ţi capul, nu vreau ca ei să te vadă. Nu vreau să discutăm în auzul lor. Se sculă, bătu cu piciorul în podea. Şi cînd te gîndeşti că e imposibil să schimbăm o vorbă între noi fără să fim auziţi, pîndiţi, că e imposibil să vorbim doar tu şi cu mine !...

Dar fata abia îl auzea. Glasul celorlalţi se înălţa mai tare decît al ei, acoperindu-l. Betty îşi recăpătă speranţa şi profită de ocazie pentru a face o diversiune.

— Vezi tu, spuse sculîndu-se şi încercînd să-l tragă după ea, vezi că nu sîntem în stare să facem nimic aici, că trebuie să plecăm, să pleci. Didier. Te rog !... Totul e aranjat, n-a mai rămas decît să intri în cameră !

Ar fi fost plăcut să-i cedeze. Fu nevoit să facă un efort teribil de concentrare.

— Betty, spuse el. Ţi-am pus o întrebare — o întrebare gravă... Dealtfel, am mai curînd două întrebări de pus, nu una singură. Fii drăguţă şi explică-mi totul. Te ascult.

Îşi ridică părul cu un gest nerăbdător, amărît.

— Ei bine, îţi voi spune totul, zise ea. Am dat zece mii de franci. Chiria e de treizeci de mii. Eu...

— Treizeci de mii ? Pentru o lună ?

— Pentru o lună. Dar... Trebuia s-o acontez cel puţin pentru două luni, altfel... aş fi ratat afacerea. Am promis să aduc restul în cîteva zile. Cred că atunci cînd vom fi instalaţi şi cînd tipul va vedea cu cine are de-a face...

— Păi bine, Betty ! strigă el furios de-a binelea. Ce înseamnă toată povestea asta ? Ce înseamnă aceşti zece mii de franci aceşti treizeci de mii de franci ? Unde i-ai găsit aşa deodată ? Ia spune !

— Am să-ţi explic, Didier. Am avut noroc... Cîteva mici drumuri la graniţă... Oh, nu singură ; împreună cu alţii... pe unul îl ştii, mă rog, dar nu pot să-ţi spun cine e... îl ştii pe inspectorul cel mic. Tatăl meu a avut odinioară prilejul să-i facă un serviciu. Ar face orice pentru noi. Îi spunem tot inspector, dar bineînţeles că nu mai are funcţia asta de multă vreme. Ar fi trebuit să ţi-o spun. Te-ar fi scutit să faci o gafă zilele trecute.

O privi cu ochi de om nebun.

— La graniţă, spui ?... Ţigări ?...

Betty izbucni în rîs la gîndul cuvintelor pe care avea să le rostească.

— Nu. Cutii de sardele, *scoici*, nimicuri. Astea ajung la barurile de pe coastă. Oamenii se dau în vînt după ele, *Almejas*. Ştii tu. Astea care au gust de plajă după reflux... Şi puţin alcool, dar nu prea mult. Cîteva pachete de espadrile...

Didier se luă cu mîinile de cap.

— Bine. Bine... Ai să-mi dai detalii altădată. E un noroc că n-am ajuns să-ţi pregătesc pachete ca să ţi le aduc la închisoare. Încep să înţeleg. Şi acum, numele proprietarului.

— E un medic din Ilbarosse.

Didier tresări. Iată ceva şi mai uluitor decît s-o vadă pe Betty făcînd pe contrabandista din dragoste, în compania unui vechi inspector de poliţie ; să vadă un medic din Ilbarosse negustorind apartamente, dedîndu-se la trafic cu camere mobilate.

— Un medic ? spuse el. Eşti sigură ? Un medic adevărat ? Un medic practicant ? Un fost medic, un medic actual, sau un actual răufăcător ?

— Un medic adevărat, Didier ! Un domn foarte bine, un practician. Tot ce vrei. Din cea mai bună societate. Cu Legiunea de onoare, ce crezi ! A colaborat în timpul ocupaţiei, dar acum lucrurile au fost uitate.

Spunea toate astea cu un amestec de ingenuitate şi ironie, cu bucurie şi teamă.

— Cum se numeşte ?...

— Ai să afli, Didier, dar te implor, nu face prostii. Gîndeşte-te : un parter micuţ, format dintr-o singură încăpere, cu o bucătărie adevărată şi două camere la etaj. Şi o bucăţică de grădină. Spuneai mereu că ţi-ar plăcea să ai un petec de grădină pentru tine, un pic de pămînt pe care să-l atingi, să-l frămînţi cu mîinile tale, puţină iarbă ca să primească roua dimineţii... Ţie, căruia îţi place să mergi cu picioarele goale...

— Betty, ajunge ! Numele tipului ?...

— Ce vrei să faci, Didier ? Am plătit. Nu se va dezice.

— Asta o să vedem noi. Numele lui ?

— Vrei neapărat să-l ştii, Didier ! Vrei să faci după capul tău ? Vrei să strici totul ? Bine, îţi voi spune pînă la capăt. Începu să vorbească pe un ton abătut, lugubru. Se numeşte Clavier... Clapier... sau cam aşa ceva. Casa se află lîngă staţia autobuzului de Ilbarosse, bulevardul Şlepurilor, o casă mare pe colţ, cu o placă de aramă. Ai să vezi, e într-adevăr medic.

— Am să mă duc acolo, spuse el.

Betty era înspăimîntată.

— Didier ! Nu vrei să vin cu tine ?...

— Nu, spuse el. Sînt destul de mare. E mai bine să fii singur pentru lucruri de felul ăsta. Dacă voi reînvia după ce-mi voi fi încheiat viaţa asta, aş putea deveni specialist în expediţii de pedepsire.

Podeaua se zgudui sub ei. Cei de jos agăţau bicicletele de cîrligele fixate în grinzi. (Începuseră să vîndă şi biciclete.) Din mijlocul lor se înălţa o ploaie de înjură-

turi. Apoi un glas răguşit, glasul lui Georges cel gras, un glas care părea să mişte pietrişul din loc.

— Pricepi ? 'ţi-dai seama ? Azi-dimineaţă, la tîrgul din Baïgorry muierea aia care mi-a zis : „Alt camembert n-ai ? Îl mirosii p'ăsta şi pute". Eu îi zisei. „Da curu' tău a ce miroase ? Păi vezi bine că era într-o ureche !

Urmă o salvă de rîsete. Rîsul fratelui burduhănos răsuna gras şi moale, ca zahărul brut sau melasa. Gaby rîdea cu un rîs gîlgîitor, de o tinereţe înşelătoare. Didier se ridică dintr-o săritură. Se aplecă, le văzu creştetele, spinările agitîndu-se, atît de aproape, încît era gata să le atingă cu mîna. La distanţă de grup, sticleau ochii verzi şi dispreţuitori ai lui Flopie. Didier îşi ţinu o vreme capul în mîini, strîngîndu-şi tîmplele, ca pentru a înăbuşi în el gîndul, conştiinţa — dar mai ales, pentru a îndepărta din creierul său imaginea calapodului cizmăresc, a frumosului său triedru din fier masiv. Apoi se arătă deasupra barei de la fereastră.

— Căraţi-vă de-aici ! strigă el. Mă murdăriţi ! Duceţi-vă să vă lepădaţi murdăria mai departe.

Se poate ghici ce urmă : înjurăturile, sarcasmele, urletele ; iar pentru a mări zgomotul, Gaby îşi strivea pumnii de clacsonul maşinii. Nu încetară să-şi îndrepte răcnetele către fereastră decît atunci cînd îl văzură pe Puşti tîrînd încet, centimetru cu centimetru, cu o răbdare îngerească, lăzile cu jeleu de coacăze înspre marginea camionului rămas deschis. Didier simţea nevoia să se bată cu cineva. Muşchii săi, mereu inactivi, se încordau de dorinţa luptei, îmboldiţi de nevoia de a distruge. Îşi amintea luptele lui de băieţandru, acele furii înspăimîntătoare ce porneau dintr-o inimă plină de puritate. Unde era acum acea forţă ? Îi venea să plîngă. Betty îi strîngea cu toată forţa braţele, încheieturile mîinii. Ceva, nu ştia ce anume, îi căzu din mînă pe podea.

În ciuda ideilor vagi pe care prietena sa Betty le avea despre topografie, casa se afla acolo, de necontestat, la colţul bulevardului, unde începea drumul către Ilbarosse,

nu departe de bisericuța cu clopotniță de piatră cenușie, în mijlocul unei grădini mari, plină cu hortensii albastre. Avea un portal falnic pe care strălucea placa de aramă a onorabilului doctor : *Doctor Clavier, medicină generală, raze X.* Nu încăpea nici o îndoială. El era. Se făcuse aproape ora cinci. Didier aștepta într-un salon mare din care tocmai dispăruse ultimul client și unde se pomeni singur în mijlocul unei neverosimile îngrămădiri de mici statuiete grotești din porțelan, cu podoabe aurite, înflorate și a unor ciobănițe de ceramică. Nu s-ar zice că duceau lipsă de spațiu, oamenii ăștia ! Era, bineînțeles, prima reflecție care i se impunea. A doua fu aceea că nu va obține nimic de la omul ale cărui trăsături satisfăcute le vedea expuse într-o ramă aurită, cu crestături și floricele, între două aplice încărcate cu lumînări roz. O, la, la ! A treia reflecție îl îndemna să ia măsuri de prudență, care constau în a șterpeli, în chip de compensație și de represalii, unul dintre obiectele micuțe ce se aflau acolo, căci erau făcute pentru buzunare. Dar aceste obiecte făceau dovada unei asemenea imbecilități, mai ales atunci cînd vedeai omul din portret, încît nu puteai să ai o altă dorință decît să le distrugi fără să le atingi. În sfîrșit, omul se înrămă singur în cadrul ușii deschise, cu un gest precis, larg și binevoitor : cu gestul cu care se primesc clienții. Păr cărunt, trup acoperit cu generozitate de un halat alb care i se rotunjea pe pîntec. Făcea eforturi să aibă o figură severă, și ar fi dorit să te privească de sus. Biroul i se înfățișă lui Didier cu limpezimea unei fotografii, vast și la fel de absurd opulent. Întocmai ca în filme. Masă încărcată de alămuri, mochetă, mașină de scris, glasvanduri înflorate și valuri de mirosuri neplăcute de care fotografia te-ar fi scutit. Fotoliul era confortabil pentru clipa, foarte scurtă, pe care Didier avea intenția s-o petreacă acolo.

— Nu mă cunoașteți, spuse el. Didier Aubert...

Cu aer patern :

— De ce suferiți, dragă domnule ?

— Am să vă spun. Am o prietenă, domnişoara Mondeville, care a venit să vă vadă pentru chestiunea apartamentului, a vilei.

Figura se schimbă îndată, ca şi cînd ar fi fost luminată de un proiector : faţa se umplu de pete roşii, ochii se injectară, devenind de pe acum ostili.

— Vreţi să spuneţi că a semnat un angajament de închiriere.

Didier se strădui să păstreze un ton calm.

— Eu sînt scriitor, spuse el. Nu pot să îndeplinesc eu însumi aceste demersuri, din lipsă de timp şi totodată din alte motive. Prietena mea şi-a închipuit că face bine, dar mi-e teamă că mi-a depăşit instrucţiunile. Ar fi prea lung să vă povestesc. Eu nu pot să mă angajez pentru două luni, dacă acesta este lucrul pe care îl cereţi, şi nici să plătesc suma de treizeci de mii de franci pe lună. Şi, dealtfel, chiar dacă aş putea... Pe scurt, vin să mă degajez de această obligaţie.

Medicul părea să nu înţeleagă. S-ar fi spus că cineva încearcă să-l jecmănească.

— Nu mai spuneţi ? Dar de ce ? De ce ? Ar fi trebuit totuşi să ştiţi bine ce faceţi ! Nu v-am ascuns preţul. Nu v-am forţat eu, dragul meu domn ! Îmi spuneţi că nu aveţi bani. Aceste vile nu sînt făcute pentru nevoiaşi, ce vreţi ! Şi apoi, a fost o nechibzuinţă să mi-o trimiteţi pe fata aceea. La urma urmei, a semnat ! Nu numai asta, dar mi-a lăsat acont zece mii de franci.

— Tocmai asta e. Vă propun să păstraţi semnătura şi să-mi restituiţi banii, spuse Didier.

— Nu mă aflu aici ca să glumesc, dragul meu domn, răcni doctorul Clavier. Fata mi-a dat un acont. Ne-am înţeles. Numai că au şi trecut trei zile de atunci ! Sîntem în cinci ! Şi mie puţin îmi pasă de aconturile voastre ! Nu ştiu dacă vă daţi seama, se bîlbîi el din ce în ce mai întărîtat. Am refuzat zece persoane după ce am primit vizita acestei... acestei... Nimeni nu închiriază după ziua de cinci " doar n-am să risc să pierd două luni de chirie ! Nu ştiu dacă... Dumneavoastră... E o nesăbuinţă totuşi !... Oameni care nu ştiu ce fac !...

La auzul acestei fraze „Vă dați seama ! Nu știu dacă vă dați seama !...“ Didier fu cuprins pînă în măruntaie de un fel de veselie funambulescă, funebră, de un dezgust copios, uriaș, irezistibil. Era exact expresia unui vînzător de brînzeturi față de o clientă care nu pretinsese nici măcar să-i restituie banii, ci să schimbe un camembert cu altul. Doctorul — medic, licențiat al Academiei, cu frumoasa sa placă de aramă, membru al unei corporații onorabile, fericitul proprietar al mai multor vile — avea chiar prea multe, de vreme ce le închiria — *nu-și dădea seama*, într-adevăr, că pasiunea sa pentru bani, ideea unui beneficiu pierdut, îl aducea la nivelul unui Stef, al unui Geo. Aceștia aveau cel puțin circumstanța atenuantă că mințile lor nu puteau concepe nimic altceva decît vînzarea cu bucata a săpunului sau a morunului. Didier nu putu să uite tresărirea pe care o întrezărise pe chipul omului gras, prieten bun cu furculița și păhărelul, pe chipul acestui escroc patentat care beneficia de favoruri oficiale, exercitînd o meserie ce-ar fi trebuit să figureze printre cele mai nobile. Didier continua să se instruiască : Cum, omul acesta avea o clientelă pe care o exploata și îi trebuia pe deasupra să mai facă victime „plasînd“ prin intermediul anunțurilor din gazete vile achiziționate mai mult sau mai puțin fraudulos ! Căci Didier știa ceva despre chestiunea asta ; avusese timp să se informeze și aflase două sau trei amănunte legate de moștenire și de dotă, care nu păreau tocmai curate.

— Trebuie neapărat să-mi dau seama ? întrebă Didier.

— Vă spun doar că mă faceți să pierd două luni de chirie !

— Mă rog ! I-ați spus domnișoarei Mondeville că trebuie să se grăbească pentru că aveți mai mulți candidați. Nu mă aflu aici ca să vă controlez minciunile. Dar tocmai pentru că v-ați folosit de acest argument ca să exercitați presiuni asupra ei...

— Foarte bine. Mă rog. Voi încredința această chestiune avocatului meu.

— Nu v-aș sfătui ! Vila dumneavoastră mi-a fost descrisă, ea valorează la prețul zilei, cel mult cinci mii de franci pe lună. Și o știți doar.

— Pe mîna avocatului „meu" v-o spun ! Și o să vedem într-adevăr dacă...

— Să nu ne ambalăm. Prietena mea...

Se sufoca de furie.

— Prietena dumneavoastră !

— V-a dat zece mii de franci. Am venit să iau această sumă. Asta-i tot.

— Dar domnișorul meu, vă închipuiți...

— Nu sînt domnișorul dumneavoastră și vă rog să deschideți sertarul care se află în dreapta și să-mi numărați cele zece bilete reprezentînd două luni de chirie normală. Am spus zece. Nici unul mai puțin.

Acest ton hotărît îl descumpăni pentru o clipă.

— Dar e o lovitură pusă la cale ! exclamă el, în mod absurd. Ah, mă gîndeam eu că greșesc închiriind unor oameni care nu au o situație legitimă. Căci ea, mica dumitale prietenă, mi-a explicat totul ! A venit să plîngă, să-mi cerșească această vilă... Ar fi trebuit să nu mă încred într-o astfel de pereche. Niște nelegitimi.

Cuvîntul acela, reflecția aceea nu erau lipsite de savoare, după cît se poate închipui, în gura acestui om care pentru Didier reprezenta tot ceea ce disprețuia el mai mult : ipocrizie, conștiință împăcată, exploatare, banul ca forță de constrîngere, o nesfîrșită amenințare îndreptată împotriva inimii altuia. Didier era însă oarecum îndurerat la gîndul că Betty se umilise făcîndu-i confidențe acestui om, căruia nu-i intuise șarlatania. Cum de n-o fi simțit oare, din prima clipă ce fel de om e : unul obișnuit să subestimeze specia umană, judecînd-o pe măsura lui, îndoindu-se *a priori* de orice fel de bună-credință a interlocutorului său, din cauză că el nu avea nici una și nu era în stare nici măcar s-o *conceapă*. Ciudat medic trebuie să fi fost !

— Am să vă dau, dacă doriți, cîteva explicații, reluă Didier foarte calm, neluînd în seamă insultele. Îi explică în cîteva cuvinte ce noroc avea, noroc de care nici

măcar nu-şi dăduse seama, în furia lui stupidă : Acela de a fi căzut peste nişte oameni cinstiţi. Cecul fusese încasat ; nimic nu l-ar fi împiedicat pe Didier să se instaleze chiar în aceeaşi zi în vilă, aşa cum se înţeleseseră şi să nu se mute înainte de două luni. Didier era sigur că judecătorii vor fi de partea lui. Iar medicul gangster era sigur că va avea împotriva lui perceptorul. Clavier încercă totuşi încă o dată, din obişnuinţă, să intimideze şi îi spuse că nu va da înapoi nici un ban din suma pe care o primise.

— Cum, răcni el, mi-am plecat urechea la fata aceea care a încercat să mă înduioşeze, aici, pe fotoliul ăsta, spunîndu-mi gugumănii... Credeam... Credeam... Şi uite, am de-a face cu o pereche de aventurieri care... O, Doamne, dar cheia... I-am dat pînă şi cheia ! Nu ştiu nici măcar dacă nu cumva aţi venit între timp să mă furaţi ! O să mă însoţeşti pînă la vilă, stimabile ! Să nu crezi că poţi să scapi aşa de uşor !... Doamne, Dumnezeule ! — vorbind cu el însuşi — iată ce înseamnă să închiriezi unor amăriţi !

— Domnule, îi spuse Didier, sculîndu-se, din ce în ce mai năpădit de greaţa provocată de grosolănia acestui personaj, cheia dumneavoastră e în buzunarul meu. Dar ce-aţi spune dacă nu v-aş da-o decît în schimbul banilor pe care i-aţi stors domnişoarei Mondeville ?

— Eu... Eu... Cum ?... Dar e o nebunie, ce Dumnezeu !... Aubert ? Vă numiţi Aubert ? Dar am să vă închid pe amîndoi ! Sînteţi nişte... nişte...

— Nu vă mai străduiţi. N-o să găsiţi cuvintele pe care le doriţi. Şi la urma urmei m-ar dezgusta totuşi ceva cam mult să mă tîrguiesc cu un om ca dumneavoastră. Poftim. Iată cheia !

Fără să înainteze un singur pas, Didier aruncă cheia în lungul camerei. Omul cel gras se dezlipi îndată de pe scaun pentru a se duce să ridice obiectul şi să-i verifice identitatea. În trăsăturile sale greoaie, pe faţa roşie, acoperită de sudoare, se schiţă frica de a fi înşelat. Nu judeci niciodată decît prin tine însuţi !

— Niște... Niște golani !... Buni pentru comisarul de poliție... Am să avertizez comisariatul... am să cer să vină să vă prindă... asupra faptului... Flagrant delict... Și fata asta care voia să mă înduioșeze !... Ah, păi te cred ! Bolnav, spunea... Bolnav ! Știați că sînteți bonav, nu-i așa ?... Un scriitor de talent. De talent ! Eu îl pun la fund, talentul, mă auzi ? La fund... Mă șterg pe buci cu talentul dumitale !...

Lui Didier i se păru, încă o dată, că aude răsunînd vocea lui Georges cel gras, fratele. Revăzu grădina murdară, băieții care se băteau pe coapse, auzi rîsetele vulgare, cuvintele oribile care străbăteau prin podea pînă la locul în care Betty își ștergea ochii vrednici de milă, pînă la locul unde bătea inima curată a lui Betty. Să existe oare pe lume murdărie mai scîrboasă decît banii ?

Clavier avea cheia, avea cei zece mii de franci ; a doua zi, sau în zilele următoare, va reîncepe aceleași manevre (îi mărturisise lui Betty că mulți oameni se răzgîndeau și nici măcar nu-și dădeau silința să-i reclame ceea ce el numea „aconturile". „Și nici el nu-și dădea silința să le înapoieze", gîndise Didier atunci). Deci Clavier putea să-și permită luxul de a insulta. Didier traversă din nou, cu mersul învingătorului, salonul plin de geamuri, încărcat de statuiete cu înfățișare grotescă și grădina plină de vase chinezești. Își spuse că în bunul oraș Ilbarosse se aflau atunci zeci, sute de indivizi ca acesta — din fericire nu toți medici — care furau oamenii avînd încuviințarea conștiinței lor și aparența demnității. Prefera de o mie de ori mizeria sa acestei putreziciuni a sufletului. „Nu are mare importanță dacă ai sau nu o casă bună ; ne place chiar să locuim într-o casă de unde putem să fim alungați..." Să fim alungați, să fim alungați, strigau tot mai grăbite roțile autobuzului care îl aducea înapoi la Irube... „Cînd ne gîndim că stăpînul lumii nu a avut nici una..." Scena cu doctorul îi crease o stare de exaltare deosebită. Se simțea destins, aproape fericit. Nu era la îndemîna unora de tipul Clavier, Beauchamp, nici chiar a unora ca Singler, să pă-

trundă gînduri de felul celor care îl frămîntau în clipa aceea. Își imagina ridicarea din umeri a abatelui, surîsul său plin de milă. „N-ai să ajungi niciodată la nimic, băiete". Nu, nu va ajunge niciodată la nimic. Ideea de a pactiza cu această societate odioasă, sau chiar de a profita de dezordinea ei, i se părea criminală. Ar trebui să *deschidă* capetele acestor bieți oameni, să-i forțeze să vadă, să le spele creierul. Aveau o mentalitate de cîrtiță și se credeau vulturi, stăpîni. Cu toți banii lor, nu dovedeau destulă imaginație pentru a-și închipui că *puteau fi disprețuiți*. Autobuzul se apropia de Irube, depășea repede grădinile și parcurile înlăuntrul cărora bogații își ascundeau bogățiile, unde Banul, pentru a se înmulți, nu încetează să se împreuneze în chip misterios cu Banul, dar mai ales cu sudoarea săracului. Autobuzul îl depuse la poalele meterezelor ; văzu profilîndu-se în ceață cîteva magherițe, locuințele troglodiților cu care erai atît de obișnuit, încît nici nu le mai vedeai ; reveni acasă prin strada Pisicilor, trecînd pe sub rufele agățate de-a curmezișul străzii, în umezeala ce se prelingea pe ziduri. Își imagina coridoarele întunecoase, copiii palizi, îmbrăcați în zdrențe. Pe oamenii aceștia puteai să-i ignorezi în deplină liniște a conștiinței. Dar Didier se simțea solidar cu ei. În ceea ce-l privește, se credea capabil să îndure un *anumit grad de mizerie*. Dar putea oare să admită a-i face pe alții să îndure ceea ce îndura el ? Acest gînd îl înfurie din nou.

Se aștepta la reproșuri, la plînsete din partea lui Betty. Dar atunci cînd reveni, cînd îi spuse că a desfăcut contractul, Betty îi sări de gît, bucuroasă.

— Oh, ai făcut bine, spuse ea. Mi-a venit în minte prea tîrziu, dar m-am gîndit la asta de cînd ai plecat : Didier, n-ai fi fost fericit în casa aceea... Poate că n-am făcut rău că am luat-o, căci trebuia făcut ceva. Dar de vreme ce am făcut-o, e bine că ai dezangajat camera. Închipuie-ți, grăsanul ăla dezgustător începuse să-și pună labele lui scîrboase pe mine.

— Asta nu mi-ai spus-o !

— Să nu mai vorbim. Ai făcut bine, Didier. Sînt atît de bucuroasă !

Se apucă să-i povestească : imediat după plecarea lui, nefiind convinsă de succesul demersului său (ea numea asta succes !), sau închipuindu-şi că-şi va schimba părerea pe drum, începuse să umple o valiză cu cearşafurile şi cuverturile de care era nevoie pentru instalarea lui în noua locuinţă. În vreme ce se ocupa cu asta, fu cuprinsă de o mare tristeţe la gîndul că părăsea casa de aici, mizerabila chiţimie a cărei unică fereastră încadra cel puţin un peisaj sublim. Cum o înţelegea de bine Didier ! Căci în ciuda tribului Maillechort care viermuia pretutindeni în jur, natura şi-a lăsat aici amprenta ; era un model al virtuţilor sale, constituia o chemare la o viaţă nobilă de care nu puteau să se desprindă nici unul, nici altul.

— Şi pe urmă, Didier, spuse ea, dacă dintr-o dată... dacă vom înceta prea brusc să trăim fără dificultăţi... nu cumva se va prăbuşi ceva în noi, ce crezi ?

— Bine, dar cei zece mii de franci sînt pierduţi, spuse el pentru a-i curma brusc reveriile.

— Asta nu-i nimic, spuse ea cu elan, de vreme ce-i aveam.

Didier ridică din umeri. Asta numea ea să-i „aibă" !...

— Gîndeşte-te la economiile pe care le facem nemaiducîndu-ne să ne instalăm la nesuferitul ăla de medic : am pierdut zece mii de franci, dar cîştigăm cincizeci de mii !

— Oh, făcu Didier, prinzîndu-se în joc, ce-o să ne facem noi cu atîţia bani ?

După ce Betty se amuză astfel o clipă, pentru a împrăştia neliniştea cu care trebuie să-l fi aşteptat, redeveni serioasă.

— Şi-apoi, vezi tu, spuse privind în jurul ei, această cameră în care ai suferit atîta, în care suferi atîta în fiecare zi, n-ai s-o poţi părăsi niciodată, n-ai să ai niciodată inima să renunţi la ea, Didier.

La rîndul său, Didier aruncă o privire asupra camerei şi fu cuprins de o disperare adîncă, iremediabilă.

— Betty, spuse el, cu un glas stins, nu vreau să mai sufăr astfel. *Nu mai pot!* Oraşul ăsta e pe de-a întregul putred! Vreau să-l părăsesc şi să nu mă mai întorc niciodată aici. Se găseşte poate ceva de făcut în altă parte. Dar aici, în Irube, nu mai e nici o speranţă. Setea de cîştig i-a cuprins pe toţi. Sîntem împresuraţi. Ne vor viaţa... N-o să scăpăm din infernul lor.

Se lăsă să cadă pe pat, posomorît, descurajat.

— Războiul n-a distrus destul, Betty.

— N-a distrus ceea ce trebuia să distrugă, zise ea cu ardoare.

— N-a distrus nimic, spuse el. I-a lăsat pe oameni aşa cum erau. Masacrele, lagărele, torturile pe de o parte, iar pe de alta, curajul supraomenesc al oamenilor, al celor care au vrut să înfrunte războiul pentru a înfăptui o lume mai bună; parcă nici n-ar fi existat toate astea. E foarte simplu. Ştii de ce au fost şi sînt încă posibile toate ororile acestea? Peste douăzeci de ani, cei care au suferit vor fi bătrîni sau nu vor mai exista, iar ceilalţi n-au destulă imaginaţie. Căci ceea ce le lipseşte oamenilor e imaginaţia. Numai atît. Pentru a se pune în locul altora, pentru a-şi reprezenta suferinţa.

— Dacă războiul nu a distrus nimic, spuse Betty, asta înseamnă poate că e nevoie de un altul.

— Nu, spuse el. Lumea e de fiecare dată mai rea decît înainte. Aminteşte-ţi, n-am suferit niciodată astfel. N-am cunoscut niciodată, nici tu, nici eu, fiecare în parte, această suferinţă murdară, sordidă, care te înjoseşte.

— Suferinţele nobile nu sînt pentru toată lumea, spuse ea. Dar oare mai sînt suferinţe? Ce-ai vrea? Să fii nefericit în dragoste? Să trăieşti într-un castel scriind editoriale despre mizerie? N-ai fi sincer, o ştii bine. Suferinţele nobile nu sînt suferinţe, Didier. Nu există o altă suferinţă decît aceea care îţi dă pinteni în fiecare clipă, aceea care ţi-a intrat în gesturi, care te împiedică să ai o casă, să fii un om liber — aceea care te degradează. Celelalte suferinţe nu sînt suferinţe; sînt suferinţe pentru oamenii bogaţi, pentru oamenii care se gătesc ca să meargă la slujba de duminică...

Clavierii, Chotarzii, Beauchampii și toți ăștia. Suferințele frumoase sînt pentru cei care nu sînt contrariați. Dacă vrei suferințe nobile, îi spuse ea cu dispreț, atunci du-te la o mănăstire, nu sta să te tîrăști cu noi, așa cum o faci acum, în ceea ce ei numesc „lume". Suferă pentru ceva, pentru un ideal. Atunci, suferind, vei putea crede că suferința ta îți dă drepturi, că te va face să meriți paradisul. Și astfel, îți vei primi răsplata.

Se uită la el fix, cu ochii întunecați, cu reproș. Apoi, la fel de fix, privi cuvertura în carouri pe care ședea.

— Crezi că asta e suferință ? Crezi că știi să suferi ? Nu cred. Știi ce ești tu, Didier ? Am să ți-o spun. Ești un burghez. Da, ești un burghez al suferinței. Îți dorești suferința care să-ți aducă ceva, întocmai cum burghezilor le aduce bani. O suferință bună, iată ce vrei. Ești ca toți ceilalți. Ia te uită, semeni... semeni.... știi cu cine semeni în momentul de față ? Semeni cu grăsanul de doctor Clavier, cu fundul lipit de fotoliul său, cu halatul lui alb, care ascultă cum îi cresc banii în burtă, cum cresc, cum se umflă, cum se înmulțesc. Tu vrei să-ți pui banii la bancă. Și tu !... Eu, spuse ea, e caraghios — dar am suferit totdeauna pe gratis.

Viața își reluă cursul la fel ca înainte în camera aceea, sub care stăpînea tribul Maillechort, apăsată de aceeași zadarnică disperare. Împrejurările nedemne dau naștere unei suferințe nedemne. Ființele josnice fac să se nască, în contact cu ele, o suferință josnică. Betty îi dădu prilejul să ajungă la o nouă cunoaștere de sine, nu prea glorioasă. Didier i-a vorbit de mai multe ori de acest doctor Clavier, spunîndu-i că îl consideră un hoț ordinar care nu avea nici măcar scuza de a duce lipsuri și că nu le rămînea decît să se apuce și ei de furat.

— Tu n-ai avea priceperea lui, îi spuse ea. Doar o știi bine. Ceea ce trebuie e să știi să furi legal, fără să ai aerul că o faci. Dacă furi o bicicletă oprită la marginea unui trotuar, e greu să ai aerul că ești în legalitate.

— Vrei să fur o bicicletă ? îi spuse el. Ți-ar face plăcere ? Pentru tine aș face-o.

— Nu vorbi prostii.

— Ar fi o modalitate de a atrage atenţia asupra noastră, poate chiar o modalitate binefăcătoare, ca atunci cînd se trage asupra pianistului. Nu văd nici o altă ieşire care să ne stea la îndemînă.

— Găseşti că n-am atras încă îndeajuns atenţia asupra noastră ?

— Aş fi fericit să mă răzbun pe omul ăsta, spuse el. Ne-a tras pe sfoară, ne-a furat, şi pe deasupra îşi bate joc de noi.

— Am să-ţi dau o ocazie să te răzbuni, spuse ea cu un aer misterios. Am să-ţi indic modalitatea. Tu, tu n-ai face decît prostii. Ei bine, am să-ţi spun. Ştii de ce voiai atît de mult să te răzbuni pe omul ăsta ? Pentru că îi semeni. Da, Didier, eu ştiu, ţi-am mai spus. Nu posezi nimic, Didier, dar eşti la fel de rău, la fel de dezgustător ca şi cei care au averi. Eşti întocmai ca ei. Eşti întru totul înclinat către a avea, către a poseda. Chiar şi suferinţa ţi se trage într-o oarecare măsură de aici. Şi suferinţa ta nu valorează nimic. E pîngărită. Îţi rămîne mult de făcut, Didier. Crezi că ai merite pentru că eşti sărac. Dar această sărăcie n-ai vrut-o, n-ai dorit-o, nu ţi-ai însuşit-o, n-ai îmbrăţişat-o. Nu ţi-ai preschimbat dorinţele. Prin dorinţele tale, eşti exact la nivelul grăsanului Clavier. Îl deteşti pentru că ai vrea să faci ca el.

— Dar ne-a furat !

— Şi ce-i cu asta ? Pentru noi e un accident supărător. Pentru el însă, e cu siguranţă mai grav. Trebuie să-i laşi pe oameni să facă răul pe care vor să-l facă. Da, da ! Nu contează faptul că grăsanul Clavier ne-a furat sau nu banii. Important e ca tu să profiţi spre a deveni mai bun, spre a răscumpăra...

— Ce tot spui ?...

— Da, pentru a răscumpăra răul pe care l-a făcut el. Puţin importă că răul ţi-a fost făcut ţie sau altuia. Ceea ce e grav e faptul că răul a fost comis. Tu poţi să răscumperi acest rău. Cum ? Ai să descoperi tu însuţi asta mai tîrziu. Nu-i nevoie să-ţi explic ; te-ai revolta. Te rog, Didier. Semeni încă prea mult cu cei-

lalți. Dacă mă asculți, am să te răzbun pentru ceea ce ți-a făcut doctorul Clavier. Nu știu încă în ce fel, dar ai să vezi, am să găsesc eu neapărat o modalitate.

Și cu aceste cuvinte, Betty dispăru, rostind numele doamnei d'Hem. Betty îl asigură că a găsit la doamna d'Hem un refugiu provizoriu, precum și o slujbă de institutoare pentru Brigitte, iar Didier consideră că e mai comod să creadă această explicație decît să-i verifice exactitatea. Dealtfel, probabil că era adevărat.

În ceea ce-i spusese Betty era un amestec de lucruri drepte și nedrepte ; unele reproșuri erau meritate și altele mai puțin meritate, dar ea avea un fel atît de nou, atît de puțin obișnuit de a privi lucrurile, încît fu tulburat.

Didier își făcuse iar rost de cîteva lecții pe care le preda încercînd să se facă pe cît posibil neobservat. Ar fi dorit să nu fie nevoit niciodată să-și dea numele, într-atîta acesta trezea neîncredere ; dar, de vreme ce nu pretindea să fie plătit pe măsura capacității sale, ei îl acceptau cu plăcere. Didier putea să dea lecții de franceză, filozofie, latină, greacă, engleză, dar puțini oameni din Irube aveau nevoie de un astfel de bagaj. În ceea ce privește franceza, nimeni nu mai observa greșelile, ele se tipăreau tot mai des în ziare ; filozofia și limbile moarte erau inutile, engleza era mai puțin cerută în orașul acesta din sud ; doar spaniola avea o oarecare trecere și Didier n-o știa, sau o știa foarte prost. Lucra puțin stînd în pat (ajunsese la capitolul *Umor și rugăciune la Kierkegaard),* ieșea în oraș, se ducea la lecții, se tîra pe interminabilele străzi care coborau în oraș, revenea tîrîndu-se și mai mult din cauza urcușului, oprindu-se la fiecare zece pași pentru a respira, cu inima bătîndu-i să i se rupă, cu trupul cuprins de febră. Se culca la loc în pat, ca pentru a muri acolo, fără să aibă măcar puterea de a-și scoate pantalonii ; se trezea după o oră pentru a-și face o injecție cu calciu sau cu un produs asemănător. Apa care fierbea, mirosul de eter, ușoara durere provocată de injecție îl înviorau puțin, în vreme ce aceste ritualuri

îi inspirau o vagă încredere în el. Lumina zorilor îl trezea, ca și strigătele maimuțoilor și lanțul pe care Flopie îl lăsa să cadă pe tabla porții. Își simțea creierii sfîrtecați. Timp de o oră se credea mai bolnav decît în ajun, își simțea trupul greu, incapabil să se miște ; se gîndea la spital ca la un refugiu. Apoi soarele se apropia mîngîietor de fereastră ; trăia o clipă de euforie și hrănea încă o dată speranța unei zile în care ar fi putut, în sfîrșit, să se pună pe treabă.

Dacă ar fi fost mai sănătos, singurul loc unde putea să lucreze rămînea patul, căci masa era mică și foarte bine apărată de geamantanele care modificau fără încetare geografia camerei, fiind inoportune pretutindeni. Nu mai avea nici măcar curiozitatea să le deschidă. În unele zile, camionul revenea dimineața, apoi pleca din nou și făcea lucrul acesta de mai multe ori pe zi, în mijlocul obișnuitului vacarm. Picioare, capete se agitau, venind și plecînd, ușile se trînteau, iar Stef o insulta pe Flopie, făcînd-o tîrfă și o ocăra pentru că nu terminase de umplut pungile cu cafea și orez. Din cauza ei nu putea lua cu el decît treizeci în loc de cincizeci. Didier se mira că își mai dădeau silința să-i facă mustrări lui Flopie. Capacitatea ei de a fi inertă era un fapt evident, înscris în trăsăturile sale, pe fruntea ei încăpățînată, sub șuvițele negre, în aerul ei îndărătnic. Ea răspundea tuturor observațiilor, oricît ar fi fost de justificate, printr-o tăcere disprețuitoare, sau printr-o frază nedeslușită și, de îndată ce stăpînul pleca, reîncepea să cînte cu vocea ei corectă, măsurată, cu inflexiuni bătăioase, cîntecu-i nostalgic. Didier găsea în surîsurile ei ceva prietenos și își spunea că ar putea avea în ea o aliată împotriva năvălitorilor, un fel de sprijin moral. Uneori, mai ales după-amiaza consacrată aprovizionărilor, cîntecul fetei era întrerupt de întoarcerile inopinate ale lui Stef, care îi comanda cu brutalitate o duzină de „Boudoirs," patru cutii de „Délectations", trei pungi cu mazăre sfărîmată și pleca apoi îndată în oraș la volanul camionului. Flopie punea din nou lanțul, apoi revenea în garaj, unde începea iar să-și înșire cafeaua și cîntecele.

De atunci încolo, în liniștea bruscă a după-amiezii, lui Didier nu-i putea scăpa nici un sunet. Auzea căușul pe care Flopie îl înfigea în cutia de fier, auzea cafeaua curgînd în pungă, auzea balanța cîntarului lovindu-se de opritor — turnase prea multă cafea apoi zgomotul cel mai enervant, acela al mașinii de capsat.

Gaby intervenea deseori în aceste operații plimbîndu-și grăsimile la soare, cu țîncul agățat de fustă sau de pantaloni. Trecerea către vîrsta adultă este desigur unul dintre fenomenele cele mai surprinzătoare ale vieții. Multe ființe se despart atunci de tot ce posedă, pierzîndu-și singura aureolă, aceea a tinereții, a inocenței sau a iluziilor pe care și le întrețineau despre ei înșiși. Didier, văzînd-o pe Gaby, hotărî să nu se mai înduioșeze în fața copiilor sau a adolescenților. L-ar fi putut admira pe omul realizat care, în luciditatea conștiinței sale și cu prețul a o sută de lupte, cucerește acele virtuți luminoase pe care le admiri încrezător la copil și care, cel mai adesea, se pierd în abrutizarea, în rutina sau banalitatea vîrstei. Gaby, la douăzeci sau douăzeci și doi de ani, părea să fi ajuns la capătul vieții ; avea figura acelora care nu mai speră nimic, sau care n-au așteptat niciodată nimic. Și Didier se gîndea la tinerețea minții, fără încetare recucerită din brațele morții. Gaby trăia, se deplasa, el îi contempla de sus părul de un roșu țipător, care cobora din creștet și îi acoperea ceafa albă, rotunjimile pieptului, ale coapselor.... Și totuși și-o închipuia moartă, gata intrată în moarte.

Neștiind ce să mai facă atunci cînd își termina de fumat pachetul de țigări, Gaby venea să dea tîrcoale scăunelului pe care lucra Flopie, cuprinsă de nostalgia neputincioasă resimțită față de munca altuia (dacă umplutul pachetelor ar putea fi împodobit cu numele de muncă). Gaby începea cu ea o conversație care lîncezea, învîrtindu-se, cel mai adesea, în jurul modei și a curei de slăbire, adică de topire a grăsimii, grăsime care nu era decît rezultatul incalculabilei sale puturoșenii. Flopie îi răspundea cu o obrăznicie de fată trasă prin inel și îi spunea să se ducă la doctori.

— Și tu, mă rog, cunoști ceva doctori ? accentua Gaby cuvintele ca și cînd în asta consta dificultatea.

— Da, cunosc, spunea Flopie. Nu e chiar atît de greu să-i găsești. Și încă homeopați ! Asta îți trebuie ție, un homeopat.

Cuvîntul trebuie să-i fi plăcut lui Gaby. La început s-a crezut insultată, dar a fost în curînd sedusă de noutatea termenului. Îl băgă la cap și încercă să rețină această vocabulă, care cuprindea atît omul, cît și labele [1].

În acest timp, Stef apăru pe neașteptate cu camionul și descoperi că Flopie utiliza un cîntar defect, adică măsluit, dar în sensul rău, și că pachetele cîntăreau ceva mai mult de o livră în loc să cîntărească mai puțin. Urmă un scandal monstru. Dacă îl apreciai în mod obiectiv pe acest Stef, el era un „pur" și nu i-ar fi venit niciodată în cap ideea că un vînzător ar fi putut să vîndă indiferent ce fără să înșele la calitate sau la cîntar. Se deda, printre altele, la aranjarea unor savuroase amestecuri de cafea, contînd pe lipsa de rafinament olfactiv a clientelei țărănești, fiind mereu gata să invoce fenomenul uscării pentru a explica lipsa la cîntar. Nu-și dădea seama că apa este mai curînd atrasă, decît respinsă de cafea, împrejurare pe care ar fi putut la fel de bine s-o folosească în avantajul său, ca pe toate celelalte. Activ, vivace, zelos, punea mereu la cale cîte o afacere nouă pentru a-și mări profitul. Revărsa asupra lui Flopie esența celui mai anatomic vocabular al său, așa cum se obișnuia în mediul acesta. Era grosolan și monoton. În rest, atunci cînd se afla în bună dispoziție și saluta cucoanele oferindu-le „brînzeturile" sale, care erau pentru el crema bunelor maniere, lucrul acesta nu făcea mai multe parale, chiar dacă izbutea să creeze „atmosferă". Didier se întreba cum se putea ca o fată cu un exterior convenabil ca Flopie să suporte aceste glume. Dar cînd ea îl privea pe Caid, avea un rîs care nu-i plăcu lui Didier. Și dacă el ar fi fost în locul lui Gaby, n-ar fi fost prea încîntat

[1] Joc de cuvinte în limba franceză : *homeopathe* (*homme* = om și *patte* = labă).

văzîndu-i cum plecau amîndoi în cabina camionului, în dimineţile încă întunecoase. În gesturile pe care le făceau cînd îşi treceau unul altuia pachetele, la încărcarea maşinii, era o înţelegere care ar fi putut sări în ochii oricui. Dar Gaby, abrutizată de ţigări, clipind des ca pisicile, nu mai vedea nimic şi nu-i păsa. Primise de la viaţă tot ce voise.

Umor şi rugăciune la Kierkegaard. Cum trece el oare de la umor la rugăciune sau, mai curînd poate, de la rugăciune la umor ? Sau, pe deasupra, cum face să-şi păstreze umorul în rugăciune ?... Odată rezolvată această problemă, să arăţi cum se transformă acest umor, trecînd la Kafka, ce prefaceri... Umor şi misticism, iată fără îndoială un subiect nou. Ar trebui să te poţi gîndi la el. Poate că pornind de la acest ciudat cuvînt al *Jurnalului* : „Pînă la ce punct poate să existe o fărîmă de umor în rugăciune, în această tutuire cu Dumnezeu ?...“ Umorul, reprezentînd distanţa dintre noi şi obiect, neînţelegerea... Să fie oare asta ?... Mai tîrziu, s-ar putea încerca în sfîrşit definirea metodei mistice, explicarea subtilelor diferenţe de comportament mistic, care îl fac pe Tauler să spună : „Dintre două persoane care cunosc viaţa contemplativă, una va fi cucerită, alta nu“. E greu să-ţi limpezeşti aceste probleme cînd, sub patul tău, o ai pe Flopie care numără boabele de cafea. Tribul va dispărea, va putea să conteze pe o oră, pe o jumătate de oră de pace ? Măcar de-ar putea să le cunoască intenţiile ! Iată, a sosit clipa : nu mai sînt acolo ; e momentul să lucreze, chiar dacă nu are chef. Într-adevăr, să nu fie oare acolo ? Uneori, ei mimează liniştea, ne dau un răgaz, o iluzie, şi în clipa în care te aştepţi mai puţin... Trebuie să vadă, trebuie să fie sigur... Didier se scoală, se apleacă peste pervazul ferestrei. Ah, garajul e deschis ! Frumoasa dimineaţă îl inundă cu un soare de pe acuma călduţ. Atunci trebuie să fie cineva pe acolo. E Flopie. Nu spune nimic, nu face zgomot ; o face dinadins pentru a-l sîcîi, pentru a-l irita cu tăcerea ei, sperînd să-l

surprindă printr-un strigăt, prin căderea unei greutăți, prin lovirea cîntarului în clipa cînd se va așterne mai bine la lucru. Are chef s-o cheme, să strige : „Ești acolo ?...", așa cum într-o cameră întunecoasă îi ceri asasinului să se arate. Își aude vocea cu care o strigă pe Flopie, o simte cum se izbește de zidul din față, ricoșează, se duce să răsune în fundul garajului de ciment... Dar iată, un zgomot ca un fîșîit de hîrtie. Să fie oare un animal ?... Poate că Flopie a plecat ca altădată, lăsînd garajul deschis, ceea ce-l va face pe Stef s-o ia la rost. În cazul ăsta, ce-ar fi să închidă garajul ? Dar de ce oare simte dorința de a-i face un serviciu, de a o scuti de nedreptăți ?... Să se atingă de un lucru de-al lor, nu, asta nu ! Mai curînd să vadă ce zi este și să încerce a-și aminti ce fac ei în ziua aceea. Căci e la curent cu treburile lor ; la nevoie, ar putea chiar să-i înlocuiască, să primească furnizorii, comis-voiajorii... Joi. E ziua fratelui cel gras. Stef, lipsind în ziua aceea toată dimineața, Gaby lipsea și ea. Femeia de serviciu avea zi liberă, casa era liniștită — *sau ar fi putut să fie.* Dar nu e, căci tocmai datorită tuturor acestor absențe, fratele cel gras profită ca să vină s-o bată la cap pe Flopie.

Se numește Georges. E un tip rudimentar. Cum ai lui și-au dat seama că nu era de nici un folos la domiciliu, a fost plasat la niște prieteni, niște relații de-ale lui Stef, niște „angrosiști". Nu se știe dacă e o urmare a meseriei, dar de cînd lucrează acolo, fratele cel gras s-a îngrășat încă și mai mult ; e pe punctul de a o ajunge pe sora lui. Cum fața îi e plină de coșuri, cum se mișcă suplu ca un scafandru, cum glasul îi e înfundat și brutal, dîndu-ți impresia că rostogolește întruna pietriș, e un amorez foarte puțin seducător și se poate spune că Flopie e răbdătoare. Dar cum poți să potolești avansurile unui pahiderm, atunci cînd ești ca un fir de pai ? Fără îndoială că asta e problema pe care și-o pune Flopie și pe care Didier și-o pune și el, în numele ei, fără să fie rugat.

Se apropie. Chiar mersul îi e respingător. Tipul e hotărît pentru atacul cel mare. Părul scurt, acoperindu-i mult fruntea, contribuie la aerul războinic. El, care de obicei răcnește, pronunță astăzi cuvintele, de la început, cu vocea pe jumătate. Cînd o ființă, care este de felul ei violentă, se apucă să vorbească cu glas scăzut, (Didier se gîndește la Fernande), poți să-ți închipui că e ceva grav. Băiatul s-a aruncat cu stîngăcie pe un butoi, la intrarea garajului ; Flopie a rîs, cu rîsul ei strident, brusc întrerupt. Va să zică, ea era acolo. Și ce voia să facă ? Să viseze, desigur, să doarmă la soare, culcată pe sacii de orez și de cartofi. Răspunde prin monosilabe, sau printr-un rîs scurt, batjocoritor, care te concediază. Celălalt însă nu înțelege un astfel de limbaj.

Flopie a trebuit să ia o atitudine de îndată ce i-a văzut umbra înaintînd în soare, căci el îi face propunerea de a o ajuta, pentru a se instala, desigur, mai în largul său. Didier îl auzi pe Geo deplasînd un cîntar spre a-l aduce mai la lumină, sub fereastră. Acum aveau aerul că lucrează împreună. Auzi zgomotul cîntarului și zgomotul acesta îl liniști. Ce nevoie avea să se liniștească ? Dacă n-ar fi auzit nimic, atunci da, probabil că s-ar fi dus să vadă... Totuși erau și tăceri lungi. Poate că nu făceau nimic, nici unul, nici altul. Apoi glasul cel gros își relua monologul rugător, se enerva puțin, vocea îi devenea mai puternică. „Slăbănoago ! Ascultă-mă pe mine !“ Tăcere. Cîntar. Suspin plictisit al lui Flopie. Apoi fata fredonează. Devine enervant. Ar trebui să te duci să vezi. Didier se apucă să facă zgomot dinadins ca să arate că e acolo. Oare ei nu-și dau seama ? O să continue a-l socoti un nimic, o să facă amor acolo dedesubtul lui, cu mare tapaj și suspine, ca și cînd el nici n-ar exista ? O să suporte el oare ca tipul ăla să se arunce asupra lui Flopie cu labele lui mari, s-o descheie și s-o pipăie acolo, sub planșeu ? Iată-l îndepărtat de la studiul său. Didier se scoală. Dar cum să te faci observat cînd ai picioarele goale ? Cum să facă zgomot el, cel tăcut ? Lasă o carte să cadă, trage un geamantan, caută din ochi un ciocan.

Am gîndi mai bine dacă am avea totdeauna în mînă un ciocan ! Cînd locuieşti într-o asemenea cameră, ar trebui să poţi gîndi prin lovituri de ciocan : asta e !... Făpturile alea două de sub el, din caverna căscată, plină de soare, printre borcane de muştar, bidoane de untdelemn, pachete de macaroane, butoaie de vin, cutii de morun deschise.... Ah, nu, nu ! Aşa ceva, peste toate celelalte, să-ţi vină să verşi !...

Acum nu mai aude decît o voce, aceea a bărbatului, groasă şi bolovănoasă totodată, cu un puternic accent din sud-vest.

— Ascultă-mă pe mine... Mă, că proastă mai eşti ! Doar n-o să ştie nimeni !... Ascultă ! Ce vrei, la urma urmei, n-ai să stai aşa toată viaţa !... Nu e atît de complicat cum crezi, haide, nu-ţi fie frică !... Şi-apoi, de ce să nu fiu eu ? Că proastă mai eşti !... Dacă n-o să fiu eu, o să fie altul, gîsco !... Doar n-o să... Aş !... Că tot eşti liberă astă-seară ! Ne întîlnim la pod şi... Nu podul ăsta, ălălalt !...

Tăcere. Didier începe să facă din nou zgomot dinadins. Tuşeşte, lasă să-i cadă un obiect, apoi un altul. Să-i fi speriat oare ? Garajul e deschis pe toată lărgimea lui, dar cine să-i zărească în spatele grămezilor de cutii şi a meterezelor de bidoane ? Vocea, deodată vocea fetei, fină şi batjocoritoare :

— Idiotule ! Crezi poate că ai ce să mă înveţi !...

Bine i-a răspuns. Atunci pentru ce, mai înainte, încercase să-l facă să creadă ?...

În clipa asta Didier sare în ajutorul lui Flopie ; încearcă să-şi facă auzit rîsul, un rîs ciudat, care induce în eroare, un rîs care nu poate dezarma decît bruta. Face eforturi. Rîsul ăsta îl costă, dar trebuie să facă ceva, să intervină, să se ştie că e acolo, că nu se mai lasă păcălit. Prin podea, urcă pînă la el vocea tînărului umilit :

— Ei, ce-i cu dumneata acolo sus ? Ce ţi-a venit de te rînjeşti ?

Didier, foarte Comedia Franceză :

— Ce e, vă rog ?... Nu mai poate omul să rîdă la el acasă ?...

În sfîrșit, iat-o pe Gaby care se întoarce de la tîrguieli, cocoțată pe-o motoretă. Își coboară pe pămînt dintr-o dată cele o sută de kilograme. Didier îl aude pe frățiorul ei exclamînd surprins, cu glas încet : „La naiba !...".

— Geo !... ce faci acolo ?...

Vocea încurcată a băiatului :

— Am venit în trecere s-o ajut pe Flopie.

— Ce spui ! Grozavă treabă, ce să zic, răspunde sora. N-aveți aerul că ați lucrat prea mult împreună ! Apoi, supărată : Aș vrea să-ți spun că ai face mai bine să-ți iei tălpășița înainte ca Stef să apară aici cu camionul, auzi tu ?...

Didier încearcă să-și reia lucrul. Dar ce spunea Tauler ?... Mîna continuă să-i tremure pe pagina pe care scrie ; inima îi zvîcnește în piept ca și cînd s-ar fi încăierat cu cineva. Lupta împotriva Monștrilor. Dacă închide ochii, îi apare enigmatic Grădinarul cu trăsături de arhanghel, cu dinții strălucind între buzele uscate, cu cămașa imaculată. Diavolul a căpătat multe nume de-a lungul istoriei, iar strigătele înspăimîntate ale sfinților atestă, zi de zi, prezența lui în vreun colț al lumii. Dar nu, nu este fața lui Satan. Mai curînd ar fi... Poate că și Îngerului îi place să fie torturat. Și ce tortură mai splendidă decît aceea a Ambiguității ? Dealtfel, Lucifer este un înger. Trebuie să se pornească de aici...

Haide, mai bine să ne întoarcem la nota pe jumătate redactată : „Una va fi luată, cealaltă lăsată..." Iată-l pe Tauler. Da, dar Kierkegaard ? Cum să te orientezi în acest labirint al *Jurnalului* ? „Doar după ce te-ai înțeles pe tine însuți înlăuntrul tău și ai apucat-o pe propria-ți cale, viața se stabilizează și capătă sens, eliberată în sfîrșit de funestul tovarăș de drum care este ironia vieții ; acesta te obligă să începi prin a nu cunoaște pentru a ajunge la adevărata cunoaștere... *Notă :* Să nu fie oare omul în stare a suporta furtunile

ironiei ? *Cu cît trăiești mai mult pentru o idee*, cu atît îți este mai puțin greu să rămîi pe banca acuzaților, la cheremul mirării oamenilor. Totodată, deseori, atunci cînd ți-ai închipuit că te-ai înțeles mai bine, te cuprinde spaima de a nu fi făcut de fapt decît să înveți pe dinafară viața altuia.... „Și de cîte ori nu ne-au fulgerat cuvintele unui copil sau ale unui nebun, atunci cînd..."

A trăi pentru o idee... Ironie a vieții... Dar atotstăpînitoare rămîne furia lui Didier de a fi fost luat la rost de băiatul de sub planșeu. Este adevărat deci că nu poți nici măcar să rîzi la tine acasă fără să atragi asupră-ți protestele celor de dedesubt ! Bineînțeles, Didier a rîs dinadins, ca să fie auzit, dar ar fi fost același lucru dacă n-ar fi vrut să rîdă decît pentru plăcerea lui. Noaptea, Didier își imagina că se încaieră cu băiatul. Luptă respingătoare. Iacob luptase cu un înger, Didier nu luptă niciodată decît cu Bruta, iar rănile pe care le capătă, sînt răni rușinoase.

A doua zi, Didier primi vizita Caidului. O bătaie în ușă, aproape-timidă, și se pomeni în fața unui omuleț vioi și brun, cu trăsături șmecherești, pe care îl vedea mereu agitîndu-se pe sub fereastra lui, la cîțiva pași, fără să-i pese de existența lui și pe care aproape că îl confunda cu camionul său, întocmai cum, de departe, cei care fug se confundă cu praful și cenușiul drumului. Iată-l aici. Se desprinde din cadrul ușii, oarecum stîngaci. Didier privește acest obraz de țigan, de autentic rom, cu trăsături aproape fine, cu un nas plin de sensibilitate, privește omulețul în sîngele căruia se zbat încă generații de omuleți ca el, duri și spătoși, care înalță corturi și peregrinează. Gîndul acesta îl face să-l observe cu o distanțare care îl avantajează. Vede cu alți ochi fularele sale colorate, cămășile pestrițe care se usucă zilnic pe sîrmă și vestele sale de catifea. Stef nu era meșter al elocinței. Și cînd vocabularul nu e suficient, gesturile îți vin în ajutor.

— Iată, spuse el, fără să intre în cameră, am venit pentru că a murit soacră-mea. O s-o înmormîntăm la

țară. Aia mică o să profite de ocazie să se ducă la o prietenă care face nuntă. Lăsăm casa singură. Așa că, dacă se întîmplă cumva vreodată, ei... În sfîrșit, vă rugăm să aveți grijă să nu se întîmple ceva. Nu se știe niciodată.

Soacră-sa ? Mama lui Gaby ? Da, nevasta vameșului... Stef îi precizează asta cu o ridicare din umeri. Atîtea noutăți în cuvinte așa de puține. Didier ar fi dorit să-l facă să-și reia scurta povestire, într-atîta îl umplea de stupefacție o asemenea plecare, chiar dacă era pentru puțin timp. Simplitatea cu care omul venise la el pentru a-i rechiziționa grija nu-l mira mai puțin. Iată-l angajat în serviciul dușmanului... Să se fi înșelat oare asupra sentimentelor lor, sau în fața nevoii, ura se dă bătută ? Stef nu era omul să se jeneze. Nu-și amintește cîtuși de puțin insultele pe care le proferase doar cu cîteva zile în urmă... Trebuia oare să i le amintească Didier ? Esențialul este că pentru trei, poate patru zile, cît va dura drumul caravanei în Ariège și revenirea ei după înmormîntarea soacrei, va fi armistițiu, adică ceva ce nu putea fi conceput pînă atunci.

— Desigur, spuse el. Puteți conta întru totul pe mine. Sînt de luat măsuri speciale ?... E ceva de spus vînzătorilor ambulanți ?... Trebuie să fie primiți, să li se spună ceva ?... Bine. Sînt dezolat. Și ca să arate puțin interes : Cîți ani avea ?

— Cincizeci și doi... A fost răpusă de cancer. Suferea de cîteva luni... Stef fixează cîteva clipe podeaua, cufundat într-o cugetare de nepătruns. Apoi, fraza așteptată : Ce vreți, asta e viața !...

— Ei bine, spuse Didier, înțelegînd că moartea aceasta mai curînd îi ușurează, puteți pleca liniștiți. Voi avea grijă de lucrurile dumneavoastră. O să veghez.

— Oh, spuse Stef, cu accentul lui din sud. Nu pentru că ar fi hoți. Dar nu se știe niciodată... S-ar putea să vină să vă întrebe unde sîntem.

— Contați pe mine, repetă Didier. Sînt dezolat pentru...

Stef nu-l lăsă să termine. A înțeles aluzia la Gaby. O scurtă ridicare din umeri :

— Oh... ea se aștepta !...

Și Didier în sinea lui : Ce păcat că nu există mai multe soacre ! Și ispita de a-l întreba : „Sper că vă trăiesc încă părinții !...“

Îi întinde mîna lui Stef. Stef îi întinde o mînă aspră și, pentru o clipă, se simte devenind uman — tocmai în clipa în care Didier se simte devenind inuman. Fără îndoială că nu e posibil să existe decît o anumită cantitate de omenie în același timp.

Oh, casa cu storurile coborîte, garajul încuiat, ferestrele închise !.... Ce simplu ar fi fost pentru el să-i iubească pe oamenii ăștia dacă ar fi fost altfel, sau măcar dacă ar fi avut altă meserie !... De cîtă vreme n-a mai strîns o mînă ca aceea a lui Stef, acea mînă puternică ce i-o amintea, în chip ciudat, pe a părintelui Moreau, sau a lui Lambert, legătorul de cărți. Cît de mult ar fi dorit să-i poată iubi ! (O voce : „Trebuie să-i iubești așa cum sînt, dragul meu, asta are valoare“.) Grădina goală, aleile pustii, jucării uitate, pe care ai putea să le împingi cu piciorul în iarba unde ar ajunge să putrezească ; spălătoria părăsită în care au și început să se adune hîrtiile zburătăcite de vînt. A văzut alaiul plecînd pe înserat, în eternul lor camion în care se îngrămădiseră, în miros de brînză și de morun. Lăsaseră aici, în fața garajului, tarabele și caprele — tot ce rămîne în urma unui circ după plecarea animalelor sălbatice, a clovnilor și a acrobaților. Didier lucră o zi întreagă. Reveni la capitolul pe care îl scria despre umilință și suferința voluntară, această dorință ciudată și supraomenească de a suferi pentru Dumnezeu, dar considerîndu-l ca pe un Mîntuitor, cu alte cuvinte a suferi chinuri care se pot întoarce asupra capetelor omenești. Se aflau acolo texte semnificative — cu deosebire două pe care le găsise în *Cartea Temeiurilor.*

„S-a întîmplat odată în Valladolid ca mai mulți oameni să fie condamnați a fi arși de vii pentru crime

importante. Doña Beatrice știa desigur că ei nu erau pregătiți să moară așa cum ar fi trebuit ; lucrul acesta o umplu de o asemenea jale, încît se întoarse îndurerată către Dumnezeu, implorîndu-l stăruitor să le salveze sufletele ; se oferi ca, în schimbul a ceea ce meritau, sau ca să fie ea însăși demnă de ceea ce ar fi cerut — nu-mi amintesc bine cuvintele ei — să îndure o viață de suferință și încercări atît de mari pe cît putea să le suporte. Primul atac de malarie îl avu chiar în noaptea aceea și de atunci suferi mereu de această boală pînă la moarte. Criminalii avură un sfîrșit bun, ceea ce dovedi că Dumnezeu îi ascultase rugăciunea."

Este credința unei epoci lipsite de umor, care n-a descoperit această dimensiune a spiritului.

Un alt pasaj.

„Doña Catalina resimțea o dorință atît de vie de a suferi pentru Dumnezeu, încît își dori să îndure tot ceea ce au îndurat martirii și, totodată, o umilire atît de adîncă, născută din smerenie și repulsie de sine, încît de n-ar fi fost teama de a-L jigni pe Dumnezeu, ar fi dorit să fie o femeie pierdută, detestată de toți ; începu deci să se urască, fiind încercată de mari dorințe de penitență pe care și le însuși de atunci încolo. Făcu imediat un legămînt de castitate și de sărăcie, își dori să fie redusă la sclavie și ar fi considerat drept o mare onoare să fie trimisă în țările arabe."

Demonii se îndepărtaseră, viermii încetaseră să se cațăre și cariile să foșnească prin grinzile și pereții casei. Glasurile se stinseră sub planșeu. Atunci totul deveni mai ușor și Didier nu mai vedea cadrul sordid în care trăia, pereții coșcoviți și acoperiți de buboaie, tapetul sfîșiat. Încetînd să fie călcat în picioare, stînjenit în cele mai neînsemnate mișcări ale ființei sale, putu să devină iar contemporanul marilor suflete, al oamenilor și al femeilor de odinioară. Eliberat de o suferință impusă, putea acum să ajungă la punctul în care suferința poate să pară dorită și să fie în stare să înalțe sufletul. Problema pe care și-o punea era să transforme o suferință impusă într-o suferință volun-

tară. Poate. Poate că nu era posibil. Poate că, totodată, aceste pagini vor fi fost prea grave pentru etapa prin care trecea. Ceea ce prindea glas în ele era, fără nici o îndoială, nu o deficienţă, nici o dorinţă morbidă, ci un surplus de viaţă, o capacitate de a trăi în afară de orice resentiment ; căci e nevoie de o enormă capacitate de viaţă pentru a-ţi dori suferinţa. Iată care era, de fapt, tema esenţială ce urma să fie dezvoltată aici, împotriva oricăror opozanţi sau detractori ai misticismului, ai ascezei şi ai creştinismului. Era totuşi destul de îndrăzneţ ca o femeie să se intereseze, în plin secol al XVI-lea, de soarta unui criminal.

Ceea ce îl amăra pe Didier era faptul că nu ştia cînd va reveni familia Maillechort pentru a-şi putea împărţi timpul şi a-şi organiza lucrul în funcţie de întoarcerea lor. Zilele se luminau şi se întunecau, aştrii alunecau peste livezile lui Beauchamp, pe acoperişul lucios al vilei Stellamare, pe aleile unde treceau, grăbind pasul, pîlcuri de seminarişti roşcovani, în lungile lor sutane negre, străjuiţi de umbrela supraveghetorului, prin parcurile unde grădinarul se oprea din măturat ca să savureze un chiştoc de ţigară găsit printre frunze şi unde cîini negri se opreau visători. Aştrii alunecau pe deasupra străzilor, a bulevardelor lucioase, pe deasupra acoperişurilor de ţiglă ale vilelor fericite în care familiile se sfîşiau, unde proprietarii puneau la cale noi acaparări, iar doamna Chotard calomnia în numele Domnului. Uneori, postat în spatele unei perdele, Didier o vedea trecînd pe stradă şi uitîndu-se lung către fereastra sa, ca şi cînd l-ar fi implorat să-şi facă apariţia. Ea nu îndrăznea încă să vină la el. Lui Didier îi era milă de ea şi de el, şi ar fi dorit să uite injuriile şi să reînceapă a o iubi pe doamna Chotard, tot aşa cum încerca să îndrăgească puţin familia Maillechort. Aştrii alunecau deasupra bunelor intenţii şi deasupra celor rele, deasupra doamnelor şi domnilor, deasupra tîrfelor şi a fecioarelor, deasupra grijilor distinse ale frumoaselor. Alunecau deasupra oraşelor, a pămînturilor, a mahalalelor viermuitoare, a uzinelor care scuipau fum, a

vieţilor fără odihnă, lipsite de fericire, deasupra minerilor asfixiaţi în mine, care mureau departe de neveste, de copii, departe de cer şi de aştrii ce alunecau, alunecau deasupra sărbătorii frunzelor, a lăcomiei negustorilor şi a murdăriei aurului. Alunecau deasupra sălbăticiei celor avuţi şi a milosteniei celor care nu au nimic.

Către sfîrşitul celei de-a treia zi, Didier dori să se ducă s-o vadă pe Betty, dar nu ştia unde se află. Îi scrise cu duioşie. Apoi se gîndi, cu aceeaşi duioşie, la Paula ; îi scrise şi Paulei cîteva rînduri prietenesti, grăbite şi cam vagi, pentru a-i anunţa o altă scrisoare pe care nu avea timp s-o scrie. Vremea se stricase ; o ploaie fină începu să cearnă uşor atunci cînd ieşi să-şi ducă scrisorile la poştă şi să cumpere un ou pentru cină. Din cauza ploii, introduse amîndouă scrisorile, una lîngă alta, în buzunarul interior al vestei. Formau acolo o căptuşeală caldă. În vreme ce pătrundea în pasajul dintre peretele Dominicanilor şi gardul Orfelinatului, o zări venind pe Fernande Chotard pe care această întîlnire păru să o răscolească. Îi luă mîinile, privindu-l lung.

— Didier, spuse ea, cu o voce sugrumată. Nu izbutesc niciodată să te întîlnesc... Aş dori să urci la mine... Am mii de lucruri să-ţi spun... Trec în fiecare zi pe sub fereastra dumitale, dar nu îndrăznesc să vin să te văd... Trebuie să fii atît de nefericit ! Desigur, ai o casă, eşti liniştit acolo. Vreau să spun : nimeni nu se va gîndi să te dea afară. Şi pe urmă, sînt chiar unele avantaje, ai în apropiere un parc, livezi...

— Sînt livezile lui Beauchamp, spuse Didier, oprindu-i peroraţia confuză. Prin sîrma ghimpată nu trece curent electric, dar numai asta ar mai lipsi. Sînt cuvinte pe care preferi să nu le auzi. Cuvîntul livadă a devenit pentru mine unul dintre aceste cuvinte.

— Ah, ştiai ? spuse ea. Dumnezeule, bietul băiat ! Ai fost foarte încercat... n-ai făcut o greşeală acordînd atîta încredere lui...

— Ce vrei să spui ?

— Nu e prea bine... Ar trebui să urci la mine.

— Eu... Eu am să... Eu am treabă... Putem să stăm la adăpostul acestui zid.

— Te însoţesc.

— Crezi că e necesar ? întrebă el.

— Da, Didier, da, cred că e necesar. Poate că nu ştii totul, spuse ea, pornind alături de el.

— Te-am mai întrebat o dată ce-ai vrut să spui.

Zidul de piatră îi apăra puţin de ploaia care cădea uşor ; cîteva rămurele se proiectau la înălţimea zidului pe cerul de un cenuşiu uniform. Didier presimţi o nenorocire. Pe drumul acesta o condusese pe Paula acasă şi el era acela care stabilea limita de la care o părăsea, lăsînd-o să coboare în oraş cu mersul ei vesel şi liber, purtîndu-şi geanta în bandulieră.

— Domnul Beauchamp, spuse Fernande... Nu, e prea cumplit ! Dar ştii doar...

Didier crezu că îi va anunţa moartea acestuia, decesul subit ; era rizibil.

— Nu ştiu dacă familia Carducci e la curent, urmă ea; n-am îndrăznit să le vorbesc. Ne-am înşelat cu totul în ceea ce-o priveşte pe Paula.

Didier se uită la ea. Avea obrazul însufleţit, ochii arzători, mişcări vioaie ale mîinilor şi degetelor — degetele ei goale, în afara unuia pe care continua să strălucească inelul căsătoriilor blestemate.

— De ce-mi vorbeşti despre Paula ? o întrebă Didier cu blîndeţe.

Fernande privi în pămînt, apoi îşi ridică spre el impetuos figura întunecată, obrajii fără luciu pe care ploaia îi acoperea cu un fel de rouă. Doamna Chotard se oprise la capătul zidului, sub o inscripţie pe jumătate ştearsă. Interzis să... scrisă cu litere mari, negre, de înmormîntare. Dincolo de zid, vîntul sufla în vîrtejuri.

— E prea cumplit, n-ar fi trebuit să ţi-o spun.

Didier duse mîna la ochii orbiţi de ploaie. Ceva se frîngea, ceda în el ; făcu un pas înapoi pentru a se apropia de zid. Emoţia îl gîrbovea, asemenea unei oboseli bruşte care l-ar fi ameninţat cu moartea.

— Știi ceva despre Paula ? o întrebă el cu aceeași voce. Să fie oare bolnavă ?

Fernande răspunse pătimaș :

— Ar fi fost mai bine pentru ea să fie bolnavă, sau să fie moartă.

Didier păli. Strînse pumnii înfundați în buzunare.

— Dar, în sfîrșit, știi, nu-i așa ?... Ah, dacă nu știi nimic, atunci trebuia să tac, iartă-mă...

Părăsi zidul care îl sprijinea, înaintă spre ea cu o expresie teribilă, o înghesui în grilajul șubred de fier care închidea celălalt capăt al grădinii Orfelinatului.

— Destul, spuse el, ar trebui să te pălmuiesc... Dacă n-ai fi femeie... Te somez să vorbești, sau... sau cred că te bat pînă cînd nu mai rămîne nimic din dumneata.

Oare îl auzea ? Fernande îl scruta mai curînd cu un fel de curiozitate, cu ochii întunecați, micșorați din pricina interesului și datorită nu știu cărei lăcomii ascunse și adînci.

— Ah, dumneata ai vrut-o, spuse ea. Fernande Chotard nu se eschivează. Dar prea faci pe inocentul. Mă agasezi ! Există o virginitate a spiritului care e la fel de neghioabă ca... Poate nu știai că Beauchamp își are birourile la Paris, uzina la periferie, vila la Fontainebleau sau la Saint-Cloud și mai știu eu ce...

— Și ce-i cu asta ?

— Nu te-ai mirat văzînd-o pe Paula Carducci sedusă brusc de Paris ? Nu te-ai mirat că găsește de azi pe mîine o slujbă și un apartament în acest oraș în care alții crapă de foame, mai ales tinerele și micuțele fete a căror cultură se reduce, la urma urmei, la un pic de engleză ?...

— Ești nebună ! exclamă Didier, complet nebună !...

— Oh, știu că n-o să mă crezi și sînt de acord că e destul de greu să crezi...

— Da, destul de greu, murmură Didier, bucuros să se agațe de ideea asta.

— Dar, dragă băiete, s-au văzut lucruri și mai uimitoare ! Și la Paris, de fapt, cunoști Parisul mai bine decît mine, știi că lucruri de felul ăstora sînt obișnuite.

Ai văzut destule înainte de război, destule perechi nepotrivite în restaurante șic, femeia tînără și bărbatul cu părul alb, femeia tînără și...

— Nu-i posibil să gîndești astfel, răcni Didier, ridicînd pumnii, de parcă ar fi urmat să-i dea o lovitură.

Ploaia se înteţise deodată ; pînzele de apă izbeau zidul şi le cădeau pe umeri, le înecau frunţile, ochii, începeau să pătrundă sub impermeabilul uşor al lui Didier. Fernande îl văzu deodată îndepărtîndu-se cu paşi mari, fără să-i spună o vorbă ; încercă să-l ajungă, să-l prindă, dar alunecă pe-o piatră şi renunţă la urmărire, nu însă fără a-l mai striga.

— Didier ! Didier ! Opreşte-te... Cum puteam oare să nu-mi dau seama că o iubeşti atît de mult !

Era tîrziu. Ploaia îl pătrunsese atît de rău, oboseala îi golise într-atîta oasele, încît, fără să-şi dea seama încotro mergea, în vreme ce se lăsa înserarea, se învîrti în jurul tristului Orfelinat de unde se auzeau cîntecele fetiţelor. După ce hoinări astfel, se pomeni în faţa casei sale. Cînd intră pe poartă, foarte distrat, aproape împletîcindu-se de oboseală, avu surpriza să vadă ferestrele familiei Maillechort deschise şi, pe cînd dădea colţul casei ca să ajungă la scara mică de ciment, îl găsi în mijlocul aleii, întors către stradă, pe fratele cel grăsan, cu şliţul pantalonilor deschis şi picioarele crăcănate, urinînd.

Ajuns înăuntru, rămase multă vreme în întuneric fără să aprindă lumina, cu o durere surdă în ceafă.

Ferestrele deschise, băiatul postat în calea lui, întîlnirea cu Fernande fuseseră pentru el o triplă lovitură de măciucă.

Printre miresmele grădinii, ultim suspin al zilei, simţi mirosul de urină tenace şi acid, de parcă urina însăşi ar fi curs peste el, peste hainele lui. Orice obiect pe care îl atingea, orice carte pe care o lua în mînă, i se păreau impregnate de acest miros. Îl cu-

prinse revolta ; simți din nou nevoia să se bată, să ia bestia de ceafă, s-o sugrume. Ce ușurat s-ar fi simțit !

Dar nu era nici o șansă ca Georges să-i îngăduie a o face.

„La urma urmei, ea nu mi-a spus nimic, își spuse. Mintea ei îngrozitoare e cea care lucrează. A vrut s-o distrugă pe Paula pentru că o iubesc și pentru că am avut slăbiciunea s-o las să vadă lucrul acesta. Probabil că atunci cînd a început să vorbească n-a avut nici cea mai mică idee despre ceea ce avea să-mi spună. Trebuia să mă rănească de moarte. Dacă nu i-ar fi mers cu Paula, și-ar fi încercat loviturile asupra lui Betty. Oh, Dumnezeule !...“

Dar durerea îi rămăsese împlîntată în ceafă.

Îl mira tăcerea lui Betty. Dar își dădu seama că scrisorile îi rămăseseră în buzunar unde le regăsi șifonate, cu plicurile desfăcute de umezeala acelei zile.

Dacă n-ar fi fost faptul că Gaby purta o rochie neagră care dealtfel îi venea mult mai bine decît hainele pestrițe pe care le arborase pînă atunci, s-ar fi putut crede că familia revenea de la o petrecere cîmpenească. Desfășură, încă din prima zi, o risipă de energie ce dovedea reținerea la care fusese obligată atît de multă vreme. Panourile de fier ale porții și portierele camionului fură trîntite cu elanul celor mai frumoase zile. Oblonul garajului fu ridicat și coborît de douăzeci de ori pe oră ; nici un efort nu li se părea mare ; nici chiar lui Gaby, care își urmărea acum plodul pretutindeni pe unde se încumeta să meargă, apostrofîndu-l mai sever decît era nevoie.

În rest, Puștiul era răsfățat mai mult ca de obicei. Un echipaj mecanic pe măsura lui, format dintr-o trăsurică cu pedale și un cal de lemn cu coama albă tronau în mijlocul grădinii imobile, cît e ziua de lungă. Se depuneau strădanii răbdătoare pentru a-l convinge să se așeze în somptuoasa mașină ; dar, de îndată ce se vedea închis în această cutie, iar picioarele îi erau prinse în sistemul de pedale și roți ce scăpa înțelegerii

lui, Puștiul începea să plîngă și să facă scandal, fiind cuprins de-o panică irezistibilă. Trebuia deci să intervină tatăl, apoi Flopie și, în sfîrșit, mai zgomotoasă, deplasînd mai mult aer decît întreaga familie la un loc, femeia de serviciu, Babé, care răsculase repede cartierul cu strigătele și exuberanța ei. Toate acestea stîrneau un asemenea vîrtej, iar ei strigau toți laolaltă, cu răcnete atît de puternice, încît nici nu observară că mucosul o ștersese de mult la distracțiile lui dintotdeauna, adică la camionul adevărat plin cu borcane de dulceață bune de răsturnat ; astea erau jucăriile adevărate cu care oamenii mari se amuzau toată ziua și de care el era lipsit, în chip nedrept. Ceilalți discutau încă, atunci cînd, dublîndu-și vociferările, își dădură seama de dramă — o adevărată dramă de data aceasta : copilul profitase de lipsa gălăgioasei Babé și ducea cu conștiinciozitate cutii de conserve la spălătoria, părăsită o clipă, unde se muia lenjeria familiei.

Contactul cu moartea părea să le fi accentuat vitalitatea, puterea de viață, urletele, continua explozie în care trăiau ; ușile trîntite, spălătoria care se inunda, camionul care pleca și venea, plescăielile răsunătoare ale rufelor izbite de mîinile lui Babé de piatra spălătoriei, totul se desfășura sub privirea verde a lui Flopie cea tăcută, mic sfinx disprețuitor și sarcastic, obiect al dorinței mute a bărbaților. Ea nu-și descleștа dinții decît pentru a fredona cîntecele ce-i inspirau lui Didier dorința de-a o bate, de-a-i suci și răsuci gîtul pînă la ultima suflare a ei și a lui, întocmai cum Babé izbea rufele de piatra spălătoriei.

Un al cincilea sau al șaselea personaj (Didier nu le mai număra), apăruse de puțin timp în raza privirii sale, fiind adus de către țigani în căruțele lor. Revenind într-o zi acasă — dacă o asemenea denumire s-ar fi putut aplica unei case ca aceasta — prin pasajul îngust dintre Dominicani și Orfelinat, acolo unde o întîlnise pe Fernande pe ploaie, Didier mergea distrat în urma unui bărbat înalt și uscățiv, îmbrăcat cu o

uniformă cum nu mai văzuse de ani de zile, sau poate niciodată, albastră și roșie, care îl făcuse să ezite între mai multe identități ce i se puteau atribui : șef de gașcă în cartier, soldat elvețian, sergent genist, cîntăreț într-un cor burlesc, animator cultural, cîntăreț la piculină. Nu mică i-a fost mirarea cînd îl văzu cotind înaintea lui și intrînd în baraca fără nume a familiei Maillechort. În realitate, omul nu era decît vameș, poate brigadier vamal. Deci acest vameș, care arăta bine și fălos, se dovedea a fi tatăl lui Gaby și al lui Georges cel gras. Pe cît era Stef de agitat, pe atît era el de calm ; pe cît era Gaby de nebună, pe atît era el de rațional ; pe cît era Babé de vulgară și deșănțată, pe atît era el de demn. Astfel apăru el, în ziua aceea, în fața ochilor lui Didier, care pîndea mereu orice ar fi putut să-i amenințe viața. Deși ținea chipiul în mînă, asta nu-i reducea nici cu un deget statura înaltă și pășea cu un fel de rigiditate marțială, solemnă și ușor comică. Ajungînd împreună în dreptul porții, Didier nu putu să se eschiveze de la un mic salut, căruia el îi răspunsese politicos, cu un salut militar, deși fără chipiu. Execută chiar o manevră complicată și pretențioasă spre a-l lăsa să treacă înainte. Aceasta îl făcu pe Didier să-l socotească de o rasă cu totul diferită de aceea a tribului la care venise să se alipească, poate în chip imprudent, de teamă să nu rămînă singur. După moartea nevestei își ceruse mutarea, pentru a se apropia de copiii săi, și o obținuse. Cu aceeași ținută dreaptă, la fel de țeapăn, dispăru în casă. În zilele ce urmară, Didier îl văzu trecînd, ieșind și revenind la ore fixe, fără să ridice vreodată glasul, cu acea discreție înduioșătoare a părinților care, locuind cu familiile lor, au conștiința limitelor îngăduite și a toleranței de care beneficiază. Didier se întreba ce cameră, sau ce părticică de cameră trebuie să i se fi dat în această casă ticsită de mărfuri pînă în tavan — unde și Flopie era în plus — cînd, într-o dimineață, ușile fiind deschise, îl văzu făcîndu-și apariția dintr-o anticameră redusă la dimensiunile unei cabine de baie prin numărul de

cutii cu biscuiți care îi blindau pereții. Acestea erau cutiile pe care Didier le auzea căzînd fără încetare la trecerea unuia sau altuia. Erau cutiile în care biscuiții trebuie să se fi sfărîmat pînă la ultimul. Le rămînea însă misiunea de a apăra onoarea firmei Maillechort pe pieptele țării. Într-o altă zi, aceleași uși întredeschise aveau să-i ofere prilejul să constate că Flopie dormea pe un divan instalat în sufragerie. Și încă se puteau socoti fericiți că găsiseră pentru Georges cel gras o cameră în oraș! Obiceiul de a trăi într-o rulotă era atît de înrădăcinat în ei, încît îngrămădiseră cît de multe lucruri au putut în spațiul, dealtfel larg, de care dispuneau. Didier începea chiar să se întrebe dacă nu cumva avea prea mult loc pentru el și dacă nu cumva era un obiect de invidie pentru ceilalți. Marea lor superioritate față de el era, ce-i drept, aceea de a evada de la prima oră și de a o ține într-un du-te vino. Așa făcea vameșul, care o ștergea discret la șase dimineața pentru a se duce să-și ocupe biroul la portul fluvial, așa făceau Stef, Babé și Flopie, care se împrăștiau, mai de voie, mai de nevoie, spre exterior. Îi lăsau întreaga casă lui Gaby, ale cărei forme planturoase cereau, pentru a se lăți și mai mult, calmul și odihna dimineții.

Didier rezistă ispitei de a o căuta pe Fernande. Voia să-i dovedească faptul că înțelesese greșit, că își aplecase urechea la o calomnie. Voia să-i smulgă mărturisirea că nu vorbise decît spre a-i face rău și a-i distruge speranța, spre a-i sfîșia imaginea de frumusețe ce sălășluia în el. Betty îi scrise că se află la doamna d'Hem, unde era foarte ocupată și că va veni să-l vadă de îndată ce va putea să scape. Cercul relațiilor lui Didier se îngustă din motive pe care era primul în măsură să le știe. Dădea din ce în ce mai puține lecții, nu avea nici o casă unde să se ducă să-și treacă timpul o clipă. Se ducea doar în atelierul lui Lambert, legătorul de cărți care, împreună cu cei doi copii ai lui, ocupa o cocioabă situată pe una din străzile cele mai ciudate ale vechiului Irube, pe una dintre acele străzi

unde vizitatorul nu risca să se rătăcească. Lambert încă mai aştepta ca oraşul să se ocupe de el. (Turiştii erau atît de docili ! N-aveai decît să împînzeşti oraşul cu panouri şi ei urmau direcţia indicată de săgeţi.)

Totuşi, începuse să se construiască mult în Irube dar, lucru curios, vilele cochete care se vedeau apărînd pe toate versantele ce dădeau spre oraş erau ridicate de oameni care locuiau şi aşa foarte bine. Fie că îşi păstrau apartamentul în oraş, fie că făceau din el un obiect de exploatare, erau — pe scurt — oameni care prezentau serioase garanţii în alegeri şi obţineau într-un timp record toate autorizaţiile dorite. Pe Lambert, Didier nu-l mai văzuse — credea el — de pe vremea ocupaţiei şi a activităţii lor comune în subsolul Antrepozitului. Locuia foarte departe şi Didier avea de traversat tot oraşul. Lambert îi povesti că avusese recent o speranţă, (curios lucru, acum cînd te întîlneai cu cineva, nu se vorbea decît despre asta) şi anume, o locuinţă care urma să se elibereze într-un imobil, cu o chirie potrivită. Numai că, iată : locatarul — una dintre familiile înstărite din Irube — „făcuse cheltuieli" : trebuia, vezi bine, să-i facă pe alţii să plătească micile instalaţii personale de care profitase familia ; i se pretindea un dar — cum i se spunea, o rambursare — de trei sute de mii de franci, plus o sută de mii pentru girantul care era dispus să intre în combinaţie. Astea erau uzanţele...

— Apropo, avem un ziar nou, spuse Lambert, ridicînd cu vîrful degetelor o pagină tipărită.

Didier citi rapid titlurile principale :

IRUBE — ÉCLAIR

„Proprietarii nu mai sînt stăpîni la ei acasă".

„Nu vom ceda panicii."

„Un bătrîn se aruncă pe fereastră" (era nebun sau beţiv).

„Celebrul cîine poliţist Youki, cu ajutorul căruia au fost arestaţi ieri doi hoţi" (fotografia cîinelui).

Lambert îi văzu expresia descumpănită.

— Îşi dau importanţă, spuse el cu un surîs.

— Ăsta nu poate fi ziarul de care mi s-a vorbit, spuse Didier. Trebuia să fie scos de un preot pe care îl cunosc. Îmi dai voie ?

Întoarse pagina, căută numele directorului, îl găsi într-un mic pătrat în josul paginii : „Director girant : Louis Singler". Era totuși neclar : n-ar fi existînd cumva doi Singleri ? Abatele Singler ar fi putut avea un frate laic, la urma urmei, o progenitură degenerată ; există asemenea nenorociri în familii. Dar, în sfîrșit, era vorba fără îndoială de abatele Singler, duhovnicul Carmelitelor, profesor, sau fost profesor de filozofie la Marele Seminar din Irube. De ce să-i fi fost rușine cu titlul de abate ? De ce să-l fi trecut deodată sub tăcere ? Să-i fi fost rușine că este preot ? Sau poate îi era rușine că, fiind preot, își pusese numele și titlul în josul unei fițuici ca aceasta, care lua în derîdere nenorocirea săracilor și expunea pe prima pagină fotografia unui *câine polițist !*

Un aer de contrarietate și de suferință se schiță pe figura lui Didier, la gîndul : l-am cunoscut pe omul acesta, era cît pe aci să vină la mine, era cît pe aci să mă spovedesc lui.

— Trebuie să fie un ziar pentru țărani, spuse Lambert.

— Atunci e și mai rău, i-o reteză Didier. Să furnizezi o asemenea literatură unor oameni fără apărare e infam. Noi, treacă meargă. Dar ei ! Asta spune destul despre *ideea* pe care ți-o faci de bietul cititor ! Și despre cum încerci să-l educi ! Și mai sînt oameni care vorbesc despre demagogie !

— Haide, liniștește-te spuse Lambert, lovindu-și podul palmei cu pipa. Așa e peste tot ! Veniți, am nevoie să-mi odihnesc privirea cîteva clipe.

Îl duse pe Didier în colțul camerei unde se aflau două scaune așezate sub o lampă mică. Pe o scară interioară în spirală se urca în unica încăpere de la etaj unde trăiau înghesuiți soția și copiii. Sînt nenorociri și mai strigătoare la cer, cum spunea Lambert. Mama sa, evreică botezată, o femeie de caracter, pentru care

fiul nutrea un adevărat cult, îl creseuse fără frivolităţi, cu vigoarea uşor exaltată a neofiţilor.

— Dumneata, Didier, spuse Lambert, umplîndu-şi pipa, nu eşti dintre cei care se vor consola. Nu eşti făcut pentru consolare. Eşti hărăzit neconsolării. Şi eu la fel, într-o oarecare măsură. Sîntem dintre cei care suferim întru Rama. Trebuie neapărat ca unora să le revină această misiune.

Astfel vorbi Lambert. Cuvintele explică atît de bine lucrurile. Şi chiar dacă n-ar explica nimic, e totdeauna atît de plăcut să-ţi vezi suferinţa pusă în ecuaţie! Acceptă deîndată aceste formule care îţi marchează destinul.

— Sînt unii care cred cu uşurinţă, mai spuse Lambert, ridicîndu-şi maşina de tăiat hîrtie, şi mai sînt cei care nu jură decît pe cruce, cărora crucea le este dată mai mult decît acel „Eu cred". Asta nu-i face să fie mai puţin bine trataţi decît ceilalţi, căci Cristos, cu crucea sa, e cu ei, chiar dacă ei nu cred în ea, chiar dacă cred contrariul, *chiar dacă spun nu.* Şi atunci cînd îl renegi, şi atunci cînd îl insulţi, Cristos e în dumneata, aşa cum e în fiecare din noi. O să mori cu el.

Didier îi strînse îndelung mîna prietenului său. Lacrimile îi veniră în ochi.

— Ar fi trebuit să trec să te văd mai de mult, spuse el. Vezi... Eu nu mai ştiu cum trăiesc. Nu mai am viaţă.

Atelierul întunecat în care lucra Lambert i se păru plin de o lumină misterioasă.

— Trebuie să mai vii.

— Da, zise Didier. Dar cînd ai mai multă nevoie de prietenii tăi, atunci te depărtezi de ei, pentru că îţi e ruşine. Cînd ai cea mai mare nevoie să vorbeşti de suferinţa ta, atunci ţi-o ascunzi, pentru că n-o ştii decît pe ea.

În familia Maillechort, tonul discuţiilor familiale se ridicase mai ales la orele de vîrf, cînd tribul era reunit, şi mai ales la orele de masă. Aceşti indivizi — toţi ţigani — luau masa, cu excepţia Duminicilor, în bucătăria strîmtă, menajînd sufrageria alăturată, rezervată divanului lui Flopie, Puştiului şi pipiurilor sale.

Didier avu impresia că prezența vameșului-model nu era străină de aceste discuții și că raporturile dintre el și fiică deveniseră curînd acre. Probabil că prezența sa în casă, în primele zile, reprezenta un motiv de acuzare. Fusese adunat de pe drumuri, primit, trebuia să plătească : lucru pe care îl făcea în silă. Dar, curînd, putură să-i fie reproșate alte lucruri, și el făcu deschis un pas pe calea vinovăției. Observînd, de pildă, că toată lumea o tutuia pe Flopie, vameșul, nedorind să rămînă dator și simțindu-și tinerețea înflorindu-i la apropierea unei fete de cincisprezece ani, se apucă s-o tutuiască și el, crezînd că face uz de un drept recunoscut tuturor. Sau poate că se supunea chiar legilor tribului. Așa se întîmplă că, într-o dimineață, pe cînd Didier auzi cîteva murmure tandre pe care le atribuia unor tinerei, voiajori comerciali sau comisionari ce întîrziau din cînd în cînd pe lîngă Flopie ajutînd-o să numere boabele de cafea în garaj, văzu sub ochii săi tocmai chipiul și uniforma. Auzind că murmurele căpătaseră o intensitate anormală, Didier urmări mașinal ieșirea energumenilor și nu văzu părul ca peria al filfizonilor obișnuiți și nici scăfîrlia creață și ceafa de animal a lui Georges cel gras.

Înțelegea mai bine acum semnificația scenelor confuze, a protestelor și urletelor care ajungeau pînă la el din casă la ore fixe, la prînz și seara, răsunînd în jurul mesei ce reunea lumea aceasta desperecheată, legată de profitul adus de fidea și muștar, într-un miros puternic de grăsime încinsă și de fum scos de tigăile care stătuseră prea multă vreme pe foc. Violența urletelor abia se domolea atunci cînd, urcînd și coborînd scara ce ducea la el, Didier trecea pe lîngă ușa cu geamuri a bucătăriei „lor". Prin ele putea să zărească aceste păpuși dezarticulate și gălăgioase, adunate într-o atmosferă de bîlci.

Violența și scandalul scenelor a căror origine n-o știa prea bine, creștea din zi în zi, și țiganii se fereau tot mai puțin de el. Într-o duminică, scena fu atît de brutală, încît îl smulse pe Didier de la lucrul său. De data asta, cuvintele ajunseră la el cu limpezime și putu

să urmărească fazele discuției. În ziua aceea era destul de frumos. Era una dintre zilele însorite, obișnuite în plină iarnă în acele regiuni privilegiate. Oamenii noștri erau adunați în sufragerie, a cărei fereastră o lăsaseră deschisă, astfel încît Didier, din patul său, putea să audă totul. Vocea ușor înfundată, dar violentă, a lui Gaby alterna cu vocea puternică și agresivă a vameșului, încrucișîndu-se pe deasupra comesenilor reduși la tăcere sau încremeniți de uimire.

— Și pe maică-ta n-oi fi fost eu ăla de-am grijit-o ? striga vameșul. Poate că n-oi fi petrecut nopțile veghind-o ? Și în ziua dinaintea înmormîntării, cine a rămas acolo să primească lumea, în vreme ce tu o porniseși hai-hui ?... Ia spune !... Și de ce, mă rog, vii acuma să behăi că nu m-am ocupat de ea ?

— O fi, striga Gaby. Dar ăsta nu-i un motiv să te-nființezi aici, să ne otrăvești și să ne cauți păduchi în cap.

— Nu cumva n-am fost eu ăla de-am grijit-o pe maică-ta ! reluă celălalt cu încăpățînarea oamenilor mărginiți. Și poate n-am fost eu ăl de-am îngropat-o ? Și 'mneata ce-mi făceai în timpul ăsta, ai ? Ai de gînd să-mi spui ce făceai ? Aici, de față cu toată lumea.

— Dumnezeule, dar lăsați-l în pace ! strigă cu glasul lui ascuțit Stef, care prevedea complicații.

Stef se arăta aspru cînd era vorba de treabă, dar detesta discuțiile prelungite.

— Și tu ce faci aici în fiecare zi ? reluă Gaby. Vrei să ne spui ? Te rog să le lași în pace, pe Babé și pe Flopie, mă auzi ?

— Flopie... Flopie... Cine îți vorbește de Flopie ? Mai bine te-ai gîndi cum ai părăsit-o pe maică-ta și cu ce îți petreci timpul în vreme ce toată lumea muncește !

— Nu cumva ai venit aici să ne judeci ? Dacă ai venit să ne bați la cap, poți să te întorci de unde-ai venit ! Nu-i așa, Stef ?...

— Hei, mai lasă-l și tu în pace pe taică-tu, protestă Stef. Și voi, acolo, destul cu tărăboiul ! Potoliți-vă amîndoi, Dumnezeii măsii de treabă ! Răcniți de v-aude pînă la Seminar !

Tatăl :

— N-o să ajungi să-mi spui de două ori să mă întorc de unde am venit, la naiba ! N-am să stau nici o clipită mai mult cu niște porci ca voi. Nici o clipită n-am să stau ! Îmi place mai bine să trăiesc singur, da, ca un bătrîn ramolit !

— Tu ai spus-o ! Nu ești decît un bătrîn ramolit. N-ai decît să-ți iei tălpășița și să crăpi cu ramoleala ta cu tot !

Pereții încăperii răsunau. Geamurile zbîrnîiau. Strigătele se repercutau de-a lungul grădinilor. O ușă se trînti. În cameră urmă o tăcere de moarte. Un sfert de oră mai tîrziu, Didier îl văzu pe vameș cu o valijoară în mînă, ieșind pe poartă. Înalt, uscățiv, căpătase deodată aerul unui bătrîn. Era consecința ultimei răbufniri pe care o surprinsese Didier. Șederea printre saltimbanci nu durase mult : „ei" nu puteau asimila pe nimeni în afară de Gaby. Nimeni nu venise să-l însoțească și nici nu protestase împotriva plecării sale. Cînd se întoarse înspre casă ca să închidă poarta, cu un gest de conștiinciozitate profesională, Didier nu se putu abține să nu-i adreseze un gest de simpatie. Vameșul îi răspunse cu lacrimi în ochi. Chiar atunci cînd ești un faun bătrîn, ai totuși mîndria ta.

Betty se dusese să-și vadă cele două surori care intraseră în ordinul Benedictinelor din Meus. Petrecuse acolo trei zile destul de vesele, asupra cărora Didier o chestionă mult. În ciuda cuvintelor oarecum deocheate pe care le rostea la adresa surorilor sale călugărițe, Betty avea o mare admirație pentru ele, cu deosebire pentru cea mai mare, Andrée, care era curajoasă și cultivată și cu care se întreținuse, fiind despărțită de ea prin zăbrele.

— Chiar și pentru tine erau zăbrele ? întrebă Didier.

— Păi da. Așa e regulamentul. Sînt pentru toată lumea.

— Și nu e trist ?

— Nu, te obișnuiești.

— Și ce face sora ta toată ziua ?

Betty ezită, se gîndi o clipă.

— Se roagă.

— Și după ce se roagă ?

— E camerista stareței.

— Vrei să spui că are onoarea de a-i mătura camera, de a-i face patul ?

— Bineînțeles.

— Și nu lucrează ?

— Da. În clipa de față crește porci.

Didier rămase cîteva minute pe gînduri.

— E fericită ?

— Toate sînt foarte fericite.

— Ce-i face pe oameni, ca sora ta să se ducă să trăiască într-o mănăstire ?

Betty își frămîntă mintea.

— Doar un singur lucru : dragostea de Dumnezeu.

Didier își privi vîrful pantofilor.

— Dragostea de Dumnezeu sau... frica de oameni, îngustimea casei familiale, dorința de a scăpa odată pentru totdeauna de murdărie, de decădere, de lupta zilnică ?

— Oh, Didier !

— Nu, nu, nu afirm nimic, spuse el. Întreb. Mă întreb pe ce se întemeiază viața lor.

— Pe rugăciune, Didier. Se roagă. Nu se roagă pentru ele. Se roagă fără încetare pentru alții.

— Pentru alții ! spuse Didier visător. Se ridică, străbătu încăperea micuță, se lovi de un geamantan, reveni spre a se așeza pe pat. E de necrezut ! exclamă. De necrezut ce povestești tu ! Îmi spui asta cu un aer foarte firesc, o crezi, e limpede, și n-ai aerul că te îndoiești de... de... de ce spui !

— Adică de ce ? spuse Betty.

— Păi, că există oameni capabili să se gîndească la alții și să se ducă să se închidă într-o mănăstire ! Îți dai seama ! Nu-ți închipui ? Dacă oamenii ăștia, păstrîndu-și credința, milostenia, pasiunea pentru ceilalți, ar rămîne în lume și ar sta cot la cot cu noi, gîndește-te ce formidabil ar fi !

— Poate că și-ar pierde virtuțile, spuse Betty, după ce reflectă adînc.

Tremura în vechiul ei pardesiu de tweed pestriț, cam ros pe la coate. Trebuie să fi fost o haină bună acum vreo zece ani, pe vremea cînd se mai găseau lucruri de îmbrăcat.

După rolul pe care Didier îl jucase în absența tribului Maillechort pentru conservarea bunurilor lor, fu cît pe aci să i se ofere ocazia de a juca, de data aceasta, un rol răsunător în viața familiei și în ocrotirea membrilor săi.

De două ori pe săptămînă, la dată fixă, pe orice vreme, miercurea și sîmbăta, tribul își petrecea seara la cinematograf, în centrul orașului. Își relua astfel obiceiurile dinaintea călătoriei — timpul fuge atunci cînd muncești. Se duceau cu camioneta închisă, în care rămîneau caprele solid ancorate de cadrul mașinii. Astfel că, în aceste seri, la miezul nopții, peste celelalte avantaje, Didier îl avea și pe acela de a fi trezit intempestiv, mai puțin de zgomotul motorului, cît de izbirea lanțului de poartă, urmată de vacarmul făcut de oblonul de fier ridicat fără menajamente.

Flopie, ca să se deosebească de ei, prefera de obicei să rămînă singură acasă. Asta însemna două ore de liniște. Didier și Betty pe de o parte, Flopie și Puștiul, pe de altă parte, așa cum ar fi putut să fie totdeauna.

Incidentul s-a produs într-o seară cînd Betty nu venise și Didier era singur. Flopie era și ea singură, iar familia Maillechort luase Puradelul cu ea, așa cum li se mai întîmpla cîteodată, conform principiului vieții patriarhale ce părea să orînduiască raporturile dintre acești oameni. Didier stinsese lampa. Trebuie să se fi scurs mai bine de o oră, cînd un zgomot îi atrase atenția ; i se păru că cineva merge prin grădină. Se gîndi mai întîi la Fernande ; fără îndoială, cunoștea prea bine pasul ei viu și răsunător, aproape sacadat, pentru a-l confunda cu vreun altul ; dar Fernande se putea preface și Didier avea convingerea că venea uneori

noaptea sub fereastra lui, întorcîndu-se de la vreo conferință sau vizită, cu speranța tulbure, stînjenită, că va afla ceva despre el. Văzuse de mai multe ori o umbră profilîndu-se în spatele tufișului de bambus sau ascunzîndu-se printre hortensii. De data asta i se păru totuși că era vorba de altceva. Fereastra sa rămăsese, ca totdeauna, deschisă ; fasciculul de lumină al unei lămpi de buzunar îi lumină plafonul și se stinse îndată. Didier stătu o clipă la pîndă, apoi se liniști. Desigur, erau băieții care treceau pe stradă. Totuși, nu putu să adoarmă : era sigur că vreunul deschisese poarta grădinii, avînd grijă să nu atingă pămîntul. Să mai fi fost oare acolo ? Iată ce nu izbutea să știe. O liniște deplină se așternuse din nou și Didier adormise probabil cînd îl trezi un nou zgomot, un fel de fîșîit, pe care nu reușea să-l identifice. Resimțea o silă puternică la gîndul să intervină în treburile vecinilor și, din principiu, se străduia să rămînă indiferent la ceea ce putea să li se întîmple, apreciind că toate gîndurile pe care le atribuia lor erau gînduri smulse din gîndurile lui, răpite vieții lui. Totuși, ascultînd de un impuls irezistibil, se strecură afară din pat pentru a se duce la fereastră. Lumina felinarului plasat la capătul străzii ajungea cu greutate pînă în grădină și se răspîndea pe fațada gălbuie a casei familiei Maillechort, din care se decupa dreptunghiul larg al ferestrei. Fereastra aceasta era plasată destul de sus, deasupra unui strat de flori lăsat în părăsire, și silueta masivă a unui bărbat stătea lipită de zid. Gesturile, tăcerea bărbatului erau impresionante. În mod vizibil, se enerva. Cățărîndu-se pe treptele peronului, sprijinindu-se de burlanul din fontă, de brîul soclului, încerca să ajungă la marginea ferestrei, în vreme ce un acolit al său, pe jumătate ascuns de bambus, pîndea la poarta grădinii. Didier, puțin obișnuit cu astfel de scene, nu-i înțelese imediat sensul. Era pe vremea cînd băieții — rămași fără lucru în urma războiului și lăsați de capul lor de către societate, după ce aceasta îi folosise în mii de feluri — își puneau la încercare talentele și nostalgia pentru lovituri tari,

jefuind bijuterii sau spărgînd case de bani. „Trista decădere a tinerilor eroi", cum spunea *Irube-Éclair*. Dar casa Maillechort nu era o bijuterie și ideea de a prăda în timpul nopții lăzi cu morun și cutii de biscuiți era ridicolă. Deodată, la o mișcare a băiatului care se cățărase pe perete, Didier îl recunoscu pe Georges cel gras și înțelese. Se uită la ceas : unsprezece și jumătate. Flopie era singură acasă. Băiatul o știa și mai știa că tribul Maillechort nu va reveni mai devreme de o oră. Nu era nici o posibilitate să strigi : în jurul casei era prea mult loc viran. Didier începu să fie tulburat. Acum, silueta omului se confunda cu umbra unui chiparos, proiectată pe zid și Didier n-o mai distingea clar. Și-o imagina pe Flopie întinsă pe divanul său și cele două brute aruncîndu-se asupra ei : imaginea era clară și revoltătoare. Era urmarea pe care și-o imaginase Geo la ultima sa convorbire din garaj : tot ceea ce putea să existe ca imaginație în această minte prăpădită întocmise acest biet scenariu. Gîndul că ar putea să aibă de apărat un membru al tribului Maillechort, s-o apere pe Flopie împotriva bărbaților, nu-i venise niciodată în minte. Integritatea persoanei lui Flopie îi era la fel de prețioasă ca aceea a biscuiților ce se fărîmițau în cutiile de tablă, ca urmare a hurducăturilor din timpul transportului... L-au declarat o dată apărător al lăzilor cu scrumbii afumate și al proviziilor de mortadelă, dar în chip abstract și în numele unor principii ; niciodată însă al trupului lui Flopie, cea care pompează ulei și distribuie boabe de cafea. Și niciodată n-a trebuit să-și imagineze în această privință un pericol precis, imediat. Or, primejdia se afla aici, iar indignarea lui era puternică... Decis întru totul acum, pîndea silueta lui Geo și aștepta un gest pentru a interveni. Savură, într-o strălucire, ironia vieții lui ratate și măsură latura derizorie a scenei care se pregătea pentru el, după cele povestite de Fernande Chotard. Nici Geo nu avea proporțiile lui moș Beauchamp, nici Flopie... Și totuși avea să se bată tocmai pentru această idioată a cărei voce și mișcări îl stînjeneau în fiecare zi. Pe cît ar fi fost

de glorioasă lupta pentru Paula, pe atît era aceasta... Dar nu putea să se eschiveze. Iată ce însemna să nu ai un acoperiș pe măsura ta, să fii nevoit de fapt, să trăiești la alții, la cheremul altora... Se luptase cu soții Mousserolles. Și acum se va bate cu Geo. Deodată, Geo se agită. În genunchi, pe marginea ferestrei, îi făcu semn tovarășului său, care înainta cu precauție. Se produse un zgomot care semăna foarte bine cu acela al unui geam spart. Flopie, trezită brusc, scoase un strigăt. Didier se îndreptă, cît era de înalt, la fereastră : „Stai !...“ Glasul lui în noapte i se păru că răsună înspăimîntător : străbătu grădina, traversă parcul Seminarului copleșit de liniște și de noapte, ajunse la mare, care i-l trimise înapoi cu ecou. Ar fi trebuit ca acel glas să fie de ajuns pentru a inspira teamă adversarului. Didier coborî în fugă din camera sa. Se simțea vesel, gata să înfăptuiască orice. Doar cît ocoli casa, și era gata să-și dea viața pentru pompistă, satisfăcut să fie și el o dată de folos, să arate șleahtei de bișnițari că un sărac poate fi bun la ceva. Dar strigătul lui îl puse pe agresor în încurcătură : genul acesta de expediții nu au deloc nevoie de martori. Imbecilii nu contaseră pe el. Cînd ajunse la colțul clădirii, unul dintre ei se și afla la poarta grădinii, iar celălalt o luase la sănătoasa în urma lui. „Stai !“ repetă Didier. Nu-i ajungea să-i pună pe fugă ; voia să-i înfrunte. Dar ei ieșiseră în bulevard, în spatele tufișului de bambus. Erau în stare să rămînă ascunși acolo, în umbră, destul de mult pentru a-i adormi bănuiala. Didier înainta pe trotuar. Dar, cînd apăru la vedere, în lumina felinarului, nu mai putu decît să-i vadă fugind de mama focului de-a lungul tufișurilor. Reveni hotărît către casă, cu impresia că ținea în mînă pistoale fumegînde.

Se îndreptă către fereastra familiei Maillechort și o auzi pe Flopi strigîndu-l.

— Dumneavoastră sînteți, domnule Aubert ?

— Da, eu sînt.

— Oh, ce bucuroasă sînt !

— Ți-a fost frică ?

— Da, bine că ați fost aici.

— Știi cine e ? întrebă Didier.

— Oh, bănuiesc !

N-o vedea, dar îi auzea respirația gîfîitoare încă. Erau primele cuvinte pe care le schimbau de cînd trăiau în aceeași casă și se întîlneau în fiecare zi.

— Unde sînt ? întrebă Flopie.

— Și-au luat tălpășița ca niște șobolani ! spuse Didier.

Fata se mișcă și arcurile divanului scîrțîiră.

— Ați fost teribil, spuse Flopie. N-aș fi crezut....

— Nici eu n-aș fi crezut, spuse Didier. Dar aș fi fost bucuros să le ard un pumn în obraz.

Vorbea pe limba celor cu sănătatea înfloritoare, de parcă lucrurile astea erau posibile.

— O să le spuneți ? întrebă Flopie.

— Cui ?

— Celorlalți...

— Nu știu. Nu trebuie ?

— Ba nu, dimpotrivă ! Mizerabilii, vă dați seama ?

Ar fi preferat ca ea să nu adauge fraza asta.

— Bine, zise. Ai nevoie de ceva ?

Fata ezită. Apoi :

— Cît e ceasul ?

— Aproape miezul nopții.

— Atunci, nu. Camionul trebuie să se întoarcă.

— Deci, noapte bună, zise el.

Liniștea cuprinse din nou casa ; Cartierul începuse iar să respire. O jumătate de oră mai tîrziu, camionul se întorcea și lanțul se izbea ca de obicei de poarta de fier. Gaby cobora totdeauna prima. Se îndreptă spre poartă și, descoperind imediat geamul spart, îl strigă pe Didier, pradă unei mari emoții.

— Domnule Aubert !

Didier se arătă la fereastră. Ce mai noapte !...

— N-ați văzut nimic ?...

Îi spuse ceea ce văzuse și auzise despre cei doi tipi care alergaseră de-a lungul gardului viu.

— N-ați recunoscut pe nimeni ?

Lăsă să treacă o clipă de liniște.

— Era unul care semăna cu stimatul dumneavoastră frate.

Gaby se întoarse către Stef :

— Aș fi pus rămășag !

— Nu cred că au avut timpul să pună mîna pe ceva, spuse Didier pe un ton foarte neutru.

Gaby își ținea moștenitorul în brațe. Izbucni :

— Ceva ! Păi cred și eu ! spuse ea batjocoritor. Ce-ar fi vrut el să ia... Se bătu cu mîna pe coapsă. Ei, Flopie, ce spui tu de asta ?...

Flopie le ieșise în întîmpinare, dar nu spunea nimic. Îl privea provocător pe Didier.

— Nemernicul ! spuse Stef, cu fața îndreptată către fereastra lui Didier, în lumina farurilor, a căror strălucire împroșca fațada. Am să mă duc să-i trag o mamă de bătaie. Și nu mai tîrziu decît în clipa asta ! Aha, asta e ! răcni cuprins cu întîrziere de furie. Doamne, ce-o s-o mai încaseze el de la mine ! N-o să întîrzii mult, știu eu unde sînt. Voi, ceilalți, duceți-vă la culcare !

Se urcă din nou în camion, îl porni cu brutalitate în marșarier și plecă în vacarmul lanțului ce se izbea de tabla porții.

A doua zi, Didier își merită mulțumirile lui Gaby, care îl aștepta cu mîinile în șolduri, în pragul bucătăriei. Flopie îi dăduse detalii. Îi explicase, mai ales, cum băgase tipul mîna prin deschizătură ca să ajungă la cremonă, cînd Didier îl pusese pe fugă. Trecuse printr-o adevărată panică.

— Nu-l poate suferi, zise Gaby. Și el o știe.

— Atunci, spuse Didier, nu înțeleg.

— Sînt toți ca niște cîini, spuse Gaby. Nu poți să-i ții în frîu. Bărbatu-meu o să depună o plîngere. Vreți să fiți martor ?

— Nu țin, spuse Didier. Și apoi, în familie, știți dumneavoastră...

Gaby rînji.

— Oh, familia !... Și se apucă să-i explice lui Didier că fratele ei avea un caracter dificil și perfid, că ieșise

dintr-o casă de corecție, că trecea printr-o perioadă rea și că ei o să încerce să-i găsească de lucru la țară.

— E un cîine, spuse Gaby. Toți sînt niște cîini. Și își aprinse o țigară.

Era pentru prima oară cînd Gaby i se adresa. Ca să-i răspundă, pusese frîu violenței sentimentelor. La urma urmei, era o ușurare să schimbi cîteva cuvinte cu dușmanii tăi. Dacă înțeleg de vorbă, poate că ar mai exista vreo speranță. Își spuse că trebuia să încerce a o iubi și pe Gaby și că va căuta o nouă ocazie de a-i vorbi lui Stef. Dar ăsta părea cu totul impermeabil. Nu știa nimic altceva decît munca lui ; să încarce un camion, să-l descarce, să vîndă unt, să dea ordine, să debiteze măscări și insulte. Didier nu-l văzuse niciodată inactiv, odihnindu-se, nici măcar duminica ; niciodată un surîs pe mutra lui posomorîtă, sub mustăcioara cruntă ; el nu se așeza niciodată, ca Gaby, pe treptele peronului în zilele însorite. Cînd era acasă, cotrobăia totdeauna pe undeva, mereu agitat, adunîndu-și energia împrăștiată, făcîndu-și mereu de lucru în garaj sau chiar în pivniță, în spatele vilei, unde deschidea și închidea cutii și lăzi. Se limita cu grijă la specialitatea lui : n-ar fi consimțit pentru nimic în lume să meșterească, așa cum făcea Colonelul, sau să repare o priză electrică. Dealtfel, ca unui adevărat primitiv, îi era frică de electricitate.

Didier nu-i mai vorbise lui Flopie din ajun. Nu-i văzuse decît privirea verde, noaptea, sub reflexul fațadei iluminate. Privirea aceea în care sălășluia o rămășiță de frică, un mulțumesc amuzat și un nu știu ce sîcîitor.

Această serie de incidente îi smulgea parcă fîșii din viață, cioburi de adevăr. Erau spărturi deschise în zidul Dușmanului.

Astfel, Didier nu-l va mai auzi un timp pe Georges cel gras făcîndu-i curte lui Flopie sub planșeul lui, în termeni groșolani, încercînd s-o convingă că era „prostovană" fiindcă nu voia să se culce cu el. Didier începea să întrevadă care era adevărul lui Flopie și motivele mutenie sale.

N-avea să-l mai vadă pe vameşul slab şi irascibil profilîndu-se, cu chipiul în mînă, sub acelaşi planşeu, în speranţa să atingă sînii salariatei. Căci fetele cele mai simple au sîni ca oricare altele, rotunzi şi oferiţi poftelor bărbaţilor, fie ei tineri sau bătrîni. În fiecare an, sînii lor înfloresc exact în acelaşi timp în care oameni şi cîini sînt străbătuţi deopotrivă, înfrăţindu-se, de un mare val de duioşie, de moliciune, de brutalitate, întovărăşindu-se în aceeaşi pornire.

Geamul spart — un mic pătrat în mijlocul ferestrei — rămase spart şi golul fu acoperit doar cu un calendar de la poştă fixat cu trei pioneze, reprezentînd portul La Rochelle şi care se îngălbeni grabnic la soare.

De fiecare dată cînd Didier se întorcea acasă, vedea acest geam spart şi bucata de carton tipărit, fixat în pioneze şi se gîndea la Flopie.

Viaţa se grăbea să reintre în inerţie, dar era deopotrivă capabilă să se înalţe şi să se desfăşoare cu violenţă. Cu mintea abrutizată de zgomot, cu trupul încarcerat în această cameră strîmtă, Didier îşi regăsea cu greutate firul gîndurilor ; treburile familiei Mailhort deveniseră treburile sale, era tot mai des smuls din el însuşi, de la cercetările sale, şi nici măcar nu mai îndrăznea să ridice ochii către grădina Seminarului, către peluzele acelea tăinuitoare de calm, către aleile paşnice, către perdeaua de tei înalţi şi uşori care începuseră să înmugurească.

În fiecare dimineaţă, la ora şase, se reproduceau aceleaşi scene : oblonul era ridicat cu zgomot şi Stef începea să încarce camionul cu ajutorul lui Flopie care, fiind de pe acum teribil de treaz, părea să valseze de la o portieră la alta, cu un exces de vitalitate, de disponibilitate, care nu se sinchisea de cei somnoroşi şi părea o jignire adusă somnului. Ea şi Stef vorbeau acum aproape în şoaptă, dar lanţul izbea cu aceeaşi sălbăticie tabla şi Flopie, după ce închidea poarta, se repezea să prindă maşina care începea să se îndepărteze şi nu se putea împiedica să arunce un „Haide !...“

aproape vesel, care contrasta cu obiceiurile sale anterioare.

Fu cuprinsă de o criză de cochetărie, renunțînd la șorțul îndoielnic care îi acoperea pantalonii și rochiile. În zilele libere se îmbrăca cu o grijă deosebită, iar sîmbăta seara era de nerecunoscut. Într-o zi, cînd Flopie stătea în spatele gardului viu de bambus, invizibilă, supraveghind strada, Didier, care se întorcea acasă și n-o văzuse, se află deodată lîngă ea. Flopie îl privi cu un surîs pe jumătate schițat printre zăbrelele porții, cu mutrișoara brună sub părul înfoiat de vînt, cu ochii săi verzi care îi strecurară în piept o căldură ciudată. Fusese atît de surprins, încît nu găsi nimic de spus și trecu pe lîngă ea, fără să se întoarcă, avînd un aer îndurerat și sever.

Cum Flopie lipsea tot mai mult diminețile pentru a-l însoți pe Stef, Gaby îi lua din ce în ce mai des locul în garaj. dar o făcea bombănind, apărînd tot mai tîrziu pentru a schimba glume proaste cu furnizorii, camionagiii, reprezentanții sau asociații — căci afacerile prosperau. Soseau aproape fără întrerupere și nu părea să-i doboare respectul față de frumoasa patroană, dacă nu cumva ăsta era genul lor de-a face curte.

Văzută de aproape, așa cum o văzuse pe Flopie printre zăbrelele porții, Gaby avea ochi frumoși, tot verzi, dar mai deschiși, iar chipul și trupul său se rotunjeau. Didier înțelegea că ochii erau tot ce are o femeie mai mincinos. Întîmplarea e aceea care face culoarea ochilor, care le dă limpezime sau tulburare, și nimic din ceea ce se vede la o femeie nu are importanță.

Oamenii aceia îi vorbeau deci în jargonul lor, cu apostrofe de felul ăsta : „Ei, cînd ai de gînd să te slăbești ?...“ Sau : „Ce, mă rog, nu cumva aștepți un plod ?...“ Era o catastrofă.

Astfel că Gaby sfîrși prin a dispărea cîteva zile, dorind — așa cum spuneau confidențele răspîndite grabnic de activa Babé prin intermediul Lăptăresei — să urmeze în chip mai susținut un tratament homeopatic. Îl începuse în taină de cîtva timp, iar Babé spunea despre el, fără să știe nimic, că era destul de ciudat. Într-adevăr,

orașul se îmbogățise recent cu medici homeopați și cu tehnicieni ai respirațiilor, asaltați de femei măcinate de boli invizibile și nevindecabile pe care ei le lecuiau, contra aur, spînzurîndu-le de picioare sau suflîndu-le în gură, pentru a le elibera astfel de demoni. Fapt este că demonul care deformase trupul lui Gaby fu obligat s-o părăsească și că ea veni să-și reia locul în cămin după numai două săptămîni, într-un gabarit sensibil îmbunătățit. Pretindea că realizase o pierdere de douăzeci de kilograme, lucru care nu se prea vedea, dar care însemna mult pentru un diavol. Or, diavolul acela a fost repede înlocuit în trupul lui Gaby, și Didier avea să afle curînd, din aceeași sursă, că tînăra doamnă Maillechort era într-adevăr însărcinată prin grija vrăjitorului ei.

Așa cum spunea abatele Singler : „Ce oameni de treabă ! Ah, ce oameni de treabă !...“ În acest timp, vrednicul abate se străduia, în birourile *Irube-Éclair* reînnoite cu mari cheltuieli, să stea în calea a ceea ce el numea — cu un cuvînt *passe-partout* — „demagogie“ luînd poziție, cum îi venea mai bine, împotriva celei mai neînsemnate greve („Nu vom ceda panicii“) și împotriva hoților de pulovere. Dar pentru asta era oare nevoie de un ziar ? îl întreba Didier pe Lambert. „Nu e ceva nou, spunea Lambert, nu e decît o nouă prezentare a ziarului *Le Patriote* care, așa cum îl arată numele, își găsise în timpul războiului o vocație patriotică și combătuse cu bravură pentru patria germană ; o știi prea bine, jurnalul lui Zoccardi.“

Didier deschidea ochii mari ; începea să priceapă destul de multe lucruri, iar pe altele să și le închipuie.

Iată că astfel Gaby, de-abia revenită acasă, trebui să plece din nou pentru a-și urma tratamentul, sau a adopta un altul. Fiind o femeie obișnuită cu marile hotăriri, o luă pe cea mai simplă dintre ele, și anume, aceea de a locui un timp la medicul ei. Acesta dispunea, într-adevăr, de mai multe camere pe care le închiria cu pensiune. Didier datori astfel acestui nou doctor, Sangrado, cîteva zile de relativă liniște, cel puțin în ceea

ce-o privea pe Gaby. Căci, atunci cînd Stef lipsea dimineața și o lua pe Flopie cu el, Gorila-Babé cu voce de stentor nu mai găsea drept pretext prezența doamnei pentru a încînta lumea cu vorbăria ei, așa cum o făcea în fiecare dimineață. Din nefericire, moștenitorul rămînea, în mod oficial, în grija sa, fapt care îi asigura un fel de ridicare în grad ce comporta drepturi și prerogative neposedate pînă atunci și pe care, vai, le făcea simțite. Căci această îndeletnicire a lui Babé începu să le domine în chip supărător pe celelalte și deveni deodată cea mai zgomotoasă. Bietul Puști, care era la vîrsta cînd se comit toate prostiile, nu putea face un pas fără să fie sfătuit, certat, admonestat, pedepsit. Înălțimea lui începea să-i îngăduie a ajunge exact pînă la clanța porții de lemn ce dădea în stradă, cu alte cuvinte să pătrundă în porțiunea cea mai primejdioasă a lumii. Deși, în afara camioanelor lui Stef, pavajul acestei străzi nu cunoscuse nimic altceva decît trotinetele, el îi provoca pe dată lui Babé înspăimîntătoare ședințe de urlete. Și aceasta mai puțin în scopul de a aduce copilul înapoi, cît de a înștiința vecinii și de a da, totodată, un ocol gratuit cartierului. Aceste strigăte erau cu atît mai violente, mai convingătoare, mai patetice, se înălțau cu atît mai sus, la nivelul celei mai zgomotoase implorări, alternînd cu blesteme, cu cît erau proferate mai mult în fața unui vid uriaș, adică în fața spațiilor verzi și pustii ale Seminarului, cu cît se repercutau mai mult în fațada lungă și uniformă a edificiului spre a reveni apoi ca un ecou. Chiar dacă s-ar fi aflat pe o rază de cinci sute de metri, e sigur că Mucosul, pe care îl numeau de obicei Pompon, putea să audă aceste strigăte sonore și sfîșietoare, ieșirile sale neavînd probabil alt scop decît să le dezlănțuie, eschivîndu-se totodată de urmări. Dar oare mai e nevoie să vorbim de urmări ? Satisfăcută de a fi desfășurat atîtea strădanii vocale, Babé stătea deseori în picioare, în fața porții, mulțumindu-se să emită, la intervale regulate, sunete stridente, cu totul imposibil de distins și inutile, cu o indiferență față de rezultate care te

făcea să te gîndeşti la activitatea unui far rotitor. Dacă apărea vreo vecină sau vreo cunoştinţă, vreo slujnică de prin împrejurimi, uita pentru moment că se afla acolo spre a asigura semnalizarea şi se lansa cu voce tare în bîrfelile obişnuite despre faptele mai speciale ale zilei — fibromul doamnei Hirigoyen, bărbatul doamnei Larronde, cel care o luase razna — alunecînd îndată în confidenţe despre stăpîni. Dar degeaba cobora glasul, chiar şi tonul acesta îi îngăduia lui Didier să audă totul. Constata că puţine lucruri se schimbaseră în lume de la excelentele *Sfaturi adresate servitorilor*, aparţinînd unui oarecare abate anglican din secolul al XVIII-lea, care a devenit celebru sub numele de Swift şi că servitorimea înţelegea foarte bine Evanghelia asta. Din timp în timp, Babé îşi amintea că Pompon nu se întorsese încă din escapada lui şi se apuca să-l implore, strigîndu-l de data asta pe numele său. Astfel, Didier avu ocazia să afle că băiatul avea un nume creştinesc, ba chiar două, deşi îi trebui mult timp spre a interpreta sunetele ce ieşeau din gura spurcată a lui Babé. Din motive pe care nu e locul să le aprofundăm, Puştiul răspundea (sau mai curînd nu răspundea) la numele de Juan-Luis, fapt care, trecut prin vocea răguşită a lui Babé care îl pronunţa cu accent spaniol, devenea o chemare şi mai patetică decît aceea a Lăptăresei. Aceasta îşi anunţa laptele cu un strigăt smuls din rărunchi, un fel de strigăt vaginal care răspîndea, în austeritatea parcului dezgolit şi a cerului despuiat, savoarea unei rugăminţi omeneşti, a unei neaşteptate implorări.

Familia aceasta era atît de completă, cartierul era un rezumat atît de izbutit al societăţii, încît, chiar în timpul trecătoarei absenţe a lui Gaby, Didier n-a făcut decît să treacă de la o tortură la alta. Pe măsură ce creştea, Mucosul căpăta importanţă, devenea din ce în ce mai mişcăreţ şi mai turbulent. Ultima acţiune a lui Gaby, înainte de a se duce la medicul ei, a fost aceea de a-i cumpăra un cîine-lup tînăr, bej, cu bot negru de căţelandru, încă rotunjit. De dragul lui, micul Juan-Luis părăsi fără întîrziere careta de lemn, automobilul

de tablă şi bicicleta pe rotile, al cărei echilibru instabil îl înspăimîntase totdeauna. Dar, deşi nu ieşise încă din copilărie, Ajax, acesta îi era numele, — un cîine de cincisprezece mii de franci —, era de pe acum destul de puternic ca să-l răstoarne pe Pompon cînd se juca cu el, ceea ce-l făcea să urle, iar pe Babé încă şi mai tare, spre a-l consola. În această casă, unde totul era conceput de minune ca să reducă fiinţele gînditoare la nesimţire şi unde Didier nu văzuse niciodată ceva graţios, zbenguielile Copilaşului şi ale acestui căţelandru ar fi fost un spectacol drăgălaş, dacă familia ar fi consimţit să fie lăsaţi singuri. Căci lacrimile se uscau foarte repede dacă micuţul constata că nu e nimeni prin preajmă să se intereseze de scena pe care o făcea. Dar rezultatul acestei tovărăşii fu interzicerea de-a se juca cu căţelul, fapt care făcu să devină irezistibilă atracţia cîinelui faţă de copil şi, s-ar spune, a copilului faţă de cîine. Deveniseră inseparabili, lucru pe care văzîndu-l, Stef pretindea că se rata astfel educaţia lui Ajax şi că nu se va face niciodată din el un cîine de pază. Căci, la urma urmei, acesta era scopul urmărit de cînd escapadele fratelui cel gras demonstraseră oamenilor noştri că biscuiţii lor, dacă nu chiar şi persoanele lor, nu erau cu totul la adăpost de jaf. Gaby îl avertizase chiar pe Didier, fără prea multe fasoane, să fie prudent de acum înainte, căci dulăul ei nu va întîrzia să devină sălbatic. Luînd-o înaintea evenimentului, un anunţ pictat fu agăţat de poartă : „Cîine rău". În chip vădit, era tocmai ceea ce lipsea acestei case.

Obrazul Puştiului, care era rotund şi grăsuţ, cu gropiţe şi ochi ce semănau cu ochii mamei sale, devenise familiar întregului Cartier şi bătrînele se opreau la gard să-l alinte. Lucrul acesta făcea să crească şi mai mult faima de „oameni cumsecade", atribuită de abatele Singler familiei Maillechort. Dar marele prieten al Mucosului era omul care îndeplinea funcţia de gunoier. Cu alte cuvinte, acela care, de trei ori pe săptămînă, trecea de-a lungul străzii cu căruţa ca să golească lăzile de

gunoi, cu cîinele lui alb stînd în picioare ca o statuie pe spinarea iepei voinice. Așa cum stătea agățat în spatele gardului, pe vîrful picioarelor ca să ajungă la partea pe unde se putea vedea mai bine, lîngă cățelul său instalat în aceeași poziție și al cărui cap ajungea exact la înălțimea lui, copilul trebuie să-i fi apărut acestui singuratic, limitat la îndeletniciri umile, întocmai ca mesajul unei lumi fericite, oarecum fermecate. O lume în care copiilor nu le lipsește nimic și în care părinții se joacă de-a viața, tot așa cum pușiul viețuia jucîndu-se. Omul acesta, al cărui nume nu-l știa nimeni, trăia de unul singur, la marginea orașului, într-o colibă pe care și-o construise el însuși pe o grămadă de gunoaie, în locul unde trebuia să le descarce. Lipsit de orice fel de cultură, nu i se cunoștea nici familie, nici relații, nici prieteni, iar viața sa, în întregime hoinară, se scurgea în cea mai desăvîrșită singurătate din cîte puteau fi concepute. Fără îndoială că de aceea se oprea bucuros în fața figurilor binevoitoare pe care avea ocazia să le întîlnească în drumul său, mai ales dacă vîrsta sau simplitatea lor îl făcea să nu aibă nimic a le spune. Sosea, mergînd la pas alături de calul lui mare, cu obrazul rotofei și rumen, imagine din Epinal, cu bluza albastră, în zgomotul căruței cu mers agale și în sunet de talangă. Nu se oprea niciodată, semănînd în urma sa rămășițele tuturor lăzilor de gunoi din cartier, căci în vreme ce te apleci să ridici o ladă, căruța continuă să înainteze totuși puțin. Oricît de departe zărea casa, izbucnea într-un șir de chemări vesele pe care le sublinia și mai mult accentul său din sud : „Pompon !... Eh, Pompon !...“ La care băiatul, recunoscînd vocea prietenului său, alerga să-l întîmpine și îi răspundea cu aceleași cuvinte, ceea ce dura totdeauna cîtva timp. Didier îi vedea imobilizați de o bucurie împărtășită, privindu-se unul pe altul, gunoierul și copilul, de o parte și de alta a porții. Era singurul loc al străzii în care omul consimțea să-și oprească înaintarea. Și n-o făcea ca să golească mai bine lăzile de gunoi — o, Doamne, nu — dar aici, în răstimpul unui minut întreg, părea să

trăiască o bucurie fără pată, schimbînd cu Piciul strigătul de Pompon cu tot mai multă vioiciune, cu tot mai multă însufleţire. Didier nu-l văzuse niciodată adresîndu-se patronilor — prea sus-puşi pentru el şi, de altfel, cu totul indiferenţi faţă de existenţa sa — dar „Pompon" din Arditeya îi înfrumuseţa viaţa singuratică. Schimbul de exclamaţii pline de veselie între omul lăzilor de gunoi şi fiul bogaţilor negustori ambulanţi — în timp ce, de o parte şi de alta, cei doi cîini geloşi lătrau unul la altul — era un lucru destul de neobişnuit şi, fără îndoială, unicul moment pur din viaţa Cartierului de Sus.

Betty, fiind concediată de notarul său fără să-i ofere mărirea de salariu promisă, îşi găsise o slujbă la doamna d'Hem, pe lîngă Brigitte. Îndatoririle ei urmau să se sfîrşească în curînd şi spera să se poată ocupa puţin şi de Didier ; totodată, grijile aveau să-şi facă din nou apariţia : grija de a găsi o altă slujbă şi o altă cameră, două probleme la fel de arzătoare. Didier îi spusese lui Betty că îi va procura poate de lucru şi, s-ar putea, chiar o cameră. Unul dintre prietenii lui căuta o reprezentantă pentru un magazin de ţesături. Nu era plătită regeşte, dar părea să aibă perspectiva de a i se da locuinţă.

— Locuinţă ? exclamă Betty, amuzată. La un negustor de ţesături ?

— E un tip care trăieşte singur cu soţia sa la Hossegor şi care dispune de o vilă prea mare pentru ei.

Betty privi în pămînt.

— La urma urmei, n-ar fi oarecum situaţia lui Flopie ? zise ea.

Didier nu făcuse această apropiere.

— Propunerea e încă vagă, spuse el. Dar dacă nu vrei... Ai timp să te hotărăşti, adăugă el trist. Încă mai poţi să revii aici. Vezi, spuse arătîndu-i salteaua îngrămădită între perete şi rama patului, vezi bine, poţi oricînd să revii aici...

— Oh, Didier, zise ea.

Betty nu putu să adauge altceva. Se apropiă de el, se jucă cu nasturii de la vesta lui, își lăsă capul pe umărul său.

Apoi dori să știe dacă Didier avea veşti de la Leslie, vagabondul lor din Glasgow, dar Didier nu avea nici o veste. Îi spuse că era sigură de el, că trebuie să fi avut neplăceri şi că fără îndoială era supărat în primul rînd că nu putea să-i dea banii înapoi.

Cu aproape o lună în urmă, Betty îl întîlnise pe Leslie, un sergent scoţian aflat în permisie pe continent, într-o cîrciumă din Irube, unde ea avusese fantezia să intre. El nu ştia o boabă franţuzeşte şi avea dificultăţi cu chelneriţa. Betty îi sărise în ajutor, făcuse conversaţie cu el, fumase cîteva ţigări şi îl invitase a doua zi să ia cafeaua la Arditeya, avînd convingerea că Didier va fi încîntat de iniţiativa ei.

După ce le vorbise, tot în englezeşte, despre Glasgow, despre familia sa, despre război, în vreme ce-şi sorbea cafeaua, Leslie le dădu a înţelege că i se întîmplase, chiar în dimineaţa aceea, o poveste neplăcută. Pentru că insistară, le dădu detalii : în vreme ce făcea baie la Ilbarosse, îi fusese subtilizat conţinutul portofelului — îşi lăsase lucrurile pe plaja care era pustie — şi nu mai avea nici un ban ca să se întoarcă în Anglia ; în ziua aceea nu putuse nici să prînzească. Betty se repezise la dulapul din bucătărie şi îndesase buzunarele lui Leslie cu şocolată, zahăr şi tot ce putuse găsi de mîncare. Didier, la rîndul lui, se repezise la dulap şi aproape că se bătu cu Leslie pentru a-l face să accepte două mii de franci (din cei trei mii care constituiau întreaga sa avere). Leslie, punînd mîna pe *Holy Bible* [1], pe care o zărise pe noptiera lui Didier, jurase că acceptă totul împotriva voinţei lui şi că vor avea în curînd veşti de la el. A fost o despărţire dintre cele mai înduioşătoare. De atunci, tăcere.

— Regreţi cumva ce-ai făcut ? întrebă Betty.

— Nu. De ce întrebarea asta ?...

[1] Sfînta Biblie (engl.)

— Vezi, zise ea după o clipă, îţi spusesem eu că vei fi răzbunat pentru doctorul acela, Clavier.

Didier înalţă capul puţin surprins.

— Ei bine, iată-ţi răzbunarea.

Pe obrazul ei, întotdeauna foarte palid, se schiţase surisul acela uşor şi subtil care îl înduioşa atît de mult.

— Nu eşti bucuros ? zise ea.

Didier clătină din cap, cu un surîs tandru. După expresia feţei, înţelegea că mai avea ceva să-i spună.

— Ce mai ai să mă anunţi ? întrebă el.

— Oh, nimic, spuse ea cu un aer nevinovat, aprinzîndu-şi o ţigară. Dar continuă : Aminteşte-ţi, ţi-am spus că-ţi voi povesti...

Lucrul se petrecuse la puţin timp după întoarcerea ei de la Paris — pe vremea cînd Didier stătea la Stellamare. Domnul d'Hem, sperînd că-şi va întîlni soţia, venise pentru patruzeci şi opt de ore, dar doamna d'Hem îl obligase să tragă la hotel şi Betty fusese nevoită să se ocupe de el, căci — Didier trebuie să fi înţeles — domnului d'Hem îi era greu să trăiască singur. Or, părăsind Irube, domnul d'Hem fusese cît pe-aci să uite a-şi plăti hotelul, trenul plecîndu-i mai devreme decît fusese prevăzut. Faptul acesta îl obligase să rămînă cu o zi mai mult la Irube şi încă pe gratis, în localul poliţiei.

Betty povestea toate astea cu simplitate, pe un ton egal, ca pe nişte întîmplări obişnuite.

— M-au luat odată cu el, adăugă ea. A trebuit... Ne-au dus la comisariat. Eu m-am strecurat... Îţi închipui cît au putut să mă amuze după aceea poveştile pe care soţii Mousserolles le-au debitat comisarului !...

— Într-adevăr. Crezi că te-a recunoscut comisarul ?

— Oh, habar n-am. Şi apoi, gata. Eram necăjită pentru Philippe. Mă simţeam cumva răspunzătoare faţă de doamna d'Hem. Şi apoi... Ea, care şi pînă acum şi-a ridicat tot oraşul împotrivă şi se simte persecutată ! Uităm prea repede un lucru, Didier : chiar printre oamenii care dispun de locuinţe, există tipi ghinionişti.

— Să fie oare adevărat ? spuse Didier. Dar asta e o nenorocire grozavă, o nenorocire inevitabilă. Să îngădui oamenilor să aibă un pat şi să se culce cum trebuie... Să te poţi culca într-un pat, Betty ! Asta trebuie să fie senzaţional !

— Doamna d'Hem are paturi foarte bune, spuse Betty, şi multe dintre ele nu sînt folosite. Nenorocirea ei e bărbatu-său, faptul că trăieşte.

— Că trăieşte ? Sau că nu e cum ar trebui să fie ?

— Cred că ar putea să se lipsească de el. Doamna d'Hem nu are nevoie de nimeni. Asta o deosebeşte de multe femei.

Didier privi în podea.

— Atunci, tu nu i-ai spus că bărbatul ei a nimerit-o la comisariat ?

— Nu. L-am urcat în tren a doua zi, după ce m-am dus şi i-am plătit hotelul, zise ea liniştit.

Didier îşi frecă tîmpla.

— Am impresia că ţi-l răscumpăraseşi de multă vreme pe doctorul Clavier, zise el. Ai făcut-o încă mai demult. Să fie oare Philippe al tău mai sigur decît vagabondul ăla de acum cîteva zile ?

— Sîntem chit, o ştii prea bine, zise ea. Şi apoi, trebuie să ai totdeauna încredere. Dar tu nu poţi să-l înţelegi.

Didier o privi intens. Nu stătea în obiceiul lui Betty să învinuiască. Revăzu într-o secundă viaţa lui amară, din ziua în care un prieten de joacă îl aruncase la poalele meterezelor, pînă în clipa în care buna doamnă Chotard îl invitase să se instaleze la ea... Pînă în ziua în care Paula...

— Ştii ce mi-a spus Fernande ? îi zise el.

Betty stătea pe masă. Didier pe colţul patului. Se sculă, îşi trecu mîna peste ochi.

— Nu, îţi voi spune mai tîrziu, zise el. Era ceva privitor la încredere...

Betty îl privea cu ochi lipsiţi de expresie şi cam rătăciţi pe faţa palidă. Se ridică în picioare.

— Am să mai vin peste o săptămînă, zise ea. Poate că se va ivi ceva nou.

Didier nu încercă să afle ce voia să spună. Se gîndi că deocamdată nu părea să stea chiar așa de rău la doamna d'Hem.

Se lăsase seara și Didier, auzind foșnet de frunze în grădină, în preajma bambușilor, se întrebă o clipă dacă nu era cumva o revenire bătăioasă a lui Geo care preferase pînă atunci să se facă uitat. Apoi, liniștea lăsîndu-se din nou, încetă să mai acorde atenție exteriorului și o ajută pe Betty să-și pună veșnica ei haină de gabardină albastră peste rochia veche de tweed verzulie. Coborî scara cu ea și o însoți pînă la poartă.

— Într-o zi, lucrurile vor merge mai bine, zise ea. Pînă atunci, sărută-mă.

Și-i întinse obrajii reci.

Pe cînd Didier dădea colțul casei ca să se urce din nou la el, văzu pe cineva care părea să iasă dintre tufele de bambus. Avu un ușor gest de surpriză, apoi o recunoscu pe Fernande. Era îmbrăcată în taior, avea o expresie însuflețită, vibra toată.

— Dumneata ! exclamă Didier.

— N-ar fi trebuit să fiu aici, asta ai vrut să spui ?

Avu un surîs obosit și dori s-o scutească de neplăcerea unei explicații supărătoare.

— Îmi închipui că veneai să mă vezi, spuse el, cînd, surprinsă că m-ai văzut coborînd cu Betty și dorind să ne eviți... Nu-i așa ?

Fernande, ca de obicei, nu sesiză decît tîrziu ironia. Se apără cu sălbăticie.

— Nu veneam să te văd, veneam să văd familia Maillechort.

Răspunsul era stupid, căci depășise ușa familiei Maillechort pe care, dealtfel, nici n-o cunoștea.

— Oh, ești în relații cu familia Maillechort ? întrebă el uluit.

— O catolică are totdeauna relații cu toată lumea, spuse ea.

— Cred, zise Didier serios.

Avusese deseori impresia că Fernande se îndeletnicea cu un spionaj pe care nu și-l explica deloc, dar era prima oară cînd o prindea asupra faptului.

— Am să mă duc să văd familia Maillechort altădată, zise ea. Să facem cîțiva pași împreună pe bulevard.

Didier o urmă. Umezeala înserării îi făcea rău, împiedicîndu-l să respire. Cînd se gîndea la Paula, la Betty, la ceea ce devenise viața lui în mijlocul vînzătorilor ambulanți avea impresia că circulă printr-un paradis pierdut. Cuvintele se îmbulzeau la gura Fernandei. Îl văzuse pe abatele Singler a cărui întreprindere îi inspira admirație (Jurnalul ăla oribil ! gîndi Didier) și el îi semnalase un apartament de închiriat — poate că acesta îi va conveni lui Didier. O chirie rezonabilă : douăzeci de mii de franci ; pe lună, bineînțeles ! Dar în primul rînd să nu se bată toba ; era vorba de însăși vara abatelui Singler. Îl interesa ? Nu, evident. Nu oricine poate să cheltuiască o asemenea sumă pentru chirie. Era conștientă de necazurile lui Didier, considera că e inuman să nu se mai ocupe cîtuși de puțin de el ; era gata să uite totul. Nici nu-și poate închipui cît ar fi de fericită să-l ia din nou la ea, dar lucrul acesta îi era imposibil din două motive, primul fiind acela că părea foarte probabil ca Betty să fie în continuare amanta lui. Al doilea motiv : avea acum la ea o rudă pe care o invitase de cîteva luni ; nu putea să scape de ea, pusese chiar să i se aducă mobilele.

— Gîndește-te ! Trăiește complet singură într-o vilă imensă la Pau. E prea trist. Vine să caute veselie la mine !

În fața acestui potop de explicații contradictorii și nesolicitate, Didier simți că-l apucă durerea de cap și, în același timp, o anume furie la ideea că cel puțin jumătate din ceea ce auzea era minciună. Îi răspunse doamnei Chotard destul de sec că nu se punea problema să se instaleze la Stellamare, chiar dacă lucrurile ar merge și mai rău pentru el.

— De ce ? Nu merg bine ? întrebă ea, cu aviditate. Îi răspunse printr-o ridicare din umeri ; dar ea insistă. Voia să știe.

— Familia Maillechort, spuse el convulsiv.

— Ah, de ce, e ceva nou ?

— Nu, tocmai că nu e nimic nou, spuse Didier cu dispreț. Ceea ce se întîmplă aici nu-ți e de ajuns ?

Trei zile mai tîrziu, după ce Gaby revenise de la homeopatul ei, Didier, ținînd seama de dovezile de simpatie cu care Fernande îl blagoslovise, avu plăcerea ca atunci cînd cobora scara s-o găsească instalată liniștit în spatele ușii cu geamuri de la bucătărie și vorbind cu însuflețire.

Fernande îl ajunse din urmă pe bulevard — de parcă n-ar fi așteptat decît ocazia asta — și îl întrebă fără introducere dacă voia să dea ceva pentru „cheta" ei, acesta fiind poate gestul care ar hotărî Cerul să-l scape de necazuri.

— Ah, spuse Didier, placa asta n-o cunoșteam. Mi-l amintești pe călugărul Tetzel, acela care a făcut atîtea pentru Luther. „Un ban în pușculița mea și sufletul vă va fi izbăvit." Dar, la urma urmei, pentru ce se face această chetă ?

Îi explică, parodiind, că trebuia înlocuită vaca de la mănăstirea Carmelitelor care tocmai murise. Abatele Singler fusese acela care, știind-o cum se devotează tuturor cauzelor, îi încredințase această misiune. Fusese bine aleasă. Obiectul chetei devenea în chip firesc dintre cele mai grotești prin explicațiile ei ce se voiau serioase. Puteai să te bizui pe ea cînd era vorba să ridiculizeze o întreagă mănăstire și să coboare ascetismul la rangul unor glume de mahala. Dar, ca tot ceea ce făcea, comitea lucrul acesta din motive exterioare și din exterior. Ceea ce avea importanță pentru ea, nu era să vină în ajutor Carmelitelor — în împrejurarea de față cu o vacă bună de lapte — ci, cu ocazia asta, să facă să se vorbească despre doamna Chotard-Lagréou. Căci făcea parte din acea categorie de oameni care ar fi căzut morți pe loc de îndată ce s-ar fi încetat o clipă să se vorbească despre ei. În plus, găsise aici

un subiect pitoresc care se potrivea firii sale oratorice. Didier nu văzuse niciodată o femeie care să treacă atît de brusc, cum făcea ea, de la bufonerie la pasiune. Uneori, un sentiment care o atingea în treacăt, un gînd ce-o străbătea, se îmbinau pe figura ei într-un chip armonios, făcînd-o frumoasă. Apoi, cîte un cuvînt rău întrebuinţat, o expresie uşuratică, o frază vulgară distrugeau într-o clipă această înfăptuire şi-ţi inspirau aversiune. Astfel că, ascultînd-o, Didier înţelegea că pentru ea, cheta era în primul rînd o anchetă şi că, prin intermediul acesteia, avusese un pretext admirabil (şi foarte cucernic) de a pătrunde la oamenii Cartierului de Sus şi, mai ales la cei pe care nu-i cunoştea sau nu-i iubea. Aici era tot hazul. Nimic nu e mai plăcut decît să dai resentimentului înfăţişarea dragostei şi să ascunzi ceea ce e negativ sub înfăţişări pozitive. În felul acesta, reuşita este dublă.

Doamna Chotard, pe care cea mai neînsemnată clipă de singurătate o făcea să înnebunească în stradă chiar, îşi asociase pentru demersurile sale o femeie aproape la fel de nebună ca ea şi încă mai indiscretă, un fel de vînzătoare de nasturi şi de sutiene, cu o fire exaltată şi cu o limbă încă şi mai exaltată, pe nume doamna Dommage ; tot cartierul nu mai vorbi în curînd decît despre această pereche extravagantă ; limitele decenţei fură repede depăşite, iar afacerea ar fi avut fără îndoială de cîştigat dacă nu i s-ar fi făcut o atît de exagerată publicitate.

Oare trebuie să spunem mai mult ? Cerem scuze pentru o asemenea pagină care va fi ruşinea acestei cărţi, dar o explicaţie este necesară şi autorul nu poate fi tras la răspundere pentru paginile pe care, spre ruşinea lui, a fost nevoit să le scrie. Poate că trebuie să spună de asemenea că, fără cîteva personaje de felul doamnei Chotard, viaţa ar fi totdeauna prea încordată, iar accidentele mortale s-ar produce, fără îndoială, într-un mai mare număr.

Nu s-a putut afla de fapt pentru ce murise vaca de la Carmelite, dar ea era moartă şi, ştiind acest lucru,

doamna Chotard, într-o pornire cucernică, se dusese să-l consulte pe abatele Singler, vechi duhovnic la Carmelite şi fost „director" spiritual al Fernandei, spre a-i supune ideea unei chete în Cartier.

Fapt este că văzînd-o apărînd în biroul său bine ceruit, dar prost apărat, pe librăreasa de la Arcade, care fusese atîta vreme vecina şi enoriaşa lui, vorbindu-i cu pumnii înfipţi în buzunarele pardesiului ei bej, directorul ziarului *Irube-Éclair* se gîndi la început să se pună în gardă. Devenise, la urma urmei, un om de afaceri, dublat de un politician abil, care găsise în confecţionarea editorialelor, aşa cum alţii găsiseră în construirea bisericilor, o compensare pioasă şi fecundă a mizeriei din această lume. De cînd încrederea Episcopului îl plasase în acest post de avangardă, preotul, care avea la activul său cincisprezece ani de parohie şi zece ani de învăţămînt în seminarii, nutrea în sfîrşit sentimentul că era folositor şi aspira la mai mult. De cînd, mulţumită poziţiei pe care i-o dădea direcţia ziarului, intrase în consiliile Episcopiei, se făcea din ce în ce mai ascultat şi nu aceasta era dioceza în care riscai să-i vezi pe turbulenţii aceia de preoţi muncitori. Prin urmare, ca duşman înnăscut al demagogiei, încercă să păstreze distanţa faţă de fosta lui enoriaşă, deşi iniţiativa ei nu avea nimic comun cu vreun devotament faţă de cauza proletariatului. Dar primejdia nu consta în a o asculta pe doamna Chotard (lucru pe care nu-l putea face nimeni), ci în a o primi. Abatele fusese învăluit într-un asemenea vîrtej de cuvinte, în dezlănţuirea unei volubilităţi atît de greu de oprit, într-o furtună de nisip atît de grozavă, iar iureşul vorbelor îl ameţi în asemenea hal, încît, după o clipă, nu mai ştiu despre ce i se vorbea. Lucrul avea, de fapt, puţină importanţă, căci doamna Chotard nu era în stare să asculte nici măcar pe directorul unui ziar catolic în persoană. Aducea cu ea un asemenea elan de convingere, încît expresiile prudente ale domnului Singler îi ajunseră la urechi ca sunetul unei adeziuni entuziaste, fapt care o făcu să se pome-

nească în stradă, sigură că-l cucerise pe directorul ziarului *Éclair*.

Cu această ocazie, pusă în fața sarcinii pe care o solicitase, doamna Chotard simți nevoia să-și caute o însoțitoare și se adresă doamnei Dommage. După aceea putu în sfîrșit s-o pornească la drum începînd cu chiriașa sa cea pălmuită, cea martirizată de Betty, pe care o găsi, ca totdeauna, cu o mătură în mînă, așteptînd noutăți. Asupra ei fu experimentată în primul rînd tăria formulărilor. Ca membră a L.F.A.C. — am mai întîlnit noi un membru activ al acestei ligi — era foarte dispusă să înțeleagă și chiar să dea. La prima vedere, nu putea să stabilească însă ce legătură era între o vacă și o mănăstire de călugărițe și nici să înțeleagă pentru ce, într-o epocă atît de mecanizată ca a noastră și într-un oraș foarte turistic cum era Irube, o mănăstire avea nevoie de o vacă.

Din fericire, excelenta doamnă Dommage, înainte de a fi vînzătoare de nasturi, fusese profesoară de matematici și de științe naturale la o școală particulară din oraș, astfel că putu să explice nu mai puțin bunei domnișoare Digoin, umflînd expresiile, cum se făcea că, printr-un ciclu de transformări ce exprimau voința lui Dumnezeu, o vacă izbutea, prin nimic altceva decît ingurgitarea de puțină iarbă, să se manifeste prin cei douăzeci de litri de lapte pe zi și să redea restul sub formă de bălegar plăcut țarinilor și mai ales tufelor de trandafiri ale căror flori împodobesc altarele. Astfel, printr-un calcul rapid al litrilor de lapte, multiplicați cu prețul untului, reuși să convingă conștiința întunecată a domnișoarei Digoin. Aceasta își regăsi pe dată un suflet de sugar.

Odată explicat acest proces, cheta devenea ușoară și putea să se transforme, după bunul plac al doamnelor Chotard și Dommage, într-un fel de reportaj trăit și transmis de la una la alta despre Cartierul de Sus. Un reportaj privind, de pildă, mijloacele de trai ale oamenilor, ce dezvăluia cum se face că posedînd un asemenea buget, aceștia nu aveau mai mulți copii. Informațiile

erau imediat difuzate, comunicate de la una la alta şi, de îndată ce curiozitatea era trezită, ea făcea să se deschidă porţile cu speranţă şi să se închidă cu dispreţ. Se află că doamna Poupinel, care ocupa în acelaşi timp două vile cu servitorime şi maşini, socotea că veniturile sale nu erau suficiente nici măcar pentru a le furniza Carmelitelor un fir de păr de-al vacii. Un bărbat care locuia singur în paisprezece camere, generalul Cartier-Brisson, avu toată bunăvoinţa să dea ceva, dar numai după ce le făcu pe cele două femei să suporte un discurs al cărui scop era să le demonstreze starea mizerabilă în care Republica lăsa cazărmile. Domnişoara Vanel, tînără profesoară de literatură la colegiu, care avea reputaţia neplăcută de a fi elegantă, trebui să le deschidă uşa la ora zece dimineaţa şi să scape de ele cu un dar excesiv. De atunci însă cele două fură în stare să depună mărturie că în grădină erau puse la uscat pe o frînghie nişte izmene bărbăteşti, ceea ce însemnă pentru nefericită începutul acelor lungi şi minuţioase persecuţii la care se pricep atît de bine unele femei. Se duseră apoi să-l vadă pe Învăţător, care le aduse la cunoştinţă tot ce lipsea şcolii sale. Pe scurt, această anchetă purtată în folosul călugăriţelor Carmelite îngădui doamnelor Dommage şi Chotard să adune o grămadă de fapte interesante, de bîrfeli şi întrebări de tot felul pe care le incluseră în repertoriul lor. De pildă, povestea doctorului Gandin, care, locuind într-una din frumoasele vile ale Cartierului de Sus, cu turn pătrat şi acoperiş plat *à la provençale*, — cabinetul şi-l avea în oraş —, ştia să opună suferinţelor omenirii apropiate sau îndepărtate o filozofie surîzătoare şi o vervă sceptică, plăcută, care le dăruia burghezilor din Irube un fior de intelectualitate. Acest doctor Gandin, care poseda un suflet de artist, avusese în cabinetul său, cu cîteva zile în urmă — între aparatul de radio şi armoniu — un client modest, şef de raion într-un magazin, locatar amărît al unei sordide camere mobilate de la ultimul etaj al unui imobil din cartierul Saint-Laurent. Acesta, după ce fusese consultat pentru o boală de care era

atins, îi mărturisi o alta : suferea peste măsură din cauză că trăia sub amenințarea de expulzare iminentă din casă. „Dragul meu prieten, îi spuse doctorul Gandin cu faimosul său surîs, dacă găsiți că viața e imposibilă, de ce nu vă lipsiți de ea ? E atît de ușor, mai ales atunci cînd ai norocul, ca dumneata, să locuiești la etajul cinci !“ Totodată, îi dădu adresa unui psihiatru care locuia la etajul I, în același imobil cu clientul său. Trei zile mai tîrziu, trupul nefericitului fu adunat de pe caldarîm. Căzuse ca o piatră, întocmai ca în desenele animate, chiar sub fereasta psihiatrului, dar, din păcate, în afara orelor de consultație. Din întîmplare, domnișoara Pincherle trecea tocmai pe acolo. Omul respira încă. Poate că ar fi existat vreo posibilitate să scape dacă ar fi fost chemat un doctor, fie chiar și un psihiatru. Dar nimeni nu se gîndi la asta. În ceea ce-o privește pe domnișoara Pincherle, dînsa, acționînd potrivit firii sale, se repezi la un telefon pentru a chema un preot. Preoții erau specialitatea ei și știa foarte bine ce le trebuia oamenilor care se aflau în starea acestui nefericit, tot așa cum doctorul Gandin știa de minune ce le trebuia oamenilor care nu se aflau încă în această stare, și anume ; să-i aduci la ea. Mai întîi sufletul, trupul după aceea, (dacă mai rămîne). Peste tot găsești o mare bunătate, o minunată logică în societatea aceasta pe care ne-au făurit-o secole de civilizație comercială, industrială, catolică și burgheză. Mulțumită unei înțelegeri grabnice, tacite și cvasi automate, cele cîteva personaje care controlează mecanismele acestei lumi știu cu exactitate de ce este nevoie pentru ca dintr-un om în plină sănătate să obții, în timpul cel mai scurt, un cadavru.

Această poveste era una dintre cele mai frumoase din seria adunată de doamna Chotard în timpul chetei sale. Le făcea pe victimele ei să profite din plin de pe urma poveștii sale, folosind-o ca introducere în subiect și spre a se face bine văzută. Doctorul Gandin era unul dintre prietenii ei. Prietenia este totdeauna o scuză care se acceptă, și ea milita pentru vaca de la

Carmelite, pe socoteala căreia putea pune orice. Căci cine în afară de doamna Chotard, activînd pentru o cauză bună, ar fi putut să recolteze la Irube optzeci de mii de franci în opt zile ? Călugăriţele Carmelite nu numai că îşi primiră vaca, dar vaca avu şi un viţel. Toată lumea fu mulţumită. Acum, familia Maillechort căpătase un aliat împotriva lui Didier. Puteau să-i ridice împotrivă propriile sale prietene şi să-i demonstreze, după exemplul abatelui Singler, că omul care trăieşte într-o singură cameră şi nu posedă o proprietate a lui este un om rău.

Această vacă episodică, despre care nu se mai vorbi niciodată, stabili deci o legătură durabilă între doamna Chotard şi familia Maillechort, fapt care îi îngădui Fernandei să vină să spioneze zi şi noapte pe sub ferestrele lui Didier, cu pretextul că vorbeşte cu Gaby sau cu Caidul ei, căci ei nu-i era silă de nimeni şi îi făcea plăcere să vadă oamenii cu care Didier avea dificultăţi. Astfel, fu în măsură să ştie ce se petrecea la Didier, lucru pe care îl dorea dintotdeauna, iar Didier putea să se consoleze cu ideea că se vorbea tot timpul despre el în discuţiile dintre ea şi familia Maillechort. Află îndată, prin oamenii din cartier, printre care şi Lăptăreasa, că Fernande înţelegea foarte bine situaţia familiei Maillechort, că prezenţa lui Didier îi stînjenea şi că, la urma urmei, era foarte rău şi foarte egoist din partea lui să dorească a rămîne în această casă şi să-i lipsească de o cameră unde ar fi putut să-şi depoziteze cutiile vechi.

Seara, cînd soţii Maillechort coborau la cinematograf cu camionul lor, se duceau uneori s-o ia şi pe doamna Chotard. Didier avea iarăşi plăcerea de a fi sculat la miezul nopţii în hohote de rîs şi de a asista, din acest pat în care se răsucea neîncetat, la interminabilul rămas bun pe care şi-l lua de la vînzătorii ambulanţi.

Didier citea : „Simţindu-se incapabili să exprime prin actele lor adevărul divin pe care îl posedau în lăuntrul lor, unii mistici comit în viaţa cotidiană mii de extravaganţe. Sfîntul Philippe de Néri se plimba pe străzi

într-o costumație de carnaval, urmărit de puști care îi azvîrleau glume proaste. Sfîntul executa piruete și salturi, totul întru slava lui Dumnezeu. Sfîntul Siméon Salus avea aceeași comportare. În budismul Zen, iluminarea sau „satori" se obține adesea printr-o serie de lovituri de baston aplicate discipolului de către maestru..." Oare putea să treacă lucrul acesta în capitolul său *Umor și Rugăciune* ? Trebuia oare să consemneze aceste fapte stranii la rubrica umor sau, așa cum îi sugera autorul, la rubrica „disperare" ? Atunci, poate că trebuia să adauge capitolului o anexă, sau un al doilea capitol celui dintîi și să arate puntea care, în unele cazuri, te poate duce de la umor la disperare — dacă nu cumva aceste personaje nu făcuseră drumul invers, lucru mai probabil. Se putea întrevedea deci o ieșire din disperare — lucrul acesta era interesant și mereu valabil. Disperarea care duce către umor : nu era oare, în multe cazuri, chiar procedeul lui Kierkegaard ? În ceea ce privește latura „practică" a activității sale — căci în mod inevitabil, studiul îl conducea la o a doua parte consacrată aplicărilor — s-ar putea să fie cazul ca din atitudinea aceasta să se poată deduce mai mult decît din platitudinile lui Tao și din spiritul de supunere pe care îl revendică. „De ce sîntem sănătoși ? întreabă Lie-Tzen. Pentru că orificiile inimii sînt bine deschise și asta-i totul. De ce nora se ceartă cu soacra ? Pentru că în casa unde locuiesc e lipsă de spațiu, asta-i tot."

Drace ! Trebuia să cercetezi de două ori înainte de a elimina vechiturile astea. Da, dar remediul ? Tao decretează : supunere față de Natură : oamenii sînt nefericiți pentru că au schimbat cursul Naturii. Oare aceasta să fie cauza, sau pentru că nu l-au schimbat destul ? Nu se revine înapoi. Deci, trebuie să mergi pînă la capăt, așa cum te învață Descartes. În asta constă Eliberarea. Imposibil și dureros este să faci lucrurile pe jumătate. Societatea va fi deci...

De o clipă, Betty îl privea. Intrase fără să spună nimic. Avea o bocceluță — un sac de plajă conținînd o pijama, un slip și o fustă de schimb — și aștepta ca Didier să binevoiască să-și ridice ochii.

— Iată-te, spuse el.

O spusese pe un ton de constatare. Știa ce înseamnă săculețul de pînză.

— Am să mă fac mică de tot, spuse ea. N-ai să mă vezi mai mult decît vezi un șoarece. Și, știi, în timpul zilei... am s-o șterg. Am găsit o slujbă. Oh, pentru trei luni, dar asta o să-mi dea timp să reflectez. Un tip care are nevoie de cineva să-i țină scriptele... Un hotelier.

— Dar nu e sezonul, observă Didier, neîncrezător.

— Asta e, zise Betty.

— Da, spuse el. Dar — îi întinse foaia de hîrtie din mînă — știi de ce se ceartă soacra cu nora ?...

Betty vru să introducă însă de îndată o reformă la Arditeya și, cuprinsă de un devotament imprudent — dar cînd știuse ea oare ce-i aceea prudență ? — se duse, fără știrea lui Didier, să-i sugereze doamnei Chotard propunerea de a-i lua la ea bagajele, afirmînd că era o rușine să lași un om să trăiască într-o cameră în care nu putea să coboare din pat. Dar doamna Chotard susținu că de trei luni era lipsită de o cameră în care locuia o rudă venită să se refugieze la ea și că Didier era la curent cu faptul, că aștepta dealtfel un nepot sau un văr, nu prea știa bine — ce trebuia să urmeze studiile la Irube — și că, în sfîrșit, pentru a face față noilor sale „răspunderi", avea să ia o servitoare, fapt care îi va condamna în chip iremediabil încă o încăpere. În aceste condiții, era foarte clar că doamna Chotard nu „mai" avea loc pentru bagaje și că ea însăși va fi înghesuită.

Didier o certă aprig pe Betty pentru intervenția sa. Betty îi spusese doamnei Chotard — îl asigură ea — că făcea lucrul acesta fără știința lui Didier ; era totuși ușor de prevăzut, chiar așa stînd lucrurile, că în ciuda cererii de-a păstra taina, doamna Chotard va fi fericită să-l pună ea personal la curent pe Didier cu situația ei. Îndrăzni deci, de data aceasta, să urce pînă în camera lui Didier și veni să-l amărască îndelung cu mila ei ;

îi mărturisi îndeosebi că din contactele pe care le avusese cu numeroase persoane cărora le ceruse ajutorul pentru Carmelite, putea să afirme că tot cartierul era revoltat împotriva lui, de la General pînă la Judecător, trecînd pe la Directoarea colegiului tehnic şi pe la Controlorul veniturilor indirecte şi aceasta din cauza „legăturii" sale cvasi oficiale cu Betty, legătură care era un concubinaj. Îi mai spuse că el nu trebuie să-şi imagineze că atîta vreme cît nu-şi va reglementa situaţia va putea să intereseze pe careva pentru soarta lui, că atunci cînd avem atîta nevoie de alţii, nu ne putem permite să acţionăm de capul nostru şi că, la urma urmei, depravarea trebuia să rămînă privilegiul oamenilor care aveau cu ce să şi-o permită. Nimic nu lipsea, firește, acestui discurs şi mai ales cuvintele. Didier îşi ascultă „prietena" cu un surîs straniu. Se gîndea la înţelepţii aceia din India, care sînt numiţi *malamatiyya*, şi care în loc să umble după elogii, ca ceilalţi oameni, caută dispreţul. Se gîndea la poetul sufit Djlal-el-din, care scria :

Părăseşte secta şi fii un obiect vrednic de dispreţ ;
Alungă departe de tine gloria şi renumele, caută dizgraţia.

Dar o femeie care se exprima aşa cum se exprimase Fernande putea oare să înţeleagă asemenea sentimente ? Prefera să-i dea o altă explicaţie.

— Chiar dacă n-aş iubi-o pe Betty, spuse Didier, ei i-ar fi greu să stea în altă parte, pentru că nu are unde să se ducă.

— Are o familie.

— Ştii bine că nu e loc la Santiago.

— Se mai găseşte.

— În afară de asta, spune-mi : unde îi poate fi mai rău unei tinere fete decît în familia sa ?

Fernande ar fi dat ocol camerei, dacă ar fi putut. Dar nu putea. Ochii îi deveniseră negri. Întreaga sa fiinţă exprima bucuria de a jigni.

— Principiul ăsta pare să-i fi reuşit Paulei Carducci, izbucni ea.

Nu aşteptă ca Didier să-i răspundă. Fugi trîntind uşa, cu părul în ochi, coborî scara cu paşi grăbiţi de parcă i-ar fi fost teamă să nu fie urmărită. Se opri sub fereastră după ce făcuse înconjurul casei.

— Didier, strigă ea, voi reveni !...

Rămase tăcut, nemişcat, ca un animal pe care l-ai atacat în bîrlogul său.

Trecuseră mai bine de şase luni de cînd Fernande nu-i mai spusese astfel pe nume. Îi fu frică să nu înceapă iar maşinaţiile împotriva lui. Pînă la întoarcerea lui Betty, se simţi bolnav, avu un gust ciudat în fundul gîtlejului.

— Ar fi poate ceva de făcut, îi spuse Betty, cu doamna d'Hem. Are destule camere şi cred că ar închiria bucuroasă una sau două. Ar trebui să te duci s-o vezi. Dealtfel i-am vorbit despre tine, ştie acum, din cele spuse de mine, că eşti un tip interesant şi ar vrea să te cunoască... Du-te Didier. Ce rişti ?...

Propunerea asta îl lăsă perplex pe Didier.

— Ai înţeles oare bine ce ţi-a spus despre camera aceea ? De ce să închirieze ceva ?

— Ea nu închiriază. Ţi-ar închiria ţie pentru că... Înţelegi ?

Nu era foarte clar, dar nu trebuie să-i ceri prea mult lui Betty.

— Dar nu-i aşa că e teribil de luxos ?

— Luxul te înfricoşează ? spuse ea rîzînd.

— Dacă mă înfricoşează ? Nu, dar mă plictiseşte, spuse Didier. Mă întristează.

— Nu e luxos, e încăpător, spuse Betty. Şi, dealtfel, doamna d'Hem e veselă, deşi e gata să-şi ucidă soţul...

— Vorbeşti serios ?

— Cred că nu are deloc sensibilitate, spuse Betty. Oamenii nu contează pentru ea. Are probleme băneşti foarte complicate. Cred că dacă ar găsi un mijloc să scape de bărbatul ei fără să se ştie...

— Oh, ce te face să crezi asta ?

— Nimic, o impresie. E o femeie teribilă, ştii, cu felul ei de a rîde. Şi hotărîtă. Are un mod rece de a urî.

N-am mai văzut niciodată așa ceva. Există în ea un amestec ciudat de independență, indiferență și supunere... Și elanuri... Apoi, totul se topește și te afli în fața unei bucăți de lemn, în fața unei pietre.

— N-a fost drăguță cu tine ?

— Știi, am trecut prin clipe destul de grele. Cu cît mă trata mai amabil atunci cînd era lume în jur, cu atît devenea mai dură de îndată ce rămînea singură cu mine. În acele clipe simțeam în ea voința de a mă coborî la nivelul slugilor. Cu toate că nu sînt susceptibilă, n-am putut niciodată să suport un anumit ton. Știa perfect că nu mă aflam acolo pentru astfel de treburi, ci doar ca să mă ocup de fata ei. Își închipuia că îmi face o onoare. Dar nu era numai o onoare. Eram meditatoare, neîndoios, dar din cînd în cînd eram pusă la toate. Există un fel de guvernantă, May, care nu face nimic. Ba da, din timp în timp, o cursă pentru Luz, sau o plimbare cu Brigitte. Cred că îi place să comande lucruri inutile. Trebuie să recunoști că e extraordinar să întîlnești pe vremea noastră oameni care duc încă o viață feudală... E nevoie de mult timp pentru a face să dispară un tip uman.

— Cum asta ? Doar muncește ca să trăiască, zise Didier.

— Desigur. Dar crezi că un comerț cu antichități este un comerț ca oricare altul ? E încă un mijloc pe care îl are la îndemînă pentru a-și exercita influența asupra oamenilor. Să știi, o iubesc mult pe Lucile, dar o văd mai curînd ca pe o feudală. Și cu atît mai mult, cu cît e o feudală umilită.

— Umilită ?

— Da. Nu înțelegi ? Cînd ești doamna d'Hem, să ai un bărbat ca al ei... Firește, a știut ceva din ceea ce am făcut — nu spun *pentru* Philippe, îmi e groază de expresia asta. Nu înțeleg cum de atîția oameni își închipuie că acționează pentru alții, în vreme ce... ei bine, da, „alții" înseamnă niște „noi" mai nenorociți. Dealtfel, n-am făcut decît să-l pun și mai mult față în față cu situația sa. Dacă l-am ajutat, l-am ajutat să *se vadă*,

asta e tot ; și făcînd lucrul acesta, acționam pentru mine. Ar fi o poveste lungă. Ar trebui să fim mai liniștiți pentru a ți-o povesti. M-am legat de el, e normal. E o ființă care nu-și mai poate controla acțiunile, dar nu e lipsit de rasă ; n-a fost niciodată mai seducător decît în ziua în care m-am dus la Paris să-l iau la ieșirea din închisoare.

— A făcut închisoare ? se interesă Didier.

— Oh, o afacere banală de cecuri emise cu ușurință. O simplă întîrziere a plăților, asta a fost tot. Cînd vezi oameni de felul lui Clavier în libertate !... Dar nu-i spune asta niciodată lui Lucile. Și-ar închipui că vreau să-mi atribui vreun rol. Dealtfel, a suferit prea mult din toate astea. Nu mai vrea să-l vadă. Ți-am spus că l-ar suprima dacă ar putea ; e o femeie care nu iartă. Dar nu-mi cere explicații, Didier ; nu astăzi. N-aș putea să ți le dau și, tu știi, explicațiile mă plictisesc. Totul pare foarte complicat cînd îl pui în cuvinte și e foarte simplu odată ce e înfăptuit, trăit. Numai că oamenii nu îndrăznesc să trăiască unii față de alții și își îngreuiază relațiile cu o sumedenie de sentimente vanitoase, de amor propriu. Asta încurcă totul, face viața extenuantă și stupidă...

O lăsă să vorbească. De mult nu o studiase pe Betty mai în tihnă și ea avea totdeauna de povestit lungi istorii. Nu era singura persoană care îi vorbea de doamna d'Hem, căci toată lumea avea ceva de spus despre ea, în termeni diferiți, unii de bine, alții de rău ; era ținta întregului oraș, dar era singura care nu se sinchisea de asta. Didier îi admira dezinvoltura, fapt care i-o făcea simpatică. Acum însă, pentru că Betty revenise, nu se mai sătura să-i vorbească despre doamna d'Hem, despre casa ei, despre pomii ei. Didier se gîndea la femeia cu care se întîlnise de mai multe ori în oraș, pe străzile înguste ce puteau să-ți dezvăluie atît de bine o siluetă, un obraz. O privise de o sută de ori pe această femeie înaltă, subțire, cu părul năvalnic, a cărei suplețe în mișcări îl fermecase. Era necăjit pentru ea fiindcă soțul ei făcuse pușcărie din motivul

banal de care îi vorbise Betty. Un escroc ? Ar fi să ne grăbim afirmînd-o. Din cuvintele lui Betty, Didier desprindea ușor că domnul d'Hem nu era un escroc ordinar. Era un om slab. Tragedia consta în aceea că doamna d'Hem nu-l putea suferi, nu pentru că făcuse pușcărie, cum se spunea, ci cu mult înainte de asta, pentru că începuse să bea și atunci era capabil de cele mai groaznice violențe.

— La urma urmei, îi spuse el lui Betty, tu te înțelegi foarte bine cu monștrii.

— Dar nu e un monstru, zise Betty. E un om ca atîția alții, care nu mai are conștiință, care este în căutarea conștiinței sale... aleargă după ea... Vezi bine că, dimpotrivă, asta mi se potrivește foarte bine mie.

— E o cursă primejdioasă, Betty.

— Ar trebui totuși să te duci s-o vezi pe doamna d'Hem, spuse ea. E cam departe de aici, la marginea Cartierului de Sus, destul de departe, dincolo de Santiago, dar se poate găsi o mașină.

— O bicicletă ar fi de ajuns, cred eu, zise Didier, dacă aș mai fi în stare să mă țin pe ea. Ar trebui să-mi pot alege ziua.

— Desigur. Oh, te duci, Didier ? Ai să vezi copaci. Asta o să-ți placă.

— Nu știu. Nu mai am curajul să mă leg de prea multe, Betty. Mai ales de copaci.

— Va trebui să-ți schimbi gîndurile astea. Altădată, vorbeai de copaci, de parcuri. Vorbeai de case așezate în fundul parcurilor. Îți plăcea să-ți imaginezi viața oamenilor care trăiau acolo, îi credeai oameni excepționali... Eu, Didier, eu pot să-ți spun ce se petrece în frumoasele case din fundul parcurilor...

Cuvintele cu care vorbea despre doamna d'Hem oscilau în chip ciudat între exaltare și denigrare ; cel puțin acum făcea, după cît se pare, un efort de realism care nu-i era prea familiar.

— Ai fost nefericită, Betty, și iarăși o să-ți faci rău.

— Nu despre mine îți vorbesc, spuse ea cu o pasiune ciudată, ci despre ea, despre doamna d'Hem. Oh, asta e o femeie !

Se lăsase noaptea. Era clipa în care casa începea să respire, cînd puteau fi întrevăzute cîteva ore de liniște. Erau pe pragul somnului.

— Prima noapte pe care am petrecut-o la ea, ce basm ! N-o cunoșteam încă, nu știam că povestea cu zîne era o închipuire, că decorurile feerice nu făceau decît să înconjoare o inimă de granit.

— Asta e, spuse el. Fă-mi un roman.

— Nu-i un roman, ci pur și simplu faptul că nu e ușor s-o înțelegi.

— Ce vrei să spui ?...

— E asemenea casei sale. Sînt în ea încăperi secrete. Dacă nu și-ar fi dat apoi atîta silință să mă facă să înțeleg că sînt un nimic, m-aș fi întrebat dacă nu a încercat cumva, în prima seară, să facă impresie asupra mea. Această primă seară e ceea ce numesc eu în limbajul meu o „pagină trăită".

— Privilegiată, vrei să spui ?

— Nu, trăită. Știi tu, cînd te lași dusă, te lași în voia soartei. Există viața pe care o ai de trăit cu trudă și există viața trăită. Ei bine, asta era...

Partea a şaptea

Înalta societate

LA CASA STRĂJUITĂ DE COPACI SE AJUNgea pe o alee lungă. În spatele arborilor, peluze strălucitoare, dar neglijate, o urnă de piatră. Totul se odihnea într-o liniște adîncă. Dar, la clinchetul soneriei, cîinii, niște cîini mări, negri, se aruncară asupra lui și a fost nevoie de multe vicleniі ca să-i domolească. Casa se afla acolo, iar sus de tot, la o fereastră deschisă, ultima fereastră a fațadei, o femeie stătea aplecată, netezindu-și părul roșu. Capul era plecat spre pămînt, părul îi atîrna. Lui Didier îi făcu impresia unei creaturi libere și sălbatice. Această coamă despletită peste grădină părea să nu aștepte decît vîntul pentru a se văluri și a fîlfîi, asemenea unui steag. Cîteva minute mai tîrziu, doamna d'Hem se afla în salon, lîngă el, cu părul strîns într-un coc. Transformarea era atît de mare încît Didier rămase o clipă în așteptare. Dealtfel, o mulțime de fire de păr mai scurte, oricît ar fi fost de strînse, nu acceptaseră sclavia și se înălțau, încolăcindu-se în jurul capului. Didier recunoștea în mișcările ei mlădierea, vivacitatea care îl izbise și pînă acum la ea și i se părea că are de-a face cu un fel de Diană disciplinată, convertită, aproape martiră. Căci ceva din toate acestea existau în doamna d'Hem.

Era fericit să găsească, în nemișcarea și intimitatea casei, femeia pe care o văzuse atît de des mergînd cu pași grăbiți pe străzile orașului. Dar, în unele cuvinte, în unele gesturi, observa la ea o neașteptată umilință care îl tulbura încă și mai mult decît frumusețea ei. În încăpere se afla o tînără fată înaltă, intimidantă, dar și mai mult

intimidată, puțin țeapănă, puțin englezoaică. Aceasta se retrase pentru a reveni purtînd o tavă de argint cu cîteva pahare. În seara aceea, un vînt năbădăios sufla pe sub ferestrele casei vechi. La drept vorbind, Betty nu înțelesese prea bine proiectele doamnei d'Hem, sau acestea fuseseră modificate : îi spunea, fără a renunța la vioiciunea ei, că încăperile casei erau mult prea mari pentru un „bărbat singur" și că, dealtfel, în afară de cele pe care le ocupa ea, nu dispunea de nici un confort. Vremea era încă rece și nu și-ar fi iertat dacă l-ar fi făcut să riște. Didier nu-i spuse că „apartamentul" său nu avea nici el vreun cît de mic confort, căci nu-ți putea trece prin cap să discuți hotărîrile doamnei d'Hem și această hotărîre era, desigur, foarte bine chibzuită. Poate că în loc să vină cu bicicleta, pe care o sprijinise, stînjenit, de peretele de la intrare, ar fi trebuit să se prezinte călare. Iată care fu cel puțin impresia sa atunci cînd văzu intrînd un bărbat încălțat cu niște cizme superbe, cu o cravașă în mînă și un fular de mătase în jurul gîtului. Te întrebai unde îi era monoclul. Vorbea cu aerul învingătorului și Didier îi ceda locul.

Totuși, doamna d'Hem ținu cu tot dinadinsul să-l conducă pînă la poartă, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a-l scuti de agresivitatea cîinilor. „Asta pentru că sînt gata să muște", spuse ea și izbucni într-un hohot de rîs, fără îndoială cel pe care Betty îl numea „uriașul său rîs negru" și care îl impresiona atît de mult. La poartă, îi vorbi despre Betty pe un ton amical care îl surprinse și, cum el se scuza că o deranjase degeaba, ea protestă îndelung. Pentru a-i dovedi contrariul, îi propuse să revină cu Betty la cină peste cîteva zile.

Reveni deci, însoțit de Betty, pe care această ieșire în doi o amuza mult. „Speram din toată inima că-ți va spune să revii, îi zise ea. Adoră să aibă musafiri." Încăperea în care primea doamna d'Hem era mare, căptușită în întregime cu lambriuri de lemn, avînd un șemineu în care trosneau bușteni. Didier se lăsă cuprins

de farmecul acestei clipe de parcă ar fi fost scos dintr-o pivniță spre a i se îngădui să respire o clipă aerul liber al ființelor omenești. La început însă un lucru îl împiedică să se bucure pe deplin. Era prezența, încă înainte de cină, a acestui bărbat pe care îl luase drept călăreț și care, fără cizmele sale, nu mai era decît un inginer de mine, domnul Brocquier. Un tip vînjos, puțin cam prea zdravăn, de vreo patruzeci de ani, cu glas puternic, care în clipele de nervozitate se poticnea în chip caraghios la consoane. Bărbatul acesta, care făcea prea mult caz de pregătirea sa tehnică, nu înceta cu sentințele, cu etalarea certitudinilor, cu enunțarea principiilor, gata să parieze pe orice, și aceasta spre teribilul amuzament al doamnei d'Hem, care se bucura în chip vizibil de sîcîiala manifestată de Didier. Fără s-o cunoască, dar fără să-și refuze o judecată îndrăzneață, Didier ajunsese să bănuiască, văzînd-o cum rîdea, că nu-i pusese laolaltă decît pentru a-i opune unul altuia. Omul acesta părea să creadă fără șovăială că lumea era făcută din bucăți compacte, din adevăruri care se exclud reciproc și că viața îți permite afirmații temeinice. Era ceva ciudat. Dacă doamna d'Hem nu i-ar fi amintit deodată prietenului ei că trebuie să prindă un tren, poate că s-ar fi ajuns la vreun conflict. El însă îi mărturisi lui Didier, înainte de a-i părăsi, că vor avea cu siguranță ocazia să se revadă.

Doamna d'Hem era vorbăreață, seducătoare, vioaie în gesturi și în cuvinte. Masa fu simplă, dar eleganța serviciului, porțelanurile, cristalurile, cuțitele de argint, tot ce poate supraviețui dintr-o casă veche care a cunoscut odinioară bogăția, contrasta cu această simplitate. Masa era servită de o femeie în vîrstă, Élise, aflată în casă de patruzeci de ani, care se mișca tăcut, cu un aer de înțelepciune căpătată în mod onest și pe care Didier o privea cu respectul datorit lucrurilor vechi. Toate acestea îl încîntau în mod laș. Își uita astfel propria viață. Rămînea pur și simplu cufundat într-o surpriză pe care n-o considera nici măcar dureroasă. În fața lui, la capătul unei mese mari, doamna d'Hem, cu ochii săi

vii, cu vocea ei puțin ascuțită, puțin prețioasă, cu fruntea înconjurată de șuvițe înflăcărate ; în stînga lui, Betty, iar în fața ei, May, care nu spunea nimic, dar ai cărei ochi mari și cenușii îl fixau gînditori atunci cînd vorbea. De multă vreme Didier nu gustase o atît de mare liniște interioară. Se destindea. Devenea chiar un fel de ipocrit, un trădător. Doamna d'Hem n-ar fi putut bănui niciodată ce ființă sălbatică, revoltată, de neîmpăcat purta în el. Astfel de contraste, o astfel de labilitate, sînt înspăimîntătoare.

Masa odată terminată, toată lumea se reuni în fotoliile care formau un cerc în jurul șemineului mare de cărămidă roz. May tot tăcută, doamna d'Hem tot însufletită. Didier venise cu Betty pe jos și oboseala acestei curse prin vînt urcîndu-i-se în priviri, începu să-i zărească pe ceilalți ca prin ceață. Cum să facă pentru a avea aerul unui om normal ? În fața șemineului în care ardea un buștean mare fu cuprins de amețeală, de o epuizare perfidă. Se întrebă deodată cu neliniște cum va putea găsi oare forța de-a reface același drum în sens invers. Îi aruncă priviri pline de implorare lui Betty, fericită și euforică în fumul țigărilor, cînd doamna d'Hem declară, ca pe lucrul cel mai firesc din lume : era de la sine înțeles că nu putea fi vorba ca Betty și Didier să se întoarcă la ei în seara aceea. Se aflau destule paturi în casă pentru a le asigura odihna și unuia, și altuia. În clipa aceea, Didier era atît de obosit, încît nici nu se gîndi să se mire de propunere, și cu atît mai puțin să protesteze.

În virtutea unui miracol pe care îl trăise deseori, și care era foarte real, forțele îi reveniră aproape deodată și nu ținu deloc să scurteze această seară care îi reamintea serile îndepărtate din viața sa. Căci era nevoie să se întoarcă cu mult în urmă pentru a regăsi impresii asemănătoare. Totuși, cunoscuse și el, ca și ceilalți, viața aceasta în care nimic nu te împinge din urmă, în care nici o amenințare imediată nu apasă asupra ta, în care timpul își urmează cursul normal fără ca spaima, neliniștea, indignarea, teama de a nu putea supraviețui

moralmente sau fizicește să facă din orice clipă o problemă, o scadență, să constituie un sfîrșit. Doamna d'Hem era surîzătoare și apropiată. Stătea într-un mic fotoliu albastru-închis, pe care avea probabil obiceiul să și-l rezerve, iar Didier nu se mai gîndea la altceva decît să se bucure de această simplitate primitoare. Parcă ar fi participat la o seară de Crăciun. Deodată își aminti : revăzu figura lui Pierre Giraud și terasa înaltă de la Mar y Sol, în fața mării. Atunci îi fu teamă, căci știa ce ascund fațetele fericite ale vieții. Trebuia să profiți de halta aceasta în care trenul se oprește fără zgomot ; mecanicul, șeful de gară au adormit pentru o oră ; nu mai e pericol de accidente. Figurile răuvoitoare ale destinului pot oare să se preschimbe în contrariul lor ? Nu se mai gîndea la familia Maillechort, la Fernande, la Paula; Betty era trimisul acesta binevoitor al destinului, iar Lucile era un altul. Domnul d'Hem încetase să bea, să fure, să fie o primejdie, o dezonoare ; nu se gîndea nimeni că putea să apară dintr-un moment în altul, că s-ar fi putut auzi scîrțiind frînele acelei mașini roșii infernale despre care îi vorbise Betty, o achiziție recentă ce provocase ruinarea casei. Doamna d'Hem vorbea acum de afacerile ei, de antichitățile sale, descria lămpi din secolul al XVII-lea, comode Louis XV, povestea un film pe care îl văzuse, de parcă n-ar fi existat pe lume decît aceste lucruri. „Nu vă formalizați, îi spuse ea lui Didier. Aci toată lumea îmi spune Luz." Se întoarse către May, ale cărei pleoape se lăsară dulce în jos, a aprobare. Umbla, subțire ca lama unui cuțit, a lui Philippe d'Hem, se profilă pe zi, se strecură între ei și Didier observă că Betty, mai pregătită pentru a simți astfel de lucruri, fu străbătută de un fior abia simțit, pe care îl risipi aprinzîndu-și o ultimă țigară. În cele din urmă, focul se stinse și oaspeții, amuzați, surîzători și puțin adormiți, își urmară gazda în adîncurile casei. Sînt case mari, plictisitoare, al căror plan de distribuire a camerelor este lipsit de mister. La Luz, dimpotrivă, totul era neprevăzut. Scara nu străbătea etajele dintr-o parte în alta, ci, aflîndu-te la primul etaj, trebuia să-i

cauți continuarea la celălalt capăt al culoarului. Lucile trecea cu ei prin fața unor uși despre care era imposibil să știi dacă dădeau în camere, în saloane, în alte culoare, sau pur și simplu într-o debara. Felul cum se aliniau dulapurile îi transpunea brusc pe vizitatori într-o stare de neliniște, sau în miracolul amintirilor din copilărie. În penumbra sălilor întredeschise, pe mese, străluceau vase mari de aramă, singuratice. Casa aceasta avea, în mod vizibil, un trecut, o istorie, o viață. Viața părea să fie astăzi în declin. La cotitura unor culoare presimțeai într-adevăr „ceva", un eveniment care urma să intervină brusc, o furtună ce va izbucni, va zgîlțîi ușile, va deschide ferestrele, va răscoli perdelele ce cădeau pînă la pămînt. Să fii transportat dintr-o dată într-o uriașă casă necunoscută, în apropierea unei femei necunoscute, deopotrivă distantă și familiară, iată poate un exemplu de întîmplare fabuloasă. Didier voia să uite orice altceva. Luz a ținut să-i arate camera lui Betty și se urcară în partea cea mai înaltă a casei, chiar la etajul unde, atunci cînd intrase pentru prima oară, Didier o văzuse pe doamna d'Hem despletindu-și părul, aplecată deasupra grădinii. Camera atribuită lui Betty dădea în spatele casei, către livezi, și era separată de aceea a doamnei d'Hem printr-un întreg palier luminat în care se aliniau în chip bizar biblioteci și vitrine. Acolo se afla o sală de baie unde cada era un bazin rotund de faianță verde împodobit cu animale marine. O nișă a culoarului dădea într-o cameră mică în care dormea Brigitte. Doamna d'Hem împinse încet ușa. În lumina culoarului, în mijlocul cearșafurilor albe, se zări un bulgăre de păr blond pe pernă, un năsuc fin, delicat, o respirație liniștită. Didier era fermecat. Pînă și asta : o fetiță cufundată într-un somn liniștit, la ultimul etaj al casei, avînd în jurul ei ursuleți de pluș, poze și creioane colorate.

— E minunată, zise Didier.

— Da, dar e rea, spuse doamna d'Hem cu un surîs trist. Prietenii mei nu încetează să mă avertizeze, să mă pună în gardă...

Didier surprinse o privire a lui Betty care părea să spună : „Nu insista, te implor...“

— Dar de pe acum are grijă singură de camera ei, reluă doamna d'Hem bucuroasă, și știe să-și facă patul...

Didier privea copila ca pe un spectacol de o minunată raritate. Doamna d'Hem trebui să-l smulgă din camera Brigittei. Cu obrăjoru-i catifelat, stătea adormită în găoacea ei, ca bobul în păstaia sa, ca migdala în încăputul ei neted și străveziu. Luz îl făcu să coboare un etaj pe o altă scară și îl introduse în camera pe care i-o rezervase. Încăperea era atît de impunătoare, încît Didier nu văzu, în prima clipă, patul *Empire,* care părea să fi eșuat acolo asemenea unei șalupe fragile. Lucile se amuza copios de surprizele lui Didier. De fiecare dată i se auzea rîsul. Nimic nu fusese prevăzut cu precizie, dar totul fu îndată gata : un sul de căpătîi pe care doamna d'Hem îl adusese Dumnezeu știe de unde, o plapumă pe care Didier trebui să și-o găsească singur, totul prin mijlocirea unor drumuri în sus și în jos, care îl plimbară încă o dată prin toată casa. Nu exista lampă la căpătîiul patului și Didier voia să renunțe la ea. Dar doamna d'Hem luă de pe culoar un vas enorm de porțelan chinezesc, prevăzut cu un bec, a cărui greutate făcu să tremure noptiera ușoară instalată la capul patului.

— E periculos, spuse Didier.

Ea se porni pe rîs.

— De ce ? De ce vă temeți ?

— Mă agit mult cînd dorm.

— Într-o bună zi totul trebuie să dispară, răspunse ea. Doar nu vă închipuiți că am să mă întristez pentru un vas chinezesc ! Am văzut atîtea pînă acum în casa asta !

— Vase de porțelan chinezesc ?

— Vase de porțelan chinezesc și alte lucruri. Oameni, întîmplări, toate astea nu au importanță.

— *Dumneavoastră* sînteți importantă, spuse el cu seriozitate.

Doamna d'Hem rîse foarte tare și Didier înțelese deodată ce însemna acest rîs. Betty dispăruse într-un culoar, în căutarea unei scrumiere sau a unei țigări, ca totdeauna.

— Nimeni nu e important, spuse cu impetuozitate. Te simți eliberat dacă crezi astfel, adăugă ea simplu, pe un ton firesc, care îl obligă brusc s-o creadă. Apoi își aținti ochii strălucitori în ochii lui și, cu însuflețire, aproape pasionat : Nu-mi acord nici o importanță.

Aceste cuvinte la o femeie de felul ei aveau motive să-l izbească. De data asta, Didier își ascunse cu greutate mirarea, o mirare care era poate admirație amestecată și cu un strop de invidie, de parcă ar fi spus : Iată, a găsit, a găsit singură. Și eu...

— Să fie oare adevărat ? întrebă el.

Doamna d'Hem începu să rîdă ca mai înainte. Nu uimise niciodată vreun om atît cît l-a uimit pe Didier. Era foarte caraghios. El deducea, deocamdată în contradicție cu prima sa impresie, că femeia aceasta era înarmată împotriva oricărui fel de tragism și, mai ales, împotriva tragismului cuvintelor, sau cel puțin a tragismului exprimat, căci adăugă rîzînd :

— E chiar periculos, așa cum spuneați !

Privirea pe care i-o aruncă Didier avea, fără îndoială, semnificația unei întrebări, căci ea rosti cu aceeași însuflețire :

— Într-adevăr, atunci cînd acorzi atît de puțină importanță la ceea ce ești, la ceea ce faci... Mi se întîmplă uneori să fac lucruri... fără să-mi dau seama...

Rîse din nou. Rîsul acela devenea excesiv.

— Ezit foarte puțin și nu am niciodată remușcări. Sînt o femeie foarte simplă, foarte... Somn ușor, dragul meu...

Didier nu mai avea, bineînțeles, nici un fel de poftă să se culce. Urcă în camera de baie și, pe cînd ieșea de-acolo, cîteva minute mai tîrziu, o văzu la capătul culoarului, ieșind dintr-o cameră pentru a intra în alta, aproape dezbrăcată. Didier ar fi jurat că nu avea pe ea decît un slip și un sutien. Ea îl zări de departe și Didier

îi auzi din nou rîsul. Se gîndi că se amuza enorm la gîndul că îl va surprinde încă o dată.

— Aşteptaţi ! strigă ea. Am uitat...

Dispăru într-un dulap şi apăru îndată în acelaşi costum. La urma urmei, e costumul pe care femeile îl poartă la plajă, iar Lucile, astfel dezbrăcată şi cu imensa ei podoabă de păr roşu pe spate, era mult mai frumoasă.

— Luaţi-o, cred că au omis să vă dea o pijama. E pijamaua de oaspete...

Şi îi aruncă pijamaua de-a curmezişul culoarului, rîzînd mai departe.

În vreme ce cobora pe-o scară îngustă, Didier se gîndi la Betty care trebuie să fi golit cîteva pachete de *Gauloises*, răsfoind reviste în camera sa. De ce oare a fost plasată atît de departe de el ? Un întreg etaj între ei ! Să fie încă una din maliţiozităţile lui Luz ? Dintre ei trei, ea era aceea pe care această seară o amuza cel mai mult.

Nu se poate spune că Betty nu avea afinităţi cu Lucile. Nici ea nu-şi dădea importanţă. Dar într-un alt sens. În ceea ce priveşte simplitatea, Betty ar fi putut s-o întrecă chiar şi pe Lucile. Într-una din case avea un pat care o aştepta în fiecare seară, iar în alta, ţigări. Ce-ţi poţi dori mai mult ?

În noaptea aceea, pentru prima oară de multă vreme, Didier adormi fără să se gîndească la Paula.

Doamna d'Hem luase locul lui Pierre. *Kali-Koré* — acesta era numele casei sale — îi luase locul lui Mar y Sol, lui Stellamare. Mereu acelaşi vis de eliberare. Didier îşi spunea că asta nu va dura, că era o paranteză care i-a fost dăruită, că nu fusese luat decît pentru a fi respins, că o femeie, mai mult sau mai puţin capricioasă, voia să vadă de aproape pe cineva care „făcea cărţi". N-are importanţă ! El îi va fi totdeauna recunoscător lui Luz.

Doamna d'Hem îi invită din nou, de mai multe ori, rugîndu-i de fiecare dată să stea cîteva zile. Avu astfel surpriza de a descoperi că doamna d'Hem era o pioasă,

ba chiar o fervență. În cartierul său se afla o capelă micuță unde îi plăcea să asiste la slujba de dimineață. De cînd devenise ziarist, îl cunoștea și ea — ca toată lumea din Irube — pe abatele Singler. O vizita și el. Dar ziarul *L'Éclair*, apărător al valorilor burgheze și partizan al vechii ordini morale, lua o întorsătură prea rea pentru ca Didier să mai caute a-l întîlni pe abate : această nouă activitate îl demasca, apărîndu-i lui Didier sub o lumină care nu-i plăcea. Linia urmată de Didier în lucrările sale, cînd nu mai era prins în euforia tragică de la Kali-Koré, comporta ocoluri ciudate și ucenicii neobișnuite. Tăieturile de ziar înlocuiau, încetul cu încetul, în clasoarele sale, citatele din scriitorii mistici. Criza locuințelor dezvăluia viciile regimului, arăta situația lucrătorului aflat în marginea societății, scoțînd la lumină, în același timp, cinismul celor bogați și crea un nou proletariat care n-avea să întîrzie să se unească cu celălalt. La Irube, viața se desfășura, cu excepția cîtorva insulițe, departe de frămîntări. Oamenii pe care Didier îi văzuse la doamna Chotard, cei pe care îi vedea la doamna d'Hem, familia Brocquier și ceilalți, nu-și dădeau seama de asta și *L'Éclair* fusese înființat (sau reeditat) pentru a arunca un văl asupra acestor dezastruoase realități. Biserica, așa cum era ea înțeleasă la Irube, își punea capul sub obroc, nu voia să vadă cum se face ziuă, cerea să fie lăsată să doarmă. În vreme ce abatele Singler devenea preot-ziarist, un altul, docher în Bordeaux, era zdrobit de o încărcătură de bîrne ; dar despre asta nu se vorbea la Irube, iar dacă se vorbea, se ridica din umeri, spunîndu-se că preoții care se făceau muncitori erau muncitori și nu preoți, și că astfel nu mai erau de folos ca preoți.

Acestea erau mediile ecleziastice din Irube, care pretindeau că adevărata democrație creștină trebuie să mențină diversitatea claselor și că nu mai e nevoie să se inventeze civilizația. Aceste medii reprezentau o supraviețuire. Nevăzînd nimic altceva decît asemenea supraviețuiri, creștinii din Irube deveniseră aberanți.

Într-o zi, pe cînd se afla la doamna d'Hem, Didier trezindu-se în patul său *Empire*, făcu un gest larg şi îşi sparse ceasul. Crezu că nu va putea să repare această pierdere ; dar se afla la doamna d'Hem unde nimic nu avea importanţă.

Se sculă din pat prea devreme, coborî în sala cea mare de jos unde o întîlni pe doamna d'Hem gata îmbrăcată.

— Ce te-a apucat, dragul meu ? întrebă ea, izbucnind în rîs. Nu luăm prînzul înainte de ora unu. Poţi să te duci să te culci la loc. Doar dacă nu ai cumva intenţia să mă însoţeşti la serviciul divin.

„De acolo îşi trage forţa", gîndi Didier. Era stînjenit că o surprinsese astfel. Ea rîdea.

— Scuzaţi-mă, eu nu sînt obişnuit să ies la o astfel de oră, spuse pentru a o refuza politicos. M-aş teme...

Ea îl întrerupse. O găsea atrăgătoare în taioraşul acela de postav *bouclé* cafeniu şi cald ca ochii ei. Un taioraş vechi, îşi spuse el. Fusta păstra urma genunchilor. Tocmai isprăvea să se gătească în faţa unei oglinzi.

— Ei bine, rămîi, răspunse ea repede.

— Dar mi-ar face plăcere să merg cu dumneavoastră, spuse el dezamăgit s-o vadă că renunţă atît de repede. Mă simt ameţit atunci cînd ies fără să mănînc, dar cred că mi-ar face plăcere să vă însoţesc.

— Eşti gata ?

— Mi-ar plăcea să vă însoţesc, dar nu ştiu dacă pot s-o fac, continuă el, găsind că ea nu-l roagă destul. Mi-ar plăcea mult să ies dimineaţa devreme, căci e o mişcare de care sînt foarte lipsit.

— Dacă vii la slujba religioasă ca să faci mişcare, dragă prietene...

Era bun simţ în această replică, dar tonul îi displăcu. Voia s-o tulbure.

— Nu, rămîn. Dacă aş fi mers, aş fi mers numai pentru dumneavoastră.

— La urma urmei, pretextele actelor noastre nu au mare importanţă, spuse ea deschizînd uşa.

— Ah, remarcă el. V-aţi schimbat gîndul !

Ea rîse.

— Sînt oameni care își închipuie că mă duc acolo pentru preotul care oficiază slujba.

Didier fu uluit. Cînd reveni, mîncară veseli, împreună cu Betty. Doamna d'Hem îi anunță că se duce să-i ajute fetiței să facă baie.

— Urcă, spuse ea. Mai stăm de vorbă.

— Dar... fetița are totuși nouă ani ! spuse el.

O auzi pe Lucile rîzînd. Se și afla la capătul de sus al scărilor. Didier urcă după ea, lăsînd-o pe Betty să înceapă un alt pachet de țigări. Camera de baie era deschisă, iar Brigitte stătea dreaptă, în picioare, în cadă. Avea o piele aurie, mată, dulce și strălucea ca un soare tînăr. Părul de in, ochii de un albastru drăgălaș și spălăcit, contrastau cu vocea răgușită, repezită. Se distra, aruncînd cu apă peste ea și îi simțeai trupul frămîntat, pasionat. Luz se amuza foarte mult.

— O să-mi spui iar că de multă vreme n-ai văzut ceva asemănător, zise ea.

— Ei bine, poate că e ridicol, însă este adevărat. Dar cînd am spus eu oare asta ? întrebă el foarte mirat.

Izbucniră în rîs amîndoi. Apoi Didier întoarse spatele.

— Nu mă chemați decît dacă aveți *cu adevărat* nevoie de mine, spuse el. Mă duc la Betty, căci altfel o să fumeze toate țigările pînă la prînz.

Doamna d'Hem rîse mai mult ca niciodată.

Orașul Irube era un oraș vesel. Cartierul Saint-Laurent se prăbușea de bătrînețe și locuitorii săi, angajați la uzinele de faianță și la forjerii, sau în port, găseau rîme sub chiuvetele lor. În schimb, se cheltuiau sute de milioane pentru a se consolida terasamentele Cartierului de Sus, unde una sau două vile ale domnului Beauchamp erau amenințate de o alunecare de teren. În acest oraș, pe care o asemenea ignoranță îl făcea fericit pînă la a-i produce uneori greață, primarul nu găsea alte probleme de rezolvat decît pe cele de circulație. În ceea ce-l privește pe Episcop, tot ceea ce se auzea spunîndu-se despre el era că organizează cercuri de conferințe în care doamna Chotard avea bineînțeles

un rol, chiar dacă rolul acesta nu era altul decît să pună timbre pe invitații și să aţîţe invidiile dintre conferențiarii previzibili, recrutați în mod obișnuit din magistratură sau din învățămîntul particular, fapt ce constituia o garanție de *bon ton*. Într-un asemenea oraș, atît de bine organizat pentru bunăstarea tuturor celor care erau lipsiți, unde specula chiriilor atingea apogeul, condamnînd familiile la asfixiere sau la gazul de iluminat, unde faptul scandalos că existau vile goale timp de zece luni pe an nu impresiona pe nimeni, unde cei de felul lui Clavier mișunau în plin soare fără să fie pedepsiți în nici un fel, în vreme ce o hoață de pulovere se căpătuia cu „șase luni", în acest oraș în care pîntecosul doctor Dutertre avea drept unică preocupare schimbarea locului pavajelor și înlocuirea platanilor cu salcîmi pentru a-și asigura un renume de urbanist, nu fără să-și scoată din aceste operații profituri ușor de imaginat, într-un asemenea oraș, doamna d'Hem era o enigmă. Era unanim socotită interesantă, chiar mai interesantă decît o alta, dar aici, la Irube, un astfel de compliment era foarte periculos. Ea își apăra viața, fetița, meseria, proprietatea, care și așa era greu de menținut pentru.ea, cu prețul unei lupte neîncetate. Totuși găsea mijlocul de a fi mai tot timpul frumoasă și veselă. Toate acestea însemnau prea mult. Însemnau prea mult ca să nu-i aducă o reputație îndoielnică în ochii locuitorilor acestui oraș, care urau tot ceea ce nu înțelegeau și care nu acceptau pietatea în sine decît în anumite împrejurări. Astfel, aceleași lucruri care erau îngăduite doamnei Chotard, precum frecventarea ecleziaștilor, îi erau reproșate doamnei d'Hem, ca nefiind *potrivite* cu ceea ce se știa — sau mai curînd cu ceea ce nu se știa — despre ea și despre soțul ei fantomatic și diabolic. Misterele vieții sale îi iritau pe oameni și chiar pe unii dintre prietenii ei, ca domnul Brocquier, a cărui psihologie intempestivă, susținută de lectura ziarului *Le Crapouillot*, nu admitea jumătățile de măsură. Un mod destul de liber de a se comporta cu oamenii ; existența și chiar asiduitatea unor vechi prieteni devotați, care găseau la ea o casă co-

modă, o cină bună, un adăpost, cu excepția restului ; acest divorț care se tot lungea, în legătură cu care s-ar fi putut aprecia scrupulele sale — totul era de natură să stîrnească bîrfelile. Lucile învățase multe și putea să dea răspunsuri la orice. Dar nu se știa prea bine de unde căpătase o asemenea cunoaștere, căci respectul ei pentru cărți nu era excesiv : pînă la urmă, toate ajungeau la closet. Bucătăreasa pretindea că ea le punea acolo pentru a le citi, dar străinii nepreveniți rupeau din foile celor mai bune ediții, fapt care o făcea pe doamna d'Hem să rîdă de prostia lor.

Descopereai la ea ceva primitiv care se manifesta de preferință în explicațiile pe care le dădea prietenilor cu privire la modul în care înțelegea educarea copiilor. Revendica și în acest domeniu o originalitate care nu se sinchisea de exemplu și o poziție avangardistă ce atrăgea asupra capului ei imprecațiile persoanelor iubitoare de rutină.

Subiectul era la modă. Participa la conferințele pe care distinșii doctori-profesori le țineau seara cu privire la acest subiect. Punctele de vedere se exprimau acolo cu acea brutalitate specifică fetelor bătrîne, care participau cu deosebită asiduitate la aceste reuniuni. Dar, conform relatărilor pe care ea însăși le făcea, doamna d'Hem găsea și acolo mijlocul de a exagera și de a scandaliza toată lumea. Povestea lucrul acesta cu o perfectă seninătate, pentru a încheia cu unul din acele rîsete explozive și prelungite care făceau totdeauna o impresie teribilă asupra lui Betty.

Această era femeia socotită în oraș drept o devoratoare de bărbați și la care puteai să găsești o sută de trăsături contradictorii și, deseori, o austeritate ce sfida orice fel de relație. Toate acestea aveau cu ce să seducă, dar ceea ce îl seducea pe Didier mai presus de toate era privilegiul pe care îl avea doamna d'Hem de a duce o viață grea, îndrăzneață și de a fi criticată pretutindeni. Împrejurarea aceasta, mai mult decît oricare alta, îl apropia de ea. Dar ea descuraja chiar efuziunile de simpatie, de aprobare. Didier, într-o clipă de entuziasm, ajunse pînă la a-i spune că o admira. Doamna

d'Hem nu mai rîse în ziua aceea şi îi răspunse cu o cugetare blazată, exprimată cu o voce excepţional de dulce.

— Nu, nu trebuie să mă admiri, spuse ea. Nu trebuie să admiri pe nimeni. Dumneata mă admiri pentru că nu mă cunoşti. Am multe defecte, ştii, sînt ca toată lumea. Atunci cînd o să mă cunoşti cu adevărat, n-o să mă mai admiri. Poate că atunci o să-mi porţi pică şi îţi spun dinainte că asta nici nu mă prea interesează, zise ea cu aceeaşi blîndeţe. Nu ţi-o spun ca să te supăr, dar nu am timp să zăbovesc asupra opiniei altuia.

Şi, spunînd aceasta, privindu-l intens pentru a urmări efectul cuvintelor sale, puse pe furiş mîna pe mîna lui.

După astfel de cuvinte, Didier o admiră încă mai mult pe doamna d'Hem. În acelaşi timp, începu să simtă ce anume fusese jignit în ea — la ce reacţiona cu un orgoliu care îi îndepărta pe proşti.

Betty, în dorinţa sa oarecum tulbure, haotică, de a-i veni în ajutor lui Didier, o puse la curent pe Lucile cu dificultăţile lui. Doamna d'Hem avu o reacţie de generozitate foarte spontană şi se oferi să-i ia geamantanele la ea. Didier nu trebui nici măcar să se ocupe de asta. Lucile dispunea de o camionetă pentru magazin. Geamantanele ajunseră seara cu solemnitate la Kali-Koré şi fură urcate într-o cameră lungă de sub acoperiş, pe umerii formidabili ai unui om al casei. De ani de zile, Didier nu văzuse ceva care să se înfăptuiască atît de uşor. Cînd aceste două monumente, încărcate de relicve familiale, înaintară pe spirala scării, nu-şi putu reţine emoţia şi o îmbrăţişă pe Lucile.

Frecventarea acestei femei puternice îi dădea sănătate.

Lucile avea în camera ei un mic birou ce conţinea mormane de fotografii, printre care şi pe aceea a unui preot în clipa consacrării. Putea fi văzut în picioare, pe o treaptă a altarului, cu potirul în mînă. Privea în jos. Expresia îi era gravă şi reculeasă. Era perfect. De vreme ce-ar fi fost greu să-ţi imaginezi că foto-

grafia fusese făcută în timpul slujbei, trebuia să deduci că era o înscenare. Didier făcu această observaţie faţă de doamna d'Hem, care afirmă că reprezenta, dacă se poate spune aşa, lăudabilul scrupul al unui profesionist, că acest preot ar fi vrut să ştie cum îl vedeau credincioşii în timp ce oficia şi. cu deosebire în acel moment, că a vrut să ştie „ce efect" producea, într-un cuvînt, dacă era suficient de reprezentativ.

— Înţeleg, spuse Didier, dorea să se vadă într-o oglindă, cu ochii plecaţi.

— Exact, zise doamna d'Hem, entuziasmată de înţelegerea lui.

— E preotul parohiei dumneavoastră ?

— Da, spuse ea rîzînd, e capelanul meu.

Didier îi declară că această fotografie nu era decentă şi că trebuia s-o distrugă.

Poate pentru a dovedi că nu ţinea la nimic, ea rupse fotografia pe care — oh ! — Didier observase nişte înţepături de ac. Se întrebase chiar, o clipă, dacă nu cumva se înşelase cu totul asupra sensului, poate nu al fotografiei, ci al prezenţei ei pe această mobilă intimă. Se întrebase dacă nu era cumva martorul vreunei vrăjitorii, dacă doamna d'Hem, sprintenă ca o veveriţă, cu coama ei incandescentă, nu era cumva o contemporană a omului cavernelor, o „magdaleniană", de pildă. N-ar fi fost de necrezut, nici în dezacord cu credinţele pe care le afişa şi în care i se părea că există puţin fetişism. Acesta se afla, în schimb, în completă contradicţie cu întorsătura pozitivă, aridă, pe care înţelegea s-o dea, în chip manifest, vieţii şi ideilor sale. Poate însă că pozitivismul cuprinde un grad oarecare de fetişism. Nimic mai pozitiv decît un om pe care îl străpungi. Era însă pentru prima oară în viaţa lui — el care îşi petrecuse toată tinereţea într-un mediu catolic — cînd avea ocazia să vadă un preot străpuns de ace. Nu spuse nimic din toate acestea doamnei d'Hem, nu-i împărtăşi decît substanţa observaţiilor sale, de care ea rîse cu multă francheţe, căci nu detesta atacurile directe, fiind o fire excesiv de combativă. Se socotea fără îndoială, flatată

măcar pentru o clipă de faptul că era un subiect de reflecție pentru Didier.

Betty făcea curse, fie plimbînd-o, fie instruind-o pe fetiță în tovărășia lui May pe care încerca, plină de generozitate, s-o domesticească. Lucile avu fantezia să dea dispoziția să i se aducă ceaiul sus în cameră, din cauza vederii frumoase pe care o aveai de acolo asupra grădinii, cu peluza centrală și havuzul de piatră.

Mai tîrziu, amintindu-și ce-i spusese dimineața despre oamenii care își imaginau că doamna d'Hem se ducea la biserică pentru preotul ce oficia slujba, Didier se gîndi o clipă că ea nu-i destăinuise această bîrfă calomnioasă decît pentru a se apăra mai bine și pentru a putea să se dedea și mai mult fanteziilor ei. Didier se convinse apoi că această fantezie era perfect nevinovată, dar că pioșenia femeilor singure cuprinde deseori excese. În aceste capele micuțe de cartier, ceremoniile au un caracter intim. Doamna d'Hem îi povesti cum, într-o dimineață, pe cînd aștepta începerea slujbei rugîndu-se, îl văzuse, fără să se aștepte, pe preot ieșind din sacristie și urcînd la altar. Cînd acest om, care era puternic, tînăr și aproape frumos, îi apăru învești mîntat în odăjdiile alb-aurii, nu se mai gîndi la altceva. În însăși clipa împărtășaniei, stînd îngenuncheată la picioarele lui, nu s-a putut reține de a înălța capul spre a-l privi. Spunea că lucrul acesta o împiedicase să se roage și să se gîndească la ce face. Fu nevoită să constate că Didier nu prea gusta istorisirea, așa că îi dădu alte detalii, bucuroasă să demonstreze că pietatea ei nu semăna cu a celorlalți oameni. Era fericită să-i administreze în plus această lecție de teologie — fără îndoială acceptată de ea prea bășește — și anume : cumineca tura acționează prin ea însăși, orice am face, într-atîta sîntem de puțin demni de iertare, numită astfel tocmai pentru aceasta. Era totodată un mod de a-i dovedi că nu-i era frică de oamenii care scriu și chiar că putea, la nevoie, să-i învețe unele lucruri — un scriitor, fiind totdeauna, pentru oamenii de lume, o ființă care trăiește în lună. Didier avu milostenia de a nu-i aminti

că singura carte pe care o scrisese trata despre mistică. Dealtfel, avînd ocazia să-l vadă la doamna d'Hem pe abatele Vauthier, nu se mai gîndi la asta. Era un preot gras, pe care cu greu puteai să-l iei în serios.

Asemenea întîmplări nu erau posibile decît la Irube. Didier era adus la realitate în mod brutal. Doamna d'Hem voia doar să dovedească faptul că dacă frecventa bisericile cu asiduitate nu putea fi acuzată că este o „habotnică". Cu cît arăta mai mult devotament pentru slujba religioasă, cu atît era mai îndrăzneață în cuvinte. Didier știa că în viața ei nu mergea totul bine și refuza s-o judece. Luz era, fără îndoială, o femeie puternică, dar chiar femeile puternice au uneori nevoie să fie susținute. Părea să lupte împotriva ei însăși și împotriva violențelor firii sale pe care cuvintele i-o trădau uneori. În ceea ce-l privește pe abatele Vauthier, acesta urma să devină celebru luînd parte foarte activă, în tovărășia abatelui Singler, la răpirea și sechestrarea a doi copii ai unor deportați evrei, acțiune care provocă entuziasmul întregii populații din Irube. Se află că doamna d'Hem fusese solicitată, dar refuzase net. Deocamdată, abatele Vauthier se mulțumea să oficieze mai departe slujba și să se ofere admirației penitentelor sale.

Pentru Didier nu constituiau vreo încurajare, vreo idee de adoptat sau vreun exemplu de urmat nici prelații aceștia prea blonzi, prea bruni, prea parfumați sau prea neglijenți care veneau în salonul doamnei Chotard sau în acela al doamnei d'Hem — uneori erau aceiași — la înapoierea lor dintr-o călătorie la Roma sau la Madrid, și nici femeile care își purtau Dumnezeul pe piept ; de ce oare se află pe pămînt atîtea femei și deloc bărbați ? Știa de la Lambert, sau din vizitele-fulger ale părintelui Moreau, care se gîndea să se facă el însuși miner, că există pe lume alți preoți, alți creștini, dar cît erau de departe ! Simțea cum societatea își întorcea fața de la ei cu mare grabă — adevărata societate — aceea pe care i-o răpeau privirilor grădinile cu havuzuri de piatră și boschete stufoase, frunzișurile mereu verzi ale Cartierului de Sus. Și totuși, ca și cînd ar fi fost într-o

închisoare, Didier nu-i avea decît pe ei. Asta însemna să fii bolnav, să nu mai ai de ales, să rămîi în spatele ferestrei, să înduri — să înduri lucrurile, dar totodată ființele, mediocritatea și nebunia lor, să nu mai poți satisface o cerință, nu numai a spiritului, ci și a sufletului, să fii deposedat de viață. Trebuia să-și imagineze lumea de parcă ar fi trăit într-o colivie, în spatele unor zăbrele de fier. În zilele acelea, vederea doamnei d'Hem, în loc să-l susțină, îl reîntorcea în singurătatea și mizeria lui.

Didier întîlnea uneori la doamna d'Hem un medic bătrîn, devotat familiei, foarte tăcut, pentru care Lucile avea o mare stimă și care părea s-o sfătuiască în afaceri și să-i țină loc de tată. În afară de acest om serios, puțin melancolic, care îngrijea — desigur fără onorariu — bronșitele Brigittei și care îi inspira lui Didier o oarecare simpatie, învăluită totuși de o impresie tulbure, lumea care o frecventa pe doamna d'Hem sintetiza destul de bine ceea ce puteai întîlni în mediile burgheze ale orașului. Cu grația ei și cu tot ce era patetic și arzător în viața sa, doamna d'Hem nu putea să facă ceva mai bun decît să reunească bufoni, personaje de desene animate și de „comics"-uri americane. Astfel, Brocquier, mare proprietar, mare vînător, mic cheflîu și mare pretențios, nu era în fond decît un alt Clavier avînd mai multă clasă ori, cel puțin, mai mult pitoresc. Dar lumii de astăzi nu-i lipsește pitorescul ; îi lipsește dragostea.

Brocquier era de multă vreme un obișnuit al frumoasei doamne d'Hem și Didier se întreba pînă unde să fi împins aceasta indiferența pentru a-i suporta atît de des tovărășia. Îi admira versatilitatea. Brocquier era însă amuzant și o făcea să rîdă. Lucile îl trata dealtfel într-un chip ciudat și își dubla față de el generozitățile agresive.

Brocquier se prezenta la doamna d'Hem la orice oră, dar de preferință în cele cinci minute care precedau orele de masă. A lua cina la doamna d'Hem sau la alții era un fapt considerat de el ca un drept și această

nepăsare era atît de uriașă, încît doamna d'Hem se amuza pînă și de ea. Or, în materie de bucătărie, Brocquier era de o exigență oribilă, mai ales față de doamna d'Hem, căreia nu-i plăceau felurile de mîncare complicate și care, voit sau nu, uita totdeauna cîte ceva. Buna Élise era la curent cu maniile lui și fusese oficial instruită să le respecte, fiind însă încurajată, pe ascuns, la rezistență. Brocquier sosea pe o enormă motocicletă neagră — pe care spunea că o furase de la nemți — cu ouă și prăjituri în fundul unei sacoșe, gata să-și ia proviziile înapoi dacă Luz n-ar fi fost acolo, sau dacă n-ar fi fost dispusă să-l invite. Odată instalat la masă, începea să comande, inițiindu-și cu minuțiozitate gazdele în gusturile sale culinare. Aici se pune piper... sosul ăsta se prepară astfel... și, de preferință, ulei de măsline. Dacă Lucile pretindea că nu are, riposta : „Se găsește". Era bucuros s-o pună la curent. Didier nu văzuse niciodată la un cinic atîta ingenuitate. Cum părea mereu în căutare de case unde să ia cina, visa să-l trimită la doamna Chotard. În rest, Brocquier trăia singur și *din economie*, într-unul din cartierele prăpădite ale orașului, ascunzîndu-și bogăția, înșelînd fiscul, ocupîndu-se fără nici un risc cu pictura cea mai banală și abuzînd de pitorescul împrejurimilor localității Irube. Pe lîngă aceasta, își petrecea timpul cumpărînd apartamente pe care le aranja și le mobila sumar, pentru a le putea închiria foarte scump. Cu alte cuvinte, contribuia foarte eficace la ruinarea săracilor și la menținerea oamenilor prost cazați în mizeria lor. Didier se gîndea la Betty, la Mondeville și se socotea un trădător. Dar nu era oare un trădător și față de el însuși ? În această Franță în plină criză, se întîlnea în fiecare zi la doamna d'Hem cu oameni cărora le prisosea timpul liber, care posedau nu numai necesarul, ci de două sau de trei ori surplusul. Din acest surplus, doar o foarte mică parte, folosită în chip onest, ar fi putut scoate din încurcătură atîția amărîți, care se zbăteau, ca și el, sau mai mult decît el, punînd astfel capăt chinului. Ca el sau mai mult decît el ? Poate, dar unde se află

oare instrumentul care măsoară rezistența fiecăruia la presiunile forțelor economice, la constrîngerea și jignirile de fiecare zi ? Didier îl întîlnea însă pe Brocquier la doamna d'Hem și avea pentru el surîsul omului de lume. Există politeți care ucid — dar ele nu-i ucid decît pe cei care le exercită, niciodată pe cei care le primesc.

Dacă în această Franță a anilor cincizeci, un guvern și-ar fi afișat următorul program :

„Articolul I. Orice cetățean care nu-și poate justifica activitatea va fi suprimat sau rechiziționat pentru întreținerea drumurilor". Un asemenea guvern ar fi golit cîteva din casele bune din Irube și ar fi mutat acolo, pe gratis, familii întregi de muncitori. Adevărul care te făcea să strigi că așa ceva era de necrezut îl constituia faptul că Brocquier, în plină maturitate, și în deplină sănătate, nu se ocupa cu nimic. La acest nivel, cazul ar fi putut să pară patologic, dacă Irube n-ar fi adăpostit atîția oameni ca el. Brocquier făcuse studii de inginerie și, după ce absolvise Școala Superioară de Mine, încercase o carieră pentru care avea dispoziții notorii și care se anunța destul de bună. Părinții, vechimea în oraș i-ar fi îngăduit, fără îndoială, să ajungă la o situație strălucită. Dar, temperament nervos în asemenea măsură încît ajungea să se bîlbîie în focul discuției, se dezgusta repede, își căina succesele, își schimba subit dispoziția. După ce se arătase în toate saloanele, începu să defăimeze specia umană și femeile, de care nu se putea lipsi, cu o amărăciune mușcătoare, declarînd că nu avea decît o vocație : aceea de vagabond. Adevărul este că găsea munca insipidă. Lucilei, care îl sfătuia să muncească, să facă ceva, îi răspundea că are concepții „burgheze" : se va admira aici finețea evoluției semantice. Brocquier afirma sus și tare, în bătaie de joc, că puteai să fii cineva fără să numeri boabe de cafea, ori să mînuiești mistria. Brocquier era un original capabil să afirme orice. Pentru prima oară în viața lui, Didier contempla un pierde-vară.

Brocquier sosea, se instala, se întreținea cu doamna d'Hem sau cu oricine altul asupra dificultăților psihologice pe care le ridica relațiile lui cu oamenii — toate relațiile lui dădeau naștere la dificultăți psihologice. Vorbea și despre neînțelegerile pe care le avea cu proprietarul : cuvîntul proprietar avea o sonoritate foarte specială pentru Didier, care ciulea urechile. Brocquier — care trăia din speculații imobiliare — se plîngea neîncetat de prețul chiriei sale, inferior aceluia al tuturor celorlalți, chiar al celui mai sărac, căci era vorba de o casă veche în care locuia de cînd se știa. Abatele Singler vorbea întruna de „legi demagogice" : ar fi trebuit să știe că săracii nu sînt niciodată aceia care plătesc chiriile mici. Didier se mira uneori de tot ceea ce îndrăzneau oamenii să vorbească în fața lui. Nu roșeau să-l ia drept martor, fie pentru că nu-i acordau importanță, fie pentru că știindu-l preocupat de studii religioase îl luau, în mod mecanic, drept unul de-al lor, religia neputîndu-le fi decît favorabilă. Didier nu surîdea, nu protesta ; îl lăsa pe Brocquier să-i dea cu gura înainte. Sesizînd oarecum personajul, îi încuraja cu amărăciune chiar și capriciile, extravaganțele ; Brocquier era în mîinile sale asemenea unor colți pe care Didier îi înfigea cu plăcere, cu fiecare zi mai mult, în pielea de elefant a societății irubiene : un adevărat ferment al absurdului. I-ar fi plăcut să-l plimbe pe o estradă, în zilele de sărbătoare, în fața nefericiților din cartierele de jos. Se mulțumea, așa cum o dorise, să-l lase pe mîinile doamnei Chotard, care se declară, după cît se pare, foarte satisfăcută.

Printre multe alte talente, Brocquier îl avea și pe acela de a se certa lesne cu prietenii. Ocaziile de ceartă nu erau variate : era vorba totdeauna de încălcări ale egoismului său, ale grosolăniei sale, ale modului său de a-i face pe toți, în chip ostentativ, să rămînă în urma lui și asta chiar atunci cînd se afla în casa altora. Dacă lucrul acesta devenea puțin cam prea vizibil, se năștea, bineînțeles, conflicte.

Așa cum s-a spus, în parte pentru a-i uimi pe oameni, în parte pentru a se uimi singur, în parte pentru a-i înșela cu privire la „mijloacele" sale, sau dintr-un alt calcul material destul de murdar, Brocquier se complăcea să trăiască într-o casă de săraci din cartierul Saint Laurent, pe strada cea mai îngustă a orașului, de un pitoresc aproape galo-roman, înscrisă de mult în registrul demolărilor, dar căreia „lipsa de credit" îi promitea un viitor frumos.

Să deschidem o paranteză : Brocquier îi povestise lui Aubert că doamna d'Hem avea obiceiul să vină să-i bată în ușă dis-de-dimineață și că i se întîmpla să-i deschidă gol-pușcă și s-o invite la masă fără să-și pună ceva pe el. Didier n-ar fi fost dispus să-l creadă dacă această trăsătură nu i-ar fi fost relevată în același timp de către Lucile. În Brocquier, vedea cu prisosință lipsa de pudoare a evului mediu și disprețul. Dar Lucile? Aceasta îi povestea întîmplarea cu rîsul său, ca pe o ciudățenie fără urmări, ca pe-o năzbîtie. Se putea admite că voia să răspundă cutezanței lui Brocquier printr-o egală cutezanță. Dar lui Didier i se păru a înțelege că Lucile își făcea un punct de onoare din a nu se simți vexată, cu atît mai puțin a se socoti vinovată. Din publicitatea pe care ea însăși o făcea acestei întîmplări, Didier trăgea concluzia, în primul rînd, că draga de Luz nu o lua în serios (ca și cînd ea n-ar fi avut dreptul să-l disprețuiască pe Brocquier mai mult decît afecta Brocquier că o disprețuiește pe ea) ; în al doilea rînd (și aceasta contrar celor pe care le lăsa deseori a se înțelege) că era cu totul lipsită de amor propriu. Or, cea de-a doua concluzie era foarte probabil eronată dacă, potrivit celor spuse de Lucile într-o seară (și acesta era la ea un mod de a fi perfectă), a te ofensa pentru faptul că îl găseai pe Brocquier gol îndărătul ușii ar fi însemnat, în ochii ei, să-i fi dat multă importanță. Pentru mulți oameni, viața e acceptabilă de pe o zi pe alta ; nu însă în ansamblu.

Ca și în cazul vacii de la Carmelite, ezit să încep o povestire ce riscă să coboare prezenta cronică la nivelul

romanelor regionale și la certuri în jurul unui picior de masă. Fie ca cititorul care îndrăgește sublimul să întoarcă următoarele pagini, închizînd ochii.

Plecînd de la doamna d'Hem într-o sîmbătă seară, Brocquier, care se și urcase pe motocicletă, nu protestă cînd ea îi spuse că va veni a doua zi să-l „ia" pentru o plimbare în pădure.

A doua zi, Brocquier auzi bătîndu-i-se în ușă, „în zori". Trebuie să se știe că gentleman-ul are un somn ușor. Toată lumea fusese prevenită că e trezit în fiecare zi, la ora șase, de un tîrg de catîrce care se ține pe strada sa, la ora șapte, de o căruță de lăptar care hurducăie pe caldarîm, iar la ora opt, cînd doamna d'Hem bătu la ușa apartamentului său, nenorocitul abia începuse să doarmă. Pentru un moment, Brocquier făcu pe surdul. Nu exista sonerie la ușă și Lucile continua să bată. O luase și pe Brigitte cu ea — împrejurare pe care Brocquier uită mai tîrziu s-o menționeze și care ne dezvăluie, în parte, starea sa sufletească. Lucile bate din ce în ce mai apăsat, își julește pumnul de lemnul aspru al ușii, se miră cu glas tare, se adresează Brigittei, se întreabă, chestionează vecinii. Brocquier, din fundul patului, începe să se neliniștească ; se simte asuprit, se indignează. Fără să se miște din pat, fără să știe poate cui se adresează, strigă deodată, ca și cum ar fi vorba de un furnizor : „Reveniți peste o oră ! Dorm !"

Doamna d'Hem aude aceste cuvinte confuze. Capătă curaj.

— Deschide-mi !

Și, începînd și ea să se indigneze de încetineala lui Brocquier, se pornește să bată mai tare.

— Deschide ! Dar deschide odată !

Brocquier face ochii mari. E treaz de tot, îngrozitor de treaz. Nu exista decît o femeie, Lucile, care să nu înțeleagă cît era de important somnul pentru el. Ocara i se opri o clipă, în vîrful buzelor. Apoi, la o nouă somație, izbucni într-o frază scurtă și decisivă, o frază de gentleman exasperat. Doamna d'Hem nu era sigură că a auzit ultimul cuvînt, dar înțelese totuși că priete-

nul ei, domnul Brocquier, o acuza, pe un ton violent, că i-ar fi stricat ceva.

Găsi atunci că e indicat să se retragă împreună cu fetiţa.

Dar auzise oare bine ? Calea era deschisă oricăror îndoieli. În această privinţă ar fi trebuit să fie întrebată chiar doamna d'Hem, pentru a putea fi siguri că ea, amazoana, nu smulsese dinlăuntrul ei acest cuvînt deşănţat, în dorinţa inconştientă de a-l auzi. Aceasta era problema. Acesta fu subiectul controversei. Ne aflăm într-adevăr la Irube, cu cîţiva ani după război. Irube : şi acest oraş îşi are corespondentul său în SUA (Arizona). Trebuie să se ştie că în fiecare ţară, numai o parte din naţiune trăieşte în epoca sa. În afara cărţilor de istorie, nu se cunoaşte o epocă sinceră, simplă, în care să nu coexiste mai multe secole. Se ştie că şi Parisul îşi are cartierele sale de provincie unde se duce aceeaşi viaţă ca la Irube, unde oamenii se culcă devreme, unde în privinţa ideilor şi a conversaţiei se trăieşte încă în epoca omnibuzelor. În timp ce oamenii suferă şi se sfîşie în locuinţe prea strîmte pentru ei, suportă zilnic ocara geambaşului, sînt înfometaţi de urcarea preţurilor, un bărbat şi o femeie „de lume" din acelaşi oraş rivalizează în a cunoaşte — aşa cum spunea doamna d'Hem mai tîrziu — gradul de fragilitate a testiculelor. Poţi să-ţi închipui o altercaţie ca aceasta la nişte triburi de negri inventariate de Lévy-Bruhl sau de sora Marie des Anges la locuitorii din Dahomey, care trăiesc în colibe ţuguiate şi unde bărbaţii îşi poartă podoaba într-un săculeţ, tocmai pentru a evita acel gen de deteriorare pe care doamna d'Hem i-ar fi provocat-o lui Brocquier, după spusele lui, în acea dimineaţă de duminică. Rămînea ca ea să se dumirească dacă aceste cuvinte constituiau sau nu o insultă. Refuzînd orice prejudecată (ca şi starea de anarhie şi şubrezeală atribuită instinctelor sale), îi era foarte greu să se lămurească. Nu găsea în ea nici un fel de indignare spontană. Mai curînd o curiozitate ştiinţifică. Dacă era adevărat că

rămînea indiferentă la vederea goliciunii, cu atît mai puțin putea să fie emoționată la simpla ei evocare. În scena ce a urmat, în cursul după-amiezii aceleiași zile, Lucile a reușit foarte bine să spună că nu se interesa de deteriorările pe care le putuseră suferi testiculele lui Brocquier din cauza ei. Se poate presupune chiar că îi era recunoscătoare lui Brocquier de a-i fi oferit ocazia să debiteze aceste fraze frumoase. Atunci ? Dacă se cercetează ce a fost jignit în ea cînd s-au azvîrlit cu ușurință aceste cuvinte din dosul ușii (cuvinte care poate că nu o vizau personal), trebuie desigur să credem, spre deosebire de ceea ce presupunea Didier, că era vorba de amorul propriu. Deocamdată, Lucile căuta o soluție, șovăind mai întîi între dorința de a rîde și aceea de a lua lucrurile în serios și își spuse deodată că avea datoria de a se indigna. Fu susținută în această privință de către credincioasa May, prietena de curînd cîștigată, care nu-i mai părăsea casa și primise misiunea, după Betty (sau în același timp cu ea), să se ocupe de Brigitte — dar ea se ocupa mai ales de doamna d'Hem. Mai sensibilă decît doamna d'Hem, May refuzase sus și tare să-i asculte povestea pînă la capăt și o implorase, cu lacrimi în ochi, să binevoiască să tacă, să nu mai spună nimănui. Dar, în privința acestei trăsături deosebite a sensibilității ei, doamna d'Hem ținea în mod special s-o facă să sufere. Roșeața care îmbujorase pentru toată ziua obrajii delicați ai lui May confirma o indignare care nu era prefăcută. Neîndoios că prezența acestei tinere fete fu cea care dădu atîta acuitate scenei de după-amiază. Cu felul ei mereu tăcut, cu privirea teribil de demnă și de limpede, May biciuia amorurile proprii puse în joc de o parte și de alta.

Între oamenii aceștia care se vedeau aproape zilnic existau proiecte mai mult sau mai puțin fixate, întîlniri mai mult sau mai puțin stabilite. Așa era cel din dimineața aceea de duminică, a cărui validitate Brocquier urma s-o conteste mai tîrziu. După părerea lui, exista un altul, mult mai valid, și anume o invitație la prînz pentru aceeași zi. Nu dezbătu prea mult în

sinea lui problema de-a şti dacă invitaţia mai era valabilă, după scena de dimineaţă. Nu vedea de ce această invitaţie la prînz ar avea de suferit pentru faptul că, profitînd de slujba de la biserică, doamnei d'Hem „îi plăcuse" să vină să ciocănească la uşa lui, cu totul neîndreptăţit, şi să-i otrăvească somnul. După ce adormise adînc şi se deşteptase, faptul că o lăsase pe doamna d'Hem la uşă şi că îi poruncise chiar să plece — şi asta cu insulte — îi dispăruse brusc din memorie, cînd îşi dădu seama că acul ceasornicului, apropiindu-se de amiază, se punea pentru el problema prînzului.

Brocquier era o fiinţă sociabilă, nu putea suferi să prînzească singur, egoismul său încetînd în clipa cînd măruntaiele îi erau chinuite de foame : pentru el, altruismul consta în a accepta o simbioză. Or, această problemă, pe care o avea de rezolvat zilnic, comporta în duminica aceea o soluţie gata oferită : doamna d'Hem, doamna de la Kali-Koré. Desigur, abia o insultase prin uşă. Ar fi fost decent să lase să treacă vreo cîteva zile. Dar ce i se putea reproşa ? Că a dormit ? Şi măcar să fi avut o adevărată întîlnire cu ea în dimineaţa asta ! Dar, la urma urmei, acest proiect de plimbare împreună era unilateral ; Lucile i-l aruncase în clipa cînd pusese piciorul pe demaror şi nici măcar nu avusese timp să-i răspundă. Acestea erau motivele pe care şi le dădea singur, uitînd din ce în ce mai mult, pe măsură ce acul se rotea pe cadran, ceea ce se petrecuse dimineaţa, — era atît de departe ! —, motivele puternice pe care doamna d'Hem putea să le aibă pentru a fi supărată. În definitiv, dacă ea venise să bată la uşa lui dis-de-dimineaţă, era pentru că aşa îi convenea : se înapoia de la slujbă cu fiica ei şi, aflîndu-se în cartierul Catedralei, îşi făcea o plăcere răutăcioasă, bineînţeles, din a se repezi pînă la Trinquet şi de aici pînă în cartierul Saint Laurent, ca să-l poată chinui în somn. „Cu toate că ştia bine cît de fragile îi erau nu numai testiculele, dar şi somnul", spunea mai tîrziu un vechi prieten al doamnei d'Hem. În fine, către ora unu sau unu şi douăzeci — căci i-a trebuit totuşi timp să se îmbrace — vinovăţia

doamnei d'Hem devenise evidentă și Brocquier, sigur de dreptatea lui, luă autobuzul și o întinse în direcția Kali-Koré.

Ar fi putut să fie neliniștit, consultîndu-și ceasul în apropiere de vilă, căci era mult prea tîrziu pentru a se duce la un prînz și mult prea devreme pentru o vizită. Dar nu : această oră era calculată cu subtilitate. Căci pe de-o parte putea să pretindă că nu se mai gîndise la această invitație, că venea doar să afle noutăți și — dacă i se părea că e cazul — să-și poată cere scuze. Dar tot așa de bine putea să aibă șansa de a-i găsi pe toți la masă și de a lua parte la ospăț. Pentru această împrejurare s-a îmbrăcat în costumul spaniol, unul dintre cele mai corecte, cu o cămașă albă, fină, avînd manșete la trei nasturi, una dintre cele patru făcute de comandă la cel mai bun lenjer din Saint-Sébastien. Trebuie să se știe că toți irubienii cu stare și puțin mai șmecheri se îmbrăcau în Spania, unde îmbrăcămintea e mai ieftină pentru că salariile sînt mici. Acești irubieni cu stare erau evident aceiași care, în Franța, militaseră pentru guvernul de la Vichy. În mod logic, se opuneau la mărirea salariilor și la emanciparea socială. Trebuie să-l înțelegeți pe Brocquier : speculant în Franța și specialist al chiriilor mari, nu trecea frontiera, fapt costisitor, din dragoste pentru pămîntul sau trecutul Spaniei, ci pentru a cumpăra, adică a contribui la exploatarea micului popor spaniol.

Încovoiat de emoție, de curtoazie, de surpriza și nesiguranța efectului pe care îl va produce — în astfel de momente, o pornea la atac cu bustul aplecat înainte, într-un mod foarte curios — verifică, prin fereastra ce dădea spre grădină, așezarea la masă, înainte de a intra : doamna d'Hem stătea la un capăt al mesei, iar la celălalt, anticarul din Bordeaux, un vechi prieten cu figura pămîntie, care se afla la vîrsta cînd ațipești în văzul lumii, dacă nu se face intenționat zgomot. Recunoscu de asemenea pe un alt prieten al casei, medicul Renard și, fără nici o plăcere, pe tînăra May, excesiv de

demnă, cu privirea agresivă de atîta limpezime, pe partea din dreapta a mesei, în locul mai apropiat de doamna d'Hem. În sfîrșit, în fața medicului, abatele Vauthier, capelanul cartierului, avîndu-l alături pe un vecin al vilei cu idei simpliste, însă foarte atașat de persoana Lucilei, căruia i se spunea autodidactul și, în fine, Brigitte. Nu exista tacîm pentru domnul Brocquier.

Brocquier își făcuse intrarea în sufragerie fără intervenția nimănui. Cu toate că era îmbrăcat ca un gentleman, moralmente era „cu cizme". Zgomotul convorbirilor fu brusc înlocuit printr-o totală tăcere.

Brocquier se afla într-unul din acele momente în care își găsea cu greu cuvintele. Lucile spunea că el nu se bîlbîia, ci că simula bîlbîiala.

— S-s-s...sînt t-t-totuși f-foarte mirat...

Doamna d'Hem rămăsese pe scaun cu ochii și părul în flăcări.

— Ce te miră, amice ?

— E-e-eu... Dragă Lucile, m-ai obișnuit cu mai multă... Trebuie să p-p-presupun că nu mă așteptai ?

— Presupune ce vrei. Într-adevăr, după primirea pe care mi-ai făcut-o azi-dimineață !...

Începutul era făcut. Ar fi putut să fie și mai rău. I se răspundea ; nu vor mai scăpa de el. Se propti, ridică brațele ca un semafor și începu să gesticuleze.

— Ce primire ? Dar ce-ce-ce primire ? S-ar spune că-că-că... că nu știi ce este... somnul, ce este un bărbat care... c-c-care...

— Poate că într-adevăr nu știu ce este un bărbat, răspunse doamna d'Hem, cu o noblețe de neuitat, însă de azi-dimineață știu ce este un bădăran ; și n-am nevoie de așa ceva la mine în casă.

Luz era sublimă. Vorbea cu tonul acela uniform, edificator, puțin doctrinal, pe care îl folosea uneori, ca și cum ar fi citit un text pios dintr-o carte. În toate împrejurările cînd oamenii își pierd sîngele rece, doamna d'Hem, aristocrată, își exagera calmul.

Cu toate astea, Brocquier era încăpățînat ; poate că față de Lucile s-ar fi umilit ; se gîndi însă că nu putea să cedeze în fața celorlalți bărbați care, stînd cu farfuriile în față (tocmai se servise pui umplut) îl contemplau pe noul-venit cu un aer veninos și dispreţuitor.

— Scumpă prietenă, este impo-po-posibil să fi uitat...

Fraza era supărătoare. Se opri brusc și, cum începuse să se rîdă — mai ales Brigitte care îl detesta — găsi de cuviință să dea o lovitură strașnică :

— Voi zice ca Ma-Ma-Mac-Mahon : aici sînt, aici rămîn !

Spunînd asta, înșfăcă un scaun și, observînd un colț de masă rămas liber, se instală. Situația era confuză, încordată ; figura doamnei d'Hem, severă și impenetrabilă. Respectarea adevărului ne obligă, oricît de incredibil ar fi, să transcriem aici o scenă de prost gust. În timp ce bătrîna Élise își făcea apariția cu un teanc de veselă, Brocquier fu văzut repezindu-se la ea, smulgînd o farfurie și țîșnind pînă la colțul lui de masă, în mijlocul protestelor mereu mai viguroase și reci ale doamnei d'Hem. Exasperat la culme de acest glas liniștit, justițiar și doct, care ascundea experiența aspră a unei vieți întregi, Brocquier întinse brațele pînă la mijlocul mesei, își înfipse mîinile în umplutură, și-o îngrămădi pe farfurie și începu să mănînce.

Bătrîna Élise rămase pe loc, mai înțepenită decît un sos. În patruzeci de ani de serviciu la vila Kali-Koré, nu văzuse niciodată ceva asemănător. O ținuse în brațe pe Lucile și niciodată nu-și închipuise că toate îngrijirile ei nu făcuseră decît s-o pregătească pentru un astfel de afront. Totuși, glasul calm și insinuant al doamnei d'Hem continua să reverse asupra asistenței năucite șuvoiul său înghețat, cînd René, soțul Élisei, folosit în casă ca grădinar, întredeschise ușa.

— René, ordonă ferm doamna d'Hem, te-am sunat pentru că avem nevoie de dumneata. Fii bun, te rog, să iei farfuria acestui domn și să-l rogi să iasă.

— D-d-d... Dumneata n-ai să te atingi de farfuria asta. Eu sînt invitat. Aici sînt, aici rămîn !...

Se ridicase, cramponîndu-se cu ambele mîini de farfurie, pînă în momentul cînd anticarul — fiind surd, nu prinsese de veste nimic din această scenă ciudată — rosti cu un glas răguşit :

— Binevoiţi să luaţi loc.

Ceea ce făcu pe toată lumea să pufnească o clipă în rîs.

René, văzînd că nu se mai recurgea la el, se retrase cu discreţie.

— Ei bine, zise doamna d'Hem, întorcîndu-se către comeseni, dacă aşa stau lucrurile şi domnul Brocquier se cramponează de masa mea, vă voi lua martori la conflictul care ne separă ; vă voi repeta textual cuvintele pe care acest domn a îndrăznit să mi le adreseze azi-dimineaţă prin uşa apartamentului său, atunci cînd, însoţită de fiica mea, băteam în uşă şi aşteptam în picioare pe ştergătorul de la intrare — nu-i aşa Brigitte ?...

Fetiţa, care nu se aştepta să fie întrebată şi mînca conştiincios din pui, înghiţi strîmb o bucată şi răspunse cu un „da" foarte răguşit. Din acest „da" se simţea că Brocquier trebuie să fi fost obiectul mai multor convorbiri ale Brigittei cu mama sa.

Doctorul Renard privea scena cu un ochi senin, larg deschis, ochiul unui patrician obişnuit să prevadă ce e mai rău. Senin, însă interesat, căci îşi înălţase frumosul său cap pleşuv şi lucios, cu aerul unui tată nobil care se pregăteşte să-şi dezmoştenească fiul. Nu spusese nici un cuvînt pînă atunci, însă expresia lui arăta îndeajuns că şi el era la curent cu multe lucruri, că tăcea din simplă discreţie profesională, dar că, fără a dori să spună ceva, se simţea, bineînţeles, foarte apt să judece situaţia.

Cît priveşte pe abatele Vauthier care se afla în faţa lui, de cealaltă parte a mesei, adoptase deopotrivă, poate molipsindu-se, un aer de discretă omenie. Dar mai puţin orgolios prin condiţia sa, cu toate că de pe acum era stăpîn pe sine, continua să-şi ţină ochii plecaţi cu modestie deasupra mesei. Poate că şi pentru a evita să ia partea cuiva, sau fiind stingherit de ceea ce părea să

anunțe amenințarea doamnei d'Hem — căci o credea în stare să meargă pînă la capăt — avea aerul cuiva care știe cît de repede se înrăutățesc relațiile omenești, dar știe totodată că omului i-au fost oferite imense resurse de consolare. Această atitudine lăsa să se creadă, întocmai ca aceea a doctorului, că nici el nu ignora secretele casei. Prezența sa la această masă, în fața medicului onorabil învestit, ca și el, cu funcții oficiale și cu agreabile retribuții, părea să confirme că trebuia bineînțeles să se conteze pe iertare, însă că pe viitor, unele cunoștințe bine dobîndite despre funcțiile endocrine permiteau să distingi — în mod util și după caz — ceea ce revenea medicului și ceea ce revenea confesorului. În felul acesta, situația se echilibra perfect în jurul doamnei d'Hem și masa aceea era un rezumat cum nu se poate mai complet al atitudinilor pe care putea să le ia un om cu privire la activitățile dezordonate ale sufletului. Cu ajutorul puiului (și nu se putea neglija nici prezența binefăcătoare a cîtorva sticle care erau contribuția personală a bătrînului) se înfiripase o atmosferă de optimism-cu-orice-preț. Căci dacă pe acest pămînt omul este atît de rău și destinat, prin căderea lui, celor mai teribile greșeli, el este totuși chemat, dacă o dorește, la o viață mai bună. Era evident că în casa aceasta, în jurul acestei mese duminicale, omenia trăia o clipă de seamă.

— Vă redau textual cuvintele lui, spunea doamna d'Hem, cu glasul acela care mișca inimile. Mi-a spus că îi distrugeam... ceva...

În ultima clipă a șovăit, poate din respect pentru oamenii de treabă adunați acolo, în fața ultimului cuvînt, cel mai important, din textul original.

Pe figura bine rasă și îngrijită a abatelui apăru o ușoară îmbujorare. Doctorul susură cu glas suav :

— Ceva ?... Picioarele poate ?...

Sub această suavitate, se simțea o preocupare discretă pentru precizia științifică. De vreme ce discuția era deschisă...

Între timp, Brocquier se așezase din nou și avea deocamdată gura plină.

— Deloc, zise doamna d'Hem într-un avînt neiertător de precizare (era ca o mărturisire a influenței oculte a medicului pe care toți fură geloși) : Deloc ! Nu era vorba cîtuși de puțin de picioarele lui ! Acest domn a făcut cea mai precisă aluzie la organele sale de reproducere.

— Fals ! Cu totul fals ! strigă Brocquier. Cum asta, Lucile ! Cum aș fi putut ?... Am spus și îmi cer scuze că „o să-mi distrugi urechile". Urechile, Lucile, urechile !

— Oh, dar prietene, n-o să scapi în felul ăsta. Propriile mele urechi sînt excelente, chiar dacă... chestiile... dumneavoastră sînt fragile ; și ale Brigittei la fel.

Se enerva ; fraza nu era clară.

— Ce anume... ale Brigittei ? întrebă careva.

— Nu-i așa, Brigitte ? reluă doamna d'Hem. Ai auzit bine ?

— Lucile ! strigă Brocquier, cu o voce tunătoare, care găsise în fine reproșul rațional de utilizat, nu vei invoca mărturia unui copil ! Gîndește-te... Un copil de nouă ani !

Stîrnea astfel în doamna d'Hem o coardă sensibilă : aceea a educației căreia îi acorda, în gînd, atîta grijă. Ea se întoarse deci spre abate și solicită cu privirea o încurajare spre a continua.

— Brigitte se află la vîrsta la care înțelege totul, zise ea. Și are sufletul mai curat decît noi toți — bineînțeles, cu excepția domnului abate.

— Vai, suspină abia auzit, abatele.

— Așadar, conchise doamna d'Hem, aruncînd o privire circulară asupra comesenilor, demonstrația nu vă ajunge ?

Doctorul Renard își mai îndreptă puțin statura frumoasă.

— Se pare că există un dubiu privind insulta, zise el, dar intenția insultătoare este probabilă. Prin urmare, ce importă care a fost piesa anatomică invocată ? Corpul delict este aici. Adică... Prietene, spuse el mieros, mi se pare că ar trebui să prezinți scuze.

— Scu... scu... scu... ! protestă Brocquier.

Cuvîntul era într-adevăr dintre cele mai rău alese.

— Totul e pură invenție. Dumneavoastră mă cunoașteți, zise el cu îndrăzneală. Știți că sînt incapabil să... să... să... În orice caz, veți recunoaște că înseamnă să se acorde o prea mare importanță unui lucru... Vreau să spun unei scene care a avut loc numai între excelenta noastră gazdă și mine și care ar fi trebuit să rămînă între noi... ca-ca-ca... și cele dinainte. Recunoaște, Luz, că nu e prima oară cînd schimbăm vorbe puțin mai aprinse. Dar e prima dată cînd te plîngi ! De ce ? Pentru că ai fost montată împotriva mea. De către cine ? Vreau să știu !...

Doamna d'Hem înțelese că era pornit pe scandal ; începu să cedeze. Brocquier era atît de vizibil preocupat să-și valorifice drepturile în casă, să zornăie vechimea prieteniei lui, să-și afirme tandrețea, batjocorită de această primire, încît oricare din ei ar fi putut să fie păcălit, întrebîndu-se dacă nu avea puțină dreptate. Dar, totodată, nu încerca oare să tulbure liniștea unor buni și vechi prieteni ai doamnei d'Hem, a acestor oameni pe care, în ciuda unei situații dificile, știuse să-i adune din tot orașul și să-i înhame la carul său, prin seducția ei personală, la care preotul, ca și medicul, erau sensibili ? În realitate, și unul, și celălalt, poate și o a treia persoană, începeau să simtă pericolul și să înțeleagă că acest invitat de ultimă oră, acționînd cu teama de a fi alungat, sau numai antrenat de elocința sa, nu ar ezita, dacă ar fi cazul, s-o discrediteze pe stăpîna casei, făcînd-o să se explice cu privire la anumite mistere din viața ei.

Abatele, hotărît fiind să aibă multă răbdare, era vizibil consternat. Părea că-și spune : „Ce lume !... Nu mai există burghezie, și nici doamne de înaltă societate !...“ L-au înșelat deci ! Dar acest sentiment lupta din greu cu calmul interiorului plăcut, al imensei case dintre arbori, pe jumătate cîmpenească. Era gîndul ce-o străbătea, în aceeași clipă, pe May. O asemenea conversație despre corpul omenesc — chiar mai rău, cel

bărbătesc — îi făcea atîta silă, încît cu greu își stăpînea, de cîtva timp, dorința de a vomita. În miezul verii, la umbra magnoliilor de pe peluze, May visa deopotrivă la florile dulci și amețitoare, înveșmîntate în alb ca niște camere de tinere fete, și poate la alte lucruri și mai dulci. Nu, nu putea suporta așa ceva : imaginile vulgare, omul brutal, interesat, cu glas răsunător, care se deplasa în spatele unui meterez de egoism inviolabil, în mijlocul micii sale fortărețe de luptă. O asemenea ființă însemna pentru ea o jignire, prezența sa o golea de suflet. O copleși dezgustul. Dar va găsi oare curajul să se scoale, sub toate aceste priviri, și să se îndrepte către ușă ? Iată problema pe care o frămînta de cîteva clipe în căpșorul ei, sub fruntea mică, descoperită, sub frumoasele-i bucle blonde. Îl detesta pe Brocquier cu toată puterea pentru mai multe motive, dintre care unele erau clare, iar celelalte, mai puțin clare. Se întreba de mult timp cînd va consimți Lucile să se descotorosească de el. „Profită de dumneata, Luz. Profită de masa, de fotoliile, de paturile dumitale. Și nici măcar nu-ți este recunoscător. Poți oare să suporți atîta grosolănie, Luz ? Dar nu ceri nimic în schimb. Și el sfîrșește prin a se face nesuferit, chiar odios. Ai să vezi, o să ajungi la insulte și încă ai să fii fericită să-l poți ierta.“ Își reamintea de aceste cuvinte pe care i le spunea totdeauna Lucilei în legătură cu Brocquier sau cu oricare altul, căci, curios lucru : Luz avea mereu nevoie de o paiață. Și May simțea — cu toate că evita să-și ridice pleoapele — ochii porcini ai lui Brocquier fixînd-o. Da, în timp ce-i reproșa cu violență Lucilei că se lasă influențată de cineva, simțea cum privirea lui Brocquier o căuta cu cruzime pe-a ei. O roșeață puternică i se urcă în obraji, ajungînd s-o amețească. Ea care dorea atît de puțin să fie amestecată ! De data aceasta, inima îi fu profund tulburată. Totuși, mai auzi glasul Lucilei care răspundea :

— Bietul meu prieten, într-adevăr nu am nevoie de nimeni care să mă ațîțe împotriva dumitale. Este evident că inoportunezi pe toată lumea și că ultima dumitale necuviință...

— Există o cabală împotriva mea ! exclamă Broquier despre care nu se știa bine dacă și-a pierdut cumpătul, ori juca teatru. Și-i voi demasca pe vinovați !...

May găsi în sfîrșit curajul care îi lipsea de o jumătate de oră. Se ridică, apăsîndu-și pieptul cu mîna, se strecură spre ușă ; în timp ce ajungea pînă la ea auzi în mod confuz glasul încurajator al doamnei d'Hem, care răspundea din nou. Brocquier avu un mic surîs batjocoritor.

— Scumpa mea prietenă, reluă el foarte solemn, părăsindu-și în fine farfuria goală și ștergîndu-se pe fața de masă, venisem aici în speranța unei ex... ex... a unei explicații rezonabile și dumneata mă primești ca un Fouquier-Tinville ; foarte bine, mă retrag. Vă las să t-t-terminați în liniște p-p-prînzul dumneavoastră du-du-duminical.

Și furat de tirada sa, se strecură ușor spre ușă, în frumosul său costum cenușiu, care odinioară nu păruse atît de frumos, cu guler înalt și cu manșete. Ajuns aproape de ușă, se întoarse brusc și contemplă asistența cu un surîs pe buze.

— Cît despre dumneavoastră, domnilor, poftă bună !

Sub masă, picioarele prinseră din nou viață.

Nici nu trecuseră zece minute și conversația între anticar și umaniști, întreruptă de sosirea bădăranului, abia reîncepea — era vorba, mă rog, de evoluția artei sacre și de pictura lui Picasso — cînd bătrîna Élise intră brusc, cu figura descompusă, stăpînită de o emoție puternică.

— Doamnă !...

— Ei, zise doamna d'Hem cu puțină asprime, vino-ți în fire. Ce se întîmplă ?

— N-am să vă pot spune niciodată... Cel puțin... — oh, nu în fața acestor domni !...

— Bine, atunci să mi-o spui mai tîrziu. Poți să servești felul următor.

— Da, Doamnă, vă cer scuze, dar trebuie să v-o spun !

— Foarte bine, spune-o.

— Domnul Brocquier... Nu pot s-o spun... (Cu un gest) Nu există cuvînt pentru asta.

Doamna d'Hem era cu adevărat agasată.

— Nu fi atît de afectată, draga mea, vorbește !

Provocată astfel, Élise își dădu drumul pe nerăsuflate și se auzi această frază de necrezut :

— Doamnă, domnul Brocquier și-a permis să urineze în fața casei.

Mica societate reunită în jurul mesei doamnei d'Hem fu din nou copleșită de consternare. Doamna d'Hem nu era însă femeia care să-și piardă calmul pentru atîta lucru și-i plăceau precizările.

— În fața casei, spui ? Ce vrei să spui ? Unde asta ?

Bătrîna Élise își strînse buzele.

— Mai exact, doamnă, pe casă !...

După o clipă de uluire :

— Dar, draga mea Élise, visezi ?

— Doamnă, l-am văzut cu ochii mei.

— Ei bine, ai vedenii !

— Doamnă, sînt patruzeci de ani de cînd mă aflu în casa asta și nu v-am mințit niciodată cîtuși de puțin. Eram în pragul bucătăriei cînd...

— Bine, o să-mi dai detalii mai tîrziu. Să trecem la cafea.

— Pe casă ! repetă sărmana Élise, părăsind încăperea. Un prieten al familiei !... Ah, timpurile s-au schimbat mult !

Doamna d'Hem se întoarse spre comesenii care îi urmăreau reacția, pentru a-și adapta expresia după figura ei. Era complet destinsă.

— Ei bine, zise doamna d'Hem cu rîsul ei obișnuit, nădăjduiesc că s-a ușurat !... Într-adevăr, omul ăsta nu e în stare de mare lucru.

În ciuda antrenului ei, știrea provocase însă răceală. Reuniunea se termină stingherit.

Doamna d'Hem refuzase s-o vadă pe doamna Chotard, poate pentru că nu făcea parte din lumea ei, poate din motive mai serioase. Însă, printr-o întîmplare

neobișnuită, personajele ciudate care frecventau vila Kali-Koré se regăseau cu destulă exactitate la masa de la Stellamare, doar cu deosebirea că abatele Vauthier se numea acolo Mendiboure sau Chatelou și că doctorul Renard purta acolo numele de Flicot. Doamna Chotard primea de asemenea un cumnat care se bucura de trecere în transporturile din Pirineii de Nord și care se interesa, în ultimul timp, de regiunea Irube. Toată această lume se înțelegea, de bine de rău, dar e totdeauna ușor să te înțelegi în jurul unei mese bune. Doamna Chotard compensa astfel pierderea familiei Carducci care, de cînd cu scandalul stîrnit de Paula, preferase să se țină la distanță.

Brocquier se introdusese la Stellamare mulțumită lui Didier, care nădăjduise astfel s-o scape pe Lucile de el. Și acolo, ca și la doamna d'Hem, își îngăduia toate libertățile unui bufon de curte. În prezența sa se iscau discuții și în urma unei asemenea discuții mai grave decît o alta — în legătură, după cum se spunea, cu recenta publicare a Raportului Kinsey — făcu un scandal mare și, excluzîndu-se singur, o șterse.

Doamnei d'Hem — s-a văzut — îi plăcea să întîrzie pe-afară după slujba religioasă și astfel se întîmplă că Didier primi de mai multe ori vizita ei matinală. Chiar dacă nu i-ar fi plăcut doamna d'Hem, s-ar fi supravegheat pentru a se purta elegant și a o face să-l uite pe Brocquier. Dar nu avea nevoie de un control prea îndelungat pentru a căuta să-i fie agreabil. Didier se temea doar, așa cum îi dăduse ea de înțeles într-o zi, să nu fi pornit cu stîngul și, oricare ar fi fost marile ei calități, să-i atribuie încă mai multe decît avea, fapt care constituie o primejdie pentru prieteniile ceva mai aprinse.

Dar, de cele mai multe ori, Lucile rămînea în picioare, sprijinită de tăblia patului și se mira că un om putea trăi în asemenea condiții de asfixiere. Didier recăpăta speranță și era cuprins de elan atunci cînd ea îi spunea

pe un anumit ton : „Te voi scoate de-aici, o să vezi !“ Nu se îndoia că Lucile putea face tot ce voia.

Răsfoia teancurile de însemnări, grămezile de pagini manuscrise pe care le găsea în jurul ei.

— Ei bine, spunea rîzînd, iată știința care nu lasă omul să trăiască !

— Eu n-aș avea nevoie să trăiesc așa cum înțelegi dumneata s-o faci, îi răspundea el, mi-ar trebui doar un pat într-un loc curat. Ascultă-i ! Îmi face impresia că sînt culcat pe un furnicar.

În privința asta nu se înțelegeau. Luz iubea viața sub toate aspectele ei, calcula totul la rece și nu se lăsa convinsă. Secretele vieții lui Didier îi scăpau. Se ducea să-l vadă așa cum te duci să vezi un cîine devotat. E firesc ca un cîine să trăiască într-o cușcă. Poate că dorința ei de a-l scoate de-acolo nu era prea vie. Nu trebuie să se ceară prea mult oamenilor, chiar dacă ei se declară a-ți fi prieteni.

Ea însăși nu l-a lăsat să ghicească decît pe jumătate adevărata natură a grijilor ei, însă Didier știa, prin Betty, amenințările cu care soțul o copleșea și își dădea seama că ea avea nevoie să se elibereze prin rîsul acela sălbatic și prin frecventarea unor oameni ca Brocquier. Lady Macbeth are nevoie de un bufon.

Așadar, întîmplarea lui Brocquier avu o urmare. Mai întîi, autodidactul, interesat de acest original, se consacrase unui întreg studiu și, cu învoirea doamnei d'Hem, el se destăinui prietenului său, un psihiatru, doctorul Repiton-Préneuf, instalat de curînd la Irube, spre a-i expune „cazul“. Insulta era prea ordinară : Brocquier trebuie să fi fost bolnav. Psihiatrul ceruse un raport pe care autodidactul îl întocmise în triplu exemplar, dintre care unul zăcea în poșeta doamnei d'Hem. Didier rămase trăsnit în fața acestui document în care fapta lui Brocquier era redată în amănunțime. La rîndul său, bătrînul anticar cunoștea pe o prietenă a lui Brocquier, care locuia la Bordeaux. Îi scrise o scrisoare inspirată de acest raport, unde expunea științific deficiențele, inconștiența lui. Mai-mai că o făcea

răspunzătoare pe această femeie: ea era aceea prin care doamna d'Hem îl cunoscuse pe Brocquier. Incidentul era foarte potrivit ca să reînvie vechile certuri între obișnuiții vilei Kali-Koré. Cît despre doctorul Renard, după o scurtă siestă foarte scuzabilă la vîrsta lui, chiar în ziua delictului, ceru servitoarei să precizeze, în prezența anticarului și a autodidactului, cele mai mici amănunte ale incidentului și să-i arate locul exact și faptele petrecute. Întrucît Élise pretindea că a trebuit să spele fațada, medicul ceru să i se arate înălțimea la care a ajuns jetul, pentru a conchide dacă gestul fusese făcut la mînie, sau răspundea numai unei necesități. La aceasta, autodidactul replicase în mod judicios că în casă se găsea ceea ce trebuie. „Dar trebuia să urce, se împotrivise doctorul. Și în starea în care se afla domnul Brocquier nu era de dorit să rătăcească prin apartamente." Răspunsul era echivoc și autodidactului i se păru că medicul era suspect de indulgent, ba chiar de înțelegător cu inamicul. Aceste considerente privind culoarea lichidului și înălțimea jetului, în ciuda intenției lor științifice și a aspectului foarte „curs seral", i s-au părut mînjite de ironii la adresa lui. O sfătui deci pe doamna d'Hem să-l îndepărteze pe doctorul Renard, măcar pentru cîtva timp. Doamna d'Hem nu făcu nimic în această privință și, drept răspuns, îl rugă să-l aducă pe prietenul său Repiton-Préneuf, de care el făcea mare caz.

Doamna d'Hem nu văzuse niciodată un psihiatru și găsi lucrul amuzant. Înțelegea că nu era prea mare deosebire între un psihiatru și un preot și că aceștia se aseamănă prin faptul că atît unul, cît și celălalt, sînt predestinați seriozității în toate împrejurările. Psihiatrul era foarte insinuant, iar doamna d'Hem își reaminti la timp că ea trebuia să-i expună cazul lui Brocquier și nu pe al ei. Indicîndu-i faptul că era de dorit să se confrunte versiunea vinovatului cu versiunea ei, doctorul Repiton-Préneuf se întrebă deocamdată dacă n-ar fi trebuit să-și asume sarcina de a-i scrie lui Brocquier. Oare știința nu trebuia să se ridice deasupra resentimentelor ? Prietenul

ei, autodidactul, care asista ca martor la deliberări, se crampona din ce în ce mai mult de ipoteza emisă de el, și anume a unei boli a lui Brocquier, însă acum înclina să creadă că această boală era mai curînd de natură psihică. Oare acest gest, ce părea o necuviință pentru minţile care se opreau la aparenţe, nu dovedea o revenire la stadiul vieţii copilului — sau a animalului ? Cine ştie dacă nu cumva Brocquier avea obiceiul de-a se deda, cu toată inocenţa, maniei sale de îndată ce zărea o faţadă ? Autodidactul se crezu genial atunci cînd, după un preambul de o lungime convenabilă, savantul le destăinui că, după părerea lui, aveau într-adevăr de-a face, la Brocquier, cu un caz foarte interesant de reviviscenţă a unui vechi mit, mitul „vîrcolacului". Zău ! Brocquier era un vîrcolac. Desigur, ar fi fost interesant de ştiut ce explicaţie dădea actului său chiar cel în cauză şi de aceea ar fi dorit să-l interogheze. Căci, după natura răspunsurilor sale, s-ar fi putut şti dacă se aflau pur şi simplu în prezenţa unui exhibiţionist — doamna d'Hem ar fi avut un cuvînt de spus în privinţa asta — sau a unui vîrcolac. Doctorul Repiton-Préneuf înclina pentru vîrcolac. Doamna d'Hem asculta fără să zîmbească, conştientă că i se împărtăşea o nepreţuită revelaţie despre prietenul ei Brocquier. Savantul o chemă la el, deschise părinteşte cîteva cărţi în faţa ei. Îi arătă cuvîntul vîrcolac scris pe greceşte : Λυγκούριον. Mai tîrziu, Lucile explica foarte bine asta. Căci atenţie : ce înseamnă exact Lynkirion ? „Urină de linx". Şi se ştie că linxul este un animal fabulos, a cărui urină are proprietăţi miraculoase, printre altele şi pe aceea de a se preface în piatră preţioasă. Doctorul explica admirabil că oamenii care au tendinţa să urineze pe pereţi, *se cred* vîrcolaci. Nu era deci sigur că dacă Brocquier era atins de această manie, în fond de complexul linxului, doamna d'Hem nu trebuia să se considere flatată. Ceea ce nu era chiar atît de rău.

Aceste ştiri, răspîndite în cele patru vînturi, avură un mare succes, iar în Irube, Brocquier căpătă o reputaţie solidă de vîrcolac. Cînd află ce zvon răspîndea doamna

d'Hem pe socoteala lui, Brocquier povesti el însuşi întîmplarea, bătîndu-se pe coapse ; avea aerul unui nebun. „Hotărît lucru, se spunea, ea îi colecţionează !..." Erau arătaţi de la distanţă, cînd doamna d'Hem, cînd vîrcolacul ei care urina pe faţade. Biata May era disperată. Rîsul doamnei d'Hem se auzea tot mai tare în casă. Dar, într-o duminică, pe cînd îşi avea din nou toţi oaspeţii la prînz (mai puţin abatele care, în urma acestei întîmplări, primise un binevoitor avertisment), bătrîna Élise, specializată în rolul de a strica buna dispoziţie a oamenilor, apăru şi de data asta pe la sfîrşitul mesei. Profitînd de zgomotul conversaţiei, veni s-o anunţe pe doamna d'Hem, cu glas scăzut, că maşina lui Domnu' se afla la intrarea în grădină. Era ceva în glasul Élisei care o înspăimînta pe Lucile, pe femeia aceasta care nu se speria niciodată. Se retrase în mod discret ca să telefoneze.

Toată lumea ştia că cele două sau trei colibe jalnice care se propteau de zidul Dominicanilor aparţineau soţilor Beauchamp, ale căror păşuni ajungeau la gardul de stuf, dincolo de care îşi adăposteau viaţa familiile de muncitori, ce le ocupau. În mod evident, aceste cocioabe distonau cu peisajul, dăunînd reputaţiei cartierului şi bunei sale dispoziţii. În special una dintre ele, locuită de un muncitor necalificat, Biondi, de soţia lui gravidă şi de patru derbedei de copii ale căror nume abia dacă se ştiau şi care frecventau şcoala laică, atunci cînd nu se îndeletniceau cu şterpelitul prin livezi. De multă vreme, soţii Beauchamp nutreau visul să se descotorosească de această familie. Casa, puţin aranjată, dichisită, reînnoită, înzestrată cu o grădiniţă pe terenul luat din păşune, ar fi fost potrivită pentru închirieri în timpul verii şi nu s-ar mai fi auzit strigătele supărătoare de sîmbătă seara şi certurile nocturne care tulburau somnul burghezilor. Aşa cum spunea abatele Singler, care primea cu recunoştinţă darurile familiei Beauchamp — cu atît mai necesare după reapariţia ziarului — indivizii aceia aveau prea mulţi gologani de vreme ce se duceau

să-i cheltuiască la cîrciumă şi erau văzuţi regulat la cinematograf. Întrucît există o justiţie în Franţa, şi mai ales în cantonul din nord-vest de Irube, judecătorul Noireuil — micul judecător şchiop — plictisit de cererile de hotărîre provizorie, pronunţă evacuarea. În aşteptarea celorlalţi chiriaşi, casa putu să reintre în posesiunea absolută a soţilor Beauchamp, care trimiseră o bibilică judecătorului şi o subvenţie la *Irube-Éclair*. Consecinţele, toate absolut logice, trecură neobservate de public şi anume faptul că de pe o zi pe alta, soţii Biondi fură lipsiţi de alocaţiile lor de familie (aceleaşi alocaţii pe care le încasau escrocii foarte bogaţi), iar copiii fură exmatriculaţi de la şcoală. Statul nu-i putea lăsa să profite de avantajele comunităţii pe cetăţenii care, încetînd de a avea un domiciliu, încetară totodată să găsească de lucru. *L'Éclair* nu a inserat întîmplarea printre evenimentele săptămînii parohiale. Familia Biondi putea să se întoarcă la rulota ei, dacă avea vreuna, sau să se culce sub poduri şi să se aboneze la supele populare, dacă existau. Cartierul îşi recăpătă ţinuta. Exemplele erau necesare.

De cînd se întorsese soţul ei, în dispoziţia doamnei d'Hem se manifesta o schimbare. Încetă să mai facă invitaţii şi vila luă aspectul unei case părăsite. Se ştia doar că într-una din încăperile acestei case locuia Philippe, omul acela colţuros, cu faţa cărămizie, cu ochii apropiaţi, lucitori şi ficşi, plasaţi într-o figură ca o lamă de cuţit. Se ştia că nu iese din cameră decît pentru escapade teribile cu maşina aceea care, zicea el, îl ruina.

— Dar ea de ce-l suportă ? o întrebă Didier pe Betty care îi debita cronica de la Kali-Koré.

— Trebuie să aibă motivele ei, răspundea Betty, căreia nu-i plăcea să bîrfească. Au interese comune, afacerea de care se ocupă Lucile este pe numele lui Philippe ; o poate lăsa pe drumuri de pe o zi pe alta. Nu cred că Lucile o să-l mai suporte mult timp, dar mă tem de modul în care se poate termina totul şi aş vrea

să-l conving pe Philippe să plece din nou. Însă acum, de cîteva zile, Lucile pare să mă suspecteze — adică suspectează influenţa pe care o pot avea asupra lui.

— Ţii mult să te ocupi de Philippe ?

— Nu... Nu ştiu... E într-o stare depresivă şi ar avea nevoie de linişte. În aceste momente se comportă ca un copil, ascultă de toate sugestiile, nu-şi dă seama de nimic. După aceea îl apucă din nou neastîmpărul, devine periculos, după spusele Lucilei. Simte nevoia să iasă, să meargă cu maşina, să cheltuiască bani, să pună la cale combinaţii riscante. Înţelegi ? Lucile îşi pierde răbdarea şi apoi se gîndeşte la Brigitte, e normal. Cu siguranţă că dacă ar consimţi să se restrîngă, să plece din casă, să se lanseze într-o afacere pe cont propriu... ar putea trăi. Dar ea ţine la lucruri mai mult decît o recunoaşte. Sau poate că nu la lucruri, ci la semnificaţia lor... Deodată îşi fixă ochişorii ei negri asupra lui Didier, cu un aer grav :

— Deunăzi, în camera lui Philippe, care dormea cu ferestrele închise, soba ce părea stinsă, s-a aprins în mijlocul nopţii, în timpul somnului său ; dimineaţa era aproape asfixiat. Élise mi-a spus-o. Pretinde că Lucile îi poruncise să nu-l deranjeze — înainte de o anumită oră. Îşi reamintise asta prea tîrziu... Poate că nu sînt decît coincidenţe, însă cred că Élise va părăsi vila... Înţelegi, de aceea aş vrea să-l iau pe Philippe... Ţi-am spus, în momentele de depresiune, nu-şi dă seama de nimic. Închipuie-ţi cum te simţi tu cînd eşti foarte obosit. La el e mult mai rău... În ce te priveşte, tu îţi păstrezi capul, pe cînd lui, dimpotrivă, capul îi lipseşte...

— O să fiu nevoit să mă duc în oraş să lucrez, zise Didier auzind că vine camionul.

Didier o văzu pe Flopie sărind din vehicul, apoi pe Stef făcînd manevra cuvenită şi camionul trase în faţa ferestrei lui, spre a fi încărcat, avînd prelata la nivelul patului său. Un nor de praf se înălţă de pe sol ; Didier închise fereastra şi se pregăti să iasă. Betty şoma în ziua aceea, patronul ei fiind plecat la Dax. Era istovită de munca din ajun şi Didier se simţea trist că o lasă

singură în această cameră asaltată de zgomote. Lăsă o bancnotă pe colțul mesei.

— N-ai să te poți odihni aici, cu oamenii ăștia. Du-te la cinema, dacă vrei. Adăugă : Poate că vei da acolo peste familia Biondi...

— Unde te duci ? întrebă Betty îngrijorată.

Rareori îi punea această întrebare.

— N-am unde decît la cafeneaua Teatrului, zise el, e cea mai liniștită, singura care mai are canapele plușate, nu e iluminată cu neon și n-are aparate cu jocuri mecanice. În curînd nu se va mai putea lucra nici în circiumi. Ce civilizație !

— Apropo de civilizație, îi spuse Betty aprinzîndu-și o țigară, am întîlnit-o pe Fernande.

— Ei și ?

— Ceea ce-i înspăimîntător la ea e prostia, înțelegi, o faci să înghită orice !

Didier își umplea stiloul și aștepta urmarea.

— Și ce-ai făcut-o să înghită ? zise el.

— Nu eu, ci Hémon, știi, cel cu garajul de la Camp Saint-Hubert. Are un frate care a pornit-o destul de rău. Fernande, cu perseverență, s-a ocupat de el ca să-l împace cu catehismul. Așadar, deunăzi, îl întîlnește pe Hémon și îl întreabă ce face fratele lui. Celălalt, foarte serios : „S-a lansat într-o afacere grozavă. — Ah, da ? — Da, vinde oase de coreeni. — Cum așa ? întrebă Fernande interesată, îți închipui, și mereu doritoare să se instruiască. — Știți că din oase se fac fosfații folosiți în agricultură. Fratele meu își procură vapoare întregi cu oase de coreeni — aproape pe nimic — și le vinde pe-aici, foarte scump..." Ei bine, dragă, Fernande a crezut povestea asta. În așa măsură, încît atunci cînd i se cer știri despre fratele lui Hémon, povestește că vinde oase de coreeni. Traficant de oase, auzi !

Didier ridică brațele, își astupă urechile, se întrebă cum de avea Betty curajul să-i spună o astfel de poveste, chiar pentru a dovedi prostia doamnei Chotard.

Iată în ce consta toată vîlva pe care războiul din Coreea era în stare s-o facă în cuprinsul Cartierului de

Sus. Coreea era o altă planetă. Dar Indochina ? Ce-i cu Indochina ? Ce te faci cu pericolul galben, cu prestigiul Franței, cu marile orezării, cu cauciucul ? Și Tunisia, Marocul ? Dar, dragul meu, nu te poți gîndi mereu la lucrurile astea... Și-apoi, sînt eu oare paznicul fratelui meu ?... Că o doamnă Chotard, care făcea atîta caz de învățăturile creștinismului, putuse să creadă, pentru o clipă, asemenea prostii ilustra bine spiritul timpului ; credulitatea ajunsese la culme. Dar aceasta ilustra mai ales spiritul femeii care credea posibile astfel de lucruri. De la sfîrșitul războiului și după revelațiile privind lagărele germane, imaginațiile se blazaseră. Se credea orice, cu condiția să fie îndeajuns de înspăimîntător.

Doamna d'Hem ar fi trebuit să nu se lase furată de această predispoziție de a crede orice și să facă mai puțină vîlvă în legătură cu întîmplările lui Brocquier. Căci sufletele alese, care constituiau marea majoritate în Irube, profitau de acest prilej ca să se ocupe de viața ei particulară. Doamna d'Hem începu să aibă mulți dușmani. Imaginea vanitoasă pe care o avea despre ea însăși se suprapunea unei stări psihice latente din care poate că începuse să se întrevadă ceva : violență față de alții și indiferență față de sine însăși (sau poate dispreț față de alții, corespunzînd unui sincer dispreț de sine). Această imagine crea o prăpastie între ea și anturaj, împiedicînd simpatia să depășească prima încercare de apropiere. Brocquier, mare gastronom, spunea că Lucile trata oamenii ca pe o supă falsă. Supa falsă răspîndește o oarecare aromă în jurul lucrurilor, favorizează — pentru scurt timp — o oarecare excitație, apoi e azvîrlită la canal. Așa se comporta doamna d'Hem, după părerea lui Brocquier, față de simpatiile ce i se declarau.

Acest fel de a fi era suficient pentru a-i face dușmani, dar mai erau toate celelalte motive. Se spunea că e ruinată de fraudele soțului — ceea ce nu era un semn prea bun — însă că poseda încă o casă frumoasă pe care, moralmente, o transporta cu ea. Asta o făcea să spună,

de exemplu, pe una dintre prietenele ei pariziene care ocupa un apartament cu terasă în vîrful unui imobil din piața Rodin, dar ai cărei portocali nu avuseseră timp să crească : „Ce vreți, Luz are necazuri, dar are casa aceea, are parcul, grinzile vechi, arborii aceia mari. Asta se plătește ! Cînd te gîndești că eu locuiesc la etajul șapte !“ Căci bogăția e o lume în care se suferă, iar bogații suferă fără răgaz pentru ceea ce nu au...

De fiecare dată, Didier îi lua apărarea, dar ar fi trebuit să convingă întregul Irube. Dacă mașina domnului d'Hem, totdeauna lansată în plină viteză, era văzută prea des, se spunea că alerga spre nebunie. Dacă nu mai era văzut, se spunea că Lucile îl sechestra. Or, doamna d'Hem nu avea împotriva ei numai acest soț, vechi prizonier de război care se dezonorase în lamentabile escrocherii ; mai era și copila cu părul blond, cu ochii albaștri, cu glasul răgușit, a cărei vîrstă era vîrsta ocupației. Din cînd în cînd, se vorbea ceva mai puțin de soțul sechestrat, ceva mai mult de Brigitte, sau invers : calomnia își are și ea sezoanele ei, iar toanele lui Brocquier interveneau și ele într-un fel. Printre învinuirile aduse doamnei d'Hem se număra și acest comerț de antichități și obiecte asimilabile, care prosperase atît de mult în timpul războiului mulțumită ofițerilor din Wehrmacht și care decădea acum. Nu fiindcă noii îmbogățiți ar avea ceva împotriva antichităților, ci dimpotrivă. Meșteșugarii foarte îndemînatici se împuținaseră și cel mai neînsemnat fier forjat și patinat de un stagiu convenabil în bălegar avea perspective să fie vîndut. Magazinul doamnei d'Hem mersese însă ceva cam prea bine în timpul războiului. Asta făcea ca acum, părăsit de clientelă, să nu mai meargă deloc, în așa măsură încît prietenul ei, anticarul din Bordeaux, fu silit să se aplece prietenește asupra conturilor doamnei d'Hem și, împreună cu ea, să studieze mijloacele de a o scoate dintr-o situație periculoasă. Astfel, din proprietară de magazin, Lucile era pe punctul să devină o simplă responsabilă — în curînd aproape tolerată — în serviciul acelui mare negustor, Rosambert, care pîndise

totdeauna momentul acesta. Doamna d'Hem descoperi deodată că numele de Rosambert suna urît şi, spunea ea rîzînd — aveai de ce să rîzi — numele lui nu evoca decît în mod aluziv camambertul. Didier o silea să tacă, se indigna. Era oare într-adevăr conştientă ? Dar, în privinţa asta, Brocquier mergea mult mai departe decît ea : irubienii, rasă ocrotită (*nunquam pollutam* [1], suna deviza oraşului), aveau nostalgia atrocităţii. Se spunea : „Vedeţi, o dovadă că trebuie să fie ceva e faptul că, în fond, doamna d'Hem nu are prieteni". Didier răspundea că, în măsura în care lucrul acesta ar fi depins de ceilalţi, casa ei nu s-ar fi golit. Dar Brocquier surîdea cu dispreţ : „Ăştia, prieteni !..." Şi se grăbea să adauge : „Nu vezi că se ceartă cu toată lumea ?" Şi cita nume din ultimii zece ani : familiile Malavoine, Taraire, el însuşi. „Nu-i mai rămîne decît bătrînul acela, îi spuse într-o zi lui Didier, anticarul libidinos, care e la ordinele ei în primul rînd pentru că îi place, cînd vine la Irube, să găsească o pernă electrică şi un pat cald şi, în al doilea rînd, pentru că ea pîndeşte să-l dezmoştenească. — Te înşeli, îi spuse Didier, tocmai el e acela care o exploatează : îi pîndeşte averea."

Didier îl găsea ingrat pe Brocquier. Nu voia să-şi plece urechea la acuzaţiile lui, la ceea ce el considera că e răzbunarea puţin elegantă a unui bărbat respins. Dar nu se păstrează mult timp supărarea faţă de un om care posedă lingouri de aur. Brocquier, rămînînd totuşi exclus din vilă, reintră curînd în graţiile doamnei d'Hem, ceea ce nu-l împiedică, dealtfel, să-şi continue campania de defăimare. În schimb, Didier fu rugat, într-o bună zi, printr-o înştiinţare, să se ducă să-şi ridice cuferele de la doamna d'Hem în patruzeci şi opt de ore, sub pretextul unor modificări interioare sau reparaţii urgente. Altminteri, nu garanta de nimic. Citind această frază, îi auzea parcă rîsul. Biletul îi fu adus de Erigitte, care i-l dădu cu o gaţie cam aspră. Fetiţa îi confirmă, cu glas răguşit, că era urgent şi că trebuia să-şi găsească un adăpost în cele două zile. Tonul acestei

[1] Niciodată întinată (lat.)

amenințări, chiar conținutul ei, era extravagant, venind din partea unei femei care avea o casă cu douăsprezece camere și dependințe vaste, în vremurile acestea cînd, pentru a obține cea mai modestă cămăruță, trebuia să-ți depui cererea ani de-a rîndul, să urmărești ziarele și să întreții relații complicate. Dacă nu s-ar fi gîndit la spaimele doamnei d'Hem în urma revenirii soțului ei, poate că ar fi protestat. Îi transmise deci prin Brigitte că avea un spațiu pregătit pentru a-i primi bagajele care — în mod inevitabil — urmau să ocupe porțiunea liberă dintre pat și fereastră. Îi dădu Brigittei o acadea și o tabletă din gumă de mestecat, explicîndu-i cum se folosesc.

Cu toate acestea era atît de trist la gîndul că o vedea pe fetiță poate pentru ultima oară, — și atît de trist să-și amintească de prima dată cînd o văzuse în intimitatea vilei —, încît își îngădui să-i vorbească și termină prin a-i spune că va primi cîte o gumă de mestecat de fiecare dată cînd va veni să-l vadă. Era hotărît să se ruineze cu gumele de mestecat, pentru a o revedea. Așa încît Brigitte — care avea sufletul curat, după cum se știe — îi povesti mamei sale că Didier încercase să se dea la ea. Ceea ce doamna d'Hem găsi amuzant.

Brocquier, veșnic preocupat de neînțelegerile lui cu doamna d'Hem, simulă că trece din întîmplare pe la Arditeya și urcă la Didier, călcînd în picioare jucăriile Puștiului de pe scîndurile putrede și alunecînd pe cîrpele de șters pardoseala.

— Și știi, spuse el cu însuflețire, de ce s-a certat cu Solange Massot ?

Relua astfel o convorbire veche de opt zile.

— Nu. Nu știu nici asta cum nu știu multe alte lucruri.

— Presupun că nu-ți este necunoscută existența doamnei d'Hem, continuă Brocquier cu o sclipire diabolică în ochi.

Didier era gata să-l împiedice de-a merge mai departe, însă nu spuse decît :

— Nu, nu-mi e necunoscută.

Brocquier îl informă că mai demult, înainte de război, pe doamna d'Hem o lega de Solange o prietenie adîncă, de felul celei care o leagă acum de May, zise el, de fata aceea care stă tot timpul la ea. Familie bogată, cu venituri bune, bine înzestrată, proprietăţi vechi etc. Solange era flatată de doamna d'Hem, plimbată cu maşina, primită, coafată, îmbăiată, pînă în ziua cînd... deodată, îndepărtarea. Ce se întîmplase ? Ce eveniment pusese capăt acestui mare amor ? De cîtva timp, doamna d'Hem băgase de seamă că soţul ei se pornise să facă cheltuieli nebuneşti. Îşi „permitea capricii" : călătorii la Paris, teatre, costume scumpe ; şi nebunia de a voi să transforme în salon modern, cu ajutorul unui decorator calificat, o încăpere vastă din această casă al cărei farmec rustic ea avea tot interesul să-l păstreze. Nu trebuie uitat că averea aparţinea domnului d'Hem şi că dezmăţul lui financiar se revărsa supărător asupra poziţiei doamnei d'Hem. De unde îi curgeau lui atîţia bani ? Lucile află : delicioasa Solange îl împrumuta pe domnul d'Hem, contra unor dobînzi cămătăreşti şi astfel, barca ce-o purta pe d-na d'Hem se scufunda tot mai mult în fiecare zi, cu ajutorul Solangei. În privinţa asta, jocul desfăşurat de Solange era foarte bizar. Dar cine ştie dacă mintea calculată a doamnei d'Hem nu a fost cea care l-a dezgustat mai întîi pe soţul ei şi dacă Philippe, purtîndu-se astfel, nu lua pur şi simplu poziţie împotriva maniilor ei ?

Cel puţin aşa suna povestea debitată de Brocquier într-un monolog de aproape o oră, cu tot felul de întreruperi, — tuse slabă, rînjete —, într-un amestec foarte încurcat de afirmaţii şi ipoteze.

— Niciodată n-am remarcat nimic asemănător la Lucile, zise Didier. Şi găsesc că eşti omul potrivit să povesteşti pe tonul ăsta. Dacă-i adevărat, e oribil şi de o scîrboşenie josnică.

— Cum, dacă-i adevărat ! Dar, dragul meu, asta e comedia burgheză, atîta tot ! Cu doamna d'Hem, liniştete-te, totul se petrece în stilul ăsta. Ai greşi dacă ai

lua-o drept eroină, drept o femeie care trăiește în al șaptelea cer ! Poate îți închipui că nu e cu picioarele pe pămînt, însă...

— În cazul de față, nu ea este aceea care a avut rolul cel mai urît, zise Didier.

— Bravo, dragul meu, ești un cavaler ! exclamă Brocquier, foarte bine dispus. Dar doamna d'Hem are un rol de jucat și în alte împrejurări de același gen. Crezi oare că nu e în stare să dea împrumuturi cu dobîndă ? Adaug, încheie Brocquier simplu — asta e explicația care mi s-a dat și mă mulțumesc cu ea — că frumoasa Solange nu făcea decît să plătească cu aceeași monedă. Căci doamna d'Hem o împrumutase mai înainte pe mama ei, în condiții identice, fapt care o adusese pe Solange la strîmtoare și, ca să spun așa, la cheremul Lucilei.

— E imposibil ! exclamă Didier.

— Oh, nu disprețuiește nici beneficii mai mici ! zise Brocquier care se porni să-i povestească întîmplări penibile legate de moșteniri. Doar nu-ți închipui, continuă el, că vila s-a construit singură !

— Eu am văzut-o întotdeauna generoasă pe cît i-a fost cu putință, zise Didier recapitulînd pe scurt în minte toate poveștile ciudate care, într-un timp atît de scurt, îi transformaseră cu cruzime imaginea pe care și-o făcuse despre doamna d'Hem.

Ar fi voit s-o poată apăra. Credea încă în ea.

— Vezi, spuse Didier, nu mai crede destul în ea însăși, nici în altcineva, nu-și respectă propria-i persoană mai mult decît pe o alta și astfel nimeni n-o respectă — nici chiar dumneata, Brocquier — și întîmplările nu se prind de ea, nu au timp să capete consistență. Contrar dumitale eu cred că e o eroină desăvîrșită. Însă o eroină neomenească. Ea nu face parte dintre ființele omenești.

— Pe scurt, acesta a fost momentul cînd s-a gîndit pentru prima oară să-și pună sub interdicție soțul, spuse Brocquier.

— Cum se poate așa ceva ?

— A invocat tot felul de povești, debilitate mintală, tulburări ciclotimice, schizofrenie, cheltuieli nechibzuite,

risipă, alcoolism. De unde prietenia ei cu acel doctor Renard și acum, prietenia ei tot mai strînsă cu psihiatrul ! Și cu medicii de odinioară era ceva destul de înspăimîntător, însă cu cei din ziua de azi, cu metodele lor de șoc !... Întîmplarea de acum e și mai murdară decît cealaltă !

— Nu. Dacă e adevărată, e înspăimîntătoare, spuse blînd Didier.

— Dar nu s-a terminat aici. A fost reluată și mai și. Să-ți vină ameteală, nu alta ! Banii sînt singurul lucru care îi pune în mișcare pe oameni. Înțelegi acum de ce Lucile n-a găsit niciodată timp să facă dragoste.

„Ah, iată-ne și aici ! gîndi Didier. Se răzbună !..."

Ideea că doamna d'Hem nu disprețuia banii se strecurase totuși în mintea lui. La început, Didier o ridicase prea sus, ea avusese dreptate ; o voia neprihănită. Nu se gîndise să-i poarte pică din cauza bagajelor. Dar poveștile lui Brocquier o prăbușeau. Atîta timp cît putea să se gîndească la ea ca la o ființă a cărei singură dezordine, singur exces era amorul, putea s-o respecte, s-o iubească, s-o adore, într-un fel, în sinea lui. Gustul pentru dragoste te deschide universului, te ajută să-l primești în tine ; gustul pentru bani te închide în tine însuți și devii o piatră seacă. Lucrul acesta e de ajuns ca să creeze o prăpastie între ființele care se iubesc foarte mult. Acela care iubește banul, mai poate oare să iubească pe cineva ? Lucrul cel mai grav era faptul că povestirile lui Brocquier, poate interesate, veneau să le continue pe acelea ale lui Betty, care nu puteau fi astfel — Betty o iubea pe Lucile. Dacă n-o crezuse pînă acum cînd, cu glasul ei dulce, lăsa să se înțeleagă că viața lui Philippe era poate în pericol, acum începu să reflecteze la cazul frumoasei doamne d'Hem și la transformarea suferită de imaginea ei în sufletul lui.

— Bietul meu Didier — era într-o duminică dimineața și doamna d'Hem tocmai intrase pe neașteptate în camera lui, lăsînd-o pe Brigitte să se joace în grădină cu cîinele și cu fiul vînzătorilor ambulanți — iată-te

foarte stînjenit cu bagajele astea. Ce vrei, e la fel pentru toată lumea. Cred că trebuie să fi primit vizita lui Brocquier. Mai multe poate. E nebun de furie. Nu-i mai trece supărarea. Nu poate să ne mai vadă, pe May şi pe mine !... Rîse. (De ce May ?) Scandalul trebuia să izbucnească într-o zi sau alta. Mai ales după plimbarea aceea cu maşina la Dax, unde n-a încetat să ne piseze, să ne plictisească cu un unchi bătrîn. Mă întreb de ce-a ţinut atîta să se împace cu noi, doar nu avea nevoie de noi ca să se ducă la Dax să-şi vadă un unchi bătrîn.

Didier era surprins de această nouă poveste şi de modul în care Lucile spunea „noi".

— Unchiul lui ? zise el. Are un unchi ?

— Nici eu nu ştiam, ca şi dumneata. May şi cu mine trebuia să ne ducem într-un sat din Lande să vedem nişte prieteni. Brocquier a vrut să ne însoţească, propunînd nu ştiu ce picnic. A făcut însă totul, chiar de la plecare, ca să îndrepte plimbarea spre Dax. Ne întrebam pentru ce ! Mai ales că Dax nu are un farmec deosebit. În realitate, avea un scop foarte personal. Urmărea să ne mobilizeze, pe May şi pe mine, ca să se poată duce să-şi vadă unchiul care îşi sfîrşeşte zilele într-o casă tristă, la ieşirea din Dax. Şi aşa Dax nu e vesel, dar strada aceea ! L-am lăsat douăzeci de minute în casă, douăzeci de minute mortale pentru noi, îţi închipui ! Locul arăta în aşa fel, încît nici n-aveam chef să coborîm. Apoi, l-am luat frumuşel să prînzească la prietenii noştri, la vreo cinci sau şase kilometri de acolo. Iată că deodată pretinde că a uitat să-i spună un lucru important unchiului şi ne face o scenă oribilă faţă de prietenii noştri, ca să-l oprim iarăşi acolo, la înapoiere ! May era revoltată. Ce figură făceam noi ? Mai ales eu ! Că sînt la dispoziţia unui apucat ! Oh, ştiu, îi place să creadă că are drepturi asupra femeilor pe care le frecventează. În această împrejurare, era cam prea mult. Îi cunoşti elocinţa. S-a agăţat, în mod sentimental de faptul că nu avem noţiunea timpului. Stătea încovoiat, în casa aceea încîntătoare, în mijlocul pinilor, florilor, păsărilor, şi urla cu glasul său de apucat, povestind nu

știu ce despre soare. „Soarele n-o să se ducă la culcare mai devreme pentru că dumneata te vei fi oprit cinci minute la intrarea în Dax ! Viața dumitale, prețioasele dumitale existențe nu sînt totuși la bunul plac al unui minut !..." Mai știu eu ce spunea ! Și pe ce ton ! Răgea tot felul de lucruri despre delicioasele noastre vieţişoare, delicioasele noastre căpșoare. deliciosul nostru somnuleț ! Toate astea, îmi închipui, cu subînțelesuri de bun gust. Ce să faci ? Scena trebuia scurtată. Am cedat în fața teroarei.

— Și l-ai depus la bătrînul lui unchi...

— I-am acordat zece minute. Am *pretins* să fie exact. După un sfert de oră, ne-am dus să ne plimbăm, ne-am rătăcit puțin, desigur, la înapoiere l-am găsit în mașină, rînjind. Nu l-am menajat, te rog să mă crezi. Dar ce trebuie știut este faptul că ne-a impus comedii atît de odioase pentru un bătrîn de care nici nu-i păsa și despre care nu a suflat niciodată vreo vorbă cuiva. Căci nu i-a semnalat niciodată prezența. Simțind însă că moartea i se apropie, îi pîndește moștenirea. În acest stadiu, înțelegi că nu mai e un simplu măscărici, așa cum ni-l închipuiam.

Didier privea pe fereastră chiparoșii înalți ale căror umbre se lungeau odată cu soarele. Cît era de greu să-i suporți pe oameni, cît de greu de trăit cu ei ! De o clipă asculta, cu o oarecare indispoziție, strigătele Brigittei, care se juca cu Puștiul și începu să simtă că Luz ar fi putut să-l scutească de acest spectacol. Din sentimentul confuz pe care îl avusese pentru Lucile, îi rămînea un foc slab, o ușoară căldură, poate capabilă încă să se întețească și care, în orice caz, dădea naștere unei părtiniri. Simțea că, în sinea lui, era totdeauna gata să-i susțină cauza, să-i restabilească imaginea edificatoare ; chiar în acest moment n-o asculta decît cu o ureche și se închipuia, după o discuție serioasă cu Betty, scăpînd-o pe doamna d'Hem de acel groaznic soț, cînd glasul Lucilei se stinse și strigătele Brigittei îl aduseră la realitate. Se văzu ca într-o oglindă, ridicol,

sau dacă vreți, își dădu seama de greșeală și, observînd-o, crezu că se prăbușește într-o prăpastie.

— De ce, spuse el cu un glas obosit, de ce n-ai adus-o sus pe Brigitte ?

— De ce să vină sus ? răspunse ea. Privește ce bine se distrează cu micul Maillechort. Oamenii ăștia nu sînt atît de răi pe cît îi crezi.

Didier o privi cu răceală, drept în ochi.

— Nimeni nu e rău, zise el ; dar orice om care trăiește îl împiedică pe un altul să trăiască, sau pretinde să-l subjuge nevoilor sale.

— Cred că exagerezi, spuse ea pe negîndite. Nu văd ceea ce, în viața dumitale...

— Meditezi prea puțin la ce ți se întîmplă, zise el.

— Am eu timp să meditez ? suspină Lucile.

O asemenea inconștiență înrădăcinată îl descumpănea pe Didier. El o credea nefericită, dar se întreba dacă nu era pur și simplu frivolă. Ar fi putut să încerce să-i spună povestea despre coreeni. Risca să se prindă. Avînd un soț pe care nu-l mai voia, dar pe care era obligată să-l adăpostească pentru a-l împiedica să ajungă pe mîna justiției și, prin asta, s-o compromită și s-o ruineze și mai mult, această femeie trăia în plină tragedie, dar nu voia s-o recunoască. Era cît pe-aci să o întrebe : „Dar cu soțul, ce vei face ?“ Însă nu ca s-o umilească, și cu atît mai puțin ca s-o înspăimînte că a așteptat atîta vreme ocazia de a-i pune o astfel de întrebare. Ar fi voit să-i poată spune : „Dacă ți-e teamă... eu sînt aici...“ Dar poți să le fii de folos oamenilor împotriva lor înșile ? Contrastul față de ceea ce visase el era flagrant. Nu i se prezenta nici de data asta ocazia de-a se devota cuiva. Dealtfel, să se devoteze ? Ceea ce faci pentru oamenii pe care îi iubești să fie oare devotament ? Din nou se simți ridicol și nu numai ridicol, dar și nedrept : Eckhart, Kierkegaard, toate somitățile, toți cei pe care îi respecta nu-i dădeau dreptate.

— Ai face mai bine să te înțelegi cu ei, urmă ea cu un glas distrat. Sînt oameni cumsecade. Și fata asta, privește, adăugă ea, arătînd-o pe Flopie care ieșea

ţopăind ca să strîngă frînghiile camionului şi să cureţe prelata. Nu-i aşa că arată drăguţ ? Priveşte ce mutrişoară are, ce aer dezgheţat !...

Didier aruncă o privire distrată pe fereastră.

— Adevărat ? O găseşti bine ?

Lucile nu auzi întrebarea, fiind prea ocupată s-o privească pe Flopie.

— Oare cîţi ani să aibă ? Şaisprezece. Chiar atît. Are aerul că ştie ce vrea, cu ochişorii ei înfundaţi în orbite. Ar fi un admirabil şef de şantier.

— De ce un şef de şantier ? întrebă Didier

— Pentru că e nevoie de şantiere şi pentru că nu e nimeni mai potrivit să le conducă decît fete ca asta. Însă, în Franţa, oamenii nu se află niciodată la locul lor şi femeile nu pot face nimic serios.

Didier clipi aprobator. Flopie şef de şantier. Nu era rău. Lucile ştia să aprecieze femeile. Stef ieşi, la rîndul său, privi copiii, necăji cîinele şi o chemă pe Flopie pentru altă treabă. Nu există duminică pentru oamenii de afaceri. Trebuia să suferi pînă şi în această zi. Jos, aparatul de radio se auzea urlînd prin fereastra deschisă. O pasăre rătăcită îşi încerca zadarnic refrenul pătrunzător, ca un ferăstrău, în soarele palid de noiembrie. Flopie ridică prelata dintr-o parte, Stef o apucă din cealaltă şi o întinseră cu multă zarvă pe ceea ce mai rămăsese din pajişte.

— Dar ce veseli sînt ! zise doamna d'Hem.

— Meseriile în aer liber, observă Didier.

— Închipuie-ţi reluă ea, am găsit acasă cupoane de creton cu care nu ştiu ce să fac şi care mi-au picat nu ştiu cum. Întrucît ei sînt de meserie, am să le propun să mi le vîndă. Cînd cobor, mă duc să-i văd.

Crezu că o să adauge : „Ce părere ai ?“ Dar n-o făcu. Nici asta. Între ei se lăsă tăcerea. O tăcere grea. Simţise oare Lucile ceva ? Era greu de crezut. Fiica ei se joacă cu fiul vînzătorilor ambulanţi şi asta n-o deranjează. Totul e bine, totul merge bine pentru Lucile. Nu observă înnourarea ce se înfiripase între ea şi interlocutor. Ura îşi are şi ea loviturile ei de trăsnet.

O clipă mai înainte — dar ce departe era acea clipă — fusese gata să se alăture Lucilei, să-i propună sprijinul său. Acum ea spera să-şi vîndă cretonul afaceriştilor. Omul care îşi face astfel de iluzii merită cu siguranţă să piară. Ar fi voit s-o călăuzească, să-i lumineze calea — oh, rămînînd la distanţă : *pentru ea*... Dar iată că Lucile vorbise şi el simte cum un nor negru i se îngrămădeşte în suflet. Mulţumită ei, fiinţa lui s-a concentrat într-un punct, în trecut. Se vedea reîntors în cele mai frumoase zile de la Stellamare. Hotărît lucru, iată locul de refugiu, eterna metaforă : totul revine la Fernande Chotard.

— Ei nu se ocupă de ţesături, îi spuse cu o expresie de dezgust. Vînd în special morun.

Să-l fi auzit oare ? Stă în faţa rafturilor cu cărţi, a şi băgat sub braţ o grămadă de volume.

— Îţi iau asta, asta şi asta. Nu mai am nimic de citit.

N-ar împrumuta de la el un şervet, nici chiar o cîrpă. Însă cărţi !... N-ar cere ciocanul unui lucrător, secera unui ţăran. Dar lui Didier ! Şi cum s-o refuze de vreme ce nu mai are nimic de citit ?... Cărţile astea, totuşi, ştie că nu le va citi, că poate nici nu i le va înapoia şi tocmai lucrul ăsta îl irită. De fapt, mai are oare nevoie de cărţi ?

— Aminteşte-ţi... murmură cu greu, cînd Lucile se află în prag. Dacă ai nevoie de mine... Ba nu, propunerea lui e lipsită de valoare. Niciodată nu-i nevoie de Didier.

După o clipă, o zi, o săptămînă, nu ştie... Cum să aibă noţiunea timpului ? Nu doamna d'Hem, ci doamna Chotard stă pe colţul cufărului. Doamna Chotard trecea pe acolo şi a urcat să vadă ce mai face. Iese de la slujbă şi ea, ori se duce, o fi a doua, sau poate a treia. „De mult voiam să vin să te văd... Nu îndrăzneam..." Îi lasă un mic caiet albastru — micul caiet albastru pe care îl zărise în „lenjeria" de la Stellamare, unde ea scrisese, zi cu zi, adresîndu-i-se. Un fel de jurnal către... un fel de scrisoare fără sfîrşit. „N-aş fi putut să-ţi scriu altfel... Nu-l citi imediat..." E emoţionantă. Să fie semnul

unui regret, al unei schimbări bruște, dorința unei noi înțelegeri ? A și început să nu mai știe ce să spună și caută un motiv să plece. Se scoală, se așază la loc, se ridică și, deodată :

— Închipuie-ți că nu mai am nimic de citit...

— Te rog, zise Didier, servește-te. Cărțile vor sta mai bine la dumneata decît la mine.

Zilele, nopțile, vîntul care suflă cu furie, chiparoșii scuturați ca trestiile. Didier tremură în cameră, unde termometrul arată 1° C în ciuda radiatorului electric — cadou de la Betty, care funcționează de dimineață. Își pune mănuși ca să scrie, se învelește cu pături, așteaptă sfîrșitul lumii. Dacă iese să se încălzească, îl prinde oboseala, se înapoiază cu spatele fulgerat de durere și cu trupul încins de febră. Dacă ar reuși măcar să lucreze ! Va epuiza, în curînd, i se pare, toate circumstanțele rugăciunii, dar nu se simte mai puțin tulburat și se chinuiește întrebîndu-se. Frigul nu i-a alungat pe saltimbanci, nici nu le-a încetinit mișcările. Dimpotrivă. Sînt doar ceva mai brutali decît de obicei, lasă scîndurile să cadă mai de sus, lăzile, drugii de fier. Prin urmare, cine a vrut asta ? Cine ? I s-a cerut lui să accepte ? Odinioară, abatele Singler îl găsea prea resemnat. Dar ce voia să spună ? Cum să crezi că această suferință, care se eternizează, servește la ceva ? Ah, dacă ar putea crede asta, cît de simplu ar fi totul ! Poate că ar fi momentul să recitească o pagină din Kierkegaard, acea *Rugăciune pentru a fi totdeauna vinovat față de Dumnezeu*. Se scoală să ia cartea. Dar nu mai e acolo. Probabil că a luat-o Lucile, sau Fernande. Vor putea vorbi despre ea ca să fie admirate pentru știința lor. Ba mai mult, asemenea tuturor cărților ce ajung la doamna d'Hem, cartea se va duce să se adauge acelora care își așteaptă destinul în closetul de la primul etaj.

Duminica o readuse pe doamna d'Hem. Betty se afla în familia ei, ca în celelalte duminici ; se bucură auzind pasul Lucilei. Avea obiceiul să ciocănească o dată tare

în ușă, după care intra fără să mai aștepte. Îl surprindea totdeauna în pijama, sau în pat. Nu se scuza niciodată. Găsea că lucrul acesta e nostim. Nu trebuia să se deranjeze pentru ea, nici să facă ordine. Îi plăcea să surprindă oamenii. Didier aștepta, fiind sigur că-i recunoscuse pașii. Dar Lucile nu urcă totuși. Didier se duse să stea la fereastră, contemplă grădina murdărită de hîrtii galbene, cutii sfărîmate, bucăți de carton. O lumină frumoasă, rece, strălucea pe aceste obiecte, ca o pecete a dezolării. Camionul era și el aici, desigur, sub fereastră, năclăit de ulei, răspîndind duhoarea lui de benzină, combinată cu putreziciuni de tot felul („dezinfectat în fiecare zi"). Infern mișcător care întrunea sau împrăștia toate formele de supliciu, de ardoare mercantilă. În fața acestui camion cenușiu ca fonta, fără să știe prea bine de ce, îi revenea mereu în minte un cuplet : *Salut lăcaș neprihănit și pur !...* Aceste cuvinte îl obsedau în mod idiot : „salut" cu înțeles de rămas bun, evident. Încă o clipă și Flopie o să apară în costumul ei de duminică și o să se oprească mult la poartă, făcînd-o să scîrțîie, așa cum făcea totdeauna, puțin din conștiință profesională, puțin și ca să-i atragă atenția, să-l oblige s-o privească, să vină la fereastră. Didier nu se arăta, însă o vedea prin ochiurile de geam și o copleșea cu ocări.

Nu pe ea o pîndea, ci pe Lucile. Era totuși sigur că îi auzise pasul pe pietriș. Trecu în bucătărie, deschise ușa. Rîsul acesta răsunător... La naiba !... Nimeni nu are un rîs ca acesta. Deci e acolo, s-a oprit pur și simplu la ei. Povestea cu cretonul în cupoane... Își reaminti vizita la bătrîna căreia îi vînduse fracul său negru și dezgustul ce urmase. Lucile — doamna d'Hem ! — pătrunsese în casă la ei ; o primiseră în bucătărie ca pe toată lumea. Își lăuda cretonul în mirosul de grăsime care sfîrîia pe plită. „Într-o zi o să le strecoare obiecte de artă... sau candelabre care nu-i mai trebuie... sau statuiete ale lui Buddha !... Un Buddha pentru Gaby, ce-ar putea fi mai bun ? Un Buddha mare, foarte burtos, foarte lucitor. Din bronz, ca să nu-l spargă în timpul scenelor familiale !..."

Deodată îi apăru brusc Brigitte jucîndu-se cu Puștiul, iar cîinele soților Maillechort țopăind în jurul lor. Copiii se amuzau întinzînd mîinile spre botul lui negru, deși asta îi înspăimînta și țipau. Ar fi voit să-i atragă atenția Brigittei și să-i spună să vină sus. Dar ea se amuza prea bine cu Pompon și nu avea ochi pentru el.

Didier se așeză din nou la lucru.

— Ei bine, îi zise cînd Lucile intră în cameră, s-au prins ?

— De ce nu s-ar prinde ? răspunse ea. Tot ceea ce se poate vinde... Și-apoi, au prieteni. Dar am dat peste calul lor mecanic, continuă ea, calul celui mic. Mi-am agățat un ciorap, m-am zgîriat... ce agasant ! Dacă puștiul lor renunță la jucării, n-au decît să-mi cedeze cîteva, Brigitte le va folosi, îți jur, se poartă ca un adevărat băiat.

Didier se porni pe rîs ; doamna de la Kali-Koré cerșind vînzătorilor de morun jucării pe gratis pentru fiica ei !

— Jucăriile pe care Puștiul nu le mai vrea ! pufni el. Dar așa se întîmplă cu toate ! Toate ! Pompon nu le păstrează mai mult de trei zile !... Le-ai vrea într-adevăr ?... Rîsul îl înecă ; își duse o batistă la gură. Știi, zise pe un ton schimbat, te rog, nu-mi vorbi de ei... Atîta timp cît sînt aici... Nu mă interesează afacerile dumitale, afirmă el cu speranța de a o jigni. Cît despre această fetiță, reluă el după o clipă — și ridică glasul fără să vrea — *de ce-o aduci aici ?...*

Subjugată ca de fiecare dată cînd era obiectul unui atac, Lucile răspunse supusă, pe un ton uniform, acestui interogatoriu absurd :

— Știi bine, Didier... Mă însoțește la slujbă...

Privirile li se încrucișară, se sfidară, se împletiră. Zări, în spatele ei, casa mare, împodobită cu frunziș, apăsată de un groaznic secret. Acest secret ar vrea să-l smulgă de la Lucile ; în vîrtejul ce se dezlănțuie în el ar vrea, da, să smulgă din această femeie intenția criminală pe care o simte încolțind în ea fără a o lăsa

să-și dea seama. Dar să nu fie oare un roman ? Și apoi cui îi mai pasă de morală ?

— De ce-i pretinzi să te însoțească peste tot unde te duci ?

— Dar ești nebun ! De ce nu m-ar însoți ?

— Da, zise el. Însă mai întîi, *cine e ea ?*

Lucile îl privește cu ochii ei mari, înroșiți, pe care o ușoară miopie îi face să pară inofensivi. Atîta liniște, hotărîre rece pe figura ei !

— Nu înțeleg întrebarea dumitale.

Totuși a fremătat. Părul ei roșcat radiază în jurul capului ca sub acțiunea unui curent electric. Repetă :

— Ești nebun !...

Didier își trece mîna peste frunte, îndurerat. De unde îi vine valul acesta de căldură, transpirația de pe față ? O emoție pe care n-o prevăzuse îl silește să facă o serie de gesturi dezordonate, astfel că pînă la urmă își încrucișează mîinile.

— Bănuiesc că te-ai rugat pentru mine, zise el.

În aceeași clipă își apleacă ochii și zărește cartea de rugăciuni, cu benzi aurii, în mîinile Lucilei. Ea își coboară privirea în același timp cu el. Privirile li se întîlnesc pe mîinile ei. Aceste mîini sînt mai puțin fine decît s-ar putea crede după formele zvelte ale Lucilei. Odinioară spunea că nu-i plăceau, că chibzuise totul, făcuse totul ca să le înfrumusețeze, totul — afară de mutilare, zicea Betty rîzînd. „Acum presupun că le acceptă, gîndi Didier, nu mai încearcă să mi le ascundă."

— Ai cumva nevoie să se roage cineva pentru dumneata ? întrebă ea cu gravitate. Ai mai mult decît ei toți, ai tot ceea ce ei nu au !

Din gura doamnei Chotard n-ar fi îngăduit asemenea vorbe. Însă Lucile... I se păru că vorbele acestea deschideau din nou pentru el lumea închisă. Îi căută privirea care se îndrepta repede către pereții camerei, cuprinsă de un ușor val de emoție, de parcă ar fi căutat o justificare pentru ceea ce spunea. „Sînt incorigibil, gîndi el. Veșnic gata să mă las dus la cea mai slabă urmă de sinceritate, de curățenie..." Pentru aluzia ei bruscă, misterioasă, avea din nou încredere în Lucile.

— Mă grăbesc, spuse ea deodată, uitîndu-se la ceas.

— Aș fi voit să mai rămîi un moment. Eram supărat pe dumneata cînd ai intrat. Și acum...

— E imposibil, raspunse. Și apoi... Sincer vorbind, cred că o să mă obosești.

— Dumneata ! spuse el. O femeie care nu obosește niciodată !...

Abia avu timp să se ridice ca s-o urmeze pînă la ușă. O apucă de braț și simți tăria mușchiului sub stofă. „Mușchi de bărbat", gîndi.

— Nu mă însoți, îi zise. Va trebui să stăm de vorbă, Didier.

Nu-l văzu ridicînd din umeri. O luă pe Brigitte în trecere, se strecură prin poarta întredeschisă, apoi Didier auzi zgomotul unui automobil care pornea. Își lăsa totdeauna mașina mai departe, ca să aibă ocazia să meargă pe jos. „În definitiv, își spuse Didier, gîndindu-se la Brigitte, nu are decît mușchii mamei sale."

A doua zi, cînd Betty urcă la el, îl întrebă ce-i făcuse Lucilei.

— Nimic. Mi-e frică de ea.

— Ciudat. Crezusem că ei i-a fost frică de tine.

— Brocquier ăsta, zise Betty. Știi ce i s-a întîmplat ? Notarul său a murit.

— Nu cunosc notari, replică Didier. Ce mă privește pe mine ?

— Dar desigur că-l cunoști pe ajutorul lui, maestrul Terrenoire ? Locuiește în Cartier, îl întîlnești în fiecare zi, mi-a spus că-l interesezi mult. Știi, e un personaj. Consilier municipal, președintele Comisiei de locuințe și mîna dreaptă a primarului. Nici nu se poate o situație mai bună !

— E nemaipomenit cîți oameni cunoști !

— Sîntem o familie veche, zise Betty cu un fel de tristețe comică.

— Da, răspunse Didier. Iată deosebirea. Familia mea trebuie să fie și ea veche, însă s-a vînturat cam peste tot, e ca și cum n-ar exista. Acum, iată-i în Maroc fabri-

cînd bere pentru arabi şi Dumnezeu ştie cînd vor veni !... Aşa a fost întotdeauna, în ce ne priveşte. Dealtfel, nouă ne place asta. Noi n-am avut niciodată pasiunea, nici măcar nevoia, dorinţa proprietăţii. Lumea merge bine astfel. Şi aşa se face că nu-l cunosc pe maestrul Terrenoire.

— Îţi vorbesc de el fiindcă e celebru în Cartierul de Sus, pentru că e neconsolat în urma morţii soţiei sale, care a suferit mult şi pe care a îngrijit-o cu atîta devotament, spuse ea pe nerăsuflate. Desigur că ţi s-a povestit cazul ăsta. Îmi aduc chiar aminte — şi tu ar trebui să-ţi aminteşti ca şi mine : el îi spusese doamnei Chotard că va veni să te vadă, că asta i-ar face bine, că simţea că tu îl poţi înţelege din cauza cărţilor tale. E un idealist, voia chiar să se ocupe de tine, asta spune totul. La urma urmei, un personaj comic.

— Şi patronul lui a murit ?

— Da. Şi la cîteva zile după moartea patronului s-a căsătorit cu fiica mai mare a primarului, domnişoara Dutertre.

— Dar atunci, totul e bine pentru el ? se miră Didier.

— Da. O adevărată scenă din Pirandello, răspunse Betty. Căci îţi dai seama cît de nerăbdător era maestrul Terrenoire să moară binefăcătorul său, maestrul Olivier.

— De ce ? Avea nevoie să moară ?

— Nu se putea căsători mai înainte, vezi bine ! Maestrul Olivier l-ar fi dezmoştenit : era socrul lui autentic, tatăl moartei ! Or, maestrul Terrenoire moşteneşte bunurile, moşteneşte afacerile, cabinetul, casa, totul ! Merita să aştepte doi ani ca să se însoare.

— Doi ani sau mai mult, zise Didier.

— Nu. Se ştia, reluă Betty. Sînt boli a căror evoluţie este cunoscută.

— Foarte bine. Acest amănunt, plus zestrea fetei, iată o lovitură destul de frumoasă. Iată cel puţin o moarte interesantă. Şi productivă. Şi care trebuie să fi fost urmată de multe petreceri. Trist e doar pentru

mine : dacă înțeleg bine, pierd un prieten, cel puțin un eventual prieten.

— De ce ?

— Omul acesta care se interesa de viitorul meu, care trebuia să-mi ia soarta în mîini... O să fie atît de bogat !...

— Iată oamenii pentru care trebuie să te rogi, spuse Betty cu gravitate.

Construcțiile nu înaintau deloc, nici la Irube, nici în altă parte. Și era de înțeles : arhitecții și antreprenorii se interesau cu precădere de construirea locuințelor costisitoare pe care, dealtfel, statul le încuraja acordînd credite după credite. Nimic nou sub soare. De la începutul erei creștine nu se observa o mare schimbare în lume. *Irube-Éclair*, sub semnătura spirituală de Xen, care îl ascundea pe abatele Singler, publicase tocmai un articol foarte vioi despre care se vorbea în oraș. Ziarul *Izvestia* dînd la iveală că în URSS existau încă neisprăviți și băieți de bani gata, faimosul Xen — un mucalit — se întreba cum de era posibil așa ceva după patruzeci de ani de regim sovietic. Didier, între două pagini ale tratatului său, își dădu osteneala să-i scrie că nu găsea nimic de mirare în asta.

„Chiar săptămîna trecută semnalați descoperirea, într-un canal, a unui om înghesuit într-o valiză. Cîteva luni mai înainte, ați publicat, la loc de cinste, fotografia unui minunat cîine polițist (să fie într-un ceas bun) care a permis arestarea a doi hoți periculoși.

Ce poate să însemne asta ? Oare două mii de ani de civilizație creștină și trei sute de ani de civilizație burgheză să nu fi dat mai multe rezultate decît patruzeci de ani de regim sovietic ?

Noi n-o credem. Cu siguranță că ne ascundeți ceva.

...Așteptînd să ne dați explicația acestui fenomen, sper că nu veți refuza a supune această ecuație credincioșilor dumneavoastră cititori care desigur sînt oameni cinstiți."

Firește, în *L'Éclair* nu a apărut nici o aluzie la această scrisoare. Didier o întîlni pe doamna Chotard care îi vorbi de episcop ; acesta punea să se construiască, pe o coastă, o serie de case destinate să concureze locuințele cu chirie moderată. Unicul neajuns era faptul că trebuia să ți le construiești singur, oricît de puțin tîmplar sau zidar ai fi fost. Asta nu putea conveni tuturor. Dealtfel, proiectul nu avansa deloc atîta timp cît primarul, chirurg urbanist, i se opunea.

Cîteva zile mai tîrziu, Didier avu surpriza — pe care o păstră pentru el — de a primi vizita lui May. Un fel de neliniște, de agitație, compensa obișnuita ei uscăciune, o făcea poate mai simpatică. Glasul nu-i devenise mai mlădios, dar ceva nedefinit îi topea asprimea. May se așeză la capătul patului.

— Am venit să vă cer un serviciu, spuse ea privind în lături : E vorba de Lucile. A avut cîteva ieșiri violente față de dumneavoastră... dar asta nu trebuie să conteze pe lîngă ceea ce va urma să se petreacă. S-ar putea să i se întîmple lucruri grave. Luz nu știe că sînt aici, dar cred... cred că aveți destulă prietenie pentru ea... Se poate să avem nevoie de dumneavoastră, de mărturia dumneavoastră.

— Falsă, desigur ? i-o scurtă Didier fără eleganță.

— Am să vă povestesc... Dar, mai întîi, jurați-mi că va rămîne între noi, că nu veți vorbi niciodată nimănui...

— Oh !... sînteți solemnă !... zise Didier care presimțea o dramă. Ar trebui să știți, dragă May, că eu nu divulg niciodată nimic.

— Cît sînteți de bun ! făcu ea țîfnoasă. Dar trebuie să ghiciți despre cine e vorba. Soțul... domnul d'Hem, a avut una din crizele lui. A trebuit să fie calmat, să se cheme medicul...

— Doctorul Renard, desigur ?

— Azi nu puteți găsi un alt adverb ? zise May, aspră. Doctorul Renard, bineînțeles. Cine ați fi vrut să fie chemat ? E singurul care se află acolo întotdeauna,

care o cunoaște pe Lucile, care îl cunoaște pe domnul d'Hem. I s-au făcut injecții...

— Oh, injecții ? se miră Didier puțin cam speriat.

— ...Da, în fine, o injecție...

— O injecție cu ce ?

— Eu nu sînt medic, și nici dumneavoastră, după cîte știu. Denumirea nu v-ar spune mare lucru. Trebuia să fie calmat, adormit. Dacă ați ști la ce gesturi s-a dedat. Era gata să... Dar doctorul a apreciat că nu e de ajuns, că Luz nu-și putea lua răspunderea de a-l ține la ea, că la deșteptare putea fi la fel de temut... A fost îngrozitor, știți. Eu eram jos în sală ; ușa rămăsese deschisă, cînd l-am văzut venind... Cobora pe scară ca un nebun.

— Cum a putut să iasă din camera lui ? întrebă Didier. Credeam că după ultima escapadă...

— E liber ! zise May izbucnind. Tocmai asta e...

— Ar trebui să fie închis... nu ?...

— Cine v-a spus ? întrebă ea.

May era gata să se repeadă și totuși privirea-i rămase de gheață.

— E tocmai ceea ce ați făcut, nu-i așa ? întrebă Didier cu un glas pe care îl voia neutru. La urma urmei, e logic.

— Nu știți ce vorbiți, spuse May, cu o mînie reținută. Dacă l-ați fi văzut așa cum l-am văzut eu... Lucile lipsea... la slujbă... Era într-o duminică dimineața — exact duminica trecută.

— La slujbă, preciză Didier. Sînteți sigură că nu s-a întîmplat atunci cînd se afla aici ?...

— El alesese acel moment, continuă May, fără să-i răspundă. Trebuie să fi crezut că nu e nimeni în casă. Socotea că își face treaba în liniște. Numai că uitase de mine. Cînd m-a zărit, a scos un urlet, s-a repezit în bucătărie, de unde a ieșit cu un cuțit.

— Oh, zise Didier, ce spaimă trebuie să fi tras !

— Nu era ceea ce crezusem, spuse ea. Cel puțin așa gîndesc acum. Avea planul lui. Nu coborîse decît pentru asta. Avea o răfuială doar cu telefonul...

— Ar fi putut să-şi schimbe gîndul văzîndu-vă, observă Didier.

— Pe scurt, s-a pornit să taie cu furie firele telefonului.

— De ce telefonul ?

— Dar bine, asta e singura armă a Lucilei ! Telefonul înseamnă poliţia, înseamnă medicul, înseamnă... Cînd trăieşti în pericol... „Vă veţi lipsi de telefon de acum încolo, striga el tăind firele. Nu vă serveşte decît pentru a trăda, a calomnia !“ Încercam să-mi păstrez sîngele rece. I-am spus că ăsta nu e un motiv să deterioreze materialul telefonic şi să taie firele cu un cuţit de bucătărie. „Sînt la mine acasă ! urla el. Sînt la mine acasă !...“ Era absurd ! Élise se repezi la doctor. Tocmai atunci s-a înapoiat Luz.

— Sînteţi organizate ! zise Didier cu admiraţie.

— Lucile a fost splendidă. Nici cea mai mică emoţie. Îl copleşea cu micile ei observaţii reci. Ştiţi ce bine reuşeşte să-şi păstreze mintea limpede în aceste momente.

— Încerca să-l provoace, nu-i aşa ? întrebă Didier. Se ştie ce efect are acest procedeu asupra oamenilor înfierbîntaţi sau violenţi. Dumneavoastră eraţi acolo, ea se ştia cea mai tare, în ciuda cuţitului. Pun rămăşag că a pus mîna pe receptor, nu ?

— Sînteţi diabolic, zise May. Ei bine, nu. El a fost cel care l-a apucat, după ce a lăsat să i se ia cuţitul.

— Ah, a avut loc o încăierare ?

— Aproape. Luz se aştepta din clipă în clipă să primească o lovitură în cap.

— Un gest de felul ăsta ar fi aranjat totul, zise Didier. Legitimă apărare. În momentul acela, ea avea cuţitul, nu ?

— Ca şi cum l-ar fi putut folosi ! spuse May, ridicînd din umeri. Dar lucrurile n-au ajuns pînă acolo, în ciuda celor ce credeţi.

— Adevărat, Lucile e mult prea fină ca să se folosească de un cuţit, zise Didier. Sau chiar de un revolver...

— Criza a durat două zile, continuă May. Cred că am dat dovadă de răbdare. Abia a doua zi s-a liniştit. Cînd medicul a revenit mai tîrziu, Lucile era la capătul răbdării. Philippe nu voia să-l lase să intre. „Nu ăsta, nu ăsta !...“ striga el.

— De ce nu ? întrebă Didier, ca şi cum n-ar fi fost destul de informat.

— O toană... Prietenii Lucilei, înţelegeţi...

— Îi era teamă de el ?

— Nu. Dar oare nu trebuie să-i urască din principiu pe oamenii care sînt de partea Luciléi ? Există clanul doamnei d'Hem şi clanul domnului d'Hem. Asta e infernal. Mi se pare, dealtfel, că aveţi o prietenă care face parte din acest clan.

— Domnişoarei Mondeville nu i se poate aduce nici un reproş, spuse Didier cu blîndeţe. Ea simte nevoia să-i apere pe cei asupriţi, ce vreţi... Dar urmarea ?

— Urmarea ? În momentul acela, nenorocitul se afla în plină criză etilică, era mai mult decît evident.

— Oh, cum aţi spus ? Etilică ?

— Desigur. S-a profitat deci de calmarea produsă de injecţii...

— De injecţiile doctorului Renard, preciză Didier.

— ...Pentru a-l trimite (a-l expedia, gîndi Didier) la Dax, într-o casă de sănătate unde să poată fi examinat în mod serios, urmărit, tratat. (Dax ! Prevăzuseră totul !) E îngrozitor, continuă May. Lucrul acesta produce mult rău, ştiţi. Şi nu mai vorbesc de cheltuiala Lucilei, care îşi petrece viaţa muncind ca să răscumpere excentricităţile soţului ei.

— Nu e normal să îngrijeşti un bolnav ? întrebă Didier. Mai ales cînd acest bolnav îţi este soţ şi cînd casa îi aparţine.

— Nu ştiu, zise May cu falsitate.

— Strigătul său cînd a smuls telefonul ar lăsa-o să se presupună. „Sînt la mine acasă ! Sînt la mine acasă !“

— Poate că e o vorbă de om nebun, sugeră May.

— Întotdeauna e o vorbă de om nebun, zise Didier. Am constatat-o de nenumărate ori.

— Şi Luz are dreptul să spună că e la ea acasă, zise May fără a se opri asupra acestei observaţii. Sînt sigură de asta. Cel puţin pe jumătate. În definitiv, omul acesta nu este îndreptăţit să ducă la ruină casa pentru plăcerea de a-şi otrăvi soţia şi de a o împinge în mizerie, sub pretextul că mama Lucilei a murit şi că el se înţelegea mai bine cu mama decît cu fiica.

Didier era îngrozit de amănuntele pe care May le îngrămădea de cînd îşi începuse povestirea.

— Într-adevăr ? zise el.

— Se întîmplă, răspunse ea, liniştindu-se puţin. Mama lui Luz era foarte tînără, vă puteţi da seama cît era de frumoasă după cum arată fiica ei, adăugă ea mai încet, pe un ton visător. Luz a rămas mult timp la vîrsta ingrată, s-a dezvoltat cu întîrziere. Abia după moartea mamei sale, domnul d'Hem a început să bea şi de atunci... Restul îl ştiţi. În fine, Luz nu l-a iubit niciodată.

— Dar e înspăimîntător ! Înspăimîntător ! strigă Didier.

Se ridicase şi încerca să dea ocol camerei, fără să reuşească : se înapoia mereu poticnindu-se de cufere, sau de picioarele lui May pe care le observă cu această ocazie şi care erau lungi şi fine, elegante se poate spune, dar complet lipsite de expresie.

— Fotografia aceea a moartei, pe care o are în camera ei...

May răspunse destul de prompt.

— Da. E mama ei... Poate că acum veţi înţelege ceva mai bine curajul de care a avut nevoie ca să-i ţină piept. La înapoierea din prizonierat, nu s-a schimbat absolut deloc. Totul a început ca mai înainte şi cînd s-a văzut la strîmtoare, ştiţi ce-a făcut : a semnat cecuri fără acoperire. În faţa tribunalului, a pretins în mod laş că a făcut-o de dragul lui Luz, ca să-i poată plăti rochii ; în ochii judecătorului a înfăţişat-o ca pe-o femeie fatală. Datorită lui s-a vorbit în mod public de blănurile, de maşinile ei, a fost despuiată în plin tribunal. În realitate, nu dorea nimic mai mult decît

să-şi vadă nevasta în mizerie. Numai în felul acesta se poate spune că s-a ruinat pentru ea : da, ca s-o ruineze cît mai bine.

— Avea vreun motiv să facă toate astea ? întrebă Didier tot cu blîndeţe. Sau mai multe ?...

May nu luă în seamă întrebarea. Însă Didier revedea o fetiţă cu glasul răguşit zburdînd sub fereastra sa, în tovărăşia Puştiului. Revedea fotografia tinerei femei pe patul de moarte şi pe Luz, în toate etapele vieţii sale — în ziua în care ea îi arătase fotografiile din sertar — mereu înconjurată de fete drăguţe ori de bărbaţi seducători. Asta sugera o versiune a vieţii doamnei d'Hem pe care May n-o semnalase.

— Presupun, zise May, că nu vă îndoiţi de toate acestea. (Deodată îl privi adînc, cu ochii ei limpezi. Avea o expresie de fată tînără, care nu era deloc neplăcută.) Sper, continuă ea, că apreciaţi încrederea ce vi s-a acordat.

— Luz e o femeie formidabilă ! strigă Didier cu entuziasm. Cînd vezi casa aceea drăguţă şi apoi te gîndeşti la toate astea !...

— Nu-i aşa ? spuse ea încrezătoare. Iată ce se petrece în casele drăguţe din fundul parcurilor.

Îşi aminti că mai auzise din altă gură o frază asemănătoare. Deci Lucilei i-a reuşit lovitura. Sau măcar a cîştigat prima manşă. O să fie de lucru pentru Betty.

— Sînteţi fericit, Didier, adăugă ea. Sînteţi fericit că nu aveţi nici parc, nici casă.

— Da, toată lumea mi-o spune. Sînt fericit, zise Didier : nu am nimic.

— Şi sînteţi iubit...

O privi, nădăjduind să descopere intenţia cu care plasase acest cuvînt ciudat.

— Există oameni care mi-o reproşează cu prisosinţă, zise el.

Într-adevăr, May spusese asta cu un accent vindicativ, ca aproape tot ceea ce spunea (afară de cazul cînd vorbea de frumuseţea lui Luz). Să fi regretat

oare ?... O iubea totuşi mult prea mult pe Lucile ca să mai aibă nevoie de un bărbat.

— Nu-mi lipseşte decît puţin spaţiu în jurul meu, spuse Didier. Surîse şi trecu apoi la gluma cea mai brutală : De fapt o casă ca aceea a lui Luz...

Dar nu trebuia să se lege de case, mai ales de aceea a lui Luz. Bunăvoinţa neliniştită pe care părea să o fi arătat se topi brusc. Schimbă tonul, luă aerul şi vocabularul cerut de o milă persiflantă ; era vorba de Lucile însăşi, de toţi proprietarii din Cartierul de Sus la un loc.

— Dragul meu, mă întreb ce v-aţi face cu o casă ca aceea a Lucilei.

— Nu sînteţi atît de mulţi la ea, insinuă Didier, ca să se amuze.

— Cînd există obişnuinţa să trăieşti într-un spaţiu atît de restrîns... zise ea cu un surîs fals... Bietul meu Didier, v-aţi simţi pierdut !

Era sinceră : îngrozitor !

„Nu. Aici mă simt pierdut", gîndi Didier. Azvîrli o privire spre pereţii care îl sufocau, spre spaţiul cît o rigolă rămas între pat şi geamantane, spre mobilele închiriate ce se înghesuiau mizerabil de-a lungul peretelui — una sau două lăzi care erau contribuţia lui personală — şi spre May, aşezată stingher pe un colţ al cuverturii în carouri care se destrăma, cu tot aerul ei de mîndrie obraznică, cu părul bine pieptănat şi ţinuta impecabilă.

Îi veni o idee, ideea unei încercări puţin costisitoare, a uneia din acele observaţii *in vitro* [1] pe care Cartierul de Sus i le oferea întotdeauna din belşug.

— Desigur, zise el, mi-ar fi silă să profit de nenorocirea cuiva, dar dacă soţul Lucilei a plecat, nu rămîne o cameră liberă la ea ? Pînă una alta...

— Pînă una alta ! zise May ironică. Dar, bietul meu prieten — cobora din ce în ce mai mult treptele vocabularului milei — nu vă daţi seama ! Ştiţi totuşi în ce

[1] Pe bază de experiment (lat.)

măsură, într-o țară a... a... turismului ca aceasta, dacă n-ar fi decît închirierile de vară... presupun că n-ați suporta ca Luz să vă facă un cadou de felul acesta.

— N-am vorbit de cadou, zise Didier pălind.

— Însă chiar și cu ceea ce ați putea plăti ar fi un cadou ! S-ar zice că nu știți ce este o țară a turismului... Începînd din iunie, vedeți bine, toată lumea mărește chiriile ! Ar fi o nebunie să se facă altfel !

— Dacă înțeleg bine, încheie Didier, privind-o pe May cu multă răceală, prezența domnului d'Hem, pe lîngă tot ce comporta ea ca neplăcere, era pentru doamna d'Hem un enorm inconvenient... Ceea ce se numește, cred, o lipsă de cîștig...

— Adică...

— Ați luat-o înainte ! zise el. În definitiv, vara se apropie. Pentru asta merita să-l internați.

— Imbecilule ! strigă May, care nu se mai putea stăpîni. Deocamdată ești caraghios însă... nu ești numai rău, Didier, ci și prost ! Sau... nu știu ce se petrece cu dumneata !

Lovea cu tocurile în podea, gata să facă o criză.

— Dar, în fine, strigă Didier la rîndul său. Presupune că mă duc să mă instalez la Luz și că păstrez camera asta. Ce m-ar împiedica să revin aici în lunile de vară ?

Furat de discuție, nu-și mai dădea seama dacă presupunerea lui era serioasă sau nu.

— Și dacă n-o vei face ?

May o spusese brutal, așa cum n-ar fi putut s-o spună Lucile, ci doamna Chotard. Cît de bine putea May să-și însușească interesele *lor !* O asemenea neîncredere în cinstea lui, în respectarea cuvîntului dat îl jignea întotdeauna foarte rău pe Didier ; îl alunga într-un univers de teroare și atentate. Uita că n-o spusese decît pentru a face o experiență. Nu mai avea puterea să se prefacă. Replica repezită a lui May îi făcea impresia unei bombe care a explodat în capul lui și devenea la rîndul său violent, violent dar fără ca vreo trăsătură de pe față să i se crispeze.

— Dacă ţii la asta, termină May printr-o ciudată revenire (poate numai din simplă prudenţă), sînt dispusă să-i spun lui Luz, însă cu siguranţă că are un plan.

— Ah ! făcu Didier. Sigur că da ! Luz îşi pune întotdeauna ceva în gînd. E teribil cîte planuri poate să-şi facă. Trebuie spus, adăugă el, că ăsta nu-i iese rău !...

May nu luă în seamă aluzia. Cît despre Didier, de mult se dumirise — încă de cînd mesagera îşi începuse povestirea — că doamna d'Hem avea un plan. Cine oare nu-şi avea planul său în Irube ? Şi Luz mai avea destule altele pe lîngă ăsta !... Şi cînd te gîndeşti că putuse să creadă o clipă că May venise să-l vadă din plăcere ! Nu : venise să se asigure de neutralitatea lui — poate de ajutorul lui. Didier ştia dintotdeauna că Luz nu se dădea înapoi de la nimic ; îşi împinsese soţul la exasperare, îl constrînsese să semneze cecuri numai ca să-l compromită şi să aibă un motiv de a-l alunga, de a-l închide şi a profita de casă. Recepţiile ei, doctorul Renard, anticarul, psihiatrul, plimbarea la Dax : nimic nu era gratuit la ea. Ce cap !

— Bănuiesc că aceste întîmplări trebuie s-o fi obosit, zise Didier.

— Da. Şi desigur, dacă se ştie asta, cînd se va afla, oamenii... Îţi poţi închipui ce-o să se povestească. Luz are totuşi un răspuns bun să le dea. Căci ea era la slujbă cînd s-a întîmplat totul, şi apoi a venit la dumneata. Ba chiar, pe cînd se afla aici...

„Iată-ne în fine, gîndi Didier. May şi-a impus o oră de conversaţie cu mine ca să ajungă aici. E punctul crucial..."

— Căutaţi alibiuri ? întrebă el cu brutalitate.

— Ce prost eşti ! Îşi îndreptă bustul, încercă o clipă să-l înduioşeze :

— Credeam că ai un sentiment de prietenie pentru Luz...

Dar aceste tentative de înduioşare nu durau niciodată mult timp. Se înfurie brusc :

— Toți sînteți destul de prieteni ca să aveți poftă să vă culcați cu ea, dar niciodată vreunul din voi nu va mișca un deget ca s-o apere !

Învinuirea era neașteptată. Drace !... gîndi Didier. Lăsă să-i scape un ușor fluierat de admirație, de mirare. May, în fața lui, gîfîia.

— Nici dumneata nu crezi ceea ce spui ! strigă el. Apoi : *unul dintre noi* ?... Din ce în ce mai bine !... îi iei la rînd !... Pe cîți alții ai încercat să-i faci să creadă că Luz se afla la ei în timp ce la Kali-Koré avea loc această scenă atît de interesantă ?

May se ridică sălbatică, revoltată, se împiedică de colțul geamantanului cenușiu, se agăță de una din încuietorile de alamă, făcu o mișcare să plece, dădu de data asta peste colțul mesei, se întoarse spre Didier, indignată, cu lacrimi în ochi.

— Adevărat, toți sînteți atît de dezgustători ! Meritați să fiți tratați astfel.

— Ah, făcu Didier, credeam că nu se ascunde nici o intenție dedesubt. Tratați *de cine* ?

Ușile fură izbite cu violență. Cea de la cameră, apoi aceea de la bucătărie pe unde se intra. Se simți mai curînd ușurat prin această plecare. Nu, vizita lui May nu-l surprinsese deloc. Ba chiar... „va reveni, își spuse, va reveni cu siguranță."

Didier se întreba care era înțelesul ultimei riposte a lui May. Ripostă de luptă ? Un mod de a scăpa, de a ieși din încurcături în chip onorabil ? Voia cumva să spună că geamantanele nu se înapoiaseră întîmplător la el, că aceasta era o modalitate de a fi tratat ? Dar de ce ?

Desigur, modul general în care era tratat nu dovedea un mare respect față de el. Voise poate să vorbească de tribul Maillechort.

Ori poate de poștaș.

— Tu ce crezi ? o întrebă pe Betty.

— Trebuie să-l fac pe domnul d'Hem să iasă din cușca în care l-au închis, zise Betty. Pentru ce vorbești de poștaș ?

Rîse. Era grăbită. Lucra acum la un avocat care o angajase pentru cîteva luni şi care n-o trata nici el prea bine.

— Nici poştaşul nu te tratează cu un respect exagerat, e adevărat, recunoscu ea plecînd. Dar de ce ai vrea tu să fii respectat ? Te iei drept episcop ?

— Cum aşa, episcop ?

Fata scoase din buzunarul pardesiului de gabardină un ziar împăturit în şase, care suferise agresiunile umezelii. Se vedea încă, în ciuda îndoiturilor, o fotografie mare, puţin ştearsă, sub care se putea citi această legendă : „Excelenţa Sa guvernatorul Pierre-Guy de Polignac, preşedintele Asociaţiei franceze a Ordinului de Malta, decorează pe Excelenţa Sa Monseniorul..., în timpul unei emoţionante ceremonii cu însemnele oficiale ale marii cruci de onoare şi devoţiune a ordinului suveran de Malta.

— De ce îmi arăţi fotografia asta ? întrebă el.

— Îşi folosesc bine timpul, nu găseşti ? zise Betty cu o mică grimasă.

Îndesă ziarul în buzunar, fără să-l împăturească.

— Trebuie să-l înapoiez, continuă ea. L-am găsit la birou. Am vrut să ţi-l arăt. Dar tu n-ai văzut ? Este *Irube-Éclair*. Să-mi spui diseară pentru ce mi-ai vorbit de poştaş.

Dispăru. Strada era cuprinsă de ceaţă. O ploaie subţire cădea peste grădină. „Ar merita să mă străduiesc să schimb locuinţa, chiar numai pentru a avea o adevărată cutie de scrisori", gîndi Didier. Doamna Blin agăţase odinioară o cutie de tablă la poartă. S-a făcut o tăietură în ea, apoi tăietura a fost acoperită cu o mică clapă mobilă. Era pe vremea atenţiilor, a ceremoniilor, a reverenţelor. Acum, clapa fusese smulsă de Puşti şi cutia primise atîtea lovituri cu piciorul, încît se ţinea doar printr-o minune, turtită, spartă, plină de apă şi de frunze uscate. Probabil că de aceea poştaşul se hotărîse, recent, să renunţe la cutie. Ocolea deci casa şi venea să lase scrisorile pe cimentul scării, de unde hîrtiile cădeau în spălătorie, erau împrăştiate de vînt, sau măturate de femeia de serviciu, atunci

cînd nu suferceau stricăciuni mai rele. Astfel, Didier era aproape rupt de lume. Regăsea plicuri adresate lui în garaj, sau chiar sub roţile camionului. Desigur, poştaşul îi făcea încă favoarea de a emite un strigăt lătrat în trecere, anunţîndu-l că îi depunea corespondenţa destinată lui în faţa bucătăriei familiei Maillechort şi că trebuia să-şi părăsească stiloul şi să iasă în mare grabă din pat. Însă nu auzea întotdeauna acest strigăt nearticulat care trebuia să reprezinte numele său. Şi poate că o minunată scrisoare de la Paula, care i-ar fi risipit toate îndoielile, zăcea astfel în fundul spălătoriei.

În această privinţă, ar exista desigur îmbunătăţiri posibile, ca aceea de a-l ruga pe poştaş să binevoiască a azvîrli scrisorile prin fereastră. Era o problemă de ochire, de îndemînare, de direcţie a vîntului. Dar la ce bun? În orice caz, toţi pereţii exteriori ai casei fiind acoperiţi cu stive de lăzi în veşnică deplasare, aceasta era singura soluţie raţională la îndemînă. Trebuie adăugat că poştaşul era ciung şi că prefera limba bască celei franceze.

Didier avea relaţii dificile cu lumea exterioară şi cu agenţii ei.

Din fericire, Betty era responsabilă cu ştirile care puteau să-i influenţeze viaţa.

— Am întîlnit-o pe doamna Chotard, îi spuse ea într-o seară cînd veni la el. Se pare că are planuri mari. E vorba să cumpere teren în apropiere de Irube.

— Vrea deci să plece de la Stellamare? întrebă Didier.

— Nu. Cred că îl cumpără pentru un vag cumnat din Tarbes care face negoţ cu sardele... sau cu panouri de semnalizare. Ştii, cu ea e destul de greu să te dumireşti... Deocamdată cumnatul caută o vilă de închiriat.

— Vezi, poate că nu e chiar aşa de vag.

— El, nu! Povestea doamnei Chotard e vagă. Cît despre irubieni, se ştie din totdeauna că pentru ei nu e

vorba deeît de un lucru : să aibă, sau să nu aibă. Bani, evident, adăugă ea cu un glas dezgustat.

În aceeaşi săptămînă, dă peste Luz în oraş. Ziua scade. În fiecare zi scade mai repede. Lucile face un semn. Doreşte să-i vorbească — sau poate să scape de el — nu ştie. Trotuarele sînt înguste. Didier pătrunde cu ea într-unul din acele pasaje strîmte, întunecoase, presărate cu cutii de scrisori şi pline de biciclete, care, îngustîndu-se tot mai mult, se deschid spre stradă. Lucile se sileşte să-i vorbească cu glas scăzut, dar sunetul vibrează. Îi simte pasiunea, teama. Totuşi nu a pierdut nimic din mîndria şi nici din înfăţişarea ei frumoasă. Are aceeaşi piele de umbră, aceeaşi talie pe care doreşti s-o cuprinzi.

— Am trecut printr-o săptămînă înfiorătoare, zise.

Didier apreciază acest început. Lucile nu-şi pierde vremea cu scuze, cu pregătiri, nici cu fleacuri. În ceea ce-l priveşte, nici el nu ţine să facă teatru.

— May mi-a spus totul.

— Ştiu. Nu i-o cerusem. Dar ceea ce a putut să-ţi spună a şi trecut. Soţul meu s-a înapoiat.

— Oh, făcu Didier. Eu... Şi-atunci ?...

— E... eu nu-l iubesc, Didier !

Întotdeauna sîntem impresionaţi de un sentiment care se exprimă în toată goliciunea lui, chiar dacă e înspăimîntător, şi Didier era răvăşit de această izbucnire. Lucile nu-i vorbise niciodată astfel. La capătul pasajului, strada s-a şi întunecat, iar la capătul străzii se deschid spaţii nemărginite : piaţa cu chioşcul veşnic pustiu, pe o latură a ei, Teatrul, un fel de stepă imensă, mărginită de case înalte, apoi rîul cu stolurile de pescăruşi şi podul larg pe care huruie autobuzele şi scîrţîie ultimele tramvaie, printre jerbe de scîntei albastre — un braţ de apă enorm, în neîncetată mişcare, pe care marea îl umflă la fiecare maree şi briza îl zbîrleşte cu mici valuri.

„Nu-l iubesc." Cuvîntul i-a răsunat în urechi, în umbra deasă a pasajului. Nu auzise niciodată un cuvînt mai tare. Să nu fi fost din cauză că era copleşit, astăseară mai mult decît în alte seri, de această oboseală sîcîitoare care îi cuprindea spatele, oboseală pe care o tîra din copilărie şi care îl făcea uneori să spună că îşi simte golul din oase ? I se părea că o lumină roşie se prelingea pe pămînt, învăluindu-i prietena într-un fel de voal. Se aflau faţă în faţă, fiecare rezemat de cîte un perete, însă pasajul era atît de îngust încît aproape că se atingeau. Tot ceea ce fusese vreodată în preajma Lucilei, casa ei prea mare, parcul, scenele comice fără voia ei, prostiile mai mult sau mai puţin voite ale lui Brocquier — toate acestea dispăruseră, se topiseră în fulgerarea acestor cuvinte înfiorătoare.

Luz îi pusese mîna pe braţ şi îl strîngea.

— Din ziua în care m-am măritat cu el, m-a făcut nefericită. Nu pot decît să-l urăsc. Este extraordinar să urăşti pe cineva în felul acesta.

— Pe cineva, zise Didier.

Îi strînse mai tare braţul. Pleoapele împodobite cu frumoasele ei gene, puţin roşcate la vîrf, se zbătură iute.

— Nu ştii cît e de periculos. Nu mai sînt în siguranţă acasă. Nu va avea linişte pînă ce n-o să mă vadă moartă. Dacă aş putea...

— Da, zise Didier. Să-l ajuţi să moară...

— Ei bine, da. Aş face-o ! Nu mă tem să ţi-o spun !

Se îndreptase şi sînii îi ridicau stofa impermeabilului. Cu mîinile la spate, îl privea cu ochi strălucitori, ca şi cum, de vreme ce Didier era convins, toată lumea era convinsă împreună cu el, şi ea devenise liberă să acţioneze după voie.

— Ce facem aici ? zise Didier. Vino la mine.

— Eşti nebun !

Cuvintele astea, fără să ştie de ce, îi reaminteşc deodată vizita lui May.

— De ce nebun ? Nu cumva dumneata eşti cea nebună ? Oare îţi auzi glasul ? Nu eşti în siguranţă cu

el, dar nici cu mîne. Însă armele noastre nu sînt aceleași. Cu glas scăzut, adăugă repede : Am primit vizita lui May, ți-am spus-o.

Ochii lui Luz scînteiau. Îi aruncă o privire rătăcită, nedumerită. Deodată începu să se zbată, ca și cum el ar fi voit să se azvîrle asupra ei.

— Nu eram acolo, îți spun că nu eram acolo cînd a smuls telefonul... Nu eram acolo cînd s-a înapoiat ; și-a luat toate mobilele din camera lui, tot ce-i aparținea. Oare eu nu am dreptul...

Însă privirea lui Didier o împiedică să continue. O privește. Și ea îl privește. În spatele ei, în lăuntrul ei, el întrevede orașul acesta insolent, inutil, corupt. Aude glasul lui Lambert : „În prezent, orașele sînt pline de oameni, de perechi care nu se pot întîlni, de bărbați sau de femei care îl părăsesc pentru că nu au posibilitatea unui acoperiș comun". Despre care drept vorbea Lucile ? În pasajul din ce în ce mai întunecos, fața Lucilei strălucea, se stingea, începea din nou să strălucească. Brusc, Didier izbucni în rîs. Acest rîs răsună ca un clopot al nebuniei, pînă la capătul pasajului, al pasajului adînc, înghesuit, care ducea nu se știe unde. O apucase pe Lucile de umeri și-i rîdea în față. Ea se zbătea acum să-i scape din mîini, dar în zadar ; sînt împrejurări care înzecesc puterile și Didier n-o mai slăbea. De ce ea ? Era nedrept. Existau oameni mai vinovați : de exemplu, doamna Mousserolles, doamna Chotard și alții, domnul Beauchamp și — ah, da ! — faimosul doctor Clavier, să nu-l uităm ! Și Grădinarul !... Nu trebuia oare să se răzbune într-o zi ? Lucile era ca și ceilalți, nu înțelegea nimic. „Ea își închipuie că acum mi-a spus ceva grav !..." Ce scenă ! Nimeni nu-i vedea, orașul fremăta la capătul pasajului, frînele scrîșneau, se auzeau în depărtare claxoanele autobuzelor, soneriile stridente ale tramvaielor care traversau podul. Didier și Lucile se aflau acolo, în acest tunel sonor dintre scară și stradă și nu mai luau în seamă nimic ; ea înfricoșată, el rîzînd. Rîsul e calomniat chiar — și mai ales — atunci cînd este

elogiat. Rîsul poate servi să exprimi multe lucruri. Lucile va înțelege, probabil, că pentru el nu era o dușmancă, ci Dușmanca, pentru că o trata ca atare, pentru că nu vedea în ea decît așa ceva, această supremă calitate pe care o întrunea, peste toate celelalte. Cît de departe erau personajele neînsemnate, May, Brocquier, cei ce rămîn totdeauna la suprafață, naivii, șireții, toți la fel de mărginiți... Rîdea ; rîsul lui se înfigea în ea mult mai puternic decît tot ceea ce o marcase vreodată, nu numai în trupul ei, ci și în mintea ei, în mintea aceea mai dură decît piatra, cu care obișnuia să-i macine pe alții. Cruzime pentru cruzime : Lucile nu mai reprezenta decît ceea ce îl făcea să rîdă, după care o va părăsi, dar era bine ca asta să se întîmple, ca *unul dintre ei* să fie executat, o dată măcar, drept exemplu.

Pierduse obiceiul de a se uita în cutia de tablă de la poartă, expusă intemperiilor, pe jumătate distrusă, cînd într-o zi, tabla fiind ruginită toată și găurită zări în fund de tot un colț de plic. Era o scrisoare de la Paula, căzută acolo într-o dimineață din nebăgare de seamă. Această scrisoare îi făcu impresia unei comunicări de pe altă lume, a unei adevărate minuni. Adresa avusese de suferit, însă, pentru corespondența ei, Paula folosea hîrtie tare, japoneză, și scrisoarea, datînd de o săptămînă, era aproape neatinsă. Se gîndi la momentul cînd scrisoarea părăsise degetele Paulei, cînd mîna ei o părăsise destinîndu-i-o : lui și nu altuia. Încrederea pe care o implica gestul acesta ! Foaia mare, albă, netedă : o revede pe Paula, mersul ei degajat, cu geanta în bandulieră, cureaua între sîni. Fata nu stăruia asupra detaliilor vieții ei. Cunoscînd-o, Didier nu putea dealtfel să se aștepte la așa ceva. Îi împărtășea însă proiectele. Era vorba de un stagiu într-o universitate din Statele Unite, propunere care n-o ispitea prea mult, dar pe care era gata s-o accepte. Urma deci să plece peste cinsprezece zile. Dar, mai înainte, voise să-i scrie lui Didier scrisoarea aceasta. „Nu pentru că Statele Unite mă atrag, însă Franța a ajuns o țară dezgustătoare.

Viața aici se dovedește a fi imposibilă pentru oamenii cumsecade. Și e clar că nimănui nu-i pasă. Am fost de curînd la cineva care locuiește într-o cameră mobilată. Să nu-ți vină să crezi ! Și se pare că există patru sute de mii de persoane care trăiesc în felul ăsta, lăsate la bunul plac al unui proprietar. Se vorbește de compartimentarea arcadelor viaductului de la Auteuil, ca să se instaleze familii acolo. Ți-o spun serios, nu mai pot să suport țara asta. De aceea sînt hotărîtă să plec. Să nu crezi că aș avea de suferit eu personal din cauza acestei stări de lucruri. Chiar acum am primit un fel de moștenire ; e destul de ciudat, dar convenabil. Voi putea să-mi cumpăr un apartament, dacă vreau. Am reușit în viață, am avut noroc ; dau cîteva lecții pe gratis, ici și colo, pentru a compensa, dar puțin și din superstiție. În felul ăsta văd uneori ceea ce se află în spatele decorului. De aceea plec. Am nevoie să văd altceva. Nu e prea curajos, știu. Să fie oare posibil să ai totdeauna curaj ? Didier, dă-mi voie să ți-o spun, cu toate că așa ceva nu se obișnuiește. Un singur lucru ar putea să mă rețină..." Inima lui Didier se strînse, ochii i se împăienjeniră. „Și de ce n-aș spune-o ? Se vorbește mereu de egalitatea bărbaților și a femeilor, însă chiar în acele medii unde această egalitate se proclamă cu mai multă tărie, femeia rămîne întotdeauna puțin mai în urmă, nu are dreptul, se pare, la unele inițiative. Întotdeauna bărbatul este acela care cere în căsătorie, niciodată femeia. De ce ? Pînă de curînd, această expresie — a cere în căsătorie — m-ar fi făcut să rîd cu hohote. E totodată învechită și vulgară. Dacă vezi în asta o slăbiciune, cu atît mai rău pentru mine. Această dorință, să știi, e nouă în viața mea. Poate dorința de a face puțină ordine în viață, dar de ce nu și în a dumitale, Didier ? Ori dumneata, ori America ! Da, zîmbește dacă vrei, disprețuiește-mă, e la fel de rău. Dacă nu-ți pot fi de nici un folos, vreau să pun între dumneata și mine o cît mai mare distanță posibilă. Am reflectat mult, m-am gîndit mult la noi, la întîlnirea noastră, la episoadele minunate, de o tristețe înduio-

șătoare, pe care le-am trăit. Imaginea dumitale e nedespărțită de mare ; o șuviță de spumă scaldă mereu picioarele noastre dezgolite. Didier, am nevoie să te smulg suferinței dumitale. Simt că ea se înrăutățește, că se va înrăutăți. Între dumneata și mediul care te înconjoară, eu eram singura legătură, singura pavăză ; pentru dumneata, acolo nu poate fi decît înfruntare. Simt asta, o simt foarte puternic și mă tem. Dacă am curajul să-ți scriu această scrisoare, e pentru faptul că mă știu singura în stare să-ți facă acest serviciu. Spun singura. N-o uit pe Betty. Știu că îți este devotată, însă ea îți poate doar împărtăși nenorocirea, sau dumneata o poți împărtăși pe a ei, dar n-o poți suprima. Îmi este puțin rușine să ți-o spun, Didier, dar noi vom avea bani. Se spun multe lucruri despre bani, însă te iubesc și din cauza asta, pentru că n-aș fi fost în stare să fiu nefericită cu dumneata, știu că banii fac fericirea și că cine nu are bani, nu are fericire. Să nu spui că vorbesc ca o centenară ; pur și simplu, există multe lucruri în capul fetelor din ziua de azi ; la douăzeci și cinci de ani, noi știm totul. Dacă spui da, Didier, totul e ușor, imediat : părăsești Irube, vii să mă întîlnești aici și cumpărăm apartamentul în care pînă acum sînt instalată doar provizoriu. E un apartament foarte convenabil și chiar destul de drăguț plasat — o serie de întîmplări, de amabilități, am să-ți povestesc ! Se află la ultimul etaj al uneia din acele vechi clădiri de dinainte de război care domină Sena, nu departe de Notre-Dame. Are o grindă veche ce străbate mijlocul tavanului. Vei lucra, voi lucra, îți voi smulge viața din bădărănie și prostie, te voi vindeca, vom trăi — poate nu ca zeii, însă ca ființele omenești."

Didier înalță capul, privi cu un nou sentiment terenul răscolit care se afla sub fereastra sa, camionul, toate aceste lucruri de care era legat și de care, cu o clipă înainte, aproape că nu mai avea nădejdea să scape. Respiră adînc înainte de a-și continua lectura : „Ieri, ducîndu-mă la o lecție, treceam prin spatele bisericii Saint-Séverin. Am intrat. Era ora cinci. În absidă se

celebra un serviciu religios. Acolo, în jurul frumoasel coloane răsucite — cunoşti biserica asta — se aflau vreo zece cercetaşi micuţi, cu pulpele goale — nu-mi plac cercetaşii ! — şi un preot — nu-mi plac prea mult preoţii — care oficia slujba. Un fel de negru sau de metis, un indian, nu-mi dau seama, poate un olandez ceva mai oacheş. Am sosit tocmai la predică — nu-mi plac nici predicile ! — şi l-am ascultat. Preotul vorbea greu limba franceză, adică toate cuvintele erau îndelung gîndite şi sucite şi-i treceau de două ori prin minte înainte de a-i ajunge la gură. Spunea, dacă am înţeles bine, o poveste foarte simplă, povestea unui om pe care l-a ajutat să moară. Era vorba de micul Isus şi de Fecioara Maria, însă nu era deloc ridicol şi resimţeam o impresie bizară, destul de nouă ; simţeam că acest om crede. Oare asta nu e destul ? Cred că toate predicile, în toate bisericile din Franţa, ar avea de cîştigat dacă ar fi ţinute de negri, de cehi, de indiferent care străini, ce nu cunosc prea bine limba noastră. Am ieşit foarte emoţionată. În apropierea uşii, un mic grup de oameni erau îngenunchează lîngă un confesional. Acest gen de spectacol e deseori stupid. Dar oamenii aceia îşi ţineau capul în mîini, i-am văzut ; mai era acolo şi o adevărată negresă, şi un galben micuţ, cu ochelari, cu un aer excepţional de recules şi alţii care, prin învecinarea cu aceştia, dobîndeau o sclipire de convingere, de spiritualitate. Aş fi voit să îngenunchez în spatele lor, nu ca să mă spovedesc, ci pentru a mă gîndi la dumneata. Dar sînt atît de rea încît, pentru a o face, m-am dus să mă aşez în alt colţ al bisericii unde nu mă vedea nimeni, unde eram singură. Cred că am rămas acolo o bună bucată de timp, cu capul golit de gînduri, însă plin de dumneata, pînă cînd un paracliser cu lanţ de metal a venit să-mi strige la ureche : se închide !... Didier, Didier, căsuţa de la Hipodrom, adu-ţi aminte !... Biletul pentru New York se află în poşeta mea. După cincisprezece zile, dacă nu primesc un răspuns, iau vaporul..."

Nimic nu era mai nerațional decît s-o refuze pe Paula pe care o iubea și cu care trăise ore desăvîrșite. Prea desăvîrșite. Există o perfecțiune care nu se regăsește. Firește, nu se putea aștepta ca această scrisoare să împrăștie îndoiala nedemnă pe care Fernandé Chotard o făcuse să se nască în mintea lui. Povestea cu moștenirea era neclară și reușita Paulei părea foarte neobișnuită. Însă el își propusese ca regulă să nu ia în seamă nici o vorbă a doamnei Chotard. Singurul lucru care putea să-l lămurească era să ia trenul și să se ducă s-o vadă. E ceea ce putea să facă oricînd dacă îi răspundea Paulei da.

Să răspunzi „da" Paulei, să te căsătorești cu Paula, să-i scrii Paulei. Aceste cuvinte i se învîrteau în cap. Cînd Betty veni seara la el, cu mutrișoara întoarsă pe dos, cu părul în ochi, prost pieptănată, cu impermeabilul ei destrămat la mîneci și vechea jachetă de tweed, primul său impuls fu să-i arate scrisoarea Paulei. Desigur că Paula n-o credea pe Betty alături de el în acel moment. Dar va fi destul timp să-i arate scrisoarea dacă îi va spune „da" Paulei.

O ajută pe Betty să-și întindă salteaua pe rama patului, apoi stinse lumina. Zilele erau prea extenuante ca să le dea răgazul de a citi, de a vorbi. Totul se petrecea în tăcere. La drept vorbind, în scrisoare erau fraze care sunau prost și se frămînta în pat fără să poată evita adînciturile care se formau deasupra arcurilor rupte. „Vom avea bani"... Aprinse brusc lumina, privi umbra lui Betty, îi prinși respirația.

— Ascultă, spuse el încet.

— Da.

— Ce-ai face dacă cineva ar veni deodată să-ți spună: „Vino, vom avea bani... Vom putea fi fericiți împreună. Te voi vindeca de suferințe". Cu alte cuvinte: „Lași altora suferința, și noi..." Ei, ce-ai face ?

— Dorm, răspunse Betty.

— Dar gîndește-te, gîndește-te la acest lucru. La glasul care-ar veni să-ți spună: „Ai suferit destul. Lasă altora suferința, vino"...

— Așa ceva nu există, spuse Betty.

— Ba da, tocmai că există.

— Da, există, zise Betty. Ți-am spus-o de multă vreme. Sînt învingători și învinși, e inevitabil. Sînt săracii și sînt bogații. Fiecare să-și aleagă rangul, arma și lupta. Dar să învingi suferința cu armele celor bogați...

— Sînt oameni care pretind că banul face fericirea, spuse Didier.

— Trebuie să fie adevărat, reluă Betty, de vreme ce abatele Singler o spune.

— Tu dormi, Betty, îi reproșă Didier. Nu ești serioasă. Noapte bună.

El însă stătu de veghe în întuneric, ascultînd apa de pe acoperiș care picura pe tabla camionului.

Era prima dată cînd ideea căsătoriei i se prezenta și n-ar fi putut să se înfățișeze sub o aparență mai seducătoare. Exista o posibilitate pentru el, aceea de a fi fericit cu Paula. Timp de cîteva minute după ce Betty adormise din nou, în dreptul platformei camionului unde pîlpîia lumina felinarului din colțul trotuarului, Didier se crezu salvat. Concepu un răspuns de trei rînduri pentru Paula și aceste trei linii însemnau un „da". Dimineața începu hărmălaia camionului, plecările și sosirile în garaj, apoi Betty părăsi camera, încă învăluită în întuneric, ca de obicei, pentru a se duce la biroul avocatului. Cînd ziua se ridică din pîclă, Didier avu impresia că în timpul nopții înfăptuise o acțiune urîtă răspunzînd „da" Paulei. În ajun pusese bine scrisoarea și nu-i suflase o vorbă lui Betty. Dar nu asta îl tulbura. Se putea oare teme că îi face rău lui Betty ? Știa însă că ea s-ar fi bucurat, sau ar fi dat impresia, cu blîndețe, că se bucură de orice fericire ce i-ar fi venit pe neașteptate. Dar era sigur că și dacă n-ar fi fost așa, ar fi trecut peste asta cu acel egoism pe care bărbații îl socoteau virilitate, în vreme ce nu este decît opusul ei. Atunci ? Ceva îl reținea. O umbră se așeză între el și Paula. Aceleași motive care l-au făcut s-o respingă, s-o lase să plece cu cîtva timp înainte pentru că o dorea prea mult, vor dăinui oare mereu ?

Acestea, apoi altele mai confuze. O astfel de renunțare la fericire nu se analizează ; dar poate că teama de a *profita* să fi fost aceea care avea precădere. Mai era și gîndul că refuzul fericirii e un titlu de glorie bizar, mai ales atunci cînd refuzi totodată și securitatea. Ceea ce îl stînjenea nu era faptul că Paula era bogată și el cîtuși de puțin — numai burghezii dau importanță banului — ci în primul rînd un fel de orgoliu rău înțeles, un orgoliu retrospectiv, o dorință de a se înălța pe sine, de a dovedi ceea ce poate, coborînd socialmente treptele considerației. Nu cumva a lucrat prea mult la unele teme din *Lexicul* lui, sau a interpretat greșit unele cuvinte arzătoare din marile cărți ? Nu s-ar putea spune, și nici el însuși n-ar putea s-o spună. Să nu ne înșelăm. Nu avea nici voința — și desigur nici posibilitatea — de a fi un sfînt, ceea ce firește e singurul lucru de care un om cinstit nu se poate consola. Mîrlănia uniform răspîndită în societate constituia pur și simplu un subiect care îi inspira o repulsie de neînvins. Își răsturnase toate ambițiile, devenise un ambițios retrospectiv, ceva de neînțeles, monstruos. Avea ambiția să ajungă a fi disprețuit de ceilalți, era însetat de dezaprobare ! Aceasta era pentru el o primă treaptă, o treaptă pe care poate n-o va depăși, dar care i se părea că trebuie neapărat atinsă cea dintîi. La ce bun să fi încercat odinioară cu Paula să stîrnească dezaprobarea, dacă acum făcea deodată ca mulți alții care se aranjează și, dacă printr-o căsătorie cu o fată frumoasă și bogată, despre care ceilalți erau gata să uite că i-ar fi fost amantă, își atrăgea laude și invidie ? Odată instalați confortabil, surzi la mizeria celorlalți, nu le mai rămînea decît să-și cumpere o mașină și să joace la curse... „E evident, îi scrisese de curînd părintele Moreau, și o spun cu toată seninătatea, că personalul de conducere al Minelor, ca dealtfel al oricăror întreprinderi, va fi ceva mai grăbit să rezolve problemele ridicate de către sindicat dacă ei înșiși, femeile sau copiii lor ar avea de suferit din această cauză..."

Didier ezită : trebuia sau nu trebuia să-i arate lui

Betty scrisoarea, sau cel puțin să-i vorbească despre ea ? Dar e dificil și bineînțeles nu prea cinstit să ascunzi un lucru de o asemenea importanță unei ființe pe care o vezi în fiecare zi. Șovăi multă vreme, nepulînd să se decidă, apoi se hotărî să lase lucrurile la voia întîmplării. Betty, cu toate că deseori era atrasă de hîrtiile care se găseau pe masă, nu le privea niciodată, sau le privea fără să le vadă. Dealtfel erau atîtea și așa de diferite, încît distingeai greu pe vreuna dintre ele. Lăsă deci scrisoarea Paulei pe masă, printre maldărele de hîrtii și dosare. Cînd Betty reveni, cu pardesiul ei de gabardină de pe care se scurgea apa și cînd își scoase gluga, nu văzu decît plicul.

— Oh, spuse ea, de parcă ar fi fost surprinsă la vederea scrisorii. Dar iartă-mă, poate că nu dorești să...

Didier, cu hîrtia în mînă, îi rezumă scrisoarea, scrisoarea aceea care străbătuse uraganele. Îi citi chiar cîteva rînduri.

— Vezi, spuse el pe cînd Betty își aprindea cu băgare de seamă o țigară. Se încăpățînează să-mi pună corespondența în această cutie... Aș prefera să mă fluiere, nu găsești ?

— Vor ajunge să facă și asta, spuse Betty. Te vor fluiera.

Ploaia răsuna absurd, pe pămîntul desfundat din fața garajului.

— Asta doar dacă rămîi aici, adăugă ea așezîndu-se pe un colț al mesei. Dar nu vei rămîne. Nu mai ai nici un motiv să rămîi. Nu știu dacă sînt mulțumită, dar... Ar trebui să fiu, desigur, dar...

Mutrișoara ei se încreți, Didier o cuprinse în brațe, îi șterse lacrimile.

— Idioată mică, spuse el, nu crezi că... Nu te-ai uitat la data scrisorii ? E veche de cincisprezece zile. Îi arătă calendarul. Paula e pe vapor, spuse el.

Betty abia îndrăzni să-l sărute, într-atît îl îndepărta de ea bogăția pe care o refuzase.

— Nici n-a trebuit să răspund, zise el, refuzînd recunoștința lui Betty și revenind la patul lui. Mă vezi tu încheindu-mi viața printr-o astfel de faptă !

Privirea lui Betty venea de departe, dar nu voia să-şi recapete încrederea.

— Totuşi o iubeşti, nu-i aşa ?

— Ştiu eu ! răspunse el. Paula nu are nevoie de mine. Îşi va găsi totdeauna locul.

Betty strivi ţigara şi veni să îngenuncheze umilă alături de pat.

— Trebuie să te însori cu ea, spuse Betty. E foarte grav.

— Am spus nu, zise Didier.

— Dacă nu te însori cu ea... nimic nu mă va împiedica să cred că o faci din pricina mea... şi m-aş simţi totdeauna vinovată faţă de tine...

Camionul revenea cu gălăgia lui de fiecare zi ; porţile se trîntiră, zgomotul umplu camera.

— Ai greşi, spuse Didier. Nu e din pricina ta, păsărico.

Se aplecă şi o sărută pe obraz.

Lucile răspîndi peste tot zvonul că Didier a înnebunit dintr-un acces de dragoste pentru ea.

Betty îl anunţă pe Didier că ea trebuia să plece la Paris şi că absenţa ar putea fi lungă.

May reveni să-l vadă din proprie iniţiativă, dintr-un impuls propriu de data asta, şi îl întrebă ce i-a făcut Lucilei. Aceasta vorbea despre el cu indignare ; spunea că s-a comportat ca un apucat, îl acuza că a îndemnat-o să intre cu forţa într-un pasaj pentru a o săruta şi a o supune altor afronturi.

Didier socoti versiunea lui Luz ingenioasă şi, cu puţină aproximaţie, aproape justă şi nu ştia dacă aceasta era opera lui May, sau dacă May nu cumva reproducea exact insinuările Lucilei. Îi spuse că n-o va mai vedea pe doamna d'Hem, că a terminat cu ea. O întrebă totuşi pe May dacă o credea pe Luz supărată pe el. May răspunse acestei întrebări cu tonul unei adevărate mînii.

— Se pare că ai rîs într-un fel atroce, zise ea.

— Într-adevăr îmi amintesc că am rîs, spuse el. Ar fi trebuit să fii nebun ca să nu rîzi de unele lucruri.

— Ea pretinde că ești un monstru, că ai rîs într-un fel oribil și fără motiv, după ce ai încercat să...

— Ah, te rog, spuse Didier. Nu mă obliga s-o iau de la cap.

— Să iei de la cap, ce ? Ești nebun de-a binelea ? De ce-ai făcut asta ?

— Poate am să-ți spun de ce-am rîs, spuse Didier, cu o voce calmă, fără să încerce a se dezvinovăți mai mult. Această femeie, care se extaziază în fiecare dimineață în fața odăjdiilor preotului ce-i dă împărtășania și care își crește fiica adoptivă pretinzînd că trăiește în respectul bisericii mi-a debitat insinuări vulgare.

— N-a putut să vorbească decît despre nenorocirile ei, spuse May.

— Da, într-adevăr, mi-a vorbit de nenorocirile ei, încuviință Didier. Dar îndărătul nenorocirilor Lucilei am întrevăzut nenorocirile domnului d'Hem. Mă înșel poate, dar n-aș dori să fiu în locul acestui sărman om. Înțeleg totul și știi ce mă face să înțeleg ? Ochii dumitale.

May stătuse în picioare. Schiță o mișcare de retragere, atît cît îi îngăduia camera.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, izbucni ea, cu un ton disprețuitor. Și puțin îmi pasă. Dar nu te găsesc prea generos. Situația e foarte disperată. Știi oare că domnul d'Hem o acuză acum pe Lucile că l-a sechestrat ? Știi că această acuzație o aduce în fața curții cu juri ? Vei îngădui să se comită așa ceva ? strigă ea înnebunită, parcă speriată de propriile-i cuvinte.

Didier era nespus de mirat. Nu știa dacă domnul d'Hem ar fi avut destulă abilitate să meargă pînă acolo, dar desigur el însuși spusese de ajuns față de May pentru ca ea să-și închipuie că știa totul. Încetă o clipă să mai vorbească, contrariat de această diversiune, apoi o întrebă :

— Ei bine, crezi acest lucru ?... Rosti întrebarea cu o voce puternică, imperioasă. Oare Luz a încercat sau nu, să-l...

May era total dezorientată ; se uită la Didier cu o privire fixă. Făcu un efort pentru a-și reveni și-l ironiză :

— Oare această acuzație nu dovedește îndestul nebunia lui ? Nu-i dă încă și mai multă dreptate Lucilei ?

— Să admitem, fu de acord Didier. Dar să continui : Lucile e deci femeia pe care ți-am descris-o și a cărei situație ai descris-o mai bine decît mine ; și, într-un astfel de moment, ea calculează cît o costă telefonul smuls și dispariția mobilelor luate de soțul ei ! E ceea ce eu numesc o comportare vulgară.

Didier aștepta, își ridică o șuviță de păr de pe fruntea umedă. Glasul îi tremura :

— I-am iertat totul Lucilei, dar lucrul acesta !

Nu mai avea glas pentru a-i spune : „După părerea mea, ea a revenit în mijlocul oamenilor pe care am fost nevoit să-i întîlnesc aici". Se gîndea : Se poartă ca o băcănească.

Își regăsi brusc glasul :

— Nu vreau să cunosc urmarea acestui foileton prost, strigă. Dacă ai venit să-mi smulgi mila, adresează-te ușii de dedesubt, acolo unde un geam spart așteaptă de luni de zile să fie înlocuit cu altceva decît cu un calendar al poștelor. Și întreabă dacă cretoanele doamnei d'Hem s-au vîndut într-adevăr ! Acum, spuse el, dacă mai rămîi aici un minut, voi considera că-mi dai dreptul să te disprețuiesc.

— Plec, răspunse ea. N-aș fi așteptat invitația dumitale. Dar să nu te miri dacă asta se va sfîrși prost pentru dumneata.

A doua zi, cînd Didier deschise ușa bucătăriei sale cu intenția să iasă, îl găsi pe scara de ciment pe Ajax, cîinele, cu labele ușor rezemate de un morman de cărți, într-o atitudine sculpturală ; cărțile neînvelite zăceau direct pe ciment, în fața bucătăriei familiei Maillechort ; erau acelea pe care doamna d'Hem le împrumutase de la el și pe care, fără îndoială, își făcea scrupule să le păstreze.

Didier nu mai avu puterea să plece și reveni în cameră.

Partea a opta

Caietul albastru

AJUNSE SĂ RESIMTĂ UN FEL DE REgret, o nostalgie, atunci cînd se gîndea la doamna Chotard ale cărei furii erau, în definitiv, acelea ale simţurilor, adică aveau în ele ceva inocent, ba chiar simpatic, în comparaţie cu aviditatea unor fiinţe ca Luz, May sau Brocquier.

Îşi aduse aminte atunci de caietul pe care i-l înmînase Fernande într-o seară şi se decise să-l deschidă. Era hotărît să-i revizuiască dosarul, conştient că îşi făcuse o impresie greşită despre ea. Căci Fernande putea foarte bine să-şi introducă averea în calculele pasiunilor sale, să folosească superioritatea ei materială ca să-i pedepsească pe unii sau pe alţii : banul nu era pentru ea decît un mijloc, nu stătea la originea tuturor lucrurilor, nu era pasiunea ei. Dacă e vorba să alegi, atunci maniacii sexuali sînt preferabili maniacilor banului.

Plouase în timpul săptămînii, apoi, datorită unei reveniri a căldurii, zidurile camerei începură să asude. Didier regăsi caietul doamnei Chotard înmuiat de umezeală, coperta albastră se decolorase şi îşi prelinsese vopseaua pe marginea paginilor.

Era într-adevăr un caiet şcolăresc, de culoare albastră, avînd coperta din faţă împodobită cu o banderolă, iar pe coperta din spate, tabla înmulţirii. Cuprindea douăzeci de pagini în pătrăţele, conţinînd un fel de jurnal, sau mai curînd — cum a spus chiar ea — o lungă, foarte lungă scrisoare, scrisă în diferite momente din ziua în care Didier venise la Stellamare, şi al cărei ton era grav, detaşat, senin. Nu regăsea nimic din violenţa obiş-

nuită a Fernandei, poate doar felul ei de a i se adresa, de a-l lua din scurt. La urma urmei, o luptă spirituală : numai astfel putea doamna Chotard să conceapă înfruntarea dintre suflete. Era acolo elocinţă, desigur, dar şi un efort de a se analiza pentru a răspunde unor reproşuri, fapt mai descurajator pentru Didier şi s-ar putea spune, chiar, pentru oricine era în stare să şi-o reprezinte pe doamna Chotard.

„Cît sînt de înţelegătoare cînd sînt calmă ! Didier, ce crimă e pasiunea într-un suflet ca al meu..."

„Am disprețuit convorbirile noastre, făcîndu-le imposibile de atîtea ori. N-am vrut să te înţeleg, căci voiam să sufăr simţind că nu ne-am mai dărui nimic. De multe ori m-am închis în mine de bunăvoie, cu care primesc atît de la dumneata cînd accept..."

„Am nevoie de indiferenţa dumitale, de disprețul dumitale. În această dimineaţă îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru darul de suferinţă pe care mi-l trimite prin dumneata..."

„Eşti în mine un dar etern care se contopeşte cu sufletul meu. Nimic nu-l poate atinge..."

La început, caietul nu fusese scris decît pe o singură faţă ; apoi fusese reluat pe cealaltă, iar Fernande, pe măsură ce recitea, adăuga comentarii dintre care unele tot aşa de lungi ca însăşi scrisoarea.

„Dacă citesc asta, m-am ars", îşi spuse Didier. De pe vremea cînd „sufletele" îi jucau feste...

Betty, pe care Didier o credea la Paris, reapăru fără să se anunţe, în felul ei totdeauna subtil şi discret. Izbutise să capete o cameră în oraş, în partea de sus a unei case gata să se prăbuşească, într-o mansardă pe care patronul ei, avocatul, i-o închiriă foarte scump. Îi lua astfel cu o mînă ceea ce îi dădea cu cealaltă, în schimbul lucrului ei. Didier se întreba dacă nu-i spunea toate astea doar pentru a-l calma, sau dacă nu cumva era un adevăr oarecum ajustat. Elementul liniştitor în această istorisire era faptul că Betty avea o cameră şi că nu va mai fi obligată să vină să se culce la

el. Adevărul era că Betty nu-i ceruse de la început să rămînă la el şi că în primele zile, el o primise ca pe o vizitatoare.

— Dar n-ai fost la Paris ? o întrebă.

Fata se tulbură.

— Ba da, îţi voi povesti...

Se dusese să-l întîlnească pe Philippe, — da, pe domnul d'Hem —, îl dusese la un psihiatru din împrejurimile Parisului, un om de spirit care n-a avut nimic de menţionat în privinţa domnului d'Hem ; îl găsise puţin excitat, dar nimic care să nu se poată aranja cu cîteva medicamente bine alese. După spusele acestui medic — Betty nu-şi mai amintea exact termenii — Philippe făcea o psihoză, o idee fixă că e părăsit, dar foarte uşoară şi pe care era mai bine să n-o agravezi ocupîndu-te de ea într-un fel prea spectaculos. O singură misiune : să-l împiedice cît mai mult de a conduce maşina, avînd în vedere excesele de viteză la care se deda şi agitaţia favorizată de ele. Pentru a face această călătorie, Betty obţinuse un concediu fără plată de la avocatul ei şi putuse să-şi convingă o mătuşă care locuia în Clichy să-i cedeze o cameră în fundul unei curţi. Ea ocupa această cameră atunci cînd nu era în maşina roşie a lui Philippe, în care se urca împotriva voinţei sale, îndemnată numai de speranţa că prezenţa ei l-ar împiedica să meargă repede.

— Şi ai reuşit ?

— Cînd se află la volan, e mut, spuse ea cu un fel de teamă, îţi vine să crezi că e şi surd.

În cele din urmă ajunsese la capătul puterilor.

— Dacă o să continue astfel, eu aş avea nevoie să fiu îngrijită, spuse Betty.

— Nu vreau să crezi acest lucru, îi răspunse Didier cu elan. Oh, desigur, toţi am avea nevoie să fim îngrijiţi. Dar remediile de care avem nevoie nu medicii sînt cei care le deţin. De ce ? continuă el, văzînd-o pe punctul de a plînge din cauza slăbiciunii, de ce spui asta ?

Pronunţă cîteva cuvinte confuze. Cu toate că făcea tot ce putea ca să-i zugrăvească ce fusese viaţa ei în

acel timp, ceea ce spunea lăsa să se întrevadă ascunzișuri unde el nu putea pătrunde. Încercă s-o facă să precizeze, îi puse întrebări la care ea răspunse prost. Nu fuseseră niciodată așa de incomodați, înghesuiți cum erau între pat, masă și acele cufere gigantice pe care nu putuse niciodată să le deschidă, neavînd dulap unde să așeze lucrurile. „Și totuși, își spunea Didier copleșit, ascultînd-o pe Betty, va trebui într-o zi să le deschid ! Și n-ar fi bine oare să profite pentru acest lucru de prezența lui Betty, într-o zi cînd ea va fi mai puțin obosită ?..." O privea cu teamă, așa cum stătea cocoțată, cu picioarele încrucișate, într-o rochie ușoară, pe un colț al cufărului unde cu puțin timp înainte o văzuse pe doamna d'Hem, — tribul Maillechort care făcea atîta scandal sub ei, Pustiul ce stîrnea cîinele să latre, Flopie descărcînd cutii goale de metal pe care le trîntea de sus din camion —, și Didier o regăsea pe Betty atît de împovărată de mizeria lumii, încît începu să-i fie deodată rușine de a se fi lăsat pradă, chiar o clipă, viselor despre Paula. Totuși, aparent, dacă ar fi vrut s-o privească cu ochii altora, sau cum o priveau locuitorii Cartierului de Sus, Betty nu părea a fi necesară lumii, dar Paula părea că este, și mai ales lui. Și Dumnezeu trebuie să aibă balanțe diferite sau măsluite pentru a putea cîntări cu aceleași greutăți aceste două ființe și pentru a le face să trăiască pe aceeași planetă. Toate aceste gînduri îl năpădiră într-o clipă, la vederea înfățișării lui Betty al cărei glas se pierdea în zarva garajului și ale cărei priviri blînde și tandre se învălmășeau de asemenea, în unele momente, cu ocheadele obraznice ale lui Flopie cățărată acum pe butoi și apăsînd pe mînerul pompei de ulei. Nefiind în această cameră un alt loc pentru Betty decît pe patul lui, era clar pentru Didier că ar fi trebuit să-i ofere acest pat, fie numai din comoditate, pentru a se simți bine, a putea vorbi, sau pentru a-i fi cald și a tăcea, să-i ofere patul acela unde să fi petrecut nopți ca altădată, sub amenințarea sălbaticilor, ea în partea mai proastă a patului, iar el în partea mai bună, dar care aproape că era mai rea.

Astfel, odată cu întoarcerea lui Betty ieșea și mai mult în evidență tendința acestei lumi de a persista în dezordinea ei și caracterul respingător al dezordinii ei, care apărea atît de precis prin geamul veșnic spart de la sufrageria familiei Maillechort. Era ușor s-o iubești pe Paula, prea ușor, și să citești frumoasa ei scrisoare parfumată, în schimb trebuia făcut ceva pentru Betty și, neștiind ce anume, Didier se cufundă din nou în tulburarea sa.

În pofida explicațiilor care l-ar fi putut satisface, continua să se întrebe de ce părăsise Betty Parisul atît de brusc, și mai ales de ce se dusese acolo. Timpul se înrăutățise deodată, vîntul, spunea ea, stîrnea vîrtejuri de zăpadă topită și cu gabardina ei, chiar cu pardesiul de tweed verzui, admițînd că fusese vreodată croit din tweed... E greu să știi totul ! Pentru că, după versiunea tatălui ei, mătușa Mondeville locuia în Vincennes, iar după ea, locuia la Clichy. Desigur că nu era vorba de aceeași mătușă : ceea ce în aparență o autoriza pe doamna Chotard, aflată totdeauna fără rost la Mondeville, să spună că Betty avea la Paris relații de nemărturisit și că, dealtfel, poseda și dovezi. Dovezi pe care, din considerație pentru Didier, nu le mărturisea, dar pe care era gata să le răspîndească în tot orașul. Căci întoarcerea lui Betty schimbase cu totul părerea doamnei Chotard : iată urmările vieții de provincie. Da, în sfîrșit, chiar Parisul era pe punctul de a deveni de nelocuit.

Cel puțin, iată lucrurile pe care Betty era pe cale să i le spună, și Didier încerca, din mărturisiri confuze, să înțeleagă adevăratul motiv al călătoriei sale. Avea impresia uneori că fata evită să i se destăinuiască, iar alteori că voia să alunge o amintire neplăcută.

În sfîrșit, după trei sau patru zile Betty menționă, ca pe un simplu detaliu, faptul că se dusese să vadă „un camarad" pe care îl avea într-o întreprindere de import și care, dacă persista în intervențiile lui, și ea într-ale ei, avea să o primească poate foarte curînd

în această întreprindere. Rapiditatea angajării depăşea tot ce se putea concepe. Numai Paula putea face mai bine... Didier crezu la început că treaba pe care Betty o făcea la avocatul ei îi era nesuferită, sau că instabilitatea binecunoscută a fetei — trăsătură ereditară — i-o făcea imposibilă. Dar ceea ce ar fi avut eventual de făcut la Paris nu părea să prezinte mult mai mult interes, dacă nu cumva era peste puterile ei. Înţelegea greu de ce ezita Betty atît să spună că speră să intre ca telefonistă în acea întreprindere din strada Saint-Lazare, de ce ţinea să dea de înţeles că va trece foarte repede la o treaptă şi un salariu superioare. Trebuie să admitem că a şti limba engleză ar fi preţios într-o întreprindere care avea atît de multe relaţii cu Anglia. Didier nu era însă în stare să-şi dea seama ce fel de engleză vorbea Betty, căci el citea englezeşte fără să şi vorbească, pe cînd Betty citea cu foarte mare greutate. Bineînţeles, asta însemna pur şi simplu că Betty nu era un om de carte, fapt ştiut de el dintotdeauna.

Acest proiect rămase suspendat între ei ca o ameninţare. Se adăuga tot ceea ce Betty nu spunea, după obiceiul ei, şi ceea ce Didier gîndea : Betty nu pomenise deloc de Paula.

Didier trebui să înghită descrierea camerei ce i se cedase în acea casă din Clichy, descriere care nu corespundea deloc cu ceea ce te poţi aştepta să fie un interior familial. Această locuinţă, spunea ea, degradată de ocupanţii săi succesivi, dădea într-o curte posomorîtă şi o dezgustase destul ca să fi socotit inutil a-şi face cunoscută adresa. Dăduse chiar imperioase instrucţiuni portăresei să nu lase pe nimeni să urce pînă acolo. Vorbea de „instrucţiunile" date portăresei — a cărei mutră de beţivancă Didier şi-o imagina — de parcă ar fi avut un apartament la Ritz ! Or, în sîmbăta aceea, cerul era atît de cenuşiu, de coborît şi ploua cu atîta îndărătnicie, încît nu se putu împiedica să iasă, ceea ce nu avea nimic paradoxal. Ajunse în bulevardul Clichy, unde era cel puţin o intrare spre metrou prin care se

putea merge adăpostit. Apoi, cum trecea prin dreptul unui ceas care arăta orele patru — o oră nenorocită, trebuie să recunoaştem — îşi amintise dintr-o dată (aceste uitări erau dese la ea) că acceptase o întîlnire tot la aceeaşi oră, într-un cartier de la celălalt capăt al oraşului, cu unul dintre cei pe care ea îi numea „camarazii" săi şi ale căror identităţi şi meserii nu păreau prea bine definite. Îşi dădu seama că trebuia să-i telefoneze acestui camarad — scrupul care îl mira nespus pe Didier, dar pe care îl găsi totuşi respectabil.

Venindu-i această idee, Betty intră să telefoneze de la unul dintre nenumăratele baruri cărora acest bulevard le datoreşte atmosfera şi ale cărui geamuri erau acoperite de un abur promiţător. Primul lucru pe care îl făcu zărind tejgheaua fu acela de a uita să telefoneze, — nimic n-o mai grăbea ! —, de a se rezema de marginea ei, de-a valma cu toţi şi de a-şi comanda — oh, mai nimic — un păhăruţ de vin alb. Poate chiar şi un grog foarte nevinovat. Povestea toate astea cu surîsul ei ceva mai reţinut pe care îl avea de cînd se întorsese de la Paris. Tejgheaua descria un fel de semicerc strălucitor care izbutea să umple pe trei sferturi sala. Aburul respiraţiilor şi al ţigărilor, căldura, vacarmul, strigătele, pocnetele sticlelor care se destupau, şuieratul filtrului de cafea, erau de ajuns, chiar şi fără vin, să ţi se urce la cap şi să-ţi întunece puţin vederea. La drept vorbind, Betty găsea că oamenii care o înconjurau aveau nişte figuri ciudate. Obişnuită să vadă golani, nu-i plăceau prea mult aceşti oameni care o priveau fără ruşine, tipii aceştia ai căror bicepşi le umflau mînecile hainelor, băieţi cu o înfăţişare suspectă, doi sau trei negri, unii din Oran sau din Constantine, ca şi tipi de nicăieri şi care o împingeau cu coatele. Ideea că trebuia să telefoneze îi veni brusc în minte, aşa cum se înalţă o băşicuţă de apă gazoasă. Pentru că avea la ea o fisă, se îndreptă spre cabină, urmărită de priviri sumbre, de figuri acoperite de cicatrice. Camaradul de la capătul firului era de negăsit. Părăsi cabina şi, revenind către tejghea, îşi scotocea

geanta cu intenția să caute bani pentru a plăti consumația. Mergea încet, se oprea, pentru că poșeta oferea obișnuitul spectacol : banii se învîrteau la voia întîmplării, pe sub batiste sau pudriere, amestecați cu pachete de Gauloise, cu facturi sau tichete de metrou. Înainta cu pași mici, crezînd că se apropie de tejghea, cînd avu intuiția că se întîmpla ceva. Se opri brusc, înălță capul : tipii erau tot în picioare, aproape de tejghea, neluîndu-și ochii de la ea. Își dădu seama că un fel de liniște plină de interes se lăsase asupra lor. Închise poșeta, o puse sub braț și observă atunci că mergea drept către un chepeng deschis. Era (și-a dat seama mai tîrziu, căci în acel moment scoase un strigăt ascuțit) era unul din acele chepenguri prin care se coboară butoaiele în subsol, nimic altceva ; un pătrat mare, negru, căscat, ceva asemănător unui cavou, exact la distanță de jumătate pas pe direcția în care mergea. Tipii s-au întors, conversațiile au reînceput ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Patronul — avea o bandă neagră pe un ochi — continua să servească, ușa se deschidea și se închidea ca și înainte, totul avea aerul cum nu se poate mai firesc. Betty ar fi avut nevoie să se așeze, așa de tare îi bătea inima, dar simțea că n-o să poată rămîne nici un minut mai mult în acest loc unde era gata să-și frîngă oasele fără ca vreunul dintre oamenii aceia să fi făcut vreun gest, sau să fi pronunțat un cuvînt pentru a o împiedica. La gîndul acesta și la ideea golului deschis dinaintea ei trăia o asemenea groază, încît urî și suspectă deîndată nu numai cafeneaua, dar și bulevardul, întregul Paris.

— Iată de ce m-am întors, spuse ea.

Didier privi pe fereastră. Flopie, întocmai ca în ajun, ca în ajunul ajunului, ca totdeauna, era cocoțată pe butoi, cu părul scurt, întunecat și aspru lăsat pe frunte. Manevra pompa de ulei cu severitate, cu o mișcare dură ; efortul îi înroșise obrajii, și cu pantalonii și ghetele ei lucioase avea parcă aerul unei păpuși de lemn.

— Dar cum îți explici tu acest incident ? întrebă Didier. Ce crezi că s-a petrecut în realitate ? Bineînțeles,

te îndreptai către deschizătură şi ai fi căzut acolo, dacă un fel de avertisment interior — sau poate liniştea care se făcuse în jurul tău — nu te-ar fi îndemnat să ridici capul. Bine. Dar ceea ce aş fi vrut să-mi spui e de ce, după părerea ta, tipii care te vedeau înaintînd către chepeng — chiar dacă n-ar fi fost decît unul care să-şi dea seama în mod clar de acest lucru — de ce nu te-au prevenit ? Da, de ce n-au strigat ?

— De ce spui tu „chiar dacă n-ar fi fost decît unul" ? întrebă ea şi Didier s-a putut convinge că Betty nu pierduse nimic din felul ei suspicios şi din tendinţa de a se răzvrăti de îndată ce se simţea suspectată. Toţi mă priveau !

— Nu puteau desigur să te vadă toţi, şi unii şi alţii, la fel de bine, spuse el, mai ales dacă tejgheaua era în semicerc. Dar admit că au fost mai mulţi care te-au văzut venind. Cum îţi explici că n-au spus nimic, n-au făcut nimic ca să te împiedice să cazi în gol ?

Nu din curiozitate îi pusese această întrebare. Nu credea că Betty ar putea minţi ; pur şi simplu voia să ştie dacă întîmplarea se desfăşurase întocmai aşa cum o povestise ea ; dacă nu adăugase nimic, dacă nu dramatizase cu intenţie, dacă tăcerea acestor oameni fusese într-adevăr lucrul monstruos pe care ea îl zugrăvise şi dacă într-adevăr ascundea o intenţie criminală.

— M-ar fi împins dacă ar fi putut, spuse cu glăsciorul ei fatalist. Cea dintîi privire pe care am surprins-o o mărturisea limpede. Şi apoi, era între ei... nu ştiu ce... un fel de înţelegere. Vezi tu, a trebuit să simt aşa ceva pentru ca după aceea să fiu atît de speriată. Speriată nu pentru că aş fi căzut în golul acela, ci pentru că pot exista oameni capabili să vadă întîmplîndu-se un asemenea lucru şi să nu facă nimic.

Trebuia deci să fie crezută. Şi totuşi aşa ceva era atît de greu de crezut, încît ezita : să nu fi fost oare, în această povestire, o uşoară umbră de exagerare, de exaltare ? Dar Betty era calmă, foarte calmă ; povestişe ceea ce se întîmplase.

— Dar, vezi, nimeni n-avea interes să se întîmple o nenorocire ! Asta nu le-ar fi adus decît neplăceri.

— Chiar așa ! E cuvîntul pe care îl căutam, spuse ea privind fix, ca și cînd ar fi revăzut scena. *Așteptau să se întîmple o nenorocire.* Aveau exact privirea oamenilor care văd întîmplîndu-se o nenorocire. Aerul acela năuc, fascinat, pe care îl întîlnim la vecinii dintr-o sală de cinematograf, la filmele de groază, spuse ea.

— Fascinați, spuse Didier. Ar fi totuși îngrozitor, dar aproape mai puțin crud. Erau, cred, paralizați, fapt care trebuie să-i fi împiedicat să acționeze. Erau pur și simplu încremeniți de stupoare, văzîndu-te cum înaintezi atît de liniștită pînă la acel gol pe care, gîndeau ei, tu trebuia să-l fi văzut tot așa de bine ca și ei. Nu crezi ?

Betty își schimbă direcția privirii, respiră profund :

— Poate să fie și așa, spuse ea, sătulă să mai discute, dar cred mai curînd că nu ai dreptate, Didier. Mi se pare că știu să descifrez fizionomia oamenilor. Cînd e intenție, așteptare, ți se citește pe chip.

Oftă încă o dată, așa cum făcuse înainte. Apoi spuse cu convingere :

— Doreau, desigur, să mă vadă murind.

Povestea asta le luase mult timp și aproape îi epuizase pe amîndoi. Didier lăsă pe altă zi grija de a-i vorbi lui Betty de domnul d'Hem. Toate eforturile fetei nu-l putuseră împiedica să revină la Irube și întoarcerea lui nu s-a petrecut la mult timp după aceea a lui Betty. Betty își dădea oare seama cu precizie de primejdie ? Domnul d'Hem știa că ea se duce mereu la vilă și că doamna d'Hem, nehotărîtă, se folosea de Betty încercînd să evite ceea ce era mai rău, pentru a-l îndepărta pe bărbatul ei, ori poate, în mod sincer, pentru a-l împiedica să se omoare într-un accident de automobil. Lui Didier, din motive neclare, nu-i prea plăceau vizitele lui Betty la Kali-Koré. Dar orice s-ar fi întîmplat, știa că nu ea ar fi fost aceea care l-ar fi lăsat pe domnul d'Hem să înainteze către un gol fără să scoată un strigăt.

Oare toate acestea se întîmplau pentru că era amestecată, sau pentru că se simțea cu adevărat foarte obosită ? Betty nu mai era întru totul cea dinainte. Dispărea zile întregi și revenea fără să dea explicații.

— Ascultă, îi spuse el într-o seară, mi-ar face plăcere să nu te duci prea des la doamna d'Hem.

Stătea pe un cufăr și-l privea legănîndu-și ușor piciorul. Colțurile gurii păreau puțin crispate.

— Ascultă, spuse ea sculîndu-se. N-ai chibzuit destul. Ar trebui să te căsătorești cu Paula.

— Știi că am renunțat, spuse el. Am lăsat-o să plece în America.

— America, spuse Betty, de acolo se mai și întoarce omul... Scrisorile sosesc... Sînt sigură că pentru tine s-ar întoarce.

O văzu coborînd scara, apoi luînd-o spre potecă. Didier încă îi vorbea.

— Te înșeli, îi spunea. De ce vrei să-ți faci rău ?

Resimțea o adîncă suferință. „Ar trebui să-i spun să se întoarcă pentru a locui la mine, se gîndi el. Betty nu înțelege..."

Acela fu momentul în care începu să se vorbească mult în Irube despre cumnatul doamnei Chotard.

Didier află curînd, căci doamna Chotard nu o ascundea, că acest cumnat al ei, proprietarul unui garaj la Lourdes, urmărea să-și extindă afacerile și avea intenția să creeze între Lourdes și Irube un serviciu de vară, cu plecări bisăptămînale. Înființase deja în împrejurimile orașului Toulouse o uzină care fabrica zilnic cîte zece mii de madone din plastic, luminoase, cantitate pe care spera s-o dubleze curînd. Nu era deci surprinzător faptul că încerca să-și multiplice clientela de pe malurile celebrului torent. Apele acestuia, în pofida unui comerț atît de murdar, curgeau ca prin minune la fel de limpezi.

Toată povestea asta l-ar fi lăsat pe Didier indiferent dacă n-ar fi aflat într-o bună zi că Arditeya — da,

„stîna“ sa — era de vînzare și că fusese cumpărată de Cazaunous, însuși cumnatul Fernandei.

Adevărată sau falsă, vestea era destul de tulburătoare. Din schimbarea aceasta puteau să iasă pentru el tot atîtea lucruri bune, cît și rele. Uitînd de Betty, se pregătea să-i anunțe doamnei Chotard vizita lui, cînd găsi sub ușă un bilet prin care ea îl învita să vină s-o vadă.

Nu-i călcase pragul de la incidentele care îl goniseră de la ea. Fernande îl întîmpină cu acel zîmbet plin de efuziuni generoase pe care îl avea pentru toți vizitatorii de seamă, sau pentru prietenii a căror vizită n-o primise de mult. Abia intrat, îl copleși cu vorbe, cu dulcegării, se învîrti în jurul lui, mutînd lucrurile din loc și reproșîndu-i, în sfîrșit, raritatea vizitelor, ca și cînd nu le-ar fi știut cauza. Cum ! Întregul Irube venea s-o vadă, numai Didier nu se arăta ! „Domnul canonic Bordenave mi-a cerut chiar de curînd știri despre dumneata. A citit articolul pe care l-ai publicat în Revista... Ar dori, cred, să te vadă pentru a discuta cu dumneata... Ai putea foarte bine să te întîlnești cu el la mine ; la nevoie eu... v-aș lăsa împreună...“

Didier nu relevă nenumăratele insinuări pe care le conținea ultima frază. Nu avea poftă de discuții nici cu canonicul, nici cu doamna Chotard ; găsea că e minunat, dar că e un lucru inaccesibil să te poți gîndi a lua în discuție un om care își „expune“ ideile, care își pune în valoare ceea ce știe, sau că oamenii din Irube își puteau imagina că el era în stare să discute, că viața lui încetase îndeajuns să-l mai împiedice de a vorbi pentru a face din el un conferențiar, un orator. Cum s-ar fi putut gîndi să-și expună ideile cînd el însuși era *expus* în fiecare zi ?... Ar fi putut să-i răspundă așa Fernandei, dar la ce bun ? Zadarnic locuia la doi pași de el, zadarnic îl vedea cînd voia ; era convins că nu l-ar fi putut înțelege, că refuza să-l înțeleagă —, și dovada era faptul că prefera să se adreseze familiei Maillechort și că nu ezita să petreacă ore în-

tregi în bucătăria lor, așa cum făcea pînă și mîndra doamnă d'Hem.

Didier lăsă acestui val de cuvinte răgazul să se domolească așteptînd un moment de liniște pentru a-și spune cuvîntul. Acesta i se părea foarte prozaic în comparație cu elanurile doamnei Chotard, cu generozitatea verbală cu care aceasta se dădea totdeauna în spectacol și care îi convinsese și-i înfierbîntase pe mulți alții. Așteptă să termine așa cum aștepți sfîrșitul unei ploi torențiale, aruncînd în jurul lui priviri prudente, ușor temătoare. Casa nu se schimbase. Era tot așa de confortabilă și totuși Didier constată cu surprindere că încetase să se simtă bine acolo. De cîte ori, totuși, asaltat de activitatea dezgustătoare a familiei Maillechort, nu visase Stellamare ca pe un fel de paradis ? Dar lucrul acesta se întîmpla în momentele de slăbiciune, sau noaptea, cînd revedea în visele sale apartamentele în care locuise de-a lungul vieții, ca înfometații ce au viziunea unei hrane abundente. De la apartamentul din strada Lourmel, pînă la acela din Dunkerque, pînă la sărăcăcioasele camere de student, acesta era un adevărat lux ! Dar, era sigur că Stellamare nu era a lui, că nici o casă asemănătoare nu va fi vreodată a lui — chiar dacă apartamentul doamnei Chotard de la parter, pe care ea îl închiria acum unei familii în vîrstă, va fi într-o zi liber — căci domnișoarele Digoin și Nabot plecaseră și Didier nu știuse nimic... Dar, la urma urmei, de ce nu ? Ba da ! Fu pătruns de o rază de lumină. Îl cuprinse un elan de recunoștință. Era ceea ce urma să-l anunțe doamna Chotard, afectuoasa Fernande din caietul albastru... „Dragul meu prieten, aș dori ca astă seară, în calmul și în lumina care îmi inundă sufletul, să-mi dau seama dacă o împăcare adîncă este posibilă între noi și în ce condiții.“ Nu mai era grăbit să abordeze chestiunea. Fernande nu putea să-l fi convocat pentru altceva. Era mai delicat să aștepte, s-o lase pe ea să aleagă momentul. Privi odaia, fotoliile de catifea, pe doamna Chotard așezată în micul ei fotoliu de culoare

vișinie, cu pisica mare pe genunchi. Cîtă cordialitate pe figura ei, cîtă căldură în ceea ce spune ! O să afle totul.

Butucii trosneau în cămin. Nu văzuse de mult așa ceva. Căldura îl reconforta. Cum doamna Chotard nu se hotăra nici ea să atace subiectul, ci continua să-și sporească vorbele amabile și surîsurile, Didier uită puțin cîte puțin pentru ce venise și credea că regăsise atmosfera plină de încredere de la început, acea blîndețe a raporturilor umane care te face să te simți mai bun.

Totuși timpul trecea. Se temea să nu audă vreo sonerie intempestivă. Iar, în vreme ce Fernande, instalată în fața a trei borcane cu dulceață, ungea tartinele fără să-și dea seama că Didier nu avea nici o poftă de ele, acesta se hotărî să fie curajos :

— Am auzit... începu el. Poate că nu e adevărat, ca atîtea lucruri care se povestesc... Dar mi-o vei putea spune în cîteva cuvinte...

O roșeață intensă se ridicase în obrajii doamnei Chotard. Începu să miște nervoasă obiectele ce se îngrămădeau pe tava cu „gustări", ridicînd capacele, verificînd tăria ceaiului.

— Se pare că Arditeya va fi vîndută.

Doamna Chotard își opri brusc toate gesturile pentru a-și frămînta medalionul mare care îi atîrna la gît. Își încrucișă picioarele, le readuse la loc. Obrazul i se împurpură din ce în ce mai mult.

— În cazul acesta îmi închipui că familia Maillechort va pleca, spuse Didier. E adevărat ?... Poate ți se pare curios că îți pun întrebări în privința asta, dar mi s-a spus...

Doamna Chotard își privi mîinile, deschise degetele în evantai, le strînse. Fața i se încruntă ca sub efectul unei dureri subite și își netezi cutele fustei cu gesturi iuți de maniacă.

— N-am nici un amestec în toate astea, spuse ea. Cumnatul meu din Lourdes... Cazaunous... El a făcut totul...

Tot ceea ce, un minut mai devreme, îi umaniza încă figura, dispăruse, se retrăsese ca un soare pe care nu

aveai să-l mai vezi. Ghemuită acum în fotoliu, părea că se pregăteşte pentru atac, ca un animal încolţit în vizuina sa. Didier se străduia încă să-şi lămurească situaţia, dar Fernande o lămurise înaintea lui şi ştia că el nu se va simţi în largul său.

Didier încercă să-şi amintească, fără a izbuti, în ce împrejurare îl pomenise doamna Chotard faţă de el pe cumnatul din Lourdes, dar ceea ce-l mira era faptul că putuseră unelti toate aceste combinaţii de care depindea viaţa lui, fără ca el să ştie nimic, cu toate că doamna Chotard îi trecea în fiecare zi pe sub fereastră, încetinind pasul parcă în mod intenţionat. Nu-şi dădea seama dacă îl copleşea mai mult noutatea decît confirmarea ei, sau straniile metode pe care aceasta le implica, sau mai ales, ameninţarea tulbure pe care o descoperise deodată sub aceste cuvinte. Desigur, nu venise să-i ceară părerea, oh nu ! El nu era destul de important pentru aşa ceva ; dar să-l pună la curent, s-ar fi putut... Nu era prima oară cînd se vedea tratat de „amicii" săi ca un nimic şi poate lucrul acesta îi prindea bine, dacă vocaţia sa e umilinţa, dar nu era încă destul de pregătit ; de fiecare dată îi provoca o uşoară strîngere de inimă. Cărţile găsite pe scară, apartamentul — apartamentul său — care se vindea şi se cumpăra fără să i se spună, efectele erau diferite, importanţa lor fără legătură. Cauza era însă mereu aceeaşi şi în ambele cazuri, intenţia, dispreţuitoare sau crudă, îl rănea puternic. „Nu sînt vindecat", îşi spuse el ducîndu-şi mîna la inimă. Se gîndea la amorul lui propriu. Doamna Chotard văzu gestul şi deodată, mieroasă, se nelinişti.

— Nu ţi-e bine ?

Era gata să-şi deschidă dulapurile, să golească un tub vechi de Aspro în ceaşca lui — nu cunoscuse niciodată decît acest medicament — şi Didier îşi aminti de bomboanele negre, din lemn dulce, pe care uneori venea să i le aducă noaptea, fără a se teme că-l trezeşte pentru un capriciu.

— Nu-i asta. Mă gîndeam la ceea ce vorbisem, spuse el. Trebuie să fi crezut că toate nu mă privesc direct

pe mine, că nu-mi vor schimba cu nimic viața... dar sînt totuși puțin surprins.... Fără să-ți fac reproșuri, bineînțeles...

— Dar, sărmanul meu Didier, strigă ea, doar nu vrei să vezi pe nimeni, n-am vrut să te plictisim...

„Nu vrei să vezi pe nimeni"... O și pornise cu minciunile sale supărătoare, cu subterfugiile, cu neadevărurile care au destulă legătură cu adevărul, pentru ca reaua-credință să le poată susține. „Dacă nu vezi pe nimeni, a cui e vina ? părea că spune doamna Chotard. Descurajezi pe toată lumea. Faci gol în jurul dumitale..." A încetat s-o mai vadă, deci nu mai voia să vadă pe nimeni. Nu voia să-i vadă pe cei din familia Maillechort, deci nu-i iubea pe oameni. O ființă în situația sa nu mai are dreptul la pretenții. Doamna Chotard, la rîndul ei, nu știa să aleagă, totul îi convenea deopotrivă ; ea termina cu portăreasa discuția începută cu profesorul. Nu avea nici o urmă de delicatețe. Pentru că fusese lovit de o nenorocire pe care el n-o putea combate, pentru că se abținuse s-o cheme atunci cînd trecea pe sub fereastra lui, îl acuza că-și dorește singurătatea.

— Înțelege, dragul meu, în fond au trecut luni de cînd nu te-am văzut !... Oare îmi ceri vreodată ceva, indiferent ce ?

Cu doamna Chotard nu trebuia să treacă multă vreme pentru a înțelege ce-o făcea să acționeze. Această frază spunea totul : o dată mai mult, în timp ce el era atît de departe de-a se gîndi la ea și poate chiar de aceea, doamna Chotard îl pedepsise. Didier își permitea să n-o vadă și în acest timp o vedea pe doamna d'Hem, o vedea pe Betty ! Din felul cum Fernande pronunța aceste nume, Didier înțelegea intensitatea resentimentului ei. Temeriile i-au fost confirmate : nu putea fi vorba de-o glumă.

— Nu socoteam că ai putea să ai ceva să-mi comunici, spuse el. Dealtfel, am crezut că în această ipoteză...

Dar se împotmolea. Convorbirea ajunsese la un punct în care doamna Chotard îi apărea ca un Dumnezeu, se voia instrumentul unei autorități fatale. Didier știa că din acel moment se va face caz de slăbiciunea sa fizică,

de lipsa de avere, ca și de atîtea alte greșeli și scandaluri. Și tocmai el, plăpîndul, avea pretenția să-și exprime preferințele față de oameni ! Toate astea îl indicau ca pe un om ce trebuie distrus. Simți imediat că sentința era dată. Dacă clanul Chotard-Cazaunous a hotărît pierzania lui... O putere familială nebănuită, sprijinită pe proprietăți, pămînt, bani, conturi în bancă, vînzări, ipoteci, acte autentificate care nu se mai terminau, se ridica în spatele acestei siluete comune, în spatele acestor mîini aspre și pătrate de mică libră-reasă provincială. Societatea se punea în mișcare pentru a-l strivi, în această atmosferă, ca pisica ce toarce satisfăcută, ca jarul care trosnește... Dar nu inventa oare toate astea ? Te zăpăcești atît de ușor ! Nu era posibil ca Fernande, după tot ce făcuse pentru el la început, după paginile pe care le scrisese pentru el în caiet, acele pagini adresate lui, scrise în taina sufletului... „Îți mulțumesc pentru violența cu care îmi dorești eliberarea... Stima ce ți-o port n-a fost niciodată afectată..." Ar fi putut să se uite la oricare pagină, ar fi găsit fraze asemănătoare. „Didier, lucrul acesta trebuie să-l crezi ; nimic nu e esențial în dumneata care să nu fie pentru mine motiv de aprobare și de stimă." Or, Didier o credea, credea că spusese adevărul, că atunci cînd scrisese, gîndise astfel. O credea. Dar simțise brusc că sosise ora lichidării conturilor și că, după obicei, el va fi acela care va plăti totul. Fernande nici măcar nu se răzbuna, poate că era foarte departe de acest sentiment. Vorbise doar vocea sîngelui și chiar dacă cumnatul Cazaunous ar fi fost ultimul dintre cretini, nici o „stimă", nici o legătură închipuită nu s-ar fi împotrivit acesteia. Didier cunoștea bine mitologia chotardiană, în care dorințele celui mai neînsemnat cumnat, ale celui mai neînsemnat nepot, erau sacre. De vreme ce era vorba de rotunjirea bunurilor familiale, sau pur și simplu de satisfacerea capriciului unui nou-născut, s-ar fi călcat în picioare cu voioșie tot ce nu era Chotard, și Lagréou, și Cazaunous. Nu se putea rezista unei dorințe a lui Dédé sau Mimi : cuvîntul

familie suprima spiritul critic și Didier aprecia abilitatea, forța acestei tactici : să pui în frunte un Cazaunous înseamnă să invoci Fatalitatea, o Putere care nu are de dat socoteala nimănui, întocmai ca trăsnetul. Doamna Chotard se porni să-i explice cu răbdare cum stau lucrurile, dar Didier abia asculta ; sub cuvintele pe care le pronunța Fernande ieșea la iveală sensul unui context irezistibil. Totuși tresări cînd o auzi spunînd :

— Înțelegi, e mult timp de cînd cumnatul meu Cazaunous dorea o casă la Irube ca să-și petreacă vara. Apropierea mării...

— Ah, credeam... murmură Didier.

Dar nu mai putu să scoată o vorbă. De ce să discute, să încerce a stabili adevărul ? Cum să nu se gîndească în orice caz că însăși doamna Chotard era aceea care îl ispitise pe cumnatul ei cu această vilă ; acesta, evident, nu avea nici un motiv s-o cunoască. Totuși, auzind aceste ultime cuvinte, Didier dori să mai spere.

— Ca să-și petreacă vara acolo ? întrebă Didier. Vrea cu adevărat s-o ocupe chiar el ?... Bine, dar atunci !...

Doamna Chotard îi înțelese gîndul. Tonul răspunsului ei, mai mult decît răspunsul în sine, fu decisiv ; cuvintele țîșniră ca un foc de pușcă.

— În restul timpului, cred că o va închiria.

— Că o va închiria ? repetă Didier prosteşte. Dar... camera mea ? Nu poate face nimic cu camera mea !

— Crezi ? spuse Fernande cu un ton de vădită veselie. Cu toată puștimea lui !... Odată renovată, înfrumusețată... E grozav cum se poate transforma o casă cînd îți dai osteneala ! Nici nu-ți poți imagina...

Didier nu mai asculta și nu mai înțelegea. Cuvintele îi bîzîiau în urechi. Deci asta era ! Se agăța în gînd de acele cîteva pietre mizerabile, unde nu cunoscuse decît umilință și zbucium, ca de un bun de neînlocuit. Înțelegea de minune ceea ce voia să spună doamna Chotard. Nu lui o să-i închirieze, bineînțeles. A închiria însemna : a alunga, a asasina la nevoie ocupantul pentru a pune un altul în locul său, pentru a face să salte chiria ! Haida de ! Cumnații nu trebuie socotiți drept niște imbecili.

Totuşi, în această situaţie nu i se părea că familia Cazaunous, sigură pe cele douăzeci de mii de fecioare luminoase produse în serie, subestima puterea familiei Maillechort. Dintr-o dată soţii Maillechort îi apăreau ca o reconfortare în toată această poveste.

— Nu mă puteţi alunga, declară Didier trăgîndu-şi picioarele sub fotoliu. Nici pe soţii Maillechort, nici pe mine.

Fernande îşi luă aerul cel mai suav şi în acelaşi timp cel mai matern.

— Familia Maillechort şi dumneata !... Dragul meu, doar n-o să te compari cu ei ! strigă ea cu un accent de milă atît de puternic la adresa lui, un sentiment de admiraţie atît de mare pentru familia Maillechort, încît Didier nu se putu îndoi de sensul acestei fraze aşa de frumoase şi pe care o reţinu ca pe-o capodoperă de sinceritate burgheză — una dintre florile coroanei invizibile care îşi răspîndea razele în jurul capului doamnei Chotard.

— Fără să mă compar cu soţii Maillechort, spuse el, nu văd totuşi prea bine... Pe scurt, nu-ţi închipui cumva că tribul se va lăsa dus ?

Doamna Chotard privindu-l pe Didier nu avea deloc aerul unei mame. Dădu impresia că se gîndeşte cît e de greu să dai dovadă de mai multă prostie. Epitetele jalnice se îmbulziră pe buzele sale.

— Sărmanul meu Didier, dar pe ce lume trăieşti ! Nu ştii nimic din tot ce se petrece ? Familia Maillechort îşi face casă !...

Glasul lui Didier se gîtui.

— Spui că...

— Dar bine, dragul meu, familia Maillechort se joacă cu banii ! Terenul acela superb unde s-au înălţat de curînd garduri de uluci în faţa povîrnişurilor, este al lor ! Casa lor e în lucru de două luni ; în cîteva luni va fi gata, şi au destule relaţii pentru a găsi un adăpost pînă atunci, dacă va fi nevoie !... Dar nu te îngrijora de Maillechort : au făcut un aranjament cu cumnatul

meu. Vor rămîne pe loc cît va fi necesar. Deocamdată e vorba numai de dumneata, dragul meu Didier !

Familia Maillechort pleca. Babé, Puştiul, cîinele, tot circul ! Era poate momentul cînd ar fi putut să guste puţină linişte... Şi tocmai atunci răsărea Fernande ca să-l alunge ! În mintea gînditorului nostru se făcea lumină cu întîrziere. Treaba era bine pusă la cale. Fusese aranjată nu numai de un om de afaceri — şi desigur cumnatul era unul dintre aceştia — dar şi de un romancier, amator de situaţii limpezite, care voia triumful total al unora şi înfrîngerea totală a celorlalţi. Dar toate astea erau atît de extravagante, încît îşi mai spunea în sinea lui : „Dar nu, nu, e imposibil ! Nu poate fi aşa ! Citesc un roman prost ! Am un coşmar !..." Apoi deodată gîndul acela, o lumină mai strălucitoare decît toate : „E creştină ! Nu poate face asta !..."

— De fapt, spuse el fără s-o creadă — mereu cu acelaşi calm, în aşteptarea unei dezmînţiri solemne — nu sînt alungat decît eu !...

Doamna Chotard începu să rîdă, ca şi cînd ar fi făcut o glumă. Din fericire, o ultimă idee veni în ajutorul lui Didier :

— Nu mă puteţi alunga, spuse el. Legea se opune. Nu poţi alunga pe nimeni fără să-i găseşti echivalentul a ceea ce are. Şi acum nu e momentul să găseşti apartamente, o ştiu bine, şi cumnatul dumitale trebuie să ştie şi el asta.

În timp ce vorbea, se mira de ceea ce spunea, de ceea ce trebuie să spună şi care era purul adevăr. Se afla în situaţia de a trebui să apere acest trist domiciliu. Doar dacă într-adevăr cumnatul susţinut, inspirat de doamna Chotard, nu i-ar fi înlesnit ocazia unui schimb avantajos ! Dar nu, Didier ştia bine că pentru oameni ca el, lucrurile nu puteau merge decît înrăutăţindu-se (mereu acest pesimism pe care i-l reproşa cu atîta dezinvoltură abatele Singler). Şi mai ştia că oricare ar fi noua locuinţă — chiar mai proastă, dacă lucrul acesta era posibil — va costa în mod obligatoriu mai scump. Şi de data asta nu va mai putea plăti.

— Apartamente, nu, explică în chip caritabil doamna Chotard, mîngîind pisica ce torcea pe genunchii ei. Numeşti apartament locuinţa pe care o ocupi ?... Oriunde te-ar instala, bietul meu băiat, vei sta oricum mai bine.

Avea tonul oamenilor care decid pentru alţii şi pe care e primejdios să-i contrazici. Fiecare cuvînt era jignitor, dar ceea ce se ascundea sub aceste cuvinte rănea şi mai mult. „Oriunde te-ar instala..." Auzise bine. În clipa aceea surprinse privirea pe care doamna Chotard o aţintise asupra lui. Nici în ochii lui Luz, care avea uneori priviri aspre, nici în ochii Rosei, lipsiţi de expresie, nici în privirile fratelui cel gras, grosolane şi stupide, nu citise ceva atît de puternic şi atît de ostil, acea flacără de răutate, acea ardoare de a face rău. Nu înţelegea de unde putea să-i vină. Încercă o clipă să înfrunte privirea, dar întîlni o asemenea îndărătnicie, încît trebui să-şi plece ochii. Unde mai văzuse pe cineva care să-l privească astfel ? Căuta. Să nu fi fost oare privirea Grădinarului cînd, cocoţat pe scară, îi apărea prin geam fixîndu-şi asupra lui ochii negri ? Cu un gest monden, Fernande îl invită pe Didier să mai ia ceai şi începu să ungă biscuiţii cu unt. Împinse graţios un borcan de dulceaţă către Didier. Dar nu, lui nu-i mai era foame. Cu tot focul, un frison neplăcut îi străbătu spatele.

— Nu te-am rugat să cauţi un apartament, spuse Didier. Şi încă mai puţin l-aş fi rugat pe cumnatul dumitale.

— Ce bine că ne ocupăm să-i facem fericiţi pe oameni fără voia lor, strigă doamna Chotard. Dealtfel, ai nimerit bine. Cumnatul meu trebuie să vină la Irube peste cîteva zile. Te va lua cu maşina lui şi te va duce să vizitezi noul dumitale domiciliu.

— Nu-l cunosc pe cumnatul dumitale, spuse el cu o voce fără intonaţie, şi nici nu doresc să-l cunosc.

Fernande îi repetă, cu amabilitate, că oricare ar fi locul unde l-ar duce, nu se va putea simţi mai rău decît la Arditeya. Prăpastia răului se deschidea sub ochii lui Didier. Într-adevăr, stînd la Arditeya, crezuse totdeauna,

că n-ar putea ajunge mai rău. Camera aceea proastă, unde nu izbutea să se încălzească şi căreia frumoasa doamnă d'Hem îi spunea magherniţă, o îndurase pînă acum ca pe ceva provizoriu, ca pe un purgatoriu de unde nu poţi decît să urci, pe care nu-l poţi părăsi decît pentru un refugiu mai pur. Şi, dintr-o dată, printre cuvintele repezite şi zîmbetele ucigătoare ale doamnei Chotard, întrevăzu tocmai contrariul. Într-adevăr nu era bine aici unde se afla, nu, dar locul acela reprezenta tot ceea ce iubea. N-ar părăsi cu uşurinţă un loc unde a suferit atît, unde Betty l-a îngrijit cu devotament, unde a trăit atîtea anotimpuri, oglindite totdeauna pe cer, deasupra arborilor... Acum el era cel împins spre un gol. Nu se mulţumeau să-l privească înaintînd către el din proprie iniţiativă, aşa cum fusese privită Betty.

— Aici unde sînt, zise el, văd cerul. Eu...

Fernande începu din nou să rîdă. Didier se gîndea la grădina mare pe care numai el o cunoştea, căci oamenii nu privesc la ceea ce se află în jurul lor şi nimeni în Franţa nu mai acordă atenţie naturii. Grădina aceasta, a cărei mireasmă o iubea, frunzele ce se înălţau către creştetul teilor, mereu mişcătoare, vitregite iarna de marele lor elan... Destul blestemase tribul Maillechort pentru că îi ascundea aceste lucruri, pentru că erau surzi la toate. Şi totuşi ei rămîneau, iar el... Cea din urmă rezistenţă se topi în lăuntrul său. Îşi spunea că exagera poate răutatea oamenilor. Întrevăzu o licărire de speranţă.

— Desigur, spuse, oriunde m-aş duce n-ar putea fi mai rău...

— Te cred, zise Fernande, suspinînd. Şi la urma urmei, nu trebuie să te legi de bunurile pămînteşti. Totul e făcut pentru a trece.

Cîteva zile mai tîrziu, cumnatul veni într-adevăr din Lourdes şi i se fixă o întrevedere. Doamna Chotard nu uită să-i atragă atenţia lui Didier asupra amabilităţii acestuia de a-l conduce la noua sa locuinţă, în loc să-l lase să se ducă singur acolo. De fiecare dată cînd doamna

Chotard vorbea astfel de „noul său apartament", Didier schița un gest de apărare, ca și cînd Fernande ar fi fost gata să-l lovească.

Didier petrecuse nopți rele, avea în ziua aceea figura trasă și îi venea să cadă de oboseală pe drumul spre Stellamare. Cumnatul se afla deci acolo. Un bărbat îndesat și scund, cu fața pătrată, cioplit parcă în lemn, ochi mici și alungiți, o voce aspră, ce graseia, niște pantaloni care amenințau totdeauna să cadă. Un om de treabă, poate, ca mulți bădărani, dar desigur capabil, la nevoie, să se prefacă în călău. Timpul era mohorît, mai mult rece. Didier rămase cufundat în moleșeala lui. Se miră că se află într-o camionetă neagră care se bălăbănea, așezat pe o banchetă tare, între Cazaunous și cumnata lui, ca un suspect între oamenii poliției.

Mașina cobora repede de-a lungul pantei în curbă care ducea în oraș. Aici, străduțele se înghesuiau în corsetul strîmt al meterezelor medievale și trebui să meargă pe jos. Este cunoscută arhitectura vechiului Irube. „Camera" pe care i-o găsiseră, la primul etaj al unei case cu fațada ponosită, era un fel de chițimie întunecoasă a cărei singură fereastră da spre o stradă strîmtă. Scara era ca un puț cu geamuri în partea de sus pe unde se ridica miros de varză și ecoul certurilor dintre gospodine. L-au introdus pe Didier acolo, mai bine spus l-au împrîncit și, fără să înceteze vreo clipă să pălăvrăgească între ei, așteptau o încuviințare de care socoteau că nu se pot îndoi. Avantajul acestui domiciliu asupra celui pe care îl părăsea era, după ei, evident : bucătăria se afla în cameră (adică un vechi reșou cu gaz, într-un colț), ceea ce reducea acel „du-te-vino" și ținea loc de încălzire. „Dealtfel se obișnuiește din ce în ce mai mult, spuse Cazaunous adresîndu-i-se nu lui Didier, ci doamnei Chotard ; am un imobil nou în construcție la Tarbes : nu există separație între bucătărie și camera de zi ; toate se fac așa în ziua de azi, termină el, e în interesul tuturor.

— Desigur, nu mai avem timp să ne batem capul, spuse Fernande. Trebuie să știi ce preferi...

Didier nu auzi urmarea. Din fundul casei venea un miros de mlaştină şi, cu capul aplecat pe piept, respira din ce în ce mai greu. Crezu că aerul o să lipsească de tot plămînilor săi şi simţi că se clătina uşor. Privirile lor oprite deodată asupra lui îl făcură să ridice capul.

— Preţul ?... întrebă el ca să spună ceva. Dar se simţea gîtuit şi trebui să repete întrebarea de mai multe ori.

— Ne vom înţelege, spuse cumnatul foarte bine dispus. Nu vă faceţi griji pentru asta. Între cunoscuţi, totdeauna se aranjează lucrurile...

Didier privea fix înaintea lui, nu mai vedea nimic. Fu cuprins de ameţeală. Deodată totul se făcu negru în faţa ochilor. Se sprijini de cadrul uşii rămasă deschisă. Betty, grădina Seminarului, magnoliile, aleile minunate, fîşiile de lumină peste pajişti se învîrteau în toată această întunecime. Un nod i se ridică în gît.

— E imposibil, spuse el.

— Ah, ah, ah... ! Te obişnuieşti cu orice, răspunse cumnatul care avu brusc glasul, chiar intonaţia abatelui Singler. („Te obişnuieşti cu orice, prînzurile bune în familie sînt o sursă de bucurie şi sănătate, trebuie ceea ce ne trebuie, lucrurile nu merg chiar aşa de rău, ah, ah, ah" — aceste fraze constituiau baza micilor editoriale maliţioase şi reconfortante pe care abatele Singler le tipărea zilnic, cu litere cursive, pe prima pagină, jos, în ziarul său.)

— Acum aşa credeţi, continuă Cazaunous cu acelaşi glas, dar... Dacă aţi şti, eu, cînd am început viaţa... O, la, la !...

„Dar de ce a trebuit să se urce pe-o scară pentru a-mi spune acest lucru ?... se întreba Didier. Ca să mă vadă în patul meu... să vadă ce fac"... „În orice loc aţi fi, veţi fi oricum mai bine... Din fericire, societatea se ocupă de dumneavoastră, nu-i aşa, vă are în vedere..."

„Cînd am pornit în viaţă, eu..." glasul cumnatului îl aduse la realitate. Cumnatul era acolo, în faţa lui, cu canadiana desfăcută, cu mîinile în buzunare. Începu o poveste lungă pe care Fernande trebuie s-o fi auzit de sute de ori, căci începu să caşte. Numai că, iată,

cumnatul uita de banii pe care îi avusese totdeauna în spatele lui, sau în fața lui, ceea ce unii numesc „speranțe", donații, dote, sau un tată totdeauna gata să intervină. În fața lui Didier se întindea, sau mai bine zis se îngusta un spațiu gol, populat cu ființe pe care, cu o clipă înainte, credea că le cunoaște puțin și pe care dintr-o dată nu le mai cunoștea. Ființe care refuzau să se distreze cu el, refuzau să-i audă strigătul.

Pe lîngă cine să protestezi ? Dar mai întîi, avea el oare dreptul ?... Cine a fost primul care a refuzat dragostea? Dacă respingea orice asemănare între Cazaunous și el, de ce să se plîngă de o dragoste respinsă, de o lipsă de solidaritate ? „Nu sînt destul de mulți oamenii, își spuse el confuz, ale căror binefaceri să le poți accepta". Poate că în această clipă, mintea sa se tulbură. Nu găseai aici un cuvînt ironic sau impertinent, ci pur și simplu o constatare jalnică. Din nou îi trecu prin minte imaginea scării, apoi redeveni prizonier între paznicii săi. Ceea ce se petrecea în acest moment avea un aspect absolut legal. Cumnatul, cu capul strivit sub cașchetă, cu canadiana de piele, mănușile îmblănite, obrazul roșu, ochii injectați, era demn să figureze într-o tragedie burgheză, într-o dramă socială. Prezența sa aproape că o punea în umbră pe Fernande Chotard cu ochii ei arzători, cu trupul mistuit de pasiuni colerice... Didier își dădu seama că era în stradă, că-i strîngea mîna domnului Cazaunous, că-i mulțumea, că acesta îi spunea de o hîrtie ce trebuia semnată, că el răspundea da... Se întîmplă ca noaptea să visezi asemenea lucruri. Doamna Chotard mai merse cîțiva pași cu el, curtenitoare ; desigur, nu voiau să-l lase singur prea repede. Didier spera în mod confuz, din adîncul unei ameteli istovitoare, că Fernande începea să-și dea seama de ceea ce făcea. Urcară împreună, în pasul Fernandei, și Dumnezeu știe cît îi era de greu să urce pînă în acel loc din oraș unde, în mijlocul unui evantai de străzi strîmte, le răsări în față catedrala. Absida îi apăru în liniștea ei supranaturală, în partea de sus a străzii cu contraforții care păreau că se întind peste oraș ca

toţi atîtea raze protectoare. În spate, de cealaltă parte a acestor sublime arcade, la fel de precis conturate, la fel de împodobite, la fel de fin şlefuite ca braţele meduzei, se afla episcopia şi casa canonicilor. De jur împrejur, în piaţă, de-a lungul străzii denumită a canonicilor, cabinetele confortabile ale medicilor, avocaţilor, dentiştilor, prăvăliile negustorilor bogaţi şi imobilul recent cumpărat pentru a adăposti birourile ziarului *Irube-Éclair* al cărui nume era scris cu litere mari, roşii, la înălţimea primului etaj, pe un panou alb. Într-un cuvînt, toţi cbişnuiţii conferinţelor atît de îndrăgite de doamna Chotard, a cărei librărie se afla şi ea în această nobilă înşiruire. Societatea, al cărei comod şi limpede rezumat era oferit de acest loc al oraşului, era minunat organizată pentru toţi oamenii aceştia ale căror conturi la bancă erau veşnic împrospătate. Mai jos se afla chiar intrarea în vestibulul băncii, totdeauna atît de răcoros vara, unde pasionaţii coloanelor de cifre veneau să le citească după-amiaza. La capătul acestora întîlneai bulevardul, în care se îngropaseră miliarde, creaţia recentă a Primarului, ale cărui merite fuseseră ridicate în slăvi, într-o campanie de presă : îmbunătăţirea circulaţiei, dezvoltarea turismului etc. Circulaţia era însă atît de excentrică, încît se putea prevedea că bulevardul nu va servi niciodată decît să furnizeze o frumoasă perspectivă casei Primarului, în întregime albă, cu colonadele, chiparoşii şi grădinile sale de vară şi de iarnă. Toate acestea erau desigur mărturia unei lumi perfecte şi puteai să ai încredere într-un administrator care şi-a asigurat atît de bine proprietatea personală. „Îngrijiţi-vă bucătăria şi totul va merge mai bine... Nu totul e putred în regatul Danemarcii..." Singurul lucru oarecum putred acolo era doar casa locuită de familia Mondeville, sau aceea a familiei Lambert, sau chiar imobilele de pe strada Tăbăcarilor unde săptămîna trecută se găsiseră două grinzi gemene complet putrezite şi unde o casă se dărîmase peste o întreagă familie. („Care este prima condiţie a fericirii ? întreba editorialul din acea zi. Răspunsul : încrederea".)

— Şi acum, spuse doamna Chotard ajunsă în dreptul intrării principale... Ştii, totul va fi bine. Sînt aşa de mulţumită că te arăţi înţelegător... Totul se aranjează, drăguţule. Oh, nu ţi-am spus că abatele Singler mi-a cerut idei pentru editorialele sale... Dar am să-ţi vorbesc de asta data viitoare ; pentru un moment... Ah, Doamne, uitam ! M-am lăsat antrenată pînă aici şi va trebui să cobor din nou, trebuie să-l văd pe Primar ; cred că m-ai făcut să-mi ratez întîlnirea...

O lăsă să plece. Fernande se ducea să-l vadă pe Primar tocmai pentru a-i smulge, în particular bine-înţeles, ceva bani pentru şcolile libere de care se ocupa puţin, ca şi de atîtea alte lucruri unde era indispensabilă. Primarul din Irube devenind conformist, se ştie de ce, misiunea doamnei Chotard avea să fie uşoară, şi *Irube-Éclair* îi putea rezerva un comentariu măgulitor, deşi mascat, în coloanele sale. „Totul e bine, gîndi Didier, care îşi spunea : Mi-a ascuns totdeauna că îl cunoaşte pe primar". Încercă să ghicească motivele acestei tăinuiri. Dar totul era în ordine. Nenorocirea sa rămăsese neştiută în acest oraş care nu cuprindea decît oameni fericiţi. Şi el, Didier, devenea invizibil lui însuşi. „Dacă mi-aş putea cel puţin termina lucrul..." gîndea.

Într-adevăr, nu putea oare să facă un efort şi să nu ia în seamă circumstanţele ostile ? Să învingă frigul, umezeala, dezgustul pentru o casă de nelocuit ?... Să învingă mai ales ceea ce era mai greu, inamicul interior, boala încuibată în trupul său. „Doamne, îşi zise, răspunzînd cu un vag salut unor trecători, îmi menţin aparenţele... Într-o lună voi putea lucra. Şi pînă atunci... Cînd vor vedea că am putut scrie o carte frumoasă... Am episoadele mele, am materialele mele, am teza mea... Şi mai ales, îşi spuse năpădit parcă brusc de o lumină puternică, mai e ceva care nu se vede — dar... Asta e : faptul că eu cred în ea".

Un vînt trist, încărcat de umezeală, se zbătea în spaţiile goale prin care trecea acum, la ieşirea din oraş şi pe care trebuia să le străbată pentru a urca spre camera sa. O durere îi cuprinse în chip perfid spatele, străpun-

gîndu-l dintr-o parte în alta. „Nu e nimic, gîndi el. Încă ceva de învins, dar... Își surîse lui însuși. E prea dureros pentru a fi grav...“ Se gîndi la Kierkegaard răpus în plină stradă, doborît de inamic ; la Dostoievski, mereu bolnav, mereu sub imperiul spaimei, dar care trăise, care se văzuse aproape bătrîn... „Ar trebui să-mi fac rost de un aparat de radio. Dar nu se moare așa.“

Ideea de a-și procura un aparat de radio îi abătu atenția suficient pentru a-l ajuta să suporte drumul pe care îl mai avea de străbătut. Ținea mult la doctorul său, cu tot comportamentul lui de vechi cititor al A.F. [1] și cu toate că era blazat în privința bolnavilor în general și a lui în particular. „Un aparat de radio... spunea mereu... Haide... Asta nu te va omorî... Și dacă poate să-ți facă plăcere...“

Cuvintele acestea nu erau deosebit de încurajatoare, dar simpatia nu se comandă și Didier, răbdător, își păstra doctorul.

Dealtfel, în Irube, nu exista vreunul mai bun.

Dintr-un anumit punct de vedere, tot ceea ce i se întîmpla era just. Trebuia să mai facă un efort pentru a o recunoaște, dar cu puțină bunăvoință, va reuși. În cartier, onorabila societate burgheză nu încetase să progreseze. „Vilele“ se lărgeau, se înălțau, se îmbogățeau cu garaje, se împodobeau cu balcoane, cu dependințe, se completau cu pavilioane. În grădina învecinată cu Arditeya, care rămăsese încă în paragină, un mic comerciant își construise o casă, o vilișoară foarte proporționată, foarte joasă, cu ferestre largi, o terasă, un peron și, curînd, un frumos acoperiș de țiglă roșie ; costa cam șapte-opt milioane ; ușor de găsit pentru un prăvăliaș. În toate casele din împrejurimi, figuri fericite înfloreau la ferestre, copiii se jucau prin grădini. Șușoteala încîntată a tinerelor mame se înălța pe deasupra gardurilor de nuiele și a împrejmuirilor. Toți oamenii aceștia se culcau, se deșteptau, fără să aibă gust de sînge în gît ; aerul cel mai pur cobora din adîncul cerului spre a le îmbăia plă-

[1] *L'Action Française*, cotidian reacționar (1908—1944).

mînii, care se umflau și se dezumflau, fără să geamă, fără acele zgomote hîrîite, fără pîrîiturile de scripete învechit pe care Didier le surprindea în pieptul său. Cum să nu fie deplasat într-un asemenea cartier ? Atenția plimbăreților de duminică era atrasă de ieșitura dizgrațioasă care constituia locuința lui micuță pe o latură a casei principale. Casa principală era urîtă, dar nu se observa ; semăna cu atîtea altele. Dar colivia aceasta de ciment, agățată pe o latură a sa, îți sărea în ochi. Uneori, o tînără femeie cu un coc foarte cuminte, cu părul lins, cu obraji curați, împingînd un căruț de copil, un landou bine lăcuit, bine lustruit, înalța capul către fereastra lui Didier. Peste un an, și Paula ar fi putut arăta la fel : totdeauna victorioasă și satisfăcută. Toți trecătorii aceștia puteau înțelege existența familiei Maillechort ; dar pe aceea a lui Didier ? Nu făcea nimic util, sau, ceea ce făcea, era singur în măsură să știe, împreună cu o mică elită de oameni împrăștiați în toată Franța și pe care nu-i va cunoaște niciodată decît din scrisori. În orice caz, nici unul dintre ei nu era din Irube și încă mai puțin de pe strada sa. I-a plăcut totdeauna să nu însemne nimic pentru oamenii de pe strada sa și chiar pentru oamenii din Irube ; era astfel mai liber să fie el însuși. Dar ce însemna a fi tu însuți ? El scria, medita, încerca să definească, să ilustreze valori spirituale, valori prin care omul s-a străduit să se ridice, să se înalțe în adîncul lui, să se elibereze de fatalitățile biologice, să creeze împrejurul scoarței terestre o zonă respirabilă. Care era sensul acestei activități interioare, acestor năzuințe, acestor dispoziții pe care ea le implica? Se străduia oare destul să trăiască la înălțimea modelelor, să practice virtuțile lor ? Omagiul pe care li-l aducea semnalîndu-l atenției lor era oare suficient ? Și cum înțelegea legătura sa cu Dumnezeu ? Didier căuta. Credea că face bine. Cărțile se aflau sub patul său, alături, în fața lui, deasupra lui, pe jos. Mai erau și pe deasupra dulapului cu oglindă și chiar dedesubt. Îl căuta pe Tauler în praf, pe Eckhart sub chiuveta bucătăriei. Sfîntul Augustin servea ca soclu unei lămpi. *Podoaba nun-*

ţilor spirituale se odihnea deasupra coşului de hîrtii. Toate acestea nu-i impresionau deloc pe irubieni, care îşi aveau în fiecare zi biftecul fript. Într-un asemenea cartier burghez şi drepteredincios, rugăciunea abia dacă este tolerată, nu are sens. Doamne, păstrează-ne ceea ce avem şi binecuvîntează cîştigurile noastre. Oameni burtoşi, îmbrăcaţi în pardesiuri, treceau în maşinile lor, ghiftuiţi cu vile şi pămînturi. Ei erau umanitatea. Tot ceea ce nu era ei, se afla puţin mai jos decît ei. Cuvintele, reproşurile abatelui Singler îi reveneau adesoori în minte: „De ce nu sînteţi proprietar ca toată lumea?..." Faptul că natura i-a distrus forţele, nu însemna nimic. Adevărata boală era aici, în concepţia, în „viziunea despre lume", aşa cum se întrezărea ea sub mustrarea abatelui Singler. Totuşi, nu trebuie să se creadă că e un merit a trăi în sărăcie. O nouă Evanghelie a înlocuit-o pe cea veche şi Didier se întreba ce se mai putea preda acolo, în spatele zidurilor găurite de arcade, în cealaltă parte a grădinii. Atunci cînd, în momentele de deznădejde, se gîndise la o ieşire în această direcţie, îşi amintea invariabil de vizita pe care o făcuse abatelui Singler. Abatele întruchipa atunci pentru el pe toţi aceşti domni cu pălării rotunde ca Vauthier, Bordenave, Fillatte, Cardon, Chatelou. Rigizi, strînşi în îmbrăcămintea lor lungă, ei nu se gîndeau decît să umble după subvenţii şi, în cazul cel mai bun, pentru apărarea şcolii libere, botezînd cu forţa pe copiii deportaţilor evrei şi izolîndu-i, în aplauzele unanime ale societăţii irubiene. Căci, aşa cum pretindea organul şcolilor libere ale diocezei, şcoala aşa-zisă neutră sau laică este contrară principiilor de bază ale educaţiei, iar profesorii creştini din învăţămîntul public îi amintesc uneori, în chip supărător, pe preoţii-muncitori. Iată, de exemplu Pincherle, gîndea Didier. Potrivit unui eminent membru al Academiei euskadiene, societatea irubiană „reacţionase din instinct în sensul vechii legi basce, care nu recunoştea jurisdicţia asupra clerului, clericii trebuind să fie judecaţi de către oficialităţi. Ei asigurau apărarea copilului împotriva familiei" (!). Ca şi cînd Dumnezeul

lor nu ar fi fost destul de mare ca să se ocupe şi de copiii evrei. Ca şi cînd ar fi trebuit să-i faci creştini fără voia lor ! Îi creştinau pe evrei, dar nu-i vedeau la doi paşi de ei pe cei din Cartierul de Sus care veneau grămadă la predicile lor, adorau idolii, tămîiau viţelul de aur şi practicau numai virtuţile păgîne. Ah, cît era deci de frumoasă furia lui Moise ! Cît de plăcut şuiera biciul care îi alunga pe negustorii din Templu ! Dar acestea erau poveşti din alte vremuri, bune de publicat — ar fi de reflectat la asta — în colecţia „Frumoasele legende". Azi, doamna Chotard, librăreasa de la Arcade, vindea oamenilor din Cartierul de Sus şi acestor domni biblii legate luxos. Bogăţia obligă.

Cu o nobilă bunătate, Cazaunous s-a lăsat înduplecat de o rugăminte tîrzie a doamnei Chotard, brusc mişcată : i-a acordat lui Didier o lună încheiată pentru a părăsi Arditeya. Didier o aştepta pe Betty ca să-i comunice noutatea. Dar trebuia oare s-o tulbure cu aşa ceva pe ea, care era destul de tracasată ? Totuşi, în sinea lui, conta pe ea. Cu Betty ca aliată, nu se mai temea de oameni de genul lui Cazaunous.

Betty veni să-l caute într-o după-amiază cu un aer pe care nu-l avea de obicei, cu ochii plecaţi, cu pleoapele grele, ca şi cînd ar fi primit o lovitură pe care n-o putea învinge şi-i spuse :

— Didier, avem să ne spunem lucruri triste. Acesta era lucrul pe care mi-l prevestea gaura în care era gata să cad, nu încape nici o îndoială. N-am crezut niciodată în poveştile Fernandei Chotard, dar, de data asta...

Făcu o pauză. Didier aştepta foarte calm, cu acel calm pe care îl ai în faţa ruinelor. Nu ştia deloc ce-i va spune Betty, dar numele doamnei Chotard la începutul unei conversaţii era de ajuns ca să te aştepţi la toate dezastrele.

— Ar fi trebuit să bănuiesc că voi fi înlocuită în perioada cît n-am fost lîngă tine, dar nu în acest fel ! Opt zilişoare ! N-ai putut să ai răbdare opt zilişoare !

Trebuie să te aştepţi la orice cînd părăseşti un bărbat. Dealtfel nu am nici un drept asupra ta, o ştiu, dar...

Buzele ei mici se strînseră şi nu putu să continue. Era atît de conştientă de adevărul celor afirmate ; totdeauna fusese conştientă de acest lucru. Nu era o discuţie pe care i-o oferea lui Didier, el simţea asta, ci luase una din deciziile bruşte împotriva cărora celălalt era fără putere. Întocmai ca atunci cînd îşi părăsise familia, ca atunci cînd îşi asumase cauza domnului d'Hem, ca atunci cînd plecase la Paris, ca atunci cînd revenise...

— Nu, nu am nici un drept, reluă ea. Dar ca să mă înlocuieşti cu această fată, tocmai cu asta...

A trebuit să se oprească din nou, cu figura încordată.

— Nu sta pe lada aia, spuse Didier. Vino lîngă mine. De cine vorbeşti ? Ce fată ?...

— Tocmai asta, fata de jos, din garaj... Fata la toate de la Maillechort... Oh, nu pentru că e o rîndăşoaică, ci rîndăşoaica familiei Maillechort !... Nu !... Cînd mă gîndesc că ai primit-o în camera ta !... Nu e nevoie să negi. De data asta nu sînt pălăvrăgeli. Chiar Fernande a văzut-o. Nu-mi rămîne decît să plec. Plec, Didier. Te părăsesc.

Didier era sincer zdrobit. Se întreba cum se putea ca Betty, atît de circumspectă de obicei, să acorde cel mai mic credit spuselor Fernandei. Dar şi oamenii pe care îi cunoşti mai bine evoluează chiar sub ochii tăi şi, într-o bună zi, îi descoperi diferiţi. Nu-i mai recunoşti, nu mai ai nici o putere asupra lor. Didier o văzuse pe Betty în tot felul de împrejurări, totdeauna aceeaşi. Evocă numărul de cuvinte care ar fi trebuit spuse pentru a-i schimba părerea. Dar şi el era diferit ; nu mai avea putere, nici talent pentru a o convinge. Ultimele sale convorbiri cu Fernande Chotard şi Cazaunous îl goliseră de orice forţă. Încercă totuşi să lupte. Dar a lupta în acelaşi timp împotriva lui Betty şi împotriva doamnei Chotard era prea greu !

— Betty, îi spuse el, după o clipă de surpriză, nu pot crede pentru nimic în lume că iei în serios o asemenea

poveste. Sîntem victimele unei mașinații absurde. Dacă toată lumea știe acest lucru, așa cum spui tu, toți o știu prin Fernande Chotard. Și tu știi prea bine cît valorează poveștile doamnei Chotard. Nu am primit aici decît o femeie... pe doamna d'Hem — și pe May, pe care o cunoști. Ascunsă în spatele bambușilor, doamna Chotard a putut s-o ia pe May drept... drept fata de care vorbești. Într-adevăr, le-am primit pe aceste două femei și n-am făcut-o de plăcere. Lucile ar fi putut să ți-o spună, sau May, dacă le-ai văzut. Nu știu și nici măcar nu vreau să știu ce ți-a spus Fernande. De fapt, ce ți-a spus ? Și cînd ?...

— M-a întîlnit alaltăieri, m-a invitat să urc la ea, sub pretextul unui ceai, ca totdeauna. A văzut-o pe această fată — oh, oh, cum ?... Floflo, cum îi spun ei, coborînd de la tine, într-o zi cînd ea, Fernande, venea să te vadă.

— Dar n-a venit niciodată să mă vadă, tocmai în timpul cît ai lipsit tu.

— De aia nici n-a venit pentru că a întîlnit-o pe scara ta. Lucrul acesta a împiedicat-o să mai urce. E ceea ce mi-a spus. La această distanță ar fi putut s-o deosebească pe May de Floflo...

— Ce probă ți-a dat ?

— Tu știi cum este ea. Văzînd-o pe Floflo...

— Flopie.

— Vezi, o aperi ! Bine, cînd a văzut-o pe Flopie, coborînd...

— Dar, Betty, încetează cu prostiile, nu-i adevărat !

Fata suspină : „Oh !“ unul din acei „oh !“ care se aude la o sută de metri în jur.

— Flopie n-a venit niciodată aici, te asigur. Poți s-o întrebi. Poți... Oh, Betty, cum poți crede așa ceva ? Dar e absurd, vezi bine !

Betty își mușcă vîrful degetului.

— De mult am simțit în tine o schimbare, Didier... Și apoi vezi, adăugă ea, dacă ar fi fost o alta, o fată mai bine decît mine — spunea asta cu un aer de suferință și de resemnare — te-aș fi... aș fi înțeles... Paula, spre

exemplu, ai văzut, am înțeles. Dar această haimana, această fată de băcănie ! O fată care nici măcar nu e cu tine, care e amanta nu știu cui...

— Dar, Betty...

— Vezi bine că o aperi !

Era încăpățînată. Didier era sincer. Dar toate raționamentele nu făceau decît s-o încăpățîneze și mai tare. Didier n-ar fi putut spune dacă avea sau nu un spirit complicat. Complicația spiritului ei ajungea uneori tocmai la o simplitate excesivă ; se închista într-o idee și n-o mai părăsea. Fernande Chotard ar fi fost mulțumită dacă ar fi văzut-o în acel moment : ar fi rîs de simplitatea sa. Didier își putea imagina acest rîs ; era cel pe care îl auzise cîteva zile mai înainte la Stellamare : un sunet din gît, foarte surd, înfundat, care nu ieșea din gură, dar îi invada puțin cîte puțin tot trupul agitat atunci de un tremur prelungit. Didier nu avea arme cu care să se apere împotriva lui Betty, împotriva bănuielilor sale. Folosise toate armele pentru a se apăra împotriva altora, a dușmanilor săi și cînd fata se ridică să plece spunîndu-i că nu va mai veni, că va lua trenul către Paris la sfîrșitul săptămînii, nu făcu nici un gest. Nu mai înțelegea prea bine jocul evenimentelor ; poate că nici n-o credea, sau gîndea că ar fi fost ușor să i te pui în cale, sau să alergi pe urmele ei. Nu avusese nici măcar timp să-i vorbească de discuția lui cu Fernande, de ceea ce se petrecuse zilele precedente, de apropiata sa mutare. Și acum era prea tîrziu.

— Betty, îi spuse el simplu. Ai fost înșelată, știu că n-ai dreptate. Știu și că tot ce ți-aș spune azi ar fi zadarnic. Tu nu pleci pentru că Fernande ți-a vorbit de Flopie, pleci pentru că simți nevoia să pleci ; tu asculți de acel instinct de migrație care i-a făcut pe ai tăi să vină dintr-un loc atît de îndepărtat și care îi va face poate să plece din nou într-o zi. Dar nu, ce spun, familia va rămîne, tu vei fi cea care pleci. Este inevitabil, tu simți nevoia să încerci altceva... Voi sînteți eternii emigranți, voi ăștia ; noi, noi am fost totdeauna hărțuiți, împinși de la un pol la altul, zvîrliți dintr-o lume în-

tr-alta, de la nord la sud, fără voia noastră. Noi coborîm sub presiunea evenimentelor, toate treptele marcate pe glob. Voi, voi nu aşteptaţi, voi vă luaţi după vînt, ca pescărușii, ca nişte raţe sălbatice — şi văd fulguşorul tău arzător pe care îl ascunzi sub fulgii gri... Betty !...

Altădată — cu opt zile înainte — s-ar fi aruncat în braţele lui, flăcăruie plăpîndă, mereu în mişcare, totdeauna încălzind şi care voia să fie, la rîndul ei, încălzită. În seara asta, îl privea mirată, poate cu aceeaşi tandreţe, dar o tandreţe la care renunţase, fără să se apropie, atît de înfierbîntată înlăuntrul ei şi atît de rece în afară.

— Să nu spui că vei pleca... De ce ? Nu te vei duce la Paris, cel puţin nu imediat... nu-i aşa ?

Deschise ochii mari, de pe acum în defensivă. Didier n-o obişnuise să creadă că ar putea face presiuni asupra ei.

— Zău, Didier ? Ştii asta ?

El surîse trist.

— Domnul d'Hem... Bănuiesc că are încă nevoie de tine... Nu-i aici ?

— Ştiu tot ce se referă la el, spuse ea. Dacă aş rămîne, aş face-o pentru el, de fapt ca să-l ajut ; dar să nu crezi că ai să mă mai vezi. Dealtfel m-am gîndit mult la el, la povestea lui : dacă pot să-l salvez, va fi la Paris. L-am prevenit, cînd voi fi acolo, va veni şi el, va avea puterea s-o facă, îl voi pune din nou la lucru... nu zîmbi, voi încerca, ştiu că pot s-o fac. Dacă îl vezi, Didier, convinge-l să mă întîlnească. Dacă rămîne la Irube, e pierdut. Soţia lui îl urăşte : l-ar înnebuni. Sau s-ar întîmpla ceva şi mai grav, dacă ar fi posibil aşa ceva.

Frazele se succedau spre marea mirare a lui Didier ; fiecare precisă şi clară, dar formînd un ansamblu confuz, iar el se întreba dacă planurile lui Betty erau tot aşa de hotărîte cum aveau aerul.

— Ai dreptate să-mi vorbeşti de domnul d'Hem, adăugă ea. De el trebuie să mă ocup, de fapt. E mai nenorocit decît tine, Didier. Oricît de mare ar fi nenorocirea ta, există nenorociri şi mai mari. Tu, tu ai re-

surse pe care alții nu le au, tu poți trăi prin spirit, tu știi să scrii, să gîndești...

Spunea ceea ce toate celelalte îi spuseseră în momentul cînd îl părăseau. I se reproșa totdeauna spiritul său ca pe o bogăție incorect dobîndită, un capital care îl punea la adăpost de adversități. Așa cum spusese Fernande Chotard prima dată cînd îl văzuse lucrînd în pat : „Ah, așadar pentru dumneata e o fericire că poți să lucrezi stînd în pat... În fond, boala nu schimbă nimic în cazul dumitale..." De fiecare dată cînd cineva îl părăsea, îi spunea același lucru : „Cel puțin, tu, tu poți lucra, tu nu ai atîta nevoie de mine... tu vei ști să te regăsești". Astfel Betty devenea dinadins dură, se grăbea să închidă ieșirile, trecerile. De astă dată, Fernande Chotard reușise să creeze în lăuntrul ei o neîncredere față de Didier, o rană profundă : picătura de apă. O întrebă cum socotea să trăiască dacă se ducea la Paris, dar ea prevăzuse totul, cu acel geniu al organizării care se ivea la ea, în general în răstimpuri destul de scurte, în momentele cele mai neprevăzute. Așteptînd postul de telefonistă pe care i-l promisese prietenul său, va locui la o camaradă care pleca ; era casieriță într-un magazin și avea o cămăruță. De acolo, Betty va domni asupra Parisului, nu-i va trebui mai mult. Și apoi, era domnul d'Hem. Ești mult mai puternic atunci cînd te poți ocupa de cineva. Putea Didier s-o împiedice să se devoteze aproapelui ?

— Bine, zise el în sfîrșit. Faci ce vrei, desigur, dar te rog să nu gîndești rău despre mine, Betty, ar fi nedrept... Sărută-mă, să știi că tu ești mereu mica mea rățușcă...

Căuta să imagineze orice pentru a o hotărî să rămînă. În sinea lui gîndea încă : „Se va întoarce" apoi, din nou plănuia să folosească argumente mai sigure ca să împiedice el însuși plecarea ei, ca să o rețină în brațele sale. Dar nu contase pe leșinul care îl cuprinse după ce Betty închisese ușa din capătul scării. Capul i se tulbură dintr-o dată, alunecă mai mult decît căzu pe parchetul din cameră și îi trebui un timp ca

să-şi vină în simţiri la contactul cu aerul rece care se strecura pe sub uşă. Se revăzu, cu treizeci de ani în urmă, în grădina cea mică de la fortificaţii, culcat între grămezile de pămînt, pîndindu-şi bătăile inimii. Numai că azi nu avea sub piept pămîntul micuţei grădini a lucrătorilor, ci parchetul camerei sale. Nu-şi închipuise niciodată că plecarea lui Betty putea fi un eveniment atît de dureros. Niciodată nu-şi imaginase plecarea lui Betty.

Părăsindu-l pe Didier, Betty o luă pe drumul care trecea pe sub zidul Dominicanilor, cu pardesiul ei de gabardină bine strîns pe trup, lăsînd să se vadă fustiţa filfiitoare pe care o purta deseori ca să-şi cruţe fusta de tweed. În ajun plouase, dar azi era un frig uscat. Aerul abia umezit, ca şi zidurile vilelor, pîlcurile de arbori din grădini, colinele care închideau orizontul, toate apăreau cu limpezime. Cînd ajunse la şosea, strălucirea roşie a unei maşini decapotabile, care trecea în goană, o făcu să tresară. Curentul de aer stîrnit de maşină îi biciui obrajii şi fata simţi în adîncul ei acceptarea ca pe o forţă misterioasă. Nu mai avea mult pînă la vila Kali-Koré şi îşi imagină maşina roşie — ce idee cu roşul ăsta, ce gust ! — oprindu-se sub arbori şi pe Philippe, aşa cum făcea totdeauna cînd era în stare de excitaţie, sărind pe deasupra portierei. Îşi încetini pasul, poate din emoţie excesivă, poate pentru a nu ajunge prea repede. Poarta de lemn era acolo, larg deschisă, indicînd, în sfîrşit, prezenţa sau cel puţin trecerea domnului d'Hem. Intră. Roşul uşor atenuat al tablei strălucea sub arbori, sub o creangă joasă de magnolie, cu reflexe lăcuite. Nimic nu putea fi mai grăitor, nimic nu avea un aer mai adevărat ca această maşină oprită, joasă, cu capacele roţilor strălucitoare, nimic nu reda mai bine senzaţia de putere, de parcă ar fi fost o forţă a naturii. „Nu m-a văzut", gîndi ea. Dar putea oare să vadă pe cineva sau ceva, cînd circula cu o asemenea viteză, în această maşină care biciuia peisajul ? Betty simţi o uşoară neliniştе. Nu-i plăcea ca

domnul d'Hem să se arate la Kali-Koré în această mașină care o irita pe Lucile prin risipa pe care o demonstra. În același timp, dezlănțuia resorturile firii sale sălbatice și deștepta în ea nu știu ce monstruoasă speranță.

Nu Philippe, ci Lucile, alarmată de lătratul cîinilor, fu aceea care veni în întîmpinarea lui Betty. Aceasta, după ce înconjurase boschetul de salvie, înainta subțirică în fusta scurtă, uzată și în impermeabilul ei, sub magnoliile strălucitoare.

— Vii la timp, spuse Lucile. E aici. Nu-ți ascund, aștept pe cineva și aș vrea să găsești mijlocul să mă scapi de el... De trei zile e aici, reluă ea cu un fel de furie. Nu știu unde-și petrece nopțile, dar cu această manie de a-mi cădea pe cap la orice oră din zi, îmi face viața imposibilă. Imposibilă ! Așa nu mai merge, eu... Trebuie să faci ceva, Betty.

Betty nu știa încă exact că se afla la doamna d'Hem ; mersese fără să-și dea seama pînă la șosea unde zărise trecînd mașina roșie ca un fel de meteor, ca o stea căzătoare, ca un semn care o ghida fără să vrea. Dar o parte din ea rămăsese în camera lui Didier și încă se mira de ceea ce făcuse, de puterea sa de a aduce la urechile lui Didier ecoul celor mai recente vorbe ale doamnei Chotard, în care acum poate nici nu mai credea.

— De vreme ce te ascultă... spunea Lucile. Dacă i-ai cere să facă o plimbare cu mașina... cred...

— Dar... Nu cumva vrei să spui cu această mașină ? zise Betty cu neîncredere.

— Dar cu care ai vrea ? Ascultă, dacă ești liberă o zi, două, aș vrea să te rog să-mi faci plăcerea să rămîi aici pînă va pleca.

Niciodată nu-i vorbise lui Betty cu atîta gentilețe și niciodată Betty nu avusese atîta nevoie de această gentilețe și de sentimentul că e necesară. Surîse vag privind fațada casei.

— Cînd pleacă ? întrebă ea.

Doamna d'Hem ridică din umeri cu aerul de-a spune : dacă aș ști !

— S-a dus sus să se închidă în camera guvernantei, mă întreb de ce. Portbagajul e plin de sticle pe care s-a dus să le ia din Spania, sau pe care le-a cumpărat de la contrabandiști.

— Ce simț al economiei ! ironiză Betty. Ce marcă e ? întrebă întorcîndu-se către mașina cu forme alungite, ca și cînd n-ar fi cunoscut-o, ca și cînd pentru prima oară ar fi fost izbită de lungimea excesivă a capotei și de cele două mici scaune neconfortabile, strîns alipite.

— O Lancia, răspunse doamna d'Hem cu năduf. O mașină de curse puțin transformată.

— Oh, transformată ! spuse Betty rîzînd. Nu și-au dat prea multă osteneală.

— Nu știu nici de unde o are, continuă Luz, dacă i-a fost împrumutată sau... Cu el trebuie să-ți închipui ce e mai rău !

— Adevărat, Luz, răspunse Betty fără a înceta să rîdă, nu s-ar plimba mult cu o mașină de culoarea asta dacă n-ar fi și puțin a lui...

— În orice caz, spuse doamna d'Hem, nu văd la ce pot servi asemenea mașini.

Betty o privi deodată în ochi.

— Crezi ? întrebă ea.

Doamna d'Hem nu era obișnuită cu asemenea priviri ferme din partea ei. Pentru ea, Betty avea de cele mai multe ori aerul că se gîndește la stratosferă, sau că se uită la Carul Mare în loc să observe ceea ce se petrecea în preajma ei. Dar Brigitte apăru la intrarea în grădină, escortată de May, cu ochii mai albaștri ca niciodată, cu părul fluturînd, aproape radioasă și care abătu atenția asupra ei. Începu să vorbească de școală și de prînzul care trebuia pregătit. Betty se plictisi curînd de această pălăvrăgeală.

„Nici nu văd la ce mai pot fi eu de folos... gîndi ea. Să-l salvez pe Philippe ? Desigur." Încercase de mai multe ori să-l împiedice să bea. Rezultatul era aici : în portbagaj.

— Dacă vrei să ies cu el... începu Betty intrînd în culoar.

Dar nimeni nu mai era acolo s-o asculte. Brigitte se urcase desigur în camera ei și i se păru că aude, în spatele unui perete despărțitor, glasurile celor două femei. Se întoarse, deodată foarte singură, în grădina unde mașina iradia aceeași strălucire ca boschetul de salvie.

Mașina dădu peste o hîrtoapă a străzii și capul lui Betty se atinse de capota pe care Philippe o ridicase înainte de plecare, ca o atenție față de ea.

Simți arcurile scaunului oscilînd de mai multe ori și avu impresia că e cocoțată pe un cal furios. Deocamdată, șoseaua era dreaptă și se apropia de oraș cu toată viteza.

— Nu așa de repede, se rugă ea.

În ajun și în ziua dinaintea ajunului, doamna d'Hem păru dornică s-o vadă urcîndu-se alături de Philippe. „Ai să-l împiedici să meargă prea repede", îi spunea. Astăzi — de ce oare n-o mai sfătuise să-l întovărășească, ba chiar stăruise aproape o oră s-o facă să renunțe, fără ca Betty să-i înțeleagă motivele. În ultimul moment, May își unise eforturile cu acelea ale Lucilei pentru a o reține, avînd grijă totuși să nu alarmeze bărbatul care, cu ochii mici, negri și ficși, cu capul său îngust și ras, cu tenul roșcat, se învîrtea aferat în jurul mașinii. Toate astea în agitația unui du-te-vino, în exploziile de furie ale Brigittei, în implorările Élisei, în sfîrșit, în același timp cu pregătirile Lucilei care se ducea la magazinul ei. La masă, Lucile expusese îndelung, cu tonul didactic de totdeauna, neplăcerile pe care le avea acum în afaceri. Aceste griji, îmbinate cu prezența soțului, cu dezordinea pe care un bărbat o aducea în viața ei, erau de ajuns, bineînțeles, să explice nervozitatea și chiar contradicțiile sale.

Șoseaua se bifurca brusc, frînele scîrțîiră. Betty se propti în mîini, mașina se năpusti pe drumul din stînga, apoi motorul își reluă huruitul regulat, un huruit sonor și puternic, care umplea spațiul îngust unde stăteau cot la cot fără să știe prea bine de ce nici unul, nici celălalt.

— Unde mă duci ? strigă Betty.

Nu auzi răspunsul. Dacă voiai să vorbeşti, nu trebuia să te urci aici, înăuntru. Şoseaua era încă foarte frecventată. La fiecare două minute, ori de cîte ori Lancia se încrucişa cu o altă maşină, aerul se năpustea peste ea ca o palmă şi maşina zbura cu un fîşîit de pene. În această zi, o răbufnire de vînt călduţ înveselise atmosfera şi orizontul se profila cu o precizie agresivă, în linii negre, sub un cer nespus de vibrant. Aveai tîmplele prinse ca într-o menghină, dar fiinţele şi lucrurile contribuiau la ameţeala comună după care era evident că nu puteai fi decît foarte nenorocit. „E uşor de spus să-l împiedic să meargă repede, gîndi Betty. Tare aş vrea s-o văd în locul meu pe ea sau pe May..." Dar nu acesta era oare locul pe care şi-l dorise ? Era inutil de acum înainte să-şi mai pună întrebări în privinţa alegerii. De-a lungul şoselii, stîlpii defilau cu toată viteza, întocmai ca şirul des de platani cu trunchiurile tari şi cojite, puţin decoloraţi şi cuprinşi parcă de o înverşunare obtuză. Între trunchiuri, pămîntul se desfăşura lipsit de strălucire, fără viaţă aparentă, dar cel mai mic grup de flori, şirurile de napi porceşti însoriţi se dezlănţuiau în tonuri violente, iar taluzurile de iarbă păreau luminate din interior.

Oraşul fusese de mult lăsat în urmă. Acum alergau aproape singuri. Un zid alb apăru departe, se năpusti pe dată asupra lor, se întoarse ca o pagină de carte. Apoi nimic. Soarele, cu toate că încălzea, nu mai era prea sus şi mătura drumul lucios din faţa lor într-un chip de nesuportat. Betty pîndea văile şi vîlcelele ca să-şi adăpostească ochii cîteva clipe. Lăsase în jos apărătoarea, dar nu folosea la nimic, iar capota şi cei cîţiva metri de pavaj vizibil din faţa ei o orbeau. Din nou o coborîre. Puteai să vezi înaintea ta pînă ce ajungeai în vîrful pantei opuse, dar în ziua aceea nimic nu dura prea mult şi din nou soarele strălucea, enorm şi roşu, la capătul pantei.

— Ne-am putea opri o clipă, sugeră Betty.

Dar nu mai spera să fie auzită. Kali-Koré, cu adăposturile sale umbroase, cu scările liniştite unde lemnul

trosnea, i se părea la o distanță de neatins, într-o altă lume. O lungă porțiune de șosea foarte dreaptă, destul de largă, se arăta în fața parbrizului. Philippe apăsă pedala pînă la fund. Mîinile îi tremurau ca totdeauna. Totuși gesturile îi erau precise, sobre, reținute. Uneori mîna îi căuta ceva pe tabloul de bord, răsucea un buton. Betty nu întreba ce caută. Simțea întocmai ceea ce ar fi simțit o bolnavă care s-ar fi încredințat pentru o operație unui chirurg bătrîn, prieten cu sticla de vin, ale cărui mîini tremură, dar care știe totuși să taie cu bisturiul acolo unde trebuie. Deodată, tresări : un glas îi atinse ceafa, venind din fundul mașinii. O voce dură, tenebroasă, puternică. Avu o mișcare de teamă, de parcă în spatele ei apăruse un monstru. Se întoarse instinctiv către fundul mașinii pe care îl știa totuși gol, ca și cum ar fi fost ajunși din urmă brusc de o ființă supranaturală. Era acolo, pe suportul unde se puneau diferite obiecte, un mic grilaj circular de unde venea vocea. Radioul !... Nu, era prea mult ! Acceptase spaima cursei, bruștele frînări care îi îndoiau trupul și o aruncau înainte, acceptase mașinile gata să fie atinse, platanii vertiginoși ; dar această voce dementă, frivolă chiar în anunțarea unei catastrofe, zarva aceasta de bîlci, cuvintele care își băteau joc de frica sa — nu, de o mie de ori nu !... Betty protestă, se arătă violentă, își insultă tovarășul de drum „Brută !...“ Dar, cu ochii ațintiți pe șosea, acesta părea să nu observe nimic. „Consiliul de miniștri s-a reunit azi-dimineață la Elysée pentru a decide... Se anunță din Republica Costa Rica... În Brazilia, președintele Vargas... Aici Radio Andorra... Cu detergentul «Epatant» lenjeria dumneavoastră devine albă...“

— Măcar pune muzică ! strigă ea.

El era surd. Și apoi nu se dau ordine cutiei cu prostii, mai înșelătoare chiar decît aceea a Pandorei. N-avea încotro, trebuia să suporte. Noutățile debitate erau deopotrivă de rău venite și deplasate în acel moment, ca și reclamele pentru ciorapii nailon și detergentul Albul de Alb. Republica Costa Rica ! Cum se poate să existe asemenea lucruri ! Toate aceste noutăți, ce ți se aruncau în spate ca gloanțele de revolver, venite de la capătul

lumii, te ajungeau într-un bolid circulînd cu 120 de kilometri pe oră, 140, 160 !... Cursa aceasta nebunească, reprezentînd un permanent pericol, nu te lăsa deloc liber să te interesezi, fie şi numai o fracţiune de secundă, de revolta din Uruguay împotriva conducătorilor Corporaţiei Fructelor. Lucrurile acestea îi priveau tot atît de puţin pe cei doi pasageri ai acestei maşini-rachetă, ca şi rezultatele unui concurs de biliard, disputat pe strada Sorbonne, pe nişte călători în drum spre Lună. Adăugînd o nouă resursă la absurditatea acestor evenimente, tehnica sfîrşea în modul cel mai simplu de pe lume prin a învinge tehnica. Iar umanitatea se întorcea în chipul cel mai simplu din lume, poate nu la barbarie, dar la abrutizare, pe drumul implacabil al progresului. „Previziuni meteorologice pentru regiunea din sud-est (de ce nu Arkansas ? gîndea Betty) oferite de cicoarea Legrain, veritabila Super-Cicoare..." Betty îşi simţi deodată fruntea atrasă irezistibil către tabloul de bord, în timp ce frînele scrîşneau la limita celor mai ascuţite sunete : abia izbutiseră să evite compresorul municipal şi pe lucrătorii care se pregăteau să toarne gudronul pe şosea. Mulţumită acestei opriri, Betty putu să-şi arunce ochii pe o pancartă şi îşi dădu seama că se aflau pe şoseaua ce ducea către Spania.

— Poate că nu e cazul să mergem aşa de repede, nici să...

Glasul i se pierdu în uruitul tot mai strident al maşinii. Sunetul se înălţă încă o clipă, apoi se stabiliză. Din nou drum drept, piloni, platani. Ce de platani pe şosele ! Atinseră o scară lungă, sprijinită de unul dintre arbori, în vîrful căreia lucra liniştit un muncitor. Scara subţire de lemn nevopsit era complet invizibilă în lumina difuză a înserării şi Betty nu văzu decît după aceea cîrpa roşie aşezată la capătul unei prăjini. Totuşi mergeau mai puţin repede, astfel că putea să distingă unele detalii. Cam la vreo treizeci de metri, un şir de raţe terminară de traversat şoseaua într-o groaznică inconştienţă. O pasăre, mergînd cu paşi mărunţi pe asfalt, îşi luă zborul tocmai la timp. Mai încolo, cîteva

femei erau aplecate asupra unui spălător. Betty, care nu spălase niciodată nimic, le invidia ; le invidia liniștea, calmul gesturilor. Spălătorese de epopee rustică. Imagine de prospețime, de început al lumii, repede dispărută, sfărîmată, împrăștiată în mii de bucăți, de cealaltă parte a șoselei, de cealaltă parte a timpului. De ce această viteză ? De ce, dacă nu pentru a pulveriza lumea, a nu avea la ce te gîndi, a înceta să te mai tîrăști pe pămînt, să te mai zgîrii de asperitățile pămîntului ? Senzația aceasta de plutire, de nesocotire a dificultăților, saltul de la o pată de lumină la alta, de la un punct verde la un punct albastru. Să străbați fără să gemi strălucitorul spațiu... Măcar să nu fi fost acest radio !

— Brută ! strigă ea din nou.

El nu făcu nici un gest. Privea șoseaua drept în fața lui, grăbindu-se să atingă un țel pe care el însuși îl ignora. Viteza servea și ea acestui scop, îi îngăduia să-și întîlnească visul cît mai repede : o altă lume, o lume în care nu mai trebuia să te zbați ca un om ce se lovește neîncetat de zidurile nebuniei.

— Nu mai auzi ? strigă Betty.

Încerca să găsească butonul radioului — dar atenție ! — îl făcu să alunece ușor, avînd impresia că putea astfel să distrugă și mașina. Dar nu reuși să schimbe postul. Urletele jazului pătrunseseră în cabina strîmtă unde erau închiși între doi pereți de tablă subțire, sub capota tremurătoare, în spatele unui geam ce se întuneca de sîngele musculițelor care se zdrobeau una cîte una, într-o moarte frenetică. Dacă pînă și instinctul insectelor fusese luat prin surprindere... Dar oare ce supraviețuiește din natură într-o lume schimbată de legile vitezei ? Nimic decît stupiditatea, uimirea, stăruitoarea prezență a platanilor ce continuă să defileze de-a lungul șoselei, blocuri de materie înrădăcinată în pămînt, nemișcate, blocuri de răbdare, de refuz — de protest. „Didier, Didier", gîndi ea. Ar fi vrut să plîngă, dar și asta era interzis. Nu se plînge într-o mașină care merge cu 140 de kilometri pe oră. „Didier"... Pe de o

parte, Didier lucrînd, trăind în ciuda adversităților ; pe de altă parte, doamna d'Hem, micii ei pași repezi pe scara lucioasă, capul ei luminos sub frunzișul întunecat de la Kali-Koré, în pantaloni, în pînza cu care indienii își înfășoară mijlocul, în slip. Cascade de rîsete împrăștiate în casa apăsătoare... În spatele lor se auzi un uruit, un claxon le urlă în urechi, dar la viteza aceea, Lancia putea foarte greu să înfrunte riscul pe care îl prezenta culoarul pietonilor și Philippe nu se clinti de pe direcția sa. O mașină albastră ca cerul, mergînd cu cea mai mare viteză, îi depăși cu o plesnitură de vînt și le tăie calea ca un fulger. Betty înțelese ce avea să se întîmple. Înțelese după figura domnului d'Hem, după ochii lui brusc injectați de furie.

— Mercedes, spuse Philippe.

— Ce ? strigă Betty.

— Mer-ce-des !...

Din clipa aceea nu mai văzu decît concurentul care trebuia învins, adversarul ce trebuia doborît. Strîmtul cîmp vizual fu în întregime ocupat de imaginea omului, și poate nu a lui, ci a mașinii care-i adusese jignirea de a i-o lua înainte, de a se înscrie deodată pe culoarul lui. Exista deci pe lume un om mai nebun decît el. Și îl avea sub ochi căci, bineînțeles, după ce realizase această performanță, celălalt trebuise să reducă viteza și nu înainta mai repede decît Lancia ; numai că îl aveai sub nasul tău, în fața ochilor, nu vedeai decît asta. Silueta omului, umerii lui pătrați, capul îngust ieșeau în evidență cu o minuție jignitoare, în lumina glorioasă a serii, între geamurile largi, de parcă ar fi fost încadrați într-o singurătate de invidiat.

Nu mai exista șosea, nici casă, nici pămînt : două avioane pe cerul liber, dar pe aceeași direcție, nu se prea știa bine de ce, erau înzestrate cu puteri egale, însuflețite de aceeași viteză, unul încercînd să-l depășească pe celălalt. Asta era miza. Viața încetase să mai existe, să aibă vreun scop (dacă a avut vreodată), sau poate își găsise adevăratul scop, care este moartea. Acești doi oameni nu mai aveau viață, nici trecut ; nu

erau decît dorința de a merge mai repede, de a aluneca cu repeziciune pe pista orbitoare de lumină. Nimic altceva nu mai trăia în aceste cranii îngustate de gîndul unui triumf efemer. Zgomotul celor două mașini se amplifica, răbufnea pe asfalt, se plesnea de o fațadă, în unele momente se prăvălea sau se pierdea în spațiul nemăsurat. Fiecare platan era înzestrat cu o voce, un cîntec monoton și tragic : zum... zum... zum... Trebuia să se aștepte momentul favorabil. Un camion apăru la extremitatea vizibilă a șoselei și inima lui Betty tresări : simți în tot trupul zdrobirea stupidă, la 140 de kilometri pe oră, de obstacolul inevitabil, printre tablele răsucite, martirizate. Ar fi vrut să-i spună lui Philippe să nu se mai gîndească la mașina care zbura sub ochii săi, să-i spună că aceasta n-avea nici o importanță, că nu era o competiție deschisă, că nu va spune la nimeni. Dar Philippe, dominat cu totul de gîndul lui, cu ochii mici, lucioși și ficși, cu albul injectat, avea acea înfățișare care fetei nu-i plăcea, de care se temea cel mai mult : o cută de supărare pe frunte. Știa destule pentru a se teme de aceste furii morbide, mult timp reținute, cărora le trebuia atîta vreme ca să izbucnească și pe care nimic nu le mai putea opri, întocmai ca supărarea sugaciului care strigă pînă își pierde răsuflarea, care țipă, țipă pînă nu mai are aer. Cum se poate oare ca o zi care începuse ca toate celelalte, aproape rezonabil, să atingă deodată culmile incoerenței, ale nebuniei ? Cum se poate ca o reprezentație de cinema care începe cu Walt Disney să se termine în flăcări ?... Dar de ce să se îngrijoreze ?... Nu mai trăia sub ocrotirea lui Didier, pietrele de pe șosea puteau foarte bine să-i sară în față. Lancia cîștigă cîțiva metri ; umerii pătrați ai tipului și capul său mic se conturau ca un desen satiric pe fundalul unui panou rutier. Lancia circula acum cu încăpățînare pe partea stîngă, dar Mercedesul nu avea aerul că își încetinește mersul, și la trei sute de metri apăru la orizont din nou o mașină venind în sens invers, tot pe stînga și ea, apropiindu-se cu o viteză înspăimîntătoare. Lancia se

angajase ; nu mai exista scăpare. Soarele strălucea în faţă, dincolo de cele două obstacole care barau şoseaua pe toată lărgimea ei. Betty auzea pîrîiturile, aproape urletele luminii, ale acestei mase incandescente, galbene şi strălucitoare, într-un chip de nesuportat, asemenea masei de fontă încinsă pe care o poţi vedea printr-un vizor, în interiorul unui furnal. Lancia ciştiga din ce în ce mai mult avans, dar Mercedesul nu încetinea deloc. Oare tipul nu înţelegea, sau se ambiţionase în această cursă ? Mercedesul, cu şasiul său larg şi jos, nu mai era acum decît la 100, la 50 de metri... Betty nu mai îndură multă vreme să vadă aceşti trei bolizi, această cursă de atomi, cele două şiruri de platani nemiloşi, incandescenţa luminii : avea senzaţia că se află în plin cer, prinsă deodată într-un vîrtej de stele. Maşina din stînga dispăru într-o mică depresiune, apoi va apărea într-o clipă, în vîrful şoselei, în acelaşi timp cu discul înfiorător al soarelui, deocamdată invizibil, dar a cărui strălucire accentua într-un mod de neîndurat relieful şoselei. „Didier, gîndi ea, Didier..." Închise ochii. Cînd îi deschise, şoseaua era pustie. Nu încercă să înţeleagă ce se întîmplase. Fîşia de asfalt se întindea sub ochii ei, fără limite, între cele două şiruri de platani, avînd la capăt soarele roşiatic, iar maşina îşi făcea auzit uruitul regulat. Zum... zu... zum... spuneau platanii. Un automobil apăru departe, la babord. Se apropie cu repeziciune. Coşmarul reîncepu.

Partea a noua

Corpus Christi

DIMINEAŢA, STRIGĂTUL LĂPTĂRESEI reînsufleţea amintiri şi aşa înfiorătoare. Căptuşit de certificate, de diplome, acoperit de pergamente şi de titluri obţinute la unele dintre cele mai înalte concursuri de stat, dar lipsit de sănătate, Didier valora mai puţin decît ultimul soldat prost care avusese isteţimea de a-şi face rost de-o boală în perioada cînd erau instruiţi să mînuiască arma şi cînd îşi cheltuiau totodată cea mai mare parte a timpului liber în bordeluri (de unde surmenajul). Pe unul ca acesta naţiunea îl întreţinea — pensie tarifară şi susceptibilă de ajustări — pentru a-i îngădui să joace petanca [1] pe dealuri, sau să pescuiască pietroşei pe malul Bonansei. O tinereţe petrecută prin facultăţi pentru a studia şi a compara cele mai savante scrieri ieşite din mintea omului nu valora cît cele şase luni pe care Marius Gastambide le petrecuse cărînd păturile miţoase, sau cu ascuţitul creioanelor în biroul vreunui minister.

Ce era de făcut într-un asemenea caz ? Nu avea decît o singură cale : să folosească din nou condeiul. Să scrie ministrului, ministrului său. Unui ministru îi poţi cere orice. Ministrul nu spune niciodată nu : ca orice împărat, el este inaccesibil şi, asemenea divinităţii atotputernice, nu răspunde niciodată nimic.

În zilele unei atît de mari dizgraţii, omul revine la vechile lui speranţe, chiar dacă de mii de ori a avut dovada zădărniciei lor. La gîndul că s-ar putea aştepta de la el cel puţin la un sprijin mo-

[1] Joc cu bile mari de lemn.

ral, fie chiar în răstimpul scurt cînd îi va vorbi, Didier, în deznădejdea lui, se decise la o intervenţie care l-ar fi umilit. Şi asta dacă ar fi pus relaţiile cu un preot în aceeaşi balanţă cu celelalte relaţii omeneşti. Îi scrise deci abatelui Singler rugîndu-l să-l primească. E neobişnuit, bineînţeles, să-i scrii unui om pe care vrei să-l întîlneşti, cînd e atît de uşor de fapt să te duci pînă la biroul său. Dar lui Didier îi era groază să fie confundat cu cei o sută de guralivi sau curioşi care trebuie să fi asaltat biroul directorial al ziarului *Irube-Eclair* şi să ia loc la coadă. Excesiva seriozitate cu care lua în consideraţie această scrisoare şi această întîlnire sfîrşi în chip foarte firesc prin a da cererii sale un ton frivol. Ca şi cînd scăpase de orice grijă, de orice urgenţă, ca şi cînd nimic nu-l apăsa şi n-ar fi avut de propus abatelui decît o jumătate de oră de conversaţie pe teme umaniste, sau poate să-i prezinte — cine ştie, căci totul era posibil — o cerere de serviciu. Dar dacă un preot nu poate citi în suflete mai bine decît o femeie de lume, atunci cine să fie mai nimerit a o face ?

Inima îi bătea cînd iscăli această scrisoare care îl angaja, într-o oarecare măsură, cel puţin în ochii săi.

Acum nu avea decît să aştepte vizita factorului, scriindu-şi, dacă putea, ultimele capitole ale *Tratatului* care, redactate în aceste condiţii de lucru, riscau să fie puţin coerente şi poate să-i distrugă reputaţia de gînditor.

De opt zile timpul nu se încălzise. Se aflau în pragul iernii şi dacă brusca înăsprire a vremii nu domolea activitatea familiei Maillechort, mijloacele de încălzire pe care Didier le folosea îi tulburau propria sa activitate. Căci rareori se întîmpla ca micuţul aparat pe care i-l dăruise Betty într-o zi cu atîta bucurie să nu fi făcut să se ardă siguranţele după o oră.

Atunci — pentru că tot avea stiloul în mînă, redactînd una dintre cele mai recente teze asupra *Capitalismului şi Spiritului sărăciei* — observă în sfîrşit că mila fusese singura descoperire făcută în lume de două mii

de ani. Reluă vechea critică a noțiunii burgheze asupra rentabilității, mult mai nuanțat și mai precis decît în cele mai avansate teze marxiste. Era pe cale să ia cunoștință, cu această ocazie, că marea lui vină fusese aceea de a se fi lăsat tulburat cîndva de afirmațiile abatelui Singler : nu vă lăsați, nu vă resemnați, îmbogățiți-vă etc., în timp ce totul devenea ușor prin consimțămînt și dorință și că, de fapt, dacă voia să examineze bine lucrurile și să elimine acel vechi amor propriu care îl mai răscolea, orice ar fi pretins, avea *viața pe care și-o dorise.* Amintindu-și, în același timp ceea ce se spunea despre Sfîntul Charles Boromée, care avea o cameră frumoasă, dar nu se culca în ea, căci „vulpile au vizuinile lor, dar fiul omului nu are unde să-și așeze capul...", Didier se întreba deci dacă va menționa aceste cuvinte, evidențiindu-le în ultimul capitol, sau le va introduce în cuprinsul expunerii. Dar cum să îndrăznească oare să apropie ceea ce scria el însuși, de aceste texte de foc care ard de secole totul împrejurul lor și în primul rînd pe cel ce le citește ? Dar nu mai există nimeni care să le citească, își spuse, și singura binefacere pe care o poate aduce cartea mea va fi să aibă cel puțin acest merit. Toate șansele sînt de partea mea ! Poate că n-ar trebui să îndrăznesc... Ochii i se ațintiră asupra cufărului care se afla în cameră și care i se oferea acolo, în fața patului, asemenea unui catafalc : Un obiect stupid, foarte negru, cu capacul bombat, cu cercuri de lemn și alămuri, un întreg arsenal învechit pe care nu-l văzuse niciodată cu ochi buni și a cărui existență, ale cărui detalii îi părură deodată de nesuportat.

Își azvîrli cuverturile, se apropiă de monstru. Așezat pe marginea patului, îl contemplă o clipă. „Biata mama !" gîndi el. „Bietul tata ! Măcar dacă le-ar fi trecut prin gînd să-mi ceară înapoi cuferele !" Dar berăria le mergea prost, îmbătrîneau, o duceau greu și nu era desigur momentul să-i mai împovărezi și cu asta. Căută îndelung cheia pusă într-un vechi portofel și deschise cufărul cu senzația că înfăptuiește un sacrilegiu. „Trebuie

să se afle acolo lucruri inutile, învechite... Poate totul... Cînd am să le scot, cufărul va fi mai uşor... şi apoi..."

Un miros de mucegai, de stătut, se înălţă din cufărul deschis. Mirosul îl sufocă, dar şi surpriza. Se aşteptase la o grămadă de lenjerie, cearşafuri, prosoape, cîteva cuverturi, feţe de masă, cutii de lucru, tot ceea ce o mamă are obiceiul să adune pentru confortul familiei, albume cu fotografii, chintesenţa, savoarea, căldura unei vieţi de familie duioase. Dar nu era aşa. Ceea ce pusese acolo mama lui înainte de a fugi, sub compartimentul rezervat lenjeriei, oarecum la întîmplare şi fără alegere, dar cu un gînd generos, erau în mare parte lucruri de-ale lui. Hîrtii, obiecte care constituiau preocuparea vieţii lui în momentul cînd destinul îl marcase cu gheara sa. Şi-o închipui pe mama lui îndesînd cu febrilitate aceste obiecte în cufărul familial şi gîndindu-se la el. Poate, din acea zi, nimeni nu se gîndise la el într-un asemenea fel... şi se afla acolo o capcană ce trebuia să fie evitată, înduioşări interzise, care te copleşesc. Erau acolo carnete, agende abia întrebuinţate pe care le păstrase din pricina unui semn pus în dreptul unor date, semne misterioase şi al căror înţeles îl uitase. Dar tocmai de aceea îi produceau emoţia unui contact cu trecutul, un trecut orb şi inert ca acela al viselor. De fiecare obiect — o ruletă, un ban vechi, un tichet de metrou purtînd scris numele unei staţii îndepărtate unde credea că nu fusese niciodată ca Mercadet, Simplon, Lilas, era legată o frîntură de timp. Acest cufăr era un hău de unde se ridica un miros rece, umed, mirosul vechilor fîntîni. Didier avea impresia că se apleacă deasupra uneia dintre acele oglinzi descojite, cu luciul şters, în care nu te oglindeşti peste tot şi unde trebuie să-ţi cauţi imaginea rătăcită printre părţile jupuite, asemenea rănilor. Era un exerciţiu la care nu se deda deseori. Îi era groază de această confruntare cu vechile lui „eu"-ri care ne face să măsurăm cît de repede ne cuprinde moartea în fiecare clipă şi cît de adînc ne trage la ea prin acest bagaj derizoriu compus din toate legăturile noastre cu viaţa — viitoarele noastre vechi amin-

tiri. Amintiri de care nici nu mai sîntem siguri, care au nevoie de aceste repere exterioare pentru a reînvia.

Îngenuncheat în fața acestui cufăr care îndurase stricăciunile nenumăratelor călătorii, începea să respire miasmele ucigătoare ce răbufneau din adîncurile lui, odată cu stofele, mătăsurile decolorate, fularele încă noi ce păstrau în țesătura lor nisipul plajelor și amintirea unei zile însorite. Erau pătrate de stofă, noduri, petice de creton care îi serviseră cîndva lui sau altora, sau pe care le lăsaseră prietenii. Fiecare din ele se lega de o ființă, de un peisaj. Apucă un petec de pînză roșie... Întindere galbenă, înspumată... Duna sau vîntul îi azvîrleau nisipul în ochi. Trebuie să cauți un colțișor mic și cald în care să te simți bine, să simți soarele, să ți se trezească dorința de a te așeza gol pe nisip... Cincisprezece ani! Trecuseră de atunci cincisprezece ani! I se părea minunat și înfricoșător să te gîndești că poți trăi cincisprezece ani, că, acum cincisprezece ani, în acea zi de cer și nisip, cunoscuse frămîntarea de a dezgoli un trup, de a apropia de el acea gingașă epidermă îndărătul căreia viața își urma nebuna și formidabila ei aventură. Cu cincisprezece ani mai înainte, de pe atunci exista în el dorința de a se arunca, cu trupul încordat, cu ochii orbiți, în miezul izvorului cald în care viața noastră a început să ia formă, unde noi înșine ne-am scăldat, într-o vreme care scapă oricărui calcul. Nevoia aceea de a regăsi contactul cu seva și cu sîngele, cu elementul primordial. Și, în același timp, nevoia de a comunica, de a crea, ca și cînd această carne pe care o explorăm ar fi însăși carnea vieții, singura substanță în care ar fi posibil să se încarneze puterea noastră creatoare, însăși substanța lumilor viitoare. Nevoia aceea confuză, dar intensă, despre care nu știm dacă e instrumentul pierzaniei sau al mîntuirii noastre, iată ce era ascuns în cutele acestui petic de pînză cumpărat cîndva la Anvers, într-o piață. Era începutul unei aventuri ce nu se termina niciodată, a cărei miză era probabil vrednică de milă, una dintre cele mai zadarnice pe care omul le poate încerca. Cel puțin acest drum,

pe toată lungimea lui, era o salutară meditație. Cufărul se deschidea și el tot asupra unui gol cam la fel cu acela în care Betty era gata să cadă ; se mai putea zări la fund de tot noaptea cea mai întunecoasă sau un cer limpede : numai el era acela care putea să decidă acum lucrul acesta. Betty, Paula și celelalte încetaseră să apară în prim plan pe ecranul care nu era poate decît o ramă goală. El însuși era prins într-un vîrtej nesfîrșit de valuri care se fugăreau, se suprapuneau cu o îndîrjire sumbră, uluitoare, admirabilă. Pierdere sau izbăvire ? Bucata de pînză roșie care acoperise sînul acestei fete o întreagă după-amiază, sau poate și ceva mai secret, nu-i dădea răspunsul. Încercă să regăsească trăsăturile acelei făpturi, dar se confundau cu altele, se răvășiseră, se șterseseră și ar fi trebuit să evoci toate literele alfabetului pentru a-i găsi numele. Pînza aceasta de culoarea focului îi confirma doar violența înnebunitoare a urmăririi, forța inepuizabilă a curentului. N-ai decît să oprești curentul, el țîșnește mereu sub altă formă. Cine știe dacă nu chiar acum, în timpul acestor din urmă ani ?... Nu era decît un mijloc de a te comporta față de el : să-l transformi, să prefaci o asemenea pasiune în pasiunea pentru aproape. Să te transformi în aproapele tău... Să stea oare aceasta în puterile omului ? Betty, poate, i-ar arăta calea — și își aminti cu groază spaima ce-l cuprinsese pentru că lăsase să cadă între ei acele cuvinte la care nu voia să se mai gîndească. Își aminti de convorbirea care urmase vizitei la doctorul Clavier. Atîția ani — și ce a găsit ? Era încă îndreptățit să se întrebe. Pierdere sau izbăvire ? Să fii conștient sau inconștient ? O clipă i se păru că noțiunile, poliii se confundă, încetează să mai fie distincți ; se afla la răscrucea unde Dumnezeu și Neantul apăreau ca întruchipări echivalente ale unei aceleiași realități. Își înfundă figura întunecată în peticul de pînză, își astupă gura, urechile, își acoperi ochii și, din lumina săracă a zilei pe care un cer de ploaie abia o lăsa să se strecoare, nu mai văzu decît un foc roșu, întins, care îi devora ochii, dînd impresia că vrea să-l

distrugă. O smulse de pe obraz ; fire din ea îi rămaseră între dinți. Un vaier grozav se ridica dinlăuntrul său și în acest vaier auzea, fără să înțeleagă de unde vine, ecoul unui cîntec fără moarte pe care credea că îl aude dintotdeauna și care i se păru deodată la fel de vechi ca și amintirile sale.

Explorarea nu se terminase, dar nu se mai simțea în stare s-o reia. Era grăbit să închidă cufărul, să țintuiască definitiv coșciugul. Și totuși, mai erau acolo hîrtii de tot felul, manuscrise, scrisori, ciorne de poeme ; le aruncă într-un colț. Dar în locul pe care îl lăsaseră liber, descoperi un chip minunat care îl privea. Cine era oare fata aceea cu fulgarin, cu fulgarinul de culoare deschisă și nasturi de nichel, purtînd în păr o părăluță ? Cine îndrăznea să se uite la el astfel, cu o privire atît de liniștită, atît de discret surîzătoare, profilîndu-și ovalul obrajilor pe fundalul unei păduri tulburi, confuze ? Și celălalt chip, de sub primul ? Al cui era acel profil răsturnat, de moartă, cu privirea absentă, acel obraz pe jumătate înecat în păr ? Nu, el era cel care o privea pe de-andoaselea. Cine citea oare astfel, cu ochii în jos, cu o gravitate înduioșătoare, cu o expresie meditativă, cu chipul unei femei care gîndește ? Unde se afla ? Unde se petrecuse asta ? Aceste două chipuri — unul surîzător și fremătînd de-o bucurie intensă, deși reținută, iar celălalt grav și recules în adîncul unui gînd care la început i s-a părut a fi cel al morții — aparțineau oare aceleiași femei ? Două mici silabe, două sunete șoptite se înfiripau pe buzele lui Didier. țîșneau deodată din intensitatea disperării sale. Luă cele două fotografii. Dar ce să facă ? Își putea permite oare să moară cu cele două fotografii asupra lui ? Ce abuz ! Le așeză sub un teanc de veșminte, în compartimentul care se afla pe jos. Apoi așeză totul în cufăr, închise și se așeză pe el așa cum făcuseră atîția prieteni și dușmani ai săi în această cameră, de la Betty pînă la Lucile și la Fernande Chotard, de parcă ar fi vrut să împiedice trecutul să renască, așa cum astupi un foc pentru a stinge flacăra. După o clipă petrecută

astfel, se duse la fereastră. Era întuneric. Izbuti totuşi să distingă lucrurile prin geam, haosul obiectelor obişnuite. O siluetă se agita în umbră, alături de o pompă, ca şi cînd treburile nu se mai terminau. O voce cînta, sau mai curînd fredona, un fir de voce destul de pură şi de corectă care îngîna uşor cuvintele, dar nu îndeajuns ca el să nu le recunoască.

Scrisoarea pe care o primi nu venea de la ministru, nici de la abatele Singler, ci neaşteptat, ciudat, de la Pierre Giraud, avînd pe plic o ştampilă oficială. Pierre se recăsătorise — îi explica el — realiza emisiuni radiofonice, se însurase cu fiica unui editor care avea o vilă la Saint-Flour, în apropiere de Irube şi unde se întîmpla să se ducă uneori. În plus, părea foarte mîndru de colaborarea sa la un „mare săptămînal de stînga" (nu preciza ce fel de stîngă) şi Didier se gîndi cu indulgenţă că reuşise în viaţă, adică obţinuse ceea ce dorise, dar că nu se schimbase deloc. Venise deci să stea cîteva zile la Saint-Flour cu tînăra lui soţie, în proprietatea socrului său, şi îl invita pe Didier să vină să-l vadă fără pretenţii. Genul acesta de convocare deghizată avea ceva oarecum neobişnuit, cînd i-ar fi fost probabil mult mai uşor lui Pierre să vină să-l vadă pe Didier. Didier se afla însă într-o stare atît de jalnică, încît această nuanţă îi scăpase. Dimpotrivă, fu foarte bucuros de scrisoarea care îi readucea brusc un prieten. Scrisoarea lui Pierre nu dădea nici o explicaţie suplimentară şi Didier nu se mira de nimic. Pierre îi scria deodată, după ani de zile, ca şi cînd n-ar fi încetat niciodată să-i scrie. Didier ar fi procedat însă şi el la fel dacă ar fi fost în situaţia lui Pierre, şi, desigur, nu avea altceva de făcut decît să se bucure de asta.

Saint-Flour — staţiune de iarnă printre pini — se afla pe traseul autobuzului şi Pierre stătea acolo toată săptămîna. Didier aşteptă încă vreo cîteva zile în speranţa de a avea un răspuns de la abatele Singler şi răspunsul nemaisosind, decise să plece, după ce-şi preveni prietenul asupra orei la care va trece pe acolo.

Luă autobuzul la ieşirea din oraş şi coborî la Saint-Flour către ora trei, într-o după-amiază destul de luminoasă care făcea excepţie în acea săptămînă şi părea un semn de bun augur. Saint-Flour, recunoscută drept staţiune climaterică, era un orăşel minunat, cu hipodrom, cazinou, plajă, mari parcuri umbroase ; oraş de vară, oraş de iarnă, unul dintre acele locuri unde s-ar putea crede că un ziarist de stînga nu are ce căuta. Dar Didier nu se străduia să-şi dea cu părerea în privinţa acestor chestiuni obscure. Ştia (de cînd i-o spusese abatele Singler) că luxul îi ajută să trăiască pe mulţi oameni mărunţi care, fără extravaganţele bogătaşilor lumii, ar fi fost lipsiţi de lucru. Didier îi răspunsese atunci abatelui că războiul îi ajută „să trăiască" pe şi mai mulţi oameni şi că, dacă totul trebuie astfel justificat, războiul este, aşadar, un lucru bun.

De ce se gîndea oare la această convorbire mergînd pe străzile din Saint-Flour, care, sub cerul palid, aveau şi în ziua aceea un aer de veselie lipsită de căldură ? Trebui să caute mult timp strada al cărei nume i-l dăduse Pierre. Era o stradă destul de nouă, situată în cartierul rezidenţial. Aceste cuvinte, pronunţate de un trecător pe care îl întrebase, sunaseră destul de comic în urechile lui Didier, deşi era în măsură să ştie, el, cel care locuia în Cartierul de Sus, că nu poţi sta unde vrei. După descrierea pe care i-o făcuse o persoană oarecare, recunoscu de departe vila Soledad, în mijlocul unei grădini mari, încadrată de doi sau trei pini maritimi. Giraud nu putea fi tras la răspundere pentru numele vilei unde întîmplarea unor înrudiri îl forţase să locuiască — nici de agresivitatea înstărită a edificiului. Soneria de la intrare neauzindu-se, Didier împinse poarta de lemn masiv, ocoli micul bazin unde susura un izvoraş, şi căută să intre în casă, mai întîi prin uşile cele mai modeste, de teamă să nu fie repezit de cineva. În fundul grădinii se vedeau scaune confortabile din lemn lăcuit, mese, prăjini de umbrele. Casa era nouă, de o veselie bătătoare la ochi, construită în stilul vilelor de vacanţă, cu terase şi pergole. Cum putea

oare Pierre „să coexiste" cu aceste lucruri ? Era așa de neimaginabil pentru Didier, încît îi veni să rîdă. Totuși, cele mai multe obloane erau închise și socoti că era inutil să mai insiste. „Totul se explică, gîndi Didier, m-am înșelat asupra vilei, n-am găsit nici un nume la intrare. Nu poate să fie asta." Ieși, traversă bulevardul pustiu și se duse să întrebe pe-o femeie ce se arătase la fereastra casei de peste drum, un fel de portăreasă plasată la intrarea unei grădini. Îi spuse că e un amic al domnului... Ezită în privința numelui pe care poate că femeia nu-l cunoștea.

— Domnul Giraud ? Desigur ! Insistați ! Neapărat găsiți pe cineva ! Sau poate că s-au dus la cazinou... Ba nu, stați, mașina lui e aici, lîngă trotuar...

— Mașina cui ?...

— Mașina domnului Giraud. E chiar a lui !...

— Ah, bine, zise Didier. Eu nu... Dar la ce ușă trebuie să bat, vă rog ?

— Unde vreți, domnule. N-are importanță. Sînt servitorii.

Didier mulțumi, redeschise poarta vilei Soledad, înconjură din nou bazinul și se îndreptă cu pași înceți către vilă, privind atent fațada care se înfățișa în toată albeața ei. Dar, imediat, fără a fi putut să prevadă, își schimbă deodată gîndul. Cum mîncase foarte devreme și puțin, cum simțea un gol în stomac și tremura imperceptibil, își spuse că poate nu era decît obosit. Giraud, desigur, Giraud avea tot dreptul... Didier era sincer fericit pentru el, ăsta era purul adevăr. Poți fi un scriitor de stînga și să bei whiski, evident. Dar, dintr-un motiv foarte nelămurit, ce-i scăpa încă și pe care nu l-ar fi putut formula, i se păru că nu are ce-i spune lui Pierre, că Pierre și el nu se vor mai recunoaște. Nu-i purta pică, o, nu, dimpotrivă, îi da chiar binecuvîntarea. Pace cenușii tale, Giraud ! Dar să meargă mai departe, de ce ? Puțin îi păsa de ceea ce se poate publica în ziarele la care scria Giraud, dar viața pe care o ducem are poate și ea o importanță.

Reveni puțin trist în Irube, spunîndu-și întruna că n-ar trebui să fie astfel. Dar după cîteva zile de secătuire, speranța îi reveni, atunci cînd își reciti scrisoarea către ministru. Declarase acolo că refuză de acum înainte orice ajutor — chiar și excepțional — în amintirea celor două mii de franci pe care îi primise într-un an cu titlul de „ajutor excepțional" la recomandarea unuia dintre foștii lui profesori, devenit șef de cabinet.

Flopie urcă la el ca să-i aducă o scrisoare ce se rătăcise în corespondența familiei Maillechort. Vai, era o scrisoare de la un perceptor. Îi reclama impozitele corespunzătoare sumei pe care o primise acum trei ani pentru o publicație a sa. Nici măcar nu-i veni în gînd să se indigneze, atît era de mare bătaia de joc. Flopie stătea în fața lui. Lăsase ușa întredeschisă în spate și sta agățată de bara patului, de parcă ar fi așteptat ceva. Didier îi mulțumi cu un surîs politicos.

— Nu aveți nevoie de nimic ? întrebă ea.

Făcu un semn de negare.

— I-am spus lui Gaby că păreți bolnav... Mi-a spus că dacă vreți să ne ocupăm de dumneavoastră, am putea să vă aducem mîncarea la prînz.

— Să-i transmiteți că sînt foarte mișcat, spuse Didier, dar nu mi-e așa de rău.

— Am putea, știți. N-ar fi așa de complicat... Dealtfel, ce-i complicat ?

Fata făcu un fel de piruetă. Didier înălță capul, îi descoperi obrajii invadați de șuvițele de păr. Cu toate că salahorea din greu, avea un aer de sănătate, de curățenie, care era reconfortant.

— Dumneata le-ai propus asta ? întrebă el.

Flopie se sprijinea de bara patului, zgîlțîindu-l foarte tare. Îl privi cu o expresie deschisă.

— De ce credeți că vine din partea mea ? Nu-i puteți suferi, nu-i așa ? Nici eu nu-i puteam suferi la început. Dar nu merită, spuse, cu o mare liniște, ca și cînd ar fi ajuns la această concluzie după luni de gîndire și de frămîntare cu ea însăși.

— Mă stînjenesc, rezumă Didier.

— Nu-şi dau seama, spuse fata. Ei îşi văd de afacerile lor. Uneori vorbesc chiar frumos despre dumneavoastră. Vă plîng. De ce nu vă plac ?

— Tocmai pentru că mă plîng. Înseamnă că nu mă înţeleg. Nu fac nimic cu judecată. Se îmbogăţesc pe spinarea altora, vînzînd cu cincizeci de franci ceea ce cumpără cu zece.

— Ei bine, aşa-i comerţul, zise Flopie.

Didier n-o văzuse niciodată aşa de aproape, în afară de acea singură împrejurare cînd fata se afla în spatele gardului viu şi el trecuse pe neaşteptate pe lîngă ea. Era oarecum decepţionat. O găsea mai puţin frumoasă, mai puţin atrăgătoare faţă de cum arăta de la distanţă, cînd o privea descărcînd lăzile sau manevrînd pompa de ulei, sau cînd se încrucişau în grabă la uşă, fără să îndrăznească a o privi de-a binelea. Se întreba dacă era aceeaşi fată. Sau, nu cumva de cîtva timp se înfăptuise în ea o transformare ? Părea trasă la faţă şi avea ceva în priviri... Dar ce ?... O oboseală, o nelinişte. Mai era însă şi altceva. Oare constrîngerile negoţului să-i fi răpit tinereţea lui Flopie, sau alte constrîngeri mai puţin mărturisibile ? Îşi aminti deodată, fără voia lui, ceea ce povestea Lăptăreasa : că de cînd Gaby se prostise cu doctorul ei, Flopie se culca cu bărbatul lui Gaby, Stef, taciturnul. Dar ce preţ aveau spusele Lăptăresei ? Ştia el : Dacă o zgîlţîiai puţin, era tot atît de dispusă să nege, pe cît era de dispusă să afirme.

Didier îşi punea aceste întrebări ca şi cînd ar fi avut timp. Flopie îl urmărea de sub şuviţele de păr care îi acopereau din cînd în cînd ochii. Deodată, conştient de bizara simpatie pe care părea că i-o inspiră şi pe care şi-o explica greu, hotărî să fie sincer cu ea.

— Ai un aer obosit, spuse Didier blînd.

Fata aprobă dînd din cap.

— Nici nu mă înţeleg cu ei, zise.

— Zău, e grav ?

Flopie ezită.

— Poate...

Didier o examină cu un fel de curiozitate şi aproape cu un nou interes. Nu-i era greu, după aspectul lui Flopie, să presimtă o dramă. Era surprinzător că nu i se întîmplase mai demult.

— Eşti tînără, spuse. N-ai pe nimeni care să te povăţuiască ?...

Fata ridică uşor din umeri.

— Dacă vă închipuiţi că e simplu să vorbeşti cu oamenii... Vedeţi, zise ea hotărîndu-se brusc. Nu poate omul să scoată niciodată vreun cuvînt de la dumneavoastră. Dacă aş fi venit să vă cer un sfat, aşa cum spuneţi, aţi fi făcut ceea ce faceţi totdeauna, nici nu m-aţi fi privit...

— Dar despre ce e vorba ? întrebă el mirat de această ofensivă. Cînd ai dorit să... Ai avut nevoie de mine ?

Fata schiţă un răspuns, se întrerupse, se încurcă, părăsi bara patului pentru a se îndepărta puţin şi a fi mai puţin la vedere. Didier era surprins de felul mărturisirii pe care încerca să i-o facă. Dar ce însemna Flopie de fapt ?... Cu faţa ei mică, triunghiulară, sub părul stufos, părea să afirme nu numai nepăsarea celor mai mulţi faţă de tine, ci şi imposibilitatea de a o combate. Era un trist ghemotoc de negare şi singurătate, o mică barcă întunecată cu învelişul dur, rotindu-se la întîmplare printre primejdii, ea însăşi primejdioasă. Ce se petrecea cu familia Maillechort ? Ei care nu-i făcuseră niciodată vreun dar, i-l trimiteau pe acesta, aşa cum se debarasau de toate lucrurile ce-i încurcau, azvîrlindu-le în grădină : jucăriile Puştiului, vasele de bucătărie învechite, suporturile ruginite ale farfuriilor.

În ziua aceea Flopie purta în chip de vestă un fel de bluzon impermeabil de culoare verzuie, cumpărat din ceea ce rămăsese de la americani. Cînd îşi desfăcu bluzonul, lui Didier i se păru deodată că vede o talie mai puţin zveltă — oh, cu foarte puţin — decît în alte dăţi. Parcă aerul nu mai avea loc în jurul coapselor sale şi fata se îngrăşase pe nesimţite. Şi toate acestea pe lîngă atîtea alte dezavantaje pe care tinereţea sa putea la rigoare să le remedieze. Cum de nu observase

mai devreme !... Evident, lucrul acesta schimba totul. Didier era impresionat ca atunci cînd începi să precizezi o situaţie care rămăsese neclară. Era o nespusă mirare s-o contempli pe Flopie, atît de aproape încă de copilărie, în acest nou rol. Contrastul între ceea ce el ghicea şi aerul acesta de extremă, de irresponsabilă tinereţe... Nu era nevoie de un interogatoriu lung. O chemă lîngă el, o invită fără s-o bruscheze, să-i spună tot ceea ce avea pe suflet. Să vedem cîţi ani ai tu ? Şaisprezece ? Şaptesprezece ?... Şaptesprezece... Doamne, şaptesprezece ani ! Şi fiinţa pe cale să se nască... în vreme ce el, de mai bine de patruzeci de ani, nu adusese nimic pe lume... Dar ce voia Flopie de la el ? Nu ştia oare că el nu înseamnă nimic, că nu mai are nici casă, că va fi scos din această cameră ? Altădată, cu cîteva zile mai înainte, ar fi putut s-o încurajeze, s-o ocrotească, să recapete speranţa lîngă pîntecul acestei copile pe cale să-şi realizeze împlinirea. Ai fi putut să-i smulgi o grădină, o livadă, să-i scoţi din suflet un arbore însorit — dar un copil ! Desigur, nu purta nici o vină pentru această metamorfoză a lui Flopie, dar ce este paternitatea fără consimţămîntul spiritului ? O luă de mînă cu căldură.

— Îmi spui ?... Ce ţi s-a întîmplat ?

Tînăra copilă roşi violent, ca şi cînd n-ar fi prevăzut întrebarea. Această îmbujorare cel puţin îi plăcu lui Didier. Fata îşi scutură capul cu o mişcare ce-i aduse părul pe frunte, acoperindu-şi repede obrazul cu mîinile.

— Nu mă mai vor, murmură ea.

Didier îi dădu la o parte mîinile de pe faţă.

— Povesteşte.

— Nu înţelegeţi ?

— Ce ? zise el.

Flopie ridică din umeri.

— De vreme ce ştiţi !...

— Cum să ştiu ceva ? strigă cu brutalitate. Mă ocup eu oare de treburile voastre ? Îmi împuiaţi capul cu zgomote, mă împiedicaţi să scriu, să-mi cîştig existenţa, şi acum...

Se opri. Fata îl privea cu un aer de uimire și de reproș ca și cînd nu s-ar fi așteptat la o astfel de primire. Didier se gîndi deodată la abatele Poussielgue, la acel preot din colegiu căruia, copil fiind, îi mărturisea greșelile și care, pentru cea mai mică greșeală, îi promitea că îl așteaptă infernul. Își aminti scena atît de memorabilă, din sanatoriu : sora Florencia apărînd pe neașteptate în camera de unde plecase un bolnav, zărind-o pe fata încă goală și înțelegînd pe dată, cu oroare, ce se întîmplase, nu găsise, sufocată de indignare cum era, decît aceste cuvinte : „Ești blestemată !...“ Fata alungată din instituție povestise scena tuturor încovoiată de rîs. Didier nu rîdea. Își reamintea toate acestea și revedea în același timp, ca pe ceva care dăinuia de mai mulți ani, plecarea matinală a camionului, cînd zgomotul lanțurilor pe care Flopie le izbea de poarta de fier îl făcea să sufere atît de mult. Spiritul sorei Florencia, a acestei alsaciene uriașe și pătrate ca un dulap, cu gesturi rigide, cu ceafa țeapănă, cu obrajii umflați de păpușă de porțelan sfărîmicioasă, revenea să-i inspire teribila formulă.

— E îngrozitor, spuse el. Îmi vine să cred că ești blestemată, Flopie (îi spusese pentru prima oară pe numele ei familiar tuturor...) și adăugă, deoarece i se părea necesar să-i dea imediat o explicație : Cu el !... N-ar fi trebuit s-o faci niciodată... Un om așa... așa de vulgar !... Oh, asta îmi face rău !...

Iată ce dorise să-i spună prin acel cuvînt străin care îi scăpase, asta și nimic altceva. Blestemată, desigur : blestemată fie negustoria de mărunțișuri, comerțul cu lucruri de ocazie, turtițele de unt și pachetele de cicoare aruncate de Puști în spălătoria casei și revîndute mai tîrziu, după ce fuseseră uscate la soarele primăverii. Blestemată fie activitatea venală și zgomotoasă, blestemat păcatul de a vinde și de a cîștiga. A cîștiga, oribil lucru ! Cît de bine înțelegi supărarea lui Isus în fața mărfurilor de duzină ale negustorilor ahtiați de cîștig. Cu ce bucurie neîntinată a răsturnat, lovindu-le cu piciorul, tarabele lor sîngerînde, mesele ridicole, în

fîlfîitul aripilor de porumbei ! Biciul, biciul pentru negustorii de unt, imobile sau tunuri !... Pînă şi Grădinarul era mai pur, tînărul cu profilul aspru, cu muşchii supli, subjugat forţei sale, cu bustul strălucitor, cu securea în mîini, o secure de lumină !... Blestemată era Flopie pentru că participase la aceste plecări şi sosiri, la aceste vînzări, la vînzările cu tocmeli îndelungate, la măririle ilicite de preţuri, la escrocheriile cu sare şi sardele. Blestemată ! Blestemată !

Striga. Fata îl privise la început cu spaimă. Ar fi vrut să rîdă, sau să fugă, sau, cel puţin să se îndepărteze, dar camera era prea mică. Nu exista refugiu decît apropiindu-se de el. Cu o îndărătnicie disperată, nu găsi altceva de făcut decît să-şi lase capul să cadă la pieptul lui. Lui Didier i se păru că plînge. Simţea nevoia să-i vorbească cum o tăia capul, să se deprindă cu admiraţia pe care o simţea, pînă acum de la distanţă, pentru acest băiat cu maniere de nepătruns, pentru bărbatul acesta studios de care totul o despărţea, dar a cărui prezenţă în casă îi dădea totuşi o vagă idee despre ceea ce ar putea fi activitatea spirituală, nu totdeauna hărăzită unui preot. Deodată, Didier o descoperi foarte aproape, umilă şi temătoare, chiar puţin cam prea aproape ; o îndepărtă uşor.

— Haide, ce faci aici ? îi spuse cu delicateţe.

Fata clipi dar el avu timp să-i zărească ochii verzi, lucirea aceea de apă de iaz, care odinioară îl tulbura.

— Ascultaţi... Nu trebuie să mă goniţi, spuse ea. Încă nu. Adineaori mi-aţi mîngîiat obrazul. Mi s-a părut... Pot să vă fiu de folos.

— Nimeni nu mai poate să-mi facă vreun serviciu, zise Didier. Altădată ai fi putut. Chiar dacă n-ar fi fost decît să zgîlţîi mai puţin lanţul de la poartă. Dar ţie nici nu ţi-a trecut prin minte vreodată s-o faci. Şi acum sînt prea obosit ca să-mi mai poţi fi de vreun ajutor.

— Aş putea să vă aduc un medic.

— E mult timp de cînd doctorii nu mai pot face nimic pentru mine, micuţo. Nu e vina lor.

— Aş putea să şterg praful de prin jur.

— Nu cred. E prea mult. Intră mai mult decît poate fi șters. N-ar trebui să trăiești în mijlocul acestei cărăușii fără sfîrșit... Și mai vii să mă stingherești ! Nu știu dacă înțelegi cît de rău ai ales momentul.

Flopie se afla pe undeva, aproape de el. Fata întinse brațul și își ridică o șuviță de păr de pe frunte.

— Nu te cunosc, spuse Didier. Vrei să nu te gonesc, dar nu te cunosc.

Flopie îl privi cu o seriozitate neașteptată.

— Dar dacă am fi trăit împreună mii și mii de ani, spuse ea, ce-ai fi cunoscut în plus ? Aș fi putut să stau în genunchi în fața ta ani în șir, ce-ai fi cunoscut mai mult ? Ce e de cunoscut ?

— Hm !... Cretinul ăla mic care se află în pîntecele tău !...

Fata se îndepărtă.

— Ei nu vor ca acest copil să aibă un tată ! strigă ea. Și eu nu-l vreau pe tatăl adevărat !...

— Ești nebună, spuse Didier. Și întrucît mă privește pe mine asta ? Flopie se reculese ; tonul glasului deveni mai grav.

— M-am gîndit la tine zilele astea, spuse ea.

O repezi.

— Mincinoaso ! Știi măcar cînd și cu cine ?

Lăsă capul în jos. Se așezase pe pat foarte aproape de el, ca să se simtă oarecum sub ocrotirea lui, dar și ca să n-o vadă prea bine.

— Mi-e totuna dacă mă insulți, spuse ea. Se simte omul bine la dumneata... Nu s-a întîmplat așa cum crezi. Nu poate nici să-mi fie rușine, căci nu e vina mea. Desigur, crezi că Stef... Ne vezi cum plecăm dimineața în zori și venim după-amiaza. Dar sîntem mult prea hărțuiți. Să nu crezi...

— Unde vă duceți ?

— Trebuie deci să-ți povestesc ? N-o să mai strigi ?...

— Nu. Da. Așteaptă... Uite, ia o țigară.

Erau țigările lui Betty de care nu se atinsese. I le lăsase, așa cum făcea aproape totdeauna. Gestul aduse

o destindere. Afară, peste grădini, ziua se stingea. În fumul ţigărilor, camera deveni tot mai întunecoasă.

Se cuibări aproape de el şi Didier trebui să se îndepărteze ca să-i facă loc. Patul era jos ; picioarele lui Flopie atingeau pardoseala.

— Unde vă duceţi ? reluă Didier.

— Ne ducem prin tîrguri, pe la sate. Se dădu mai înapoi şi începu să rîdă. Ştiţi ce înseamnă o piaţă în aer liber ?

— Poţi să-mi spui tu, răspunse Didier. Nu sînt un domn.

Fata începu, mai încet :

— N-ai văzut niciodată instalaţiile improvizate în pieţe, pe la poduri, corturile multicolore, „amplasamentele" rezervate acelora care se numesc negustori ambulanţi... Mie îmi plac. Nu avem nici o clipă liberă : să instalezi tarabele, să despachetezi marfa, s-o reambalezi, să demontezi etalajele, să le pui în camion : o adevărată coridă !...

Didier o revăzu pe Flopie ţopăind în jurul camionului ca un căţeluş, căţărîndu-se ca să lege funiile, sărind la pămînt, alergînd în faţă, în spate, pentru a-i ajuta lui Stef să se orienteze cînd conducea camionul. Îi auzea strigătele în noaptea întunecoasă, mai tare decît ar fi trebuit. „Dă-i drumul !... Porneşte !... Încă !... La stînga !..." Mai mult o auzea decît o vedea sărind în maşina care pornise.

— Şi pe urmă ? continuă Didier, ce-i cu corida aia ?

— E greu să-ţi închipui azi, cînd e o vreme aşa de urîtă, o zi caldă, atît de greu de îndurat ca aceea. Nici o frunză nu se mişca. Ne dusesem la Canet, un colţişor din Lande, unde piaţa se ţine într-un loc fără copaci, în jurul unei fîntîni : e pitoresc, dacă vrei, dar e îngrozitor din pricina lipsei de adăpost. În plus, ziduri albe, de o parte şi de alta, care îţi trimit căldura înapoi. Dacă n-ar fi corturile care să facă umbră, ai cădea ţeapăn la pămînt. E un loc fără importanţă, dar oamenii din împrejurimi vin, ceea ce înseamnă că e dever bun acolo.

Stef era nervos, ca şi mine. Ocăra clienţii care aveau obiceiul, ştii doar, să pună mîna pe toate şi să le lase apoi cu un aer dezgustat. Dealtfel, Stef se înfurie repede şi se vede bine cînd se plictiseşte de un client. Eu îi spuneam să se potolească, să nu-şi alunge cumpărătorii, că nu aveam poftă să ne întoarcem acasă cu toată marfa. Mai ales cu morunul, îţi dai seama, cu putoarea aia în hodoroagă !... În vremea prînzului era groaznic. Nori groşi de praf pretutindeni şi nici o adiere. Cerul s-ar fi zis că e un tavan. Rochia mi se lipise de spate şi Stef şiroia de năduşeală. Nu mai rămăsese nimeni ; se duseseră cu toţii acasă ca un singur om. Îţi dai seama, nimic de făcut ca să-i faci să vină să cumpere săpunul Lechat la ora aceea. Era un timp mort pentru afaceri, de ! I-am spus lui Stef : „Nu trebuia să venim într-o zi ca asta, priveşte, n-au mai rămas nici jumătate din negustorii ambulanţi. S-ar fi lăsat mai curînd prăjiţi pe grătar decît să iasă din culcuşul lor". „E un motiv în plus să venim noi, îmi spuse, aşa recunoşti îndrăzneţii." Şi iată-l că se porneşte iar pe urlat ca un apucat, în piaţa goală, în speranţa să atragă încă vreo cumătră sau două care mai întîrziau pe-acolo. Trebuie să spun că el cînd e la lucru, e serios. Pentru asta trăieşte. Nu spun că e rău, într-un fel, dar în altul, ţi-e lehamite. Ştii, e drăguţ cînd îl vezi aşa, dar în afară de sardele şi de biscuiţi, nu mai scoţi nimic de la el. Ori brînză grasă, ori camambert — nu trebuie să te încurci în fleacuri. E mai uşor să cauţi boabe de cafea într-o cutie de brînză de vaci, sau lemn dulce într-un arbore de pîine. Pînă la urmă, l-a scos din sărite să mă tot audă mîrîind şi-mi spuse : „Dacă eşti obosită, poţi s-o întinzi, asta e ! Prefer să mai ciupesc ceva singur decît să te ascult." Spunînd asta, picăturile de năduşeală îi cădeau de pe frunte. „O.K., am spus, am să mă întorc ca să împachetăm, mă duc să mă întind pe iarbă." „N-oi fi nebună, îmi spuse, tocmai pe soarele

ăsta !" „Bine, i-am spus, am să găsesc eu un loc, n-oi fi idioată..." Sub pinza albă de cort cea nouă ochii îmi lăcrimaseră.

Spre partea orașului, un firicel de umbră pe lîngă ziduri. Nici vorbă să te așezi pe vreo bancă. Spre partea cîmpului, nici un arbore ; nimic decît șes, pășuni pentru vaci. Nici măcar un gard de nuiele. Să înnebunești, nu alta. Deodată, ce văd la capătul unei fundături ? Camionul. Stef îl adusese aici după ce-l descărcase lîngă un zid al uzinei, unul din acele ziduri care nu se mai termină, știi : „LEGEA DIN..." și un trotuar negru cu patru fire de iarbă. Zidul trebuie să fi dat umbră un timp ; acum nu mai dădea. Dar orice era mai bun decît soarele. Nu era de ales.

Deschid ușa din spate, mă cocoț în furgonetă. La început nu vedeam bine ; o căldură de cuptor, îți închipui. Pe jos, rămăseseră cîțiva saci de orez și cîteva prelate. Degeaba se descărcase ceea ce era mai scîrbos, morunul și camambertul. Halal sărbătoare ! Ah, e plăcut să ai de-a face cu alimentele ! Fără să mai pui la socoteală uleiul. Și toate celelalte. Dar mai sînt și colonialele, unde miroase bine, mărfuri bine aranjate, mă rog, așa mai zic și eu ; dar la noi, cu harababura asta fără sfîrșit !... Măcar să fi fost umbră pe trotuar. Dar nimic ! Ce să fac ? Mă sprijin pe un sac, dar n-apuc să m-așez bine că văd o prelată mișcîndu-se. Scot un strigăt. Și aud o voce groasă, vocea lui Georges : „La naiba !..."

— Cum ! strigă Didier supărat. Prin urmare Georges... Georges e... ?

Flopie îi aruncă o privire stranie pe sub sprîncene.

— Ți-am spus că nu e ce crezi tu, îi spuse ea cu glas rugător.

Didier împinse cuvertura, sări jos din pat și începu să se agite ca un urs în cușcă. Dar adevărul e că în cameră se făcea tot mai urît. Mai mult umed decît rece. Își simțea bronhiile încărcate și respirația îi stîrnea în piept mici zgomote înfundate. Se gîndi la radiatorul lui Betty, la radiatorul acela care făcea să se urce temperatura cu un grad cînd nu i se ardeau siguranțele.

Altădată, îl aprindea și îl așeza sub picioarele lui Betty, iar ea era mulțumită. Va face oare același lucru și pentru Flopie ? Ah, dacă n-ar fi fost Georges cel gras !... Ei drăcie !... Tremura și veni iar să se ghemuiască în pat, ținîndu-și dinții strînși, fără să mai scoată un cuvînt.

— Trebuie să spun, continuă Flopie, că, din cînd în cînd, eu și cu Stef aveam surpriza să-l găsim, la ora întoarcerii, pe grăsanul de Georges instalat în spatele camionului sau dînd tîrcoale prin jur. Stef și cu el nu se iubeau nici așa prea mult. Și cum să nu fie așa, Georges e un om de nimic. Au încercat să-l bage la o școală agricolă, dar n-a mers. Mai înainte fusese eliminat din colegiu. Liceu, auzi colo ! Era făcut pentru liceu ca mine pentru băcănie.

— Ție nu-ți merge chiar așa de rău, i-o reteză Didier.

— Se poate. Adevărul e că nu pot să sufăr meseria asta. Dar să vezi. Aparițiile grăsanului de Georges nu-i conveneau lui Stef. Chiar dacă celălalt ar fi avut vreun motiv întemeiat să fie acolo, treaba asta nu i-ar fi făcut oricum plăcere. Îmi închipui că înțelegi de ce.

— Nu mă interesează prea mult să înțeleg, lăsă Didier să-i scape, gîndindu-se : „Pînă și ei își au cazuistica lor sentimentală !"

— Bine, dar nu e numai ce crezi tu. Destul că Georges era fratele lui Gaby. Și-apoi, întîmplarea cu fereastra, îți aduci aminte ?

— Ei și ? spuse Didier.

— Ei bine, asta înseamnă că nu-i plăcea să-l găsească pe Georges pe lîngă camion. De mai multe ori observase că unele lucruri îi dispăruseră. Îți închipui, nu era greu să-ți dai seama cine dăduse lovitura. Georges vindea conservele ici și colo, unor amici de-ai lui. Alteori, venea doar să ne vadă, sub pretextul că ne dă o mînă de ajutor, și pleca împreună cu noi. Asta îl scotea din sărite pe Stef. Îi spunea mereu că-i un golan, că o s-o termine prost. În orice caz, dacă avea de gînd

să-l închidă, era bine s-o fi făcut mai de mult. Pentru că în ziua aceea !...

— Cum așa ? sări Didier.

— În primul rînd, mă înfuriasem din cauza spaimei pe care mi-o făcuse. Îi trag o săpuneală, îl întreb ce caută acolo. Avea un aer foarte blînd, nu spunea nimic. Și cum ai venit ? îl întreb. Ușa rămăsese deschisă. Îmi arată o motocicletă rezemată destul de departe de zidul uzinei. Halal cadou făcut de Gaby. Mare nevoie mai avea el să i se dăruiască o motocicletă ! Dar, ai băgat de seamă, în casa asta ei își cumpără motociclete așa cum ai cumpăra o trotinetă unui țînc. Eu n-am avut niciodată o trotinetă ! Gîndește-te, aveam anii lui Pompon cînd mi-am pierdut părinții ! Și-apoi, nici vorbă de joacă. Mă duceam să spăl rufe la rîu. ..Ei bine, îi spun, pentru că ai mașinuța cu tine, dacă pot să-ți dau un sfat, șterge-o să nu te vadă Stef, căci așa cum stau lucrurile acum, dacă vrei să știi, îi tună și îi fulgeră." S-a sculat, stătea în fața mea, cu brațele atîrnînd, cu capul lui mare, ca un urs. Dar de ce-ți povestesc toate astea ? „Flopie, spuse el, n-o să mă obligați, Stef și cu tine, pe căldura asta... — Și cine ți-a spus să vii aici, ai ? îi spun eu. Nu ți-era bine acolo unde erai ? Dacă ai avut curajul s-ajungi aici, o să-l ai și pe ăla de-a pleca. — Flopie, zice el (era tot acolo cu brațele atîrnînd — cum s-ar zice, ca un cimpanzeu) Flopie, zice, spune-mi ceva drăguț. — Tot ce pot să-ți spun mai drăguț, i-am zis, e să te cari. Crede-mă, e un sfat prietenesc. Pentru că, bagă de seamă, Stef le vede pe toate. A observat că lada cu dulcețuri a dispărut, nu sînt nici opt zile de-atunci, ei, n-ai putea să ne spui ceva despre asta ? — Flopie, zice el, ce vrei să spui ? N-am nici un amestec în chestia asta. Mai întîi, aveți prostul obicei să lăsați portierele descuiate, n-ai decît să ridici zăvorul ca să le deschizi. Nu cumva crezi că hoții n-o să-ndrăznească ?"

Stătea în picioare, puțin aplecat, mă privea cu ochi vicleni, cu fruntea aplecată, ca și cînd s-ar fi gîndit la altceva, sau m-ar fi privit unde nu se cade. „Și ca să

încep, îi spun, am să închid ușile alea, după ce-ai să te cari. Haide, întinde-o ! Șterge putina !“ Avea o figură caraghioasă, începuse să se enerveze. „Tu, o fată, n-o să-mi comanzi tu mie, ce părere ai ? Ușile o să le închid eu, uite așa ! O să te scutesc de treabă !...“ Porni spre fundul furgonetului ca pentru a închide ușa. Încerc să trec înaintea lui, mă oprește. Mîna lui pe mine, oh !... spuse ea acoperindu-și fața cu scîrbă.

Didier încercă s-o oprească. Era impresionat de schimbarea care se schița pe figura lui Flopie ; avea privirea fixă și părea că vede ceva înfiorător.

— Bine, zise, ajunge. Nu te forțez...

— Sigur că tu crezi... Nu, nu poți ști ce brută e !...

— Nu te mai gîndi, spuse Didier. Cel puțin... Vino, încălzește-te. E pe aici un fel de pungă de cauciuc, care poate fi umplută cu apă caldă... Unde mi-a fost capul ?

Se îndreptă spre bucătărie, încălzi apă, umplu vechea pungă de cauciuc pe care o găsise în cufăr și care avea tot felul de cicatrice. Ceva îl îndemna să facă aceste gesturi pentru Flopie, gesturi pe care nu le făcuse pentru nimeni, nici chiar pentru el. O întinse în lungul patului, îi așeză pardesiul în jurul picioarelor și îi lipi punga de cauciuc de tălpi. Apoi veni să se întindă la locul lui.

— Dar îți dai seama, lucrurile nu s-au petrecut chiar așa, urmă ea. Noroc că eu sînt destul de subțirică și că am mușchi... Din două sărituri, m-am strecurat spre portieră și am rupt-o la fugă, atît cît îmi îngăduia căldura. În spatele meu auzeam răsuflarea grăsanului de Georges. După două minute eram lac de apă. Făcusem o socoteală proastă. Am fugit pe lîngă zidul uzinei, dar dădea într-o înfundătură. Îi vedeam capătul : un zid micuț de cărămidă, cu bucăți de sticlă care străluceau în soare. Afară de asta, gudron peste tot, pe drum, pe zid, pe garduri. Pe jos erau îngrămădite butoaie cleioase. Încerc să mă cațăr pe unul din ele, cu gîndul să sar peste zid. Sar pe un butoi, apoi pe al doilea : se mișcă și mă pomenesc la pămînt. Fusta mi se prinsese de un cui, aveam o ruptură atîta ! Dar mai rău : o durere îmi străbătu piciorul ca și cînd m-ar fi lovit un glonț

în pulpă, poate că-mi plesnise un mușchi, mă crezi ? Tipul atîta aștepta și se aruncă asupra mea ca un turbat. Nu înțeleg cum de-a putut să aibă atîta putere pe căldura aia. Numai că știi, eu nu sînt una de-alea care să se lase cu una, cu două. Mă învîrtesc, pîndesc momentul, îi fac vînt deodată de se rostogolește pe un butoi și mă ridic, alerg. Aveam un singur gînd : camionul. Să mă închid în camion, să-l pornesc, s-o întind, să-l găsesc pe Stef. Credeam că alerg mai repede decît el, dar fie că-și deplasa kilogramele mai iute decît credeam eu, fie că mușchiul mă înjunghia, am sărit în camion, am închis portiera — dar vai, nu destul de repede — în timp ce eu închideam una, el o deschidea pe cealaltă. Apucase în mînă nu știu ce, o coadă de lopată, o bară de fier și o înțepenise între cele două uși în momentul cînd voiam să le închid... Cu băieții ăștia e greu cînd vor ceva... Încerc să țin ușile, nu e chip. Ai fi zis că s-a stîrnit o vijelie, așa se dădură în lături deodată ! Eram prinsă înăuntru. El închide totul cu grijă. Ai văzut interiorul camionului ? E un model vechi. Nu se vede bine înăuntru decît dacă deschizi larg ușile. Cînd sînt închise, e întuneric beznă. Poți să-ți închipui căldura aia, aerul înăbușitor, mirosurile și apoi zgomotul pe care îl făceam luptîndu-ne pe planșeul încărcat de prelate, între pereții de tablă ? Nu mai puteam. „Geo, îi spun, destul, ai lungit-o destul, te-ai amuzat, destul, ajunge, ajunge ! Nu rostise un cuvînt de cînd pornise în urmărirea mea. Îl auzeam suflînd lîngă mine. Asta era tot. Și labele lui mari ! Am crezut că-i dau un pumn, dar am nimerit în tablă și a fost ca și cînd nu mai aveam mînă. „Geo, i-am spus, isprăvește, destul !...“ Nu răspunse nici acum. Aș fi preferat să spună ceva. Mă zbăteam : „Dacă faci asta, Geo, n-ai să mă mai vezi“. Dar el nu-și pierdea timpul să răspundă. Eram la capătul puterilor, revoltată. Strigam : „Nu vreau, nu vreau !...“ Din clipa aia nu mai știu ce s-a petrecut, cred că m-a lovit în cap ; cînd mi-am revenit, eram tot în întuneric, cu ușile închise. El o șterse. Eram singură, cu toate alea lipite de piele... Ce

să faci ? Doar să te omori de furie !... În sfîrşit, nu crezi că tipul care face aşa ceva e un ticălos ?

Didier închisese ochii ; cînd îi deschise, fu surprins de lumina bizară şi tulbure care domnea în cameră. Fereastra se întunecase încet, încet şi din partea opusă venea parcă o lucire de soare care asfinţeşte, roşiatică, puţin tulbure, care se reflecta blînd pe pereţi şi îi îmbăia într-un fel de abur colorat. Îşi dădu seama deodată că uitase lumina aprinsă la bucătărie. Un pătrat în partea de sus a uşii, pe care îl astupase cu ajutorul unui fular de creton cu desene roşii şi galbene, gen caşmir, răspîndea peste pat, pe trupul întins al lui Flopie, o lumină intimă şi ciudată. Se ridică pentru a se duce să stingă lumina.

— Ei bine, zise Flopie, cînd Didier reveni. N-ai nimic de spus ?

De data asta era parcă prea întuneric. Dar ce importanţă avea ? Se aşeză alături de Flopie şi îşi îndreptă gînditor ochii asupra ei.

— Georges ăsta e un tip care trebuie distrus. L-am auzit cum îţi vorbea. E mult de-atunci. Nu-mi plăcea deloc. Nu te băgam în seamă, nu ştiam cine eşti, dar nu-mi plăcea deloc. Dacă aş afla că Stef i-a venit de hac, aş socoti că e foarte bine.

— Ah, zise ea, şi tu spui asta ?

Fu surprins de felul cum rostise aceste vorbe.

— De ce ? întrebă. Crezi că poţi să interpretezi altfel cele întîmplate ?

Un fulger în ochii lui Flopie. O ezitare.

— Stef aproape că l-a omorît deunăzi, dar cred că nu îndeajuns.

Flopie tăcu. Privirile lui Didier rătăciră o clipă fără o ţintă precisă. Pentru a pune laolaltă unele părţi din tapetul care se dezlipise în faţa patului din cauza unei pete mari de igrasie, lipise bucăţi de hîrtie verde în formă de S. Aceste S-uri se încălecau şi formau desene ciudate. Unele benzi mai puţin răsucite aveau înfăţişarea unor tambuchiuri de vapoare. Acestor benzi de hîrtie verde Didier le găsea un farmec care îl ducea cu

gîndul departe de familia Maillechort. Pedepsele pe care şi le închipuia pentru Georges cel gras, după cele povestite de Flopie, i se păreau meritate ; el, care se crezuse totdeauna străin de treburile şi interesele familiei Maillechort, resimţea un fel de satisfacţie la gîndul unui Georges omorît sau înecat cu o piatră de gît. Lucru ciudat, nu se îndoia nici o clipă de întîmplarea povestită de Flopie. Era în gesturile, în privirile ei, în limbajul oarecum vulgar, ceva care îţi inspira încredere.

— Şi de ce spui că ei nu te mai vor ? întrebă Didier.

— Pentru că e adevărat. Casa se duce. Stef se va instala în oraş, a încheiat un fel de combinaţie cu un asociat. Deocamdată, asociatul are prăvălie. Are şi salariaţii lui, se pare. Şi-apoi, ştii cum e ! Spune că-l dezgust după cele întîmplate şi că nu mai vrea să audă de mine, sînt bună de dat la cîini.

„Cîinele sînt eu", gîndi Didier. Fu deodată copleşit de acest gînd. Mîrşăvia ieşi la iveală ca o pată de ulei.

Totuşi, în momentul acela, nu era încă destul de sigur că i-ar dori binele lui Flopie. La urma urmei, gîndurile îi erau extraordinar de confuze. Mintea lui părea o vîltoare periculoasă. Nu ştia ce-o provocase. Toate loviturile pe care nu înceta să le primească, decepţiile pe care fiinţele omeneşti i le provocaseră, oboseala, cu fiecare zi mai intensă, îl învăluiau într-o ceaţă deasă în lăuntrul căreia se simţea imobilizat... Şi mîndria care persista, ba chiar orgoliul — nevoia nestăpînită de a se face văzut prin această ceaţă, de a izbuti să recunoască mîna care punea stăpînire pe el pentru a-l forţa să se încovoaie, să îngenuncheze — poate şi nevoia de a găsi răspunsul... Facultăţile sale slăbiseră oare, sau, dimpotrivă, erau exaltate la maximum sub efectul persecuţiilor şi lipsurilor ?

Auzi afară nişte tropăituri şi părăsi patul ca să vadă ce e. Abia se luminase. Era convoiul zilnic al seminariştilor care intrau, aducînd cu ei zgomot de bocanci şi o hărmălaie de colivie. În fruntea lor îl recunoscu pe călugărul Chatard, care îşi învîrtea vesel umbrela în

penumbră, cu un „umor lipsit de amărăciune". Din fundul parcului se va auzi curînd un murmur surd de rugăciuni. O frază pe care Didier o găsise chiar în ziua aceea răsfoindu-şi notele începu să plutească, izolată, pe aripile gîndului : „Experienţa noastră de viaţă şi studiile ştiinţifice realizate prin inteligenţa umană pun în lumină un singur adevăr : lipsa adevăratei realităţi a vieţii noastre". Didier aproape că n-o mai vedea pe Flopie. Ea tăcea. Nici unul, nici celălalt nu mai aveau puterea de a dori ceva. Dar, plecînd, fata îi ceru îngăduinţa de a mai veni. El n-a putut decît să ridice din umeri.

Seara se aşternu dincolo de geamuri şi deodată totul fu ca pe vremea cînd, după lungi ore de suplicii, Didier aştepta în zadar plecarea Grădinarului şi îl vedea răsărind brusc în faţa ferestrei. Personajele acestui coşmar nu erau niciodată aceleaşi, dar se părea că toate erau trimise de aceeaşi fiinţă, şi el nu mai ştia prea bine cum să le vorbească, ce cuvinte să inventeze pentru fiecare dintre ele. Flopie începuse să nu mai fie deloc stînjenită. Ca pentru a-i dovedi că era la curent cu obiceiurile lui, îşi făcu timp să vină să-i închidă obloanele cînd, în realitate, el nu le închidea niciodată, nici chiar noaptea. Didier îşi dădu seama de această eroare şi totuşi nu-i spuse nimic, ocupat fiind să se întrebe cum se face că Flopie, pe care o văzuse apărînd dimineaţa, era încă acolo seara. Doar dacă nu cumva el adormise în acest răstimp şi ea revenise după o lungă absenţă. De cîtva timp, i se întîmpla să adoarmă la începutul după-amiezii şi să se deştepte foarte tîrziu, cu capul greu, cu impresia că se află în zorii zilei. Această impresie era îngrijorătoare de îndată ce, recăpătîndu-şi luciditatea, devenea conştient. Fiind luna noiembrie, se întuneca foarte repede şi faptul acesta se adăuga neliniştii lui. Avea senzaţia foarte vie că ziua trecea înainte de a fi trăită şi că toate eforturile din ajun trebuiau să fie luate de la capăt : efortul de a fi lucid, de a se duce la familia Maillechort pentru a se în-

ţelege cu ei — în fiecare zi îşi propunea acest lucru — de a descifra subiectul şi personajele acestei vieţi, efortul de a se scula, de a se ţine pe picioare, de a merge ; efortul de a respira, de a nu se sufoca, de a nu tuşi, de a nu muri. Nu înţelegea prea bine cum se făcea că acum opt zile Betty se afla acolo şi cum de azi se afla Flopie, o necunoscută, cu mîinile îmbibate de mirosul uleiului şi al benzinei. Acum opt zile, Betty, prietenoasă, cu tot ceea ce ştia despre el, dar mai ales cu acea dragoste care înlocuia atît de bine cunoaşterea. Şi azi, Flopie, aplecată asupra lui, cu ochii ei mici, verzi, bine conturaţi, cu obrazul brun, aproape roşu. Era cuibărită aici, un ghemotoc de nervi, neştiind nimic despre el, ascunsă, devotată poate, gata poate şi ea să trăiască o dragoste care va înlocui această cunoaştere a fiinţelor ce se dobîndeşte greu, şi care ar valora cît o alta pentru a-l însoţi pe drumul cel aspru. Cumplitul Grădinar, mînuitorul de secure, s-a transformat în sfîrşit, într-un fel de păpuşă cu pantaloni, cu membrele năduşite de muncă — o muncă imbecilă. Toţi aceştia pentru unul singur !... Visase cîndva o prietenie cu un muncitor, cu o muncitoare. Flopie nu era nici măcar aşa ceva. Se omora numărînd fasole şi umplînd sticle cu ulei. O muncitoare — ar fi fost prea frumos ; ar fi semănat cu o reuşită ; faptul acesta putea fi exploatat în avantajul său. Dar Flopie ! Nu putea să stimeze în Flopie această muncă ce-i apărea încă din copilărie ca o sarcină asumată, spre ruşinea lui, de către alţii. Încă de pe atunci, sunetul sirenelor de uzină, la începutul dimineţii, îl făcea să tresară şi trebuia să recurgă grabnic la subterfugii ca să împrăştie indispoziţia înfiorătoare ce-l cuprindea. Inventa îndatoriri înalte, importante, care îl dispensau în chip firesc să iasă cu noaptea în cap pentru a-şi petrece ziua în picioare, în spatele unei maşini. Mai tîrziu, cînd se ducea la liceu în dimineţile de iarnă şi ziua abia mijea, încerca totuşi să se justifice : „Ei au nevoie de noi pentru a-i ghida..." Dar sunetele sirenelor, zgomotul camioanelor metalice pe străzile Parisului, macaralele pe care le vedea învîrtindu-se pe maluri, cu

benele ce se ridicau și se coborau, printre răbufnirile bruște ale aburilor, toate acestea îi accentuau remușcările. Avea senzația că e transfugul, privilegiatul, învîrtitul de calitate, care fuge de truda celor mulți. În vremea aceea apăru și boala, ca un fel de nouă justificare. Atunci, în loc să-și petreacă ore în șir pe un șezlong, ar fi vrut să facă parte din această mulțime de la ora prînzului, pe care porțile de fontă o eliberează pentru o jumătate de oră... Toate acestea îi reveneau în minte și în suflet, toate aceste mașini se învălmășeau în el. Febra — avea încheieturile mîinilor fierbinți — era o roată în centrul căreia se afla el, nemișcat, iar lumea se învîrtea. Paula, Betty, Flopie, Rosa, Lucile, Fernande Chotard. Lumea în care îl țintuise boala era populată numai de femei și, bineînțeles, acesta era un aspect al infernului. Oricît ar fi muncit ele, tot aveau ore de pierdut spre a veni să converseze sub fereastra ta, să-și ofere umerii, părul, sînii poftelor ce le împresoară. Ele se aflau la marginea roții și se învîrteau, iar sîngele, înlăuntrul lor, pulsa și se rotea ca smîntîna sub bătător. A crezut că urmărește frumusețea, elanul pe care ele i-l inspirau, chemarea către o lume ce părea mai subtilă decît aceea a bărbaților, cu care — adolescent fiind — îl copleșeau. Și cum, nu erau decît grosolănie, umori, materie, creuzetul mecanic al lumii, laboratorul zvîcnitor și vîscos unde viața își organizează orgiile, într-un efort absurd de a se perpetua, de a face să izbucnească scandalul monstruoasei absențe a lui Dumnezeu.

Venindu-și în fire, după o oră, simți puțină căldură lîngă el. Flopie era acolo, culcată, adormită, fierbinte, în camera rece. Ocrotită.

Ocrotită !... Celui pe care nimic nu-l susține, nu-i rămîne decît să se facă el însuși susținătorul altuia. Îi fusese refuzată orice ocrotire, dar el o putea ocroti pe Flopie. Ocrotitorul lui Flopie ! Aveai de ce rîde ! Fata va deschide ochii, va observa că vorbise prea mult și poate că îi va fi frică. Camionul era acolo, sub fereastră, cu acoperișul cabinei încărcat de scheîărie, în negură,

sub ploaia puternică. Ploua de trei zile astfel. Vijelia părea să capete, anul acesta, proporții neobișnuite. Se semnalau peste tot inundații bruște, vapoare pierdute. Oamenii începuseră să murmure împotriva exploziilor atomice care infectau atmosfera și făceau victime, mai aproape sau mai departe. Ei se deșteptau în fiecare dimineață în atmosfera dezgustătoare a scandalului și a absurdității. Agonia unui marinar japonez atins de praful atomic dura de un an. Politica alcoolului aducea anual pagube de miliarde statului care nu găsea nici măcar două miliarde pentru a-i adăposti pe cei fără locuință. Păcăliți și strîmtorați pe toată viața, oamenii nu mai erau la largul lor decît în mormînt. Făuritorul de legi ținea socoteala spațiului acordat morților, dar îi lăsa pe cei vii să zacă sau să moară asfixiați. În aceste camere de moarte se înghesuiau acum familii ; plozii așezați prea aproape de fereastră treceau peste pervaz și se zdrobeau pe trotuare. Un tată de familie, încolțit între copii, nevastă și soacră, nemaiputînd suporta, coboară într-un cinematograf cu o bombă și omoară douăzeci de oameni. O femeie dintr-un „oraș de refugiați" părăsește o clipă casa de lemn, dintr-o mahala oarecare, ca să ia apă de la fîntînă : un drum de două sute de metri prin frig. Revenind, îi găsește pe cei patru țînci pe punctul de a fi prăjiți ca niște scrumbii în baraca în flăcări. Se repede să-i salveze și moare împreună cu ei. Seara, venind acasă de la lucru, bărbatul află catastrofa și înnebunește. „Pentru fiecare oră de lucru, un mort, douăzeci de răniți, patru mutilați, băgați de seamă !" Statisticile ne-o spun precis : moartea accidentală și dezordinea nu sînt excepție, ci regulă. În jurul barăcii unde noul ocrotitor al lui Flopie depăna astfel de visuri, alături de protejata sa, se dezlănțuiau una după alta, necontenite furtuni, vîjîind ca în filmele de senzație. Gardul de bambus, mereu verde, se agita cu furie. Didier vedea tulpinile lungi prosternîndu-se aproape pînă la pămînt, apoi țîșnind înfuriate, spre a fi din nou biciuite. De ce toate aceste violențe, aceste urlete ale vîntului în toate colțurile casei ? Naturii îi

place să ne amintească din cînd în cînd că este la ea acasă, şi că omul nu e decît un intrus. Dumnezeu se supără cînd aude prea multă pălăvrăgeală : universitarii, economiştii, filozofii îl plictisesc. O răbufnire puternică de vînt reduce la neant toate aceste pălăvrăgeli. Uneori, cînd Didier credea că plouă mai tare, nu era decît vîntul printre bambuşi, făcînd să şuiere şi să vibreze fiecare frunză. Unde se credea deci ? De multă vreme nu mai avea dreptul la zgomotul ploii. Doar cei bogaţi au dreptul să audă zgomotul divin pe care îl face ploaia căzînd pe pămînt. Cînd ploaia cădea peste grădina din Arditeya, ceea ce auzea Didier nu era decît zgomotul pe care îl făcea lovind acoperişul camionului. Acel zgomot metalic, de nesuportat pentru nervii săi, pentru mintea sa şi care în atîtea nopţi, în timp ce ei dormeau foarte liniştiţi, îl făcuse să-i urască pe cei din familia Maillechort care îl lipseau pînă şi de asta : de zgomotele naturii libere, cele pe care ultimul vagabond le poate auzi.

Cînd voia s-o gonească pe Flopie, ea îi rezista întocmai ca Betty altădată, dovedindu-i că nu se putea duce nicăieri, iar furtuna continua tot mai tare, devastînd grădinile, acoperişurile, îngrămădind crengi pe pămînt, umflînd rîurile care deveniră galbene şi noroioase. Cum Flopie dîrdîia, Didier începu să se gîndească serios la un sistem de încălzire a acestei camere pe care avea s-o părăsească. Gaura ce fusese făcută în tavan în vederea instalării burlanului pentru o sobă ipotetică servea doar ploii şi vîntului care pătrundeau în horn, răsunînd ca un fluier. Doamna Blin instala în fiecare iarnă o sobiţă şi aşeza în faţa uşii în fiecare dimineaţă un coş cu lemne. Odată cu prima rîndunică, soba era alungată în pivniţă. Dar să fi existat oare acele timpuri ? Salteaua de pene şi rama patului luaseră locul sobei ; iar cuferele... în vreme ce Colonelul, Grădinarul, doamna Chotard, soţii Maillechort luau locul doamnei Blin.

Flopie dispărea uneori pentru o jumătate de zi, apoi Didier observă că începuse să-şi reia lucrul fără să-i spună, dar resemnîndu-se cu ideea că o va afla şi el.

Îl auzea pe Stef strigînd la ea, apoi calmîndu-se imediat şi venind să-i vorbească blînd în garaj, ca şi înainte. Se întreba dacă nu visase.

Numai atunci cînd Didier trecea prin faţa bucătăriei pentru a ieşi din casă, sau cînd ieşea pe uşă, simţea ochii lui Gaby la pîndă în spatele geamului, urmărindu-l, sau auzea murmure.

— Familia Maillechort te-a reluat, spuse într-o zi pe un ton afirmativ.

— Da, deocamdată. Erau sîcîiţi. Nu găseau pe nimeni.

— Ar trebui să le spunem ceea ce am hotărît, zise el.

— S-a făcut, spuse ea.

— Ce ?

— Le-am spus.

Didier nu lăsă să i se observe uimirea, dar răspunsul lui Flopie îl şocase.

— Nu ajunge. Va trebui să le spun chiar eu.

S-ar fi zis că Flopie se gîndise mereu la lucrul acesta.

— Oh, ar fi bine ! zise ea. Am să le spun că vei veni să-i vezi.

— Nu e nevoie să fie preveniţi, spuse Didier. Nu-i o solemnitate. Şi n-am intenţia să le ţin discursuri lungi.

— Totuşi... spuse Flopie care visa o mică sărbătoare. Ştii, cred că îi judeci greşit. Sînt oameni cumsecade în fond. N-ar face rău nici unei muşte.

Didier o privi cu severitate. Mai auzise el asemenea vorbe.

— Nu-i nevoie să mi-i lauzi, zise el. Sînt conştient de ceea ce fac. Accept să fiu stupid, dar nu păcălit.

Flopie nu ştia ce să mai înţeleagă. Purtarea lui Didier reprezenta pentru ea o enigmă înspăimîntătoare.

— Există fraternitate, spuse ea cu un glas care suna puţin fals. Sîntem cu toţii solidari.

— Nu sînt deloc solidar cu familia Maillechort, spuse Didier. Şi te previn în privinţa unui lucru : n-o să stau mult.

Didier trăia acum o viaţă mai intensă decît cea obişnuită. Uneori respira totuşi greu şi pe batistă

apăreau mai des pete roşii. În clipele acelea, părerea sa despre fraternitate se tulbura.

De un an sau mai bine, geamul din bucătăria familiei Maillechort (ca şi cel de la sufragerie), fusese înlocuit cu un calendar al poştelor, smuls şi el la rîndul său. Geamul rămăsese mînjit de fişiile de hîrtie de ziar întrebuinţate la lipitul calendarului. De un an, Didier le vedea în fiecare zi cînd trecea pe acolo, iar azi le văzu mai bine ca niciodată căci, pentru prima oară, se opri în faţa uşii ca să bată în ea. Îşi spunea că acest ochi de geam spart nu era cartea de vizită a unei case fericite.

Cu toate că vedea siluete agitîndu-se în spatele ochiurilor de geam aburite, trebui să aştepte un moment după ce bătu la uşă. Poate că aşteptau să intre. Dar nu era capabil să pună singur în mişcare greaua uşă cu glisieră.

Didier sperase s-o găsească pe Gaby singură. Nu dorea decît să i se înfăţişeze ei, să-i vorbească despre Flopie, să-i dovedească faptul că nu-i e frică de ei. Dar soţii Maillechort aveau ore în care stăteau împreună şi se aflau cu toţii acolo, îngrămădiţi în aburul bucătăriei ; pînă şi socrul, vameşul, care nu fusese văzut de luni de zile şi părea să fi revenit pentru această împrejurare.

Afară ploaia cădea în valuri repezi încă de la începutul după-amiezii ; grădina nu avea numai înfăţişarea ei devastată de sfîrşit de an, ci devastarea părea acolo ceva definitiv.

Gaby îi făcu onorurile casei şi se pierdu în amabilităţi, ca şi cînd ar fi fost invitat.

— Vedeţi, spuse ea, vă primim fără mofturi. Iarna, toată lumea stă în bucătărie.

— Bineînţeles, zise Didier.

— E mai cald aşa, explică ea cu gesturi rotunde. Şi mai uşor de servit.

— E şi ăsta un fel de-a ne aduna laolaltă, nu-i aşa ? spuse Stef. Cînd eşti pe afară toată ziua...

— Da, mormăi vameşul, ai putea spune că e o nenorocire să ai o casă aşa de mare şi s-o foloseşti atît de prost.

— Vedeți, spuse Gaby ca să fie amabilă, trăim tot atît de înghesuiți ca și dumneata.

— Ba chiar mai înghesuiți, interveni vameșul, pentru că aici sîntem mai numeroși. Cînd spun „sîntem" nu vreau să zic că mă socotesc și eu, replică el întorcîndu-se către Didier, dar vizînd familia.

— Nu putem trăi toți în aceeași casă, spuse Gaby. Dealtfel, vom pleca cu toții. Nu mai avem mult timp de stat.

— Și nu va fi o nenorocire, răcni Babé, țîșnind de afară cu zgomot mare și împingînd violent ușa. E dezgustător că nu poți să te urci pe scară fără să te pască primejdia să-ți frîngi gîtul. Și totuși mi se pare că o mătur în fiecare zi !

Dacă o mătura sau nu, nimeni n-o putea afirma după rezultate. Adevărul e însă că măturile ei îți scoteau ochii, așa cum erau așezate în drum, în fața bucătăriei. Cozile lor erau trecute prin gratiile de lemn, cu părul în sus, în așa fel încît era greu să nu te lovești de ele. Semănau cu niște animale de-o specie necunoscută, dar respingătoare, imposibil de smuls din vizuinile unde se ascunseseră.

Babé și Gaby erau asociate în mintea lui Didier cu această prezență josnică ; de cîte ori voise s-o suprime cu forța, ea se reprodusese cu încăpățînarea grețoasă a insectelor. Nu era nici o îndoială că Babé contribuise, în mare măsură, la murdăria agresivă a casei. Acum Didier vedea de aproape această celebră murdărie, înghesuit cum era între Gaby și zidul umezit al bucătărioarei, obligat să bea vinul care i se oferise într-un pahar cu urme de degete pe el. I se întoarse stomacul pe dos, în timp ce vameșul i se adresa lui Babé, lovind-o deseori cu palma peste fese.

— Ăștia doi mă scot din sărite, spuse Gaby, ridicînd capul. Nu se pot opri nici o clipă.

Îi privea dezaprobator.

— Pentru cît stăm aici, spuse Stef pe scurt și fără multe apropouri, dar stăruind în ideea sa, ne ajunge. Să mănînci, să dormi, restul timpului, mereu pe-afară.

— E adevărat, zise Babé, totdeauna grăbită să-şi spună cuvîntul, oameni ca voi n-au nevoie de casă. Aţi fi dus-o la fel de bine într-o rulotă...

Flopie îi adresă lui Didier, peste masă, o privire îngrijorată. Masa rotundă, căreia i se instalaseră prelungirile pentru acest eveniment şi care ocupa astfel întreg spaţiul, era acoperită cu una din acele feţe de masă din material plastic care au totdeauna aerul că sînt prost şterse şi al căror aspect unsuros şi lucios îţi punea privirile la încercare, ca şi desenele cu flori ce căutau să învesele sinistrul obiect. „Dumnezeu se află şi printre cratiţe", îşi repeta în zadar Didier, încercînd să-şi învingă dezgustul.

Atenţia pe care o acorda de cîteva clipe acestui obiect îl împiedica să audă ce se spunea în jurul său. Căldura i se urca la cap şi nu căuta să înţeleagă sensul gălăgiei care îl înconjura. În adîncul minţii sale nu era decît un gînd obscur : cum să scape de ei, cum să se întoarcă la el... I s-a dat un pahar de lichior în formă de cupă, făcut din acea sticlă groasă în care se văd băşici. Acest pahar era umplut cu o licoare verde ce fusese turnată pînă la refuz, cîteva picături din ea căzîndu-i chiar pe degete. Didier era aşezat în aşa fel, încît nu putea să ajungă la masă şi era obligat să ţină paharul în sus ca pe o lumînare. Afară, furtuna răbufni din nou şi lumina oscila în odaie ameninţînd să se stingă în orice clipă. O oală cu apă cînta pe maşină, dînd în foc. Flopie, foarte departe după cît se părea, era învăluită într-un nor de abur şi de fum de ţigară. În această atmosferă pe care toţi încercau s-o însufleţească, plutea ceva foarte puţin încurajator. Didier îl auzi pe Stef spunînd : „Comerţul o cere" şi se gîndi că Stef ţinea la ideea asta.

Caidul făcea parte dintre acei oameni care îşi sapă cu răbdare tunelul în pămîntul ingrat al gîndului şi pe care nu-l poţi smulge uşor din ideea lui. După cît se părea, nu era el acela de care să te temi. Febra i se ridica totuşi şi Didier aştepta, nici el nu ştia bine ce. Picioarele îi tremurau de oboseală, o vagă durere îi cuprindea spatele şi îi era greu să stea pe scaun. În-

cercă să se ridice, pronunţă cîteva cuvinte pe care nimeni nu le luă în seamă. Dar se întrerupse brusc, încremenit de un spectacol neaşteptat ; acolo, afară, figura lui Georges cel gras era lipită de geam. Didier scoase un strigăt, se produse învălmăşeală, Flopie veni în grabă la el şi îl privi cu ochii ei deodată negri. Pînă şi vameşul încetase să mai glumească cu femeia de serviciu. Gaby se apropie şi ea la rîndul său.

— Ei bine, zise ea, ce ai ? Ţi-e rău ?

Toată lumea îi ascundea geamul pentru un moment, împiedicîndu-l să vadă. Cînd se îndepărtară, geamul era negru. Nici o formă omenească nu apărea în spatele lui.

Didier îi căută privirea lui Flopie.

— Am văzut oare bine ? murmură el. Nu-i aşa că era el ?

— Unde ? întrebă Flopie.

— La geam.

— Nu era nimeni, răspunse Flopie.

— Pe cine a văzut ? întrebă Gaby.

Didier se frecă pe frunte.

— Tare aş vrea să fie aşa. Trebuie să fie un efect de lumină.

— Ce era ? întrebă Stef.

Didier căută încurajare pe rînd în ochii lui Gaby, apoi ai lui Flopie.

— Cineva pe care l-am cunoscut mai demult, spuse el, un tip care a fost grădinar aici.

— A murit ? întrebă Babé.

— Nu, nu cred.

— Atunci, spuse vameşul, ce era atît de grozav în asta ?

Didier închise ochii o clipă.

— Sînt sigur că l-am văzut ! zise el. Sigur.

— Dar ce are a face, spuse vameşul. Doar toţi trebuie să trăiască.

— Lăsaţi-l, zise Flopie, nu puteţi şti ce a văzut. El nu e ca noi.

— Pînă una alta, noi ăştilalţi ne-am uscat ! strigă Stef întinzînd paharul.

Acum toată lumea vorbea și se agita într-o mare învălmășeală. O mînă neștiută întoarse butonul aparatului de radio al cărui zgomot se adăugă glasurilor. Dar figura lui Flopie rămînea încordată, îngrijorată. Stef își frămînta mîinile neliniștit în fața stupidității acestei scene, cu buzele strînse, mînios, cu o îndărătnicie lipsită de înțelegere, întrebîndu-se dacă trebuie să se amestece sau nu. Fixa cîte o privire întunecată cînd asupra vameșului, cînd asupra lui Gaby sau Flopie. În timpul acesta, Babé mergea de colo pînă colo, îmbrîncind pe fiecare, vorbind tare și gîfîind, cu o sticlă în mînă și turnînd de băut un fel de lichid alb cu un miros puternic.

— Pe mine mă uiți, Babé, spuse un glas.

— E aici, strigă Didier. El e ! Cine a vorbit ? ..

— ...E nebun, spuse vameșul.

— Nimeni să nu iasă ! zeflemisi Stef.

— Dumneata ! spuse Babé, dîndu-i un ghiont.

Se făcu liniște. În spatele umerilor masivi ai lui Babé, care se sprijinea aproape de ușa cu geam a bucătăriei, cine își arată oare capul acela de animal frizat cu ochii foarte mici, deșănțați, înecați în grăsime ?... Un pahar se sparse de pămînt sau mai curînd explodă cu violență ca și cînd ar fi fost azvîrlit. Toate privirile se întoarseră către Didier : avea mîinile goale.

— Aș putea să vă cer socoteala, spuse el cu o voce plină de mînie reținută, privindu-i pe toți fără să se adreseze cuiva anume. Dar aș prefera să fiți voi înșivă în stare să vă faceți socotelile și să vă întrebați ce se petrece în casa asta de cîteva luni, ce s-a petrecut între voi și mine și ce se petrece acum. Nu aveți aerul că sînteți obișnuiți să vă faceți socotelile, nu-i așa ? Anumite socoteli. De obicei nu vi se cere atît de mult. Cu toate progresele științei, trebuie să mărturisesc că viața își păstrează misterele. Nu vreau să spun că ar trebui să se arunce cu piatra în toți copiii din Babilon, nu... Conștiința morală nu este de ajuns pentru această viață. Voința omului e rea. E nevoie de altceva pentru a avea puterea să te schimbi. Natura e o dansatoare, spiritul e

un spectator. De cum a văzut-o, se pot despărți. E nevoie ca viața spirituală să dirijeze... Transformarea vieții carnale în viață spirituală se află bineînțeles în afara puterilor noastre... Dar trebuie să condamnăm necondiționat orice împăcare definitivă a omului cu împărăția morții... Omul, prin ceea ce i-a fost destinat, e mai mult decît un *înțelept*... Să sporești dominarea Spiritului în lume e singura sarcină. Omul este evoluția care se observă. Dacă am fi siguri că batem pasul pe loc, că nu vom putea niciodată să facem mai bine, vă spun, n-ar trebui să ne străduim a avea copii. M-ați înțeles, desigur... Eu... Nu sîntem... Un om nu trebuie să se mulțumească să propage viața, mă înțelegeți... Dacă fiecare din noi, la rangul său, nu încearcă să înmulțească acest capital spiritual... M-ați înțeles, desigur... În ceea ce mă privește, voi face ce am spus. Nimic mai mult. Dacă trebuie să existe copii, e de dorit ca toți copiii să-și poată mărturisi un tată...

Didier pronunțase aceste cuvinte cu un calm aparent, dominîndu-și puternicul și durerosul tremur care îl zgîlțîia pînă la rădăcina părului. După ce vorbi, căută să se apropie de ușă. Mica adunare se așteptase așa de puțin la un astfel de discurs, încît deocamdată nimeni, nici chiar Stef, mai obișnuit dealtfel să mînuiască volanul decît vorbele, nu găsi vreun cuvînt drept răspuns. Numai vameșul, care firește nu înțelesese nimic, găsi mijlocul să ridice glasul.

— Pe vremea mea, începu el, acest fel de mică sărbătoare se petrecea mai vesel.

— Pe vremea ta !... strigă Gaby la tatăl său, profitînd de ocazia pe care i-o oferea, te sfătuiesc să nu ne mai bați la cap cu vremea ta ! Închipuie-ți că acum nu ești bun decît să fii paznic de parc. Nici n-ai avea nevoie să-ți schimbi costumul.

Glasul lui Gaby se ridică, pătrunzător, în atmosfera tulbure. Vameșul se clătina pe picioare, întrebîndu-se ce anume îndreptățea acest atac.

— Ia te uită, ce-a apucat-o ? Voi înțelegeți ?

— Am să te rog să-ţi iei tălpăşiţa, repetă fata, care se înfierbînta pe măsură ce ridica glasul. Nu zău, trebuie să strig ? Mai întîi de toate, te-a poftit cineva ?

Vameşul găsi momentul să mai înghită un ultim pahar. Avea acum ochii înlăcrimaţi şi se agăţa cît putea de fustele lui Babé. Stef se ridică din colţul lui, foarte roşu, privind totul fără să sufle o vorbă, strivind chiştoc după chiştoc. Tatăl, ca şi fata, îl scîrbeau vădit.

— Credeţi că mie îmi vorbeşte ? mai întrebă vameşul. Ei ? Eu am fost ăla de am păcătuit aici, ai ? N-am fost eu ăla care m-am atins de...

Didier încetă din nou să mai audă ceea ce se petrecea. Din nou, nu era preocupat decît de o idee : să ajungă la uşă şi să se urce la el. Dar era destul de departe — cu toate că distanţa reală nu era mare. Iar bătăile inimii erau de ajuns ca să-l zdruncine. Astfel că trebui să-şi caute un sprijin şi trecu pe partea lui Gaby unde se afla masa. Gaby era în culmea furiei. Îşi îmbrînci cu forţa tatăl spre uşă. Fură auziţi amîndoi urlînd în vestibul, în spatele uşii închise.

— Da, vocifera Gaby, pentru că ai fost împiedicat. Dar ce-ai mai fi vrut şi tu !... Toţi sînteţi la fel ! Porci !

Didier profită de scandal pentru a deschide uşa. Dar nu era cea bună. Se pomeni în penumbra vestibulului, îl zări ca prin ceaţă pe vameş între două uşi, gata să-şi strîngă catrafusele. Cum se întoarse, o zări pe Gaby într-o rază de lumină slabă. În ochii ei se citea furie, dar şi tristeţe. Avea ochii umflaţi, era gata să plîngă. „Dacă ai şti cum sînt toţi !...“ Didier nu putu decît să strîngă pumnii. „De ce era aici ?...“ Nu vorbeau de acelaşi om şi, dealtfel, Didier nu aşteptă răspunsul şi ieşi repede. A trebuit să înconjoare casa pentru a ajunge sus, la el. Cînd trecu prin faţa bucătăriei, auzi hohote de rîs.

Ploua. Cînd oare nu plouase ? Cînd oare viaţa nu fusese echivocă ? Cînd oare vîntul nu şuierase în furtună, încovoind bambuşii, biciuindu-i şi prosternîndu-i pînă la pămînt. Cînd oare acoperişul camionului încetase de a

mai fi acolo, noaptea, sub aversele care plesneau întregul camion cu pereții săi răsunători ca o ladă de metal ?

Ploaia îi obliga să se apropie sub singura umbrelă meschină pe care o deschisese Flopie și, în sfîrșit, Didier găsise mai comod s-o ia de braț. Ar fi putut să fie doi îndrăgostiți care rătăceau în căutarea unui cinematograf, a unei cafenele, a unui colț liniștit unde să se poată săruta pe îndelete. Era prima ieșire pe care o făceau împreună. Poate chiar și ultima, gîndea Didier.

Cartierul de Sus era situat destul de departe de oraș. De mai multe ori, printre arbori, prin golurile care existau între pereții mănăstirilor și locuințele ieftine, orașul se regăsea și se pierdea din vedere. Didier își amintea de ziua în care, împreună cu abatele Singler, îl contemplase de la înălțimea camerei sale din Seminar. Asta îl făcu să se gîndească la faptul că nu primise nici un răspuns de la abate și ajunse la concluzia, fie că el era prea ocupat, fie că îl disprețuia prea mult ca să-i răspundă — dacă nu cumva era bolnav sau mort. Colinele din depărtare, acoperite de păduri, una dintre ele mușcată de o carieră foarte galbenă, trasau direcția fluviului și Didier credea că-l vede lucind, de asemenea galben și umflat de averse, ca un torent, cu mari învolburări albe, de o strălucire palidă. Trebuiau să coboare o bună bucată de drum nepavat și, cu toate că în mod teoretic trebuia să fie ziuă, distingeau cu greutate terenul și nu se fereau întotdeauna să calce în băltoace. Aceste băltoace erau uneori adevărate bălți adînci și reci, în care te înfundai pînă la gleznă. Ca să le traverseze, Didier ar fi fost poate avantajat să lase brațul lui Flopie și ar fi renunțat bucuros la binefacerea, cam iluzorie, a umbrelei pe care ea o opunea vijeliei. Totdeauna însă un salt al lui Flopie îl obliga să facă mișcarea ce n-ar fi trebuit s-o facă și ajungea drept în băltoacă, afară de cazul cînd, voind s-o evite neapărat, se pomeneau zvîrliți amîndoi în ea. Flopie rîdea, și rîsul acesta pe care nu și-l putea stăpîni, care izbucnea pe chipul acela de șaptesprezece ani avea ceva atît de sănătos, încît Didier nu se putea opri să vadă o în-

curajare pentru el și o mărturie a naturii ei de fată de treabă. Își reamintea escapadele din copilărie, pe cîmpiile mustind de ploaie, cu prietenii de vîrsta lui. Se bucură deodată că o avea pe Flopie lîngă el, ca și cum scoțînd-o din acea casă pentru o oră, ar fi smuls-o din toată viața ei sordidă, ca și cum mergînd cu el prin ploaia aceea, ar fi făcut din ea un copil foarte pur.

— Poate că n-am luat-o pe cel mai bun drum, zise el în timp ce pătrundeau pe aleea care mărginea cimitirul.

Și imediat îi veni gîndul că era cu totul ridicol s-o pornească pe jos, prin ploaie, ca să facă un astfel de demers, că cel mai elementar bun simț i-ar fi îndemnat să ia autobuzul de la spital, ori să împrumute o mașină. De ce nu camionul familiei Maillechort ?... Gîndul acesta îl biciui, îl împinse înainte. O trase pe Flopie lîngă zidul lung al cimitirului.

— Poate că aici n-o să bată atît de tare vîntul, zise el.

Pe o parte a drumului se întindea împrejmuirea cimitirului, sub un cer imens și învolburat din care răsărea, ici și colo, acoperișul unui mic locaș din sticlă, purtînd în vîrf o firavă cruce de fier. Pe partea opusă, drumul era mărginit de minuscule grădini muncitorești, orînduite în pătrate, și în care potecile, urmele de pași deveniseră rigole. Tot drumul auziră zgomotul puternic al șuvoaielor. „Asta se numește recunoașterea paternității", gîndea Didier. Era ceea ce îi spusese tipul de la primărie căruia îi telefonase ; dar nu avusese timp să-l întrebe mai amănunțit. îl prevenise numai că va reveni astăzi pentru oficiere. Poate că fusese un demers inutil, de repetat, nu numai pentru că totdeauna ești rău informat, ci pentru că el, Didier, nu putea niciodată să găsească oamenii trebuincioși în momentul cînd avea nevoie și pentru că toate cercetările sale cădeau baltă, întocmai ca aceasta. Nu din cauza lipsei de bunăvoință, ci dimpotrivă, fie că nu putea să se ducă în locurile necesare (erau întotdeauna scări de urcat, și, cînd ajungeai sus, gîfîind, cu palpitații, ți se spunea invariabil că alta era scara pe care ar fi trebuit să urci), fie pentru că nu putea să aștepte destul de mult, căci veșnic

trebuia să aştepţi ore întregi, chiar dacă fixai întîlnirea. Aşadar, în aceste domenii care îi erau străine şi în care nimeni nu poseda o ştiinţă înnăscută, Didier făcea totul rău sau incomplet ; niciodată nu era informat cum trebuie. Afacerile omeneşti, sociale, sînt complicate de regulamente şi dacă nu le cunoşti, îţi pierzi timpul.

— Ca zi, e reuşită, n-am ce zice, spuse Flopie.

— N-am ales eu ziua, răspunse Didier. Trebuie să ştii ce vrei.

— Oare o fi posibil să recunoşti un puşti înainte de-a se naşte ? întrebă Flopie, cuprinsă brusc de îndoială.

— Asta o vom afla, zise Didier. Ne vor spune, desigur. Sînt situaţii care trebuie să fie prevăzute. Nu toată lumea are o viaţă înaintea sa...

În fond, Flopie era impresionată de faptul că un domn cu pardesiu negru, care era puţin notar şi puţin consilier municipal, sau măcar funcţionar la primărie, îi aştepta la o oră fixă, cu hîrtii de semnat.

— Ceea ce e caraghios, zise ea, e că ieri tu erai în pat şi astăzi... Te crede omul mort şi apoi deodată...

— Asta e, zise Didier. Sînt perioade bune şi perioade rele. Nu are prea mare importanţă.

— Dar te îngrijeşti ?

— Ceea ce am eu nu se îngrijeşte.

— Toată lumea se îngrijeşte, zise Flopie.

— Eu nu sînt toată lumea, spuse Didier cu blîndeţe.

Zidul cimitirului se prelungea. Încercau să se apropie cît mai mult, însă precauţia era zadarnică, deoarece vîntul, încărcat de ploaie, îi asalta, şi Didier avea impresia că îl şimte pînă în fundul stomacului. Mergea în stînga lui Flopie, ţinînd-o de braţ şi privea în dreapta zidul scund, monoton, acoperit tot anul cu flori de un roz pal, cu tulpini lungi, care semănau cu nişte margarete plăpînde şi pe care vîntul şi ploaia le scutura nebuneşte. Un puternic fior de frig i se scurgea printre umeri şi mergea tremurînd, cu o senzaţie de căldură nesănătoasă care i se urca în trup ca şi cum ar fi transpirat. Nu se încălzea bine decît în partea unde Flopie se alipea de el. Cum se oferise să ţină el um-

brela, Flopie i se alipise şi mai strîns şi îşi trecuse braţul, aproape încolăcit, pe sub al lui, iar mîinile lor se uneau pe mînerul de os cu cap de bufniţă, provenit direct din Marele Bazar Irubian.

— Curios, zise el, nu ţi-am văzut niciodată vreo umbrelă (era totdeauna în teacă) şi astăzi, cînd bate un vînt turbat, ai găsit ocazia să scoţi una la iveală şi, vezi tu, întîmpinăm cea mai mare dificultate s-o ţinem.

— Azi nu e o zi ca oricare alta, zise Flopie.

— Plouă şi bate vîntul ca în toate zilele, răspunse Didier.

Flopie se opri brusc, se întoarse cu faţa spre Didier, ochi în ochi. El avu revelaţia, extraordinară în acea clipă şi în acel loc, a privirii care îi fusese atît de des azvîrlită pe neaşteptate, în timp ce se afla la fereastră, incapabil de-a face ceva, iritat, urmărind deplasările *lor* încoace şi încolo, aşteptîndu-i să plece.

— Didier, zise ea, nu cumva ceea ce vom face te plictiseşte grozav ?... Nu cumva îţi pare rău ?...

— Te rog, zise el. Nu e vorba de ce simt eu.

Avea dorinţa să adauge : „Important este să se facă, şi să se facă pentru tine", dacă nu i s-ar fi părut ceva declamator în fraza aceasta.

Îşi reluară mersul prin ploaie. Margaretele false de pe ziduri salutau mereu, grăbite, de sus înspre josul zidului, şi Didier fu surprins de nepăsarea lor. Micul resort care îl făcea întotdeauna să vibreze cu atîta duioşie în faţa acestor lucruri era distrus.

— Ar fi trebuit să luăm ţigări, zise Flopie. Nu mai am.

— Ai poftă să fumezi ?

— Nu. Ca să le ofer.

Nu putu să reziste dorinţei de a ironiza şi îşi puse mîna pavăză la ochi.

— Zăreşti ceva prieteni la orizont ?

Această dorinţă de a onora personaje obscure, sub pretextul că, în ochii ei, aceştia aparţineau unei anumite trepte sociale, era rizibilă la Flopie şi îl dezamăgea. La Betty ar fi fost pură generozitate, elan sufletesc, însă simţea că aceste imbolduri trebuie să fi fost limitate la

Flopie de ceva dur, de o rezistență interioară care nu se manifesta, dar care era capabilă să acționeze la momentul cuvenit. O rafală de vînt fu cît pe aci să le smulgă umbrela care se zbătea în mîinile lor ca o pînză de corabie.

— Vezi, zise Didier. Ce obiect aiurit.

— Ba nu, ne-am putea crede pe-o corabie, răspunse Flopie.

— Trebuie să mărturisesc că e mult timp de cînd n-am mai avut ocazia să fac o plimbare de felul acesta, zise Didier.

— Eu sînt ca tine, răspunse Flopie. Pentru mine, care nu ies niciodată decît cu camionul, nu știi ce înseamnă o plimbare de felul ăsteia — un mers pe jos adevărat, o șosea adevărată, picioarele care lovesc pietrele, care calcă în bălțoace.

— E grozav, nu ? zise Didier. Mersul pe jos e un lux în ziua de azi, doar oameni ca noi mai merg pe jos.

O spuse cu un ton serios, ea nu putea să perceapă ironia. Dealtfel, era așa de infimă ! Și oare de ce se tem oamenii atîta de ironie ?

Flopie îl reținu deodată cu brațul și, înălțîndu-se în vîrful picioarelor, își frecă obrazul de-al lui, ca animalele în turmă. Avea apucături de miel. Obrazul era proaspăt. Didier se opri ca s-o adulmece și simți limba micuță a lui Flopie care tremura pe gura lui și îi înapoie sărutul ca pe ceva cu totul firesc și care se impunea într-o asemenea zi, în acel moment, în acel vînt.

— Ar trebui să ne grăbim, spuse totuși.

— Da, ar trebui, confirmă Flopie. Altfel nu vom ajunge niciodată. Vom avea timp să ne sărutăm și după aceea.

— Nu cred, zise Didier. Dar nu face nimic.

Ajunseră în sfîrșit la colțul zidului, pe o esplanadă vastă și descoperită, amenajată ca promenadă și care cobora spre fortificații. Didier, sufocat pentru o clipă de vînt, trebui să se oprească. Nu găsise, în ultimul moment, fularul gros de lînă care ar fi fost potrivit pentru această zi ; acela pe care îl purta era prea scurt

şi prea subţire, trebuia să-l lege mereu şi ploaia îl pătrundea. Flopie începu să strige la vederea catedralei ale cărei turnuri ascuţite se înălţau sub nori, pe deasupra învălmăşelii de acoperişuri şi faţade.

— Ei bine, zise Didier. N-ai văzut-o niciodată ?

— Nu, niciodată aşa de bine, zise ea. Şi apoi, ştii, Stef nu se prea interesează de monumente. Şi în maşină... Mereu închişi în cutia aia de tablă, cu ploaia pe parbriz şi ştergătorul care se leagănă în faţa cocardei, înţelegi. Şi mirosurile... Doar asta...

O clipă, Didier se simţi eliberat de tristeţea sa. Avu un gest aproape afectuos pentru Flopie.

— Deci e ziua ta de turism, nu-i aşa ? Te plimbi ? Descoperi încîntătorul oraş ?

Îl privi cu un surîs şovăitor. Dar Didier nu era departe de a-i împărtăşi bucuria, i-ar fi fost de ajuns să fie mai puţin sfredelit de oboseală. Să lase în urmă locuinţa familiei Maillechort, apartamentul sordid cu pereţii crăpaţi, cu tapetul jupuit, zgomotul acela, agitaţia aceea vulgară... Era şi el fericit şi, aproape spre mirarea sa, începea să se bucure de ieşirea asta. Îşi amintea de timpurile fericite de la hipodrom care duraseră atît de puţin.

Ploaia cădea ca astăzi pe toată întinderea pajiştei la capătul căreia se înălţau turnurile ascuţite ale catedralei, estompate din pricina depărtării.

— Irube, zise Flopie cu bucurie, ţopăind pe loc. Nu-i aşa că-i un oraş frumos ? Toată lumea o spune. E curios, am într-adevăr impresia că sînt într-o călătorie...

— Din nefericire, călătoria va fi scurtă, nu avem decît puţin timp de petrecut în frumosul oraş şi programul ne obligă să ieşim cînd plouă. Dealtfel, ai dreptate, se pare că e ceva schimbat...

Poate că într-adevăr exista un motiv pentru uimirea lui Flopie în faţa „vederii" care li se descoperea în timp ce continuau să coboare prin ploaie, evitînd pe cît posibil băltoacele de apă care se măreau. Ceva se schimbase într-adevăr. Peisajul se despuiase, nu mai erau decît pietre. Didier îşi aducea perfect aminte de

copacii mari, care se înălțau de-a lungul meterezelor, ultima dată cînd făcuse acest drum, iar sus, pe promenadă, de ulmii înalți care zăbreleau fațadele, umanizînd atît de bine peisajul. În cîteva săptămîni, toate acestea fuseseră nimicite. Trunchiurile masive, dezgolite, zăceau încă, ici și colo, pe iarbă. Cîteva mai erau în picioare, unul dintre ele fiind legat cu funii ; fără îndoială că vremea rea întrerupsese lucrările. Se știa că primarul efectuase „înfrumusețări". Era însă greu ca, în fața acestui spectacol, să nu te gîndești că deseori cuvîntul urbanism cuprinde actualmente cele mai sordide speculații. „Treacă de la noi, gîndi Didier, trebuie desigur ca domnii aceștia să se îmbogățească." Se doborau arborii, se lărgeau drumurile, se mutau pavajele, lucrul era vizibil, iar în *Irube-Éclair* apărea știrea că primarul din Irube realiza fapte mari, că ar fi un mare primar — complimente dezinteresate, desigur. În orice caz, beneficiarii acestor măsuri erau mai greu de găsit. Nu e îngăduit ca o mașină care îi duce la plajă pe vilegiaturiști să întîmpine dificultăți în drumul ei și să fie întîrziată o clipă, căci trebuie să meargă repede. Pe de altă parte, a îngăduit cu ușurință ca muncitorii *să-și petreacă viața* în odăi mari cît un dulap. Dealtfel, așa cum îi plăcea abatelui Singler să spună : pune-i într-o casă convenabilă, vor murdări totul. Fiecare știa totuși că „cei mici", pentru care se construiseră — cu propagandă municipală de mare răsunet — locuințe ieftine, nu puteau să plătească chiria. Erau deci obligați să rămînă acolo unde se aflau și să continue să colcăie, ca viermii, în umezeala străzii numită a Pisicilor, în fața meterezului de ciment, sau chiar sub zidurile dominicanilor. Irube era un oraș înstărit, nenorociții se aflau în minoritate acolo. Și cu cît erau mai nenorociți, era lucru sigur că nu ei vor fi aceia care să facă revoluție. Notabilitățile puteau să doarmă în liniște. Acum lucrul cel mai important era să suprime cu totul drăgălașele tramvaie de odinioară și să le înlocuiască prin autobuze. Adio aer curat și coate neînghesuite ! Dacă locuitorii nu cîștigau nimic din asta, domnul Beauchamp, cel puțin, nu pierdea.

Acestea erau gîndurile care îl preocupară un moment pe Didier. Se întuneca din ce în ce mai mult atunci cînd orașul se deschise în fața lor. Flopie avea un călcîi „sucit" și se pornise să șchiopăteze ca să se amuze. Se bălăcea prin pîraie ca un copil. Didier, cu sufletul la gură, respira cu greutate și îl durea ceva în piept. „Nu e posibil, își zise. Ar fi prea frumos !" Încercă să vorbească. „N-am să pot merge mai departe", își spuse deodată cu groază. Încetini pasul și cum Flopie era tot agățată de brațul lui, trebui și ea să-și încetinească pasul. Ploaia se domolise foarte mult, dar continua să împroaște în jurul lor și le îneca obrajii. Flopie își cercetă cu privirea însoțitorul.

— Poate că ar trebui să ne odihnim o clipă, zise ea cu îngrijorare.

— Adică să... Distanța mă ia mereu prin surprindere, zise Didier. Însă, de data asta, adevărul e că nu mai pot să fac un pas. Cel puțin deocamdată... Dar nu te neliniști. O să-mi revin. Cînd mă vei cunoaște puțin... ai să știi că nu trebuie să te neliniștești niciodată. Despre mine, întotdeauna se crede că s-a terminat și o iau de la cap încă mai bine. Dar cînd nu mai merge, e ca și cum s-a terminat de tot...

Vîntul încetase. Din fluviu se înălța un ușor abur care învăluia copăceii firavi, plantați de curînd în piață, în jurul șubredului chioșc de muzică, desigur ca să compenseze dispariția atîtor arbori frumoși. Piața aceasta era imensă, se părea că frigul se instalase de-a binelea acolo, o mărea, o făcea invizibilă și totodată o înălța ca pe un obstacol de netrecut.

— Oare mai avem într-adevăr de traversat toată piața asta ? întrebă Didier.

— Primăria se află în partea cealaltă, răspunse ea, știi bine.

Primăria era un edificiu pe care Flopie îl cunoștea, unde trebuise să se ducă cu Stef de mai multe ori pentru formalități, autorizații, ștampile și semnături. Era clădirea aceea mare, pătrată, care se înălța de cealaltă parte a apei, între brațele confluentului, termi-

nată cu o cupolă de metal sau de ardezie care îi dădea înfățișarea unei enorme rîșnițe de cafea.

— Și după piață mai e și fluviul de traversat ? continuă Didier.

— Desigur, spuse ea cu ironie. N-ai fost niciodată la primărie ?

— Ce-ți închipui, zise el. Ce treabă am eu cu oamenii aceia ?

Era oare atît de mult timp de cînd intrase pe culoarele acelea, în birourile cu ghișee avînd deasupra lor numere ? Fusese, dar trecuseră cel puțin trei ani de atunci — cînd trăgea nădejdea să obțină un apartament într-unul din imobilele în curs de construire și fusese convocat pentru semnarea unor hîrtii, completarea de formulare, întocmirea de declarații. Funcționarul care îl convocase, un mic șef de birou, poseda această circumstanță agravantă pentru un sperjur de a fi președinte sau vicepreședinte al Asociației capilor de familie. Acest om și-a rîs de el ; îi făcuse tot felul de promisiuni știind că nu va ieși nimic. Didier fusese jignit în ziua cînd și-a dat seama de această manevră. Cîtă naivitate să dai atîta importanță unei minciuni, ca și cum oamenii nu erau puși acolo ca să mintă, să te simți ofensat, să fii indignat pentru că un mic burghez, sau nici măcar atît, unul din neînsemnații servitori ai burgheziei îl mințise. N-ar fi trebuit oare să știe încă de mult că rolul burgheziei, mică sau mare, era să mintă, că toate valorile ei erau bazate pe minciuni ? Cel puțin între Flopie și el nu existau minciuni. Astăzi, el era acela care mințea. Și fără îndoială că niciodată nu i-ar fi venit gîndul să mintă societatea, dacă societatea nu l-ar fi mințit mai întîi pe el. Începînd însă cu acel președinte, domnul Lamarre, prietenii și relațiile sale, precum și alți zeloși ai cultului capului de familie, toată lumea îl mințise. Pînă și acel burduhănos primar radical și bătrînicios, pe care spaima de moarte și dorința de a fi ales îl aduseseră intempestiv în sînul bisericii, cu scopul de a-și pregăti un sfîrșit frumos și de a avea dreptul la o ceremonie arătoasă. Acest om

îi promisese atîtea spunîndu-şi că, după şase luni, o promisiune nu mai însemna nimic, şi că, dealtfel, creşterea normală a preţurilor va fi suficientă ca să-l îndepărteze pe Didier, la momentul potrivit. Ei bine, o să-i mintă şi el, la rîndul său, şi această minciună va fi acceptată, contrasemnată de ei, va deveni o frumoasă minciună oficială, împodobită cu panglici, un mic document istoric. Vin să vă spun că i-am făcut un copil acestei fete, desigur într-o clipă de rătăcire, dar, în sfîrşit, recunosc acest fapt şi, cum e posibil ca eu să dispar din lumea aceasta înainte de naşterea copilului, vă fac prezenta declaraţie în scopul de a... Iată ce va spune acestor oameni straşnic păcăliţi, reprezentanţi ireproşabili ai societăţii irubiene neprihănite. Sînt tatăl copilului lui Flopie pe care o vedeţi (Flopie şi mai cum oare ?). N-are importanţă. Fată sau băiat, puţin îi păsa, nu va fi nevoie să-l sîcîie pe chestia asta. Va spune toate acestea în faţa acelor domni încremeniţi, respectuoşi, căci orice naştere este un eveniment respectabil şi care prezintă interes pentru statistică. Se ştie că după aprecierea redactorilor de la *Irube-Éclair*, un copilaş este echivalent cu cel puţin doi adulţi, aşa cum se putea deduce din articolul de fond al ziarului din ziua aceea, cu titlul de-o şchioapă : „Un rapid turteşte un automobil la un pasaj la nivel : cinci morţi (dintre care trei copilaşi)". Ce interes prezintă părinţii copilaşilor, care au fost sfîrtecaţi pe linie ? Ceea ce dă valoare unui imbecil este micuţul viitor imbecil care se profilează prin el. Valoarea lui Flopie se dublase de cînd nădăjduia să devină mamă, iar el, Didier, profitînd de situaţie, şi-o va dubla pe a sa peste cîteva clipe, prin simpla semnătură, numai dacă avea puterea să parcurgă distanţa care îl despărţea de primărie. Şi nu cumva, din întîmplare, să fi avut oare dreptul şi la vreo alocaţie ? Imbecilul ! Nu se gîndise la asta !... La urma urmei, nu era prea sigur, dar ce caraghioslîc cumplit şi dezgustător în această presupunere ! Alocaţii pentru un puşti conceput pe planşeul unui camion şi probabil destinat celui mai absolut cretinism, în timp ce publicarea în

1938 a lucrării sale, *Aspectele Contemplației*, nu i-a adus nici cea mai mică pensie de la stat ! Și lucrarea era rezultatul unui efort îndelungat și dovada neechivocă, pînă la proba contrară, că autorul ei posedă o însușire care poate fi numită inteligență și care nici pe departe nu este cea mai bine retribuită. Republica nu are nevoie de savanți, se știe bine, și autorul *Aspectelor Contemplației* poate foarte bine să crape. Iar dacă domnii se vor arăta curioși și îi vor pune cîteva mărunte întrebări, ei bine, el le va răspunde ce va voi, nu-i așa, și ei vor fi obligați să consemneze totul în frumoasele lor registre cu etichete roșii. Iată ce-o să facă și pentru ce ieșise cu Flopie în ziua aceea, pe o ploaie torențială, în timp ce soții Maillechort o căutau prin toate cotloanele casei și o strigau ocărînd. Îi apăru imaginea Arlettei, sublimă, într-o viziune neclară, așa cum o văzuse ultima dată cu Jacques, cînd îi condusese la gară. Arlette avea un fular ușor pe cap și îi făcea semne de la fereastră, lîngă Jacques, nervos și agitat, avînd mereu aerul că se așteaptă la vizita *in extremis* a fotografului delegat de *Match*. „Jacques și Arlette Péri, surprinși în timpul călătoriei de nuntă... dincolo de figurile lor adorabile se conturează pe un fond muzical împrumutat de la Mendelssohn, pe un fond pictural de Watteau, coasta Balearelor". Balearele. Canarele. Bornneele.

Celelalte insule. Toate insulele. Domnule, priviți bine : trotuarul acela pe care îl zăriți în cîmpul vizual al binoclului, la marginea căruia s-a oprit un bărbat sub o umbrelă împreună cu fata aceea... cum îi spuneți ? Flopie ? Hm... hm... Ei bine, această piață mare și goală, atît de goală, care ieri se numea piața Pétain, care acum se numește piața de Gaulle, atît de repede merge istoria, cu chioșcul ei dantelat, cu copacii ei mici plasați din loc în loc ca să marcheze întinderea și cu ceața ei drăguță care voalează fluviul, iar dincolo de fluviu, primăria încadrată de imobilele negre, de utilitate publică... Ce spuneți de priveliștea asta ?... Pe celălalt braț al fluviului, invizibil — uzinele îl acoperă cu o

lumină neliniştitoare — toată noaptea norii joşi vor rămîne iluminaţi de un reflex de incendiu, în timp ce glasul difuzoarelor va răsuna : „Intră la lucru echipa nr. 1... Intră la lucru echipa nr. 1". Sirenele vapoarelor urlă, strigăte se încrucişează pe mare şi departe, mult mai departe, catedrala aceea întinsă pe colină, de ce aşa departe ? Oare e un vis ? Dacă ar fi mai aproape, la o distanţă accesibilă, poate că aş intra, m-aş duce să depun pe lespezile acelea ceva din oboseala nemăsurată care mă goleşte de orice gînd, care mă depersonalizează, aşa cum spun ei, şi atunci cînd nu mai e nimeni acolo... Ce vreţi să spuneţi ? E mai curînd amiază. Amiază la Sfîntul Toma d'Aquino. Amiază la Sfîntul Philippe du Roule. Nuntă în alb, trene, doamne în rochii de organdi, domni în negru, foarte îmbumbaţi, foarte plastronaţi, tinere fete cu coroniţe de trandafiri, valuri de fondante, toate acestea foarte albe. Nu se poate renunţa la nimic în familiile bune pentru a săvîrşi lucrul pe care Georges cel gras îl făcuse în camion... Pe alţii, un puşti îi face importanţi, le dublează volumul ; eu, făcînd aşa, acceptînd să devin tatăl copilului lui Flopie, mă scutur şi de restul de importanţă care poate mi-a mai rămas. Este deci fenomenul invers. Vreau să mai spun că Flopie, dacă mor, va moşteni toate bunurile mele. Asta este mai complicat. Va fi nevoie de un notar, nu-i aşa ? Toate bunurile, adică biblioteca, lăzile de lemn nevopsit, geamantanele, un pantalon pe care nu-l port niciodată, din care ea poate să scoată o fustă, şi evident, drepturile de autor pentru lucrarea mea *Aspectele Contemplaţiei*, precum şi pentru *Cocioaba şi Viaţa Spirituală*, copyright G.G., 1954.

Se bătu pe frunte. Zău ! Titlul căutat de atîta vreme, îl avea în sfîrşit fără echivoc. Totodată, acest titlu dădea un înţeles masei sale haotice de note şi reflecţii, din care nu reuşise niciodată să facă un tot, un lucru viu. Acest titlu, prin el însuşi, era o lovitură de geniu, introducea mişcarea dorită, justifica totul ! Din nerorocire, totodată, fu conştient de o neplăcută senzaţie de frig.

Căzuse în genunchi, în noroi, la începutul treptelor care duceau la chioșc. Trebuie să se fi poticnit de un obstacol atunci cînd căuta să-l ocolească. Se îndreptaseră spre chioșc, de ce ? Era un refugiu, o haltă, o insulă în mijlocul pieței imense pe care o aveau de traversat, un punct de reper în această ceață în care se învîrteau și în ale cărei luminișuri bruște apărea cînd masa întunecată a Catedralei, cînd silueta îndepărtată a clădirilor din jurul primăriei ; ele li se înfățișau într-o perspectivă ce se învîrtea și se închidea repede. O văzu pe Flopie aplecată deasupra lui, ținîndu-l zdravăn de umeri, încercînd să-l ridice, cu un murmur de cuvinte afectuoase. Se aflau aproape la adăpost sub tabla dantelată a chioșcului, care îi amintea lui Didier de prăjiturile în formă de fagure ce se vindeau odinioară la colțul piețelor, pe vremea cînd era copil.

— Ți-e rău ?

— Nu. Ce mi s-a întîmplat ? E mult de cînd sînt aici ?

— Dragul meu (oare așa i-a spus ?), te-ai împiedicat de-o treaptă și ai căzut, asta-i tot. Nu pari prea zdravăn azi, știi.

— Nu înțeleg, zise el așezîndu-se la marginea chioșcului și îndemnînd-o pe Flopie să facă la fel. Adineauri stăteam atît de bine ; n-aș fi căzut deloc dacă am fi continuat să stăm așa. Poate că dacă n-am fi coborît niciodată în orașul acesta...

— Iată, zise ea cu tristețe. Eram sigură că ai să spui asta... Sînt sigură că îți pare rău acum...

— Am făcut peste jumătate din drum, zise el. Nu e nici un motiv să nu mergem pînă la capăt. Doar dacă îți mai face plăcere ca puștiul acesta să aibă alt nume decît al tău, cu toate că nu văd într-adevăr necesitatea... De fapt, care e numele tău ? N-aș vrea să te sîcîi cu amănunte de pură formă, dar se poate să mi-l ceară acum, la primărie.

— Numele meu ? Se îmbujoră puțin : Manessier.

— Foarte bine, zise el. Este un nume frumos. Flopie Manessier ? Așa e ?

Ea rîse.

— Flopie, așa mi se spune, zise ea. Mă numesc Françoise. Nu cumva ai vrea să-ți povestesc încă o dată viața mea ? Nu împlinisem încă patru ani cînd s-a întîmplat. Tatăl meu lucra ca electrician. Mama se ducea cu ziua prin gospodării. Odată, chiar înainte de Crăciun, părinții au plecat pe biciclete să-mi cumpere jucării de la oraș. Nu s-au mai înapoiat. Călcați de-o mașină, cu tineri care se duceau la ski. Am păstrat ziarele, poți să le vezi. În felul ăsta am rămas singură de tot, cu bunica paralizată. Cînd povestesc toate astea dintr-o dată, te fac să rîzi...

Lui Didier nu-i venea să rîdă, dar se gîndea la titlul frumos pe care abatele Singler ar fi putut să-l scoată dintr-un astfel de accident, în pagina întîi : „Un automobil calcă două persoane mai puțin un prunc..." sau : „Din fericire, copilașul rămăsese acasă..." Ploaia subțire țîrîia în jurul lor, o sirenă urla departe de estuar, cerînd liberă trecere. Se înghesuiră în grilajul închis al chioșcului a cărui streașină îi apăra prost. Rafale de vînt le azvîrleau ploaia în față, le udau ochii.

— Și în felul ăsta ai devenit Flopie, zise el după o tăcere îndelungată, o fată care aleargă și scheaună în jurul camioanelor. O asemenea poveste n-ar fi niciodată crezută la vederea unui căpșor drăguț și al unui aer însuflețit ca al tău ; nu s-ar spune că ești fiica unor oameni striviți. Și cum ai ajuns la familia Maillechort ?

— În fața casei era un han. Cînd a murit bunica, eram încă o puștoaică. M-au luat hangiii. Știi, cînd nu mai ai pe nimeni, faci orice treabă se ivește. O fată fără părinți, nu e luată niciodată prea în serios. Cu timpul, hanul s-a mărit, a prosperat. Automobilele se opreau acolo. Mie nu-mi displăcea. Însă cînd oamenii aflau că nu eram fiica patronilor, încercau deîndată să devină îndrăzneți. Mă urmăreau pe sub mese... În felul ăsta l-am întîlnit pe Stef Maillechort. Aveam treisprezece ani.

— Sub o masă ? întrebă Didier.

— Îmi închipui că, de data asta, nu vrei să-ți povestesc, zise ea.

Didier o lăsă să vorbească, nu-şi revenise încă bine după căzătură şi vîntul aproape că-l împiedica să deschidă gura. Atinse genunchiul mic şi rotund al lui Flopie : ce sănătate ! Însă, de fiecare dată cînd se lăsa cuprins de-o astfel de înduioşare. simţea în acelaşi timp că reînvie în el ura faţă de grăsanul Georges. Didier nu avea nevoie nici de alte atingeri, nici s-o privească în faţă. Ştia totul prin acest genunchi mic, rotund şi pur ca o piatră rotunjită de apă : iată unde se cuibăreşte puritatea. Dealtfel, trupul acela micuţ era şi el foarte bine proporţionat. Electricianul nu-şi pierduse vremea înainte de-a se lăsa strivit de un automobil. De nădăjduit că nici ea nu-şi pierduse vremea înainte de-a se lăsa strivită de grăsanul Georges. Şi totuşi, aşa pierdută cum era şi în ciuda gîndurilor vulgare pe care i le inspira aventura sa, — era inevitabil — salvarea ei era încă în afara posibilităţii lui. Nu putea să inventeze nimic mai mult decît ceea ce imaginase să facă astăzi şi care se prezenta deodată sub înfăţişarea unui lucru inaccesibil. Sîngele îi zvîcnea la încheietura mîinilor, la gît, la tîmple. Îl copleşea o senzaţie de imensă slăbiciune. Flopie întorcîndu-se, îi zări faţa albă, cu ochi încercănaţi.

— Cred că niciodată n-ai să poţi merge pînă acolo, zise ea. Poate că or fi taxiuri pe-aici, dar n-am luat bani.

— Eu am ceva, zise Didier. Însă nu se găsesc taxiuri decît la gară, care-i şi mai departe decît primăria. Trebuie să procedăm cu prudenţă. Ceea ce e de făcut, Flopie, e să ne odihnim mai întîi, să ne încălzim un moment în cafeneaua care desigur că se află acolo, în faţa noastră, la colţul pieţei de unde venim şi să o pornim apoi cu mai mult elan, dacă putem.

— De acord, zise Flopie. Însă poţi măcar să te ridici ?

Să se ridice, poate că nu era lucrul cel mai greu. Cu toate acestea, se lăsaseră amorţiţi de frig. Didier era acum complet înţepenit şi îi fu greu, chiar cu ajutorul lui Flopie, să-şi descleşteze membrele. Se agăţă de pumnul de oţel al tinerei fete, de această mînă gin-

gașă și puternică, obișnuită cu butoaiele, cu pompa de ulei. Atunci ea îl trase și îl răsuci în jurul lui de mai multe ori ca pe o simplă sfîrleză, pentru a-l face, încetul cu încetul, să stea în picioare. Împins astfel, revenit la o înălțime normală, se pomeni în picioare, lipit de ea — și ea se îndreptase ca să nu fie trasă înapoi din cauza efortului — ca și cum ar fi îmbrățișat-o într-un elan irezistibil de pasiune, foarte plăcut fără îndoială pentru persoana care ar fi putut contempla scena. N-ar fi mai simplu, își spuse el, să faci totul așa? Asta îi amintea de unele vise cînd, în această poziție, în această îmbrățișare verticală ce pare că pregătește ființele acuplate pentru o înălțare minunată, cunoscuse o fericire nemaiîntîlnită. Astfel, cele mai frumoase vise ajung să se realizeze într-o zi. Didier putu să cunoască o clipă asemănătoare unui extaz, sub o ploaie subțire și stăruitoare, la intrarea chioșcului pentru muzică — golit de muzicanți, însă muzical prin el însuși — în picioare, lipit de Flopie, care închisese ochii. Acum aveau de traversat din nou piața, întorcînd spatele chioșcului, ceea ce nu va fi ușor. Din partea aceasta, într-adevăr, vîntul le sufla împotrivă și era nevoie de sînul mic și tare al lui Flopie ca să nu se afle în bătaia vîntului. Flopie îl sfătui să n-o mai țină de braț, dacă putea, în timp ce ea se va duce înainte să comande o băutură caldă așa ca el să nu aibă de așteptat. Putea chiar să-i aducă puțin rom acolo unde se afla. O încurajă în această intenție, mai curînd prin semne decît prin vorbe, și ea dispăru din ochii lui. Orașul în jurul său era de piatră și vîntul sufla dinspre esplanada care mărginea portul, năpustindu-se în piața cu chioșcul spre care înainta el, singur, de-a curmezișul, ca un crab, cu fularul ridicat în fața gurii ca să nu fie sufocat. Nu exista decît piatră și vînt, iar în spate, chioșcul cu coloanele sale subțiri, al cărui acoperiș fusese smuls de furtună, într-o noapte, și pornise să acopere un copac la o oarecare depărtare de acolo. O cafenea mare se lăfăia la colțul pieței, sub arcade. La capătul acestor terenuri, pustii se pare, multe

scaune îngrămădite pe terasă și obloane ce bălăngăneau. „Paula", gîndi el pe furiș. De ce Paula ? Amintire îndepărtată a unei zile cînd, așteptînd tramvaiul la umbra unui oblon, o văzuse venind spre el traversînd întreaga esplanadă violent însorită, cu mersul ei firesc, cu sacoșa în bandulieră săltîndu-i pe șold. Paula foarte albă și însorită, cu șoldul său alb și sînii albi. O pală de vînt mai puternică fu gata să-l culce la pămînt. Rezistă, însă îi tăiase respirația și rămase mult timp nemișcat, sufocat, fără să poată înainta și nici să scoată vreun sunet. Chiar de-ar fi strigat, nu era nimeni să-l audă. Crezu că o să moară acolo, asfixiat, din lipsă de ajutor... Încă o sforțare. Gesturile sale trebuie să fi fost dintre cele mai ciudate. Zări departe o bătrînă care avea aerul că se zbate ca el. Dacă ar putea să vină spre el !... Dar nu, îi întorcea spatele, sau mai curînd, se răsucea în jurul ei și, dacă îl vedea, era desigur ca să-i adreseze aceeași dorință. Ce vînt ! Niciodată, chiar în anii copilăriei pe care îi petrecuse la malul mării, nu-și amintea să fi avut de luptat cu un vînt ca acesta.

Nu mai vedea. Vîntul îi înfunda urechile, îl orbea, îi băga parcă un pumn în gît, gîfîia. Încă puțin și va înceta să mai respire, conștiința se va topi în acest vînt. Va fi scufundat în fluviu, împrăștiat în mare. Ochii îi lăcrimau, nu-i mai putea deschide. Văzu, într-o clipire, un pescăruș trecînd deasupra lui, alb și viguros, asemănător unei frumoase fete tinere, asemănător Paulei cea curajoasă. Un pescăruș în inima orașului Irube era o prevestire de frig, de mare dezlănțuită. Fațadele erau acum foarte aproape de el, însă lacrimile i le ascundeau și pe măsură ce se apropia de stîlpii care susțineau arcadele, vîntul se învîrtejea mai furios, îl ridica pe sus. Fu lipit de unul dintre stîlpi ca o simplă zdreanță, încercă să-și recapete respirația, se repezi cu capul plecat în cafenea unde se prăbuși pe un fotoliu fără să ceară nimic.

Flopie alergă la el

— Tocmai ieşeam să te caut. Eşti palid. Cît de palid eşti ! Dar ce ai ! Vai, nu e cafeneaua cea mai potrivită. Vezi scaunele grămădite pe mese, e ziua lor liberă, în principiu uşa trebuia să fie încuiată, dar acolo lucrează muncitori, din cauza asta. Evident, nu pot să ne dea nimic, nici măcar un pahar cu apă caldă, nu au decît vopsea albă în oalele lor. Dar se pare că există în vecinătate o altă cafenea, sub aceleaşi arcade, aproape la fel de mare ca asta şi cred că mai puţin îngheţată. Din fericire se găsesc multe cafenele în Irube, dragă Didier — pot să-ţi spun Didier, nu-i aşa ? — desigur mai puţine aici decît în jurul primăriei, dar totuşi în număr suficient. Ipsosarul acela mic de acolo mi-a spus-o.

Didier îl zări pe micul ipsosar, alb de sus pînă jos, cu pete albe pe vesta sa albă, care semăna atît de mult cu Grădinarul. Mai era o mică pată albă şi pe paltonul roşu al lui Flopie. Cum să te superi pe ea dacă-şi pierduse părinţii atît de timpuriu ?

— Ei bine, zise el, dacă trebuie să mergem mai departe, să ieşim. Avem nevoie de puţină căldură. Aici e un frig siberian.

Curenţi de aer, singurătate, scaune pe mese, da, ce pustiu ! Vor reuşi oare să scape ? Poţi scăpa vreodată ? Germania, coloniile, organizaţia mondială, lupta de clasă, stăpîni şi servitori, patroni şi lucrători... Eu îmi aduc agoniseala, tu îţi aduci doar viaţa, împărţirea este echitabilă. O să ţi-o petreci, tu, un simplu număr, un pion ce poate fi mutat, trudind veşnic în măruntaiele pămîntului ori în spatele maşinii-unelte, în atelierul unde aerul e pe trei sferturi silicat de calciu, puţin nisip, atît de fin că nici nu se vede. Îţi dau de lucru, o normă întreagă, ce vrei mai mult, derbedeule ?...

Trebui să se tîrască pînă în strada următoare unde, sub aceleaşi arcade, găsiră o cafenea cu totul asemănătoare, aproape la fel de mare, aproape la fel de friguroasă, însă cu o sobă în mijlocul sălii şi cu casieriţa tronînd în faţa sobei pe un fel de estradă de unde supraveghea şirurile de banchete roşii. Sala era aproape goală. Cîteva trupuri scheletice jucau cărţi într-un

colț însă, cu excepția lor, era totuși un local viu, social. După ce-ți veneai în fire, aici puteai să începi a nădăjdui, să te gîndești a construi ceva, să-ți reiei viața în mîini. Era un loc potrivit pentru asta, un loc posibil. Mai ales cu această casieriță, foarte grasă bineînțeles, care îți surîdea de cum intrai, cu un aer încurajator, într-adevăr uman. Nu cumva era puțin gravidă, casierița asta, ba chiar mult de tot ? Greu să te convingi, căci pîntecul îi dispărea în dosul mașinii de înregistrat, însă la o mișcare făcută de ea, aveai impresia că se saltă un munte. Toate acestea cu naturalețe, și mereu surizătoare. În fond, trebuia să fi fost foarte tînără. Oare ea și sarcina ei avansată să fi fost acelea care împrăștiau un aer atît de solemn ? Deoarece localul, cu catifelele sale roșii, cu plușurile, cu lustrele și ciucurii de cristal, cu ramele mari ce încadrau pînze întunecate cu subiecte neclare, semăna cu o biserică. Era și o liniște, nu o liniște mormîntală, ci o liniște încărcată de atenții, de intenții și, ca să spunem totul, de respect. Didier se gîndea la vîntul care continua să zgîlțîie acoperișul chioșcului, să zburde printre coloanele subțiri, să urle în jurul arcadelor și prinse curaj. Revenea încet la viață, însă mai respira greu și nu putea vorbi. Nu, e prea frumos, își spunea el. Ce oră plăcută ! Să poți trăi așa ceva încă o dată !... Ar fi voit să se poată ridica și să se ducă să-i vorbească celei de la casă, i-ar fi plăcut s-o facă să-i povestească viața ei și cum s-a întîmplat — mai ales că nu ți-o puteai imagina în afara casieriei, cocoțată probabil pe un scaun înalt, cu trepte, unde era un chin să te cațeri. „Prea frumos... Dacă ne vom așeza aici, nu ne vom mai clinti. După un sfert de oră, Flopie va începe să mă sărute și poate că am să-i înapoiez sărutările, neștiind ce să fac, și ne vom eterniza în acest loc, în această feerie de oglinzi și aurării. Trebuie să plecăm. Sîntem așteptați. De cealaltă parte a pieței acesteia, atît de greu de traversat, dincolo de cerul subversiv, de fluviul învîrtejit, acolo e destinul lui Flopie..."

— Să plecăm, murmură el cu greu.

— Dar, dragul meu... zise Flopie cu un ton îngrijorat (spusese oare „dragul meu“ ?). Nu, nu te-ai odihnit destul. Niciodată n-ai să poţi... Gîndeşte-te ce vînt e afară.

— Dar cum se poate să fie atît de departe ? gemu el. Nu mi-am închipuit niciodată oraşul în felul acesta. Nu s-ar putea consulta un plan undeva ?

Un plan ! Flopie se amuză mult la acest gînd. În definitiv, Irube era doar Irube. Ea îl ştia bine. Totuşi avea aerul că vrea să-l reţină. Desigur, îşi spuse el cu amărăciune, pentru că ştia că, procedînd astfel, alegea calea cea mai bună ca să mă hotărască.

— E adevărat. Eşti atît de puţin îmbrăcată. Mă sperii. Mai ales în starea în care te afli... Gîndeşte-te că cele mai multe femei... Ar trebui să fii alintată, zise plimbîndu-şi degetul arătător pe obrazul ei. Biata mea copilă !...

Avea un obraz cu o piele foarte fină care o făcea să semene cu femeile ce-au fost îngrijite încă din copilărie şi Didier era totdeauna mirat să-i vadă surîsul şi tot ceea ce descoperea ca frumuseţe acest surîs. Cu toate că purta capul cu destulă mîndrie, înălţîndu-şi mica ei frunte aproape cu un gest de sfidare, întru totul opus lui Betty care era veşnic cufundată în umilinţa cea mai înfrigurată, surîsul ei era totuşi însufleţit şi îndemna mai mult la replică, era un mod de a comunica mai intens.

Pînă acum, Didier rezistase întotdeauna slăbiciunii sau ispitei de a se coborî la nivelul femeilor cu care se afla. Chiar de pe timpul Paulei, dacă voia să fie sincer, oricît de înaltă i-ar fi fost stima pentru ea, trebuia să mărturisească faptul că vorbindu-i ori tăcînd în preajma ei, rămînea mereu într-un fel de Olimp unde ea nu avea acces şi poate că n-ar fi putut respira. Acum, dimpotrivă, se simţea, se voia la fel de jos ca Flopie, chiar mai jos decît Flopie, pentru că trebuia efectiv să se ducă s-o caute acolo unde era. s-o susţină şi s-o ridice. Trebuia chiar să se plaseze ceva mai jos decît ea. Şi dacă e adevărat că într-o astfel de acţiune

cineva e întotdeauna păcălit, voia cel puțin ca acela să fie el.

Ieșiră din cafenea printre două femei de bronz care susțineau făclii. Ploaia rostogolindu-se peste jgheab, le cădea la picioare ca o perdea. Traversară acest obstacol susținîndu-se unul pe celălalt, dar încercarea lor de a merge mai departe nu fu fericită. Cînd sosiră aproape de halele pe care trebuiau să le mai traverseze ca să ajungă la pod, pe acele întinderi descoperite și neospitaliere îl izbi o asemenea rafală de vînt încît, de data aceasta, însăși Flopie fu oprită. Degeaba merseră strîns unul lîngă altul, poate în virtutea obișnuinței căpătate într-un timp atît de scurt, fură totuși obligați să se îndrepte spre rîndul de case care mărgineau cheiul în acest loc și care erau apărate și ele de un șir de arcade. Casele erau amplasate la un nivel inferior, astfel că sub arcade se cobora pe treptele dintre stîlpi, dînd acestei părți de stradă un aer intim și puțin misterios. Aici, orașul nu se temea să se înjosească puțin și nu se mai întîlneau bănci sau magazine de mode, ci case de pescari și de zarzavagii, prăvăliile modeste ale botaniștilor sau farmaciștilor ale căror vitrine se mai împodobeau cu borcane roșii și albastre ce luceau pline de mister. Didier coborîse automat acele trepte, sau mai curînd fusese împins acolo de vînt, mereu de braț cu Flopie și intraseră de-a dreptul într-un fel de tavernă a cărei ușă se deschidea între două mormane de coșuri de răchită. Oameni în cămăși, alții în salopetă albastră, majoritatea pescari sau muncitori, cîțiva docheri, discutau gălăgios. O sală din dos, ceva mai puțin aglomerată, relativ curată, dădea într-o stradă paralelă, cu vederea spre un taluz de iarbă. Aici se terminau meterezele orașului, pe care municipalitatea era în curs să le „amenajeze" în vederea unei utilizări incerte, distrugîndu-le în întregime. În primul rînd fuseseră doborîți ulmii, purtători de visuri și păsări. Elanul și transparența lor, împreună cu splendida lor arhitectură, aduseseră de-a lungul anilor un dram de fericire localnicilor sau celor ce treceau, în lipsa confor-

tului și a îmbunătățirilor sanitare care le erau și vor continua să le fie încă mult timp refuzate. Didier și Flopie, împinși parcă de rafala intrată odată cu ei, se pomeniră stînd pe o bancă de lemn, la o masă de lemn, aproape de doi bărbați dintre care unul, așezat în fața tovarășului său, lungea preambulul interminabil al unei povestiri : „Tipul îmi zise : — Ești bărbat ? Eu răspund : — Da. — Ți se poate vorbi ca de la bărbat la bărbat ? — Da. — Ei bine, trebuie să-ți vorbesc pe șleau. Sinceritate pentru sinceritate, îmi zise. De acord ? — Dacă ți-o spun..." Didier se chinuia groaznic pe banca aceea, i se păru că s-ar simți mai bine în picioare și părăsi banca pentru un taburet, așezîndu-se în fața lui Flopie, cu spatele la perete. Nu-i era însă cu mult mai bine și taburetul acela nu-i oferea nici un sprijin. O durere care îl ducea pînă la disperare îi fulgera șira spinării și-l împiedica să gîndească. Făcea o sforțare teribilă ca să se țină aproape drept, însă după cîteva clipe se pomeni prăvălit peste masă și nu-și dădu seama decît citind mirarea, un fel de dezaprobare, care se vedea în ochii lui Flopie. Cu o clipă mai înainte, fata l-ar fi îngrijit, s-ar fi neliniștit, însă acum, în prezența acestor oameni, trebuie să se fi simțit puțin rușinată. Și nu numai Flopie îl privea așa, ci toți bărbații, iar privirea lor constituia, în mod vizibil, o dojană. Atitudinea lui Flopie însăși nu făcea decît să se contopească în această privință cu aceea a băieților zdraveni, în salopetă albastră, cu păr stufos, sau a tinerilor ipsosari care își lăsaseră scara și bicicletele sprijinite de perete, înainte de a intra. Vezi, părea a-i spune Flopie lui Didier plimbîndu-și privirile de la ei la el, băieții ăștia sînt în stare să meargă cu bicicleta ducînd pe umăr o scăriță, ce zici ? Curînd nu va mai fi destul de bun pentru fleacul pe care venise să-l facă, cel puțin acestea erau gîndurile pe care el i le atribuia lui Flopie, dar o văzu, surprins, că întinde mîna și îi ia degetele să le împletească cu ale ei. Își ridică ochii spre ea, cu o privire șovăitoare. Căldura acestei săli plină de fum și gălăgioasă îl strîngea de gît și totodată îl amețeau intrările și ieșirile ne-

întrerupte, aerul tare şi umed de fiecare dată cînd se deschidea uşa, zgomotul taburetelor care se mişcau mereu, glasurile şi rîsetele acelor bărbaţi pe care meseria îi obişnuise cu aerul liber şi ai căror muşchi puternici le bombau mînecile hainelor. Didier se afla în starea cînd scoaterea unui sunet echivala cu deplasarea unei mase de fontă de către un om sănătos. Prin uşa cu geamuri privi taluzul şi un colţ din şantierul pentru amenajarea meterezelor. Un camion enorm, cu benă, zdrăngănind a fier şi a tablă, se propti în vecinătatea taluzului cu un scrîşnet fioros de frîne. Un bărbat cu tîmplele sure, cu pielea de culoare închisă, de tip african, îmbrăcat cu o canadiană roasă, coborî cu greutate. „Oamenii care muncesc nu sînt întotdeauna sănătoşi", gîndi Didier. Omul dădu ocol camionului, şchiopătînd — se părea că îl doare piciorul — şi se duse să ridice cu efort oblonul din spate. Cercetă o clipă încărcătura de pietriş ce se afla în benă, o atinse cu un băţ luat de pe jos, ca şi cum mica înclinare a terenului pe care se oprise camionul trebuia să fie suficientă ca să-l răstoarne pe pămînt. Această examinare păru că-l descurajează. Se înapoiă în cabină, se înarmă cu o manivelă, o fixă într-o parte a benei şi începu să învîrtească. Încărcătura era grea şi fiecare învîrtitură de manivelă îi crispa faţa. Cu cît se înălţa bena, cu atît efortul cerut era mai mare şi pietrişul îndesat nu se hotăra să alunece. Fu nevoit să ridice bena pînă la refuz ca să pornească descărcarea. Omul suferea atît de vizibil, încît Didier spera că cineva din jurul său se va scula să-i dea ajutor. Uitase de propria sa oboseală, sau poate că o transferase cu egoism în acel om şi el însuşi era acela pe care dorea să-l ajute. Se săltă de cîteva ori de pe taburet, de parcă era gata să intervină. Vedea spatele încovoiat de efort şi de fiecare dată cînd manivela se ridica, îşi imagina contracţia muşchilor. Nimeni din sală nu observă nimic ; toate acestea se petreceau în singurătatea cea mai anonimă, ca şi cum celălalt s-ar fi aflat la kilometri depărtare. Dacă ar fi putut cel puţin să-i vorbească, să-l încurajeze, să-i arate

că acolo se afla cineva care se interesa de suferința lui... Oare de ce nu era posibil un astfel de gest ? Sau, de ce, dimpotrivă, să nu fi fost posibil ? Și oare n-ar trebui ca el să meargă mai departe — de ce să se mulțumească doar cu o privire ? Ții tu să mori în patul tău ca un burghez ? Sau socotești că viața ta e mai prețioasă decît aceea a bietului amărît care se istovește cu camionul ? Pietrișul de la urmă aluneca mai greu. Didier îl auzea cum rîcîie fundul răsunător al benei... Prea tîrziu !... Apoi bena poate fi lăsată să coboare prin propria ei greutate, totuși trebuie să fie frînată strîngînd fusul în palmă, și nici asta nu e treabă ușoară. Pe urmă să pleci, să încarci o altă benă, pînă cînd nu-ți mai simți mîinile, mușchii ți se frîng, în vreme ce acela care comandă stă în biroul său, redactează memorii, încasează banii. „I-am cerut de mai multe ori lui Antoine, scria Moreau, să-mi arate mîinile. Bătături... și, ici și colo, vînătăi mari și adînci. Două ore după încetarea lucrului, te mai ard încă." „Dacă îl văd înapoindu-se", gîndi Didier. Însă la ora aceea erau puține șanse să mai vină...

— Și eu, îi spuse el lui Flopie care, fiind cu spatele la ușă, nu văzuse scena, și eu, evident, aș dori foarte mult să pot merge pe bicicletă cu o scară pe umăr, și acum cîțiva ani aș fi făcut-o, dacă mă îndemna cineva. Desigur, acum nu mai pot, însă pot face alte lucruri pe care cei de aici nu le-ar putea face, și mult timp m-am mîndrit că sînt în stare să le fac.

— Ce, de exemplu ? întrebă Flopie, deschizînd ochii mari.

— Ar fi prea multe de spus... zise Didier. De exemplu, lucrarea de care m-am apucat, despre sensul vieții spirituale etc., cu texte scrise de o grămadă de oameni în decursul secolelor, în toate țările din lume. E curios, așa ceva, nu ? Bine. Însă după ce am făcut toată munca asta, cred că dacă astăzi aș fi în stare să merg pe bicicletă cu o scară pe umăr și dacă aș face-o, asta ar avea cu totul alt înțeles pentru mine decît ar fi avut acum cîțiva ani și decît are pentru toți tipii ăștia pe

care îi vezi tu. Un călugăr care coboară în mină, trebuie să înțelegi, munca lui nu valorează, din punct de vedere obiectiv, mai mult decît a altuia, însă ceea ce se face nesilit, renunțînd la privilegii superioare, ca să îmbrățișeze o cauză... Eu... Oare tu mă urmărești ?

Flopie făcu un gest evaziv. Evident... Fața lui Didier se crispă. Lăsă capul în jos. „Nu, nici asta, desigur, își spuse el. Atunci ce ? Nimic ?..." Își dădu seama cît era de absurd ceea ce fusese cît pe aci să-i spună lui Flopie. Să fii un sfînt, nu, chiar și pentru asta e nevoie de sănătate. Oare nu din această pricină rezistase dintotdeauna, rezista din toate puterile, se prefăcea cu disperare că imită gesturile, viața unui om sănătos ? Putea să se căsătorească cu Paula și... Da, nimeni nu și-ar fi dat seama de înșelătorie. N-o făcuse, drumul rămînea deschis, însă nu mai avea destulă putere să pornească pe el. Să sufere, asta era tot ce putea să facă. Dealtfel n-a existat decît un sfînt și acela era de neimitat. Un mare semn îi apăru în fața ochilor și se șterse : figura însîngerată a unui om bătut, care întindea brațele. Aveai de ce rîde. Un glas îi spunea : „Nu valorează nimic, ceea ce știi tu să faci. Să suferi ?... Dacă n-o faci pentru ceva, pentru cineva, dacă nu ești autorizat..." Iată deci ce-i lipsea, ce-i lipsise întotdeauna : să fie autorizat. Își pierduse timpul. Nu va fi nici măcar un sfînt negativ, nu-i va fi dat să bea cucută. Putea să scrie despre sfinți, să descrie viața unui sfînt, să expună doctrine, să vorbească despre mistică, să arate treptele, nuanțele, valorile... Ca un pictor bun. Nu, nici asta nu era sigur. Dar să suferi într-un mod valabil, autorizat... Poate că ar fi trebuit să creadă ? Dar ne învață oare teologii că această credință e un dar de la Dumnezeu ? Și care credință ? Credincioșii pe care îi văzuse l-au făcut să-și piardă credința. Și ceea ce făcea acum, i se părea totuși că înfăptuiește ca să devină un sfînt. Dar se poate oare să te sanctifici singur ?

— Ascultă, spuse Flopie, trecîndu-i degetele prin șuvițele de păr de pe frunte, ca să le ridice, în timp

ce tu te gîndeşti, mă duc să telefonez... Aşteaptă-mă aici, vrei ?

— Să telefonezi ? întrebă Didier, uimit la culme.

— Da, nu te mişca. Mai ales nu te mişca. Mă înapoiez în cinci minute.

O văzu sărind peste bancă, spunînd o vorbă patronului şi dispărînd într-un coridor. Era mirat că taverna asta avea telefon. Observă atunci că vreo cîţiva oameni din jurul său vorbeau o limbă străină şi crezu că recunoaşte asprimile limbii spaniole şi faptul că toate afişele din cîrciumă erau redactate în această limbă. „Poate s-o fi dus să telefoneze dintr-un magazin", îşi spuse. Patronul se apropiă de el cu o sticlă, îi umplu paharul fără ca el să se poată opune. Avea un aer plăcut şi un surîs cald de om puternic şi inimos.

— Ce e asta ? întrebă Didier care nu avea poftă de nimic.

Faţa omului se lumină. Glasul lui sonor, cu un accent pronunţat, răsună ca o trompetă în urechile lui Didier :

— Che sé ?... Martini !...

Ridică sticla, o întoarse amabil cu eticheta spre el. Didier se strîmbă puţin. Mirosul ce se înălţa din pahar îl scîrbea. Măcar dacă ar fi fost coniac, ţuică, ceva tare, care să te încălzească. Dar asta... Dealtfel nu era nici măcar Martini. Îşi muie buzele, puse cu greu paharul pe masă. Mîinile îi tremurau. Patronul era tot lîngă el, enorm, părintesc.

— Nu es primo din cuesta siua, eh ?

Puţin mai lipsea să-l fi bătut pe umăr.

— Din ce ţară sînteţi anume ? întrebă Didier.

— Cantabres... Costa cantabrica... Durango...

— Nu cumva mă aflu... întrebă Didier. Unde sîntem ?

Descurajat arătă paharul.

— Simpatetico, zise el, încurcînd limbile.

Bărbatul voinic izbucni în rîs. Era obişnuit să rîdă de glumele nu totdeauna foarte fine ale clienţilor săi. Avea aerul nevinovat şi bun. Împreună cu femeia pe care o zărea Didier acolo, deplasîndu-se în spatele tejghelei, trebuie să fi format o pereche potrivită.

— Şi femeia ? zise Didier. Tot cantabrică ?

— Ma si ! Come alta ? Aici tuto cantabrici. Mobile, farfurii, mangiare... Ulei, salada... costumes. Anche de treidiecicinci... In 35, io tamplar Durango. Optsprezece ani. Pe strada un testa rostogolea pe jos. Io vedere mereu...

Stătură cîteva clipe muţi unul în faţa celuilalt.

— Şi Martini ? Tot cantabric ? întrebă Didier.

Bărbatul necheză, de parcă ar fi găsit că gluma e irezistibilă. Se îndepărtă cu un aer de complicitate, cu sticla în mînă. Didier se gîndi atunci să privească în jurul lui. Pereţii erau zugrăviţi cu o vopsea cenuşie foarte lucioasă şi presărată cu firme smălţuite unde gloria unui Byrrh sau a coniacului Cutare se reliefa în litere cu reflexe strălucitoare. Afişe multicolore recomandau viitoarele coride de la San Sebastian şi taurii de la ganaderia Domenico Alvarez. Altele anunţau o romerie, o sărbătoare a străzilor, ori te îndemnau la ascensiunea muntelui Igueldo. „Todo el mundo a Igueldo !..." Deasupra unei uşi de comunicaţie — desigur pentru culoarea ei, ori ca să acopere o gaură — mai era o reclamă enormă, roşie, pe fond auriu : „CAJA DE AHORAS", care contrasta ciudat cu ambianţa. Muchiile pancartei, tăiate oblic, azvîrleau scîntei. Era de efect. Pe afişul taurilor se vedea o scenă de coridă incandescentă : matadorul ţinea muleta în faţa animalului cu fruntea aplecată, căruia desenatorul se complăcuse în a-i sublinia coarnele. Lîngă Didier, într-o nişă a peretelui, se aflau două ori trei boxe mici, separate între ele prin despărţituri şi avînd spre sală perdele verzi care alunecau pe o sîrmă. Aceste mici boxe care păreau goale, îl intrigau pe Didier şi se întreba la ce erau folosite. Tare ar fi voit să se ducă să vadă, să dea deoparte una din perdelele acelea, însă n-ar fi putut s-o facă fără să se scoale şi, în faţa lui, băutorii — aproape numai bărbaţi — păreau să-l fixeze. „Poate, îşi spuse, îşi închipuie că nu sînt din lumea lor". Mulţi intraseră de cînd se afla el acolo, ceea ce făcea să crească din ce în ce mai mult gălăgia. Didier regăsea impresii din

copilărie cînd intra cu tatăl său în micile cafenele din arondismentul XV unde locuiau atunci. Era acelaşi zgomot, aceiaşi oameni, aproape aceleaşi cuvinte. Dincolo de lunile, de anii petrecuţi la Irube, în acele cartiere inumane, cu oameni falşi şi lacomi, Didier regăsea o provincie pierdută, o patrie, o atmosferă de familie. O Fernande Chotard, o doamnă d'Hem, aceste fiinţe de coşmar erau imposibil de imaginat aici. Cum să le arate că era de partea lor, a acestor muncitori cu mîinile bătătorite care trînteau cu pumnul în masă lîngă ulcelele cu vin alb ? Aveau o sinceritate, o limpezime în privire, o experienţă. Aveau acel simţ amar al clanului care nu se învaţă pe băncile facultăţilor. Cu forţele care îi rămîneau, Didier îşi apropia, îmbrăţişa cu pasiune *inocenţa* lor fundamentală, făurită din cinste şi curaj martirizat, întrevăzută în oboseala gesturilor lor. Îi avea sub ochi pe aceşti sclavi, pe aceste victime ale regimului social pe care, încă de acum o sută cincizeci de ani, un Lamennais îi descrisese atît de exact, pe aceşti oameni care munciseră, suferiseră dintotdeauna pentru el, pentru noi, ca să ne îngăduie să trăim în locul lor. Prezenţa lor, vecinătatea lor îl redeştepta şi ar fi voit să se amestece cu ei, în conversaţia lor. Era însă prea plin de tot ce avea să le spună, iar prietenia lui, admiraţia lui făceau parte din acele sentimente a căror soartă era să rămînă mute.

Cîţiva pierde-vară îmbrăcaţi ca domnii, avînd o înfăţişare între şef de raion şi funcţionar de birou îşi făcură o intrare zgomotoasă şi, abia aşezaţi, începură să schimbe replici grosolane, ca şi cum ar fi fost la ei acasă. Unul dintre ei ceru muzică şi patronul trecu în dosul tejghelii ca să dea drumul la radio. Didier începea să se încălzească, însă capul îi ardea şi sîngele îi zvîcnea în artere. I se părea uneori că avea inima în gît, într-atît era de stînjenit şi sufocat de bătăile ei. Oboseala era atît de mare, încît ajunsese să uite că o aştepta pe Flopie, fiind din ce în ce mai puţin conştient. Se întreba de ce se afla acolo, la masa aceea de lemn, pe un taburet care se clătina, între pereţii împopoţonaţi, într-o asemenea hărmălaie.

Din cînd în cînd, patronul ori soţia sa treceau prin faţa mesei lui cu o tavă în mînă şi îi adresau un cuvînt sau un surîs, ca şi cum se cunoşteau de mult timp, ori vedeau în el un străin ce putea fi domesticit. Îi veni un gînd, făcu semn femeii care se apropiă cu figura ei mare, serioasă şi cu ochi nostalgici sub o frunte largă. Didier nu-şi mai aducea aminte ce voia să-i ceară, cînd imaginea lui Flopie îi apăru din ceaţă. O întrebă pe femeie bîlbîindu-se, dacă o cunoştea pe fata care... Femeia făcu un gest vag... nu-şi amintea. Se putea ca ea — *la guapa* — să mai fi venit ; se putea totodată să nu fi venit deloc. Didier însuşi se miră de întrebarea pe care i-o pusese. De ce să presupună că Flopie mai venise în acest loc ? O mai întrebă pe femeie dacă trebuie să te duci departe ca să telefonezi. Spaniola îşi îndreptă bustul, încercă să-şi dea seama de situaţie în raport cu cele patru puncte cardinale, schiţă cîteva gesturi înainte şi înapoi şi îi dădu lui Didier o explicaţie atît de completă şi de repezită, încît acesta nu încercă să-i pretindă a o repeta. Drept mulţumire, îi ceru un pahar cu coniac pe care îl goli dintr-o sorbitură. Se simţea mai bine, dar începu să se îngrijoreze din cauza lui Flopie şi se gîndi că în curînd s-ar cădea să-i iasă înainte, că trebuie să se fi rătăcit în cartierul acesta pe care poate că nu-l cunoştea bine. Voi să facă o încercare de a părăsi acel jalnic taburet, însă fu împiedicat de puternice bătăi de inimă. Camera de la Arditeya i se păru că se află la celălalt capăt al lumii. Reuşi în sfîrşit să se ridice, se duse la fereastră şi constată că cerul se întunecase mult.

Acela fu momentul cînd, în timp ce se afla în dosul geamului şi privea cum se clatină iarba murdară de pe taluz, sub ploaia subţire, printre molozul ce se îngrămădea, la capătul străzii se auzi un zgomot confuz de motor. Se apropia acelaşi camion pe care îl mai văzuse şi se opri sub ochii săi cu acelaşi zăngănit de fierărie şi de tablă, cu acelaşi scrîşnet prelung de frîne. Didier simţi că sudoarea îi năpădeşte tot trupul. Camionul era lat şi ocupa aproape tot drumul. „Poate că au înlocuit

şoferul, gîndi Didier. Nu e posibil să-l fi trimis din nou pe tipul acela istovit." Şoferul coborî din cabină ; era acelaşi, încă mai ostenit. Oboseala, epuizarea se vedeau în cele mai mici gesturi. Omul procedă întocmai aşa cum făcuse prima oară, doar că acum propti camionul într-o poziţie mai înclinată, ca să reducă mai mult operaţia de ridicare a benei. Ocoli camionul şchiopătînd, desfăcu zăvoarele, liberă oblonul şi Didier zări în penumbră grămada de pietriş cenuşiu, rebelă, stupidă, inexpresivă, împotriva căreia omul urma să lupte. Ce vîrstă să fi avut ? Poate şaizeci de ani, poate treizeci ; o figură veştejită de parcă ducea în spate toată mizeria lumii. Sta aplecat deasupra manivelei şi Didier îi vedea spatele încovoindu-se şi îndreptîndu-se într-un efort aproape comic. Se gîndea la lanţul cu cupe din deşert, la orbul din Gaza înhămat la roata sa. În local, conversaţiile îşi urmau cursul, — numai un naiv ca el putea să se emoţioneze —, în timp ce în stradă continua scena mută, dialogul lui Sisif cu tonele de pietriş. Mecanismul scîrţîia, desigur că nu avea ulei înăuntru, şi pe măsură ce bena se înălţa, muşchii se încordau, corpul se încovoia. Deodată manivela încetă să se mai învîrtească şi omul trebui să se rezeme de camion. „Nu am dreptul, gîndi Didier ; nu, nu am dreptul... să stau aici la căldură, cu mîinile în buzunar, în timp ce dincolo..." Avu o imagine confuză : amintirea unui om doborît de o povară ; întredeschise uşa şi se pomeni în stradă. Oboseala care îl copleşise cu cîteva clipe în urmă dispăruse ca prin farmec. O mai constatase : e de ajuns uneori să iei o hotărîre energică, e de ajuns un îndemn stimulator pentru a-ţi înzeci forţele.

Didier apăruse din spate. Omul, încleştat de unealta lui, o bară groasă de fier care nu avusese răgazul să ruginească, nu-l văzuse încă.

— Ia spune, bătrîne, interveni Didier cu multă blîndeţe, se poate să-ţi dau o mînă de ajutor ?

Omul se întoarse, arătîndu-şi figura răvăşită, ochii negri şi trişti — tristeţea animalelor — înfundaţi sub arcade adînci. Pe figură avea cicatrice, zgîrieturi, şi

sudoarea îi îmbrobonea tîmplele. Didier crezu că vede giulgiul Veronicăi.

— Poate că amîndoi, ei ? continuă el să-l încurajeze.

Îl împinse uşor în lături, apucă manivela. De pe vremea cînd era la regiment, nu avusese niciodată ocazia să facă un astfel de efort fizic. În oricare altă împrejurare, probabil că n-ar fi reuşit, dar uneori, pentru o clipă, nervii ţin loc de muşchi. Era însă cu mult mai greu decît îşi închipuise. Mînerul rămăsese în sus şi el apăsă cu toată puterea. Angrenajul începu să scîrţîie, apăsă mai tare, evitînd să privească bena, cu ochii fixaţi pe pavajul care se întuneca. Ceva în trupul lui gemea, îi trosnea în piept, însă faţă de lucrător avea avantajul sincerităţii şi al unei hotărîri înverşunate ; întotdeauna dusese pînă la capăt o acţiune începută, chiar absurdă, oricît l-ar fi costat. Încercă să învîrtească încet, cu regularitate, însă manivela, ori el însuşi, aveau opriri şi de mai multe ori fruntea i se lovi de benă. Primul val de pietriş ce se rostogoli pe fundul de metal îi aduse în urechi un delicios zgomot de cascadă. Acum operaţia se desfăşura de la sine. Pe măsură ce bena se golea, se ridica mai uşor şi ajunse în sfîrşit la capătul cursei. Didier îşi frecă mîinile una de alta, pentru a le înviora. Palmele îi luceau, roşii de tot, de parcă erau încinse. Ceva din sudoarea sa, din pielea, din munca, din iubirea sa rămăsese pe mîner.

— Iată, spuse el lovindu-şi mîinile una de alta.

În entuziasmul său, apucă o lopată şi trase în jos ultimele grămăjoare care rămăseseră lipite de tablă.

— Iată, repetă el vesel. Iată !

Era excitat, frînt, avea poftă să rîdă, să plîngă.

Omul, lîngă el, nu ştia ce să spună. Pe obrajii săi zbîrciţi, acoperiţi de o barbă de cîteva zile, se schiţă un surîs şters. Didier îl auzi murmurînd vagi mulţumiri, în limba aceea nesigură şi copilăroasă a nord-africanilor.

— Nu ! Nu ! strigă Didier. Eu te... Eu vă... Sper că e ultimul ?

Omul făcu un gest afirmativ cu capul. Arătă că se înnopta. Își scotocea buzunarele să găsească un rest de țigară, un chiștoc. Didier îl ținea însă de braț, strîngîndu-i canadiana veche, cu un gest care semăna cu o implorare.

— Bătrîne, murmură el. Bătrîne...

Nu mai putea. Era lipit de el, în umbra benei. S-ar fi zis doi oameni care se încaieră. Se înnoptase de-a binelea. Didier se pomeni în genunchi, tremurînd, la picioarele omului, cu mîinile crispate pe pantalonii de doc și simțind cum i se urcă plînsul în gît.

Oare de cît timp își reluase locul pe taburetul de lemn, cu spatele la perete ? Cum fusese adus acolo ? Nu-și amintea. Asculta, cu pieptul strivit, cum îi bate sîngele în vine, la tîmple, la genunchi, la încheieturile mîinilor. Deodată percepu cuvintele pe care Flopie i le murmura la ureche, sau mai curînd, din mișcarea buzelor ei își dădu seama că îi vorbea. Anume ce ? De unde venea ? Nu cumva fiindcă el o privea cu alți ochi i se păru că acțiunea pentru care se pregătise era brusc alungată într-un trecut de nemăsurat ? Pentru prima oară avu impresia că starea în care se afla ea era vizibilă. Avea, de pildă, mici pete brune pe figură și cearcăne sub ochi, și totuși faptul acesta n-o făcea să fie mai puțin seducătoare. Atîta doar că trupul ei dobîndise o gravitate pe care el n-o observase pînă atunci.

— Ei bine, zise, ai dispărut ? Te-ai amuzat ?...

— Oh, zise ea cu ochi strălucitori, ți-am lipsit ?

— Lipsit, continuă el, de asta e vorba ? Știi oare unde ne aflăm ?

— Foarte puțin. Un pic. De ce ?

— I-ar veni cuiva în minte să te caute aici ?

— Dar cine ?

— Zic și eu așa.

Îl scrută cu atenție.

— Ascultă, spuse ea trecîndu-i mîna pe obraz, dacă ai fi mai puțin obosit... Ai avea puterea să mergi cu mine pînă la primărie ?

O privi cu deznădejde, căci în mod vag avea impresia că nu-şi respectă o promisiune.

— Flopie, spuse el, nu poţi să-ţi dai seama. Nu pot să-ţi spun... Dar azi e imposibil.

— Ţi-ai schimbat părerea, nu-i aşa ? întrebă ea întristată.

— Ba nu. Nu e asta. Sînt foarte contrariat, Flopie. Ţi-am promis, nu-i aşa ?

Poate că îşi dăduse seama de şubrezenia acestui demers şi îl considera mai puţin serios, mai puţin urgent, aproape zadarnic. Inima îi ciocănea coastele şi avea o uşoară senzaţie de căldură pe faţă. Glasul i se deforma. Undeva răsuna zgomotul în doi timpi al unui tren care trecea : toc-toc, toc-toc, toc-toc... Calea ferată înconjura oraşul şi desigur că nu putea să fie foarte departe.

— M-am gîndit că tu ai să fii obosit, zise ea. Dar să nu fii necăjit ! Ştii ce-am făcut ? M-am dus să-i caut pe domnii aceia. A fost greu, îţi dai seama, dar pînă la urmă i-am găsit. Sînt dispuşi să facă o excepţie. Le-am explicat totul. Au luat hîrtiile. Au telefonat nu ştiu ce procurorului. O să vină aici.

— Dar cine ? întrebă Didier. Nu se poate ca...

O privea cu spaimă. Nu prevăzuse aşa ceva. Inima îl durea.

— E foarte simplu, spuse ea. Totul e întotdeauna mai simplu decît s-ar crede. Trebuie să-ţi spun... Mi s-au indicat doi oameni de treabă. E unul, asta se nimereşte bine, e cineva pe care tu îl cunoşti...

— Nu-i cunosc pe oamenii ăştia, spuse Didier, regăsindu-şi semeţia. E imposibil...

— Cel care locuieşte în cartier, ştii ?

— Nu, nu-mi dau seama, zise Didier. Nu-ţi bănuiam aceste relaţii.

— Dar e vorba de tine ! zise Flopie. În sfîrşit, vezi, rezumă ea, o să meargă de la sine.

Flopie vorbea despre asta ca şi cum ar fi fost de comis o faptă rea. Didier era mai curînd înclinat să găsească neaşteptat faptul că ea se dusese să-i vadă

pe oamenii aceia. Dar în definitiv, soții Maillechort aveau cu siguranță relații la primărie, iar în ceea ce-l privea, nu mai era în situația de a-și formula un gînd ; îi promisese lui Flopie, trebuia să se execute. Acțiunile lui nu mai puteau avea nimic neclar, îndoielnic. Tot ceea ce mai înainte era dubios în această poveste, devenise limpede. Ca și cum avusese o viziune, viața lui se scălda într-un fel de lumină pe care n-o putea trăda.

— Vrei să bei ceva ? întrebă el.

Făcu semn patronului care, cu un aer părintesc, umplu paharul lui Flopie.

— Și pentru dumneavoastră, domnule ?

Didier surîse.

— Mie... coniac !

Nu aveau nimic altceva de făcut decît să aștepte. Lîngă ei veneau să se așeze alți oameni, gazetărași necioplîți sau mici funcționari care discutau pătimaș despre modul în care se prepară coniacul în Charente. Dacă nu cumva erau cei pe care îi mai auzise discutînd la început : „Pot oare să-ți vorbesc deschis, de la bărbat la bărbat ? Ei bine..." Acesta trebuie să fi fost sfîrșitul convorbirii. „Industrie veche... O sută cincizeci de mii de sticle pe zi, ei, dacă tu ai avea o butie ca asta în pivniță ?... Singuri își fac totul — vorbesc de tipii care fabrică butoaiele... Trebuie ca lemnul să fie special ales, înțelegi, în condiții foarte precise... Te-ai prins ?... Pe urmă, înfășoară un cablu de celălalt capăt și trag pînă cînd se alipesc doagele. Asta se cheamă treabă, amice !... și încă una fainâ !..."

Didier se îndreptă puțin, privi spre fereastră. Dar pe fereastră se vedea doar întunericul. Luminile din sală deveniseră mai violente. Afișele în culori, inscripțiile, totul strălucea acum excesiv. Pentru toți era limpede că bărbatul acesta cu trăsături șterse, cu ochii întunecați, cu părul sumbru lipit de tîmple nu era la largul lui acolo, poate nici la locul lui. Dar unde să fi fost el la locul lui ?

— Didier, te implor, murmură Flopie, ca și cum atunci îl descoperea, să nu ai aerul ăsta atît de obosit !

— Dar nu am *aerul* obosit, fetiţo.

— Ţi-e rău ?

— O să treacă. Flopie, nu fi neliniştită. O bătu uşor, prietenește, pe mînă. Se va face totul.

Se deschise uşa, intrară doi bărbaţi cu pardesiuri negre foarte lungi şi foarte ajustate, ţepeni şi sinistri ca la o execuţie. Se îndreptară direct spre masa lor. Fiecare avea sub braţ cîte o mică servietă. Flopie le făcu un semn de recunoaştere şi se duse să spună cîteva cuvinte patronului, mai mult sărind decît mergînd ; încă nu-şi pierduse nimic din sprinteneală. Patronul veni şi trase perdeaua de la una din micile boxe care îl intrigaseră atît de mult pe Didier. „Io n-am che asta, zise el. Io non pot oferire voi asta, non e posibile, nu măturat. — Nu face nimic, zise Flopie, azi totul e posibil.“ Ieşi în întîmpinarea noilor veniţi şi începu o scurtă convorbire, iar Didier înţelese că vorbeau despre el. Din cînd în cînd, cei doi indivizi se întorceau spre el, avînd aerul că îşi pun întrebări. Îi auzi : „— E oare chiar atît de bolnav ? Înţelegeţi că nu putem să ne deranjăm aşa... Dacă toţi ar începe să...“ Didier o vedea pe Flopie agitîndu-şi căpşorul pentru a izbuti să-i liniştească : Didier era foarte bolnav, era chiar... În sfîrşit, condiţiile erau îndeplinite. Ca urmare, se apropiară de Didier care, de pe taburetul său, se uita curios la ei. Cei doi se asemănau într-atît ca înfăţişare, încît, la prima vedere, păreau să fie doar unul singur, cu deosebirea că unul era mult mai mic decît celălalt şi că o mustaţă subţire şi sură îi tăia buza de sus, dîndu-i un aer de om rău şi încăpăţînat. Celălalt, cel înalt, după cum observă Didier privindu-l mai atent, avea o barbă în colier, destul de îngrijită şi un aer maiestuos. Purta cu multă demnitate sub braţ mica servietă neagră, foarte subţire. Didier nu-l văzuse niciodată pe omul care venise într-o dimineaţă să bată la uşa lui şi care fusese primit de Paula în pijama, dar cu siguranţă că trebuie să fi avut mutra asta, înfăţişarea asta, demnitatea asta comică şi o solemnitate burgheză. Însoţitorul său încercă să plaseze cîteva

glume, ca pentru a da curaj condamnaților, ba chiar ajunse, sub privirea severă a celui înalt, să le întindă o țigară. Didier se gîndi deîndată la paharul de rom și bătu din palme pentru a chema patronul. Te puteai crede la circ, în timpul unei pauze cu clovni. Dar erau niște clovni triști și Didier se întrebă dacă nu avea mai curînd de-a face cu inspectori de poliție ceva mai distinși. Într-adevăr, cei doi avuseseră grijă să-i introducă — pe el și pe Flopie — dincolo de perdeaua verde și vedea schițîndu-se pe fața lui Flopie o expresie de fatalitate extaziată care o făcea deodată să semene cu acele figuri albe și fixe, iluminate intens de o lumină dură, fără umbre, cum vezi la cinematograf în momente asemănătoare. Avu impresia că ar fi trebuit să-și amintească ceva ce-i spusese Flopie atunci cînd s-a înapoiat — dar ce anume ? Uitase și degeaba își frămînta mintea ; era goală. Auzea mereu zgomotul acela de trenuri, uruitul în doi timpi, repezit, trepidația solului. Toate ajungeau să te copleșească ; s-ar spune că în seara aceea, trenurile nu mai încetau să dea ocol orașului. Se afla oare calea ferată așa de aproape ? Încercă să rezolve această problemă, să regăsească locul unde podul de cale ferată traversa fluviul, apoi circuitul pe care îl trasa linia între pod și periferia Cartierului de Sus, unde, în unele nopți, putea să audă din camera lui și zgomotul trenurilor. Dar trebui să renunțe la acest exercițiu : se regăsi deodată în micul pătrat feeric iluminat din dosul perdelei verzi, așezat lîngă Flopie, în fața a doi bărbați în negru, cei doi intruși care se comportau de parcă ei erau stăpînii, ca și cum ar fi fost firesc să se afle instalați la aceeași masă cu Didier, în intimitatea lui. Didier era gata să se înfurie. Ar fi fost însă un efort în plus. Foarte palid, își duse mîna la inimă.

— Ei bine, începu bărbatul cu barba în colier și cu un surîs strîmb pe figura lividă și prelungă, deschizîndu-și totodată servieta din piele șagrinată, să începem cu micul interogatoriu de rigoare... Sau mai curînd...

Cuvîntul interogatoriu îl surprinse pe Didier în modul cel mai neplăcut. De cealaltă parte a peretelui despărţitor auzea glasul difuzorului : *La continuacion del festival... Buenas tardes... A la mañana...* Erau acordaţi pe Radio San Sébastian. Se şi aflau la mijlocul postului dinaintea Paştelui ? Lui Didier i se păru că recunoaşte figura omului din faţa sa şi totuşi numele lui îi scăpa.

— Tot mai plouă ? întrebă el ca să spună ceva.

— Oh, noi am venit cu maşina.

— Cu maşina ? întrebă Didier, ca şi cum asta îl surprindea. Şi trecînd imediat la altceva : Flopie trebuie să fie udă, zise el. Se întoarse spre ea : Iartă-mă, Flopie, zise, draga mea, ar fi trebuit să mă ocup de tine, eram atît de... absorbit, atît de distrat, că nu ţi-am observat paltonul ud leoarcă. Mai întîi trebuie să-l agăţăm lîngă sobă. Dar unde îţi e umbrela ? Unde ai lăsat-o ? Nu-i aşa că o aveai adineaori ? Patroane, chemă el cu toate protestele lui Flopie şi ale celorlalţi. Bătu din nou din palme. Va avea desigur nevoie de un grog bun, adăugă el ridicîndu-se cu nerăbdare. Gîndiţi-vă, spuse întorcîndu-se spre cei doi domni, nu e momentul să se îmbolnăvească !... Patroane !...

Cei doi bărbaţi păreau contrariaţi. Erau vizibil grăbiţi. Schimbară o privire şi, cel mai înalt, cu un gest larg al braţului, îşi aduse ceasul brăţară aproape de ochelari. Acum aveau aerul a doi medici, chemaţi de urgenţă în consultaţie la căpătîiul unui bolnav, care descoperă că nu avea ceea ce credeau ei şi că nu pot face nimic. Părea că se gîndesc la lista din buzunar, cu clienţi serioşi şi de la care pot cîştiga mult mai bine.

— Cred că... zise cel mai scund.

— Noi vom... continuă cel mai înalt.

— Da, da, asta o să meargă repede, răspunse imediat Didier care părea că-şi venise în fire. Şi pentru dumneavoastră, domnilor, ce serviţi ? zise el intenţionat vulgar.

— Oh, noi... vai dar... se bîlbîiră ei, fandosindu-se. Nu ne aflăm aici ca să... Aveţi febră ? întrebă bărbosul vădit neliniştit.

— Să începem mai întîi cu chestiunile serioase, spuse celălalt. Unde sînt martorii ?

— Mar... ? exclamă Didier.

Dar Flopie se și înapoia din sală însoțită de doi zdrahoni cu pantaloni de catifea care se așezară stîngaci pe taburete, lîngă peretele despărțitor.

Cel mai înalt deschise atunci cît mai grabnic cu putință un registru negru, cu colțurile roase, pe care îl scoase din servieta neagră și ea. Începu să citească cu glas profesional un text pe care Didier nu-l înțelese. Gîndul lui era irezistibil atras departe de aceste ființe meschine și abuzive și se întreba de ce Flopie îl privi deodată cu expresia asta înspăimîntată. În cîteva clipe, suferințele din ultimii ani îi trecură din nou prin minte, de parcă ar fi stat să moară ; auzi zgomotul oblonului de la garaj, ridicat cu brutalitate de Flopie, în întuneric, sub camera unde dormea, apoi zăngănitul lanțului ce se lovea de poarta de fier, ocările schimbate între ei, glasul lui Georges cel gras. Revăzu, ca într-o strălucire, camera lui de la Stellamare, chiparoșii ce înconjurau casa, calmul acelor ore însorite, oroarea scenelor diavolești provocate de Fernande Chotard, coșmarul în care ea îl făcuse mereu să trăiască în cadrul acela hărăzit păcii. Se revăzu în pasaj cu doamna d'Hem, rîzîndu-i în față. Văzuse sufletul celei dintîi și se îndepărtase, iar cea de-a doua îl înfricoșa. O mare tulburare puse stăpînire pe mintea lui și îi venea greu să-și țină capul drept, în timp ce vuietul convoaielor pe șine — un-doi, un-doi — devenea mai obsedant. Răspunse mașinal la una sau două întrebări, auzi vorbindu-se de Republică, văzu privirea verde a lui Flopie fixată asupra sa, ca și cum voia să-l susțină, simți că-și strecura degetele printre ale lui.

— Dragul meu Didier, zise ea, aceste formalități sînt plicticoase și tu pari atît de obosit. N-ai vrea să facem totul deodată ? Am explicat acestor domni... Domnul Terrenoire...

— Terrenoire ? Ah, ce curios ! exclamă Didier, de parcă omul n-ar fi fost de față. Dar e chiar dînsul !

Acesta e numele ! E atîta vreme de cînd n-am auzit vorbindu-se de el !

Se ridicase, aplecîndu-se deasupra maestrului Terrenoire, cercetîndu-l fioros, ca un bombardier ce zboară deasupra unei suburbii înainte de a-şi lansa primul val de bombe.

— Stai jos, te rog, zise Flopie trăgîndu-l de mînecă. Domnul Terrenoire mi-a promis că se ocupă de noi, în problema locuinţei, dar ştii că totul e atît de greu. Chiar şi domni ca domnul Terrenoire nu pot întotdeauna să facă ce promit. Însă ar fi poate mai uşor dacă noi am fi... Nu-i aşa, domnule Terrenoire ?

Didier îl auzi pe cioclu răspunzînd : „Cu siguranţă, domnişoară..." şi se întreba ce voise Flopie să înţeleagă prin : „să facem totul deodată". Avu impresia unui vast complot ţesut în jurul persoanei sale, însă, după ce se opusese toată viaţa, se lăsă pradă bucuriei de a consimţi. Şi la ce bun acest complot ? Ca să permită ţîncului lui Flopie să poarte un nume, un nume adevărat. E drept, ea ţinea atît de mult la asta ! Era înduioşător. Didier se simţi copleşit de simpatie pentru ea, îi trecu braţul în jurul umerilor. Imediat, Terrenoire întoarse o foaie a registrului şi murmurul recitării căpătă un ritm mai viu. „Manivela", gîndi Didier. Revăzu figura istovită a muncitorului, expresia aceea amară a gurii ce se crispa de durere.

Dincolo de perdea treceau siluete în sus şi în jos, iar vacarmul din sală creştea. Era ora aperitivului. Printr-o gaură din perdea, Didier vedea purtîndu-se tăvi cu băuturi verzi şi roşii. Muzica răgea, apoi se oprea, lăsînd postul Monte Carlo să-şi anunţe viitorul concurs privind săpunul Latortue şi pasta de dinţi Duquidam cu clorofilă... Premiul întîi : o casă cu trei camere... Undeva, în fundul sălii, cîţiva bărbaţi se certau cu expresii grosolane. O pereche voia cu tot dinadinsul să intre în boxa unde se aflau toţi şase la un loc : o Flopie copleşită de speranţă, martorii tăcuţi şi domnii aceia în negru dintre care unul cu o respiraţie urît mirositoare, duhoarea însăşi a minciunii, care uitase desigur

să se spele pe dinți cu pasta Duquidam. În mintea înceţoşată a lui Didier se făcu lumină. Într-adevăr, nu cumva acesta era bărbatul care aşteptase de atîta vreme să fie „liber" ca să pună mîna pe moştenirea ce i se cuvenea după moartea soţiei sale, fapt care urma să-i îngăduie să se recăsătorească, luînd-o pe fiica primarului ? Pe omul acesta, Didier îl mai văzuse. Era în ziua cînd pornind din nou pe o pistă falsă împreună cu Betty — sau Paula ? — s-au ciocnit amîndoi de el pe strada Gambetta, în timp ce ieşea din biroul lui. Văzînd-o pe Paula — sau Betty — se trăsese brusc înapoi, întocmai cum ar fi făcut doamna Chotard, căci ce s-ar crede în oraş dacă ar fi surprins vorbind cu această „pereche de nelegitimi", cu menajul acesta ciudat ? Cu statura lui înaltă, cu spatele încovoiat, figura lucioasă, privirea furişă şi nasul prelung, avea în ziua aceea aerul că gîndeşte : „Naivii ! Păi nu aşa se fac treburile bune ! Trebuie mai întîi să te faci invulnerabil, copiii mei, invulnerabil în aparenţă. Aparenţele, micuţilor ! Asta e totul !" Tot aşa cum sub înfăţişarea sa binevoitoare, gata să servească, totuşi reţinută, avea aerul că gîndeşte : „Bietul băiat, ce decădere !... Să te înjoseşti culcîndu-te cu ţigăncuşa asta !... Treacă-meargă să te culci cu ea, dar să te însori !... Trebuia oare să-i explice, să-i spună cu de-amănuntul ce se întîmplase acolo, pe strada aceea cenuşie ? Există o cunoaştere la care nu se ajunge decît după ce ai coborît toate treptele, ai ajuns cît mai jos posibil, la înălţimea pavajului, la nivelul pîrîului. Ignoranţa care se află la baza cunoaşterii... Da. Şi cunoaşterea care se află la baza ignoranţei. „Nici o fiinţă omenească... nu închide în ea virtutea scopului ultim..." Auzi glasul abatelui Singler, accentuînd pe „r" ca cei din Béarn : „Orrgoliul !... Tot orrgoliul deci !..."

— Vreţi să semnaţi ?... Aici.... Mulţumesc.

Deşi stătea jos, Didier era silit să se prindă de marginea mesei ca să nu cadă. Nu băuse oare ceva cam multe pahare de coniac din acelea destinate să-l încălzească, să-l întărească şi care îi ardeau stomacul ? Dar

dacă toate indispozițiile lui se datorau totuși numai acestei cauze ? Cu siguranță că ceilalți îl credeau beat, și la acest gînd simți deodată puțină mulțumire, tot așa cum se simțea mulțumit cînd presupunea că Flopie și cei doi bărbați erau înțeleși, în fond, și poate își închipuiau că l-au păcălit. Constatase deseori că oboscala avea aceleași efecte ca beția și, cuprins de febră, văzu nelămurit registrul care se închidea cu zgomot, eșarfa tricoloră pe care domnul Terrenoire o împăturea cu grijă în servieta lui, auzi cuvintele și o văzu pe Flopie care îl chema încă o dată pe patron ; de data asta ea voia să ofere de băut.

— Un moment. Aveți inelele ? întrebă omul cel scund, acela care nu spusese nimic.

— Nu e cîtuși de puțin necesar, zise Terrenoire cu un glas sepulcral.

— Atunci, continuă celălalt nu-mi rămîne decît să vă dau asta.

Scoase din servietă un carnet cu scoarțe verzi imprimate care semăna cu un carnet de spălătorie, intitulat pompos *Livret de familie* și pe care Flopie îl înșfăcă lacom. „Nu dați decît unul ?“ întrebă dezamăgit Didier. Omul cel scund binevoi să rîdă de gluma asta. Așadar, gîndi Didier există un livret de familie tot așa cum există un livret militar în care sînt prevăzute toate evenimentele din viață. În acest scop sînt rezervate căsuțe pentru citații, răni, evacuare, primul copil, spitalizare, al doilea copil, acțiuni la care a participat posesorul, al treilea copil, gradul, nivelul de instruire la sosirea în unitate, timpul petrecut pe front, al patrulea copil, a treia rană, nivelul de instruire la ieșirea din unitate, persoana ce va fi înștiințată în caz de accident etc. După toate astea să mai fie oare posibilă vreo spontaneitate ? Premeditare. Toate faptele vieții sînt atinse de această suspiciune, murdărite, veștejite dinainte. Totul este prevăzut, există cîte o căsuță pentru fiecare dată cînd ai reușit să faci dragoste. Stai, asta trebuie să se adauge.

Didier văzu livretul dispărînd în poșeta lui Flopie. O precauție bună. El n-ar fi știut unde să-l pună. La drept vorbind nu exista nici cel mai mic loc prevăzut de el pentru un livret de familie.

— Vezi, îi spuse Didier lui Flopie, cînd cei doi acoliți și martorii se retraseră, totul s-a petrecut foarte simplu. Spuse asta ca și cum el era acela care aranjase ceremonia.

— Da, zise Flopie. Dar n-a fost oare cam prea simplă ?

Didier o privi fără prea multă înduioșare.

— Doar nu crezi c-o să urmeze un cutremur de pămînt ?... Întîmplările mari sînt întotdeauna foarte simple, adăugă el solemn.

— Poate că ar trebui să ne rugăm, zise Flopie aproape rușinată.

Didier avu un mic șoc, ca și cum cineva l-ar fi lovit ușor peste ceafă. Revăzu figura lucrătorului, figura aceea de oriental, brăzdată, șiroind de sudoare, plină de gravitate.

— Crezi că e ușor să te rogi ? zise el. Într-o societate ca a noastră, în care...

Se întrerupse. Ceva îl îneca. Se întoarse către perete, se înroși puternic, apoi figura își reluă paloarea.

— Flopie... spuse el, ai să mă înțelegi. Deschide poșeta. Bine. Dă-mi carnetul acela.

Nu îndrăzni să refuze, scoase cu multă greutate carnetul verde, care se și familiarizase cu pieptenele, batista, oglinda și parfumul ieftin.

— Privește cu atenție, spuse Didier.

Carnetul nu atîrna greu în căușul palmei. Să-l rupă în patru, în opt, să azvîrle bucățile în aer era o treabă de cîteva secunde. Flopie trebuie să-i fi ghicit intenția, căci scoase un strigăt.

— Adică nu, îi spuse el surîzînd.

Îi dădu înapoi carnetul. Patronul își făcu discret apariția. Nu observă nimic. Flopie își ștergea ochii. Didier o cuprinse ostentativ cu brațul de gît. Apoi își încrucișă încet amîndouă mîinile, așezîndu-le pe masă unde luceau paharele.

Respiră.

— Acum, spuse Didier cu un glas pătruns, avem dreptul în mod legal să ne culcăm împreună.

Flopie lăsă capul în jos, surîse şovăitor, apoi o lacrimă i se prelinse pe obraz. Didier se întoarse, îi înălţă bărbia cu virful degetului.

— Ei bine, zise el. Doamnă ? Ce v-a apucat ?

— Vorbeşti ca... ca toţi ceilalţi, zise ea. Aşteptam altceva de la tine... da, să spui altceva...

— A, da ?...

Înghiţi un rest de lichior care îl arse pe gît.

— Vom avea chiar dreptul să facem copii ! zise el ! Îţi dai seama !

Faţa lui Flopie se crispă. Părea că înăbuşă în ea o decepţie, o durere.

— În definitiv, zise ea, ştii foarte bine că ceea ce am făcut n-are importanţă.

Didier deschise ochii mari, apoi scoase un fluierat admirativ.

— Oh, oh, exclamă el. Adevărat ? Tu nu-ţi dai seama de avantaje ? Asta îţi permite să ai acum o stare civilă, adăugă el cu glas foarte puternic. Presupunînd că ţîncul ăsta nu vine pe lume, ar fi mult mai puţin suspect !...

Flopie îl privi cu un aer rătăcit, apoi izbucni în plîns. Oare Didier era conştient de ceea ce făcea ? Ca s-o consoleze, puse o mînă pe genunchiul lui Flopie care îi era cel mai la îndemînă şi care îl înduioşa cel mai mult. Dar Flopie ţinea la lacrimile ei. Ţinea cu tot dinadinsul, gîndi Didier, să guste pînă la capăt farmecul situaţiei, să scoată maximum de efecte.

Îi puse un deget pe vîrful nasului.

— O doamnă nu trebuie să plîngă. E interzis. Nu... Nu-i corect...

Flopie îi aruncă o privire amuzată, apoi se porni să plîngă şi mai tare. „Toate emoţiile plăcute sau neplăcute ajung la lacrimi", gîndi Didier.

— În definitiv, de ce plîngi ? o întrebă cu un glas blajin.

Această întrebare păru s-o convingă de inutilitatea supărării ei. E o prostie să plîngi, nu poţi să spui motivul, sau cel puţin pe cel adevărat.

— Nu-ţi dai seama, spuse ea zîmbind cu obrăjorii uzi, nu prea ai fost politicos cu domnii aceia.

— Cu cine ?

— Cu domnii de la primărie. Niște domni așa de bine, așa de îndatoritori. Unul din ei e aproape primar.

— Aproape primar ! zise Didier, o, la la !... Să sperăm că în curînd va fi de tot. Povestea primarilor din Irube e atît de edificatoare, încît eroul tău merită într-adevăr să-i urmeze ; un primar escroc, şarlatan sau complice de escroc, altul pretinde comision... La urma urmei, acesta va fi poate cinstit în afaceri. Însă tu ai dreptate să spui că e aproape primar, şi în privinţa asta e meritul lui, fiindcă a aşteptat peste cincisprezece ani, cu multă răbdare, să-i moară soţia ca să se poată recăsători cu fiica primarului care, se zice, nu-i un personaj prea frumos (vorbesc de fată, căci primarul, eh !...). În ultimul timp s-a vorbit mult de acest maestru Terrenoire. Oamenii sînt duri, ştii, nu-ţi iartă nimic. Astfel, pretind acum nu numai că maestrul Terrenoire s-a însurat cu această biată fiinţă pentru banii ei, ceea ce de asemenea nu-i frumos, dar în plus că se culcă foarte discret cu o alta. Înţeleg însă că tu îl respecţi : dacă ştii cum să te porţi, va face patronilor tăi o importantă comandă de cicoare pentru aziluri... Toate astea, din păcate, există de cînd lumea şi ar fi greu pentru un profitor să se creadă original. Asta mi-i reaminteşte chiar pe intendenţii armatei din Italia. În fine, în domeniul sacrosanct al Utilităţii, aceşti smulgători de platani vin imediat după băcani, e drept !... Acest maestru Terrenoire îţi va fi de mare folos în viitor. Ai grijă de el ! Peste zece ani, poate că îi vei fermeca bătrîneţele...

Flopie nu mai avea lacrimi acum. Intenţiile lui Didier îi scăpau şi îl privea fix, cu ochii ei verzi care păreau măriţi din cauza unei spaime de-a cărei natură nu-şi dădea seama. Prietenul acesta, care făcuse pentru ea cel mai generos gest pe care îl poate face un bărbat, de

ce se complăcea oare s-o dezamăgească astfel ? Părea dezorientată. Didier îi luă mîna.

— Toate alcoolurile astea nu te încălzesc decît înghețîndu-te, zise el. Te-au înghețat. Uite, ai mîinile reci de tot. Există ceva foarte bun de băut pe timp de ploaie : lămîie stoarsă, caldă.

— N-am nevoie de nimic, replică Flopie, lăsînd capul în jos. Am nevoie doar să fii drăguț. Se spunea mereu că tu ești atît de drăguț și...

— Ah, dar m-am schimbat mult ! Îmbătrînește omul ! Sînt întîmplări care te îmbătrînesc foarte repede !

Dar Flopie nu se destindea cu adevărat. Rămase înfricoșată și încordată. La ce se gîndea ? „Hotărît lucru, planeta a devenit acidă..." gîndi el. Dincolo de perdea se agitau umbre, zgomotul din sală ajunsese la culme și vesela zăngănea la dreapta și la stînga, în sală și în boxele vecine. Băieți tineri rîgeau și fluierau. Didier își închipui că „societatea" sosise pentru cină — asociație a jucătorilor de *boule* sau a bicicliștilor credincioși unei anumite mărci de biciclete — căci din toate părțile țîșneau comenzi și nu mai era nădejde să capeți nici cel mai mic lucru decît dacă te-ai fi dus să te servești singur. Flopie, cu privirea fixă, rămase cufundată într-o profundă meditație care părea s-o mire și pe ea.

— Ei bine, zise el, ești îngrijorată ?

Roși, la fel ca mai înainte și, cu un glas aproape grav, pe care el nu i-l cunoștea, întrebă :

— Didier... Am făcut noi într-adevăr tot ce trebuie ?

— Ce vrei să spui ?

— Ți-am mai spus-o... Sînt... Sînt oameni care se roagă în situațiile în care ne aflăm. Și, față de aerul uluit al lui Didier : Nu știi ?

Didier o privi pe Flopie cu multă atenție.

— Nu cumva *crezi* ? Ai fost botezată măcar ?

— Botezată, nu, zise ea cu un aer puțin rătăcit. Dar poate că am putea totuși să mergem la un preot ?...

Își retrase încet mîna pe care o pusese pe genunchiul lui Flopie.

— Un preot ?... Ai spus un preot ? Dar atunci... tu nu eşti la curent ?... Nu mai există preoţi, afirmă solemn Didier. Acum, toţi preoţii fac *altceva*. Dacă vrei, poţi să te duci la directorul cinematografului *Familial*, sau la acela al ziarului *Écho des Landes*. Sau chiar la directorul lui *Figaro*. Există la *Figaro* oameni foarte bine, foarte capabili să-ţi acorde iertarea păcatelor, dacă doreşti... Dealtfel, ce preot speri tu să găseşti la ora asta, într-o zi din săptămînă ? Abatele Doupion va fi ocupat să „vizioneze" ultimul film al lui Fernandel ca să-i dea o notă, iar pe abatele Singler îl vei găsi „în zorul cel mare", ocupat să-şi redacteze editorialul pentru fiţuica diocezei. Dacă vrei să te rogi, draga mea, — lucru pe care nimeni nu-l face în ziua căsătoriei, fii sigură, căci totul a fost prevăzut să fie pe dos — nu te jena, nu ai nevoie de preot. Preoţii din ziua de azi, vezi tu, sînt oameni foarte asemănători cu domnii de la primărie pe care i-ai văzut adineauri, îmbrăcaţi tot în negru, ca ei, şi cu o înfăţişare la fel de tristă, dar mai veseli şi mai nepăsători pe dinăuntru. Să adăugăm că, în general, viaţa lor e mai corectă. Vor face ceea ce vrei, bineînţeles, te vor pune să semnezi hîrtii, întocmai ca şi ceilalţi, şi tot ca ei o să dispară pentru totdeauna din viaţa ta. Crezi că aceste biete semnături pe o hîrtie mai mult sau mai puţin înzestrată cu amprente digitale... Ai într-adevăr nevoie de aşa ceva ? Nu, ceea ce ar trebui, Flopie, ceea ce lipseşte cu adevărat pentru ca totul să fie „conform", sînt cîţiva prieteni, cîteva flori... Sînt...

Începu să tuşească. Vorbise prea mult, vorba îl obosea întotdeauna, mai ales în această atmosferă plină de fum, însă totodată febra şi altceva încă îl îmboldeau şi-l îndemnau să vorbească mai mult. Nu reuşea să frîneze acest uşor avînt pe care şi-l interzicea în alte timpuri. Simţi cum lacrimi i se înalţă din fundul rărunchilor, ca o ultimă generozitate. Se încordă ; „Am băut prea mult. Nici o importanţă. Şi dealtfel... Să plîngi nu înseamnă nimic. O reacţie organică... O uşoară beţie şi se porneşte. La fel ca sentimentul eternităţii..."

Flopie tăcea, amuţită, aşteptînd să termine de vorbit.

— Și acum, zise el, ești mulțumită, Flopie ? N-am făcut noi oare ceva bun ? Ce mai poate avea importanță în afară de societatea în care trăim ? Crede-mă, adăugă el, adevărata împărtășanie ți-ai făcut-o adineauri. Nu importă martorul. Nu există doar religia catolică pe lume, Flopie. E o *întîmplare* să te naști catolic, ca și aceea de a te naște țigan. E, dacă vrei, o uzanță locală, un obicei, ceva care face parte din folclorul nostru specific. Există multe religii la care poate oricine să oficieze, cu condiția să-și pună o mantie, o eșarfă sau o mitră. Dar lasă, vom mai vorbi de toate astea, dacă ții. Esențial, în seara asta, e să fii tu mulțumită. Mulțumită. („Căci nu există alt motiv de a face ce-am făcut" își spunea. Dar atunci de ce se înverșuna să-i strice bucuria lui Flopie ?) Vreau ca tu să fii mulțumită. Oare ești ?...

Ea se simțea parcă reînsufletită de cuvintele acelea, de îndemnurile pe care i le adresa cu un ton deosebit de cald, cu o mare putere de convingere.

— Dar desigur, zise. Însă tu ești... Aveai un aer așa de ciudat. Tu...

Se întoarse spre el să-l privească și îl văzu deodată cum se schimbă la față, de parcă sub ochii lui se desfășura ceva funest.

Într-adevăr, Didier văzu perdeaua verde dîndu-se în lături și apărînd o figură care îi îngheță închipuirea. Flopie îl simți că e gata să țipe. Îi acoperi gura cu mîinile și cum el stătea pe un simplu taburet, la fel ca și ca, și se zbătea, ar fi căzut probabil dacă fata nu l-ar fi ținut. Aproape că îl culcă pe genunchii ei.

— Didier, zise ea... Ce s-a întîmplat ?

— Nu-mi spune așa, o rugă. Dă-mi drumul, Flopie.

Aceste cuvinte erau mai mult șoptite decît articulate în mod clar. Avea bustul aproape sprijinit de ea, capul atîrnînd, iar brațele lui Flopie îl îmbrățișau. Fata îi înălță capul încet, cu nenumărate precauții, cu gesturi în care se simțea înduioșarea.

— Fratele tău ! zise el. L-am văzut pe fratele tău !

Fruntea mică a lui Flopie se încruntă. Nu cumva Didier delira ?

— Știi bine că nu am frate, nici rude, că nu am pe nimeni.

— Vreau să spun... Da, fratele lui Gaby... Acolo, a ridicat perdeaua. L-am văzut !

Se ridică ajutat puțin cam brutal de Flopie care alergă la perdea și se înapoiă imediat fără să fi văzut ceva — desigur, ce-ar fi putut ea să vadă, *ea* ? — și se sprijini cu coatele pe masa de marmură, cu capul între mîini. Era o masă de marmură, după cum observă în momentul acela, cum se mai găsesc prin fundul unor cîrciumi, și atingerea ei te îngheța. Pe aceasta, fără nici o îndoială, trebuie să-și fi așezat domnii din oraș registrele lor mari și negre, împodobite cu etichete aurite pe margini și cu scriere rondă. Totuși nu asta vedea el în cercul format de mîinile sale, ci figura, ci capul dolofan al lui Georges cel gras, așa cum tocmai îi apăruse, cu rînjetul acela prostesc care îți făcea totdeauna poftă să-l plesnești ; aproape așa cum crezuse că-l vede cu ocazia primirii caraghioase de la familia Maillechort. Oamenii sînt ciudat de părăsiți. Întocmai ca Flopie, nimeni nu are pe nimeni. Vine o clipă în viață cînd influențele bune dispar, dacă le-ai cunoscut vreodată, cînd Didier o pierde pe Paula, cînd Flopie își pierde părinții, cînd Stef nu se mai înțelege cu Gaby și o pornește să se culce în dreapta și în stînga, cînd Gaby fumează toată ziua țigări, stînd în fața casei și visînd la doctorul ei. Georges cel gras, fratele renegat de toată lumea, are mutra unui tip ieșit din penitenciar. Fața lui mare, roșie și hilară, dinții rari, aerul acela care spune : „Le-am făcut-o pe cinste", glasul bolovănos, tărăgănat și brutal : fața omului care se răzbună că a fost părăsit. Și cum se face că acest tip, pe care ar fi dorit să-l vadă în fundul unui rîu, îi apăruse de două ori ? Absurditatea întîmplării i se dezvălui brusc. Văzuse ori nu văzuse ? Nu mai era sigur. Îl durea capul ; simțea că o mînă de gheață i se lipea de ceafă, apoi se retrăgea

şi era alta, fierbinte de data aceasta. Dar fratele ? Nu !... Acest fel de a înlătura pe furiş perdeaua, acest ochi rece care iscodeşte să vadă ce e pe cale să facă el cu Flopie, să nu fie mai curînd *Grădinarul* ?... Da, Grădinarul, aşa cum îi apărea odinioară în faţa ferestrei, ironic, crud, fără să i se mişte o trăsătură pe faţă, într-o încremenire supranaturală, cu gestul întrerupt. Didier ghicea toporul la capătul braţului !... Din nou capul îi răsuna dureros. Zgomotul trenului care trecea în depărtare, ritmul acela obsedant în doi timpi, hu-hu, hu-hu, hu-hu, îl recunoscu deodată : era sîngele din tîmple. Recunoştea zgomotul acela, murmurul acela familiar, aşa cum recunoştea privirea aceea, privirea de înger a Grădinarului, dincolo de geam — ochiul cumplit, plin de poftă nemăsurată al Fernandei Chotard privind prin gaura broaştei... De ce nu putea oare să scape de ei ! Dorea să strige, să scoată un ţipăt cumplit ca să se elibereze, un strigăt care să străbată perdeaua aceea înăbuşitoare, sala în care fumul se îngroşa din oră în oră, ducîndu-se să strige pentru dreptate ! Dar se înşela din nou... Căci nu era figura Grădinarului, aceea din dosul perdelei, nu era nici măcar a fratelui ; capul acesta năpădit de păr, corpul care se agita în faţa lui era al doamnei Chotard desigur ! O iubire, o ură, o urmărire atît de stăruitoare, nu putea fi decît ea. Pînă la moarte.

Didier rămase cu capul între mîini, cu privirea fixată îndărătnic pe masă. Ceva proaspăt pe frunte : mîna lui Flopie. O recunoscu după subţirimea ei. Cobora, căutînd să-i îndepărteze mîinile. Glasuri. Nu : e Flopie care discută cu cineva. Ce spune celălalt ? Ah, destul ! Glasul acesta nu mai *voia* să-l audă. Nu ar fi mai bine să moară ?

Cu darul acela pe care îl avea de a nu se îndoi de nimic, de a-şi desfăşura în orice situaţie flecăreala ei neruşinată, se porni pe o serie de explicaţii fără noimă care nu uşurau cu nimic lipsa de delicateţe şi inoportunitatea prezenţei sale.

— Iată-vă, așadar ! Trebuie să umble omul pînă să vă găsească ! Mă duc la dumneata acasă, nimeni. Cobor la Maillechort, ei îmi spun că sînteți la notar ; la notar, auzi ! De la notar ajung aici și... În fine, văd că totul e bine. Știrea pe care v-o aduc vă va fi mai puțin neplăcută. Dealtfel, vă așteptați la ea. Mă trimite cumnatul meu. Mobilele dumitale sînt scoase afară, dragul meu. Nu te mai poți înapoia acolo. Vă caut de la începutul după-amiezii, cu cheia noului dumitale apartament.

Era într-adevăr glasul doamnei Chotard, cînd ostil, cînd dulceag, gesturile ei de ipocrită binefacere, cuvintele de compătimire pentru loviturile pe care le da.

Didier ridică privirea spre ea, fixînd-o o clipă fără să spună nimic.

— Cum ați intrat la mine ? Cheia se află în buzunarul meu.

Doamna Chotard ridică din umeri cu un aer de intensă compătimire.

— Dar, dragul meu, toate cheile se potrivesc la ușa dumitale. Și ce vrei, era nevoie !... Nu face nimic, continuă ea fără s-o privească pe Flopie, să vă găsesc chefuind ca la nuntă într-o zi ca asta !

— Într-adevăr, facem nuntă, zise Didier cu răceală. Nici că se poate spune ceva mai potrivit.

Cu mîna la gură, doamna Chotard își stăpînì un strigăt. Apoi începu să rîdă gîlgîit, ca o smintită. În sfîrșit, profită de emoție pentru a se lăsa să cadă pe un taburet, la capătul puterilor.

— Nu e posibil ! șuieră ea pe un ton scandalizat, ca și cum Flopie n-ar fi fost acolo. E tocmai ceea ce am crezut că înțeleg, însă... Didier, strigă ea, patetic, spune-mi că nu-i adevărat !... Ah, nu pot să te las să faci asta !

— S-a făcut, zise el. Liniștește-te.

— Ah, strigă ea, aș fi preferat să te văd mort !

— Asta nu mă împiedică deloc să mor, răspunse Didier. Dar dacă mi se întîmplă așa ceva, te rog stăruitor să nu vii să mă vezi.

— Cum e posibil ! repetă ea cu un aer rătăcit. Ah, dacă aş fi ştiut... dacă într-adevăr... eu... Cum de ai... ?

Cuvintele se îmbulzeau. Strîngea pumnii, se lovea pe frunte, îşi apăsa tîmplele gata să le zdrobească. De cealaltă parte a mesei, într-o clipă de tăcere, de inactivitate, întîlni brusc privirea lui Didier. *El o privea.* Fu o clipă stranie. Ce se întîmplase atît de grav, Dumnezeule, pentru ca el s-o privească, să-şi ridice ochii asupra ei. Îl privi şi ea şi, în acea secundă unică, o strălucire făcu să plesnească cochilia care o apăra şi privirea ei îi spunea : „Dar e absurd ! Dar a fost o glumă ! Dar pot încă să te salvez ! — Nu", răspundea privirea lui Didier. Atunci ea apucă o pulpană a paltonului, ca femeile de la ţară, şi plînse. Singurele lacrimi adevărate din viaţa ei.

În acest timp, Flopie rămase tăcută, înlemnită de uimire. Doamna Chotard era ceva atît de îndepărtat de ea, încît nici nu reuşea măcar să-i stîrnească indignarea. Păru să-şi dea seama că sub acest înveliş primitiv se petreceau mistere care n-o priveau.

— Trebuie să plecăm, zise Didier.

— Crezi că ai să poţi ? întrebă Flopie.

Doamna Chotard îşi venise în fire. Nu putuse să-şi stăpînească o exclamaţie : „Îl mai şi tutuieşte !..."

Didier încercă să se ridice. Se propti în coate, se cramponă de masă, dar abia ridicat, se clătină. Reuşi de bine de rău să se echilibreze, dar simţea că o să cadă pe spate şi trebui să se prindă la iuţeală cu ambele mîini de masă. Atunci împinse taburetul spre perete şi încercă să tragă masa pînă la el. Poate că aşa va reuşi să se ţină. „Ajutaţi-mă", murmură el, dar atît de încet, că nu putea fi auzit. Dealtfel, cui i se adresa această rugăminte ? Iată. Poate că era ceva mai bine acum, deşi observă deodată că îi lipsea un nasture de la pardesiu, tocmai în locul cel mai vizibil şi că aţa atîrna. Acest spectacol îl mîhni. Iată într-adevăr ceva ireparabil. Da, da, ireparabil : cunoştea bine femeile !... „Cred că există lucruri pe care ea nu va reuşi niciodată să le înţeleagă", îşi spuse. Şi în acelaşi timp îşi

reaminti fragmente din Caietul ei, care îi stăruiau încă în minte : „Didier, astă-seară, după discuţia aceea violentă cu dumneata, am avut revelaţia că mai presus de toate acestea, sufletele noastre se întîlnesc..." Muzica sufletelor, ah, da. Cum spunea Brocquier, cu glasul lui prostesc : „Eu sînt catolic".

— Dar, spuse doamna Chotard, ca şi cum ea ar fi avut misiunea de a aranja toate acestea, aţi trecut pe la biserică ? Aţi fost la un preot ?

Didier o privi în fugă pe Flopie care o contempla pe doamna Chotard, nemişcată, cu ochii săi verzi, aşa cum examinezi un fenomen de neînţeles, ceva care în mod normal n-ar trebui să se afle acolo, un uragan cu nume feminin care a izbucnit pe neaşteptate.

El era prea obosit ca să poată măcar ridica din umeri. Voi să întindă mîna spre Flopie, dar mîna îi era grea, grea.

— Biată Fernande ! Există oameni care nici măcar nu sînt botezaţi ! zise el cu un glas monoton. Iar cei care sînt, nu lasă totdeauna prea mult să se vadă lucrul acesta !

Le privi pe rînd, după ce vorbise cu respiraţia tăiată. Flopie voi să deschidă gura şi asta îi dădu putere lui Didier să lovească tare în masă.

— Nu vorbi faţă de această femeie ! strigă el. Îţi interzic ! Niciodată ! Nici o vorbă în faţa ei ! Nimic.

Recăzu greoi pe taburet.

— Aţi chemat ? zise patronul, apărînd în deschizătura perdelei ridicate.

— Da, zise Flopie. Repede ! Aduceţi ceva să-l întărească... Nu, ca să-l calmeze... Un suc de ceva... Un lichior dulce... Nu, nu lichior, un coniac... Orice vreţi...

Se încurca, îşi pierduse capul, îi venea să plîngă.

— Şi pentru doamna ? întrebă patronul aplecat peste umărul doamnei Chotard.

— Dînsa pleacă, răspunse Didier.

— Plec, bîlbîi doamna Chotard... Eu... eram întîmplător aici... Eu nu contez, nu sînt nimic.

— Asta e şi părerea mea, zise Didier, care gîndea : „Întotdeauna trebuie să fii parodiat de cineva. Există oameni care încearcă să semene cu oamenii dinadins ca să-i dezguste de ei înşişi".

Nu avea nici cea mai mică poftă să bea. Tot ce lua îi făcea rău, îl scîrbea. Ar fi dorit cu pasiune o băutură care să-l poată alina, dar există aşa ceva ? Un clopot bătu în depărtare trezind în el sentimentul unui gol sfîşietor. Poate că fără prezenţa doamnei Chotard, ar fi fost răvăşit, însă o asemenea prezenţă înlătura orice seriozitate, orice adevăr al evenimentelor. Avea siguranţa că dacă ar fi trebuit să moară singur într-o cameră şi ea s-ar fi aflat în camera alăturată, n-ar fi chemat-o. Însă, deocamdată, ea mai era acolo şi părea hotărîtă să-l însoţească pînă în iad. Întinse mîna cu gestul care se face pentru a şti dacă plouă. Îşi închipuia lucrurile lui în ploaie, lăzile acelea de lemn nevopsit în mijlocul cărora trăia, cărţile sale în noroiul din grădină şi cuferele tronînd solemn de fiecare latură a uşii. Întocmai cum se procedase cu Betty. Maestrul Eckhart zăcînd printre lăzile de gunoi. „Fiţi atenţi. Căutînd dreptatea pentru că este de la Dumnezeu, nu o veţi căuta pentru că este dreptate... Iată de ce dreptatea trebuie să fie căutată pentru că este dreptate, *întrucît astfel o veţi căuta fiindcă este divină.* În felul acesta, oriunde se va înfăptui dreptatea, veţi contribui şi voi, căci veţi înfăptui atunci pretutindeni dreptatea..." Doamna Chotard înfăptuia dreptatea direct în numele lui Dumnezeu. Ea intra în consiliile divine aşa cum se intră în anticamera unui episcop... În ploaie. În faţa uşii. În miasmele gunoaielor menajere. Aşa cum făcuse doamna d'Hem cu cărţile lui. Ce continuitate în viaţă !

Cîteva minute nu mai auzi nici un zgomot afară de acela al sîngelui din tîmple şi totuşi i se păru că doamna Chotard îi vorbea lui Flopie. Să fie oare de crezut ? Să mai aibă această îndrăzneală ? A trebuit deci să-i strice astfel ultimele clipe, primele lui clipe cu Flopie ? „Ah, prefer să ştiu ! O căsătorie civilă, aşa ceva nu e nimic, sărmana mea fată ; ştii bine, ceea ce fac oamenii nu

contează ! Gîndește-te. Cum ar putea oamenii să se iubească dacă nu s-ar iubi întru Domnul ? Uite, dragostea trece neapărat prin Dumnezeu.“ Și amestecînd toate subiectele : „Legea cere asta, desigur. El era prevenit. De ce n-a făcut nimic ? Ah, bine ați mai pornit-o !...“

O mînă pe frunte, îți venea să strigi. Apucă încheietura mîinii, o strînse... Flopie... Dar de ce oare n-o mai vedea ? Uneori, cînd se ridica prea brusc, i se întîmpla așa ceva pentru o clipă, nu vedea decît negru. Însă acum...

— Deloc !... Crezi că era să las afară toate lucrurile acelea !... Îl cunosc îndeajuns ca să știu cît ține la ele, la lucrușoarele lui ! Și cuferele acelea ! Le-a pomenit de atîtea ori ! Dar uite : totul a fost dus în noul său apartament !

Glasul lui Flopie se auzi deodată :

— Cine a făcut asta ?

— Eu, desigur ! Crezi că altcineva ar...

Didier găsi destulă putere să spună :

— Pleacă !...

Apoi totul se întunecă în jurul său.

Noaptea care urmă după ziua aceea va rămîne în amintirea lui Flopie drept cea mai rea din toată viața ei. De fapt, avusese oare nopți rele ? Satul în care trăise, copil fiind, în țara bască, era la urma urmei un sat plăcut și casa îi era dragă pentru că era casa ei. Viața grea pe care o dusese acolo făcea parte din viața de toate zilele ; era viața pe care o ducea toată lumea, cu partea de nenorocire hărăzită tuturor. Era prea copil, la patru ani, ca să simtă lovitura ce-o lipsea de părinții ei, iar după aceea i s-a părut aproape firesc să se ocupe de bunica paralizată și să spele rufe prin vecini ca să cîștige un ban. Își reamintea toate orele acelea petrecute în spălătorie împreună cu vecinele de care fugea cît mai mult, cînd era vreme frumoasă, ducîndu-se singură la rîu, unde spăla pe o piatră, cu apa pînă la brîu. Astfel, în afară de rîu în timpul verii, viața ei de

copil nu fusese decît un lung şir de ore petrecute în micul edificiu municipal din piatră şi ardezie, împreună cu femeile care frecau rufele, cu spatele încovoiat. La spălătorie exista un bazin rezervat pentru prima clătire, a cărui apă se schimba la două săptămîni ; numai a doua clătire se putea face în bazinul cu apă curgătoare, ceea ce dădea naştere la veşnice discuţii. Citeodată trecea un trepăduş cu care schimba un surîs. Apoi ducea coşul mare cu rufe ude proptit în şold şi o chema pe vecină, pe Raymonde cea mare, s-o ajute la întinsul rufelor pe frînghie. Iarna, cînd conductele de apă erau îngheţate, trebuia să se ducă din nou la rîu. Acolo, în genunchi pe piatra lată, cu picioarele în apă, sub podul de cale ferată, cu degetele amorţite, putea să stea ore în şir fără să vadă altceva decît apa întunecată şi picioarele podului. Cînta ca să-i treacă de urît. Rîul, poteca îngustă şi povîrnită care ducea la el ocolind piciorul podului, terenul alunecos, mereu altul după cum rîul se umfla ori scădea odată cu anotimpul. Apoi bucătăria cu dale şi maşina de gătit mare, de fontă, deasupra căreia trebuia deseori să usuce rufele din cauza ploilor. Şi camera veşnic închisă unde bunica ei gemea pe un pat, covoraşul bălţat cu franjurile roase, muştele ce se roteau sub lampa atîrnată de tavan : iată decorul acestor ani. Pe urmă bunica murise şi ea se angajase la hangii, unde începuse să cunoască lumea, pînă în ziua cînd îi întîlnise pe negustorii aceia ambulanţi. Atunci o pornire de îndrăzneală, o dorinţă ascunsă de aventură o făcu să prefere viaţa aceasta pe jumătate nomadă, avînd oraşul ca centru. Toate la un loc : monotonia ocupaţiilor ei, prostia oamenilor, treburile plicticoase pe care le făcea, umplerea pungilor cu cafea, pompa pentru uleiul de arahide constituiau totuşi o viaţă obişnuită în situaţii ce se puteau prevedea. Acum însă, de cînd cu nenorocirea provocată de Georges, evenimentele păreau că se desfăşoară în afară de ea şi chiar ceea ce dorea cu multă înfocare se îndeplinea tot fără intervenţia ei ; niciodată nu putuse să-şi închipuie ceva atît de jalnic ca această noapte.

Totuşi, cînd observase că Didier nu mai avea puterea să plece din cîrciumă şi nu mai putea nici măcar să se desprindă de masa pe care aţipise, îşi pierdu capul. El o convinse totuşi să ceară patronului o cameră. Acesta însă începu prin a ridica mîinile la cer, cu nenumărate exclamaţii, apoi le arătă drumul către scară. Odată ajuns în faţa uşii de la *habitación* [1], señor Dinarès, cum se numea, se răzgîndi totuşi şi, cuprins de remuşcări, nu mai voia să le-o închirieze fiind prea rea. Flopie trebui să stăruie, însă glasul hangiului îl acoperea pe al ei. În sfîrşit, pe pragul camerei, în timp ce se retrăgea, domnul Dinarès îi salută atît de ceremonios, încît stăpînirea de care făcuse dovadă Flopie pînă atunci, o părăsi şi îl lăsă să plece fără să spună nimic, fără să ceară nimic. Rezultatul tuturor acestor politeţi fu că încăperea era total lipsită de orice : nici masă, nici scaun, un pat nenorocit, un lighean de faianţă drept toaletă, apa pe sală. Didier se şi afla întins — de bine, de rău — complet îmbrăcat, încălţat, pe patul care scîrţîia şi se afunda jalnic sub greutatea lui. Se duse la el înfricoşată şi îl strigă încetişor : — Didier... — Da, răspunse el abia auzit. Atunci ea îi văzu pantofii pe cuvertura cu ciucuri şi se aplecă, desfăcu cu răbdare nodurile încă umede făcute de o sută de ori în timpul zilei şi care rezistau...

Da, aşa se întîmplase în noaptea aceea, şi cum să nu-şi amintească ? Afară ploua mereu şi se auzea întruna clipocitul apei care se prelingea în jgheaburile de pe acoperişul din tablă de zinc. Pereţii camerei, cu tapiseria zgîriată şi umflată pe alocuri, mobila aceea greu de definit, un fel de masă pe care lucea un lighean ciobit de faianţă, iar pe jos, o cană cu smalţul plesnit — toate astea îi vorbeau şi ei într-un limbaj hidos. I se păru că de la incidentul cu camionul, nenorocirea ei se materializase pentru a-i fi pe înţeles. Şi chiar dacă l-ar fi văzut apărînd pe Georges cel gras, n-ar fi fost mirată. „Dormi ?...“ Îi răspunde un murmur. Pielea obrazului, atît de palidă, e întinsă în jurul buzelor aproape la fel

[1] locuinţă (span.)

de palide. Să fie oare un surîs ? Ar vrea să se convingă. Însă afară de lumina care vine de la un felinar aflat pe stradă la o oarecare depărtare, nu se mai află decît becul vechi din tavan, lunguieţ, adevărat obiect de muzeu, ţuguiat la vîrf şi cu globul din imitaţie de opal, de o albeaţă dezgustătoare. Nici vorbă să aprinzi becul ăsta sinistru. În Flopie se înfiripă un fel de raţionament confuz : „Ei o să spună că l-am dat gata pe omul meu", se gîndeşte, dar nu ştie ce reprezintă acel „ei", căci Flopie nu mai ţine de nimic şi de nimeni. Iată, în fine, acea libertate la care rîvnise uneori cînd stătea ţintuită la căpătîiul bunicii. „O să spună că l-am dat gata, o să rînjească prosteşte, oamenii îşi închipuie că te înţeleg, dar ei trec totdeauna pe de lături, nu se poate altfel." Niciodată nu-şi închipuise astfel lucrurile : visase lumini discrete, îi plăceau lămpile mici cu soclu de lemn bătut cu ţinte de aramă, cum vedeai în toate vitrinele din Irube, cu un motiv drăguţ pe abajur. Şi o cină la care s-ar aduna o mulţime de prieteni. Privind înapoi, acea biată masă ce a urmat după căsătoria Raymondei Aramboure, la Mauléon, i se părea o adevărată sărbătoare. Raymonde cea mare, care se îmbolnăvise după moartea mamei ei, întîlnise la spital un băiat tînăr de la orfelinat, nu prea voinic, şi îşi juraseră să se căsătorească de îndată ce vor ieşi. Nici unul, nici celălalt, nu avea vreo situaţie, dar erau grozav de grăbiţi să-şi pună la un loc ghinionul. Cum nu mai aveau părinţi şi cum, din cauză că erau prea tineri, nu avuseseră timp să-şi facă prieteni, voiseră ca Flopie, micuţa lor vecină pe care Raymonde n-o uitase, să asiste la cununia lor. Şi în timp ce soţii Maillechort îşi înmormîntau soacra, Flopie îi urmase pe îndrăgostiţi pentru ultimele formalităţi. Poate că în acest fel aflase ea de existenţa unui fapt atît de ciudat cum e căsătoria. Raymonde ţinuse la toate prerogativele legate de această ceremonie, iar băiatul cedase. Şi aşa se pomeniră toţi trei la un preot care îi aşeză în sacristie pe trei scăunele de lemn şi le puse întrebări despre bunul Dumnezeu. În ajun, cu catehismul în mînă, Flopie îi

ajutase pe cei doi prieteni să înveţe tot ce era nevoie să ştie în această chestiune, ceea ce întrunea cu mult mai multe lucruri decît îşi putuse ea închipui vreodată, chiar şi pe vremea cînd se ascundea în fundul bisericii întunecoase. Pe atunci, preotul îi aduna laolaltă pe copiii de vîrsta ei şi îi punea să recite, stînd în picioare, în spatele lor, cu un băţ mare, gata să le pocnească în cap pe fete dacă spuneau vreo prostie, ori dacă trăgeau cu ochiul în partea unde erau băieţii.

În ziua aceea, aşadar, după ce s-a asigurat de cunoştinţele celor doi logodnici privind dogmele, preotul i-a pus Raymondei întrebarea : „— Crezi ?“ Şi Raymonde, care era femeie, nu îndrăznise să spună nu. Puse apoi aceeaşi întrebare băiatului care şovăise puţin, apoi învîrtindu-şi bereta în mîini rosti : „Uneori da, alteori nu...“ Preotul rîsese, îl bătuse pe umăr şi spusese cîteva vorbe despre oamenii plini de bunăvoinţă. Fapt este că plecînd de acolo, toţi trei — chiar şi Flopie, care nu înţelegea mare lucru şi nu jucase nici un rol — au avut o senzaţie de înviorare. A doua zi, un preot micuţ îi cunună pe cei doi tineri la ţară, într-o bisericuţă înconjurată de copaci, unde Flopie reprezenta, de una singură, rudele şi prietenii (cel puţin asta era amintirea pe care o păstrase). Acest gol, această despuiere, această ceremonie, rugăciunile cu glas şoptit o emoţionaseră peste măsură şi o făcură să coboare înlăuntrul ei. În bisericuţa străbătută de soare, la oarecare distanţă de miri, cu capul acoperit de o mantilă neagră împrumutată de Raymonde, trăise acolo o clipă ideală, care nu avea nimic comun cu viaţa ei şi pe care ar fi dorit foarte mult să n-o uite. Nu se putea împiedica să fixeze cu priviri intense spatele prietenilor ei, îngenuncheaţi la capătul culoarului dintre bănci, ca şi cum ar fi fost obiectul unei experienţe nemaiauzite în analele omeneşti. Raymonde făcea eforturi demne de laudă ca să se ţină foarte dreaptă şi chiar obţinuse, nu se ştie cum, o rochie albă satinată, foarte frumoasă, care îi reliefa umerii. Cînd ceremonia se termină, pornise spre ieşire cu paşi rari la braţul soţului, traversînd biserica complet

goală, ca și cum ar fi defilat sub privirea a cinci sute de persoane. La trecerea ei, Flopie se simți cuprinsă de un uriaș val de emoție și de tulburare și trebuise să-și ascundă fața în batistă. A fost nevoie ca prietenii, care o scăpaseră din ochi, să pornească în căutarea ei, în timp ce un paracliser grăbit îi zornăia cheile pe sub nas. Își amintea chiar că înainte de a părăsi aceste locuri extraordinare voia să spună cîteva cuvinte, indiferent ce, preotului aceluia ale cărui gesturi le urmărise cu o mirare ce era, fără îndoială, o formă a pioșeniei. Dar ușa sacristiei se și închisese și tocmai cînd ieșise afară, pe pajiște, îl văzuse pe preot cu totul schimbat, cu o cască pe cap, apăsînd pedala motocicletei și pornind fără să privească înapoi. Atunci fusese și mai mirată. Nu era în stare să-și închipuie că puteau să existe pe lume alte slujbe care se oficiază, alte perechi care se căsătoresc, nici că ceea ce se petrecuse acolo, sub ochii ei, într-o clipă de uluire și un vîrtej confuz de sentimente, putea să se repete în altă parte, pentru alții, cu alții. Fusese o deziluzie, o prăbușire. Astfel de întîmplări nu se judecă, îi lăsaseră o rană. Căci o tulburase nespus de mult faptul că preotul acela putuse să fie aici și că acum se afla dincolo, cu bunul său Dumnezeu, și că bisericuța unde se întîmplaseră toate era acum închisă, părăsită, ca o cutie pe care o deschizi și o închizi. Ca și cum nu se întîmplase niciodată nimic, ca și cum acțiunile divine, la fel ca și celelalte, nu puteau lăsa nici o urmă vizibilă. Flopie continuase să se gîndească la asta tot timpul zilei pe care o petrecuse cu cei doi tineri. Nu știa dacă plînsese din această cauză, ori din cauza singurătății desăvîrșite a acestei perechi naive și dezarmate care — în rochie albă și veston negru — se îndreptau către amărăciunile vieții și, pentru a le începe, spre camera mobilată, singurul lor refugiu.

După aceea, ziua fusese grozav de reușită și totul se desfășurase atunci așa cum își închipuia Flopie că trebuie să se desfășoare o asemenea ceremonie. Dăduse prietenilor ei ceva bani pe care îi adăugaseră la ai lor

și găsiseră la țară, pentru o noapte, o cămăruță ce dădea spre coline, cu așternuturi curate și chiar o mică lampă cum îi plăcea lui Flopie. După ziua aceea nu mai avusese vești de la ei, căci cu greu se păstrează relațiile cu oamenii căsătoriți ; de atunci însă știa că o căsătorie comportă un pat alb și cel puțin o lampă mică. Acum, începutul acesta de zi murdar, întrezărit prin perdelele îngălbenite, voia s-o convingă de contrariul. Felinarele de pe stradă se stingeau. Se va lumina de ziuă. Camera nu dădea spre partea unde crezuse ea. Sub fereastră se afla o străduță îngustă și veche, un calcan și, lîngă el, un acoperiș de olane, lung și înclinat fără vreo urmă de viață omenească. Nu era posibil să te simți mai singură, mai închisă și în plus cu bărbatul acesta care doarme — ori se preface ? — și care se va deștepta dintr-un somn urît. A petrecut într-adevăr noaptea cu el, în patul acela de fier, sub plafonul cu crăpături de care atîrna abajurul ca un păianjen uriaș de firul său ? Patul acesta îi amintea spitalul unde se dusese s-o vadă pe Raymonde — oare paturile de spital sînt totdeauna așa ? — cu somiera aceea metalică ce se scufunda sub greutatea lor și pe care a trebuit să se culce invers ca să poată să-i „țină". Spre dimineață, Didier încetase să geamă în toropeala lui și adormise de-a curmezișul, peste trupul ei, așa încît, deși ea se deșteptase de cîteva ori, nu îndrăznea să se miște. Prin fereastra întredeschisă ajungea pînă la ea un zvon plăcut de clopote, ca un glas ce i se adresa.

Didier tocmai deschisese ochii, dar stătea nemișcat și era doar atît de treaz încît să-i audă glasul lui Flopie, fără să înțeleagă ce-i spune. Sunetul clopotelor reuși să ajungă pînă la el, cufundîndu-l în visare, readucîndu-l ca totdeauna în copilărie. Dar imediat i se înfățișară alte imagini. O alungă mai întîi pe aceea a fratelui cel gras care înlătura perdeaua de la fereastră, așa cum îl văzuse în seara din ajun, apoi pe aceea a doamnei Chotard care se confunda din ce în ce mai mult cu prima. Ar fi avut nevoie de simpatie ca să-și deschidă un drum prin această lume ostilă. Întinse brațul, ca un orb, în-

tîlni trupul lui Flopie. Prietenă sau dușmancă ? Nu știa, dar știa că fata mai avea nevoie de el. Deschise de-a binelea ochii, văzu limpede fereastra cu perdelele albe, înclinarea amețitoare a acoperișurilor și, sus de tot, o geană de cer plumburiu.

— Flopie... Ce căutăm noi în camera asta oribilă ?

— Erai atît de obosit, Didier, adu-ți aminte, ne-am dus unde era mai aproape. Te simți mai bine ?

— Mă voi simți mai bine cînd voi fi în stradă, zise el. Dar mai întîi, dacă vrei, o să coborîm și — cu un surîs pe figura îmbătrînită — să rupem pîinea împreună.

Coborîră, își regăsiră locurile din ajun în sala aproape goală. În timp ce-și beau cafeaua, privirea lui Didier, atrasă totdeauna de tipărituri, căzu pe un ziar care zăcea pe masă. Era îndoit, nu-i vedea decît partea de jos. La început, titlurile mari, așezarea articolelor și a fotografiilor îl făcură să creadă că e vorba de unul din ziarele acelea de scandal care, pentru scopuri comerciale, exploatează nenorocirile aproapelui. Atenția i se trezi. Încercă mașinal să descifreze unul din titlurile văzute de-andăratelea, nu reuși, trase ziarul spre el și citi : *Cvadrupla asfixiere din strada d'Avron.* Textul tipărit la început cu aldine negre, apoi progresiv mai mici, trecînd la juțeală de la corp 16 Bodoni, la 14, și de la 14 la 12, pînă a nu se mai putea citi, glăsuia : „Jean-Claude avea nouă ani, Jacques patru ani, Didier (ia te uită, Didier !) nouă luni. Au murit. Mama lor s-a asfixiat împreună cu ei în camera de patru metri pe patru, situată în fundul unei curți, strada d'Avron... Mireille B., expulzată prima oară după moartea soțului ei Robert, șef de șantier, victima unui accident de muncă, fusese alungată să locuiască împreună cu ai ei în această încăpere din strada d'Avron, ca atîția alții, ca nenorociții ale căror drame le relatăm zilnic în coloanele noastre. Mireille B. a vrut să scape din acest infern. De nenumărate ori am atras atenția cititorilor noștri asupra consecințelor ne- (urmare la pag. 3)... „Consecințele cui ? gîndi Didier. Nerușinarea ziarelor ajunsese la culme. Fraza aceasta întreruptă după o silabă, reuși

să-l trezească, înfuriindu-l. Ne ? Neprecise ? Neobişnuite ? Consecinţele cui ? Ale egoismului ? Ale lăcomiei capitaliştilor, proprietarilor, ale bunilor farisei ? Pagina 3... Să vedem. Unde-i urmarea aceea ?... faste." Ah, nefaste ! „Consecinţele nefaste : 1° ale legilor demagogice privind chiriile ; 2° ale societăţii laice şi ale învăţămîntului laic, care nu dau un ban pe valorile spirituale, pe credinţa de nezdruncinat ce trebuie s-o avem în Providenţa Divină..." Didier sughiţă. Ce ziar să fie acesta ? Titlul, pe care îl privise distrat, nu-i era cunoscut. Dar în partea cea mai de jos a paginii, chiar sub articol, rătăcit între două coloane subţiri de mică publicitate, îl izbi un nume : „Directorul administrativ : Louis Singler". Întoarse foaia : *L'Éclair des Landes*. Recunoscu acum caracterele tipăriturii abrutizante. Era acelaşi ziar care aici se numea *Irube-Éclair* şi dincolo *l'Éclair des Landes*. Îi mai acordă o privire : „La Sabres, sfinţirea noului clopot a ocazionat o frumoasă şi mişcătoare ceremonie..." „Mereu abuzurile : mame şi fete-mame... Legislaţia şi obiceiurile îşi urmează cursul. E multă vreme de cînd nu se mai face deosebirea între mamele de familie şi fetele-mame. Cu puţină îndemînare şi cu condiţia de a evita concubinajul notoriu, acestea pot mai uşor decît celelalte să obţină alocaţia pentru salariul unic, atunci cînd lucrează. În plus, terminologia le introduce într-un cadru mai respectabil : la fel ca văduvele, sînt numite femei singure..." Hai, nu era nimic pierdut ! Jos cu şcolile laice, să sfinţim clopotele, ruşine fetelor-mame (şi totuşi, totul se aranjează în jurul unui leagăn), abatele Singler trăia încă şi poate că o scrisoare de la el îl aştepta pe undeva. Era destul să ai încredere.

O uitase complet pe Flopie care stătea resemnată, răbdătoare, visa deasupra ceştii de cafea, privea zidurile împestriţate cu inscripţii şi afişe. Bărbaţii (se ştie bine), trebuie totdeauna să-şi citească ziarele. Flopie era surprinsă mai ales de o firmă de lemn aşezată deasupra uşii de la intrare : *Deu vos guard* [1]. Inscripţia era

[1] Dumnezeu să vă aibă în pază (într-o spaniolă coruptă).

încadrată cu frunze de stejar vopsite în verde, și fata ar fi vrut să-i cunoască sensul : dar ochii îi căzură pe afișul coridei unde se vedea Dominguin desfășurîndu-și muleta sub ochiul amenințător al unui taur furios și se lăsă furată o clipă de această imagine. Apoi se plictisi și se hotărî să-l trezească puțin pe Didier.

— Mergem ?

— Da, spuse el. Avem atîtea de făcut.

Nu știa exact ce era de făcut și nici Flopie. Aceasta era totuși senzația pe care o aveau amîndoi.

Ieșiră ca doi criminali din acel loc care, în ceața zilei, avea toate aparențele unei cocioabe și o șterseră fără să scoată o vorbă de-a lungul meterezului unde se zăreau pete de iarbă îngălbenită din pricina iernii. Totuși contactul cu aerul păru să-i dea noi forțe lui Didier. Atîta timp cît acest aer te biciuiește, te îmbăiază, te susține, speranța nu-i pierdută, simți că viața e gata să țîșnească. „Viața lui Flopie, gîndi el. Cele două vieți ale ei pentru mine care nu o mai am..." Uiți că ești fără locuință și că veșmintele pe care le porți reprezintă tot ce mai ai.

— Un singur lucru mai e de făcut, spuse el, să ne întoarcem la Arditeya. Am cheia la mine.

— Dar acolo nu mai sînt mobile, spuse Flopie.

— Nu face nimic. Nu trebuie prea multe ca să trăiești. Și apoi, poate că nu au luat și mobila proprietăresei. Doamna Chotard exagerează totdeauna.

În timp ce urca cu greu strada grosolan pavată, în frigul stăruitor și reconfortant al dimineții, foarte lipit de Flopie de o parte și avînd taluzul de cealaltă parte, Didier se încredea instinctiv în tovarășa sa de drum al cărei umăr îl simțea puternic, aproape de al său. Retrăia gestul lui Mireille B., hotărîrea sa interioară și spaima ultimelor clipe. „Și Mireille B. a vrut să iasă, ca multe altele, din infernul ei."

Dar greșise : trebuia să știe că e necesar să lupți pînă la imposibil, pînă la ultima suflare de viață. Dar iată, se găsise oare cineva lîngă ea ca să i-o spună ? Ar fi

fost de ajuns un glas poate, pentru ca ea să simtă simpatia cuiva... Tot mergînd, Didier simţea nevoia în fiece clipă să îndepărteze figurile duşmănoase şi nu se putea împiedica să audă glasul doamnei Chotard, sau să-i zărească faţa congestionată, ochii negri, apăsători, care voiau mereu să-l forţeze, să-l convingă, să-l urmărească pînă în pînzele albe.

Începu iar să plouă. Biserica, avînd pietrele roase de vreme, ude leoarcă de ploaie şi de vîntul mării, se profilă deodată ca o grămadă de fierărie dintr-un haos de străzi înguste unde tarabele măcelarilor şi ale mezelarilor se concurau cu rîvnă. Dughene mici, mai vechi, atacate doar în două sau trei locuri de virusul modernismului, întreţineau în jurul absidelor, etalate în formă de evantai, o atmosferă de credinţă medievală. Un chioşc iluminat strălucitor noaptea, luxos ca o Alhambră, pe care primarul promitea mereu să-l înlocuiască cu o instalaţie subterană, îţi recomanda pe un panou de email să te îmbraci la Berquin şi Mongrand, iar pe un altul îţi amintea că „de impermeabilul Melbah ploaia nu se atinge". Panoul, de stil vechi, Berquin şi Mongrand arătînd aproape ca desenele animate, reprezenta un om în picioare, îmbrăcat elegant cu redingotă roşie şi cu cilindru, împodobit cu mustăţi şi cu un baston de trestie, purtînd în picioare pantofi de lac ce abia se zăreau din pantalonii strîmţi. O viziune reconfortantă în momentul cînd intri fie într-o vespasiană, fie într-o biserică, fie chiar atunci cînd aluneci, după o matură chibzuinţă, sub roţile unui automobil ce te smulge în orice caz de la gîndul de a te întoarce acasă pentru a deschide robinetul de gaz.

Veşmîntul roşu, cilindrul, invitaţiile curtenitoare ale croitorului de alături — într-adevăr, ce încurajare ca să trăieşti şi să reziştI! Strada ocolea biserica unde bruma rămăsese încă agăţată de nervurile portalului. Sunetul orgii îi învălui brusc şi se pomeniră în plină armonie, cu sufletele deschise în murmurul pădurii, în şuierul flautelor şi al naiurilor, în tăcerea urmată de tunete. Tămîie, preoţi, pălării cu franjuri, muzică mili-

tară și toată copilăria care îți sfîșie inima. „Auzi ? întrebă Flopie. Auzi ce frumos e ?“

— Trebuie să fie tot oameni care se căsătoresc, răspunse Didier.

— Așa cred și eu, adăugă Flopie. Dacă ne-am duce să vedem ?...

— Ia-o înainte, spuse el, împingînd-o. Pentru că mori de curiozitate !...

Dar ea abia îndrăznea, era prea multă lume peste tot. Rămase înțepenită la intrare, în fața unui scăunel de rugăciune. „În genunchi“, spuse el dîndu-i un bobîrnac. Astfel Flopie nu avea să sufere aflîndu-se într-o situație neconformă, ea care murea de dorința de a se comporta ca toată lumea. Didier, în picioare, alături, îi privea pe furiș fusta mototolită, căci n-o scosese toată noaptea ; se zărea din paltonul șifonat, încă umed, de culoare pămîntie. Toată lumea în jurul lor era elegant îmbrăcată. Didier nu văzuse niciodată o asemenea adunare într-o biserică. Se vedea că fiecare își pusese pe el ce avea mai frumos, că oamenii nu veniseră aici din întîmplare, că așteptau ceva solemn.

— Aș vrea grozav să văd, spuse cu naivitate Flopie.

— Păi nu vezi ?

— Nu. Sînt prea mică. E prea multă lume.

— Nu vorbi așa de tare. Nu se vorbește în biserică.

Încercară să ajungă la niște locuri libere, strecurîndu-se cu îndemînare, dar erau priviți și se opriră lîngă un stîlp. Flopie pe un scaun de rugăciune asemeni celui pe care îl părăsise, Didier pe un scaun care se clătina puțin, cu un umăr atingîndu-i stîlpul. Era frumos stîlpul acesta, un stîlp antic, fără ornamente, cu o linie elegantă. Didier avea impresia că se sprijină pe tot edificiul, că este una cu secolele, că participă la strădania generațiilor. Orga tăcu ; un glas, abia auzit din pricina distanței, rostea în depărtare cuvinte care-i ajungeau ca un murmur. Înțelesul lor era de mult timp fixat în memorii și voia să spună : „Ți-a fost trimis un mesaj ție, ție personal, membru neînsemnat al comunității, biet om pierdut printre oameni...“ Acolo, departe,

în fundul bisericii, deasupra altarului, un preot în picioare ridică brațele, își schimbă locul. — „Ce face ? întrebă Flopie. — Trece dincolo, are cîte o mică pagină de citit aici și o alta dincolo. Din fericire, cu toată depărtarea, poate fi văzut dacă te înalți în vîrful picioarelor, deoarece corul e plasat mai sus, se văd chiar și băieții care se duc și vin, cu bonetele lor roșii pe cap și care se încrucișează cu vioiciune ca și cînd s-ar juca, țopăind. — E frumos, spuse Flopie cu admirație. — Ai să vezi, adăugă Didier. Vor cînta. — Păcat că nu avem locuri mai bune, îi răspunse Flopie. — Privește preotul, o îndemnă Didier. Acolo se petrece totul.“ Flopie se ridică, se înălță puțin, apoi se lăsă pe călcîie. Figura i se schimbă oarecum. Micul ei tic din colțul ochilor, cînd are o emoție. „ — Ai văzut ? spuse el. — Da într-adevăr sînt oameni care se căsătoresc. — N-are importanță. Totuși e o slujbă. Privește bine preotul și ai să înțelegi. Cînd vom ieși, am să-ți explic.“

Preotul iese și intră ; din patrafir nu se vede decît partea din spate — dar patrafirele sînt făcute doar ca să fie văzute din spate, acolo sînt mai frumoase, căci acolo se află o cruce mare, aurită. Duioase emoții ale copilăriei regăsite deodată, care te gîtuie pe nesimțite ! Uiți mulțimea, nu mai vezi decît edificiul pe care îl ating ușor sunetele orgii. „Unchiul meu, gîndi Didier, avea acasă un armoniu la care cînta acest motiv, acest *Sanctus*. Ghemuit lîngă el pe un scaun, în casa atît de caldă, de liniștitoare, ascultam, îmi simțeam sufletul înălțîndu-se și cuvintele psalmilor îmi veneau în același timp pe buze și în inimă. După aceea îl întovărășeam în vizitele sale de medic prin cîmpiile umede, unde se găsea bere în cafenele. A doua zi era o zi asemănătoare ; unchiul la armoniu, iar eu întorcînd paginile, încîntat...“ Încîntare pe care o regăsise mai tîrziu, în capelele din colegiu și pe care o regăsi deodată aici, rezemat de stîlpul de granit, lîngă vînzătoarea asta de băcănie. Acum era încordat la culme, tulburat, ieșit din fire, răvășit. Un gest al preotului deasupra mulțimii îi strînse inima. Aștepta cuvintele ce urmau să fie

rostite. Memoria îi era tulburată încă de mult timp. Păstrase deci în adîncul său o veche duioşie pentru aceste cuvinte, pentru acest accent care se prelungea pe sfîrşitul cuvintelor, pentru acele frumoase adjective latine care defilau ca la paradă şi nu se rosteau aici din întîmplare, dar care voiau toate să spună ceva : *Vere dignum et justum est, aequum et salutare !...* [1] Oh, da — cuvinte admirabile ! Cîtă nevoie avea de demnitate, de dreptate, de această demnitate, de această mîntuire !

O privi pe Flopie : prăvălită, cu capul în mîini. De ce îşi aminti deodată articolul pe care îl citise în dimineaţa aceea, pagina de ziar a cărei cerneală, umedă încă, îi murdărise degetele la prima atingere, acel articol, şi toate celelalte asemănătoare pe care le citise mai înainte în acelaşi ziar, din săptămînă în săptămînă, cu ocazia cumpărăturilor : Hoaţa de pulovere condamnată pe drept de bunii judecători ; apoi altădată — era ca o pagină din Evanghelie sau ca o fabulă, dar o fabulă tristă, intitulată : „Imprudenţă“ — povestea femeii care îşi părăseşte casa pentru a se duce să ia apă de la fîntîna publică — şi care înapoindu-se, îşi găseşte casa arsă — o casă din lemn bineînţeles — şi cei patru copii (între care un sugar...), toţi arşi, toţi morţi. Ce era această Caldee, Dumnezeule mare, (la patru kilometri de Paris) unde o droaie de copii trăiau îngrămădiţi în colibe de paie. E Raşela care striga în Rama. Nici ea nu vrea să fie consolată !... Dar de ce să meargă aşa departe ? Trecînd prin dreptul străzii Pisicilor, acum cîteva zile, n-o văzuse oare pe mica lenjereasă care, sub pretextul unei raze de soare ce trecea la zece metri pe deasupra acelei pivniţe unde locuia, îşi trăsese scaunul să lucreze în prag — în umbra glacială ! Trecuseră aproape opt zile de atunci şi imaginea era mai precisă decît prima oară. Vedea toate acestea cu atîta limpezime. Cînd se întorcea către Flopie, o vedea iar pe ea cu aerul ei drăguţ, cu mizeria pe care o ascundea înlăuntrul ei, în pîntecul umflat. Şi toate astea erau atît de halucinante, încît

[1] Este într-adevăr demn şi just, echitabil şi salutar (lat.)

începu să se bată cu violenţă peste piept, bolborosind cu furie cuvinte de neînţeles pentru ea : *Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa.* Desigur că nu era momentul să se bată cu pumnii în piept şi să spună asemenea cuvinte. Dar n-aveau importanţă. Lucrurile nu se mai puteau schimba. Durerea inspirată de acest spectacol era prea puternică. Pentru o clipă, îşi uitase de-ale lui — da, în asta consta minunea : să uite. Crezu că simte un gest învăluitor al lui Flopie. Didier geme speriat. Să-i fi fost milă de el ? Ba nu. Pur şi simplu, Flopie ar fi vrut să fie în locul acestei femei îngenuncheate în mijlocul naosului, înfăşurată într-o mulţime de voaluri imaculate. De ce aceste deosebiri ? Oare nu sînt şi eu măritată ca şi ea ? Nu. *Tocmai că nu ca ea.* Preotul nu s-a deranjat pentru tine, sărmană fată, şi chiar dacă s-ar fi deranjat, prostuţo, crezi că ai fi avut toate aceste văluri, şi această mulţime, şi aceste mari temeneli ale preotului care se înclină în faţa ta, crezi tu că ai fi avut o slujbă de om bogat ? Nu cumva te consideri din întîmplare un manechin de la Dior — optsprezece ani, vîrsta ta dealtfel — care se mărită, în prima pagină din Paris-Match, cu binecuvîntarea Sfinţiei sale Episcopului de Nisa care a luat dinadins avionul pentru a veni să binecuvînteze această unire a Aurului cu Tinereţea, a Bătrînului cu Tîrfa, asupra cărora planează de pe acum, cu o precizie, cu o fatalitate străveche, umbra sigură a Divorţului ? Ce crezi tu ? Nu ţi s-a făcut lehamite de spactacolele astea nesănătoase, de episcopii care se agită, tremură la vederea metalului galben ? Nu ! Nu ! De o sută de ori nu !... „E îngrozitor, n-aş mai putea strînge mîna unui om bogat, gîndeşte Didier, cu capul în mîini. Nici pe aceea a unui preot, ce Dumnezeu ! Nu mai pot ! Nu mai pot !“ „Ce are a face, gîndea Flopie la rîndul ei, mi s-a explicat că ceea ce contează e binecuvîntarea. Nu-i aşa, Didier ?“ Îl trage de mînecă. Trebuie să-i explice cît mai repede acest lucru. Didier îi vorbise, parcă, de o împăcare, de o reîmpăcare cu Dumnezeu, şi ea voia să fie bine cu Dumnezeu, căci simte că de acolo, din acest altar, din acele gesturi ale preotului primeşte totuşi ceva.

Preotul a terminat de mult psalmodierea care te vrăjea. Acum copiii cîntau, cu glasuri pure ce se răspîndeau cu gingăşie sub bolţi. Ce slujbă ! Era un nou val de încîntare, de extaz, intrarea în paradis. Apoi glasurile se stinseră ca o flacără pe care o micşorezi. Tăcere. Din nou un glas se ridică, foarte îndepărtat, foarte slab, într-o acuzaţie de sine emoţionantă : „*Non sum dignus...*“ Cuvintele se pierdeau, se înecau între stîlpi. Pe acestea Didier le ghicea. Îi reveneau aproape cu brutalitate, luîndu-l pe nepregătite şi el le recunoştea ca fiind acelea care, altădată, aveau asupra lui puterea cea mai misterioasă. „*Non sum dignus !...*“ „Ce venea apoi ? *Sub tectum meum...* Dar eu nu am casă, Doamne ! Această fată pe care am luat-o, nu ştiu acum unde s-o duc. A trebuit să-mi petrec noaptea cu ea într-o cameră de hotel, într-un loc oribil şi pîngărit, pe cît de pîngărită este şi ea. *Sub tectum meum*, ah ! puţin le pasă dacă am un adăpost deasupra capului ! Şi, dealtfel de ce-aş avea ? El care nu avea nici o piatră pe care să-şi culce capul ! Ce te-a apucat, eşti nebun ? Aţi uitat pagina aceasta, fraza aceasta scurtă, din cauza construcţiilor voastre grandioase, a palatelor, automobilelor, ziarelor, seminariilor voastre care răsună de lovituri de ciocan şi strălucesc sub mulţimea pietrelor albe ? Există deci două morale ? În acelaşi timp ? Doar dumneavoastră mi-aţi spus-o : «Fii proprietar ! Îmbogăţeşte-te !...» Încă un gest, o mînă care se ridică într-o mişcare de exemplară demnitate şi acele cuvinte sfîşietoare, aproape de nesuportat pentru cine vrea să le asculte : «*Corpus Christi...*» O, e prea mult ! E prea mult deodată !...“ Didier strînge bine pleoapele, nu ca să nu vadă, ci ca să-şi strivească lacrimile. Dar aude glasul care se ridică deasupra acestei mulţimi mondene preocupată de frivolităţi sau de afaceri şi acest glas nu-l mai poate înăbuşi : „Fie ca Trupul lui Cristos să vă păzească întru viaţa veşnică !...“ Şi cînd te gîndeşti că totuşi Isus a trăit ! Cine poate auzi acest lucru fără să-şi muşte buzele, să-şi înfigă unghiile în carne ! Didier deschise ochii halucinaţi asupra preotului care urcă

încet treptele. Urcă treptele, se întoarse nervos, își consultă ceasul-brățară cu o mișcare a mîinii. Didier îl zări o clipă întors către mulțime, cu brațele în cruce. Tresări : el era ! Abatele Singler ! Nu încăpea îndoială. Oricît de neașteptat, oricît de imposibil ar fi fost, el era. Didier știa bine că abatele Singler nu avea timp de pierdut, dar sînt ocazii, o căsătorie de pildă — o nuntă frumoasă — cînd timpul nu contează. În împrejurarea aceasta, era chiar un timp cîștigat : putea în același timp să slujească liturghia și să-și facă articolul despre tinerii căsătoriți, mari binefăcători ai parohiei în general și ai lui *Irube-Éclair* în particular. Presentimentul unui vag scandal, al unei subtile escrocherii, îl străbătu pe Didier. Cum ! Omul de la *Irube-Éclair* a cărui semnătură se lăfăia în josul paginii, sub știrea despre femeia cu tricoul, sub articolul intitulat : „Pentru ca lucrătorul să nu miște", straniul apostol care lăsase să-i scape, la ultima lor întîlnire, aceste cuvinte de necrezut : „Fii proprietar !" era acolo, în picioare, în amvon, în *costumul său de lumină*. Îl ucisese pe Dumnezeul său așa cum trebuia, primea aplauzele liniștite ale mulțimii totdeauna avidă de sînge, fie el și simbolic. În curînd va reveni în fața altarului și va deschide gura — dar nu, o făcuse mai înainte și poate că era încă mai grav — pentru a face elogiul celor... Zău, în dimineața aceea — se vorbise de mult timp de toalete și de pregătiri — se celebra nunta domnișoarei Baudéan, treizeci și cinci de milioane mărturisite, fiica multimilionarului expert-contabil din pasajele Turgot, supranumit Americanul, și a tînărului Lagrange d'Arossa, mare vînător de porumbei guleraţi și de tinerei... „— Nici a unui preot!... murmură Didier pătimaș. — Ce ? întrebă Flopie — Nu voi mai putea să strîng mîna unui preot. — Ce preot ? Ce tot spui ? Ah, cît poți fi totuși de plicticos ! Trebuie totdeauna să strici plăcerea oamenilor !... — Vino, îi spuse lui Flopie luîndu-o de mînă. Vino ! Am fost în noaptea asta într-un loc urît, dar am nimerit acum în altul..." „Nu mai există locuri curate, nici un ajutor, își

spuse în sinea lui, nu mai e nimic. Nimic. Nici un loc pe pămînt unde să se poată duce un om cinstit."

Văzîndu-i ieşind, oamenii de pază aflaţi acolo ca să supravegheze în faţa uşii de la intrare se apropiară de ei, cu un aer ameninţător. Trebuia să vezi aspectul acestor două făpturi cu alţi ochi decît ai lor. Cu hainele umede, mototolite, Flopie cam nepieptănată, Didier cu părul zbîrlit, încovoiat, tîrşindu-şi picioarele. Nu, desigur că nimeni n-ar fi avut poftă să-i căsătorească la biserică pe aceştia doi. Bunul Dumnezeu n-ar fi vrut să se deranjeze pentru ei, căci există poate un Dumnezeu al beţivilor, dar, oameni buni, un Dumnezeu al săracilor nu există. Sau nu este acelaşi. Să vă intre bine în cap asta şi căraţi-vă în altă parte.

Flopie îşi reveni grabnic din ambiţiile sale. Mare grozăvie ! Să visezi că eşti regină ? Prostii ! „Sînt o proastă, gîndi. El are dreptate. Nu e nimic de făcut, nimic de încercat pentru oameni ca noi... Cazi mereu în murdăria ta." Era o minune cum îşi asimilase dintr-odată gîndurile lui Didier. Dar şi prizonierii sînt aşa ; faptul că primeşti aceeaşi îmbucătură de pîine, că eşti lipsit de aer, că te învîrteşti în loc : se simţea prizonieră împreună cu el.

— Ei ? zise Didier puţin aspru. Ce faci cu batista pe la nas ?

Ce face ?... Uite, plînge. Dar atît de puţin !

— E adevărat, spuse. Iartă-mă. Uitasem că ne pregăteşti un ţînc.

— Oh, nu-i asta ! zise ea aproape violent. Nu face pe prostul !

— Atunci, ce e ?...

Şi Flopie rosti aceste cuvinte divine :

— Tu n-ai putea să înţelegi...

Urcară din nou, cu paşi înceţi, în ritmul respiraţiei lui Didier, de-a lungul meterezelor, ieşiră din strada strîmtă, abruptă. Soarele făcuse un efort pentru a apărea, dar rămăsese întunecat în dosul grămezilor de aburi şi Didier regăsea încă o dată peisajul înceţoşat

pe care-l cunoscuse — de cît timp, o, Doamne ! — în camera de la Hipodrom.

După cîţiva paşi Flopie întrebă :

— Cum te simţi ?

— Mai bine... Mult mai bine de cînd sînt pe-afară.

Şi rîse singur de răspunsul său.

Dar era adevărat. I se părea că mintea i se descătuşase, liberă, şi dintr-o dată nu se mai simţi bolnav, nici obosit. Dar să urce pînă la Arditeya ? Să refacă, urcînd panta, tot drumul coborît în ajun ? În trecere, vederea unei peluze îl linişti. Dar şi acolo, cu o furie de maniaci, tăiaseră arborii cei mari care, altădată, prin înălţimea, robusteţea, echilibrul lor, revărsau împrejur înţelepciune, bunătate. Trunchiurile zăceau nefolositoare în iarba parcă lovită cu cravaşa, printre mormanele de ciment şi de nisip care se împrăştiau. Desigur, un viitor garaj ! Rîse.

— De ce ? spuse ea. Ce te face să rizi ?... Găseşti că e aşa de vesel ?

Didier înălţă capul, înghiţi un gît de aer.

— Mă gîndesc, spuse cu încetineală, că nu se mai poate face nimic împotriva noastră.

Încercă brusc o senzaţie de putere, aşa cum poţi simţi în stare de beţie.

— Vrei să spui cu adevărat : împotriva noastră ? spuse ea. Sau împotriva ta ?...

Se apropiă mai mult de el, mai neliniştită ; erau multe lucruri pe care le ghicea fără să le poată spune. Şi totuşi, de data asta era surprins de pătrunderea ei, de bănuielile ei, de cruzimea ei împotriva lui însuşi. Sînt fraze pe care nu le mai termini.

Trebui să respire din nou înainte de a vorbi.

— Mai ales împotriva mea, cred.

Didier îşi reveni imediat, se aplecă asupra ei şi, cu un glas sacadat, dar cu un elan teribil în adîncul său, zise :

— Dar nu e oare acelaşi lucru ?... Ascultă-mă ! Am făcut multe greşeli, m-am agăţat de lucruri... M-au părăsit. Mă rog. Totul va reîncepe acum. Cu tine, dacă vrei. Voi părăsi acest loc. Mă voi instala la Paris, nu-i

voi lăsa în pace pe oameni pînă ce nu voi obţine ceva... Acolo sînt cunoscut puţin. Am prieteni... Îi voi obliga să-şi amintească. *Va trebui să-mi îngăduie să lucrez.* Nu cer, la urma urmei, altceva. Nu vreau întreţinere, nici pensie, nu vreau beneficii : vreau să lucrez, asta e tot !... Nu sînt oameni răi, ştii. Dar nu ascultă. Sau poate ştirile nu ajung pînă la ei. Eu sînt atît de departe. Desigur, nu cunosc oamenii care trebuie. Pînă acum, mi-am cam bătut joc : am avut ani atît de buni ! Şi apoi, în fond, nu eram aşa de orientat asupra oamenilor, eram — te va mira, ceea ce îţi voi spune — eram mai mult orientat către... către Dumnezeu. Ştii, ceea ce se numeşte om, dragoste, spirit, Dumnezeu este în centrul acestor mistere. Lucrînd, întrebînd aşa cum făceam, scotocind gîndurile oamenilor care preţuiesc spiritul, am vrut să mă apropii... să mă apropii de acestea dintr-un anumit punct... dintr-un punct de convergenţă... Iată, spuse el, aşa cum se pune un punct final, dîndu-şi seama că era gata s-o ia razna. Cînd voi fi acolo, conchise Didier avînd conştiinţa că exprimă ceva evident, totul se va schimba. Şi cînd vor vedea că am o familie... înţelegi, tocmai asta le va da de gîndit. Le va fi ruşine. Nu crezi ?

— O, da ! strigă Flopie din toată inima. Nu mai auzise niciodată lucruri aşa de frumoase. Didier nu vorbise niciodată cu ea aşa de mult. Suna ca muzica, muzica de adineauri, pe cînd erau în biserică. Dar... începu ea.

Flopie voise să spună ceva, să se elibereze de greutatea care îi zdrobea inima, dar cu un gest, Didier o opri categoric. Nu putea s-o asculte într-un asemenea moment, cînd fusese înălţat deasupra lui însuşi de către o forţă cu totul nouă, gigantică, o putere care te face să renaşti. Era în stadiul cînd minciuna, prefăcătoria sînt imposibile.

— Vei vedea cum poate renaşte un om, urmă el cu exaltare. Mi-au refuzat totul, totul (şi glasul i se ridica entuziast) : e magnific ! Dar cînd mă examinez, văd bine că nici o creatură nu mi-a făcut vreo nedreptate... Flopie, spuse în culmea exaltării, te iubesc pentru

că nu eşti nimic, te iubesc pentru că eşti din popor, pentru că ai fost umilită, pentru că... Dacă ai şti...

Dar nu putu să meargă mai departe. O durere trecătoare îl săgetă o clipă, îi înfipse un cui în ceafă. Ceva asemenea unui suspin de emoţie, de recunoştinţă i se urcă în gît. Voi să vorbească, dar un nod de fericire îl gîtui. Se apropie de Flopie şi îi strînse braţul convulsiv.

— Taxi, îi suflă, repede. E grav.

Se oprise, se rezemă de un zid mic ; nu, era Flopie. De ce era aici şi nu făcea nimic ? Regăsi în sfîrşit puţin aer, îl inspiră, îl expiră, dar plămînii săi refuzară inspiraţia care urma. Ce se întîmpla ? Totuşi nu era prea frig şi vîntul sufla mult mai puţin decît în ajun.

— Tu... vei găsi... bani... la mine, spuse el — în stînga... dulapului. La mine, reluă cu un surîs de nespusă amărăciune. Pentru tine Floflo... O, spuse el, Flo !... Repede!...

Înnebunită, fata rotea ochii în toate părţile. Nu putea să-l lase şi să fugă după un taxi ! Şi-apoi, un taxi în acest oraş de piatră, pe străzile acestea, cu obloanele închise... De acolo, de la pasajele Turgot, începe şirul vilelor bogate, precedate de grădini. Oamenii aceştia n-au niciodată nevoie de taxiuri şi glasurile de afară nu pătrund prin zidurile lor. Unde atunci ? Dar există oare taxiuri în Irube ? Se gîndise ea vreodată la taxiuri ? Cineva îi ciupi braţul. Era Didier.

— Telefonează... Grăbeşte-te...

Să telefoneze... Era poate singurul lucru pe care nu-l făcuse niciodată. Totdeauna Stef telefona, niciodată ea, care nu era nimic, aşa cum o spusese atît de bine Didier. Ea era în stare să pompeze ulei, să ghideze camionul, să desfacă lanţul de la poarta de fier, dar să telefoneze... Se opriseră în locul cel mai singuratic din oraş. Ar fi trebuit cel puţin să fi coborît din nou pînă la piaţeta în colţul căreia se înălţa, nevăzut, modestul monument al morţilor din Revoluţia de la 1848. O doamnă bătrînă, cu o capă scurtă pe umeri şi al cărei palton atîrna pînă la pămînt, cu privirea îndreptată spre pantofi, se apropie mergînd pe trotuar cu grijă.

— Nu ştiţi unde este telefonul ?...

Aer de surpriză şocată, de dezaprobare... Desigur : Didier îşi dădu seama că se afla pur şi simplu pe pragul unei case. Cum a făcut să ajungă pînă acolo ? Această doamnă semăna cu unele dintre cele care o frecventau pe doamna d'Hem. Dragă prietenă, îţi scriu ca să-ţi spun că părăsesc casa dumitale fără pică... Oare *Flopie se va întoarce* ? Dar dacă nu se întoarce ? Iată, bătrîna se întoarce din drum. Se apropie, îl adulmecă, îl întoarce cu o uşoară lovitură de pantof.

— Sînteţi suferind ?... Nu vă este bine ?...

Glasul acela politicos, distins... Firește, era un canonic.

— Aveţi nevoie de ceva ?

Didier neagă dînd din cap. Cu o zi înainte, poate, dar în clipa asta... *Et nunc et in hora mortis nostrae* [1]... Ar fi vrut să-şi regăsească energia ca să urle către această lume unde erau atîtea de făcut, în care nu începuse să trăiască.

— Vă aflaţi pe treptele casei parohiale, remarcă ceremonios preotul. Dacă aveţi nevoie de ceva, intraţi. După o ultimă ezitare preotul se îndepărtă.

Cine ştie ce s-ar fi ales de trupul şi de sufletul lui Didier dacă Flopie ar fi sosit o clipă mai tîrziu şi el ar fi intrat în casa aceea ? Uşile nu sînt oare toate mereu larg deschise pînă în ultimul moment ? Dar un automobil mare, negru şi zgomotos, ieşi din mica stradă în pantă pe care se afla casa parohială şi uşa lui fu aceea care se deschise. Flopie îl împinse energic înăuntru. Atît de uşoară, cu braţele atît de uşoare, dar aşa de musculoase. Se prăbuşi pe canapea, lîngă ea.

— Încet, rosti Didier. Oh, încet. Spune-i...

— Închipuie-ţi, a trebuit să alerg pînă la biserică, spuse Flopie. Am văzut nunta ieşind. Acolo îşi aveau maşinile. Nu se poate parca în altă parte. Nu mă mai descurcam.

— Floflo, îi spuse apucîndu-i mîna.

— Ştii, zise Flopie lăcrimînd uşor... Era totuşi o nuntă frumoasă !

[1] Şi acum şi în clipa morţii noastre (lat).

Mașina urcă din nou străzile pline de gropi apoi, prin pasajele Turgot, lăsă orașul în urmă, se îndepărtă încetișor în direcția Cartierului de Sus. Cu mîna în mîna lui Didier, prietenoasă, jalnică, epuizată, Flopie își frămînta mintea cu disperare. Nu era vina ei dacă se născuse într-o lume unde băieții răsturnau fetele pe paie, unde oamenii se exprimau grosolan, începînd cu tatăl ei, electricianul, totdeauna prost dispus, ale cărui izbucniri și le amintea. În ziua aceea, ca și acum, cu ceafa țintuită pe planșeul camionului, i se părea că aude în adîncul disperării sale un cîntec uitat, cuvinte ce sunau minunat, cuvinte care se pronunțau pentru toate tinerele fete, dar care ei nu i se vor spune niciodată, înseși cuvintele ce și le repeta dintotdeauna. „Ținuta, decența, curajul domnișoarei X, bărbăția deosebită cu care suportase, foarte tînără fiind, într-o perioadă a războiului, în prezența inamicului, responsabilitatea familiei din care tatăl era absent, consolările pe care a știut să le aducă sfintei sale mame în fața pierderii îngerașului pe care Providența, în planurile sale de nepătruns..." Dacă ar fi îndrăznit, Flopie i-ar fi împărtășit lui Didier toate aceste fraze frumoase. Unde le auzise oare ? Nu-și cunoștea atîta imaginație, dar cum să reziste ? „Chiar femeile, în zilele noastre, în interiorul celor mai înstărite cămine, cunosc onoarea de a servi și onoarea, poate mai de temut, de a comanda... Domnișoară, vei avea în sarcină suflete... Vei putea să-ți amintești că în cămin copiii primesc cea mai însemnată parte a educației lor, dar ce spun ? toată esența vieții... Așa cum spunea... Vei ști, de asemenea, la momentul potrivit, sînt sigur, că școala creștină e singura care... Și că cele trei calități cu totul inseparabile ale... și anume : vigilența, ta ta ta, și castitatea..." Care era a doua ? Flopie nu știa. Dar de unde a scos toate astea ? Didier, așezat lîngă ea, cu capul foarte drept, la rîndul lui, inventează, parodiază, își amintește : „Castitatea, da... Primele tresăriri. Suspiciune !... Păgîn, adică de la țară... Nu mă faceți să spun... Dumnezeu nu e un jandarm... Acestea spuse, bineînțeles, fără să vrei să-i

faci rău unei corporații care... Trupul femeii, acest vas sacru. Ruh, uh, uh... clac-clac-clac-clac... Ruh... Ruh-uh, Ruh-uh, Ruh-uh... Dacă sfînta Fecioară ar reveni, oh, n-ar fi poate un *pinup*[1] așa cum spunem noi, dar în fine...“ „Ce nuntă frumoasă ! gîndea Flopie. Voalul era ținut de copii mici. Și cîntece... Desigur, fetele din colegiul unde a fost crescută domnișoara... Iată ce vă așteaptă într-o zi dacă sînteți cuminți, dacă... Pentru asemenea nunți se pun în mișcare o grămadă de oameni care au la ușile lor plăcuțe aurite, tăbliță, așa li se spune, am văzut într-o zi la tîrgul de vechituri“. Didier, la rîndul lui : „Mai există și latura asta : notarii, portăreii, avocații. O nuntă înseamnă toate astea. Și o scriere frumoasă pe hîrtie timbrată : un contract, cum spun ei. «Articolul unsprezece. Modul de partaj pentru mobilier. Cu ocazia desfacerii comunității mai sus-stipulate, fiecare dintre soți sau reprezentanții *de cujus*[2] va păstra cu titlul personal, și la nevoie va prelua în prealabil, îmbrăcămintea, rufăria, dantelele, blănurile, cărțile, argintăria, diversele ustensile și toate obiectele pentru uzul său personal ca fiind reprezentarea obiectelor de aceeași natură care îi aparțineau în clipa căsătoriei, oricare ar fi componența și valoarea lor și fără ca...»“ Flopie : „Copii micuți numai în alb, palizi de emoție, mulțimea îngrămădită pe două rînduri, și dincolo, orga care intonează... Puh-puh-puh-puh-puh-puh...“ Didier : „«În caz de desfacere a căsătoriei prin deces, supraviețuitorul va păstra în contul său personal acele mobile care mobilează casa, precum și toate obiectele și ustensilele pe care va dori să le aleagă, avînd sarcina de a ține seama de ele la masa succesorală, sau de a face o imputație asupra drepturilor, fie... fie... fie... după evaluarea inventarului care... a domnului președinte de tribunal despre domiciliul soților...» Minunat, minunat, inima mi se umflă, spiritul meu plutește asupra apelor... Tu ești frumoasă cu toate că ești neagră, o,

[1] Poză de vedetă, manechin etc., decupată dintr-o revistă și prinsă pe perete.

[2] cărora (lat.)

iubita mea... Obrajii tăi sînt frumoși, înconjurați de coliere ; gîtul tău e frumos în mijlocul șiragurilor de perle. Mi-ai încîntat inima, logodnica mea, cu perlele colierului tău. «Valoare calculată conform borderourilor agenților de schimb, după cursul mediu al Bursei din Paris din ziua actelor declarative sau transmisive, ori după cursul mediu din ziua decesului autorului în a cărui succesiune...» Curata tînără fată !... E ca o grădină închisă această tînără fată, ca o fîntînă sigilată. Nu e nimic de spus, ești foarte frumoasă și nu există pată înlăuntrul tău... «în care situație experții, în caz de neînțelegere, își vor alipi un al treilea, un al treilea, un al treilea...»" „De fapt, în această zi care începuse așa de prost, taxiul care merge așa de încet, e o clipă minunată. E minunat să te lași purtată, gîndi Flopie... Să te lași dusă astfel de-a lungul bulevardelor cu palmieri și dafini roz." Capul amantului ei pe umărul său. Amant. Un soț nu este decît un fals amant. Nu avusese decît un amant, acela care o adusese în starea asta — în această stare care nu se poate șterge. Un val de ură o ridică, o împinge mai tare către Didier — de ce e așa de roșu ? Își trece brațul în jurul lui. Îl strînge. El e absent.

— Ar trebui să mergem *așa* toată ziua, spuse ea, nu găsești ? Am uitat totul, și... Didier !...

— Nu mă zgîlțîi, vrei ? Nu... Flo... Nu mai știe ce să spună. Da, e foarte frumos. Foarte frumos.

Mașina ajunse într-o piață. „Este întru totul adevărat că această căsătorie nu are nici o valoare, își zise el. Încă o dată doamna Chotard are dreptate. Credeam că a venit pentru a nu spune nimic și a zis asta. Tocmai acest lucru e supărător la ea. Întotdeauna e ceva adevărat în ceea ce spune, în dosul vorbelor sale de duh cele mai ciudate. Motiv în plus ca să-i poarte pică, bineînțeles. E adevărat că eu n-aș fi avut acest gînd josnic — această «idee». Religia e un alibi comod. Tot ce faci în afara ei nu contează. Pură glumă. Dar încotro ne îndreptăm noi, de vreme ce e sigur că nu mai am casă ?..."

Îl cuprindea din nou oboseala. Oboseala este esențialmente egoistă ; egoistă e și moartea : o imensă detașare, o părăsire a postului. Piața era în întregime decorată cu steaguri negre, cu flamuri negre, cu prapuri negri și acoperită cu mari pînze negre, așa cum văzuse gardurile vii și zidurile acoperite cu pînze albe pe unde trecea Sfînta Fecioară, în ziua cînd o plimbaseră pe străzi și pe la sate pe Fecioara Marii Întoarceri. Un episcop negru și creț se apropia maiestuos sub un baldachin negru. Toată piața era acoperită de o mulțime compactă care semăna cu o mulțime neagră. Cele două turnuri ale clopotnițelor pe care le lăsaseră în urma lor se deplasară și veniră să se așeze în spatele mulțimii, profilîndu-se în negru pe un cer albastru, mereu mai albastru. Apoi cerul căpătă culoarea portocalie și se întunecă cu o iuțeală vertiginoasă. Se va petrece desigur ceva teribil. Piața se micșora cu repeziciune. Îți trebuie atît de puțin ca să trăiești ! Dragul meu domn, ești foarte fericit, crede-mă, marile apartamente sînt așa de greu de întreținut. Iată, eu... Da, aveți noroc fără să vă dați seama. Cum ? Oh, dar cît sînteți de exigent. Insuportabil. Și nu mai vorbesc de personal ! Dacă ai și cît de greu găsești o servitoare convenabilă ! *Dispense usted... Tronado?* [1]... Și totuși cînd văd toate avantajele pe care ele le au la mine... Căci, închipuiți-vă, există legi ! Și ele le cunosc ! Dragul meu, dacă într-o zi nu vei mai ști ce să faci cu Flopie, plaseaz-o aici. Pentru o fată fără școală ca ea, e tot ce poate fi mai bun. Providențial !... Mulțimea sporea, se aduna mereu. Oamenii apăreau pe ziduri, pe acoperișuri. De ce așa negri ? Sutanele se arătau în număr tot mai mare. S-ar zice oameni de bronz. Glasuri se pogorau din cer, voci de alamă care îți răsunau în timpane cu o rezonanță metalică, cu o putere de convingere înnebunitoare, dînd ordine cu glas tare. Banderole străbăteau cerul. „Deveniți proprietari." „Toți proprietari"... „*Todo el mundo proprietario !*" Dar nu era deloc o pată neagră cum crezuse, pata era roșie ca muleta pe care o fluturi

[1] Iertați-mă... Scăpătat ?... (span.).

sub ochii taurului. Vocea deveni insinuantă. „Doi copii ? Trei ? Sau unul singur ?... Oh, atunci, îmi pare rău, nu ai dreptul decît la o cameră şi la o bucătărie comună. Iată planurile... Spaţiul care vă este necesar pentru a trăi a fost calculat foarte exact de experţii noştri... Nu puteţi schimba nimic... Totul e foarte bine făcut..." Oamenii de bronz se apropiau, se apropiau, formînd un zid, un meterez fără fisuri. Fizionomia lor era severă — sau poate numai gravă ? Formau un gard viu, umăr la umăr, şi alte rînduri se aflau în spate. Deodată, cu toţii în acelaşi timp, cu aceleaşi gesturi, fluturară în mîini ceva, ceva care începea să prindă viaţă într-un fel de nesuportat — imposibilul se realiza ; „Corpus Christi..." spuneau ei, şi restul formulei se pierdea într-o vălmăşeală, dar rămînea perfect distinct pentru Didier. „Da ! Da ! spunea un glas înlăuntrul său. Da !..." Întredeschise buzele. Ar fi vrut să ridice vălul care îi tulbura vederea. Deodată gura i se umplu de sînge. Clopotniţele se avîntară şuierînd drept spre cer. *Le gusta ?* [1]... Un cer roşu-închis. O durere de nesuportat, fulgerătoare. Christi !... Se apropiau. Iată bulevardul, Seminarul tot atît de liniştit, vila cu zidul său jupuit de vîntul de vest. De cît timp, de cîţi ani am părăsit toate astea ?... Flopie se apleacă spre şofer, bate în geam : Aici ! Opreşte ! O frînare mai bruscă. Didier fu proiectat înainte. Nu rezistă. Flopie se apleacă. „Dar, Didier !..." Glasul îi e gîtuit. Această paloare nu înşală. Doar o pată roşie pe ştergător.

Şoferul, morocănos, se nelinişteşte, fără să-şi dea osteneală a se întoarce. Casa e complet goală. Obloanele sînt închise peste tot.

— Domnule, strigă Flopie înspăimîntată. Domnule !... Îl imploră : Trebuie să mă ajutaţi !... Soţul meu...

Flopie avea o foarte slabă nădejde să găsească deschisă casa, sau cheia la locul ei obişnuit, agăţată de un cui în spatele unei grinzi. Dar ceilalţi nu erau acolo şi găsi uşa lui Didier lipită de-o parte şi de alta cu mici

[1] Vă place ? (span.)

fişii de hîrtie şi înţelese că era vorba de sigilii. Dealtfel, cheia se afla în buzunarul unde Didier o vîrîse cu o clipă mai înainte. Ar fi fost foarte uşor să deschidă. Dar, ca toţi oamenii din popor, Flopie era foarte respectuoasă faţă de lege.

Nu era decît un loc accesibil, pivniţa în care coborai pe trei trepte ; uşile, prea des trîntite, căzuseră de mult, şi cînd treceai pe acolo, venea un miros de şobolani şi de băcănie, lăsînd să se vadă pardoseala de pămînt presărată cu capace de cutii metalice, resturi de lăzi şi diferite instrumente. La rigoare, pivniţa... Cum îi spuseseră într-o zi soţii Maillechort, sînt destui oameni care n-au decît asta. Dădu ocol casei. Şoferul, care nu mai înţelegea nimic, o văzu revenind şovăitoare atît de zăpăcită, cu inima şi ochii atît de înecaţi în lacrimi, încît nu mai ştiu ce să spună.

— Ei ? o întrebă omul. La spital ?...

Îl privi prosteşte.

— Credeţi ?

— Sărmană micuţă, ce vrei, cînd ai un bărbat în aşa hal de bolnav... Nu văd altă ieşire. Şi-apoi, acolo o să ţi-l pună pe picioare.

— Nu e vorba de asta. Eu...

Tipul coborîse şi tropăia pe loc în faţa maşinii cu obrajii înroşiţi de frig şi cascheta umezită de ceaţă.

— Nu, zise ea repede. Nu asta... E inutil... M-am... Pur şi simplu ne-am înşelat în privinţa casei. Condu-ne repede... Locuim în oraş, în apropierea catedralei.

Îi spuse numele străzii şi se urcă în grabă în maşină. Şoferul ridică din umeri : oameni care să nu ştie unde le este casa, n-a văzut niciodată aşa ceva. Flopie se instalase pe banchetă. Smucitura produsă la plecare făcu să-i cadă capul lui Didier pe umăr. Începu să plîngă în hohote.

Scara ce pornea din stradă ducea la primul etaj, de unde intrai într-un coridor întunecos. Prima uşă la stînga. Aici era uşor de găsit. „Totul e gata, spusese doamna Chotard. Puteţi să vă duceţi acolo chiar din

seara asta, nu trebuie să întrebaţi nimic." Flopie scoţoci în poşetă, găsi cheia, deschise uşa. Era urmată de şofer care îl aducea pe Didier. Cînd Flopie voise să-l ajute, omul protestase sub cuvînt că ştie cum să se descurce. „Ştii că nu e greu omul dumitale." În penumbră se zărea un pat.

— Aici, spuse Flopie... Şi-acum nu-l mai părăsesc. Curînd îi va fi bine. Dar aş vrea să vă duceţi să-mi căutaţi cel mai apropiat medic. Vreţi ?... Am bani, vă voi da...

— De acord, spuse omul, esenţialul pentru el fiind să-şi libereze taxiul şi să iasă din fundătura aia. Pentru a termina mai repede, prefera să creadă că Didier nu era prea bolnav şi spunea „da" la orice.

— Vă mulţumesc. Sînteţi un om cumsecade. Vă întoarceţi repede ?

— Desigur. Ştiu să mă descurc. Lăsaţi... Dar nu se mişca, îşi pipăi buzunarele ca şi cînd ar fi căutat ţigări.

Flopie se repezi la Didier, îi deschise paltonul, vesta, scoase bani din portofel.

— Ţine, spuse ea zăpăcită, punîndu-i în mînă un teanc de bancnote mici. Vom schimba banii imediat. Dar umblă repede !... Acum ochii îi secaseră cu totul. Plînsese în ziua aceea pentru toată viaţa.

Ce idee să ţii geamul deschis pe aşa o vreme ! Trebuie să fii doamna Chotard ca să-ţi imaginezi aşa ceva ! Între masă şi scaunul de lemn, într-un colţ, în spatele uşii, se afla reşoul cu gaz cu ţeava lui care şerpuia, modestele lucruri ale lui Didier, lăzile, cuferele — cufărul de nuiele, şubred, din cauza prafului, şi cufărul cu capacul bombat, rezistent dar incomod, pe care nici un obiect nu se putea aşeza, astfel încît niciodată n-a fost posibil să le pui unul peste altul. Flopie socoti : într-un sfert de oră, timpul cît să se repeadă în oraş şi să revină, doctorul va fi aici. Se opri o clipă la acest gînd, în timp ce Didier se odihnea pe pat, cu veşmintele în dezordine, cu cearcăne în jurul ochilor. Apoi o cuprinse o bănuială : trebuie să fi fost orele de consultaţii la domiciliu. Nici un doctor nu se deranjează la orele astea. Oh, Doamne !

E posibil ! Dar nu, omul trebuie să fi dat alarma. La nevoie se va duce la poliție, acolo se găsesc întotdeauna doctori, știe ea. Se apropiă de Didier, îi puse mîinile ei reci pe față, le retrase imediat, șoviind. Ce să facă ? Se hotărî să se întindă pe pat, lîngă el, timidă la început, apoi încrezătoare. I se părea acum că trăia cu omul acesta de luni de zile, că erau căsătoriți dintotdeauna, că îl iubea cu adevărat. Ploaia începu să bată ușor în geamuri. Se întinse mai bine, se lungi cu grijă lîngă el, puse peste ei, ca să le fie mai cald, cuvertura albă țesută cu fir, gofrată, cu franjuri, peste care îl așezaseră pe Didier. Camera era umedă ; tapetul de hîrtie începuse să se jupoaie, descoperind o adevărată frescă de mucegai. Își puse o mînă între coapse pentru a o încălzi ; cu cealaltă mînă netezea duios părul lui Didier. Sînt aici, Didier, nu-ți fie teamă. Sînt aici... Tot ce-i spusese Didier în cursul acelei nopți lungi, în răstimpul trezirilor, apoi în cafeneaua unde stătuseră o parte din dimineața aceea, îi revenea acum în minte. Se vedea în biserică, auzea glasurile, muzica, spiritul său se întorcea la acele clipe de încîntare, în ciuda mirosului urît care-i dădea tîrcoale. Asculta înlăuntrul ei glasul lui Didier, dar ce spunea ? Cuvintele nu mai ajungeau la conștiința ei. „Floflo... murmură el... Floflo... Într-adevăr, e demn și salutar. Vei vedea cum poate să renască un om... Floflo... Tu și cu mine nu sîntem diferiți... Eu nu sînt nimic și ce altceva înseamnă să te rogi dacă nu să știi că nu ești nimic... Numai tu poți înțelege... Tu și cu mine sîntem la fel... Există două lucruri : munca, dragostea... Nu există altă demnitate decît aceea pe care ți-o conferă munca, nici altă măreție... Nu există decît o alta : iubirea, dar e mai rară... Nu toată lumea poate să iubească cum trebuie, înțelegi tu, să iubească pînă la a *accepta*, pînă la a *revendica*, dar toată lumea poate munci cum trebuie. Și a munci înseamnă a face un act de iubire, înseamnă a lua asupră-ți lumea, dacă vrei... Să fii frunza care se deschide, Floflo, dar și... Orice nenorocire se poate schimba în bine, păsărico." Se auzi răspunzînd : „Da, Didier, vom lucra ca niște lei..."

Dar de ce nu se mai întoarce șoferul ăsta ?...

Se ridică puțin într-un cot, ca să vadă, dar recăzu imediat. Ce se întîmpla ? Jos, în parc, sub tei, înainta o procesiune de seminariști care ieșeau de la cursuri, gălăgioși, veseli, bătînd din aripi sub micile lor pelerine negre. Într-un copac, o pasăre cînta dumnezeiește, pasărea binecunoscută al cărei refren era, *Flopie-Flopie*. Deschise ochii cu efort, atît de grele îi erau pleoapele. Firește, pentru că plînsese. Ceva apăsător se abătuse asupra ei : oare nu dormise destul ? Îndepărtă în zadar somnul de neînvins care o înlănțuia. Mai luptă o clipă ca să-și țină ochii deschiși, micuții ei ochi verzi și lucioși, și ultimul lucru pe care îl văzu prin fereastra fără perdele, în stradă, fu acel tip cu rîs fermecător, cocoțat pe un stîlp de telegraf, care repara nu se știe ce, cu un clește în mînă și o sacoșă la centură, avînd aerul că se amuză privindu-i. Probabil că era caraghios să vezi oameni culcați în pat în plină zi !... Oh, Didier!...

Partea a zecea

Primăvara

ÎNTÎMPLAREA TRECU APROAPE NEOBSERvată în Irube. Pînă şi notiţa din *Irube-Éclair* cu titiu care agaţă : *Sinuciderea din strada Maubec* şi subtitlul, cu caractere mai modeste : *accident sau sinucidere?...* abia izbuti să-i smulgă pe irubieni pentru o zi din indiferenţa care era starea lor obişnuită faţă de acest fel de ştiri. În schimb, discursul primarului reţinu mult atenţia. Într-adevăr, se inaugura la Irube un bust al împărătesei Eugénie. Fericit că respinsese cu un an în urmă proiectul unui artist inspirat care se apucase să facă artă, Comitetul se adresase de data asta unui sculptor tradiţionalist a cărui lucrare nu surprinsese pe nimeni. Irubienii o aşteptau de foarte multă vreme pe împărăteasa lor ! Bineînţeles, spiritele răuvoitoare se întrebau ce caută în Irube, cînd atîţia francezi nu ajungeau să aibă un acoperiş. De ce să facem război în Indochina şi să acumulăm crime în Africa de Nord ? Dacă te potriveai primarului, dreptatea era de partea lui. Astfel de ceremonii sînt banale, însă aceasta !... *Irube-Éclair* făcuse o relatare entuziastă. Prefectul, episcopul, şcolile, fanfara Heruvimilor, vechii Combatanţi, baronul de la Vaugelle, baroana, toţi oamenii de vază, dregătorul, fostul dregător, nimeni nu lipsea. Primarul, instalat comod cu halatul vişiniu petrecut peste pieptul său puternic, citea în ziar discursul rostit în ajun. Ici şi colo se găseau destule greşeli de tipar, dar nu trebuie să pretinzi prea mult acestor imbecili. Se ştie bine că tipografia nu foloseşte decît ucenici, n-are a face, dar faptul

trebuie să fie semnalat. „Unde e francezul care să refuze o statuie a împărătesei Eugenie..."

Nu e rău începutul acesta, dar se află acolo o frază de care primarul era mai ales mulțumit : aceea unde era vorba de statuia care trebuise dată jos pentru a o înălța pe aceea a împărătesei. „Nu este oare regretabil totuși că *Gînditorul* (era vorba de *Gînditorul* lui Rodin — adică o copie desigur. Nici Rodin, nici împărăteasa nu l-au împiedicat pe primar să doarmă) a trebuit să fie așezat într-un amplasament mai puțin prestigios ? Niciodată nu vom osteni îndestul spunînd că gînditorii trebuie să aibă un loc în centrul orașului — cel mai bun —, că gînditorii nu trebuie să fie izgoniți în umbră (vii aplauze)... Eh..." Oratorul deplînge apoi... (»De ce oare m-au tăiat aici ? Cretinii...«) deplînge apoi faptul că progresul material nu este mai des întovărășit de o ameliorare concomitentă în domeniul sufletesc. Visează la un vaccin care... („De ce naiba au tăiat asta ? Concurență ?...") Primarul surîse în sinea lui. Gisca de fie-sa zdrăngăne la pian în odaia de-alături. Doamna Dutertre trebuie să fie adîncită în rugăciunile ei de seară. Suna ora zece. Totuși sînt zile cînd te simți bine acasă.

Sinucidere sau accident?... Într-adevăr, chestiunea n-a fost rezolvată oficial. Vechiul reșou cu două ochiuri, care constituia de unul singur „bucătăria apartamentului" din strada Maubec, avea o țeavă deteriorată, iar robinetul se deschidea mai ușor decît ar fi trebuit ; o lovitură, o vibrație, putea să fie de ajuns ca să-i modifice poziția. Doamna Chotard sau Cazaunous, aducîndu-i lucrurile lui Didier, ar fi putut foarte bine să fi fost la originea accidentului, dar nici unul, nici altul nu se lăudau cu așa ceva. Și cum ei deschiseseră fereastra înainte de a pleca din cameră, pentru ca încăperea să fie mai bine aerisită la venirea lui Didier... Dar se mai poate presupune că acest robinet, așezat chiar în dosul ușii, s-a învîrtit atunci cînd Flopie a împins cu putere

ușa în fața șoferului care îl ținea pe Didier în brațe. Ceea ce e sigur, este că proprietăreasa, alarmată de mirosul care se strecurase pe sub ușă și năpădea culoarul și casa scării, i-a găsit pe cei doi nenorociți unul lîngă altul în același pat, fata strîns lipită de bărbat, înlănțuindu-l, spunea un ziar, cu micuțele ei brațe reci.

În același pat. Așa dorm soții...

O primă autopsie, făcută de un medic distrat și reputat pentru neatenția și chiar pentru greșelile sale, dar incorigibil, a dus la concluzia unei duble asfixii, dar a fost contestată de confrații săi îndată după publicare. Un al doilea examen relevă că fata era însărcinată de aproape patru luni. Atunci ?... Sarcină, cocioabă, un om bolnav care a trăit totdeauna „în afara societății" ; cum să crezi într-un accident, în intervenția întîmplării, a fatalității, sau chiar în responsabilitatea unei societăți criminale ? *Irube-Éclair,* firește, credea în sinucidere. Cît privește primarul, atît de preocupat de eleganța urbei și atît de atent la problemele repartizării de locuințe gînditorilor, în ceea ce-l privește, în chip de discurs funebru, spuse despre Didier : „Și cînd te gîndești, exclamase ridicînd brațele către cer atît cît îi permitea corpolența, că s-a încercat să mi se solicite atenția pentru acest... cum îi spuneți ? Aubert, pentru care ginerele meu s-a deranjat în mod special ca să-l însoare ! Era scriitor, cred. Scriitor, auzi colo, cînd ogoarelor le lipsesc brațele de muncă".

Șoferul, care află vestea din *Irube-Éclair,* fu foarte surprins să constate că aceste lucruri, pe care avea obiceiul să le citească în ziarul său, se întîmplau uneori la oameni pe care îi văzuse. Recitind articolul, fu și mai surprins să constate de asemenea că el era poate un asasin în măsura în care, întîlnind imediat după aceea un alt client (excelent alibi), nu și-a mai dat silința să înștiințeze medicul cerut de clienta sa. Șoferul n-a ținut să se ducă să povestească comisarului că el condusese perechea în această afurisită de casă, nici că, (circum-

stanţă atenuantă), atunci cînd a ajuns cu omul în camera aceea, e foarte probabil că nici nu mai respira, sau cam aşa ceva. Ştia din experienţă că un şofer nu trebuie să se amestece în nimic. În acelaşi fel dispăruse (sau tăcuse) muncitorul cu figura strălucitoare care lucra pe stradă în ziua în care avusese loc accidentul. Oare căzuse întîmplător în Bonance ? Nu cumva mai curînd trecuse graniţa ? Desigur că nu avea nimic interesant de spus. Nimeni nu-l văzuse, nimeni nu auzise vorbindu-se de el.

Uşoara agitaţie iscată de acest eveniment se pierdu în zarva stîrnită de întîmplări mai scandaloase şi mai atrăgătoare pentru public, prin aceea că se refereau la societatea de vază : o tînără fată de douăzeci şi unu de ani, căsătorită de curînd, locuind într-una din proprietăţile cele mai importante din partea de sus a oraşului, murise în împrejurări nu prea clare, după ce absorbise (sau i se dăduse să înghită) o cantitate considerabilă de alcool. Trupul fusese găsit complet gol, dar intact, pe una din plajele învecinate şi misterul acesta pasiona opinia publică. Se înţelege uşor că *Irube-Éclair* s-a pus în valoare cu această ocazie şi îşi făcuse o plăcere să amestece totul în aceeaşi atmosferă dubioasă : micul articol consacrat soţilor Aubert şi marele articol, de pe prima pagină, consacrat dramelor din înalta societate : „Afacerea cu drogurile îşi are deznodămîntul în regiunea noastră : soţul suspect este arestat". Literatură ce continuă şi în zilele următoare şi servi drept pretext pentru atacuri politice, ceea ce făcu jocul abatelui Singler, pînă în ziua cînd o întîmplare mai murdară, dar mai locală, deveni vedetă şi o puse în umbră pe cea dinainte. De data aceasta era vorba de vechi irubieni, a căror speţă este mult mai interesantă decît toate celelalte.

Trebuie în primul rînd să-i dăm dreptate doamnei Chotard : ceea ce i se întîmplase lui Didier, în condiţiile intervenţiei sale sau poate ca o consecinţă a ei, i-a

produs o tulburare de care a încercat să scape cu metoda sa obișnuită din timpurile de criză, și anume, să-și găsească un refugiu la Benedicținele din Urcuray, undeva la țară. Acest refugiu într-un loc unde întîlnea totdeauna cîteva din cunoștințele sale n-a rezolvat totuși îndeajuns neplăcerile, căci de data asta a fost obligată cu severitate să tacă și să se închidă în ea însăși. S-a decis să-și scurteze șederea și să se îmbarce într-o bună dimineață în autocarul de Irube, cu intenția să-l vadă, chiar în ziua aceea, pe abatele Singler, neîndoindu-se că-l va interesa nespus de mult prin povestirea minuțioasă a scrupulelor sale. Douăzeci de kilometri înseamnă puțin și, începînd conversația cu un geambaș, avu ocazia să regrete că drumul n-a fost mai lung. Cînd ajunse la Irube, doamna Chotard se repezi la biroul abatelui Singler, dar acesta se afla atunci la tipografie. Alergă la tipografie, dar acolo, după invariabila expresie a secretarului de redacție, directorul era „în mare zor", ocupat cu o punere în pagină „senzațională", și n-avea să fie liber o bună bucată de vreme. Răspunsul era clar, iar doamna Chotard, jignită, trebui să se întoarcă fără să-l poată vedea pe abatele Singler. Găsi, în aceeași seară, pe strada care ducea la catedrală, explicația eșecului său într-un exemplar din *Irube-Éclair*, afișat în ușa unui vînzător de ziare. Articolul din prima pagină era încadrat în trăsături groase, albastre, avînd acest titlu enorm : *Un bătrîn fiert în cazan !...*

A fost poate prima decepție adîncă pe care doamna Chotard o avu de suferit din partea lumii ecleziastice. În mod vădit, abatele Singler își urma cariera. De la postul de comandă unde parvenise vechiul profesor al Seminarului, nu mai putea să zărească acel salon din Cartierul de Sus unde i se întîmplase să se rătăcească, decît printr-o ceață de milostenie. Acum era însărcinat să cîntărească opinia publică, s-o explice, s-o preîntîmpine. Putea să-i trimită la plimbare pe Kant, Victor Cousin și chiar pe sfîntul Toma și sfîntul Anselme, care

erau puțin cam „depășiți". Grație lui, zelului și dinamismului său, a priceperii sale de a prezenta lucrurile, pe care ortografia n-o prea influența, fericiții locuitori din Irube, în număr oficial declarat de treizeci de mii, vor afla noutatea înaintea Parisului. Știau că descoperirea responsabililor acestei „puneri în scenă tragice", dar și caraghioase, desigur, n-avea să întîrzie, așa cum o sugera semnul de exclamație care întovărășea cuvîntul „cazan". Era de fapt o variantă modernă a *Aulularici* [1]. În rest, articolul se termina cu un apel la încredere în excelenta poliție irubiană.

Doamna Chotard mai avea de jucat însă un rol; căci își descoperise o „datorie". Scrise familiei Aubert, rămasă în Maroc, o lungă scrisoare bogată în detalii și sentimente, în care povestea cu sîrguință, cu o înduioșătoare aproximație, ultimele zile ale lui Didier, fără să omită nimic din ceea ce credea că știe sau din ceea ce presupunea. Prin aluzii subtile, făcea să revină lui Betty răspunderea „abaterilor" cărora Biserica nu putuse să le dea alinarea supremă. Le promitea că se va ruga mult pentru a compensa ceea ce i-ar putea lipsi lui Didier spre a trece cu succes examenul care îl aștepta la porțile cerului. În ceea ce-o privea pe Betty, dacă aceasta îi interesa, inevitabilul se produsese. Într-adevăr, fata se afla în mașina domnului d'Hem în momentul cînd aceasta sfărîmase parapetul podului și căzuse pe linia de cale ferată. Le mai dădu și alte știri din Cartier, vorbi mult despre oamenii pe care Aubert nu-i cunoscuse niciodată, le povesti o călătorie a cumnatului ei, indicîndu-le orele și gările, de parcă bătrînii ar fi trebuit să participe și ei cu gîndul.

Începea săptămîna de lăsata secului și doamna Chotard făcea precizări cu privire la activitatea misiunii religioase, știind că doamna Aubert e bisericoasă.

[1] *Aulularia*, comedie de Plaut în care se ridiculizează avariția.

După aceea, Fernande simți un mare gol. Acesta nu semăna cîtuși de puțin cu remușcările, să nu ne înșelăm. Pur și simplu, atracția ei pentru rău, ingeniozitatea de a combina intrigi șomau pentru moment. Dar asemenea naturi sînt puternice și sufletele nu întîrzie niciodată să-și întîlnească victimele de care au nevoie. În așteptarea fericitei întîlniri, făcu achiziția unei relicve a acestor timpuri tulburi. Cele cîteva obiecte de puțină valoare, pe care vigilența clanului le reunise în camera din strada Maubec, fuseseră vîndute la licitație de către stat, pentru „acoperirea cheltuielilor". Astfel, cărțile au fost luate de cîțiva maniaci, lenjeria de către gospodinele grijulii să profite de un „chilipir", iar hîrtiile — teza lui Didier Aubert, aproape terminată, *Cocioabe și Viață spirituală*, notițele, fișele sale care nu interesau pe nimeni, au fost încredințate Bibliotecii municipale unde Lambert, care fusese prevenit prea tîrziu de vînzare, fu singurul care se ducea să se reculeagă uneori citind aceste texte. În ceea ce privește fotografiile, au fost oferite în chip de stimulent.

Doamna Chotard, sentimentală, visătoare cum era cîteodată, și era momentul să fie, s-a prezentat cu nepăsare la vînzare — adică avînd aerul unei persoane care vrea să treacă nebăgată în seamă. Cumpără pe un preț de nimic cuferele pe care nu voise să le primească la ea pe vremea cînd îl încurcau pe Didier. Pe unul din ele îl depozită într-o pivniță de cărbuni, iar pe celălalt, pe care îl aprecia ca fiind cel mai frumos — cufărul de nuiele — în camera pentru lenjerie. Cîrpele (suplimentul) pe care le găsi în cufăr, părîndu-i-se fără importanță, fură împrăștiate. Împodobi cufărul acela cu numele de coș și îl lua cu ea cînd călătorea. Pretext pentru lungi confidențe, de îndată ce întîlnea pe cineva, căci Fernande adora — se știe — confidențele care îi aveau drept subiect pe alții. În legătură cu „sărmanul Didier" debita o poveste fără sfîrșit, mereu aceeași, în care adevărul era în suferință, dar morala triumfa întotdeauna.

Nu oricine poate să fie fiert într-un cazan de rufe, nici să fie omorît de cocaină, iar decoraţia arhitectului municipal sau obsesia de a fi vîrcolac a domnului Brocquier au şi ele importanţa lor.

Astfel, bunul oraş Irube îi uită repede pe dispăruţii săi şi-şi continuă viaţa, iar Cartierul de Sus, mai dihai ca toate celelalte. Primăvara îşi răspîndi frunzişul fără noimă peste această populaţie căreia puţin îi păsa de ea. Episcopul, mulţumit că interzisese enoriaşilor piesa unui scriitor ateu, pusă în programul Teatrului din oraş, continua să binecuvînteze frumoasele căsătorii. Uită însă de familiile îngrămădite în magherniţele cartierelor de jos, fiind sigur că va fi ascultat dacă, din întîmplare, Seminarul ar fi avut nevoie de un acoperiş la terasă, sau de garaje pentru maşinile domnilor de acolo, ori dacă ar fi fost nevoie de o nouă biserică pentru pioşenia celor ce locuiau în Cartierul de Sus. Nu era posibil ca acestora să le fie de ajuns Carmeliţele, Capucinii, Dominicanii, Surorile albe, Bernardinele, Orfelinatul şi Capela Spitalului. Fascistul notoriu, pe care departamentul în delir urma să-l aleagă deputat cîţiva ani mai tîrziu, nu recomanda oare şi el, spre a lupta împotriva mişcării preoţilor muncitori, să se „reactualizeze în Franţa catolică împrumutul pentru Şantierele Cardinalului ?" „Cînd periferia Parisului (dar lucrul acesta trebuia să fie valabil pentru toată ţara), va fi împînzită cu capele noi, preoţi în sutane vor putea să-şi exercite apostolatul." E nevoie de ceea ce e nevoie. Primarul, în ceea ce îl privea, era mulţumit că interzisese o întrunire comunistă şi continua să semneze promisiuni pe care nu şi le ţinea şi să doboare arbori seculari ca să-i înlocuiască prin esplanade de ciment şi lampadare lugubre cu tuburi fluorescente, tot atît de plăcute la privit ca nişte spînzurători. În lipsa unui ochi care să-l supravegheze, parcul Seminarului recăzu în inutilitatea lui şi deveni un loc indiferent, o curte interioară utilă pentru plimbările micilor oameni negri. Nu s-a auzit niciodată

vorbindu-se, după cum își amintesc preoții, că vreunul dintre ei ar fi fost vreodată tulburat de vederea unei flori, de ivirea unui mugure, nici că vocația i-a fost pusă în primejdie, măcar o clipită, de apariția unei frunze de hortensie. La Arditeya, camera domnului Aubert, puțin renovată de cumnatul Cazaunous care, după lege, nu putea să-și alunge oamenii decît cu condiția să locuiască el însuși în casă, a putut fi închiriată cu un preț „interesant" : căci nimeni nu are mai multă nevoie de bani decît oamenii care au prea mulți. Doamna Chotard n-a avut nimic de zis : tot ceea ce făcea familia ei, era bine. Soții Maillechort fiind plecați, casa a fost închiriată de data aceasta — în condiții ce pot fi bănuite — unor posesori de garaj veritabili, care se bîlbîiau și fornăiau contînd și ei pe beneficii. Micul garaj de sub fosta cameră a lui Didier redeveni un garaj curat și ireproșabil, unde locatarii își țineau Fordul. Astfel, primăvara din acel an trecu neobservată în Cartierul de Sus. Într-o bună zi, pămîntul va fi invadat de băcani, de posesori de garaje și mici rentieri care meșteresc de toate, iar primăvara nu va mai avea rost să existe.

Abatele Singler era întrebat uneori ce gîndește despre întîmplările lui Didier Aubert pe care, după cît se părea, îl cunoscuse. Cum vechiul profesor de filozofie dobîndise din practica ziarului experiență și mai ales cîteva expresii reușite răspundea, asemenea unei gospodine desăvîrșite, că „nu iese fum pînă nu faci foc".

În ceea ce-o privea, doamnei Chotard îi plăcea să amintească un amănunt care n-a fost destăinuit de nimeni, dar care, după ce îi scăpase chiar și ei cu ocazia celor două sau trei vizite făcute în strada Maubec înaintea acelui „deznodămînt neașteptat", o impresionase apoi foarte mult. Cînd, prevenită de proprietăreasă de ceea ce se petrecuse cu „prietenii ei", intrase în cameră, observase următoarele : pe peretele de care se rezema patul unde fusese găsit Didier Aubert, deasupra acestui pat unde se odihneau sinucigașii, era agățat un

mare crucifix negru, între braţele căruia se usca o ramură de merişor.

Nu se ştia prea bine ce înţeles acorda ea acestei întîmplări, ce prevestire, bună sau rea, dorea să vadă în asta, căci fără îndoială faptul nu-i era prea clar nici ei înşăşi. Gîndul i se întorcea însă neîncetat la imaginea aceea şi nu se putea împiedica s-o menţioneze ca pe un fapt care o obseda neîncetat.

Cuprins

Cuvînt înainte 5
CE VEZI TU, IEREMIE? 15
Partea întîi
STÎNA 25
Partea a doua
COLONELUL 117
Partea a treia
DOAMNA CHOTARD-LAGRÉOU 150
Partea a patra
VEDERE SPRE HIPODROM 337
Partea a cincea
ROSA CEA ROZĂ 357
Partea a şasea
TRIBUL MAILLECHORT 382
Partea a şaptea
ÎNALTA SOCIETATE 521
Partea a opta
CAIETUL ALBASTRU 611
Partea a noua
CORPUS CHRISTI 658
Partea a zecea
PRIMĂVARA 781

Paul Gadenne
LES HAUTS-QUARTIERS
Éditions du Seuil, 1973

Toate drepturile
asupra acestei versiuni
sînt rezervate
Editurii Univers

Lector : ANGELA CIȘMAȘ
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Bun de tipar 20.02.1979. Tiraj 10 130.
Coli tipar 49,5.

Comanda nr. 80 523
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

PAUL GADENNE a fost unul dintre rarii scriitori pentru care viaţa interioară însemna mult ; în fiecare dintre cărţile sale, pătrundea cu încă un pas în misterul fiinţei, din care a făcut tema dominantă a operei.

PIERRE DE BOISDEFFRE

CARTIERELE SELECTE păstrează acea măiestrie dobîndită a reducerii la esenţă, căreia Gadenne îi dă semnificaţia spirituală cea mai profundă.

GAËTAN PICON

Lei 26